

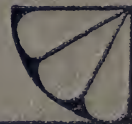
3 1761 04225 3393

HERMAN OTTÓ
A MAGYAR PÁSZTOROK
NYELVKINCSE

BUDAPEST, 1914.
KIADJA
A K.M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI
TÁRSULAT.

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

TERMÉSZETTUDOMÁNYI
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT.

MEGINDULT 1872-BEN.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT
A M. TUD. AKADÉMIA SEGÍTKEZÉSÉVEL
KIADJA
A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

LXXXIX.

HERMAN OTTÓ

A MAGYAR PÁSZTOROK NYELVKINCSE

A XV. (1914—1916. ÉVI) CZIKLUS
ELSŐ KÖTETE
A KÖNYVKIADÓ-VÁLLALAT ALÁÍRÓI SZÁMÁRA.

Udovčely: A

VONÚLÓ NYÁJAJUHÁSZ.

XIX-İK SZÁZAD.

A 14-İK OLDALHOZ.

A MAGYAROK NAGY ŐSFOGLALKOZÁSA

A
MAGYAR PÁSZTOROK
NYELVKINCSE

A KIR. MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERZETTE

HERMAN OTTÓ

HÁROM KÉPPEL ÉS HÁROM SZÖVEGRAJZZAL.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI UDV. KÖNYVNYOMDÁJA

1914.

PH
2683
H46

ELŐSZÓ.

Ime, második kötete indul útjára annak az érdekes munkának, a melyre csak olyan kutató vállalkozhatott, mint HERMAN OTTÓ, a ki mélységes szeretettel rajong a magyar népért, mert ismeri értékes tulajdonságait és küzdött egy merészen kitűzött célért, a melynek eléréséhez vezető utakat és módokat lankadatlan kitartással jelölte ki és követte. Bámulatos ihlettség megelevenítette munkakedvét, megsokszorozta energiáját és a feje felett sokasodó időnek még mindég rendületlen önbizalommal kiáltja oda: „akarom!”

HERMAN OTTÓNAK valóban alapos oka van akarni. A magyar nép történelmileg fel nem jegyzett idejéből kíván annyit a mennyit lehet, előnkbe varázsolni, de úgy, hogy állításaiban ne csak az ábrándozók higgyenek, hanem azok is, a kiket a tudomány megtanított kételkedni. Ő, a ki sohasem szeretett kitaposott úton járni, a magyar nép eredetének helyét új módszer szerint kutatta. Sok híres elődje elment hazánk határain kívül messzire, hogy felfedezze a magyarok őshazáját. Sok becses nyelvészeti és egyéb adatokat gyűjtöttek össze, de az őshaza helyét kijelölniök nem sikerült, mert hiányzott az összehasonlító eljárásnak egyik főeleme.

HERMAN OTTÓ nem hagyta el hazánkat, hanem felkereste itthon az ősfoglalkozókat és itt kereste fel az összehasonlító eljárás hiányzó főelemét. Éles szemével megfigyelte a hajlékot, berendezését, a halászatot, az állattenyésztést, az eszközöket, a szervezetet, a szókincset, a köztörténet adatait stb. s ezeket összehasonlítva azzal, a mi más, különösen keleti népeknél ismeretes, megtalálni ipar-

ELŐSZÓ

kodott az útjelzőket, melyek megmutatják majdan az utat a magyarság eredete felé.

Mily nagy szeretet, mily erős bizalom vállalkozásának sikerében, hajthatta őt évtizedeken át, hogy sokszor lemondva mindenről, a mit a műveltségben elfinomult ember megszokott, erdőn, mezőn, tó és folyam partján együtt éljen azokkal a magyarokkal, a kik az ősfoglalkozásokban sokat megőrizhettek az ősiségből.

Kutatásainak, gyűjtéseinek újabb eredményeként közli most „*A magyar pásztorok nyelvkincse*“ című munkáját.

Úgy látszik, mintha ez a kötet tárgy és közfelfogás szerint inkább a nyelvészet, mint a természettudományok körébe tartoznék. Ámde az ősfoglalkozások már azért is, mert az emberi lét alapfeltételei, a szó magasabb értelmében véve, természettudományi szempontok alá tartoznak; a viszony kifejezője a nyelv, ennek hivatott kutatója és alkalmazója pedig az, a ki az ősfoglalkozásokat tüzetesen tanulmányozza.

Viszont a nyelv is, mint magasra fejlett emberi tulajdonság, természettudományi alapokon nyugszik: de a nyelvnek szerkezetét, szabályait, a rokon vonások alapján származását, a nyelvész kutatja, és így a két, inkább csak megszokás szerint különmeműnek látszó szak, alapjában véve egybeesik. Ezért úgy vélem, hogy a Kir. Magy. Természettudományi Társulat jó szolgálatot tett a nyelvtudomány ügyének is akkor, a mikor e szótár megjelenését biztosította.

HERMAN OTTÓ munkáját négy kötetre tervezte; kettő már elkészült, a hátralevő részt most rendezi sajtó alá.

Vajha nemcsak vasakarata, hanem vasegészsége is lenne, hogy hatalmas tervét végrehajthassa.

Kelt Budapesten, 1914. augusztus havában.

DR. ILOSVAY LAJOS,
a Kir. Magy. Természettudományi Társulat
elnöke.

A MAGYAR PÁSZTOROK NYELVKINCSE

ELŐLJÁRÓ SZÓ.

„A magyarok nagy ösfoglalkozása“ című, 1909-ben kiadott előtanulmányt, első beszámolóval nyitottam meg. Ennek vége felé a még hátralevő részeket soroltam elő. És ekkor így nyilatkoztam:

„Arra a kérdésre, elbirom-e mindezt végezni? egy szónyi feleletem van: *akarom!*“

Azóta is mindég ennek a szónak hatalma alatt állottam; mert ez az erős szó fogadalom is volt. Elgondolkoztam, nem is egyszer, az életidő mind rohamosabb tűnéséről, öreg embernél az életerő fogyásáról, mely szerves kapcsolatban van az életműködés lassú, de folytonos leáldozásával. De az egyszer komoly eltökéléssel kimondott „*akarom!*“ ott lángolt lelki szemem előtt, kitartásra serkentett a legsúlyosabb helyzetben is, annyira, hogy a midőn a szélhűdés kiütötte a tollat a kezemből, keményen megállottam és úgyszólván már órák múlva hozzáfogtam az írásgyakorlatokhoz — és íme ismét írok, mert *akarok!*

A mit itt nyujtok, az a magyarok nagy ösfoglalkozásából eredő szószedet, melynek kisebb része eredeti gyűjtés, nagyobb része irodalmi forrásaink kiírása, nem szótári rendben, hanem fogalomkörök szerint való csoportosításban s a betűrendnek csak a fogalomkörben, azon belől való alkalmazásával.

Ez az egyetlen mód arra, hogy ne csak az egyes szavakkal, hanem összefüggésben ezeknek értelmén túl és ezeknek segítségével az ősfoglalkozás lényével és jelentőségével is foglalkozzunk, megismerkedjünk.

Ebben gyökerezik a kiadvány egyik eredetisége.

A másik eredetiséget abban látom, hogy a kiadvány azon van, hogy a természetrajzi elemek szakszerűen meghatározva legyenek.

Mindenki, a ki különösen újabb szótárírodalmunkat ismeri, tudja, hogy a természetrajzi elemek szakszerű meghatározásának hiánya vagy megbízhatatlansága, mennyire csökkenti a szótár használhatóságát, alapjában véve tehát művelődési hivatását, a melyet ilyen forrásműtől megtagadni nem lehet, éppen azért követelni is kell.

Mint sokszorosan úttörő vállalkozás, hozzá oly népies foglalkozás körében, mely átalakulóban, sokszorosan leáldozóban van — és tekintve a csökkenő életerőt is — érzem e rész hiányait, a melyeket, a mennyire lehet, pótolni fiatalabb erők lesznek hivatva. És bizonyára akadnak is, mert nyelvkincs mentéséről van szó, tehát a nemzet életének legsarkalatosabb eleméről. Ez hatalmas rúgó.

E rész jelentőségét a „Kiindulás“ szakasza fejti ki, a hol azok is fel vannak sorolva, a kik gyarapítólag működtek közre. Itt alább adom azoknak a neveit, a kik a meglátogatott pontokon szíves vendéglátó gazdáim és kalauzaim voltak. Ezeknek helységek szerint való felsorolása egyszersmind kifejtője utazásaimnak; de nem adja az egyes pontról való kirándulásoknak sorozatát, mert ez nagyon messze vezetett volna.

A jegyzék a következő, megjegyezve, hogy a *-gal jelzett pontokkal csak leveleztem; a † azt jelenti, hogy az illető azóta meghalt; a számban nem vagyok biztos.

Íme, a sorozat:

1. Abrudbánya (és a Detonata): Boér Béla, polgármester.	14. Bükkösd: †Jeszzenszky Ferencz.
2. Alsórajk: Koller István.	15. Csákló ill. Tavarna: Szeöts Béla.
3. Andornak: Hebrony Alajos, Mocsáry Lajos.	16. Csász p.: †Németh Albert.
4. *Apahida: Orosz Endre.	17. Császta: Gaal Gaszton.
5. Barcs: Spúr Jánosné úrnő.	18. Csenger: †Böszörményi Endre.
6. Bécs: Heger Ferencz, Hoernes Mór, Takáts Sándor, Thallóczy Lajos.	19. Csik-Gyimes és Csongrád: Wagner János.
7. Békés: Csuta Lajos, révész, †Wenkheim Frigyes gróf.	20. Csokonya: Széchenyi Géza gróf.
8. Berlin: Krause Edward.	21. Csuza: Csányi Sándor.
9. Berzencze: Babócsay, tisztartó.	22. Dárda: Czingelly Árpád, Szegezárdi Ferencz.
10. Biharilye: Molnár Károly, juhász, Szabadhegyi Géza.	23. Debreczen: Haranghy György, Király Gyula, Kovács József, polgármester, †Simonffy Imre, †Széll Farkas, Zoltai Lajos.
11. Biharudvari: Thomm Béla dr.	24. *Dinnyeshát-pusztá: Chernel István.
12. Brassó (és Buces): Benedek Gyula, Förder Sándor, Márk Dezső, Méhely Lajos, †Rombauer Emil, Zakariás.	25. Diszel: Saary testvérek.
13. Budapest: †Borovszky Samu, Czerva Frigyes, Koszkol Jenő, Vezényi Elemér, †Wartha Vincze dr.	26. Ecsedi láp: Domahidy István.
	27. Erdélyiek: †Ugron Sándor, Wass Béla gróf.
	28. *Erdődi uradalom: Galka István juhász, Rábay Dezső.
	29. Felsőtárkány: Gesztos Lajos, Samassa János.

30. **Fertő:**
Csörgy Titus,
†Kertész György, halász.
31. ***Firtos-Váralja:**
József János.
32. ***Grác:**
Peisker J.,
Schuchardt Hugó dr.
33. **Gyergyószentmiklós:**
Kovács Lajos.
34. **Hajdúhadház:**
Imre Gábor dr.
Kiss Gergely, gulyás
Simon Károly.
35. **Hajdúszoboszló:**
†Szívós Géza.
36. ***Hantháza-pusztá:**
Lányi Béla, a tótságon is.
37. **Hortobágy-pusztá:**
Király Gyula,
†Nánássy László.
38. **Ivád:**
Ivady Béla.
39. ***Jászság:**
Hild Viktor.
40. **Kálmánca:**
Schilhán, tisztartó,
Szécheny István gróf.
41. **Karancs:**
Ledó István.
42. **Karczag:**
Madarász Imre,
Megyeri István, gulyás,
Rimaszombatí uram,
Szilágyi Sándor, juhász.
43. ***Kassa:**
Puky József, ny. min. tan.
44. **Kecskemét:**
Dobos Sándor, gulyás,
Dobos József, gulyás,
- Jászi Viktor,
Kada Elek, polgármester,
Kelemen Jakab,
Zubornyák József.
45. **Keszthely:**
Csák Árpád,
†Dunszt Ferencz,
†Hencz Antal,
Huszár Károly,
Illés Ignác,
Imrik J.,
Lovassy Sándor,
Takáts Imre,
Vutskits György.
46. **Kézdi-Vásárhely:**
Barabás Sándor dr.
47. **Királybocza:**
†Piovárcsi Károly.
48. ***Kisbaczon:**
Benedek Elek.
49. **Kisharta:**
Hauer Béla.
50. **Kiskunfélegyháza:**
Gerenday, őrnagy,
Kormos István, gulyás,
Póka, főkapitány,
Rádi, csikós,
Szerelemhegyi polgármester.
51. **Kisújszállás:**
Daday Jenő dr.,
Boleman István és Béla dr.,
Gál Kálmán, polgármester.
52. **Kolozsvár:**
Moldován Gergely dr.
53. **Kunszentmiklós:**
Baksay Sándor, püspök.
54. ***Laskó:**
Dömse Imre.
55. **Lengyeltóti:**
Paulinyi János,
Varga Béla,
Zichy Béla gróf.

56. **London :**
Kropf Lajos.
57. **Márkusfalva :**
†Máriássy Ferencz.
58. **Mernye :**
†Bertalan Alajos.
59. **Mezőkövesd :**
Bónis Bertalan.
60. **Muraszombat :**
Buzetti János, halász,
Czipott Zoltán dr.,
Kiss Elemér dr.,
Lukács Gábor dr.,
Olajos Gábor,
Sinkovics Elek,
Sinkovics Kálmán,
Úy Károly.
61. **Nádudvar :**
Fazekas Lajos,
Ludány Géza.
62. **Nagyenyed :**
†Csató János, alispán,
†Imreh Károly,
Szász József — 1914-ben
főispán.
63. **Nagyszalonta :**
Erdélyi Gyula,
Kertmeghy Sándor,
Lovassy Ferencz,
Nagy József.
64. **Németújvár :**
Dömötör Lajos.
65. **Nova :**
Viosz Ferencz.
66. **Ollár :**
†Szily Dezső,
Szily Kálmán.
67. **Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.**
†Beniczky Ferencz, főispán,
Halász Jenő.
68. **Peszéradacs :**
†Klempay Elek.
69. ***Rava :**
József Mihály.
70. ***Rea :**
Buda Ádám.
71. **Sárbogárd :**
Id. Madarász József.
72. **Somogy :**
Kacsóh Pál,
†Kund Jenő,
Makfalvay Géza, 1914-ben
főispán,
†Szécheny Imre gróf,
Vasdinyey Aladár.
73. ***Sopron :**
Bünker J. N.
74. ***Szabolcs :**
†Ibrányi Zsigmond,
Józsa András dr.
75. **Szanda-pusztá :**
†Wodianer Albert báró.
76. **Szarajevo :**
Reiser Othmár.
77. **Szeged :**
Kovács János,
†Pálfi Antal, nagytanyás,
†Reizner János,
†Szabó Ferencz, tanyás,
Tömörkény István,
†Vőneki Pál,
Zámbó György.
78. **Székelyudvarhely :**
D'Iemár Károly.
79. **Szentmiklós-pusztá :**
Des Echerolles-Kruspér Sándor,
Szalay Péter.
80. **Szolnok :**
Kreutzer Balázs,
Lengyel Antal.
81. **Szombathely :**
†Beissig Ede.

82. **Tárnok** :
†Deák Mihály.
83. **Tarnóca** :
Szécheny Ferencz gróf.
84. **Torda** :
Wolff Gyula dr.
85. **Tótkeresztúr** :
†Berke János.
86. **Túrkeve** :
Csató Sándor,
†Fábián Mihály, juhász,
†Finta László, szíjjártó,
†Finta Miklós, számadó gulyás,
Kenéz Béla, polgármester,
Kenéz Zoltán,
†Kis István-Kukora, gulyás,
Kupa Árpád,
†Maksay Mihály, gazda,
†Simon Imre,
Simon László.
87. **Túrócszentmárton** :
Bódis Jusztin,
Bulyovszky,
†Lehoczky Vilmos,
Rupprecht.
88. **Tyukod** :
Szalay Pál, gazda,
†Uray Lajos.
89. **Ungvár** :
Rónay Antal.
90. ***Vaja** :
Schenk Jakab.
91. **Vámfalu** :
†Nagy Károly.
92. **Vázsecz** :
Szokoll Gyula.
93. **Végles** :
†Nemeskéri Kiss Miklós,
Nemeskéri Kiss Pál.
94. ***Verebély** :
a Nécsey-család.
95. **Zala-Egerszeg** :
Csertán Károly,
Szentmiklóssy Gyula,
Szupics Antal.
96. **Zala-Szentmihály** :
Umszuner Lajos.
97. **Zenta** :
Dudás Lajos, polgármester.
98. **Znióváralfa** :
†Akantisz Rezső.

A következő helyeket sokszorosán, vezetők nélkül, egyedül is járva érintettem :

99. **Alsóhetény**.
100. **Bak**,
101. **Bakony**,
102. **Beleg**,
103. **Böszörmény**.
104. **Csalhó és Nagyhagymás**,
105. **Corba és Kriván**,
106. **Csőke**,
107. **Csukár havas**, a Brassóiakkal.
108. **Dobsza**,
109. **Dolha**, Hauer Bélával,
110. **Domahida**, Domahidi Istvánnal.
111. **Erzsébetváros**.
112. **Felsőlok**,
113. **Fülöpszállás**,
114. **Gölle**,
115. **Gyetva**.
116. **Hetény**,
117. **Hétfalu**,
118. **Hódmezővásárhely**.

119. Iharosberény,	139. Őszöd.
120. Jászkunság,	140. Pilshegy — Szász Józseffel, l. 76.,
121. Javorina havas, — Túróziak- kal, l. 81.	141. Pusztapödöri.
122. Kaba,	142. Rajk.
123. Kemend,	143. Skit, a Brassóiakkal,
124. Királyhalma,	144. Stana,
125. Kiskundorozsma,	145. Szabadszállás,
126. *Kiskunhalas,	146. Szenna,
127. Köveskál,	147. Szentmiklós (Somogy),
128. *Kupfalva,	148. Szoboszló.
129. *Lóvész.	
130. Magyaratád,	149. Taszár,
131. Merény,	150. Tiszaabádszalók,
132. Mezőtúr,	151. Töröcsvár.
133. Mocsolád.	152. *Vacsarcsi,
134. Nagydobsza,	153. Vadé,
135. Nagyfalud,	154. Várfala,
136. Nagygécz,	155. Virágosvölgy.
137. Nyíregyháza.	156. Zalaapáti,
138. Orczi,	157. Zseliczség.

Az erdélyi részekben tüzetes kutatást végzett és végeztetett:

† PUNGUR GYULA a következő helyeken:

158. Apácza,	162. Ilyefalva,
159. Bodzamente,	163. Málnás,
160. Erdőszengyel,	164. Markod,
161. Hatodhegy,	165. Selye.

Ez a sorozat mutatja a kutatás helyrajzi kiterjedését is.

A halottaknak a szív mélyéből fakadó kegyelemem felmutatása után, még külön is meg kell emlékezniem azokról, a kik kiváló módon, magyaros és okos vendégszeretetőket is gyakorolva, hathatósan előmozdították működésemet és azokról, a kik osztoztak a fáradásban.

Hálám és köszönetem legelső sorban illeti DR. SEMSEI SEMSEY ANDORT, a kinek neve ott, a hol nemesnek, szépnek, a haza üdvére szolgálónak csendben, feltűnés nélkül való felkarolásáról van szó, már régen fogalommal vált. Nekem nem az anyagi részvétel, hanem az a tudat, hogy működésemet ismeri és helyesli, adta meg a legnehezebb helyzetekben is azt az erkölcsi alapot, a melyen bizton és nyugton megállapodhattam és tovább működhettem, mindég hűségesen kitartva az ő legkedvesebb tárgya mellett: a természettudományok szolgálatában. A második, ki vele sokszor és sokban szövetséges és a magyaros megfontoltság mintaképe, buzdító és mérséklő egy személyben, az SZILY KÁLMÁN, a kivel a sors kedvezése igazán jó órában hozott össze és tette lehetővé, hogy nagy szervezőtehetsége keretében megszolgálhattam a mind hatalmasabban fejlődő és kiható kir. Magyar Természettudományi Társulatot, a mely ma már igazán „a maga lábán jár“. Életem büszkesége és megnyugvása ez — és ezt SZILY KÁLMÁN hűséges kitartásának és barátságának köszönöm.

A kiknek köszönhetem, hogy mélyebben betekinthessem a nagy ősfoglalkozásba, azok a következők: WASS BÉLA gr. *Szentgotthárdon*, az erdélyi Mezőség szívében; † WENKHEIM FRIGYES gr., egykor képviselő társam, ki uradalmainak *Békés* város mellett elterjedő részében és távolabb is, a mi könnyebben elérhető volt, magasra fejtett, de a régít mégis jól fentartó, nagy gazdaságát teljesen feltárta; † WODIANER ALBERT báró, ki *Szanda* pusztájával hasonlóképpen tett; DES ECHEROLLES-KRUSPÉR SÁNDOR *Szt.-Miklós* pusztáján, LOVASSY FERENCZ Nagyszalonta körül ugyanezt tették; IVÁDY BÉLA, egykoron képviselőtársam, törzse fészket, *Ivadtot*, nyitotta meg előttem és mély betekintést engedett a mátravidéki „*hadak*“ szerfölött érdekes és tanuságos viszonyaiba. Igen kitűnő vezetőim és tájékoztatóim

voltak *Karczagon* MADARÁSZ IMRE, egykor képviselőtársam, református esperes; *Debreczenben*: ZOLTAI LAJOS elsőrangú fáradhatatlan gyűjtő és kutató; †BERTALAN ALAJOS, a kegyesrend kitűnő jószágkormányzója, buzgó ethnografus *Mernyén*; IMRE GÁBOR dr., Hajdúhadház orvososa és SIMON KÁROLY, tanítója; SZILY DEZSŐ Olláron, KLEMPAY ELEK Peszéradacson, ZÁMBÓ GYÖRGY Szegeden, NAGY KÁROLY, református pap, Vámfaluban, különösen a rovások körül és ugyanezekben a jeles kutató FISCHER KÁROLY, ki gyűjteményét átengedte; továbbá LEHOCZKY VILMOS, egykori képviselőtársam, Turócszentmártonban; D'EMÁR KÁROLY derék útitársam, a Székelyföldön végzett nagy gyalogolásban; BÓNIS BERTALAN főszolgabíró *Mezőkövesden* és *Tardon*; BAKSAY SÁNDOR, a reformátusok püspöke, *Kúnszentmiklóson*, kiről a „*Kiindulásban*“ külön is megemlékszem; MADARASSY LÁSZLÓ, a nomád pásztorság kutatója; VUTSKITS GYÖRGY tanár Keszthelyen, a halászatban író-társam és végül KROPF LAJOS, ki mint magyar mérnök, Londonban megtelepedve, sokszor beutazta az Indiákat és rendkívül becses anyagot szerzett a puliról. A szókincs rendezésében és a „correctura“ nehéz munkájában teljes odaadással SCHENK JAKAB adjunktus és HÁMORI MIHÁLY gondnok urak támogattak; a revízióban GORKA SÁNDOR dr. első titkár úr. És le kell tennem a kegyeletos megemlékezés koszorúját még három tisztelt és kedves tájékoztatóm sírjára: az egyik márkusfalvi MÁRIÁSSY FERENCZ, a szepességi úr nemes prototypje; a másik KADA ELEK, Kecskemét város méltán híres polgármestere, az alföldi róna mintamagyarja és végre a harmadik IBRÁNYI ZSIGMOND a Tiszamellék igazi, régi úrvadásza.

De igaz! a sor csak akkor lesz teljes, ha még megemlékszem vezetőim és tájékoztatóim családjairól, a kik oly kedves figyelemmel voltak irántam — végül pedig megemlékszem életem hűséges párjáról, ki — a míg le nem

tört — osztozott fáradaimban és buzgón gyűjtötte nyelvünk tiszta, népies elemeit. Hála és köszönet mindenknek!

Ez azonban még nem végbúcsú, mert e szerény kötet után következik a néprajzi és néptani rész.

Még most is ki merem mondani: *akarom!*

Írtam Budapesten, 1914 január hónapban.

HERMAN OTTÓ.

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
ELŐJÁRÓ SZÓ	V	Rétikasza	19
A KIINDULÁS	1	Vesszőbárka	19
Ázsiai homoksivatag	3	Kiolvasás	20
Hedin Sven	3	Időjósítás	21
Stein Aurél	3	Pásztorlelkület	22
Pumpelli	3	Önérzet	23
A nyelvkincs	4	Nyomorúság	26
Az ember eredete	4	Henczegés	26
Az eredet	4	Gyöngédség	27
A valóság	5	A ló szeretete	27
Ősfoglalkozás	5	Lovasbetyár	29
Ratzel verérelve	6	A petri gulyás	30
Tagányi véleménye	8	Csikósnóták	31
Horváth Ignác anyaga	8	Pásztor szerelem	32
Takáts Sándor véleménye	9	Ellentét	33
Pusztítók	9	A káromlás	33
Szilaj pásztorság	9	A bölcsesség	34
A tulipán	10	Példabeszédek, közmondások	34
Mikes Kelemen	11	A szószedet eredete	51
Szinhatás	11	A szószedet beosztása	53
Kirgiz és tulipán	12	Irodalmi források	54
Magyar és tulipán	13	Segítők	55
Pásztor nyelv	13	Sorrend	56
Bitang, Petőfinél	13	Függelékek	58
Bitang karó	13	Rövidítések és jelek	59
Nyájajuhász, képpel	14	A szószedet	65
Telepedés, rakodás	14	A ház és tája	65
Juhsorrend	14	Járóművek és részek	85
Változatok	15	Lófogát és szerszám	106
Konda és változatok	15	Debreczeni lófogatok	110
Nehéz ustor	15	Debreczeni kocsi és igásszekér	112
Ló szőre	16	Lóhajtás	113
A kutya	16	A ház és szérűje	114
Ember és kutya	16	Eke	114
Kutya, elnevezés	17	Iga és befogás	117
Pásztor	18	Ökörfogát és hajtás	123
Tolókasza	19	Hangelemek	126
		Rovás	127

	Oldal		Oldal
Mérték	132	Disznókergető	571
Vágószerszám	134	Disznóhívás	573
Kasza és sarló	138	Disznómondókák	575
Ironga, képpel	141	A szamar neve	577
Hangszer	143	A számról. Vegyes	577
Pásztor szervezet	145	Élősdiek	578
Pásztortanya	177	A lónál	578
Eszköz és ruha	209	A szarvasmarhánál	579
Ostor, ustor	220	A juhnál	580
Pásztorkonyha	225	A disznónál	582
Edény	234	A kutyánál	582
Tűzhely	232	Népies felfogás	583
Jószág	243	A kutya szótára	584
Szín, ill. szőr	253	A kutya szőre	591
Hangok	254	A kutya szólása	592
Coitus	256	Kutyaszólitás	593
Betegség, orvoslás	260	A puli, képpel	596
A föld és a nyíl	262	Terelés	597
A nyíl	284	Puliszótár	597
Kút és kopolya	289	Pulinevek	597
A ló szótára	298	Bajsz puli	599
A ló szőre	338	A pumi	599
A ló bélyege	357	Kutyanevek	599
Lónevek	359	A macska	622
Szarvasmarha szótára	385	ISMERET	624
Tej és termékei	434	Pásztorcsillagászat	624
Szarvasmarha szőre	439	Tájékozás	631
Szarvállások	453	Időjárás, időjóslás	632
Szarvasmarhanevek	461	Pásztorállattan	636
Bikanevek	462	Pásztormadár tan	643
Tehénevek	463	Madárszótár	646
Ökörnevek	469	Madárnévrendszer	658
Bivaly	490	Fa- és bokorismeret	665
A juh szótára	493	Pásztorfüvészet	671
Juh szőre	521	Vegyes	687
Juhnevek	522	FÜGGELÉKEK	693
Füljegyek	324	I. Tót anyag, <i>Petényitől</i>	695
Juhtej termékei	526	Tót elemek, <i>Istvánfítől</i>	695
Juh hangelemei	538	Állatnevek, <i>Lányitól</i>	696
Kecske szótára	539	II. Oláh anyag, leginkább	
Kecske szőre	539	<i>Moldovántól</i>	697
Kecske hangelemei	540	III. Halászat	711
A disznó szótára	540		
Disznó szőre	563	Helyreigazítások	737
Disznónevek	565	Szómutató	741

1. A KIINDULÁS,
2. A PÁSZTORNYELV HAJLÉKONYSÁGA,
3. PÁSZTORLELKÜLET és
4. BÖLCSESÉG.

1. A KIINDULÁS.

Az 1909-ik évben kiadott előtanulmány, mely a magyarok nagy ősfoglalkozásának történetelőtti (praehistorikus) elemeit és köztörténetét tárgyalta,¹ „első beszámolóval“ kezdődött. Az anyag gyűjtése közben, 1903-ban azonban megjelent HEDIN SVEN első, kétkötetes műve, mely az Ázsia szívében megtett tízezer kilométernyi utat tárgyalta² és későbbben 1908-ban megjelent STEIN AURÉL első tanulmánya, az ugyancsak Ázsia szívében a futóhomokba temetett városokról.³ Ezek a művek egész lényemet ragadták meg, a mi nagyon is érthető, mert hiszen a nemzet ősfoglalkozásait kutatva, folytonosan felötlöttek a Belső-Ázsiából származó analógiák. A hatás abban érte el csúcspontját, a midőn SVEN HEDIN-nél olvastam és rajzban láttam a *Lopnor* sívó homokjából napfényre került díszítéses farészeket, a melyek szembeszökő módon egyeztek és egyeznek a Zala és Somogy legmagyarabb pásztorainál dívó díszítési alakzatokkal.⁴ Különösen ez az egyezés bírt reá, hogy a beszámolóhoz függeléket csatoljak, a melyet következő szavakkal végzek:

„Azonban STEIN AURÉL — és itt hozzáteszem: SVEN HEDIN — kutatásai, a gyönyörű eredmény dacára, még csak első érintését jelentik a sivatagok világának. Föl kell tennünk, hogy ott, a korszakok menete rendén, kultúrák

Ázsiai homok-
sivatag.
Hedin Sven.

Stein Aurél.
Pumpelli

¹ HERMAN OTTÓ: A magyarok nagy ősfoglalkozása stb. Előtanulmány. Budapest, 1909. Hornyánszky Viktor.

² HEDIN SVEN: Im Herzen von Asien etc. Leipzig. Brockhaus. I. II. 1903.

³ STEIN AURÉL: Homokba temetett városok. Átdolgozta Halász Gyula. Budapest, 1908.

⁴ HERMAN OTTÓ: Előtanulmány XX. lap.

temetkeztek egymás fölé és — szerintem — ott nyugszik a magyarok „Óshazája“ és onnan ered e nép nagy fejlettsége“.

Nemcsak azon az alapon, a melyet Ázsia szívének kutatói nyújtottak, hanem azért is, mert a kultúrák temetkezésének föltevését, PUMPELLI R., Turkesztánban folytatott kutatásaival még százötvennél is több várossal növelte.¹

Ám ezeknek tárgyalása nem erre a helyre való; sorra következik ez majd az utolsó kötetben, a mikor az ethnographiai és ethnológiai alapok kifejtéséről lesz szó. Ez a kötet a maga egészében a *nyelvkincsnek* van szánva és a mit eddig érintettem, az csak némi szerves kapcsolat helyreállítása érdekében van mondva.

A nyelvkincs.

Ez a szó: „*nyelvkincs*“, óriási szemhatárt varázsol lelkünk szeme elé. Óriási volta nemcsak a térre, hanem a mélységre is van értve. Szorosan véve, meg kellene ragadnunk a ma beszélő embert állatiságának állapotában és abban a pillanatban, a melyben az első tagolt hangot hallatja s azt a fogalom első csirájával kapcsolja egybe. És azután: az emberré alakuló lényt követnünk kellene fejlődése útján, nyomról-nyomra; haladásában, elhajlásában, sőt visszaesésében és süllyedésében is, eladdig a törzsig, annak elágazásáig, a melynek neve, mert szava „*magyar*“.

A kifejtett sorozatra csak gondolva is, agyunk veleje mintha megrendülne és azután összehúzódna, mert mintegy ösztönszerűen érzi, hogy bármelyik részét veszi elő a sorozatnak: a bizonytalanság meredezik reája; minden ingadozik és a hol biztos feleletet várunk, szembetalálkozunk a kétség kérdőjelével, a bizonytalansággal?

Az ember eredete.

Eredetileg melyik állatalakból fejlődött az ember? — íme, itt a bizonytalanság első kérdőjele! A földkerekség melyik pontján vette kezdetét? Mikor? Ha fejlődött, mely ok indította a fejlődés folyamatát? Milyen okok hatottak közre, hogy irányt vegyen? Mi volt a korszakok menetében az irány vagy irányok tartalma, lényege, változása — az okok oka, az eredmény? — elég!

¹ PUMPELLI R.: Exploration in Turkesztan. Carnegie Inst. Washington, 1905. Climat and History.

Azt az embert, a ki már a fejlődés útján van és halad — bármily kezdetleges legyen is az értelmi fok és ennél fogva a haladás —, ezt az embert már fel bírjuk fogni; el bírjuk képzelni a különbségeket, a melyek már akkor is egyénről-egyénre föléledtek és megnyilatkoztak; azt is fel bírjuk fogni, hogy a közös sajátosságot, a legkezdetlegesebb társadalmi alakulat csiráit elvetették: de a kiindulást, az okok okát, azt az ember számára a titok sűrű leple fedi, melyet az eredettől fogva gyarló ember, föl nem lebbenthet. Hozzá sem férhet, mert hiszen saját eredetéről van szó, a melylyel szemben, erő helyett, csak gyengéséget, látás helyett csak vakságot érezhet: mert saját lénye megfejtésében önnönmaga fölé nem emelkedhet.

E tehetetlenségből meríti hatalmát a föltevés, a mely azután a tudás helyett felépíti trónusát és uralkodik azon, a kik visszariadnak a tudásért folyó harcztól. Már pedig ez a harcz az egyedüli, mely nyomról-nyomra több és több világosságot teremt s mely reátanította az igazi tudásra vágyó embert a kutatás módszerének kieszelésére, alkalmazására, ezáltal a valóság alapján tények megalapítására — és reátanította az önbírálatra is.

Ezekután a helyzet most már így alakul: mert az eredet, a kiindulás, a kezdet kezdete a kutató emberi elme számára titok és az is marad, nem ezt kell feszegetni, mert szükségképpen tevédekhez vezet, hanem változtatni kell a módszeren, a kiindulás elvén: nem a sötétség, a bizonytalanság alapjából kell indulni az eredet meghatározása felé, mert ez nem vezethet a célhoz, hanem a megfogható és meghatározható valósággal kell, mint szövétnekkel indulni és bevilágítani messze multak bizonytalanságába, homályába, mert ez az egyetlen mód, a mely a homályból világosságra vezethet.

Nem a hit, hanem a valóság.

A magyarok eredetének kérdését a megfogható és meghatározható valóság alapján megragadva, a feladat így alakul:

1. Meg kell határozni azokat a foglalkozási ágakat, a melyektől a nemzet élete és fennmaradása lényegesen függött, lehetőleg még függ.

A legrégebb foglalkozások.

2. Meg kell határozni azokat a mozzanatokat, a melyek az illető foglalkozási ágak üzésére lényegesek voltak.

3. A foglalkozási ágak történeti elemeit szigorúan viszonyítani kell a jelen, vagy a legközelebbi mult pontosan meghatározható elemeivel, mert ez teszi lehetővé, hogy szilárd talajon haladhassunk.

Az ősfoglalkozások két ágazatában eddig végzett kutatások tanuságtételei így állíthatók fel:

1. A *halászat* ősi elemeinek az élőkkel való egybevetéséből szerintem a következő tétel szűrődött le:

*Bár honnan jött legyen a magyarság mostani helyére, halászó helyről kellett jönnie; az irányt véve, ez északkeletről délnyugot felé tartott.*¹ Tanítja a mód, a szerszám.

2. Az állattenyésztés és az állattartás, röviden egybefoglalva: a *pásztorélet* ősi elemeinek az élőkkel való egybevetéséből minden kétséget kizáróan a *vándor* — *nomád* — *jelleg* állapítható meg; az irányt véve, ez is északkeletről délnyugot felé tartott. Erre az utóbbi tételre a régiségből vett elemek az előtanulmány kötetében,² különösen a *szitytyákkal* való egybevetéséből derülnek ki. A lehető teljes tárgyi bizonyítás a munka utolsó kötetének marad fenntartva.

A jelen kötet a *nyelvkincsnek* van szánva, a melyben már úgy is nagy jellemző erő nyilatkozik meg, ha a kutató csupán a „*verba valent usu*“ régi tételt fogadja is elvül és nem mélyed a szavak eredetének bonczolásába. Vállalkozásom természeténél fogva, engem a szavak *élő értelme* vezérel és kell, hogy ez vezéreljen; mert az élet lényeges jelenségeinek azonosságáról, ennek megállapításáról, az egészről van szó. A nyelvészeti vizsgálat későbbi feladat és másokra tartozik. Én az én helyzetemben RATZEL meghatározását³ tartom helyesnek és irányadónak, hogy t. i. a kölcsönvevő és a kölcsönadó elemek egykoron tartósan érintkeztek és hogy innen származik a nyelvi anyag kölcsönös átvétele, majd szerves összeforradása.

Úgy a mint önnönmagunkat ismerjük, tudjuk — s itt a népet értve — hogy alig képzelhető nemzet, mely köny-

Ratzel
vezérelve.

¹ A *magyar halászat könyve*, a Kir. Magyar Természettudományi Társulat megbízásából írta Herman Ottó, két kötet, Budapest, 1887.

² A *magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok*. Írta Herman Ottó, egy kötet, Budapest, 1909.

³ RATZEL, dr. Friedrich: *Völkerkunde*, Leipzig, 1888.

nyebben elfogadná az idegen szót, könnyebben beforrasztaná saját nyelve egyetemébe, mint éppen a *magyar*. Éppen azért az átvételeknek a kimutatott súlyt tulajdonítani nem lehet. És alig van nemzet, mely könnyebben elhagyogatná azt, a mi tárgyi ethnographiai tekintetben ősi kincs, mint éppen a magyar. Ez nem mint megrovás van mondva; sőt ellenkezőleg: ez az illeszkedő tulajdonság nem kis mértékben megkönnyíti az egészben csekély számú nemzet megmaradhatását, mert nem alkot tárgyi ellentéteket ott, a hol hatalmas elemek áramlata úgyszólván ostromolja. De ennek viszont az a gonosz oldala van, hogy a sajátosságok eltűnése, vagy elmosódása nagyon is megnehezíti a kutató munkáját.

Ez az elmosódás volt oka annak a mohóságnak, a melylyel az ősfoglalkozások kutatására és ebben a magyar néprajzra vetettem magamat, melylyel legelőbb a halászatot ragadtam meg s fejlesztettem a fő műig: „A magyar halászat könyve“ címűig. Utóbb átmentem a nagy ősfoglalkozásra, a pásztoréletre.

Ősfoglalkozások kutatása.

Az egész működésben, mint vezéricsillag az világított előttem, hogy ezekben az ősfoglalkozásokban, melyeket a legtípikusabb magyar elem üzött, maradhatott meg — és maradt is — legtöbb az ősi jellegből, mely mint ilyen, a nemzet messze multjára sugárzik vissza — el, az eredet felé.

Az első lépést 1885-ben tettem, az első magyar országos kiállítás alkalmával. A bemutatott halászati szerszámgyűjtemény alkotta meg a magyar tárgyi néprajz alapját is, méltatásban részesült, ki is adtam katalógusát, kis könyv alakjában, három nyelven.¹

A kik akkor mellém állottak: DR. SEMSEY ANDOR és SZILY KÁLMÁN, ma is velem tartanak. Akkoron teljes férfierőben voltunk, ma rajtunk az aggság; de a magyar érzület nem gyengült.

¹ I. *Ősi nyomok a magyar népies halászatban*. 34 rajzzal. Budapest, 1885.

II. *Vestiges des temps préhistoriques des Hongrois d'après leurs engins de pêche populaires actuels*. U. o. 1885.

III. *Urgeschichtliche Spuren in den Geräten der ungarischen volkstümlichen Fischerei*. U. o. 1885.

Tartozom BAROSS GÁBOR emlékének annak kijelentésével, hogy czélzatomat azonnal megértette és helyeselte.

E kis könyvből, mint mustármagból sarjadzott a ma már lüktető magyar tárgyi néprajz, a melylyel mindaddig senki sem foglalkozott.

A hol még a dologra nézve bizonyos kétségek lapangtak, azok eloszlottak az 1896-ik évi országos ezredéves kiállításon bemutatott gyűjtemény hatása alatt, mely az évezred határán, 1900-ban Párisban is megtette hatását és itt Budapesten a meghívott külföldi szaktudósok részéről külön elismerésben részesült.

Tagányi
véleménye.

Ekkor írta nekem történeti tudományunk erős harczosa, TAGÁNYI KÁROLY, kibem a kutatás sorrendje iránt kétségek éltek, 1897. évi márczius 27-ike alatt, önkéntes elhatározásból, a következő szavakat: „*Tanulmánya*¹ teljesen meggyőzött arról, hogy itt (nálunk) első sorban a pusztuló ethnographiai anyag haladéktalan megmentésére van szükség. Tökéletesen igaz s ennél fogva a levéltári anyag felkutatása teljesen másodrendű dolog“.

Horváth Ignác
gyűjtése.

A viszonyok azonban nagyon kedveztek a vállalkozásnak. A míg magam számos jóemberemtől és DARÁNYI IGNÁCZ, akkori földművelésügyi miniszter intézkedésétől támogatva újból és újból kirándulhattam az ország különböző részeibe közvetlen kutatások megtételére, a tárgyi és nyelvi anyag felgyűjtése érdekében, addig éppen TAGÁNYI KÁROLY irányítása mellett, a páratlan szorgalmú, fájdalom oly tragikus véget ért HORVÁTH IGNÁCZ, halomra gyűjtötte a történeti adatokat, úgy, hogy lehetővé vált — már sürgetők megnyugtatóására is — a történeti anyag rendezése, bevezetése s egy külön kötetben való kiadása, mely kötetnek czíme a következő: „*A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok* stb.“ 1909.

E kötetben benne van minden, a mit akkor, a szintén tölem megállapított ősemberre vonatkozólag megtudtunk, a mi tehát Magyarországra, mint területre nézve, őstörténeti, a palaeolith kor emberére vonatkozott és a mi Európa areopágusa előtt be is vált. Benne van az is, a mi a

¹ „Az ősfoglalkozások. Halászat és pásztorélet stb.“ 1898.

Skythák, vagy magyarán: „*Szittyák*“ nomádságából a görög írók tanúsága alapján ide vonható, és benne van a viszonyítás a szittyá és a magyar nomádság elemei között is; végre benne van az, a mi a IX-dik századtól kezdve a XIX-dik századig bezárólag, mint okiratos történet bevehető volt és így a köztörténetet alkotta meg.

De mindezeknek daczára érezni lehetett az anyagban kifejezett folytonosság szakadozottságát, melynek okát buzgó, a népies elemek iránt oly fogékony történetírónk, TAKÁTS SÁNDOR, így fejtette ki: „A XVI-dik és XVII-dik században a népesség legmagyarabb része állattenyésztéssel foglalkozott. A XVII-dik század végén ez majdnem teljesen megsemmisült. A XVIII-dik században a földművelés sorra elhódítja a földet az állattenyésztés elől. Mivel pedig a régi állattenyésztés emlékeit nem jegyezték föl, *tömérdek szó, kifejezés, szokás feledésbe ment, megsemmisült*“.

Takáts Sándor
felfogása.

A történeti igazság itt annak megállapítását követeli, hogy az állattenyésztés rettentő pusztulását nem az akkoron már szorongatott török okozta, mert ez eredettől fogva már saját érdekében is jól meg tudott férni a magyar *nép-pel*; hanem okozta az a kegyetlen gyülevésztség, a mely a szent kereszt és a keresztyénség védelmének örve alatt, végig dülta, végig sarcolta és harácsolta Magyarországot.

Ki pusztított a
XVII. század-
ban?

De mind ennek daczára mondom, a megsemmisülés nem vehető a szó legszorosabb értelmében olyannak, mert fennállott akkoron a magyar Alföld nádas, gyékényes, mocsaras, ingó lápoktól, szíkektől, homokoktól megszakított világa, kész és be nem vehető menedéke a siserahadtól és egyébtől szorongatott magyarságnak, a mely a természetnyujtotta védelmet mesterileg fel tudta használni, mert vérében volt, mert az ősiségből hozta át a saját javára. És ez a világ nemcsak az embernek, hanem vagyonának, gulyáinak, méneseinek és egyéb nyájának is biztos menedéke volt.

Innen kelt azután az a pásztorság, a melynek nevét a közelmúltig is a „*szilaj*“ jelezővel illették. Ezek a pásztorok őrizték a „*szilaj jószágot*“, a mely jelző inkább az állapotra, mint a tulajdonságra vonatkozott, mert azt jelentette, hogy a pásztor és a jószág éven át nem látott fedelet, hajlékot; nem került tető alá, hanem kiállotta a szabadban

Szilaj
pásztorság.

az idő minden viszontagságát s így istenigazában kőkeményre edződött.

Ennek a pásztorságnak senki sem írta meg történetét, senki sem kutatta, gyűjtötte össze nyelvkincsét, a melynek az egész helyzetnél fogva, éppen oly gazdagnak, mint sajátosnak kellett lennie; ez tehát veszteség. És ha valami kevés még megkerülhet, úgy mindenesetre a törvényhatóságok régi gazdasági, bitang és egyéb jegyzőkönyveiből fog kerülni, a melyek eleddig kevesebb becsben állottak nem egy történetíró szemében, a ki a hatalom fényében látja a nemzet életét s kicsinyli, kevesli azt a színtáját, a mely telve van munkával, verejtékkal, áldozattal és szenvedéssel — de éppen azért a nemzet életét jelenti.

A tulipán
Leunisnál.

Mielőtt hogy most már a szószedet némi elemzésére áttérnék, álljon itt — némely eljárás menetére — egy példa, mely alkalmas a messze múltba is bevilágítani. A példát a *tulipán* szolgáltatja, melyet LINNÉ „*Tulipa*“ név alatt vezetett be fűvészete rendszerébe. Magát a nevet véve, a mindig megbízható DR. JOHANNES LEUNIS ezt így származtatja:¹ „Soll von *Tulipant* abgeleitet sein, worunter die Türken ihren Turban (Kopfbedeckung) verstehen, oder von $\tau\omicron\lambda\upsilon\pi\eta$, welches Knäuel und auch eine Kürbisart (Türkenbund²) bezeichnet“. A magyar népnél a tulipán nemcsak ismeretes, még a legény szeretője is „rózsám, *tulipántom*“ — hanem mint díszítmény teljesen a nép vérében van: ezernyi alakzatban mint himzett díszítmény, mint festett, faragott alakzat fordul elő, sokszorosán stilizálva. A legmagyarabb mesterségekben a legkülönbözőbb tárgyakon ott a tulipán; szücsnél, szűrszabónál, szíjgyártónál szerte dívik; sőt még a közelmúltban a magyar sarut készítő csizmadia is kiverte készítménye sarkára a kecskerágó bokor³ sárga fájából készített szögekkel a *tulipánt*, e nélkül nem is tartotta mindenkori remeklését tökéletesnek. Az iparfejlesztés legújabb mozgalma is e virág jegyében indult.

¹ LEUNIS JOH.: „Synopsis der Pflanzenkunde“ etc. etc. Hannover, 1877. II. p. 1111. Note 10.

² U. o. p. 645, § 426. *Cucurbita verrucosa* L. Note 6.

³ *Evonymus europaeus* L.

Honnan e jelenség?

GOMBOCZ ZOLTÁN, ki az ifjabb magyar nyelvész-gárda legelejéhez tartozik, hozzám intézett levelében így származtatja a tulipán nevet: „A szó őse a persa *dülbend*, *dülbend*, a köznyelvben *tiülbend* is = *turbán* és *tulipán*. Innen átkeült az olaszba: *tulipano* (velencei ol. *dulipàn*, *tulipàn*, piemonti bolognai *tulipàn*); az olaszból a magyarba“.¹ Ez lényegben egyezik LEUNIS nézetével, ki szintén a turbánt hozza fel. Az eredet tehát *keleti*. A magyar egyes előfordulás más sorba tartozik: *nem társas*.

A tulipán
Gombocznál.

Vegyük most már más oldalról, hogy a fajhoz jussunk. Itt elsőnek üdvözölhetjük II. RÁKÓCZY FERENCZ hűségését, ki urával a számkivetést megosztotta, a kedves levélfíró: MIKES KELEMENT. Ez 1739-ben küldetésben Bukarestből Jászba lovagolt és az utóbbi helyről június 21-én ezt írja: „Gyönyörűség volt a mi utazásunk és egy menyasszony gyönyörűséggel járhatott volna velünk, mert Bukaresttől fogva egész Jászig, csak a sok külömb-külömbféle szép virágon járt volna; mindenütt a mezők be voltak terítve virágokkal, hogy csak a *szegfüre* és a *tulipánra* léptek lovaink“.

Mikes Kelemen.

A fajra nézve azután a kiváló fűvész, DEGEN ÁRPÁD DR. — kinek revízióiért nagy hálával tartozom — 1910 szeptember 23-án kelt levelében így nyilatkozott: „Mint hogy annak a vidéknek flórája ismeretlen, csak sejtem, hogy a faj a *Tulipa Biebersteiniana* R. et S. lehetett. A szegfüvek közül MIKES csak a legkorábban virítót láthatta, a *mezeit* (*Dianthus campestris* M. B.), a *rétit* (*D. pratensis* M. B.), vagy a *homokit* (*D. sabuletorum* Heuff.); ezek közül a legutóbbi nyílik legkorábban“.

Dr. Degen.

Következik most már néhány szó a színhatásról.

Erről ROZKOŠNY, Oroszországról írott művében² így nyilatkozik: „Mint hogy a puszták világában a télből a tavaszba való átmenet hirtelen, a pusztát csakhamar ellepi a friss, buja fű, melynek jelleget kölcsönöz a *Kowyl* — azaz: *árvaleányhaj*, *Stipa pennata* —; e mellett milliányi milliő *tulipán* nyitja színes kelyhét és adja a szín tengerét.“

Színhatás.

¹ Levélben és a Magyar Nyelv 2:263. igen tüzetesen.

² ROZKOŠNY: „Rusland, Land und Leute IV.“

Almásy. A színeket megnevezi ALMÁSY GYÖRGY DR.¹ „A midőn — írja — a *tulipán* (*Tulipa altaica*) éppen virágozni kezdett — a hét folyam tájain — daczára a kissé nyomasztó egyhangúságnak, az ezernyi ezer, karcú száron ülő *sárga* vagy *piros* virág igen kedvesen festett, mintha valami nagy, tarka, piros-sárga és zöld szőnyeg volna a pusztákra kiterítve“.

Radde. RADDE,² a híres utazó a *tulipánözön* színéről és benyomásáról így ír: „Perekoptól és Tšungártól északra alkalmam volt óriási tulipánmezőket szemlélhetni. Az kétségtelen, hogy a vadtulipán-mezők a legpompásabb látománnyt alkotják. A színek oly tiszták és változatosak, hogy ily színpompa a *társásán élő* növényeknél csak ritkán szemlélhető. Az általános, világos-*chrómsárga színt*, mely a tulipánoknál leginkább uralkodik, sokszorosan felváltja az égő *czinóbervörös* vagy a *karmazsin* szín. Ritka a halavány *viola* és még ritkább a *fehér* . . . Azonban a mily remek e tünemény, oly mulékony is. Sokszor elég egy déli óra melege, hősege, hogy beláthatatlan terület színpompáját tönkretegyje. A tünemény legfeljebb 3—4 napon át ragyog, tetőz; e tetőzés után a szárazföldre konyulnak s a széles levelek hamar elszáradnak. Már május közepén csak nagy fáradtsággal bírtam a tulipánok nyomát a fűben felfedezni“.

Kirgiz és tulipán.

A mult — XIX-ik — század szerzői nagy kedvvel írnak arról, mennyire vágyik a Kirgiz, hogy telelő helyéről a pusztta szabadságába kivonulhasson, a tavasz pompájába, melynek ragyogó elemét a vad tulipán alkotja. A pompát látva, a Kirgiz nagy kedvében meghempereg a virág-szőnyegen, mint az arktikus tájak népe a vakító fehérségű friss hóban . . .

Magyar és tulipán.

El kell fogadnunk azt, hogy a Magyarok egykoron és tartósan alá voltak vetve Ázsia pusztáin a színpompa hatalmas benyomásának, bevették az alaki részt is lelkületükbe és az egymást követő nemzedékek azt egymásra átörökítették. Így maradt meg a nemes virág a nép lelkületében és művészetében mind e mai napig.

De az eredeti magyar név, melyik volt és hova lett?

¹ ALMÁSY GYÖRGY DR.: „Ázsia szívében“ stb. Budapest, 1903.

² RADDE: „Versuch einer Pflanzenphysiognomik Tauriens“, p. 220.

Az új területen meglepedve, itt tavaszkor nem köszöntötte a népet a tulipánszőnyeg s a név elhalványodott. Az olasz papok, a kik a magyarságnál történeti szerepet játszottak, ismerték a kerti tulipánt — s a nép elfogadta a nevet, a melyhez kötött alakzattal és színnel, lelke ősi soron telve volt.

A természet hatalmával mindig számolnunk kell!

Ezekután következik az ősfoglalkozások szószeredetének jellemzése.

Ez a szószeredet nem szótár, a szó közönségesen bevett értelmében, mely egyetlen szósorozatot alkot, mely az A betűvel kezdődik és a Z betűvel végződik, s a melynek tagozatai a betűk rendje, egymásutánja szerint alakulnak, a mikor minden szó lehetőleg csak a maga értelmét szolgálja és a vonatkozások a lehető legszűkebb körre szorítkoznak.

2. A PÁSZTORNYESLV HAJLÉKONYSÁGA.

Az ősfoglalkozások szószeredete más. Itt az egyes szó a maga jelentésével beleilleszkedik egy határozott fogalmat alkotó körbe, a mely körben a szavak összessége a kör egységes fogalmát megállapítja. A *bitang* szó egymagára nézve nem kimerítő, az ősfoglalkozásban azonban szűkséges. Az emberre nézve meghatározta a magyar Alföld legjobb ismerője, PETŐFI SÁNDOR, a „*Talpra magyar*“ című riadójának egyetlen sorával, helyesebben e sor két szavával:

Sehonnai bitang ember

Bitang,
Petőfinél.

Ez az emberre vonatkozólag kimeríti a közkeletű fogalmat. A magyar pásztorságnak és a bitang jegyzőkönyvet kezelő hatóságnak, következő nyelvkincse van a bitang kifejezésére: *barangoló, csatangoló, csavargó, eltévedett, kóborló, kószáló, tilosbajró, urahagyott, uratlan, uravesztett.*

A meghatározást élesebbé teszi az a körülmény, hogy a nomád állapot egyik legjellemzőbb maradványa, a bugaczmónostori *cserény* mögött, időmben is, keményen le volt

Bitang karó.

verve a *bitangkaró*, mely arra szolgált, hogy a cserény közelébe jutott kóborló, tehát *bitang* jószágot hozzákössék, míg gazdája akadt vagy — nem akadt. Egy mellékshivatása a bitangkarónak pedig az volt, hogy a szegénylegény is hozzákösse lovát, a míg a cserényben mulatott. A legszabatosabb meghatározást pedig az nyújtja, hogy a Kiskunság némely pontján a karónak neve egyszerűen *bitó* volt.

Nyájajuhász. Beléereszkedve a juhászatba, a következő szószedetekhez jutunk! az alapfelosztás ez: *fejős juhász, ellető juhász, bárányos, meddő juhász, ürös, kosos- és végre nyájajuhász*. Az utóbbinál meg kell állapodnunk, mert a közelmúltig a legtisztább nomád volt. Kecskemét táján a homokok körül, tehát az ázsiaival analóg területen, legeltette nagy, kizárólagosan ürükből álló nyáját; volt teljes bojtárszervezet mellett, harminczig való számar, mely a czókmókot felváltva hordta.

A területet kiszemelte a számadó bojtár, ki legott kopolyaásáshoz fogott, hogy mikorra a nyáj és a számadó megérkezik, legyen ivóvize embernek, jószágnak mind közönségesen.

Telepedés — rakodás. A mikor a nyáj megérkezett, a számadó a legalkalmasabb helyen letűzte az ásót, kivette a ragyogóra csiszolt ivókolompját s reáborította a letűzött ásónyél végére: ez volt a helyfoglalás jele.¹

Evvel letelepedtek, főztek és legeltettek, a míg a legelő jó volt. Elérkezvén a helyváltozás ideje, a számadó levette az ivókolompot, kiadta a rendeletet: „*rakodjatok!*“ mire a szamar teher alá került s az elvonulás megtörtént.² Ennek még részletei vannak, a melyek majd az utolsó kötetben lesznek előadva — ha megérem.

Juh sorrend. Már Mezőtúron így oszlik meg a tagoltság: *bárány-falka, tokjófalka, ürüfalka, kosfalka, heverőfalka, közösfalka*. A falka egyazon tulajdonosé, mint *Szöllőssy-falka, Arany-falka*; az összesített falkák alkotják a nyáját.

Kor szerint a sorrend Kun-Szent-Miklóson így alakul: *bárány, jerkebárány, kosbárány, toklyó*, — még nem

¹ *Kada Elek* elhunyt jóemberem megállapítása.

² U. attól.

fogant — *apácza* = meddő; *czanga*, *fiavesztett*, *ürü* — metszett; *kos*, *juh*.

Az erdélyi részben a tagozódás, a nyelvi változatok és az idegenség benyomulása miatt így alakul: *anyajuh*, *kos*, *bayka*, *berbécs* a metszett ürü a latin *vervex*-ből idomítva;¹ *berke*, *birke*, *biszke*, *bürge*, *bürge juh*, *czáger*, *czajger*, *czanga*, *czikjuh*, *czire*, *csanga*, *diszke*, *diszke johó*, *diszke juh*, *diszke juhacska*, *diszkó*, *döszke*, *düszke*, *fejő*, *fejős juh*, *fürtös juh*, *göncz*, *gubás juh*, *gyeles*, *ih*, *ihocska*, *jerke*, *jarka*, *johó*, *johók*, *juhocska*, (*kaptyil*), (*kellány*), (*kerlan*), (*kirlán*), (*killán*); *kostoklyó*, (*mátor*), (*mihóra*), (*miora*), (*mióra*), (*mijora*), (*unijóra*), (*millora*), (*millóra*), *möndöle*, *möndölecske*, (*nyivor*), (*oaié-buccie*), *öreg juh*, (*pleketor*), *suta juh*, *száradott juh*, *szarvas juh*, *sztronga juh*, *üvecs*, *yeh*. A rekesztett nevek idegenek, de használatban vannak.

Változatok.

Már most is meg lehet vallani, hogy itt a nyelvnek bő forrása buzog és összefüggésben adva, világosságot terjeszt.

De folytassuk még egy kevésbé.

A disznóra vonatkozó sorozat a *kan*, *kocza*, *malacz*, *süldő* és *ártány*-nyal nincs kimerítve, mert a tagozódás így alakul: *artán malacz*, *artán süldő*, *ártány* — már 1247-ben — *disznófén*, *göbe*, *gönne*, *gönne malacz*, *gönne süldő*, *kancsi*, *malacz*, *mancsi*, *süldő*, *süldő*, *süldő*, *süldő*, *verő disznyo*, *verő malacz*, *wi zildew disznó*, (*süldén*), *valasztási*, a csecstől elválasztott; de kiválasztott is.

Ehhez a sorozathoz illeszkedik a pásztorszervezet, például *Nagyszalontán*: *kondás-számadó*, *kanos*, *koczás*, *süldős*, *malaczos*, *ártányos*, *fiadzós*, *kutriczás*.

Kondás és változatai.

És ha legfőbb terelőszerszámját, az ostort vesszük, akkor ennek neve *nehézustor* és ha a nyelen kezdjük, a mesterszavak így alakulnak:

Nehéz ustor.

Karszij, *nyel* ennek *fogóvége*, *dereka*, *telkesvége* ezen *kengyel*, *telek*, *forgó*, *ostortöve*, rajta *pillangó*, következik az *ostor dereka*, *tőcsapója*, *csapója*, legvégen *sudara*. Karikás az ostor akkor, a mikor a töve és telke közt karika van, vagy karikák vannak.

¹ Ezt a származást az újkori írók elhanyagolták, majd ürünek, majd kosnak vették.

Ló szőre.

A színérzék élessége megnyilatkozik, például, a lovak színeinek, helyesen: *szőrének* megkülönböztetésében. Így a ló leggyakoribb szőrszíne a *pej*, változatai pedig nagyjából ezek: *arany-, barna-, fakó-, meggy-, mocskos-, mogyoró-, piros-, sölét-, szattyán-, tüzes-, világos-pej.*

A nyereg mesterszavai ezek: *Kápa, nyeregbunda, körösztvas, körösztvaskötés, szárnya, izzasztóbüre, felrántója, vakcsattja, hevedere, kengyelvasa, kengyelszija, és még: szügyellője, farmatringja.*

A marha szarvállása: *balcsákó, bodor, bűváros, csákó, csobán, főnnálló, hegyes, kajla, kupak, lant, molyos, pörge, senye, sodró, szélescsákó, villás* stb. szinte kimeríthetetlen sorozat.

A kutya.

A magyarságra nézve legjellemzőbb az, hogy mindent megnevez; áll ez az egészre és részleteire. Lovának, ökrének, juhának, disznójának meg van a maga neve; a kutya elnevezéseiben pedig egész kedélyvilága nyilatkozik meg. Mielőtt hogy erre vonatkozólag mutatóvanyt adnék, van külön megjegyzésem a kutyára nézve.

A társadalom, mondjuk városi része, érezhetően elfordult a kutyától. Közbiztonságát reábízza a közrend hivatalos őreire, a kik lehetnek válogatott, kötelességtudó emberek, de szímatjuk és hallásuk a kutyáéhoz képest, mint mondani szoktuk, semmi. A két tulajdonsághoz csatlakozik a harmadik, mondhatni az ébren való alvás: a legkisebb nesz és a házórző talpon van és hangot ad. Erre képtelen a közbiztonság legpéldásabb őre és a legfinomabb, legszilárdabb angol lakat vagy zárókészülék.

Ember és kutya.

HEHN VIKTOR¹ helyesen mondja, hogy a kutya mindenestre az az állat, mely az emberhez *abban* a megmérhetetlen multban, elsőnek csatlakozott, és tegyük hozzá, teljesen alávetette magát gazdája indulatjának. Követte a forró égővtől a sarkok örök jegéig, húségét nem törte meg a legrettenetesebb inség sem, megosztotta és megosztja gazdájával a jólétet és a végső nyomort — és nemcsak gazdáját, hanem egész családját, minden bizalmas ismerősét szeretetébe és oltalmába fogadja.

¹ HEHN V. Culturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien nach Europa, 1902, p. 454.

Kutya nélkül a legjobb pásztor sem vállalhatna felelősséget a reábizott nagy értékekért, a melyeket egy egy gulya, egy egy nyáj képvisel.

A kutya nemcsak terelő, hanem védője is az éberségére és bátorságára bizott nyájnak, és azt a kevés nyugodalmat, a melyet a pásztor talál, a melyre teste reászorul, a kutya éberségének és hangadó tulajdonságának köszönheti.

A pásztor ezekért meg is becsüli kutyáját.

Az bizonyos, hogy a kutya sajátos betegsége a veszettség rettenetes baj és jaj annak, a ki áldozatul esik neki. A mióta azonban a zseniális francia, *Pasteur*, megtalálta és a társadalom javára fogamatba vette biztos eljárását, a baj terjedelemben folyton csökken. És végtére is: mik azok az elszórt esetek és áldozataik a modern, tömegeket irtó és valóban rettenetes betegségekhez képest, a melyek országok statisztikai kimutatásaiban a halálozások rovatait megtöltik!? s a melyek ellen nincs orvosság!?

A magyar pásztor és a közrendű ember is, kutyáját hivatásához illően nevezi meg. A derék komondort nem nevezi soha például: *Viganó*-nak és a semmifajta csahost, például: *Duná*-nak.

Elnevezés.

Az lévén a hite, hogy ha folyónak a nevéen szólítja komondorját, úgy ez nem vesz meg, ehhez képest kifejlődött az a hit, hogy a folyónévnek védő hatalma van a veszettség ellen s ilyen neveket adott java ebeinek, kik erejüknel fogva különösen veszedelmesek voltak. Kapcsolatos ez a hit a veszettségnek azzal a tünetével, hogy az eb akkor irtózik a víztől. Tehát a nevek ilyenek: *Berettyó*, *Bodrog*, *Dráva*, *Duna*, *Maros*, *Sajó*, *Sió*, *Szamos*, *Tisza* — leggyakrabban — *Tatros*, *Tömös* stb. — Abból az időből, a mikor a magyar fiúkat még Olaszországba vitték katonáskodni, kerültek a magyar kutyák sorába az *Arnó*, *Tebró*, *Rénó* stb. Urak szájáról felszedett nevek: *Hector*, *Lord*, *Pamina* — a XIX. században igen elterjedt —, *Plúto*, *Szultán*, sőt *Wasszer*. — Humoros magyar nevek: *Nemaz*, *Mitvisz*, *Migondja*; a divatot gúnyoló: *Krinolin*, *Tunika*, *Viklér*. — Egyebek: *Akármi*, *Halgass*, *Hallode*, *Jeszesz*, — valami Jézust emlegető németre szabva: *Kabát*, *Kaczabány*,

orosz téli felöltő, az Alföld főhelyein: *Kaczabáj, Kávé, Kalács, Kiaz, Kivigyáz, Klapecz*, tót fiú; *Hurka, Hallgass, Mitlátsz, Mizörög, Nemaz, Taládd-e* — találd el; *Tepertyű, Veddrád* stb. Az e nevekből származó sok furcsa helyzet nagy mulatsága a bojtárságnak.

KRIZA JÁNOS „Vadrózsáiban“ a régi kiadás 391. oldalán 171 kutyanev van kimutatva, köztük a főfolyók, mint a Királyhágón innen; ott van aztán *Becsület*, a *Prikulics* és hasonlók.

A magyar pásztor legnevezetesebb terelő pásztorebe: a *puli* és mellette a *pincsi* is, a szószedetben van jellemezve és külön tárgyalást kíván.

Az egész névadásból kicsillan a tréfa, a humor és a tisztesség tudása.¹

Pásztor.

Itt meg kell jegyeznem, hogy noha a magyarság mindenkor állattenyésztő — *történetileg* a végső határig, tehát 890-ig visszamenve, már rendezett viszonyokra valló állapotban volt² — a *pásztorra* egyetemes *magyar elnevezése nem volt*. A latin *pastor* nevet a latinítás korában kapta és ezt a nép elfogadta. Az elnevezések rendszere egyezett az állatfaj tenyésztett csoportjának lényegével; de tovább is tagozódott. Kor és állapot szerint ötféle pásztor is volt egyazon állatfajnak, mindegyik névleg megkülönböztetve. Betűrendben a sor így alakul: 1. *Ártányos*, 2. *Bárányos*, 3. *Bikás*, 4. *Bivalyos*, 5. *Csikós*, 6. *Csödörös*, 7. *Csürkés*, 8. *Ellető*, 9. *Esztrengás*, 10. *Falkás*, 11. *Fejős*, 12. *Garabós*, 13. *Göbolyös*, 14. *Gulyás*, 15. *Kanász*, 16. *Kanos*, 17. *Kecskés*, 18. *Kondás*, 19. *Koczás*, 20. *Kosos*, 21. *Malaczos*, 22. *Meddős*,

¹ Érdekesség okából álljon itt az a tizenkét kutyanev, a melyet DALSBŐ, a budapesti állatkertben, 1913 telén tartózkodott karaszjoki lapp karaván vezetője, kérésre CERVA FRIGYESNEK, régi jó emberemnek, tollba mondott: *Biana* = kutya (FRUIS J. A.: „Lexicon Lapponicum 1887; *Baena*, genit. *Baednaga*) — *Tzoaaris, Girgés, Roomni, Ranni, Tschinges, Digaae, Delko, Tsaopis, Baalefi, Doarischí, Tschama, Chopi*. Erre a névsorra ugyan bajosan alapította volna egykori SAJNOVICS JÁNOS a lapp-magyar nyelvazonosságát. Megjegyzem, hogy Angliában megtelepedett hazánkfia, KROFF L. szerint, az eb neve Indiaszerte *kutta*; MUNKÁCSI B. szerint Vogul: *kütuw*, Mordvin: *kutu*, Perm: *kuti*, Votják: *kučapi*, Észt: *kuts* (Árja és kaukázusi elemek stb. 1901).

² Előtanulmány, 1909, p. 118.

23. Nyájas, 24. Ökrös, 25. Rideg, 26. Sőrés,¹ 27. Süldős, 28. Tehenes, 29. Tinós, 30. Ünös, 31. Ürüs, 32. Úszós.

Hogy mennyire vegyültek a pásztori nevek a magyarság társadalmi szervezetébe, ezt a Csongrád, Bács, Bodrog, Borsod és Zemplén megyék XVI-ik századbéli dézsma lajstromaiból vett sorozat világítja meg, ú. m.: *Bacsa, Bacsó, Bakos, Bárán, Bárány, Bárányos, Barmos, Bial, Bika, Bikás, Borjús, Bujtár, Csikó, Csikós, Csikósantal, Csordás, Disznós, Ellő, Gebelyes, Göboly, Gubás, Gulyás, Hámos, Ihász, Jármos, Juhász, Juhos, Kajla, Kajsza, Kajtór, Kanverő, Kecskés, Kos, Lovas, Lovász, Nyilas, Ökrös, Ökres, Pásztor, Patkó, Patkós, Tulok, Úszós*. A Nyilas a lópata talpán levő *nyilra* vagy *nyirre*, a *kajla* szarvállásra, a *kajtár* tulajdonságra vonatkozik. Ezek közül nem is egy nemes családnév volt és ma is az.

Hogy már egy-két sajátosabb szerszámmal is megismerkedjünk, itt van az *Ecsedi Láp tolókaszája*, még pedig a *tyukodi* forma; java magyar szerszám, a mely kiskéveszámra nyesi és dönti a nádat. Ennek a nevezetes magyar szerszámnak van: *tolórúdja, tolókávája, tolóvasa, nádtartója, keresztfája, köpüje, vendéggúzsza* és *ellengúzsza*. Ez tehát nem *sujtva*, hanem *tolva* kaszál. — A *réti kasza* már úgy-szólván anthropomorph elemeket jelez elnevezéseivel, van: *orra, ormója, lanája, sarka, kaszacsapója, nyele, kacscsa, öle, nyaka, makkja, örve, ékje*.

Tolókasza.

Réti kasza.

Élesen jellemző arra a módra nézve, mely a magyar népet az elnevezésekben vezeti, a keszthelyi *vesszőbárka*, vagy *rütő*, a *rejtővel* azonos jelentésű. Ez egy hasas, tölcéséres, vesszőből való haltartó. Mesterszavai a következők, van: *szádja, nyaka* — ez a kettő együtt tölcésérformájú —, van: *szövése, dereka, fara, peczke* és *tenyere*. Az anthropomorph elem a *szád* = *száj*-, *nyak*-, *derék* és a *far*, — a legnevezetesebb pedig a *tenyér*, a mely, ha hal van a bárkában, a *száira* jön, mert *kerek deszka*, mely mint az *ember tenyere befogja a bárka szádját* = *száját*.

Vesszőbárka.

Most lényegesen más irányba kell térnünk, mely a pásztor ismeretkörét, annak értékét fejti ki. Egész életével a természetbe helyezve, annak jelenségei közvetlenül

¹ A göbolyös és sőrés egy és ugyanaz.

érintik, hatnak érzékeire s ezeken át értelmére és hatalmas anyagi érdek is kapcsolódik hozzájuk. Nagy felelősség súlya alatt működve, előtte áll a két kérdés: mi használ, mi nem használ, sőt káros? Megakarja ismerni — keresi a módját.

A kiolvasás.

A pásztor látta saját vagy gazdája állatjának a test bizonyos részén való kisebbedését; jobban odaszegezve éles szemét, észrevette, hogy a seb evesedik és az evesedés váladékában nyüvek mozgolódnak. A rovarok fejlődésének és átalakulásának szövvényén nem birt észével áthatolni s ez reávezette, hogy az alapjában ismeretlen baj ellen hittet és babonával védekezzen. A pondrók kiolvasásának szakasza a néphitnek igen nevezetes része, a fajmagyar-ságéban azonban van nagy furfang, de nagy tudás is.

Mezőkövesd telivér matyó pásztorja így felelt a feleségemnek a kiolvasás kérdésére: „Van hetvenkilenczféle is, ilyenféle: visszájára olvasni 9-től 1-ig:

Kilencz nem kilencz, de nyolcz; nyolcz nem nyolcz, de hét; hét nem hét, de hat; hat nem hat, de öt; öt nem öt, de négy; négy nem négy, de három; három nem három, de kettő; kettő nem kettő, de egy. Erre kihull a pondró“.

A furfang abban áll, hogy ha a kiolvasó egyetlen szóban botlik, vége a hatásnak. A ki pedig valamikor kutyából olvasta ki a pondrót, az többé ki nem olvashat semmit, mert „*elbecstelenedik*“.

Voltak azonban, a maguk körében messze vidéken híres kiolvasók, a kik *jó pénzért, látatlanban* és teljes biztossággal gyakorolták a kiolvasást és a laikust ugyancsak ámulatba ejtették. Nekem az eljárást nemes *Túrkeve* városa egykori számadó gulyása, FINTA MIKLÓS, ki nagyon ragaszkodott hozzám és semmitsem rejtegetett, így magyarázta meg: „a kiolvasó apróra kikérdi a gazdától, vagy pásztor-tól, mifajta az állat? hányadfüves? mióta nyüves és aztán azt mondja, menjen haza, megcsinálom, hogy p. o. mához egy hétre kihull a pondró, szóval határidőt mond és zsebre teszi a kialkudott bért. És abban az időben csakugyan kihull a pondró. A tudományos magyarázat nagyon egyszerű, világos és biztos: a kiolvasó pontosan ismeri a paraziták megjelenése idejét, épp oly pontosan ismeri az átalakulás

— metamorphosis — menetét és ha a megjelenés idejét megtudja, megmondhatja, egy két nap ingadozással, a megszállott állatból való kitakarodást is. Ez tehát tiszta sor és fényes bizonyítéka a magyar pásztor nagyszabású megfigyelő tehetségén túl, éleselméjűségének is. Ez a magyar síkság pásztorának lelki tulajdonsága.

Túl a Dunán és egyáltalában a dombosabb-hegyesebb vidéken a lelkület más. A babona a nyugoti szomszédból árad be a magyarság közé és — mi tűrés-tagadás van benne — erős része van a vallásnak is. Általánosan ismeretes az, hogy a stíriai, tiroli, ausztriai köznép Európa legbabonásabb elemei közé tartozik és a mi német elemeinkkel érintkezve, azokra hatással van.

Egy másik sorozat az *időjóslás*. Ezt, a hogyan a fajmagyar síksági pásztor tudja és gyakorolja, valóságos népies meteorológia, részben igen finom megfigyeléssel és semmi babonával vagy képtelenséggel.

Karczag városának nekem igen kedves emlékű pásztorai, kik akkoron bizony még ázsiai, szíki területeken legeltettek s kiknek számadója így kiáltott a kisbojtárra: „Gyerők! hóczi a *lúfejemet*, hadd üjjek reá!” mert hát abban a nagy fátlanságban a lókoponya volt a pásztor-ember széke, hát azok a még sokban érintetlen pásztor-emberek az időjóslás következő sorát mondták tollamba:

Időjóslás.

1. Ha sűrűn vannak a csillagok: eső lesz.
2. Ha a csillagok futosnak: szél lesz.
3. Ha a Dunáról — délnyugatról — nagy füst száll föl és délnek húzódik: nagy eső, fürgeteg, vagy havazás lesz.
4. Ha a leveli béka (*Hyla arborea* L.) hápog: eső lesz.
5. Ha a daru (*Grus*) kiált: eső lesz.
6. Ha a lengyel ludak (*Anser albifrons*) lefelé (délnek) mennek: fürgeteges idő lesz.
7. Ha a lengyel lúd *fölfelé* (északnak) megy: *elvész a tél*.
8. Ha éjszokról hangzik a harang s a vadlúd (*Anser fabalis*) *délre* vonul: *hideg* lesz.
9. Ha a ló gyakran prűszköl: eső lesz.
10. Ha a szamár elhagyja a juhokat és a nyékhez (karámhoz) húzódik: nagy eső lesz.

11. Ha a fecske az emberhez közel röpül: eső lesz.
12. Ha télen a tehén a sarat rázza a körméről: nagy hideg lesz.
13. Ha a hold vörös: szél lesz.
14. Ha a kutyaugatás és a harangszó délkeletről hallszik: eső lesz.

Látható, hogy ezekben a pásztorregulákban elsőbben is éles figyelés nyilatkozik meg. A pásztor megfigyeli a leveli béka hápopását, a darumadár kiáltását, a fecske röpülését, a tehén, a szamár magatartását és legkivált a vadludak tömegeinek ide-oda vonulását, a mely utóbbiból a kivont tanulság rendkívül figyelemreméltó, hogy t. i. mikor északra vonúlnak — a hidegek felé — itt nálunk „*elvész a tél*“, megfordítva pedig feláll a hideg. A harangszó hallása, úgy a kutyaugatásé is, a levegőég állapotával változik és lehet jele az időjárás változásának is. Szóval: itt is a megfigyelés élessége és bősége, hozzá a magyarság józan felfogása nyilatkozik meg ritka fénynyel.

A magyar pásztorságnak megvan a maga csillagászata, fűvészete, állattana és madarászata. Ezeket itt éppen csak föl- említem.

Lehetne ez elég a szószedet bevezetéséül, mint annak az előleges bizonyítéka is, hogy a magyar pásztorságban rendkívüli elemmel állunk szemben, melynek észbeli fejlettsége más népek pásztorainak fejlettségénél sokkal több és annál értékesebb, mert valóban ősi soron szerezte és hozta át időnkig; a mi pedig annál fényesebb, minél bizonyosabb az, hogy a magyarság mindég forgatagban, nagy érdekek tülekedésében állva, még államot is birt szervezni és ezredéven át fenntartani, akkor, a mikor sok erősebb nép elhanyatlott, részben el is pusztult.

3. PÁSZTORLELKÜLET.

Egy pillantást kell vetnünk a magyar pásztor lelkületébe, inkább lelkébe. Itt is oly sajátosságra bukkanunk, a minőt más népek pásztorainál hiába keresünk.

A magyar pásztor lelkületének legtisztább megnyilat-

kozása költői formában történik s önérzete magaslatán állva, az alföldi gulyás így festi helyzetét és érzését; meg kell azonban jegyezni, hogy *itt* a vers származása a második sorba tartozik, mert még ha némely vers a népies hangot csak utánozná is, az a körülmény, hogy a pásztorok szájából közvetlenül van véve, bizonyítja, hogy a lelkületnek megfelelt, így erre jellemző és teljes értékű. Kezdjük tehát az önérzetes gulyással:

Gulya fogja körül szekrényemet,
 Hat komondór örködik amellet,
 Sem betyártól, sem vadtól nem félek,
 Pásztorsoron szabadon megélek.

Az önérzet.

Hogyha megfő bográcsos ebédem,
 Körülüli vélem a cselédem;
 Hat bujtárnak vagyok fejedelme,
 Ugy is hínak: „Gazdám ú kigyelme!”

Ugy jollakom fordított kásával,
 Mint a báró rosszparádéjával;
 Olyat iszom zsiros csobányomból,
 Mint a báró arany poharából.

Ha jóllaktam környékez az álom,
 Vetett ágyam a gyepen találok;
 Olyat alszom bokrok árnyékában,
 Mint a báró paradés szobában.

(Nincs is nékem egyéb vesztességem,
 Csakhogy k...a az én feleségem;
 Eszembe jut régi legénységem,
 Még az élet sem esik jól nékem).

Az utolsó négy sor kivételével bmondta KIS GERGELY, számadó gulyás *H.-Hadházon*; az utolsó négy sort legkedvesebb és legtiszteltebb magyar papomnak, BAKSAY SÁNDOR ref. püspöknek köszönöm, ki népe lelkületének, így költészetének is legalaposabb ismerője és méltatója.

Ez a költemény, noha egésznek látszik, mégis csak töredék. Állítólag az egész MÁTYÁSY JÓZSEF műve, ki a

XVIII—XIX-ik század fordulóján működött, Izsákon született és 1849-ben, 84 éves korában Kecskeméten meghalt. Kiadott művei azonban nem tartalmaznak népies elemeket. A költemény újabbkori forrása egy 1826-ból származó kézirat, mely Kecskeméten látott napvilágot.¹ Harminczhét strófája végig népies és nem foglal magában KAZINCZY előtti nehézkes elemeket, mint MÁTYÁSY kiadott művei. A költemény számos töredéke sok népdalba be van szöve, részben megváltoztatva.

Erre ki kellett térni, mert egyik, irodalomtörténetileg megszentelt változata, az ERDÉLYI JÁNOS népköltési, még kiadatlan gyűjteménybe tartozva, a Kisfaludy Társaság részéről a Magyar Tudományos Akadémiában van letétben.² Ebben van PETŐFI SÁNDOR-nak sajátkezűleg írott változata, mely itt következik:

NÉPDALOK.

Nem bánom hogy parasztnak születtem,
Csak azért, hogy zsiros gulyás lettem;
*Úgy jól lakom fordított kásával,
Mint a goróf roszparádéjával.*

Ha látom a fergeget idejét,
Lehajtom a kalapomnak szélét;
Kifordítom a subámat szőrrre,
Úgy állok ki a záporosőre.

Ha megunom magam a pusztába,
. . . . .³ megyek a csárdába;
Szépen szólok a csaplárosnének,
Hogy hozzon bort jó borívójának.

¹ *Kecskeméti Lapok*, 1880, 31-ik szám. A cím: „A megelégedő gujás dalja“ Mátyásy Józseftől. Csillag alatt: „E költeményt, melyet elhunyt költőnk egy rébéri barátjánál időzése emlékére írt, érdekesnek tartották közölni egy 1826-ból maradt kézirat után“.

² ERDÉLYI JÁNOS: Népdalok és mondák I—III. kötetének kézirati anyaga a M. Tud. Akadémiában 35 sz. PETŐFI: Népdalok 1. sz. A figyelmzettetést DR. SEBESTYÉN GYULA úrnak köszönöm.

³ Két szó, javítás miatt, nekem olvashatatlán.

Az én lovam százforintos fakó,
 Repül, csak úgy szikrázik a patkó;
 Mint én, az is igaz magyar fajta.
 Nyulat is elkorbácsolok rajta.

Hat bojtárnak vagyok fejedelme,
 Így tisztelnek: gazd' uram ő kelme;
Gulya keríti be cserényemet,
 Húsz komondór estrázsál engemet.

Még azt mondják, nincs asztalom, székem
 Gorófnénak sines olyan, mint nékem;
 Enyém minden halom és tó partja,
 Eszem, iszom, a hol kedvem tartja.

Még azt mondják nekem az irigyek:
 Ihatom én, mert loptam eleget.
 Nem kívánok én annak egyebet:
 Soh'se lássa a csillagos eget.

vagy:

Azt felelem én azoknak vissza:
 Hogy van annak, a ki meg nem issza.

Egy papirszeleten szintén PETŐFI kezétől az imént
 közlött költemény második versszakának következő vál-
 tozata áll:

Ha érzem a fergetegnek erejét,
Lehúzom a kalapomnak elejét;
 Úgy kinézem a rosztól alóla,
 Hogy a jég is visszapattog róla.

Ennek a strófának változatsora evvel még nincs be-
 fejezve. Így a „Kecskeméti Lapokban“ közlött versekben ez
 strófa így hangzik:

Ha látom a fergeteg idejét,
Kigyűröm a süvegem tetejét;
 Fel sem veszem a felhőt alóla,
 Még a jég is visszapattog róla.

Hajdú-Hadházon pedig kiszakítva, mint töredék, ez a
 formája volt:

Ha látom a fergeteg *elejét*,
 Lehúzom a kalapom *tetejét*;
 Úgy nézem a rossz időt alóla,
 Még a jég is *visszapattog róla*.

Ez a hadházi változat a leghelyesebb, mert a síkság embere nagy látókörrel bír s ezért már messziről látja a fürgeteg közeledését, mely különösen akkor megkapó, a mikor két oldalt a verőfény játszik.

A nép szellemének ez a folytonos ébersége, úgy a mint egyazon kép módosulásaiban nyilvánul, a néplélek élő voltáról tesz tanúságot és vonzóvá teszi a vele való foglalkozást.

Haladjunk immár tovább egy lényegesen más pásztoralakhoz.

A kormányzós nagy uradalom pásztorra bezzeg nagyon szerényre ajoyza fel kobzát és így énekel:

Nyomorúság

Ócsó itt a pásztor,	Ha szalonnáért megy,
Mert nincs becsületje,	A félfontra rakják;
Mert a gazda előtt	Hogyha búzát adnak,
Mind hunczut a neve.	A rossz alját adják.
Ha van valamije,	Mirdenkép keserves,
Azt mondják, hogy lopta,	Szegény pásztor sorja;
Ha nincsen semmije:	Akárhogy fordítja,
Hogy elkorhelykodta;	Sohasem megy jóra!
Ha kenyérért mégyen,	
Kissebbit választják,	(Békés).

De mikor Kecskemét síkján a csikósbujtár lovára pattant és melle kitágult a pusztá levegőjétől, ily dalra fakadt:

Henczegés.

Én csikós bujtár vagyok:
 Paripám a papné,
 Nyergöm a rektorné,
 Pokróczom a kasznárné;
 Hevederem Julcsa,
 Kengyelvasam Maresa,
 Kantárszáram Klára,
 Farmatringom Sára:
 Csókóm utoljára!

Ezek a bojtárok körülbelül a magyar faj virágát alkotják: deli, szép legények, lábszár-csontjuk sajátos hajlásánál fogva remek lovasok.

Más hangot ad a pásztoroló gulyás nótája.

Mintha a harang szava adná meg az alapját:

A nagy Dombainé asszonyom
 Gulyása vagyok én,
 Háromszázhat darab
 Tinóját őrzöm én;
 Szépen szól a pörge tinó
 Harangja,
 Kisasszonyom az ablaknál
 Hallgatja.

A gyöngédség.

Nem lehet szebben és gyöngédebben kifejezni azt, a mit az a pásztor kisasszonya iránt s ez ő iránta érez, mint teszi ebben a rövidke versben a gulyás.

De a ló! A ló nemcsak a magyar csikós, vagy a pásztor, hanem minden vérbeli magyar ember szemében az állatok országának a koronája.

Noha a Kirgiz lova a mi volt parlagi lovunkhoz képest csunya, a Kirgiz szemében mégis minden szépnek a foglalatja, a melytől semmi árért és semmiért sem válnék meg. Hogyne szeretné a magyar is, az egykori lovasnomád ivadék, a maga szép lovát, a mely minden körülmények között szeretetének tárgya marad, mert ez vérében van? A Bácska gazdag Svábja, a Fertőmellék Németje, a Felföld úri birtokosa, mind magyar kocsisra bízta lovait, mert ez nemcsak ért hozzá, hanem szereti is.

A viszonyt ez a rövidke költemény fejezi ki:

Volt egy lovam, ha magam rá
 Vetettem;
 Száz mérföldre maradt a szél
 Megettem;
 Debreczeni szabadságon
 Eladtam,
 Áldomáskor csakhogy meg nem
 Sirattam.

A ló szeretete.

Kedves rózsám *kelebibe*¹
 Az ára,
 Neki adtam pántlikára,
 Ruhára.
 Ne szorongasd azt a bankót
 Jó lélek,
 Ád az isten még többet is,
 Ha élek!

Rendkívül fontos és érdekes az a különbség, mely a mostkori ázsiai lovasnomád és az egykori magyar lovasnomád között fennáll. A *Kirgiz* semennyiért és senki kedvéért, a magyar egyedül szeretőjéért válik meg a lovától. És itt nyilatkozik meg az a más népekhez képest mélyenjáró különbség, a mely a magyart a nőhöz való viszonyában jellemzi s a melyet a szerelem mámore után ez a mondás teljesen kifejez: *Regina domus mulier* — a mely azonban nem csorbítja a férfi uralkodó helyzetét, mert a magyar asszony *feleség*, kinek *ura* van. Ez mindent megmond. Hogy mit érez még a betyár is a szerelem hevében, ezt legszebben megmondta *Séta Pista*, a híres somogyi betyár, ígyen:

Betyár vagyok, Séta Pista a nevem,
 Hét regement katona sem bír velem;
 Nem is félek, mert van nekem koronám:
 Szeret engem az én gyöngé violám.²

A ló a lovasbetyárt is megnemesíti. A gyalogbetyár, az „kapczabetyár“ s a lovasbetyár világban megvetés tárgya, holott a lovasbetyár a nép felfogásában előkelőséget ölt s az ő cselekedetei csak a büntető *Codex* értelmében bűnök, ellenben a nép felfogása szerint *virtus* számba mennek, akárcsak a portyázó Turkmén, vagy a barantázó Kirgiz felfogása szerint a „kirándulások“. Nem is aljas a miénk, mint a „*Bayrischer Hiesel*“, vagy a tót *Dovec*.

¹ Következtesen így: „kelebibe“ mondják.

² A Kisfaludy-Társaság Népköltési Gyűjteménye VIII. köt. Dunántúli gyűjtés Dr. Sebestyén Gyulától p. 298.

A betyárnóták részleteiben, nem is egyszer, a népies lyra valóságos gyöngyszemeire akadhatni, melyek a magyarság lelkületére nemesen jellemzők. Lássuk csak:

Hej! egy se betyár, ki gyalog jár,
Hej! ki bodor lovon nem jár!
Lám az enyém bodor-deres:
Egész világ engem keres.

A lovas betyár.

Az erdőbe, nagy erdőbe,
Rajtamütött a vármegye;
Ki fokossal, ki baltával,
Ki a maga szerszámjával.

Nyisd ki rózsám leveles kis kapudat,
Hadd kössem be fáradt fakó lovamat;
Adjál neki szénát, zabot
Úgyse mulat harmadnapot

(Szatmár.)

Tenálad.

Meg kell vallani, hogy a költemény akár népies, akár ügyes utánczat, valóságos gyöngy s különösen a harmadik versszak valóban az.

Egészen más hangnemben, de szintén ékesen szól a következő:

BETYÁR NÓTA.

Most gyüttem Szatmárról,
Szatmár városából, —
Hej! ismernek már a lányok
Lovam járásáról!

Csak egy maradt rajta,
Az is kotyog rajta;
Hej! kovács jó ezimborám,
Igazítsd meg rajta!

Magam vagyok Palkó,
Lovam neve Szajkó;
Hej! mind a négy lábáról
Lehullott a patkó!

Kesej egyik lába,
A homlokán hóka:
Hej! hogyha tudtam vóna
Szebbet loptam vóna!

(Szatmár.)

A népies felfogás a sikeres betyárkodás iránt nyilatkozik *Rózsa Sándorról* is, a kiről kiváló anatomusunk: LENHOSSÉK MIHÁLY tanár, a koponyaalkat¹ és külső benyomás

¹ Az eredeti koponya Professor LENHOSSÉK MIHÁLY intézetében, fényképét majd a következő kötetben kiadom. Az alak hiteles képe kufsteini rabsága korából nálam van.

alapján úgy ítélte, hogy nincsen bennök semmi aljasságra valló elem, a népies közfelfogás tehát különösen 1849-ben és ezután, hőst láthatott benne. Erre vall a következő két nóta is:

I.

Mikor Rózsa Sándor	Arany a kantárja,
Felült a lovára,	Ezüst a zablája,
Aranyrojtos bő gatyája	Sárga rézzel van kiverve
Lobogott utánna.	A nyerög kápája.

Röpülj lovan repülj
Félegyháza felől,
Röpülj le Gondi Modolhó,
Maga van egyedül.

II.

NÓTA RÓZSA SÁNDORRÓL.

Rózsa Sándor fölül a nyerögbe,
De szép csákó ragyog a fejébe!
Nemzetiszín pántlika van rajta,
Kossuth Lajos neve ragyog rajta.

Letörött a bécsi torony gombja,
Rózsa Sándor lova vizet inna,
Erigy rózsám húzzál neki vizet:
Rózsa Sándor Csehországba siet.

(Mind a kettő Szeged.)

Ez a szabad csapat ideje volt.

A magyar pásztorok demokráciáját a következő kis dal festi találóan:

Nem vagyok én úri nemzetségből való,
Nem köll neköm selyempaplan takaró,
Beérom én libatollas dunnával,
Piros végre hajtott cifra czihával.

(Kecskemét.)

De van kivétel is, mert a híres petri gulyás így dalol nagy önérzetesen:

Én vagyok a petri gulyás,
Én őrzöm a gulyát, nem más,
A bojtárom vizen, sáron,
Magam a paplanos ágyon.

A bánatnak szava ismét így zokog :

Megégett a szentpéteri cserény,
 Beleégett barna gulyás legény ;
 Beleégett három pár ruhája,
 Számadónak jó irhás subája.

Számadónak nincsen abban kárja,
 Párját veszi szögedi vásárba,
 De a szegény barna gulyás legény,
 Régen a cserénybe égett szegény.

Szóke kis lány kerüli a gulyát,
 De nem hallja szeretője szavát ;
 Szóke kis lány hiába kerülöd,
 Mert megégett, ki tégöd szeretött.

(Szolnok körül.)

A csikós a legszabadabb pásztor és áll a mondás ;
 „A csikós tanyája a ló hátán van ;“ inkább csak szít valamely cserényhez. A csikós lószeregete és egész lénye szerint ázsiai nomádlovás. Ím egy két nótája :

CSIKÓS NÓTA.

Csikós leszek, az apám se vót gulyás,
 Ostor fityeg oldalomon karikás,
 Ostoromat kivágom a ló után,
 Úgy sétálok barna babám udvarán.
 Rézsarkantyúm lovam vékonyába vágom,
 Repül velem mint madár a rónákon.

(Bihar Szentmiklós.)

CSIKÓS NÓTA.

Lóra csikós lóra !
 Elszaladt a ménös.
 A nagy major mellett — csuhajla !
 Porol már a nyergös — ihajla !
 Nem tehetők rúla
 Mert mög vagyok fogva —
 Van neköm bujtárom — csuhajla !
 Maj' számol az rúla — ihajla !

(Kecskemét.)

Csikós és a lova :

CSIKÓS NÓTA.

Az én luvam szabadon jár,	El se lopják, más gazdára
Nem bánja :	Se vágyik,
Betyár lúra nem kell békó,	Éhen szomjan egyet szolgál
Sem pányva.	Halálig!

(Bihar Szentmiklós.)

CSIKÓS NÓTA.

Nem kell az én lovam hátára nyerög,
 Nem is úgy termött ez a betyárgyerök ;
 Úgy segéljen! nem is ér egy fakovát,
 A ki szórin meg nem üli a lovát.

(Bihar Szentmiklós.)

Pásztor szerelem! Ezt már azelőzőkből megismerhettük.
 A nemesen jellemző az, hogy a magyar pásztor szerelme
 forró, de mindig illedelmes. Nem ismeri a léha szót és az
 alluziókat. Az indulattól sarkalva öl, de nem gyaláz meg.
 A két nem vonzódását szépen fejezi ki a békési
 kis nóta :

Fehér gulyám kolompja szól a réten,
 Gazdag kis lány izent nekem a héten :
 Szegény legény! ha jó szíved szeretne,
 Gazdagságom mind a tiéd lehetne.

(Békés).

E sorozat záradékaul álljon itt egy Bihar-Szentmiklósról
 és egy ismeretlen helyről való négysoros :

Gyócs a gatyám, patyolat az ingem,
 Nem vettem, mert babám varrta ingen ;
 Azért is az én kedves kis babám.
 Csikósné lesz az alföldi rónán.

(Bihar Szentmiklós).

A minap egy bokor mellett
 Három juhom hatot ellett ;
 Van már juhom van bárányom
 Szerethetsz már kis angyalom!

Még egy pár szó legyen a tájnak szentelve, melynek
 leírása, ha pásztorelme szülte, remek :

Hej puszta, puszta, nagy bugaczi puszta,
 Olyan vagy te mint a mőnnyég maga!
 Halandó szőm be nem láthat tégőd,
 Csikós, gulyás, futóbetyár nem éri a végőd!

Messzi látom a karesú kútágast,
 Magos gémjén gomb helyett ül a sas;
 Furulyaszó hallik le a dombról,
 Hosszú kürtszó az itató kútról.

(Kecskemét).

Az egész sorozatnak befejezése legyen az az ellentét, mely végső kifejlődésében a pásztor és a betyár sorsát élesen jellemzi. Hogy a két alakot egymás mellé teszem, az onnan van, mert a legtöbb betyár pásztororból kél; de ha egyszer kiszakadt, vissza nem térhet többé soha, míg a pásztor békében éri meg öregségét.

A pásztoember így végzi napját:

Esteledik, alkonyodik,	Leterítem a subámat,
Setét van a pusztában,	Rágyujtok a pipámra,
Szépen hallik falu alatt	Rágondolok az én régi
Az én gulyám kolompja.	Babámra!

(Békés).

Evvel szemben a betyár így látja helyzetét és sorsának végső kifejlődését:

Megátkozott engem az édesanyám,
 Hogy ne legyen se országom, se hazám;
 Tüskebokor legyen az én lakásom:
 Ott se legyen soha megmaradásom.

A KÁROMLÁS.

Mint minden dolognak, úgy a pásztorság lelkületének is megvan a maga színe és a maga visszája. Ha az örömben és a bánatban, a szerelemben és a gyűlöletben a költői formáig emelkedik, az ellenkezője az illetlenség és ez is akad. A legkirívóbb pedig a *káromlás*, vagy közönséges szólás szerint, a *káromkodás*, a miben különösen a XIX. század első felében valóságos „virtuozitást“ fejtett ki a kanász és csürhész népség és különösképpen az úrkocsis társadalom. És ha a tót száz, sőt ezer istent — sto, tistic

bohó — kavart fel, a magyar a hetvenhetedik és jelzős nagyapjával érte be. Ez azonban a nép helyzetének újabbkori változásával és a népnevelés terjedésével lényegesen alább hagyott.

4. A BÖLCSESÉG.

A magyar pásztor éppen úgy, mint a magyar nép bölcsesége a példabeszédben nyilatkozik fényesen és élesen. A mi a következőkben adva van, az a pásztor szemlélődése azok fölött az állatok fölött, a melyek gondjára vannak bízva. A felfogás mélységére nézve legyen elég egy példa. A bugaczi puztán járva, egy üszőre bukunk, a mely a pásztor közeledtére nagyon kezdett reszketni. Arra a kérdésemre: miért reszket úgy az állat? a vezető számadó példabeszéddel azt felelte: „Nem úgy fázik, a hogy röszket“, azaz: tetteteti a reszketést — „töszti mer fél, mög azért is, hogy sajnáltassa magát, van ám annak is magához való esze“. Az ostorral való könnyű érintés egészen más formában mutatta meg az állatot: felvágta a farkát és usgyé!

PÉLDABESZÉDEK

ÉS

KÖZMONDÁSOK SORA.¹

I. Pásztor.	III. Jóság.	9. Gulya.	V. Kecske.	VIII. Öszvér.
II. Ló.	1. Bika.	10. Bival.	1. Bak.	1. Öszvér.
1. Csödör.	2. Komor.	IV. Juh.	2. Kecske.	IX. Kutya.
2. Ménló.	3. Tehén.	1. Juhász.	VI. Disznó.	1. Komondor.
3. Kancza.	4. Borjú.	2. Kos.	1. Kan.	2. Kuvasz.
4. Csikó.	5. Tinó.	3. Juh.	2. Disznó.	3. Kutya.
5. Ló.	6. Ökör.	4. Birka.	3. Malacz.	4. Eb.
6. Paripa.	7. Barom.	5. Bárány.	VII. Szamár.	
7. Fakó.	8. Marha.	6. Ürű.	1. Szamár.	

I. Pásztor.

nélkül eszi meg a farkas a bárányt.

Ahol látgy a pásztor, gyapjat sz..ik Eben mult pásztország, falu végén
a farkas. dögöt rág.

Csak a pásztor vétke, ha tudta Minő a pásztor, olyan a juh.

¹ Vö. BALLAGI MÓR: Magyar Példabeszédek stb. Szarvas, 1850.

II. A ló.

1. Csődör.

A jó **csődör** vagy megsántul, vagy megvakul.

Tudja két kézre ugratni a **csődört**.

2. Ménló.

A jó **ménló** vagy megsántul, vagy megvakul.

A **ménló** ritkán rúgja meg a kanczát.

Ménló mellett kancza falja fel az abrakot.

3. Kancza.

Jobb a **kancza** csikóstúl.

Kanczarúgás nem oly fájós.

Nem oda **kancza** a búzába.

4. Csikó.

Adjuk meg a módját, mint a Páliak a **csikó** herelésnek.

Bojtorjános **csikóból** válik a jó paripa (*a szilaj pásztorság maradványa, mikor a csikó farka tele volt ragadva bojtorjással) — Arctium Lappa L.

Déleczeg **csikóból** válik a jó paripa.

Csikó is anyja mellett húz.

Ha a **csikót** korán befogod, hamar romlik.

Kicsiny **csikó** nagy derestől, Hámot húzni tanúl restül.

Nála minden nap **csikót** billegeznek (*a lókötés korából).

Rossz **csikóból** is lehet még jó ló.

5. Ló és Paripa (herélt).

A bélyeges **lóra** is felül a czigány.

Abrakját hordozó **lónak** nem törik föl a háta.

Abrakját hordozó **lónak** nem túrós a háta. (*Túrós-túrhelyes, kiseb- zett; a sebhelyeken gyógyulás után fehér szőr nő s ekkor mintha túróval meghintették volna a ló hátát).

Addig zárd be az ólat, míg el nem lopták a **lovat**.

A fogadott **lónak** rövidebb a mértföld.

A hadakozásban jobb **lovadat** az ellenség sövényéhez, mint a magadéhoz kötni.

A herélt ló is néha megcsikózik!

A herélt **lovat** a talpáról szokták fejni.

A hol a fék, ott a **ló** is.

A hol nincsen **ló**, a szamár is elkél. (*Analogonja: Ha **ló** nincs, szamár is jó.)

Ajándék **lónak** ne nézd a fogát (* a korát).

A jó **lónak** zabla kell, nem ostor.

A jó **lovat** nem az ostor, hanem a zabola vezeti.

A ki a serény **lovat** sarkantyúzza, czigánykézre szánta.

A kinek **lova** nincs, Bécsben is gyalog jár.

Akkor abrakolja a **lovat**, mikor harezra indul.

Akkor vet lakatot az istállóra, mikor már kilopták a **lovat**.

A kutyának nőjön a fű, ha **lovai** eldöglenek.

Állva alszik, mint a **ló**.

A **ló** állva álmodik.

A lófarkot is lehet lefelé szoktatni.

A **ló** fia is csak ló lesz.

A **ló** is megbotlik, noha négy lába van.

* A csillag a szerző jegye és pótlást jelent.

- A ló is szépre nyerít.
 A ló is szokásból rugdos.
 A ló kötőfékkal jár.
 A lónyerítés is öröm.
 A lovat nem szóréért, hanem
 sörényéért becsülik.
 A lusta ló indítja ugyan a kocsit,
 de abban is hagyja.
 A lusta ló is farka előtt jár.
 A nyavalya lóháton jön, gyalog
 megy. (A baj gyorsan jön, de
 lassan mulik.)
 A röst ló mindig jobban húzik.
 A röst ló sarkantyúval jó.
 A tanultlónak nem kell sarkantyú.
 A vén ló is megnyeríti az abrakot.
 Azt a lovat ütik, a mely legjobb-
 ban húz.
 Béna, sánta, kehes ló, szekeres
 lónak mind jó.
 Bízik, mint a katona a lovában.
 Bolond, a ki eb után a lovat el-
 veszti.
 Bolond, a ki egy zabszemért a ló
 seggibe búvik.
 Bolond lomha, ördög lova.
 Búsuljon a ló, elég nagy a feje.
 Egészségére válik a cigánylónak
 a rakonceza.
 Egyszer megcseserélt ló könnyen
 ismét cserébe megy.
 Elragadták a lovak.
 Én lovat árulok, te meg belé-
 szúrsz.
 Esze nélkül van, mint a Muczák
 lova.
 Fáradt ló is előbb jár a farkánál.
 Fáradt lónak a farka is nehéz.
 Fehér, mint a Szvatopluk lova.
 Gazda szeme hizlalja a lovat.
 Gyakran a vén lovon verik agyon
 a farkast.
 Ha a ló rugdos, végy el az abrakból.
- Ha lovadat jól tartod, magadnak
 használsz.
 Ha lovad nincs, talpad készen
 legyen.
 Haza jár, mint a Buki lova az
 abrakra.
 Herélt lónak csak egy a lába.
 Hitvány lovat szállja meg leg-
 inkább a légy.
 Igen tud a varga lovat patkolni.
 Ijedtében lova helyett tehenét
 kantározza.
 Jobb a lovat az ellenség sövényé-
 hez, mint a maga karójához
 kötni.
 Jobban csúszik ott a nyereg, mint
 a ló.
 Jók a lovai, de rossz a kocsisa.
 Jól tud szántani a cigány lován.
 Ki gyalog ígér, lóháton meg nem
 állja.
 Kirúgott a hámból. (Ált. a lóról
 véve.)
 Könnyebb a ló mellett gyalogolni,
 mint szavakat fontolgatni.
 Könnyű ló után a szekeret tolni.
 Könnyű Szt. Mihály lovát abrak
 nélkül tartani.
 Közöslónak tőrös a háta. (*A hátsó
 lóra vonatkozik, a nyereg törés
 helyén fehér szőr nő.)
 Leszokott az abrakról a cigány
 lova (*megdöglött éhen).
 Liptói sajtot ad, hogy lovat
 nyerjen.
 Lófarkából csinálj magadnak sza-
 kált.
 Lófarkánál kantároz a félénk
 katona.
 Lóhalálában siet.
 Lónak, lúdnak, leánynak nem jó
 hinni.
 Lóról számárta.

- Lóval** imádkozik.
- Lovon** jött, gyalog ment.
- Lószükiben** alkalmasint nyargalhat Jeruzsálembe.
- Lusta **lónak** korbács az abrakja.
- Margit asszony, deres **ló**, ritkán válik abból jó.
- Más szemetén él, mint a Toldi Miklós **lova**.
- Még **lova** sincs, már a kantáron búsul.
- Megröstül a jó **ló** is, ha nem abrakolják.
- Megrúgta a Szent Mihály **lova**.
- Megszokta, mint a czigányló a korbácsot.
- Megültették vele a **falovat**.
- Megvállik, kinek a **lova** futósabb.
- Megverlek, mint az ígás **lovat**.
- Minden czigány a maga **lovát** dicséri.
- Mosolygós asszonynak, görhés **lónak**, világos felhőnek nem kell hinni.
- Nagyobb a **ló** az istállónál.
- Néha a jó **ló** is czigánykézre kerül.
- Nem csoda, ha a vak **ló** megbotlik.
- Nem ebre bízzák a lóhalált.
- Nem mindenkor nevet a vak **ló**.
- Nem rúg patkót a bakkancsos **lova**.
- Nincs esze, mint a **lónak**.
- Nyakas **lónak** nyakába vetik a pányvát.
- Nyomtató **lónak** nem kötik be a száját.
- Ostoba, mint a **ló**.
- Öklejl csákó kurva asszony **lovát**, ha isten fia vagy.
- Pap fékel **lovat**, ördög a bűnös.
- Rajta ül a **lovon** s mégis keresi (*helyesen: a **sárgán**, mert már mind megtalálta a lovait, csak a sárgát nem, mert rajta ült).
- Röst, mint a kolompos **ló**. (*A harangos, mely vezet.)
- Simon bíró hajtja a **lovakat**.
- Sípot ajándékoz. hogy **lovat** nyerjen.
- Sok jó **ló** szakad meg a hámban, míg erkölcsét kitanulják.
- Szemes kocsis, szemes **ló**, kerék számra igen jó.
- Szemesnek a játék, vaknak az alamizsna, czigánynak a vak **ló**.
- Szemesnek áll a világ, vaknak az alamizsna, czigánynak a **vak** **ló**.
- Szürke **lótól** sohasem kérnek vámot.
- Tengődik, mint Toldi Miklós **lova** a szeméten.
- Tűz az esze, mint a Bari czigány **lovának**.
- Úgy ért hozzá, mint a **ló** az abécééhez.
- Vak ember **lova** nem igen hízik.
- Vén **lóból** nehéz poroszkát esinálni (*a poroszka = a német Passgänger, hintázó járású a régiségben a nők hátslova).
- Visszafogta a **ló** száját.
- Zablanélkül a **ló**, sohasem lesz enjő.
- Zabola, fék, ostor a délczeg **lovat** is megtöri.

6. Paripa.

- A jó **paripa** is megbotlik néha.
- Aki lator **paripán** ül, zabolából itat.
- Büszke, mint a **paripa**.
- Csiga **paripán** jár. (*Azaz: lassú.)
- Jó **paripa** mellett szépen jár a csikó.
- Jó **paripa** nem hajt az ebugatásra.
- Már hizott legyen a **paripa**, mikor táborba szállasz.

Nehezen hízik a **paripa**, a kinek vak az ura.

Paripa, fegyver, feleség nem közös jószág.

Ritka, mint a huszár **paripa** nélkül.

7. Fakó.

A **fakó** is húz, de a fakót is húzzák.

Többet költ **fakóra**, mint érdemli fara.

III. Jószág.

Gazda szeme hizlalja a **jószágot**.

1. Bika.

Az esett **bikát** a gyermek is rugdossa.

Az irigy nyelv **bika** alá is borjút tehet.

Benn van már a **bika** a búzában, csak a farka áll ki.

Bika alatt is borjút keres.

Erős, mint a **bika**.

Gyakran megveszik rajta a **bika**-pénzt.

Kerüld a **bikát** a mikor a földet hányja.

Nehéz a **bikát** járomba fogni.

Nehéz **bikákon** szántani.

Öklelős **bikának** széna a szarván.

Nyakas, mint a vad **bika**.

Röst, mint a metszett **bika**.

Szabados, mint a falu **bikája**.

(Nyr. II: 143.)

Volt kelete a **bikacsöknek**. (*Ha verekedésre került a sor.)

2. Komor.

Oly kedve van mint a **komornak** a járomban. (*Komor = rosszúl herélt bika.)

3. Tehén.

A mely **tehén** sokat bóg, kevés tejet bocsát.

A **tehén** csikót ellett.

A **tehén** farka is lóg, mégsem esik le.

A **tehén** szarva közt keresi a tőgyét.

Az akkor volt, a mikor a **tehén** megborjazott.

Azt se tudom szegényt: ki **tehene** borja. (Lebecsülés.)

Derék dolog három **tehén** csorda.

Egyik **tehén** a másikat nyalja.

Eltaláltad a **tehén** szarva közt a tőgyét.

Fekete **tehénnek** is fehér a teje.

Ha egy **tehén** fosos, az egész csordát be akarná keverni. (Mikor olyan ember gázol a mások becsületében, akinek magának se tiszta az élete.)

Jaj annak a háznak, hol **tehén** bikának vethet jármot a nyakába.

Kinek **tehene** nincs, kecskét fejjen.

Messzeországot járt be, mint a **tehénfark**: egyik farpofától a másikig.

Minden **tehén** a maga borját nyalja.

Tehenet nyergelsz.

Tudjuk micsoda **tehén** alatt szopott.

4. Borjú.

A **borjúnak**, a míg szopik, nincs neve.

A kinek nem **borja** nem nyalja. (Eger, M. Ny. X: 91.)

Anyja után szalad a **borjú**. (Anyás gyerekre alkalmazzák.)

Azt gondoltam **borjú** röpül.

Bámul mint a **borjú** az új kapura.

Borjúníró pénteken. (Sok helyen: holnap után, kis kedden, bornyúníró pénteken.)

Borjút keresett, ökröt vesztett. (Aprósággal bibelődik és ezalatt nagyot mulaszt.)

Borjú vezeti a tehenet. (Gyerek okosabb akar lenni anyjánál.)

Föltartja az orrát, mint a zámolyi **borjú**.

Ha **borjait** megeszed, keveset szántasz a szókén.

Kinek nem **borja**, ne nyalja.

Megjáratták vele a **borjútánczot**.

Nem sokat ugrál az éhes **borjú**. (*Nem úgy fázik ahogy röszket.

Borjúról, üszöröl, Bugacz-Monostor.)

Ne nyald, ha nem **borjad**.

Ostoba, mint a **borjú**.

Otthon kedvére nevelt gyermek, végre **borjúból** ökörré válik.

Szép a **borjú**, nyilván kövér tehen alatt szopott.

Szint' annyi **borjúbórt** visznek a vásárra, mint ökörbórt.

5. Tinó.

Jármas **tinónak** béres ostor. Tolnam. Nyr. 6:83.

Tanulj **tinó**, ökör lesz belőled.

6. Ökör.

A fáradt **ökö**r jobban rakogatja a lábát.

Alánó, mint az **ökörfark**.

A rest **ökö**r is nyergét kíván.

A vén **ökö**r mélyebben tiporja a sarat.

Az **ökö**r csak ökö, ha Bécsbe hajtják is.

Az **ökö**rök farába verte a káneciót.

Búsul, mint a kinek **hat ökrét** ellopták.

Czifra mint a remek **ökö**r. (*A czéhrendszer idejében a mesterré avatásra szánt ökröt felszabogoztak, ez volt a remekökör.)

Egy **ökö**r nem gulya.

Erős, mint az **ökö**r.

Gazdag ember kövér **ökröt** hizlal.

Ha egy **ökö**r nekiveti magát a Tiszának, a többi is utána úszik.

Ha tudná az **ökö**r az erejét, nem törné fel nyakát az iga.

Hegyes szarvú **ökörnek** letörlik a szarvát.

Heverő **ökö**r után nem vetnek holdot.

Idegen **ökö**r hazafelé bóg.

Igyál **ökö**r, tóvíz.

Lefelé nő, mint az **ökö**r farka.

Megnyomta a esősz**ökö**r a lábát.

Nehezen tanul a vén **ökö**r.

Nekidül az asztalnak, mint az **ökö**r a járomnak.

Nem illeti a konyha**ökröt** kosbot, járomszeg.

Nem úgy keresik a hat**ökröt**.

Nyomatató **ökörnek** fel ne kösd a száját.

Ostoba, mint az **ökö**r.

Ökör húzza az igát, ló lakik jól a zabban.

Ökörnyállal takarózik (*ökörnyál az őszkor repülő pókfonal).

Ökör szánt a zab alá, de a ló eszi meg.

Ökörától számártnács.

Ökörától tanul a tinó.

Ökörök nélkül csak a gönczöl szezere fordul.

Ökörön dederunt, számaron tulerunt.

Ökröt is azt tartják legjobbnak, a kit le akarnak vágni.

Ökröt szarván, embert szaván.
Szomjas **ökörnek** a zavaros víz
is jó.
Úgy alszik, mintha **ökörbört** húz-
nának a jégen (hortyog).

7. Barom.

A mértékletlenségnek a **barmok**
is határt szabnak.
Szőrmentiben simogasd a **barmot**.

8. Marha.

A szegényember **marhája** hízlalja
a gazdagot.
Jó **marhának** könnyű jó vevőt
találni.
Kinek esze nincs, nagy **marhája**
sincs.
Kurabarátság, **marhaszaporaság**
hamar oda van.
Szépen döglük a **marha**, olcsó lesz
a bőr.

9. Gulya.

Nagy **gulyája** van a ránczában.
(Sok a bolhája.)

10. Bival.

A **bival**, ha csak sóhajt is, mesz-
sze fű.
Csak akkor szólj, mikor a **bivaly**
f . . . ik, — akkor is csak azt :
iszom nagyanyám ! (kotyneyes
gyermeknek).
Lusta **bivalnak** vasvilla a korbácsa.

IV. A juh.

1. Juhász.

A minő a **juhász** olyan a bundája.
Az asztrológus is néha felejtkezik ;
juhász tudja, ha az idő változik.

Két pofára esik, mint a **juhász**-
bojtár.
Nem mind **juhász**, a kinek botja
van.

2. Kos.

Gyapjáért szokták a **kost** is meg-
nyírni.

3. Juh.

A jó **juh** nem sokat béget, de
sok gyapjút ad.
A **juhok** is a békés legelést sze-
retik.
A **juhot** nyírni, nem nyúzni kell.
A mely **juh** a bárányt szereti, az
a **kost** nem gyűlöli.
A mely **juh** sokat bekeg, kevés
gyapjat ad.
A minő a pásztor, olyan a **juh**.
Az olvasott **juhot** is megeszi a
farkas.
Egy rühös **juh** az egész nyáját
megvesztegeti.
Egy rühes **juh**, egész nyáját
veszteget.
Elballag a **juh** maga, de ritkán
tér maga vissza.
Gyapjáért szokták a **juhot** meg-
nyírni.
Ha a **juh** szomorúan legel, dög-
rováson van.
Jó a **juhot** hajtani is, fejni is.
Jobb a **juh** bárányostúl.
Köhög, mint a vén **juh**.
Könnyen ballag a **juh**, de nehezen
tér vissza.
Megszokta, mint a **juh** a sót.
Rossz **juh**, a ki a maga gyapját
nem bírja.

4. Birka.

A vén **birka** eléli a téli takar-
mányt, kikeletkor döglük el.

5. **Bárány.**

A hol kevés a **bárány**, nehezebben esik, ha vész.

A mézszáros nem könyörül a **bárányon**.

Ártatlan mint a **bárány**.

Csak akkor nem eszi a farkas a **bárányt**, mikor el nem éri.

Farkas is a **bárányok** kövérét szereti.

Farkasnak mondják: Paternoster, azt feleli: **bárányláb**.

Farkasnak sohasem lesz **bárány** fia.

Fél, mint farkastól a **bárány**.

Kis **bárányból** válik a nagy kos.

Könnyű a **báránynak** vérét venni.

Könnyű a **bárányt** megszelídíteni.

Még a **bárányban** is van méreg.

Nehéz a **bárányt** farkassal összebékéltetni.

Nyakametszett **báránynak** sóhaj-tás a vége.

Oly kellemes a szava, mint az erdei fülemülének, mely a **bárányokat** nyakgatja.

Pásztor vétke, ha tudta nélkül eszi meg a farkas a **bárányt**.

Ritka **bárány** kullancs nélkül.

Sok **bárányt** elhord addig a farkas.

Sok **bárányt** visz el a farkas, a míg a verembe kerül.

Sok húsvéti **bárányt** megevett.

Úgy szereti a farkas a **bárányt** hogy megeszi.

6. **Ürű.**

Használ, mint agárnak az **ürű**.

V. **Kecske.**1. **Bak.**

A **baktól** őrizkedj, mert seggre taszít.

Bakot lótt.

Büdös, mint a **bak**.

Bakot tett kertésznek.

Bízik, mint a **bak** a szarvához.

Büdös, mint a **bak**.

Egyik **bakot** fej, a másik rostát tart alája.

Megadták a **bak** árát.

Mindég egy **bakot** nyúz.

Nehezen lesz abból **bakszekér**.

Sok **bakot** megnyúznak addig.

Ugrál, mint a **kecskebak**.

2. **Kecske.**

A fél **kecskéből** válik a rossz kertész.

A **kecske** akkor rugdalózik legjobban, a mikor meg akar dögleni.

Anyja csalogatja a **kecskegedőt** a kertbe.

Apró barom a **kecske**.

Azt szeretné, hogy a **kecske** is jóllaknék, a káposzta is megmaradna!

Fut a **kecske**, fehérlik a fara.

Ha valaki elf...ja magát, így szépíti a dolgot: Csak **kecske-prüsszentés** volt!

Kecskéhez ne menj gyapjúért.

(Rava, Udvarhelym. J. M.)

Kecskék közt bak a bika.

Kecskelábra kapott.

Kecskepásztorságról uraságra menni.

Kecske sem menne vásárra, ha meg nem ütnék az inát.

Kecskét kertésszé, farkast juhásszá tenni.

Képes, hogy **kecske**, mert kurta a farka.

Nem bizzák **kecskére** a káposztát.

Siet, mint a **kecske** a zanót után.

Szereti, mint a **kecske** a kést.

Vén **kecske** is megnyalja a sót.

VI. Disznó.

1. Kan.

A falu **kanját** is olykor megölik;
de csak válik más helyébe.

2. Disznó.

A **disznó** is néha búzalisztet eszi k.

A **disznó** megeszi a makkot, de
nem néz föl a fára. (Mert a
lehullottat eszi.)

A **disznó** sem mozdik, mégis
meghízik.

A gazdagnak is kettő az orra-
lyuka, mint szegény ember
disznajának.

A ki korpá közé keveredik, meg-
eszi a **disznó**.

Akkor volt szép a **disznó**, mikor
malacz volt.

A nagy **disznó** mellett apraja is
elkel.

Bakonyi **rőfögés**, farkasnak ret-
tegés.

Disznó a pocsolyába örömet
visszatér.

Disznó a szájáruul szép (tokás,
kövér emberről [Eger.]). M.
Ny. X. 91.

Disznónak, fősvénynek, holtuk
után hasznuk.

Disznónak fürdő a mocsár.

Disznón gypjat keres.

Disznóóra, cserépfedél.

Disznó orra, aranyperecz.

Disznót ebért nem adok.

Egy **disznót** perzselnek.

Éhes **disznó** makkal álmodik.

Eszes **disznó**, mely gyökeret ránt.

Föltartja az orrát, mint az érsek
disznaja.

Hallgat, mint a hügygyó **disznó**
a búzában.

Ha szárnya lenne, legjobb madár
volna a **disznó**.

Ha tudná a **disznó**, miért hizlal-
ják, megdöglének bujában.

Hitvány **disznónak** a bőre se jó.
Jobb a **disznó** malaczostul.

Jó, hogy a **disznónak** szarva
nincsen.

Ki **disznó** után indul, mocsárba jut.
Kövér, mint a **disznó**.

Lustább a **disznónál**, mert ez
megveti az almot.

Még a **disznó**almot is el akarja adni.

Meglesz **disznónyíró** szombaton.

Megszokta, mint a **disznó** a po-
csétát.

Mindent orrára vesz, mint a
disznó.

Minél rühösebb a **disznó**, annál
inkább vakaródzik.

Moslékot a **disznónak** szoktak tar-
tani.

Nehéz **disznót** a mocsárról el-
szoktatni.

Nem **disznónak** való a gyömbér:
maktól is meghízik.

Nem **disznó** orrára való az arany
perecz.

Nem döglük meg a **disznó** a maga
álmától.

Nem hintik a **disznó** elébe a
gyömbért.

Nem őriztem vele **disznót**.

Nem szokás **disznót** nyírni.

Oláh után szokik a **disznó**.

Összerőfögnek, mint a bakonyi
disznók.

Ösztövéres **disznó** makkról álma-
dozik.

3. Malacz.

Ágál, mint a pótrás **malacz** a ga-
rasos kötelen.

A hitvány **malacz** makk alá jár.
A hol **malaczot** ígérnek, zsákkal
forgolódjál.

Békési **malacz** kilencz is elfér egy
ólban.

Egy **malacz** nem csürhe.

Farkas szájából ritkán esik ki
nyálazatlan a **malacz**.

Mentől koszosabb a **malacz**, annál
jobban vakarószik.

Okos, mint a tordai **malacz**. (Far-
ral megy a vályúnak.)

Összebújnak, mint a szegény em-
ber **malaczai**.

Szegény ember hamar megszá-
mláthatja **malaczait**.

Szegény háztól, ösztövér **malacz**.

Minden **koszos malacz** megtalálja
a maga dörgölődző fáját (Eger).

M. Nyr. 10: 91.

4. Mangalicza.

Kövére, mint a **mangalicza**.

VII. Szamár.

1. Szamár.

Ábéczére tanítja a **szamarat**.

A **szamár** aranylanton is számár-
nótát penget.

A **szamár** fejét nem szokták meg-
szappanozni.

A **szamár** is kedves, a hol ló nincs.

A **szamár** is oroszlánnak látszik
a tudatlan szemében.

A **szamár** többre becsüli a szal-
mát az aranynál.

Döglött oroszlánt a **szamár** is
megrúgja.

Elszenvedí a **szamár** a verést,
csak adjanak enni.

Eminens, mint juhok közt a
szamár.

Füles **paripa** = **szamár**.

Ha a koldus **szamárra** kerül,
sebesebben megyen, mint az
úr, ha lovon ül.

Ha nagy füle volna, éppen **csacsi**
lenne.

Igen kell a **szamár**nak a hegedü-
szó.

Kitetszik, mint juhok közül a
szamár.

Könnyebb a **szamár**hátra, mint a
paripára felkapni.

Már többször hallottam **szamár**-
rívást.

Megismerni a **szamarat** rívásáról.

Mden **szamár** a maga terhét érti.

Minden **szamár** a maga terhét
tudja, mily nehéz.

Nehéz a **szamarat** kutyaságra
tanítani.

Nem érti a **szamár** a szép szót.
Nem illeti a **szamarat** a vörös
nyereg.

Nem illik **szamárra** a bársouy
nyereg.

Nem lehet a **szamárra** asztagot
rakni.

Nem **szamárra** való a kantár.

Ordításról ismerik meg a **sza-**
marat.

Ostoba, mint a **szamár**.

Rívásáról ismerik meg a **szamarat**.

Röst, mint a röt **szamara**.

Sokat a **szamár** is leráz.

Sok **szamár** hord bársonynerget.

Szamár állott a ló elibe.

Szamarat füléről, oroszlánt kör-
méről, rókát farkáról, ebet
szőréről, madarat tolláról, bolon-
dot beszédjéről ismerik fel.

Szamár is kedves, a hol ló nincs.

Szamárrívás, ebugatás nem messze
ér.

Szamár se bírja az asztagot.
Vörös nyereg nem illeti a **sza-**
marat.

VIII. Őszvér.

1. Őszvér.

Konok, mint az **őszvér.**

IX. Kutya.

1. Komondór.

A **komondór** nem sokat törődik,
ha a kis kutya megugatja,
Kétfelé tekint, ha agg **komondór**
ugat.

Nosza eb után **komondór.**

2. Kuvasz.

A mely **kuvasz** egyszer általússza
a Dunát, másszor is megpró-
bálja. (Kicsi vétekről nagyra
lépni könnyű. Ball. 269.)

Kuvasz szénán fekszik, de abból
nem eszik, de azért morog az
ökörre.

3. Kutya.

A félénk **kutyának** hasa alatt a
farka.

Akár fehér, akár fekete, elég az,
hogy **kutya.**

A konczt el nem ejti nyálazat-
lan a **kutya.** Ball. 267.

A **kutya** a maga vizshangját is
megugatja.

A **kutya** egy koncztért a prédi-
kációt is elhagyja.

A **kutya** el nem hagyja az uga-
tást.

A **kutya**, ha asztalra húzod is
fejét, asztal alá búvik.

A **kutya** ha más nincs, a holdat
ugatja.

A **kutya**, ha meg nem eszi is a
dögöt, legalább körülheveri.

A **kutya** is a szegényt hamar
megugatja.

A **kutya** is melegednék a tűznél,
ha orrát nem féltén.

A **kutya** is szokásból ugat.

A **kutyának** is csak eb a kölyke.

A **kutya** néha jó kedvéből is
ugat.

A **kutya** nem nyúl, ha mindjárt
vörhenyes színe van is.

A leláncolt **kutya** csak azt marja
meg, ki hozzá közelít.

A mely **kutyát** éri a kő, az rivan-
nik el.

(Német: Wenn man unter die
Hunde wirft, welchen es trifft
der schreit. Ball. 269.)

A mely **kutyát** megakarnak ölni,
veszett hírét költik.

Egy **kutya** = mindegy.

Fekete **kutya**, tarka eb, mind
egy ördög.

Fenhordja a fejét, mint a **kutya**,
mikor tejes fazékhoz ütötték
az orrát.

Ha a **kutyából** egyet megütnek,
szétmennek; a disznók pedig
összeröhegnek.

Ha a **kutya** meg nem marhatja
az embert, a követ rágja.

Ha a **kutyának** oly szarva volna,
mint a mérge, senki se marad-
hatna mellette.

Ha a **kutya** tutul (vonít) és föl-
tartja az orrát: tűz lesz; ha
lefelé: halottat érez. Arács,
Zalam. Nyr. 22. 474.

Hamarább utoléri a hazugot, mint
a sánta **kutyát.**

Iparkodik, mint a szögverő ku-
tyája — Ferenczi J. Szeged — A

szögverők Szegeden betanított kutyát alkalmaztak a kerék hajtására, mely összeköttetésben volt a fujtatóval: a kutya bent állott a kerékben s a lába folytonosan járt; így jött a kerék mozgásba. A közmondást arra alkalmazzák, ki csak kényyszerítő eszköz alkalmazása folytán iparkodik dolgát végezni. Nyr. I. 179.

Jobb élő **kutya** a holt oroszlánnál. Besser ein lebender Capuciner, als ein todter Papst.

Ki **kutyával** hál, bolhásan kél fel.

Német: Wer mit Hunden schläft, steht mit Flöhen auf.

Angol: do.

Olasz: do.

Kis embertől **kutya** sem fél.

Kis **kutya** nagy kőncz.

Kis **kutyától** a macska sem fél.

Kitett magáért, mint a Taczi **kutya** az utezáért.

Ki vagyon, mint a **kutyaikra** a hóból.

Könnyű a lánczolt **kutyával** békét tartani.

Köntös ujjába való **kutya**.

(Máskép ölebeeske).

Latin: Melitaeus catulus. Ball. 267.

*Kusti, **kutya**, ne ugass! Ne ugass a guzsajast! (t. i. a látogatóba jövő legényt.)

Kutyaábrázatból nem válik orca.

Kutya farkassal össze nem szövetkezik.

Kutyafejű (tatár). Nyr. 28:90.

Kutyafésülés. Nyr. 28:90.

Kutyafülű. Nyr. 28:90.

Kutya gyomor a csontot is megemészti.

Kutyahazugságnak *eb* a hitele. Ball. 269.

Kutyahitű. Azaz: pogány.

Kutyaalkodik. Nyr. 28:90.

Kutyaának kutyó a fia, kecskének gedő.

Kutyaának legkedvesebb falatja a dög.

Kutyaának se jó az első kölyke.

Kutyaapeczér nem nagy úr.

Kutya se teszi be maga után az atót.

Németül: Hunde und Edelleute lassen die Thür offen. Ball. 267.

Kutyát fogni. Eredete Szirmay szerint az, hogy első Henrik, német császár, midőn a magyarok az előde által vállalt évi adót követelték, azoknak az adó helyett egy rühös kutyát küldött, min a magyarok felindulván, roppant sereggel Henrikre rajtaütöttek, de ettől oly hatalmasan visszaverettek, hogy a német írók tanúsága szerint, 50 ezer magyar elesett. Innen, ha valaki szándékát el nem érve, kudarcot vallott, azt mondták, hogy „kutyát fogott“. Sőt „kudarczot vallani“ is annyira lenne, mint „kutyareczot vallani“. Ball. 268.

Kutya természetű. **Kutya** vérű.

Kutya tettnek *eb* a jutalma.

Kutya ugatását elhordja a szél. v. Ugat a **kutya**, de elhordja a szél.

Kutyaúl van. Nyr. 28:90.

Kutya után ugat a kutya, bár semmi oka ne legyen.

Német: Bellet ein Hund, so kläffe sie alle. Ball. 267.

Kutya után ugat a kutya.

Német: Was vom Hund kommt,
bellt gern. Ball. 268.

Kutya van a kertben. (Valaki ti-
losban jár.) Ball. 266.

Leforrázott **kutya** az esőtől is
fél.

Begossene Hunde fürchten das
Wasser.

Magyarnak a **kutyája** sem vereti
magát örömeit.

Makutyi — Hol mondja nép? —
„**ma kutyául** vagyok“ összevo-
nása. Jókai is használja. Nyr.
27:574.

Megszorúlt, mint a recsenyédi
kutya. (Árvíz idején addig okos-
kodott, míg végtére is egy a
vízből még kiálló boglyatetőre
szorúlt s ott vonított és nyo-
morgott.)

Míg a **kutya** szarik, elfut addig
a nyúl.

Francia: Tandis que le chien
pisse, le loup s' enfuit.

Német: Während der Hund sch...,
läuft der Hase in den Busch.
Ball. 266.

Mintha csak egy tarka **kutya** volna
a világon.

Es gibt mehr als einen bunten
Hund. Ball. 268.

Nem csak egy **kutyának** neve
Fari.

Nem csak egy vörös **kutya** van
a világon. Ball. 268.

Nem lesz **kutyából** soha szalonna,
ha megperzselik is.

Nem szokás a **kutyát** megper-
zselni.

Örvvel erős a **kutya**.

Ráfartja magát, mint az Adorján
kutyája.

Róka koma, **kutya** sógor.

Rossz **kutya** az, mely megugatja
a maga vaczkát.

Se **kutya**, se peták.

Sokára ér a sánta **kutya** Bu-
dára.

Sokat a **kutya** farkára sem lehet
kötni.

Sokat hízelkedik a **kutya**, de nem
hisznek neki.

Sok **kutya** nyúl halála.

Szép volna, ha **kutyák** megbékül-
hetnének.

Tele van **kutyasággal**, mint a duda
satrafékkal.

Ugat belőle a halál **kutyája**.

Veres **kutya**, veres ló, veres em-
ber, egy se jó.

Volt része a **kutya**portióban =
neki is kijutott az ütlegekből.

4. Eb.

Ácsorog, mint a jászok **ebe** a
dombon.

Addig játszik az **eb**, míg kutyó.

A hamarkodó **ebnek** vakok a
kölykei.

A jó **ebet** nem ütik agyon egy
túróért.

Egy hegyes túróért agyon nem
verik az **ebet**. T. i.: Ha jó szol-
gád van, ne adj ki rajta mind-
járt első vétkeért.

Az **eb** is haragszik, ha az orrát
bántják.

Bagzó **ebnek** sok lyuka vagyón.
Ball. 93.

Bolond, ki **eb** után lovát el-
veszti.

Bolond, kit a megkötött **eb** meg-
harap.

Bolondság **eb** után lovat veszteni.
Csak **eb** a kutya.

- Eb** a bárka hal nélkül. T. i. Ebül van, mitsem ér a bárka hal nélkül.
- Eb** a bika tehén nélkül.
- Eb** a csikós suba nélkül.
- Eb** a gatya ráncz nélkül.
- Eb** a juhász bunda nélkül.
- Eb** a német kutya nélkül.
- Eb** az oláh disznó nélkül.
- Eb** az olasz famaeska nélkül. Ball. 87.
- Ebadta, Ebadtáz.** Blasphemát, maledicít. Sándor I. Őszve ebadtázta. Kreszn. 1831.
- Eb' agja.** Kis gyermekek nyavalyájok. Comedones. P. P. Nagy ehetőség. Sz. D. Ezen nyavalyát okozza, a bőr alatt termő szőr-féreg. Lásd Házi Orvosságok Váczon 1821. p. 45. Kreszn. 1831.
- Eb' ágyából** esett. Kreszn. 1831.
- Eb, a' ki** nem barát. Kreszn. 1831.
- Eb** a kutyával egy alomba, nem egy járomba illenek.
- Eb' annya' terhe.** Közmond. Kreszn. 1831.
- Eb**-apának kutya fia. Közmond. Kreszn. 1831.
- „**Eb** csont béheged.“ Közmond. Kreszn. 1831. *Még jobb: béforr.
- Eb**csont összeforr. Nyr. 28:90.
- Eb**-ebéd. — Kreszn. 1831. — Prandium caninum. A' hol bor nincs Pázmány Préd. p. 389.
- Eb**ek harminczadjára került. Nyr. 28:90.
- Eb** eladóban hagyta. Kr.
- Eb**-ellette. — Kreszn. — Catulus Vajda 2. k. p. 225. * = ebadta.
- Eben gubát.** Kúnos Ignác szerint Kis-Ázsiában (Nyr. 22:4) **eb** jelent gubát, subát.
- R. Prikkel Marián szerint (Nyr. 24:71) **guba** jelent kutyát [„Fanos **eb**nek gubás eb a társa“].
- Némedi D. így magyarázza a nép ajkáról: „Két ember találkozott egyszer, zsák a hátukon. Az egyiknek a zsákjában zörgött, a másikéban izgett-mozgott valami.
- Mít visz kentek?
 — Diót! Hát kentek?
 — Malaczt!
 — Cseréljünk!
 — Cseréljünk!
- Megcseréltek. Megörült mindegyik a cserének, mert rá akarták szedni egymást. De bosszúságra vált az örömük, mikor odébbállva a zsákot kioldották, mert az egyik malacz helyett kutyát, a másik meg dió helyett gubát, gubacsot talált a zsákjában. (?) Némedi Dezső. Nyr. 32:577.
- Eben** gubát cserél, általános.
- Eben** gubát cserélt.
- Egy gubás kocsis ebet akart lopni. Hogy könnyebben megfoghassa, ledobta gubáját s a kutya mozgólódása közt ott is felejtette. Haza jövén a kutya ura, ebét ugyan nem, de a gubát a kocsii mellett lelte. A gazda visszajöttét messziről látván a tolvaj: nem mert visszamenni gubájáért. Midőn másnap kérdezték tőle pajtásai, hová tette gubáját? az igazat megvallani szégyellvén, azt felelte, hogy

- az éjjel ezt az ebet cserélte a gubán. Ball. 92.
- Eben mult **pásztorság** falu végén dögöt rág.
- Eb-erkölcsű.** — Kreszn. — Cynicus; cynaedus, Sándor I.
- Ebet** szóréről, madarat tolláról, embert társáról.
- Ebet** szóréről, rókát farkáról megismerheted — v.
- Megismerni **ebet** a szóréről. Ball. 92.
- Eb-fa.** — Kreszn. — Rhamnus frangula; Sándor I. alias ebesfa.
- Eb-faj.** — Kreszn. — Genus caninum, ortus de seorto.
- Eb-fejű.** — Kreszn. — Cynocephalus v. Simia inuus, Sándor I. A népnél kutyafejű tatár.
- Eb-fogak.** — Kreszn. — Dentis canini.
- Eb-gallér.** — Kreszn. — Collare caninum. **Örv.** Sándor Istv.
- Ebhájjal** kenték az alfelét a. m.: hamis. Kreszn.
- Eb-hal.** — Kreszn. — Piscis capitosus, mugil. Molnár Albert. P. P. Squallus. Hayfish. Sándor I.
- *Umbra canina; Cottus gobio. A békaporonty = ebihal.
- Eb** halállal veszzen el. Kreszn.
- Eb harminczad** — Kreszn. — Sors adversa.
- Az **ebek'** harminczadjára huzzák.
- Eb** hátán meg fordúlt. Kreszn.
- Eb** marad a kutya mindenkor. Ball. 267.
- Ebre** hájat. Nyr. 28:90.
- Ebura** fakó! Elterjedve, de bizonytalan értelmű; leginkább csufondáros rászólás.
- Farkával az **eb** is parancsol.
- Fázik, mint az **eb**.
- Ha jó volnék, eddig az **ebek** is megettek volna.
- Hátulsót harapják az **ebek**.
- Játszik mint az **eb** a farkával.
- Jó kölyökből válik jó **eb**.
- Katonának szép a neve, **eb** az élete.
- Késő a vén **ebet** tánczra tanítani.
- Késő bánat, **eb** gondolat. Kreszn.
- Két **ebnek** is lehet egy neve.
- Ki **ebet** akar tartani, korpája legyen.
- Ki más **ebét** kötve tartja, kötelet találja.
- Kínban van, mint az Undi **eb** a kalodában.
- Könnyebb utólélni a hazugot, mint a sánta **ebet**.
- „Majd föl fujja az **ebek** dalját.“ Közmondás, Kreszn. 1831.
- Még az **ebnek** sem jó az első kölyke.
- Megrágnak a koncot, **ebnek** vetik a csontot.
- Megugratták alatta a kan **ebet**, vagy:
- Meglóditották az **ebet**. Ball. 92.
- Messze Buda sánta **ebnek**.
- Nagy a feje, mint a belédi **ebnek**.
- Nehéz a koncot **eb** szájából kivonni.
- Nem egy **ebnek** kurta a neve. Ball. 93.
- Ne tarts **ebet**, ha kenyérhajad nincs.
- Ne tarts **ebet**, ha konyhád nincs.
- Ne tarts **ebet**, ha korpád sincs. Ball. 93.
- Nosza **eb** után **komondór**.
- Nyalakodik mint az **eb**.
- Nyujtózik mint az **eb** a pozdorján.
- Ott az ebed, a pap rétjén.** A kutya ott tartózkodik, a hol

valamit ehetik. A rétre nem sokat szoktak hordani, ugyan azért a kutyát ottan hiába keresed. E közmondással tehát akkor él az ember, ha valamit állítani hall, a minek hitelt adni nem tud és körülbelül annyit tesz, mint: „azt másnak mondjad, a ki hiszi“ én oly kevéssé hiszem, mint hogy a kutya a réten tartózkodik. Ball. 92.

Ragadozó, mint a kapzsi **eb**.

Siet, mint a talpa-égett **eb**.
 Süveges asszony **eb**szokás.
 Szereti, mint az **eb** a gerebennyalást.
 Szereti, mint **eb** a macskát.
 Több **ebnek** neve fari. Ball. 93.
 Úgy néz rá, mint az **ebre**.
 Úgy sétál, mint a kúnok **ebe** a homokon. Szirmay, Adagia.
 Vess az **ebnek**, csórja farkát. Ball. 93.

A SZÓSZEDET EREDETE
ÉS
BEOSZTÁSA

A SZÓSZEDET BEOSZTÁSA.

A szószedet, mint már érintettem, nem „szólár“, nem szavak gyűjteménye, a melyek betűrendet követnek és egy vagy több nyelven a szónak, csupán csak a szorosán vett egyenlő értékét adják.

A szószedet fogalomköröket igyekszik felkarolni, e köröket részlet és összefüggés szerint meghatározni és a fogalomkörön belül betűrendben könnyen hozzáférhetővé tenni. A szószedet második része a szómutató, a mely minden egyes szónak helyét így jelentését is megmondja annak, a ki keresi.

A fogalom-
körök.

A magyarázatokra és tudományos meghatározásokra a lehetőségig gondot fordítottam.

A forrásokat véve, elsősorban állanak az eredeti gyűjtések, a melyeket számos utamon magam végeztem, úgy a Királyhágón inneni, mint a túli részen. A szorosabban vett erdélyi részben, régi meghitt és ragaszkodó emberem, néhai PUNGUR GYULA és négy tanítványa, ú. m.: JÓZSEF MIHÁLY (Rava, Udvarhelym.), JÓZSEF JÁNOS (Firtosváralja, Udvarhelym.), KOVÁCS LAJOS (Gyergyószentmiklós) és WAGNER JÁNOS (Csík-Ghimes és később a Királyhágón innenre jöve: Csongrádon) gyűjtött; ezek a Csángók közé is benyomulva, igen lényegesen hozzájárultak a szószedet anyagához. PUNGUR maga számos kiírást is végezett.

A források,
gyűjtők.

Nagyon is érthető, hogy mindezek a nép szájáról való közvetlen gyűjtések, nem nyújthattak elégséges anyagot, a melyből a fogalomkörök megalkothatók lettek volna, mert a feladatnak megvannak a maga nehézségei, melyek a megbízható elemek ritkaságában, az utánjárás ezer akadályában gyökereznek. Magam is csak egy ember voltam, a kinek a szószedésen kívül, az ősfoglalkozás

történetén túl, még egész tárgyi és értelmi szövevényt kellett szétfejtennem és áttekinthető rendbe hoznom. Be is láttam — elég korán, hogy a feladat — és csak majdan — a nagy munka nagy felosztásával, nemzedékekre való kiterjesztést értve, volna elérhető; de emberileg tökéletesen már akkor sem, mert az ősfoglalkozások részben átalakulóban, részben teljes elhanyaglásban vannak, a mi nagyon érezhetően reáhat a nyelvre, éppen legsajátosabb részében.

Irodalmi
források.

Folyamodnom kellett tehát a meglevő, részben gazdag és becses nyelvforrásokhoz, a melyekben nem oly czélzattal gyűltek ugyan a szavak, mint a mely engem serkentett munkásságra, de a czél mégis a nyelv gyarapítása, a történeti és népies elemek biztosítása volt, így bevált.

Szótárak.

Sok és becses anyagot, melynek történeti értéke van, nyújtott a SZAMOTA-ZOLNAI-féle „*Oklevél Szótár*“; ezt az anyagot lényegesen gyarapították az igen buzgó TAKÁTS SÁNDOR levéltári kiírásai, a melyeket a legnagyobb liberalitással rendelkezésemre bocsátott. Ebben az irányban sok becses adalékot nyújtott a sohasem nyugvó TAGÁNYI KÁROLY és leghívebb, ragaszkodó emberem, az oly szomorú véget ért HORVÁTH IGNÁCZ is. Ilyen úton jutottam az országos levéltár sok becses anyagához. Bő forrásul és sok magyarázattal szolgáltak régi szótáraink és régi irataink is. Így a szótárak közül: SZENCZI MOLNÁR ALBERT 1621; PÁRIZ-PÁPAI 1708; PÁRIZ-PÁPAI-BOD 1767; MÁRTON JÓZSEF 1803. A szószedetek közül: a *Beszterczei szószedet*, mely a XV. századból való; az ugyanebből a századból való *Schlaegli szójegyzék*; SZIKSZAI FABRICIUS BALÁZS 1590-iki szójegyzéke, az ősrégi VERANTIUS FAUSTUS: *Dictionarium pentaglossum* (kiadva 1834); és egyike a legrégebbeknek, a „*Lexicon Joannis Murelii*“, in quo Latina rerum vocabula in suos digesta classes cum Germanica et Hungarica interpretatione 1533. Editio SZAMOTA, 1896.

A dolog természeténél fogva, főforrást alkotott a két tájszótár, ú. m.: az 1838-iki „Magyar tájszótár, kiadta a Magyar Tudós Társaság“ és ennek SZINNYEY JÓZSEF gondozta új, bő kiadása, mely a *Magyar Nyelvőr* gyűjtelékeit beolvastotta. Ezeket az ősforrásból, a M. Nyelvőrből

vettem át. Újabbkori szótárirodalmunkra egyetlen megjegyzést kell tennem, hogy nem fektet kellő súlyt a természetrajziak pontos meghatározására, pedig ismétlem, ha valamiben, úgy ebben nyilatkoznék meg a haladás.

Segítők.

A szószedet derekát azonban megalkották azok a kiírások, a melyek hatalmas és virágzó nyelvészeti folyóirataink: a „*Magyar Nyelvőr*“, maig 40 kiaknázott évfolyama — és a „*Magyar Nyelv*“ maig 9 évfolyama — nyujtottak, a melyeknek kiírását, szerény díj ellenében, a ma már doktor LAMBRECHT KÁLMÁN, önkéntesen elvállalta és teljesítette, a mely munkáért természetesen a felelősség is terheli. A nyolczvanadik életév küszöbére érve, még sok feladattal szemben állva, a szószedet kegyes olvasói elnézők lesznek, ha erre szükség volna, ezt kérem és reménylem is. Tisztán érzem, hogy az emberit megtettem. A kiket mint kiválóbb segítőtársaimat még megnevezni kedves kötelességem, ezek a következők: SCHENK JAKAB adjunktus, sok kiírásért és eredeti gyűjtésért is; KUPA ÁRPÁD, ezer szóért és ezer útbaigazításért, de leginkább mégis ragaszkodásáért, mely egyformán hű maradt a Kunpuszta perzselő verőfényén és a legkegyetlenebb síksági fürgetegben.

A két legjellemzőbb, azért legfőbb terület pásztor-ságára nézve kedvezett a szerencse. A *Hortobágyra* vonatkozólag hálával tartozom KOVÁCS JÓZSEF, Debreczen nemes városa polgármesterének, ZOLTAI LAJOS, múzeumi őrnök, ennek sok más, becses adalékért is; legújabban TURI MÉSZÁROS ISTVÁNNAK, ki nagyon alapos kutatást végzett s egyrészét kéziratban engedte át. *Bugacz-Monostorra*, illetőleg *Kecskemétre* nézve nagy hálára kötelezett néhai KADA ELEK, a város nagyérdemű polgármestere, ki igazán forró szeretettel viseltetett a népies foglalkozások iránt és sokat mentett meg a feledéstől.

Ezen a helyen lerovom tartozásomat egy elköltözött barátom BESSENYEI SZÉLL FARKAS iránt is, ki rajongó híve volt mindennek, a mi magyar és a mi népies; neki köszönhettem azt a szép és fontos okmányt, mely az „Előtanulmány“ 378—385. oldalán olvasható és a „*Nádudvari rend*“ czímet viseli. Az okmány származása ott mint néhai HENTALLER LAJOSTÓL való van adva, pedig SZÉLL FARKAS

ajándéka. A helyreigazítást megfogadtam és íme teljesítetem. A két halott már régen megbékült.

Evvel azt hiszem, nem részletesen ugyan, de főbb vonásaiban adva van az anyag eredete; adható tehát a csoportosítás és rendje is.

AZ ŐSFOGLALKOZÁSOK SZÓSZEDETÉNEK SORRENDJE.

A szószedet 14 szakaszra és ebben 78 címre oszlik; hozzájárul még I—III. függelék. A sorrend tehát így alakul:

I. A ház és tája. 1. A ház és tája. 2. Járóművek és részek. 3. Fogat és szerszám. 4. Debreczeni lófogatok. 5. Debreczeni lószerszám. 6. Debreczeni kocsi és igá- szekér. 7. Lóhajtás. 8. Debreczeni taliga. II. A ház és szérűje. 9. Eke. 10. Iga és befogás. 11. Ökörfogat és hajtás. 12. Hangelemek. 13. Rovás és mérték. 14. Vágószerszám. 15. Kasza, sarló. 16. Ironga. 17. Hangszer. III. Pásztorszervezet. 18. Pásztorszervezet. 19. Pásztortanya.	20. Eszköz, ruha. 21. Ostor. 22. Pásztorkonyha. 23. Tűzhely. 24. Edény. IV. A jószág. 25. Jószág. 26. Szín. 27. Hangok. 28. Coitus. 29. Betegség. V. A föld. 30. A föld, a nyíl. 31. Kút és a kopolya. VI. A ló. 32. Ló szótára. 33. Ló szőre. 34. Bélyege. 35. Lónevek.

VII. Szarvasmarha.

36. Szarvasmarha szótára.
 37. Tej és termékei.
 38. Szarvasmarha szőre.
 39. Szarvállások.
 40. Szarvasmarha nevek.
 41. Bivaly.

VIII. A juh.

42. A juh szótára.
 43. Juh szőre.
 44. Juh nevek.
 45. Füljegyek.
 45/a Juhtej termékei.
 46. Juh hangelemei.
 47. Kecske.

IX. A disznó.

48. Disznó szótára.
 49. Disznó szőre.
 50. Disznó nevek.
 51. Disznó kergető.
 52. Disznó hívása.
 53. Disznó mondókák.

X. Szamár és öszvér.

54. Szamár és öszvér szótára.
 55. Szamár szőre.
 56. Szamár neve.
 57. Szamárról, vegyes.

XI. Élősdiek.

58. A lónál.
 59. Szarvasmarhánál.

60. Juhnál.
 61. Disznónál.
 62. Kutyanál.

XII. A kutya.

63. A kutya szótára.
 64. A kutya szőre.
 65. A kutya szólása.
 66. Kutya szólítás.
 67. Puli.
 68. Pumi.
 69. Kutyanemek.

XIII. A macska.

70. Macskanemek.

XIV. Ismeret.

71. Pásztorcsillagászat.
 72. Tájékozódás.
 73. Pásztor időjárás és idő-
 jóslás.
 74. Pásztor állattan.
 75. Pásztor madártan.
 76. Madár névrendszer.
 77. Fa és bokor ismeret.
 78. Pásztor füvészet.

I. FÜGGELÉK :

Tót anyag.

II. FÜGGELÉK :

Oláh anyag.

III. FÜGGELÉK :

Halászat.

Mielőtt, hogy a szószedet kifejtéséhez hozzáfognék, néhány szóval jellemezni kell a három függelék, mely a szószedetet bezárja.

Az *első függelék* jobbadán azt a tót anyagot adja, a melyet a buzgó LÁNYI BÉLA Liptó megyében szerzett, a mely élénken mutatja a magyar hatást a tót ösfoglalkozás körében is. Ez nem a sokszorosan felhánytorgatott magyarosításnak következménye, mely nincs is, hanem teljesen önkényes dolog: a tetszés kifolyása.

A *második függelék* adja az ösfoglalkozás oláh anyagát, azt, a melynek magyar eredete kétségtelen. A forrás dr. MORDOVÁN GERGELY kolozsvári egyetemi tanár megállapításaiból van merítve, tehát oly férfiútól származik, a ki az erdélyrészi oláhságnak véréből eredt, annak legalaposabb ismerője és legpártatlanabb méltatója. Hogy miért fektetek én e függelékre kiváló súlyt, az onnan van, mert teljesen megbizonyosodtam abban, hogy az oláhságnak a rómaiaktól való származtatása tévedés, melynek tudományos értéke nem lehet. A legvégsőbb levont tanulság az, hogy az oláhok a *Balkánon ma is élő vlach* — βλαχοι — *elemnek ivadékai*, melyek a multban majdnem kizárólag juhászok voltak és elterjedésök a magyar részekben arra vezethető vissza, hogy Magyarországon a pásztor sohasem volt jobbágy, hanem *szabadon költözködött* oda, a hol téresebb és jobb legelőre talált, a mint ezt PETROVAY GYÖRGY alapos felfogása — „Századok“ 1911, 8. füzet, 623. lap — bizonyítja. Teljesen kétségtelen, hogy βλαχ, *Vlach*, *Walach* és *oláh* egy és ugyanaz és a latin elemek RATZEL tételére vezethetők vissza, a *rumün* névvel együtt.

És semmi kétség, hogy az oláh a magyar szabad költözködéstől vett lendületet elterjedésére. Ennek történeti kifejtése az egész mű záradéka leszen, nagyrésztben készen is van.

A *harmadik függelék* lehető teljességben adja a halászat mesterszótárának pótlékát, a melynek anyaga „A magyar halászat könyve“ megjelenése óta (1887) felgyült, úgy, hogy a halászat mesterszótára a kor színvonalán áll.

RÖVIDÍTÉSEK ES JELEK.

△ = SZILY KÁLMÁN.

○ = CHERNEL ISTVÁN.

* = HERMAN OTTÓ.

* = PUNGUR GYULA.

č = tót: cs:

ō = tót: ó.

Arany Tsz. = ARANY JÁNOS: Toldi szerelme. 1879.

b. = bivaly.

Ball. = BALLAGI MÓR: Új teljes magyar és német szótár, Budapest 1881, 1857, 1867, 1872 és példabeszédek stb. Szarvas, 1850.

B. Sz. D. = BARÓTI SZABÓ DÁVID: Kisdud szótár. Kassa, 1792.

Békessy = BÉKESSY LÁSZLÓ: A sertéstenyésztés vezérelvei, gazdák részére. 1871.

Bszsz. = A besztercei szószedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. Kiadta FINÁLY HENRIK. Budapest, 1892.

B. Zs. = BÁTKY ZSIGMOND: A halászó keszegfalvi ember. (A magy. Nemzeti Múzeum népr. oszt. Értesítője. 1893. 1—2. füz. p. 3.)

Cihač = CIHAČ: „Dictionaire d'etymologie dacoroumaine.“ Frankfurt, 1870—1879.

Com. Jan. = AMOS COMENIUS: Janua Linguae Latinae. Kolozsvár, 1673.

CsK. = *Csanád és Kál* falu egyezsége a közös határgyepű felől. 1628. M. Gazd. tört. Szemle IV. 2. 1897.

Cz. F. = CZUCZOR GERGELY és FOGARASSY JÁNOS: A magyar nyelv szótára. Pest, 1862—1874.

Debrlvt. Széll Farkas = Debreczen város jegyzőkönyveiből, SZÉLL FARKAS kijegyzései. Nyelvtud. Közlemények XXIV. 337—345. Megjelent a M. Nyelvőrben és az Oklevél szótárban is.

- Dely** = DELY MÁTYÁS és JÓZSEF: Gyakorlati s elméleti sertés tenyésztés. Pest, 1867.
- Dorner** = DORNER BÉLA levelei.
- Dudás** = DUDÁS LAJOS polgárm. Zentán, in litt.
- E.G.** = EISENMAYER SÁNDOR és GÖBEL CELESTIN: Állatgyógyászat. Pest, 1867.
- E. I.** = ECEEDI ISTVÁN: A nomád pásztor enyhelyek a Hortobágyi pusztán. 1913. stb.
- Englb.** = ENGELBRECHT KÁROLY: A szarvasmarha. Pest, 1872.
- F.** = FÖLDI JÁNOS: Természeti história a Linné systemája szerint. 1801.
- H. A.** = HERRMANN ANTAL: Adalékok a rováshoz. Ethnographia XV. 3. 4. 1904.
- H. I.** = HALÁSZ IGNÁCZ kiírásai.
- Hazai Okm.** = *Hazai okmánytár*. I—VIII. Győr, Budapest, 1865, 1891.
- H. O. M. H. K.** = HERMAN OTTÓ: A magyar halászat könyve. 1887.
- Jánosy** = JÁNOSY GUSZTÁV: Megszabadított Jeruzsálem. 1874.
- j.** = juh.
- je.** = jelek.
- Jk.** = jegyzőkönyv debreczeni, kiskunfélegyházai stb.
- Jk. J.** = JANKÓ JÁNOS: A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei. III. 2. rész: A balatonmelléki lakosság néprajza. 1902.
- k.** = kecske.
- kk.** = közkeletű.
- Kkfélegyh.** = Kiskunfélegyháza.
- Kl.** = Különlenyomat.
- Kol. és Óv.** = KOLOZSVÁRY és ÓVÁRY: Magyar Jogtörténeti emlékek. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Budapest, 1885.
- K. pü. lev.** = Közös pénzügyi levéltár (főleg Takáts Sándor adatai).
- Kr. v. Kreszn.** = KRESZNERICS FERENCZ: Magyar Szótár. Budán, 1831.
- Kriza** = KRIZA JÁNOS: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Kolozsvár, 1863.
- Kupa** = KUPA ÁRPÁD in litt.
- Lipp. P. Kert** = LIPPAI JÁNOS: Pozsonyi Kert. 1664—1667.
- Lz.** = LÁZÁR ISTVÁN: Alsófejmegye magyar népe. Nagyenyed, 1896.
- m.** = megye.
- M.** = MALONYAY DEZSÓ tárczaczikkei. Bud. Hirl.

- M. A.** = SZENCZI MOLNÁR ALBERT: Dictionarium hungarico-latinum. 1621.
- M. Gazd. tört. Sz.** = Magyar Gazdaságtörténeti Szemle I. 1894.
- M. J.** = MÁRTON JÓZSEF: Magyar német és Német magyar szókönyv. 1803.
- MNy.** = *Magyar Nyelv.* Szerkeszti SZILY KÁLMÁN és GOMBOCZ ZOLTÁN. I—IX. 1905 óta.
- M. ó.** = MADARASSY LÁSZLÓ: „Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon“ 1912.
- Magyar Szó** = napilap 1904, 143. sz. „Hogyan ismerjük meg a magyar lovat?“
- Misk. v. Miskolczi** = FRANZIUS. MISKOLCZI: Egy jeles vadkert. 1769.
- Moldován** = MOLDOVÁN GERGELY dr.: Alsófehérvármegye román népe. Nagyenyed, 1899.
- Mon.** = MONOSTORY KÁROLY: A sertéstenyésztés alapvonalai. Bpest, 1897.
- Mtsz.** = Magyar Tájszótár. Budapest, 1892.
- Munk.** = MUNKÁCSI BERÉNÁT dolgozatai az Ethnographia 1901—1905. köt.
- nn.** = Nem népies.
- Nyr.** = *Magyar Nyelvtör.* Szerk. SZARVAS GÁBOR, SIMONYI ZSIGMOND. I. stb. Ny. 3:43 = 3-ik kötet 43-ik oldal.
- NytSz.** = *M. Nyelvtörténeti Szótár.* 1890—1893.
- NyK.** = *Nyelvtudományi Közlemények.*
- ö.** = ökör.
- Oklsz.** = SZAMOTA—ZOLNAI Magyar Oklevélszótár.
- Orsz. lvt.** = Országos levéltár.
- Orsz. lvt. d.** = Országos levéltár, diplomatica.
- Pb.** = példabeszéd.
- P. Gy.** = PUNGUR GYULA.
- PP.** = PÁRIZ-PÁPAI FERENCZ: Dictionarium latino-hungaricum. 1703.
- PPBod.** = PARIZ-PÁPAI BOD. Cibinii. 1767.
- Prëw. Tib.** = PRZEWALSKIJ Reisen in Tibet. 1834.
- R. F.** = II. RÁKÓCZY FERENCZ: Instructio pro spectabili ac generoso STEPHANO KÁLMÁNCZAI, universarum fiscalitatum Maramarosiensium praelecto. M. Gazd. t. Szemle. IV. 2. 1897.
- RMNy.** = *Régi Magyar Nyelvmélekek* (DÖBRENTÉI G.) Buda, 1838—1840, a M. Ny. Sz. és Okl. Sz.-ból idézve.
- RMK.** = *Régi Magyar Költők Tára* (SZILÁSY ÁRON) 1877. I—V., a M. Ny. Sz.-ból idézve.

- Réthy** = RÉTHY LÁSZLÓ dr.: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása. Nagybecskerek, 1890.
- Schl. sz. j.** = A schlägli magyar szójegyzék a XV-ik sz. első negyedéből. Kiadta SZAMOTA ISTVÁN. Budapest, 1894.
- Sch.** = SCHENK JAKAB gyűjtése.
- S. I.** = SÁNDOR ISTVÁN. Sokféle XII. darab, Bécsben, 1808.
- Simics** = SIMICS KÁROLY: Kirgiz pásztorlakások. Ethnogr. Ért. 1903.
- Sz. D.** = BARÓTI SZABÓ DÁVID I. B. Sz. D.
- Sz. F. B.** = SZIKSZAI FABRICZIUS BALÁZS latin-magyar szójegyzéke, 1590. Közzétette MELICH JÁNOS. 1906.
- Sz. K.** = SZABÓ KÁROLY (forrás az illető helyen).
- Szt. és Sztripszky** = SZTRIPSKY HIADOR: Adatok Erdély őshalászatához. Ethnogr. Ért. 1903. 6. és cikk a Pesti Hirlapban.
- Sz. Z.** = SZAMOTA ÉS ZOLNAI: Magyar Oklevélszótár. Z. Okl. Sz. t. = tehén.
- Tolnay** = WOLSTEIN AMADEUS JÁNOS fordítása Tolnay Sándortól. 1786.
- T. M.** = TURI MÉSZÁROS ISTVÁN cikkei, Magyar Nyelv. VIII. köt. 1912.
- T. M. I.** = TURI MÉSZÁROS ISTVÁN kéziratái. Nyelvtud. Társ. irattára. 1914.
- T. S.** = TAKÁTS SÁNDOR kiírásai.
- Tseh. Márton** = Ts. M. Lovakat orvosló könyv. Pest, 1797.
- Tsz.** = *Magyar Tájszótár*. Kiadta a Magyar Tudós Társaság. Budán, 1838.
- TTK.** = *Természettudományi Közöny*; megindította SZILY KÁLMÁN. 1872.
- Ujfalvy** = CARL V. UJFALVY, Florenz. Zentralbl. für Anthropologie. IX. 2. 105.
- Utsz.** = *Új tájszótár*, SZINNYEI JÓZSEFTŐL.
- Urb. et Conscrpt.** = Urbaria et Conscptiones. Orsz. Lev. t.
- Vadr.** = KRIZA: Vadrózsák I. Kriza alatt.
- Vámb. M. e.** = VÁMBÉRY ÁRMIN: A magyarok eredete. Budapest, 1882.
- Ver.** = VERANTIUS FAUSTUS: Dictionarium pentaglossum. 1595. (1834.)
- Z. L.** = ZOLTAI LAJOS: A Hortobágy-Debreczen. 1911. és levelek.
- Zl.** = ZLAMÁL VILMOS: Barmászat stb. Pest, 1861.

A SZÓSZEDET
HÁROM FÜGGELÉKKEL

A SZÓSZEDET.

I. A HÁZ ÉS TÁJA.

A ház és tája.

***Ablak** — Ver. 35. — *Fenestra*, dalmát: Prozor, Oblok.

***Ablak-homlok** — Székelyf., Utsz. I. 3. — az ablakmélyedés felső ívezete. *Szemöldök.

***Ablak-szem** — Sopron m. Répeze m., Palóczság, Deésakna, Eszék vid., Utsz. I. 3. — az ablak üvegtáblája. *Ez nem az ősi forma, mert ez, üveg helyett, a „lantorna“, a *hólyag* volt. A lámpáson is ez volt üveg helyett; akad még ma is, l. Lantorna.

***Ablak-tányér** — Udvarhely., Utsz. I. 3. — ablaktábla.

***Ablak-tölgy** — Csík m.: Gyergyó-Remete., Utsz. I. 4. — az ablak oldalfája.

Abora, abara, aborha — Tsz. szerint — széna- v. takarmánytartó és védőalkotmány, mely 4 vastag karóból v. faoszlopból és följebb v. lejjebb csúszthatató könnyű földélből áll. Szláv eredetű. Ószl. obora = sepimentum. Nyr. 27:344. — Beregszász. Nyr. 27:95. Négy földbeáótt oszlopon emelhető-súlyeszthető háztető. — Szatmár. Ua. Nyr. 24:431.

Ágas — Csuzá, Baranya m. — az oszlop, ha felül nem is kétágú, pl. kerítéságas, kapuágas. *Már a szó — *ágas*, maga mondja, hogy a meghatározás téves. Nyr. 18:46.

***Aggaték** — 1. Zala és Vas m. — fogas. „Vedd le az aggatékról a szűrömet“, „Akaszd fel a sipkámát az aggatékra“. — 2. Gömör m. — fogadott gyermek.

Ágos — Győr és Veszprém. m., — kétfelé ágazó fa, a mire a szín hullató gerendája van rátéve. Nyr. 35:433.

***Agyfa** — Székelyf., Utsz. I. 13. — a szarvzatban az épület tetejét összefoglaló fa.

Ajtó — Ver. 38. — *Fores*, olasz: Porta, német: Thür, dalmát: Vrata. *Ez a tót kapu, az ajtó: Dvere.

Ajtó-fejfa — Palóczság., Utsz. I. 21. — ajtófélfá.

***Ajtófélfá** — kk. — az ajtó két oszlopdala. Az ajtót megalkotja a két ajtófélfá, a szemöldökfa és a küszöb, együttvéve *keret*, a melybe a tulajdonképpeni ajtó illesztve van.

Ajtóragasztó — I. ajtófélfá.

Ajtó-retec — Felső-Somogy. Maróth puszta., Utsz. I. 21. — ajtózár *kulcs nélkül.

***Ajtószár-fa** — Őrség, Vas m., Csúza, Baranya m., Utsz. I. 21. — ajtófélfá.

***Ajtó szemöldöke** — Marosvásárhely vidéke — az ajtókeret felső része.

***Ajtupelhe-lik** — Őrség. Vas m., Utsz. I. 21. — kulcslyuk. (*A „pelhe“ nyilván pléh = blech, sokszorosan a *zár* neve.)

Akna — Dunántúl., Utsz. I. 23. — kémény.

***Állás** — Háromszék m., Utsz. I. 33. — a csűr földje fölött a két gerendafára csinált széna- v. gabonatartó hely, csűrpadlás. Palóczság: fészter. Nyr. 22: 480.

***Állásfa** — Málnás. Háromszék., — a csűr földje felső, padlásrészének belső felén elhelyezett vízszintes gerendák, melyekre kevés gabonát raknak. — Vö. csűr földje.

Angor — Hétfalu. Brassó m., — mészárszék. *Nyilván a peczér területe, az Anger, Schindanger, szász réven jutott a magyarba. Nyr. 21: 144.

Anyaágas — Szaboles m., — czuláp, szuláp, czulák. Nyr. 17: 414.

***Árnyék** — Háromszék m., Utsz. I. 54. — félszer, szín.

***Árnyékalja** — Málnás, Háromszék m., — a csűr fedett, de el nem zárt része. (Vö. Csűr.) Itt vannak elhelyezve, beállítva, felaggatva vagy *hiü gerendáira* (pad-

lás g.) felrakva a gazdasági eszközök. Ma: *székérszín*.

***Azsag** — Székelyföld — sütökemenczét tisztogató eszköz, pemetefüdből vagy kukoricza hántjából való.

Banya-kemencze — Somogy m., Mtsz. I. 98. — sárral tapasztott parasztkemencze, boglyakemencze.

Boglya — Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 149. — boglyaalakú sárkemencze.

Boldog-anya — Heves m. Karancs vid., Gömör m., Mtsz. I. 156. — a mestergerendát tartó faoszlop a parasztházakban.

***Bordéj, bordi** — Moldovai csángók. Mtsz. I. 163. — = bordély: hitvány kunyhó, viskó, putri.

***Bordély** — Székelyf., Mtsz. I. 163. — hitvány kunyhó, viskó, putri.

***Boronafa**, úsztatott — Lz. — faházépítésre, a fából való falazat be van „vájkolva“, boronálva.

Botló — Kis-Kún-Halas. Mtsz. I. 173. — a kapunyílás közepén levő vastag czövek, a melyre becsukáskor a kapuszárnyak sarkát fölteszik.

***Búbos kemencze** — Lz. — kenyérsütökemencze.

Butik, budik — Dunántúl. Mtsz. I. 202. — kiskunyhó. *Idegen, nyilván a *butique*, mely katonasoron jutott a nyelvbe.

***Butka** — Abauj m. — **Bútka** — Rozsnyó. — **Butyka** — Szőny.

Győr m., Mtsz. I. 202. — bódé.
*A német Bude.

***Bükkfa-tégla** — Málnás, Háromszék — bükkdeszkából vágott téglalakú darabok. Régebben evvel fedték a tetőt.

Bütü — Székelység — vége valaminek, pl. házbütü. Nyr. 2: 426.

***Cselesznek** — Pográny és vid. Nyitra m., Mtsz. I. 297. — kemenceze eleje, szája környéke.

***Csemp, csempe, csempely** — Székelyf., Udvarhelym., Háromszék m., Csik m., Moldvai csáng., Mtsz. I. 284. — kályha.

***Csempe**: kályha. — Sz. D., Kr. 81: 33., Mtsz. I. 284. — kályha-cserép.

***Csepegés** — Székelyf., Mtsz. I. 288. — ház-eresz. „Maradj a csepegés alatt, ott nem ér az eső“.

***Csepegő** — Debreczen., Mtsz. I. 288. — 1. házeresz csurgója; 2. ereszalja, hová a víz lecsurog.

Csereklye — Orbán B., A Székelyföld. — létrát pótló ágas fa. 3: 85. Nyr. 37: 90.

***Cserény** — Lz. — vesszőből font, tapasztott boltozat a búbos kemenceze fölött. — **Csöreány** — Baranya m., Kis-Kún-Halás., Kecs-kemét: konyhaajtón levő vessző-félajtó. Mtsz. I.: 295.; — Göcsej: léczajtó. Mtsz. I.: 295.; 1. Verőcze és vö. Mtsz. I., 294—295.

***Cserép** — Ver. 118. — dalmát: Csryp. *Tót érep.

***Cserepes** — Selye, Marostorda m., — kályha. Részei: 1. fütő, 2. kályha, 3. kályha fa, 4. Ponk, 5. tűzhely, 6. katlan szája, 7. puczok kő, 8. gócz láb, 9. kémény. Vö. *kemenceze mege* és Mtsz. I. 296.

***Cseresznek, cseresznyeek** — Gömör m., Heves m., Mtsz. I. 297. — kemenceze füstfogója, nyitott kürtője.

***Csorgató** — Balatonmell., Mtsz. I. 347. — házeresz csorgója.

***Csornok** — tornác. Székelyszó. Tsz. 76.

***Csó, csú** — Rimaszombat., Mtsz. I. 351. — kemenceze sütője. „Tedd a csúbe a pecsenyét, haggy süjjön meg. *Ez a német Rőre, az újkori takaréktűzhely tartozéka és sokszorosan Rényi vagy Rér.

***Csurgaté** — Veszprém m., Mtsz. I. 347. — házeresz csurgója.

***Csüllik** (= csűr-lik, csűr-lyuk) — Karancs vid., Mtsz. I. 377. — csűr.

***Csűr** — Málnás, Háromszék m. — Részei: Árnýkalja (ma szekérszín), Odor, Csűrfődje, Istálló, Disznópajta. A ház udvarán áll.

***Csűr agya** — Málnás, Háromszék m., — a hijunak az ülőn felüli része. „Az ülőn fejel van a csűr agya.“

***Csűrfődje** — Málnás — a csűr szérűje.

***Csűrkapu** — Málnás, Háromszék m., — a *csűr* csűrfődjének mellső oldalán levő nagykapu. Vö. *csűrfődje kapuja, csűr, csűrfődje*.

***Cuchya** — Ver. 108. — *Tugurium*. Német: Paurnhaus, dalmát: Cserga. *Kunyhó. A Cuchya emlékeztet a szláv konyhára, mely Kuchiña.

***Czépus** — Málnásfürdő — a tűzhely földbe vert falába. Ebben *czépuszeg*.

***Czikó** — Baranya m., Szlavónia, Mtsz. I. 234. — kuezkó, sut, kemence möge, kemence. *Szlavónia, Mtsz. I. 234. — kemence.

Czimzés — M. Zalaapáti — a koszorúgerenda alatt, a ház két oldalán, téglából rakva. *Vajjon nem Gesimse-e?

***Czövek** (Zeuek) — Ver. 25. — *Cuneus*.

Czuláp — Patóháza, Szabolcs m. — sasfa, ágas. Nyr. 19:333. Túrkeve: fa- vagy téglából rakott oszlop. Nyr. 3:229. A tót: stlp = oszlop.

Czüjek — Somogy — czövek. Nyr. 2:375.

***Deák-sövény** — Tisza-Dob. Mtsz. I. 388. — vesszőből vagy nádából, fonás nélkül készült kerítés, melynek alsó vége a földbe van ásva s a közepe táján meg van korezolva.

Diák-lésza — Barkóság — függélyes fonású kerítés. *Nyilván egy a tiszadobi Deák-sövényvel, l. azt. Nyr. 32:521.

Dikó — Rimaszombat, Gömör m. — az ólban készült fekvőhely a kocsis számára. *Szalmafonatú. Nyr. 22:383.

Dufart, dúfart — kapualja. — (Tsz.) Német *durchfahrtból*. Nyr. 24:159.

***Duzzogó** — Hódmező-Vásárhely. Mtsz. I. 446. — kemence padkája.

***Eblak** — Győrvid., Nyr. 5:522., Utsz. I. 3. — ablak.

Elöte — Bihar — a boglyakemenzének sárból tapasztott ajtaja. *Vö. Téví. Nyr. 4:44.

***Épség** — Csík m., Háromszék m. — épület.

***Eresz** — Kemenesalja — ház fedele, héja. Csikszék: pitvar, csarnok. Gömör, Székelyföld: ház fedeléhez való ragaszték. Tolna m.: folyosó, házfedél kiálló része. Tsz. 109.

***Erez** — Kézdi-szék., Tsz. 109. — a lakóház pitvara. — ***Erez** hibásan van adva, mert a székelyek Eresznek mondják.

***Erkely** — Ver. 76. — *Pergula*. Olasz: Altana. Ném.: Erker.

Eskája, rétya — Baranya m. Tud. Gyűjt. 1826. — létra. *Nyilván a Scalából: eskola, rétya = létra, a német Leiter. Nyr. 34:483.

Espély — Tsz. — faszeg, a mellyel a sátor ponyvait összefoglalják. Német *speil*: stäbchenből. *Osztrákul Speidl. Nyr. 24:100.

***Eszterha** — Mtsz. 515—516. — 1. háztető, 2. eresz, 3. ereszalja. Tótul: sztrecha. Változatait lásd a Mtsz. I. 515. *Pápa vidéke — házeresz, mely a gátort fedi.

***Eszterha-alja** — Komárom., Mtsz. I. 516. — ereszalja.

Eszterja — Balatonmellék — házeresz, a fedélnek a falból elől s hátul kiálló része. Hullató (Kemenesalja). Tsz. 112. Tótul: sztrecha.

Esztern — Rábaköz — gát az árvíz ellen. Nyr. 3:280.

***Fal** — Ver. 73. — *Paries*.

***Fecskesár** — Berzence, Somogy. — házépítő anyag: agyag, szalmával jól összetaposva. Igazán a füsti fecskétől eltanulva, ugyanígy a Hajduságon is.

***Félodru** — Székelyf., Tsz. 119. — p. o. olyan csűr, melynek csak egyik felébe — odorba — lehet gabonát rakni; másik felében istálló van.

***Félszer** — Kemenesalja., Tsz. 119. — szín, kocsitartó épület.

***Fergentyű** — Szilágyság — fakilincs, fazár.

***Fészer** — Baranya m. — szín. Keckemét, Tsz. 121. Fészerszín, színalja.

Fogas — Bölön. Háromszék m. — zsámoly, melynek deszkalapjába függőlegesen egy-két arasznyi vesszők vannak erősítve. A juhoknak való szénát teszik belé, hogy az istállóban el ne gázolódjék. Nyr. 34:104.

***Fordító** — Kis-Kúnság. Debreczen, Bodrogeköz, Székelyföld, Erdély., Mtsz. I. 620. — fakilincs.

***Forgó-karika** — Heves m., Mtsz. I. 622. — érezkarika.

* **Fölső-küszöb** — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 634. — szemöldökfa.

***Förgölő** — Székelység. Nyr. 31:114. és 34:107. — pajta ajtaján levő fahorog, faretesz.

***Fűke** — Baranya m., Tsz. — vakablak.

Fül-ajtó — Nyikó, Udvarhely m. — helyesebben *hül-ajtó*. Léczből van készítve s istállókra alkalmazzák (pinczékre is), hogy a friss levegő bemehessen, nehogy az állatok *megfűljenek*. L. Verőcze is. Nyr. 17:32 és 86.

***Fülke** — Gömör m., Tsz. — parasztházaknál kemence mellett gyömbérnek stb. szánt hely.

***Fürgetű** — Őrség., Tsz. 131. — ajtó-sasra közepénél fogva szegezett kis fa, melynek akár melyik végével be lehet az ajtót zárni. A *retesz* és *kelenes* másféle zárok. *Helyesen: betámasztó.

***Fütő** — Selye, Maros-Torda m. — pléhkemence a cserepes és a fal között. Vö. cserepes. *Újkori.

***Gabona-ház** — Ver. 42. — *Granarium*. Dalmát: Hambar. *Magyarul Hombár.

***Gádér-fa** (= gádorfa) — Répceze mell., Sopron m., Mtsz. I. 666. — földre fektetett gerenda, mely a tornácot az udvartól elválasztja.

***Gádor, gádor, gátor** — Dunántúl, Pográny és vid., Nyitra

m., Beret, Abauj m., Mtsz. I. 666.
— ereszalja, tornác, folyosó.
*Pinczetorka.

***Ganáj helye** — Ver. 101. —
Sterquilinum. Német: Mistgrube.
Dalmát: Gnoischye.

Garágya — Bihar — trágyá-
ból s szalmából összehordott féől
magas kerítés. Nyr. 4: 44.

***Gát** — lésza, sövény. Barkó
szó. Tsz. 135.

***Gátor** — Pápa vidéke, Tsz.
135. — az a része a lakásnak,
mely az udvarra nyúló eszterha
alatt szárazon áll.

***Géber** — Lz. — a német
Giebeltől. L. Vértelek.

***Geráda** — Debreczen, Mtsz. I.
677. — eresz, tornác.

Geréndü — Őrség — gerenda.
Nyr. 2: 374.

***Gerezd** — Kézdi szék, Tsz.
137. — faépület borona végeinek
egymásba rovatása, az épületek
szegletein.

Gicza: házfödésre való apró
zsupp, kettős zsupp. Tsz. I. 695.
— Szent-Gál, Veszprém m., Nyr.
3: 89. — háztetőt fedő zsupp.
„Házat giczázni.“

Giczázni — Szent-Gál, Vesz-
prém m., Nyr. 3: 89. — „házat
g.“ Vö. Gicza.

Gicza-zsupp — M.-Zalaapáti
— a kontyos tétő gerinczén.

***Góczal** — tüzelőhely. Szé-
kelyf., Tsz. 138.

***Gócz alja** — Pest-alja, Ke-
mencze alja. Székely szó. Tsz.
138. Selye, Maros-Torda m., —
a góczláb kályha alatti része. Vö.
Cserepes.

***Gócz láb** — Selye, Maros-
Torda m. — a kályha oszlopa
fából faragva. Vö. Cserepes.

***Gog** — kemencze. — Innen
gog-mege, gog-alja, másutt pest-
mege, pest-alja. „Ülj be a pest
alá“, másutt „a gog alá“. Székely
szavak. Tsz. 138.

***Góré** — 1. kukoriczatartó
hely. 2. Szőlő- vagy kukoricza-
pásztor kunyhója. Balaton mel-
léke. — Négy magas oszlopon
álló menedékhely, benne hálnak.
Kállay gyűjt. — Gunyhó, halász-
góré, halászkunyhó, kaliba. Pa-
lóctság. — Szőlő-, dinnye- és
kukoriczacsósznek földből vagy
fából épített vigyázóhelye. Szeged,
Kecskemét, Tsz. 139.

Góró — Orosztony, Zala m. —
kukoriczaszáritó, magas, léczes
pajta. Vö. Góré. Nyr. 24: 384.

Göböríteni — Balaton, Tud.
Gyűjt. 1839. — hevenyében össze-
tákolni egy kis épületet. Nyr.
34: 484.

***Grádics** — Ver. 94. — *Scala*,
Laiter.

Gudu — Nagyajta, Háromszék
m. — földbeásott vályucska vagy
gödröcske, itató tyúkok számára.
Nyr. 34: 104.

***Gusba** — olyan fa, melyre
tüzre járó üstöt szoktak akasz-

tani. — Székelyf., Csíkszék, Tsz. 144. L. guzsba.

***Guzsba** — Lóvész, Csik m. — üsttartó. Részai: *guzsbafa*, ebből kinyulik a *guzsba karja*, végére van illesztve a *guzsbavas*; felső éle rovátkolt. Ideakasztják az üstöt, *sarokfa*. A közepén levő furadékban áll a *guzsbafa*. — **Guzsba** — Csik megye, Gyergyóban — *kollát*. Tsz. 145. L. Gusba.

***Gyaka** — a szalmafedelelet lecsíptető karó. Innen gyakolni. — Székelyf. Szénaboglyán átjáró pózna. Szurom gyak. Székely szó stb. Tsz. 146.

***Gyámol** — (yamol), karó. — Ver. 101. *Statumen*. Német: Pfal, Rabstack. Dalmát: Kolacz taklya. — Ver. 40. — *Fulcrum*. PPBod. támasztó.

***Hágcsó** — kertek *kerítéséhez alkalmazott lépcső. — Székelyf., Baranya m., Tsz. 151.

***Hágszé** — padlás. — Baranya m., Tsz. 151.

***Hajlék** — Ver. 104. — *Tavernaculum*, Német: Hütte.

Háska — Csepreg — kerítés, palánk. Tsz. háskó. Nyr. 2 : 372.

***Háskó** — hágsó. — Balatonmellék. Lásd az egész cikket a Tájszótár 157. lapján.

***Határ** — Ver. 119. — Dalmát: Kotár. Jelenben: nagy *határ* trágya is = összehordott tr.

***Ház** — Ver. 30. — *Domus*. Olasz: Casa, német: Haus, dalmát: Kuchya, *kuča. — **Ház** — szoba. — Barkó szó, Palócszág, Tsz. 157. Székelyföldön is: pl. ódálház = mellékszoba. **Ház** — Málnás, Háromszék m. — Részai: tüzelő, sütőkemence, kürtő, rajtája (létra), ágy, asztal, pad, tulipános láda, pohárszék, kemence, ajtó (belső ajtó), levélajtó (rácsajtó: félaajtónyi magas). *Egyetlen* ajtó vezet be a házba (ereszbe), kőtségekamara, kicsi ház, nagy ház, főtés.

* **Ház бүтүje** — Székelyf., Mtsz. I. 209. — ház vége.

***Házikó** — Ver. — *Casa*. — **Ház** — *Casa* — Haus, Hixa (dalmát). *Chiža, tót.

***Ház-szarvazat** — a zsindeleyezetlen szarufák az épület tetejére felállítva. — Székely szó, Tsz. 158.

***Hi, hij** — a padlás fölötti üresség. — Vas m. — **Hij** — padlás. — Marezalmellék, Pápa, Tsz. 161, 162.

Hidlás — Tokaj — deszkapadló az istállóban. Nyr. 19 : 383. L. Hid. — **Hidlás** — Abauj m. — Istállópadló. Nyr. 33 : 22.

***Hiju** — Málnás, Háromszék m., — padlás. Az *eresz*ből (vö. *ház*) a tüzelő mellett jobbfelől álló *rajtáján* (létrán) megy fel az ember egy nagy, széles téglalakú nyíláson át a hijuba. A nyílás fel- és lenyíló ajtaja: *lappanes*. Hijuiban gabonát tartanak.

***Hilajtó** — Lz. — L. Verőcze.

***Hiugerendázat** — Lz. — szaru-, rak- vagy horgasfák öszszessége.

Hördő-rájtoja — Szászfalu, Háromszék m. — gabonahordáskor használt szekéroidal. Nyr. 36 : 326.

***Hül-ajtó** — Székelyf., Mtsz. I. 562. — pitvar, istálló, pinceze külső léczajtója. L. Verőcze.

Iskája — Baranya-Szent-Lőrincz — létra, hágsó. *Nyilván a latin: scala. Nyr. 17:335 és 2:237.

Isparácz — a lajtorjakat a szirthoz erősítő támasz. Német: Spreizeből. Nyr. 24:252.

***Istálló** — Ver. 18. — *Caula*. Német: Schafstall.

***Istáló** — Málnás, Háromszék m. — A csűr szélső szakasza szarvasmarhák és juhok számára. Padlását gyermekkarvastagságú, fiatal fenyőszálak képezik: *perje*, *istállóperje* maguk a fenyőszálak: *perjefák*. Az istálló padlásürege *istálló odva*.

***Istáló odva** — Málnás, Háromszék m., a csűr istálló szakaszának padlása.

***Istálóperje** — Málnás, Háromszék m., — a csűr istállójának padlásgerendái. Gyermekkarvastagságú fiatal fenyőszálak. Vö. perje, csűr, istálló.

***Járompácza** — Málnás, Háromszék m., vö. *odor járompáczája*. Vö. odor.

***Jászol** (yázlo) — Ver. 81. — *Praeseptium*. Dalmát: Yaszlo.

Jazolý — Kolozsvár, glossz. 1577. — praesepe. T. Nyr. 36:261.

Jazolý karo — Kolozsv. glossz. 1577. — vacerra. Cc. Nyr. 36 : 261.

Kabala — Almás, Háromszék m., — a csempékemenceze felső része, mely egy farámán nyugszik. Nyr. 36 : 326.

***Kájha** — csempe helyett kemenczének való eszerép. Székelyf., Tsz. 184.

***Kakasüló** — Általánosan — a szaru-, rak- vagy horgasfákat az összeérés alatt erősítő keresztfa. Sokszorosán tyúkok alvóhelye.

***Kakó** — egy szeggel megszegzett s a csűr farának zsupjába beléakasztott (leszorító) rúd v. pózna. — Székelyf., Tsz. 185.

***Kaláka** — (vendégséggel összekötött társas, tömeges segítség. Van arató, szénagyűjtő, fahordó, fonó stb. kaláka). — Lásd a Tsz. 185. Székelyföld. Van *házéptő kaláka* is: ettől megkülönböztendő az a segítség, melyet Gyergyóban az *elégett* gazdának a községbeliek, a házának rögtönös felépítésére anyag- és kézimunkadásban élelmezés nélkül nyujtanak.

***Kaliba** — kunyhó. Kaliba — tőr; kalibába esni: tőrbe esalni. Székelyf., *tulajdonképen *galiba* = baj, „sok galibát csinálni“ stb. Tót. Tsz. 186.

***Kaloda** — ház fedelét szorító kettős fa. — Balatonmellék. — Szeggel összeszegzett s a csűr

tetején keresztülvetett két rúd. Székelyf., Tsz. 187. — **Káloda** — 1. a szalmatetőt átfogó kettős lécz. Balaton. 2. Ekelő, az ekének kétágú csúsztatófája. Székelyf. 3. A méhkas alsó deszka-keremetje. Háromszék. 4. bognárműszó. 5. Bödönhajón. Tsz. I. 1026.

***Kályha** — csempe, kemencze. — Székely szó. *A németnél *Kacheln*, *Kachelofen*. Tsz. 187.

***Kályha-fa** — Selye, Maros-Torda m. — a cserepesnek az a fából készült rájája, a melyen a kályha össze van rakva.

Kandi — kívánsi; orrozat nagy ólon, a melyben takarmányt tartanak. Nyr. 12 : 527.

Kapu — Ver. 80. — Porta.

***Kapubábány** — kapugyámoló-fa, vastag dúcz, melyhez a kapu szárnyai erősítettnek. „Búcsút vett a kapubábányától. — Pápa vid. Tsz. 192. *Általánosan: a kapufélfától.

Kapubábony — Kapubálvány, kapufa, kapufélfa, kapulábfel, kapuzába, kapuzábé — a kapu oldalfája.

***Kapubálvány** (Thorsäule). Székelyf. Vö. kapubábány. Tsz. 192.

***Kapufa** — Ver. 110. — *Valvae*. *Torsäule.

Kapufélfa — 1. kapubálvány, kapuzábé.

***Kapulábfél** — kapuláb, kapufa (Thorsäule). — Székelyf., Tsz. 192.

***Kapuzába** — kapuláb. Székelyf., Tsz. 192.

***Kapuzábé** — kapubálvány. Székelyf., Tsz. 192.

***Karó** — Ver. 109. — *Vallus*; ein Pfahl. Ver. 73. — *Palus*.

***Karócska** — Ver. 75. — *Paxillus*.

***Károgó** — Tyukod — a ház ormán álló formás fa, a melyet a varjak szeretnek; ott kárognak.

***Kas** — Ver. 119. — dalmát: kos.

***Katlan** — üst- v. rézfazék helye. Balaton m., Tsz. 195.

***Katlan száda** — szája. Székelyf., Tsz. 195.

***Katlan szája** — Selye, Maros-Torda m. — a katlan nyílása a katlan falán.

***Katlantámasztó** — allgemeiner Nothnagel. Gyórm. Tsz. 195.

Katroc — Devecser, Baranya — ketrec. Nyr. 18 : 479.

Kémence pofája — Mátravidék — a kemencze szája. Nyr. 24 : 431.

***Kemencze** — Málnás, Háromszék m. — Részei: *kemenczefán* nyugszik a felső rész: *csempe-kemencze* (cserepkemencze); *kemenczelábra* van erősítve a kemenczefa, alsó vége, a *pestaljába* nyúlik a *puccok*, pócz, melyre a *kemencze* tüzelőfa végét támasztják; *puccoklik*, mint a pestalja, ez is kő- v. földből van rakva, jól megtapasztva és meszelve; *sod* (sut) a kemencze fején túl.

Ver. 15, 119. — *Caminus*. Dalmát: Kamenicza. Ver. 38. *Fornax*. Német: Ofen, dalmát: *Peech*. *Magy. Pest.

***Kemenczefej** — a kemence azon része, merről a tűz ég; ezzel átellenben hátul kemenczeláb az a fa vagy vas, a mely kályhák alá tétetik, káholy- v. kemenczefa. Székelyf., Tsz. 200. A Tájzsótár e helyen zavarosan szól!

***Kemencze mege** — Selye, Maros-Torda m. — a *cserepes* (l. o.) háta és a fal között levő keskeny köz.

***Kemény** — padka a kályha mellett. Sziget vidéke, Baranya, Tsz. 200.

***Kémény** — Ver. 49. — *Infumibulum*. Dalmát: Dimnya. — **Kémény** — Lóvész, Csik m. — sziklakövekből összerakott tűzhely. Mellette áll a guzsba. Vö. *guzsba*. A kémény felett drót van kifeszítve, melyre üstöt akasztanak. *Újkori.

***Kendőszeg** — Málnás, Háromszék m. — Régente ezen voltak elhelyezve a szép kendők, bokályok, tányérok, kalánok. Ma már nyoma sincs. *Ma fogas.

Kerékjászol — Győr m. — szénatartó az istállóban. Nyr. 3 : 427.

***Kertelés** — Lz. — a házról, ha cserény- v. sövényfonatú.

***Kertelt vessző** — moldvai csángók — fonott vessző. Nyr. 31 : 84.

Kértsas — Szászfalu, Három-

szék — kerítés oszlopa. Nyr. 36 : 327.

***Ketrecz** — 1. istálló s csűr előtt polyvát, kostot tartó hely. 2. Tyúkok ólja, Székelyf. Baromfi-hízaló. Balaton mell., Tsz. 204.

***Kicsi ház** — Málnás, Háromszék m. — a rendes lakószoba. Vö. nagyház, ház.

***Kollát** — Vacsáresi, Csik m. — szolgálfa. Részei: *kollátfa* (guzsbafa), *kollát karja* (guzsba karja), *kollátvas* (guzsbavas), czövek v. sarokczövek: sarokfa.

Kolodába — M.-Zalaapáti — szokás *agyagfalat* verni.

***Kolyiba** — kaliba — Barkó szó. Tsz. 211.

***Konyha** — Ver. 25. — *Culina*. Olasz: Cucina, német: Kuchel, dalmát: Kuhinya.

***Kölyök** — závárnak, fazárnak belső része. — Palóczság, Tsz. 119.

***Kötött szalmafedél** — általános — ha egész zsupokat raknak, illetőleg kötnek a hiúgerendázatra.

***Kötségekamara** — Málnás, Háromszék m. — éléskamra. *Az elköltenivalóról. Vö. ház.

***Kuczik** — kemence oldala a tűzhelynél, puszik. — Bodrogeköz, Szatmár vid., Tsz. 122.

***Kuczó** — a kályha melletti szeglet. Sopron. — Kuczik, sut, zug: *angulus*. Tolna m., Tsz. 122.

***Kuczorgó** — törpe ház, melyben fel sem állhatni. — Kállay gyűjt., Tsz. 122.

***Kudar** — kemenceze v. kályha öble. Kemenesalja, Tsz. 123.

***Kuszkó** — kályha mellett való szeglet. Kemenesalja. — Kuszlik, kuczik, sutton, sarok, zugoly, szordék. Balaton mell., Tsz. 227—228.

***Kuszlik** — kuczko, kályhazug. Marczalmell., Tsz. 228.

***Küszöbláb** — Székelyf., Mtsz. I. 1268. — I. ajtófélfá.

Lábbítófej — Székelyf., Kriza — a lábbítók hátulsó végei ebbe illesztvék. Nyr. 1:281.

***Lábitó** — Székelység, Nyr. 31:115. — létra. Nyr. 34:107., Sárköz, Nyr. 32:462., Csúza, Baranya m., Nyr. 18:478., Mohács, Nyr. 27:111., Dunántúl, Nyr. 5:228., Lozsád, Hunyad m., Nyr. 22:336., Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34:487. — **Lábitó** — Borsod m. — A vásárra járó emberek a szekér baloldalára egy hosszú rudat kötnek, hogy arra ráléphessenek, mikor a szekérre akarnak ülni v. arról le akarnak szállni. Nyr. 18:515.

Lábtó — Beregszász — létra. *Rétolya* — uo. — ma: betűátvetés. „Lajtorja“. Abaúj m., Nyr. 36:431.

Lajmó — Bacsfa, Csallóköz — talpas létra egy szál fenyőből. Nyr. 16:92.

Lajtarja — Szókefalva, Kis-Küküllő m. — létra, lajtorja. Nyr. 14:47.

Lajtergya — Felső-Somogy — lajtorja. Nyr. 10:190. Fejér m. — létra, Nyr. 10:187.

Lajtergya. — Szepezd, Zala m. — „Hun van a lajtergya?“ „Itt van a zisztérgya alatt.“ Házeresz, Nyr. 17:190. Dobronak, Hetés — létra, Nyr. 15:190.

Lajtergya — Tolna m. — létra. Nyr. 6:323.

Lajtorgya, lajtergya — Szepezd, Zala m. — lajtorja. Nyr. 17:236.

Lajtorja, létra — lojtra. Újszl.: leiter, szerb: lotra, lengy.: letra, rutén: l'itra, lytra, lujtra, ófn.: leitara, litv.: leitere, Nyr. 16:20. *Ver. 94. *Scala*. Német: Leiter.

***Lantorja** — ablak hólyagból az oláhoknál. Erdélyi szó. *A német Laterne, a latin Laterna. Tsz. 233.

Lantorna — Ver. 54. *Laterna*; olasz: Lanterna, ném.: Latern; dalmát: Szvichnicza. *A hólyag is, a mely az üveget pótolta, „lantorna“ volt.

***Lappanes** — házból a pinczébe szolgáló felemelhető ajtó, vagy a madárfogó (lecsapódó) ajtaja. Székelyf., Tsz. 234. — **Lappancs** — Málnás, Háromszék m. — a hijuba vezető nyílás csapóajtaja.

Láptó — Tisza-Dada — létra. Nyr. 27:45.

Leb — Háromszék m. — a kemenceze hőlevegője. A nyári hőségben látható léglebegés is *leb*, melyben néha délibáb is játszik. Nyr. 2:523.

Leétra — Szilágy m. — létra. Nyr. 6:473.

Lésza — Mátyusföld — a pözsövény gallérja. Nyr. 20 : 326.

***Lészás kert** — felül befedett sövénykert. Székelyf., Tsz. 240.

Létarja — Szolnok-Doboka m. — létra. „A létarja elbillent s el-estem.“ Nyr. 10 : 239.

Létorja — Derczen, Bereg m. — létra. Nyr. 20 : 432.

***Lévélajtó** — félaajtó, verőce. Székelyf., Tsz. 240.

Leveles kapu — sok helyen — léczkapu, kerített udvarba szolgáló.

Lézső — M.-Zalaapáti — tűz-fal a ház ormán, l. Vértetek.

Lóbbá fa — Dunántúl. — A mezei munkások a kis gyerekeket lepedőben kecskelábakra függesztik, hogy alugyék. *A lepedő így ringó bölcső. Nyr. 16 : 239.

***Macska** — Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 1377. — a tűzhelyen az a vas, melyre a fát rakják.

***Macskafa** — Székelyf.; Háromszék m., Mtsz. I. 1377. — szarufákat összefoglaló fa, kakas-ülő.

***Majerpank** — Lz. — a felső gerendakeret = koszorú. Megvan az alföldi szélmalomnál is. *Nyilván a „Mauerbank“.

***Major** — Ver. 81. — *Praedium*.

***Majorház** — Selye, Maros-Torda m. — juhászok hajléka; ágasok közé foglalva; deszkafalból, szalmafedéllel. A székelyföld juhászáinál a sajtkészítő kunyhó,

egyben a bács — itt **major v. majoros** — hálóhelye.

***Mak** — Bánffy-Hunyad, Mtsz. I. 1387. — régi szabású fakulesnak három kiálló foga, melyet a vaskulesnál tollnak neveznek. Vö. Nyr. 12 : 380.

Makk — Tsz. *peterke* alatt — az épület boronafája végének, bevéséssel készült makkja, mely a kivésett fába szolgál. Nyr. 13 : 91.

Makkos karika — Patakfalva, Udvarhely m. — vaskarika, a melylyel a megrepedt kaszanyelet összefoglalják. Nyr. 34 : 105.

***Mally** — kemenceze malylya = kemenceze oldala, belől. Tiszamente. Tsz. 249.

***Mestergerenda** — a padlás gerendái alatt keresztbe húzott, erősítő gerenda. Székelyf. Tsz. 259. Országosan használva.

***Mór** — szalmás sárból rakott fal, fecske-rakás. — Kemenesalja; Sopron m. Tsz. 261.

***Nagy ház** — Málnás, Háromszék m. — fogadószoba = *, „tisztá szoba“, vö. kicsi ház, ház.

***Nyoszolyó** — szalmából fonott ágy, lésza. — Balatonmell.,* vö. Dikó., Tsz. 271.

Odal — Göcsej — lajtorját, lábtót is jelent; t. i. a szekér fogas oldalát lajtorja gyanánt is használják. *Lajtorját* rendszeren réturhanak nevezik. Nyr. 12 : 47.

***Odo** — udu, odv, odu. Székelyf., Tsz. 273.

***Odor** — odu : mellékosztály a csürben stb. — Székelyf., Tsz. 273.

***Odor** — Málnás — csür zárt szakasza, melynek csak a *csür fődje* felőli oldala van szabadon hagyva.

***Odor fája** — Málnás — az Odort a csürfődtől elválasztó gerendázat.

***Odor fala** — Málnás, Háromszék m. — vö. *odor, odor fája*.

***Odor járompáczája** — Málnás, Háromszék m. — az odor falát (fáját) és búzatartó fát összekötő ágas, vö. *járompácza, odor*.

***Ói** — istálló. — Barkó szó. — Ormánság, Palócság., Tsz. 274.

***Olló** — szelementartó fa. Balatonmell., Tsz. 274. Lásd *uo. ollóba venni*.

***Orrozat** — pitvar, eresz, erély. — Sz. D., Ksz. 62 : 21.

Ostoru — Székelység — létrát pótló ágas fa* = ösztörű. Nyr. 5 : 424.

***Oszlop** — Ver. 78 *Pila*. Dalmát: Sztuulp. Német: Seul. *Tót: stlp.

Osztoru — Orbán B. Székelyföld — létrát pótló ágasfa. Erdőkön használják. Rákos tájékán: *osztoru*. Köpeczen: *perpelág*. Torján: *cserekje*. Siklódon: *csáklya*. Vö. Ösztörű. Nyr. 37 : 93.

Ottszorú — Sárköz — létra. L. Osztorú. Vö. Ösztörű. Nyr. 32 : 463.

***Ösztörű** — Alföld — köcsögök szárítására, leölt állatok bontására

szolgáló ágasfa, sokszor erős karon vízszintesen álló kerék.

***Paczkok** — rövid fácskák, melyeket a szarufák végéhez szegeznek, hogy a házfedél horpadtabb legyen. Bodrogköz (*homályos). Tsz. 281.

***Pad** — Heves m., Dinnyéshát — padlás, hiu. *A Tsz. 280-ik lapján, nem világos.

***Padika** — padoeska; alacsony tűzhely. — Baranya m., Tsz. 281.

Padimentom-kövecske — Czeglédi Istv.: II. Rákóczi Gy. stb. 1661 = kavics padló. Nyr. 30 : 326.

***Padka** — Lz. — a búbos kemence alapja.

***Padlás** — Ver. 120. — dalmát: Pod. *Tót: Pojd.

***Pad-szék** — Ver. 94. — *Scabellum*. Német: Banckle.

***Pajta** — (**paíta**), **csür** (**cheúr**) — Ver. 72. — *Palaarium*. Olasz: Pagliavo. Dalmát: Poyata.

Pajta — Lz. — istálló. Hétfalú: istálló. Nyr. 3 : 373. Orbán B.: istálló. Nyr. 37 : 93.

Parizáta — Patóháza, Szatmár m., — recze, léczkerítés. Nyr. 19 : 379.

***Pártázat** — Balatonmell. = kályha karimája. Tsz. 286.

***Patics** — Általános — hasított husáng, mely a tapasztott falú háznak belső vázát adja.

***Pemetefa** — Bodrogköz — sütökemenczét tisztogató szalma-seprő. Tsz. 290.

***Pemeteg** — Csikszék — fára kötött szalmatekeres, melylyel a sütökemenczét kisérik. Tsz. 290.

Pélvás — Fűr, Komárom m. — pajta, a pelyva, polyvától. Nyr. 18: 528.

***Pemet** — Pápa vidéke, Baranya — sütökemencze tisztogatóeszköz.

***Pelyvakutyó** — Vas m., Marczalmell. — a pajtákhoz ragasztatni szokott ólforma rekesz, hová a pelyvát töltik s tartják. Tsz. 290.

***Pereje** — Székelyf. — az istálló felső padlása, melyen a széna áll. Tsz. 292.

***Perenge** — a fedelen keresztül vetett két, egymással összehszegzett rúd. — Székelyföld. Kállay gyűjt., Tsz. 187. Perentél uo.

Perje — Székelyf. — 1. Az istálló felső padlása karóból vagy vesszőből csinálva. — 2. A csürben az állás is perjé-nek neveztetik. Tsz. 292. — *Málnás, Háromszék m., vö. *Istállóperje*. — *A pásztorfűvészetben egy fű neve: Poa.

***Perjefák** — Málnás, Háromszék — az *Istállóperje* (l. o.), fiatal fenyőszálak.

***Pernyeszteni** — bepernyeszteni — Balatonmell. — Pápa vid. — gizzel-gazzal befűteni. Tsz. 293.

***Pest** — Tsz. Székelyf. — sut tüzelőhely háta; = kemencze, de magában nem használják, csak összetételekben: pest mellett, pest alatt, pest megett. Tsz. 293—294.

— Lásd a Tájszótárban *Peskedni, pest alja* kezdetű cikkeket is.

Pincze — általánosan — a háznak a földbe ástott része.

***Pincze** — Ver. 18. — *Cellarium*; dalm.: Pivnicze. Német: Keller. Oláh: Ptyemnicze.

***Pitar** — konyha — Csallóköz. Tsz. 299. — Székelyföldön is.

***Pitár** — Lz. — a ház közepén, nyári konyha is.

***Pitvar** — Ver. 112. — *Vestibulum*. Vö. Pitar.

***Póczik v. polczik** — Vas m., Győr m., Pápa vid., Tsz. — leginkább sárból csinált s a házak, vagy kályha előtt levő ülés. Tsz. 301.

Póklya — Őri-Szent-Péter — fenyőfából hasogatott lécezeskék. Gyertya helyett égetik. A *póklyatartó* fel-letozható czifra állvány, vége vasból, a melybe a lécezeskét erősítik. Nyr. 34: 221. * = fáklya.

***Polyva-kutyó** — Vas m., Tsz. — polyvatartó fészker. Tsz. 302.

***Ponczik** — Gyalu, Kolozs m., Nyr. 31: 115. — a tűzhely része, hova a fát támasztják.

***Ponk** — Selye, Maros-Torda m. — tüzelőfa végének fel-póczolására szolgál. Vö. *puczok, majorház*.

***Pózna** — Balatonmell. — szalmaházat s kazalt lenyomtató sudaras fa. Tsz. 305.

***Póznakankó**: szalmafedeles

épületnek farán, fenn a hegyzészénél levő pózna, zavaros. Székelyf., Tsz. 185: Kakó.

***Puczik** — Gyalu, Kolozs m. Nyr. 31: 115. — Kuczkó.

***Puczik v. poczik**, puczok, puczik, puczuk. — Székelyf., Tsz. Űlöhely a sutban, kemenceze mege stb. — „A várat s arany midallíakat nem a puczokban keresik!” — Székely közmondás. Tsz. 308.

***Puczok** — Hatod, Háromszék m. — tűzhely az Esztena ajtóhoz közel álló sarokban, pázsintos földből verve.

***Puczok kő** — Selye, Maros-Torda m. — a katlan szája előtti pócz, sár, kő v. téglából. Erre támasztják a tüzelőfa végét. Vö. cserepes.

***Putri**: huruba, földben kiásott hajlék, kútya. Sz. D., Ksz. 63: 19. *A huruba nyilván a tót hrob = sír.

Rács — Kömörő — lajtorjaalakú készülék, melyben szénát tartanak a jászol fölött. Nyr. 12: 564.

Rag ajja — Kis-Kun-Halas — a ház padlásának az a része, hol a tető a falat éri. Nyr. 15: 380.

***Rag alja** — Balatonmell. — a padlásnak a koszorúfák mellett levő alacsonyabb része. Tsz. 310. — Dombóvár, Tolna m., a tető és padlásalkotta lapszög. Nyr. 25: 192.

***Rajtaja** — Málnás, Háromszék m. — létra. Az ereszből a lappancon át a hijuba vezet, vö. lajtorja.

Rajtoja — Hajdu, Szovát — létra, vö. lajtorja. Nyr. 26: 189.

Rajtója — Szászfalu — lajtorja. Nyr. 36: 326.

***Rakni** — Ver. 102. — *Struere*, Olasz: edificare, Német: Bauen = építeni.

Rakócza — Barkóság — istállóbeli polcz. Nyr. 32: 524.

Ramasz — Tatrangi csángók, Erdély — úgy nevezik egy levágott faderéknek mintegy 90 cm hosszú darabokba ródalt részeit, melyek aztán felhasogattatnak kalfákká. Nyr. 2: 523.

Rampa — Vág - Királyfalva, Nyitra vid. palócz — korlát az átjáróknál. Nyr. 33: 466. * = Rampe.

***Rázott szalmafedél** — Lz. — ha a szalmát villával rakják a hiugerendázatra.

***Rekesz** — rekeszték — Ke-menesalja — ól, záradék. Tsz. 313.

Rendfa-ház — Somogy, Zala m., nyug. rész. — Az a farakás, melyet a gazdák télen át szép rendben osszeraknak, hogy nyáron át jól megszáradva, annál alkalmasabb legyen a tüzelésre. — Kk., Félegyháza — vasúti munkások így nevezik a kunyhóalakba rakott keményfát. Nyr. 25: 187.

***Retesz** — Ver. 68. — *Obez*. Német: Riegel, Schloss. Dalmát: Zavor. *Magyar: zává.

Reteszfő — Székelység — függő lakat. Nyr. 2: 471.

Rétlya — Mátravidék — létra. Nyr. 22 : 335.

Rétlya — Szarvas-Gede, Jobbágyi, Szurdok-Püspöki, Csécese, Apcz, Ecseg, Nógrád m. — létra. Nyr. 33 : 301.

Rétoja — Zselyk, Besztercze m. — létra. Nyr. 18 : 576.

Rétolya — I. Lábtó.

Réttya — Sellye, Somogy m. — létra. Nyr. 26 : 48.

Rétya, rétlá — Ipolyság, Hont m. — létra. Nyr. 19 : 94.

Rudas — Túrkeve — a petrenczéből rakott kis boglya, melyet rúdra szedve visznek a nagy boglyához. Nyr. 3 : 229.

***Sarok** — Ver. 80. — *Postis*. Német: Thürpfost = ajtósarok.

***Sarokfa** — Lóvész, Csík m., közepén kivájt korong, melyben a *guzsbafa* áll, vö. *guzsba*.

***Sas** — a kert deszkáit megerősítő oszlopok; továbbá az ajtó és ablak oldaloszlopai. Székelyf., Tsz. 325. — Sopron m. — „az a karika, a kibe a zablak akasztóját teszik“. Nyr. 6 : 373.

***Sasfa** — Lz. — a sövényház szegleteit, ajtó és ablak nyílásait alkotó gerendázat.

Sasuka — Hetés, Zala m. — az ajtó vaskapesának az a kis karikája, a melyen a lakat karját húzzák át. Somogyban: *Sasóka*, Szlávban: *Zastava* (= összekötés). Nyr. 19 : 576.

***Sátor** — Szt.-György völgye — ponyva-sátorfa. — Pápa vid. —

a mire a ponyvát terítik. Tsz. 325. — *Ver. 106. — *Tentorium*. Dal-mát: Sator. Német: Zelt. — *Sátor*, s különösen *sátorfa* országosan használt kifejezés. „Elhordta a sátorfát“. *„Felszedte a sátorfáját“ = elment.

***Sátoroskodni** — Hajduság — hízelkedni; alkalmasint a pulykakakas sátorzásától véve.

***Seráglya** — Marczalmell. — vesszőből font cserény, ajtónak használják. L. verőcze. Tsz. 327.

***Sikárlani** — Székelyf. — mikor a házat megtapasztják, s ennek repedékeit azután híg sárral bekenik: ez a sikárlás. Tsz. 329. Sikárló: marhaganéj, lúgzott hamuból s agyagból készült híg kenedék; továbbá híg sár a sikárlásra; uo., sikárló, a ki sikárol. Uo.

***Silák** — Székelyf. — gyenge tűzvilág estve lefekvés után a házban. Silákolni uo. — csak alig tüzelni, *máshol: pislákolni. Tsz. 329, 330

Skárpa v. kárpa — Abauj m. — kókerítés. Nyr. 33 : 24.

***Sod** — tűz melletti kormos fal. Tsz. 332.

***Sod alja** — tüzelőhely.

***Sordék, szurdék, sutton** — kályha megett levő hely, kuczkó. — Göcsej. Tsz. 333.

Sorogja — Kiskászon, Háromszék m. — jászol fölé alkalmazott létra-féle, mely a szénát tartja. Nyr. 36 : 328.

Sörény, csörény — Csúza, Baranya m. — léczajtó. L. verócze. Nyr. 18:382. Vö. cserény.

***Sörény** — Baranya m.; Kis-Kun-Halas; Kecskemét. Mtsz. I. 295. = cserény: vesszőajtó a konyhabejáratnál.

***Sövény** — Ver. 96. — *Sepes*. *Fonott-sövény. PPBod. — Zaun.

***Sövényház** — Lz. — L. Ker-telés.

Spór — M.-Zalaapáti — „*Spar-herth*“. *Spór* v. pór: takaréktűz-hely. Bihar, Palócszág, Debreczen, Erdély. Tsz. II. 428. Vö. spárherd, *nagyon elterjedt.

Sprác: lajtorja. Ex német: *spreize*. Karinth. osztrák: *spreitz'n*. Vö. isprác, prác. Nyr. 24:501.

***Sut alja** — tüzelőhely.

***Sutton** — Balatonmell., Tsz. — kuskó, sarok. — Kemenes-alja. Tsz. — rejtett szegelet a házban. Suttony — Őrség. Tsz. 337.

***Száda** — Székelyf. — szája a kemenczének, katlannak, barlangnak stb.: Tsz. 338.

***Szállás** — Ver. 100 — istálló. *Stabulum*. Olasz: *Stalla*. Német: *Stal*, *Herberg*. Dalmát: *Sztala*, *Sztaan*.

***Szalma** — Ver. 121. — Dal-mát: *Szlama*.

***Szalmafedél** — általánosan — ha a fedőanyag szalma.

***Szalonnás kamra** — Lz. — a tornác végében bedesz-kázás-sal megalkotva.

Szalufa — Csallóköz — számfá. Tsz. Nyr. 1:332.

***Szamotlás** — Kászon-szék, Tsz. 340. — szarúfa állásának szél-koszorú fába való beeresztése.

***Szap** — Palócszág, Tsz. — kemencze oldala. Barkó szó., Tsz. — kemencze, ennek részei: szap alja, koczik, eseresznek. Tsz. 340.

***Szap-al** — Palócszág. Tsz. 341. — kemencze oldala mellett való pad.

***Szár** — Baranya m. Cz. F. — góré, kukoriczatartó.

***Szarufa** — Lz. — L. horgasfa stb. *Ver. 107. *Tignus*, *Tignum*.

***Szeg** — Balatonmell., Tsz. — házsor, p. o. fölszeg, alszeg, közép-szeg. — Göcsejben sok falut *szög*nek neveznek: Paizsszög, Kustyánszög stb. Tsz. 342. Szeg, a Szilágyságban teszen *felet*, *részt*, s csak össze-tételekben használtatik: alszeg, fel-szeg = a község alsórésze, felső-része.

***Szekérszin** — Málnás, Három-szék m. Vö. árnyékalja.

Szelemen — Resznek, Göcsej — a ház gerendázatának része. A szelemenfák azok a vékonyabb ágak, melyek a *ragra*, mint gerinczre rádülnek. Nyr. 12:189.

***Szelemen** — Kállay gyűjt., Tsz. — eresz az épületen. — Székelyf., Barkó szó — gerenda, mely ágasokon van. Tsz. 343.

***Szenelő** — Balatonmell. — kandalló. Tsz. 344.

***Szer** — Pápa vid., Tsz. — sor, házsor; balszer, jobbszer: bal-felöli, jobbfelöli házsor; alszer, felszer stb. Tsz. 345.

Szkára — moldvai csángó — lajtorja. Ered. oláhból: scara. Nyr. 30:181.

***Szoba** — Palóczság. Tsz. — padlás, vö. ház. Tsz. 349.

***Szomogy** — Kemenesalja, Tsz. — épület alja, belseje, koszorúzatja. (Talán a háztető alja, koszorúzatja). Tsz. 350.

***Szucsu alja** — Székelyf., Tsz. — kemence alja. Tsz. 352.

***Szuglya** — Kemenesalja, Tsz. — kályha melléke. Tsz. 352.

***Szurdék v. szubulyék** — Székelyf., Tsz. — szeglethely; kunyhó v. kis ház. Tsz. 353.

***Szurdik** — Kállay gyűjt., Tsz. — kuczko, kuczik, kemence mögötti hely. Tsz. 353.

***Szuszek** — Gömör m., Palóczság, Szatmár m., (Szilágy m.) — gabonatarató nagy szekrény. Tsz. 353.

***Szusztora** — Székelyf., Tsz. — viasz seprejéből csinált mécs, *a kenyér bevetésénél szolgál. Tsz. 353.

***Szuvat** — Székelyf. — tűzhelyről, ház oldaláról megégve v. száradva lehulladozó tapasztöld. Tsz. 354.

***Talpfa** — Lz. — a sövényház alsó kerete.

***Támasztó-istápok** — Ver. 42. — *Grallae*. Német: Staltzen.

***Taráta** — Kemenesalja, Pápa vid., Balaton mell. — elhagyott, pusztulásnak indult udvar, kert, ház. Tsz. 358.

Tarogja — Szeged — létra, lajtorja nem használatos. *Nyilván *saroglya*. Nyr. 7:236.

***Tatarozni** — Balatonmell. Tsz. — javítani, igazítani p. o. házat, fedelet, stb. Tsz. 359. Országosan használt szó.

***Tégla, zszindel (szindel)** — Ver. 105. — *Tegula*. Ném.: Tack-Ziegel. Dalmát: Simla.

***Tető** — Málnás, Háromszék m. — Az épületeket azelőtt *bükk-fatéglával* (l. o.) fedték; ma már zszindely v. cseréppel fedik. Ver. 25. *Culmen*.

***Tévő** — Lz. — a mivel a búbos kemence szádját betámasztják.

Tiny — hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tok — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az ajtó és ablak kerete.

Tombác — Közép-Baranya — kapuszár; Szegeden család neve. Nyr. 3:327.

Tomó — Pannonhalma — kereken járó gyermekfekhely, melyet nappalra ágy alá tolnak. Nyr. 12:188.

Tóp — M.-Zalaapáti — küszöb, pl. ablak *felső-tópja**=szemöldöke.

Tornác — Lz. — a ház hosszában és az utcára eső részen is. Oszlopos, földött hely,

Tőczik — Kassa vidék — sárból tapasztott, fehérre meszelt padka, melyet nyáron üldhelynek használnak. Nyr. 18:431.

Tőczike — Hegyalja — sárból készült ülőke a ház előtt. Nyr. 24:480.

*Tötés — Málnás, Háromszék m. — folyosó. Vö. ház.

*Türem vagy törem — Pápa vid. — omladék, falnak megromlott része. Tsz. 372.

*Tüzhely — Málnásfürdő — pásztoroké, részei: *czépus*, *czépuszeg*, *üstrúd*, *zsendiczefőzőüst*.

*Tüzelő — Málnás, Háromszék m. — a mögötte álló *sütökemenczevel* együtt a ház ereszének több mint $\frac{1}{3}$ -át foglalja el. Részei: *katlan*, felül betapasztott üsttel. A katlan nyílása a tüzelőbe szolgál; *puccok* téglapócz, melyre a tüzelőfa végét támasztják; *kemencze száda* (szája); *tüzelő alja*, téglából, kő- v. földből rakva, tapasztva és meszelve; *térdelő lik* a gazdasszony a kenyér bevetésekor ide dugja a lábát; *üstrúd* (szolgafa); *üstrúdtartó*; *üstrúd karja*, erre akasztják az üstöt; *faszeg* tartja az üstrúd karját magasabban v. alacsonyabban; *tüzelő kéménye*; *tüzelő felső része*. Alakilag megegyezik a *guzsbá*-val.

*Tüzelőhely — Vacsáresi, Csík m. — kövekből összerakva; néha vályogból és sárral összeragasztva és kitapasztva; könyökös forma.

*Tüzhely — Ver. 37. — *Focus*.

*Tüzhely — Selye, Maros-Torda m. — a *cserepesnek* (l. o.) emelkedett alapja, kb. 20 cm magas. Kőből rakva és sárral összetapasztva, ú. m. a ponk is.

*Tüzhely-ponk — Selye, Maros-Torda m. — Vö. ponk; cserepes.

Udvar — Szókefalva, K.-Küüllő m. — nemesi kúria. Nyr. 15:284. *Ver. 17. — *Cavaedium*: dalmát: *Dvor. Ver. 25. — *Curia*.

Üsztürü — Zilah — ágas-bogas fatörzs v. szegekkel kivert faállvány a lóhere szállítására. Vö. Üsztürü. Nyr. 28:232.

Vájkolás — Kis-Solymos. — Lz. — tapasztás. L. vakolás is.

Vakolás — Lz. — itt egy a tapasztással.

Varáta — vrata — kapu, tót. Nyr. 35:289.

*Vasmacska — Selye, Maros-Torda m. — a tüzelőfa hátulsó végének felpóczolására szolgál. Vö. ponk, puccok.

*Vendégüst — Lz. — kis üst, mely a „katlan“ fölött lánczton függ.

Verőcze — Bihar — kis léczes ajtó. Tsz., verőcze. Nyr. 3:232.

*Verem — Ver. 95. — *Scrops*. Scrops PPod. *Ver. 39. — *Fovea*.

*Verőcze — Kállay gyűjt. — félapító farostélylyal. Tsz. 383., l. Verőcze.

Verőczke — Fűr, Komárom m. — udvar- v. kerti deszkaajtó. Nyr. 18 : 528.

***Vérte** — Barkó szó, Tsz. — ház homloka, l. vértetek. Tsz. 383.

Vértetek — *Diósgyőr, Barkó szó — a padon elzárt hely. A ház homlokozata, melyet a fedél Δ alakra alkot; nyilván abból a korból való, mikor az ellenség leütött fejét ott tüzték ki. A nép már nem tudja rendeltetését. Tsz. 383.

***Vert ház** — Lz. — földből vert falakkal.

***Vigyor** — Göcsej — két egymáshoz szabott deszka vagy padló között maradt vagy támadt hasadék, üreg. A vert falnak való. Tsz. 385.

***Viskó** — Székelyf., Balaton mell. — kised, alacsony ház. Tsz. 387.

***Vityilló** — viskó, kunyhó. Alföld, Tsz. 388.

Vóró — Szt.-Lőrincz, Baranya m. — varrófa, koszorúfa (épüle-technél). Nyr. 17 : 381.

***Zábé** — Székelyf. — lásd kapu-zábé, kapu-láb, kabu-bálvány stb. Tsz. 389.

Zakota — Nagybánya, Szatmár m. — szalmából, *tőrek*ből földbe vert karók közé rakott fal, az ólaknál, hogy ezek télen át melegebbek legyenek. Nyr. 15 : 191.

Zám — hol? — véghely. Nyr. 12 : 528.

Zárló-fa — Mátyusföld, Bodrogköz — a fazavároknak a nyelve, a mi az ütközőbe belecsappanva, az ajtót becsukja. **Szegező-fa** — Bodrogköz — ennek a zárnak a kulcsa ; annyi szeg van belefúrva, a hány rovátkája van a zárolónak. Nyr. 17 : 555.

***Závár, fazár** — Barkó szó, Göcsej — fakilincs, fából készült zár. Tsz. 390.

***Závár (zavor)** — Ver. 122. — Dalmát : *Zatvor*, „zárd be“, ellentétje az *Otvor* = nyisd ki!

***Zavara** — Székelyf. — hasogatott fenyőből készített kerítés, melyet a kettősen lerakott karók közül könnyen ki lehet szedni s így átjárót nyitni. Tsz. 390.

***Zomogyalja** — Kemenesalja — lásd ragalja. Tsz. 392.

Zugla — Tallós, Mátyusföld — zsákuteza. Nyr. 16 : 382.

***Zsendéj** — Székelyf. — zsin-dely. Tsz. 394.

***Zsidecz** — Székelyf. — magas mart alatti lakóhely. Tsz. 395.

Zsindel (sindel), téгла — Ver. 105. — *Tegula*. Német: Tackziegel.

***Zsúp** — Székelyf., Erdély — kicsépeltekéve, egybekötött szalmacsomó. Tsz. 397. Van különben nemesak szalmazsúp, hanem nádzsúp, kórészúp (= kukoriczaszárakból). — **Zsúp** — stipula. Ab kfnémet : schoub, kfnémet : schob. Nyr. 24 : 404.

***Zsúpolni** — Székelyf. — szalmával fedni. Tsz. 397.

Jároművek és részek.

△ **Ágasfa** — a nyujtószárny. Nyr. 29:187.

△ **Ágasgyűrű** — a fojtókarika. Nyr. 29:187.

△ **Ágaspánt** — az ágasfákat szilárdító, hajlított vaspánt. Nyr. 29:187.

△ **Ágasszög** — Vas m. — a hátsó tengely ágasát a nyujtóhoz erősítő szög. Nyr. 30:100.

△ **Ágastartó** — Csongrád — alkalmazzák a szekér hátulsó tengelyére, hogy a szekéroltal a kerékekkel ne érintkezzék. Nyr. 9:89.

* **Ágos** — Bugacz-Monostor — villavégű karó a taliga rúdjának föltámasztására.

△ **Agy** — kocsikerék közepe, a melybe a tengelyszára szolgál. Vö. fej, kerékagy, kerékfej. Nyr. 29:187.

△ **Agyesap** — a küllőt az agyba erősítő csap. Nyr. 29:187.

△ **Agykarika** — a kerékagyat repedés ellen védő vasgyűrű. Nyr. 29:187. Némedi, Tolna m. — tókarika. Nyr. 29:382.

△ **Agypersely** — a persely. Nyr. 29:187.

△ **Agypuska** — a puska, l. puska. Nyr. 29:187.

△ **Agytorka** — a kerékagy belseje. Vö. *véiglyuk*. Nyr. 29:187.

△ **Agyvégkarika** — Csongrád m., Hantházapuszta — a kerékagy külső felén levő karika. MNy. I:139.

Ajanca-szekér — ajancha-szekér, Beszt. szószed. Porosz lengyel vidéken: *ojnitzwagen*. Tagányi szerint a szláv *ojnice* v. *ojnicaból* ered: villaalakú rúd egylovas taligákon v. kocsikon. *Deichselwagen* (egy) rudas szekér. *Ojniczequus*, *equus dysel* vel *rympfert* XIV. sz. Kropf L. Nyr. 28:87.

*A megfejtés az, hogy szlávban — tótban — *oye* vagy *oje* a *szekér rúdja*, ez a szekér tehát *rudas szekér*, azaz: *Deichselwagen*, és logice az *equus dysel* (= *Deichsel*), az *Ojniczequus-Deichsel* magyarul a *rudas ló* = *Deichselperd*. A „*vel rymfert*“ nem ide tartozik, mert az a *gyeplősnék* felel meg.

Aksa — Lz. — karó, melyet a rakodó szekér négy sarkába dugnak. Más néven *czepusa* (oláh). *A debreczeni *rakoncza*.

Al-cserény — Kecskemét — a szekér fenekén a két deszka. Nyr. 19:46.

* **Alj** — Csíkszék, már XVII. sz. — meredek helyről való hordáskor a szekér után kötött friss vágású fenyőfa, a kerékkötő boeskor helyett; másképp „*farkaló*“, l. azt.

△ **Alj** — l. *szekéralja*. Nyr. 29:185.

△ **Aljszög** — a fürgettyút, vánkost és tengelytökét forgatható módon összekötő, közepükön átütött szög, azért *aljszög*, mert a szekér alját tartja össze; vö. *derékszög*, *csinszög*, *nyujtószög*. Nyr. 29:186.

△**Álló-főlhércz** — az olyan f., a melyet a főlhérczszög mozdu-latlanul rögzít a rúd tövéhez. Nyr. 29: 186.

△**Alsó marokvas** — az olyan marokvas, a mely alul erősíti a fatengelyt. Nyr. 29: 187.

Alsó oldalfa — Szentés — a szekéroldal alsó gerendája. Nyr. 29: 381.

△**Alsó sallangó** — az alsó villatartó karika. Nyr. 29: 188.

△**Alsószár** — a szekéroldal vagy lajtorja alsó gerendája. Nyr. 29: 187.

△**Alsóvény** — a szekérderék alja v. feneke, ha nem tömör, csupán egy-két lazán egymás mellé fektetett deszkából áll. Nyr. 29: 187.

Atyaftagadó — Apátfalva, Mátavid. — kétkerekű taliga, tréfás. Nyr. 24: 288.

Bacsiszta — Tokaj, Hegyalja. — Ezt az eszközt a szekér tengelyeire szokták tenni, a levett oldal helyébe, a midőn is a lócsők helyett az oldaldeszkát a bacsiszta négy rakonczája tartja. Nyr. 23: 239.

Bak — németül bock, pl. der bock auf dem Wagen. Nyr. 24: 59.

Bakkszekér — Zilah — kétkerekű taliga, mit az emberek húznak. Nyr. 28: 231.

Bakócza — 1. bakszán, vendégszán, Cserhát, Háromszék m.; 2. egy ló után való kis lószekér, Torda-Aranyos m. MNy. I: 428.

Bakonta — Hétfalu, Brassó m. — erdőlő szánnak az a nyujtványa, hova a terhet teszik. Nyr. 16: 478.

Bakos — Barkóság — szánkózásnál a szánkó végén álló. Nyr. 32: 520.

Bakszán, négyesszán — Bethlenfalva, Udvarhely m. — ökröt és lovat fognak bele. Nyr. 34: 277.

Baksekér — Répeze-Szent-György, Vas m. — egykerekű targonca. Nyr. 18: 480.

Banári-kocsin — M. ó. Kecske-mét — képletesen = gyalogosan.

Bércze — Hont és Bars m. — a hámfa. Nyr. 29: 382.

Bézsza, birzsa — moldvai csángó — bérkocsi. Oláhból; birjá. Nyr. 30: 179.

Biga — kétkerekű taliga és nem kétlovas szekér. „1 den. vel denariata panis debetur de biga ferrata de non ferrata nisi obulus debetur.“ (1252.) Th. *vasalt taliga* 1 den. vámot fiz., *fakó taliga* 1/2 den. vámot fiz. „Curris *vassatus diversis rerum generibus oneratus*“ Fejér CDIX. III: 47. 1359. *Fakó szekér: curris ligneus sine ferramento* MA., PPBod. Kropf. Nyr. 28: 87.

***Bihal-szekér** — Háromszék m. — bivalyhúzza szekér. Mtsz. I. 138.

Billankó — Váraszszó, palócz vidék — az a fa, amire a lógós ló hámfájának kötelét kötik; „*billankó* minden, a mi lóg, billangózik.“ Nyr. 26: 383.

Birfa — Bereg m. — szekér-
oldal, melynek egyes fokait *záp-*
nak hívják. Nyr. 6 : 425.

***Bogárhátú szekér** — l. pony-
vás sz.

△**Boka** — erősíti a küllőt a
talpba. Nyr. 29 : 187.

Borfa — Felső-Őrvidék — desz-
kás szekéren az oldalnak a teher
tartására szolgáló alsó fája. Nyr.
32 : 176.

Buresik — Zala és Vas m. —
ernyő, fedél a szekéren. MNy. I:
378.

△**Bütü** — a szekéroltal szárain-
nak végei. Nyr. 29 : 188.

Csáगतyú — Szentes — görbe
vas, mely a vánkus bal végéből
a *vezérbe* (l. o.) hajlik, a hol rajta
lyukak vannak és egy szög, úgy
hogy a *csás kereket* elébb v. hát-
rabb lehet váltani. Nyr. 17 : 45.

Csap — erősíti a küllőt az
agyba. Vö. agycsap. Nyr. 29 : 187.

Csáskerék — Szentes — l. a
csáगतyú magyarázatában, külön-
ben a bal kerék. Nyr. 17 : 45.

Csásnyila — Szentes — a ke-
rértengely baloldali tengelynyila;
* a baloldali ökör is csásökör. Nyr.
29 : 381.

△**Csatlás** — a fölhérczet a rúd-
szárnyakhoz erősítő görbült vas-
rúd. Ha nem vezetik a rúdszárnyig,
hátsó része „esésében“ = kari-
kában végződik, a melyet a ten-
gelyszáron helyeznek el. Nyr.
29 : 186.

Csëptetyű-ág — Palóczság —
a szekérrúd kétágú része az első
tengely alatt. Nyr. 22 : 33.

Csetenyés szekér — Kalota-
szeg — ezzel hozzák este haza a
menyasszonyt. Gyarmathy Zsigáné
„A fiatal pap“ cz. regényében.
Nyr. 16 : 142.

Csikojtó — Szentes — két-
három láncszemből és egy kariká-
ból álló szerkezet, a tézslának a
rúdfejhez való ragasztására. (L.
járom kategóriában.) Nyr. 29 : 381.

***Csikoltó** — Szilágyság — a
tézslát a rúdhoz foglaló láncz
(négyes ökörfogatnál).

Csín — Szily K. szerint —
bonyolódott rész, szerkezet. „Egy
öreg nyári szekér csínjával 5 forint;
nyári elő-csín 1 frt; utolsó csín
84 denár.“ II. Rákóczi Ferencz
limitatiója 1706. Uo. „Öreg fakó
szekér 3 frt; első csín 60 d., utolsó
csín 42 d. Fakó koci csín 1 frt
30 dr., első csín 30 dr., utolsó csín 24
dr. Egy pár taligakerék tengelyes-
tül 60 d.; csín nélkül 48 d.“ *Csín*
Lévay J. szerint: *Első csín*: nyújtó
(achsenstok) rúd 2 szárnya, simely,
fergettyű és juha (joha). *Hátulsó
csín*: simely, nyújtó 3 ága. (L.
Asbóth Nyr. 28 : 481—491). L.
böven Szily: Nyr. 28 : 250. —
△**Csín** — Szentes — összefoglaló
csap pl. kocsin, hordón. Nyr. 29 :
281. L. szekéresínja. Nyr. 29 : 185.

△**Csínszög** — az alszög. (Csín-
szög azért, mert a csínt tartja
össze.) Nyr. 29 : 186.

Csoklya — Hétfalu, Brassó m. —
fáthordó gyalogszán. Nyr. 21 : 144.

Csótánfa — Felső Őrvidék — deszkás szekérnél a két felső oldalfá; ezekre aggatják az összetartó láncokat. Nyr. 32 : 176.

Csőrény — Curgó, Somogy m. — a koci hátulsó oldala = *a kas fara. Nyr. 21 : 143.

***Csuszko** — Szeged — lejtőn leereszkedő koci kereke alá illesztett vas v. fadarab. *Rendes neve *bocskor* és *talabor*. Mtsz. I : 371.

Csúszóvas — Németi, Tolna m. — a kerékkötő. *Talabor. Nyr. 29 : 382.

△**Csusztató** — a vánkös és fürgettyű között a vánköshöz és rúdszárnyakhoz elül-hátul lekötött vasrúd; ugyancsak ez a neve a fürgettyű alsó lapjára erősített, kopást megakadályozó vaslemeznek, a melyet csusztatópántnak is neveznek. Nyr. 29 : 186.

Csusztatópánt l. csusztató.

△**Csütke** — Erdély — a szekéroldal két szélső zápjá. Nyr. 29 : 188.

Czúg — Barkóság — előfogat. Nyr. 32 : 521.

Czuppánt — Vas m. — vaslemez, a melyek a vánköst a tengőhöz erősítik. (A czuppánt szó megvan a szélmalomban is; czuppánt = czugpánt = Zugband.) Nyr. 30 : 100.

Darabonca — Hertelendyfalva — csángó-talicska (*egykerékű). Nyr. 28 : 523.

Délészán — Érmellék — szénav. pelyvahordó kétkerékű koci. *Nyilván tréfás, a delizsánezza

(Diligence) az egykori postakocsira szabva. Nyr. 29 : 334.

△**Derékkötés** — a hasló. Nyr. 29 : 187.

Dérékszeg — Csik m. — az a szeg, mely a szekér hátsó felét az elsőhöz köti. Nyr. 7 : 41.

△**Derékszög** — az aljszög. Nyr. 29 : 186. (Vas m. Nyr. 30 : 100: dërikszeg.)

△**Derékszögto** — a foglaló. Nyr. 29 : 186.

Digó — Ada, Bács m. — olasz munkások kétkerékű kocsija. Nyr. 27 : 412. (A talián munkás *digós* uo. Nyr. 27 : 468.)

Dragacs — Ada, Bács m. — láda nélküli talicska, targoncza. Szlávós. Nyr. 27 : 477.

Drékszeg — Csik m. — a szekér első tengelyét és nyujtóját erősíti össze. Nyr. 26 : 331.

△**Durung** — Némedi, Tolna m. — a szekéroidalszárai. Nyr. 29 : 382.

△**Dülése** — van a keréknek, illetve küllőinek. Vö. *hajtása*. Nyr. 29 : 187.

△**Éha** — a juha. Nyr. 29 : 185.

Éha — Kis-Kun-Halas — a koci belső részében levő keresztfa (a régi *joh* változata). Nyr. 14 : 478.

Ekhó — Debreczen — szekérernyő, négy lábon a szekér két oldalához erősítve. *Visszhangos — Echo — mert felfogja a zajt. Nyr. 11 : 189.

***Ekhós szekér** — általánosan — fedeles szekér, az „echó“-tól „mer erősen hallik benne a zaj.“ Bőrrel vagy gyékénnyel fedve, a fedél négy rúdon áll.

△**Ellentartó** — a nyaklőszög. Nyr. 29:185.

Előágas — Alsófehér m. — a rúdágas. Nyr. 23:576.

△**Elülső alj** — vagy elülső csin, a szekér elülfekvő főrésze, forog, ellentétben a rögzített hátsó alj-al. Nyr. 29:185.

Eplény — Szentés, Csongrád m. — a szántó alsővénye, kettő van: első és hátsó keresztben a szán talpára, erre jönnek a deszkák s ezekbe vannak erősítve a rakoncák is. Nyr. 16:94. — ***Eplény** — Szilágyság — a szántalpakra erősített keresztállók.

Eplényes — Veszprém — szánkó, melynek elől kiálló rúdja van. Nyr. 15:334.

Epliⁿ vagy **empliⁿ** — Zilah — szánon. Két talp van, azon négy láb s a két talpat összeköti a négylábon keresztülálló *epliⁿ*. Erre jön a kas vagy deszka. (Vö. *eplény*, *székely*.) Nyr. 28:232.

△**Erősítő** — a szálkavas. Nyr. 29:187.

Fakószekér — már a régiségben is a vasalatlan — a szegénység szekere. Vö. *biga*.

Fakutya — Zilah — a szekérkerék megkötésére használt kis faválu, l. *boeskor*, *talabór*. Nyr. 28:232.

Fallat — Csik m. — oldalról a szekér, mikor lejtős helyen megy. *Nyilván *farol*. Nyr. 26:332.

Fallik — a szán oldalas úton. — Székelyf. *Nyilván: *farol*. (Farlik.) Nyr. 25:46.

△**Famúves** — Rákóczi Ferencz 1706. évi rimaszombati limitációja — kerékvártó. Nyr. 29:185.

Farhécz — Hétfalu, Brassó m. — ferhécz. *A rúd végén keresztbeálló, vasalt fa, melyhez a hámfák kapesolódnak, vasalása a két első kerékhez szolgál. Felhágásra is szolgál. Nyr. 16:478.

△**Farik** — Vas m. — farék; ez tartja a nyújtó végét szorosan a hátsó tengelyben. Nyr. 30:100.

Farkaló — l. *Alj*. *

△**Fej** — a kerék agya. Nyr. 29:187.

Fejall — Göcsej — főalj, de nem vánkos, hanem csak átvitt értelemben használva. Pl.: *Szekérfejall*: a rakodott szekérnek egyik szárnyát, csúcsát jelenti; *földfejall*: a földnek keresztben szántott széle. Nyr. 12:46.

Félló — egyes ló a koci elött, ad normam félszem, félkéz stb.

Félló talyiga — „Apám uram kocsija.“ Hódmezővásárhely, MNy. II:136.

Felső oldalfa — Szentés — a szekéroltal felső gerendája. Nyr. 29:381.

△**Felső szár** — a lajtörja felső gerendája. Nyr. 29:187.

Felyhercz — Mezőszilvás, mezőségi oláh — felhércz. L. farhércz. Nyr. 37:220.

△**Fenek** — a szekérderek tömör alja. Vö. *alsövény*. Nyr. 29:187.

Fentő — a küllő. Nyr. 29:187.

△**Fergettyű** — Szentés — a fürgettyű. Nyr. 29:381.

Ferhécz — a német *vorholzból*. L. forhécz. Nyr. 24:207.

△**Förhécz** — Hont és Bars m. — a fölhércz. Nyr. 29:382.

△**Fog** — Erdély — a záp! Nyr. 29:188.

Fogantos hintó — ötödik vasfogantos hintó. Monaki Mihály 1651. invent. Nagybánya, v. levtár. Nyr. 24:575.

***Fogas** — Bölön — létraszerű szerkezet a széna számára. A német Raufe.

△**Foglaló** — jobb fajtájú szekéren a fürgettyű, vánkös és tengelytőke közepén átütött hüvelyes vas, a derékszög tartására. Vö. derékszögtok. Nyr. 29:186.

Fojtó karika — Csík m. — a tengely végén van; a tengelyt és a párnát kapcsolja össze. Nyr. 26:332. — △**Fojtókarika** — a nyújtót és ágasfáit a nyújtó mellső végén összekötő vaskarika. Vö. ágasgyűrű. Nyr. 29:187.

△**Fojtópánt** — a tőkepánt. Nyr. 29:186.

Forgatő — Erd. Érezhegység, móczok — forgató. A gyeplőn és a nyaklőn levő vaskarika. Nyr. 34:251.

△**Föhlágó** — a hágsó. Nyr. 29:187.

Föhlécz, főhécz — Czegléd — a melyen a szekéren a kiséfák lógnak. Nyr. 22:375.

△**Föhlércz** — a rudat töve táján keresztvező, a hámfákat tartó rúd. Csatlás erősíti a rúdszárnyakhoz kétoldalt, fölhérczszög foglalja a rúd tövéhez. Vö. förhécz, mozgó — f., álló — f., förhécz. Nyr. 29:186.

△**Föhlérczhorog** — a fölhércz végén kiálló horog, a hámfá hámtükörkarikájának tartására. Vö. förhéczkapocs. Nyr. 29:186.

△**Föhlérczszög** — a fölhérczet a rúd tövéhez foglaló szög. Nyr. 29:186.

△**Fölső sallangó** — a felső villatartó karika. Nyr. 29:188.

△**Förgettyű** — az elülső szekéraljnak alapperendája, mely a szekéroidalt és a feneket tartja. Vö. fürgentyű, fürgető. Nyr. 29:186.

△**Förhécz** — a fölhércz. Nyr. 29:186.

△**Förhéczkapocs** a fölhérczhorog. Nyr. 29:186.

Förhécz — Vas m. — a fölhércz. Nyr. 30:100.

Furik — Gömör m. — a. m. targoneza. Talán Fuhrwerkből? Cz. F. Furik — Miskolcz — talicska. Talicska uo. = egykerekű, két nyéllal ellátott láda. Ettől a Targoneza abban különbözik, hogy ennek csak hátsaraglyája van, de ládája nincs. *Furik* német ere-

detű, tót kicsinyítő *ik* képzővel. Nyr. 26:227. — **Fúrik** — Gömör m. — egykerekű targonca. Németből — Fur — tótba, innen magyarba átvéve. Nyr. 22:431.

Furmányos szekér — Tarczal — a lengyelek nagy társzekere. A félmultban az országos forgalomban az volt, a mi ma a vasút. Nyr. 17:565.

△**Fürgentyű** — a förgettyű. Nyr. 29:186.

Fürgete — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — szekéren. *A fergettyű. Nyr. 34:484. — **Fürgete, Gyuha** — Balatomell., Tud. Gyűjt. 1839. — szekéren. *A fergettyű és a joha. Nyr. 34:531.

△**Fürgető** — Vas m. — a förgettyű. Nyr. 30:100.

Fürgető — Beő-Sárkány, Rábaköz — ötödik kerék a kocsinál. Nyr. 18:48.

△**Fürhécz** — Szentes — a szentesiek két f.-t különböztetnek meg, *első f.-et és hátulsót*. (Négyesy.) De melyik a hátulsó? *A felhágó, a melynek vasalása a hátulsó tengelyhez fűződik. Vö. hágsó. Nyr. 29:381.

Görbefa — Szentes — a saroglya oldalfája. Nyr. 29:381.

Gyeplűtartó — Szentes — a szekér felső oldalfáján, a mellső vége táján, a lőcs előtt C alakban felhajló vasalás. Nyr. 29:381.

△**Gyuha** — a juha. Nyr. 29:185. — **Gyuha** — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — juhafa a

szekéren. *A rúd két ágát összekapcsolja. Nyr. 34:484.

△**Hágsó** — a hátsó csatláshoz erősített fölhágó. Nyr. 29:187.

Hajlok — kocsitető. M. elem é.-szláv nyelvekben. Nyr. 17:304.

Hajzásnyila — Szentes — a keréktengely jobboldali tengelynyila; a jobboldalra fogott ökör is hajzásökör. *A lónál a jobboldali lógós is hajzáslógós. Nyr. 29:381.

△**Hajtása** — van a keréknek, ill. küllőinek. Vö. dülése van. Nyr. 29:187.

Hámfa — a fölhérezhorgon vagy förhéczkapason a hámtütáska és hámtúkarika közvetítésével megerősített, a lovak hámját tartó lengő fa. Vö. kisafa, késafa, bérce. Nyr. 29:186.

Hámfakarika — Némedi, Tolna m. — ez köti össze a hámfát a förhéczezel. Nyr. 29:382.

Hámfapánt — Szentes — a hámtütáska. Nyr. 29:381.

△**Hámtúkarika** — a hámtütáskát a fölhérezhoroggal összekapcsoló karika. Vö. ragasztókarika. Nyr. 29:186.

△**Hámtütáska** — a hámfa közepén levő bőrkarika, a mely a hámtúkarikát tartja. Vö. húzó-tarsoly, hámfapánt, tasli. Nyr. 29:186.

Hant — négykerekű bányásztaliga. Szep. szász Hundból. Nyr. 24:250.

Haráb — moldvai csángószekér. Nyr. 31:84.

△**Hasló** — a szekérderekat a nyújtóhoz szegező vagy erősítő, így szilárdító gerenda vagy lánc; azért *hasló*, mert a szekér hasatáján van. Vö. derékkötés. Nyr. 29:187. — **Hasló** — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — a szekéren = fenék. Nyr. 34:532.

△**Hátsóágas** — a nyújtószárny. Nyr. 29:187.

△**Hátsó csatlás** — személyszállításra is szolgáló szekéren, a hasló végeiből kiinduló és a hátsó tengelyszárra csészével illeszkedő, lefelé görbülő vasrúd, a mely, a mellett, hogy növeli a szekér szilárdságát, a fűlszálláshoz szolgáló hágesó alakítására is módot nyújt. Vö. *hátsó csatlás*. Nyr. 29:187.

△**Hátulsó alj** — vagy csin, a szekér hátsó, rögzített főrésze, ellentétben a forgó elülső aljjal, vagy csinál. Nyr. 29:185.

Hátulsó csatlás — Szentes — a hátsó csatlás. Nyr. 29:381.

Hecsko — Baranya m. — a talicska hevedere. Nyr. 2:184.

Hételő — Markaz, Gyöngyös körül — előfogat 24 órára. Nyr. 27:44.

Hintyó — Gömör m. — hintó, koci (Felső-Balog) kizárólag a rúgós. Nyr. 22:479.

Homlokdeszka — Negyed — akis saroglyát helyettesítő deszkalap a szekér elején. Nyr. 23:576.

***Hóperecz** — Avas, Szatmár m. — pereczalakú, a hó tetején való járásra. Hegyi téli közlekedési eszköz. A német Schneeschuh.

Hosszú fürgetyű — Némédi, Tolna m. — lőcs nélküli kocsin a hosszú rakonca. Nyr. 29:382.

△**Húzótarsoly** — a hámtütáska. Nyr. 29:186.

Hűrgész — Csikszentdomokos — a ki a szekeret rúdjánál fogva kormányozza. Nyr. 32:326.

***Igás szekér** — általánosan — a gazdasághoz való szekér—lovas és ökrös.

△**Iha** — a juha, joha. Nyr. 29:185.

In — Szatmár vidéke — a szekéroldal ina, zápjja. Nyr. 34:382.

Ju — több helyen Mtsz. — a juha.

Juh — Mtsz. — a juha. — **Juh** — Barkóság — szekérrész, az ún. ötödik kerék. Vö. joh. Nyr. 32:522.

△**Juha** — a rúdágasokat összekötő lécz. Vö. iha, gyuha, éha, léha-fa, ziha, ju, juh, léha. Nyr. 29:185.

Juha — Túrkeve — a rúd-szárnya végén keresztüllevő rész, l. joh. Nyr.

△**Kafiantyű** — a ragasztószög. Nyr. 29:185.

Kancaoldal — M. ó. Keeskemét — olyan szekér, a melynek oldalában nincsen kereszt.

Karé — Érsekújvár — két-kerekű taliga, feneke és oldalai

berczékkal vannak ellátva, ember húzza. Nyr. 8:282. Mátyusföld, Nyr. 20:325. Uo. — **Káré** = kétkerekű szekér. A német Karrenből.

Káré — a német *Karren*-ből. Nyr. 24:297.

△ **Karikás marokvas** — az olyan marokvas, a mely körbefutva, erősíti a fatengelyt. Nyr. 29:187.

Karucza — Zilah — kis szekér, parasztszekér, targoneza. Oláh szó; eredete a német Karren. Megvan az erdélyi részben és a moldovai csángóknál. Nyr. 28:232.

Kasfar — Tokaj — a szekérkas hátulsó része. Nyr. 24:48.

Kászli — Dombóvár, Tolna m. — egylovas kis szán. *A német Kasztl. Nyr. 27:47.

Kázlo — Hetés, Zala m. — kázlofa. A szekéroltal fogait nevezik így. Nyr. 19:143.

Kenyeres taliga — Bugac — l. a bugac-monostori cserény mellett. *Ősfogl. 1898., pag. 30., l. Taliga. A m. ősf. kör. színes tábla.

***Kéreg** — Moldvai csángók — a szekér feneke, oldala, csinálják „kertelt vesszéből, doszkából, hárshejből“. Nyr. 31:84.

△ **Kerékkagy** — a kerék agya (l. o.). Nyr. 29:187.

△ **Kerékfal** — a talp. Nyr. 29:187.

△ **Kerékfej** — a kerék agya. Nyr. 29:187.

△ **Kerékkötő** — kötél, gerendav. kapesosláncz, a mely a lejtőn lefelé haladó kereket köti. Vö. kocsisarú, talpálló, talabor, esűszóvas, kerékkötővas. Nyr. 29:187.

Kerékkötővas — Némedi, Tolna m. — a kerékkötő. *Boeskor is. Nyr. 29:382.

△ **Kerékszög** — a vastengely marokvasát a tengelyszárhoz kötő szög. Vö. végszög. Nyr. 29:187.

△ **Keresztfá** — löcstelen szekereken a szekéroltalakat, nagyobb megterheléskor összetartó rudak. Vö. kötő. Nyr. 29:188.

Kerik-kéve — Lozsád — a küllő. Nyr. 23:96.

△ **Késafa** — a hámfa. Nyr. 29:186.

Késefa — Hegyalja — nagy hámfa, melyet előfogatoknál használnak s melyen két kisebb hámfa van megerősítve. *A debreczeni keresztes. Nyr. 6:425. — **Késéfán járn**i — Pázmány: „Jobb a papnak késéfán járn, mint jámbor házasságban élni“. A *késéfán járó* nyilván a lógós lovat jelenti, melynek nem kell a többi két lóval a kocsit terhelni húzni. Pallas Lexicon stb. „*Hámfa*“ = „A lógós istrángját a *kisafára* kapcsolják.“ Pázmány világosan a lógóskodást értette mondásában. Az Utsz. tévesen adja a kisafa magyarázatát, mintha ez a négyesfogatban csak a két első lóé volna: valamennyi ló kisafánál fogva húz; a két első ló kisafája a keresztesen van megerősítve. A lógós ezen kívül jár.

Késleg — Csíkszentdomokos — a felhámozott lovat v. a rúdhoz fogott, járomban levő marhákat (külön, a szekérhez nem fogva) hajtani. Nyr. 32:327.

Kisafa — Resznek, Göcsej — hámfá, melyet akkor használnak, ha négy lovat hosszára fognak, az első lovak strágját (istrángját) a kisafához kötik, azért *kisafás* a nevük. *A magyarázat nem találó, mert valamennyi ló kisafánál fogva húz v. kisafán jár. Nyr. 12:188. — **Kisafa** — Lovasberény, Fejér m. — a lógós ló hámfája *és valamennyié. Nyr. 17:576. Nagy-kúnság. Nyr. 16:332.

Kisafón — Mezőszilvás, mezőségi oláh — késefa. Nyr. 37:221.

△**Kisefa** — Szentes. — Négyesy szerint a szekérnek hámfája van és nem kiséfája, mert ez afféle szabad fűrhécz, a mely leakasztható, de hozzá is ragasztható ekéhez, boronához, vontatókocsihoz stb.; van két hámfája. Nyr. 29:381. *A kiséfa és változatai azonosak a hámfával, szabadon lógók, hogy a húzóistrángok ráburkolhatók legyenek. Nyr. 29:186.

Kiséfa keresztés — Szentes — ketteshámfá, levehető. Ezekre vetik az istrángot *két külön dolog, a kisafához az istráng, a keresztéshez a kisafa kapcsolódik. Vö. Kisafán jární. Nyr. 17:46.

Kísig — Bánffy-Hunyad — kiegészítőrúd négyes v. hatos ökör-fogatoknál. Nyr. 28:426.

Kis saroglya — Szentes — az elülső s., *a melyről a kocsis hajt. Nyr. 29:381.

Kóbor — Erdély — szekér födele. Német elem a m. nyelvben. *Az eredet *francia*, a Couvert; a német az ágyburkot nevezte „*Kopperdecken*-*nek = Couvert-Decken, mi pleonasmus. A Kóbor így a Couvert szüleménye. Nyr. 23:154. és 16:526.

Kóboros — Székelység — ernyős pl. szekér. Vö. Kóbor. Nyr. 2:470.

Koč — Hont m. — tót: kocsi. *Kočiš*. Uo. — kocsis. *Magyar elem a tót nyelvben. Nyr. 29:331.

Kocsi — Fejér m. — a járomű, ha lovak húzzák v. szamarak is négy kereke van; *Szekér* — uo. — ha ökrök húzzák; *Kordé* — uo. — ha csak kétkerekű; *Taliga* — uo. — szántásnál fordul elő *, „az eke taligája“; különben elterjedt szállító kétkerekű alkotm.; *Talicska* — uo. — egykerekű, ember tolja s. deszkákból összeállított taliga; *Dragacs* — uo. — Ua., ha lécekből van készítve. Nyr. 10:187. — **Kocsi** — Szentes — a lovas szekér, v. *lőszekér*. Nyr. 29:381. — **Kocsi** — Kis-Kun-Halás — minden négykerekű járószerszám, *ha ló vonja*; ha ökör vonja: *szekér* a neve. Nyr. 15:143. — **Kocsi** — Riedl Frigyes — német: *Kutsche*, francia: *coche*, spanyol: *coche* (kocse), olasz: *cocchio*, angol: *coach*, lengyel: *kocz*, flamand: *goetse*, svéd: *kusk*. Conclusio: a *kocsi* szó, mint ezt Cornides fejtegette magyar

szó, „a mely a XV. században (*Már 1267-ben!) valószínűleg a komáromi *Kocs* helységtől vette nevét“, mely a magyar kocsi-gyártás székhelye volt. Nyr. 11: 103. — **Kocsi** — Szentés — a lovas fogat *járóműve, de nevezik *lószekérnek* is. Nyr. 29: 381. — **Kocsi** — Bugacsz, T. M. I. — lovasalkalmatosság. — **Kocsi** — szóról Szamota István. Nyr. 24: 554—556.

Kocsi eredete — Coch, Kocs községtől, innen a tót koč, német Kutsche. Réthei Prikkel M. Nyr. 27: 385—388.

△**Kocsisaru** — a kerékkötő, talabór. Nyr. 29: 187.

Kocsitámasztó — Némedi, Tolna m. — a macska. Nyr. 29: 382.

Kóla — Heves m. — kordé, káré (szerb szó). Nyr. 27: 524.

Kólé — Mátyusföld — kétkerekű taliga, feneke és oldalai deszkákból vannak összeállítva, kis ló v. szamár húzza. Nyr. 20: 325. Érsekújvár, Nyr. 8: 282.

Kolesz — Török-Szent-Miklós — kétkerekű kocsi egy lóra. *A tót koleso = kerékből. Nyr. 31: 52. Tokaj — kétkerekű taliga, kordé. Nyr. 24: 48.

Kolesz — Ónod vid., Borsod m. — nagy ökrös szekér, magas deszkaoldalakkal; rendszeren törek-hordásra használják. *A tót kolesoból. Nyr. 17: 383.

Kolla — Tiszamente — kétkerekű taliga. Nyr. 26: 140.

Kólya — Mátravidék — kétkerekű taliga. Nyr. 22: 288.

Kólyika — Szt.-Erzsébet, palóc vidék — taliga. Nyr. 26: 384.

Koncz fakóján — M. ó. Kecskemét — képletesen: gyalog.

Konicza — Hétfalu, Brassó m. — gyalogszánka. Nyr. 16: 526.

***Kordé** — kétkerekű szekér, leptika. Balatonmell., Göcsej. Kétkerekű taliga. Marczalmell., Tsz. 114. Vö. kordélni, uo. Kis-Kún-Halas — kétkerekű kocsi = *taliga. Nyr. 15: 186.

Kotyiga, kocsiga — moldvai csángó — szekér. Ered oláhból: cotigă, kétkerekű taliga, félkocsi. Nyr. 30: 180.

Kölöktézsza — Szentés — a rendes tézsza alatt nyulik el s arra szolgál, hogy az első pár ökröknek közvetlen kapcsolata legyen a rúddal s ne rongálják a hátulsó pár ökröt oly esetekben, ha nem egyszerre húznak vagy indítanak, kanyarodnak; e nélkül a hátsó pár ökr nyakára húznák a jármot vagy félrerántanak őket. Nyr. 29: 382.

△**Kölyökrúd** — „az olyan tézslaféle, mely az elülső ökrpár nyakának tehermentesítése végett (négyökrös fogatnál) a hátulsó rúd felehosszaságáig visszanyulik és így erősítetik meg.“ Nyr. 29: 185.

Körpő, körpölyű — Balatonmell., Tud. Gyűjt. 1839. — a szekérrúd elejére erősített fa,

melybe az igatartó nyakszeg jár. Nyr. 34:485.

Körpöly — az ökörszekér rúd-jának orrára szegezett fa, melybe egy az igatartó nyakszeg jár. (Tsz.) Német: *körbel*, *kerbel*; szep. szász: *kärbelból*. Nyr. 24:300.

△**Kötő** — a keresztfa. Nyr. 29:188.

Közepső záp — Vas m. — a szekéroidal zápjait összekötő, a szekéroidalak közt, azokkal párhuzamosan haladó lécz. Nyr. 29:100.

△**Kupás marokvas** — a fatengelyt végén teljesen fedő s így erősítő marokvas. Nyr. 29:187.

△**Kutya** — a ragasztószög. Nyr. 29:185.

***Kutya** — Szilágyság — vályú-szerüleg kivájt fadarab, melyet kerékkötőül használtak volt; = talabor, talpaló. Már rég kiment a divatból s ma a neve is csak öreg embereknél ismeretes. *L. boeskor, talabór. A 60-as években voltak vasból készült ilyen kerékkötők is, ma is vannak.

△**Küllő** — a kerék talpát az agytól kifeszítő karfák. Vö. fentő. Nyr. 29:187.

△**Küllőkarika** — a tőkarika. Nyr. 29:187.

Lajt — Dombóvár, Tolna m. — négykerekű vízhordó szekér, mely egy terheskocsira vaspántokkal erősített hordóból áll. Nyr. 27:47.

△**Lajtorja** — a szekéroidal. Lajtorja azért, mert a közönséges

létra mintájára készült. Nyr. 29:187.

Laptika — Pápa, Veszprém m. — kétkerekű kocsi, min a gyöpmester az elhullott marhát hordja ki. Nyr. 16:527.

Léha — Hétfalu, Brassó m., Háromszék m., Mtsz. — a juha, l. azt.

△**Léhafa** — a juha. Nyr. 29:185.

Lensika — Kemenesalja, Tud. Gyűjt. 1829. — kétkerekű taliga, l. leptika. Nyr. 34:485.

Leptike — Óbecse, Bács m. — kétkerekű taliga. Nyr. 29:190. Ui. Kecskemét, Nyr. 10:381. Sopron, Nyr. 2:560. Dunántúl, Nyr. 5:228. L. laptika.

Lisza — Nyitra palócz — vesszőből font szekéroidal. *Egy a *lészával*, ez pedig nyilván a tót *ljeskatól* = Mogyorófa, *Corylus avellana* L. ered, melynek vesszeje a legkitünőbb a fonásra. Nyr. 28:496.

△**Lógázó fölhérez** — a mozgó fölhérez. Nyr. 29:186.

△**Lócs** — a szekéroidalt támasztó görbitett farúd. Részei a lócsfej és a lócs szára és lócsvasa, a melyhez a lócskarikák járulnak. Nyr. 29:186. — **Lócs** — szláv eredetű; a tót *lévčből*. Előfordul már M. A.-ban. Nyr. 27:322.

Lócsből hámfa — Hódmezővásárhely. — Az egyszeri pap lócsót akart csinálni s hámfa lett belőle. Használjuk, mikor nem

esik meg, a mit akarunk. Nyr. 2: 239.

△**Lőcsfej** — a lőcs felső vége. Nyr. 29: 188.

△**Lőcsfoglaló** — a lőcsszár alsó végének vasalása. Vö. lőcskámva. Nyr. 29: 188.

△**Lőcsgúzs** — a szekéroidal felső száraira erősített, a lőcsöt tartó hurok. *Gúzs vagy vas-kapocs. Nyr. 29: 188.

△**Lőcskámva** — a lőcsfoglaló, *a mely a lőcsfejet a szekéroidalhoz csatolja. Nyr. 29: 188.

△**Lőcsös kocsi** — az, a melynek szekéroidalait lőcs tartja. Nyr. 29: 187.

△**Lőcsszem** — a lőcsfoglaló végén levő karika, ezzel illik a tengelyszárra, a marokvas peremkarikája mögé. Nyr. 29: 188.

△**Lőcstál** — a lőcsfej bevágása, a melyben a lőcsgúzs fekszik. Nyr. 29: 188.

Lúszekér — Szilágyosmlyó — lúszekér, mert lehetne ökrös is. Nyr. 16: 286. Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún m. Nyr. 26: 188.

△**Macska** — akadályozza meg a fölfelé haladó szekér kerekét a visszagördülésben. Vö. kocsi-támasztó. Nyr. 29: 187.

△**Marokvas** — fatengelynél a tengely szárának végét megpántoló vasalás. Féleségei: alsó-, karikás-, szárnyas-, kupásmarokvas. Vastengelyen a marokvasat kerékszög köti a tengelyszárhoz.

Nyr. 29: 187. — **Marokvas** — Hol? — A fatengelyt a végén az alatta levő vas, a marokvas, egészen körülfogja, mintegy markolja. Így az egész vas hasonlít egy alkarhoz, mely végignyulik a tengely alatt s annak végét a kéz, azaz marok markolja. Török Bertalan. Nyr. 4: 29.

Mázás (mázás?) szekér — „Currus magnus summarius vulgo mázás szekér“ 1435. Decret. Sigism. *Summarius* = teherhordó, innen a német *Saumthier* és magyar *szamár*. Kropf. Nyr. 28: 87. — **Máza, mázás szekér** — *szamár*. Zsigmond 1435. okl. és 1405. decr. „extunc, si currus, in quibus huiusmodi Ballae etc. pondera adferentur, magni, onerati, vulgo *Masa* dicti existerint. 1280. Kún László adománylevele: „Nos Ladislaus ... volentes Monasterio B. Virginis de Kompold ... succurrere, Tributum ... concessimus ordinandum taliter, quod de quolibet curru salifero unum sal, et de uno curru qui *Masa*, vocatur unum pondus etc. ... *Mázás szekér* (mázás) tehervivő társzekér lehetett. A súlyról, a melyet elbirt, kapta nevét. *Szamár* az olasz *somaro*. (Középlatin: sagma, salma, sauma: onus, sarcina; < saggarius, sahnarius, sommarius, summarius.) Tolnai Nyr. 28: 131.

Megközölni, megközletni valamit — Csík m. — a szekérrel úgy jární, hogy a kő vagy más útban levő tárgy a két ígás és a négy kerék közt maradjon el. Nyr. 10: 330.

△ **Mozgó-fölhércz** — az olyan fölhércz, a melyet a fölhérczszög nem rögzít a rúd tövéhez mozdatlanul. Vö. lógázó-fölhércz. Nyr. 29: 186.

Nagy saroglya — Szentes — a hátulsó saroglya. L. azt. Nyr. 29: 381.

Negj louú zeker — Kolozs-vári glossz. 1577. — quadriiugus. *Négylovas szekér. Nyr. 36: 416.

Négyelő — Cz. F. — 1. Így nevezik néhutt a szokottabb nevű kiséfát, (*azaz keresztet) vagyis a négylovas kocsi rúdjára akasztott hámfákat, melyek elé a két első lovat fogják. Négyelőnek mondják, mert csak akkor használják, midőn négy lovat fognak be. 2. Hosszú szíjostor, melylyel négy ökröt hajtanak, 1. bakos.

△ **Négyelő** — négyesfogatoknál a rúdvégszögre akasztott förhécz hámfái. Nyr. 29: 187.

Négyelő ostor — 1. Cz. F.

Nyakló — Pápa, Veszprém m. — a mivel a kocsiirudat a ló nyakára akasztják. Nyr. 16: 528. — **Nyakló** — Kis-Kún Halas. — *1. Az a szíj, melylyel az ostor a nyélre van kötve. 2. A melylyel a kocsiirudat a ló nyakához erősítik. Nyr. 15: 283.

△ **Nyaklószőg** — a rúdfaj alsó részén álló szög. Vö. ellentartó. Nyr. 29: 185.

Nyárs — Karczag — rakoncza. Nyr. 26: 46.

△ **Nyomórúd** — a rudalló. Nyr. 29: 188. — **Nyomó-rúd** — nem

trudes v. hypomoehlium, hanem „pertica foeni pressoria, in curru rustica“ uo. Kreszn. v. druckstange, heubaum, Ball. *Az a rúd, a melylyel a felrakott szénát lenyomják, hogy ne szóródjék. Nyr. 28: 171.

△ **Nyujtó** — az elülső és hátulsó szekéraljat összekötő két, illetve háromágú rúd. Ágai a nyujtószárnyak. Nyr. 26: 185.

△ **Nyujtószárny** — a nyujtó két oldalsó ága. Vö. ágasfa, hátsóágas, utóágas. Nyr. 29: 187.

△ **Nyujtószög** — az aljszög, azért nyujtószögnek nevezve, mert a nyujtót is a csín vázrészeihez erősíti. Nyr. 29: 186.

Oldalfa — Szentes — a saroglya ráamájának szélső kerete. Vö. görbe-fa. Nyr. 29: 381.

Oldalzáp — Szentes — a záp. Nyr. 29: 381.

Orszok (ország) — Székelyf., Erdély — rúdágast helyettesítő fa a szán orrán. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23: 483.

Ökör-rúd — Bölon, Háromszék m. — szekérrúd. *Nem elégséges magyarázat. Nyr. 34: 106.

△ **Pánt** — a rúdtő szalagos vasalása. Nyr. 29: 185.

△ **Párna** — a vánkös. Nyr. 29: 186.

Pating — Kis-Kun-Halas — az ekét és taligát összekötő láncz v. gúzs. L. Csík m. Nyr. 12: 189. és 15: 333.

Patting — Lz. — (szláv) erős szíjú, a lócsöt a szekérlajtorkjához köti.

Pengőkarika — Tokaj — a szekértengelyen levő lapos karika, mely peng, s a kerékagyat a szegtől védi. Nyr. 19:432.

ΔPersely — pörzsöl, pörsöly MTsz. A kerékagy vasbélése (a kerékagy torkában). Vö. agyper-sely. Nyr. 29:187.

Pisafa — Csúza, Baranya m. — sokszor l. *kisafa* = hámf. Nyr. 18:335.

***Ponyvás szekér** — Borsod m. — ponyvával fedett. A meszesek-nél használatos. L. bogárhátú. A fedele emlékeztet p. o. a cserebogár fedőszárnyainak domborúságára.

Posztorong — moldvai csángó — láncz a szekéren, a mely a rudat tartja = *tartóláncc. Nyr. 30:172.

Pörzsöl — Baja MTsz. — a persely.

Proczáp — moldvai csángó — ökörszekér rúdja. Eredeti oláhból: proţap: rúdtartó, husáng. Nyr. 30:181.

ΔPuska — a kerékagy torkának vasbélése, kopásellen véd. (Hosszú-falu, Brassó m. Mtsz. piska). Nyr. 29:187.

Ráf — a keréktalp abroncsa; a német Reif. Vö. sin. Nyr. 29:187.

ΔRáfsróf — a ráfot, azaz kerékabroncsot a talphoz rögzítő csavar. Nyr. 29:187.

ΔRáfszög — a ráfot, azaz kerékabroncsot a talphoz kötő szög. Vö. sinszög. Nyr. 29:187.

Ragaszt — Tiszadob — a rendes fogathoz még egy másat hozzá-szatol. Nyr. 27:45.

Ragasztókarika — a hámtü-karika. Nyr. 29:186.

ΔRagasztószög — a rüdfejen felül kiálló, hajlított vasszög, a melyhez a tézslát ragasztják. Vö. kaflantyú, kutya, rüdszeg. Nyr. 29:185.

ΔRákláb — a derékszöget a foglaló fölött megerősítő vas; meg-felel a csavar „mutter“-jának. Nyr. 29:186.

***Rakoncza** — Szilágyság — a szán eplényeinek végeibe erősített négy záp, mely a szán kasát tartja. — **Rakoncza** — Nagykún-ság — a szekér 4 sarkára tűzött 4 rúd *arra való, hogy a szénát, gabonakeresztet magasra lehessen felrakni. Nyr. 16:474. — **ΔRa-koncza** — az elülső szekéralj fürgettyűjének és a hátsó alj vánkospájának végeire erősített, fából vagy vasból való, fölfelé álló rudak. Lócs nélküli kocsin a szekéroltal felső szárán túlmen-nek, lócsös kocsinál rövidebben és ekkor csak az alsó szárán oldalt levő hüvelybe akasztják bele. Nyr. 29:186. — **Rakoncza** — m. elem az oláhbán. Lexicon Budense. Nyr. 17:467.

Rókancza — Csík m. — ra-koncza. L. Mtsz. Nyr. 32:52.

Rokincza — l. rakoncza. Nyr. 5:129.

△**Rúd** — a szekér elülső, ki-nyuló rúdja, a melyhez a lovat fogják *s a mely a szekeret kormányozza. Nyr. 29:185.

△**Rúdágas** — a szekérrúd tövéhez illő két ágas. Vö. rúdszárny ágasa, rúdszárnya, előágas. Nyr. 29:185.

△**Rudalló** — szénásszekéren a széna lekötésére használt rúd. Vö. rudazó, nyomórúd. Nyr. 29:188.

△**Rudazó** — a rudalló, nyomórúd. 29:88.

△**Rudazókötél** — a rudazó lekötésére szolgál. Nyr. 29:188.

△**Rúdfej** — a szekér rúdjának elülső, megvasalt vége. Vö. rúdorrr, rúdvég, rúdhegy. (Szentesen — Nyr. 39:381 — csak az ökör-szekérnek van rúdfeye; a kocsinak rúdvége, rúdorra.) A rúdfej abban különbözik a többi rúdvégződéstől — rúdorrr és rúdvégtől —, hogy felül rövid kiágazása van, az így keletkező < alakú rúdvég két ágán keresztül jár a ragasztószög (a melyhez a tézslát ragasztják). Nyr. 29:185.

Rúdhegy — Némedi, Tolna m. — a rúdfej. Nyr. 29:382.

△**Rúdorrr** — a rúdfej, a melyre a gyeplőt akasztják. Nyr. 29:185.

△**Rúd szára** — a rúd középső Nyr. része. 29:185.

△**Rúdszárny ágasa** — a rúd-ágas. Nyr. 29:185.

Rúdszárnyo — Vas m. — a rúdágas. Nyr. 30:100.

Rúdszeg — Némedi, Tolna m. — a ragasztószög. Nyr. 29:382.

Rúd tolva — Székelység — rúd szárnya, a tövénél való kettéválás. Nyr. 31:114.

△**Rúdtöve** — a szekér rúdjának vastag, szekérfelöli vége. Nyr. 29:185. Vas megyében: rúdtövő. Nyr. 30:100.

△**Rúdvég** — a rúdfej. Nyr. 29:185.

△**Rúdvégkarika** — a rúdfej végén levő karika, a tézsla csikoltó lánczának, a rúdhoz való kapcsolására. Vö. sikoltyú, csikoltó karika. Nyr. 29:185.

Sallangó — N.-Kúnság — a szekérnél az a vaspálca, mely az oldalt és felhérczet összetartja. Nyr. 2:326.

Samu — Szentés — a vontató alatt a rudasfát tartó fa. Nyr. 6:232.

***Saroglya** — Edvi Illés Pál — a hová a szénát rakják etetéskor; a német: *Schragen* és tót: *Šragla*. *A Nyr. 27:177. téved, mikor a tótból — šragle — jövevénynek mondja. Különbözik van a szekér végében az elrekesztő, az elején az ülő saroglya.

△**Saroglya** — Hont és Bars m., Nyr. 29:187. Saroglya — a szekérderek mellső és hátsó, léczből alkotott zárórésze. Az elülső s. a *kis* —, a hátsó a *nagy-saroglya*. (A kis-saroglyát gyakran a homlokdeszka helyettesíti). Saroglya a németben: *Schragen*. Nyr. 39:382.

Saroglya alsófája — Szentes — a saroglyaráma vízszintes alsófája. Nyr. 29:381.

△**Saroglyacsatló** — a saroglya láncza, a melylyel a saroglyát a felső saroglyakarikához képesolják. Nyr. 29:188.

Saroglya felsőfája — Szentes — a saroglya ráájának vízszintes felsőfája. Nyr. 29:381.

△**Saroglyakapocs** — a szekéroltal alsó oldalszárának bütüin levő, a saroglyák bekapcsolására szolgáló karikák. Vö. saroglyatartó. Nyr. 29:188.

△**Saroglyakarika** — a szekéroltal felső szárának bütüire erősített, a saroglya lánczát tartó karikák. Nyr. 29:188.

Saroglya középsőfája — Szentes — a saroglyaráma alsó- és felsőfája között futó vízszintes lécz. Nyr. 29:381.

Saroglyalevél — Szentes — a saroglya zápjai, a hasonlat a nyitott könyv leveleiről van véve. Nyr. 29:381.

Saroglyapálca — Szentes — a saroglya zápjai. Nyr. 29:381.

△**Saroglyaráma** — a saroglya kerete, benne a zápok. Vö. oldalfa, görbefe. Nyr. 29:188.

Saroglyatartó — Szentes — a saroglyakapocs. Nyr. 29:381.

Serágyo — Fejér m. — saroglya a kocsin; ehhez hasonló kis konyhaajtó. Nyr. 10:188.

Siketü karika — Szentgyörgyvölgy, Zala m. — fölvonócsiga. Vö. Tsz. sikoltojú, sikotyú, sikatytyú-

*L. csikolto, mely a tézslát a rúdhoz köti. Nyr. 2:280.

△**Sikoltojú** — a rúdvégkarika. Nyr. 29:185.

Símej — Tokaj — tengelyvánkös, a rúdszárnya a tengely és símej közt van. Nyr. 24:240.

△**Símely** — a vánkös. Nyr. 29:186.

△**Sin** — a kerék talpának abroncsa. Vö. ráf. Nyr. 29:187. — Vas m., (Siny) Nyr. 30:100.

Sing — 1. elle; 2. ráf, vasból a kereken. Német: schiene. Nyr. 24:396.

Sinszög — Némedi, Tolna m. — a ráfszög. Nyr. 29:382.

△**Sípkarika** — a kerékagyat repedés ellen védő kívülről körülvevő vasgyűrű. Vö. széleskarika. Nyr. 29:187.

Siraglő — Hajdú m. — oláh — saroglya. Nyr. 25:300.

Sirin — Zenta — a szekérnek vesszőből font oldalai * = a kas. Eredete nyilván a cserény. Nyr. 18:333.

Sliccz — kocsirész (*melyik?) Német: schlitz. Nyr. 24:396.

Soroglyás talicska. M. ó., Kecskemét — egykerekű, az isztrongakerítés és a tejhordásra.

Steszli — Csiliz-Radvány, Győr m. — a teszli, eredete a német stöszen, Stössel. Nyr. 23:577.

Száglás talicska — Kemenesalja, Nemes-Magasi, Vas m. — bakszekér, *bakos taliga. Nyr. 19:191.

△**Szálkavas** — fatengelynek, helyesebben szólva félig vasalt tengelynek vasalása. Vö. Erősítő. Nyr. 29:187.

△**Szárnyas marokvas** — az olyan marokvas, a mely két oldalt (szárnyakkal) erősíti a fatengelyt. Nyr. 29:187.

***Szeg** — Bugacz-Monostor — a taliga rúdján, a melynél fogva a taligát a szekér után kötik = ragasztószeg.

***Szeker** — e. h. szekér. — Csík m. — szeker részei: Nyújtó, rakoncza, küllő, fűrénz, fűrénzpáca, tengű, pengű, ütközű, sárkánykarika, lócs, hámfá, kisafa, gyuha, sín, agy, üklű, v. üklely. *A rúd és az oldal kimaradt. Tsz. 343. Szentes — az ökrösfogat, vö. *ökörseker*. Nyr. 29:381. — **Szekér** — Séllye, Somogy m. — Részei: rúd, kerék, tengöl, fűrgete, nyútó, ódá, kis ágas, lócs, sarágja, fölhécz, juha, rakoncza. Nyr. 26:48. — **Egészvágás szekér** — Székelyf. — nagy lajtorjás, buta szénahordó szekér. **Félvágás szekér** Kisebb, erdőlésre v. trágyahordásra használt szekér. Nyr. 23:524. — **Szekér** — szán, tengely, nyereg, ostor a honfoglalásnál is régibb szók. *Nyereg, ostor* finn ugorban is megvan; *szán, tengely* talán török eredetű. *Nyújtó, juhafa, késafa, hintó*, régi m. szavak. *Nyújtó* ex nyújt. *Juhafa* ex *juh, joh* = belső-rész gyomor. *Késafa* l. Nyr. 25:280. *Hintó* = ex hintázó kocs. Nyr. 27:38. — **Szekér** — Szentes — az ökrösfogat, gyakran:

ökörseker. Nyr. 29:381. — **Szekérfajták** — Gyergyó — fakóseker, félvágásseker, hordóseker, kőbőrösszekér *az igás kimaradt. Nyr. 34:322. — **Szekér** — Bugacz. T. M. I. — ökrös alkalmatosság.

△**Szekéralja** — szekéresinja, a szekér főrésze, van elülső alj v. csin és hátulsó alj v. csin. Nyr. 29:185.

△**Szekéresinja** — a szekéralja. Nyr. 29:185.

△**Szekérderek** — a tengelyeken nyugvó felső szekérrész; benne a szekérfas. Nyr. 29:187.

***Szekérfas** — általánosan — a szekérderek vesszőből font bélése.

△**Szekéroidal** — a szekér két felső, párhuzamos oldalgerendája (Vas m. Nyr. 30:100. ódófa). Nyr. 29:186—187.

△**Szekéroidal pántja** — a szomszédos zápokot összekötő, a szekéroidal száraival párhuzamos lécz. Nyr. 29:188.

Széles karika — Némedi, Tolna m. — a sípkarika. Nyr. 29:382.

***Szin, szin-al** — Székelyf., Tolna m. — szekér v. egyéb számára való fedett hely. Pápa vidékén: sziny. Tsz. 347.

Szinely — Szentes — a tengelytőke. Nyr. 29:381.

Szügyellő — Szentes — kettős karika a lóseker-rúd végén; behúzzák a kettős nyaklót. Nyr. 29:382.

Tajicska — Nkúnság — emberi erőre készült kétkerekű kézi kocsí.

Tajiga v. kordé — uo. — kétkerekű egylovas kocsí. Nyr. 16: 524.

***Talabor** — Székelyf. — válúszerűleg kivájt fadarab, melyet a lejtőn lefelé való menetnél kerékkötőül szoktak volt használni, l. boeskor. Tsz. 355. — **Talabor** (alabor) — Székelység — talpaló. A kerék alá talabort vet. Tsz., Kr. Nyr. 2: 471. — Δ **Talabor** — a kerékkötő. Nyr. 29: 187.

Talicska — Csallóköz — deszkából készült egykerekű szállító eszköz.

Taliga — uo. — kétkerekű emberhúzta kocsí (Kún László szekere). Nyr. 16: 140.

***Taliga** — Debreczen és általában — kétkerekű alkotmány, melyet a ló, két rúd közé fogva, húz. Különben lőcsős-oldalas. Nyilván ázsiai eredetű, egy az *arba* v. *araba* járóművel; teljes analógója pedig az orosz *telega*. MNy. VI: 6. Kl.

***Taliga** — Bugacz-Monostor, de Hortobágy is — kétkerekű, fedeles, zárt alkotmány, a melyben az eleség állott, innen *Kenyeres taliga*; a cserényszekér után volt kötve, egyrudas, ágasfára feltámasztva. *Keckemét, *Kis-Kún-Félegyháza, *Csongrád, 1799., l. Taligás.

Taligás — Bugacz-Monostor, Debreczen, Hortobágy — az a

pásztor, a ki a gazdaságot el látja; a Hortobágyon már nincs is taligás. Bugacz-Monostoron az a pásztor, a ki a cserényben gazdálkodik: *lakos*.

Δ **Talp** — a kerék talpa, azaz kerülete. Vö. kerékfal, tóp. Nyr. 29: 187.

Δ **Talpalló** — a kerékkötő. Nyr. 29: 187.

***Talpaló** — Székelyf. — fából készült kerékkötő; nagyobb forgalmú helyeken vasból is készült = talabor, *1. Boeskor. Tsz. 356.

Tányérkarika — Csík m. — vaskarika a tengelyen belül, hogy a surlódás kisebb legyen. Nyr. 26: 428.

Targancs — Monor — targoncza.

Tergenye — Debreczen — *tergenyészamár*: teherhordó számár *nyerge. Nyr. 11: 477.

***Targoncza, talicska** — Székelyf., Tsz. 358. — kétkerekű szekér, köldülőszekér.

Targoncza = talyiga — Hajdú. Szovát — kétkerekű kocsí. Nyr. 24: 584.

Tasli — Szentes — a hámtűtáska. Nyr. 29: 381.

Telega, Kibitka, Araba — Ázsia, Kisázsia és Oroszország — kétkerekű járóművek.

Tengelyág — Némedi, Tolna m. — a tengelytőke. Nyr. 29: 382.

Δ **Tengelycsap** — a tengelyszár. Nyr. 29: 186.

△**Tengelyderék** — a kerék-tengely középső része, dereka, két oldalán a tengelyszárak szolgálják az agyba. Vö. tengő. Nyr. 29:186.

△**Tengelyfa** — a tengelytőke. 29:186.

△**Tengelynyila** — Szentés — a tengelyszár, a tengely baloldali nyila; csás nyila; a jobboldali: hajszásnyila. Nyr. 29:186.

△**Tengelyszár** — a tengelyderéknak a kerékagyba szolgáló nyulványa. Vö. tengelyesap, tengelynyila. Nyr. 29:186.

△**Tengelytőke** — a kerek tengelydereka fölött fekvő, a vánkost tartó gerenda. Fatengelyeknél a tengelytőke és a kerék tengelye azonos. Vö. színely, tengelyág, tengelyfa, tőkefa, tengelyderék. Nyr. 29:186.

Tengelyvégszeg, tengelyvaszeg — Szatmár m. — a szekér része. Nyr. 34:383.

Tengő — Vas m. — a tengelyderék. Nyr. 30:100.

Ténzsala — Lz. — Két szőres viszen egy *fittykalbászt*. (Két szarvasmarha közt a ténzszala.) Találós mese.

***Tergenyé** — Alföld — szármányereg, melyre a terhet rakják.

Tészli — Vas m. — a tengely végét körülvevő és a löcsöt tartó vastok. Nyr. 30:100. Negyeden is teszli, ab steszli = német Stosen. Nyr. 23:577.

△**Tézsza** — az a vendégrúd, a melyhez a négyes ökörfogatnál az első pár fogva van. Nyr. 29:185.

Tézsza, téznzola — Lz. Alsó-fehér m. — szekérrúd. Nyr. 22:418. — ***Tézsza, tézsolya** — Székelyf., Balatonmell., Kemenesalja, Őrség, Tsz. 363. — *A négyes ökörfogatnál az első párnak való rúd, a melyet a csikoltó köt a szekérrúddhoz.

Tezsola — Sirok, Heves m. — szekérrúd. L. tézsza. Nyr. 27:44.

Thaliga, taliga — Kolozsvári glosszák, 1577. — bigae, birotum. C⁴, tibiale (!) Cc¹. *Thaligas*. uo. — carrucarius, bigarius U³. Nyr. 36:70.

Tóp — Vas m. — a kerék talpa. Nyr. 30:100.

***Torboncza** — Székelyf., Tsz. 366. — targoncza.

△**Tőkarika** — az agyat repedés ellen védő vasgyűrű a küllők mellett. Vö. küllőkarika, agykarika. Nyr. 29:187.

△**Tőkefa** — a tengelytőke. Nyr. 29:186.

△**Tőkepánt** — foglalja össze az elülső és hátulsó szekéraljban a vánkost és tengelytőkét. Vö. fojtópánt. Nyr. 29:186.

***Történetes hely** — Göcsej, Tsz. 369. — veszedelmes hely, hol a szekér könnyen felfordulhat.

***Türet** — Balatonmell., Tsz. 372. — a szénásszekeren több (?) türetek vannak s a türetek száma

szerint drágább is. (Talán : csomórétegek ?)

Ujstye — moldvai csángó — kocsirúd. *A szláv oje-ből. Nyr. 30 : 173.

Útóágas — Alsófehér m. — a nyujtószárnya. Nyr. 23 : 576.

Üklely, üklü — Őrség — az a szöglet, hol a kocsirúd a tengely alatt kétfelé ágazik. Tsz. 375.

Ülisdeszka — Vas m. — ülésdeszka, a koci v. szekér elején a szekéroidalakra akasztott kocsisülés. Nyr. 30 : 100.

Ütköző — Vas m. — védi a „puska“ végét a kopástól. Nyr. 30 : 100.

ΔVakszög — a vasrakoneza felerősítésére és támasztására szolgáló, a fürgettyübe, illetve a vánkofsába behajtott szög. Nyr. 29 : 186.

ΔVánkos — a tengelyderék fölött szekérszéltyiben fekvő, elöl a fürgettyút, hátul a szekérfeneket tartó gerenda. Vö. simely, vánkosfa, zsámoly, párna. Nyr. 29 : 186.

ΔVánkosfa — a vánkos. Nyr. 29 : 186.

Vánkus — Szentes — a tajiga tengelye fölött levő vastagabb fa, melyen a gerendely vége nyugszik. Nyr. 17 : 45.

ΔVasalás — a rúdon van vasalás a rúdféjen és a rúdtövén pánatok. Nyr. 29 : 185.

Vasvillatartó — Szentes — a villatartó. Nyr. 29 : 381.

ΔVégiglyuk — a kerékagy torka; kitünő néphumor. Nyr. 29 : 187.

ΔVégsókarika — a kerékagyat repedés ellen védő vasgyűrű. Nyr. 29 : 187.

ΔVégszög — a kerékszög. Nyr. 29 : 187.

ΔVendégoldal — szénás- és szalmásszekérre, annak keresztfára fektetett gerendák, hogy a szekeret szélesítsék. *Arany* Toldijában: „Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán“. Nyr. 29 : 188.

ΔVendégoldalguzs — a vendégoldalakat összekötő hurok. Nyr. 29 : 188.

Vezér — Zilah — a szán orránál az a rész, melyhez a rudat erősítik. Nyr. 28 : 233.

ΔVillatartó karika — a szekéroidal felső szárán levő, szénavillát tartó karika; párja az alsó oldalszár hátsó részére esik. Vö. Alsó-, felső sallangó. Nyr. 29 : 188.

Vögyi — Tisza-Dob — még pedig a *kelés vögyi* (közepé belseje); a *vetélő vögyi*, a mozdulatlan tengely, a melyen a csíve forog; a *rúd vögyi* a rúd töve, a melyen rúdszeg megy keresztül. Nyr. 27 : 46.

*Záp — Szatmár vid. — egy íz a szekéroidalban. Tsz. 390. Tokaj : 1. romlott (tojás), 2. a szekéroidal keresztfája. Nyr. 24 : 335.

ΔZáp — a lajtortja vagyis szekéroidal alsó- és felsőszárát és a saroglya ráját összekötő rudak. Vö. fog, csütke, oldalzáp, saroglyalevél, saroglyapálcza. Nyr. 29 : 187.

Zéha — Mtsz. a juha. L. azt.

Zeplény — Sárköz — a szánkó egyik része. L. eplény. (*„Az eplény“ helyett „a Zeplény“). Nyr. 32 : 464.

Ziha — a juha. Nyr. 29 : 185.

ΔZámoly — a vánkos. Nyr. 29 : 186.

Lófogát és szerszám.

Béső — Csallóköz, Bacsfa — balról befogott ló. *Helyes közfelfogás szerint a *nyerges*. L. azt. Nyr. 16 : 47.

Bottartó — Bugacz, T. M. I. — derékszijen vaskarika, a csikós használja, ha lóra száll.

***Csatlóláncz** — Debreczen — hosszúláncz, a melynél fogva a lógósok húznak.

***Csattodarabok** — Debreczen — felcsattolásokra szolgáló szíjak a lónyerges. MNy. VI : 6. Kl.

***Czímeres** — általánosan — derék ; van czímeresökör, czímeresszád, czímeresfogát (a debreczeni) stb. MNy. VI : 12. Kl.

***Czölömp** — Keszthely — kolonc, a mit a kutya nyakára kötnek.

***Dzségér** — Kis-Kun-Halas — zsiger.

***Egyszéltibe** — Debreczen — a szekérrúdhoz értve, keresztbe egy sorba fogott lovak. MNy. VI : 6. Kl.

Előjárók — Drávavid. és Baranya m. — a koesi elé fogott lovak. *Csak a négyesfogát előjáróinak felel meg. Nyr. 7 : 477.

***Embertülső** — Debreczen — *lógós*, a csoportos lófogatban a halfelől befogott *lógós*. Vö. lógós, Szekérnél, taligánál egyaránt.

***Farbőr** — Debreczen — a két nyeregkápa közötti, a melyre a felülés történik. MNy. VI : 6 Kl.

Félló — Hódmezővásárhely — egyeslő a koesi előtt. — **Félló-taliga** — Apámuram kocsija. MNy. II : 136. *Ad normam félkéz, félláb, félszem stb. ; típusos magyar.

***Felrántó** — Debreczen — keskeny szíj, mely a hevedert megfeszíti. MNy. VI : 6. Kl.

Fogókötel — l. ponyvaskötél.

***Fokostartó** — Debreczen — a lónyereg elülső részén egy bőrhurok, melybe a fokos jár. MNy. VI : 6 Kl.

Gamó — Bugacz, T. M. I. — horog, a vasfazék felakasztására.

Göncei békó — Bugacz — T. M. I. — kulceszal zárható.

Gyeplős — Kolozsvári glosszák, 1577. — antecessarius B. *A négyes fogatnál az előlfogott baloldali ló. Nyr. 39 : 179

***Gyeplős** — általánosan — a négyes fogatoknál, de a többi

esoportnál is az elöl befogott balfelőli ló.

Gyeplős lovak — Nytsz. — funales equi PPBod. *A négyesfogatban az előljáró baloldali ló; helyesen van adva: Ballagi 1873. Hont és Bars m. Nyr. 29:32. Balatonmell. 1839. Mtsz. Cz. F. magyarázat.

***Hajzás** — Debreczen — *lógós*, a hármastaligás fogatú taligában a jobb oldali, rúdon kívül fogott ló, mely hajzás, mert a taligás *jobb* keze ügyében vagyis a jobbkezben tartott ostor alatt jár; tehát *hajszolható*. MNy. VI—7. Kl.

***Hámfa** — általánosan — az, a melyhez a lógosok istrángja szolgál. L. kisafa, ill. kiséfa.

***Hármas** — Debreczen — *fogat*, a három ló egysorban, egyszíltibe fogva. A rudat véve *balról* a nyerges, jobbról a *rudas*, ez utóbbi mellett a *lógós*, mely külön kisafához fogva a tengelyhez megerősített *csatlóláncznál* fogva húz. MNy. VI:7. Kl.

***Hármasfogató** — Debreczen — taliga; a középső ló, *nyerges*, a két rúd között jár, erre dől a teher, a két rudat *heveder* köti össze s ez nehezedik a nyeregre. MNy. VI:7 Kl.

***Hatlóláncz** — Debreczen — eredetileg a hatosfogatnak sajátos láncza, mely átment a többi népesfogatra is.

***Hatos** — Debreczen — *fogat*. Elöl egyszíltibe négy, a rúd mellett két ló: balról a *nyerges*,

jobbról a *rudas*. Elöl közepén balról a *gyeplős*, jobbról az *ostorhegyes*; balról a gyeplős mellett az *embertülső*, jobbról az ostorhegyes mellett a *hajzás* lánczos. MNy. VI:11. Kl.

***Hetes** — Debreczen — fogat. Elöl egyszíltibe négy, hátul három ló, a nomenclaturát lásd a hatos fogatnál. MNy. VI:11. Kl.

***Heveder** — Debreczen — tenyérnél is szélesebb szíj, mely a nyeret a ló hátán megerősíti. MNy. 6:6. Kl.

***Hittyes** — Debreczen — a négyesfogat bizonyos formája, a midőn a kocsis nem nyeregből, hanem a saroglyából hajt.

***Hittyesre fogott négyes** — Debreczen — két ló elől kisafához, kettő a rúd mellé fogva. Ez nemzetközi forma is. Hátul a rúd mellett balra a nyerges, jobbra a rudas; elől balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes*, mert az ostor csak a hegyével éri. MNy. VI:9. Kl. és Nyr. 3:36. Hajdú m.

***Kengyel** — Debreczen — a mibe a lovas fel- és leszálláskor s lovaglás közben betesz, illetve betéve tartja a lábát. MNy. VI:6. Kl.

***Kengyelszíj** — Debreczen — a mely a kengyelt a nyereghez erősíti. MNy. VI:6. Kl.

***Keresztes** — Debreczen — két összeszíjazott hámfa, a melyhez az előljáró lovak, gyeplős, ostorhegyes, fogva vannak.

***Keresztfa** — Debreczen — a lónyereg első kápáján. Néha vas-

ból, néha sárgarézből, de azért mindig keresztfa. MNy. VI: 6. Kl.

***Kettes** — Debreczen — fogat, egy rúd mellé két ló jobbról-balról befogva. MNy. VI: 7. Kl.

***Kéztűső** — Patonyszél, Alsó-Csallóköz — a rudas ló. Vö. azt. Helyreigazítja a Nyr. 1: 231 és 12: 142 adatát. A „belső“ Heves megye, *jobbról* befogott ló. Mtsz. 115, a *rudas*. L. azt. Ugyanez a Mtsz. 116 alatt *jobbról* felhozott ló is.

***Kisafa** — sok helyen — l. Hámfa, Kisefa.

Kisefás — Cz. F. — Midón négy ló van a koci elé fogva, a rúd jobboldalán járó ló neve *rudas*, az elébe fogotté pedig *kisefás* vagy *ostorhegyes*; a rúd baloldalán járóé, *melyen több vidék szokása szerint a kocsis ül, nyerges*, az előtte járóé pedig *gyep-lős*. *Helyes.

Kocsi — István ifj. kir., 1267. — „ad nos properare debeas apparatus bellicis super totidem *cochy* iugalibus vehendis et *bene vasatis*, jól vasalt kocsi. Nyr. 8: 551.

***Koppantóra** — Debreczen és több vidéken — a rúd mellett kettő, nyerges és rudas, ezek előtt egy ló, mely szántáskor a barázdában jár. A tótságon sokszorosan, hátul két ökör, elől egy ló, a fogat neve: *na vidlički*. MNy. VI: 13. Kl.

Lägäü — Erd. Érzhegység, mőczok — *lógó*, melyet harmadik

lónak fognak be. *Cal de lägäü* = lógoló. Nyr. 34: 256.

***Lánczos** — Debreczen — az *embertűső*, az ötös fogatban, melynek hámfája a hátlótartó hosszú lánczhoz van kapcsolva, mely az első tengelyhez szolgál. MNy. VI: 11. Kl. Ellentétben a lógósokhoz, a melyek a hátulsó tengelynél fogva húznak. MNy. 6: 11. Kl.

Lóggós — Kis-Kun-Halas — a koci elé fogott harmadik ló. Rendesen csak kettőt fognak be. „Hiszen szeretné bággyadtszámárnak csak lógón útfélen járni. Czó rúd mellé csak.“ (Matkó: B. Csák 275.) Nyr. 15: 238.

Lógó — Bagota, Komárom m. — így nevezik a harmadik lovat, mely nem a kocsirúd mellett, hanem egyik ló mellett áll. Nyr. 25: 478.

***Lógós** — általánosan — a csoportos lófogatoknál, külső oldalon, külön hámfához (kisafához) fogott ló. Van *embertűső* és *hajszás* lógós, l. azokat. — *Logoš* (ló) m. elem a tótban: *logosz*, *łokosz*, rutén: *lögöšnyj*, szerb-horvát: *logov*. Nyr. 17: 447.

Logós út — Ballagi — „a szekér-út mellett azon útvonal, a melyen a lógós ló szokott menni“. 1873.

***Lónyereg** — l. Nyereg.

Lovagló kantár — Bugacz, T. M. I.

***Nyeregfa** — Debreczen — a lónyereg faalkotmánya. MNy. VI: 6. Kl.

***Nyeregkápa** — Debreczen — első és hátulsó; a nyereg két kiálló része, a mely közé a felülés történik. MNy. VI:6. Kl.

***Nyerges** — Debreczen — az egy rúd mellé fogott két ló közül a *baloldali* — a bakról vagy saroglyából véve — még akkor is, ha nincs nyereg a hátán. Az elnevezés állandó, helyhez kötött, akárhány lóból álljon is a fogat. MNy. VI:7. Kl. — Vas m., Nyr. 30:99 — a balról befogott ló. Helyesen még: Cz. F., Balatonmellék, Mtsz. 1839., Hont és Bars m., Nyr. 29:382., Ballagi 1873. *Nyergés* — Nytsz. — ephippiarius, ephippiatus, stratarium M. A. (gesattelt, satteltragend) *Nyergeslő* clitellarius Pesti: Nom. III. 102 equus sellarius, ephippiarius PPBod. cedit in *nyerges* potok 1268 (Wenzel III. 195). Az sarga lovat fekestül hamostul, zekeres niergessel hagiom Thamasnak RMNy. II, 302.

***Nyolczas** — Debreczen — elől is, a rúd mellett is egyszerűtibe négy-négy ló. A nomenclaturát l. a hatos fogatnál. MNy. VI:11. Kl. — *Ötletes fogat* egyszerűtiben. Az adat néhai Széll Farkastól való. Sokan kétségbevonták; de a gazda felelete Sz. F. kérdésére: már mire való az a sok ló? Azer mer van! Rávall a debreczeni típusú önézetre s ez valóvá avatja Sz. F. adatát. MNy. VI:12. Kl.

***Oldalbőr** — Debreczen — a farkbőrnek a lónyereg oldalára leérő része. MNy. VI:6. Kl.

***Ostorhegyes** — általános — a négyes lófogatnál, az első sorban jobbfelől befogott ló, melyet a kocsis csak ostorhegygyel érhet el.

Ostorhegyes ló — Kreszn. — a gyeplős ló mellett való. S. I. Helyesen még: Cz. F., Ballagi, 1873.

***Ötös** — Debreczen — fogat: 1. *nyeregből* hajtva. Ez a típus debreczeni fogat: elől három, hátul a rúd mellett két ló, még pedig a rúdtól balra a *nyerges*, jobbról a *rudas*; elől balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes*, a gyeplőstől balra az embertülső *lánczos*, mely külön hámfán az első tengelyhez csatolt hosszú láncznál fogva húz. MNy. VI:11. Kl. — 2. *Hosszúgyeplőre*, francziásan hajtva: a saroglyából. Két sor ló, hátul három a rúd mellett, balról a *nyerges*, jobbról a *rudas*, e mellett a *lógós*, külön kisafához fogva. Elöl balra a *gyeplős*, jobbra az *ostorhegyes* MNy. VI:9. Kl.

Pányvaskötél — Bugacz T. M. I. — hosszú kötél, a végén hurok, lófogasra.

***Rudas** — Debreczen — az egy rúd mellé fogott két ló közül a *jobboldali* — a bakról vagy saroglyából véve. Az elnevezés állandó helyhez kötött, akárhány lóból álljon is a fogat. MNy. VI:7. Kl. — **Rudas** — Ballagi, 1873. — kocsiba befogott két ló közül az, a melyik jobbfelül áll. Helyesen még: Balatonmellék,

Tsz. 1839. Vas m., Nyr. 30:99.
Hont és Bars m., Nyr. 29:382.
Cz. F., hozzá a népdal:

Állj meg Jancsi, itt van már a csárda,
Ihatnék a rudas lovam, a sárگا.

Rudas — NyfSz. — *temonis*; stangen, Rudas lovak: *equi jugales, jugatorii, jugarii* PPBod. Az én lovaim az rudas sánta, az két gyermek ló erőtlén az keh miatt. Lev. T. II. 30. Ha te üdvözülz, az én rudas lovam is üdvözül. Thaly Adal. I. 80.

* **Seggbőr** — l. farbőr.

* **Sziltire fogott négyes** — Debreczen — fogat. Középen, a rúd mellett *balról* a nyerges, *jobbról* a rudas. A nyergestől balra az *embertülső*, a rudastól jobbra a *hajszás-lógós*. MNy. VI:9. Kl.

Vasbékó — Bugacz, T. M. I. — ló lábára való.

Debreczeni lófogatok.

(Rövidítések: Debr. l. f. = debreczeni lófogat, E.-t.-l. = embertülső-lógós, O.-h. = ostorhegyes, H.-l. = hajszáslógós.)

Egyfogatú taliga — Debr. f. — alakzata: Nyerges, taliga.

Egysziltibe — Debr. sz. — ha kettőnél több lovat egysorba fognak.

Előrefogni — Debr. sz. — ha a lovak két sorban, négyes, ötös stb. fogat, vannak befogva.

Francziás hatos — Debr. f. — fogat, szántásra, alakzata:

E.-t.-lánczos — Gyepflős — Ostorh.,
Lógós — Nyerges — Rudas,
Eketaliga,
Eke.

Hármas szekérfogat — Debr. f. — alakzata:

Nyerges — Rudas — Hajszáslógós,
Szekér.

Háromfogatú taliga — Debr. f. — alakzata:

E.-t.-l. — Nyerges — Hajszás-lógós,
Taliga.

Hatos fogat — Debr. f. — alakzata:

E.-t.-l. — Gyepflős — Ostorh. — H.-l.,
Nyerges — Rudas,
Szekér.

Hegyesre fogott — l. Koppantóra.

Hetes fogat — Debr. f. — ritka, alakzata:

E.-t.-lánczos — Gyepflős — O.-h. — H.-l.,
Nyerges — Rudas — Lógós,
Szekér.

Kétfogatú taliga — Debr. f. — alakzata:

Nyerges — Hajszás-lógós,
Taliga.

Kettősszekérfogat — Debr. f. — alakzata:

Nyerges — Rudas,
Szekér.

Koppantóra — Debr. vidéki f. — kisebb erővel szántásra való; alakzata:

Gyepflős,
Nyerges — Rudas,
Eketaliga,
Eke.

Lógóra fogott hatos — Debr. f. alakzata:

E.-t.-lánczos—Gyeplős—Ostorh.—
Nyerges—Rudas—Lógós,
Szekér.

Négyes szekérfogat — Debr. f. alakzata: 1. *előrefogva*; hittyes v. francziás hosszú gyeplőre, saroglyából hajtva:

Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas,
Szekér.

2. *egyszéltiben fogva*:

E.-t.-lógós—Nyerges—Rudas—H.-l.,
Szekér.

Nyeregből hajtott — Debr. sz. — az a kétsoros fogat, a mikor a kocsis, a nyeregben ülve, hajt.

Nyolczas fogat — Debr. f. — a teljes nomenclatúrát adja két sorban előrefogva; alakzata:

E.-t.-lán.—Gyeplős—O.-h.—H.-lán.,
E.-t.-lógós—Nyerges—Rudas—H.-l.,
Szekér.

Ötös fogat — Debr. f. —

1. *saroglyából* hajtott, alakzata: Lánczos—Gyeplős—Ostorhegyes—
Nyerges—Rudas,
Szekér.

2. *nyeregből* hajtott, ez a világ-hírű tipikus fogat; alakzata:

Lánczos—Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas,
Szekér.

3. *lógóra* fogott, alakzata:

Gyeplős—Ostorhegyes,
Nyerges—Rudas—Lógós,
Szekér. — nn.

Ragasztani — Debr. sz. — annyi mint hozzácsatolni, karikával a ragasztószeghez akasztani a keresztet kétsoros fogatnál.

Saraglyából hajtott — Debr. sz. — az a fogat, a mikor a kocsis sem ül nyeregbe.

Debreczeni lószerszám.

(Rövidítés: Debr. l.)

Álladó tekerés — Debr. l. — a csikósféken, a forgó karikát tartja.

Általvető — Debr. l. — l. csikósnyereg.

Csikósfék — Debr. l. — jellemzi a homlokszíz hiánya, a mi a ló fejének sajátos jelleget ad; különben részei: Fejszíz, pofaszíjak, orodzó, abladzó, forgókarika, kikötőszíz, pofasallang, lyukasztott díszítéssel, zabla.

Csikósnyereg — Debr. l. — csak mint általvető egy pokróczdarab, hozzácsatolt kengyelekkel.

Fék — Debr. l. — a kantár népies formáinak neve, vö. szekerfék, csikósfék és nyergesfék v. kantár.

Fékfej — Debr. l. — a fék fülmögötti része.

Fékszár — Debr. l. — az a rövidebb szíz, mely a nyergen ülő kocsishoz a zablától megy.

Gyeplő — Debr. l. — az a hosszú szíz, mely a zablától indulva a kocsis kezébe jut.

Hám — Debr. l. — bőrből alkotva a melynél fogva a ló a szekeret húzza. Részei: Hámhúzó, a szügynek szolgáló rész. Csülök, a melybe az istráng fűződik. Nyakszíz, a ló nyakán átvetve. Vállszíz, a ló vál-

lát övedzi. Hátszíz, a ló hátán vonul. Hámtáska, az istráng szá-mára. Czombtáska, vagy tompor-táska. Hasló, alulról tartja a há-mot. Istráng kenderből.

Kantár — Debr. l. — Z. L. szerint a *szemellős*, simlideses = Schirmleder úri készség, nn.

Kikötőszár — Debr. l. — a forgókarikából indul.

Nyereg — Debr. l. — úgy a szekeres, a taligás fuvarozásnál szerepel. Részei: Első nyeregkápa v. nyeregfű, Hátsó nyeregkápa v. nyeregfű. Farbőr, ülésre való. Nyeregszárny v. oldalbőr. Heveder, a nyereg lekötésére. Lekötőszíz ua. Vakcsatt, mert nincs peczke. Felrántószíz, a bevarrott vakcsat-ton. Csattos kengyelszíz. Kengyel. Keresztfá v. keresztész. Csattos-darabok. Farmatring, a ló farka alatt. Fokostartó, ma fékszárnak való. Nyeregbunda, a farbőrön. Izzasztó, a nyereg alatt.

Nyergesfék — Debr. l. — a szekeresféktől a félkörben futó *órádzó* különbözteti meg. Vö. szekeresfék.

Ostor — Debr. l. — részei: Ostornyel. Ostortelek. Suhogó.

Szekeresfék — Debr. l. — Részei: Fék feje. Pofaszíz. Homlok-szíz, szironyos díszítéssel. Homlok-sallangó. Keresztszíz. Zablatartó szíjak. Zabla és karikái. Fapeczek, mint zablatartó. Alladzó. Tartalék-szíz. Szíjtartókarikák. Pofasallangó.

Szemellő — Debr. l. — tulaj-donképpen szemellenző. L. Kantár.

Debreczeni kosi és igásszekér.

(Rövidítés: Debr. k. i. sz.)

Abrakostarisznya — Debr. sz. — etetéskor az abrakadásra szol-gál; a ló fejére akasztható; a szekér tartozéka.

Alsó oldalfa — Debr. sz. — Z. L.

Csatlófa — Debr. sz. — fe-szíti a derékkötőlánczat.

Csatlós — Debr. sz. — a fel-hércz vasalása, mely a rúd szár-nyához szolgál.

Csobán — Debr. sz. — víz-tartó faedény, a szekér rendes tartozéka.

Derékkötőláncz — Debr. sz. — teherrakodás esetén a szekér-oldalak összehúzására szolgál.

Egyrúdú szekér — Debr. — Z. L.

Első tengely — Debr. sz. — Z. L., két keréknek.

Fejszetartó — Debr. sz. — a hosszúnyelű fejszének szolgál; a szekér tartozéka.

Felhércz — Debr. sz. — mely a rudat töve táján keresztezi, a kosi szélességénél valamivel hosszabb rúd. Z. L.

Felhérczkapocs — Debr. sz. — a felhércz két végén alkalmazott vasalás. Z. L.

Felhérczkarika — Debr. sz. — a melyen a többes fogatoknál a lánczos ló lánczát átbujtatják.

Felső oldalfa — Debr. sz. — Z. L., a melyet a lócsök támasztanak.

Gúzs — Debr. sz. — az, a melylyel a vendégoldal a szekéroldalra van beakasztva.

Hámfa — Debr. sz. — a melyhez a lovat az istrágnál fogva befogják. Vö. kisafa stb.

Hátsó tengely — Debr. sz. — Z. L., két hátulsó keréknek.

Keresztes — Debr. sz. — az a rész, melyhez az előrefogott lovak a kiséfánál fogva húznak.

Lócs — Debr. sz. — Z. L., a szekéroldalak támasztására.

Lócsfő — Debr. sz. — a négy lócs felső vége, mely a felső oldalfát támasztja. Z. L.

Lócskarika — Debr. sz. — a bal lócsön a többágú vasvilla nyelének befogadására.

Nyaklószege — Debr. sz. — a rúd végén a ragasztószeg mögött áll.

Ragasztószeg — Debr. sz. — a rúd végén, a keresztes beakasztására szolgál.

Rakoncza — Debr. sz. — emeli a szekeret s takarmány és gabonahordáskor jön alkalmazásba; de az is, a mely a szekéroldalakat alul tartja.

Rúdszárny — Debr. sz. — a rúdnak a szekér alá nyúló ágas része.

Rúdtöve — Debr. sz. — a szekér felé eső vastagabb vége.

Rúdvég — Debr. sz. — a rúdtóval ellenkező, vékonyabb rész, rajta a ragasztóvasalás.

Sallangó — Debr. sz. — a melyre a csobán, szeredás, vakaró, abrakostarisznya és a csikóbőrös kulacs van akasztva; mind a szekér tartozéka.

Szeredás — Debr. sz. — elégséges tarisznya, a debreczeni szekér rendes tartozéka.

Vakaró tarisznya — Debr. sz. — a ló tisztítására való szerszámmal, a debreczeni szekér rendes tartozéka.

Vasperecz — Debr. sz. — nagy beakasztó karika a keresztesen.

Vendégoldal — Debr. sz. — növeli a szekér szélességét s gúzzsal van akasztva a szekéroldalra.

Zápok — Debr. sz. — a felső és alsó oldalfákat összekötő léczek; előlről haladva, van első, második és harmadik záp. Z. L.

Lóhajtás.

Debreczen.

***Gyű te!** — Debreczen — indító szó, a lófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

***Hahó** — Debreczen — tartóztató szó a lóhajtásnál. MNy. VI: 6. Kl.

***Hó** — Debreczen — megállító szó a lófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

No, gyű! — Debreczen — indítószó alófogatnál. MNy. VI: 6. Kl.

Debreczeni taliga.

(Rövidítés: Debr. t.).

Aljdeszka — Debr. t. — a taliga feneke.

Hasló láncz — Debr. t. — mely a taligás ló hasa alatt elmenve, tartja a két rudat.

Heveder — Debr. t. — a nyergelen átvetve szolgál.

Keresztszóp — Debr. t. — a mely a taliga két rúdját együtt tartja.

Kétrúdú — Debr. t. — a kétkerekű taliga.

Rúdtartó szij — Debr. t. — a ló nyergéről lecsüngve, tartja a rudat.

Saroglya — Nyírség — a taligán is van.

Ülésdeszka — Debr. t. — l. aljdeszka.

II. A HÁZ ÉS SZÉRÚJE.**Eke.**

***Anda-monya** — Csík m., Utsz. I. 42 — ekeszeg.

***Anyaszarv** — Heves m., Utsz. I. 46 — az eke nagyobbik szarva, melybe a gerendely vége van befoglalva.

Átlaló — Csík m. — összekötő, átfogó pl. ekekabala átlalója. MNy. I: 282.

Corman — Erd. Érezhegység. móczok — *kormány*, az ekén a kormányvas. Nyr. 34: 151.

***Cságotó** — szántó taliga horgas löjtforma rúdja, melylyel az

eke nagyobb, vagy kisebb fogásra igazítottatik. Székely szó. Tsz. 58.

Cságottyu — Nagykúnság — az eketaligán az a görbe vas, mely az eke irányát szabályozza, l. cságotó. Nyr. 16: 190.

***Csigóté** — a tézsla végét az ekerúddal összefoglaló fa-csatt. Balatonmell. Tsz. 70. *Csikóté* — foglaló, melylyel a rudat a szánhoz foglalják. Marczalmell. Tsz. 71.

Csikótó — Palócszág — sikolytyu; az ekét a rúddhoz tartó faszög. Nyr. 23: 384.

Csoroszlya Oklsz. 1587: Eg lapos was es keth chorozla hozza. 1594: Ket lapos was chorozliastol. 1597: Ekere valo szeles es czorozla vasak. 1638: Lemez was. Czioroszlia was. — **Csoroszlya** — ált. — az a késszerű vas, mely az ekevas előtt irányt vág.

Czank — Tsz. — szeg, a melylyel az ekét mélyebbre eresztik vagy kijjebb emelik. Német *Zange*-ből. Ny. 24: 102.

Czioroszlia — Sz. F. B. — Culter praecisorius.

Egy ekebeli — Hódmezővásárhely. — A pór nép így fejezi ki, ha sok gyermeke van; egy *ekebeli* hat, mivel ennyi ökröt szoktak szántáskor az eke elé fogni. Nyr. 2: 189.

Ekefejelés — Oklsz., 1521. — Eodem die Ekefeyelesre. Az ekefej javítása.

***Eke kabala** — Csíkszék — ekelő. Tsz. 104. A székelyföld nagy részén: Marostorda és Udvarhely megyékben *kabala*, l. ekelő.

Ekekjssig — Érmellék — az ekéhez tartozó összes szerszám. Nyr. 29:334.

*Ekeló — ekének kétágú csúsztatófája. Balatonmell., Tsz. 104. A székelyeknél kabala. L. azt.

Ekelú — Olaszfalu, Veszprém m. — V-alakú faeszköz, melyen az ekét vontatják. L. ekelő, ekekabala. Nyr. 17:46.

Ekepénz — Oklsz., 1568. — De singula media sessione soluunt pecuniam wlgo eke penz vocatam semel in anno. Az adó egy neme.

Eke részei — Marót puszta. Felső-Somogy. — Ekecsoroszla, eketormány, laposvas, ekeszarva, Nyr. 10:190. — **Eke részei** — Sellye, Somogy m. — göröndő, lapisvas, csótár, kődök, köröszög, két szarva, rúd, cságaté, tengöl, kerék. Nyr. 26:48.

Ekes ember — Oklsz., 1596. — Minden ekés ember ad egyegy kalangya búzát. Szuhay: Az egyházlátogatás p. 138. 1598. Minden ekés ember egy kalangya búzát ad, manip. 32, félekés felényit, azaz 16 kéve búzát stb. Aratrum habens, faciens.

Ekeszaru — Kolozsv. glossz., 1577. — stiva. Aa^t, *a melynél fogva a szántó ember az ekét fogja. Nyr. 36:416.

Eketaliga — kétkerekű alkotmány, a mely az eke húzására, szállítására szolgál. Van rúdja, tengelye, kereke.

Eketalp — Kolozsv. glossz., 1577. — buris D. dentale G₃, bentale C₃. Nyr. 36:418.

Ekezarwa — Kolozsv. glossz., 1577. — buris D₁. Nyr. 36:69. —

Eke (zarwa) — Kolozsv. glossz., 1577. — V. ö. szarv. Nyr. 36:19.

Éleli — Háromszék m. — a kovács a használat által megtompult szántóvasat. Nyr. 4:427.

Észtöke — Répezemell., Sopron m. — ösztöke, az ekevasra rátapadó föld letisztítására szolgáló fanyeles vas. Nyr. 2:518.

Eöszttöke — Sz. F. B. — Stimulus.

Ezteke — Kolozsv. glossz., 1577. — trula Cc₇. Nyr. 36:175.

Felkaboláz — Csíkszentdomos — az ekét rákötő a kabolára, indulásra. Nyr. 32:326.

Fiókszarv — Heves m., 1840., Mtsz. — az eke kisebbik szarva.

Gabóna — Beregszász — az ekénél a talyiga helyett használt kétágú fa. L. kabala, ekelő. Nyr. 29:539., 30:300.

Görëndej — Szentés — az eke főgerendája, a német Grindel. Nyr. 17:45.

Gerendely — Tokaj — az eke gerendája (átv.). L. Görëndély. Nyr. 23:384.

Görëndély — axis, axe; pflughaupt, pflugsterze (NySz.). 1. Azon hosszú görbe fa, a melyre az ekefej van illesztve. 2. A nagy

malomkerék tengelye. 3. A borsajtó vm. része. A német *grindel*, *grendel*, osztr. bajor *grindlból*. Nyr. 24: 247.

Gólya — Halas — kabola, eke-ló. L. ekeló, e. kabala. Nyr. 23: 48.

Halkad — Székelyföld — az eke után a föld, ha nem omlik össze, hanem nagy *halkakban* (darab) fordul fel. Nyr. 25: 47.

Iga — Oklsz. Jugum. 1558. — Harom eke wasawal talygayawal igayawal és mynden zerzamaawal eghetembe.

Kabola — Szatmár m. — azon két darab fából, háromszögalakra (egyik oldala nyitott marad), készített egyszerű eszköz, melyre szántáskor az ekét, boronát különös módon szokták ráfektetni s rajta csúsztatva szállítani ki a mezőre s onnan haza. Vö. Kabola, ekeló. Nyr. 14: 427 és 28: 233.

Kakasszég — Csík m. — az eke gérendéjben az a szeg, mely az ekét a taligával összeköti. Nyr. 7: 236.

Kakasszög — Kis-Kún-Halás — mely az ekét és a göröndöt foglalja össze. Nyr. 15: 142.

Kalabina — Gömör m., Karancs vid., Mtsz. — ekeló. Vö. Kabola.

***Kéntelen csuszó** — ekekabala. Tsz. 200. Eredetelye nincs megadva; talán székelyföldi.

***Koppantóra** — mikor az ekébe a két rudas ló eleibe egy harmadik van fogva. Szilágyság.

Kormánydeszka — Tokaj — az ekében, *mely a kihalított földet fordítja. Nyr. 19: 383.

Kormány-fő — kórmán-fő, Komáromszentpéter; kórmán-fű, Mezőtúr: az eke egyik része; ehhez van erősítve a kormánylemez és ez utóbbihoz az ekevas. Pest m. Mezőtúr, Komáromszentpéter, Hajdú m. MNy. V: 141.

Ködök — Tokaj — az ekében a szántóvasnak az a része, mely a gerendelyhez van erősítve. Nyr. 19: 383.

Ködökszeg — Uo. — mely a ködökvasat a gerendelyhez fogja. Nyr. 24: 48.

Ködökvas — Tokaj — az ekevas öntött része. Nyr. 24: 48.

Lapos vas — Oklsz. — vomer. 1521: Ferrum arabilem wlgó Laposwas. 1553: Quattuor vomeres lapos was. 1566: Portiones ferri lapos was. 1587: Eg lapis was és keth chorozla hozza. 1594: Ket lapos vas chorozliastol.

Lemez — Oklsz. — vomer. 1558: Egy Lemes nadlastul az Ember wasabul ha nadlya, öth kraiczarth wehessen a kovács. M. Gazd. tört. Sz. VI. 137. 1566: Eke három. Azokhoz lemes wagon három Chotar negy. Ezteke három Ekenadfwro egy. Vö. Asboth. Nyr. 31: 171. Lemez = csoroszlya,

Lemes vas — Zarka Máximái Pest, 1807. — „Lemes vasát (ekéről van szó, hihetőleg *lapos vas*) asztal gyanánt maga elibe fordítván. 100-ik maxima. Talán

lemez vas? Ny. 1:378, 2:376, 25:285.

Lemezvas — Oklsz. 1638. — Lemezvas. Czioroszliavas. Vö. Asboth. Nyr. 31:172., 173.

Macska — Patóháza, Szatmár m. — szántáskor az ekét s taligát összekötő szerszám. Nyr. 18:432.

Marokvas — Lexicon Budense p. 59. — lamina ferrea, qua mediolus rotae interius munitur; eiserne blech, womit der radfack inwendig beschlagen wird. M. elem az oláhban. Nyr. 17:372.

Megtorkolni — Tsz. — *torkolni* alatt az ekében a gaz megtorkolik = megakad, felgyülik. Nyr. 13:92.

***Ösztöke** — eketisztító. — Őrség, l. eszteke. Tsz. 280.

***Pating** — Székelyf. — a mivel az ekét a taligához fogják (szíjv. gúzsötél). Tsz. 288. Régebben a lócsöt is a szekéroldalhoz *pating*-gal — erős, vastag festetlen bőrkarika — erősítették oda a Székelyföldön. — **Pating** — Tokaj — vasgúzs, mely az ekét a taligához köti. Nyr. 12:189., 24:192.

Patting — Tokaj — gúzs, mely az ekegerendelyt a taligához szorítja. Nyr. 19:432.

***Peterke** — Székelyf. — a borona fájának vésett vége: makkja, melyet a sasfának vagy talpfának megfelelő vésményébe

illesztenek. Tsz. 295. Vö. az idézett hely egész czikkével. L. *peterkézni* czikket is.

Sárnyeső — Sopron m. — sárvas, l. ösztöke. Nyr. 6:373.

Suka — Zselyk, Besztercze m. — kerülőeke; nem váltható eke. Nyr. 18:576.

Tiézsla — Nyitra palócz — ökrös ekerúdja, *ha négy ökör húzza. Nyr. 28:497.

Üsztöke — Bars m. — az ekét tisztító vas. L. Ösztöke. Nyr. 10:138.

Vezér — Szentes — az eketaliga rúdja. Nyr. 17:45.

Iga és befogás.

Befogás rendje.

Befogás — a mi a lónál a hám, az az ökörnél az iga vagy járom, mely a szekérrúd végére van alkalmazva, mindig két ökör befogására szolgál, tehát páros. A négyes és hatos fogatnál kiegészítő rúd jön alkalmazásba, a *tézsla* vagy *tézsola*, mely a *csikoltó* lánczczal a rúdhoz van ragasztva, így szabadon mozgó; igája szintén páros s a rúdrészszel a nyakszeggel függ össze. Minden ökörpárhoz külön iga és külön tézsla kell.

Áfa — Némedi, Tolna m. — alfa. Nyr. 29:382. Sárköz Nyr. 32:461.

Áfa, **uófa** — Győr és Veszprém m. — az alfa. Nyr. 35 : 435.

***Aj-fa** — Székelyf., Utsz. I. 25. — a járom alsó keresztfája, al-fa. Gyergyó. Nyr. 34 : 322.

Áldészka — Nógrád m. — alfa. Nyr. 33 : 303.

Alfa — Leánykút, Temes m. — a rúdhoz erősített, vízszintes haladó alsó lécz. L. fa. — **Al-fa** — (ajfa Székelyf., Tsz.) — a járom alsó keresztfája (Kis-Kun-Halás. Nyr. 14 : 236. ; 15 : 28. ; Székelyf., Nyr. 2 : 380. ; hely nélkül. Nyr. 2 : 380.). Mtsz. I. 25.

Beel deszka — Sz. F. B. — Dentale.

Béfa — az a függőlegesen álló, szarvszerű fa, mely az ökör nyakának rüdfelőli oldalát fogja, vö. járomszeg. Székelyf., Tsz., hely nélkül mint béfa. Sárköz, Nyr. 32 : 461, *béfa*. Némedi, Tolna m., Nyr. 29 : 382. Eresi, Pest m., forrás nélkül, *béfa*. Vas m., Nyr. 30 : 100., *béfa*. Győr és Veszprém m., Nyr. 35 : 435., *biéfa*. — **Béfa, beéfa** — Sárköz, Tolna m. — béfa, belfa az iga belső két szarvalakra álló fája, *mely az ökör nyakának egyik rüdfelőli oldalát fogja. Vö. járomszeg. Nyr. 33 : 336.

Béldészka — Nógrád m. — l. béfa. Nyr. 33 : 303.

Bélfeie — Erd. Érzhegység, móczok — béfa, l. béfa. Nyr. 34 : 146.

Belfajűä — oláh-járom befája. Nyr. 17 : 116. Magyarorsz. részek

és móczok. (Torda-Aranyos m.). L. béfa.

Bolfé — Mezőszilvás — mező-ségi oláh-béfa a jármon. L. *béfa*. Nyr. 37 : 220.

Bordicza — szinonimje a járom két *béfájának*, l. azt. Miklosich többi magyarázata nem áll meg. Helyes a Nyr. 4 : 42. Székelység, *járombéfa*. Nyr. 34 : 322., Gyergyó, *járombéfa*. Nyr. 34 : 83., Gyergyó, járomközfa. Vö. járomszög.

Cujet' — oláh — *cövek* a járomnál. Arad s Bihar m. L. csikoltószeg. Nyr. 17 : 117.

Csigattyú szég — Sopron m. — a legnagyobb járomszeg. Nyr. 6 : 373.

Csikótó — általánosan — az a csatlóláncz, mely a négyes ökörfogatnál a tézslát a rúdhoz köti s a csikoltószeggel megerősíti. Nyr. 9 183., Mezőtúr : *csikótó*. Nyr. 9 : 182., Szilágyság : *csikoltó*. Nyr. 2 : 518., Répezemellék : *csikótó*. Sz. M. A. Czikoltó : vinculum ligneum, in conjugatione Jogorum bovinum. Sz. M. A. Csikoltószeg, clavus ligneus, vinculi jugalis.

Czikoltószeg — Sz. M. A. — Clavus ligneus vinculi jugalis.

***Decz** — Kézdivásárhely — l. béfa.

Dérzsola — Hetés, Zala m. — az igaához tartozó rúd, mely szántáskor és boronáláskor a rudat helyettesíti, *egy a tézsolával, l. azt. Nyr. 19 : 142.

Eszköz — Csallóköz — igás fogat. Nn. Nyr. 16:47.

Fa — l. áfa, béfa; szolgafa; végfa; ajtófélfa, szemöldökfa.

Fej — l. rúdfej; tézsla feje; ustorfej.

Felfa — Gyergyó — a nyakfa v. járomfa. Nyr. 34:322.

Fias-tézsla — Csik m. — a hátsó fogatnak az a befogó tézslája, melynek első felén a két első fogat felerősítésére egy szeggel ellátott fakampó van. Vö. csikójtjú, csikótó. Nyr. 32:406.

Fölakasztotta az igát a szégre — kifogyott a szarvasmarhája. Őrség. Nyr. 1:462.

Gerendelyrud — Sz. F. B. — Temo.

Hó — Mátyusföld — iga. *Hó mellé!* kiált a mátyusföldi az ökörre, *hogy az igába menjen. Nyr. 12:527.

Iga — Vas m. — A felső vízszintes fa *iga*; alsó vízszintes fa *igabósa*. A kettőt 2 *igabéfa* köti össze, melyek az *igabéfaszeggel* vannak az igához kapcsolva. Az *igaszig* amarha nyakát zárja az igába, *nyakszig* pedig a *szekérrúd* végét, a *rúdfejet* kapcsolja az igához. Nyr. 30:100. — **Iga** — Miklosich iugum, joeh — ószlovén: *igo*. Vö. jarimü. A finn jukko = a gót *jukk*. Nyr. 11:220. Dunántúl: „A német főrosoknak igás a lovuk szerszáma“. Nyr. 16:190. — **Iga** — Győr és Veszprém m. — *áfa*;

ófa = az alsófa, *béfa* — uo. — a 2 | fa, *járom*: iga, *nyakszig*: a középső. Nyr. 35:435.

Igabéfa — Répczemellék, Sopron — így nevezik azon 2 függélyes fát, mely az igának felső és alsó darabját összetartja, Nyr. 2:518., *s a melyhez az ökör nyakának befelé eső oldala illeszkedik. Vas m. Nyr. 30:100. L. béfa.

Igafa — Némedi, Tolna m. — járom. Nyr. 29:382.

Iga-ófa — Nagylózs, Sopron m. — az igának alsó vízszintes fája = alfa. Nyr. 30:444.

Iga-ósófa — Vas m. — az alfa (alsófa). Nyr. 30:100.

Igaszig — Vas m. — a járomszög, *mely a jármot a rúdhoz fűzi. Nyr. 30:100.

***Járom** — Miklosich — iugum, ószlovén: *jarimü*, újszlovén: *jarem*. Vö. *igo*. Nyr. 11:222. Sz. F. B. Jugum. Nyr. 35:435 Győr és Veszprém m., *iga*. Nyr. 34:322 Gyergyó, *járom*. — Leánykút, Temes m. — a rúdfejhez erősített és az alfával párhuzamos felső vízszint haladó lécz. Összetételekben l. járomszeg. — Pinka-Mindszent — részei: van Nyakafája, befája, sioga, rúdszöge, alsófája. — Gyergyó — *járompácza* (a két külső), *bordicza* (a két belső), *ajfa* = alfa, *felfa* ebben lyuk, melybe a köz jár és a közbe jó a *küszküllő*. Nyr. 34:322. — Göndör Domokos járma Kadicsfálván. Malonyay: A magyar nép művészete, II. köt., 225. lap, 353. ábra. Járom áll 6 darabból: járomív,

2 bordicza = *béfa, 2 járomszeg. Bordiczának van szarva. *Az alfa kimaradt.

Emelem ágas . . . járom;
taszítom szőrös . . . ökörnyak;
allóbelebütykös . . . Járomszeg.
Szatmár m., találós mese. Nyr.
15: 331.

***Járomalja** — Kézdivásárhely
— l. alsófa.

Járomdêrece — Szászfalu, Háromszék m. — a járom közepén kétfelé görbülő két fadarab. Nyr. 36: 326.

Járomfa — Némedi, Tolna m. — az ökör nyakán van. Nyr. 29: 382.

Járom-fa — a mestergerendához vagy a keresztgerendához szegezett álló gerenda. Sárospatak, Nyr. 17: 527.

Járom v. **igafa** — Némedi, Tolna m. — a *szekér* járuléka, melynél fogva a jószág a szekeret húzza. Részai: az ökör nyakán van a kétszer görbített *járomfa*, evvel párhuzamos alul az *áfa*, e kettő között van a két lyukkal ellátott függőleges *béfa*, a melynél fogva az egész igafát *megbévítik*. Az ökör nyakát egészen körülzárják a két *járomszeggel* s az egész jármot a *nyakszeggel* erősítik a rúd végéhez. Nyr. 29: 382.

***Járomfej** — Kézdivásárhely — l. nyakfa.

Járomfő — Nógrád m. — nyakfa. Nyr. 33: 303.

Járomív — Székelyf. — a járom felső íve, *járom* szoros értelemben.

Járompácza — Gyergyó — a két külső járomszög, *mely a befogott ökör nyakának külső oldalát fogja. Nyr. 34: 322.

Járom részei — Nógrád m. — hat helyen; áldéská = áfa, beldéská = béfa, járomfő, nyakszög. Nyr. 33: 303.

Járomszeg — Leánykút, Temes m. — a járom legszélső, függőleges alkotórésze: vasszeg, mely a járom és alfán átítve az ökör nyakát a béfa és a járomszeg közé zárja. L. szeg, l. járompácza. Sz. F. B. radius. Nyr. 29: 382. Tolna m. *járomszeg*. Járomszög — Eresi.

Járom-tézsla — kiségitő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva. Bereg-Rákos, Bereg m. vid. Pap Károly. MTsz. I. 981.

Kiszáradt a járma = eldöglött a marhája. Székelyf. Nyr. 2: 232.

Kölyökrúd — az olyan tézslaféle, mely az elülső ökörpár nyakának tehermentesítése végett a hátsó rúd felehosszaságáig visszanyulik s így erősítettik meg. Nyr. 29: 186.

***Körpölű** — az a fa-csat, mely a taligarudat a tézsolával összeköti. Órség. Tsz. 120. Vö. körpöly.

***Körpöly** — az ökörszekér rúdjának orrára szegezett fa, melybe jár egy az igát tartó nyakszeg. Balaton mell. Tsz. 121.

Köz — Gyergyó — a *felfa* v. járomfa lyukába illik; talán a

nyakszög? Közéjük jön a küszküllő. Nem világos. Nyr. 34:322.

Küszküllő — Csík m. — „azon két fa, mely a jármot a rúdhoz erősítő ún. vonósíj két végén keresztül szuratik (Közküllőből)“. Nem világos. Gyergyó ú. l. egy a tézsolával. Nyr. 8:93, 34:83, 34:322 és köz.

Nyaksi — Sárköz, Tolna m. — a járom felső részének, vagyis az ígának ívalakú hajlásai, másutt járomfa. *Vö. felfa. Nyr. 32:461. Nyr. 33:335.

Nyakszeg. — Leánykút, Temes m. — a rúdfejt a járomhoz erősítő kampós vasszeg. L. szeg. — **Nyak-szeg** — (nyakszög): az a fa v. vasszeg, a melylyel az ígát a szekérrúdhoz v. a tézsolához csatolják. Balatonmell. Tsz.; Heves m., Csépa. Nyr. 22:478. Mtsz. I. 1530. Nyr. 35:435, Győr és Veszprém m.: *nyakszeg*. Nyr. 30:100, Vas m.: *nyakszeg*. Nyr. 29:382, Tolna m.: *nyakszeg*. Tsz. 268 Balatonmell. *nyakszeg*. Ercsi és Nógrád m.: *nyakszög*.

„**Ófa** — Győr és Veszprém m. — alfa- Nyr. 35:435.

Ósófa — Vas m. — l. iga-ósofa. *Afa (alfa). Nyr. 30:100.

***Pálca** — Kézdi-Vásárhely — l. szög, *járomszög*, mely az ökör nyakának kifelé álló oldalát fogja. L. Járompáca.

Rákláb — Csík m. — az ígás szekérrúd szárnyában levő vas-

tag szög, végén lapos, szögletes lyuk van, melybe egy kétrétűen összehajtott vaslemez jár, ez a rákláb. Két végét szétnyitják azért, hogy a lyukból ki ne hulljon s a nagy szeget is a kihullástól védje. Ilyen rákláb-szeget más szerszámokba is szoktak erősíteni, de mindenhol egy nagyobb szeg végébe (*sasóka*, l. Mtsz.). Nyr. 32:52.

Réstű — Erd. Érczhegység, móczok — *eresztő* a járomnál. Nyr. 34:315.

Rúd — Leánykút, Temes m. — az alfán túl érő rúd.

***Rúdfej** — a szekérrúdnak a jármon túl kiálló része, l. rúd.

Rúdvégkarika — csikoltó karika. *A csikoltó karika a tézsolán van. Nyr. 29:185.

Sikojtju — Csík m. — szarvasmarha négyes fogatnál 1 méter hosszú, magamagából faragott horoggal ellátott, fából készült vonóeszköz, melynek hátsó vége a szekérrúdra van erősítve, az első végére pedig a fahorognál fogva az elsőfogat vonórúdját erősítik. Ennek használatával a négyesfogat megfordulása kisebb körben, kevesebb helyen történhetik. *Nem sikoltojú, hanem tézsolá, l. azt. Vö. Csikoltó. Nyr. 32:53.

Sikoltojú — Oklsz. — Vinculum catenarum, temonum. 1444 óta személynév. 1513: Vomeres ad aratra duo, *chykolthe* ferrea quatuor. 1520: Ad currum wlo

Chykoltho de ferro feci parare. 1569: Breues catenae ferreae *chykotho vocatae.* 1597: *Tesla czikotestül.* 1658: Két szőke jó ökör harangostul, tézslástól, jármostól, kötelestől, *sikotiostól.*

Szeg — l. járomszeg, nyakszeg, ikszeg, tsikolto-szeg, l. azokat.

***Szék** — Kézdi-Vásárhely. — L. Rúdszög.

Tesla — Sz. F. B. — Temosula. *A négyes ökörfogatnál az első párnak való rúd: a téznsola. Alsó-Baranya: Tezsola. Nyr. 11:382. Egyéb nevei: *dérzsola* Hetés, Zala m.; *fiás tézsola* Csík m.; *gerendelyrúd* Sz. F. B.; *kölyökrúd* Szily; *sikojtyú* Csík m. (téves); *tesla* Sz. F. B. temosula; *tezsola* Alsó-Baranya, Leánykút; *járom tézsola* Bereg m.; *tesla rúd* Sz. F. B.; *tesola* Kolozsv. glossz. 1577.; *tezsola* Csallóköz; *tezsola* Székelys., Csík m.

Tesla rúd — Sz. F. B. — *Histoboeus* vel *Histoboe.* Temo, *Portica jugalis.* PPBod.

Tesola — Kolozsv. glossz. 1577. — temo. Nyr. 36:420.

Tézsola — Oklsz. — Temo. 1552: *Juga cum attinenciis theslaywal.* 1586: *Vagion egy tesla kinec uegebe uas lancz vagion.* 1658: Két szőke jó ökör harangostul, *tezsulástól*, jármostól, kötelestől, *sikotiostól.*

Tézsola — Leánykút, Temes m. — négy ökör befogása esetén kisegítő járom. Összetétekben l.

tezsola feje, tézsola rúdja, tézsola csikojtó, tézsola csikajtó. *Járom-tézsola*: kisegítő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva. (Bereg m., Bereg-Rákos vid. Pap Károly.) Mtsz. I. 981. — 1. Anégyes v. hatos ökörfogatnál használt toldalékrúd v. előrúd (négyesfogatnál a szekérrúdhhoz van akasztva, hatosfogatnál az első a szekérrúdhhoz, a második pedig az első toldalékrúdhhoz). 2. Az a hosszú rúd, a mely mellé szántáskor és boronáláskor az igás marhát fogják. Mtsz. II. 728. — **Tézsola** — Csallóköz — szekérrúd. Tézsulás ökör. Van lánczos t., szántó t., nyeltes t. Tsz. Nyr. 1:332. — **Tézsola** — Leánykút, Temes m. — a kisegítő járom rúdja.

Tézsola-fa — l. Tézsola. — Mtsz. II. 728.

Tézsola csikojtó — Leánykút, Temes m. — a kisegítő jármot a hátsó járomhoz erősítő láncz. L. tézsola csikajtó, csikojtó, csikajtó, tsikoltú, tsikoltú szeg.

Tézsola-fej — Eresi — ezt a tézslarúddal *tezsulakarika* (több) köti össze.

Tézsola feje — Leánykút, Temes m. — a kisegítő járom rúdfeje. L. fej.

Tézsola-fej — a tézsola eleje, a melybe a jármot a nyakszeggel belefoglalják (Csallóköz, Keeskémét: Csaplár Benedek; Czegléd: Illosvay Vilmos). Mtsz. II. 728.

Tézsola — Székelység — taliga rúdja. Nyr. 4:328.

Tézsola-fő — Orbán B., A Székelyföld — azon felfelé hajlított fa, melynek segítségével a járom a rúdhoz van esősítve 1:108. *Hozzáteendő, hogy az első páré. Nyr. 37:93.

Tézsola lábú — Háromszék — kinek lába előre, kifelé görbül és széjjel áll. Nyr. 4:431.

Tsikoltú — PP. — Vinculum ligneum in conjunctione jugorum borinorum, ein hölzernes Band, das das Ochsen-Joch zusammenbindet.

Tsikoltó-szeg — PP. — Clavus ligneus vinculi jugulis, ein Joch-Stecken.

Ökörfogat és hajtás.

Hely szerint:

Csás = balra fogott.

Hajzás = jobbra fogott.

Magyar ökörfogat. A rendes, teljes fogat négy, a rendkívüli hat ökör, a közönséges iga két ökör s ez a szekérrúd mellé fogva, a mikor a csoport így alakul:

Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

A négyes fogat:

Első csás—Első hajzás,
Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

A hatos fogat:

Első csás—Első hajzás,
Második csás—Második hajzás,
Rudas csás—Rudas hajzás,
Szekér.

Megnevezett négyesek:

Ágyas—Szeles,
Villás—Daru,
Szekér.

Továbbá:

Hattyú—Vidra,
Gatyás—Inges.

Pásztor—Bojtár,
Rigó—Kárász.

Csárdás—Buár,
Csákó—Szarvas.

Bobé—Halász,
Zsombó—Pénzes.

Gyűrű—Meggyes,
Göndör—Pirók.

Villám—Gyertyás,
Pásztor—Fütykös.

Csákó—Bieskás,
Gatyás—Tornyos.

Bojtos—Vizsla,
Hajas—Pengő.

Forrás—Zsombó,
Babér—Szóke.

Vezér—Virág
Huszár—Kajla
stb.

Láder—Viktor,
Rudas—Piktor.

Cselő—Mozsár,
Lepke—Káplár.
Érmellék, Nyr. 29:532.

Viklér—Tímár,
Körmös—Perge.

Boros—Kardos
Szegén—Fogoly.

Nyr. 4:240.

Két-két összefogott ökör neve sokszor rimel, vagy alliterál, vagy egyébként rokonjelentésű, így:

Zsandár—Betyár,
Hullám—Villám,
Csöngő—Pöngő,
Dongó—Fátyó.

Nyr. Marót pusztá, Somogy.

Vagy:

Lader—Viktor,
Rudas—Piktor.

Gatyás—Inges együtt jár.
Pásztor—Bojtár szintén.

Hattyú—Vidra viziek
stb.

Csá!—Gyergyó—Ficzko! ökörbízható. Nyr. 34:260.

***Csá** — Csákó! *jobbra* tereli a *balról* befogott Csákó ökröt.

Csá-hó nye — Csík-Szt.-Mihály — ökörterelő a *balról* levőnek. Nyr. 30:493.

***Csali** — terelő szó. L. Csá.

Csalié, csali — Pápa vid. — ökörterelő szó = *jobbra*. Nyr. 36:38.

***Csá ne!** — Marosvásárhely — ökörhajtó szó = *balról jobbra*.

Csá nye! Csáhó — Hétfalu — ökörterelő = *jobbra!* Nyr. 38:143.

***Csás** — általánosan a *balról* befogott ökör, megfelel a lófogatnál a *nyergesnek*.

Cselő — Alföld — ökörterelő szó. Szólás: „Cselőre áll a bajusza“ = egyik fele le, a másik fel. Mtsz: I. 283.

Cselő v. csalé! — Hódos, Arad m. — ökörterelő = *balra*. Nyr. 26:239.

○ „**Cselő hó ne!**“ — Pusztá-Dinnyéshát — „Isten áldjon, *hó ne, ne!*“

***Farta!** — Zilah — = farolj! azaz: a farral oldalt menj! A terelő rendszeren a tenyerével ráüt az ökör temporára.

Farta te — Marosvásárhely — ökörterelő szó = *lépj oldalt, arrébb*. Nyr. 27:480.

Fartova! — Miskolci G. p. 10 — „a barmok a mondásra melly hamar engednek“.

Hájcz, hőjcz — Háromszék m. *balról jobbra* tereli az ökröt. Nyr. 5:37.

Hajcz-nyē! — Csíkszentdomos — ökörterelő = *balra*. Nyr. 32:326.

Haj ki! — Szt.-Pál — ökörszólitás. Nyr. 3:44.

Haj-na — Mezőtúr — Virág-Bumbó! Ökörindító. Nyr. 8:144.

***Hajsz!** — általánosan — befogott ökörirányítás. L. hajzás. — ***Hajsz** — Lombár! *balra* tereli a *jobbról* befogott Lombár *hajszos* ökröt. — Hódos, Arad m. — ökörterelő szó = *jobbra!* Nyr. 26:239.

***Hajzás** — általánosan — a *jobbról* befogott ökör, megfelel a lófogatnál a *rudasnak*.

Hí elé nye! — Hétfalu — indítás. Nyr. 38:143.

***Hikk** — Vas m. — igavonónak *balra*. Nyr. 30:99.

Hik-meg — Beősárkány, Baranya m. — ökörhátráltató. Nyr. 18:94.

Hó! — Hétfalu — ökörterelés = megállítás. Nyr. 38:143.

Hó-ha! — Mezőtúr — ökörmegállító szó. Nyr. 8:144.

Hó ide — **Hoide-ne!** — Udvarhely m. — ökörhajtás. Nyr. 12:477.

Hojs hid'is kajlač — ökörterelő (magyar elem oláhban). Nyr. 17:163.

Hók ide ne! — Marosvásárhely — ökörhajtószo = *jobbról balra*. Nyr. 27:480.

***Hokk** — Vas m. — igavonónak = *balra*. Nyr. 30:99.

***Hó me!** — Marosvásárhely — ökörhajtó szó = *jobbról balra*. Nyr. 27:480.

Hó meg ide! — Hétfalu — ökörterelő = *balra*. Nyr. 38:143.

Hó meg ide nye! Csík-Szent-Mihály — ökörterelő a fordulónál. Nyr. 30:493.

Ho mellé! — Mátyusföld — = igába! kiált az ökrész az ökörnek. Nyr. 12:527.

Hosz — Pápa vid. — ökörterelő szó = *balra*. Nyr. 36:38.

Hódéra-csára — Székelység — „hajsza csáléra“. Nyr. 2:427.

Hó vissza nye! — Hétfalu — ökörterelés = *hátra*. Nyr. 38:143.

Hó zad nye! — Mezőszilvás — oláh ökörterelő szó (magyar elem). Nyr. 37:221.

Hók v. hók te hók! — Zilah Nyr. 28:286 — hátráltat (hóköltet szarvasmarhát). Kis-Kún-Halas. Nyr. 15:282.

***Hók me!** — Marosvásárhely — ökörterelő szó = *hátrálj*. Nyr. 27:480.

Hók még nye! — Udvarhely m. — ökröt hátráltató szó. Nyr. 9:236.

***H's ne!** csó, hó bé, hí odább, hí megide csá! Ökörterelők — Rava, Udvarhely m.

Hujde — Gyergyó — Bolokán! ökörbízató. Nyr. 34:260.

Hujde nye — Csík-Szent-Mihály — ökörterelő a *jobbról* levőnek. Nyr. 30:493.

***Humög** — Vas m. — hátrálatás az igába. Nyr. 30:99.

Húmög! — Vas m. — ökörterelő szó: hátráltató. Nyr. 30:99.

Hüköltetés — sokfelé — az igások hátrálatása. Nyr. 36:334.

Körha te! — Hódos, Arad m. — ökörszólítás = „tedd a járomba a nyakad!“ Nyr. 26:239.

Kerhó! — Balatonmell. — a marhaigába való szólítása. Tsz. 202.

Me, Jámbor me! — Hétfalu — ökörhívogatás. Nyr. 38:143.

Ne te! — Écs — tehénszólítás. Nyr. 36:334.

Hangelemek.**Szarvasmarha.**

***Az ördög győzi!** — Borsod m. — szól a bika bömbölve, ha sok tehenet adtak a csordába.

Bén — Őrség, Vas m. — bög (tehén). A marhák nagyon bétak. Bejok, besz, bén, béjunk, bétok, bénak. Nyr. 12:380. Őrség, Nyr. 12:381. „A borgya után bén“.

***Bög** — általánosan — a szarvasmarha hangadása. Vö. Nyr. 7:335.

Böhel! — Csíkszentdomokos — marhát kergető szó. Nyr. 32:324.

***Brünnyög** — Csik-Szt.-György — a tehén mikor félhangon szól a borja után.

Eu-e! — Kúnság — ha a marha elbódorog, a kereső pásztor, mire megpillantja, ökölbe szorítja a kezét, hogy csak hüvelykujja áll felfelé, akkor leguggol és az ökölrel magafelé intve odakiált a figyelő marhának: „Eu-e-Eu-e! Az állat megszakításokkal közeledik. Szemere Lászlótól.

Hoj-ki-boczi-te — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Hé nye! — Csik-Szt.-Mihály — tehénterelés. Nyr. 30:493.

Hojsz-csali-bokros — Veszprém m. — tehénhivogató. Nyr. 6:284.

***Me-ide-me!** — Rava, Udvarhely m. — ökör-, tehénhivogató.

Me-is-me! — Háromszék, orbai járás — tehénhivogató. Nyr. 7:190.

Me só! — Csik-Szt.-Mihály — tehénhivogató. Nyr. 30:493.

***Mi-hály** — Szabolcs m. — bika szava; az első szótag mély, a második egy oktávával magasabb. Vö. Nyr. 4:88.

Nè-bocze-né-né — Veszprém m. — tehénhivogató. Nyr. 6:284.

Ökör v. tehén hívása — Szürnyeg — haj! haj ki! haj fel ne! hajrá! hú! húha! hai ha ne! prok! prok ne! csá! csalé! csalé csá! csalé ne! haj ne! hők! hők te! fartó! ná(h)! ná boczi ná(h)! prüeski ne! bög, bömböl. Nyr. 10:279.

Ptró — Forró-Encs — ökörhajtó szó. Nyr. 28:422.

Ptrú — Kalotaszeg — ökörbízató szó, így: Ptrú, elő Csákó! Mozsár! Há bide Szilaj! Nye! Nyr. 27:233.

***Tala be, hajj be!** — marhát-hajtó szó. — Kállay gyűjt. Tsz. 355.

Tala-el-te! — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Tala-te! — Mezőtúr — tehénhívás. Nyr. 8:144.

Tprücs-bé! — Drávamellék — marhahajtó szó. Nyr. 61:87.

Borjú.

***Böcce në-ne-ne** — Vas m. — borjúhivogató. Nyr. 30:99.

Beczcze-beczcze — Ádánd, Somogy m. — borjúhívás. Nyr. 5:431.

Beczcze-ne, beczcze — Sz.-Gál — borjúhívás. Nyr. 3:44.

***Boczi, boczi tarka**
Se füle, se farka stb.
Népdal, országszerte.

Böcze-ne! böczikém-ne! — Fejér m. — borjúhívogató. Nyr. 10:188.

Borjú — Vadr. 513. — bóg, csacsog, brünynyög, midőn anyjához vágyik.

Hí, hí elé-csá! — Udvarhely m. — ökör-, tehénhajtás. Nyr. 12:477.

Kicike-Kicike-gici-gici-gici! — Csík-Szt.-Mihály — borjúhívás. Nyr. 30:493.

Kogy-el! — Csík-Szt.-Domokos — borjúhajtó szó. Nyr. 32:327.

Kuty-ki! prűcs ki! — Marosvásárhely — borjúüzés. Nyr. 27:480.

Me-kicsike-me! — Hétfalú — borjúhívogató. Nyr. 38:143.

Ne-beczi-ne! — Pannonhalm — Nyr. 12:336.

***Prű-bé** — prűcsi-bé, prűcsi-bé-ne, prűcski, kuty-ki. Marosvásárhely, borjúkergető.

Prűcsi-bé! ne! — Marosvásárhely — borjúkergetés. Nyr. 27:480.

Prűcsi-ê! prűcsi ki! — Hétfalú — borjúüző. Nyr. 8:143.

Prűcsi-nye! — Csík-Szt.-Mihály — borjúüzés. Nyr. 30:493.

Prűcsike-me! memeke! — Hétfalú — borjúhívogató. Nyr 38:143.

Prűcsi-prűcsi-prűcsi! — Marosvásárhely — borjúhívás. Nyr. 27:480.

Pűcsi-pucsi; pucsike! — Udvarhely m. — borjúhívás. Nyr. 12:477.

Tala be! — Ádánd, Somogy m. — borjúbehajtás. Nyr. 5:431.

Tala-ki! — Ádánd, Somogy m. — borjúkihajtás. Nyr. 5:431. Szt.-Gál, Nyr. 3:44.

***Tala-ki-te** — Kisújszállás — borjúterelőkiáltás.

***Tprűcsi-me-me! tprűcsi-me-me!** — Rava, Udvarhely m.

***Trűcs-be, prűcs-be!** — Kállay gyűjt. — borjúbehajtó szólás. Tsz. 370.

Rovás.

Általánosan véve a rovás az analfabetizmus idejében az egész közéletre kiható elszámolás, nyilvántartás, ellenőrzés eszköze volt, melynek gyakorlata abban állott, hogy a rovókéssel bizonyos konvenczióális jegyeket róttak alkalmas *pálczákra*. Az adás-vevésben, a hitelben, ellenőrzésben, közérvényben állott a rovásfa és számos találó szólásmódban érvényesült. Valakinek sok „*bűne van a rováson*“, innen „*rovott multú*“, *megróni* valakit, *felróni* valakinek valamit, *leróni* a tartozást, mind a rovástól és műveletétől erednek. A duhaj nóta így mondja

Koresmárosné bort ide a kupámba,
Hadd igyék a szegény legény
[bújában;
Róvja fel a rézfokosom nyelére:
Hány iteze bor fogyott el már
[kedvembe.

Kiváló értékkel és jelentőséggel bírt a rovás a pásztoréletben, hol a nyáj és szolgálánya s minden járandóság rováson tartatott nyilván és számoltatott el. A számrendszer ötös = quinárius volt s a kéz öt ujján alapult.

Bárányrovás — Alföld és Dunántúl, Zala, Somogy — fából faragott páros, apró szerszámok, házieszközök, de a párban az egyik mindig nagyobb. Elléskor a nagyobb felet az anya, a kisebbet a bárány nyakára kötötték, hogy az anyajuh és a bárány összeadhatók legyenek. A jójuhász az volt, a ki harmadnapon már rovás nélkül is összeadta az anyajuhot bárányával. L. Bárányszoktató.

***Bárányszoktató** — Kunság — l. Bárányrovás. V. ö. figurafa.

***Béróni** — XVII. század, Kassa város artikulusaiban 1688-ban — írásban megállapította, hogy: „annak *bérótt* régi módja és szokása szerint.“

***Billeg** — Szeged-Csöngöle — a rováson az a jegy, mely a juhfalca gazdáját jelenti. Újabban már tintával írva, monogrammszerű.

Birgerovás — Dobos Sándor — „elől van az öreg birge, a másik oldalon elől a *barány*,

utána az ürü, legutolsók a kosok. Ágasegyháza.

Bürgerovás — Bugac — l. Birgerovás.

Czinkus — Erdélyi részek, XVIII. sz. vége — a hasított rovásnak az adósánál maradt része; a pásztoroknál is a gazdának adott, ellenőrző rész.

Disznórovás — Dobos Sándor — elől vannak a kanok, ezek után az öreg disznók, ezek után az ártányok, ezek után a süldők, legvégül a malacok. A süldők rendszerint két csoportot alkotnak ú. m. a *választási*, a melyek tenyésztésre vannak szánva s az eladók.

***Figurafa** — Bihar-Ilye — l. Bárányrovás. A juhász helyesen jegyezte meg, hogy „a lumerust a sitét akolban nem látom, de a figurafát kitapogatom“. Akkor t. i. már *ráfestették* a számot a juhra és a bárányra.

Gérézdelni — Háromszék m. — bemélyülő rovátkákat húzni valamin. Nyr. 5:36.

Gulyarovás — Bugac — a főrovás, a melyre a gulya egész állománya, az állatok neme, kora és a tulajdonos szerint fel van róva; a nemet és illetőleg a kort az egymásután tünteti fel. Így a baromrovásnál első helyen áll a bika, azután következik a tehén stb.

Hajok — Hétfalu — farovás-kor kihullott forgács. Nyr. 3:524.

***Hasított rovás** — Bugacz-Monostor — külön minden gazda számára; rajta van a számadó rovásának illető része, a gazda jegyével együtt s akkor ketté van hasítva; az egyik fele a gazda, a másik fele a számadó kezén marad mint ellenőrzés és elszámolás is. L. Czinkus.

Hasított rovás behozatala — H. A. Rovás. — 1799: A Gubernium felterjesztése Ő Felségéhez. „Parem controlleriam proponit praefectus de Huttern in protocollo suo diurnalo, quod pagum Jelenbach in eo, ut loco longarum unilateralium et penes judices asservari solitarum incisuram simpliciores et quoad quemlibet contribuentem distinctare fissaequae quorum una pars apud iudicem et altera apud contribuentem ipsum asservatur vulgo Czinkus dictae incisurae introducantur, et in his compositis incisuris quaelibet administratio comotetur. 1800: Körrendelet a magyar és székely törvényhatóságokhoz: „az kétfelé hasított *rovásoknak* is azon helységekben, a hol a lakosok írástudatlanok, behozása elrendeltetik.“ 1801: Pasztóhi szolgabíró, Nagy Cserged, felterjesztése a főbíróhoz. A hasított rovások *ellen* nyilatkozik, mert a bírák nehezen tudják összeszerkeszteni s ha a *kötő* elszakad, egy idő múlva senki sem tud a rovásokon eligazodni, holott az uzusban volt hosszú rováson 50—60, sőt 100 esztendő múlva is biztos volt az eligazodás.

***Hopmoringon szurkolás** — Bihar-Ilye — a rovással való elszámolásról azt mondta a juhász: „akkor a pásztorok még hopmoringon szurkoltak“. A szurkolás abban állott, hogy drótalakzatokat olvasztott szurokba mártották s a juhok orrára vagy pofájára nyomták.

***Hosszú rovás** — Erdélyi részek — a XVIII. század végén és XIX. század legelején, azok a rovások, a melyeken a községek adója négy oldalra felróva szedetett; de a pásztorrovás is, a melyen a gazdák, juhaik és illetményeik fel voltak róva.

***Kés allya fa** — PP. — a rovás, mert kés alól kerül ki.

***Koczka** — Bihar-Ilye — I. Bányarovás, már betűkkel és számokkal ellátott, lyukasztott fakoczkák, a juhok és bányások nyakára kötve.

Kötő — H. A. Rovás. — Vö. hasított rovás. 1801.

Lerovás — általánosan — a pásztor a mikor beszámolt, a rovás számait a kés keresztmetszésével látja el, a mi a beszámolást jelenti, a művelet gulyás nyelven a számok „elhúzása“. „Le is kéne már faragni a rovást.“ Nyr. 27:91.

Nyugtató — Bereg — valamely rovásnak a másolata, melyet a pásztor vagy a pénzkölcsönadó az adósnak ad.

Ökörhúgyvonal — Peszér, Adacs — a rovást nem hasították, hanem vonalra kettéfűrésztették.

Ökörrovás — Bugacz — a melyre az ökörgulya állománya van felróva.

Összeróni — Bugacz — a tőke-rovásokat a gulyarovásra. Vö. Tőkerovás és gulyarovás.

Páros rovás — M. ó. Kecs-kemét — melynek mind a két felére egy vágással róvtak s azután az egyik fél a pásztornál maradt, a másik a gazdának jutott. Így keletkezett a hasított rovás is.

Rávás — Mezőszilvás, mezőségi oláh — rovás. Nyr. 37 : 222.

Rávárs, rávas — Erd. Érez-hegység, móczok — rovás. Nyr. 34 : 315.

Ravó [rovó] — „A nagyságos személyek szégyenlik a számtartó írások megvizsgálását, mintha gyalázatot tennének magokon, ha nyomozzák a *ravót*, a viczegazdát.“ Nyr. 24 : 317.

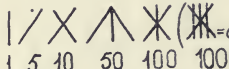
Ró — ált. — Czuczornál: „Éles eszközzel bizonyos kemény testen metszést tegyen, hézagot, vonalat vés; betüket, számjegyeket róni fába, botra“.

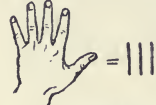
Roó, rovó — moldvai csángókés; már csak ritkán hallani. A rovás, mint az írás helyettesítője még járja az írásnemtudóknál. Nyr. 30 : 172.

Rováncs — Dálnok, Háromszék m. — használják, mikor egy ellenőrző közeg vagy felsőbb hatóság megvizsgál valamely közpénztárt. Nem lehet népies. Nyr. 27 : 233.

Rovár — Vörösmarthy Mihály VI. 177. — Rákóczi Ferencz értelmében: a jegyző.

***Rovás** — Békés m. — számrendszer: Mogyorosi István „hetvennyolciba forduló“ kanász az uradalom utolsó rovásos pásztor a rendszert így adta:

 a kéztől így:
1 5 10 50 100 1000

 a hüvelyk megköti így:

 = 5

Ez a magyar quinárius számrendszer!

Rovás v. ravás — 1. crena, tessera, talea = bacillus incisus = Kerbholz, Kerbe.

***Rovás** — általánosan — bacillus incisus = a számokkal való nyilvántartás régimódja. A magyar rovás a quinarius számrendszeren alapult s a kéz öt ujjára volt alapítva. L. előbb! — ***Rovás** — általánosan — alkalmas fa, a melyre a pásztor — de más is — aszámszerinti nyilvántartást alkalmas jegyekkel felrótta, vagy metszette. — ***Rovás** — Bugacz-Monostor — van: Számadó rovás; l. azt. Hasított rovás; l. azt. — **Rovás** — Oklsz. — Tessera — 1469 Sebasciani *Rovas*. Soproni

Okl. II. 456. 1544 Attam szenaert kit *rauasra* hortak ég hetig. Az meszaros *rauasra* hordot húst.

Rovás — magyar elem a tótban — „*Má mnoho na rovási*“ = sok van a rováson. Nyr. 33 : 572.

Rovásba venni — Monum. Hung. Hist. VII. p. 244. — Hidvégi Mikó Ferencz mondja: „Megverték a (Mihály) vajdát Szt. Mihály havának 10-ik napján hét-főn délben, azután halomba hányták a testeket. Enyedi ember vette *rovásban*, kilenczezer fekszik azöregebbik halomban, a kisebbikben kétezer, kiket közel tájban összehordottanak“. Áll a marha-állományról is.

Rovásírás — Csokán Pál — leghatározottabban állítja, hogy Hódmezővásárhelyen se 1903 körül, se régebben soha nem használták a rovásírást. „Van ugyan *számrovás* ma is, de az csak *számjegyeket* helyettesít és nem egyéb a római I, V, X, L, M jegyek változatainál és eltorzított másainál. Nyr. 82 : 352.

Rováson van — nem az állítólagos hun székely írásra mutat vissza, hanem arra a középkori szokásra, mely szerint az adófizetést pálczára rovott vonallal jelezték. Innen az *accisa* szó is = ad cisa (rovásra). Nyr. 17 : 263.

„**Rováson van** — felróni vkinek vmit (leróni, megróni)“. Régi igen sok népnél elterjedt módja a feljegyzésnek, fapálczikákra való bevágásokkal, kivált a pogányvilágban, de még ma is. *Rovásfa*

minálunk : kétfelé hasított pálczika, melyen haránt bevágásokat : rovásokat tesznek, úgy, hogy mind a két felén meglegyenek. A bevágások jelzik po. a mészárosnál a vett húst, koresmában az iczczéket, a fuvarok számát, szüretnél a lefordott csöbröket stb.; a rovások szerint jár azután a fizetés. A rovásfa egyik felét rendszeren a munkaadó, hitelező, másikat a munkás, adós tartja meg; ellenőrzésül a két felet összeteszik s akkor a rovásoknak egyezniök kell. Népdal: „Rójja fel a rézfokosom nyelére, Hány icce bort ittam meg már hitelbe“. Németül: *einem etwas ankerben*, bei jemand auf dem Kerbholze stehen. Maga a „Buchstabe“ = „betű“ jelentése is eredetileg *bükk pálczika* volt. Nyr. 25 : 500. — *A rovás rendszere legmagasabb fejlődését a magyarság állattartásában érte el, hol az állatállomány faj, nem és kor szerint — részben igen elmésen és mindig pontosan volt — és részben még ma is van kimutatva és ellenőrizve; kifejlesztette a nagy anyagi érték, mely az állatállományban összpontosult, a gyakorló a pontosság volt.

***Rovás, öszevejáró** — tehát hasított. II. Rákóczi Ferencz, 1704 p. 73.

Rovásra fel = — T. L. — menteni a marhát, nyilvántartás végett.

Rovat — újkori értelemben — po. gazdasági, törvényszéki stb. rovat.

Rovatal — Csík m. — a pótadó, a mit *kirónak*.

***Rovátka** — egyenes bevágás, innen: rovátkol, rovátkolat, rovátkos, rovatik, rovátkos, rovatékos, rovátkolás.

Rovatolás — rovat szerint való elrendezés, ellenőrzés stb.

Rovó — ált. — az eszköz, a mivel rónak; de a személy is a kigyakorolja; a régiségben királyi, országos, *rovó* gyakran *ravó* alakban. Már 1541-ben „Mathias Janos, ő felsége ravója“. Rovó, ravó: praefectus tributorum = adórovó, innen: *rováspénz* = bizonyos kulcs szerint kivetett adó, melyet az illetőre rárónak.

***Számadó rovás** — Bugacz-Monostor — négy, hat, ritkán nyolcszegletes méternél is hosszabb, gyalult, két ujjnyi vastagságú fa, a melyre a számadó gulyás stb. a kezére bízott egész állatállományt, gazdák szerint felróvja. A felrovás a kéztől eredő quinarius számrendszeren alapul. A gazdák jegye az írás elterjedése óta „monogrammszerű“. Vö. gulyarovás.

Számbaszedés — Bugacz — a jószágnek felrovása.

Szólások — Fischer K. — fel vagy róva, rovásod van, rovásom van ellened, majd rovásra veszek — felrólak, lerovom tartozásomat. Ród az orrodra. Nyr. 27:91. Sok van a rováson, uo. *Rovott ember, rovott multú, rovott életű ember. Már megtelt a rovásod.

Tinórovás — Bugacz — rendszerint külön mutatja ki a tinókat, a melyek ökröknek vannak szánva.

Tőkerovás — Bugacz — az, a melyet a számadó gulyás a tulajdonosnak ad nyugtatóul, hogy jószágát szám- és kor szerint átvette. A tőkerovás hosszában kettéhasítva, tehát *páros*, az egyik fele a pásztor kezében marad, a másik fele a gazdának jut. A felrovás, a két felet összeillesztve történik. A tőkerovások mind a főrovásra átmásolhatnak.

Mérték.

Arasz — palmus, legtöbbször a letűzött hüvelyk-, nevendék-, néha kisujj kifeszítésének átérő távolsága (átlag 22 cm).

Bakarasz — a mennyit a hüvelyk- és mutatóujj feszítve átér (átlag 17 cm).

Bucsér — l. kópicz.

Czolt — zoll (körülbelül 3 cm). A szó Középaranyában él. Nyr. 3:282.

Egy csipetnyi — a mennyit a hüvelyk-, a mutató- és a középsőujj foghat; a sónál a hüvelyk- és a mutató is elég.

Egy kőhajtásnyi — a meddig egy férfi egy alkalmas követ elhajintani bír.

Egy marékkal — a mennyit a marék foghat — módjával, mert „a ki sokat markol, keveset szorit“.

Egy nap járó föld — a meddig egy megtermett férfi egy nap alatt el bír menni.

Felöntő — Somogy m. — $\frac{1}{4}$ pozsonyi mérő. Nyr. 2:375.

Ficska — Szihalom, Borsod m. — $\frac{1}{4}$ véka. Nyr. 24:432.

Finak — Sopron m. — pozsonyi mérőnek $\frac{1}{5}$ -át mérő faedény. Tud. Gyűjt. 1848. Nyr. 35:41. Fejér m., kis véka. Nyr. 5:36.

***Font** — Ver. 108. — *Trutina*; Wag. 13. Bilanx. — **Font** (Funth) — Ver. 55. — *Libra*. Német: ein Pfund; ein Wag. *Mérleg* és *súly* értelemben; ma is él.

Fuka — Bihar m. — a véka nyolczada. Nagykúnság, Nyr. 3:232.

***Kankó** — Hatod, Háromszék m. — a *mázsa* (l. o.) rúdjának kampója (mázsa = félkarú mérleg).

Kópicz — Vas m., Somogy m. — szalmából font mély kosár, melyben lisztet tartanak. Nyr. 16:239. Órség — nagy, szalmából font véka. Tsz. Nyr. 2:562. L. Bucsér.

Korecz — „Hat korecz zab“. Korecz a. m. modius = véka. Tó-tul: *korec*. Nyr. 5:210.

Köböl véka — Kolozsv. glossz., 1577. — modius P_6 . A német: Kübel; tulajdonképen négy véka. Nyr. 36:422.

Köbü és köböl — Répczemelék, Sopron m. — mérő. Nyr. 2:560.

Kőpéce — Mezővári, Bereg m. — 10—13. L. nagyságú edény. Nyr. 27:523.

Köpércze — Bihar m. — a véka nyolczadrésze. Nyr. 3:232.

***Körtvély** — *Cursor in statera romane*. Tisza mell. Tsz. 121. Az egykarú mérlegnek — Schlag — a gömbölyű súlyozója.

Kupa = két iteze ($\frac{1}{2}$ kupa egy iteze). Vö. Tsz. Székelység. Nyr. 2:470.

Lukna — „Hat lukna árpa“ — mérték. Milyen? Nyr. 5:205. okiratokban.

Marok — német: Faust: lómérték, a földtől a *mar* éléig; (átlag 10 cm).

***Mázsa** — Hatod, Háromszék m. — egykarú vasmérleg, részei: *mázsa rúdja*, *kankó*, *mázsa botja*, *mázsa tálja*. Vö. slág, fontos tál, kompona. *Máskülönben 100 font.

***Mázsa botja** — Hatod, Háromszék m. — a *mázsa* (l. o.) súlyozója.

Mérő — Somogy m. — $\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő. Nyr. 2:376.

Métyelnek — mondják Heves m.-ben a *métert*. Nyr. 7:286.

Minczér — Magyar-Soók, Nyitra m. Tata. Mtsz. I. 1458. — körtés mérleg (münzer).

Öl — német: Klafter, így hat suk = láb.

Öreg mérő — „Minden esztendőben egynek hat *öreg mérő* buza“. Kőszeg, 1723. (436) MNy. 183.

***Porció** — Selye, Maros-Torda m. — Egy porció: régi mérték

s leginkább a pálinkamérésnél használták: egy porzió pálinka. A mostani mérték szerint kb. egy deczi.

Róf = mint sing, a tót: „rif“ nyilván a magyarból átvéve, a német: Elle.

Sing — német: Elle. A kifejlesztett karon a hüvelyk hegyétől a mell közepéig mérve (kb. 60 cm).

Suk — ein Schuk, egy láb, úgy mérve, hogy a két ököl az elálló hüvelykkel érintkezik (átlag 30 cm).

Szájtlí — Répczemellék, Sopron m. — messzely. Német: Seitl. Nyr. 2:561.

Szapu — Mátyusföld — gabonamérő faedény; három mércze. Nyr. 20:328.

Szindzsák — Bukovina — egy messzely (fél römpöly). Nyr. 6:525.

Vasas — Somogy m. — egy pozsonyi mérő. *Derék *vasabroncsos* mérőedény volt, *az a bronzról *vasas*. Nyr. 2:377.

Vérdung — Veszprém m. — fél messzely, messzely, *az itcze negyedrésze. Német = vierting. Nyr. 5:523., 24:402.

Vödör — Székelység — 16 kupa, leginkább bormérték, sok helyen veder. Nyr. 2:472.

Vágószerszám.

Agús-kapa — Barkóság — kétágú kapa. *Agas kapa a trágyára való. Nyr. 32:520.

Akollo fa — Bazin vára inventa riuma 1586. Szt.-György-vára lev. Nyr. 16:132.

Arşáu — Erdélyi Érezhegység, móczok — 1. ásó, 2. alsó (kártya). Nyr. 34:145.

***Balaska** — Somogy m. — balta, pásztorok fegyvere. A Wlach eredetű „*walaška*“, a juhászok „*Walasi*“ fegyvere. A név sokfelé elterjedt és idomult. Ui. Kemenesalja, Szepezd, Zala m., Göcsej, Veszprém, Felső-Somogy, Balatonmellék. Utsz. I. 90. Nemes-Magasi, Vas m. Nyr. 19:191. Tsz. 1838:31. Majd hosszúnak, majd rövidnek mondva. L. Walaška.

Balta — meglehetősen általános — kisebb fejsze s inkább fegyver, mint: a kanászbalta, kondásbalta, mely fok nélkül való és alakilag a rézkorival azonos, juhászbalta, mely szintén sajátos alak és *βαλαξ*-forma, innen Walaška, Balaška, vö. Balaska és Walaška, sőt maga a balta is ide vonható.

Baltička — baltácska, alakilag. M. elem a tótban. Nyr. 33:571.

***Baltika** — Szőreg, Torontál m., Utsz. I. 93. — baltácska.

***Baracska** — Kálmánca, Somogy m., Utsz. I. 90. = Balaska. *Walaška.

Bárd — Oklsz. — 1. Ascia, beil, 2. azon erdőrészt, mely egy *bárddal* egy nap alatt kivágható. 1214: Silue que uulgo *Bard* dicitur. Vö. *Tagányi* Erd. oklvt. I. XIII. 1499: Silvis fogotherdew vel *Bardalya* appelatis. 1309

Vsum securis in communi silua qui uulgariter *barduta* dicitur. Zala m. — ***Bárd** — Ver. 10. *Ascia*.

Bikanyúzó — Nagykúnság — a fanyelű tót bicska tréfás neve. Nyr. 16 : 142. Szekszárdon: *bugyli*. Nyr. 11 : 527.

Bizsok — Jk. J. „Balatonmell. — pásztornál = bicsak v. bicska. Somogy Tsz. I. 141. *Csokonya. Bárándi puszta Tsz. I. 141.

***Bóta** — Palóczság, Utsz. I. 93. — Balta.

***Bóta** — Dergecs, Zala m.; Somogy m.; Szentgál, Veszprém m.; Eszék vid.; Rima és Balogvölgy, Gömör m.; Hont m., Utsz. I. 93. — Balta.

***Botoska** — Keszthely, Mtsz. I. 174. — kézi balta.

***Budák** — Majláthfalva, Arad m., Mtsz. I. 188. — fejsze.

Bugyli — Somogy — kis késfajta. Nyr. 3 : 140.

***Buti** — Szeremle, Pest m., Mtsz. I. 202. — fejsze. Sárköz. Nyr. 32 : 461.

***Csákány** — Bakony, Koch út-leírásában — fokosnak, de fejszének is leírva; kanászok fegyvere.

Csákány — Miklosich — reuthaue, stockhammer; ószlovén: *čekanü*; meissel, újszlovén: *čakan*; hammerbeil, lengyel: *czekan*; streitkolben. Nyr. 11 : 118.

Csokány — Tatrangi csángók, Erdély — csákány. Tsz. csokmány. Nyr. 2 : 476.

***Csokmán** — Baranya-Szt.-Lőrincz, Mtsz. I. 337. — fejsze.

***Csokmány** — Sziget vid. — faragófejsze. Máléfejsze. Sárköz, Tsz. 74.

Csomak — Somogy — ékfejsze. Nyr. 2 : 375. *Somogy m. Mtsz. I. 339.

Éles igyekezet — Őri-Szt.-Péter — a favágó baltája. Nyr. 34 : 221.

Elő kés — Kővágóórs, Révfülöp, Zala m. — ölkés. Nyr. 19 : 48.

Erdőlőfejsze — Oklsz. — securis arboraria. 1545: Vöttem eő *erdöllő* fejszet.

***Fejsze** — Ver. 95. — *Securis*.

Fésze — Székelység — fejsze. L. Kr. Nyr. 4 : 93.

***Fésze** — Szilágyság — fejsze.

Fokos — O. Sz. — 1635: „Egy pallos, a ki félig *fokos*“. Cambuca.

Fokoska — Árva m. tót — kis fejsze v. a juhászok fokosa. Nyr. 25 : 507.

Fütyő — Marosvásárhely — fanyelű bicsok. Nyr. 15 : 239.

Ganajvágó — Oklsz. — 1548: Ligoneš sunt ut wlgō dicitur *gana vago*.

Gwربولó — széles kapa. — Bazin vára inventáriumából. 1586: Szt.-György város levéltára. Nyr. 16: 132.

Hókoñ — Olaszfalu, Veszprém m. — baltaféle. L. Hókony. Nyr. 17: 46.

***Hókony** — Pápa vid. — balta neme. *Nagyon Hacke-izü. Tsz. 165. Tisza-Adony, Bereg m. Nyr. 26: 477, mint halaszték. Nyr. 24: 254 a német hackenből. Győrvidék. Nyr. 6: 272. — **Hókony** — Bóny, Győr m. — kisebbnemű fejsze, melylyel fél kézzel faragnak. Evvel ellentétben a favágó f. = *öreg fejsze*. Veszprémben a hókony = balatka, a pásztoremberk fejszéje = balta. Nyr. 15: 285.

***Horgos fejsze** — Lóvész, Csík m. — válut vájnak vele.

Irtókapa — Szina, Somogy m. — keskeny pengéjű kapa. Szatmárban: *kapafejsze*. Nyr. 19: 382.

Ispót — spatha, meissel, schröt-eisen. Érvágó vasszerszám. Ném.: *spät*-ből. Nyr. 24: 252.

Juhászbalta — ált. — Vö. Balaska és Balta.

Kaczér — Curgó, Somogy m. — húsvágó fejsze. Nyr. 29: 336.

Kanászbalta — I. Balta alatt.

Kapa — Kolozsv. glossz., 1577. — ligo. Nyr. 36: 65.

Kapa — részei: Nógrád m., (hat. helyen) nyél, fok, kapafő. Nyr. 33: 303.

Kapácska — Oklsz. — 1597: Satorhoz való hituan kapaczka.

Kapafok — Oklsz. — 1700: Egy kapa forrasztásául s jó kapafok csinálásául adjanak egy polturát. M. Gazd. tört. Sz. I. 84.

Kapanyél — Oklsz. — 1700: A kapanyélnek az ára: kettőnek leszzen egy poltura. M. Gazd. tört. Sz. I. 84. Mondás, „Ha isten akarja elsül a kapanyél is“.

***Kés** — Ver. 25. — *Culter*. — **Kés** — *culter*, részei: késpenge, foka, éle, hegye, nyele.

Kés foka — Kecskemét — a kés nyelének vége, *tévedés, mert a kés foka szemben van a kés élével, tehát a tompa rész. Nyr. 19: 46.

***Késtok** — Karezag — pásztoroké; van hüvelye és kupakja.

Kétágú kapa — Oklsz. — 1587: Irtó kapa. Tooth kapa. *Keth agho kapa*. 1638: *Ketagu kapa* — a ganaj eltakarítására.

Két elw feize — Kolozsv. gl. 1577. — bipennis, hellebart, oder byhet C. Nyr. 36: 176.

Kloszér — Kopács, Drávamelék — nádsarló. Nyr. 16: 430. *Ugyanaz a mi a halászok „kaszurja“, mely a *kasza-orrából*, készül. U. Csúza, Baranya m. Nyr. 16: 430.

Kondásbalta = Kanászbalta. L. Balta.

Köpe — Beó-Sárkány, Rábaköz — a fejsze háta, foka. Nyr. 18: 94. Kfnémet: kipfe = spitzeből. Nyr. 24: 300.

Kötőfejsze — Oklsz. — 1549: *Keoteo feyze quatuor*, azóta gyakori.

Kulya fejsze — Oklsz. — 1566: *Bwbos feyze. Kwlya feyze.*

Kúrúcska — Beregszász — esáky. *a Krückeré emlékeztet. Nyr. 36:94.

***Kusztora** — túl a Dunán — faragóbicska, a melylyel a pásztorok frieskálnak.

Lapátásó — Visnye, Somogy m. — olyan ásó, a milyennel a *szérüt* szokták tisztogatni; de különben ásásra nem való. Nyr. 17:333.

Lapos kapa — Oklsz. — 1638: *Lapos kapa.* 1669: Öreg *lapos kapa* 21 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 91. 1700: Fizessenek 4 *lapos kapáknak* és csákányoknak élesítésétől 1 polturánál többet nem. Uo. 84. 1702: *Lapos kapát* 7. vettem den 34. fl. 2. 18. Adal. Zemplén m. Tört. VI. 45.

Lipityánka — Bátyu, Bereg m. — lapos ásó. Nyr. 34:382.

Málé fejsze — Sárköz — kukoricaszár-vágó fejsze. Nyr. 32:463.

Metelő ollo — Sz. F. B. — Forfex.

Ortókapa — Kassa — csákány. Nyr. 19:190.

Ösztöke — Oklsz. — *sarculum stimulus.* 1275/1323: *Quorum vnus vocatur Estuge* Veszprém. 1279: Kесе filü *Estyuge* Alsóörs. 1566: Eke három. Azokhoz lemes wagon három Chotar negy *Esteke* három.

Penge — ex *plenge* késvas, kardvas. Mert a nyeletlen kés hányás által *peng.* Nyr. 28:28.

Pias — Dunántúl — csákánkapa. Így magyarosították meg a kerti munkások a kertésztől halott francia *pioche* szót. Nyr. 16:240.

Pilinga — Székesfejérvár — a kés pengéje. Nyr. 7:187.

***Pilingya** — a kusztora kés vasa. Pápa vidék. Tsz. 296.

Pofás fejsze — Göcsej — mikor életlen, vastag a fejsze. Nyr. 6:180.

Rámásfűrész — Csúza, Baramya m. — *a keretes kézfűrész. Nyr. 18:382.

Sarló — Oklsz. — *Silicula.* 1295 óta hely- és személynév; 1532: *Unum wlgo sarro.* 1552: *Husz sarro.* 1566: *Sarro* tyzenkettő. 1597: *Kaza sarro* fogas sarro.

Sarlópénz — Oklsz. — *Falcialis.* 1468: *Quibusdam pecuniis ratione dictarum decimarum proueniendis que wlgo Sarlopenz appellarentur.* 1551: *Pecunie Sarlopenz vocate.* 1553: *Extranei et inquilisni metentes sarlopenz soluent.* 1557: *Pecunie sarlopenz vocate etiam si quattuor vel ultra fuerint et ad vnam partem mersuerint soluuntur duntaxat.*

Sarro vel methele kes (!) — Kolozsv. glossz. 1577. — *secula falx.* Nyr. 36:69.

Sora van — Csík m. — minden éles szerszámnak, késnek, fejszének, kaszának, mikor ujon köszörülnek, az éle szélén látszanak a leköszörült fémszilánkok, ez az élnek a *sora*. Nyr. 32:53.

Suba — M. — a bizsók pengét védő fatok, hogy „kárt ne tegyen a tarisznyában“. Bárándi puszta. Suba: ebben az értelemben új, de magyar.

Szalukapa — Szt.-Lőrincz, Baranya m. — keresztfejsze, vakarófejsze. Nyr. 17:380.

Szeles elő kapa — Sz. F. B. — Bipalium.

***Szívó-kés** — Kállay gyűjt. Tsz. 349. — kétnyelű vonókés. Szívó-szék. Uo. vonószék.

Szülő meczőkes — Sz. F. B. — Falx vinatoria, putatoria.

Szülő szedő kes — Sz. F. B. — Falcula.

Topor — Szegszárd-Palánk — rövidnyelű, *szélesélű bárd, gerendák megfaragásához való. Szlávnak látszik. Nyr. 11:527 — **Topor** — Se-regélyes — kis szekerceze. *Tévedés, mert szélesélű bárd. L. Topor, Szegszárd. Nyr. 19:288. *Balaton mell. kerékgyártó fejsze. Tsz. 368.

Valaska — Pozsony m. — Nyr. 8:471. L. Balaska, Walaška. Ui. Nyitra, Vágkirályfalva. Nyr. 33;466. Balatonmell. Utsz. I. 90.

Walaška l. Valaska és Balaska. A diminutivumok, mint: Baltička, Baltika, Baracska mind idetartoznak, l. azokat.

Kasza, sarló.

Ballóka — Pográny, Nyitra m. — palóc. A kaszanyél fogantyúja. Lósy.

***Bankó** — Balaton vid. Mtsz. I. 1397. — kaszának jobbkezbéli fogantyúja.

Csapó — Böny, Győr m. — aratáskor a kaszára erősített, hajlított pálcza, mely a gabona szárát szépen letakarja. Nyr. 16:143. Debreczen. Nyr. 7:137. L. bankó.

Dérec — Hétfalu, Brassó m. — 1. kasza fokán a fölhajló párkány, 2. kasza megnádalása. Oláh elem a m. nyelvben. Oláhban: *dres*, *dires* = ausbesserung. Nyr. 22:337.

Derécz — Hétfalu — kasza megnádalás. Nyr. 5:330.

Dérecz — Hétfalu, Brassó m. — a kasza fokán a felhajló párkány. Tsz. Kasza megnádalása. Nyr. 16:478.

Éles ügyekezet — Őri-Szt.-Péter — kasza. Nyr. 33:57.

Elő horgat kaza, sorro — Kolozsv. glossz. 1577. — falx procurva T_s. Nyr. 36:262.

Első-kasza — Barkóság — először kaszált széna. Nyr. 32:521.

Fen — Beszt. szójegyz. — eos. (Fintok: Melich az Alföldön *kasza fen-t* is hallott). Nyr. 22:180.

***Fen-kő** — Ver. 24. — *cos*; olasz: *cote*.

Fenkw — Kolozsv. glossz. 1577. — cos F₃. *Kaza kw.* Uo. cos falcaria F₃. Nyr. 36:66.

Fentér, fentok — Szatmár m. — fenkő tokja. Nyr. 10:430.

Finkü — Mezőtúr — fenőkő. *Fintok.* Uo. a miben a fenőkő áll. Nyr. 9:479.

Fintok — N.-Kunság — fenőtök; kaszakó tokja. Nyr. 16:237.

Gorzsa — törött kasza, nyélbe alkalmazva, kóróvágásra való.

***Kaczor** — Kiskunfélegyháza — a kasza orrából készült szőlőmetszőkés.

Kalló — Csik m. — a kézfejtől hónaljig érő külön ujj, melyet aratáskor a karra húznak, hogy az ingujj ne kopjék. Nyr. 7:236.

Kanta — Csik m. — a kaszanyél fogantyúja. Nyr. 7:236.

Kasza — Oklsz. — 1478. óta személynév is. 1634: Egy szecska metteo lada, *kasza* nélkül. *Ver. 35., 119. Falx. Dalmát: Kossá. — **Kasza** — Győr- és Veszprém m. — *b^uókkonkacs*, a nagy kacs, *csikó láb*, gömbölyű kis kacs, *kis-örv*, *padosörv*: a nyélen levő két karika, *pipa*: a takarót a kaszanyélre erősíti, *pöcs* (i), kis szeg a pados örvön, *takaró*, gereblye formájú. Nyr. 35:435. — ***Kasza** — Csik-Tapolczán — részei: Hegyi, sarka, *fáncza*, nyaka, karikája, *czólkja-ék*, *nagykanta*, *kiesikanta*. — ***Kasza** — Csokonyán — orra, ormója, csirje-nyaka, kisbankója, nagybankója, karikája, ékje. —

***Kasza** — Pinka-Mindszenten — orra, penéje, orma, nyaka, karikája, ékje, nyele, kiskampója, nagykampója. — ***Kasza** — Berzenczén, Somogy m. — högyi, oromgya, pönöggye, sorka, karikája, nagymankója, kismankója, nyele, köböle, ékje. — ***Kasza** — Tyúkodon — pengéje, pántja, horga, csapója-sujtó, mankóközi-öle, nagymankója, kismankója, orra. — ***Kasza** — Málnáson, Háromszék m. — nyaka, éle, páncza, makkja, mankója, nyele. — **Kasza** — *kétszínű* — keszkenővel játszik és két kaszával *kaszál*. Nyr. 24:414.

Kasza alja — Oklsz. — *prati pars, quae uno die una falce desecari potest.* 1597: Reeth 15, *kasza allya* = kaszáló rész, melyet egy nap, egy kaszával lekaszálhat.

Kaszafen — Mátravidék — kaszafenkő. Nyr. 24:384.

Kaszafén — erdélyrészi közmondás: Elkopik az ember, mint a kaszafén(kő). Nyr. 6:461. Zala m. Zenta: kaszakó, fenkő. Nyr. 19:528., 18:383.

Kaszajég — Mánd — éles jég. Nyr. 19:335.

***Kaszakü** — Tyúkod — a kasza vetélőalakú fénekőve.

Kaszaküpi, Kaszasutu — Sárfalva, Háromszék m. — fenkőtök. Nyr. 36:327.

Kaszál — Oklsz. — 1519: Est quoddam pratum fessile quod XV. homines falcant vno die wlgo XV. ember *kazalya*. 1581: Szt.

János nap után, ha kaszáló fű léssen rajta (t. i. a parlagon). Székely Oklvt. V. 126. *Ver. 34. falcare. Dalmát: kossiti.

Kaszálás — Oklsz. — 1330—1505: Ad quendam locum *Kazalas* vocatum. 1599: Minden barmatlan ember egy-egy napi *kaszállással* tartozik. Szuhay B., Az egyházlátogatás. Miskolcz, 1900: 148. *Kaszálás* = Foenisecium, PPBod. 1767.

Kaszalópénz — Oklsz. — 1578: *Kazalo penzth* dant.

***Kasza-mankó** — kasza nyelében levő horgasfa = fogantyú. Székelyf. Tsz. 194—195.

Kaszapénz — Oklsz. — 1492: *Kazapenz* communiter soluatur medium florenum sin autem falcanerunt domino terrestri nichil soluatur. 1507: *Kazapenz* denar X. 1519: De quolibet fumo jobagiionali soluunt prouisori qui vocantur *kazapynz*.

Kaszás — Oklsz. — 1336 óta gyakori személy-, hely- és foglalkozásnév. Foenisector.

***Kaszás adó** — 1631. Vas megye tanuvallatása — a legelőhasználatért négy tehén után egy kaszás járt az uradalomnak, a Nádasy és Gyórfi családoknak.

Kaszasarló — Oklsz. — 1597: Kaza sarro 3, Fogas sarro 4. „*Frecskay* szerint: kaszagyártás közben az olyan kaszát, a mely hátsó végén kihatott, a selejtbe vetik és ebből megrövidítéssel sarlót vernek ki. Az ilyen sarlót nevezik kaszasarlónak, a mely

némileg különbözik attól a sarlótól, a mely eredetileg sarlónak készült.“ *Frecskay tévedett: a kasza selejtjéből készült görbe, síma élű sarló fűre való, a fogas sarló fogacsos élű könnyedén hajlítottsarló érett, szalmás gabonának.

***Kaszatok** — Tyukod — így: a kasza fénkövének tokja. *Székelyföld, fénkövet tartó fa- vagy esontkupa. Tsz. 195.

***Kaszatok** — Málnás, Háromszék m. — az a fából v. szarúból készült edényszerű eszköz, melyben vízben tartják a *fénkövet*. *Kankócskájánál* fogva akasztják a kaszatokat a derékkötőre.

Kászó — oláh szó — kasza; *koszósk* ua. kaszál. Nyr. 16:45.

Kaza vel zarlo — Kolozsv. glossz. — 1577: falx, ein sichel J., Nyr. 36:65.

***Kaszúr** — Alföld — kaszából készült, nyélre erősített vágószerszám.

Kepézni — Somogy m. — kaszával aratni s nem sarlóval, mert az ezzel való aratás az igazi aratás. Nyr. 19:287.

Keringeni — Hétfalu — kaszálni. Nyr. 3:373.

Kikandász — Csíkszentdomokos — a kasza hegyével kivájja a gödörben levő fűvet. Nyr. 32:326.

Koma kaszás — Szabolcs — a ki ingyen segít kaszálni, ingyen kaszál. Nyr. 9:136.

Solló — Segesvár — sarló. Nyr. 9:44. Ui. Székelység, Nyr. 4:328. Háromszék, Nyr. 9:236.

CSONT-CSÁKLYÁN IRONGALÓ MAGYAR FIÚK.

A 141-İK OLDALHOZ.

Sóró — Ormányság — (soru) sarló. Nyr. 3:230. Ui. Drávamellék, Nyr. 6:43. Kopács, Nyr. 17:44. Innen: *sóros*, Numenius arquatus (a sarlósrú gojzer v. polimadár).

Sorró — Erdővidék. — Nyr. 9:236.

***Szárvágó** — Kkfélegyh. — l. Kaszúr és Gorzsa, a kasza orrából készülnek.

Toklyó — Hont m. — kasza fénkő tokja. Tsz. II. 748.

***Tokmány** — Szeged-Csöngöle — tülök, a kasza fénkövének való. Ui. Őrség, Kemenesalja. Barkóság, Palócság, Balatonmell., Tsz. 365. Zenta, Nyr. 38:143. Karczag, Nyr. 26:46. Szucsák, Nyr. 18:576. Somogy, Nyr. 10:477. Csúza, Nyr. 18:429. Kiskúnhalas, Nyr. 15:473.

Ironga.

Bórhidázni — Érsekujvár — a vékony, még ropogós jég hátán csuszkálva keresztülszalagálni. Nyr. 7:40.

Csáklya — esontkoresolya a ló metatarsusából. Zilah, koresolya. Nyr. 14:287.

***Csáklya, csákja** — Zilah, Erdély, Székelyf., Mtsz. I. 259. — koresolya, koresolyának használt esont v. fa.

***Csáklyabot** — l. Iszánkódóbot.

***Csáklyázni** — Zilah — koresolyázni. Nyr. 14:287. — **Csáklyázni** — lószáresontokon, vas-

szeges bot segítségével a jégen sebesen csúszni. Csikszék, Tsz. 59. A *Csáklyázni* szót az 50-es években használták még Marosszéken is = koresolyázni.

***Csicsonkázni** — Zilah — csuszkálni. Nyr. 14:287.

Csilikányoznak — Hegyhát — „a gyermekek, mikor karót dugnak a földbe és azon esórják magukat”. Nyr. 1:467.

***Csiszokázni** — csuszánkodni csuszolni a jégen. Erdély, Tsz. 74.

***Csontesáklya** — Kézdi-Szt.-Lélek — a ló két középsontjából készült koresolya. Dr. Barabás Sándor.

***Csoszkorondani** — Turócz m. Mtsz. I. 371 — csuszkálni (jégen).

***Csuszánkodik** — Erdély? Mtsz. I. 371. — csuszkál (jégen).

***Csusz Kondik** — Nógrád m., Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csusz kora** — Csallóköz. Mtsz. I. 371. — csuszka. Ironga? Vö. Ballagi Mnyszt.

***Csusz korál** — Sopron m., Csallóköz, Mtsz. I. 371.

Csusz korányi — Moson m. — jégen csúszni. Nyr. 10:382.

***Csusz korondik** — Gömör m., Mtsz. I. 371. — csuszkál (jégen).

***Csusz kotoi** — Háromszék m. Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csusz pítol** — Győr m., Mtsz. I. 371. — csuszkál.

***Csüdöz** — Székelyf., Mtsz. — I. 375. — lóesonton koresolyázik.

Glics — Csik m. — fakoresolya. Gyerekek a talpukra kötve úgy használják, mint az aczélkoresolyát. *Szepességi szász szó: Glitschen = jégen csuszkálni. Nyr. 26 : 427.

***Gusztony** — Alföld — l. Iszánkodóbot. — ***Gusztony** — vasszeg, bot v. pálcza végében. Gusztonyos bot. Meggusztonyozta = megszurkálta. Tsz. 145. Szeged. *A csontkoresolya hajtóbotja. Nyr. 7 : 235.

Illangatnyi — Nyitra, palócz — jégen csúszni. Nyr. 28 : 496.

Illanka — Nógrád m. — kis száánkó Nyr. 15 : 143.

Illankázni — Kővár vidék, Ipoly völgy — csuszkálni jégen. Nagyszótár szerint Alsó-Nyitra-völgyben: *illangat*, Nyr. 16 : 476. Nógrád m., Nyr. 15 : 143.

Illonkázni — Ipolyság, Hont m. — csuszkálni jégen. Nyr. 19 : 46.

Iringa — Bács m. — csuszkálóhely. Nyr. 16 : 144.

Iringál — Hatvan vid. — csuszkál a jégen. Ui. Bács m., Nyr. 9 : 378, 27 : 44.

Iringolni, iringálni — Jász-Ladány — jégen csuszkálni. Nyr. 26 : 188.

Irintani — Szarvas-Gede, Nógrád m. — csuszkálni a jégen. Sokszor *irontani*. Ue. Hatvan. Nyr. 33 : 178.

***Irongálni** — csontkoresolyán csúszni.

Irontani — Kunszentmárton — csúszni a jégen. Nyr. 33 : 178.

Iszánk — Csik m. — síma jég, melyen csuszkálnak. Nyr. 26 : 428.

***Iszánkodni** — Csik-Madaras — jégen csuszkálni. (*Iszánk*, uo. csuszkálóhely a jégen). Nyr. 20 : 47. Ui. Nyr. 9 : 377. Makó, Csikszék, Kecskemét, Tsz. 178. Hajdu m., Nyr. 7 : 235. (Szeged). Hétfalu, Nyr. 34 : 83. Gyergyó, Nyr. 34 : 83. Alföld, Nyr. 13 : 577.

***Iszánkodóbot** — Kézdi-Szt.-Lélek — a csontkoresolyához való szeges tolóbot, l. Gusztony.

Kanyargatni — Hetés, Zala m. — csuszkálni a jégen. Nyr. 19 : 143.

Korcsija — Szeged — koresolya, értve alatta az irongát. Nyr. 7 : 236.

Korcsója — Kézdivásárhely, Háromszék m. — kis száánkó. Nyr. 29 : 431.

Korcsolázni — T. S. Keeskemét, 1685. — kóborolni: „Ha valaki vasárnapokon szekereivel ide-oda koresolyázik, büntetése 12 frt“.

***Koresolya** — kézi, kis szánbikfa deszkából készítve, rúdja, eplénje nincs. *Korcsolyázni*: mikor a gyermekek ilyen szánnal a hegyoldalra leereszkednek, vagy egymást húzzák. (Koresolya = hordót leeresztő eszköz). Székelyf., Tsz. 113.

***Kuszkorondani** — Rimaszombat, Mtsz. I. 371. — csuszkorondani, csuszkálni (jégen).

***Megsíkul** — Kézdi-Szt.-Lélek — a csontesákyahasználattól a jégen = síma, sík lapra kopik.

Sikandozik — Szilágysomlyó jégen csuszkál. Nyr. 16:287.

Sikanyózni — Akua-Szlatina. Máramaros m. — jégen csuszkálni. Nyr. 36:34.

Sikárkó — Tokaj — csuszkáló. *Sikárkózik*, uo. csuszkál. Nyr. 24:240.

***Sikáркоzni** — Bodrogek, Tsz. 329. — jégen csuszkálni. — **Sikáркоzni** — Abauj m., Beregszász — jégen csuszkálni. Nyr. 33:24, 26:523.

Sikonka — Apa-Nagyfalu, Sz.-Doboka m. — jég, melyen a gyermekek csuszkálni szoktak. Nyr. 15:382.

***Sikonkázni** — Székelyf. — jégen csuszkálni. Tsz. 329. Marosvásárhely = irongálni.

Sikonkodni — Udvarhely m. — irongálni.

Simulkázik — Hegyalja — csuszkál a jégen. Nyr. 24:479.

Simulkázni — Rozsnyó — csuszkálni a jégen. *Simulka* erre alkalmas jég. Nyr. 8:566.

Sink^{aó} — Palócság — jég-csuszkáló *sink^{aó}zni*, uo. jégen csuszkálni. Nyr. 22:79.

Sinkózás — T.-Szt.-Miklós — csuszkálás. Nyr. 31:52.

Sinkózik — Rimaszombat — csuszkál a jégen, másutt *iringál*. Nyr. 17:574.

Sisinkázni — Marosvásárhely — jégen csuszkálni. Nyr. 9:428.

Slutyifa — Losonez, 1858. — fakoresolya. Nyr. 14:287.

Hangszer.

***Billegető** — Somogy m., Mtsz. — hatlyukú síp.

***Bordó-síp** — Erdővidék, Mtsz. — duda.

***Csampolya** — Székely szó. Tsz. — duda, vö. csimpolya.

***Csimpolya** — 1. Zilah, Székelyf. — duda. 2. Apa-Nagyfalu, Szolnok-Doboka m., Udvarhely m., tilinkó. 3. Székelyf., Mtsz. Kis dob, melyet az ujjak hegyével vernek.

***Duda** — szerte a magyarságnál is — lényegileg a római tibia gemina, levegőtömlővel. Vö. csimpolya.

***Dünyögni** — Bodrogek, Tsz. — sípfuvás, furulyázás mellett a torkával az orron át zúgni.

***Fakürt** — Oklsz. — 1581: „Keth eoregh hozzu *fa kurth*“.

***Fujera** — Gyetva vidék, Zólyom m. — három hanglyukas, közel embernyi síp, melyet vendégesövön fujnak meg. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900:271.).

Furolya fia — Lisznyai Kálmán. Új palócz dalok. 1858. p. 146. Nyr. 19:140. — v. tilinkó, itt = (fűzfa) síp.

* **Furuglya** — Somogy — több helyen a tilinkó. Vö. furulya.

Furulya — általánosan — a tilinkó. Horger A. oláh jövevény-szónak tartja. Nyr. 31 : 546.

***Fúvószipka** — Lóvész, Csik m. — a kürtön az a kis cső, a melyen megfujják. Vö. vendégeső.

Fűzfasíp — általánosan — a fűz, leginkább gyenge hajtásából készített síp. *Petőfi*: „Lovagolok fűzfasípot fujva“. *Tavaszkor, mikor nedvbe szökken a fűz — *Salix* — héja lecsavarható, hogy csövet alkot, a miből könnyen készül a síp.

***Gajda** — Újvidék, Mtsz. — duda. *Szláv, hangfestő.

***Gajdás** — Újvidék, Mtsz. — dudás. *L. Gajda.

***Harántsip** — Pápa vid., Tsz. — fuvola.

***Havasi kürt** — Máramaros, Ung — a havasok vidékén, a fiatal hársfa kérgéből alkotott, a nyír- v. meggyfa kérgével körülcsavart, a fejlettebb fokon kettéhasított fatörzsből vájt abroncsokkal egybefoglalt öblű kürt, legújabbán bádogból is készül. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900 : 271. [Nyr. 26 : 170 szerint havasi kürtöt használnak a sziléziai goralok is.]) Üvegből készül az *üvegkürt*.

***Hosszifuruglya** — Somogy — hosszú, ötlyukú fúvóhangszer, tilinkó, hangja méla, a pásztor belé is dünnög. Hossza öt ököl és négy ujj; hanglyukai a két

hüvelyk összeérése, azután egy, két ujj és egy hüvelykujj szélessége szerint csoportosulnak. Ha készítője kiskezű, a hang magasabb és fordítva. (A magyar ősfoglalkozások köréből. TTK. 1900 : 270.)

***Kanászkürt** — Somogy, Zala — rendszeren ökörszarvából, dísz nélkül való tiülök.

***Kürt** — Lóvész, Csik m. — Egy és fél, 2 m hosszú, fából készült, nyírfakéreggel körülcsavart hangszer; vastagabb végén 10—12 cm, a vékonyabban 5—7 cm átmérőjű; ezen van a *fúvószipka*.

Nünü — Csik m., Tsz. Kemesalja, Tsz. — nádból vagy hóbér (= lopótökhébér) szárból készült síp.

Nyékklő — Barkóság, Borsod m., Nyr. 32 : 524 és Komoróczy Miklós in litt. — Baromfi lábszárcsontjából készült, vadesalogató síp, különösen a vadorzók kezén. Úgy készül, mint a fűzfasíp. Nyelvcsapjának és a nyékklőcsontnak hosszától függ hangja.

Síp — általánosan — fúvóhangszer. Ver. 37. fistula, tibia; német: Pfeiff, dalmát: svrha, szvirale.

Sípborda — Alexics; magyar elem az oláhban. Nyr. 17 : 468, tömlősíp, duda.

***Sipos** — Ver. 107. — *Tibicen*.

***Széltől-szélíg** — Ropoly puszta, Somogy m. — a furuglya, tilinkó kimérésénél az egész hossza.

Szültü — Moldvai csángó — furulya. Nyr. 31: 86.

Tárogató — szerte — *szerkezete kétes.

Tilinka — Székelyf., Tsz. — nem a tilinkó, hanem fűzfasíp.

***Tilinkó** — Alföldszerte általánosan — hatlyukú síp; a juhászok bodzából maguk készítették; hossza két ököl, a hanglyukak ujjhegyszélességre egymástól; nevé hangfestő. Erdélyben ez a furulya, Dunántúl furuglya.

Timbura — Székelyf., Etéd Malonyay — tambura.

Tömlősíp — a régiségben: 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36: 368; tömlősíp, tömlő syp — duda. NySz. 11: 1575.)

***Tülök** — Alföldszerte — szaruból készült kürt, rendszeren a csordás használja.

Türkölni — Kiskunhalas, Nyr. 15: 474; Tisza-Szt.-Imre, Nyr. 9: 137. — tülköt fujni. *Türkölni = kürtölni.

***Üvegkürt** — Székelység — üveghutában, rendszeren Bükszádon fújt havasi kürt. (A magyar ősfoglalkozások köréből TTK. 1900: 271.) Az üveghuta megszűnésével eltűnt a kürt.

***Vendégeső** — Gyetva vid., Zólyom — a fujerán, az a csó, a melyen megfujják a hangszert, mert hosszúsága miatt a fuvó nem éri el másképp a síp végét.

III. PÁSZTORSZERVEZET.

Pásztorszervezet.

***Bugacz-Monostor.** Pásztorok 1895-ben. Gulyások:

Árva-Tóth,	Nagy,
Borka,	Nyers,
Dobos,	Oroszi,
Farkas,	Pintér,
Gángó,	Repka,
Hornyák,	Sáfár,
Józsa,	Sinkai,
Kovács, Krumplis,	Tóth,
Lakatos,	Varga,
Mészáros,	Zubornyák.

***Abrakos** — 1549. Vö. MNY. II: 127. — az, a ki a cselédeknek szánt bort kezelte: „Az abrakos pinchében wr zolein termeth borok vannak“. Abrakon, a lovak eledelén kívül, szolgálknak adott kenyeret és szalonnát is értettek; abrakos tehát az a szolga, a ki ételben kapta meg járandóságát, ellentétben a béres-sel, a ki bért kapott.

Abrakosztó — 1577: Kolozsv. glossz. Nyr. 36: 365. — abrakozto: az, a ki a lovakat abrakoltatta, de lehet az is, a ki a szolgálknak az ételt kiadta. L. abrakos.

***Agaso campestris** — a XIII-ik század óta — mezei lovasz.

***Agazo** — a régiségben — lovasz. Már Plautusnál teherhordó-marhahajtót jelent. Nyr. 27: 91 szerint ago+asinus, tehát eredetileg számarhajtó.

Amaxobii — szekeren élő nomádok. (Ptolomaeus Claudiusnál.)

Ab: ἀμαξα = fedeles szekér. Vö. Előtanulmányok 89, 102.

* **Ángária** — Alföld — pásztorok kialakított vagy szokásos járandósága.

Anya-juhász — Hortobágy, MNy. VIII: 236. — több gazda egy nyájba, falkába vert jószágát őrzi.

* **Armentarius** — XVIII. század — equorum = csikós.

* **Árvául** — T. S., Kecskemét, 1702. — elhagyva, gazdátlan: „Király István úr nem árvául fogta fel azon teelő és nyaraló helyeket, hanem bekéredzett stb.“

* **Árvául felfogni** — 1702. Kecskemét — teelő és nyaraló helyet, ha el voltak hagyatva, elfoglalni.

* **Bács** — általánosan — a számadó juhász, a tótságon „Bača“. A régiségben, Oklsz., 1590 ill. 1692 óta. *Bács* alakja inkább a székelységnél, *bucsó* alakja az Alföldön él. Szólás: Szókefalva, K.-Küküllő m., Nyr. 15: 335. „Három napig magának feja bács“.

Bacsa — Palóczság, Tsz. — göllnicz völgyi németeknél. Nyr. 25: 299. a bács.

* **Bacsó** — sok helyen — a számadó juhász, a Palóczságban. Nyr. 22: 528. Bácsó. (Gyalu, Kolozs m., Nyr. 31: 115; vagyontalan parasztember is).

Bacsó gazda — Barkóság, Nyr. 32: 520. — számadó juhászgazda.

* **Bacsu** — Karczag — juhász-kunyhó, ha sajt készül benne.

Forró Enes, Abauj m., Nyr. 31: 83. — Számadó juhász. (Moldvai csángóknál, Nyr. 31: 83; öreg ember.)

Bacsus — Tisza-Szent-Imre, Nyr. 9: 137. — számadó juhász.

Bacza — Nógrád m., Nyr. 4: 425, 33: 561. — számadó juhász. Helyesen: Bača, a tótoknál.

Bárányos — Tk. Balatonmell., Mezőtúr, MNy. VI: 279. — a bárányfalka őrzője.

Barmatlan ember — 1599. Oklsz. — a kinek nincs barma, azaz marhája. „Minden barmatlan ember egy-egy napi kaszálással tartozik (a predikatornak). Minden b. e. tartozik aratással a predikatornak“.

Barmos ember — régebben — a pásztor, de inkább a marha gazdája. 1581, Gyergyó. (T. S. Bud. Hirl. 1904. 35.) 1599: „A barmos ember egy-egy napi szénahordással tartozik“. (A predikatornak.) Oklsz.

Barom pásztor — Kolozsv. glossz. 1577. Nyr. 36: 366. — barom paztor; Sz. F. B.: „barom vagó ököz pásztor, a marhák őrzője.

* **Barom tőzsér** — T. S. Nyr. 32: 54. — a XVI., XVII. században marhakereskedő.

Basu — Moldvai csángó, Nyr. 31: 83. — öreg ember (egyébként számadó juhász).

* **Bébíró** — 1748. Karatna község, Csallóköz, Nyr. 16: 432. — az, a ki másutt lakik és bír, de

itt is van birtoka s itt is van joga, pl. legeltetési, erdőlni. Vö. idebíró.

***Becsüpenz** — 1715. Peselnek falu — a mi a kár becslése után a kárvallottnak jár.

Berbécses — Lz. — herélt kosok pásztora. *Magyarán Ürü-pásztor v. Ürü.

Béres — általánosan — az oláhban és az erdélyi Érczhegység móczainál (Nyr. 16:354 és 34:147.) biriş; Hont m., tót. Nyr. 29:331. bíreş, szolgáló, a ki bérért, azaz pénzért dolgozik. A régiségben 1387 óta személy- és foglalkozásnév. Oklsz. Grossinger I. 120. és Ny. Sz. ökör, sőt juhásztornak is veszi. Vö. bgyéres.

Bérespenz — 1525. Oklsz. — „Tam jobagiones, quam inquilini annuatim tenentur soluere quod Beres penz dicitur“ úrbéri illeték, adónem.

***Bérótt** — 1688. Kassa artikulusai — a fizetést régi *bérótt* mód szerint szedjenek; beróvott, régen rováson kimutatott fizetés. Vö. Előtanulmányok 202.

Berszán — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:324. — *berszány*. Székelyf. (Orbán B. II. 23, 101, 104.) Nyr. 37:190. havasi oláh pásztor.

Berszány — l. berszán.

Betyár — Szentesen, Nyr. 6:179. — urasági cseléd; rang szerint csikós, béres és birkaasztató közt áll. Csongrádban, Mtsz. a béresek mellett szolgáló ostoros. Betyár a régiségben nőtelent jelentett. Előtanulmányok 363. —

*Betyár-befogadásért 100 bot, ismétlés esetén, katonának adatik.

Betyár béres — Félegyháza, Nyr. 6:134. — az, a ki csak télen béreskedik.

***Betyárkenyér** — Békés — régentén a pásztorok kenyérrilletményét mindég egy kenyérral megpótolták, hogy adhassanak a jelentkező szegénylegényeknek, betyároknak s így azokat kielégítve, a rablástól visszatartsák.

Bgyéres — Mezőszilvás, oláh, Nyr. 37:220. — béres.

Bialos — l. bivalyos.

Bihalos — Dunántúl, Nyr. 16:190. — l. bivalyos.

Bika gujás — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — az a gujás, a ki csak bikákat őriz.

Birkapiczér — Zalaapáti, M. — birkapezér.

***Birkások** — Komárom, Dunántúl — Szászországból a merinójuhtenyésztésre betelepített szakértők, — nem pásztorok — Komárom megyében birkáscsaládok: Békefy — azelőtt Friedrich, Mille — azelőtt Meil, Hencz — azelőtt Sauer, Mihályi — azelőtt Micheler és Herbst. Ilyen családok még: mányoki Koller, Kégl és mások. A legtöbb meghonosodott s nemesiséget nyert. A tótban — Nyr. 17:253. — birkás. Vö. bürgés.

Bíró — általánosan — uradalmakban vagy községek gazdagságaiban a felügyelő. Van: esztenábíró, fabíró, fűbíró, pajtabíró,

pusztabíró, szénabíró, székbíró, szűrűbíró, tőkebíró, határbíró, mezőbíró, pásztorbíró.

Biros — Zsolna vid., tót, Nyr. 26 : 422. — béres.

***Bitang** — általánosan — a csavargó ember s a kárbamenő, idegen jószág, innen bitang ember, bitang marha, bitangolás stb. Szegeden 1723-ban. (Nyr. 30 : 252. a középfelnémetből származtatja; tréfásan Bitt' Dank-ból.). Kecskemét, ua. Bitang jegyzőkönyvei, kitiűnő források.

***Bitangban élni** — XVII. sz. — törvénytelenül.

***Bitang ember** — 1794. Bihar m. statútuma — a tilosban járó rossz ember. L. esapongó is. Vö. Előtanulmányok 267.

***Bitang karó** — Bugacz-Monostor — a cserény mögött levő karó, a melyhez a bitang marhát kötötték; de az ellátogató szegénylegények lovaikat is, a míg mulattak, a b. k.-hoz fűzték.

***Bitang marha** — általánosan — a tilosban járó, kártokozó idegen jószág.

***Bivalyos** — mindenütt, a hol bivalyt tartanak — a bivalyok gondozója, ápolója, terelője. A régiségben 1692 óta. — Oklsz. — „Két bialosnak külön-külön pénz fl. 3, buza cub. 4“.

Bocskoros — Barkóság, Nyr. 32 : 520. — szállópásztor.

***Bocsolázni** — Kecskemét régiségéből — beleszédülni a verekedésbe.

***Bojtár** — általánosan — a számadópásztor segítője. Van : öregbojtár, csikóbojtár, gulyásbojtár, juhásbojtár, tinóbojtár, üszőbojtár, kanásbojtár stb. T. S. szerint egy a dunántúli *voydár*ral = ispán. (Nyr. 32 : 154.) Kossuth Lajos Romagnából közli, mint olasz tájszót: *boitaro* = ökörpásztor (Nyr. 13 : 563); Miklosich szláv eredetűnek tartja (Nyr. 11 : 117., vö. Nyr. 17 : 253 és 37 : 101.); Grossingernél — I : 120. — bubulus. Vö. bujtár.

Bojtos — Hortobágy, T. M., MNY. VIII : 236. — a bojtár.

Bojtosné — Hortobágy, T. M., MNY. VIII : 237. — bojtárné.

Borjúpásztor — általánosan — a régiségben 1554 óta — Oklsz. — Benedictus Bornyw pastor; 1692. Borjúpásztor stb. — a borjak őrzője.

***Boros kenyér** — Kecskemét régisége — gyógyszer a bevett fejekre, kivált a pásztorokéra.

Botos — Balatonmell., Mtsz. — csósz, mezőpásztor, mert bottal őriz. T. S. szerint a XVI., XVII. században a bottal terelő marhahajtók, szemben az ostorral terelő ostorosokkal. (Előtanulmányok 178.)

Botos ispán — Barkóság, Nyr. 32 : 521. — oklevélmélküli, tehát nem iskolázott gazdatiszt.

***Botozás** — XVIII. sz., Bihar m. statútuma 1792. — A pásztor kap elsőízben 12, másodikízben 24 botütést; a nemes ugyanazért első-

izben 2 Rfrt, másodizben 4 Rfrtot fizet. Vö. Előtanulmányok 266.

***Boum pastor** — XVIII. század — gulyás.

Böllér — általánosan — közrendből való, nem tanult disznóölő. A régiségben 1469 óta, Oklsz. Beller stb. Sokszor a pásztorrendből való.

***Börgyűjtő** — T. S., 1594, Kecskemét. — A régiségben az elhullott állatok bőrével beszámolt a pásztor és a börgyűjtő ezeket szedte össze. „Kék lovat, bitangot adtak, hogy azon járjon a börgyűjtő“, vagyis bitangolva talált, hamuszín lovat.

***Branista** — XVII. század 1630, a fogarasvidéki tanuvallatásban — tilos, tilalmazott értelmében; a szláv „braniti“ = tilalmazni, ol-talmazni értelmében; „brana = kapu is, lehet tehát kapu öre, védője is“. Vö. Előtanulmányok 211.

***Branistér** — XVII. sz. 1636, a fogarasi praevarikációban — csósz, a szláv braniti = védeni után. (Vö. Előtanulmányok 197.)

Brégó — Ercsi, Fejér m. Nyr. 26:80. — kisbéres. Vö. bregós.

Bregócs — Némedi, Tolna m., Nyr. 32:119, Enying, Nyr. 26:38. — kisbéres. Vö. bregós.

Bregós — Gesztesi járás, Komárom m., Mtsz. — öregbéres. Némedin Bregócs, a. m. kisbéres. Ilyen értelemben közli R. Prikkel Marián is (Nyr. 26:38.). Vö. bregó, bregócs.

***Bubuleus** — Anonymusnál I. fejezet — gulyás értelmében.

Bucciu — oláhban, Nyr. 37:468. — vágóhídi mézárós.

Budár — Szeged, Mtsz., Kiskunhalas, Nyr. 14:286. — szöllőpásztor.

Buddog — Jászság, Nyr. 29:47. — a csósz járásáról: ezammog.

Buger — Felsősomogy, Nyr. 8:432. — kaszás tót.

Bujtár — némely helyen; Szeged, 1727. — bojtár.

Büki — Fehér m., Nyr. 26:524. — mezőcsósz.

***Bürgés** — több helyen — a büрге őrzője, tehát birkás.

***Cioban** — juhász, balkáni szó. Az oláh = vlach pásztornak nincs hazája, hegyek hátán halad a nyájjal, a merre jó legelő van; a székelységénél „Csobán“.

***Custos equatiae** — XIII. század H. I. — csikós értelmében, különben ménes öre.

***Custos pecorum** — XI. század — barompásztor vagy őr = gulyás.

Csamangó — Kecskemét, Nyr. 4:284. — kutyapeccér.

***Csapongó** — Bihar, 1792. — a bitang, kóborló, csavargó ember. Vö. bitang ember. Vö. Előtanulmányok 267.

***Csapongó ember** — I. Bitang ember.

Sehonnai *bitang* ember,
A ki ha kell, halmi nem mer,
  stb.   Petőfi.

Csatás — Székelyföld, Udvarhely m., Háromszék m., Mtsz. — éjjeli csordaőr (a *csata* óre, l. szarvasmarha alatt).

Cserdás — Göcsej, Tsz. Őrség, Nyr. 4:521. — csordás.

***Cserényalja** — Bugacz-Monostor — tagjai: 1. *Számadó*, a cserény feje. 2. *Lakos*, ki a cserény gazdaságát látja el; nem legeltet. 3. *Bujtár*, több: 1-ső, 2-ik, 3-ik, 4-ik ezek között. 4. *Öregbujtár*, alatta az ifjabb bujtárok. 5. *Kisbujtár*, a borjúkat őrzi. A második reggel főzéshez lát.

Csetres — Balatonfüred — pásztorgyerek. Nyr. 37:428.

***Csihés** — T. S. — hivatlan segítő, jöttment. Debreczenben, Nyr. 34:524, béres.

Csikós — általánosan — a lovak őrzője; hajtóeszköze a bot és a karikás. Van: számadó csikós, csikósbojtár, cifra csikós, renyhe csikós. 1384 óta a közrenden gyakori családnév (Oklsz.) „Chykos“.

Csikósbojtár — általánosan — a számadó csikós mellett szolgáló lóőrző.

Csikósné — Hortobágy, T. M. MNy. VIII:237. — a csikós felesége.

***Csikósszervezet** — Kkfélegyháza — 1 számadó, 3 bojtár.

Csirás — Szöllős-Győrök, Somogy m., Nyr. 22:238. — az urasági tehének gulyása (mert ott az uraság gulyája *csira*, azaz svájci tehenekből állott).

Csiszár — Szentés, Nyr. 8:187 és általánosan — marhakereskedő. Genes, Szatmár m., Mtsz. lótolvaj. Vö. lócsiszár.

Csobán — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22:295, Uzon, Háromszék m., Mtsz.; Tatrangi csángó, Nyr. 2:476; moldvai csángó, Nyr. 30:179. — juhász, az oláh cioban. De jelent edényt is (l. Edény categoria) és Hétfalun, Csík és Udvarhely m., nagy juhászkutyát is. Vö. Csobány.

Csobány — Erdély több helyén — juhász. Vö. csobán, oláhos.

***Csontot zörgővé tenni** — Kecskemét régisége — verekedésben a legyőzöttről: „zörgött a csontja, úgy megverte“.

Csordahajtó — Vép, Vas m., Nyr. 30:446. — az az utca, a melyen a csordát hajtják.

***Csordapásztor** — T. S. — röviden csordás, teheneket legeltető, estére a helységbetérő pásztor. A régiségben, Oklsz., 1497 óta személynév: Anthonio Chordapazthor. 1596: csordapásztor.

Csordás — általánosan — az estére hazajáró fejős vagy tejelő jóság pásztora, őrzője. A régiségben, Oklsz., 1400 óta személynév: *Chordas*. Az erdélyi Érezhegység mőczainál, Nyr. 34:151. *csurdar*. Grossingernél I:120. boarius seu bubulcus. Vö. *csordós*.

Csordás-gyerek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a csordás segítője.

Csordós — Répezemell., Sopron m., Nyr. 2:518. — *csorduós*. Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:47, esordás.

Csoringár — Szilágy m., Mtsz. — bojtár. (Pungur szerint nem magyar.)

***Csősz** — Kecskemét és általában — a pusztán felügyelő, a pusztagazdának alárendelve. A régiségben, Oklsz., 1903 óta Cheuz, Chewz stb.

***Csősz-bíró** — Oklsz. — 1668-ban: „Nagy András, Csóz bíró“. A csőzők felügyelője.

Csukás — Szilágy m. — csikós. Nyr. 7:381.

Csürbíró — a régiségben, Oklsz. — 1692: Csürbíró; a gabonaház tisztartója.

***Csürhés** — szerte — disznópásztor, a ki a helység sertéseit reggel kihajtja, este hazatereli. A csürhessel szemben a kondás éven át kint marad.

Csürhés kanász — Kiskunfélegyháza 1781—1801. évi jegyzőkönyve — a csürhét hajtó pásztorember.

Csürös — a régiségben, Oklsz. — 1601 óta személynév is.

Czanga-juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — juhász, *a flavesztett anyajuhok pásztora.

Czárán — moldvai csángó, Nyr. 30:179. — munkás; az oláhban țaran = paraszt, földműves.

Czéh — általánosan — az egy foglalkozást űzők társulata. A szabad ipar törvénybe foglalásakor — 1884: XVII. t.-cz. — helyükbe ipartestületek léptek. A czéh rendszeren iparosemberekből állott, de pástozrezéheket is ismerünk 1635, illetve 1649 óta. Vö. Előtanulmányok 188., 192.

Czifra-csikós — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a czifra ménes őrzője.

Czifracsikósné — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:237. — a czifracsikós felesége.

***Czihos** — Udyarhely m. — lólopásban segédkező. *Nyilván ez csiholta a szikrát, hogy a lovak megriadjanak.

***Czimborá** — T. S., Kecskemét, 1837. Nyr. 32:154. — részvényes értelemben. „Fogadták a gazdák a czimborát telelőre is.“ „Czimborá!“ — így szólítja meg az öregebb vagy rangidős pásztor a fiatalabbat. (Hortobágy, MNy. VIII:237.)

Czinczár — Kiskunhalas, Zenta, Bács m., Mtsz.; Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — nem tanult, kontár mészáros v. hentes.

***Disznó őrző** — Oklsz., 1505: „Benedikto *Dyzno Eurzew*“ — tehát a sertések őrzője.

Disznópásztor — általánosan — a disznók őrzője. A régiségben 1544 óta — Oklsz. — dizno paztor, 1588: Dyzno paztor. 1692: disznópásztor; kolozsvári glossz.

1577., Nyr. 36:366., dizno paztor; Sz. F. B.: dizno pasztor.

Disznós ember — 1581. Oklsz. — „Ha disznót találnak a tilalmasban és kárt téssen, megfizesse *disznós ember* a hajtópénzzel együtt“, tehát vagy az, a kinek disznaja van, vagy a disznópasztor.

Dodos — Tatrangi csángó, Erdély, Nyr. 2:524. — juhászféle ember gúnyneve.

***Egy bot** — XVIII. század, 1791. Segesvár erdőrendtartása — ily értelemben „ne külön, kisebb nyájokban, hanem *egy bot* alatt = egy pasztor alatt legeljen a marha“, németül: „unter einem Stab“. Vö. Előtanulmányok 297.

***Éjszakás** — Szeged — az a bojtár, a kin az éjjeli őrzés sora van, azaz: az éjjeli őrzésben *soros*.

***Élés** — Kecske-mét, XVII. sz. T. S. — használat értelmében; pusztákat élni, földeket élni.

***Elesküdni** — T. S., Kecske-mét — a tulajdonjogot esküvel bebizonyítani, elesküdté ökrét = megtalálta és esküvel szerezte vissza.

Elkacsmarni — l. kacsmarni.

***Ellető pasztor** — T. S. — a ki a tenyésztést intézte.

***Elletős** — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — az a pasztor, a ki az ellő jószágot kezeli.

Elletős-juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 236. — a ki elletti a birkát.

Előzködő — Barkóság, Nyr. 32:521. — az, a ki szekérrel, lóval mindig elhagyni törekszik az előtte haladót.

***Első bujtár** — Bugacz-Monostor — az, a ki éjjel lóhátról legeltet.

Elszorítani — 1612-ben — az utakat, vagyis: keskenyíteni.

***Eltudni** — T. S., Kecske-mét, 1739. — elbocsátani, eltagadni: „igenis felfogadtuk a gazdát, de úgy, hogy mindenkor eltudhassuk magunk mellől“.

***Építeni** — T. S., Kecske-mét — törvénytelen gyermeket; de földet is megépíteni = berendezni.

***Eques serviens** — XVIII. század — lovas szolgáló.

***Equitantes** — XI. század — lovászok, *equites* is, más helyen Agazonos. Az előbbieket a bakonybéli apátság jószágainak és vagyonának 1086-iki összeírásában.

Erdőbíró — Háromszék m., Nyr. 17:137. — a községi erdő felügyelője.

Eszténa bíró — Háromszék m., Mtsz. — a juhfejő tanya felügyelője. Vö. *bíró*.

***Esztenás** — az a juhász, a ki a juhokat az Esztenában feji.

Esztrengás juhász — Mezőtúr, MNy. VI: 279., Hortobágy, MNy. VIII: 236. — fejős juhász, a ki a juhokat esztrengálja, vagyis az esztrengába kergetve, megfeji és a tejet feldolgozza. Vö. fejős juhász.

Fabíró — Kisvárdá, Szaboles m. és Etéd, Udvarhely m., Nyr. 17:137., 138. — erdőfelügyelő, fabecslő (Borszörcsök, Veszprém m., Nyr. 17:138.). Vö. *bíró*.

***Falkás pásztor** — T. S. — ki egy gazdának jószágát = falkáját legelteti.

Falu lába — Barkóság, Nyr. 32:521. — a kishíró, a ki a községi végzéseket, a pásztorokét is kidobolta, tehát összejárta a falut.

Falu szabadítás — a régiségben is — vö. Hajtópénz. A „szabadítás“ a legeltetés kezdhetésére vonatkozik.

Fandi — Erdély és Máramaros, Nyr. 4:284. — kutyapecezér.

***Farkaskéve** — T. S., Kecskemét, XVII. század, Nyr. 32:154. — pennaticum, tulajdonképen pennapénz = irásdíja, vagy bírság; nem világos. Rokon a „farkaspoenitentia“. L. RMK. IV. 341.

Farkpénz — Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:47. — *farkapíz*, borralaló, a melyet a ló- vagy disznókereskedő eselédje a vevőtől az állat hazavezetéseért vagy hajtásáért kap.

***Fejójuhász** — Kecskemét, Alföldszerte — a ki anyanyáját őrzött, fejt és sajtot készített. L. Nyájajuhász.

***Fejó pakulár** — Márkod, Maros-Torda m. — fejójuhász, bojtár. Vö. pakulár. *A pakulár ab baculo, tehát: botos.

***Fejős gulyás** — T. S. — ki a szarvasmarha, tehéngulya tejjgazdaságát viszi.

***Fejős juhász** — 1772. Hajdúság és Alföldszerte — a ki fejős nyáját őriz és tejét feldolgozza.

***Fejős pásztor** — T. S. — ki az anyabarmogulyák körül a tejjgazdaságot folytatta.

***Feldgraff** — XVII. század vasvári és fraknoi rend 1668. — a ki a határ rendjét intézte s a pásztorok fölött állott. (1649-ben vasvármegyei pásztorok czéhlevelében: „*mezei gróf*“.) Vö. Előtanulmányok 224.

***Felelő pásztor** — XVII. század 1688. — székely falu törvényében = számadó pásztor.

***Felfogadás** — Kecskemét — a pásztorokról szegődtetés értelmében.

***Felhóherolni** — Kecskemét régisége — kegyetlenül megverni.

Félnyirtékes gazda — Lz. — az a juhászgazda, a ki a tizenhatodik versen kap egy fejést vagy egy sajtot.

***Fiadzós** — Nagyszalonta — a fiadzó anyadisznók pásztor.

Fogadott béres — 1577. Kolozsv. glossz., Nyr. 36:130. — mercenarius.

***Fogott bíró** — XVII. század, Gömör m. — köztisztületben álló ember, kit vitás esetekben bírói tisztre felkértek.

Formondor — Érsekujvár, Nyr. 26:284. — határbíró, a csőzök felügyelője — a német Vormünder. Vö. Fűrmender.

Főkenéz — l. kenéz.

***Főkerülő** — XVII. század — a közönséges kerülőnél rangosabb.

***Főlépíteni** — Vas m., XVII. század — conformálni, azaz: ezéhbe tenni. Nádasdy F. utasítása. Vö. Előtanulmányok 192.

***Futamodott legény** — Kecskemét régisége — nekibúsult, nekivadult, futóban levő legény.

***Fübér** — Kecskemét és általában — a legelő használatáért fizetett pénzösszeg.

Fübiró — Háromszék m., Nyr. 16:137. — az erdei kaszálóhelyek felügyelője. Vö. bíró.

***Fürmender** — Kassa város statutuma 1687 — gyám, a német „Vormünder“ után. Vö. formondor.

***Füvelőhadnagy** — XVI. sz. lólegeltetés rendje — a ki a pányván legelő lovak dolgában ellenőrködött, a praesidiariusok főgyűjtését szabályozta. A rend alapja: egy ló, egy vezeték fű. A vezeték az a kötél, a melynél fogva a lovat vezették; a mai kötőfék. Vö. Előtanulmányok 225.

Gács — Kézdi-Polyán, Csík m., Nyr. 28:46. — juhász. (Talán rokon a *bács*-al.)

***Garabi csikós** — T. S. — ?

***Gazdarend** — Kecskemét, 1754, a város régi jegyzőkönyveiből — a gazdák rendtartása.

***Gazdaság** — Vacsárcsi és más helyeken — a gazdák összessége, a kik juhaikat pásztorolásra összehadják.

***Gonasz** — Kohl, Útleírás — kanász. Kohl, nagyon mulatságosan a Gonasz't a *gonosztól* származtatja, azt mondja, hogy a németek ejtik „kanász“-nak s ez rossz.

***Gosztina** — XVII. század — a legeltetésre befogadott idegen jószág; de a vendégül befogadott jószág legeltetéseért való díj is. A szláv *gostina* = vendégségtől így. Fogarasvidéki tanuvallatás 1630. (Cihac II:126, góštiná.) Vö. Előtanulmányok 210. Vö. *gosztinázás*.

***Gosztinázás** — XVII. század, fogarasvidéki tanuvallatás — idegen állatokat legeltetésre díj ellenében felvállalni, tehát vendégül látni. A szláv *Gost-Host* = vendég, *gostina-hostina* vendégség, de lakoma is. Vö. *gosztina*.

Göbolyós — T. S., Grossinger I:120 és általános — ki a hizó szarvasmarhát az istállóban gondozza. Sima, Somogy m., Nyr. 19:381, *göbölös*. Vö. sörös.

***Göbolypásztor** — T. S. — hizó szarvasmarhát őrző. Vö. *göbolyós*.

***Göbolytartó** — 1712, Kecskemét, T. S. — marhakereskedő, ki göbolylyel kereskedett.

Gujásbojtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a szarvasmarha pásztora, a számadógulyás alárendeltje.

***Gulyás** — országszerte — a szarvasmarha pásztora, éven át kint legeltetője; ha a gulyáért ő

a felelős, akkor számadó gulyás. Sok helyen *gujásnak* ejtik. Gros-singernél I: 120, *gulás*. A régi-ségben 1588 óta, Oklsz., Gulyas. Hont megyei tótoknál, Nyr. 29: 331, *gulás*; az északi szláv nyel-vekben magyar elem: *gular*. (H. I., Nyr. 17: 303.) Van még a számadó gulyáson kívül: gujás-bojtár, bikagujás stb. — *Szervezet* — Kkfélegyh. — 1 számadó gulyás, 1 öregbojtár, 4 bojtár, 1 lakos.

Gyalog szer — Oklsz. — 1683: „Barma nincsen, csak gyalog szerben szolgál az marhátlanság miatt“. — Gyalogszer — Székely-ség, Mtsz. — gyalog, kézi nap-szám, a ki végzi, az a *gyalog-szeres*, uo.

***Gyalogszeres** — 1800. — a kinek nincs marhája, napszámos-forma, mert gyalogszerrel jár. A régiségben, Oklsz., 1668: Mind gyalogh szeres s mind marhás ember. 1684: marhás és gyalog-szeres jobbágy.

***Gyermeképítés** — T. S. — ha a pásztoember törvénytelen gyermeket „épített“, borjút adott a „fattyat vetett lánynak“.

Gyülekezet-gazda — Barkóság, Nyr. 32: 522. — tréfás elnevezése a pászto gazdának.

***Hajdú** — T. S. szerint, Nyr. 22: 87. — Bécsben *Heyto*, *Heydo*, die *Haytok*, *Heytok* a XVI. század okmányaiiban *Heydoggen*, Ochsen-treiber, Ochsenknecht helyett; de sokszor szinonym a horvát és

rácz csempészekkel is. A régi-ségben 1500—1510 óta, Oklsz. Fontos adat az 1514. évi Oklsz.: „Item Statutum est, quod pro Pecudum aut Pecorum conser-vacione in terris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum Ciuitatum Regiarum do-mos seu Casas decetero Campe-strales siue Tuguria communi vocabulo *Zallaas* nuncupata tenere aut conseruare possit, vt per hoc malicia *Haydonum* cesset et de-pereat. Praeterea quod Bubulci wlgari sermone *Haydones* nun-cupati etc. 1524: Pastoribus *hay-donibus*, qui duxerunt quatuor boues. Ezekből kitünik, hogy a hajduk hivatás szerint jószág-hajtók voltak és mint ilyenek edzett ügy szilaj voltuknál fogva válhattak oly vitézekké, a minők-nek közhit és história ismeri.

***Hajtó** — XVII. század. T. S. — marhahajcsár, egy a botossal, német szájon Hejdo, Hejdogg. utóbb többesben Haydoggen és Heyduggen alakra romlott s a magyar mint „Hajdút“ vette vissza. A Székelyföldön Nyr. 25: 47., mezőszilvási oláhságnál uo. 37: 221. és erdélyi Érczhegység móczainál uo. 34: 252. — mezőőr, határpásztor, a ki a tilosból mar-hát hajt. Vö. hajdú.

***Hajtócédula** — Debreczen — a legeltetésre jogosító hatósági bizonyító okmány.

***Hajtogató** — XVII. század, T. S. — a ki a kiszakadozó mar-hát helyreterelte. Kecskeméten 1673: „juhokat hajtogató“.

***Hajtópénz** — a marhát hajtó pásztor bére, melyet bitangolás-kor megvettek a hajtón ill. pásztoron, p. o. 1581-ben. „Ha valamely ember éjjel juhát falu híre nélkül, falu szabadítása előtt a tilalmasban behajtja, annak bírsága flor. 1, az *hajtópénz* minden 10 juhtól 1 pénz“. 1715: Peselnek, Kecskemét.

***Hallomást vallani** — Kecskemét régisége — mások elbeszélése után vallani. Vö. Látomást vallani.

***Hamargatni** — T. S. — sürgetni.

Handgrof — T. S. XVI—XVII. század — a magyar marhatőzsérek „honti gróf“-ja, ki a közvetítést vitte s a taksákat beszédte. L. Hontigoróf. T. S. szerint újabban „Hansgraf“.

Hantos — Lipta-Gerge, Nyr. 30:301. — hentes.

Hanycsósz — Nagy-Lózs, Sopron m., Nyr. 30:444 — hanyásági csósz.

***Harmadfűs** — Balatonmell. — a harmadfűre kelő, előhasi juhok pásztora.

***Háros** — 1800, Marosszék — személy, „marhátlan gyalogszeres pásztor“. A Dunának van Budapest mellett egy „Háros“ szigete. Az oklevélben a *háros* tollhiba *hátos* helyett. Vö. *hátos*. A szó azokra vonatkozik, a kik *hátukon* vitték, hordták fájukat.

***Határbíró** — 1748, Karatna közs., Háromszék m., Nyr. 17:

137, 138. — a ki a határpásztorok, csószok fölött áll.

***Hátos** — (1800, Marosszék erdővédő javaslata) — azok a gyalogszeres emberek, a kik hátukon viszik ki a száraz ágat, almot az erdőből. Az eredeti oklevélben íráshibából *háros* áll. A „*hátiteher*“ most is mérték az erdészeti rendtartásban. MNy. II. 1908. Vö. Előtanulmányok 319.

Hegybíró — Hont m., Nyr. 6:232, több helyen Mtsz. — a szőlők felügyelője, a szőlőcsószok feje. A szó a szőlőhegyről van véve.

Helbőséteni — Ózd, Baranyam., Nyr. 27:478. — állásában megerősíteni „minnyá pásztort helbősétettek“.

***Helyös embör** — Kecskemét — 1602-ik évi jegyzőkönyv 225. old. „Elsőben vetöttük az 10 f. adoth helyös embörre“ = családos embör, ellentétje a rideg embernek.

Hendzsér — Kecskemét, Nyr. 35:91. — hentes.

Hentellér — néhol, Debreczenben, Nyr. 35:90. — *hentéler*; disznóölő hentes, a hentel = disznót öl szóból. A régiségben 1587. — Oklsz. — Quicumque opus lanionum vel mactationis personarum in ordine Henteler vocata exercere voluerit. 1656: Az henteller meszarok keozt.

Hentes — általánosan mőczoknál is, Nyr. 34:253. — disznóölő. A régiségben 1619. — Oklsz. —

„az mészárosok instanciájára az hentes szer, a hova a húst kell felhordani és árulni, az henteseknek legyen helye“ (Debreczen). Itt a hentes szer = hentes sor, a vásáron.

Hentesszer — l. hentes.

***Hevederpénz** — 1635. Gömöri juhászszabadság, a Wesselényi rendjében — a sajton kívül készpénz adó; nyilván a széles bőrheder — öv a tót opaszok — után, a melyben a pénz számára külön zseb volt és van. Vö. Előtanulmányok 189.

Hidlós — l. hidó.

Hidó — Beret, Abauj m., Nyr. 2:423., Kóvár vid., Ipoly völgye, Nyr. 16:476., Szihalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — *hidlós*, Göcsej, Tsz., *hidós*. Vas m., Mtsz., ostorosgyerek, a ki a szántásnál a lovat, (Szihalmon az ökröt) hajtja.

Hidós — l. hidó.

***Hitlés** — 1748. Nagy-Bacson falu — eskütétel, eskü alatti vizsgálat. Vö. Előtanulmányok 295.

***Holla** — 1565., Miksa király erdőrendtartásában. A tót Holi, a Holi = meztelentől, a havasoknak a törpefenyő-öv fölötti kopasz része, egyértelmű a Székely Havassal. Legelőterület.

***Honti goróf** — T. S. — a bécsi *Handgróf*, a ki a marhakereskedést igazgatta. L. Handgraf.

***Hozó** — H.-Hadháza — a bojtár, a ki a kéro által bekért eleséget kizozza. L. Kéro.

***Hozzá!** — Kecskemét régisége — kiáltás, ha marhatolvajok támadták a pásztorokat; kiáltásra a pásztorok összefutottak és neki-támadtak a tolvajoknak.

Humni — Szeged körül — pásztorszó, annyi mint hünyni, azaz: aludni.

***Hütő** — Szeged-Csöngöle — l. Tejes.

Hüvetér — Pozsony m., MNy. I:378. — szállópásztor.

***Idebíró** — 1727. Szemerja falu — a ki máshol lakik és itt is bír. Vö. Bébíró. Vö. Előtanulmányok 278.

***Igazítani** — Vas m., 1649. XVII. század — igazolni. Nádasdy F. utasítása.

***Igazságlevél** — Csongrád, 1799. — pásztorok igazoló irata; a község előljárósága állította ki. Vö. Előtanulmányok 232.

Ihász — Nagy-Lózs, Sopron m. Nyr. 30:443., Örség, Nyr. 4:521. Kállay gyűjt., Tsz. — juhász. A régiségben. — Oklsz. — 1400 óta gyakori személynév: ihaz.

***Interkapor** — T. S. XVI—XVII. század — tózsérek szava, mely „Unterkaufert“ jelentett; ennek is díj járt.

***Intés** — Kecskemét régisége — hús botítás annak a pásztor-nak, a ki kóborolt.

***Iratos szolgál** — 1661. A keszthelyi rendtartásban — „a császár iratos szolgálának“ a legeltetés meg volt engedve: a kik

kilétüket császár iratával bizonyították. Vö. Előtanulmányok 221.

Ispán — általánosan — a gazdaságok felügyelője. Munkácsi B. szerint, Nyr. 31 : 34. az iráni *špān* szó.

***Isztronga-lík-lábú** — Kiskunhalas — pásztoroknál ( ) lábú ember, a juh-isztronga nyílásáról véve, másképp dongalábú.

Jargaló — 1564. Oklsz. — nyargaló ; lovasszolga.

***Jegyváltás** — T. S. Kecskemét — pásztoroknál jegykendővel és cifra gatyamadzaggal járt.

***Jobagio campestris** — XIII. század — mezei jobbágy, mint pásztor is.

***Jós** — Háromszék m., Nyr. 5 : 37., 28 : 292. — Juhos, Szily Kálmán szerint.

***Jószágos** — Kecskemét, 1673. — tulajdonos értelmében, t. i. az, a kié a jószág. A juhász rendtartás eredeti szövegének 6. pontjában így : „Jószágossént valahakor tapasztaltatik“, a „*sént*“ lapsus calami *ként* helyett. Vö. Előtanulmányok 368.

***Juhász** — általános — az, a ki a juhot őrzi. Sz. F. B. : juhaaz. 1400. — Oklsz. — Ihaz ; majd Jwhaz, Juhaz stb. A hontmegyei tótoknál. Nyr. 29 : 331. juhás. H. I. szerint magyar elem az északi szláv nyelvekben (Nyr. 17 : 304.) ; Komárom megyében a hosszúszőrű magyar juh őrzője. A Hortobágyon, MNY. VIII : 236. van : számadó juhász, nyáj-, anya-

ezanga-, elletős-, fejős- v. esztrengás-, magyar juhász ; számadó bojtár és kisbojtár.

Juhászczeh — a régiségben — a juhászok társulata (M. Gazd. tört. Sz. IV. 2. 94.).

***Juhászdézsma** — M. Gazd. tört. Sz. IV. 93. — Gömörben, 1606-ban bizonyítva van, hogy a juhászok emberemlékezet óta se bárányaik, sem vetésük után nem fizettek ; adtak a kir. dézsmásoknak két sajtot és egy hevedert — opaszok ? — vagy az utóbbi helyett 6 pénzt.

***Juhászrendek** — J. Balatonmell. — az összeszoktatott kategóriák szerint : Kosos, Ürüs, Birkás, Harmadfües (előhasi), Toklyós, Bárányos.

***Juhászszabadalom** — M. Gazd. tört. Sz. IV. 92. — „Valaszka Sloboda“ Gömörben, talán 1848-ig. A krasznahorkai és csetneki juhászok már 1635-ben alkottak társulatot.

***Juhászszervezet** — Békés — Számadó, Bojtár, Kisbojtár, Ellető, Fejős, Kosos, Bárányos, Ürüs, Meddő, Nyájajuhász.

Juhásztat — Debreczen, Nyr. 7 : 329. — megszelídít. Vö. megjuhászdodik.

Juh-czinozár — Szeged vid., Mtsz. — juh-vágó, juhokkal kereskedő ember.

Juhos — a régiségben, 1341 óta, Oklsz. — az a gazda, a ki nek juha van.

* **Juhos gazda** — Kecskemét, 1673. évi szabályzat — a kinek juha van. Vö. Előtanulmányok 368.

Juh-pásztor — a régiségben, Bszzs.: yeh pásztor. Ver. 71. Jih pásztor — opilio, vagyis juhász.

* **Kacsmarni** — Kiskunhalas, Nyr. 15:142. — elkaparítani, lopni. Ékacsmarni, Halas, Túrkeve, Zala Mtsz. Ua. Szólás Halason, Mtsz. „Ha húst köllött kacsmarni, ára a Dávid szörnnyen kantáros vót“.

* **Kaczfántos** — Somogy m. — hetyke, kényes, rátartós; különösen kanászokról; gyakori, nem is veszik gúnynak. (Baranyában is él. Mtsz.)

* **Kalangyász** — 1715. Peselnek falu — az, a ki a kalangyák között, tehát bitangban legeltetve, azokban kárt teszen. Vö. Előtanulmányok 272, 314.

* **Kanász** — sok helyen — az a disznópásztor, a ki a tenyésztéshez értett, ezt és különösen a kanokat gondozta. L. Kanos. A kanász szó a régiségben 1141—1161 óta szerepel — Oklsz. — mint személynév is: Kanaz stb. A kanász évszámra kint őrzi a sertéseket (Hatvan, Nyr. 33:176.). A tótság is átvette (Nyr. 17:444.) Mondóka, Körmenden. Nyr. 2:469.

„A ki minket meggyaláz
Pokuba legyen kanász
Ott se legyen egyebe
Csak e kuli tehene“.

(A pokuba = pokolban).

Kanászbojtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — a kanász segítője.

Kanászfattyú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — gyerek-sorban levő disznópásztor.

Kanászgyerek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — gyerek-sorban levő disznópásztor.

* **Kanászszervezet** — N.-Szalonta — *Számadó, Bojtárok*: Kanos, Koczás, Súdós, Malaczos, Fiadzós, Kutriczás. — P.-Szt.-Miklós, Bihar — Számadó, Számadóbojtár, Súdós, Koczás, Kanos, Malaczbojtár. — Felső-Tárkány — 1 Számadó, Bojtár, „a mennyi kellett“.

* **Kanos** — általánosan — uradal-makban az a pásztor, a ki a sertés-kanokat gondozta.

* **Kantáros** — K.-K.-Halas — ügyes, alkalmazkodó legény. Kantáros bojtár: ügyes bojtár.

* **Kappan** — Kecskemét XIX. század eleje — nőtlen juhászok, kik télen kisebb, *kőralakú* sánczok közt tanyáztak (Kada Elek). * Ezek a *kőralakú* sánczok tulajdonképen nyékek.

* **Kapusember** — 1748 Karatna község — a ki a tanorok kapuját nyitja. Vö. Előtanulmányok 273.

Kár — Tisza-Dob, Nyr. 19:47., általánosan — a pásztorok nyelvén a jószág kártétele vetésben, vete-ményben. „Kárba van a jószág“ a m. vetésbe ment a jószág s ott kárt okoz; tilosba megy.

* **Kárlátáni** — 1748 Karatna falu — a kárt ahhoz értő emberekkel megnézetni. Vö. Előtanulmányok 274.

***Káromkodás** — Kecskemét régisége — tilalom alatt volt.

Kártélyozó — Őrség, Vas m. Nyr. 2:472 — az, a ki a mezőn lop, vagy marháját tilosba ereszti, azaz kárt tesz.

Kecskepásztor — Sz. F. B., Ver. 16. — a kecskék őrzője. Vö. kecskés.

***Kecskes** — XVII. század, általános — a kecskepásztor. Monoron — Nyr. 6:234. — gúnynév, Magyar-Pécskán — Nyr. 5:286. — család-név.

***Kenéz** — a régiségben — pásztoroknál számadó pásztor. Ilyen értelemben használja az Oklsz. 1570: „Kenezius singulos anno soluit tempore stronga vnum agnum et caseum“. Horvátország 1758. törvényében: „knézi domini comissarii“ (Előtanulmányok 285, 316.) A délszlávoknál fejedelem, a tótoknál kňaz = pap. A kenéz a szláv szó lágyítása. — Takáts szerint MNy. II. 23, 25. — a vlahus és rutén pásztorszékhelyek élén kenézek és soltészek állottak. Krajnán (Máramaros m.) 1610-ben van főkenéz. Erdőszáda 1583. évi összeírása felsorol: főkenézt, marhával szolgáló kenézt, gyalogszeres kenézt, henyé kenéz gazdákat, adófizető kenézeket és szolgáló kenézeket.

***Kenyeresgazda** — 1796 Nádudvar, Kunság — a XVIII. században az volt, a kit a gazdák Compossessoratusa a végett választott, hogy a pásztorokat kenyérral és egyéb élelemmel ellássa, azt

a gazdától földjeik, vagy az utczák sorrendje szerint beszedje. Volt a gulyához kenyeresgazda, nyájjuhász-kenyeresgazda. Előtanulmányok 382, 383, 384. Vö. pénzesgazda.

***Kenyérsor** — Békés — az öreg Mogyorósi kanász így kezdte: „Mikor *kenyérsorba* bémegyek“ = mikor rajtam a sor stb.

***Kérő** — H.-Hadház — a számadó gulyás, a ki a gazdákat feljárja, hogy eleségadásra sorrendszerint felkérje. L. hozó.

Kerülő — Szentes, Nyr. 10:430 — csősz.

Két-tejesgazda — Lz. — minden renden kétszer kapja a rendes fejést.

***Kéz alá** — általánosan — a jószágot a pásztor őrzése alá adni.

***Kezes** — Hatod, Háromszék m. — jótálló, a kit a juhász állít a községbeli juhosgazgák elé, hogy anyagi biztosítékuk legyen a juhász kezére bízott juhokért.

Kezes csikós — Kkfélegyh. 1750. évi jegyzőkönyvében — „kezes csikós conventio“?

***Kezet beadni** — a közbíráknak; egyezségek ünnepélyes megerősítése, a „mely ellen semmimű törvénybeli remedium, se contradictio, inhibitio, repulsio, se bírókérés, avagy tilalom nem obstálhat“. P. 86. Cs. K. 1628.

Kilakni — Kunszentmárton, Nyr. 3:30. — „kilakik a pusztán“

= állandóan kint él, kint tartózkodik.

Kisbérés — sok helyen — béresgyerek. 1517. Oklsz. Andrea Kysberes.

Kis-bojtár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 236. — bojtárgyerek.

***Kisbujtár** — Bugac — a borjak őrzője; bojtárgyerek.

Kiskondás — Tatrangi csángó, Erdély, Nyr. 2 : 525. — gúnyneve annak, a ki „mindég betyáros ingbe jár“.

***Koczás** — Pusztaszent-Miklós, Bihar m. — a nőstény disznók pásztora.

Kommenzió — sok helyen — a latin conventio; a pásztoroknál egyezség a fizetés dolgában; sokszorosan a pénzbeli és természetben való fizetést is értik alatta.

Komplár, kompolár — a régiségben, Nyr. 35 : 289., Oklsz. — kompanista, a tózsérek társzázdája. 1469 Petro Kompolar; 1522 Gregorius Compolar. L. *komplárság*.

***Kompláros** — T. S. — „ügynök“-féle; de leginkább „kompanista“. (Előtanulmányok 178.)

***Komplárság** — T. S. XVI., XVII. század — kompanistaság, tókések szava, mely a társas vásárlást jelentette, de a föld felvállalónál is dívott. Ilyen értelemben 1667 (Oklsz.) „Farkas Márton komplárságra fordította (Debreczen) város földet“. Vö. *Előtanulmányok* 178.

Komplár — I. komplár.

Konász — Marosvásárhely, Nyr. 33 : 176. — a kanász.

***Koncsorgó** — 1748 Csongrád m. stat. — bitang, csavargó értelmében. (*Előtanulmányok* 261).

Kondár — Fölső-Nyék, Tolna m. Nyr. 6 : 274; Bars m. Mtsz. — kondás.

***Kondás** — általánosan — a disznókonda őrzője, a ki nyáron át kint él a jószággal a legelőn és csak ősszel hajtja a helységbe. (Nyr. 33 : 176. Hatvan vidékéről a kondás szót a csürhés értelmével magyarázza tévesen.) Az oláhban: kondás (Nyr. 17 : 163.), tótban: kondaš (Nyr. 17 : 446), rutén: kondás (Nyr. 25 : 298); mindkettőbe a magyarságból került. Túrkeve, Ecseg pusztán a kondások Gömörből valók voltak; fegyverük a borsodi és hevesi formával azonos balaska. A kondással szemben a csürhés naponta hazahajt.

Kondász — Pápa vid. Tsz.; Csallóköz, Nyr. 1 : 280. Háromszék m., Nyr. 33 : 176. — a kondás.

***Korcsolyás** — 1658 Nagybánya a városi statutumban — csöszféle ember, a ki a bitangoló marhát behajthatta, a legelőt őrizte. Vö. *Előtanulmányok* 221.

Kos — Alattyá, Jász-Nagy-Kun-Szolnok m., Nyr. 10 : 143 — juhász gúnyneve; gyermekkorában a többi gyermekkel játszva, fejüket összeütötték s mivel, mint erősebb, minden gyermeket legyőzött, rajta maradt a *kos* név. A kos ökleléséről vétetett.

***Kosos** — Debreczen, Jk. Bala-tonmellék — a kosnyáj pásztora.

Kospásztor — Kkfélegyh.; Me-zótúr, MNy. VI:279. — a ki a kosokat legeltette.

Kospétér — Nagy-Lengyel, Göcsej, Nyr. 10:191. — Hofstetter nevű ember magyarosított neve.

***Kótyavetyés** — T. S. — a ki a marhát árverés útján vette.

Kotyós ember — Gyergyó, Marosszék, Nyr. 34:262. — fuva-ros; talán kótyagosságáról így nevezve.

Köpecz — Kalotaszeg, Nyr. 28:426. — kereskedő ember: „oda van köpeczkedni“ = marhával kereskedni. A tótból: kupec = kereskedő.

Köpeczkedni — Kalotaszeg, Nyr. 28:426 — marhával keres-ke-dni.

***Köszmér** — XVII. század T. S. — marhakereskedő. Debreczen-ben 1714-ben van 12 köszmér. (Zoltai Nyr. 35:91.) Vö. Előtanul-mányok 178. l. kuzsmér is.

***Követés** — 1635: Szatmár m. tanuvallatása. (Előtanulmányok 213.) — „Az nyomást szabadon járhatták; az Krasznán túl az erdő felől követés által járhat-tak“ *szerint, a szabadon járás-on kívül valószínűleg soros vagy szerre legelés is.

Krabat — 1548 óta a XVI. században a bécsi királyi és ka-marai rendeletekben. T. S., Nyr. 32:87. — Kroát, horvát; horvát

marhahajtó, általánosan hajtó értelemben használják.

Kupecz — több helyen állat-kereskedő, pl. lókupecz, disznó-kupecz. Tót szó.

Kurrencs — Göcsej — csordás. Nyr. 2:474.

Kurta-gulyás — Kiskunhalas, Nyr. 22:142. — 50—60 marha gulyása. Vö. kurtagulya (szarvas-marha alatt).

***Kurtakorcsmárulás** — Kec-kemét régisége — korhelykedés.

Kuzsmér — Debreczen, Nyr. 35:91. — *köszmér*, uo.; *kuzsmír*, Oklsz. a régiségben, — marhakeres-ke-dő, a ki azonban csak kicsiny-ben kereskedik. 1702 Debreczen: „A kuzsmérokul vagyon sokszori végezés, ha rajta kapják, a bá-rány hust tőlük el vehetik“. (Sárosi tótoknál, Nyr. 34:479. kuzsmér = szűcs.) Vö. köszmér. *Ez utóbbi tévedés, mert a tót-ságon a szűcs = kušñir, ez pedig nyilván a német Kürschner.

Kutricza — Nagyszalonta — alacsony ól, a melyben az anya-disznók fiadzanak.

***Kutriczás** — Nagyszalonta — a fiadzó disznók őrzője.

***Különkenyeres** — 1615 — a Pelsőcz város és Szalócz falu közti perben, fogott bírák ítéle-tében: az az ember, a ki a maga kenyerén élt, tehát önálló volt. Előtanulmányok 207.

Lábaserdő csősz — Cserhát, Mtsz. — az az erdőcsősz, a ki

csak a védelmi teendők teljesítésével van megbízva.

***Lakos** — Kiskunhalas, Kecske-mét — az a bojtár, a ki a cserényben maradt, vitte a gazdaságot, főzött, beoltotta a tarhót, összegyűjtötte a száraz tőzeget, fejte a teheneket; tisztán tartotta a cserény környékét, de mikor a gulya a cserényhez jött és lehevert, a pásztorok pedig alváásra tértek, a lakos ügyelt a jószágra is. L. Talyigás, Tanyás.

***Lappangtató** — T. S., XVI., XVII. század — marhatolvaj, „marhalappangtató“.

***Látó** — Baja, Nyr. 33:531. T. S., MNy. I:356. — a bécsi „Beschauer“, a ki az eladó marhákat megvizsgálta, mielőtt tovább hajthatták; de a látó itthon is megvolt s ellenőrző, felügyelő tisztet végzett, mint: húslátó, borlátó, sárlátó, révlátó; (analogonja: malombíró, csürbíró, ezéhbíró, majorbíró, révbíró). A látó szó a *meqlát* = megvizsgál igéből.

***Látomást** vallani — Kecske-mét régisége — mint szemtanu. Vö. Hallomást vallani.

Legeltető pásztor — Sz. F. B., — az, a ki a jószágot legeltette.

***Legény** — Munkácsi — alán elem: juvenis, adolescens stb., a régiségben *legnen*.

***Leváltani** — T. S., Kecske-mét — az akasztófáról a jó juhászt, vagy váltsággal kiszabadítani a jó pásztor.

***Lignatió** — XVII. század — a faizás, a latin *lignum* = fától.

***Lixa** — XII. század — a legalsóbbrendű szolgálta; pásztor-kodva is.

***Lóbeli ügy** — Mezőtúr — a lóköltők szava, mikor a törvény-nyel összeütköztek; lóbeli sor is.

***Lócsiszár** — általánosan — lókereskedő. A Kiskunságban Nyr. 3:565., lókinzó, lónyúzó.

***Lódoktor** — általánosan — állatorvos.

***Lófő** — székely szó — a székelyek régi szervezetében a második rend, mely saját lován és saját költségén tartozott a hadban szolgálni, lehetett hadnagygyá, béke idején székbíróvá. (Előtanulmányok 157.)

Lófőség — 1463, Marosszék — a székelység második rendje, mely saját lován és költségén végezte katonai kötelezettségét. (Előtanulmányok 151, 157.)

Lóhajtó — 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:227. — kocsis értelmében.

***Lóköltő** — általánosan — lótolvaj, de a cselekvés nem megbélyegző, hanem virtus, a lovas nomád eredetet bizonyító elem.

***Lókupez** — általánosan — lókereskedő.

Lópásztor — Bszsz. — low pastor: lovak őrzője.

Lótanító — a régiségben — a lovat nevelő lovász. 1623: „Az ló-tanítót gyakran magához hi-

vassa, megfenyegesse, lásson igen jól hozzájuk és tanítsa őket szépen“. 1476 óta, Oklsz., személynév is: Lothaneytho.

Lótörő — Kopács, Drávamell., Nyr. 16:431, 6:374. — lóherélő; a törésről vagyis herélésről.

Lóval bánó — Oklsz., 1548. — „Lowalbano“ = a ki a lovat kezeli.

***Lóval imádkozni** — hiábavaló törekvés.

Lovaslegény — 1265 „jobagio-nes equestres, qui vulgariter lovaslegen nuncupantur“; lovász. Nyr. 8:551.

***Lovász** — T. S. — lóistálló körül foglalkozó, idomító. Sz. F. B., louasz.

***Lóvá tenni** valakit, — általánosan — rászedni.

***Lovazón** — 1236: a magyar lovász latinizálása: „terras per Lovazonos (Agazonos) ablatus. Előtanulmányok 127.

***Lózsian** — Szabolcs — lózsivány = lókötó.

Magyar juhász — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:236. — az, a ki a magyar juhokat őrzi. A rangsorban hátrább áll; *a birkás elébe vág.

***Majorbíró** — 1648. I. Rákóczi György rendje — a majorban az, a mi az udvarbíró az udvarban; sok helyen csűrbíró. Erdély, egyértelmű a számadóval. Oklsz. 1637. I. Szkotár.

***Majoros** — több helyen, a Mtsz. szerint Szirákon, Nógrád

m. — gulyás; de ez a meghatározás alighanem téves, mert majoros rendszeren a juhászok főembere, a ki a fejésre ügyel fel. Így: nyáradmenti székely juhászok, Maros-Torda m.; Márkod, Maros-Torda m.; Selye, Maros-Torda m.

***Malaczbojtár** — P.-Szent-Miklós, Bihar m. — a malaczok mellett őrökdő bojtár.

Malaczos — a régiségben, Oklsz. — a ki a malaczokat gondozza. 1453: Malachwser = Malaczosér; disznók heverő patakja.

Malmot vágni — Kecskemét régisége, XVI., XVII. sz. — verkedéskor az ellenfelet felemelve földhöz vágni. (Nyr. 32:90. Századok, 1907:55.)

Marhabánó — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17:573. — marhagondozó falusi ember, a ki a városi tehenesgazdákhöz reggel este bejár, a városba a teheneket ellátni. A Barkóságban, Nyr. 32:523, marhát gyógyítani tudó ember.

***Marha-gyógyító** — Edvi Illés Pál — állatorvos.

***Marhagyűjtő** — T. S. — a ki a gazdák „tökéit“ összeszedi és összetereleli.

Marhakár — Oklsz. — 1683: „Az országnak nagyobb része a török parancsolatjából kimenvén Győrhez, sok ember s marhakárral jövének meg“. Itt a marhában esett kárt jelenti. Különben országosan rendszeren a marha kártétele.

Marha kuzsmír — Debreczen, 1712., Oklsz. — marhakereskedő.

***Marhaloppangtató** — XVI., XVII. század T. S. — marhasikkasztó. Vö. Előtanulmányok 178.

Marhás — Oklsz. — az, a ki nek marhája van. 1467: Andreas Marhas. 1668: Mind gialogh szeres s mind marhás ember. A marhás ember, ha tsak két ökre van is, fizet két kereszt buzát, 16 kévéjével. 1711: A mely rétek vagnak, azokban a marhátlan emberek tartoznak délig kaszálni, a marhás emberek béhordani. A marhás ember fuvarral szolgált; a marhátlan gyalogszerrel, munkával.

***Marhás gazda** — Kecskemét a régiségben — annyi mint vagonos, innen marhásabb = jobb módú, marhátlan = szegény. Vö. *marhás*.

***Marhátlan gazda** — Kecskemét — I. Marhás gazda.

Marhavevő — 1577. kolozsvári glosszák, Nyr. 36: 423. — marha vevő.

***Meddő juhász** — Kecskemét — a ki a fiavesztett vagy más okból nem tejelő juhokat legeltette; oláhlakta vidéken ez a *meddő pakulár*.

***Meddő pakulár** — Márkod, Maros-Torda m. — juhászbojtár, a ki a meddő juhokat és a bárányokat legelteti. Vö. pakulár.

***Megárulni** — 1615. Győr, T. S. — megalkudni értelemben is.

Megjuhászodik — általánosan — megfélemlik, lecsendesedik.

Megkanászodik — Háromszék m., Nyr. 33: 176. — a. m. megjuhászodik.

***Meglakni a pusztát** — Kecskemét régisége — a pusztán megmaradni, a helyet megtartani.

Meglátni — T. S., MNy. I: 356. — megvizsgálni; innen húslátó, borlátó stb.

Megtézlátni — sok helyen — ökröt járommal (tézslával) ellátni. A régiségben átvitték a kalodával való büntetésre: 1722. — Oklsz. — Borsod m.: „megtézlázták“ a. m. kalodába zárták.

***Megunszolás** — T. S. XVI., XVII. század — tőzsérek szava, úgy látszik a megintés, a melyért asztalpénzt fizettek. Előtanulmányok 178.

***Megváltozni** — T. S. XVI., XVII. század — megváltani értelmében; a tőzsér czéhbe beadta magát, lefizette a köröszt pénzt és evvel „megváltozott“.

***Megzőeskölni** — Kecskeméti régiség — agyba-főbe verni, megdögönyözni, kárt tenni egymásban.

Méneshajtó — Sz. F. B. — menes haito = csikós.

Ménespásztor — általánosan a régiségben — a lovak pásztora, vagyis csikós. Oklsz., 1425: Petrus Menes pazthor. 1544: attam az menes pazstornak flor II. Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36: 366. menes paztor. 1584: Mynes paztor Pöre János. 1588: Menes

pásztor. 1728: Miskolcz, „Protestál solemniter az Ménés Pásztor arrúl, hogy Actor Uram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát viselnye és nyügben vesse, mivel hogy idegeny és igen szökő is vólna azon ló, az Ménésben meg sem maradna. Debreczenben, XVIII. század elején ménespásztor. (Z. L., M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 2.)

Menős — Sopron (Tud. Gyűjt. 1840.) Nyr. 34: 485. — csavargó. (Pásztorok nevezik menősnek.)

Mészár — Oklsz. — 1453: Mezaar (Somogy m., helys.); 1650: „Az henteller meszarok“. A m. mészáros, *a tót *meso* = hús, *mesjar* = mészáros. Henteller = hentes.

Mészáros — általánosan — marhaölő. A régiségben 1405 óta Oklsz. Vö. Mészár.

***Mezei gróf** — Vas m., 1649. — Nádasdy Ferencz utasításában: „marhapásztorok vagy mezei grófok“. Vö. Előtanulmányok 192.

Mezőbíró — sok helyen — a mező felügyelője. Vö. bíró.

Mokány — Lz. — havasi oláh, *innen Mokány ló = havasi fajta.

Monyator — Székelység, Nyr. 4: 236., Erdély, Nyr. 23: 438., Hatod, Háromszék m., (P. Gy.); *monyator* — Orbán Balázs, Székelyf., (I. 80.) Nyr. 37: 92., *munator* Mtsz. — az a juhász, a ki a fejő juhokatafejlőlikon át a sztrungába bocsátja. A szó nyilván a latin

Monitor = intó-tól ered, mert a juhokat intésre eresztgeti.

Moré — Lz. — a nagy turmát őrző pakulár segítője.

Mulgetor — Lz. — fejő pásztor. *A latin *Mulgere* = fejni szótól ered. Vö. Monyótor.

***Nemtelen** — XVIII. század Csongrád m. statutuma 1799. — a ki nem nemes; kártételkor azt megbotozták, a nemes fizetett. Sz. F. B. szerint: *nemtelen* = paraszt, az ignobilis.

***Nyájajuhász** — 1772. Hajdúság, Kecskemét, Alföld — az a számadó juhász, a ki nem fejős juhot, hanem ürüket vagy meddőket legeltetett, tehát nem fejt, sem sajtot nem készített. Ez légtovább volt nomád. (Előtanulmányok 242.) Vö. nyájjuhász, fejőjuhász.

***Nyájjuhász** — 1750: Kiskunfélegyháza; 1773: Kecskemét; 1796: Nádudvar; Mezőtúr, MNy. VI: 279: Hortobágy (T. M.) MNy. VIII: 236. — az, a ki több gazda falkájából alakított nyáját legeltet. (Előtanulmányok 382.) Vö. nyájajuhász, számadó juhász.

Nyájkanász — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII: 236. — számadó disznópásztor, a tenyésztésre szánt disznók, különösen kanok őrzője.

Nyájkondás — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII: 236. — számadó disznópásztor, a ki éven át kint legelő kondát őriz.

* **Oculált kondás** — Sárospatak, 1719. — a „külföldi“ kondás, kit a makktermés becslésére elhívtak; tehát a kebli kondások közé szemzett. Előtanulmányok 235.

* **Oculatio** — Sárospatak, 1719. — szegődtetés, l. oculált kondás.

* **Opilio** — Anonymus I. fejezet — juhász. Előtanulmányok 118.

* **Orozni** — Kecskemét, a régi-ségben — ellopni. Vö. orság.

* **Orság** — T. S. Kecskemét — egyértelmű a lopással. Vö. orozni.

* **Ostoros** — általánosan — az ostorral bánó pásztor, rendszeren béres gyerek. T. S. szerint a XVI., XVII. században a marhahajtásnál ostorral terelők, szemben a bottal terelő botosokkal. (Előtanulmányok 178.) Vö. ustoros.

* **Oszkotár** — 1633. a kománai összeírás — kondás, disznópásztor, de az Oklsz. szerint juhász is. Az oszkotár szó a szláv *skutár* magyaros alakja. (Előtanulmányok 187.) Vö. oszkotárság, skutar, skutárság, szkotár.

Oszkotárság — 1637. Oklsz. — „Uadnak három oszkotarsagh allya sereg Juhok. Első *oszkotarsagh* alatt vagyon feyeös Juh 226. Meddő eöregh juh 24. Masodik szkotarsagh allya maiorsagh Juh. Eöregh baranyos Juh 78. Ez idej kos barany 35 etc.“. Oszkotárság tehát itt juhászoktanyát jelent. A szó a szláv skutar, skutárság magyarosítása. Vö. Oszkotár.

Ökör csordás — Kiskunfélegyháza, 1749. évi jegyzőkönyve — az ökörcsorda őrzője.

* **Ökörgulyás** — Kaba — az ökörgulya pásztora.

Ökör pásztor — 1577. Kolozsv. glossz., Nyr. 36:68. — ekewr pastor; Sz. F. B. barō vag *ökör pasztor*; Bszzs. *ekur paztor*; Ver. 14. *ökör pasztor*; a latinságban már Anonymusnál *bubulcus* (Előtanulmányok 117.) ökröket legettető.

Ökörtőzsér — 1557. Oklsz. — „Neque Negociatores vulgari Ser-mone et Hungarico idiomate Ew-kewr Thewzer vocati soliti nunquam ad Officium laniorum se se intromittere et illis vti et gaudere valeant atque possint“ ökrökkel kereskedő, marhakupecz.

Ökrész — Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47., *ökrisz*, Bacsfa, Csallóköz, Nyr. 16:92. — az ökrök pásztora.

Ökrisz — l. ökrész.

Ökrös — Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47. — az ökrök pásztora.

* **Öregbojtár** — Bugacz-Monostor, *öregbojtár* uo. és általánosan — gulyánál, kondánál és ménesnél a bojtárok feje, alárendelve a számadónak. Van tehát öreg csikósbojtár (a ménesnél) és öregbojtár a kondánál és gulyánál.

* **Öregbojtár** — l. öregbojtár.

* **Öreg csikósbojtár** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — a csi-

kösbojtárok feje, alárendelve a számadó csikósnak. Vö. öregbojtár.

***Öreggazda** — Kecskemét — a régiségben az a választott gazda, a ki a pásztorok fölött állott és gondoskodott ellátásukról, gazdáról gazdára szedve be a járulékot. Katholikusok és reformátusok külön-külön. Az öreggazdát a tanács bízta meg a pásztorok fölfogadásával. Vö. tőkegazda, tőkés-gazda.

Öregrend ember — Ege, Udvarhely m., Nyr. 29:190. — öregember (60 éven túl).

***Örzető** — Kecskemét — őrizés, ilyen alkalmazásban: „magán örzető“, megkülönböztetésül a hivatásos pásztoralal való őrzéstől. Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyvei is említik az „örzetőt“.

Őrző — moldvai csángó, Nyr. 31:85 — őrző-pásztor.

Összehajt — 1632. Oklsz. — „Ha penigh valamelyik Jobagnak any Disznaja ninczen, hogy tizre kelnek, az oly ember massal vagy harmanis eöszue haitiak disznójokat es ugy adnak tizedet de valto penzel nem tartoznak“, itt tehát összehajt = egy kondába verni a disznókat.

Öszvér őrző — Sz. F. B. — eöszuer őrző, az öszvérek pásztora.

Öszvérpásztor — Bszsz: *ezuer pastor*; Sz. F. B.: *öszuerrel bano* — mulio, azaz az öszvér őrzője.

***Pakulár** — Erdély, általános; Lz. Marosvásárhely, Nyr.

9:428; Székelyf., Tsz., Nyr. 23:483; Selye, Maros-Torda m., P. Gy. — juhászbojtár; oláhosan pakulár a latin baculus = bot-tól, tehát *botos*, mert bottal őriz. A régiségben 1692 óta Oklsz. (Vö. Előtanulmányok 196.) Márkodon, Maros-Torda m., P. Gy. szerint van fejő pakulár, meddő pakulár és pakulárfiúk. Vö. pakurar.

***Pakulárfiú** — Márkod, Maros-Torda m. — juhászbojtárgyerek; az oláhosított latin baculus = bot-tól, mert bottal őriz.

Pakurar — Lz. — még oláhosabban *pakuraruru*. Uo. a pakulár, l. o.

Paraszt ember — Sz. F. B. — Rusticus, agrestis homo.

***Paraszt tiszt** — 1674. Nagyszöllősi rendtartás — parasztsorból való csész vagy kerülő. (Előtanulmányok 223.)

***Pascuatio** — XVII. század — legeltetés.

Pásztor — általános — a ló, szarvasmarha, disznó, juh stb. őrzője, legeltetője, gondozója. A régiségben 1095 óta Oklsz. 1095: Aratores in cupan Poscuba zartou Ratun Scelleres *Pastur* Lopu tune bokon woiadi. 1240: *Pazthorhatara*; 1370 óta személynév. 1522: Ad terras arabiles Pazthormezeye vocatas. A kolozsvári glosszák szerint Nyr. 36:366., pastor, barom paztor, dizno paztor, menes paztor. Miklosich szerint ószlovénben pastyrī, ujszlovénben pastir (Nyr. 11:363.). — *Pásztor — T. S., Kecskemét — megkülönböz-

tette: ménespásztor, csikós, gulyás, göbölypásztor, lovász, ökörpásztor, esordapásztor, nyájjuhász, kospásztor, fejős juhász, ellető pásztor, meddő juhász, sztrengahajtó, garabó csikós, bojtár, rideg legény, falkás pásztor, göbölös, kondás, csikós bojtár, szénázó-, szalmázó-legény, marhagyújtó, ökrész, sórepásztor, sórés.

Pásztorbíró — 1649. Vas m., Nádasdy Ferencz utasítása (Előtanulmányok 192.) — az első valóságos pásztorcélzékben annak előljárója.

***Pásztor elé adni** — a lábasjószágot = legeltetés végett rábízni, hogy szemmel, azaz: maga előtt tartsa. (Előtanulmányok 163, 196, 260.)

***Pásztor eleiben adni** — Kraszna m., Statut. 1739., ma is általános — a pásztor *elébe* adni, hogy a rábízott jóság mindég szeme előtt legyen. (Előtanulmányok 260.); pásztor elé adni.

Pásztoember — Kecskemét, XVII. század, T. S., Nyr. 32: 154. — Ménespásztor, Csikós, Gulyás, Göbölypásztor, Lovász, Ökörpásztor, Csordapásztor, Nyájjuhász, Kospásztor, Fejős juhász, Fejős pásztor, Ellető pásztor, Meddő juhász, Sztrengahajtó, Garabó csikós, Bojtár (v. voydár) l. o., Rideg legény, Falkás pásztor, Göbölös, Kondás, Fejős gulyás, Csikósbojtár, Szénázó-, Szalmázó-legény, Marhagyújtó, Ökrész, Sórepásztor v. Sörös.

Pásztorzkodni — 1692. Oklsz. — őrizni: „szőlőpásztoroknak, mikor pásztorzkodnak“.

***Pásztorolás** — a régiségben — a. m. legeltetés. L. pásztorolni.

***Pásztorolni** — a régiségben — legeltetni. 1581. Oklsz. „Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a csóvás parlagon *pásztoroltatja* vagy rá köti Sz. János napig, 3 girán maradjon“. 1610—1718: Marosszék constitutiója: az határokat... *pásztorolják*; 1744: Csik-Gyergyó és Kászsorszék constitutiói: a pásztorok kikelettől hó leestig tartoznak *pásztorolni* a marhát. (Előtanulmányok 218, 261.) 1719: kiknek juhait hagyá *pásztorolni*. (Cantionale Catholicum p. 368., Nyr. 30: 430.) Vö. pásztorolás.

***Pásztorok rendje** — Bugacz, T. M. I. — *Marhánál*: Számadó gujás, Öreg bujtár, Második bujtár, Harmadik bujtár, Kis bujtár, Lakos. *Lónál*: Számadó csikós, Öreg bujtár, Második bujtár, Harmadik, kis csikós bojtár. *Rang szerint*: Gulyás, Csikós, Juhász, Kanász.

***Pásztoros** — 1581. Oklsz. — „Az tilalmasban ha valami barmot találnak, ha *pásztoros* leszen is, behajtsák“. Pásztoros tehát = pásztor. őrzete alatt levő, nem bitang marha.

***Pásztorszervezet** — Kaba — Ökörgulyás, Űszögulyás, Borjúpásztor, Bojtár, Csordás.

***Pénzesgazda** — 1796. Nádudvar a régiségben — a gazdák

választottja, a ki a pásztorok el-
tartására szánt pénzt beszedte,
fizette és elszámolt. (Előtanulmányok
382, 383, 384.) Külön-külön
volt a gulyának pénzes gazdája,
csikós pénzesgazda. Vö. kenyeres-
gazda. Alföld.

***Persecutor** — 1794. Előtanul-
mányok 258. — csendbiztos, ható-
sági lovastiszt, a ki a közrendre
ügyelt.

***Pistor** — 1169. Előtanulmányok
124. — „septem domos pi-
storum = kenyérsütő, kenyeres.

Pógár embör — Balatonmell.,
Somogy m. — paraszt földműves.
Nyr. 16:477.

Pogonyios — Lz. — marha-
hajtó kis gyermek. Oláh szó.

***Poszogó** — Kiskunhalas —
fingó, a számárháton járó juhász
csúfneve: „A poszogó juhászkoma
mögülte a Bertalant“ (a szamarat).

Pudar — Dunántúl — pásztor.
Nyr. 5:228.

***Puháncs** — Pusztá-Dinnyés-
hát, Heves m. — a kisbéres.

***Purzsás** — Debreczen — er-
délyi juhos emberek, kik nyájaik-
kal télire bevonultak, hogy Deb-
reczen körül a takarmány fölös-
legét felhasználják. (Fényes Elek
M. O. geogr. szótára 1851.)

***Pusztabíró** — Kecskemét,
1829. — széles hatáskörrel bíró
város-gazdája, a pusztákon a leg-
nagyobb méltóság; ügyelt a ha-
tárra, a határdombokra, a legel-
tetés rendjére, bírságot szabott
ki és szedett be, felügyelt a ku-

takra, vályúkra és vedrekre, szár-
nyékokra, felvette a *széksóseprés
déz máját*, a „nyalatkodó“ pász-
torra hat botütést mérethetett, a
pusztázó hadnagyokat és csőszö-
ket utasította.

***Pusztagazda** — Kecskemét,
1821 — a városnak a pusztán
való megbízottja.

***Pusztázó** — 1750, Szeged
statutuma — lovas mezőőr. (Elő-
tanulmányok 278.) Vö. pusztázó
hadnagy.

***Pusztázó hadnagyok** — Kec-
skemét, 1821. — a biztonság és
rend fenntartására hivatott fegy-
veres lovasok, kik a pusztázó
legények fölött rendelkeztek; köz-
vetlenül a pusztabírónak voltak
alárendelve. Vö. pusztázó.

***Pusztenmeister** — XVIII. sz.,
Székesfejérvár, Ditz — a juhász-
czéhet alkotó külföldi (német)
juhászmesterek, egygyek a bir-
kásokkal. (Előtanulmányok 253.)

***Rác** — T. S. — a török ki-
verése után sok rác pásztorok-
dott az alföldön; ezeknek jellem-
zését úgy adta a magyarság:
„Ebtül szakadt rác pogany“. (Előtanulmányok 176.)

Raczó — Eger vid. — gúnyo-
san: paraszt. Nyr. 17:477.

Rajtár — lovas; a német Rei-
ter. Nyr. 24:392.

***Rántmester** — T. S., Közös
p. ü. min. levéltár 1619. — annyi
mint a német Rentmeister.

***Rátarti** — Kiskunhalas és általánosan — a hetyke pástorról.

Rédeg — Visnye, Somogy m. — nőtelen ember. Vö. rideg. Nyr. 17 : 334.

***Regia** — T. S. — 1640. királyi okmány, mely a marhának a vásárra való indítását megengedte. *Salvus conductus*. (Előtanulmányok 181.)

***Rend** — 1719, Kraszna m. statutuma — a ki a bitangoló marhát behajtja; a mai *rendőr* értelmében. (Előtanulmányok 298.)

Renyhecsikós — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 236 — a mezei munka szünetelésekor legelőre kicsapott, heverő kanczák és herélt lovak (azaz a renyheménes) őrzője.

Renyhecsikósné — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 237 — a renyhecsikós felesége.

***Rideg** — Szeged — 1727 decz. 20-iki tanácsülésből: „Determináltatott, hogy az egész városnak lakossai, civisei, sellérjei, jövevényei és *ridegjei* proxime conscribáltassanak“ stb. Reizner J. in litt. és azt gyanítja, hogy időlegesen felfogadott pástort jelenthetett. Herman Ottó szerint tűzhely nélkül valóra vonatkozott, a kinek se telke, se családja, se rendes szolgálata nem volt. (Előtanulmányok 231.) — **Rideg**. Kecskeméten a XVII—XVIII. században rideg, rideg legény, rideg betyár az olyan nőtelen, család-talan ember, a ki ifjúságát szolgálatban töltötte és mint mezei

munkás, részes és napszámos él. (Előtanulmányok 363.) Vö. rédeg, rideg adó, rideg ember, rideg betyár, rideg legény.

***Ridegh adó** — Kecskemét — 1660. évi jegyzőkönyv 163. old. : „Faragó János Ridegh adót Tall. 2 Soluit“. Az adónak egy neme, a melyet a *rideg* emberek fizettek. L. rideg.

***Rideg betyár** — Kecskemét, Nyr. 3 : 84, 222; Előtanulmányok 363 — nőtelen rideg; azaz ifjúságát szolgálatban töltött, férfikorában nőtelen maradt mezei munkás, részes vagy napszámos. A nőtelenséget a rideg is jelzi, mert rideg az, a kinek se családja, se telke, se rendes szolgálata nincs, de jelenti a *betyár* szó is, a mely a régiségben = nőtelen. Vö. rideg.

***Rideg ember** — 1734, Kecskemét, T. S. : „*ridegh embör*“ — az, a kinek senkije sincs, ridegen él. Ez „jobbágysági jussal nem élhetett“. Vö. rideg.

Rideg gulás — Rábaköz, MTsz. — a gulya őrzője, ellentétben a fejőssel.

***Rideg legény** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — család nélküli ember, a ki ifjúságát szolgálatban töltötte, aztán is nőtlen maradt, nyáron mint mezei munkás és részes, télen mint napszámos tisztességesen megélt. *Rideg legény* az a pástort is, a ki a *rideg marhát* (l. szarvasmarhacategoria) legeltette. (Előtanulmányok 363.) Kecskemét, 1649. —

Rideg legény 1651. évi jegyzőkönyve 59. oldalán: „*Ridegh legények számtartása*“ stb. Vö. rideg.

***Ridegül lakni** — 1677, Kecskemét, T. S. — „Pandur Mihály . . . *ridegül* is lakott Tóth Mihálynál“. Ridegül lakni tehát a. m. szegődés nélkül lakni valakinél. Itt a ridegnek az a jelentése, hogy se telke, se háza nem volt, így másnál lakott.

Rikkancs — Göcsej, Nyr. 5: 35; Baranya m., Tsz. — kanász; a rikkantástól. Seregélyesen — Nyr. 10: 189 — tehénpásztort jelent.

***Ringő** — kecskeméti régiség — verekedéskor a „ringőre lerántani“, nyilván a német Ring, Ringen átvitt értelmében, mint verekedés helye is.

***Séda** — T. S., XVI—XVII. század — hajtási tőzsérek szava, a marhahajtásra vonatkozó okmány. A latin Sceda = czédula. PPBod.

***Series-őrzés** — 1748, Karatna község (Előtanulmányok 273.) — mikor pásztor nem akadt, 10 ember *seriest alkotott* s egymás után, sorrend szerint pásztorkodott, l. Szerre őrzés, szerőrzés.

***Skutár** — 1633-iki kománai összeírás (Előtanulmányok 187.) — kondás, disznópásztor; magyarosítva oszkotár. Vö. szkotár.

Skutárság — 1637, Oklsz. — „Uadnak három *oszkotarsag allya* seregh Juhok . . . Második szkotarsagh allya maiorsagh Juh etc.“.

Itt tehát skotárság juhásztanyát jelent; az oláh skutár magyarosítása. Vö. oszkotárság.

Soros — Szeged — az a bójtár, a kin az éjjeli őrzés sora van; l. Északás. — **Soros** — Szatmár m., Nyr. 11: 285 — a kint háló pásztor mellé a gazdák a faluból felváltva mást és mást rendelnek őrü; a ki sor szerint kimegy, az a soros.

***Sőrepásztor** — T. S. — ki a hízott marhát őrizte. Vö. sörös.

***Sörös** — általánosan — a hízó szarvasmarha őrzője, mert söre = hízó szarvasmarha. Más-ként sőrepásztor és göbölös.

***Subulcus** — Anonymusnál, I. fej. — kanász. (Előtanulmányok 118.)

***Surbankó** — Szeged, de máshol is — siheder gyerek, rendesen nyájak körül.

***Suttyó bujtár** — Kiskunhalas — újdonsült, tapasztalatlan.

***Südős** — szerte — a süldők, azaz fiatal és előhasú disznók pásztora.

***Süldős** — l. südős.

Szabadhajtás — 1603 — a marháé, ki az országból, melyet illeték nem terhelt. (Előtanulmányok 174.)

***Szabad legények** — 1661, Keszthely rendtartása — ha a császár iratosai között legeltettek, évi egy garast fizettek minden öreg marha után. (Előtanulmányok 221.)

***Szájpénz** — Kecskemét — mint bírságot a város perceptora a kecskeméti Cyprián vásárkor szedte be, a jószág száma szerint.

Szállasadó — Nyr. 8:552 — 1251: „filii jobagionum qui vulgo zalasodov dicuntur“.

***Szalmázó legény** — T. S. — a ki nagy marhaállomány körül a szalmát mint takarmányt vagy almot kezeli. Vö. szénázó legény.

***Számadó** — országszerte — a pásztoroknál az, a ki a gazdával szemben felelős és a kezére bízott jószágról számot adni tartozik. Innen: számadó gulyás, csikós, juhász, kondás. Bugacz-Monostoron a számadó a cserény feje. Arad m. oláhjainál sãmädušag = számadóság. Nyr. 17:60. Vö. számadó bojtár; — csikós; — gulyás; — juhász; — kondás; — pásztor.

***Számadó bojtár** — Hortobágy, Puszta-Szent-Miklós, Bihar — az első bojtár.

***Számadó csikós** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott ménésért. Vö. számadó.

***Számadó gulyás** — országszerte; *számadó gujás* — sok helyen — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott gulyáért. Vö. számadó.

***Számadó juhász** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott juhnyájért. Mezőtúron — MNy. VII:279 — a nyájjuhász is számadó pásztor. Vö. számadó.

***Számadó kondás** — országszerte — az a pásztor, a ki felelős a kezére bízott kondáért. Vö. számadó.

***Számadó pásztor** — a Királyhágón innen általánosan — az, a kire a gulya, konda, nyáj bízva van, ki arról felel. L. Felelő pásztor. Vö. számadó szolgál.

Számadó szolgál — a régiségben, MNy. II:75, 1576 — „Jo Georgy Captalanban keteth leuele, hogy wgy lakyk az ioszagban, mint *Zamado zolgam*“, az a szolgál, a ki felelt, számot adott a kezére bízott jószágról. Vö. számadó pásztor.

***Szamarhajtó** — Ver. 5. — *Agaso* (asinorum).

***Szamarpásztor** — Bszzs. — agaso. Vö. szamarhajtó.

Számozkodik — Rimaszombat Nyr. 17:574. — leszámol, pl. a gazda a béressel év végén.

***Szarcsolni (!)** — 1649, Vas m., Nádasdy Ferencz utasítása, Előtanulmányok 195. — e h. sarcsolni.

Szavatos — a régiségben — jótálló. A régiségben: 1239 — Oklsz. — cum expeditore quod dicitur Zuodus; 1468 — uo. — venditores suos wlgo Zowathus; 1769 — Csanád m. statut., Előtanulmányok 264. — „a pásztorok . . . olyan szavatosokra hivatkoznak, a kik ilyenekül nem tekinthetők stb.“. Vö. szavaty.

***Szavaty** — T. S., XVI. század — ilyen alkalmazásban: „A

legtöbb marhát oda hajtották, a honnét a *legtöbb szavaty futamodott* — tehát biztosíték, ajánlat, jó ár, kereslet. Széll Farkas szerint szavaty = szavatos = zuvat (Nyr. 26 : 56). Melich a szavagy, zavagy, zuvat = jogszokás szavakat szláv eredetűnek tartja (Nyr. 27 : 289).

***Szék-disznópásztor** — 1733, Aranyosszék — a széknek saját disznópásztora. (Előtanulmányok 236.)

Szekeres — általánosan — pásztor, a ki szekérrel fuvaroz. Az oláhban is megvan: sekíráš. (Nyr. 17 : 62.)

***Szemre hini** — Kecskemét régisége — bíróság elé idézni.

***Szénázó legény** — T. S. — a ki nagy marhaállomány körül a szénát hordja. Vö. szalmázó legény.

***Szerpásztor** — XVII. század az, a ki másokkal sorrendben végezte a pásztorkodást. Vö. *szerről-szerre pásztorolás*.

***Szerről-szerre pásztorolás** — Bereczk, 1802. Előtanulmányok 338. — sorrendben, egymást felváltó pásztorolás. Vö. Szerpásztor, szeriesőrzés.

Szкотár — a régiségben — 1637: Oklsz. „Ezekett baranyokat, kecskéket stb, miuel karos uolt az baranyozas miatt be haytatni Fogarásban, az Leblekj sieteös polgarok az *szкотarral* eggywt connumeraltak s nekwnk az mayor biro igy atta szamban“ itt tehát

szкотár = juhász, kecskés. Magyaros alakja oszкотár, a szláv *skutarból*. Vö. Oszкотár, skutar.

***Szolgarend** — 1754, Kecskemét, jegyzőkönyv — a birtoktalan, rendesen bérért szolgáló proletariátus.

***Szón megállani** — 1672, Győr — szándékánál megmaradni, szavát állani.

***Sztrengahajtó** — T. S. — a ki az Esztrangánál fejéskor a juhokat a fejőpásztor keze alá terelte. Sztrenga = Esztrenga. (L. Pásztorhajlékok alatt.) Vö. Monyátor.

***Sztrongahajtó** — a sztrengahajtó.

Szúró — Tiszadob — a kisebb vágómarhát, borjút, birkát, sertést, leszúró, ölü mészáros. Nyr. 27 : 45.

Tagpásztor — Királyf., Kisküküllő m., Nyr. 33 : 247. — csósz, a ki egy tagot őriz. (*Tag Mtsz.* = egy darabban levő szántóföld, tagosításkor jutott határrész.)

Tahó — Ádánd, Somogy m., Nyr. 28 : 335; Baranya m., Nyr. 14 : 142; a. m. pásztorember, juhász, béres, különben buta.

Tajigás — l. talyigás.

***Taligás** — Debreczen — az, a ki a taligát kezelte. A Hortobágy nomád pásztorainál a taligás vitte a vonuló nyájak után az eleséget, ő volt a gazda. Úgy, a mint a mozgó állapot megszünt, a taligás kunyhót kapott,

ott gazdálkodott és gazdálkodik; de a neve ebben az állapotban is és ma is *talyigás*.

***Talyigás** — Hortobágy — „*tajigás*“ az a pásztor, a ki a tanyán gazdálkodik. Kecskeméten „lakos“ a cserényben. A Hortobágyon a nomád pásztorság maradványa, de ott már csak a szó; a taliga használata ott a pásztoroknál megszűnt. Kecskeméten még megvan. A talyigás teendői: főzés, mosogatás, seprés, fejes, vályumosás, dögszállítás, vízhúzás és mialatt a pásztorok pihennek, esznek, a jószágra való ügyelés. Idővel bojtár, sőt számadó is válhat belőle. Vö. MNy. VIII: 236 és Előtanulmányok 375. Vö. *Tanyás*.

***Tanyás** — Kiskunhalas — a tanyán gazdálkodó pásztor, ugyanaz, a mi a Hortobágyon a *talyigás*, Kecskeméten a *lakos*. L. azokat.

***Társul bocsátani** — 1672, Győr — társul fogadni.

***Tartás** — a régiségben és általánosan — a pásztornak természetiekben való illetménye, mint kenyér, szalonna, főzelék, só stb.

Tehéncsordás — 1750, Kiskunfélegyháza jegyzőkönyv, Hortobágy, MNy. VIII: 236. — a fejős-tehenek őrzője.

Tehenes — Csallóköz, Nyr. 16: 140. általánosan — a tehenek őrzője. A régiségben, Oklsz., 1296: Thehuenustelke, 1344: Tehenus-teluk, 1429: Egidio Thehenes.

Tehenesz — Gömör m., Torna, Tsz., *tehenész* — Fejér m., Nyr. 10: 188, a tehenek őrzője, gondozója.

Tehenisz — l. tehenész.

Tehénpásztor — Székelyf., Tolna m., Tsz., sok helyen — a tehenek őrzője.

***Termetes kéz** — Kecskemét régisége — erős kéz.

***Tilalomrontók** — 1742, Miszkolc — a kik a tilalmat nem tartják tiszteletben. (Előtanulmányok 282.)

***Tinó gulyás** — Lengyeltóti — a ki az uradalom tinóit őrzi.

Toklyós — Jk., Balatonmell., — egyesztendő bárányok vagy birkák őrzője.

***Tolcsiszár** — a régiségben — ki a kócsag, daru és egyéb ékes tollal kereskedett.

Tőkegazda — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — az a választott gazda; a kit a közös falkát tartó juhsgazdák maguk közül megbíztak a falka és a juhász felügyeletével. Vö. Tőkésgazda.

***Tőkés gazda** — Bugacz-Monostor, Kecskemét — *tőkegazda*. Mezőtúr, az *öreggazda*, l. o.

***Tözsér** — a régiségben, általánosan. (Előtanulmányok 178.) — marhakupecz. 1419 óta, Oklsz., gyakori személynév, pl. 1442: Tewser György. (Nyr. 5: 510.) 1670: Debreczen, Oklsz., *tösír*; a németben Tauscher (Nyr. 24: 410.); az erdélyi Érczhegység

móczainál *tējuer*, pl. t'ējuer de oĭ, de boĭ = juh, ökörkereskedő. (Nyr. 34: 318.)

***Tózsérség** — T. S. — marha-kereskedés is.

Tulkos — a régiségben is — személynév. 1453: Oklsz.; új korban Kémeren, Szilágy m., Nyr. 29: 192, juvencos habens.

Ustoros — Fejér m. — ostorosgyerek (a béres mellett), hajtó. Nyr. 10: 188.

***Ünneptörés** — Kecskemét régisége — részeg fővel az ünnepet rontani.

***Ünögulyás** — Kaba — az ünök pásztor. Ünő és Üsző az egy.

***Ürüs** — Jk., Balatonmell. — az ürüjuhok pásztor.

***Vákálni** — 1685, Kecskemét — az el nem foglalt nyaralókról.

Vákáncsos — Debreczen, Nyr. 35: 93 — erdei kaszálókban lakó, a város fiatal erdőültetvényeit művelő család.

Város csordása — Oklsz. — 1668: Varos Csordasa = a város csordáját legeltető pásztor.

Viae boariae — XVII. sz. — külön utak, a melyeken a barmot vásárra vagy a külföldre, leginkább Bécsbe terelték. (Előtanulmányok 182.)

Vigyázó — 1792, Bihar; (Előtanulmányok 267.) — felügyelő. „A pásztorok aránt kirendeltendő *vigyázók* hetenként a bírának jelentést tegyenek, ha . . .

nem tapasztaltak e . . kóborló embereket vagy bitangmarhákat.“

***Vigyázó csikós** — Hortobágy, (Előtanulmányok 376.) — a esődör-ménest mellett, állandóan künnlakik.

Zahin — Alföldszerte és Dunántúl általánosan, Mtsz., Kecskemét régiségében is — jómódú vagy dúsgazdag ember. „Némely jómódú *zahin* ember.“ (Hornyik kézirat.) Vaskosat, középsőt is jelent (Mtsz.). Kecskemét polgárságában a *zahinok* a dúsgazdagok rétege, a „marhás“ gazdák, a kik egész pusztákat béreltek és bírtak, a melyeken saját gulyáik, méneseik és nyájaik legeltek. (Előtanulmányok 363.) Vö. Zahinyos.

Zahinyos — Füzés-Abony — rátartós ember. Nyr. 8: 509.

Zendes — Homoródszentmárton, Udvarhely m., Nyr. 25: 429 — egy szántó neve, ma *Endes*. A monda szerint a tatárjárás idején az a hely zengett a tábor-szekerektől; innen eredne a név.

Zsellér — a régiségben is — Sz. F. B.: sellyer: inquilinus. 1682-ben — Bars m. — zsellér. (Előtanulmányok 227.) Nyr. 24: 403 szerint a német Seldner, Söldner, Einwohner.

Zsitár — Lz.; Háromszék m., Nyr. 25: 383; Lozsád, Hunyad m., Nyr. 23: 144; Klézse, Moldva, csángó, Nyr. 7: 477; Székelyf., Mtsz. — határpásztor, esősz.

Zsózsó — Csallóköz — herélő. Nyr. 1: 333.

Pásztortanya.

Abara — Szinyérváralja, Szatmár m., Nyr. 15 : 188. — az *abora* (l. o.).

Ablak — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — vályogból vert, vagy deszkából, téglából épült, tehát már fejlett, újkori kunyhón, pl. a ludashalmi csikóstanyán áll *tokból* (ez a keret) és benne *ablakszemekből* (üveg) vagy *rostélyből*.

Ablakszem — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — az ablaküveg. *Eredetileg hólyag = lantorna, l. a házsorozatban.

Abora — Máramaros m.; Krassó és vid., Mtsz. — *abara* — Szinyérváralja, Nyr. 15 : 188.; *aborha* — Bereg m., Mtsz. — négyoszlopos, emelhető és süllyeszthető tetővel bíró széna- v. takarmánytartó alkotmány.

***Aborha** — Bereg m. északi vid., Mtsz. — = *abora* (l. o.).

Abrakos pincze — 1549, Takáts S., MMy. II : 127. — az a pincze, a hol az abrakosok (l. pásztorság szervezete alatt) számára az élelmicikkeket tartották; másképp kenyeres v. praebendás pincze.

Ág — Kecskemét, Kada Elek in litt. 1905 febr. 1. — a szárnyék fala. Szólásban: — Gazdram! elpusztult a szárnyék egyik ága! — Melyik? — A felső ága.

***Ágas** — általánosan — az a villásan végződő fa, a mely a szelment támasztja (l. szelemen);

de jelenti általában a villásan végződő fát, pl. Törökbecsén — Nyr. 9 : 92. — köcsögtartó; gémes kútnál a gémet tartó oszlop.

Ajtó — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII : 284. — fejlett pásztorkunyhón, van *tokja* (ez a keret), *küszöbe* és *szemöldökfája*, a melyet *Arany* is ismer:

Toldi pedig bément, sötét volt a [házba,
Bele vágta fejét a szemöldökfába.
A szemöldökfa hasonlat, mert az ember szemöldöke magasságában van* és alakilag is megfelel.

Aklos — Csallóköz — lóólas. Nyr. 1 : 231.

Akó — Zalaapáti, Malonyay; *akó* — Palóczság, Nyr. 22 : 480. — akol. Zalaapáti az öreg Tüttő szerint „gané az ódala, falábon tető“.

***Akoj** — Bölön; Zalaapáti, Malonyay; Székelyf., Tsz. — akol.

Akol — M. ó., Kecskemét — csak kis részben fedett, télire trágyával és ízikkal körülbástyázott alkotmány, mint: lóakol, baromakol, juhakol és csürheakol.

***Akol** — általánosan — fedett, de fedetlen alkotmány is, lábasjóság tartására. Leginkább *juhakol* formában. Zoltai szerint Fegyverneken, Ondód-pusztá egy részén (Debreczenhez tartozva), a gulya legeltetésén kívül helyet adott a ménesnek is. (M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 4.) A régi-ségben Oklsz. 1095. uilla que uocatur *ocol*; 1240 körül *Nyrocol* (Nyirakol); 1256. *Nyrokol*; 1291.

Okulfenere; 1292. *Okulfenev hath*; 1307. *Nyrokol*; 1317. *Okol*; 1346. *Nyrakal*; 1367. *Akolwelgh* (Akolvölgy); 1367. *Akaluta* (Akoluta); 1380. *Akulalya*; 1471. Ipsos Equaces conseruasset in tribus conseruatoriis sew angariis wlgó *akol*; 1476. Pro suis pecoribus habitaculum sew custodiam wlgó *akol* vocatum erexisset; 1517. Stacionem equorum vulgari sermone *akol* vocatum; 1520 körül Pecorariis quoque vulgariter *Akol* dictis; 1539. De disponendo *akol* pro equaciis; 1716. marha *akoly*. 1577. — Kolozsvári glossz., Nyr. 36 : 17. — *akol* = ein schaffstal. Sz. F. B.: „gödölye es Barany *akol*“. Miklosich szerint újszlovénben *okol*; rumun: *okol* (Nyr. 11 : 71.). Vö. *akó*, *akoj*, *okaj*, *okoly*, *kollát*. A hortobágy-ludashalmi csikóstanyának is tartozéka az *akol* vagy *kollát*; ennek belső részébe, az úgynevezett *kis kollátba* terelik a lovat, hogy könnyebben megfoghassák.

Állás — általánosan — az a hely, a hol a jószág pihen. 1634. — Oklsz. — Egi hiazat alat vagon Disznok ola, Boriuk ola, Tehenek állása eöt riszben. Vö. *hátlatóállás*. (Székelyföldön, Mtsz. állás = csürpadlás.)

***Állítás** — Kiskúnság — öreg Kormos István 87 éves gulyás szerint XIX. század elején a cserény kéthetenként cserélt helyet. A gulya hátul ment s gyalog terelték. A gulyáscserény állításrendje ez volt: Elöl: koci a cserénynyel, utána: a taliga, hátul: a gulya. — Pusztaszeren teljes

pásztorcserény állítási és vonulási rendje: ménes, gulya, gúnyás szekér, cserényes szekér taligával, apró lábasjószág. (Előtanulmányok 109.)

***Állófa** — Bugacz-Monostor, Kiskunfélegyháza, Szeged-Csöngöle, Kiskunhalas — a cserény előtt leásott magas, hántott ágas (nyár)-fa; használtak ilyet a csőszök is, a hol tanyát ütöttek; sőt még a 40-es években is a csárdák előtt megvolt az állófa: ehhez kötötte a lovas népség, lovas betyárság háta lovát; újabb időben az erdővédelem folytán csak hosszú pózna, csücsán csóvának meghagyott ágakkal. Régi időben *tekintő*. Vö. gólya, órfa, messzelátó, gulyifa, lókaró, láz.

***Anyaszárnyék** — Karczag, Kaba — a karám verőfényes része; meleg, a juhokat a szél ellen védi. L. Juhászkarám.

Araba — Ázsia — a kétkerekű taliga; orosz telega; magyar taliga.

Arczaljászol — Nagykúnság, Nyr. 3 : 233. — az, a melynek mindkét oldalára lehet lovat állítani (arczezal egymásnak); ellentéte a félszerjászol.

Argal — l. Nyék alatt.

Árnyék — Velencei tó, Fehér m., Szöllősgyörök, Somogy m., Mtsz. — széltől, fagytól védett hely. Székelyföldön és Háromszék m., Mtsz.: félszer, szín. „Béfekütt a tehen az éccakára az árnyék alá, megváltozik az üdő.“ „Ta-

szítsd bé ezt a szekeret az árnyék alá.“

Árnyék alja — Székelység, Mtsz. — félszer, szín.

Aszaló cserény — a régiségben és Keménosalján, Vas m., Tsz. : cserény = gyümölesszárító. 1597. — Oklsz. — „apro azalo czerenek“.

***Bacsú** — Karczag — a juhász-kunyhó, a melyben a bács lakik és dolgozik.

***Bak** — sok helyen — ezölöp, oszlop; ez tartja pl. juhakolban a sráglákat.

***Bárányketrecz** — Hortobágy — a juhászok fejöaklának az a ketrece, a melyben a bárányokat tartják. Vö. Dranka.

Baromállás — E. J., Hortobágy — ezt a levert dörgölözőfa jelezi.

Baromélő — Csallóköz; *barom-ellő* Naszvad, Komárom m., Mtsz. — legelő.

Baromjászol — 1634, Oklsz. — „Azon Czürös kertben vagion egy hoszu baromiaszol“.

***Baromkert** — Csíkszentmárton — nyék. (Nyr. 34 : 108. akolnak magyarázza.)

Baromól — már a régiségben, Oklsz. — 1683. : „Három szakasztban valo barom olak“.

***Berszán esztena** — Vacsárcsi, Csik m. — oláhoké. Egy gazdáé, ki juhait vagy maga pásztorolja, vagy bácsokkal pásztoroltatja. Vö. gazdasági esztena, drék esztena.

Salamon Péter, az esztena fejö pásztorának bemondása.

Billөгő peczek — sok helyen önműködő készülék az ajtó ki-támasztására.

***Bitangkaró** — Alföld — a pásztorcserény mögött levert karó, a melyhez a bitangolva talált jószágot kötötték. Vö. bitó. A be-köszöntő szegénylegénység ehhez kötötte lovát.

***Bitó** — Szeged-Csöngöle — l. Bitangkaró.

Bitófa — Kálmáncsa, Somogy m., Mtsz., Baranya m., Nyr. 6 : 474 — jelzőoszlop; az Ormány-ságban, Nyr. 7 : 524., tilalomfa.

Bivalyakol — már 1246—1263 körül — Oklsz. : *Byolokol de comitatu Dobica*. Zimmermann Werner: *Urkundenbuch z. Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. 1892, I., p. 72.

Bogárhátú kunyhó — általánosan — az olyan, a melynek fonott fedele domború s így a bogár hátára emlékeztet.

***Borjúczüvek** — Bugacz-Monostor — az állófa és cserény közötti téren bevert négy fejes ezövek, a melyhez a borjúkat kötötték, míg a tehenet fejték.

Borjúól — a régiségben Oklsz. — 1211 : *Juxta cuius ripam in loco qui dicitur Bureuohul est meta*; 1594 : *Borjus oll*.

Bujdosó pásztorok — Com. Jan. — „Vagi pastores pascuá mutantes, mapalda sive magalda

sua carris circumvehunt“, ez nyilván a cserényköltöztetésre vonatkozik.

***Búrdé** — Alsórákos, Nagy-Küküllő m. — félig földbeásott kunyhó, putri. (Nyr. 34:103.) Háromszék m., Mtsz., viskó, putri, az oláhok *hurubája*.

Butik (budik) — Dunántúl, Nyr. 5:128. — kis kunyhó.

Čatur — l. Sátor.

Čatyr — Almássy, in litt. 1904, VII. 29. — Ázsiában szártoknál a sátor, egyébként palatka.

Cergă — törökben, Alexics, Nyr. 19:408 — csergesátor. Törökből magyarba és oláhba.

Četwer — l. Sátor.

Csárda — vö. *šátor*.

Csavarás — Ludashalom, Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:282. — kolbászalakú szalmatekeres, (körömrúgó) a lovak háta mögött az istállóban.

***Cserény** — Bugacz-Monostor, Kecskemét, Félegyháza, Dorozsma, Szeged, Halas — fedetlen, vesszőből táblásan fonott pásztorlakás, lovaknak való szárnyékkal, melyet a pásztorok még a XIX. század első felében is legelőről-legelőre költöztettek. 1848-on innen lassanként állandóbbá vált, palánkos lett és helyenközi félfedelet is kapott. (A Hortobágyon nem volt meg, csak a *csirin* szót ismerik. MNy. VIII:282.) Szabatos ösfoglalkozási meghatározása a fent kö-

zölt, egyéb jelentéseit l. a Mtsz.-ban, így: Udvarhely m.-ben szobai kemenceze belső fala, sövénykapu, kis konyhaajtó, vesszőből font kerítés, véka, saroglya, szekéroltal, szikrafogó szabadtűzhelyen, vesszőből font parasztházpadlás, gyümölcszárító stb. Az oláh is átvette (az aszalócsere ny fogalmat). Nyr. 17:321. — Cserény — belsejében van: Tüzelő, Szógavas, Pizskavas, Tűzfogó vas, Favágó törke, Elesiges láda, Dohán láda, Vizes pad, Nyeregpad, Pócz, Vasfazék, Vaskanál, Főzőkanál, Keverőkanál, Kanáltartó, Késtartó, Sótartó v. Sógurguja, Falakat, Csobojó, Iszák (báránypőr), Átalvető, Sikár (faedényre), Ülőszékek. — *Cserény szerűjén van az: Állófa, Fejőágas, Borjúkaró, Sózó, Kenyeres taliga.

***Cserénykaró** — Bugacz-Monostor — a melyhez a cserény süvénye kötve van.

***Cserénykorcz** — Kiskunhalas — a sövényfal fonásának széle.

Cserényköltöztetés — Com. Jan. — már 1643-ban, l. Bujdosó pásztorok. A Szilágyi Benjamin István fordítása szerint: „A bujdosó pásztorok a legelő mezoeket megváltoztatván, az oe kalibájokat avagy kunnyójokat taligán hordozzák ide s tova.“

***Cserénysátor** — Bugacz-Monostor — a vándorcserénynek fedett sarka, a melyben a számadó ládája és becesebb czók-mókja áll.

***Csikós-kunyhó** — Szeged — bogárhátú. Részei: Ágas, Szelemen, Horogfa, Karczé = korcz.

Csikóstanya — Hortobágy, MNy. VIII:282. — a XX. században a csikósok vályogból vert hajléka. Ludashalmon, a Hortobágyon vannak vályogból vert *oldalfalai*, két vége, két *tűzfala* (vértelke), *teteje*, *eresze*, *ereszajja*, egyik végéhez ragasztva *szénás bódé*. Ez a csikóstanya kétosztatú; áll *szoba-* és *istállóból*, köztük *fal*, rajta *ajtó* (ennek *tokja* [kerete], *küszöbe* és *szemöldökfája*), *ablaka* (ennek *tokjában* *ablakszeme* vagy *rostélyá*). A szobában *evőszékek*, *kenyérpóc* és edény állnak. Az istállóban több ágas *duczfa* tartja a csődöröket egymástól elválasztó rudakat, az ú. n. *strájfákat*. *Strájfakarikák* lánczán lógnak a strájfák a jászol és duczfa között. *Fonás* az ágasok és strájfák szalmafonása. A *jászolhoz* vagy *zablóhoz* *lánczkarikával* vagy *fék-karikával* kötik az állatot; a jászol előtt *stand* a ló állóhelye. A stand és a fal közötti rész a ló háta mögött a *placz*; a kettő határán *csavarás*, azaz kolbász-alakú szalmatekeres (körömrúgó) húzódik végig. A lovak fara fölött csüngő táblás szalmafonat a *porfogó*. *Szerszámfogás* tartja a csikósok szerszámait. A tanya *tetejének* részei belül a *majorpáng*, a *horogfák*, *kakas-ülők*, *folyógerendák* és *szelemen*, kívül a *gerincz*, *szegés* és *koporsó*. A tanya mellett áll az *akol*, a *hátatódészka* és a *ganédomb*.

Csilsátor — Tömörkény, Szegedi Napló, 1898, III:6. Nyr. 27:222. — vászonsátor. Vö. *Duttyán*.

Csiriny — Bugacsz, T. M. I. — mozgó pásztorlakás. Van: Vesszőcsiriny, Sövénycsiriny, Deszka-csiriny.

Csirínysátor — Bugacsz, T. M. I. — a cserény egyik sarkát fedő deszkázat, mely alatt a számadó ládája és becsesebb holmija van.

Csóva — általában — ágasfa, csúcán ágakból csóva; rendszerint tilalomjel. Vö. Csóvás, csóvázott.

Csóvás — a régiségben — csóvával megtilalmazott föld. 1581, Oklsz.: „Ha valaki lovát vagy egyébféle barmát a *csóvás parlagon* pásztoroltatja vagy rá köti sz. János napig, 3 girán maradjon. Minden tilalmasbeli csóvás szénafü vagy parlag ha léssen, de senki semmi birodalmával rá nem mehet az bírák híre nélkül“. Vö. Csóva.

***Csóvázott** — Jakab pusztá, Szabadszállás — az ágasfa, csúcán ágakból csóva. Vö. Csóva.

Csődörös bódé — Hortobágy, (T. M.), MNy. VIII:282. — fafalazatú tetős építmény szobával és istállóval, kanfaros. A csődörök és csikósaik hajléka.

Csöröglő — Sárköz, Tolna m., Nyr. 33:338. — sátorkészítés, fiatal menyecske első lebetegedésekor, átvitt értelemben a keresztelő is.

***Csúcsos sátor** — Simics — két méternyi kört körülfogó, három csúcsban összefutó s ott háncskötéllal összetartott rúdból alakított sátor, kéregtakaróval a kirgizeknél. Közel áll a kabai kontyoskunyhóhoz stb. L. seggenülő.

Csüllik — Karanes vid., Mtsz. — csürlik = csür.

Csűr — általánosan — gabonatortató ház. A régiségben: 1493, Oklsz.: Vnum magnum stabulum wlgo *chyr* pro conseruendis frugibus. Zarwfath pro *chyr*. 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:19., *czür vel ystalo*. 1637: Az *czürnek* tetein ket plehes gombos vitorla. 1638: *Czür*, melinek oldala tapasztos ket felől oldalul valo fiokiával, hei azattiaival és vitorlaival. A németben *Schinre* = bedeckter Ort. (Nyr. 24:158.)

*Scheuer.

Csürheakol — Kunszentmiklós — a csürhe hálólhelye, fedett alkotmány.

Csürkert — Háromszék m., Mtsz. — baromudvar.

Csüröskert — Székelyf., Mtsz. — szérű. A régiségben 1634: Oklsz. Az *czüröskertben* vagon eöt abora. 1638: *Cziüröskert*. 1683: Egy mayor haz *csüröskertivel* együtt.

***Czangakarám** — Karczag — a karámnak az a része, a melyben a flavesztett vagy meddő, nem tejelő juhokat tartják.

***Czap** — Bugacz-Monostor — a keskeny, gyalogösvényszerű

marhajárás; mondás „czapon halad a barom a kútho“.

Czerkó — Nagykuság, Nyr. 2:135, Tisza-Örs, Mtsz. — nádból v. kukoriczaszárból csinált kunyhó.

Czuczálni — Zala m., Nyr. 28:523. — sátorfákat leverni.

***Delelő** — általánosan — legelő gulya, ménes, déli pihenő helye, rendszeren itató is; kérődzőhely.

***Déli szárny** — Nádudvar — a juhászkarám déli szárnya, a melyből a kontyos kunyhó is meg van alkotva.

Délelő — Balatonmell., Tsz. — a delelő (talán inkább *déllő*).

***Déllő** — sok helyen — közönségesen delelő, a kút körüli hely, a hol gulya, vagy ménes is, itatás után megpihent, a gulya kérődzött.

***Deszka-libitárus** — Hatod, Háromszék m. — Három, kettős, függőleges deszkaheveder közé úgy van befoglalva három deszka, a végein és közepén, hogy mindenik deszka között majdnem egy deszka szélességű köz marad. Vö. *libitárus*.

Disznó akoj — Bölön, Háromszék m., Nyr. 34:104. — *disznyó-zakój*. Oroszfalu, uo. Nyr. 36:326, helyesen disznóakol = sertésól.

Disznóól — általánosan — a sertések éjjeli nyugvóhelye. A régiségben 1577, Kolozsv. glossz., Nyr. 36:19, 365–67, *dysnoól, dizno ool, djsno ol*. Sz. F. B. *dizno ool*. 1228: Nyr. 7:415,

meta vadit adhinc ad *gyznoowl*; 1307: — Oklsz. Meta vulgariter *Gyznouolfew* nuncupata.

Disznópajta — Székelyf. Mtsz. — sertésöl. — ***Disznópajta** — Málnás, Háromszék m. — a csűr oldalsó szakasza. Egymás mellett kettő áll. Följük tető alá apróbb terményeket raknak.

Disznós ól — Csúza és Bélye, Baranya m. — sertésöl. Nyr. 18: 93 és 16: 134.

***Disztókarám** — Kaba — bogánceből alkotott körkarám, kapuval, három dörgölőfával, kunyhóval, melyet sáncz kerített; sertések számára, igazi praehistorikus alkotmány.

Dobogó — általánosan — az a kis deszkapadolat, a melyre a juhot fejéskor állítják.

Dom — Almássy in litt., 1904, VII. 29. — a kirgizeknél ház, de nomád sátor is, rendesen jurt. A Dom szláv, ill. latin.

***Dörgölődző fa** — Hajdúság — a gulyás kunyhója körül bevert karók, a melyekhez a jószág dörgölődzik.

***Dranka** — Hortobágy, (T. M.), MNy. VIII: 282. — négyszögletes birka- és juhokol, drankákból építve. „Ott van abba a drankába a bárán; a *dranka* a tót *Stranka*, tehát tót elem, alapjában oldalrekesz.

***Drék esztena** — Vacsárcsi, Csík m. — több gazdából álló társulat esztenája. Vö. *Gazdasági esztena*. Salamon Péter az

esztena fejő pásztorának bemondása.

Dúcza — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII: 282. — a csikóstanya istállójában a strájfákat tartó ágasok.

Duttyán — Dugonics: Példabeszédek és jeles mondások könyve, II: 4; Szeged vid. tanyai népnél, Tömörkény, Szegedi Napló 1898. III: 6. — vászonból való sátorponyva; régebben *Csülsátor*nak nevezték. (L. Nyr. 27: 87, 222.) Arab-törökben *dükian* = zárt hely; délszlávosan *dutyán*.

Elemózsiás taliga — M. ó., Kecskemét — az, a mi a kenyeres taliga.

***Élet** — Székelység — a telek házastul, udvarostul.

Ellető — Sárospatak, Mátyusföld, Bodrogköz. Ónod vid., Borsod m., Székelyf., Nyr. 17: 554; Győr m., Nyr. 25: 473; Kecskemét, már a régiségben Kecskemét 1673. évi szabályzat — az a védett hely, a hova a juhokat elléskor vitték. Vö. Fogadtató. (Az *ellető* juhoknál, *fiadzó* disznóknál használatos:)

Eny — Alföld — az a hely, a mely véd, enyhet ad. Már a XVI. században előfordul írónknál (Nyr. 17: 11.). Herman Ottó: Magyar halászat könyve, p. 782., „a pumaharcsa tőkében *fa enyhében* lakozik“. Vö. *Enyhely*.

***Enyhely** — Az Alföldön, Kunszentmiklóson tizenkét nádkévből vagy deszkából háromre készí-

tett, a szobasarakra emlékeztető mozgó pásztorhajlék; a szárnyéknak és karámnak (Karczag) az a része, a hová a szél nem juthat; a pásztorok itt tartózkodnak, Pusztá-Bojáron a földbe dugott karókból alakított szélfogó. A pásztorhajlékon kívül enyhely minden olyan a szél, eső, hó, nap heve ellen védő hely, a mely enyhet ád. (Ilyen értelemben általános Mtsz.) L. Simonyi: Nyr. 17:11.; Négyesy: Nyr. 17:203—211. — **Enyhely** — Alföld az az egyszerű alkotmány, a hol a pásztor árnyékot: *enyhet* talál. Innen: faenyhibe, házenyhibe stb.

***Enyhet ád** — Bugacz-Monostor — a szárnyék a jószágnak, azaz: védő, különösen a széljárás ellen.

Eresz — általánosan — házon a tetőnek a fal elé nyúló része.

Ereszajja — általánosan — ereszalja, vagyis a tető kiugró része alatti védett terület.

***Ernyő** — Szeged-Csöngöle — az isztronga fedett részén.

Estálló — Hetés, Nyr. 2:44; Palóczság, Nyr. 22:33, 28:495; Székelyf., Mtsz. — istálló, de néhol pajta, csűr értelmében is.

***Északi szárny** — Nádudvar — a juhászkarám északnak nyúló szárnya; a leghidegebb, itt áll a számár.

Észténa — Székelyf., Nyr. 22:437. Kozma, már a régiségben, 1620: Ménaság, Mindszent stb. székelyfalvak. 1715: Peselnek,

Előtanulmányok 276. Erd. Oktár I:344, moldvai csángó, Nyr. 30:179, Bukovina, Nyr. 6:472. — az a felállítható és szétszedhető, kerítésszerű alkotmány, a melybe a juhokat fejés előtt behajtják s a „fiók“ részen egyenként kieregetve megfejik. Itt készül a sajt is; gyakran itt is hál a juhnyáj. Tót: stena == fal; oláhban *stina*. A magyar eszténa a sténa lágyítása. (Kolozs m., Bánfihunyad mellett fekszik Esztána, Sztána falu. Nyr. 9:502.) Vö. sztronga, *esztrenga, esztina, isztina*. — ***Esztena** — Hatod, Háromszék m. — Hossza és szélessége két-két öl. Magassága egy öl a fedél nélkül, mely háromnegyedölnél nem emelkedik magasabban. Oldalai gyalulatlan deszkából valók, *ágasok* közé szorítva. Fedele vékony deszka. Ajtaja deszkából, hevederekkel van összefoglalva, *sorkon (sarok)* forog, vasból készült kilincscsel befelé nyílik. Részei: 1. küszöb, 2. küszöbláb, 3. küszöbláboríték.

***Esztena berendezései** — Vacsárcsi, Csík m. — üst, káva (sajtforma), sajtruha, sajtnyomó deszka, sajtnyomó kő, ordaszedő kalán, Ótós kalán, Fejővidrek, Savós sétár, ordamérő sétár, 1 kupástól 2 kupásig. 1 kupa = $1\frac{1}{8}$ l., ordafőző üst, kicsi tekenő, kalántartó kosár.

***Eszterága** — Hortobágy — 1. Ösztörű. Mert ez hórihorgas, a gólya is Eszterág.

Eszтина — Kalotaszeg — az *eszténa*. Nyr. 22:437.

***Esztrenga** — általánosan — az a felállítható és szétszedhető kerítésszerű alkotmány, a melybe a juhokat fejés előtt behajtják s a „fiók“ részen egyenkint kieregetve megfejik. Száldoboson, Udvarhely m., Nyr. 4:93, esztrunga. Karczagon a kunkarámnak része. Általánosan a sajtót készítő juhászoknál az egész alkotmány, a melyben a juhokat tartják. A régiségben 1554 óta szerepel *sztronga* alakban (l. o.). 1619: Oklsz., Esztrenga. Esztrenga az oláh *strunga*. Vö. *eszténa, esztina, isztina, isztronga, osztronga, szténa, sztina, sztronga, sztrunga*, továbbá *eszténázni (juh alatt), esztenás, sztrengahajtó és sztrongahajtó (pásztorság szervezete alatt)*. Vö. Fejőkarám. — ***Esztrenga** — Márkod, Maros-Torda m. — a fejőkösáron levő hézag, hol a fejni való juhokat kihúzza a fejőpásztor. Vö. Fiók.

***Etető** — Jk. Balatonmell. — a juhakolban „létraszerű, két hosszú durung közt elhelyezett fogakból áll, oly távolságban egymástól, hogy a juh orra beférjen; 6—8 fog után jön egy záp, a fogak vékonyak, hengeresek, a zápok szélesek és laposak. Az etető hosszában van a *válú*, a melybe az abrak, zab jön.“ L. Juhakol.

***Evőszék** — Hortobágy — a vasalóban kerek kivágással a bogrács számára, négy lábú, étkezéskor körülüli a pásztorság.

Farhajtásos — Kungyörgy, Hortobágy, MNy. VIII:282. — v.

kanfaros, a csödörösbódé, t. i. széle, hossza egy és nem tűzfalra van építve. (Debreczenben is Mtsz.)

***Fecskerakás** — H.-Hadház — szalmával elegyes sárral való házépítés. Füstifecske technikája.

***Fecskesár** — Berzencze — szalmával vegyített sár, mint építési anyag.

Fecskevakolás — Heves m., 1840, Mtsz. — a falra csak rácsapkodott, de el nem simított vakolat; a fecskéfészek ripacsoságáról véve.

***Fejőágas** — Kiskunhalas — egy a Bugacz-Monostoron dívó állófavál; az utóbbi helyen az állófa mellett leásott kisebb ágasfa, a melyhez a fejőstehenet fejés közben kötötték.

***Fejőágos** — Bugacz-Monostor — az állófa mellett kisebb ágasfa, a melyhez a fejőstehenet kötötték; az ágak tárgyak akasztására is szolgáltak.

***Fejőakol** — Hortobágy — juhászat, van: Szárnyékja, Silépjé—Zleb (tót elem), Drankája—Stranka (tót elem), Bárányketrecze.

***Fejő karám** — Karczag — a karámnak az a része, a melyben a fejő, telelő birkák vannak, tehát az esztrenga.

***Fejő lik** — Hatod, Háromszék m. — nyílás a kosár libitárúsán, a melyen a juhot fejésre kibocsátják. Úgy áll elő, hogy a

libitárus 1—2 fogát kiveszik. Vö. *Kosár* és *Fiók*.

***Fejőszék** — Hatod, Háromszék m. — 20—25 cm magas, 20—35 cm széles; 35—40 cm hosszú szék. Vö. *Fejőtőke*, *Ülőtőke*.

***Fejőtőke** — Hatod, Háromszék m. — Vö. *Ülőtőke*, *Fejőszék*.

Fékkarika — l. Lánczkarika.

Félszerjászol — Nagykunság, Nyr. 3:233. — az olyan, a melynek csak egyik oldalára lehet lovat állítani, szemben az *arczáljászollal*.

Fészkótatni — Balatonmell., Somogy m., Nyr. 16:477. — czölöpbeveréskor a czölöpöt a földbe fúrni = fészkeltetni.

***Fiadzó** — Somogy m. — a katricza mellett is; szükített hely, a hol az emsék fiadzanak; l. *Fiasztó*, *Kutricza*, *fiasztógödör*, *kecz*. (A *fiadzó* disznóknál az *ellető* juhoknál használatos, de lényegileg ugyanaz.)

***Fiaskarám** — Karczag — a karámnak kunyhószerű, fedett része, a védelemre szoruló bárányok tanyája; ha nincs bárány, juhászlakás is.

***Fiasztató** — Pusztaszatmiklós, Bihar m., Zilah, Nyr. 28:187., Sárospatak, Mtsz. — kis rekesz az ólban, a hol az emsék fiadzanak. Vö. *Fiadzó*.

***Fiasztó** — Hortobágy, Pusztaszanda — síralakú gödör, alommal, a melybe az emsék fiadzat: a honnan a kis malaczk

nem bírtak kiugrálni, az anyamse igen. L. *Fiadzó* és *fiasztógödör* és fogadtató. Ez a gödör-fiasztó messze néz a nomádság multjába.

***Fiasztógödör** — Hortobágy — l. *Fiasztó*.

***Fiók** — Karczag, Mezőtúr, MNy. VI:279. — a fejőkarámon vagy esztrengán az a kibúvó, a melyen a tejelő juhok kiszorítják, hogy megfejhető legyen; a *fiók* v. *fióka* mellett kuczorog a fejős juhász és itt fej.

***Fiók szék** — Karczag — a mire a fejő juhász leül, mikor a juhok feji. Rendesen *lókoponya* volt. Kiáltás: Bujtár! hóczy a székemet! = lókoponyát. Tréfásan: Hoczide a *lúfejemet*, hadd üjjek rá!

***Fogadtató** — Mezőtúr, MNy. VI:279. — kis zárt ketrecz, a juh-színben, a hová ellés után zárták az anyajuhot fiával, ha gyenge volt vagy nem akarta szoptatni fiát. Kabán ugyanaz mint *fiasztó*, avval a magyarázattal: „Ebben hever a kocza, hogy a malaczk szopni tanuljanak“.

Folyógerenda — általánosan — keresztgerenda, pl. a ludashalmi csikóstanya házán, a majorpánkra fektetve.

Fonás — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a csikóstanya istállójában az ágasok és strájfák szalmafonása.

***Fődi ól** — Félégyháza — a cserény mellett malaczkoknak ásva,

benne fődött vaczok és földi öl, messze bevilágít a nomádságba.

***Förgölő** — Udvarhely — faretes, istálló. Nyr. 31.

***Fűalja** — Karczag — kukoriczszárból készült, kötött párna = fejalja. Vö. Űlőszék.

Füst — E. I., Kunság — a kiveszőben levő kerek, hegyes pásztorkunyhó.

***Füstölő** — Szeged-Csöngöle — szilárdan épített alkotmány, alul tüzelővel, feljül füstölőpolcsozattal; a gomolyasajt megfüstölésére; van: füstölőszája, szelelője és tüzelőlyuka.

***Füstölőszáj** — l. Füstölő.

Ganédomb — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az a hely a csikóstanya közelében, a hol a lóganajat halmozzák.

***Gángó** — Ecesg-pusztá — a *szolgafa*. Különben kurtítható, hosszabbítható faszerszám, a bogrács akasztására.

Garádjás akol — Heves m., Nyr. 27:527. — garáddal, azaz léczkerítéssel kerített akol; télen dudvával rakják körül.

Gazdahely — Ádánd, Somogy m., Nyr. 28:334. — a meghatározás így szól: „gazdahell: a hun nagy jószág van“.

***Gazdasági eszténa** — Vasvári, Csik m. — vö. *Drékeszténa*.

***Gazkötél** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — a mivel a boglyakunyhón a szalmát megkötik,

hogy a szél el ne vigye. Szalmából sodorják.

Gerincz — általánosan — a tető éle.

Gógán — Dánántúl, Székelység, Nyr. 9:525., Mtsz. — vesszőből font, sárral betapasztott kémeny v. szikrafogó, Udvarhely m. ugyanilyen a kemenceze.

***Gólya** — Ecesg-pusztá, Kunság — ágasfa, öt méterig, a pásztorkunyhó mellett; arra való volt, hogy a pásztor a tetejéről a réttségben szemlélhesse a gulyát. L. Állófa, messzelátó. A földművelésben emelő, a melylyel szénát, szalmát raknak a kazalra. (Érmelék, Nyr. 29:334., Heves m. Nyr. 27:524.)

Góré — általánosan — napraforgószárból vagy léczből tákolt, olykor szalmával fedett kunyhó csősznek, kukoriczának. Felső-Csallóközön (Nyr. 8:333.) = göré. A régiségben, 1587. Oklsz.: „Az goreban wagon egy aztal“.

Gödölyeakol — Szily, Nyr. 18:33. — kecskeistálló, a melyben gödölyék vannak.

***Gugyecz** — Peszér-Adacs — melléképület, a putri alaprajza szerint építve és a földbe beásva; néha sertésöl, néha majorság ketrece; de tehénistálló is. Mindenestre ősi építmény. L. Gurgyecz, gugyész, gurda, gurgyal, gurgyi, kotyecz, gurdon, gurgyesz, gurgyal.

Gugyész — Ádánd, Somogy m., Nyr. 28:333. — kis számáristálló,

Budapesti Hirlap XI:133. (Nyr. 22:233.) „a konvenziós marhák szintén földbe vájt sötét gügyeszekben voltak elhelyezve“. L. Gügyecz.

Gugyolló — Félégyháza — kunyhó. Nyr. 4:559.

Gulaakó — Somogym. — gulyaakol, azaz tehénistálló. Nyr. 11:40.

Guliba — általánosan — kis kunyhó. Nyr. 20:19., így származtatja: gu[nyhó + gal]lyiba. Ismeri Zarka Maximáiban 1807. (Nyr. 15:285.)

Gulyás kunyhó — Hortobágy, (T. M.) MNy. VIII:282. — fából szegeztek össze vagy vályogból verik.

Gulyástanya — Hortobágy, (T. M.), MNy. VIII:282.

Gulyi fa — Heves m., 1840., Mtsz. — kukoriczacsósz ágasfája, a melyre felhágva, az egész földet áttekinti.

***Gúnyapad** — Bugacz-Monostor — deszkapad a cserény bejáró oldalán, a gúnya helye.

***Gúnyaszáritó** — Bocsár — „így is nevezik az állófát“ ez tévedés, mert ez a fejóágásra vonatkozik.

Gunyhó — Palócszág — kunyhó. Nyr. 22:35.

Gurda — a régiségben — gurgustiolum, a mai *gügyecz*, azaz a putri, alaprajza szerint a földbe beásott pásztorhajlék. 1516: Oklsz. In prefata domo subulci *Gworda*

appellata. In domo *Gwardal* vocata. Vö. Gügyecz.

Gurdon — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19:190. — szalmakazal aljában hagyott üreg szerszámok számára. Rokonhangzású és alakilag is rokon a gurdával.

Gurgyal — Cz. F., Nyr. 26:154. — alacsony kunyhó (a melyben csak gurnyadva, görnyedve lehet járni). Vö. Gügyecz.

***Gurgyecz** — Tisza-Duna közén — részben a földbeásott őskunyhó. L. Gurda. Gügyecz, nyilván a *gurgustum*.

Gurgyesz — Székesfehérvár, Mtsz. — viskó, rozzant ház; de lehet az is, hogy a gügyecz.

Gurgyi — Hatvan vid., Nyr. 25:575. — kerített hely a takarmány számára; helyesen a *gügyecz* volna.

Gurnyó — Gerencsér palóc, Nyitra vid. — kunyhó. Nyr. 33:461.

Gutyesz — Vaál, Fejér m., Nyr. 18:573. — a *gügyecz* (a Nyr. ugyan *kunyhónak* mondja, de pontos definitiója *gügyecz* lehet). Szarvas Gábor kutya = kutyácska = kunyhóból vezeti le a szerb analogiával: čamac = csónak, magyarosítva: csámesz; *kutjicza* = kunyhóeska, magyarosítva kutyesz = gügyecz. (Nyr. 18:567.) Vö. Gügyecz.

***Gyalogsári** — Hortobágy — az ösztörű.

***Gyalogszék** — Hortobágy, T. M. I. — alacsony négylábú székek

a vasalóban az étkező pásztorok számára. A régiségben 1566 — Oklsz. — „Harom galogh zek“.

Gyepü — általánosan, l. dr. Sebestyén, Ny. 28:466. — sövénykerítés, *nem elég, mert gyepsáncz, előtér stb. is.

Hágató deszka — ált. — a csikóstanya közelében az az alkalmatosság, hogy a csődör a kancazával szembenállva a deszka által elválasztva annál inkább tűzbe jőjjön és hágjon.

Hágó — Kupa in litt. 1904 sept. 10 — a *veremház* (l. o.) lejárata.

Hajzás — Kapnik, vö. Nyr. 2:183, Szolnok-Doboka m., MTsz. — épületfedél.

Hálás — Szilágyság, Nyr. 9:477. — a marha éjjeli nyugvóhelye.

***Hálató állás** — Hortobágy — az a hely, a hol a gulya éjen át pihen.

***Hamvas** — Túrkeve — régi formájú, kerített, tapasztott sütőfőző alkotmány, két kemenczével és négy katlannal. A boglyakemenczék kupolaalakúak. De az Alföldön durva *lepedő* is, a melybe a fűtésre szolgáló szalmát kötik (Mtsz.).

Hasovány — Göcsej, Nyr. 2:437. — hasogatott fából készült kerítés.

Hatszögletű sátor — Huc et Gabet — a si-fanok vagy keleti tibetiek vékony vászonsátra, belső támasz nélkül. Alsó hat sarkát a

földhöz czövekelik, a fedélrész kötelekkel feszítik ki; a sátortól kis távolságra rudakra rakva és a földhöz karikákkal erősítve. A tibeti nomádoknak ez a fekete sátra (Przewalskij: Schwarzes Zelt) óriási, magas lábakon mozdatlanul álló pókra emlékeztet. A sátor helyét 4—5 láb magas fallal kerítik körül. Vö. Négyyszögletű sátor.

Héba — Szent-Gál, Veszprém m., Nyr. 2:185. — a padlása (ab: a hiúba).

Hevertető — Ormányság, Baranya m., Nyr. 9:285. — disznóhevertető, azaz fertő.

Híd — Munkácsi — alán elem: pons. Innen az ól és istálló *hídlása* (?)

Hidas — Dunántúl általánosan, Gömör és Nógrád m., Nyr. 5:181., 7:139., 19:381., 17:46., 22:479. és Mtsz. — gerendákkal padlózott disznóól, hogy tisztogatni lehessen. A régiségben 1584 — Oklsz. — „az *hydasban* hyzlalnak disznót ötöth“. 1597 — uo. — hízláló *hidas*. 1750 — Wagner Phraseologia, Nyr. 22:505. — Egyéb jelentése hídbér, komp, hídhajó (MNy. I:464.). Vö. *Hídlás*.

***Hídlás** — Hortobágy — a juhkarám fiókjában arra szolgáló deszka, hogy a juh fejéskor azon álljon, általánosan gerendákkal padlózott alkotmány, hogy lovat és tehenet istállóban tisztogatni lehessen (Mtsz.). Vö. Hidas.

Hiú — általánosan — padlás. Vö. *Héba*.

Hizló ól — Ádámos, Kis-Küküllő m., Nyr. 33. Hídvég, Háromszék m., Nyr. 34 : 105. — disznóhízlaló ól.

Hizó — Rimaszombat, Gömör m., Buzita, Abauj m. Mtsz. — disznóhízlaló hely.

Hizó pajta — Székelyf., Tsz. — disznóhízlaló pajta.

Hodály — Somogy m. és Alföldszerte — juhtartásra alkalmas akol. Az oláhban odae. Nyr. 30 : 180. Szinnyei szerint török > magyar > szláv > oláh. Nyr. 23 : 6. Balassa szerint törökből szláv és oláhba, innen magyarba került. Nyr. 23 : 130.

*Horogfa — Szeged-Csöngöle, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a csikóskunyhón az, a mely a fedél formáját határozza meg (olló). L. Rakfa.

Huruba — Székelyf., Nyr. 2 : 427., Nagybánya, Szatmár m., Nyr. 23 : 57., Zilah, Nyr. 28 : 187., Erdély Mtsz., moldvai csángóknál: *hurba* (Mtsz.) — putri részben a földbe ásva, tót szó: hrob = sírgödör.

Istálló — általánosan — a lábasjóság, ló, tehen, ökör éjjeli hajléka; Ludashalmon (MNy. VIII : 282.) a csikóstanya egyik szobája, a hol a lovakat tartják. Az erdélyi Érezhegység mőczainál — Nyr. 34 : 255. — csak a lóistállót nevezik *istaläü*-nak, a többi marháét *poiatä*-nak. — A régiségben, 1291: — Oklsz. — *Stabulum* eiusdem quod *Stallo* uulgariter nun-

cupatur; 1352: *Stallou*; 1545: *Estallo*; 1594: *istallo*; 1637: Suppall fedett *istallo*. Különben semmi kétség, hogy magyar lágyítással a *Stabulum*-tól ered éppen úgy, mint a német *Stall*.

Iszling — Arács, Zala m.; Fertőmell., Mtsz.; Némedi, Tolna m., Nyr. 23 : 119 — kis rekesz, fáskamra, tyúkól. Rokon az izikkel.

*Isztina — Erdély, havasok, Kallotaszeg, Nyr. 22 : 437. — juhászkunyhó, az oláh *Stina*. A szókezedet lágyítása megfelel a magyar nyelv szellemének. Az eredet nyilván tót: *stena* = fal. Vö. Esztena. L. Iztina.

*Isztronga — Szeged-Csöngöle — fejkarám; van: fejöje = fiók, hídlása. Vö. Esztronga, Sztronga.

Itató tanya — a régiségben — folyó mentén az a hely, a hol a jószágot itatják. 1589: — Oklsz. — „Az eggyk *itato toniara* az bwdös uyz rea zoretotta uolna az halat“.

*Izik — 1353-ban — spelunca, vulgo Izikus; nyilván többes számban; maga az építmény részben a földbe vájt mai „verem“ lehetett, mely még ma is sokszorosan eleségtartó kamra; de cselédlakás is. Vö. Iszling.

*Iztina — Márkod, Maros-Torda m. — a hol a juhokat fejk. Vö. Fejőkosár.

Jászol — Székelység, Nyr. 2 : 427. — jászol.

*Jászol — Bugacz-Monostor és általánosan — létraszerű és vá-

lyús etető alkotmány a lúszárnyékban, a lovak számára. Vö. nyári jászol, zabló.

Jászú — Veszprém m., Nyr. 5 : 470.; Pannonhalma, Nyr. 12 : 187.; Palóczság, Nyr. 22 : 75. — jászol.

***Juhakol** — sok helyen — a kizárólag juhoknak épített, terjedelmes, fedeles akol, belül *sráglákkal* van rekesztékekre felosztva, a melyeket *bakok* tartanak. L. Etető.

***Juhászkarám** — Kaba — egy a hajdúsági szárnyékkal: mellette tapasztott kunyhó; részek: tüzelőszárnyék, meddőszárnyék, anyaszárnyék, számár helye. Vö. Karám.

Juhkarám — Ugocsa m., Nyr. 15 : 574. — l. karám.

Juhoda — Szendrő, Borsod m., Nyr. 11 : 236., 16 : 35. — juhodóaly, vagyis juhakol.

Juhól — a régiségben, 1208—1359. Oklsz.; Bszsz. — a mai juhakol.

Juhszállás — 1588., Oklsz. — „az reghi *juh szallasok*“ — a mai juhakol.

Juhszín — Csallóköz, Nyr. 15 : 279.; Mezőtúr, MNy. VI : 279. — juhakol.

Jurt — Ázsia nomádjainál — nemezsátor; visszatükröződik a dunántúli nagyon ritka *tatárház* alkotmányában, melynek félkörű előcsarnoka jurtszerű.

Kaiba — Háromszék m., Mtsz. — kaliba.

Kajiba v. kajba — Zilah, Nyr. 28 : 187. — pásztorkunyhó.

Kakasülő — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a esikóstanya tetején az ollókötések.

Kalabina — Rimaszombat, Nyr. 5 : 272., 182. — sátor és sátorfa. (Gömör m. ekelő.)

Kaliba — sok helyen — kunyhó. A régiségben, 1496: — Oklsz. — Aut in silua aut extra siluam edificasset sibj thabernaculum ulgo *kalyba*. 1577, Kolozsvári glossz. — Nyr. 36 : 261. — kaliba, koliba. *Málnásfürdő — a sztinán kívül két ágásra támaszkodó fél szalmafedél.

Kalodafa — Nyitrai palócz, Nyr. 28 : 496., Balatonmell., Székelyf., Mtsz. (és Nyr. 27 : 224.) — a szalmatetőt átfogó kettős lécz. (Kresznerics szótárába Nyr. i. h. szerint bejegyezte egy röjtöki [Sopron m.] ember, hogy házon és kazalon van k.).

Kamó — Tolmács, Nógrád m., Nyr. 16 : 46. — ágbog, ágasfa. *Gamó, gajmó.

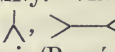
Kandi — Győr és Veszprém m., Nyr. 35 : 434. — az istállóban kerékjászol; de kútkávaalakú takarmánytartó is. (Vö. Nyr. 12 : 527.)

Kanfaros — Kungyörgy, Hortobágy, MNy. VIII : 282 — a kungyörgyi esődörösbódé előre lecsapott fedele. Vö. Kanfarú.

***Kanfarú** — H.-Hadház — a ház előre lecsapott fedele. Vö. Kanfaros, Farhajtásos.

Kappantanya — Kecske-mét, Kada Elek in litt. — a nőtlen juhászok, ú. n. „kappanok“, Kecske-méten a XIX. sz. elején kör-alakú sánczokban tanyáztak, a melyeknek bejáratával szemben putri volt; az egész tanya tehát *putri, nyékkal*. (Vö. H. O. MNy. I: 25.)

***Karám** — Karczag, Nádudvar, Pusztaszentmiklós, Túrkeve, Ecsegpusztá és sok helyen — kerítés, a melyben a jószág éjen át tartózkodik. A tót Kram és Chram. Arégiségben 1737: Oklsz., Szeged, azt is mondván, hogy akár izrül izre az *karámbul* kihányná fatensnek marháját. Az osztrák-bajorban is megvan: *kramm* = ein kleines Behältniss bei Bergbauen und Schmelzhütten zum aufbewahren der Gerätschaften (Nyr. 24:297.). Ilyen értelemben, Lz.: szénégetők kunyhója. Ösfoglalkozási értelmében véve Pusztaszentmiklóson, Bihar m., izikből van kerítésszerűen, szilárdan rakva; vastag, embermagasságú, az egyik sarkon tágas kapu. Túrkeve, Ecsegpusztán tulajdonképpen szárnyék a juhok számára, három szárnyú, nádból, korczra kötött alkotmány, mely a nyáját a szél ellen védi. A karczagi juhászkaram nádból való, részei: Napkeleti szárnyék, reggeli nap felé; Anyaszárnyékja, a széltől védett rész; Mátraszárnyékja, a Mátra szelének kitéve; Flaskarám, fedett, kunyhószerű; Czangakarám, fiavesztett és meddő anyajuhok helye; Fejőkarám, a melyben a fejő, tejelő

birkák vannak. A nádudvari juhászkaram részei: Északi-, déli-, keleti-, nyugoti-szárnya, a déliből a kontyos kunyhó is megvan alkotva. Juhászkaram van említve Borsod m. (Nyr. 16:35.), Ugocsa m. (Nyr. 15:574.), gulya és ménés számára. Tokaj-Hegyalja (Nyr. 24:48.) és Borsod m. (i. h.). Kecske-méten a *karám* szót nem ismerik. Mezőtúron (MNy. VI: 279.) és a Hortobágyon nádból verik (MNy. VIII: 282.), utóbbi helyen *N*, alakú, de van *körkarám* is (Peszér-Adacson). Az irodalomban használja Szenvey (Messzinai hölgy 154.; Nyr. 24:475.) és Tompa (uo.). Vö. Juhászkaram, karán, körkarám, léczkár, korlát, léczka, lésza, lészka, kosár, mapalia.

Karán — Szatmár vid., Visk, Máramaros m., Mtsz. — karám. (Tsz. szerint disznóól.)

***Karczé** — Szeged — *karczél*. Uo. Nyr. 1:425., a *korcz*. Kundorozsma.

***Katlan** — Alföldszerte — tapasztott boglyaalakú tűzhely felül nagy lyuk, a bogrács elhelyezésére, oldalt három vagy négy ívesnyílás a tüzelésre.

***Katrocz** — Somogy — ketrecz.

Katroczsráglya — Jk., Balatonmell. — a juhakolban külön rekeszték a fiavesztett juh számára, hogy más bárányt elfogadjon.

Kecskeakol — Sz. F. B. — keczke akol = caprile.

Kecskeistálló — Ver. 16. — caprile.

Kecz — általánosan — rekesz, elkerített hely. Hajdu, Szabolcs m., Mtsz.; Szatmár m., Nyr. 10: 430., 18: 187., 281.; Bodrogköz, Nyr. 17: 554.; Tiszadob, Nyr. 20: 285. disznófiadztató rekesz; Fekete-patak, Ugocsa m., Nyr. 34: 382. szénatartó az istállóban; Somogy m. Nyr. 9: 283: borjúketrecz.

Keczes ól — Somogy m., Nyr. 10: 430. — az a disznóól, a melyben több *kecz* van.

***Keleti szárnya** — Nádudvar — a juhászkarámnak a keletnek néző szárnya.

***Kenyeres polcz** — Túrkeve, Ecesegpuszta — a kontyoskunyhóban deszkapolcz, a melyen a kenyeret tartják.

***Kenyeres taliga** — Bugaczmónostor — a cserényhez tartozó födeles eleségtartó taliga, a közönséges födetlentől megkülönböztetve. Vonulásnál a cserényes szekér után van kötve. L. Előtanulmányok p. 105.

Kerítés — 1. Kert.

Kert — Munkácsi — alán elem: septunn, septimentum, hortus, általában kerített hely. Úgy látszik, hogy a kecskeméti kert a legelővel kapcsolatban a septunra vág.

***Kétoasztatu** — általánosan — az olyan ház, tanya, lakóhely, a melynek két külön lakosztálya van.

Kibítke — Simics — a kirgizek csúcsos kéregkunyhója; jó

rajzát. L. Stephen Sommier „Un estate Siberia“ Firenze, 1885. p. 518, 519.

Kigyóverem — Túrkeve, Kupa Á. in litt., 1904. IX. 10. — dombhátaiba vájt, szabálytalan, néha köralakú, nem mély, magtárul szolgáló verem; a nyúlveremmel együtt a legősibb formának látszik. Vö. Kútverem.

Kiháló — Székelység — éjjeli szállás marhalegeltetéskor. Nyr. 2: 470.

Kis kollát — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII: 282. — rekesz az akolban = kollátban.

Kitámasztani — általánosan — billegő peczekkel az ajtót, hogy nyitva maradjon.

***Kitámasztó** — Hortobágy — bevert, felül beróvottzövekben, keresztzegen forgó peczek, egyenetlen súlyozással, úgy hogy a vékonyabb = könnyebb vég fenáll. Ajtónyitáskor ennek alsó széle megbillenti a peczket, a mely — visszaesve — kitámasztja az ajtót. Kunyhón, vasalón dívik.

Kócsin — Lozsád, Hunyad m. — ól, istálló. Nyr. 23: 96, 200.

Kojiba — Abauj m. — kalyiba, azaz kunyhó. Nyr. 33: 23.

Kóléca — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 324. — a ház oldalához ragasztott kis szín.

***Kolibá** — Moldvai csángók — kunyhó. Nyr. 31: 84.

***Kollát** — Hortobágy, Ludashalom, MNy. VIII: 282. — vastag

rudakból való korlát, mely a vasalót a marhák dörgölődzése ellen védi.

Kolyiba — Palóczság — kunyhó. Nyr. 22: 76.

Komárnyék — Csikszentdomokos, Nyr. 32: 327., Gerend Torda-Aranyos m., Nyr. 23: 577. — juhfejhely. A tót komarñik.

Komárnyik — Lz. — a juházalék készítésére szolgáló üst helye a stina közepén. Tót elem.

Kondás-tanya — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 282, — a kondás lakása az aklokkal.

*Kontyoskunyhó — Túrkeve, Eseg-pusztá, Nádudvar — nádból kötött kerek, csúcsos, a csúcsoson szénából csavart kötéllel körülkötött, peczekkel keresztül-ütött *konty* — alacsony bejárású hegyes kunyhó, váz helyett csak korcozva, ez rekettyevesszővel szilárdan kötve. Gulyásnak és csikósnak való.

Koplaló — E. I., Hortobágy — három leásott ágas keresztülfektetett gerendával a fejőstehenek megkötésére.

Kopolya — Alföld, Dunántúl — vízállás, itatótócsa; a XVI., XVII. században két-két szállás között. Vö. Szállás; különben időlegesen ásott kút is.

Koporsó — Ludashalom. Hortobágy, MNy. VIII: 282. — a csikóstanya teteje, a szegést borítva. *A koporsó nem a szegést, hanem a gerinczet borítja.

***Korc** — sok helyen — az

a nádból formált kolbász, a melylyel a nádsővényzetet vagy falazatot megerősítik (korcozesszővel). L. Karczé.

***Korcza** — Tyúkod — az, a mit a kunyhókon másutt lécznek neveznek, a mi a szarufát keresztezi.

Korczoló fatű — Hortobágy — csak a mióta vasdróttal korcolnak, legújabbkori, — hasonlít a hálókötőtűhöz.

***Korczessző** — Hortobágy és szerte — a vasaló korczának kötéséhez való rakotytya — Genista — vessző; de fűz is.

Korlát — általánosan, sok helyen *kollát* — bekerített hely lovak, szarvasmarha, juhok számára. Néhol a karámot is így nevezik. (L. Mtsz., MNy. V: 141., Nyr. 16: 35.) A régiségben *nyék*.

***Kosár** — Hatod, Háromszék m. — nagy, négyszögű udvar, melynek kerítése *libitarusokból* van összeállítva. Rendszeren minden gazda szokott adni egy libitarust, sokszor azonban a kas összes libitarusai a bács tulajdonai. Ez esetben a bács a gazdától bizonyos megfelelő bért kap. A *kosárnak* az *esztenával* (l. o.) szemben eső oldalán szokott végbemenni a fejés. E czélra az egyik libitarus megfelelően van berendezve, a mennyi-ben egy, esetleg két foga ki van véve s az így támadt hézagon, *fejőlikon*, egyenként jönnek, ill. a *monyator* (l. o.) által bocsáttatnak ki a juhok, melyeket az ott

fejőszéken v. *fejőtőkén* (l. o.) ülő *bács* (l. o.) egymás után megfej azelőtte a földön fekvő *viderbe* (l. o.), melynek madzagai közé van csíptetve a *fejőcsupor* (l. o.) arra való, hogy a tej habzását akadályozza. A kosár úgy van összeállítva, hogy 2—2 libitarusnak a vége egymás mellé illesztetik s két karóval összefoglaltatik. E karók felső végei *gúzszal* vannak összekötve. A kosár belseje, udvara két részre van osztva, ugyancsak libitarusokkal. Az egyik részbe a *fejőkét*, a másikba a *meddikét* (l. o.) szokták eresztetni. Vö. libitarus. *A tótoknál is megvan a „košjar“, ill. „košjarisko“. — ***Kosár** — Málnásfürdő — az a sztinán kívül álló kerítés, melybe a juhokat zárják. Körülbelül kétméteres darabokból (= „kosaraból“) összeállítva. Minden juhosgazda ad hozzá egy darabot. — **Kosár** — Bereg m., Nyr. 27 : 279. — szétbontható, áthelyezhető karám, galyból és tövisből, marhák számára. A föld trágyáztatásához használják s a művelet: *kosarazás*. Vö. *Léczka*.

***Kóst** — 1803, Középszolnok — erdei nyék, marhák tartására szolgáló kerítés (Verhau). (Előtanulmányok 335.)

Kotécz — Erdély — ól, főleg sertésól, de tyúköl, kunyhó is. Vö. *Kotyecz*.

Kotyecz — Erdélyszerte — sertésól. Vö. *Gugyecz*.

***Körkarám** — Peszér-Adacs — vályogból rakott fallal kerített,

sokszor 40—50 lépés átmérőjű karám, kapuval; szarvasmarha számára. Vö. *Karám*.

Közfa — Sopron m., Nyr. 25 : 526 — az istállóban a lovakat egymástól elválasztó lengő rúd. Vö. *Strájfa*.

Kuburecz — Csallóköz, Nyr. 1 : 280. és Mtsz. — sár és sárkemence.

Kujhó — Gömör m., Nyr. 22 : 576 — kunyhó.

Kulina — E. I., Hortobágy — a fedett hodálynak vagy akolnak az a része, a hol a pástor lakik; talán a tót: „kuhiňa“ = konyha.

Kulipingyom — Mátyusföld, Nyr. 20 : 326. és szerte — viskó. A név tréfás és a viskó hitványságára vonatkozik. A konyhalatinításban a culus = anus, ennek tájékán levő szőrökre sokszor rászáradó merda függnek — „pendere“, ezek a részek a culipendianok, magyarítva *kulipingyók*.

Kulipintyom — Ipolyság, Hon m., Mtsz. — viskó. L. *Kulipingyom*.

***Kunyhó** — Tyukod — seggenülő, elől-hátul ágas, élő fűzből ki-zöldülve; körül van árkolva; nádalkotmány.

***Kunyhófa** — Csúza — rakfa; lásd uromfa is, tulajdonképpen uromfa = szelemen.

Kunyhóház — Gerencsér, Nyitra m., palócz, Nyr. 33 : 461. — kunyhó.

Kunyhóverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy *tubus* :

hét-nyolc méteres vályog- vagy tömörtfalú építmény. Vö. *veremház*.

Kunynyó — E. I., Hortobágy — kunyhó helyett.

Kuripintyó — Kassa vid., Mtsz. — viskó. L. Kulipingyom.

Kusornyó — Félegyháza, Nyr. 4: 559.; Nagykörös, Nyr. 24: 335.; Halas, Mindszent, Csongrád m., Szentes, Mtsz. — (rózse-)kunyhó.

Kuszilil — Dunántúl, Nyr. 5: 181. — viskó.

***Kutricza** — Pusztaszentlászló, Bihar m., Nyr. 3: 232., Pusztaszentlászló, de Somogyországban is — sertésfiadzó, alacsony ól, benne rekesztő és fiasztó. (Az ólában, Nyr. 3: 232.: kotra.)

Kütverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904 szept. 10. — szűkszájú, nagyhasú, mint a túri korsó, ha kicsi a hasa, *fonyadtnak* mondják. Ősi magtár. Akadnak századosok is, csak megfeketedett szemmel. Ezeket használat előtt megfüstölik. Az ilyen vermeket előbb polyvával, majd vesszővel, utoljára földréteggel borítják. Vö. tubus v. kunyhóverem, sír- v. szűkségverem, kígyó-, nyúlverem, veremház.

Kutyácska — a régiségben — gurgustiolum, azaz itt vaczok: 1597. — Oklsz. — Zalma hazachkaya awagy *kutyachkaya*.

Kutyecz — Alföld — háromágú, a földbe is mélyedő putri; néha gugyecz — a gurgustiumból.

Kuznyik — Hidas, Tornyos,

Németi, Abaúj-Torna m., Nyr. 31: 351 — tyúkól; tót szó, kura = tyúk.

Küszöb — általánosan — az ajtófélfákat alul összekötő lécz v. gerenda.

***Küszöbláb** — Hatod, Háromszék — az esztana ajtajának ajtófélfája. Vö. esztana, küszöbláboríték.

***Küszöbláboríték** — Hatod, Háromszék — az esztana ajtajának szemöldökfája. Vö. esztana, küszöbláb. *Hibás, mert a szemöldökfa mindig az ajtó *felső* összekötője.

Lábas — Heves m., Mtsz. — disznóhízaló-ól.

***Lábfa** — Somogy — a pásztor-kunyhókban az, a mi máshol az ágasfa. Háromszékben és Kézdivásárhelyen marhanyúzásnál a marha lábát fölnyilazó, alátámasztó ágasfa (Mtsz.).

Láda — Peszér-Adacs — 1. Szekrény.

Lakhangyi — Kiskunhalas, Nyr. 15: 237. — v. *lakhandi* — földbe ásott, náddal, gazzal földött pusztai lakás, tehát veremház.

Lambó — Csallóköz, Nyr. 1: 280. — csószhágósó.

***Látófa** — 1. Gólya, Állófa, Órfa.

Láz — Hegyalja, MNY. I: 378. — a kukoriczacsósz órfája.

***Lebotolni** — Szeged — az álló fáról az ágakat levágni.

Léczka — Bereg m., Nyr. 27: 279. — szétbontható, áthelyezhető karám (léczekből összeróva). Ha a földet juhokkal részenként akarják megrágyáztatni, akkor használják; a művelet *léczkázás*. (Ha a kerítés galyból és tövisből készül, neve *kosár*.) Vö. Léczkár, Lésza, Lészka.

***Léczkár** — Ivád — szétbontható, áthelyezhető karám. Vö. Léczka.

Lésza — általánosan — pásztoroknál nád- v. galy-, vesszőkerítés (karám) a jószág körülkerítésére. Vö. léczka. (A halászatban vejsze szárnya, l. H. O.: Magyar Halászat Könyve és Mtsz.)

Lészka — Hatvan vid., Nyr. 25: 575 — juhkarám. Vö. Léczka.

***Libitarus** — Hatod, Háromszék m. — a *kosár* (l. o.) kerítését alkotó létraszerkezet. Részei: *záp*, *libitarus zápjja*, *fogak*, egyenes hámozott vagy hámozatlan vastag mogyoróvesszőből, *libitarus felső álla*, *libitarus alsó álla*: két vége a zápokon vésett lyukon megy át. Vö. *kosár*. A kosár a libitarusokból úgy van összeállítva, hogy 2—2 libitarusnak a vége egymás mellé illesztetik s két *karóval* összefoglaltatik. E karók felső végei *gúzszal* vannak összekötve. A libitarusok lehetnek deszkából is. L. *Deszkalibitarus*.

***Libitarus álla** — Hatod, Háromszék m. — felső és alsó lécze.

Lóakol — a régiségben — lóistálló. Oklsz. 1193: lovacol (l. Nyr. 23: 329. is); 1319: luocol.

Lóistálló — általánosan — a lovak éjjeli hajléka. A régiségben, 1597: Oklsz. Az lo Istalonak fele vekonj nadal földőth az többj puzta, Ejg kŵ kemen bene azis törődőth.

***Lókaró** — Kiskunfélegyháza — az állófa, melyhez lovat kötnek.

***Lókert** — 1632., T. S. — kerített lólegelő.

***Lókoponya** — Karczag — általánosan mint pásztorszék dívott; a mióta a dögöt temetik s a lókoponya ritka, nádzsopot vagy kukoricaszárát nyalábba kötve használnak. L. Fűalja, Űlőszék.

Lóól — a régiségben — lóistálló. 1297: Oklsz., Luoul.

***Lószárnyék** — Kiskunfélegyháza — a cserény része, lovak beállítása.

***Lúszárnyék** — Bugacz-Monostor — a cserény toldalékja a lovak beállítására.

Lútanya — Kópács, Drávamell., Nyr. 16: 431. — a ménes éjjeli helye, azonos a lószárnyékkal.

Macska — Erdély, Mtsz., Nyitrai palócz, Nyr. 28: 496. — a szalmakunyhó kalodája. Vö. Kalodafa.

***Major** — Márkod, Marostorda m. — juhásztanya az épülettel s a közelében levő juhfejő- és éjjelezőteleppel együtt.

***Majorház** — Márkod, Marostorda m. — szétszedhető épület, ácsolt munka. Hossza két öl, szé-

lessége kb. 1½ öl. Magassága, a fedelet belé nem számítva, egy öl. *Anyaga*: a *talpfák* és *oldalágások*, tölgy, a *fedélágások* vékony fenyőgerendácskák; épp így a *padlásgerendák* is. *Oldalak, falak* fenyődeszkából. *Fedél*: fenyőléczen fenyőzsindely. A talpfák, oldal- és fedélágások egymásba vannak *véményekkel* eresztve. Az oldalágások *vátus* vésményeibe illeszkednek végeikkel az *oldal-fal-deszkák*, melyek egymással páronként vannak *hevederrel* egymáshoz erősítve. A zsindelyezett fedél négy-négy részből áll: a *fal-oldal* három egymás mellé illesztett lapból áll két-két deszkával, a felső két és fél deszkából, melyek végeikkel az épület négy szögletén az oldalágásokba vannak eresztve. Az oldalágások alól a talpfába, felül a *koszorúgerendázatba* vannak erősítve, emebbe van eresztve a fedélzet *ágasa*, számszerint három pár. Ágerendák, ágak egymással *vashorgokkal* vannak szilárdul összekapcsolva. Majorház két oldala: oldalágások, deszkafal három hasábjá, lapja, közepén léczhevederrel összeerősített deszkákból, végeikkel az ágakba csiptetve, koszorúgerenda, talpgerenda. A padlót a föld nyers talaja képezi, mely azonban szépen egyengetve s talán még sikálva is van. Padlás nincs, ezért a fedél ürege egybeolvad a falazat üregével; az épület egész belvilága tágas, kényelmes, szellős és bár ablak nincs, nappal elég világos még akkor is, ha az ajtó nincs nyitva.

Levegőnek és világosságnak elég utat nyitnak az *eszterhéjnél* és fedélvégén levő deszkázat hézagai. — **Majorház** — Selye, Marostorda m. — Ágak közé foglalt deszkafallal és szalmafedéllel. Részei: Tüzelő, Üstakasztó, Kirinta, Sajtfacsaró, Ágy, Szekrény. A koszorúgerendázaton szikrafogó, sajtpócok.

Majorpáng — általánosan — a ház falának tetején végigfutó, a folyógerendákat és az egész tetőt tartó gerenda. Megvan a szélmalomban is. A német „Mauerbank“.

Malacztartó — Mátyusföld, Nyr. 20:326. — rekesz a disznóólban.

Mapalia — MNy. I:361. — Molnár Albert szótárába beirt egykorú jegyzet szerint = karám, kalyiba.

Marhaakol — általánosan — marhaistálló; már 1716-ban, Oklsz. marha akoly.

Marhasátor — Iharos-Berény, Somogy m. — a nyékes pásztor-kunyhónak fedeles része, a mely alatt a beteg jószágot tartják.

***Mátra szárnyék** — Karczag — a karámnak a szép időben oda ellátszó Mátra hideg szelének kitétt szárnya.

***Meddősárnyék** — Kaba — a juhászkarámban, a hol a meddő juhokat tartják, l. Czangakarám.

***Megépíteni** — 1701, Kecske-mét — épületekkel ellátni a telet (de gyereket is).

Ménesakol — a régiségben — lóistálló; 1388: Oklsz., Ad quendam locum *Menes akul* vocatum; 1429: Terre *Menes akol*.

Ménestartó szállás — Sz. F. B.

***Mereglye** — Bugacz-Monostor a cserény sövényén azok az ujjnyi fűz vesszők, a melyek közé a szövésre való vesszők fonatnak, szövetnek; a kiálló végekre van az apró tárgy: rovás és egyéb akasztva. Egyéb jelentését főleg halászatban l. H. O. Magyar halászat könyve és Mtsz.

***Messzelátó** — Kunság és Zenta, Nyr. 38:141. — a *gólya*. L. Órfa, Állófa.

***Napkeleti szárny** — Karczag — a Karámnak napkelet felé nyíló része, ebben van a tüzelőhely.

Négyszögű sátor — Przew. Tib. 144. — a tibeti nomádok yak szőrből való embermagasságú nemezsátra; alapja három karó, oldalfalak lezövekelve, fedélrésze közepén füstlyuk, ez egyúttal ablak; közepén agyagtűzhely. Több sátor együtt adja a falut. Vö. Hatszögletű sátor.

Nomád lakások — Hue et Gabet, Finsch in litt. — l. a mongol *jurt*, si-fan hatszögletű sátort és négyszögletű sátort.

***Nyári jászol** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — létraszerű, kerekeken járó.

***Nyék** — Nagykunság — nádból alkotott, kerek, vagy rendet-

len alakú, korczott, fedetlen alkotmány, szemben a téli putri ajtajával, a melyben a szilaj pásztor kiválasztott jószágot tartott. Az analogia megvan a Kaspri környék kurgizeinél, hol a zemljanka = putri, a rudaskarám = nádnyék. L. Szárnyék. A nyék főformái: 1. árokkal és földhányással körülfogott kerek nádalkotmány, télen tapasztva. Nagy-kunság, Kecskemét tája, mint a putri járuléka. 2. Ugyanilyen, de szárnynyal, Nagy-kunság, a veremház járuléka. 3. Árokkal és földhányással, néha vályogfallal körülfogott terület pásztoréptményekkel. Hortobágy, Igar. 4. Rudakból összealkotott korlátszerű alkotmány. 5. Nádfalazatokból szárnyszerűen összealkotott, szél ellen védő alkotmány és ekkor szárnyék. (L. bőven H. O. MNy. I:24—28.) M. J. 1803 és Ballagi 1857, 1867 szerint németben Neckenmarkt! A régiségben 1193; Negk (Vö. H. O. i. h.) Horváth Mihálynál a hét nemzetség fejei: *Nyék*, Tárján, Kara, Kaza, Kund, Ung, Megyer. Szegeden: Nyr. 30:387., folyó mellett fekvő erdő. Nem ismerik a nyék szót: Kecskemét, Tiszaszeg, Csengőd (Pest m.), Mátraalja (Borsod m.), Bábólna (Komárom m.), Nyr. 30:386. és Pálfa, Kemenesalja. Nyr. 30:546.

***Nyeregpad** — Bugacz-Monostor — a cserény lószárnyékában a nyeregnek való pad.

***Nyugoti szárnya** — Nádudvar — a juhászkarámnak a nyugatnak néző része.

Nyúlverem — Túrkeve, Kupa in litt. 1904, IX. 10. — vizenyős talajba vájt, alig egy m mély, felül szélesebb szájú verem; a kigyóveremmel a legősibb formának látszik.

Ódor — Székelység, Nyr. 5 : 90. és Mtsz. — a csűr oldalrekesze és maga a csűr.

Óka — Gyöngyös, Nyr. 2 : 181. — ól, helyesen akol.

Okaj — Gerend, Torda-Aranyos m., Nyr. 23 : 577. — juhakol.

Okoly — Moldvai csángó, Mtsz. — akol.

***Ól** — általánosan — fedett építmény, háziállatok tartására; van disznóól, tyúkól stb. A palóczságban *ól*. Nyr. 22 : 78.

***Oldalfa** — Tyukod — a pásztor-kunyhón a szaru v. rakfa.

Oldalfal — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII : 282. — a vályogból vert csikóstanyán.

Osztronga — Pusztafalu, Abauj m., Mtsz. — az esztronga. L. azt és Sztrunga, isztronga stb.

Ököról — Bszsz. — „eker-ol“ = ököristálló.

***Órfa** — Orosi-pusztta, Bihar, Geszt tájékán — a rétség idejében a rét szélére állított magas ágasfa, állófa, hova a számadó felhágott, hogy betekintszen a réthe: merre jár a gulya. Vö. Állófa, Ösztörű.

***Ösztörű** — Hortobágy, Debreczen, Nyr. 23 : 335. — embernél jó-

val magasabb ágaskaró, vagy ilyen karón rossz kerék, a mire az esett vagy megölt állatot lenyúzás és tágolás végett a horgasinnál fogva felakasztják. Vö. eszterága, gyalogsári. Jelent általában ágasfát, edény stb. felakasztására (Mtsz.) és a Hegyalján a kukoriczacsósz *őrfáját* (MNy. I : 378.). — **Ösztörű** — Oklsz. — Clausura, stagnum, fossatum, insula. 1233 : Volumus etiam ut populus ecclesie, nec ad incidendas indagines, nec ad clausuram aqua ultra bobet quod uulgo dicitur *yztru* alquaquam ullomodo cogatur ire. 1264 : Que quidem terra Janoa incipit et orditur a plaga septemtrionali iuxta clausuram domini Regis *vstrov* nuncupatum et uergit versus Rabam. Wenzel VIII : 111. — **Ösztörű** — 1279—1291 : Latitudo uero eiusdem ab *Wztro* inquoatur et uadit usque magnam wallem. 1282—1379 : Ad stagnum *vztro* nominatum. 1320 : In loco *Oztrou* dicto duo jugera. *Az azonosság nem meggyőző.

Ösztörű vas — Túrkeve, Nyr. 3 : 473. a nádas házak tetejéneks. éléhez illő deszkákat odaszorító vas.

Pajta — általánosan — deszkából tákolt akol, ól, istálló. *Székelyföld, csűr. Kállay gyűjt. = istálló, ól kotyecz.

Palánk — általánosan — kerítés; az oláhban is pälank, palanta (Nyr. 16 : 16.). *Baranya m., Pápa vid., Balatonmell., Székelyf., hasogatott fából rakott kerítés. Tsz. 282.

Palatka — Almássy in litt. 1904. VII. 29. — Ázsiában a sátor. Vö. Čatyr.

***Paléta**, — Kerka mell. — sátorponyva; penyva — penyva hol? Tsz. 325.

Pasta — Hajdu-Szovát — szállókunyhó. Nyr. 24:587.

Pihés kunyhó — Hajdúság — a kontyoskunyhó, mert a „konty“ nádbajtókból áll, a melyeken a mag pihés.

Plac — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az istállóban a lovak mögötti tér. *Német szó.

Poiatá — Erdélyi Érczhegység mócz, Nyr. 34:255. — tehén- v. ököristálló; a lovaké istaláú.

***Polyvás** — Szeged, Pálfi-tanya — tányiriczaszárból (Helianthus) épült kis szin, szalmának, polyvának. Vö. Tutajra építeni.

Porfogó — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az istállóban a lovak fara fölött lecsüngő táblás szalmafonat.

Porgolád — Csallóköz és Erdély, Mtsz. — vesszőfonatú kerítés a mezőn; porgolár és porgolát alakban is. Vö. Porgoládkapu.

Porgoládkapu — XVII. század, Gömör m., MNy. I:413. és T. S. 1632., Mtsz. — vesszőfonatú mezei határkapú az olasz pergolato = lugasozás után; porgolát és porgoládkapú alakban is él.

Pölé — Ormányság — kilincs, zává. Nyr. 1:379.

Pözsövény — Tallós, Mátyusföld — vesszőkéve-sövény. Nyr. 16:334.

***Puruttján** — Kiskunhalas — tartani a cserényt, azaz: rendetlenül.

Putri — sok helyen — földkunyhó, földbeásott izik; Túrkevéen, Kupa in litt, 1904. III. 27. szemben a putrival áll a nyék (Vö. H. O. MNy. I:24.); a putri-nak megfelel a kirgiz zemljanka, a nyéknek a rúdkarám. A putri-nak éles gerinczű teteje van s ebben különbözik a veremházról, a melynek teteje maga a föld.

***Rakfa** — sok helyen — a házfödél formáját adó fa, mely a szelemenre támaszkodik. L. Horogfa, Kunyhófa, Szarufa, Oldalfa.

Rakó — Csikszentdomokos, Nyr. 32:328. — a csűrpadlás polezai, a hová a szénát rakják.

***Rekesztő** — Puszta-Szanda — l. Kutricza, a disznók fiadzóhelye.

***Rend** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — az a gerenda, mely a kunyhóban a földre erősítve a fekvőhelyet a tűz felé határolja. L. Vaczoktartó.

Rostély — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az ablakon, üveg helyett. Idegen, rács helyett.

Rúdkarám — Simics — a Volga árterén, tekintős rúdkarámok vannak, vihartetős pásztorlakással; a rúdkarám kerek, rúdkerítésű karám; a pásztor helye a karám

bejáratánál van, itt emelkedik a tekintőhágcsó, ülőkével (emlékeztet a tonnárára). Az egész víz-zel kerített dombon áll. A rüd-karám tehát megfelel a nyéknek; ha zemljanka is áll vele szemben, ez a putrinak s így az egész a putris nyéknek. A hágcsó az ülőkével az állófa fejlett formája.

Rükarr — Przewalszkij — a karatangusoknál a sátor.

***Sallasch** — az erdélyi szászoknál, hontmegyei tótoknál, Nyr. 29 : 332. a régiségben — oláh juhásztanya, mindég a *Wal-lach* = juhásztor oláh szóval kapcsolatban. Vö. szállás.

Sas — általánosan — kerítés oszlopa.

Sasfa — általánosan — kerítés oszlopa.

Sasolás — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16 : 382, — a pözsövény pereme, ivben font tűzveszőkből alkotva.

Sasolni — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16 : 382. — a pözsövény peremét beszegni.

Sátor — általánosan — rudakból és borítószövetből alkotott védőszerkezet; régen a nomád lakás. A mongoloknál Satra (Przewalszkij); oroszul *šatyúr*, mint mongol átvétel; de oroszból is származtatva: *četver* = négyes, innen *čatur*, a *négy* sátorfára vonatkoztatva. Az orosz magyarázat *Szily* Kálmántól való, ki tífiszi *Poggenpohltól* vette (in litt.).

Almássy (in litt. 1904. VII. 29.) tatár: *čätyr* = *čihâr dur* = 4 oszlop, a perzsában, a hol *čihâr*, *čehâr*, *čâr* = 4.; oroszban *satjor*; törökben *üj*, ev. Analogia: *csárda* a *csárdakból* = perzsa *čar* = 4. Törökben (Vámbéry: Magyarok eredete p. 299.) sátor = *čatma* és *čatir* v. *čator* a *čat* v. *šat* tőből, a mely = összehajtani (ellentétben a török *tim*, *tam* szóval = kőház. *Finsch* (in litt.) a törököt *tschadyrnak* írja. Töröktől vehette a lengyel is: *szater*, *szatr*, *szatra* Nyr. 17 : 497.; tót a magyartól (ui.). A régiségben ismeri a *Ferencz-legenda* Nyr. 1 : 220; 1200 óta helynevekben. Oklsz. és 1484: *Nos comparauimus et enumus a magistro Johanno Sathormesther dicto vnum tentorium wlgariter Sathor vocatum*. Fejérmegyében, Sárbogárdon sátor = aputri bejárója (máshol *garad*); Bugacz-Monostóron a cserény fedett sarka, a hol a számadó ládája áll.

Sátorásó lapát — 1556. Oklsz. — „*sathor aso homorw lapath*“, amelylyel a sátor czölőpeit beásták.

Sátorgat — Hegyalja, Abauj m., Mtsz. — áztatott kenderkévét szárítás végett sátorformára fölállítva. Vö. Sátorit.

Sátorit — Füle, Karancs vid. — a. m. sátorgat. Nyr. 22 : 95.

Sátoros — a régiségben Oklsz. — 1265 óta helynév.

Sátort vonni — Székeli János beodrai öreg földműves szerint —

sátort állítani: „Kossuth Lajos sátort vont Uj-Szeged mellett“.

Šatra — l. Sátor. Šatřa alak él az erdélyi Érezhegység mőczainál is. Nyr. 34 : 317.

Šatyúr — l. Sátor.

*Seggenülő — sok helyen — a csőszkunyhó, mert emlékeztet az ülő kutyára. Hajduhadházon gulyáskunyhó, benne „szekrény“. A kunyhó körül van sánczolva, bejáróját korlát védi, a sáncz előtt sok dörgölőzőkaró (dörgölőfa). Csúzán, Baranya m. Mtsz. seggenülő bab = föl nem futó bab.

*Sellencz — Dunántúl, Cz. F. — a szárnyék.

Sertefa — Czegléd, Mtsz. — a nádtető szélén kissé kiálló léczekbe szúrt fák, a melyek a nádszegély tartódeszkáját támasztják meg. 1740: Oklsz., Gerendának avagy Sertefának írva.

Sertevas — Czegléd, Mtsz. — a nádtető szélén kissé kiálló léczekbe szúrt vasak a nádszegély tartódeszkájának támasztására.

Silapos — Somogy, Nyr. 2 : 377 — nagyereszű (ház) innen a nagykarimájú kalap: *silapos* kalap, a német Schlapphut.

*Silép — Hortobágy — a fejőakol része; a tót žleb.

Sír — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy szükségverem: kútformájú ásott verem, gabonatartásra; rossz, mert a gabona könnyen megdohosodik benne. Vö. kútverem.

Sorok — Zenta, Dudás L. in litt. 1904. VII. 25. — sorban álló tanyák. Nevüket nagyobb gazdától nyerték, a kik régen telepedtek meg s családjaik, ott szaporodva, helyt maradtak s új tanyákat építettek. A sorok leginkább a közlegelők szélein állanak. Zentai tanyákon a köv. *sorok* vannak: 1. Riegerek sora. 2. Kopaszok sora. 3. Híres sor. 4. Sándorfalvi gunaros. 5. Patócsok sora, Kevin. 6. Likasi-uti belső gunaros. 7. Tornyosi sor. 8. Kadvánok sora. 9. Külső gunaros. A több sor nem szemben, hanem egymás mögé építkeznek: a legrégebb hadirend.

*Sövényfal — Kiskunhalas — a rekettyevesszöből font egyes rész, a melyből a cserényt összeállították. L. Süvény.

*Srágla — sok helyen — saroglya, a melylyel a juhakolt rekeszekre osztják, bakokon nyugszik. Nyr. 24 : 397. : srág = léczkerítés.

Stand — Ludashalom, MNy. VIII : 282., de szerte is — a lovak állóhelye az istállóban. Német.

*Stena — l. Esztena.

*Stina — l. Esztena.

Strájfa — Ludashalom, MNy., VII : 282., de szerte is, Nyr. 24 : 398. — istállóban az állatokat egymástól elválasztó rúd. Vö. közfa.

Strájfa-karika — Ludashalom, Hortobágy, MNy. VIII : 282 — lánczain lógnak a strájfák a jászol és ducezfa közt.

***Süvény** — Bugacz-Monostor — a cserény vesszőfalazata. L. Süvényfal.

Szabad konyha — Mezőtúr, Nyr. 10 : 568. — nyitott vályog-tűzhely a konyhában.

Szabad vaczok — E. I., Hortobágy — puszta hálólhelye a jószágoknak, a melyet semmi sem véd.

Szakasz — Győr, Veszprém m., Nyr. 35 : 434. — rész, szoba; ahány szoba van, annyi szakaszból áll a ház. 1683: — Oklsz. — „három szakaszban valo barom olak“.

***Szakasztó cserény** — 1577., Oklsz. — Három *zakaztho cheren* = vesszőfonás, a melyre a kenyeret kirakják, mielőtt a sütőkemenczébe vetik.

***Szalas** — a régiségben *zallaas*, 1565. Miksa kir. erdőrendtartásában — a magyar szállás, mint juhásztanya, a tót és oláh pásztorok átvették a szót: *salaš*, plur. *salaše*.

Szállás — általánosan — juhásztanya, a hol a tejjgazdaság és sajt készítés folyik. A tót és oláh pásztorok átvették a szót: *salaš* (Nyr. 16 : 422., 15 : 506., 26 : 231., 32 : 155.). Kecskeméten a XVI., XVII. században (T. S., Nyr. 32 : 155.) kemény telek idején a szilaj jószág számára nád-ból és gazból tákolt menedék. 1598-ban — uo. — a gazdák kérték, a város adta, s a ki kapta, el is hagyhatta; ezeket másoknak osztották. Augsburgi marhakereskedők szerint kemény télen

a magyarok a marhát a szállások nádfödélével és sásával tartják; két-két szállás között kopolya állott. — A régiségben — OklSz. — 1211 óta helynév; 1367: *Zallas patacha*. 1514: Statutum est quod pro Pecudum aut Pecorum conseruacione interris Aliorum Nemo Rusticorum eciam Liberarum vel aliarum ciuitatum Regiarum donus seu Casas decatero Campestrales siue Tuguria communi vocabulo *Zallaas* nuncupata tenere aut conseruare possit, vt per hoc malicia Harydonum cesseret et depreat. 1573: *Zallas* vel ouile. 1724: *pecoribus . . . ex arundinibus et exiguis structuris in Hungaria vulgo szállás vocatis locis, integro anno pecora teneri assolement.* — A szállás magyar elem majdnem valamennyi keleteurópai nyelvben a pásztortanyák jelölésére szolgál, Nyr. 67 : 101. Az erdélyi szászoknál: Salasch. — ***Szállás** — Vacsárcsi, Csík m. — juhásztanya minden felszereléssel s az elhelyezkedésre és tartózkodásra szolgáló egész területtel, mely lehetőleg a legelőterület középpontját teszi. — **Szállás** — Hortobágy, T. M. I. —: Megigett a hortobágyi állás, A lovamnak hol találjak szállást. Pásztornóták.

*Igen jó meghatározás.

***Szamarhelye** — Kaba — a juhászkarám része, az északi szélnek kitéve.

***Szár** — Bugacz-Monostor — a háromszárnyú szárnyéknak egy-egy szárnya.

***Szárnyék** — Nagykunság, de egybeült is — két nyéknek szárral való egybefoglalása a) — (b itt *a* *b* a két *nyék*, az összekötővonal a *szár*. Nádból alkotott korezolt alkotmány, mely a jószágot a szél ellen védi. A háromágú szárnyék a három szél irányához van alkalmazva. Kecske-méten a háromszatátú szárnyék (Kada, in litt. 1904. IX. 25.), a mikor is *a* az anyaszárnyék, mert a jószágot a K. Ny. É. széltől védi. Túrkevén a szárnyék részei: Kisfias, Mátraszárnyék, Napkeleti szárnyék, Czéhe, Czangás (Kupa in litt. 1905. II. 21.) a szárny neve itt *ág*. Lehet egyszerűen | — alakú is; újabban deszkából készül. A szárnyék védő értelmét átviszik a szűrre is, ha a tüzet a szél ellen védi; sőt a marhát védő erdőcskére is. Vö. Nyék és Sellencz.

***Szarufa** — sok helyen — a szelemen és koszorúgerendára támaszkodó fődéltartó fa. L. Rakfa, Horogfa.

Szekeres ló állás — 1634., Oklsz. — „Azon vendigh fogadó haz mellett vagon egy hoszu Istálo, *szekeres Ló állás*“ tehát itt nyitott szekérszín.

***Szekerény** — Hajdúság — pásztoroknál az a kisebb-nagyobb láda, a melyben az eleséget és a czók-mókot tartják. Megvan Peszér-Adacs körül is, hol neve „láda“. Mezőkövesd.

***Szelelő** — 1. Füstölő.

***Szelemen** — általánosan —

háznál, kunyhónál az a gerenda vagy rúd, a mely a tető gerinczét alkotja meg. L. Uromfa.

Szelep — Mánd, Szatmár m., Nyr. 19:383, 11:285. — háztetőalakú kunyhó, tehát olyan, mint a magyar csószkunyhó.

Szemöldökfa — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — az ajtófélfákat fölül összetartó gerenda. Arany:

Toldi pedig bément, sötét volt a [házba] Bele vágta fejét a szemöldökfába.

Szénás bódé — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a csikóstanya végéhez építve.

Szerszámfogas — általánosan — az istállóban, a melyre a szerszámot akasztják.

***Szikrafogó** — Selye, Marostorda m. — a tüzelő feletti 1.50×1 m vesszőfonat, felső oldalán megtapasztva; ez a két egymásba szögellő koszorúgerendán és emezekre átfogószerűen fektetett *szikrafogó rúdon* fekszik.

***Szikrafogó rúd** — Selye, Marostorda m. — Vö. Szikrafogó.

Szin — általánosan — nyitott istálló, pl. szekérszín, tehénszín; a közelmúltban játékszín, el a színházig.

Szoba — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a vályogból vert csikóstanyában az a lakóosztály, a hol a csikósok hálnak, holmijuk áll.

***Szolgafa** — Nádudvar — *vas-*

ből, becsapható; a számadó megfelelő kérdésre ezt felelte: „Hát kérem, van fából való szolgafa is, e' meg vasból való; de má mink azt is csak *Szolgafának* mondjuk“. Ez tehát analogonja az „ujmódi *vasból való fejfának*“. Vö. gángó.

Szópa — Nyitrai palócz, Nyr. 33:467. — pajta; a tót *šopa*, a német Schoppen, Schupfen.

***Szoptatóketrecz** — Pusztaszentmiklós — a juhakolban; keskeny, hogy a bárány szorosán együtt legyen az anyajuhhal s így tanuljon szopni.

***Sztina**—Málnásfürdő.—*Részei belül*: 1. kirinta, 2. szűrő, 3. cseber, 4. sajtnyomtató, 5. sajtdeszakácska, 6. tűzely, 7. czépus, 8. czépuszeg, 9. üstrúd, 10. zsendiczefőzőüst, 11. vidrek, 12. ordaszűrőkalán, 13. liszteskalán (fából faragva), 14. tejlító (ez is kalán), 15. karika (sajtkarika szitakéregből), 16. teknőcske, 17. ejtel, 18. savós kártya (kártyus), 19. kalántartó kosaracska, 20. sajtpócz, 21. sajtagas. *Részei kívül*: 22. kaliba, 23. kósár, 24. csereklye. Vö. Isztina.

***Sztrenga** — I. Esztrenga.

***Sztronga** — 1616. Munkácsi rend — hordozható kerítés, juhoknak, hol fejk is. L. Isztronga, Esztrenga, Sztrunga; az oláh „staul“ mely azonos a régi „istal“ és élő „stal“ szóval. Vö. (Előtanulmányok 184.) 1554. Oklsz. *Ztronga*; 1567: *ztronga*; 1569: oues majores in *Ztronga* 1570:

tempore stronga (sztrongálás idején); 1619: *ztronga*. 1621: *stronga*.

Szükségverem — I. Sir.

Tag — általánosan — egy darabban levő szántó föld (tagosításkor jutott határrész). Nagykállón, Nyr. 12:429., tanya is.

Talpfa — több helyen, Mtsz. — faház alapgerendája: 1683. Oklsz. „vaygon egy jó öreg huj csür, mellyet talp fajatul foghva építetett“.

Tanórok — főleg Székelység, Mtsz. — rét kerítése, innen *Tanórok kapu*, uo. vetéskapu, faluvégi kapu, mely a falut a külső határtól elválasztja.

Tanya — általánosan — pásztoroknál a lakóhely minden járulékával. Halászkónál I. H. O., M. H. K.; tótban taña, stán, stánek. Nyr. 17:499. — ***Tanya** — Szeged, Pálfi-tanya — állattjai: Szarvasmarha, Ló, Sertés, Birka, Tyúk, Kacska, Lúd, Kutya, Macska, Galamb, vadócz, a mely maga keresi eledelét.

***Tanyázn**i — Bihar-Udvari — szárazmalom alatt, pásztorenyhelyeken beszélgetve időt tölteni.

Tányértartó szeg — Hortobágy, T. M. I. — a vasaló belső korezába beszúrt szegekről lógnak le a tányérok.

Tapaszos — 1638. Oklsz. — csür, melinek oldala *tapaszos* = tehát vályoggal tapasztott.

***Targoncza** — Szeged — az a horgas, hajlott rúd, a melyre a

bográcsot és a csörgökocsit is akasztják, hogy a vállon vihessék. Ezenkívül rudas tolókoesit is jelent.

Tehénszín — 1594. Oklsz. — „Thehen zin, tehen zen“ tehén-istálló.

***Tejes** — Szeged-Csöngöle — a juhászház hátulso részében, mélyen leásva, hogy a tejet hűvösen tartsa. A ház belsejétől lepedő választja el.

Ték — Hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tekintős rúdkarám — Simics — l. *rúdkarám*.

Telek — általánosan — darab föld, főleg házhely, de a ház összes melléképületeivel is. Kiskunhalason, Nyr. 15:429. telek = a művelés alatt álló föld és a ganaj is (teleköl = ganéjjal beken). Kutyatelek: az a hely, a hol a kutyák ganajoznak. L. Ostortelek is.

***Telelő** — Kecskemét, 1775. a juhok, gulyák teelésére szolgáló egész alkalmatosság, már a régiségben. (Előtanulmányok 360.)

Tény — Hol? Nyr. 12:528. — kerítés.

Tik-ój — Zsombor, Udvarhely m., Nyr. 34:106. — tyúkól, tyúketrecz.

Tik-okó — Ózd, Baranya m., Nyr. 27:479. — tyúkakol, azaz tyúketrecz.

Tinó-tanya — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:282. — tinógulyások hajléka.

Tonya — Csík m. Nyr. 26:428. — erdei major, azaz tanya; felvigiázója a tonyás.

***Topos** — Szeged, Pálfi-tanya — az ágasfa: „a szelement két topos tartja“. Ormányságban, Nyr. 1:380., top v. táp.

Tubus — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. IX. 10. — vagy kunyhóverem, l. o.

Tulipintyom — Félegyháza, Nyr. 4:559. — kulipinyom, azaz hitvány viskó.

***Tutajra építeni** — Szeged, Pálfi-tanya — mikor a tányericzaszarat egymás mellé rakva hevederléczcel átfogják, a mi a tutajra emlékeztet. Vö. Polyvás.

***Tüzelőlyuk** — Szeged, Csöngöle — l. Füstölő.

***Tüzelő szárnyék** — Kaba — a juhászkarámnak az a része, a hol a tüzhely áll: napkeleti.

Tűzfal — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII:282. — a vályogból vert csikóstanya tető alatti homlokfala, azaz a vértetek.

***Tyúkól** — Hortobágy — nádból készített, koreczsal kötött házikó, benne pár karó ülőruának áttolva. — ***Tyúkól** — karczagi karámok — földbeásott gödör, ráhányt náddal fedve; a pásztor-tyúkászathoz való. Arra a kérdésre: — Mit tartanak ebben? felelet: — Tyúk vaot a míg tyúkunk vaot!

***Udor** — Székelyf. — csürben levő gabonáshely = Odor. Tsz. 373.

* **Uromfa** — Csúza — „oromfa“, egyebütt szelemen. L. Kunyhófa.

* **Ülőszék** — Karczag — mint a fűalja, l. azt; de lókoponya helyett széknak használva. Vö. Fűalja, Lókoponya.

* **Üstök** — Somogy — a pász-torkunyhókon a kirugó fedélrész, melyet külön lábfa tart. Munkácsi szerint alán elem: coma. Ló üstöke, pásztorkunyhó üstöke, ember üstöke is.

* **Vaczok** — Szeged — mélyített, sokszor fedett fekvőhelye az állatoknak; Karczagon a karám mellett a földbe ásott, fedett gödör a nyáj-örző kutyák számára, tyúkök is.

* **Vaczoktartó** — Pusztaszentmiklós, Bihar — l. Rend.

* **Vasaló** — Hortobágy — patkó- vagy körtealaprajzú, kúpos, kivájt, lópatához hasonló, fedetlen nádalkotmány, szolgafás tűzhely-lyel rendszeren három korezra kötve; evő- és gyalogszékekkel. A felső korezban ezövekekkel, tányérok felakasztására, iszákok és zacskóknak valók. Csobolyóval, újabban ivóbádoggal. Itt gazdálkodik a „táligás“. Az egészkonyha, étkezőhely. Van ajtaja, ajtófél- és szemöldökfája, küszöbe, középben a tüzelőhely bodonkával a szolgafa befogadására.

* **Vasfazék** — Hortobágy — egyértelmű a bográcsesal.

* **Vége** — Ludashalma, Hortobágy, MNy. VIII: 282. — a vályogból vert csikóstanya oldalfalait bezáró két vályogfal.

* **Verem** — Munkácsi — alán elem: fona, crypta = gödör, barlang, verem, sírgödör. Borsod-Ostoroson az a hegyoldal, a melybe barlanglakások mélyednek, a *Verempart*. Veremfajták Túrkevéen: tubus v. kunyhóverem; sír- vagy szükségv., kút-, nyúl-, kígyóverem és veremház.

* **Veremház** — Túrkeve, Kupa in litt. 1904. V. 17. — a földbe vájt verem, lakásul szolgál: teteje a föld (szemben a putrival, a melynek $\wedge$ teteje van). Keletre dülő dombokba vájják. Tartozéka gyakran a nyék is. A veremház lejárata: hágeső.

* **Veröm** — Szeged, Pálfi-tanya — putriszerű alkotmány termények tartására.

* **Villáncs** — Székelység, Nyr. 2: 472. és Mtsz. — éjjeli pász-tortúz.

* **Villáncsol** — Mtsz. — pislog a tűz, halványan világít a reves fa.

* **Vizesbádog** — Hortobágy, T. M. I. — újkori, régentén híres túri eserépkorsó cseeses füllel, leginkább pedig mázatlan eserépkorsó, mely hűvösen tartotta a vizet; ú. n. vászonkorsó.

* **Záp** — Hatod, Háromszék m. — v. libitárus zápa. Vö. Libitárus.

* **Zehána** — Háromszék m., Nyr. 23: 535. — juhhúsvágó szín (különben zsírjából kifőzött kecskehús is).

* **Zemljanka** — Simics — a halom lejtőjébe ásott földalatti putri

(kírgizeknél); az orosz szó, földben levő lakást jelent.

***Zsombó** — Kiskunhalas — kiszárított zsombok, pásztorok ülökéje; gyalogszék helyett; a Hajduság némely helyén is.

Eszköz, ruha.

Acskó — Alföld — tulajdonképpen zacskó. A szó úgy keletkezett, hogy „a zacskó“ „az acskó“ lett éppen, mint a zászló-ászló. L. Baesckó.

***Aczél** — széltében — a mivel a pásztor a kován tüzet csíhol a taplóba.

***Arasz** — Ver. 73. — *Palmus*.
*Mérték.

Arzsak — Csallóköz — dorong, megarzsakolni: megverni. Nyr. 1: 231.

Átalvető — Zilah — középén nyitott s ott vállra függesztett tarisznya, melynek egyik ága elül, másik hátul esüng. *Lovon, számaron a háton átvette kétoldalt lóg le. Nyr. 14: 286.

Babó — Udvarhely m. — juh-szorból készített lomos utazópokrócz. Fehér v. szürke. Nyr. 17: 432.

Bacsó — Szolnokdoboka m. — zacskó. Nyr. 11: 188.

***Bajszolóvas** — nyeles karimavas, melylyel az ökör orrára fekete festéket nyomtak, hogy a felhajtott gulya „jól fessen“. Kecskemét, Kada Elek.

Báránysuba — Oklsz. — 1523: Vestes pergamal et Baran suba. Orsz. lvt. d. 26—312.

Baszárka — Közép-Baranya — vászontarisznya, szijtartón. Tsz. Nyr. 2: 236.

***Bityikós bot** — Székelyf., Marosszék — bunkós bot. (Bityikó = butikó: bütyök, bog. Átvitt értelemben: a *dolog bityikója* = a dolog nehéz része, nehéz oldala).

***Bojász** — Orosháza; Pocsaj, Bihar m., Mtsz. I: 151. — kutat, keres, tarlóz.

Borjú-czövek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283. — fejskor ehhez kötik a borjút, míg az anyját fejkik. *Ui. Bugacz-Monos-
toron is.

***Bot** — Lengyeltóti — a pásztorbot mindig görbe, mert ez, elhajítva, nem megyen „bököre“, tehát nem tesz kárt a marhában; az egyenes bököre megy. Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283.

***Botóka** — Lóvész, Csík m. — A legkeményebb fa göresős részéből készített verő.

***Bököre** — Lengyeltóti — menni, t. i. az elhajtott pásztorbot, ha egyenes; l. Bot.

***Börczül** — Vas m., Mtsz. I: 181. — botot úgy hajít el, hogy a földet a végeivel váltakozólag érintve bukfenchezzeék.

***Butyikos bot** — Székelyf., Mtsz. I: 204. — bunkós bot. (Főként a pásztorok botját hívják így.)

***Bürök, bürög** — Szeged, Bihar m., Mtsz. I:208. — burok.

***Csáfér** — Kiskanizsa, Zala m., Mtsz. I:256. — furkós bot.

Csahol — Gyöngyös — kohából tüzet csihol. Nyr. 2:180.

***Csapáng** — Szatmár m., Mtsz. I:268. — nagy bot, rudaeska.

Csapópézn — Csíkszentdomkos — borraivaló kocsinak. Az ostor esapójától. Nyr. 32:325.

Csaptatu — Hetés, Zala m. — csapató. Karvastagságú két-két és fél m. hosszú, többnyire gyertyánfarúd. Kötelet v. lánczot szorítanak vele. Nyr. 19:142.

Csatóka — Gyergyó-Ditró — sallang, fityegő, appendix. Nyr. 12:281.

Csató-patóka — Csíkszentdomkos — apró szerszám. Nyr. 32:325.

***Csehel** — Székelyf., Mtsz. I. 281. — csihol = aczél és kovával.

***Csihar** — Vas m. — nagy bot. Nyr. 30:99.

Csihol — Nagybánya, Szatmár m. — aczél- s kovával való tűzgerjesztés míveletének elnevezése. Nyr. 13:578.

Csikós-czövek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283.

Csikósnyereg — T. M., MNy. VIII:283. — kápa nélkül, *prics*-csel (pokróczdarab), erről két *szűj* és egy-egy *kengyelvas* lóg le. A *prics* katonaműszó.

***Csillagos bicska** — Debreczen, illetőleg Hortobágy — ipari készítmény, becsapható késsel és reteszesen hozzáilleszthető, szintén becsapható villával. Nyelét berakott ékes rézesillagok ékesítik s két fajtája van: *farvillás*, ha a villa a nyél végéről és *oldalvillás*, ha oldalról van bereteszelve.

Csinetér — Csík m. — egy feketés kovaféle kő, melyet jó kova hiányában tűzítésre használnak. Nyr. 10:227. *Csíkszentgyörgy, Mtsz. I:322.

***Csippel-czuppall** — Somogy m. — apránként.

***Csontika** — 1. Őrség, Zala-szentgyörgyvölgye — pipagyújtó fácska v. vékony fenyőszilánk. 2. Göcsej, Őrség, Ormányság, Mtsz. I:343. fenyű-fáklyának el nem égett maradékrésze.

Csöngetyű — általánosan — kis harang; rendszeren ifjú állatokra kötik, díszül.

Csuha — Nógrád m. — szűr, melynek mindkét ujja be van varrva; *innen a kérdés: „Mi van a csuhújban?” Nyr. 6:273.

***Csuklya** — a szürnek hegyes, fejhúzható gallérja; a pakulárok néha eleségöket is hordozzák benne. Kézdiszéki szó. *Cucullus*, Balatonmell. Szűr, Székely szó, Tsz. 78.

***Csusza** — Szeged — a magyar pásztorboeskor, onnan, mert a fűvön való járástól talpa nagyon símává lesz és csúszik.

Csüsző — Patóháza, Szatmár m. — oldal bőrtarisznya az oláhoknál. Nyr. 18:431.

***Czedele** — Háromszék m., Zeke, Csík m., Szokmán, Gyergyó — durva gyapjúszövetből, czondrából készült, térdigérő felöltő vagy szűr (= szürkankó, H. O.). A czedele a tót ceğidlo = szűrő, mely nemezből való, tarisznyának is szolgál. Tsz. 84.

***Czelőke** — Vas m. — rövid, vastag bot. Nyr. 30:99. Veszprémében furkósbot, fütykös. Nyr. 5:330.

Czepőlék — Győr m. — cze-lőke. Nyr. 8:522.

Czihol — l. Csihol.

Czirka — Nyitra m., Nyr. 28:496. — gyújtó. Tót jövevény-szó: *sirka* = gyújtó (*síra* kénből). Nyr. 33:562.

Czojta — Kiskunhalas — rúd, nehéz bot. Nyr. 15:189.

Czókмок — általánosan — a pásztoreMBER mindenféle apróbb tulajdona.

Czondra — Székelység — czondra nemezből készült zeke. A Nyr. magyarázata: gatyá, tévedés. Nyr. 2:426.

Daku — Nagy-kunság — köd-mön. Nyr. 16:236. *Daku*, Szegeden sárgára festett gyermek-felöltő, báránybőrből. Nyr. 2:43. *Dóka*, Tsz., rövid ködmen, *Dokány*, Csallóköz, kabát, Nyr. 1:123.

***Dakúködmen** — Kiskunhalas

— irhaködmen. A „*ködmen*“ csak derékig ért, de ezt már nem viselik s újabban *daku* v. *ködmen* mindegy. Nyr. 14:476.

***Dallos** — Szentes, Mtsz. I:383. — (tréf.) suba.

***Dederúja** — Szentes, Mtsz. I:389. — (tréf.) suba.

***Derékra való** — Hortobágy — mellény.

***Dészű** — Hatod, Háromszék m. — pásztortüsző.

***Dob** — Felső-Lok, Csík m., csángó — fatörzs. Vö. Karosszék.

Dobó — Kopács, Drávamell. — két drb. faabrincs, mely félkörben van összehajlítva s a kettő egymáshoz mintegy 20 cm-nyire összekötve és ritkán behálózva zsineggel; *ezzel hordanak szalmát a marhák és lovak alá*. Nyr. 16:284.

***Dohányzacskó** — Nagy-Géc, Szatmár m. — macskabőr, szépen sallangozva. A gulyás — talán babonából — semmi áron sem adta.

***Dorozmás** — Somogy — érdes.

***Eevádúnyi** — Somogy — elvállalni.

***Ercze-purczája** — Somogy — csinja-bínja.

Evőszék — általánosan — a cserénynél és a vasalónál nagyobb négy lábú szék, kerek lyukkal, a melybe a bográcsot evés-kor beállítják.

Fejes-bocskor — Csongrád, Mtsz. I: 558. — lábszárig szijas bocskor.

Fejőzsombó — Kecskemét — ha a fejőjuhász szék helyett zsembékot használ.

Félkötés — Csikszentdomokos a csizma torka. Nyr. 32: 325.

***Fésütartó** — Szeged, Pálfi-tanya — egy darab lófark az ajtófélfához szegezve. Ebbe vágják belé használat után a fésüt. Igazi lovasnomád „toilette“.

Foglantyú — Székelyf. — a késen és aczélon olyan fogantyú, melynél fogva szíjra lehet kötni. Nyr. 25: 46.

Fűaj — E. I., Hortobágy — fejalja = párna, de a pásztornál deszka is.

Fűzőtű — Barkóság, Borsod m. — gatyamadzaghúzó, a *disznó* hátulsó lábszárcsontjának a kötőcsontjából (szárkapocs) készül. A kötőcsontot simára tisztítják, csiszolják, egyik végén kissé meghegyezik, másik végén pedig hosszúkás lyukat vágnak rajta. Komoróczy Miklós in litt.

***Gajló** — Túrkeve — régi, már kiveszett csikószerszám; bot, a végén vaskarikával, a nyeregből való, tereléskor az elhajított bot fölszedésére való csikósszerszám.

Gajmó — Hont m. — gamó, kamó. *Juhászbot. Nyr. 6: 182.

Gamó — Hajdú-Szoboszló — juhászbot. Nyr. 27: 43.

Ganaj — Oklsz. — Excrementum. 1544: Az ganeit az uduarroal kiuitték. 1594: Az zeoleo boitas es ganey nekwl szwkwös.

Ganajhányó villa — Oklsz. — 1587: Ganey haño was wella.

Garagulya — Bóny, Győr m. — 1.5 m hosszú egyenes rúd, melynek két végén levő két horogra két vedret akasztanak s vállon visznek vele vizet. Nyr. 16: 144.

Gatyamadzag — T. S. — czifra, a pásztoroknál a jegykendő mellett az eljegyzés jele volt.

***Gémvilla** — Túrkeve, Ecségpuszta — a kanalalgém csőrének alsó kávájából való; evésnél használatos villa.

Guba — Oklsz. — 1387: Vnum burum (?) quod wlgo *Guba* dicitur. 1440: Quatuor Stamina lane wlgo *negregguba*. 1496: Induto super se quodam Buro wlgo *Ghuba*. 1528: Ad vestem *guba*. 1548: Eß *guba*. Hosszú júhszörből készül ma is. — **Guba** — ruhanévről vett személy- v. helynév, Árpád-kori oklevelekben. L. Malonyay, Bud. Hirl. 1908., VIII. 29.

Gulyás pásztori — Kecskemét, XVI., XVII. sz., T. S., Nyr. 32: 90. — bot. *Mindig meggyfa, mert kérge szép piros.

Gúnya — általánosan a pásztorember ruházata. — ***Gúnya** — Nagyszalonta — pásztoroké: Lékri (reklj), Szúr, rajta szúr-csat, szürsziój, Kapnis csizma,

Gatya, ezen korez, Űmög, Kalap. „Kapni“ az orrán külön burok, a német Kappe. — Bugacz. T. M. I., ruha.

Gunyacz — T.-Becse — parasztszűr. Nyr. 9: 92.

Gurgula — Székelység — fásótartó. Nyr. 2: 427.

Gyalogszék — általánosan — kis négy lábú székek, evéskor használgják.

***Gyapjú** — Ver. 53. — *Lana*. Német: Woll; Dalmát: Vuna.

***Gyékény** (Gykiny) — Ver. 101. — *Storea*. Német: Decken, Matzen; Dalmát Sztura. — **Gyékény** Ver. 105. — *Teges*. Német: Decken.

Gyolcs — Oklsz. — 1303: „Deinde uadit ad Mezeuteluk et postea transit lacum qui dicitur Malechua *golchu*“. 1400: „Aquam que vocatur *Ergyolch*. Tovább 1421: *wygyolch*, 1426: *Kevesgyolch*. Ezenkívül: „Kylsewgyolchfenek, Gyochfenek“.

***Gyujtószáka** — Hatod, Háromszék m. — gyufa. Nedves időben járja még az *aczél, kova és tapló* is.

***Gyűrűcseszár** — Szeged — parasztpipába való, hitvány fekete-gyűrűbokorból való pipaszár.

***Hajasbot** — Kecskemét — rendszeren furkós, meggyfabot, melynek kérge szépen megpirosodik.

Hajintóbot — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283. — vö. hajítóbot.

Hajítóbot — Hortobágy, T. M.,

MNy. VIII: 283. — hajítófa. Vö. Hajintóbot.

Hajítófa — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283. — vö. hajítóbot, hajintóbot. „Mingyán meghajító-fázlak, ha szót nem fogaczcz“.

Harang — Alföld általánosan — a kolomp, csöngetyű.

Harangos — általánosan — l. Kolomp.

Háti bőr — Oklsz. — A Mtsz. szerint „kanászok juhbórkaczagánya“, a melyet a szűr alatt arra fordítanak, a merről a szél fuj. 1759: Háti bőrt lopott el. Debreczeni jegyzőkönyv, NyK. XXVI: 337. A háti bőr ma is él, szél ellen szolgál. Ismerte Tóth Béla.

Hát swba — Oklsz. — 1555: Haat swba Maal swba, *a málból készült.

***Heszekusza** — Somogy m. — tarka-barka.

***Husáng** — több a botnál, kevesebb a rúdnál.

Hütykősbót — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 283. — fogóján dúdorodás.

Ing váltság — Oklsz. — 1545: Czani vramnak *imeg* valczagatol attam.

Irhássuba — általánosan — kidolgozott báránybórból varrott, szőrös felső.

Iszák — Kiskunhalas — egészben (végigmetszetlen) lehúzott birkabőr, melyet a pásztorok különféle eleség eltartására használnak. Nyr. 15: 142.

Ivóharang — általánosan — pohárrá alakított kolomp.

Ivótülök — Hortobágy — tehénszarvból alakítva, hosszú szíjon lógva, merítésre való.

***Juhászati eszközök** — Hatod, Háromszék m. — *Ordás kalán, Szűrő szita, Juhnyíró olló* (fogója foncsikával van körültekerve). — Selye — Maros-Torda m. — juhászat eszköze: Káva, Sajtkáva, Savós cseber, Kártya, Ordafőző üst, Ordás kalán, Puiszkafőző fazék, Puiszkakeverő fa.

***Juhászkampó** — Túl a Dunán — a barkóczafa ága; nagyon fényesre kopik.

***Kajmó** — horgasvégű bot, minővel a bárányokat kifogják. Beke gyűjt. Tsz. 184.

Kákó — Túrkeve — görbe fahorog, melyre a dohánypórékat szárítás végett kötözik. Szeged táján *kuka*. Nyr. 3:472.

Kalafinta — Székelység — boronahorog, az az eszköz, melylyel a boronát a vonómarhák után akasztják (a Nyárad alsó völgyében; Háromszékben azt mondják, a kit meg akarnak verni: megkalafintáznak). Nyr. 8:474.

***Kalános** — Hatod, Háromszék m. — kalán- és ordamérokupakészítők.

***Kalántartó** — Málnásfürdő — kosaracska, benne evőeszközök, kés, pléhkanál, evő fakanál stb. állanak. Ordaszűrő kalán, lisztes

kalán, tejoltó kalán — a falra vannak akasztva.

***Kalézó(l)** — Somogy m. — lőt-fut.

***Kampó** — Karczag — juhászbót, rajta vas, réz, néha pakfong kampó, arra való, hogy a juhász a juhot a hátulsó lábánál fogva „kifoghassa“. Botja legtöbbször válogatott, göcsös somfa. A *pedum* őse. — **Kampó** — Nádudvar — juhászbót, van: Kampója, Horga, Köpüje, Botja, Karikája. — **Kampó** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — Részei: Nyele, Köpüje, Kankalikja. *A püspök-pálca ettől vette eredetét.

***Karosszék** — Felső-Lok, Csík m. — csángó, két oldalkarral, egy *dobból*, fatörzsből úgy kifaragva, hogy külső részén alól és oldal-karjain a kéreg is rajta van hagyva; a négy láb bele van ékelve. Egy ember számára való. *Kikokoskodva. — **Karosszék v. szék** — Lóvész, Csík m. — elől két, hátul egy lábbal. Egy drb természetesen görbült faderékből faragva. Ülőkéje kisimítva, alsó és hátsó lapja kérgesen hagyva. *Kikokoskodva.

***Kásakavaró** — Túrkeve, Ecsegpuszta — püspöki pedum, pásztorbotalakú, jó arasznyi hosszúságú vasszerszám, a kása kavaráshoz való. A kavárórész lapos, a másik vége füles; szára kisujnyi vastagságú, csavart.

Kasziba — Lz. — kaszáslábú ().

Katyus — Lz. — kerge, bolond

(mente captus). *Minduntalan zökken az elméje.

***Kavaró** — Bugacz-Monostor tarhonyakavarásra való, ékesen faragott, lapiczkás fa; fogóvégén oly ékítménnyel, hogy a bogrács fölére akasztható.

Kecskeláb — Oklsz. — 1549: Ferramentum, uulgo *kechkelab vasalás* = *hasított végű, mint a kecske körme.

Kent bot — Szentes — az alföldi pásztornép félelmetes ütőszerszáma. Így készül: leginkább erős meggyfa-hajtást embermagasságú, egyenes botnak vágta a pásztor, rajta hagyva héját is. Ezt mindennap megkente hájjal vagy zsírral s napra tette. E kenést addig folytatta, míg a bot zsírral teljesen át nem szívódott. Nem tört, nehéz, hajlékony és felfogta a kard- v. baltavágást is. Nyr. 2: 137.

Késség — Alföld — pipára s egyéb kis eszközre mondják, ha egybe van foglalva. Nyr. 4: 329.

Kesze — Csúza, Baranya m. — lapos, hajlított vas, fanyéllal; képményvakaró formájára. A válú fenekét tisztítják vele. Nyr. 18: 237.

***Készség** — pásztor tűziszerszámtartója.

Ketrán — Tatrangi csángók, Erdély — gyufa. Nyr. 2: 477.

Kircsēj — Hétfalu, Brassó m. — vas-ék. Nyr. 21: 528.

Kiszarvaz — Oklsz. — 1754: Az első rendbeli Incattus tavaly is *kiszarvaztatott*, kiesapattatott pa-

ránaságáért, mindazáltal bejött a városba. Debreczeni Jegyzők, NyK. XXVI.

Kittel — Oklsz. — zwillich. 1522: Pastori porcorum V vlnis kyttel = vászonkabát.

***Koha** — Békés — kova; már csak késfenésre szolgált; tüzet „masinával“ gerjesztettek.

Kolomp — Bugacz, T. M. I. — nagykolomp, harang, csengő, csengetyű: mind kisebbedő sor. L. Harang.

Kolompos — ált. — az az állat, a mely a kolompot viseli s evvel vezérli a nyáját, ménest stb. az emberről, a ki a rosszban elől jár.

Koloncz — ált. — a kutya nyakára kötött, néha faragott fa, mely a futásban gátolja. Mintha a német Klotztól eredne, mert tényleg a „német világban“ 1850 körül lett kötelezővé.

Kondit — Oklsz. — 1423: Clemente *Kondoytho* = „kondító Kelemen“, ergo: ostoros.

Kopis — Ormánság — görbe bot. Nyr. 2: 137.

Kostök — ált. — a kos testikulusbőréből készített dohánytartó.

Kotak — Szentes — tűziszerszám. Nyr. 6: 232.

***Kova** — széltibe — tűzkő. Ui. Tsz. 118.

Körömvás — a kovácsok, kőfaragók, kőfejtők bizonyos vas-eszköze. Hol? és mire való? Nyr. 4: 192.

***Kuka** — Dárda — juhász-kampó.

Kuna — Udvarhely m. — kicsi aczél. Nyr. 8:471.

Kutyivátor — Nyitra-Bodok, palócz — lókapa. Nyr. 33:465.

Kürtös — Oklsz. — 1683: Egy kürtös sütő kemenceze (= kéményes H. O.).

Lábitó — Oklsz. — 1435: Versus dictam possessionem Zekelhyd usque Maklabitho (hágcsó). Károlyi Oklvt. II. 163.

Lapiczka — Pannonhalma — lapátalakú keverőfa. Nyr. 12:187

***Lapított deszka** — Lóvész, Csík m. — tésztalapításra. Erre teszik ki a megfőtt puliszkát is.

Lazsnak — Kunszentmiklós — oly takaró, melyet a birkák kisebbzett vagy csupasz hátára alkalmaznak. *Régente a teher leborítására való takaró. Nyr. 15:47.

Lel be! — Heves m., NyFüz. 16. sz. 50. — a tyúkokat e szavakkal terelik az ólba pásztorék is.

***Macsuka** — Székelyf. Tsz. 247. — bunkó. Macsukás, matyuka bot, különösen a pásztoroké. Marosszék, s általán a Székelyföldön; de *oláh* eredetű lesz.

***Mágicsa** — Somogy m. — támaszték.

Magyar búr — E. I. Hortobágy — a szamár tergenyéje alá tartozik; juhbőr.

***Mast** — Somogy m. — most.

***Megrögzült** — Somogy m. — megzabált.

***Merekje** — Szilágyság — szalmát vagy szénát rakó rúd magas kazlaknál.

***Mericskő** — Karancsalja — szépen, sokszor díszesen faragott ivőedények fából, sok alakú fülelkel, melyet a pásztorok a tarisznyán viselnek.

Nyilpuska, nyilvessző — Pálfa, Kemenesalja — gyermekjáték. Nyilván az ősi lövészerszám le származottja. Nyr. 30:534.

Océl — Mezőszilvás, mezősegi oláh — acél. *Tótul: ocel. Nyr. 37:221.

Pányva — Oklsz. — 1532: Pro nygh et *ponwa*. 1544: Kethewfek *Pannywa* Tanistra. 1545: Az louaknak *pañuanak* estrangokat. 1552: Pro nygh et *panwa* dati sunt estrang zal tres. Hosszú kötél, lovát kiczövekelő, kifogókötél.

***Parittyá** — Ver. 40. — *Funda*; olasz: Tromba; német: Sling, *Schleuder; dalmát: Prachia.

***Pásztor felszerelése** — Hatod, Háromszék m. — dészű = tüsző, tubákos zacsó = dohányzacsó.

Pásztoriszúr — Hortobágy, T. M., MNY. VIII:237. — Van: nyaka, gallérja, ajja, ujjai, rózsája több: színes czifra varratok, gombja: a rózsák szélére varrt, ötkoronás nagyságú színes diszító szövetdarabka szíjja és ennek csattja.

Pécék — Csíkszentdomokos — csatt nyelve. Nyr. 32:328.

Pemét — Szt.-Gál, Veszprém m. — pemet; szénvonópemét helyett: szénvonó. Nyr. 2:185.

***Póráz** — Ver. 120. — dalmát: Povraz, *német: Strick, magyar: kótél.

Pörgő — Bugacz, T. M. I. — a disznó nyakán kis kolomp.

Pörtet — Hegyhát — botot, mikor valaki eldobja s az forogva repül. Nyr. 1:467.

***Puliskaszelő** — Lóvész, Csík m. — részei: czérna, *csapócska* hámozott vesszőből egyenletesen hajlítva, íjforma.

***Rácsiholni** — Szeged táján — a pipára = rágyujtani aczél, kova taplóval. Lótolvajoknál: belopakodni sötét éjjel a lovak közé, hogy a lovak a hirtelen villanó fénytől megriadjanak, zavart támasztva, a lókötőnek az elkötetést megkönnyítsék.

Rénfa — Zenta — kétlábú fogas, húsfelakasztásra. Nyr. 38:142.

Réngő — Zemplén m. — vászonból vagy lepedőből hevenyészett bölcso, melyben a gyermeket a mezőn ringálják. Nyr. 4:522.

Saru — a régiségben — szárral bíró lábbeli = csizma.

***Sikolyáz** — Somogy — sikoltoz.

***Soláta** — Somogy — saláta.

***Solya** — Ver. 93. — *Sandalium*. *Sandale, bocskor, saru.

***Sótartó** — Lóvész, Csík m. — egy darab keményfából vájva.

Suba — Toga pellita. Bórsuba. 1290 óta gyakori.

Subapénz — Oklsz. — 1588: Minden iobbagi ad *suba penzt* denar 4¹/₂.

Sujokbot — Zilah — nagy fahunkó, mivel a fejsze fokát ütök fahasításkor. Nyr. 28:232.

***Svečka** — Dárda — csörgős pásztorbot, magyar csíkos kezében is e név alatt.

***Szarva** — Kemenesalja, Tsz. 341. — puskapor-tartó.

Szeges örv — ált. — kovácsolt, hosszútüskés örv a komondor nyakára, hogy a farkas harapásától védje.

***Szék** — Lóvész, Csík m. — Göcsös fenyőgerenda-végből hasítva. Ülőlapja síma, alsó része kérges marad. Négy lába van.

***Szenes** — Baranya m., Tsz. 344. — kis, négyszegű erszény, pipások tűzszerszám-tartója. L. Készség.

***Szénszító** — Székelyf., Tsz. 344. — vaskalán (a szénkezeléshez).

***Szer** — Székelyf., Tsz. 345. — rend, sor. „Se szere, se száma“ = rendetlenül és sokszor. „Rétad van a szer“ = rajtad van a sor, te következel. *A szer sokértelmű; de alapjában sorrendet jelent és

egymásutánt is, járt vele a *szerválás*, mely kimutatta, ki róttá le a reaesó részt? Így, ha nem volt pásztor, a gazdák *szerre* őrizték a csordát, csürhét, lovat, vagyis megállapodtak, mikor és ki, s milyen sorrendben végzi az őrzést: ez volt a *szerre őrzés*.

***Szer** — Székelyf., Tsz. 345. — eszköz, műszer, szerszám. *A gyógyító s mérges szer is.

***Szikikova** — Karczag — l. Terméskova. Leginkább a szikeken legeltető juhászok találják záporosók után, melyek e kovaszilánkokat kimossák. A pásztorok erősen hiszik, hogy ott teremnek. Sok a paleolith-szilánk, nyílhegy körte.

***Szikraverő** — Erdély — a tűziszerszám aczélja.

Sziószék — Ormánság — faragószék. Nyr. 9 : 285.

***Szivanó** — Bodroglók, Tsz. 348. — szénvonó.

Szurka-piszka — Barkóság, Borsod m. — pipaszurkáló a lúd sarkantyújából (kulcesont), vagy süldődisznó lábszárának kötőcsontjából (szárkapocs). Komoróczy Miklós in litt.

***Szürü** = *szerü* — Pápa vid., Tsz. 354.

***Szűvés** — Peszér-Adács — a bocskor fejvarrata.

***Taka** — Avas, Szatmár — két karó között madzagon függő jávorfadeszka — 1 m hosszú — melyet a kotisokkal vernek, hogy

a vadat a szántóföldtől távoltartsák. Oláhok mondták be. Vö. *Kótis*, a taka — hangfestő. A lovas katonáknál is divik, bizonyos műveletek jelezésére.

Tanyisztra — tarisznya, már 1544-ben. L. Pányva alatt.

***Tapló** — Ver. 38. — *Fomentum*.

***Tavalidén** — Somogy — tavál ilyenkor.

***Telekes bocskor** — sok helyen — mely hosszú, a lábszár körül teker szíjjal volt felkötve. Pásztorviselet.

Tergenye — Alföld — a szamár nyerge, nincs kápája, hanem szarva van.

***Terméskova** — Kunság — a sziki pásztorságnál a tűzkő, mely rendszeren praehistorikus kovaszilánk vagy nyílhegy s a melyről a pásztor hiszi, hogy a sziken terem. Eső után szedik. A pásztorok ezt kovának használják. Vö. Szikikova.

Tetű v. bóha — Győr vidék — kis ék. Nyr. 5 : 522.

Tisztás — Alföld — a szalonnának való tiszta vászonzacskó.

***Tobzás** — Kemenesalja, Tsz. 365. — mellékék.

Topló — palóczoknál — tapló. Nyr. 32 : 347.

Törlő szűr — Oklsz. — panus detersorius. 1524: *Grisium pro tergendis equis vlgo thewlewe zewrnek*. 1528: *Wlgo therlewe zer equis. Therlewe zewr circa equos*. 1552: *Pro therleo zur dedimus vnam vlnam grisli*.

Török — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 473. — árforma, de ennél nagyobb szerszám; tengerit irdalnak vele morzsoláskor. *Függelékcsont, bőrvarrásnál lyukak tágitására való.

***Tubákos zacskó** — Hatod, Háromszék m. — dohányzacskó.

*A Királyhágón innen a tubák dohánypor, melyet az orrba tömtek.

***Tükörfa** — Zala, Somogy — kerek vagy négyszögletű, szétoltható vagy nyitható, szépen faragott és sokszor művészi díszítésű pástorszerszám, az egyik felében tüskör, a másikban lapos vájás bajuszpedróvel. Ornamentikailag, de különben is rendkívül fontos pástorkészítmény.

Tüzkü — Veszprém — tüzkő, kova. Nyr. 2 : 135.

Tüzköves — Tokod, Esztergom m., 1881-ben — dülő neve. Nyr. 35 : 238.

Tüzzsőr — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 474. — kis zacskó, melyben az aczél, koha, tapló áll. Vö. Készség.

Tüzütő szerszám — Oklsz. — chalybs. 1544 : Uöttem az utra ég tűz ütő szerszámot.

Tűzvas, tűzvasz — moldvai csángó — aczéldarab a kova mellé. Nyr. 30 : 173, 177.

Tyz ythe kw — Kolozsv. glossz., 1577. — silex Z³. Tűz ütő kő. Nyr. 36 : 66.

Ugarkő — Nagyszalonta — a kova, tüzkő, ha kiássák vagy kiszántják; rendszeren óskori.

***Ümög** — Somogy m. — ing.

***Vakaró** — Ver. 101. — *Strigiles*. Dalmát : cseszadlo.

Vanna — Oklsz. — alveus. 1596 : Wreos *wanna*. 1619 : Boronza egy korezos *vanna*val.

Vasbikó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 284. — vasbékiyó.

***Vaskalán** — Székelyf. — vaslapát, melylyel az égő szenet, forró hamut stb. kezelik.

Vassikolytű — Oklsz. — 1520 körül *Waschykoltho* Vehiculum cordam. Nógrád m. 1566 : Egy *was chykothe*. Nagykanizsa. 1567 : *Was chykotho*. 1568 : Stimuli ferrei *Was chykoto*. Ónod. Vinculum ferreum catenarium temonum. *A téslakapcsolásra való.

***Vonyigó** — Kállay-gyűjtemény — vonyogó, Balatonmell., szénát vagy szalmát, a kazalból húzó kampós vas. Tsz. 388. A székelyföldön régebben ez az eszköz fából volt készítve.

Zacskó — általánosan — leginkább dohány és száraz eleség tartására. Vö. Acskó, Bacskó.

***Zar** — Schl. sz. j. — szár, croceus.

Zeenwono — Kolozsv. glossz., 1577. rutabulum y₁. Nyr. 36 : 71.

Zsirbasült — Tiszaujlak, Ugoesa m. — fűtykős bunkós bot, zsírral kezelve, hogy szíjjas legyen. Nyr. 27 : 383.

Ostor, ustor.

***Babka** — Ivád — a karikás ustor része; tót elem.

Bakló — Egerszeg, Malonyay — a kocsisostor, talán, mert bakról hajtanak vele.

Bakos — Abauj, Ung, Zemplén m., Nyr. 17: 243. — hosszú ostor, melylyel a négyes fogatot hajtják bakról; kenderből készült és „kulimázzal* jól kikenik. (Kotaj és Demecser, Nyr. 28: 123., rövidnyelű, vékonyvasú fokos.) Vö. Bakos-ostor.

Bakos-ostor — Abauj, Ung, Zemplén m., Nyr. 17: 273., Gömör m., Nyr. 17: 136. — hosszú ostor, melylyel a négyesfogatot bakról hajtják = bakos-ostor. *Szürnyeg, Zemplén m., Utsz.

Biszuszka — Moldvai csángó — ostor. Nyr. 30: 171.

***Bojt** — Nagygéc, Szatmár m., Hortobágy (T. M.) MNy. VIII: 283. — a *suhogó* az ostor végén.

Bokor — l. Pillangó.

Csandarit — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 325. — eserdít (ostort v. ostorral).

***Csapó** — Hortobágyon és általában — a karikás ostorvége, rendszeren lószőr; ez esórdít vagy kondít. Mtsz. szerint van kendercsapó, selyemcsapó, bőresapó. (Kösd az ostor végére a patkószegget.) Vö. Sudár, Sugár.

Csápolni — Szabolcs m., Nyr. 33: 364., Tokaj Hegyalja, Nyr. 23: 288., Nagykunság, Nyr. 16:

191., *Szilágyság — az ostorral csapkodni, hadonászni.

Cserdíteni — Nagykunság, Nyr. 16: 191., Nagykálló, Nyr. 12: 430., Rimaszombat, Mtsz. sok helyen — az ostorral pattantani.

Cserget — Debreczen, Nyr. 7: 137. — a csordás ostorával pattog.

Csundi — Fehér m., Nyr. 9: 284., Veszprém m., Nyr. 5: 330. — rövidnyelű kanászostor.

Csúrcsavarintó — Pápa, Veszprém m., Nagykőrös, Nyr. 21: 95., 141. — ostorjáték.

***Czifraság** — Mezőkövesd — az ostor czifrasága = apró sallangjai.

***Czímeres** — Hortobágy, de másutt is — derék, rangos p. o. czímeres nád; de czímeres ostor is, a melyik ékesebb. Nádudvaron: az ostor czímere. Czímeres ökör.

***Derék** — Pusztaszanda, Nógrád m., Nyr. 33: 303. — az ostor dereka. L. o.

Durgat — Csúza, Baranya m., Nyr. 18: 94. — ostorral pattog. Hangutánzó.

Estáp — Dobronak, Hetés, Nyr. 15: 190., 2: 44. — ostor v. vessző: „majd megestápollak“ = megraklak ostorral.

Eszten — Székelység, Nyr. 14: 47. — ökörhajtó vessző, ha végén tű v. szeg van: szömös eszten.

***Fej** — Hortobágy — a karikásnyél feje, a hol a telek ízül

Foganték — Balatonmellék, Jankó — az ostor nyelének fogóvége.

Fogó — Balatonmell., Jankó — az ostor nyelének fogóvége.

***Fogóvég** — sok helyen — az ostor nyelének alsó része, a hol megfogják.

***Fonós** — Hortobágy — karikás vagy nehéz ustor: Apró fonás 12 ágra. Kígyóhát 16, 18—24-ig. Egyszerű 8 ág.

***Forgó** — l. Rézforgó.

***Forgó karika** — széltibe — vasból vagy rézből, arra való, hogy a karikás ne csavarodjék. Vö. Rézforgó.

***Fűzni** — Karczag — fonni értelmében: „Megfűzöm a sallangszíjat kígyóhátra“. L. Sallangszíj.

***Gomb** — Pusztaszanda — hurkolt csomó az ostoron.

***Hadaró** — Mezőkövesd — a karikáson az ostor vastag töve; oly viszonyban van a nyéllal, mint a cséplő hadarója a cséppel.

***Hadarótelke** — Mezőkövesd — a karikásnak, a mely a nyélhez köti.

***Hasi** — H.-Böszörmény — a hasról való, nyersen kikészített bőr, melyből az ostorfonáshoz szükséges szíjak kerülnek.

***Hegy** — általánosan — az ostor hegye = vékony vége.

***Högyi** — Szandapuszta = az ostor hegye.

Kancsika — M. ó., Kecskemét — a karikás; 1849 óta az orosz kancsukatól, a melytől a nép és jószága sokat szenvedett. L. Nehéz ustor.

***Karczé** — l. Korc.

***Karikás** — általánosan — a pásztorok hosszú, fonott, forgókarikán járó ostora, a melynél az ostorfej és telek közt karikásor van beiktatva. Helyesneve: „nehéz ustor“.

Karikásostor — Hortobágy, MNy. VIII: 283. — v. ostorkarikás, „lúbürbül és hasi Bürbül vagy kötébül font“ ostor. Ma már csak telkes karikás ostorokat használnak. A régiségben, 1577., Oklsz.

***Karszj** — Hortobágy, Békés — a karikásnyél fogóvégén, hasított sallang, a melyet a pásztor a karjára fűz, hogy az ostort megtarthassa.

***Kígyóhát** — Karczag és Hortobágy — a karikásfonásnak az a formája, a mikor a fonat a kígyó hátára — tulajdonképpen hasára emlékeztet.

***Kígyóhátra** — Alföld — fonott ostor, ha a fonás menete a kígyó haslemezeire emlékeztet.

***Konditani** — Bessenyei György — a karikással, a csikósról, de kondásról is.

***Korbács** — általánosan — bőrből font s régente szarvas- v. őzlábnyéltre erősített rövid, vastag ostor; lovasember, de olykor kocsis is használja.

***Korc** — általánosan — ránköszt fűzés.

Körömszedés — Csík m., Nyr. 9:525. — parasztpárbaj, ostorral megvívva.

***Kötés** — Pusztaszanda — az ostornak az a része, a melynél az ostort a nyélhez kötik. L. Ostortelek.

Kukela — Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286. — rövidnyelű és kötélű, végén csomózott ostor, a melyet itatáskor használ a pásztor.

***Kukoriczaszem** — Karczag és másutt — a karikásfonásnak az a formája, a mikor a fonat a szemes kukoriczacsőre emlékeztet.

Lágyellő — Kiskunhalas, Nyr. 15:237.; Kecskemét, Nyr. 19:46.; Majsa, Nyr. 9:526. — négy-hat ökör hajtására szolgáló ostornyele.

***Megfűzni** — Karczag — a sallangot, ostort, fonatos kötéssel, melyhez csak pásztorok értenek.

Négyellő — Halas, Nyr. 9:526., Heves m., Nyelv. Füz. XVI:51. — hosszú négy ökörre való ostor. Csík megyében, Nyr. 26:428., az a rúd, a mely mellé négyesben szántáskor, a két első tulkot, ökröt fogják. (Uo. *négyeslő* is.) Megfelel a tézsolának.

Négyelni — Székelyf., Nyr. 27:47. — megverni (négyellővel).

***Nehéz ustor** — sok helyen — karikás ostor. Pásztorszájon a nehéz ustor a „karikásnak“ igazi neve. Karikás, ha díszül

karikái vannak. Van: Karszija, Nyele, ennek, Fogóvége, Dereka, Telkes vége vagy nyélnyaka, Kengyele, Telke, Forgója, Ostora, ennek töve a pillengőkkel, Dereka, Tócsapója, Csapója, Sudára.

***Nyak** — Pusztaszanda — az ostornak a nyélhez illő része.

***Nyakló** — Nagygéc — a szatmári oláhos ostoron az a szíjhurok, a melylyel az ostor a faragott, nyakszerű ostornyel fejhez kapcsolva van. Vö. Ostortelek, Telek.

***Nyaklós nehéz ustor** — Nagygéc — az, a melynél az ostor a faragott ostornyel fejéhez szíjhurokkal = nyaklóval van erősítve; a nyaklós megerősítés szláv forma. Vö. Telkes. Vö. Ostortelek, Telek.

***Nyakaság** — Nagygéc, Szatmár m. — a nehéz ostoron a pillangók; l. azt.

***Nyel** — általánosan — vagy *ostornyel*: az ostor nyele. Ennek van feje, dereka, fogóvége, nyelczipfrája, karszija.

***Nyelczipfra** — Nagyszalonta — az ostor nyelének czipfrázott, faragott része.

***Nyelfej** — több helyen — az ostor nyelének vastag fogóvége. Vö. Ostornyelű.

***Nyelnyak** — Békés — az ostor nyelének vékony része, a hová a telek lesz erősítve.

***Nyolczág-fonás** — Hortobágy — a nehéz ustornak vagy karikásnak nyolcz keskeny szíjból

való fonása. Van 12-tes és több, 24-ig.

Nyüstölni — Tiszadob, Nyr. 27:45. — tréfásan: ostorral csapdosni: „Eleget nyüstöli a szegény párát, még se húz“.

Ostor — általánosan — hajtóeszköz; pásztoroknál a rövidnyelű nehéz ustor v. *karikás*, kocsisoknál a hosszúnyelű kocsisostor. Csukcsoknál: *oschtol*; sanskrit: *áštrā*, vogul: *āštier* (Munkácsi, Nyr. 31:38.). Sok helyen *ostor* maga az ostorkötél v. ostorszíj, illetve annak hossza, közepe: dereka.

***Ostor-adó** — Ver. 63. — *Mulcta*. Német: ein Straff, buess.

***Ostorderék** — Nádudvar, Mezőkövesd, Békés m. — a karikás ostor hosszának közepetája, dereka.

***Ostorfej** — Mezőkövesd, Nádudvar — a karikás ostornak a nyélhez ízüló része.

Ostorhegyet futtatni — Hódmezővásárhely, Nyr. 2:420. — Szólás: „ostorhegyet futtat“, mikor az ostorhegye éri, ösztökéli.

Ostor-karikás — Hortobágy — a karikásostor, nehéz ostor.

***Ostornyak** — Békés — az ostornak a nyélhez közeleső része.

Ostornyakló — Székelyf., Mtsz., Csíkszentdomokos, Nyr. 32:328. — a nyakló.

Ostornyél — általánosan — az ostor nyele; rendszeren faragva. „Jó fogású ostornyél“. Nagykun-ság, Nyr. 3:368.

***Ostornyélfű** — Nagyszalonta az ostornyél feje.

***Ostor sudara** — sok helyen — a sudár = vékonyabb vég, a melyhez a suhógó van fűzve.

Ostortelek — sok helyen — a *telek*, a hol az ostor a nyélhez kapcsolódik.

***Pillangó** — Alföld — Kisújszálláson, Mezőkövesden, *pillengő* is — a karikáson rövid, háromszögű sallangok, díszítésül; ha több van „bokrot“ alkot.

***Rézforgó** — Nagy-Géc, Szatmár — a karikásostor telkén két, lazán kapcsolt karika, arra való, hogy az ostor össze ne csavaródhassék.

Rittyen — Udvarhely m., Nyr. 16:94. — az ostor: pattan. Hangutánzó.

***Rudas** — Szandapuszta — a tőcsapó.

Sallang — Nádudvar, Kaba, Pusztaszanda — rojtszerűen vágott bőr, ékességül az ostornyélre.

***Sallangszíj** — Karczag — az a keskenyre vágott bőr, a miből a karikást fonják, vagy „fűzik“.

Sasóka v. szolga — Balatonmell., Jankó — az ostor része (melyik?)

Sudár — általánosan — a csapó. L. azt.

***Sugár** — Kiskunfélegyháza, Nagyszalonta — a karikáson a csapó. L. o. (Az oláhban *şugar*.)

Nyr. 17:497.) Nagyszalontán a sugár macska- v. kutyabórból készül, mely nagyon tartós.

Suhogó — Szeged, Tolna m., Tsz.; Hortobágy, MNy. VIII:284. az ostor *csapója* (l. o.), de Tolna megyében „vékony hosszú ostor is, mely csóválva suhog“.

Sujtó — Balatonmell., Jankó — az ostor suhogója.

Suttyanik — Lesencze-Istvánd, Zala m., Nyr. 16:94. — az ostor: pattan, suhog.

***Szijcsapó** — Békés, Nádudvar — karikásostor vékonyabb tája, a mely már a csapó előtt van és szijból készül, nem fonott.

Szjkarikás — Hortobágy, MNy. VIII:284. — marhabórból szjgyártók által font karikás.

***Szjnyakló** — a nyaklós nehéz ustornak az a szija, a mely az ustort a nyélhez erősíti (hurkszerűleg.)

***Szjtelek** — Kaba — a telek a karikáson.

Szitel — Nyitra, palócz, Nyr. 28:497. — az ostor nyéléhez kötött madzag, rövidítve *szjtelekből*.

Szolga — Balatonmell., Jankó — vagy sasóka: az ostor része (melyik?)

Szömös eszten — Székelység, Nyr. 14:47. — szemes eszten = végén tüvel, szeggel ellátott ökörhajtó vessző.

Telek — általánosan — az a kettős szij, a melylyel az ostort nyéléhez erősítik, tulajdonképen a megerősítés helye.

***Telekfogó** — Pusztaszanda — karika, ez fogja a nyélen a telket.

Telektartó — Hortobágy — a karikás ostor, feje nyélének vége.

Teleng — Pápa, Veszprém m., Nyr. 16:576., Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:238. — a telek, l. azt.

Telenk — Balatonmell., Jankó — a telek.

***Telkes nehéz ustor** — általánosan — telkes karikás ostor; a telkes megerősítés magyar forma, szemben a szláv nyaklóssal.

Telkes ostor — sok helyen — a Palóczságban *telekes ostor*, Nyr. 28:414. — az olyan ostor, a melynél az ostorszj v. kötél, szijjal, azaz telekkel van a nyélhez erősítve, szemben a *Telketlen ostorral*, Palóczságban *teleketlen ostor* uo., a mely egyenesen a nyélre van hurkolva. Vö. *Nyaklós nehéz ustor*.

Telleg — Répezemell., Sopron m., Nyr. 2:561., 4:29. — a telek; németes.

***Tőcsapó** — Nádudvar — a karikás ostor vékonyabb vége, a melyhez a csapó kapcsolva van.

***Tücsapó** — Kaba, Nagyszalonta, Békés m. — l. Tőcsapó.

***Ustor** — sok helyen — ostor; Ivádon a karikás. *Ustor* je-

lenti még magát a kötél -v. szíjostort is, nyél nélkül.

***Ustorhegy** — Ivád — a kárikás hegyes vége, a csapó után következik.

***Ustorkarika** — Ivád — a mely az ostoresavarodást lehetetlenné teszi, általánosan *forgó*.

Pásztorkonyha.

Angyalbögyörő — Körmend, Vas m., MNy. I: 93. — burgonyás tésztaból készült galuskaféle.

Árvaleves — Lozsád, Hunyad m. MNy. I: 281., Zilah, Szilágy m., uo. — u. n. hamisleves, vagyis olyan, a melyben nem főtt hús (Zilahon zsíros tepertővel vagy szalonnazsírban pörkölt hagymával megízesítve.) Vö. Árvatészta.

Árvatészta — Zilah, Somogy m., MNy. I: 281.

***Ázalék** — 1772. Hajduság — főzelék a nyájjuhász járandósága, „kenyér, ahhoz való *ázalék*“.

Bálmos — Székelység, Máramarossziget és Moldva: Klézse, Mtsz. — kukoriczalisztból juhíróval készült étel. Az oláhban Gombocz, MNy. I: 257., balmoş, balmuş.

***Bél-hús** — Székelyf., Mtsz. — vesepecsenye = bélszín.

Bélpecsenye — Erdély, Mtsz. — vesepecsenye.

***Bélszín** — Kolozsvár, Mtsz. — vesepecsenye.

Biraacs — Hont m., Nyr. 26: 174., 27: 87. — ugyanaz, mint a csiripiszli. L. o.

Birkapaprikás — Hortobágy, T. M. I. — *A birka bebozatala előtt juh paprikás volt.

Bocskoros málé — Ada, Bács m., Nyr. 27: 412. — kukoriczamálé, a mely alá kenyérlisztből aljat = bocskort készítenek.

Bodon — Hortobágy, T. M. I. — ételhordóedény.

***Bodzavirág-leves** — Karczag — pásztorétel.

Bogrács — Hortobágy, T. M. I. — vas főzőedény, melyet fülénél fogva a könyökös szolgálóra akasztanak a tűz fölé, vagy az átló szolgálóról leelőg kankalékra.

Borjúkötél — Hortobágy, T. M. I. — étel neve.

Borjútömlő — Hortobágy, T. M. I. — egészen lenyűzött gyenge borjú bőréből készült tömlő, ruhaneműre, dohánnyra.

***Borondza** — Abaúj m. — juh-tűró = brindza.

Bundásgölldin — Ada, Bács m., Nyr. 27: 412. — tréfásan a sült burgonya.

Burjános — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 325. — főtt saláta disznóhússal.

Csavirga — Gömör, Heves m., Nyr. 25: 287. — gyöngö bor.

Csimbókos leves — Beregszász, Nyr. 36: 93. — sóskaleves. (A Nyr. magyarázata téves lehet, mert cs.

valószínűleg csipedettet jelent, tehát azt a sóskalevest, a melyben csipetkés tészta van.

Csiripiszli — Ó- és Újszöny, Komárom m., Nyr. 26 : 128., 174. — Csirázott búzából készült pép, a melyet cserépedényben pirosra sütnék. L. még Biracs, Keltés, Szaladós.

Csiromalé — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 87. — ugyanaz, mint a csiripiszli. L. o.

Csoban — Hortobágy, T. M. I. — l. Csobolyó.

Csobolyó — Hortobágy, T. M. I. — kulacsforma, lapított, ivóviz-tartó faedény.

Bort ez csobolyóba, az kecske-
[tömlőben
Kenyeret hoz amaz bikkfateke-
[nőben.
Arany.

Csöröge — l. Percz.

Czakompak — Hortobágy, T. M. I. — kásából, kolompérból és lebbencsből főzött levetlen étel. *Különben katonai műszó: Sack und Paek, azaz mindenestül.

Czibere — Oklsz. — 1475-ben tehén neve is; máskülönben savanyú lé; jusculum acetosum.

Czökös czipó — Gombocz, MNY. I : 161. — élesztős, kovászolt czipó. Czók (P. P. tzók), nyugati megyékben cájg, a német (bajor-oztrák) Zeug = élesztő szóból.

Dalma — Alföld, Székelyf., (Gombocz MNY. I : 256) — töltött-káposzta, illetve a töltelék.

Délebéd — általánosan — a napközben való főétkezés. A jószág delelésével egybecsik és rendszeren szalonnázásból áll.

Domikát — Kassa, Nyr. 19:189. — juhtúrós leves, a tótoknál Demikat.

***Eetöllni** — Kiskunhalas — valami étellel jóllakni, eltelni.

***Éhnyál** — Kiskunhalas — mely valamely szagra, vagy valamely ételnek már fölemlítésére is összefut és kicsordul.

***Élés**, eledel — Ver. 19. — *Cibaria*.

***Étek** — Ver. 20., 26. — *Dapes*.

Fehér eczetes — Hortobágy, T. M. I. — rántott hagymaleves füstölt disznóhússal.

Fejér — Székelység, Tsz. — szalonna. „Hány ujjnyi fejérje volt a sertésednek?”

***Fordított kása** — Kecskemét, Hortobágy, T. M. I. és általánosan — oly sűrűre főtt, tepertyűvel rakott kása, hogy a bográcsból ki lehetett fordítani. Karimáskása alatt is járta.

Fröstök — Hortobágy, T. M. I. — reggeli, a német „Frühstück“; Gvadányinál: *fölstököm*.

Gabonás kása — Bugacz, T. M. I. — kása tarhonyával.

Görhe — l. Görhő.

Görhő, görhöny — Nyr. 11 : 92. — l. Poroja.

Guba — Gömör m., Nyr. 30:300.
— l. Kruczonyika.

Gugyi — Hortobágy, T. M. I.
— pálinka.

Gujásos — Hortobágy, T. M. I.
— gulyáshús.

Gujásos hús — Hortobágy, T. M. I. — lére hagyott húsetel. Csak marha-vagy juhhúsból főzik.

Gulás — Árva m., tót, Nyr. 25:506, — gulyáshús.

Gürücüi — Hortobágy, T. M. I. — nudli (sic!) formára nyújtott tészta. Pepsibe lerakják s kemenczében megsütik, aztán szétszakgatják s forró vízzel leöntik, a megdagadt tésztából zsírral, túróval levetlen ételt készítenek (Hajdúnánás).

***Handóka** — Karczag — kása-leves. Vö. Kotyleves.

Hasán tekercs — Hortobágy, T. M. I. — ételnév, szamárkötél. Hasán sodritja az asszonyféle a kötélformára kinyújtott tésztát tekeresésé.

Husos kóbasz — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — húsos kolbasz.

Irdált — Szeged — irdált szalonna = megvagdalt. Utsz. I:952.

Kanalas — általánosan — átlukgatott deszka, ma már bádóg, kanalak betűzésére.

Kaneczetes — Hortobágy, T. M. I. — rántott hagymaleves. Vö. Fehér eczetes.

***Kása** — általánosan — a köleskása. *Panicum miliaceum* L., nagyon kiadós, kedvelt pásztor-étel volt; most leáldozóban van. Legfőbb formája a *fordított kása*: sűrűre főve, úgy hogy a bográcsból kifordítható és szelhető; járuléka túró vagy tepertýú.

Kásás kóbasz — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — kásás kolbasz.

Keltés — Bars m., Csallóköz, Nyr. 26:174. — *kötés, kötís*; Pozsony m., német uo.: *götisch*; nyitrai tót Nyr. 25:514.: *keltýs*; csirázott búzából készült pép. Vö. Csiripiszli.

Kemény tarhonya — Bugacz, T. M. I. — levetlen étel.

Kenyerez — Hortobágy, T. M. I. — mikor hideg ételt eszik a pásztor, akkor kenyerez.

Keszócze — Csallóköz, Nyr. 1:279. — szilvafőzet.

Kolompér — Hortobágy, T. M. I. — *Solanum tuberosum* L.

hát öcsém, Juttká
Éppen most búvik be a kemencze-
[lyukba,
Sült *kolompért* szed ki, pofázza
befelé...

Petőfi.

*A német *Krummbirn'* magyará-
tása.

***Kotyleves** — Karczag — kása-leves. Vö. Handóka.

Kovrics — Hétfalú, MNy. I:162. — perez. Gombocz szerint oláh eredetű, ahol covrig < szláv kovriga = kerek kenyér.

Köldör — Alföld, MNy. I: 258. — göldény; Gombocz Zoltán szerint az osztrák-bajor *Knödel*.

Kötés — l. Keltés.

Kruczonyika — Szernye, Bereg m., Nyr. 30: 300. — kenyértésztából apróra gömbölyített, süttöt éledelel, a melyet megszírozva, megtúrozva költenek el. Gömör megyében ez *guba*.

Kudari — Felső-Somogy, Nyr. 10: 190. — savós leves.

***Kukercza** — Köpecz — ordás lé.

Kúra — Püspökladány, T. M. I. — Gürüci.

***Lacsuha** — Karczag — nyújtott, tépett és szárított tészta, lébe főzve; l. Lebbencs; de sok más helyen is. Poroszló, T. M. I. *A gyűjtő szerint *laczuha*.

Lágy só — Debreczen, ill. Hortobágy — az örölt kósó.

Lakozás — M. ó., Kecskemét — a pásztorok elszámolás utáni vigadalma.

Längelő — Hortobágy, T. M. I. — *a lángos.

Lángos — általános — kenyérsütéskor a kész tésztából alakított lepény hirtelen lángon sütve és megszírozva.

***Laska** — Gombocz, MNy. I: 259. — persa lakše. Népiesen a magyarban is van laksa, laska helyett; a tót lokše is.

***Lebbencs** — Kunság — lére és öreg = sűrű; leverszerű pásztorétel. Vö. Lacsuha. — **Lebbencs**

— Hortobágy, T. M. I. — kerekre nyújtott, napon megszáritott szétördelt tészta.

Lefőzött — M. ó., Kecskemét — megfőzött, röviden: főthús.

Lúdnyak — Nádudvar, T. M. I. — Gürüci.

Mácsik — Dunántúl, MNy. I: 258. — Gombocz szerint tulajdonképpen mákcsik (csíkmák); ma metéltet, itt-ott csipedettet jelent. Van mákos mácsik, diós mácsik.

Maláj — Brassó, MNy. I: 257. — köleskása. Gombocz szerint az oláh *málaiu* = köles, kölesliszt.

Málé — általánosan — a kukoriceza, *Zea Mays* L. és különösen a kukoriczalisztból tejjel vagy vízzel süttöt lepényféle. M. A. és PPBod.: málé. Gombocz szerint MNy. I: 257., az oláh *málaiu* — kukoriczaliszt, kölesliszt.

Mamaliga — Erdélyi magyarság, MNy. I: 257. — puliszkaféle; Gombocz szerint az oláh: māmāligā (szerb: mamaljuga; kisorosz: mamalyga; újgörög: μαμαλίτζα.)

Nyúlkenyér — Jk. Balatonmell., Szepezd, Zala m., Nyr. 17: 237. — kenyérmaradék, a melyet a pásztor gyerekeinek visz, ha hazamegy = „madár-látta kenyér“. (Arany János: „Családi kör“.)

Ódalis — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26: 192. — a disznóoldal silve.

Odvas mész — Ada, Bács m. Nyr. 27:412. — a régiségétől már szinte barna mész.

Órgya — Sárvár vid., Vas m., Nyr. 26:192. — a disznó orzából készült étel.

Öhön — Hortobágy, T. M. I. — slampuez, ételnév.

Öreg kása — Hortobágy, T. M. I. — I. Fordított kása.

Pampuska — Egyek, Hajdu m., T. M. I. — ételnév. *Sült tót, a mostani *fánk*.

***Paprikás** — Szeged — zsírjára lefőzött húsétel. *Paprikásfőzés*: A birkát bográcsra hányik. Alúra töszik a fejít, ekkörű a dzségért, mánmint: a májat, tüdőt, szívet, rá a gégejét a czopákat, aztán a nyakát; a bogrács oldalához a csontjával kifele forgatva az ódalast, azé', hogy hozzá ne kapja, mer' akkó' kozmás löne; a közepibe gyün a többi hús, de mind kétfalatnyira darabóva, a legtetéjibe oztán a sós, borsos és paprikás kenyérbéllel tötött hurka, akár a koszorú. Mikor a hús főseje rözög, akkó' mán az ajja mögfött. Akkó' mög kő fordítanyi, hogy a hurka essön alú, a fej meg főjú. Hanem a húsfordításnak is fogása van. Azt ukkó' mögtönni, hogy a mint a bográcsot a füliné fogvást mögrázinti az embör, akkó' kettőt-hármat maga felé vet rajta, de úgy ám, hogy eddarab se essön ki belüle. Mikó' oztán még eddarabig fött, akkó' mán löhet önni. (A bojtároknak csak a tüdő, meg

a máj jut; másához nem nyulhatnak.)

Paprikás krumpli — Bugacsz, T. M. I. — a paprika a jellemző.

***Pásztorkonyha** — ezekből áll: Kondér, Bogrács, Szolgafa, Gyalogszék, Evőszék, Kavarók.

Paszuj — Hortobágy, T. M. I. — *Phaseolus vulgaris* L.

***Pecsenye** — Baranya m., Tsz. — szalonna. *A tót sült hús.

Percz — Balatonmell., Tsz. — kisütött szalonnának salakja, más-képp *csörgé-nek*, *töpörtő-nek* is nevezik.

Pergelt tésztaleves — Hortobágy, T. M. I.

Peszmege — peszmet — Nyr. 27:367, MNy. I:162. — kétszer-sült. Mikes szerint örmény nemzeti eledel. Kunos Ignác a törökből származtatja.

Piritott tésztaleves — Hortobágy T. M. I.

Pogácsa — általános — a palócságban: *bogácsá*, Bszzs. Schl. sz. j., Calepinusnál: azimus, kouaz nelkwl való kinyér. Gombocz szerint a latin focacia, panis focacius. MNy. I:161.

Pokronta — Gombocz, MNy. I:161. — Schl. szsz. hamuban sült kenyér. Szláv eredetű; a cseh: pokruta.

Pompos — Dunántúl, Mtsz. — czipó, vakares, kenyértésztából süített vastag lepény. (Hont m. állítólag *fánk*.) Gombocz szerint

talán a tót: pampúch, pampuşka. MNy. I: 162.

Poroja — Szeged, Nyr. 11: 92. — kukoriczalisztból süttött pogácsa v. lepény: a görhő, prósza ugyanez.

Pörkölt hús — Bugacz, T. M. I.

Pöszmételeves — Hortobágy, T. M. I. — disznóhússal. A pöszméte: Ribes grossularia L.

Prósza, porósza, porócsa, prohe — Dunántúl, MNy. I: 257. — kukoriczalisztból süttött pogácsa v. lepény. A cseh: proso. Vö. poroja.

Puliszka — Gombocz szerint MNy. I: 257. — szláv eredetű szó: poliska = staubmehl, *vizbe főtt kukoriczaliszt.

Ránguss — Hortobágy, T. M. I. — rerangoss = pálinka, a tót = palenka, égetett.

Sajt — a szó Gombocz szerint, MNy. I: 165. — a honfoglalás előtti török hatás emléke. A csuvaszban: t'séyét.

Savanyú — Hortobágy, T. M. I. — „főzzetek savanyút!”

Sifileves — Hortobágy, T. M. I. — hitvány leves.

Slampucz — Hortobágy, T. M. I. — levesben krumplis tészta. A pásztorok kedves étele. *Krumpli a Krummbirnből. Vö. Kolompér.

Sóbfőtt — Szucsák, Kolozs m. *és az egész erdélyi részben, Nyr. 18: 516. — főtt marhahús.

Sósszelencze — M. ó., Kecskemét — pásztor-sótartó; szino-

nymjai: *sóskupa, sósbödön, sóstülök, sósgurgulya.*

Sótartó — Hortobágy, T. M. I. — elnyútt csizmaszárból csinált tömlő.

Suplencz — Bugacz, T. M. I. — tarhoonyás krumpli, levetlen étel = slampucz a Hortobágyon.

Szalados — Sopron m., Nyr. 25: 514., Vas m., Tolna m., Pest m., Komárom m., Mtsz. — kicsiráztatott búzából készült lágy, édes sütemény. B. Sz. D. is ismeri; Gombocz a cseh-tót *slad*-ból származtatja. MNy. I: 258.

Szalonnabürke — Bárándipusztá, Malonyay.

Szalonnás zacskó — Hortobágy, T. M. I.

Szalonnázni — Hortobágy, T. M. I. — Szólás: Jól beszalonnázunk = szalonnával jóllaktunk.

Szamárkötél — Nádudvar — ételnév. T. M. I.

Szárász hús — M. ó., Kecskemét — előbb jól megfőtt, azután a napon megszáritott hús. Pásztor-eledel.

Száritott hús — Bugacz, T. M. I. — a csontról lefejtett, megfőzött és gyékényen megszáritott hús, melyet azután felaprózva a tarhonyába kevertek.

Szemörcsökgaluska — Székelyf., Tsz. — összevagdalt szalonnából, tehénhúsból, tojás sárgájából készült, lisztlángban gömbölyűre faragott, levesbe főzött galuska. (Gombocz MNy. I: 259., régen *zömörösök*.) Gombátis jelent.

Szeredás — Hortobágy, T. M. I. — szőrszövésű tarisznya.

***Szolánna** — Göcsej, Tsz. — szalonna.

***Szörzötthús** — Kecskemét — nem igaz úton szereve.

***Tarhó** — Alföld — édesen altatott tej. Gombocz szerint a tót tvaroh = tehéntúró. Peisker 189 szerint a turkotatár *tvarogz*.

***Tarhonya** — általánosan — tojással keményre gyúrott tészta úgy felmorzsolva, hogy árpakásanagyságú szemet alkot, ekkor az árnyékban jól megszáritva; kitünő, kiadós eledel, igazi konzerv. Gombocz MNy. I: 259., a szláv trhana, perzsa terzāne.

Tarló — a régiségben — így is a tarhó, l. azt.

Tekercs — Debreczen, T. M. I. — l. Hasántekercs.

Tekercsig — Egyek, T. M. I. — gürücsi.

***Tepertyú** — Székelyf., Tsz. — a szalonnának a zsírolvasztás után megmaradó része. Vö. Perez.

Térdentekercs — l. Szamárkötél.

Tésztáskása — Hortobágy, T. M. I. — lebbencsből és kásából főzött levetlen étel.

***Tokány** — Erdélyszerte — zsírba és hagymába vetett felaprított hús. Vámbéry szerint a kirgiz *talkan*; Gombocz szerint oláh tocană — MNy. I: 255. — Szucsákon (Kolozs m. Nyr. 18: 575.) és Somogy m., Tsz. gulyáshúsféle.

Tom — M. ó. Kecskemét — tor helyett, a melyet a pásztorok nevezetes alkalommal, mint:lovak, birkák usztatása, csikónyírás, marhabillegezés stb. tartanak.

Töpörtő — általánosan — kiolvasztott disznózsír, szalonna maradéka.

Tutajos — Bugacz, T. M. I. — tarhonya tört krumplival.

***Tvarogz** — tarhó, turkotatár szó. Peisker 189. A tót Tvaroh, Gombocz Zoltán szerint.

***Vakaró** — általánosan — kenyérsütéskor a teknőhöz tapadt tészta vakarékjából süített, megtúrozott, vastag lepényféle.

***Vasásó** — Bugaczmonostor — a szolgafának hegyes vasalása.

***Vasfazék** — Bugaczmonostor — a bogrács. — **Vasfazék** — Hortobágy, T. M. I. — l. Bogrács.

Vetrecze — l. tej és termékei categoriában.

Villáskés — Hortobágy, T. M. I. — egy nyelen becsapható.

Vizes bádog — Hortobágy, T. M. I. — bádog ivóedény, újkori a régi cserépedény helyett.

Zabaréz — Barkóság, Nyr. 32: 525. — forrázott korpavagy zabliszt: disznó eledele.

Zsikora — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18: 432. — a tepertő.

Zsiradék — Bugacz, T. M. I. — szalonna, általában zsír.

Zsírozó — Hortobágy, T. M. I. — szalonna.

Tűzhely.

Ászok — Barkaszó, Bereg m. — két hasáb fa, a melyre tűzgyújtáskor a forgácsot és fákát keresztbe teszik. „Nem lehet a tűz alá gyújtani, mert vékony az ászok“. Nyr. 27:478.

Ételhordó bot — Hortobágy, T. M. I. — ölnyi hosszú bot, melynek két rovátkos végére akasztják kantárnál fogva az ételes edényt.

Evőkanál — Hortobágy, T. M. I. — kerekfejű vaskanál. Fakanalat nem használ a pásztorság.

***Főzőfa** — H.-Hadház, Békés — a szolgálfa.

Főzőkanál — Hortobágy, T. M. I. — hosszúnyelű, kerekfejű vaskanál.

***Furkó** — Bugacz-Monostor — egy méternyi nyelen göcsös fatuskó, a karók beverésére való.

***Gamó** — Bugacz-Monostor — fahorog, a melyre a vasfazekat akasztják. M. ó. Kecskemét.

Gangó — Mezőtúr — szolgálfáról, kéményből lelógó kötél végén levő fahorog, a bográcsot akasztják rá a főzés alatt. Nyr. 10:477.

***Gángó** — Túrkeve, Ecesgpuszta három-négy fokos szolgálfa, a kunyhóban való főzéskor. Ez kötélén lóg s erre akasztják a tűz fölé a bográcsot.

Gúzs — voieda, *gúzsba*: üstfa, *gusba*: üsttartófa a tűz felett; *gúzsadt*: meggörbült. Nyr. 11:169.

Gúzsba — Erdély — üsthorog. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 22:537. — **Gúzsba** — Tatrangi csángók, Erdély — üsthorog. Tsz. *gúzsba* és *gusba*. Nyr. 2:477.

***Gyalogszék** — Bugacz-Monostor — alacsony, négy lábú, padalakú székek, a bogrács körüli letelepedésre valók, egy cserényben 4—6 drb.

***Kákó** — Hortobágy — l. Szolgálfa. — **Kákó** — Hortobágy, T. M. I. — felakasztható láncz, végén horoggal. Erre akasztják a vasfazekat a forró étellel, ekkor: *hűtőkákó*.

***Katlan** — H.-Hadház — a gyepe beásva, tüzelővel és kéménynyel.

Kirimács — Hilib, Háromszék m. — piszkafa; pásztortüzek élesztésére való rúd. *Kirimancs-fa*, uo. ua. Nyr. 38:237.

Kiteperni a tüzet — Baranya m. — feléleszteni a t. (*talán eloltani?). Nyr. 2:184.

Kondér — O. Sz. — 1594: „Égh eoregh vas fazek *konder*“ nagy bogrács, üst.

***Kutyagerincz** — Somogy, Zala és Alföld — egyforma, szakos fácskából összetett fakoszorú; arra való, hogy az abroszra te-

gyék s ezt a bogrács kormától védjék. Régentén faluvégén, pusztákon sok ebnek fehérített gerincze hevergetett s az óvó szerszám csakugyan erre emlékeztetett.

***Nyárs** — Ver. 68. — *Obelus*. Német: Spiess. Dalmát: Rasany.

Parázscsiptető — Alföld — régen fából, újabban vasból élőszén fogására való.

Pároskés — Hortobágy, T. M. I. — a kettő összejár. Késes munka.

Piszkavas — M. ó., Kecskemét — vékony vas a tűz felpiszkálására, egyszersmind arra való, hogy az ajtó elé leszúrva, azt elzárja.

***Sikár** — Bugaczmanostor — czirókból — Holcus — kötött esutak, a vasfazék tisztítására való.

***Szen** — Ormánság, Tsz. 344. — parázstűz; szén.

Szógafa — Hortobágy, T. M. I. — főzőfa.

Akasztott egy bogrács hust a *szógafára*. Gvadányi. Kiskúnhalas, Nyr. 15 : 428.

***Szolgafa** — Bugaczmanostor — a nagy vasfazéknak, kondérnak való könyökös, a földbe szolgáló végén hegyesre vasalt fa; a vasalás neve vasásó. M. ó. Kecskemét „hold fogytán vágott galagonya“ — *Crataegus oxyacantha* L. — *természetesen könyökös fa, melynek hegyes vége a földbe szolgál; rovátkos vége a bográcsfül beakasztására való. — ***Szolgafa** — Túrkeve, Ecesg-pusztá — könyökös, a hosszabb száron he-

gyes, a rövidebb száron a végén rovátkos, erős fa, melyet a tűz mellé leszúrnak s melyre a bográcsot fülénél fogva a tűz fölé akasztják. — **Szolgafa** — Mezőtúr — felyül összetákolt s a földön szélylyelálló három karóból készült alkotmány, melyről gangós kötél lóg le. A pásztorok használják a bogrács felakasztására. Nyr. 10 : 569. — ***Szolgafa** — Matics Imre — az a két ágasfa, melyre a gulyásos bográcsot akasztják. Tsz. 350.

Szolgavas — Kecskemét — vagy vasszolga ugyanaz, a mi a szolgafa, l. azt.

Tonvadni — Füzesgyarmat, Gömör m. — A pásztorok a mezőn sokszor elteszik későbbre a tüzet úgy, hogy elföldelik s a parázs csak belülről lassan ég; ekkor mondják a gyerekek, a ki a tűz körül marad: „Csak tonvadjon az a tűz, vigyázz reá!“ Nyr. 35 : 141.

***Tüzelők** — Pusztangyalháza — szabadok; a széljáráshoz képest a szárnyékban változtatják a helyet.

***Tüzhúzó** — Somogy — tűzigazításra való pásztorszerszám.

***Tüzpaly** — Gömör m., Torna, Tsz. 372. — tüzhely.

Üsfa — Szárazpatak, Nagy-nyújtód, Háromszék m. — vasból készült horog, mely az üstöt a tűz fölött tartja. Hiába vasból való, neve mégis csak üstfa, mutatva a fejlődést. Nyr. 36 : 328.

***Üst** — Székelyföld, Tsz. 375. — bográncs.

Üst-forgó — Nagyajta, Háromszék m. — sarkon forduló fa- v. vaseszköz, melynek a karjára akasztják az üstöt. Nyr. 34 : 107.

Üstláb, üstkar — Marosvásárhely — a. m. szolgálafa, szolgálvas, vas szolgálafa. Nyr. 25 : 327.

Válgém — Hortobágy, T. M. I. — ételhordó bot. *Kitünő és jellemző a magyar észjárásra: a hasonlatot a kút gémjéről és a gémmadárrol vette!

Edény.

***Aránka** — Felcsik, Nyr. 31 : 115. — Csupor.

Átalag — Csík — kisebb hordóalakú faedény, hordócska. Nyr. 6 : 471.

***Bandó** — Pellérd, Baranya m., Utsz. I. 95. — bőszejű hasas korsó.

***Bangyos** — Baranyasztlórinéz, Utsz. I : 97. — bőszejű hasas korsó. Vö. Bandó.

***Begre** — Palóczság; Szikszó, Abaúj m., Gömör m.; Eger és vidéke, Mtsz. I. 176. — bögre.

***Begríke** — Nógrád m., Mtsz. I. 177. — bögríke; bögrécske.

Bendés v. böndő — Középbánya — korsó (vishordó) Tsz. bendő, bendős. Nyr. 2 : 237.

***Bendi** — Ormánság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó.

***Bendis** — Bátta, Tolna m., Mtsz. I. 117. — bendős.

***Bendő, böndő** — Dunántúl, Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó. (Vö. bandó, bendi, bendős, bangyos.)

***Bendős** — Ormánság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bőszejű hasas korsó. (Vö. Bangyos, Bendi, Bendő, Bandó.)

***Besterő** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 168. — borstörő.

Bocskás — Középbánya — csobolyó. Nyr. 3 : 282. *A Bočka tót szó. Somogyszentbalázs és vidéke — dézsa, melyben a moslékot tartják. Nyr. 36 : 142.

***Bodán** — Hortobágy — Csobán és Csobolyó is, viztartó faedény.

***Bogolyó** — Erdővidék. Mtsz. I. 154. — csobolyó, légej.

Bokáj — Gyergyóditró — karesú edény (pokál), néha: kis csupor, Nyr. 12 : 281. *Karesú, ékes korsók, díszül a kendőszegre és ünnepkor mézes bornak valók. Mtsz. I. 153, Ormánság, Nyr. 2 : 473. Göcsej, Mtsz. I. 153. Ui. Csurgó, Somogy m. Kemenesalja, Tsz. I. 153. Munkácsi B. Nyr. 11 : 141.

***Bokállakorsó** — Kemenesalja, Vas m., Mtsz. I. 153. — cserépkorsó.

Bokolyó — Oklsz. — 1731: Egy bokolyó haltól pedig, mivel hátton hozza szombaton és köznap, a vásárpénz 1 den. M. Gazd. tört. Sz. VII. 87., I. Csobolyó.

***Borbolyó, borboló** — Bács-falu, Hétfalu, Brassó m. Mtsz. I. 163. — csobolyó, légej, ivóvzértartó faedény. Hétfalu, mezőre hordozható víztartóedény. Nyr. 3 : 523.

Borhordóedény — Sz. F. B. — Vas vinarium.

***Borstörő** — fa- vagy cserépmozsárka, Mtsz. I. 168. — l. Boss-törő, Besterő, Bostörő, Böstörő változatokat.

Bortöltő desa — Sz. F. B. — Dolium.

***Bosstörő** — Háromszék m. — borstörő.

Bóta — Háromszék m. — fenyőfa víztartó, tréfás nevén : vizes tarisznya. Kádármunka, lapos. Nyr. 4 : 561.

***Bödre** — Erdély, Mtsz. I. 176. — bögre.

***Bögöre** — Dráva mell., Mtsz. I. 176. — bögre.

***Bögyöke** — Kemenesalja, Vas m., Mtsz. I. 110. — kőkorsó, köcsög.

***Böngyös** — Baranyaszentlőrincz, Ormánság, Baranya m., Mtsz. I. 117. — bendős, korsó.

***Börge** — Dunántúl, Mtsz. I. 176. — bögre.

***Böstörő** — Balatonmell., Szalonta, Szilágy m., Hétfalu, Brassó m. — borstörő.

***Böstörű** — Göcsej, Őrség, Mtsz. I. 168. — borstörő.

Bucsi — Somogy m. — bucska, csobolyó, kis hordó, lapos. Nyr. 2 : 375. *Mtsz. I. 187.

***Budé** — Lóvész, Csik m. — *kártya*formájú és nagyságú 7—9 l. úrtart. fületlen faedény.

***Budulék** — Székelyf., Mtsz. I. 189. — víztartó faedény. L. Budulló.

***Budulló** — Lóvész, Csik m. 10—12 l. úrtart. lapos, kávas abroncosos víztartó faedény, van : *füle, szípkája*. Ez a felső lapba beilleszthető. A tele edényből ezen keresztül töltik ki a vizet és ezzel isznak. — ***Budulló** — Felső-Lok, Csik m., csángó — víztartó faedény, mindkét végén befenekelve; hengeres. Egyik végén van füle s fene-kén kijáró *szípkája* = csapja, csöve.

Budzi — Ormánság — ivóedény. Nyr. 1 : 424.

Bugyoga — Répczemell., Sopron m. — nagyobb korsó, melyben a mezei munkásoknak vizet visznek. Nyr. 2 : 517., Őrség, kis korsó. Nyr. 12 : 381.

***Bugyogó, bugyoga** — Dunántúl, Mtsz. I. 193. — szűkszájú, füles, csecseskorsó (töltéskor „bugyborékol“ H. O.). Resznek, Göcsej, kis korsó. Alföld butykos. Másutt bucska. Nyr. 12 : 188.

Bugyugós — Tatrangi csángók, Erdély — korsó. Tsz. butykos. Nyr. 2 : 476., Hétfalu, bőhasú, szűknyakú, cserépedény. Nyr. 3 : 523.

***Bugyugós-korsó** — Kiskánizsa, Zala m., Mtsz. I. 193. —

szükszájú, füles, csecses korsó. (Vö. butykós). *Csőrgő korsó.

***Bukán** — Szentés, Mtsz. I. 153. — Bokal: eserépkorsó.

***Bukolyós-korsó** — Pográny és vid., Nyitra m., Mtsz. I. 154. — szükszájú korsó.

Burdu, burdo — általános — tömlő. Szinnyei török jövevény-szónak tartja. Nyr. 22:339. Hétfalu, juhbőr, melybe a túrot eltöltik, *tömlő. Nyr. 5:329.

***Butykós** — Dunántúl, Gömör és Torna m., Mtsz. I. 204. — öblöshasú, szükszájú, bugyogós korsó. Szilágy- és Szatmár megyékben: szüknyakú pálinkás korsóska.

Csanak v. csinik-csanak — jelenti a kalotaszegi parasztházban a cifra fogasokra *fölakasztott kancsókat*, s a mi oda *nëm fér*, a falba vert szögekre, a nagy tiükör köré elhelyezett *tánygyérok* és *tálak* összességét. Nyr. 27:186. *A halászatban a kis lapátforma fakanál, a melylyel a csónakból a vizet kihányják.

***Csatlós** — Zilah, Udvarhely m., Háromszék m., Mtsz. I. 276. — kancsó, kulaes.

***Csempezs** — Győr m., Fehér m., Mtsz. I. 285. — kétfülű cserédedény.

***Cserhák** — Eger, Mtsz. I. 299. — cserpák: meregető edény, meregető csöbör, *vízhányásra való; tót.

Cserpák — Oklsz. — merítő faedény. 1731: Sernek való szalad. Léhok 3. *Cserpák* 6. Vottkás hordók 2. *Cserpák* 6. Miskolez, MNy. I. 276., sörfőzőház eszközei közt. *Tót. — **Cserpák** — a tót érpak, merítőt jelent, leginkább betódult víz kihányására. Abauj m., Nyr. 33:562., Arad, Szatmár, Kasa, Zemplén, Bereg, Gömör m., Heves m., Nyr. 27:95., stb. Sátoraljujhely, Mtsz. I. 299.

Cserpka — Miklosich — Schöpfgefäss, forrásból merítő edény (Kreszn.) *cserpák*: kobak, kupa (Tsz.) ószlovén: *črūpati*: haurire; ószlovén: *črūpalo*: haustrum; tót: *čerpak*: merítő. Nyr. 11:119.

***Csinep** — Szabadszállás, Jakab-puszta — a csobolyóba szolgáló nádsíp, l. azt.

***Csipor** — Csik m., Háromszék m., Zajzon, Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 368. — csupor.

***Csobán** — Karczag — fából való, kerek, lapos ivóedény, melyből nádon, nádsípon át isznak. Csobány, Tsz. 74., Nagykunság, Nyr. 16:191., Szatmár, Nyr. 14:96., Szaboles m., Nyr. 16:383., Palócszág, Nyr. 24:191., Nagyszalonta, Nyr. 8:130., Kiskunság, Mtsz. I. 335., Répzemell., Mtsz. I. 335. — **Csobán, csobány, csobáncz** — Miklosich — urceus, lägel, ószlovén *čbanŭ, čvanŭ*; szerb: *džban*; cseh: *čbán*; rumun: *zbankŭ*; ventosa. Nyr. 11:120. — **Csobán** — Oklsz. — Culigna. 1559: Vnum choban ligneum. 1590: Keth choban. Vö. Facsobán.

***Csobáncz** — Komárom, Mtsz. I. 336. — csobolyó.

***Csobilló** — Somogy m., Mtsz. I. 336. — csobolyó, víztartóedény.

Csobojo — Bács m. — nagyobb kulacs, melyben az aratók vizet tartanak. Nyr. 5:471.

***Csobolyó** — Túrkeve, Ecesgpuszta — lapos, kerek hordócska-féle, rendszeren vasfüllel. Víztartó, a melyből nádsípall szívják a vizet. Vö. Csobán. Csobilló, Vas m., Csobolya, Kiskunhalas, Mtsz. I. 336., Csobojo, Bács m., Nyr. 5:471., Csobilló, Somogy m., Nyr. 2:238., Kecskemét, Nyr. 10:380., Tsz. 74., Baranya m., Nyr. 3:565., Gömör m., Nyr. 22:383., Nyr. 12:190., *Szeged, Csöngöle, Gyöngyös, Nyr. 2:180., Palóczság, Nyr. 22:38. — **Csobolyó** — Oklsz. — Cirnea. 1329: Prope locum vinee desolate chobolow diete Zalai Okm. I. 239. 1557: Ketköbles chobolyot. 1594 Vagion egy chobolio. Vö. Facsobolyó.

***Csoborló** — Sopron m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

***Csopor** — Erdővidék, Mtsz. I. 367. — csopor.

Csorbolyó — Hont m. — kisebb edény. Nyr. 5:426.

***Csöböllő** — Somogy m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

Csömpe — Komárom m. — nagy cserépcésze. Nyr. 4:235.

Csörő-kosár — karra való kosár. Baranya, Csúza, Tsz. I. 358.

Csörő-kosárka — M. — füzvesszöből font kosár. Tolnamegyei Sárköz.

***Csubujó** — Szatmár m., Mtsz. I. 336. — csobolyó: víztartóedény.

***Csucsorka** — Háromszék m., Mtsz. I. 362. — korsónak kiálló hegyes ajka, *csecscse.

***Csücsos-fazék** — Eszék vid., Ormánság. Mtsz. I. 362. — köcsög.

***Csutora** — 1. Pécs — mezei munkások és pásztorok lapos víztartó hordócskája (csobolyó, légej). — 2. Győr m., Kiskunhalas, Kecskemét vid., Rimaszombat, Székelyf., Háromszék m., Mtsz. I. 373. — pipaszár szópókája. 3. kulacs.

***Csücskés-korsó** — Callóköz, Komárom, Mtsz. I. 374. — szűkszájú, füles, csecses korsó.

***Csücsörke** — Háromszék m., Mtsz. I. 375. — korsónak kiálló hegyes ajka, *csecscse.

***Czepe** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 224. — kancsó.

Cziczés-korsó — Deregnyő, Zemplén m., Mtsz. I. 228. — csecses korsó.

Czióbör — Sz. F. B. — Tina (PPBod.: „boros edények, borhordó és tsebernek mondja).

Czöbör rud — Sz. F. B. — Baculus gestatorius, *a melyet csöbör = dézsza két fülén keresztül dugnak.

Czybolio — Sz. F. B. — Obba. *Csobolyó, lapos.

Dacszó — Ormánság — zacszó. Tsz. Nyr. 1 : 379.

***Deberke** — Deregnő, Zemp-lén m., Nagybánya és vid., Málom, Szolnok-Doboka m., Székelyf., Mtsz. I. 388. — alul szélesebb, fölül szűkebb, hordócska alakú faedény, melyben túrót, sajtot, vaját, zsírt, szilvaizt stb. eff. tartanak.

***Dézsza** — Kiskunhalas — nagy víztartóedény, kétfülű, kádár-munka.

Dobonka — Székelység — víztartó faedény, olyan mint a korsó. Nyr. 4 : 42. — *Selye, Maros-Torda m. — vízhordó faedény, oldalán füllel.

Dorkó — Szeged — fából készült ivóedény, kupa. Nyr. 2 : 43.

***Döbörke** — Erdély, Mtsz. I. 388. — deberke: túró, vaj stb. tartására való faedény.

Dudulló — Ormánság — szájas-korsó. Vö. Budulló. Nyr. 1 : 424.

Fa csobán — Oklsz. — 1597: Fa czoban, 1608: Faa choban. Vö. csobán. L. Facsobolyó.

Facsobolyó — Oklsz. — 1638: *Fa cziobolio. Lapos kerek víztartó edény fából, rövid dongákból fenékkal és beöntő lyukkal. A vizet csövel, szívókával szívják.

***Fazék-kötő** — Nagybánya, Szatmár m., Mtsz. I. 552. — *kasornya*. Fazékhordó kantár.

Fejő sajtár — Oklsz. — Muletra. 1559: Parua scaphia föyő seter. 1587: Feyő seyter.

***Fék-szotyor** — Székelyf., Mtsz. I. 566. — kasornya, ételhordó-kantár.

Félköböl — Oklsz. — 1596: A csordapásztor *félköblöt* adott, ha a prédikátor barnát nem őrzötte. Szuhay: Az egyházlátogatás, p. 139.

***Gambács** — ajkas korsó. Tót szó, Gömör m. palócz. Tsz. 133. *A „gamba“ = ajkas tót szótól.

***Gebre, göbre** — Hont és Komárom m.; Palóczság; Érsekújvár, Mtsz. I. 176. — bögre.

***Göbre** = **bögre**, kis fazék. Palóczság. Tsz.

***Göndő** — Háromszék m., Mtsz. I. 117. — bendő.

Homokkorsó, bokállakorsó — Kemenesalja, Nemesmagasi, Vas m. — megkülönböztetve a festett korsótól, mert ennek olyan színe van, mint a *fejértetlen* vászonnak; kb. egy iczczés. Nyr. 19 : 191.

***Hütő** — Tyukod — gödör, a melyben a csörgőkorsó áll, hogy a víz friss maradjon.

***Iszák** — általánosan — egészen hasítás nélkül lehűzött juhbőrből készült szalonnatartó zacszó, szák, nyilván ih = juh és szák; de nagy tömlő is a gúnya csomagolására, mikor a juhászság továbbvonult. ***Iszák** — Kiskunhalas — az öreg Gál Lajos szerint tulajdonképpen ihszák az ih = juhtól, mint a pásztor neve *Iház*. A szák különben = Sack. *Marczal mell. kettős, elől-hátul lógó koldus-

tarisznya. Göcsej. Vö. Átalvető. Tsz. 178.

Ivóharang — Alföld — kolompból alakított ivó pásztorfedény; a földbeütött ásó nyele végére borítva a nyájajuhásznál helyfoglalás jele volt.

***Ivóka** — Alsótárkány — fából faragott ivőedény, a pásztoritarisznyán lóg; sokszor csinos mű.

***Ivókolomp** — Kecskemét — a juhász fényesre zsurolt ivókolopot tart. Mikor a juhász tanyát ütött, leszúrja az ásót s ennek nyele végére borítja a bojtár az ivókolopot. A homokokon való vándor pásztorság idejéből való. Kada Elek in litt. I. Ivóharang.

***Káforka** — Kiskunhalas — pásztorok ivófaedénye.

***Kancsó** — Lóvész, Csik m. — vö. Korszó.

***Kandér** — kupferner oder eiserner Kessel; réz- v. vaskandér, Székelyf., kondér, Kecskemét, Tsz. 189. Én a Székelyföldön legtöbbször *kondér*-nak hallottam, s értenek alatta nagy kétfülű s a szája felé szűkülő cserépedényt = ugorkás, zsíros kondért.

***Kanta** — szájas, fa ivőedény. Dunántúl, Tsz. 190.

***Kántár** — Selye, Maros-Torda m. — edényhordó kántár, szilfa-háncsból kötve.

Kapinya — Ormánság — merítőedény. Nyr. 8:47.

Kapsza — (szl. kapsa: tarisznya) ... „ueue egy nemj zegennek

capsayatt (capellum) Ferencz-legenda p. 83; capsayat hatara uettuen Ferencz-l. p. 84. *A kapsza tót szó. Szarvas G., Nyr. 1:222.

Karafina — Göcsej — széles, öblös szájú üveg. Nyr. 6:180. *Die Karaffe.

Kármentő — Szepezd, Zala m. — jó széles faedény, melybe azt az edényt teszik, a melyet megakarnak tölteni valamivel. A mi ebből kifoly, megmarad a kármentőben. Nyr. 17:191.

Kárt — Oklsz. — culigna; hölzernes trinkgeschirr. 1535: Lignei cantari *karth* dicti. 1549: *Kaarth* seu cantari maiores lignei. 1638: Fakupa vagy *kart*. A mai „*kártya*“ = fakanta. *Palóczság, kanna, kártika, kiskanna. Tsz. 194.

Kártos v. fakupa — Akna-Szlatina, Máramaros — vízholdó fakanna. Nyr. 36:34. *Székelyf., kártya, dobonkó, légely. Tsz. 194.

Kártus — Szatmár m. — merítőveder, kanta. Nyr. 25:383. Földes, Szabolcs m., bormérő faedény, Nyr. 3:37.

Kártya — Háromszék m. — hosszúkás, fazékalakú fa vizesedény. Nyr. 5:90. A Királyhágón innen: kanta. *Székelyf., vízmerítő faedény. Tsz. 194.

***Kártyus** — kanna. Székely szó. Tsz. 194. Szilágy és Szatmár megyékben.

Kasornya — Oklsz. — corbis ciborum. 1637: Ket *kasornya*. *Hám, ételes fazekak vitelére, kántár is. *Székely szó, kötött

kas, melyben ételt hordanak. Tsz. 194.

***Kászú** — Selye, Marostorda — cseresznyefakéregből készült nagy tarisznya *sajtnak, túrónak. Innen a híres *kaszutúró*. Nyr. 2:427.

Kaszutúró — l. Kászú.

***Kettős-zsák** (ketteüs-Xaak). — Ver. 59. — *Mantica* = átalvető, Erdélyben.

Kóficz — Csepreg — olyan véka, mely gömbalakúlag van fonva és kicsiny szája van. Kendermagot tartanak benne. Tsz. Nyr. 2:372.

***Koncsu** — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — kancsó.

***Kondér** — csobolló. Baranya m. — nagy fazék, öblös edény. Kemenesalja. Szatmár m. *Nagy tejforraló üst. Tsz.

Konpir — Kisháza, Bihar m. vízmelegítő bádögüst. Nyr. 25:575.

Korcós — Oklsz. — ein sechstel scheffel fassend. 1619: Boronza egy korcos vannaval. *Ürmérték.

Korsó — vékony és szorosnyakú. Sz. F. B., Guttus.

***Korsó** — Lóvész, Csík m. — fekete cserép, két-négy, l. víztartó, kézi használatra. Vö. Kancsó.

***Kosornya** — kötökas; l. kasornya. Kállay gyűjt.: kantár is. Tsz. 116.

***Kossó** — korsó. Székelyf., Tsz. 116.

Köböl — Sz. F. B. — Amphora. A német Kübel.

***Köcsög** — bogyóke, kőkorsó. Kemenesalja. Tsz. 119.

***Köcsöge** — nagyobb cserépedény, melyben vaját, zsírt tartanak. Beke gyűjt. *Köcsök*, zsírtartó cserépedény. Balatonmell. Tsz. 119.

***Kubucz** — szalmakosár, tojástartásra. Gömör m., Tsz. 122.

Kulač — Hont m., tót — kulacs. Kétséges magyar jövevényszó. Nyr. 29:331.

***Kulacs** — Gömör m., Torna, Kecskemét, Csutura, Dunántúl, Székelyf., Kemenesalja — *borosedény. Tsz. 124.

***Kupa** — Hevesmegye, Dinyéshát — kanna. — **Kupa** — Oklsz. — 1448 óta. 1635: Egy összejáró kupától, a kiben ezifra ember orezákkal megékesítettett, avagy virágos kívül-belül. M. Gazd. tört. Sz. VIII:474.

***Kupujka** — Karczag — kivájt és megszáritott, tojástartásra való tők. Ui. Gyékényből szépen fonva — Alföld, Kisujszállás — sokszor urna alak.

Lazsnak — Győr és Veszprém m. — lepedő, a miben a tarkarmányt az istállóba viszik. *Kecskemét. Nyájajuháztatban a számrteher leborítására való volt. Képletesen: „mezglazsnakolni“ = veréssel elborítani. Nyr. 35:433.

Légej — Lz. — átalag forma víztartófaedény. *Leginkább fekvő

forma, innen a német Lagl. Hét-falu, Bácsfalu — vizesedény, l. Borbolyó. Nyr. 3 : 564.

***Légely, Négely** — facsobán, vízhardóedény. Székelyf. Tsz. 236. Vö. Lézej. Zilah, Nyr. 14 : 334. Háromszék Nyr. 5 : 90. — **Légely** — Oklsz. — butellia. 1560: Eg *negel* aprolek marha. 1594: Korsó, *legeölli*, bodon. 1595: Anguilla egy *neghel* stb. — **Légely**, obba stb. csobolyó. Erd. szász: *legel*-ből. Szepes. szász: *lägel*-, lögel-, legel-ből. Osztr.-bajor: *lägel*, lagl-ből. Nyr. 24 : 303.

Lék — a német *leck*-ből. Nyr. 24 : 303.

Lélöklik — Kiskunhalas — kis lyuk a kulacs v. csobolyó nyakán, hogy a levegő belemehessen, mikor isznak. Nyr. 15 : 237.

Lendzsi — Dunántúl — korsó. Nyr. 5 : 228.

Lóitatócseber — Oklsz. — 1638: *Loo itato czieber*.

***Maronna** — Eszék vid. Tsz. 253. — kis kancsó.

Mericske — Kecskemét — meregetőedény *a meritéstől. L. Ivóharang. Nyr. 12 : 283.

Merőke — Baranya m. — füles fapohár. Nyr. 5 : 331.

***Nádsíp** — Túrkeve, Eesegpuszta — czimeres nádszálnak két bötök közötti része, mint eső, a melylyel a csobolyóból a vizet felszívják. — ***Nádsíp** — Kecskemét, [Karczag — a csobolyó vagy csobányba szolgáló nádszál

vagy eső, a melyen át a pázster a vizet szíva issza.

***Négely** — legely, dobonka. Székely szó. Tsz. 266.

***Nider** — vizmerő, Sz. F. B. — urna, ornula. Sajtóhiba *uider* h., Melich.

Opalka — Vágsellye, Magyar-sók, Nyitra m. — vesszőből font abrakolókosár. Nyr. 15 : 518. Vö. *opalko* — Taksony, Pozsony m. — hárskéregből = háncsból fonott nagy abrakolókosár. Nyr. 15 : 190. *Mind a két forma tót.

***Palaczk** — csutura. Székely szó. Tsz. 282., *kulacsforma, lapos edény; alakilag innen ered a „palaczkféreg“ = poloska.

Pitli — Sárköz — lóitatőedény. Ui. Törökbecse, Ipolyság. Tót eredetű. Nyr. 32 : 463.

Putina — Beregszász — liszt-tartó faedény. Nyr. 26 : 523.

Putton — Sz. F. B. — Oenopohrum. *Háti faedény.

Puttonhordó — Sz. F. B. — Staphilophoros. *Szőlőhordóedény.

Rocska — tót jövevény — egyfülű vízhardó faedény, Tót: *ročka*. Nyr. 27 : 177. Ásboth O. szerint fordítva áll a dolog. Nyr. 27 : 218. — **Rocska** — Bihar m., Nyr. 4 : 182.; Csongrád, uo. 6 : 373.; Gömör m., uo. 23 : 95.; Náduvvar, Hajdu m., uo. 8 : 234. — faedény, a melybe fejnek. Barsban (Nyr. 10 : 138.) lóitató. Makón (uo. 9 : 377.) disznóetető. Törökbecsén (uo. 9 :

93.) vízmerítő edény. Borsodban vízfordó faedény. Vö. zsajtár, tót szó, melyet a faedényes tótok lehozogadtak s a névvel együtt elterjesztettek.

Simicza — Somogy — fa-palaczk, szláv. Nyr. 2:377.

Sirány — Dunántúl — kis fazék, a kibe az ételt hordják (!); a tótságon az éjjeli edény! Nyr. 5:182.

Szájjas — Szentgál, Veszprém — szájjas korsó. Nyr. 2:185. Vas m., Tsz. 338.

Szájjos — Fejér m. — széles-szájú korsó; a másikat (keskeny v. kisszájút) egyszerűen *korsónak* mondják. Nyr. 10:189. Vö. Szájjas.

***Szalonnás iszák** — Kiskunhalas — idéetlen bornyúnak egészben lehúzott bőréből készült tartó, szalonna számára való.

***Szekrény** — Selye, Marostorda — egyik szélén vájúzott, bükkfalapokból összeeresztett fedeles láda. Vö. Szekrényláda, Majorház.

***Szeredás** — Szilágyság — gyapjúból vagy kecskeszőrből font tarisznya. — **Szeredás** — Bihar — tarisznya. A szerdai hetivásárra viszi magával a paraszt. Nyr. 3:232.

***Szipka** — Felső-Lok, Csik m., csángó. Vö. Budulló.

***Szívóka** — Hortobágy — I. Nászip.

***Szotyor** — Székelyf., Tsz. 351. — Szatyor, gyékényből font táska.

***Szütykő** — Szilágyság — tarisznya.

Szütyő — Perkáta, Fejér m. — kisebb zsák. Nyr. 3:36.

***Tálás** — Balatonmell., Gömör m., Bodrogköz — edénytartó, tál-tartó. Tsz. 356.

Totyka — Csallóköz — káforka, vizesedény. Nyr. 1:333.

Vălău — Erd. Érczhegység, móczok — válú. Nyr. 34:320.

Váló — Abauj m. — válú. Nyr. 33:24.

Válú — Oklsz. — trulla. 1430: Quoddam vas lignum wlgo *walu* dictum stb. 1510 körül: Pro equis *waalu* laboravit. Kőrösi Sándor, Nyr. 16:63. olasz kölcsönvételnek tartja: *vaglio, valo*: vak rostából háziállatokat is abrakoltatnak Olaszországban. Régi szótárainkban *valo* is ismeretes. De válú nem rosta v. rostaalakú etetőedény, hanem „*levágott és egész hosszában kivájt fatörzs, melynek üregéből a marhát, lovat, sertést stb. szokták itatni.*“ (Balagi.) Régen is ezt jelentette, mert Molnár Alb., Páriz P. trulla, trulleum, canalis, wassertrognak fordítják. Van *malomválú* is (Szabó Dávid szerint *selép*) a tót žleb = csatorna s rendeltetése más, mint az abrak v. *itatóválúé* (így Károlyi bibliája, Mózes I. k. 30., 38.). Munkácsi

szerint a válú azon forrásból került hozzánk, honnan a baromtenyésztésre vonatkozó legtöbb primitív műveltség szavunk, t. i. a törökségből. Nyr. 16:261. M. elem a tótban: *válov*, válovčok, válovec. *Csehben*: válov, válovec, válovek. Nyr. 17:500. *Válú* van: *disznóvályú*, *madárválú* a kalitkában, *abrakolóválú* lovak számára, *ítatóválú* stb. Nyr. 16:63.

Vatalé — Melich szerint a román *vstřlahból* = *kecskebőrből* készült tömlő, ered. Megvan a müncheni Codexben stb. Nyr. 25:116—120. — **Vatalé** — Csallóköz — fából készült vízfordóedény, (esobolyó), munkások használják. Nyr. 16:140. Pozsony: Nyr. 8:471. Székelység: Nyr. 2:471. Komárom, Sopron: *Vatolaj*. Nyr. 24:180. Sopron: Nyr. 6:373. — **Vatalé** — Oklsz. — obba, lagena. 1586: Egy hituan *vataley*. 1587: Ket *watolait* lemonyaknak.

Veder — Oklsz. — urna. 1525: Vnum *veder* emi. 1544: Vöttem ég *vödör* cikot. 1587: *Wödörre* walo ket karyka foghateyawal eggüth. 1597: *Vödör* vasastól az kankälekon. Az kankalek vegen vas horog.

***Vendel** — Ivád — a bödön.

Vider — víz hordo. Sz. F. B. Hydria. *Málnásfürdő, kisebb, nagyobb dézsa.

***Vízfordóedény** — Márkod, Maros-Torda m. — ??

Vízmerőharang — M. ó., Alföld — I. Ivóharang.

Vödör — Sz. F. B. — Vrna.

Vödör, vagy merni való edény — Sz. F. B. — Mergus oris, hydria quam non nulli situlam vocant, vulgo tamen dicitur.

***Zsétár** — Heves m., Dinnyeshát — sajtár, fából való fejedény; a tót Šochtar.

IV. A JÓSZÁG.

A jószágról.

Álláspénz — Gyöngyös város levéltárából való okiratban — helypénz. „Determináltatott, hogy valakik az itten leendő sokadalmakra külső helyekről eladni való marhákat bé hajtonak: minden marhátul *álláspénzt*, úgy mint 4—4 pénzekeket Birák Uráimék kezéhez letegyenek.“ Nyr. 9:413.

***Árulni** — T. S., Győr v. lev. tár, 1615. — megalkudni: „hozd be a marhát, ha megáruulhatok veled, meg is veszem“.

Aprómarha — Veszprém m., MNy. I.:281. — *juh*, sertés. Rendes értelme *baromfi*. Cz. F.

Asztalpenz — T. S., XVI—XVII. század, B. H. 1904. 35. — a mit a tőzsérek a *megunszolás* után fizettek.

Baléta — Alföld — czédula, melyet a fogyasztási hivatalban adnak a juh- és sertésvágóknak. Nyr. 2:424.

Barmok járása — Kiskunfélégyháza jzók. 1781—1801.

Baromjáró föld — Oklsz. — 1588: Kwlen *barom yaro föld*. Orsz. lvt. Urb et Conser 64., 35. 1697: Ott volt a marháknak dellői, de telelő sohasem volt, hanem *baromjáró föld*. Pascuum.

Bécslevél — Barkóság — mezei kártételekről felvett hivatalos jzókönyv. Nyr. 32:520.

***Behajtani** — általánosan — a jzóságot a legelőről haza. De megbírságolás végett is.

Behajtás — Oklsz. — 1752: Bé is hajtsák (a tilosban járó marhákat) és az behajtást tisztartónak értésére adják azonnal. M. Gazd. tört. Sz. VI:140.

Bészaladás — Oklsz. — 1613—1696: Minden esztendőben sok embereknek sok károk esnek szőlőjekben, barmainknak bészaladások miatt. M. Gazd. tört. Sz. VII:410.

Bir — Erd. Érzhegység, móczok — bér. *Bir de drum* útbér, *Bir de pädure* erdőbér. Nyr. 34:147.

Bitang jzóság — uratlan barm; barangoló (bitangoló), csatangoló (csavargó), eltelyyedett, kóborló (kószáló), tévelygő, tilosban (erdőn-mezőn keresztül) járó, urahagyott v. uraveszett marha. Egyes törvényhatóságok *b. m.*-nak nevezik azokat az állatokat is, a melyeket közigazgatási úton elkoboznak (elkobzott marha). Nyr. 27:185.

***Bitangkaró** — Bugacz-Monostor — a cserény mögött volt leverve; ehhez kötötték a bitangban talált marhát; de a betyárok is lovaikat.

Bitang marha — Kiskunfélégyháza jzók. 1781—1801. 1. Bitang jzóság.

***Bitangolni** — a régiségben és ma is — állatról felügyelet nélkül járva kárbamenni. Emberről = csavarogni.

Shonnai *bitang* ember

Petőfi.

Bitangságba venni — Debreczeni Ellenőr, 1897 okt. 6. — a. m. a bitang jzóságok közé felvenni vagyis gondját viselni a bitang állatnak, míg gazdája megkerül. „Földes községben egy drb. koros pej kancza, félszemű és egy 10 éves sárga kancza *rétegett bitangságba*; ki nem sajátítás esetén elárvereztetnek“. Előljárság hirdetménye. Nyr. 26:558. — **Bitangságba venni** — Hajdúság — A gazdátlan, kóbor jzóság bitangságba esik, b. kerül; ha behajtják a községházára: *bitangságban fogott* (gazdátlan állat). Nyr. 27:87.

Bogároztatni — T. S. — a marhát a réteken, azaz: legeltetni; képletesen.

Bőrök — Nyr. 38:263. — Egy pár *negyedfü tinó* bőr. Egy pár *harmadfü tinó* bőr. *Harmadfü üszű* bőrt hármat egy párban számlálván párban. *Harmadfü csikó* bőr. *Rugot(t) csikó* bőr. Dög

birke kosnak . . . bőre. Egy *dög* magyar *juh kosnak* . . . bőre. Magyar *juh toklónak* a bőre. *Birka toklónak* a bőre. „Az 1794-dik Esztendőben Bójt más Havának hetedik, és több következő napjaiban tartatott Tekéntetes Nemes Bács Vármegyének Közgyűlésében fel Olvastatott és helyben hagyatott Mester-Emberek kézi Munkai bérének, és némű nemű hozzátartozó Materialék árának meghatározására rendeltetett Deputationak Munkája“. Eredetije a Bács-Bodrogvármegyei Történelmi Társulat iratárában.

Busa — kövér, köpczös, nagyfejű.

***Csikerész** — Göcsej, Mtsz. I. 312. — böngészve, csipegetve, szálalva, gyér növényzetű ugaron v. parlagon legel a jószág.

***Csipe** — 1737 Debreczen — csipő helyett. Z. L.

***Csipős** — Heves m., Mtsz. I. 328. — sovány, kiálló csípőjű (állat).

***Csukerész** — Székelyf., Mtsz. I. 312. — csikerész: böngészve, csipegetve legel stb.

Czablatni — Erdővidék — tilalmasba jární. Talán a *zabtól* ered: *zabba jární, zablatni*. Benedek Elek. Nyr. 9:41.

Cziopor — Erd. Érczhegység, móczok — csoport. Un *ciopor de oi* = egy csoport juh. Un *ciopor de porci* = egy csoport disznó.

Szarvasmarhára *ciurdă* = csorda vonatkozik. Nyr. 34:150.

***Dalin** — Bszsz. — *simarius* (jelentése ismeretlen; *summarius*, a régi *sagmariusból* átalakult szó teherhordó állatot jelent. Fn.).

Deg — Oklsz. — l. *Dög*. A *deg* czigányforma.

Dög — Oklsz. — 1240 mint személynév: „*Dematur Deg*“.

***Dögbőr** — általánosan napjainkig is — az elhullott állatról lenyúzott bőr, melyet a pásztor a gazdának felmutatni tartozott. A levágott fül, orr, bélyeg felmutatása nem igazolta a pásztort.

***Döggel számolni** — Kecske-mét, 1821. — így számolni tilos volt. Ha a marha elhullott, bőrében kellett hagyni, míg hatósági megbízott, ill. a tulajdonos nem látta.

***Dzégér** — Kiskunhalas — a zsiger: máj, tüdő, szív, gége.

***Egy bot** — 1791. Segesvár város — alatt: „*unter einem Stab*“, anyyi mint egy pásztor alatt.

Elakaszt — Perkáta, Nyr. 2: 519., nem perkátai, Nyr. 10:189., l. még Nyr. 16:10. — terel erőszakosan és rossz szándékkal. „Nem akasztottam el senki gulyáját“.

***Elállani** — 1672. Győr — a marha mellől = kilépni a társulzletből.

***Elé adni** — általánosan — a jószágot a pásztor elé, hogy folyton szemmel tarthassa.

***Elébe adni** — általánosan — a pásztornak, a jószágot = rábízní, mert a jó pásztor a jószág után jár, szeme előtt tartja.

***Eleibe** — általánosan — a pásztor eleibe adni a jószágot, hogy szeme előtt tartsa.

***Ellegel** — Hortobágy — ha a jószág mozogva legel.

***Elterül** — Hortobágy — ha a jószág téres helyen eloszolva legel.

***Eltilalmaztatni** — 1792. Bihar — kitiltani, eltiltani valami legelőtől, erdőből.

***Eltudni** — 1739. Kecskemét — valakit valaki mellől vagy valakik közül, módjával kizárni.

Eme — *femina, femella, animal, femineum, vel mater, nutrix.* S. I. Kr. I. 124. Lásd ebbe a régi szócsaládba tartozó: *emik, emli, emlő* stb. szokat.

***Emes** — 1. *Mammata.* 2. *Almos* anyjának tulajdonneve. *Emesu* (*Anonymus*nál Cap. 3.) Kr. I. 124.

***Emik** — *lactat*; szopik, szopja. Emlí: *lactat.* (*Pesthy*) = szoptat. Emlé: *Ubera.* „Bödogok a méhek, melyek nem szültek és az *emlék*, melyek, melyek nem *emléttenek.*“ *Pázm.* Kr. I. 124. = emlők, melyek nem szoptattanak. L. Emlő.

***Emlő** — Ver. 43. — *Habena.* Olasz: Redine, Német: der Zugl, Dalmát: **Vzdenicza.* Tévedés, mert nem *emlő*, hanem *gyeplő*. — ***Emlő** — Com. Jan. — mamilla. (= emlő): mamilla. Schl. 376.

***Emő** — *lactens, sugens* = szopó. *Csőcs-emő: infans lactens:* Csőcs-szopó. Kr. I. 124.

***Esett** — Alföld-szerte — alatról, ha megdöglik; esett birka, esett disznó stb. Elfogyasztották.

Esett állatok húsa — Přzew. Mong. p. 48. A Lámák (mongol) nem eszik a ló- és tevehúst, de sem ök, sem földiek *nem vetik meg az esett állatok húsát*, különösen ha az állatok kissé kövérek. *Akárcsak a karczagi szikeken.

Ésszecsukorit — Csíkszentdomokos — marhát egy csomóban hajt. Nyr. 32 : 325.

Étkés — Beret — egészséges, jógyomrú, jól emésztő pl. tehén, sertés stb. Nyr. 2 : 475.

Fajt — Veszprém — állatra, növényre mondják: jó fajt, rossz fajt = jófajú, rossz fajú. Fajta értelemben. Nyr. 25 : 474.

Falka — Oklsz. — frustum, portio stb., pásztoroknál rendszeren egy gazdának kisebb számú jószágá. — **Falka** — Vas m. — frustum, darab, rész. „A buzámnak egy *fókáját* eladom“. Nyr. 21 : 28. — **Falka** — Lz. — tömeg, általános értelemben. Falkapénz, falkagúnya. — **Falka** — Komjáthy Pál „Szent Pál levelei“ 1532 — „Arabyaba es Damascomba egy *falkayg* predicalotta az Chrystosth“ p. 248. tehát *egy falkáig* = egy darabig. A MNYSz. szerint *falka* = pars temporis, aliquid tempus, eine zeit lang.

Vö. német *ein bischen*. Jelentésében megváltozott szó. Nyr. 18 : 449.

***Far** — kk. — Podex.

Fékes-penez — 1240 — IV. Béla: „statuimus quod ydem populii nec descensum comiti, nec liberos denarios, nec *bovem*, nec *fekespenez* soluant“. Nyr. 7 : 415.

***Felfogni** — T. S. Kecskemét 1701 — „a teletöt felfogta, megépítette s csinálta, szántotta, törte, telekesítette“.

***Felhajtani** — általánosan — a marháról, legelőre, erdőbe, vásárra stb.

***Felolvasás** — Kecskemét — a jószágot felolvasni = megszámlálni, ellenőrzés értelmében.

***Felszabadulni** — általánosan — pásztornyelven: a tilalom alól.

Fóka — Répczemellék, Sopron m. — falka, egy rész :

Gabona egy fókája,
Csibék egy fókája.

Nyr. 2 : 518.

Foltba verni — T. S. — az eladó marhát elhajtás végett összeretelni.

Fölkelő marha — Oklsz. — 1604 Az zalagos Embernek ha *feolkeleo* zaloga uagion, azt hozzak el; ha ninez *feolkeleo* zaloga pezetelliek ki hazabol, mind ad-digh az migh veget eri dolganak. Azutan megh nem ualthatia azon bezwn, hanem eoreokban eoue lezen akar eoreokseg akar *felkeleo* Marha. M. Jogt. Eml. 35.

37. A régiségben a drágaság kincs = marha; ettől különbözteti meg a *felkelő* jelző a jószágot.

***Föltekinteni** — Szeged — a jószágot, új nyelven: szemlélt tartani, számba venni.

Fölválasztás — Kiskúnfélegyháza jzók. 1781—1801. „Moldvay Kanczák föl választása.“

***Füjel** — Vas m., Mtsz. I. 659. — füvel: legel.

***Fükköröm** — Lengyeltóti — a kisköröm, a mely csak a füvet éri.

***Fültő** — a koponya fölmögötti része. Kondásoknál a disznót a kondásbaltával úgy kellett „fültővön sujtani“, hogy holtan rogyott össze.

Fül-vásár — Székelyf., Mtsz. I. 653. = fülsár.

***Füvel** — Kiskunság; Ónod, Borsod m.; Bodrogköz, Szolnok-doboka m.; Székelyföld; Vas m., Mtsz. I. 659. — legel.

Füvelni = legelni.

Gamba — ajak, alsó ajak, különösen a duzzadt. Palócszág; Rimaszombat, Rozsnyó; Bars és Hont m., Mtsz. I. 673. *Sült tót.

***Ganaj** — Ver. 36. — *Fimus*. Német: Mist. Dalmát: Gnoy.

Ganajoz — Oklsz. — 1588. Az kaposztas kerthet kertelik, *ganeczak*, be wltetik. 1712 körül. Az oltványokat hasonlóképen irtogassák s tövét kapálják, s *ganajozzák*, hogy a kert tisztuljon,

kövérébb füvet teremjen. M. Gazd. tört. Sz. VII. 416.

Ganajoztatás — Oklsz. — 1636. A szántóföldek ganajoztatását vagy egyik, vagy másik földeken minden esztendőben continuálja. M. Gazd. tört. Sz. I. 271.

Gémpénz — T. S. XVI—XVII. század — ezt a tőzsérek fizették marháik itatása után, a gémeskutas használatáért.

Gersa — Kóvár vid., Ipolyvölgye, Mtsz. I. 689. — gerincz.

Gërhas — Mátyusföld — sovány. Nyr: 20:324. *Görhes formában is.

Gyalogszer — XVI. sz. — Így szolgál a marhátlan ember. Vö. Marhátlan.

Gyuha — (átv. ért.) gyomor, begy. Tele már a gyuhám (=gyomrom). Kr. I. 208. *Nyilván egy a *Joh*-hal.

Hajla — Csík m. — sugárnövésű, pálczavastagságú, leggyakrabban mogyoró- v. fűz vessző, melylyel abroncsolni s néha *marhát is hajtani* szoktak. Nyr. 7: 139.

***Hajszolni** — Szilágyság — kergetni. „Ne hajszold a jószágot.“

***Hajtani** — Karczag — kinek jószágát legelteted helyett: Kinek *hajtol*.

***Horpasz** — általánosan — a csipő előtti tájék.

Hujjogatni — T. S. — a jószágot szóval terelni.

Hunya = honalja. Moldvai csángók. Nyr. 31: 87.

In — ér; Moldvai csángók. Nyr. 31: 84.

Jámbor — Kaba vidékén — a. m. együgyű, bárgyú ember. Nyr. 25: 426. *Szelíd, jó, az állatról.

Járatni — T. S. — a jószágot csordán, gulyán.

Jargoló pénz — Oklsz. — 1578. Unum hominem captinassent super quem florenos 12 accipere pro muleta uulgo *jargalo pynzth* uult.

***Járni** — a régiségben sokszorosán — a legelőt = legeltetni.

Jártást — Csikszentdomokos — lépésben haladni. Nyr. 32: 326.

***Jártatni** — 1715. Peselnek falu — a szolgát a marha után; legeltetni. — **Jártatni** — XVI. század, 1635. — egy adott területet nyájjal legeltetni. L. Szabadítás.

Jovit — Kóvár vidék, Ipolyvölgy — javít. Állatokra vonatkozólag: hizlal. Nyr. 16: 476.

***Kalobálni** — lovas katonáknál kotiskákkal vmi darab deszkán jelt verni, abrakolási jelt adni. Bodroglóz. Tsz. 187.

Kárban kapni — 1613—1696. „Az kerülök, vagy egyéb rendbeli emberek is, kik *kárban kapják* a marhákat, tehát pünkösdig minden baromtól nappal egy pénz, éjjel 2 pénz, pünkösöd után pedig mindaddig, míg az tarló és rét fel nem szabadulnak, az bíró és község akaratjából nappal 2 pénz, éjjel is 2 pénz. M. Gazd. tört. Sz. VII. 411.

***Kéz alá** — sokszorosan a régiségben — marhát stb. a pásztor keze alá adni, rábizni.

***Kiállítás** — Kecskemét 1821 — összeállítás helyett; t. i. ménesek, gulyák összeállítása. A kiállított egységek csak akkor kezdhették meg a legeltetést, mikor a szájpénz le volt fizetve.

***Kicsapni** — 1719. Kraszna m., de általánosan is — a jószágot minden felügyelet nélkül legelőre bocsátani.

***Kifügő** — 1748. Karatna község — kirúgó, kijáró jószág, mely a falu kerítésén kívül jár.

***Kihajtani** — általánosan — a jószágot a legelőre.

***Kihaladott** — 1825. Torda m. — a marha, a mely a telelést elvégezte, abból „kihaladott“.

***Kipányvázni** — általánosan — az állatot hosszabb-rövidebb kötélnél fogva czövekhez erősíteni, hogy a területet, a kötél hosszához képest, körben legelhesse.

***Kis fw** — Schl. sz. j. — kis fő, fonticulum.

Kiszakasztás — sok helyen — lábasjószág, különösen marhalopás; kiszakasztás, a gulyából elrabolni.

***Kitárlani** — 1748. Korotna község — a kaput kinyitni = kitárni.

***Kiverni** — 1729. Esztergom v. — a jószágot a legelőre = kihajtani.

***Kodozni** — erre-arra eledelt keresni. „Eme puszta sovány helyen kodoztak szegény lovaink — nem kaptak füvet“, = a marhának étel nélkül lenni. Székelyf. Tsz. 209. *Kodoz*: ennivalót keresgél. *Kodozik*: éhezik: Székelyf.

***Kurtafalka** — Kecskemét, 1721. — a birtokosok kötelesek voltak jószágait a fennálló négy gulyához, ill. méneshez adni s így tilos volt, bogy saját jószágukból falkát alakítva, ezt külön legeltessék: ezek voltak a tiltott *kurtafalkák*.

***Küdök** — Lengyeltóti — a köldök.

***Lábasjószág** — országszerte — a szárnyással szemben ú. m. szarvasmarha, juh, sertés. A ló különálló kivétel. Tompa ismer lábas-ésfejőjószágot. Nyr. 20:271.

***Lappangtatni** — T. S., Kecskemét — a jószágot; tilos módon rejtegetni.

Látó — a régiségben — az a hatósági megbízott, a ki a marhakereskedést ellenőrizte. L. Látópénz.

Látópénz — T. S. XVI.—XVII. sz. — a tőzsérek a vizsgálónak, látónak fizették. L. Látó.

***Legel** — Tiszamente — a köd a réten, kaszálón, mezőn, de a vizen is, mikor vékony rétegben mintegy odatapad s csak lassan száll tova.

Madárhúsú — Csúza, Baranya m. — sovány. Nyr. 18:286.

Makkolás — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801. — a sertés makkal való hizlalása.

Marha — Komjáthy Benedek, 1532. — vagyon, jószág. Nyr. 18:495.

Marhaindítás — XVII. század a legelőkről a vásárra.

Marhajáró föld — Oklsz. — 1701: ohatot *marhajáró földnek* kell hagyni. M. Gazd. tört. Sz. IX. 9. Ohat, a debreczeni határ része.

Marhátlan — Oklsz. — 1670: Az debreczeni ember, ha őrne akar, idején szert fogjon, szénát vigyen s hét számra őrzön, hogy sem az vidéki őrlős, sem az itt való *marhátalan* ember meg ne fogyatkozzék. Debreczen, NyK. 26:343. 1711. Az mely rétek vagnak azokban a *marhátlan emberek* tartoznak délig kaszálni, a marhás emberek behordani. Szuhay: Az egyházlátogatás 167.

Marhátlanság — Oklsz. — 1683: Barma ninesen csak gyalog szerben szolgál a *marhátlanság* miatt.

Márka iránti rend — Kiskunfélegyháza jzók. 1781—1801. — Csordákra és Csürhész eleibe tartozandó Márkák iránti rend (*talán Marhák?).

Megcsapni a jószágot — Kiskunhalas — visszafordítani, visszatartani. Nyr. 19:335.

Megesztringol — Kóvár vidék, Ipoly völgy — jól elver. A Balaton és Pápa vidékén *megesztrengetni*: kordán tartani, megker-

getni. Nyr. 16:526. *Az esztrengetésről, mert az korlátot szab a belé zárt jószágoknak.

Megfordít — Oklsz. — 1721: Hahogy valaki valami marhát jószágában tapasztal, le ne légyen szabad vágni avagy lúni, hanem az bíró házához tartozik hajtani, az bíró pedig tartozik kárát megfordítani. M. Gazd. tört. Sz. VII. 128.

***Megfordítás** — 1812. Erdélyi törvény — megterítés értelmében.

Mégkesül — Csúza, Baranya m. — megfakul, kopik. Nyr. 18:286.

***Megnýuzni** — Ver. 27. — *deglubere*.

Megócsódik — 1. Ócsódik.

Megunszolás — 1. Unszolás, Asztalpenz.

***Megvilágtalanodni** — T. S., Kecskemét — a jószágról = elveszni.

Murdalló — Balaton — állathús; állathulla. Nyr. 31:51.

Nyáj — Přzew. Mong. p. 50. — A nyájak szabadon, minden felügyelet nélkül járnak s az itatónál találkoznak. *A szilaj pásztorkodás idejében nálunk is így volt.

***Nyílcsülök** — Lengyeltóti — esüd, a hátulsó lábesont, a melyen a *török* van, ennek neve *nyúl* is.

Nyomaszt — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839. — hajszolt állatot elfog. Nyr. 34:532.

Ócsódik — T. S. — olesóvá lesz a marha.

***Ocsu** — 1. Ucsó.

Ököradó — A székely „alkotmány“ a hadviselés kötelezettségén és a királynak némely esetekben kiszolgáltatót ököradón kívül, minden más adófizetéstől mentesíté a székelyt. Orbán Balázs után Malonyay 2:25.

***Őrzető** — Kecskemét — a jóság őrzetőben van = őrizet alatt áll.

***Összeverni** — 1816. Hajduság, de másutt is — a jóságot a legelőn t. i. több birtokosét egybefoglalni.

Pánk — pók. Moldvai csángók. Nyr. 31:87.

***Poklája**, burok v. bürök — Székelyf., Tsz. 302. — burok, (*secundae*); Bihar megyében *bürög*.

Pokolszökés — Szatmár m. — mérges kelés. Nyr. 25:383.

***Poszka** — Kaposvár — hitvány emberről és állatról.

Rédia — Nagykovács — marhalevél. Nyr. 12:430.

Rémonda — Gyöng, Tolna m. — komisz. Nyr. 25:288. *A lovaknál a még tanulatlan ló; a francia *remontertől* ered, a lovasítás viszonylatában: „remonter un régiment“ = egy ezredet lóval ellátni.

Rémunda — Mátyusföld — rendetlen, átvitt értelemben. L. Remonda. Nyr. 20:328.

***Sereg** — Ver. 5. — *Agmen*. *Állatsereg értelmében is. *Carterva. Ver. 17., német: Schar.

***Szabadítani** — XVII. század 1635. — így: „az úr szabadította őket a tilalmasra“ és „a tilalmas jártatásra nem szabadított“.

***Szabadítás** — a régiségben is — tilalom alól feloldani.

***Szájpénz** — Kecskemét eredettől fogva, felemlítve 1773., 1821. — a legelőre kiadott minden egyes jóság után járó illetéknek neve „szájpenz“ volt. Így rótták ki a bitangoláson kapott jóság után is a bírságot.

Szakaszt — Oklsz. — Partior, divido 1715. Erdeit ne usurpálhassák, mint az előtt volt, ezután is úgy legyen. *Szakasszanak* nékiek szántó- és kaszálóföldet s magunk marháinak is szakasszanak. M. Gazd. tört. Sz. IX. 26.

***Szamosjóság** — Debreczen — az, a mely a legelőre be van írva, így számot teszen, mert számot kapott a lajstromban.

Szárzallya — Mátravidék — alom. Nyr. 22:384.

***Szél alá** — Karczag — menni = széllal menni.

***Szél ellen legelni** — Kiskunhalas — a jóság legelve szél ellen halad, fontos akkor, a mikor keresni kell.

Szénaabrak — Kiskunfélegyháza, jzók., 1781—1801.

Szénafű — Oklsz. — *Foenum*. 1349 óta. Erdélyben fűtermő háttárrész.

Széna-portio — Kiskunfélegyháza jzók., 1781—1801 — a mostkori „adag“.

***Szopni** — Ver. 53. — *lactere*.

***Szoptatni** — Ver. 53. — *lactare*.

***Szörén-szálán elveszett** — Pápa vid., Tsz. 352. — hirtelen és teljesen eltűnt, a marháról véve.

***Szügy** — kk. — a két első láb köze, pectus equi.

Szülés — Hidas és Tornynosnémeti, Abaujtorna m., Nyr. 31: 351.; *szüülés*. Rimaszombat, Nyr. 17: 374.; *szülesség* — Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18: 575.; takarmány a marha számára.

***Takarmány** — Balatonmell., Tsz. 355. — marhák számára télire eltett táplálék. Ma már országosan használt szó.

Telek — Ada, Bács m. — trágya, ganaj, ha rakásba van gyűjtve, másképpen határ is. Nyr. 27: 413.

***Teletetés** — 1838., Máramaros, de egybeült is — a jószágnak télen át való tartása; e czélra idegen jószágot is vállaltak: teletőre befogadták. — **Teletetés** — T. S., Kecskemét, 1596. — egy télen át való tartás.

***Tenyészet** — T. S., Kecskemét, 1701. — a mai szaporulat helyett.

***Terítőni** — Szeged — a jószágot szétosztatni, hogy az egyest meg lehessen nézni.

Tétovázó vas — Békés — fogószerű készülék, a melylyel

az állatok fülét színes jeggyel látják el. A jegyek pontokból vannak csoportosítva, a pontokat tűk szúrják be, a mely tűk festékbe vannak mártva. Valóságos „tétovázás“. Behozta gr. Wenckheim Frigyes.

Tilajgat — Kunság — a tilosba szabadult jószágot szép csendesen visszahajtja az istállóba. Nyr. 14: 526.

Tilalomszegés — Oklsz. — 1581: Minden esztendőben a hütös bírák a falut megfeleltessék, a falu is ahoz embert válasszon és valamint a falu megfelel, írva legyen és úgy büntessenek mindeneket; valami barmot pedig kijelelnék *tilalom szegésre*, annak birsága 12 denár. Székely, Okl. V. 127.

***Tincselni** — Székelyf. — hizalni. *Tincsődni*, Székelyf., hízni. Tsz. 364. Ezt a szót nem hallottam; talán Csíkból való.

***Tiporni** — országosan — a jószág tiporja a lábával a füvet, földet.

***Tőrek** — Székelyf., Szilágy m. — a gabonának apróra töredezett szalmája (ilyet szoktak éjjelre a marháknak *alomul* vetni). Tsz. 369. — **Tőrek** — Oklsz. — *spicarum et straminum fragmenta*. 1524: Georgius *Tewrek*, Michaelis *teurek*. 1594: *Theorek* vagyon egy rakással.

***Tutuska** — Barkó szó — apróbb ganéjrakás a mezőn. Tsz. 371.

***Ucsó** — Székelyf. — gabona-
alja, nyomtatáskor a szemetes
hulladék. Vö. Ucsu, Ocsú. Tsz. 373.

***Ucsu** — I. Ucsó.

Unszolás — T. S., XVI—XVII.
sz. — megsürgetés. L. Asztalpenz.

***Vehem** — Murm. 1533. —
pullus.

***Vékonya** — Edvi Illés Pál —
I. Horpasz.

***Verdik** — Szilágyság — ved-
lik; szórról és tollról is.

***Verni** — Alföld — a jószágról
általában: kihajtani, elválasztani,
pl. a legelőre kiverni „az anya-
barmokba tinókat verni“, az ökör-
csordákat szétverni = feloszlatni
stb.

Visszaindít — Oklsz. — 1717.
Midőn Estvére még a nap fent
vólt, itatni hajtotta vólna a fatens
szolgája, és Eöcse az ökröket, a
vizről *visszaindítván* az Istaló felé
semmiképpen be nem hajthatták
sokáig. Borsod m. jegyzők.

***Zürzavar** — Keckemét, 1760.
szabályzat — *tétovázás* nélkül
eleget tenni.

Szín.

Állatok színe — Szeged —
fehér, fekete, sárga, szürke, pej,
deres, vasderes, almáspej, almás-
szürke, tarka, kesej, vörös (tehen,
kutya) lóra ezt nem hallotta,
pedig „vörös kutya, vörös ló, vörös
embör egy se jó“ közmondásban
megvan; tarka tehenet *svájczern-*
nek mondják. *Borzsderes*, mely

nyugati marhafajt jelent; e vidé-
ken a nép nem használja. Tö-
mörkényi István, Nyr. 32 : 295.

Ciccergalamb — Eger, Tud.
Gyűjt. 1838. — háta hosszában
fehér, többi része vörhenyeges v.
fekete. Nyr. 35 : 43.

Csókaszem — Székelység —
világoskék szem. Nyr. 28 : 94.

Fecske-hasú — Barkóság —
felérhasú fekete állat. Nyr. 32 : 521.

Fehér — Englb. — az albino-
szerű és a kékes. Az albinosze-
rűnél a szőr gyéreb, festőanyag-
nélküli, a bőr halovány rózsaszínű,
a körmök világosak, a farkbojt
fehér, a szarv töve sárga. A ké-
kesnél a szőr festőanyaga kékes,
a bőr szürkés, a köröm szürkés-
fekete, a szarvtő szürkés, a szarv
hegye, orrtükre, szempilla fekete.
Ha a kékes marhának orrtükre
világos, szeme, szőre, pérája vi-
lágos, a szarvak sárgásak, akkor
nevük: *kesely*.

Galambszínek — Szeged —
fakó, fehér, fekete, kék, májas,
rozsdás v. rezsás, sárga, pöttyös,
vörös. Nyr. 32 : 295. L. Ciccér.

Gengeszín — Losonc vidék —
rózsaszín. Nyr. 30 : 301.

Gyilán — Csik m. — ölyves
állat, olyan t. i., melynek nyaka
más színű, mint testének egyéb
része. Nyr. 7 : 139.

Homálysín — Keckemét —
fehéres barna, bizonytalan. Nyr.
19 : 46.

Iromba — a. m. tarka. *Irombatyúk*, (Szabó Dávid 1792.) olyan színű, mint a petymeg. *Iromba*, Sándor I. 1808. = maculosus, striatus stb. Népnyelven a. m. tarkás, babos, pettyezetett kendermagos (tyúk, csirke, kakas); tarka szőrű, barnacsíkos szürke (macska). Nyr. 35:114. — **Iromba** — Lexicon Budense p. 508. — kendermagos: maculosus, sparsus, varius; gefleckt, gesprenkelt. M. elem az oláhban. Alexics Gy. Nyr. 17:371 — **Iromba** — Kisujszál-lás — barna csíkos szürke. *I. macska*: barna csíkkal sávolt, szürke macska. Nyr. 20:191. Patóháza, Szatmár m., habos vadgalambszínű csirke. Nyr. 19:334., Besnyőd, Szaboles m., szürkés színű fekete sávokkal vegyítve pl. iromba macska. Nyr. 12:48. Nagykunság, tarka szőrű macska. Nyr. 16:286.

Kesely — vö. Fehér.

Keselyédik — Kapnik — megfakul, színe kopik. Nyr. 2:235.

Kokasszín — Komárom m. tatai járás — kendermagos, sárga, gyöngyös. Nyr. 32:294.

Roska — Háromszék m. — pirosszőrű állat. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23:488.

Sarga vel ordas — Kolozsv. glossz. 1877. — flavens vel flavus I. Nyr. 36:368.

Savószem — Székelység — fejérré elvékonyuló világos szem. Nyr. 28:94.

Sikári szőrű állat — Halas — a melynek nem bodor a szőre, hanem egyenes, mint a sikárfű. *Sikari*, no. sovány, szikár. Nyr. 23:239.

Szamár-színek — Marosvásárhely — fekete, szürke, egérszőrű. Nyr. 32:295.

Szurmos — néhol — a magyar bika szemetája, nyaka és szügye = kormos.

Szúr-lúd — Fülek, Karancs vid. — hamvas, szürke. Nyr. 22:95.

Tyúkszínek — Gyöngyös — fehér, fekete, kendermagos, hamvas, sárga, pöttyes. Nyr. 32:294. — **Tyúkszínek** Zovány, — Sz. Nagyfalú, Ipp, Kémer, Szilágy m. — kendermagos, fehér, fekete. Nyr. 32:295.

Hangok.

Beegét — Nagy Istv. Mart. Coron. Kr. — béget, borjú, bárány.

Bég — Heltai Mes. M.

Béget — PPBod., Nyt. — bárány, juh, Csongrád, a juh = bürge = birka.

Bekeg — BMSz. — mekeg, kecskéről. Km. Dug., Kr., a juh.

Berreg — BMSz. — kutya, farkas. *Csikgyimes, csángó. W. J., juh és bárány.

***Bög** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a juh. 1. A tehén, Csongrád; tehén, Csik-Gyimes. A szarvasmarha, Firtos-Váralja. A tehén, ökör, bika; Rava, Udvarhely m. 2. A disznó; Firtos-Váralja. A disznó; Rava, Udvar-

hely m. Kár. Bibl., Érdy C.,
mugio, balo. Kr., mugit, boat.

Böget — M. A. — Kr., mugit.

Bömböl — Com. Jan. — biká-
ról. Rava, Udvarhely m., Csongrád,
Firtos-Váralja, ha ingerült. M. A.
Az oroszán, Sylv. Ujt. Ha a csor-
dában sok a tehén, a bika azt
bömböli: Az ördög győzi, bú. Al-
föld, ugyanott, kiáltása: Mi—háj.

Böng — Nyt. — mugio.

Bönget — M. A., PPBod., Nyt.
— mugio. M. A., Kr., mugit.

***Börönköli** — Csángó, Csik-
Gyimes W. J. — a bika, mikor
haragos.

Disznóröhögés — PP., 1708.
— grummitus. *Helyesen: röhögés.

Gágog — a liba. Csik-Gyimes.
Csángók és általánosan.

Gajdol — lármáz, kiabál, ék-
telenül énekel stb. Dunántúl,
Nagykunság, Nagybánya, Bereg-
Rákos. Mtsz. I. 668. Gajdorál:
ua. Gajdorász: ua. Gajdol: tót
szó = dudál.

***Görög** — Csik-Gyimes, csángó
W. J. — a disznó.

Herreg — BMSz. — kutya,
farkas = berreg.

***Horkan** — a ló, mikor megijed.

***Hortyan** — M. A. Káldi Prov.
— ronchissat, stetit.

Kaff — Kr. — a fogak össze-
veréséből előálló hang.

Kaffog — Kr. — l. *Kaff*.

Kahol — S. I. Kr. — latrat.

***Kattog** — Sz. D. Kr. — fogá-
val csattogtat, dentibus strepit.

Mekeg — Kr. — a kecske.
*A kecskéről általánosan így.
Szorosan hangfestő.

Mekken — Kr. — kecskemódra
szól.

***Möczörög** — Firtos-Váralja,
Udvarhely m. J. J. — a czáp
párzaskor.

Nyaf — Kr. — kutya. *Nyif-
nyaf, mikor vadat hajt.

***Nyafog** — Rava, Udvarhely
m., I. M. — a kutyakölyök.

***Nyahog** — Nyr. 22. — nyafog.
Palóczság.

Nyavíkol — Csongrád — a
macska. *Helyesebben: nyivákol.

Nyerít — Kr. — hinnit. *A ló-
ról, kizárólag.

Nyervog — Csongrád — a
macska.

Nyikorgok — Eder — gannio,
grunnio. Ich belle wie ein Fuchs,
grunze.

***Nyirbákol** — Füle, Nyr. 22.
— nyafog.

Nyíret — Kr. — a lóról mond-
ják, midőn kergetik és hangot ad.
*Másképp: nyerít.

Nyírnak — Sz. D., Kr. —
kutya- vagy macskakölykök.

Nyivákol — Szilágyság —
kutya- és macskakölykök.

Nyivog — Szilágyság — kutya- és macskakölykek. — *Rava, Udvarhely m., I. M., a kutyakölkök.

***Nyivvog** — Nyr. 21. — nyávog. Várpalota, Veszprém m.

Nyöfög — M. A., Kr. — grunnit.

Nyökörög — Sz. D. Kr. — marha.

Nyösörög — Sz. D. Kr. — marha. *A beteg.

***Ordít** — Csik-Gyimes, csángó, W. J. — a kutya. *Inkább a farkas.

***Orgonál** — Rava, Udvarhely m., I. M. — vonít a kutya. Ha a kutya orgonál, vagy halál, vagy vész jó a házra. *Vagy tűz van.

***Röfög** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a disznó, ha a malacza veszélyben van. *U. i. Firtos-Váralja, Csik-Gyimes és mondhatni: általánosan.

Röfogni — Eder — grunnire.

Röhög — Com. Jan., Nyt. — disznóról.

***Sikolt** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a malacz, a disznó, ha megfogják, vagy ölik. *L. Visít.

***Sipol** — Rava, Udvarhely m., I. M. — az ökör és bika, mikor a bömbölés után fülhasítóan bög.

***Sír** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a malacz, ha éhes. Vö. *Bög*, Visít.

***Tprünnög** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a tehén, mikor a bornya közelébe jut.

***Ugat** — Csik-Gyimes, csángó, W. J. — a kutya. Általánosan.

***Visít** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a disznó.

***Vonít** — Csik-Gyimes, csángó, W. J. — a kutya. Általános.

***Vonyít** — Csongrád, W. J. — a kutya.

Coitus.

***Bagoz, bagzik** — Mtsz. — coitus, kutya, macska, nyúl, farkas, róka, hal; Somogy, Fehér, Baranya, Zemplén m., Palóczok, Csallóköz. *Bagzani*, Miskolcz, 266., békáról. *Bagzás*, Miskolcz 302., Nyt. 164., coitus. *Bagzik*, M. A., coitus. *Bagzik*, macska, nyúl; Csongrád.

Bagzódik — M. A. — coitus.

Bajzik — Nyr. 21. — coitus; Karancs vidéke.

Bakik — Nyr. 21. — coitus; Karancs vidéke. *Bakik*, Karancs vid. Mtsz. *Bakik*, Kresznerics.

Baklat — Mtsz. — coitus, kutya, macska, farkas; Székelyföld, Háromszék.

Baklatni — B. M. N. — coitus. Székelyföld, kutyáról, macskáról.

Bakzani — általános — coitus.

Benderész — Mtsz. — coitus, kakasról, Háromszék.

***Bereg** — Rava, Udvarhely m. — a *kecskék* és a *juhok* ősszel beregnek. *Bereg*, a *juh*, Csik-Gyimes, Csongrád, *bereg*; Bares, Vas, 109., a *juh*, *bereg*, Mtsz. Szé-

kelyf.; *bereg*, a *macska*, Rava, Udvarhely m.

Beregtet — Háromszék m., Mtsz. — coitus.

Berget — Háromszék m., Mtsz. — coitus.

***Berreg** — Gyergyószentmiklós, Kovács L. jelentése, 1898. IX. 28. — a juh és a kecske közösülése. A *kecske* berreghetnék. A *czáp* megberregte.

Bikik — Karancs vid. — coitus. Nyr. 21:21. Ui. Mtsz.

Bislet — Mtsz. — coitus, untalan jön-megy, ide s tova koslat, kutyafélék. Kovászna, Háromszék m.

Bisletni — Székelyf. — coitus; macskáról.

***Börög** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — párosodik a juh, a kecske.

Börrög — Székelyf., Mtsz. — coitus.

Büg — Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:287. — a sertés, mikor párosodik. *Csongrád, Lengyeltóti, Somogy, Csik-Gyimes. Sz. D., Kr., Rava, Udvarhely m.

Bügat — Abauj — a kandisznó.

***Büghatnék** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a gője (♀ disznó).

Bügik — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — a disznó.

Bügni — Pethe. Hári Maj. 6. § 3. — coitus, disznóról. PP. 1708.

Burrog — a disznó. Háromszék m., Nyr. 4:561., mikor erősen büg.

{**Bütyköl** — Békés m., Mtsz. I. 210. — (coit), a disznó.

Czaflat — Zilah — koslat, kóriczál. Nyr. 22:223. Irodalmi adat újkori szépirodalomból. Nyr. 28:280.

***Fajat** — Kisküküllő m., Mtsz. I. 615. — fojat, folyat, *leginkább kanczáról és tehénről.

Fékni — Síma, Somogy m., Nyr. 19:381. — coitus, megfékte a kakas a tikot.

Fislat — Mtsz. — coitus.

Fislet — Mtsz. — coitus.

***Fojat** — Rava, Udvarhely m., József M. tanító gyűjt. — tehén. Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz., Nyr. 12:384.

***Fójat** — Székelyf., Mtsz. I. 615. — folyat.

***Fojathatnék** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — a coitust kívánja (a tehén).

***Fojatik** — Gyergyószentmiklós — (coit vacca cum tauro).

***Folat** — Somogy m., Mtsz. I. 615. — folyat.

***Folyat** — Somogy m.; Rimaszombat; Szürnyeg, Zemplén m.; Szatmár vid.; Szőkefalva, Kisküküllő m.; Székelyf. — párosodik, üzekedik (tehén). Csongrád, a bika. Gáti T. H. 134., coitus számárról. — **Folyat** — S. I.,

Kr. (I. 166.) — equit, subat, catulit, circum currendo coitum quaerit.

Folyatás — Misk. 124. — coitus.

Forog — Kr. — coitus, kutyáról. Nyr. 19:382., kutyáról, Szatmár.

Fürdik — Dunántul — a hal = ívik, l. azt.

***Fútos** — Rava, Udvarhely m., József M. tanító jelentése — a tehen.

***Fútosik** — Gyergyószentmiklós — coit vacca cum tauro. A bihal közösül.

***Futosnak** — Csik-Gyimes, csángók — a tehenek. (Coitus.)

Gácsérozódik — Csongrád — a kacsá.

Ganározódik — Csik-Gyimes, csángók — a liba.

Görög — Kr. — coitus, disznóról. Bóny, Nyr. 15:285. Győr, Fejér m. Nyr. 15:285.

Görögni — Pethe Hári Maj. 6. § 3. — coitus, disznóról.

Gunározás — Misk., 302, 310. — coitus, lúd.

Hág — Kr. — coitus, lóról.

***Hágatás** — Rava, Udvarhely m. — tehen, kancaza.

***Hágatni** — Gyergyószentmiklós — „vizik hágatni“ a tehenet.

Iszik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, halról.

Ivik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, halról.

Kakasolódik — Csik-Gyimes, csángók — a tyúk, továbbá galamb és minden madár.

Kancsolni — Füle, Nyr. 12:95. — coitus.

***Kihágja** — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet. (Ascendit taurus super vaccam.)

***Kihágta** — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet.

Kóborló — Sz. D., Kr. — coitus.

Koslat — Mtsz. — coitus *a kutya. Sz. D., Kr., a *kutya*. Csongrád, W. J., a *kutya*. M. A., S. I., Kr., a *juh*. F. 90., a *juh*.

***Koslatthatnék** — Rava, Udvarhely m. — a kutya, ha „rájut a párosulás“.

Koslatni — Székelyf. — coitus, kutyafélékről.

Koslató — Sz. D., Kr. — coitus.

Közösülés — Misk. 44. — coitus.

Kurittoló — Sz. D., Kr. — coitus.

Kurittyoló — Sz. D., Kr. — coitus.

Lődörgő — Sz. D., Kr. — coitus.

Megbaboz — Sopron m., Mtsz. — coitus, kakasról.

***Megbüg** — Rava, Udvarhely m., I. M. — a disznó. Ui. Gyergyószentmiklós.

Mëgbügat — Palóctság, Gömör és Nógrád m., Nyr. 22:480. — közösül a disznó.

Megziczzeréli — Sopron m., Mtsz. — coitus, kakasról.

***Megfut** — Kr. (I. 176.) — Megfutott a tehén; megüzekedett.

***Megfütossa** — Gyergyószentmiklós — bika a tehenet.

***Meghágja** — Gyergyószentmiklós — bika a tehenet. *A mén a kanczát.

***Meghágta** — Gyergyószentmiklós — a bika a tehenet.

Megistyelődzik — (*coit scrofa*) „Gölye megistyelődzött“ — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

***Megszökte** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — a bika a tehenet fedezte.

Megtiporodik — (*coit gallina, anas*) — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Megtojózza — Sopron m. Mtsz. — coitus, kakasról.

***Megüzetés** — Rava, Udvarhely m. — tehén, kancza.

Megverődik — *coit caballa, equa.* — Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Ménez — S. I., Kr. — coitus, lórol.

Ménzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, lórol.

Nőszés — Misk. 266. — coitus.

Ollózik — Rava, Udvarhely m. — megollózik: ellik, megellik a kecske.

Összeelegyedni — F 79. — coitus, kutyákról.

***Percselődnek** — Csík-Gyimes, csángók — a kecskék.

Peterészni — általános — coitus.

Ridzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, disznóról.

Sarhudás — Misk. 69. — coitus.

Sárhudni — Misk. 44. — coitus.

Sárihatna — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, kanczáról.

Sárlik — általánosan — a kancza.

***Szöketés** — Rava, Udvarhely m. — tehén, kancza.

Tojódzani — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12:384. — coitus, szárnyas állatokról.

Tojózik — Csongrád — a kakas.

***Üzekedik** — Balatonmell., Vas m. — folytat, párosodásra indul; tehénféléről. Tsz. 376. Gyergyószentmiklós; Fejér m. Nyr. 10:188. a tehénről. F. 79. a kutyáról. —

***Üzekedik** — Csongrád — a birka.

***Üzeti magát** — Rava, Udvarhely m. — tehén.

Üzik — Szürnyeg, Zemplén m. — coitus, juhról. Nyr. 12:384.

***Üződik** — a birka. Coitus. — Csongrád, Szürnyeg, Zemplén m. Nyr. 12:384. Moldvai csángók. Nyr. 31:85.

Vizslat — Mtsz. — coitus.

Betegség, orvoslás.

Agygyulladás — Encephalitis. E. G. (ló).

Büdös sántaság — Alföld — ha a juhok körmit nem metszik, a mélyedésekben felgyülemlett szenny megbüdösödik, rothadást, majd sántaságot okoz, a melybe az állat belepusztulhat. L. Körmölés.

Csira — Hydrocephalus internus chronicus. E. G. (ló).

***Csömör** — Gross. I. p. 140. — magyar betegség, a sok húsevéstől.

Dermenet — Tetanus, E. G. (ló).

***Emelgetős** — Nádudvar, Keeskemét, a régiségben — a beteg jószág, a mely a lábáról leesett, hogy emelgetni kellett; ez a pásztor kötelessége és jószágának egyik próbája volt.

***Emelő jószág** — Alföld — beteg jószág, mely lábáról leesett s így emelni kell. L. Emelgetős.

***Esett jószág** — általánosan — a betegségben elhullott jószág; a régiebb időben sokszorosan elfogyasztották. Az ázsiai állattenyésztő nomádoknál ez általános szokás.

Felfúvódás — dobkóróság — Timpanitis. E. G. (Marha).

***Forróság** — Gross. p. 140. L. Csömör.

Guga — általánosan — a fej és nyak találkozási táján a torok felől kifejlődő mirigydagyanat.

Gyík — Angina. L. Torokgyík.

***Hagymázat** — Gross. I. p. 140. L. Csömör.

Hashártagyulladás — Peritonitis. E. G. (ló).

Hasmenés — Diarrhoea. E. G. (ló).

Hasrágás — Colica. E. G. (ló).

Húgykóróság — Diabetes. E. G. (ló).

***Juhbetegségek** — Békés. Vér, Anthrax. Sántaság. Űrüstantaság. Kábaság, Taenia coenurus Sieb. L. Hólyagféreg. Nyúvesség, Oestrus ovis. L. lárvája.

Juh-himlő — „Variola ovis“. Zl.

Keh — Tussis, PPBod. — elégtelen lélegzés. E. G. (ló).

***Kikkü** — Nagyszalonta — kékkő, gáliczkő pora, mint gyógyszer „légykikezdés“ és „szakadás“ ellen.

Kolótikus — M.-Sárköz, Tolna m. — a. m. tuberkulotikus.

Kútyika — Nógrád m. — ha valakinek a szája széle kipállik, arról mondják, hogy „kútyikája van a száján“. *Tótból: kut = zug, innen kutyik = zugocska, tehát: szájjug és nem széle. Másol: zabla. Nyr. 6: 135.

***Légykikezdés** — Nagyszalonta — ha a sebes helyet megköpi a légy. L. Kikkü.

Lépfájás — l. Lépfene. Zl.

Lépfene — vérbetegség, anthrax. Zl.

Lépüszög — l. Lépfene. Zl.

Májgyulladás — Hepatitis. E. G. (ló).

Marhavész — keleti — „pestis bovina orientalis“. Zl.

Megnyilalás — a ló patkolásánál, mikor a szeg nem a pata szarujába, hanem az elevenbe téved.

Mellhártyagyulladás — Pleuritis. E. G. (ló).

Mirigyek — Adenitis. PPBod. szerint „futosó mirigyek“ (ló).

Nádravézés — E. G. (ló).

Nyelvfene — Anthrax linguae. E. G. (ló).

Nyírhothadás — a ló patája talprészén levő nyilszerű kiemelkedés rothadása.

Orbáncz — Erysipelas. Zl. (disznó).

***Pók** — részben a lólábcsontokon, de leginkább az inak állományában képződő, a lábakon látható, nem fájdalmas képződmények mint a: csánkpók, vápásontpók, inpók, csúzpók, csüdpók, hüvelypók, érpók, vérpók stb.

***Rihelő mesterség** — Karczag — szaruból készített tartók, az ungentumot tartják benne, a mivel a rühes juhot gyógyítják.

***Sertésorbáncz** — Erysipelas suum.

Sú — Bugacz-Monostor — a marha pofáján támadó mérges kelés.

Szájfojás — Aphthae, PPBod.

***Szakadás** — Ruptura, leginkább izom-, ín- és vérérszakadás; az ok: erőművi. — **Szakadás** — Nagyszalonta — sebesedés. L. Kikkü.

Szédülés — Vertigo, E. G. (ló).

Szégezés — Csúza, Baranya m. — nyilalás „Szúr a szégezés“. Nyr. 18:382.

Takonykórság — Mucus equi, PPBod. (ló).

***Tarjó** — Gross. I. 156. — morbus: quum vesica feliis in bove tumescit etc. L. Tarjag. PPBod., pustula ulcus, hólyagcsa, pattanás, ragya.

Tehénhimlő — varioli vaccae.

Tetem — csontos képződmények, leginkább a ló lábán mint: őztetem, nyültetem, holttetem, kaptatetem, gyűrütetem; közös jellegük az, hogy, a gyűrütetem kivételével, hosszúkások. Vö. Pók.

Torokfájás — T. S., Nyr. 32: 156. — szentül hitték a pásztorok, hogy a fájós torok mindjárt meggyógyul, ha az ember nyakát háromszor a disznóvályúhoz dörzsöli.

Torokgyík — Angina, Syranche PPBod. — (sertés).

Trokár — Udvari, Nyr. 15:335. — háromélű kést magában rejtő

rézcsőalakú állatorvosi műszer, melylyel a lóherétől fölfuvódott marhát gyógyítják olyan formán, hogy azt oldalába bocsátják s rajta keresztül ömlesztik ki a bajt okozó anyagot. A francia *trocart* átvétele. Nyr. 26:511.

Tüdőgyulladás — Pneumonia, E. G. — (ló).

***Vér** — Anthrax, I. Lépfene Zl.; de más is: ágyékvér, hátvér, vérdaganat. Erre vonatkozik a pástorok kifejezése: „a jószág vérbe döglük“.

***Vérbe dögleni** — Bükkösd — szarvasmarhabetegség, úgy gyógyítják, hogy meghasítják a fülit.

Vérdaganat — Carbunculus Zl.

***Véredzés** — Hortobágy — a ló bőrének vérezése, legyek csipésétől.

***Vér ellen** — Békés — a szem fölött a homlokon vágnak keresztet.

Vérhas — Dysenteria, E. G. — (ló).

Vértályog — I. Lépfene, Zl.

Vérvizelés — Haematuria, E. G. — (ló).

Vesegyulladás — Nephritis, E. G. — (ló).

Veszetség — Rabies canum, PPBod.

V. A FÖLD.

A föld, a nyíl.

Aczintos — Nagykunság, Nyr. 16:141. kiszáradt föld. Székelyf.

Mtsz.: „ojan az agyagföd: ha szárad, megaczintosodik“.

Agyagos homok — mely annyira kötött, hogy a szél nem kapja fel.

***Angyalhullásos** — Karczag — olyan föld, a melyen kiszáradt zombék van; nagyon rázós, döcögös = a Sziklapos.

Apoka — Gömöri palócz, Nyr. 22:480. — Mtsz. szerint homokföld, Nyr. i. h. szerint televény agyagréteg: „Ahogy kimosta a víz a zarkot, megláccot, hogy milyen apokás a föld“.

***Area** — XI. század — equorum regis: a király lovainak szánt terület, vagy szérű. A zaztyi apátságnak 1067 körül kelt alapítólevelében. Előtanulmányok 120.

Atka — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26:139. — rétmelléki terméketlen, agyaggal vegyes homokréteg. Vö. Magyar Halászat Könyve: *atkás fenék* = gyökeres, akadékos vízfenék.

Avar — Hortobágy, T. M. I. — avaros á mező, mikor a kiszáradt fű esőt kap és felújul, ez gyepfű.

Bakhát — Szepezd, Zala m., Nyr. 17:144; Kiskunhalas, Kecs-kemét, Balatonmell. Mtsz. — földhát pl. két kerékvágás, vagy a szőlőtökesorok közt, de hómokdomb is. L. Markaf útja.

Balogtag-féle — Pálfa, Kemenesalja, Nyr. 25:417. — Balog gazda munkásai, ha a tagra mennek dolgozni, nem a Balog-féle

tagot, hanem Balogtag-félét mondanak. Tudálékos.

Bara — Bácska, Nyr. 16 : 317. — nádas mocsár és kicsiny esésű sekély patak; a szerb bara = álló víz, mocsár.

Baranyálni — Baranya m., Nyr. 2 : 184. — boronálni.

Barázda — ált. — keskeny, sekély árok; az ekevas szántja a földbe.

Baromélő — Csallóköz, Nyr. 1 : 231. — legelő; vö. Baromélő Föld, Baromillő.

***Baromélő föld** — 1631 — legelő, a melyért az uraságnak adó járt.

Baromillő — Naszvad, Komárom m., Nyr. 14 : 283; Mátyusföld, Nyr. 20 : 322. — baromélő, azaz legelő.

***Baromjáró föld** — T. S. Kecskemét — a melyen a barom legel.

Bekompolni — T. S. — a legelőre szükséges területet földhányással v. más tilalomjellel elhatárolni. Vö. Fűbocsátás.

Beránnya — Hetés, Nyr. 11 : 44. — borona.

Berek — általánosan — vízjárta rét; vízmenti fiatal erdő.

***Bészabadul** — Csik Gyergyó és Kászónszék konstitúciója 1650 — erdélyiesen felszabadul t. i. a tarló, legeltetés alá. Előtanulmányok 220.

***Birodalom** — 1740 Kecskemét, T. S. — birtok, tulajdon; a kertet

valakinek birodalmába bocsátani. (Göcsej és Székelyf. is, Mtsz.)

***Bitangban élni** — 1669 Nádasdy Ferencz rendelete — az erdő tiltott használatáról; megtilalmazott erdőt jogszerűen használni.

Bitangpuszta — M. ó. — a gazdátlan puszták; Kecskemét.

Boglya — általánosan — magas halomba rakott széna. Török analogonjait l. Gombocz, Nyr. 29 : 54, 134. A hozzá hasonló kemence parasztházakban a boglyakemence.

***Boglyás kaszáló** — Debreczen — 3600 □-öles kaszálóterület, mely egy derék boglya szénát adott.

Bongor — Cs. K. 1628, Udvarhely m., Mtsz. — gyümölcsös, de bokros hely is, a német Baumgarten.

Borozdafű — Alsófehér m. magyarsága, Lázár 120. — a mennyit egy kaszavágás befog egész nyíl hosszán.

***Bökövé** — Tolnay 1786. — tenni a földet: göröngyössé.

Buczka — Alföld — szélhordta homokalakulat; akad 50 méter magas is. Legtöbbször pusztán homok, de van sok megállapodott is, a mikor t. i. a növényzet belép s állandósítja.

Bukor — Bugacsz, T. M. I. — bokor.

Bürü — Göcsej, Őrség, Nyr. 28 : 133., Somogy Mtsz. — gyalog-

híd: árkon v. patakon átfektetett gerenda. (Nyr. i. h. szerint délszláv.)

* **Csalit** — Tolnay, 1786. — bokros hely.

Csapa — általánosan — nyom, pl. kerék, nyúl, disznó, szekér csapája.

Csapás — általánosan — nyom, marhajárás az erdőn, széles út vetéstáblák közt. (L. még H. O. M. H. K.)

* **Csás** — Kecskemét, a régiségben — a kocsikerék forgásával való kimérésnél az az ember, a ki a bal kerék küllőjére kötött csóvát tartotta szemmel. A szarvasmarhafogatban a balfelöli ökör a *csás*, innen történt az átvétel. Vö. Hajzsás.

* **Csávai fehér föld** — Edvi Ilés Pál — bizonyos föld, mely felső Sopron megyében Csáva — Stob — falunál fordul elő. Jó, a tényleg tejelésének előmozdítására.

Csegely — Csík m., Nyr. 6 : 525., Székelység Nyr. 11 : 426. és Mtsz. — a szántóföldek közé ékalakúan benyúló rét, de ékalakú kaszáló is.

Csekharaszt — Vép, Vas m., Nyr. 30 : 446. — szántó és kaszáló. *Csekharasztalja* — uo. — ua.

Csenderes hely — PP., Nyr. 18 : 370. — bokros hely.

Cseplesz — Székelység; Szatmár m., Mtsz. — apró csenevész bokor, erdő.

* **Csepleszerdő** — 1808., Udvarhelyszék — növendék vagy sarj-

erdő, mert cseplesz = apró. Vö. Cseplye.

Cseplye — Mátraalja, Borsod m., Nyr. 30 : 386. — sűrű, fiatal erdő.

Cserő — Duna-Tisza köze, Nyr. 36 : 187. — agyagos, löszös föld. Mtsz. szerint, Arad m., sűrű tuskobokor.

Csihe — Debreczen Nyr. 35 : 93. és Mtsz. — v. csihés = kisebb esomókban lerakott takarmány-v. kis szekér széna.

* **Csikér** — Karczag — hóvizés, álló pocsolya.

Csomó — Szilágysomlyó, Nyr. 16 : 238. — meghatározott nagyságú szénarakás.

Csordajárás — régiségben — a csorda útja; már 1282., Oklsz., Charadajaras.

* **Csordajáró** — Mtsz. 1. Csallóköz; Székelyf. csordára járó (marha); 2. Csallóköz; Székelyf. legelő, melyet a csorda jár; 3. Háromszék m., csorda-út, csordacsapás.

* **Csorda-kelő** — Háromszék m., Mtsz. — csordagyűlőhely.

* **Csorda-nyom** — Oklsz., már 1525-ben: „Quedam via Chorda Nyom apellata“ — rovátkosan kitaposott út, mely a csorda egyforma lépésétől ered.

Csorda-út — Oklsz., már 1291-ben: „Que via uocatur wlgariter Churda uta“ — vagy csordajárás.

* **Csóva** — általánosan — egy kötés ág, szalma, nád vagy széna, botra, póznára kötve; ma a tila-

lom jegye, a régiségben valószínűleg az időleges jogszerzés jegye is. Osztozásnál, kimérésnél az egységek jelzője. Innen a példabeszéd: „*A hol a csóva, ott a tilalmas*“. A csóva kitűzése: kicsóvázás.

Csölle — Naszvad, Komárom m., Nyr. 4 : 235. — nádkéve.

Csörmő — Nagykunság, Mtsz. — nádtörmelék; tüzelőanyag.

Csuha — moldvai csángó, Nyr. 30 : 176. — rúd vagy bokor, mint jegy a földmérésnél.

Csutaj — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30 : 386. — sűrű, fiatal erdő.

***Czabol** — Székelyf., Mtsz. — tilosban járva gázolja a vetést.

***Czapax** — XVIII. sz., 1719, Fertőszentmiklós — legelőről, a mai „képes“, hogy t. i. „négy határ ötezer juhot (bír) képes kiktartani“ = lat. capax.

Czelőke — Szókedences, Somogy m., Nyr. 3 : 140. — bokros hely; különben furkósbot.

Czibakhát — Sárköz, Nyr. 32 : 461. — dűlőútak végén a határkarók vonala, mert czibak = czövek, itt határkaró (Mtsz.).

Czinkushúzás — Székelyföld, Mtsz., Alsófehér m. magyarsága, Lázár 35. — sorshúzás közös föld kiosztásakor.

Dancza — Mezőtúr, Nyr. 11 : 285. — zsembékos fenék, a melyben hó- és esővíz megáll; idővel jó kaszáló.

Delelő — általánosan. L. Déllő.

Delelők — Hortobágy, T. M. I. — a legelőrészekeken itt-ott ültetett kis erdők, a fanem az ákác. Nagyon rossz időben a juhokat és birkákat a ülelőkbe hajtják.

***Déllő** — Oklsz. 1436. „Ipsum vadum non hoc nomine Agyagos sed *dellew*“ = delelő. Az a hely, a hol a legelő jószág dél idején megpihen; rendszeren az itatóhelyen. Csík m., Mtsz., déllő: a szántóföldnek délre fekvő lába.

Denár — (Századok, 14 : 682.), Nyr. 17 : 575. — „Kisújszálláson a forintos elnevezés van használatban, a forint 102 denárral számítatik, egy forintos föld = 1000“, itt telekmérték, de értelme homályos.

Disznóföd — Hortobágy, T. M. I. — a melyen a csürhe járt.

Domb — Hortobágy, T. M. I. kisebb halom.

***Donatárius** — XVII. sz., fogarasvidéki tanuvallatás — adományos, ki adomány útján jutott földbirtokhoz.

Dűlő — Oklsz. A régiségben: dulew, deley, dellew, dewleye; már 1254-ben: *confinium, collimitium*. Kemenesalján *düll^uδ*-nek ejtik. (Nyr. 32 : 510.; szöfejtése Nyr. 32 : 353, 445.)

Ebes — Hont, Füzes-Gyarmat, Nyr. 30 : 386. — zsembékos, csalitos vízpart, de dűlő is.

Égevényföld — Mátyusföld, Nyr. 20 : 324.; Csallóköz, Palócszág,

Mtsz. — homokos v. kavicsos sovány föld, a mely könnyen kiszárad és benne a vetés kisül, azaz kiég, innen égevény.

Egy fertály — 1. Fertály.

Egy hely — 1. Fertály.

Éjháló — Székelyföld, csángó, hétfalusi magyar, Malonyay 2: 45. — ha a legények a marhával éjjeli legeltetésre vagy favágásra kimennek.

Ekényi — egy ekényi jog az Árpádok korában 120—150 hold, 1. *Kötél* alatt is. Tagányi F. K. p. 31.

***Élni** — XVII. század — a legelőről: „hogya azt *ne élje* akárki“ = használni.

***Élőföld** — Kecskemét 1737 T. S. — a komposessorok szántóföldje; Veszprém m. élőföd = szántóföld, Mtsz.

Első foglalás — sok helyen divott még a XVII-dik században is. Az első foglalás törvényét önkénytelenül egészen szabatosan mondja ki Debreczen város 1673-i ki statutuma így: „Az ki az Elepen parlagot felfog, avagy gyepet feltöret, míg élni akarja, élheti; ha eláll mellőle, *az foghatja fel, az ki éléb éri*. Tagányi f. k. p. 12., 13. A székelyeknél törvényét a Bogát pusztán így mondták ki még 1828-ban is: Kiki annyi földet foghat fel, a mennyi neki tetszik, de nem adhatja el s ha három évig nem miveli „ha más előbb beléakaszthatja az ekéjét, nála nélkül marad“ t. i. az előbbi. Tagányi f. k. p. 21.

ÉR — Hortobágy, T. M. I. — vízszakadék kis parttal.

Erdőkaráj — Csitár, nyitrai palócz, Nyr. 33: 462. — erdőszéle, a tót kraj = szél, karima. Nyr. 33: 467.

Erdőlni — Háromszék m., Nyr. 3: 324., 5: 36., Udvarhely m., Mtsz. — fát vágni v. gyűjteni az erdön és hazaszállítani. A régiségben 1623. Brassó város legeltetési rendjében a mai faizás értelmében.

Erdőlőpénz — Oklsz. — „gebühr für das waldumhauen“. 1480 körül: Erdelewpenz florenum 1. Reethpenz florenos 2.

***Erdőpénz** — 1637. A jászói Convent tanuvallatása — az erdő legelésnek taksája.

Eresztvény — Hernád völgy és Cserehát, Gömör m., Tarczal, Paun, Nyitra m., Háromszék, Nyr. 17: 554. — fakadó, sűrű bokros fiatal erdő. A régiségben: Kolozsvári glosszák 1577. (Nyr. 36: 19.) *erezven* = lucus, silva, nemus. Oklsz. 1231: *Eresteun*; 1244, 1296. Ad vnam partiam siluam quod vulgo vocabulo *erezteuen* dicitur stb. Nyr. 6: 123. szerint, XIV., XV. században az az erdő, a melybe a jószágnak szabad bejárása volt. Bátorkeszín hegyhátnak, Kont-Füzes-Gyarmaton szőlőhegynek, Leleszen dülőnek neve. Nyr. 30: 386.

***Faluszer** — Bereg m., 1556. — a sorrend, a mely szerint a nyílföldeket juttatták.

***Favágító** — sok helyen — favágóhely.

Fehérföld — I. Csávai fehérföld.

Fejsze — Dósa, Jászkunság, (Századok 14:682.) Nyr. 17:576. — egy öl föld = „egy fejsze föld“.

***Felfogni** — Debreczen, XVII. sz. — földet: mivelés alá venni; vö. Fűbocsátás. Peselnek falu 1715. évi constitucioiban (Előtanulmányok 276.) felfogni: területről valami más czélra lefoglalni.

***Felkérni** — Kecskemét — a feljelentő (I. Szükös) a följelentés fejében „felkérhetette“, azaz magának kérhetette a telelőkertet.

***Felnyesés** — 1807. törvényben — az erdőszakaszok felosztása és megjelölése.

***Felszabadítani** — általánosan — a tarlót, irtást stb. legeltetésre. XVII. század.

Férőjű — Székelyf., Nyr. 38:95. — „három véka *férőjű* föld“, azaz három véka vetőmagot magába fogadó föld; férőjű tehát a. m. beleférő. Vö. Fertek.

Fertály — általánosan — úrmérték, de a föld viszonylatában telekmérték is. A Mátyusföldön (Nyr. 17:478., 20:324.) *egy fertály* = egy egész telek = Vezekényen 58, Tallóson 66 hold. *Egy helynek* is mondják. Vö. Fertó.

Ferté — Oklsz. — I. Fertó.

Fertekű — Székelység, Nyr. 28:95. — „Hány véka fertekű a föld?“ azaz hány véka *férőjű* =

hány véka vetőmagot magába fogadó a föld.

Fertó — Ormányság, Nyr. 7:525. — egy negyed telek (fertályból).

Fertonpénz — Oklsz. — 1700: „Minden vidéki emberek, valakiknek helyünkben házok nincsen s dézmaadó szőlejek vagyon, fertonpenzt denar 72 szoktak ónagyságoknak dézmájok mellé fizetni.“ M. Gazd. tört. Sz. VII. 405.

Fertő — Oklsz. — már 1055-ben: „Posthec ad elenni humuk inde ad harum *fertheu*“. Később *ferther*, *fertheu*, *ferthoe*, *ferthu*. Sáros hely pl. itatóhelyeken; disznófertő.

Ficzko — Mátyusföld, Nyr. 20:324. — egy negyed telek; a fertály negyed része. Ilyennek tulajdonosa *ficzkós gazda*.

Figur — Felsőszentgyörgy (Századok, XIV:683.) Nyr. 17:576. — „egy kötél földben van 4 figur = 45 forintos = 40 hold“. Vö. Kötél, Forintos.

***Fik** — Tolnay, 1786. p. 22. — „a földet fikká teszi“. Értelme talán az, a mit a Mtsz. közöl a Marczallmellékről: „Agyon fikja a lovait“ = agyonhajtja, azaz tönkreteszi, tehát a földet fikká teszi = tönkreteszi, rablógazdasággal *agyon b..a.

***Fok** — Hortobágy, T. M. I. — vizszakadék, magas parttal.

***Forgóföld** — Debreczen a régiségben — három-, illetőleg hét-évenként új osztásra kerülő föld.

Forintos föld — (Századok XIV: 682.) Nyr. 17:576. — Jászkiséren egy katasztrális hold, Kunhegyesen 1275 négyszögöl. Vö. Denar (forintos = 102 denar), Figur.

***Föld** — alkalmazás vagy kapcsolat szerint: baromjáró-föld, marhájáró-föld, *nyilas-föld*.

***Földinspector** — Debreczen, XVII. század — a ki a földosztást végezte, ellenőrizte.

Földkiosztás — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI. 18. — „Mérőszöke kecskeméti őseinknél a *kocsikerék* volt, a melylyel a mérést úgy teljesítették, hogy a kocsi két első kerekének küllőjére szalmacsóvát kötöttek és megsabták, hogy hány kerékforgásnak megfelelő földterületet adnak át. A kerékforgást a kocsi két oldalán ülő polgár ellenőrizte. Vö. *szakállal mérni*.

***Futóhomok** — Alföld — leglazább, mely a szél hatására megmozdul s különböző alakulatokat teremt.

***Fűbér** — a régiségben 1588., Oklsz., 1672., Győr, T. S., 1676. szemerei közbirtokosok rendje; Kecskemét — legeltetésért minden darab jószág után fizetett díj. Vö. Szájpénz.

***Fűbocsátás** — Kecskemét, T. S. — a legelésre szükséges terület átengedése; ezt *fel kellett fogni, megéptetni, törni, telekesíteni és bekompolni*. 1643-ban a Hajdúságban kaszálóhelyek kiosztását is jelenti.

***Fűhegyön** — Kiskunhalas — jár tavaszkor a jószág, a fű t. i. kibuvik.

Füled — Répczemellék, Sopron m., Nyr. 11:518., Alföld és Fehér m., Mtsz. — megmelegszik, erjed az összerakott takarmány, széna.

***Fűmegbocsátás** — 1643. Hajdúság — kaszálók kiosztása.

Fűosztás — Tagányi f. k. és Nyr. 24:182. — legelő, kaszáló kiosztása.

***Fűpénz** — I. Fűbér.

***Fűszakasztás** — 1643. Hajdúság — kaszálóosztás.

***Füvelni** — XVII. század — füvet gyűjteni (sarlózni?). 1636., Oklsz. Egy rétecske is vagyon. Az udvarbíró füveli lovát rajta, tehát legeltetni is.

***Füvelőhelyek** — 1646. lólegeltetési rend — a hol legeltetni lehet; védve is voltak a felszántás és szűkítés ellen.

***Füveskert** — T. S., Kecskemét 1600. — legeltetésre alkalmas helyek a pusztán, a melyeket a város osztogatott.

Füvönosztás — gypes, füves pásztákkal való határjelölés az egyes, kiosztott tagok között. Tagányi f. k. p. 30., Oklsz. is ismeri 1297-ből ilyen értelemben; Fyunwztas.

***Gaz** — Szilágyság, Mtsz. — kis erdő, cserjés erdő.

Gesztencze — Csallóköz, Nyr. 27:524. — nádrakás.

Gesztes — Bábolna, Komárom m., Nyr. 30:386. — több pagony együtt.

Gezemicze — általánosan — száraz törmelék, pl. a boglya körül is.

Göbolyjárás — általánosan — a régiségben: Félegyháza, 1781—1801. évi jegyzők., az a legelő, amelyre a hizómarha jár. Hódmezővásárhelyen, Tud. Gyűjt. 1819. II. 37., határrész neve.

***Gulya-járás** — Hortobágy — I. Járás.

Gyaka — Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:528. — szalmahordó hegyes farúd, közepén faszeg.

Gyalogföld — (Századok XIV: 682.), Nyr. 17:516. — egy gyalogföld Jászapátin = $\frac{1}{4}$ sessio, azaz 400 forintos váltságú föld negyedrésze, Jászladányban = 12 régi hold = 56 katasztrális hold és 206 □-öl. Értelmezhető úgy is, hogy olyan darab föld, a melyet gyalog (mondjuk 1 nap alatt) körül lehet járni.

***Gyeppenz** — T.S., XVI—XVII. sz. — tózsérek fizettek marháik után.

Gyepszél — Hortobágy, T. M. I. — határ vége, legszéle.

Gyepszélén fehérlik Toldi Lőrincz [háza.

Arany: Toldi, VI.

***Gyepű** — általánosan — sáncszerű földhányás, bekerítése, különösen a marha bebitangolása ellen. Cs. K. 1628, Középszolnok

m. 1728., Kraszna m. 1725. Vö. Határgyepű.

Gyóta — Ormánság, Baranya m., Tsz. — legelő.

Gyöpszin — Kecskemét — kivágott gyepestéglák, az árkolások kirakására.

***Hajszos** — Kecskemét a régiségben, T.S. — a kocsikerék forgásával való kimérésnél az az ember, a ki a jobb kerék küllőjére kötött esóvát tartotta szemmel. Hajszás vagy hajszos az ökörfogóban a jobboldali ökör; innen vétetett át. Vö. Csás.

***Hajtópénz** — 1581., Gyergyó, Kecskemét — a legelő marha után fizetett taksa, de szerepelt a marhakereskedésben is. Előtanulmányok 168.

Halesz — Tiszaföldvár, Nyr. 29:233. — Tiszaföldvár tövében keskeny barázdákra osztott földdarab van, mely a község szegényebb lakóinak veteményeskertje; az egésznek *halesz* a neve. Régente ugyanis a Tisza évenként elöntötte Földvárt; a terület mégis bevetették, mondván: „*halesz*, jó, ha nem, hát nem“. Székesfehérváron szőlőkert neve. Fóth és Tápiószele szőlő, t. i. *halesz* szőlő. Gömörben „Hogy ne vóna gazdag, mikor két pusztája van, az egyik *ha vóna*, a másik *jó-vóna*. Analogiák: mihaszna, Neszürjhegy (Szegeden szőlőhegy), Únomhegy, Ebkérdi csárda, Mitlátsz (kutyánév).

Halhé — Ada, Bács m., Nyr. 27:413., Heves m., Mtsz. — ol-

dalra fektetett rend, pl. „a kivikethalhéra fektettük“ = oldalukra, vagyis úgy, mint a halhajak = halpikkelyek, egymást félig elfedve.

Hálogatni — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — kijárni hálni, például az esztenába: „nyáron hálogatni megyünk“.

Halom — Hortobágy, T. M. I. — kisebb a dombnál és kerek. — **Halom** — Osv. 54, Sárrét-domb — rendeltetése szerint temető, őrhalom, les, akasztó, kivégző; a vezérek korában a sátor helye is — állítólag.

***Haraszt** — általánosan a régiségben is — a mi nem kaszáló, nem rét, de legelhető növényzettel bír, melyet nem kaszálnak, mely tehát őszkor kiszárad s ekkor zörög.

Nem hiába zörög a haraszt.

Közm.

Sok helyen: lehullott lomb.

***Harasztot legelni** — XVII. század — takarmányszűke idején a lehullott lombot föletetni.

***Hát** — Debreczen, már a régiségben is — *hátosabb* részei a Hortobágyinak, melyeket szántottak, t. i. domborulatok. — **Hát** — Hortobágy, T. M. I. — a föld hátja (így), bizonyos földterület magasabb fekvésű része.

***Határgyepű** — két helység közötti ránczolás. Cs. K. 1628. p. 83. Vö. Gyepű.

***Határszabadítás** — XVIII. sz., de máig is él — a tilalmi idő leteltével a legeltetés czéljából.

Határvetés — Ozsdola, Háromszék m., Nyr. 36:326. — határmegállapítás (analog kifejezés: nyilvetés).

Hátashely — általánosan — emelkedettebb hely a síkon.

Hatló — Barkóság, Nyr. 32:522. — nehezen járható út (csak hat ló húzhat rajta).

Hátáság — M. ó., Kecskemét — húzóó domborulat.

***Hévar** — Karczag, de Biharban is, B.-Udvari — vékony, hólyagos jég, mely recsegve szakadozik be.

***Heves-pusztá** — Prónay „Vázlatok“ 1855. — fátlan, napsütéses pusztá.

***Hidas** — T. S., XVI—XVII. század — hídpénz v. vám értelmében, tózsérek szava.

Hodáj — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — hold, pl. sok hodáj földje van = sok hold földje van.

Homok — Alföld — homokterületek, melyek sokszorosan gazdasági jelentőséggel bírnak s különbözők; van: agyagos-, kavicsos-, meszes- és televényes-homok; végre futóhomok.

Homokság — Ortelius — „Homogshag“ néven már 1609-ben. Kecskemét környezetének homokterületei *Treitz* vizsgálata szerint szelek szórása a Duna völgyéből.

Homokzátóny — az ártereken a homoklerakodások, főképpen a Duna árterein. *Hauer Béla*.

Horh — Dunántúl, Nyr. 21 : 94., Mtsz. — mély (hegyi) út.

Horog — Pannonhalma, Nyr. 19 : 37. — magas partok között fekvő út.

Hortobágy — általánosan — *Ohat, Mátá, Zám* pusztákból; ezeknek *részei*: Halászköz, Macskatelek, Faluvégfalom, Pentezug, Ludashalom, Hármashalom, Szatmáritelek, Kungyörgyhalom, Disznóföd, Mátahát, Feketerét, Szásztelek, Derzsitélek, Hármásijárás, Sárosér, Papegyháza, Mátaitelek, Toronydomb, Ökörföld, Elep, Nagyálomzug, Kösélyszeg, Csunyahát. *Vizek*: Kösélyfolyás, Kadaresfolyás, Árkusfolyás, Sárosér, Hortobágyfolyó.

Hóstát — szerte, főleg Kolozsvár, Nyr. 24 : 251. — külváros, a német Hofstadt.

Högy — M. ó., Kecskemét tája — a puszta minden domborulata, a melyről a víz lefolyik.

Imeshold — 1492: In verre autem sessio dimidia soluet medium cubulum auene: cum eodem vero habent seminare; quod vocant *ymes hold* (DL. 36992). 1492: Item in autumnno et verre quodlibet aratrum habet arare vnum juger, quod vocant *mezhold*. (Uo.) MNy. I: 377.

Imola — Székelyf., Csallóköz, Mtsz. — semlyék, ingovány, szittyó (*Juncus*.) 1193., Oklsz. Inde ab aquam *imola*. 1476., Oklsz. Secus quendam vallem *Imylamacharalio* nomine *Euzfew* vocatum.

Irtás — általánosan — kivágott erdőn a földben maradt gyökerek sűrű bozóthajtása, egészen fiatal erdő is. Nyr. 30 : 386.

Irtványos — szerte — az irtás.

Iszkes hely — Zselyk, Besztercze-Naszód m., Nyr. 18 : 576. — északos hely (talán északnaknéző).

Itó — Oklsz. — Itató. Már 1211. *Ituuh*. Jószággal kapcsolatban. 1417: „Ewkuytho“ = Ökörítató. 1456: „Oewkewrytho, Wye-wkerytho“ = Ökörítató. Ugyanakkor „Loytho“ = Lóitató.

***Járás** — általánosan — a hol a jóság legelve jár: göbolyjárás, gulyajárás; minden csapatnak külön a járása; Kecskeméten a gulya mellett azonagy járason egy csürhe is jár.

***Jász hely** — 1746. Jászság — a hol jászok laknak.

Jobbágytelek — I. Székelyh.

***Juhporos** — Kunság — a karámban kupaczkokba összesöpött, száraz juhtrágya, mely tüzelesre való.

Kabolaút — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18 : 432. — több összevágó szekérút v. gyalogösvény.

***Kajtor** — Aba, Fehér m. — puszta. Csiás kajtor vasútállomás: Csiás család pusztája; Fiáth kajtor.

***Kalangya** — Erdély — az a mi a Királyhágón innen gabonakereszt. 1715 Peselnek falu. L. Nyr. 28 : 439. Asbóth; 28 : 399. Melich.

Kapubírság — Oklsz. — 1581: Az kapubírság denar 50, ha valami barom mégyen bé rajta, arról valami kár léssen, az kapus ember megfizesse a kárt hajtópénzzel edgyütt. Székely Oklvt. V. 124.

Kapurovápénz — Oklsz. — 1573: Hozot kapu rauas penzt het kaputol (a kapu használatáért; a nyilvántartás rováson történt).

Karáj — Serkes, Gömör m., Nyr. 19: 45. — halom, dombocska.

Karóleütés — Alsófehér m. magyar, Lz. — a föld birtokbavételének egyik módja.

Kaszacsapás — Zilah, Nyr. 28: 283. — a lekaszált fűnek a földből kiálló hegyes szára. Vö. Csapás.

***Kaszáló** — helyesen — pratum, Wiese. A rétségek eltünése óta mindinkább *rét*.

Kátyú — sok helyen — sáros mélyedés, járókelőnek veszedelmes.

Kavicsos homok — mely kavicsal van elegyítve.

Kavillás — Szeged, Nyr. 2: 44. — őszi időben a mezőnek oly füves része, a melyben a nyulak tartózkodnak. „Kavillásban találod ősszel a nyulat.“

Kegetlen — Beret, Abauj m., Nyr. 2: 520. — sűrű, csalitos hely az erdőben: „kéki kegetlen, forrai kegetlen“.

Keményszik — Kunság — kemény, nyáron megcserepesedik.

Kepe — általánosan — 1. gabonakereszt; 2. ezeknek sora; 3. papnak, kántornak a hívektől szolgáltatott gabona (szalmájában) és fa; van: búza-, zab-, fakepe; 4. aratórész: kepére mennek = aratni mennek részért. Nyr. 33: 22. 1577: Kolozsv. glosszák Nyr. 36: 262.: salarium.

***Kert** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — a telelők, l. azt, vagy tanyaföldek kétfélék voltak, ú. m.: „*Város adománya kert*“, melyet a város bérbe adott és „*Pénzes kert*“, melyek mint örök-birtokok adás-vevés tárgyai voltak; a kert itt kerített legelőt jelent.

***Kertfogás** — 1643 Hajduság — kertnek való hely foglalás. A kert kerített legelő értelmében is.

Két ökör megszántható mező — Komáromi Csipkés Biblia, T. S. 14: 14. Nyr. 36: 100. — akkora mező, amelyet egy pár ökör egy nap alatt felszánthat.

***Kicsóvázás** — XVI. század — a hatalmasul vett területet csóvákcal megjelölni. L. Csóva.

***Kivirágzik** — Kunság — a szík, ha a széksótól kifehéredik. Vö. Széksós.

Kocsikerék — vö. földkiosztás.

Komp — általánosan — határdomb, határhányás, halom.

***Kompolás** — T. S., Kecskemét — legelő- vagy földbekerítés. Vö. Bekompol.

***Kopározás** — Kassa, 1664 — legelt területen újból való legeltetés, azaz kopárra legeltetni.

Kopasz szik — Alföld — mérőben növény nélkül való, olyan, mint az „aszfalt“, erről söpörték egykoron a sziksót. Többnyire víz alatt áll s csak nyáron szárad ki, ha pedig kocsai megyen rája, akkor *zökög*. *Hauer Béla*.

Kopoltat — Patóháza, Szatmár m., Nyr. 19 : 379. — csépellet.

***Kopolya** — Alföld — állandóan megmaradó állóvíz, de időleges ázott kút is.

***Kóst** — XIX. század, 1803., Középszolnok m. — az erdőben a lopott vagy duggatott marha számára készített rejtekhely; Erdélyben — Mtsz. — takarmány.

***Kotú** — Sárret, máshol kátyú — sáros, süppedékes, mélyedés; kotús hely, süppedékes, veszedelmes hely; a pákásztudomány fontos tárgya. Tetétlen, Hajdu m. Nyr. 26 : 238: — rét.

***Kotúsföld** — Karczag — egykoron nádas; Kotú itt a nád töve = zombék. Most búzatermő föld, a melyből az eke még kivetegeti a nádtorzsákat. Vö. Kotú (botanica).

Kottyanó — Túrkeve, Nyr. 3 : 472. — zökkenő, a kerékvájta mélyedés kocsúton. Vö. Kotyor.

Kotyor — Szernye, Bereg m., Nyr. 30 : 300. — kerékvájta mélyedés a szekérun, a kottyanástól. „De kotyoros ez az út“.

Köblösföld — Bihar, Hajdu m., Nyr. 36 : 144. — területmegha-

tározó; a hány köblös a föld, annyi köből termést ad.

Könyérváró högy — M. ó., Kecskemét — földhullám, a melyre a pásztorember felhágott, hogy a kenyeresszekeret lássa.

Kötél — a földosztásnál mint mérték szerepelt; szerepelt 6—10—12—24—30 stb. öles, de ugyanott félkötélnyi jog = 60—75 hold föld, minthogy egy kötélnyi = egy *ekényi* jog = 120—150 hold. Tagányi f. k. p. 31. Vö. Rúdosztás, Fűkötél. Rimaszombatban, Nyr. 26 : 479., kötél = kb. 1 hold. Gömör m. (Mtsz.), egy kötél föld = egy hold. Dorozsmán, uo., egy kötél tanyás oszt. föld = 18 kat. hold; egy kötél nyilas = 8 hold; egy kötél feketeföld = 1200 □-öl.

Kövesföld — Sz. F. B. — kőües föld = *calculosus*; kavicsos.

***Közlegelő** — általánosan — közös legelője a helységeknek.

***Közönséges** — a régiségben mindig — a közös helyet, így közlegelő = közönséges legelő; közönséges pásztor = közös p. stb.

Láb — Alsófehér m. magyarsága, Lz., 35.; Szilágy m., Mtsz. — egy tagban levő nagyobb földbirtok.

Lábas — Mátraalja, Borsod m., Nyr. 30 : 386. — *lábas*; Háromszék m., Mtsz.; lábán álló, még le nem aratott gabona, le nem vágott erdő.

Láncz — általánosan — egy hold-föld. Alsófehér m. magyar-

ságánál (Lz. 35.) ma 10 m., régente 10 öl széles és dűlőhosszúságú föld. Vö. Fűkötél.

Láp — általánosan — ingóláp, a melynek felületét vizinövény-szővedék borítja; alatta a mélység. 1261: Oklsz., Terras Lap etc.

Lapác — 1310—1338., Oklsz. — Ad wallem *Lapaz* dictam = síkság.

Lápás — 1468., Oklsz. — Terras arabiles *Lapasweghath* vocatas.

Lapos — Hortobágy, T. M. I. — vizenyős, vízjárta hely. — **Lapos** — általánosan — csekély mélyedésű hely; 1288: Oklsz. In *Lopus*-telek tria iugera.

***Láz** — 1838: Máramaros, de egybűtt is — a szláv lazi; irtványok; de fensik, erdei tisztás is.

Lazna — Tiszaadony, Vásárosnamény, Bereg m., Nyr. 27:478., Szabolcs m., Mtsz. — gizgazos hely, fű. „Ide is kell hajtani a jószágot, hadd legelje le a lazrát“. Laznahely = kaszálóhely.

***Legelő** — (Tolnay 1786.) — javítás lovak után, a letaposott talaj felporhanyítására, ehhez kell — holsteini parasztek szerint — egy ló után öt szarvasmarha; a francziák szerint négy ökör és három tehén. — **Legelő** — Pest városa földjei osztatlanok voltak, mindenki kénye-kedve szerint használhatta. 1720-ban az egész határ *legelőnek* van véve. Világosan kivehető, hogy a súly nem a földművelésen, hanem az állat-

tenyésztésen feküdt, p. 16. Tagányi f. k.

***Legelőhely** — Ver. 74. — *Pascuum*.

Legelő mező — 1760., Oklsz. — legelőhely.

Lehen — jobbágytelek. (Német: geliehenes Gut = kölcsönzött.) Nyr. 24:303.

Lirtpénz — Oklsz., — Erdőbér. 1520: Tenentur dare pecunias que vocatur lirth penz idest erdewber.

***Lőfőség** — székely szó — birtok, mely a lőfőség anyagi alapját alkotta s úgy látszik 40 holdnyi volt.

Lok — Székelység, Nyr. 11:470., Mtsz. — völgylapos.

Lonka — Bukovina, Nyr. 6:472. — a. m. lunka.

***Lopott út** — Pusztaszentmiklós — rossz, hepehupás.

***Lunka** — Kraszna m., 1719. — egy a lankással.

Máglya — több helyen, Mtsz. — szénaboglya; értelme: rakás.

Magyar földközösség — az ősidőkbe nyúlik vissza. Fokozat: a) első foglalás, b) nyilvetés, c) nomád gazdaság. Tagányi f. k.

Maláka — a régiségben — pocsolya: a szláv mlaka. 1254—1378: Aquam que Chorna malaka dicitur. 1347: Vnam aquam paludosam *Malaka* vocatam.

***Marha-élés** — Székelyf., Mtsz. — marhalegelő. *Marhaélőhely*,

Székelyf., ua. *Marhajáró*, Hegyalja, Mtsz., ua.

***Marhanyaraló** — Kecske-mét régisége — hely, a hol a marha nyáron át legelt.

***Marhatelelő** — Kecske-mét régisége — hely, a hol a marha telelt.

Marikkal rakott föld, zombékos, befüvesedett hely. Vö. Monyas szik.

Markaf útja — Kiskunhalas, Nyr. 15:282. — Markalf útja: kocsúton a két kerékvágás közötti, rendszeren begyöpösödő emelkedés. L. Bakhát.

Megépíteni — l. Fűbocsátás.

Megfordítani — Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:283. — a csűr földjét agyaggal bevonni.

Meszes homok — mely mész — szemcsés.

Mező — Hortobágy, T. M. I. — a telkeken most jó *mező* van. Gazdag legelőkön viz az út ke-
[resztül]
Ott hever a göboly;
Rekkenő a hőség, azért nem
[fogyaszt most]
A kövér *mezőből*.

Petőfi.

— **Mező** — általánosan — füves puszta, itt-ott maga a fű is. 1055: Oklsz. „ad bagat *mezee*“ ezóta gyakori helynév.

Mezőpuszta — Oklsz. — 1564: Az ki zsellér mező pusztára száll, annak négy esztendeig való szabadsága legyen, mind adótul és minden rendbeli szolgálattul. (M. Gazd. tört. Sz. I. 70.)

Míres — Ék. felföld, rutén, Nyr. 25:298. — mérés = kb. egy holdnyi terület.

Monyas szik — Alföld — az Alföld szikesein kis, féltőjásalakú, füves kupaczkok, melyek a szikes tócsák szélein állanak. *Hauer Béla*.

Monyókos(föld) — Nagykunság — agyag- és szikvegyületű föld, mely a vizet nem veszi magába. Nyr. 3:281.

Nád — Oklsz. — Arundo. 1282: *Nadmezeu* stb. helynevekben.

Nádas — Hortobágy, T. M. I. — nád, Arundo, termőhely.

Elfeküdt már a nap túl a *nádas*
[réten].
Arany.

— **Nádas** — Oklsz. — arundinosus. 1259: *Nadoslaz* s helynevekben.

Nádderok — Csallóköz — nádas tó. Nyr. 27:524.

***Nemes lábföld** — Torda — a nemesek része, ellentétje a paraszt nyíl. Tagányi f. k. p. 23.

Nomád földközösség — az adott darab földnek kiélése után való más darabnak művelés alá vétele. Tagányi f. k. p. 11.

Nosztok — Nostoc commune Vauch. L. Vakszik.

***Nyaráló** — 1678., Kecske-mét — nyári legelő, hol a gulya az egész nyarat kihúzza. L. Telelő.

Nyerénk, nyerénkes — Udvarhely m. — a mezei út vagy

országút harmat és eső után. Nyr. 26 : 330.

Nyersés — Szentgyörgyvölgy, Zala — irtáshely. Nyr. 2 : 280.

Nyiristye — Klézse, Moldva, Nyr. 5 : 89. — tarló; oláhosítás.

***Nyomás** — általánosan a régiségben is — az a határrész, a melyre a barmot azért hajtják legelni, hogy azt megrágyázza. Oláhban nimás, imás. (Nyr. 30 : 177.); a régiségben, 1425 : Nyr. 22 : 362., Terres arabiles . . . in tribus calcaturis *nyomas dictis*“. 1413 : Oklsz., *nyumas*.

Nyomás — Kecskemét, Nyr. 19 : 46. — marhalegelő. Vö. Nyomos föld.

Nyomos föld — 1612. — az, a melyet a marha legelve jár, így nyomot ró és trágyáz. Vö. Nyomás.

Oktál — Mátyusföld, Nyr. 20 : 327. — egy helynek vagy teleknek fele; Mtsz. szerint sessio octava: Jallóson 33, Vezekényen 28 hold; Horpácson, Sopron m., 48 mérő.

Ornyák — Orosztony, Zala m., Nyr. 24 : 384. — szűk völgy-nyílásban levő rét.

***Ökörföld** — Debreczen, Hortobágy, T. M. I. — legelőterület, a melyre csupán jármos ökröket lehet legelőre hajtani.

***Ökörjáró hely** — 1738, Torda — ökörlegeltető hely.

***Ökörkert** — 1632., T. S. — kerített ökörlegelő.

Ökörmező — Sonkád, Erdőhát, Szatmár m., Nyr. 3 : 382. — a mező azon része, a melyen az ökröket legeltetik.

***Ökörtilalmas** — 1738., Torda — legelő, mely más jószág előtt tiltva van.

Öl föld — Dósa, Jásznagykunszolnok m., Nyr. 17 : 576. (Századok XIV : 682.) — egy öl föld szántóföldben = két kat. hold és 124 □ öl; kaszálóban 1422 □ öl.

Ősz határ — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34 : 106. — a határnak azon egyharmad része, a melybe a tagosítás előtt búzát és rozst vetettek; a vetés idejéről így nevezve. Vö. Tavasz határ.

***Padkás szik** — Karezag — szikes helyek, a melyeken a lefutó hólé lapos folyásokat vájt; ezeknek partján üldögél a pásztor, ezért padkás.

Pagom — Écs, Győr m., Nyr. 30 : 386. — pagony.

Pagon — Rábaköz, Edve, Nyr. 30 : 540. — pagony.

Pagony — szerte — bokrosodó erdővágás. Nótában : Halas, Nyr. 30 : 386.

*Pagonyomban széles árok
Vadat lesni oda járok,
Még a vadat lesem, várom
Megjelenik legott három
Barna kis lány a *vágáson*.*

Pap — általánosan, Kaba, Nyr. 25 : 426. és Mtsz. — a gabonakereszt legfelső kéréje. Tréfás.

Papné — általánosan — az alatta fekvő kékék, számszerint 17. Tréfás.

Paraszt — Tokaj, Nyr. 19:432. — szántáskor szántatlanul maradt föld.

Parlag — általánosan — bevetetlen föld.

***Parrag** — Somogy — l. Parlag.

***Pascua** — a régiségben — legelők.

Páska — Rimaszombat, Nyr. 5:229. — legelő, a latin pascua. Tót: paša.

Páskáczin — Hetés, Nyr. 2:373. — legelő, a latin pascua; oláhos alakban.

Paskó — Nyitrai palócz, Nyr. 32:467. — legelő, a tótban pašt = legeltetni.

Paskom v. **páskom** — általánosan — legelő, pascua.

Paskony — Komárom m., Nyr. 4:283. — legelő, a páskom.

Paskum v. **páskum** — szerte — legelő, latin pascua, pascum.

Passág — a régiségben — mocsaras hely. 1426—1486. Oklsz. „Venissent ad decursam cuius dam Riuli sew loci paludinosi wlgo *pasagh* vocati. 1430: Loci paludinosi wlgo *passagh* vocati.

Pást — Barkóság, Palóczság, Tsz. — pázsit.

Pázsit — általánosan — fű, gyep.

Pénzesföld — XVII. század, Debreczen — az, a melyet a gazdák pénz ellenében béreltek.

***Pénzeskert** — Kecskemét, T. S. — l. Kert.

Petrencze — általánosan — kis szénarakás, a melyből a boglyát állítják össze.

***Pocsvány** — Karczag — posvány.

Poléta — Sárköz, Tud. Gyűjt., 1833., Nyr. 34:486. — sorrend, a mely szerint robotolnak. (Balétából, a mely ezédula juhvágóknak a fogyasztási hivatalból. Mtsz.)

Porgolád — több helyen — gyepükéretés a mezőn, a bitangoló jószág ellen. Már 1613—1696-ban. Oklsz.

Porgoládkapu — általánosan, T. S., K. p. ü., 1632. — kerítések és gyepük kapuja, bitangoló jószág ellen való. Vö. Progládkapu.

Porszik — Alföld — melynek felülete nem kötött, kemény.

Pózna föld — Jászalsószentgyörgy (Századok XIV:682.) Nyr. 17:576. — egy pózna föld = négy kat. hold és 222 □-öl; 24 pózna = egy sessio.

***Progládkapu** — a határgyepün, úgy készítse, hogy magátul betevődjék. Cs. K., 1628. p. 84. Vö. Porgoládkapu.

Próstyá — szerte — fakerítés; 1721. Oklsz., kiki tartozik jó sövént, árkot, *próstyát* tartani.

Pusztá — Hortobágy, T. M. I. síkság, róna, nem mindég az. Kietlen föld, pusztaföld. Nagy róna, síkság, a hortobágyi nagy róna.

Szólás: Elgyött már megnízni a rónát. — **Pusztá** — általánosan — síkon fekvő szántó föld, legelő stb. Oláhban *pustă* (Nyr. 17: 120.); svábben *puszte* (Nyr. 23: 231.); Zsolna tótjainál *pusztosina* is (Nyr. 26: 423.); Szláv: *pustĭ*, *pustŭ*; finn: *autia*, gót *auths* (Nyr. 11: 414.). A régiségben 1306—1359. Puztaság, 1416. Puztha stb. (Oklsz.). *A pusztá nem sivatag, hanem gazdaságra alkalmas terület.

Pusztás — a régiségben is — sík, erdőnélküli; 1700: pusztás lévén sokszor a szőlőben. 1712: pusztás helyekre vad fákat ültessenek (Oklsz.).

***Ráfeküdni** — Kecskemét, XVII. század, T. S. — a területre: azt elfoglalva tartani.

Reglő — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 328., *regelő*, Csik m., Nyr. 26: 428. — legelő.

***Rét** — helyesen — vizes, vagy vízjárta hely, sással, náddal és egyéb vízi növényvel felverve, a latin: *Palus*, a német: *Ried*. Vö. Kaszáló. 1223 óta helynevekben gyakori (Oklsz.). — **Rét** — Hortobágy, T. M. I. — régente a gyékény és nádtermelő területeket nevezték rétnak. Ezeknek a helyén most sík talajon rövidszárú fű terem. *A rét sokszorosán synonym a kaszálóval.

Rétecske — 1636., Oklsz. — „Egy rétecske is vagyon. Az udvarbíró füveli lovát rajta“, itt legelő az értelme.

Rétkert — 1481., Oklsz. — „*Duas particulas pratorum Rethkert vocatorum*“.

Rezala — Gilvánfalva, Baranya m., Nyr. 30: 386. — irtás.

Rezes — Moldvai csángó, Nyr. 30: 171. — helyesen: *részes*, az a kinek egy őse a földosztáskor részt kapott.

Rigya — Velencei tó, Fehér m., Nyr. 17: 431. — ladikkal nehezen járható zsombékos, buczkás, torzszsal vegyes nádashely. *Mások szerint ritkás náddal felvert hely.

Róna — Hortobágy, T. M. I. — ezt a szót Konyi János vezette be az irodalomba. Vö. MNy. III: 125.

Redő árkok nyílnak, homloka
[rónáján].
Petőfi.

Rovásosföld — (Századok XIV: 682.) Nyr. 17: 576. — Törkevén: egy rovásosföld váltsága 22 frt volt; egy rovásosföld szántóban = nyolez hold.

***Rudas** — sok helyen — petrencze vagy annál valamivel nagyobb szénacsomó; 12—16 rudasszéna ad egy boglyát. Az elnevezés onnan ered, hogy rudakon hordják a boglyarakáshoz a szénát.

Sarabolni — Dunántúl, Mtsz. — füvet, gyepet megnyírni sarlóval. Az osztrákbajorban = schrappen. Nyr. 24: 395.

Sarló pénz — T. S., Kecskemét — legelőhasználat után járó taksa.

Séd — Dunántúl, Mtsz. — folyás, csermely; 1095 óta helynevekben, Oklsz.

Ség — a régiségben — domb; 1055 óta helynév, Oklsz.

Semlyékes — I. Zsemlyékes.

Sík — Hortobágy, T. M. I. Szennyes is, rongyos is volt az [öreg csárda Oda illett volna Hortobágy síkjára. Arany.

Sikár fű — Alföld, *Andropogon ischämum* L. — az első fűfaj, mely a futóhomokból alakuló buczkát megszállja és köti. *Hauer Béla*.

***Sikér víz** — Somogy — sekély víz.

Sió — a Sió-folyó név a csuvaszban is meg van sive = hidegből eredve: sive-jó > sio azaz hideg folyó, ad analogiam Hév-jó > Héj = meleg folyó. (Pápay, Nyr. 27:367.)

***Sivány** — Alföld. L. Sivóhomok.

***Sivóhomok** — Alföld — a futóhomok legterméketlenebb faja.

Slág — Szilágy m., Mtsz.; *slóg* — Csuza, Baranya m., Nyr. 18:382. — erdővágás. A német Holzschlag, röviden Schlag.

Sövény — általánosan — vessző- vagy bokorkerítés; Oklsz. 1252. helynév; 1613—1696. sövényeket nem akarnak tartani, ki miatt nagy károkból esünk barmaink kiszaladásával; 1638. Ezen oltó-

vános kertnek keörniös körül vagon reghi oh sövenie, hasab karokkal allatott lesza nélkül.

Surjás — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30:386. — sűrű, fiatal erdő.

***Szabadítani** — a régiségben is — a határt aratás után legeltetésre felszabadítani.

Szabad nyomás — Oklsz., 1522. *Omnia pecora de libera terra wlgo Zabadyomas dicta abigi et abduci fecisset* — az a határrész, a melyre szabad marhát hajtani legeltetésre.

Szájbér — Kecskemét, Nyr. 37:327. — az az összeg, a melyet a jószág tulajdonosa fizet a városi gazdasági hivatalnak a legelőre kicsapott marháért; a kifizetésről adott nyugta a *szájbér*-czédula.

Száj pénz — általánosan — a fűbér.

Szakállal mérni — Kecskemét, Kada Elek in litt. 1905. XI/18. — a mikor a régiségben a földet csak úgy gondolomra mérték, erre mondták, hogy „szakállal van mérve“. Vö. Földkiosztás, Kocsikerék.

Szamoga — Udvari, Szatmár m., Mtsz.; *szomoga* — hol? Mtsz. — vizenyős, kákatermő hely. 1425-ben, Oklsz., *Silua Gyrv-zomoga*. Arany János: *Elveszett alkotmány* I. ének: *szamuka*; magyarzata szerint *Avastújváros*, Szatmár m., *szomoga* = csermely.

***Szárnyék** — Hortobágy — a nádból kötött alkotmány nevét az

újabb időben ültetett, a marha védelmére szolgáló erdőskére vitték át.

***Szecska** — általánosan — zabformára vágott szalma. Tót szó: sekati = vágni.

Szék — általánosan — a szíkes föld; 1095. Oklsz. Per alueum salsuginis que dicitur *seegu*. 1194: Ex inde tendit ad Weguhomoc, quod est Seecu; azóta gyakori.

Szék hely — a régiségben, MNy. I: 377. — 1492. Primo in festo beati Michaelis Archangeli quelibet sessio quartalis wigo *Sekhel* habes soluere denarios wiennenses 20 — tehát egynegyed jobbágytelek.

***Széksós** — Alföld — a melyen a széksó „kivirágzott“, azaz oly bőven van, hogy söpörni lehet.

***Szem** — Edvi Illés Pál — mint táplálék, mint árpa-, kukoricza-, stb. búzaszem.

***Széna** — Ver. 38. *Foenum*. Olasz: Fieno. Dalmát: Szeno. *Tótul is az.

***Szénafű** — 1758. Torda — az, a mi a Királyhágón innen a kaszáló. Erdélyi szó.

Szénaság — Felsőboldogaszszonyfalva, Udvarhely m., Nyr. 34: 106. — szénatermő hely.

***Szénázni** — 1713. Győr — a juhokat szénával ellátni. Vö. Szalmázni.

***Széró** — Székelyf., Tsz. — csúrföld. *Szérű*, Matics Imre, hol csépelik v. nyomtatják a gabonát.

Szík — általánosan; *széksós* Dunántúl, Halas, Szeged — szíkes, azaz Na, CO., natrium carbonat. Féleségei: *Mezőtúron*, Mtsz., Patkós szík, Mészáros szík, Turtó szík; *Czepléden* Átal-szék, Czigányszék; a mezőtúri patkós szík tk. a *padkás* szík, Karczag, l. azt.

***Szíkér** — Karczag — a szíken az a sekély árok, a melyet a lefutó hólé mosott.

Szíkes — Alföld — vagy székes, széksóval átjárt talaj. L. Vakszík, Porszík, Termő szík, Virágosszík.

Szíkes tócsa — Kunság — a hol a víz tükröt alkot.

Szík fok — Hortobágy — a hol a szíkes végződik és víz fakad.

Sziki kaszáló — Kunság — melyen tavaszkor buja növényzet terem, mely azonban nyárra egészen elszárad.

Sziki növények — Kunság — *Crispis aculeata*, *C. alopecuroides*, *Beckmannia cruciformis*, *Atropis* fajok, *Festuca pseudoovina*, *rutila*, *Hordeum Gussoneunum*, *Cyperus pannonicus*, *Scirpus maritimus*, *Ornithogalum tenuifolium*, *Iris spuria*, *Rumex limosus*, *Atriplex microspermium*, *Schoberia salinaria*, *pannonica*, *Camphorosma ovata*, *Salicornia herbacea*, *Salsola soda*, *Ranunculus pedatus*, *Lepidium perfoliatum*, *crassifolium*, *Bupleurum tenuissimum*, *Sedum caespitosum*, *Trifolium fragiferum*, *diffusum*, *angulatum*, *parviflorum*, *filiforme*, *striatum*, *Lotus corniculatus*, *gracilis*, *Statice Gmelini*.

Plantago sibirica, maritima, tenuiflora, Aster pannonicus, canus, Matricaria chamomilla, Artemisia monogyna, salina, pontica, Podospermum Jaquinianum, Triglochia maritimum, Salsola Kali, Corispermum nitidum, canescens. Fák: *Tamarix gallica, Ulmus glabra, Ulmus montana, Ailanthus glandulosa, Sophora japonica, Kolreuteria paniculata, Salix alba, Prunosa dentifolia, Populus alba, Fraxinus excelsior, Gleditschia, Robinia, Ulmus effusa, Sambucus nigra, Syringa vulgaris, Prunus spinosa.* *Bernátsky* szerint.

***Szik kotmány** — Pusztaszentmiklos — kátyu, süppedés.

***Sziklapos** — Karczag — lapos terület sűrűn álló fejnagyságú zombékokkal. Ezen a kocsi hihetetlenül ráz, ezért mondja a magyarkún „angyalhullásosnak“.

Szikipados föld — Szentes, Csongrád m., Mtsz. — az, amelyen a szik kis padok alakjában virágzott ki. Vö. Padkás szik.

***Szikzöldje** — Kunság. Nostoc commune Vauch. L. Vakszik.

Szohát — Moldvai csángó, Nyr. 30: 181. — nyomás, az oláh *sohat*.

***Szükös** — Kecskemét — „földnélküli szükös“ körülírással, ki a kerthez juthatott, ha visszaélést jelentett fel. L. Felkérés.

***Szúgyep** — Alföld — mely sohasem volt fölszántva. Nyr. 29: 17.

Tábla — Lz. — Egységes, nagyobb földterület. A latin *tabula*.

Tag — általában, Nyr. 25: 515. — egységes földbirtok, tagosításkor jutott határrész. A kifejezés csak újabb korban, a tagosítások óta használatos.

Tanárok — I. Tanorok.

Tang — Hanva, Gömör m., Nyr. 27: 524. — laza, porhanyó: „A hol tang a föld, a marha megtaposná“.

Tanor — Dunántúl, Mtsz. — rét kerítés, azaz tanorok.

Tanórkapu — Székelyf., Nyr. 4: 478., Mtsz. — faluvégi kapu, vetéskapu; a tanorok kapuja, azaz a falu kerítés v. kaszáló kerítéskapuja.

***Tanorok** — székely szó — falu kerítése, rajta kapu; 1337 óta, Oklsz., tornuk, toronok stb.; újabban tanárok (Dunántúl) tanórok is. De jelent kerített kaszáló is. Székelység, Nyr. 5: 424., 26: 428., 32: 329., PPBod.: septum pascuarium.

Tanorokkapu — Székelység, Tsz., Mtsz. — falu kapuja, a mezőkre vezető vetéskapu v. kaszáló kapuja. Vö. Porgolátkapu.

Tanorokoldal — Homoród-Szent-Márton, Udvarhely m., Nyr. 25: 430. — szántó neve, mellette szép kapu. Az elnevezés onnan ered, hogy a kaszáló tanorokkal volt körülvéve.

Tanya — gazdasági — a határban levő gazdálkodóhely, pásztorkoroknál a lakóhely és járulékai. Vö. „A magyar halászatkönyve“ is.

Tanyás — Századok XIV. 683., Nyr. 17:576. — Dorozsmán egy kötél tanyás oszt. föld = 18 kat. hold; egy kötél nyillas = 8 hold; egy kötél fekete föld 1200 □-öl.

Taplocza — Székelység, Nyr. 5:424. — erdei irtott hely, helység neve is.

Taráta — Dunántúl, Mtsz. — kerítés nélküli pusztta hely.

Tarló — általánosan — lekaszált szántóföld, 1233/1345 óta, Oklsz., helynevekben gyakori.

***Tatárszék** — Kaba — lapos halom, lapos, széles árokkal körülvéve; begyepesedve. Alkalmassint tatár táborhely.

Tavaszhatár — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34:106. — a határnak azon $\frac{1}{3}$ része, a melybe (a tagosítás előtt) tavasszal török-búzát, zabot, haricskát, árpát, kölest vetettek.

Telek — általánosan — gazdálkodási földdarab, gyakran ház hely is. MNy. I:240. szerint „mint hogy a telkeket kötéllel is szokták mérni, a kimért földterületet a mérőtelekről lehetett elnevezni, úgy mint Bácskában a hold földet egyszerűen láncznak nevezik ma is. A gazdaságban van jobbágytelek, telkesgazda, háztelek; a szerszámban: ostortelek, bocskortelek, telekesbocskor. — **Telek** — a fundus értelmében 1095 óta szerepel. Oklsz. — **Telek** — Hortobágy, T. M. I. — a legelő partosabb része: „a telken most jó mező van“. „Juh-
telkes hely, ezek a helyek, ha

megtrágyázódnak termékenyek lesznek“, innen juhtelkes föld.

Telekeríteni — l. Fűbocsátás.

Telekezett föld — Zenta, Nyr. 18:383. — megtrágyázott föld.

***Telelő** — T. S., Kecskemét 1724 — a pusztákon azok a helyek, a melyeken a marhát télen át tartották. Ellentétje a nyaraló; l. azt.

***Telelőkert** — Kecskemét 1775 — a pusztán, a juhok teletetésére való terület. L. Felkérni.

Televényes homok — Alföld — könnyen mivelhető, kitünően termő, helytmaradó homok. *Hauer Béla*.

Tenyeres napszám — Udvarhely m., Mtsz. — gyalog- v. kézinapszám, azaz olyan napszám, a melyet fuvar nélkül, szántás nélkül (ökörnapszám) tenyérrrel végeztek.

***Termőszik** — Alföld — a melyen a sziksó tartalom nem zárja ki a termést.

Tilos — általánosan — bekerített hely, erdő, kaszáló, legelő, a hol tilos a legeltetés, vadászat; a tóiban tilás. Nyr. 17:499.

Tokál — Mátusföld, Nyr. 17:523. — egy helynek vagy egy teleknek fele; Tallóson 33 hold, Vezekényen 28 hold.

Torgút — Nyr. 24:400. — kapuadó, a német Thorgut.

Toró — Szepezd, Zala m., Nyr. 17:191. — *torró*. — Székelység, Nyr. 4:328. — tarló, ad normam sarló-sórró.

Törni — I. Fűbocsátás.

Törvénylátás — Oklsz. — *judicatio*. — 1581: Ha valaki a tilalmasban kárt tétet és meg nem alkuszik az káros emberrel, törvénylátásának előtte, ha bírák eleiben jutnak, 3 girán maradjon érette a barmos ember a mi módunk szerint, mivel törvény vár rája. Székely Okl. V. 126, 127.

Törvényrét — Oklsz. — 1577: *Quoddam foenetum in territorio possessionis Hydwegh quod tenentur officiali defalcare teorwen reth vocatur*.

***Tőzeg** — Hortobágy — a tüzelesre szolgáló, szárított marhahulladék. Kecskeméten *tőzek*; Szent-Istvánon, Borsod m., teőzik. Mtsz.

Turjányvíz — M. ó. — Ürbő, Peszéradacs, Balázs baromjárason a kopolyából felfakadó fehéres víz; főzésre, ivásra alkalmas.

Ugar — általánosan — bevetetlenül hagyottszántófield, régente ezzel védtek meg a talajt a kimerülés ellen, hogy egy-két éven át ugaron hagyták; újabban ezt váltógazdasággal érik el.

Ugarszer — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34 : 107. — a határnak azon $\frac{1}{3}$ része, a mely (a tagosítás előtt) ugaron maradt; *szer* t. i. jelent részt is. Vö. ősz-, tavaszhatár. *Az ugaron maradás egymásutánhoz volt kötve, tehát szerre következett.

Unokasarjú — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25 : 192. — a harmadik

kaszálás; a rokonsági fokozatról véve: első az apa, második a fiú, harmadik az unoka.

Útpénz — a régiségben, Nyr. 8 : 552. — 1229: *uoth penez*; 1230 *ut piniz*; útadó.

Üdülő — Csik m., Nyr. 31 : 114., 34 : 107. — a szántófield fordulója, mert a míg fordul, pihen s egy kissé felüdül.

***Ültetni** — T. S., K. pü. lev. 1589 — telepíteni, így: „falut ültetni“.

Vadlegelő — Oklsz. — 1386: *In monte Vadlegelew* (a mely nem tilalmas).

Vágás — általánosan — kivágott erdőrés, de növendékerdő is. Vö. Slag.

Vágat — Mákó, Kalotaszeg, Nyr. 28 : 429. — vágás, azaz kivágott erdőrés.

***Vákálni** — T. S., Kecskemét 1685—üresedésben lenni; nyaraló-és telelőhelyekről, a melyeket a város osztogatott, a latin *vacuum* = ür.

Vakbarázda — Érmellék, Nyr. 29 : 335. — az, a melyet az eke nem vajt jól ki s ezért újra rájár.

***Vakszik** — Kunság — a minden növényzet nélkül való szik; a mi itt-ott mégis előfordul az a *Nostoc commune* Vauch., mely a német nép hite szerint a hulló csillagok orrfuvása; a kunsági pásztor szerint az a szik zöldje, melyet a juh mohón felnyal s a mitől hamar hízik. Vö. Kopasz szik.

Városkert — Kecskemét, T. S. — L. Kért.

Velálföld — Nyr. 33 : 52., 1597-ben — község földje.

Vetéskapu — Székelység — a falu végén, hogy a marha a vetésre ne menjen. Vö. Tanórok. Nyr. 2 : 471.

***Villangó** — T. S., K. pü. lev. 1632. — határ = vitás határ.

***Villongó erdő** — XVII. század, 1630. — a leleszi convent tanu-
váltatásában, *vitás* értelmében.

Virágosszík — mikor őszfelé a kopasz- vagy vakszík kijegeczesedik, hogy a szíksót seperni lehet, akkor mondják, hogy „kivirágzott“ v. „virágos“ a szík. *Hauer Béla*.

Vizfolyás — általánosan — a hol minden víz lefolyik.

Vonás — Barkóság, Nyr. 32 : 525. — határvonal.

Vontató — Alföld-szerte — kis széna- v. gabonaboglya.

Zsambó — Bugacz — T. M. I. — zsombék.

Zökög — Alföld — a nyáron kiszáradt kopaszszík, ha szekér szalad rajta. *Hauer Béla*.

***Zsemlyékes** — 1740., Kecskemét — föld = lapos, nedves, süp-
pédős; Czegléd körül *Semlyékes*.

Zsombék — általánosan — 1. földpúp, 2. káka, 3. nádüstök gyökérzete, 4. hangyaboly és vakondtúrás is. 1137—1262. Oklsz. Duobus mancipiis scilicet Somboe

et Keleb. 1386 : Sombokos. *Az igazi zsombékot egy Carex-faj alakítja.

Nyíl.

Falu nyílfölde — I. Nyílföld.

***Felnyilazni** — nyilak szerint felosztani a földeket. Tagányi f. k. p. 8.

Ferton penz — Oklsz. — 1594: Az kinek egez *nila* vagjon mel-
liet *ferthon* penznek is hínak iök egez *niltol* 12 penzt adnak az ispannak fel *nylthol* hat penzt. 1600 : Pecuniam *ferthon* penz vocatam de hortis a singulis portis denar 11. 1668 : *Ferton* penz az kit hínak.

***Fogni** — 1700., Ecsed urbariuma, T. S. — foglalni helyett: „A ki *nyilast* fog, egy öl szénával tartozik“.

***Forgó nyilak** — oly földek, melyek nyílvetéssel osztattak ki, hol ennek, hol másnak jutottak. Székely jog : Jutott pedig nemesembernek négy, szabad székelynek kettő, darabontnak és jobbágnak egy nyíl. Tagányi f. k. p. 20.

***Földközösség** — oly területek, a melyek *nyílvetés* vagy első foglalás útján kerültek használatra; eredete határozottan ősi. Tagányi f. k. Vö. Magyar földközösség.

***Főlnyilazni** — Tagányi f. k. p. 25. — a földet, nyílvetéssel felosztani; már a régiségben Nagybánya XVI. sz. jegyzőkönyvében: „a város egy pusztá földet fel-

nyilaztatott“ (Nyr. 15 : 371.). Jelent azonban emelőrúddal való feltámasztást is: fölnyilalni. (Kopács, Dráva mell., Nyr. 16 : 284.)

* **Fűkötél** — fűosztáskor használt mérték, mint helyen-közön a „láncz“. Vö. Rúdosztás. — **Fűkötél** — „fyuketel“ a földosztásnak neve is, vagyis a földosztáskor kapott *nyíl*. Tagányi f. k. p. 30.

* **Komplárkodni** — Debreczen, XVII. század — kézalatt közösen használni, a *nyilas földről*. Ez tilos volt

Nyíl — Oklsz. — 1. sagitta, 1577 óta, 2. sors, Loos; 1726 nyilal oszt. M. Gazd. tört. Sz. III. 91., 3. pars 1418 óta. Vö. *Tagányi* A földk. tört. M. Gazd. tört. Sz. I. *4. Érczúzókban a zúzócölöp neve nyíl. *5. Kendertörőben az ütőcölöp neve nyíl. — **Nyíl** — Lz. Ha közös birtok a föld, akkor a *nyíl* természetesen annál nagyobb, minél kevesebb az élvezője. Istvánházán az *erdőnyilakat* három öles rúddal mérik; egy rúd a szélessége, tíz a hosszúsága. Felenyeden, Magyarlapádon, Istvánházán stb. az úrbéresek az uradalomtól napszámért vagy a cselédek konvenczióban kaptak 1—1 földterületet s azt *nyilakra* osztották. A kétökrös napszám volt a szántás egysége, a négyökrös két *nyilat* kapott, a kinek ökre nem volt, tenyérnapszámot teljesített. A kiosztás sors útján, Enyeden és közelében czinkushúzással, a marosújvári járásban *nyílhúzással* történt. Mindkettő ugyanegy

jelent s úgy látszik, ez a nyíl, mint földdarab nevének is eredete; azonban a név eredeti jelentése a köztudatból egészen kiveszett s ma már keskeny földdarabokat jelent, melyek nagyobb földterület részei. Nyilakba gabonát ritkán vetnek, inkább szénafű vagy házi szükségletre való vetemények termelésére használják fel; innen ered: borsónyíl stb. L. még i. h. csegej, jugerum, vékás, borzodás stb. — **Nyíl** — Lz. — olyan keskeny terület, a mely nagyobb földdarabok felaprózásából keletkezett. Pl. családfő halála után az egy tagban maradt néhány holdnyi birtokot a testvérek felosztják egymás között. — **Nyíl** — Bibarczfalva, Udvarhely m. — földmérték „Learattam egy nyilat“. Nyr. 35 : 341. — **Nyíl** — Gr. Sztáray-család oklt. „In teris nigris, nec non sex mensuris *nyl* dictis sorte missis“ (2 : 199) 1418. Ma is használatban van: egy nyilas föld. Nyr. 22 : 362. — **Nyíl** — Oklsz. 1594: „Az kinek egész *nyla* vagion, meliet ferthon penznek is hinak wk, egesz *nyltól* 12 penzt adnak az ispánnak *nylthol* hat penzt“. Vö. Fertőpenz. — ***Nyíl** — XVII. sz. Felsőfehér megye, 1788. — erdőterület is. — **Nyíl** — 1788., Felsőfehér megye — az erdő nyilakra volt felosztva; a részek egyenesbe egymás mellett kihatva, mint a nyilak a tegezben. — ***Nyíl** — Verespatak — a székelyektől eredő zúzókban a vasalt gerenda-zúzók szorosán egymásmellett működnek, nevék: „nyíl“; a zúzók ezek-

nek számához képest: 3 nyilas, 6 nyilas, 12 nyilas. — **Nyíl** — a közösföld kiosztásra való egy része, Zemplén. Tagányi f. k. p. 7. — **Nyíl** — Melich J. szerint — a régiségben a szerencse magyar elnevezése. Pedig a nyíl csak eszköz, a melylyel sorsot vetnek, tehát szerencsét keresnek, éppen úgy, mint a kockával; ezért nyilat vetni, nyilat eresztetni stb. (Melich J. Szláv jövevényszavaink I. 1. 1903. p. 8—9.)

Nyilacska — Oklsz. — 1725: „Ezen tövises föld végében Kozárvár felől egy nyilacska, melyet senki sem colált régtől fogva; az alsó végét Dadai uram maga földihez szántotta.“ M. Gazd. tört. Sz. III. 187.

Nyilal — Szatmárhegy — házat nyilalni. — **Nyilal** — Dengeleg — lovat nyilalni vasaláskor. Nyr. 19 : 382. — **Nyilal** — Rábaköz, Győr m., valami nehéz tárgyat hosszú rúddal (emelytűvel: *nyíl*) fölemelni. Nyr. 15 : 431.

***Nyilas** — kaszálók, borsodi Bükk, csak használatra a kincstár részéről kiosztva. — **Nyilas** — Debreczen — egy nyilas 300 öl hosszú, 30 öl széles, tehát 9000 négyszögöl. Debreczeni polgár 16 nyilasnál többet nem bírhatott, mert csak 8 lovat foghatott a szekérbe; egy ló megmunkált két nyilast, 8 ló 16-ot. Egy nyilas után tarthatott 12 nagy, 60 darab kis jószágot. Ma a legtöbb egy gazdánál 180 drb nagy, 900 drb kis jószág. Nánásy László közjegyző szerint. — **Nyilas** — Deb-

reczen — 9000 □-öl; három nyilas a legkisebb tanya, 16 nyilas a legnagyobb, Fényen. — **Nyilas** — Hajdúnánás — egyvékás föld, mert annyit vetnek bele. Terjedelme Hajdúnánáson 400 □-öl. Nyr. 27 : 141. — **Nyilas** — Hajdúnánás, (l. még Nyr. 27 : 94. és 140.) — nem föld, szántóföld mérésére, hanem szőlőskert egyes kisebb részeire használatos. *Egy nyilas* szőlő cca 20—22 sor szőlőt tesz ki. Nyr. 27 : 225. — **Nyilas** — Vámosgyörk, Heves m., Nyr. 34 : 440. — egy düllő neve; közös föld, nyilat húzva apró részekre osztva adják ki. — **Nyilas** — Szíhalom — Borsod m. — kaszálórét egy része, mely több emberé. Nyr. 24 : 432. — **Nyilas** — Tokaj — erdő-vagy rétrész. Nyr. 19 : 384. — **Nyilas** — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI/18. — az erdőnek tisztás része. Kada szerint nem a „nyíl“ (főnév), hanem a *nyílik* igével van kapcsolatban. (Ez tévedés.) Vö. Nyilazás. — **Nyilas** — Oklsz. 1. sagittarius, 1343 óta személynév, 2. pars sorte obtenta. 1290 óta helynév.

Nyilas ember — Oklsz. — 1596: Nilas embernek kith hinak az ki az nilat fel weszi tartozik 1/2 köből zabbal.

***Nyilasföld** — Debreczen a régiségben — a nyílvetéssel osztott föld. Vö. Nyílföld. Oklsz. 1694.

***Nyilas házhely** — 1693. Közös p. ü. T. S. — sorrendben osztott házhely.

Nyilas kaszáló — Oklsz. — 1597: Az Hanon walamy kewes

oztál nyilas kazalo (melyet nyilvetéssel mértek ki hajdan.).

Nyilasocska — Oklsz. — 1597: Az Hanban reth heleth nyilasochkaya wagyon.

Nyilas-osztás — az osztásra való földet annyi egyenlő darabra — a jobbat kisebbre, a rosszabbat nagyobbra — osztották, a hányan azokra jogot formáltak, azután következett a nyilvetés, l. azt. Tagányi f. k.

Nyilastag — Bihar és Hajdu m., Nyr. 36: 144. — egy bizonyos terület.

***Nyilast fogni** — 1706., Urbarium, Ecsed, Közös p. ü. T. S. — kaszáló nyilast foglalni.

Nyilat vetni — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36: 423. — nyilat üetny = sortíri, nyilat vessünk ra, igazan meg ozzuk, uo. divamus Aa₂.

Nyilaz — Alföld — rét vagy nádas felosztásakor nyilat vetnek, hogy melyik darab kinek esik, ezt *nyilazásnak* mondják; a felosztott darab pedig *nyilas*. „Nekem ugyan kijutott a nyilazásból, mert ugyancsak hitvány nyilas esett“. Nyr. 14: 527.

Nyilazás — Kecskemét, Kada in litt. 1905. XI. 18. — A földterület elosztása sorshúzás útján. Eszköze a nyilvessző. Vö. *Nyilas*.

Nyilczédula — Magyar-Valkón, 1800-ban így ment végbe a „nyilvetés“: „a kiosztandó föld annyi darabra osztatott, a hány telket bíró gazda volt, „mindenik darabra *nyilczédulát* készítenek és azon

czédulákat valami edénybe béteszik; kiki a communitás tagjai közül híz belőle s kinek melyiket mutatja az általa kihúzott nyilczédula, azon esztendőben annak a nyilnak veszi hasznát“. Tagányi f. k. p. 24.

***Nyilföld** — Bereg m., 1556. — telek után kihatított föld. Vö. Nyilasföld. — **Nyilföld** T. S. Nagy Guth, 1556. — Tornosy, Bereg alispánja írja: „mely után való helyhez annyi nyilföldet adgyanak, a mennyit az falu zeryben egy helyhez adnak“. — **Nyilföld** — kiosztásra való közös föld, Zemplén. Tagányi f. k. p. 7.

Nyilfüvek — kaszálók Máramarosban — 1622-iki statutuma Máramarossziget városának. Tagányi f. k. p. 26.

Nyilhúzás — Alsóféhér m. — l. Nyil.

Nyilat húztak — „a nyil esék *Bertalanra*“, Arany Toldi estéje = sorsot húztak. P. Erdősi: Az én ruhámra *nyilat vetének*. Károlynál „az én köntösömbre *sorsot vetének*“ és „*Nyilat* vontak az én népemre“:

„Azután a nyilat húzták ki sorjába, Hogy szép rendbe menjen, ne csak [bolondjába“.

Daliás Idők II. ének.

„Holnap az ifjú had — rendeli — [kövessék. Tízre öreg harczos, *nyállal*, egy- [egy essék“.

Buda Halála X. ének.

= nyilhúzás v. sorsvetés útján: „Hagyjátok azért, hogy *nyil* legyen a többi Három közt a

sorsot adó — tehát ő is *nyilat* ad, s miután megesett a *sorshúzás*“ stb. A kióvi csata 198—199.

Ma is *húz* a nép *nyilat*, de már nem *igazit* (mint a Gyulafi testvérek), hanem hosszabb, rövidebb csomós kórószárat, sima vagy csomós pálezikát, fejes vagy nem fejes gyújtót stb. *Nyilának* hívják a sorshúzással valakinek jutott rétet, kaszállót stb. Sokszor hallani: „Annak három helyen is volt *nyilasa*“ (Nép.). *Nyilaz* v. *nyilal* = sorsot húz. Kétszer *nyilaltunk* (Nép.).

„Nyilat vetett rám a fináncz, de nem tudott elcsípni.“ (Nép.)

Vö. „A melyre esett az Ur *nyila*“. Biblia. Lehr. MNY. I: 17.

Nyíl nagysága — Helmezc, 1567-ben — hat hold; Kis-Géres két-három hold; Zombor, 1584 egy nyíl = egy kötél = 10 köblös föld, Zemplén. Tagányi f. k. p. 8.

Nyilrendszer — volt Zemplénben, Szabolcsban, a Hajduságban, Miskolcz (nomád forma), Heves m., Bihar m., Debreczen, Jászság, Győr m., Erdély, Fogaras vidéke, Hunyad m., Torda m., Partium, Kraszna m., Középszolnok. Tagányi f. k.

Nyilvetés — közös földek osztásánál a sorsolás, Zemplén. Tagányi, f. k. p. 7. Vö. Nyílvonás. —

***Nyilvetés** — Debreczen, a régiségben — a kiosztott földnek sorsolása, az ősiségben az összeadott nyilak, ma bárczák húzásával, a melyekre átment a „nyíl“ elnevezés. — **Nyilvetés** — Hajdu-

szoboszló — egyáltalában sors-húzás, leginkább szalmával, újabb időben gyufával, egyike rövidebbre van letörve: a ki a hosszabbat húzza, az nyer. Szivos Béla szerint, Vas. Ujs. 1902. 1. szám — örökösök osztzkodásánál is.

Nyílvonás — 1. Nyilvetés.

Őkörnapszám — 1. Polgári nyíl.

***Ősi foglalás** — Máramaros-sziget város 1680. évi statutumában „... az városnak régi szokása szerint is: ha valamely embernek földje mellett bokros erdő vagyron, azt a maga földéhez applicálhatja és irthatja, *míg egy szekerczével elhajíthatná!*“ Ez szinte bizonyossá teszi a nyilvetés = lövés foglaló jelentőségét is. Tagányi f. k., p. 26.

Paraszt nyíl — a nyilvetéssel parasztoknak osztott föld illető részei, Torda. Ellentétje a nemes lábföld. Tagányi f. k., p. 23.

Polgári nyíl — Lz. — Nagy-Enyeden azon bekebelezett polgároknak, kika közügy munkálásában érdemeket szereztek, v. a lakosságot fenyegető veszedelmek alkalmával kiténtek éberségükkel s elszántságukkal, a községi birtoktestből 1200 öles darabot adtak haszonélvezetre. Később a kérelmezők között kisorsolták. Ma szavazás útján adják, melyért a tulajdonjog elismeréséért 1 frt 40 kr. taksát fizetnek. A vidéken és valamely nagyobb, legtöbbször kö-

zős földterületművelésre kiosztott v. bérbe adott egyes parcelláit jelenti. Ha egy-egy parcella hasznélvezője haldokolt, a jogigénylők tömegesen vonultak ki ekéjükkel, hogy mihelyt a halál a *nyilat* gazdátlaná tette, *ekéjük beakasztásával azonnal ténylegesen birtokukba venni* igyekezzenek, mert azé lett a hasznélvezet, a ki először elfoglalta. Sokszor tettelegességre került a dolog. — **Polgári nyil** — Lz. — A közös v. bérbe vett erdőterület vágás alá került egyes részei; akár sorsolás útján osszák ki egymás közt a jogosultak, akár árverésen veszik meg, ritkábban pénzért, többször *ökör*-, vagy *tenyérszámért*.

Rúdosztás — rúddal való felosztása a *nyilföldeknek*. L. Fűkötél és Kötél is. Tagányi f. k.

***Ürgenyilás** — Debreczen — a legkisebb tanyánál is kisebb bérlet. Fényes.

Tenyérszám — kézi napszám, megkülönböztetve az igazsápnaptól; a *nyilas* rendszernél is divott.

Kút és a kopolya.

***Ágas** — Heves megye, Dinnyés-hát — a gémeskútnak a földbe szolgáló, felső végén kétágú fája, a melyen a gémfá jár. L. Kút. — **Ágas** — Beodra, Torontál m. — a gémeskút földbe ásott, a gémet tartó fája. L. Fordító kocsifágas; kunyhófágas. — **Ágas**: 1. köcsög-

tartó, Török-Beese; 2. oszlop, pl. kapufélfa; 3. a koci rúdját kétfelől összefoglaló horgas fa; 4. a szár nyelén a villás rész, Komárom, Herman O., Hal. K. Mtsz. I. 10.

Ágas fülle — Hortobágy, T. M. I. — az ágas kétfelé álló villája fülle emlékeztet.

Ágos — Győr és Veszprém m. — kútágas. Nyr. 35:434. Debreczen, Nyr. 7:90.

Ájos-kutájó — Orosztony, Zala m. — kútmester. Nyr. 24:384.

Ásott kút — Sz. F. B. — aasot kut = puteus.

Behéjazott kút — Sz. F. B. — Be hejazot kut = puteus testudinatus* = Kávaskút, l. azt.

Blána — Alsófejér m. — a miyel a kút fala ki van rakva.

***Borta** — Szolnokdoboka m., Mtsz. I. 169. — odvas v. kivájt fatörzsszel bélelt és kövel fedett mezei kút. Vö. *Burtuka*.

Bodonos kút — Somogy. — L. Bődönös kút.

Bödön — Beregszász — a kútba helyezett kivájt fatörzs. Megakadályozza a bedőlést. Nyr. 27:95. Győr és Veszprém, Nyr. 35:434. Sopron, Nyr. 34:486.

Bödönös kút — Somogy m. — kivájt fával, bödőnnel bélelt kút, v. Bodonos kút. Nyr. 19:380.

Bunár — Aracs, Torontál m. — kút és gémeskút is. Oláh elem.

Bunda — Gömör m., Tud. Gyűjt. 1818. — kút (?) Nyr. 34:483.

Butykó — Kalotaszeg — fatuskó; a kútgém butykója: az az idomtalan vastag fadarab, melyet a kútgém végére kötnek; másutt kolonc. Nyr. 12: 379.

Csanak — Torna, Veszprém m. — kis cserépedény, mezőn levő kutaknál szokott lenni, ivóeszköznek használják. *Halászoknál is merítő, melynek nyele van. Nyr. 15: 382.

Csatorna — Hortobágy, T. M. I. — a vályúba szolgál s ebbe vezeti a dézsából zúdított vizet.

Csatornakút — Sz. F. B. — csatorna kut = cisterna.

Csatornás kút — Kolozsv. glossz. 1577., I_a. Nyr. 36: 316. — chiatornas kut = fons, canalis.

Cseber, csöbör — Miklosich — medimnus, zuber, ószlovén: *čibrŕi*; újszlovén: *čeber*; cseh: *čber*, *džber*, *žber*. Vö. litván: *kibirras*; német: Eimer; latin: *chybrionibus cerevisiae*; rumun: *čubăr*. Nyr. 11: 118*; a tót: *džbar*.

Cséve — Felső-Somogy — cső pl. kútnál. Nyr. 8: 432. *Takács mesterszó.

Csevice, cěvice, csevice — savanyú víz, ilyen kút. Tót jövevény: *štavica* — Sauerbrunn (Loos). Nyr. 33: 562 és 17: 238.

Csiga — l. Csigáskút.

Csigáskút — különösen Baranyában, hol a gémet csiga helyettesíti. A csiga ágafán forog. Rendesen gémeskútnak értelmezik. Mtsz. I. 309., Nyr. 18: 93.

***Csorgóvég** — Békés — az itatóvályúnak a fertőbe szolgáló vége, hol a víz lecsapolható. Vö. Kút.

Czibak — Tsz. — kútagas szege, mely körül a gém forog. Német *Zwack-Nagel*ből. Nyr. 24: 103.

***Czíp** — Hétfalu, Brassó m. — Mtsz. I. 238. — csorgós-kút.

Deszkázat — Hortobágy, T. M. I. — ha a kút öble deszkával van bélelve.

Dézsza — Hortobágy, T. M. I. — a kankalékra akasztott merítő faedény.

Friss mézet is adott neki egy [dézsával.

Gvadányi.

A dézsának két füle van, a két fül között a keresztfa: forgótengely.

Fakötések — Hortobágy, T. M. I. — a deszkás kutat erősítő kötések.

Faküjü — Székelység — kút-foglalvány. L. Káva. Nyr. 5: 376.

Falazat — Hortobágy, T. M. I. — ha a kút öble téglával van kirakva.

***Fertő** — szerte — sár, a melyben a bivaly, sertés „fertőzik“. L. Kút. — **Fertő** — Békés — a gémeskút vályújának csorgója fertőbe vezet, erős sövényfonatba foglalva, hogy a marhát távortartsa s a kút környéke ne legyen sáros.

Furka — Torontál, Ozora — ágas; latin elem, furca = villa.

Gárd — Hortobágy, T. M. I. — a kút kerete, *gárgya* — ezen belől van az *álló*, melyen a víz-húzó ember áll.

Gárd — kút *gárgya* — Poresalma, Szatmár m., kút kávája. Nyr. 20:191. Alföld, Nyr. 13:478. Segesvár, Nyr. 9:44.

Gárdolat — Tiszaadony, Bereg m. — a kútnak a föld felszíne fölött készült deszkarésze, *gárgya* = kerítése, foglalatja. Nyr. 26:476.

Gárgya — Gyergyó — kútkáva. Oláh kölcsönszó. Nyr. 34:82. Csik m., Nyr. 7:92. Szamoshat, Nyr. 10:139.

Gárgyás kút — Oklsz. — 1638: Egy fa gargias kut kankarekiával. Gárd = *gárgya* stb. a kút kiálló kerete.

***Gém** — Alföldszerte — I. Kút és Gémeskút. Győr és Veszprém, Nyr. 35:434. Aracs, forrás nélkül. Beodra, Torontál. Tsz. 156., rosszul, kankaléknak magyarázza. — **Gém** — Hortobágy, T. M. I. — hosszú, karesú gerenda, mely a két fül közt a vasszegzen billen.

***Gémeskút** — általánosan — melynek ágasfán gémje jár s erről az ostorfája a vedret a mélységbe ereszti. L. Kút. — **Gémeskút** — Hortobágy, T. M. I. — az ágasok száma szerint van egyes, kettős, *hármás*, *négyes* kút.

○**Gémfa** — Heves m., Dinnyés-hát — a kút járógerendája, mely-

nek vékonyabb végén a kútostor lóg, vastagabb végén a koloncz van.

Gémpéznz — T. S., XVI—XVII. század — ezt tőzsérek fizették marháik itatása után, a gémeskútak használatáért.

Giermano — Torontál, Ozora, oláh — gém.

Gözme — Ormánság — „A szivárványos kút, ha fábul van, mindig teli van gözmével“. Nyr. 7:525.

Gulyakút — Székesfehérvár — kút neve. Nyr. 2:565.

***Gulyásdézsa** — Karczag — a gémeskút vödre. L. Kút.

Gura bunariului — Torontál, Ozora — kútgárgya. Kút szája v. torka.

Gyámolok — Hortobágy, T. M. I. — az ágast tövén támogató, rézsünt álló czölöpök. Minden ágásnak van négy gyámola.

Gyemes-kút — Lz. — Baromitató. A gémre deszkát szögeznek, hogy az eső ne verje.

Hangarék — Szamoshat — kútostor végén levő horgas vas. L. Kankalék. Nyr. 10:139.

Hankalék — Felső-Csallóköz — függvény, azon része a kút-ágásnak, melyre a veder van alkalmazva, s mely a kútba lejár s a sujtóhoz van alkalmazva (nagyon czifra, azért homályos!) L. Kankalék. Nyr. 8:377.

Hankalékos-kút — Garamvölgy, Zeliz vidék — gémeskút.

„Hankalék“ a kútágásra fektetett gém; másutt „kankalék“-nak mondják és a kútgémen lógó ostort értik rajta. Nyr. 14:287. *Az utóbbi volna a helyes, ha a gyűjtő a kútostor vasalását mondta volna hankaléknak.

Hankalík — Vág-Királyfalva, Nyitra vid., palócz — kútgém. Nyr. 33:466. *Azaz: a kútostor vasalása. L. Kankalék. — **Hankalík** — Komárom m. — hibásan kútgémnek magyarázva. Nyr. 4:283. L. Kankalék. Ugyanígy Nyitra, palócz. Nyr. 28;495.

Hánkálík — Mátyusföld — kútveder rúdja. Nyr. 20:325. *Kútostor, de a Hankalék = Kankalék, l. azt.

Hánkálík — Érsekujvár — melyen a kútveder lóg. Nyr. 8:282. *L. Kankalék.

***Harog** — Pinka-Mindszent — hosszú rúdon kapaalakú fa, kirovással, melybe a vödör füle szolgál; a kútból való vízmerésre. Hetés, Nyr. 2:44., de itt széna-húzó is.

Heveder — Taksony, Pozsony m. — a sujtón lóg s a vedret tartja. L. *Sujtó*. Nyr. 15:190.

Horog — Sz. F. B. — kúton való horog = harpax, harpago.

Járom — Beodra, Torontál m. — a kútágas két ága közötti *fa-pálcza*, mely körül a gém jár. Ha e pálcza vasból van, neve: *vaspálcza*. Járom-fa: a mestergerendához v. a keresztgerendához szegezett álló gerenda, Sáros-

patak, Nyr. 17:527. *Járom-tézsla*: kisegítő járomrúd, a mely mellé a négyes ökörfogat első párja van fogva (Bereg m., Beregrákos vid., Pap Károly). Mtsz. I. 981.

Kabo — Aracs, Torontál m. — megfelel a vödörnek.

Kallanytyú — Győr és Veszprém m. — a vödör fület fogja a kankalékba. Nyr. 35:434.

○ **Kámva** — Heves m., Dinnyés-hát — a kút külső kerete. Csallóköz, káva. Nyr. 1:279. — **Kámva** — „Megfogta az ostorfát, felhagott a kút kámvájára. Ott sunyi tekintettel körülnézett, egyet lódított magán, s mint a macska, a kútkáván keresztül az ellenkező oldalon leugrott a földre“. Baksay: Gy. Ó. 2:184. Nyr. 24:474.

Kámváskút — Seregélyes — gémeskút. Nyr. 10:189. *Földfeletti foglalatallal.

Kámvo — Győr és Veszprém m. — káva. Nyr. 35:434.

***Kankalék** — helyesen: a gémeskút ostorának a kútba járó végén való horogvasalás, reteszszel; a vödör befogadására. Néha fából is. Somogy, Nyr. 2:376. partim. Hortobágy, T. M. I.

Kankalekos — Oklsz. — 1594: Kankalekos kwt vagjon. A mai gémeskút ostorának vasalásától „kankalékos“. L. Kút és kankalék. 1786: Tolnaynál ugyanígy.

Kankalét — Erdővidék — a kút vedrét tartó rúd. Nyr. 8:188. *A rúd vasalása. L. Kankalék.

•**Kankalík** — Vas m., Tsz. 190. — kútostor. *Vasalása. L. Kankalék.

Kankalin — Nagy-Lózs, Sopron m. — kútágas. Nyr. 30:443. *Azaz: a kútágas gémjén lógó kútostor vasalása. L. Kankalék.

Kankarék — Oklsz. — 1519: sunt putei septem supra quos noscitur wlgo *kankarek* septem esse. 1597: Vödör vasastól az kankalékon. Az *kankalék* végén vashorog (az a vashorog a kankalék). 1638: Egy fa gargias kút kankarékjával. L. Kankalék.

Kankarékgém — Ormánság, Nyr. 8:47. — *Azaz: a gémeskút gémjén lógó kútostor vasalása. L. Kankalék.

Kankarík — Mezőtúr — a kútostor végén levő eszköz, mely a vedret tartja. L. Kankalék. Nyr. 10:285.

***Kánva** — Karczag — a gémeskút foglalatja, kerítése. L. Káva és Kút. Felső-Csallóköz, Nyr. 8:378.

Kárva, gárgya — (Szláv). Lz. — a kút bedeszkázott oldala. *A helyes: foglalatja v. kerítése.

Káva — általánosan — foglalat: kútkáva; de abroncs is, varsa káva, szák kávája „*Kawaskut*“ már 1235-től fogva. — •**Káva, kútkáva** — koszorúforma kerítés a kutakon, többnyire fából. Vas m., Szatmár vid., Tsz. 197.

Kávaskút — Oklsz. — 1235—1270: Uersus orientem eundo ad Kawaskuth. Haz. Okm. VI. 164.

1397: Primo circa quendam locum Kawaskuth nominatum incepissent. 1402: Versus orientem eundo ad Kawaskuth 1597: Fa kauas kut. Befoglalt kút, valószínűleg gémeskút.

Kereszt — Kézdivásárhely, Háromszék m. — a kút fenekén elhelyezett deszkából kerekre készült alkotmány, mely a vázat széttartja. L. Koszorú.

Keresztfák — Hortobágy, T. M. I. — a melyek a deszkázatot a kút öblének falához szorítják.

Kolonc, kölöncz — 1. kútgém végére nehezekül ráerősített tuskó; 2. állat nyakába akasztott fadarab, mely az első lábai közé akadva a futásban akadályozza. Tsz². Nyr. 24:323.

Kompona — Udvarhely m. — kútgém. Diemár K. szóbeli közl. *A mérlegről hasonlatképpen véve.

Kopoja v. kopoljakút — Szegeged — ásott kút, a mely nincs kővel kirakva. L. Kopolya. Nyr. 8:235.

***Kopolya** — Kecskemét, 1775. — a város jegyzőkönyvéből: hevenyészett kút, melyet ivóvíz nyerése céljából a pásztorok ástak „lapos helyeken“, hol már pár ásonyomnyira fakadt fel a víz. Nomád maradvány.

***Kopolyakút** — Kecskemét — a gulyák és a ménesek itatására szolgáló, leginkább homokba ásott kutak, a melyeket helyváltoztatáskor betemettek. Nomád maradvány.

Koszmacska — Veszprém — egy háromágú horog, melylyel a kútba esett vödöröket szokták kihúzni. *Vasmacsának* is mondják Nyr. 15:334.

Koszorú — Beodra, Torontál m. — a kút fenekén deszkából kerekre készített alkotmány, mely a falakat tartja szét. L. Kereszt.

Koszorúfa — Sz. F. B. — Mutuli, vel mutili.

Kölömp — Hétfalu — a fatörzsből kirovott fadarab, nevezik *rakamaznak* is. Nyr. 3:373. *Nyilván egy a kolonczczal. L. azt és Kölöncz.

Kölöncz — Felső-Somogy — tuskók a kútgémen. L. Koloncz. Nyr. 10:190.

Kút — kibē eső viz esött —

Sz. F. B., Puteus, displuiatus. —

Kút — Anjoukori okmánytár I. kötetében 1301—1321. — „ad fontem putei *lunc-kuta* uocatum . . . , aqua *kurthrel-kuthapothoka* . . . , puteus *chibyn-kuta* . . . , fons *doman-cuta*“. Nyr. 7:516. — ***Kút**

— Karezag és Alföldszerte — gémeskút, a jószág itatására való. Részei: Ágas, ebben jár a Gém, ennek vékonyabb végén lóg az Ostor = a kútba szolgáló vékony rúd, rajta lóg a kankalék; a gém vastagabb végén van a Koloncz, súlyozó, mely a teli dézsa felhúzását könnyíti; az ostoron lóg a Gulyásdézsa, van körösztfája, melybe az ostor vége szolgál, a kutat keríti a Kánva, a kút mellett van az Itatóvályú, ennek végében, a hol a fölös víz lefoly,

van a Csorgó, ez alatt a Fertő = sár. Ostornyak, a láncz, mely a kútostortagémmel kapcsolja össze.

— ***Kút** — Pusztaszentmiklós. Van Ágasa, Gémje, Ostora, Gargya, Állása, Rovása, Feneke. A kút alapja a koszorúfa, erre jön a téglá: ez a rovas. — **Kút** — Marczalmellék — kankalékos, részei: Ágas; a kút Ménje = gémje, vagy Nyila, Csigája, Sudara (ostora) a végén a Kankalék a veder beakasztására. Tsz. 189—190. — **Kút** — Lz. — oldalai blánával vannak kirakva, még többször vesszőből fonva és bevájkolva.

Kútágas — Hortobágy, T. M. I. — az a felül ágakra, villásan oszló erős fa, a melyen a gém jár. Kiskunhalas, kútágast áll = tótágast áll. Nyr. 15:184.

Egyszomjú kútágas ácsorgottelőtte Bencze nyerges lovát a mellé [kötötte. Arany.

Amott egy nagy *ágas*

Áll szomorúan, egykor kútágas [lehetett

Mellette a gödör, hanem már be- [omlott

Be is gyepesedett

Elmerengve nézi

Ez a kútágas a távol délibábot

Nem tudom mit nézhet rajta hisz [effélet

Már eleget látott.

Petőfi.

***Kutak** — *Kecskeméten*, *Bugac-monostoron*: Balog kútja, Dékány kútja, Droski kútja, Eprös kútja, Ferenczi kútja, Görbeszéki kút, Hajtski kút, Lestár kútja, Lóhomoki kút, Sió kút, Szél kútja, Tassi kút, Templom kút, Új kút. — *Szegeden*: Agyagvögyi, Zódfás,

Szitafája, Sövényfája. — *Nagy-kőrösön*: Encsikút, Kőkút, Kiskút, Padlóskút. Nyr. 2 : 47. — *Czeplédén*: Apáczák kútja, történeti, Igenyes kút, Város kútja, Szöllő v. Szalyi kút, Új kút, Bajdora kút, Kis kút, Tófü kút (gulya kút), Nyr. 1 : 385.

Kútásó — Sz. F. B. — kut aso = putearius.

***Kútbér** — Debreczen — az itatókút használatáért szedett bér, minden jószág után 10kr. = 20 fill.

Kút és ostorfa — Ángyom elterpeszkedik, bátyám beleereszkedik. Kecskeméti találós kérdés. Vö. M. Népk. Gy. II. 352. és M. Nyszet I. 372. 1. (62.) Nyr. 2 : 90.

Kútfara — Beodra, Torontál m. — a gémmek közvetlen a kolonc elöltsi része.

Kútfő, forrás — Sz. F. B. — kut fő, forras = fons.

Kút-gárda — Kalotaszeg — kútfoglalats pereme. Nyr. 29 : 479.

Kútgárgya — Székelység — kút foglalatsja. Nyr. 4 : 183.

Kútgém — Gömör, Torna és általános — a kútágason billenő gerenda.

Kútka — Abaúj m. — forrás-kút feje. Nyr. 33 : 23.

Kútkankarék — Zala m. — a kútostor végén, melybe a vedret akasztják. Nyr. 8 : 469.

Kútkarzat — néhol — kútkáva.

Kútkáva — Oklsz. 1594. — Faragoth a faragatlan aitora

ablakra es kuth kavara valo könek.

Kútköböl — Székelység — kútkerítés. Nyr. 4 : 183. Bibarczfalva. Nyr. 35 : 341.

Kútköpü — Székelység — kútkáva. Nyr. 2 : 470. — **Kútköpü, kútköpü** — forrás vagy kútfalul alkalmazott tágasöblü (kioldvasodott vagy kivájt) faderék. Székelyföld. Tsz. 228a. 229b. Nyr. 2 : 470. Mtsz. I. 1260.

Kútköpü — Paal Gyula, Nyr. 2 : 555. — Kórész Kelemen szerint a. m. kútkáva. Helyes meghatározás, mert a régi méhes köpiü is csupa kivájt fatörzsek voltak, tehát alkalmasak kútk foglalására is. A szigonynak is van *küpije*, a melybe a nyél szolgál. A vájats a lényeges.

Kútleírás — T. M. I. — elsőrendü: Ösztövért *kútágas* horihorgas *gémme*l Mélyen néz a kútba s benne vizet [kémler], Óriás szúnyognak képzelné valaki, Mely az öreg földnek vérét most [szíja ki. Válnál az ökrök szomjasan [delelnek, Bögölyök hadával háborúra kelnek; De felült Laczkó béresek nyakára, Nincs ki vizet merjen, hosszú [csatornára. Arany.

Kútostor — Hortobágy, T. M. I. — vékony rúd, mely a kútgémmről csüng s a kútba szolgál.

***Kútostor** — Alföld. L. Kút.

***Kútostor nyaka** — Türkeve — az a rövid láncz, a melylyel a kútostor a kútgémjéhez van erősítve. Vö. Kútostor telke.

***Kútostor telke** — Körösmente — l. Kútostor nyaka. A körösmenti elnevezés igen jellemző a magyarság észjárására nézve. A gémeskút az ágas és gém viszonyánál fogva a *gémre* vág; de miután a kútba szolgáló vékony rúd ostorra emlékeztet, az ostort pedig a nyélhez a *telek* kapcsolja, ennél fogva a kútostor láncza is már *telek*.

Kút öble — Hortobágy, T. M. I. — a kút belső, *lenti* része.

Kútródolás — Sárköz — kútkánva összerovása. Nyr. 32:462. — Tolna m. — kútgerendák összerovása. Nyr. 33:335.

Kútrovás — Kiskunfélegyháza, Palócság, Gömör m. — kútkorlát, kútkáva, kútkerítés. Mtsz. I. 1260. — **Kútrovás** — Érsekújvár — kútkarzat, foglalát. Nyr. 8:282. — **Kútrovás** — Hajdunádudvar — kútkáva. Nyr. 37:375.

Kútszája — Hortobágy, T. M. I. — az állója és kút *öble* közötti rész.

Kútszër — Sóvárád, Marostorda m. — a gémeskút egész felszerelése. Nyr. 33:246.

***Lápi kút** — Tyukod — egy czímeres nádszál, melynek legalsóbb anyagoga nem volt keresztülütve; alatta a szál részünt élesre volt levágva, a bog fölött oldalt lyukak vagy rések. A többi bog lyukasztva volt. Ezt a nádat keresztülütötték az ingó, vagy lera-gadt lápon, hogy a mélység friss vizét szívhassák = ihassák. Ősi Norton kút.

***Lórugta kút** — S. I. Kr. II. 20. *Hippocrene*; Múzsák kútja a Helikonhegy alatt. A lórugta kútból kevesett ivott = a költéshez nem igen ért.

Mén — Marczalmell. — a kankalékos kút gémje.

***Mény** — Kemenesalja, Tsz. 257. — kút gémje.

Mohos kút — Sz. F. B. — *Puteus muscosus*. Ma is, ha a kútépítés kötőnyaga moha.

Nyil — Marczalmell. — a kút gémje.

Nyomaték — Beodra, Torontál m. — a gém hátsó részére erősített nagyobb kődarab vagy fatuskó; megkönnyíti a vizet húzó munkáját. L. Súly.

Nyomaték — Hétfalu, Rákamaz, Nyr. 3:373.

Ontora — Udvarhely m. — a cseber alsó párkánya. Nyr. 17:32. *Az ontástól véve.

Ostor — legtöbb helyen — a kút ostorfája, mely a kút gémjén lóg s a kútba szolgál.

○ **Ostorfa** — Dinnyeshát, Heves m. — a gémeskúton a kútba szolgáló rúd. Szeged, Tolna m., Tsz. 276. — ***Ostorfa** — *meregető rúd* a kútgémen. Szeged, Tolna m., Tsz. 276.

Ostorfa — a kútgémről lefüggő rúd, a melynek végére a vödör van akasztva. (Tolna m., Szeged. Tsz.) Mtsz. II. 26.

○ **Rocska** — Dinnyéshát, Heves m. — a gémeskút vedre; Borsodban a konyhában szolgáló víz-hordó faedény. Tót.

Rovás — Ó-Becse, Bács m. — a földből kiálló kútkeret. L. Káva, Kánva.

Sárkolonc — Hortobágy, T. M. I. — súly a gém vastagabb, föld felé járó végén.

Csikorog a *kútgém* ott künn az
[udvaron
Lovait itatja a kocsis éjszakára.
Petőfi.

Nagy *kolonc* köszöngtet a kút
[mélá *gémén*.
Arany.

Siba — Aracs, Torontál m. — megfelel a gémeskút ustorfájának. *Oláh elem; lehet tót is a sibat = ostorral csapni után.

Sibie — Torontál-Ozora — ustorfa. L. kútostor, Kút és Siba.

Sír-kút — M. ó. Kecskemét — árokszerű kopolya, hogy a jószág-nak itatásra szolgáljon.

Sudar — Marczalmellék — a kankalékos kút ostora. L. Kút.

Sudár — Győr és Veszprém m. — egy a kútostorral, ostorfával. Nyr. 35:434.

Sujtó — Taksony, Pozsony m. — a kútnak *az ostorfája. Nyr. 15:190.

Súly — Udvarhely m. — nyomtaték. *L. Kolonc. Diemár K. szób. közl.

Szip — Hétfalu, Bácsfalu — csós kút, melyből folyvást foly a víz. Nyr. 3:564.

Szivárványos kút — Kun-Majsa — szivattyús kút. Nyr. 8:470.

Szoja — Törökbecse, Aracs — megfelel a gémeskút ágasának.

***Telegraf** — Alföld — a leg-régibb magyar T. a gémeskút, a melylyel különösen a betyárvilágban sűrűn éltek a betyárok és pártolóik. A gém különféle állásának jelentősége volt.

Tengely — Hortobágy, T. M. I. — erős vasszeg a füleken keresztülítve.

***Törökbori** — Karczag — híres kút, három gémje jár, az ostorán gulyásdézsa lóg; a gulya itatására való; még a törökvilágból származik, neve a töröknek a bortól való tartózkodására czélloz: ebből a kútból ivott, mert vize jó.

Turjányvíz — Alföld — a turjányba ásott kopolya, melynek felfakadó vize fehéres, de iható.

Tyinga — moldvai csángó — kötés a kútban: az ásott kút oldalfala ezekből áll. Nyr. 30:173.

Ustorfa — Beodra, Torontál m. — a gémhez lánccs közvetítésével erősített rúd, melyen a vödör lóg, mely a kútba merül.

Vadra — Torontál-Ozora — vödör.

Vajor — Toroczko — a város utcáján levő itató- és mosókutak. Malonyay 2:302.

Valu — Sz. F. B. — Concha, Trulla, alueolus.

***Vályu** — Karczag és szerte — itatványú, mélyen kivájt faderék. L. Kút, Fertő. Hortobágy, T. M. I.

Gemkútból teletölte *valójukat*.

Gvadányi.

Vályúhoz mék, lovam inni kíván.

Petőfi.

Vályú — Sz. F. B. — Kut mellett valo valu = canedium, canalis.

Vaspálca — Beodra, Torontál m. — az ágas két ága közötti vaspálca, mely körül a gém jár.

Vider — Szatmár — veder. Nyr. 15 : 335.

Vidör — Ormánység — védér. Nyr. 3 : 230. Csúza, Nyr. 18 : 429.

Zvod — tótul — kút gémje. Zwód, zvod — lauzici, szerb — kútostor. Asbóth Oszkár, Nyr. 29 : 70.

VI. A LÓ.

A ló testrészei. Van: *feje*, rajta: *füle, fejeéle, homloka*; ezen: *üstöke; orra a líkakkal; szeme, vak-szeme; szája, álla, állkapcsa; nyaka*, van: *éle*, ezen: *sörénye*, van: *nyak-szirtje, nyakatöve, torokéle, marja, háta, válla, ágyéka, lágyéka, vékonya, horpasza, fara, szügye, farka*, ennek: *töve, farkcsíkja, szőre*; van: *vaszora, f...a*, illetőleg *pérája*; az első lábon van: *lapocz-kája, felsőszára, térgye* a *térgy-kalácscsal, alsószára, bokája*, ezen a *kapczaszőr, patája a koszorúval*, talpán a *nyír*; a hátulsó lábon a *tompör* vagy *czomb, felső lábszár,*

a *csánk a horgasinnal, alsó lábszár, boka a kapczával, a csüd, a pata*, talpán a *nyír*.

A ló szótára.

***Abrak** — általánosan — a ló jobb eledele, mint: a zab, árpa, melyet a fejre akasztott, átvett tarisznyában adnak. Vö. Abrakol, Megabrakol. Ver. 120, dalmát: Obrak.

Abrakol — általánosan — a ló = abrakot eszik. Vö. Megabrakol.

Abrakoló válú — lovak számára. Nyr. 16 : 63.

Abrakostarisznya — általánosan — az a tarisznya, a melyben az abrakot a ló fejére akasztják, úgy, hogy az egész száj-, áll-, orrrész a tarisznyába jut.

Ag marha — Oklsz. — 1630—1648: ne legyen az a ló ag marha = ne legyen vén.

Agrat — Erdővidék, Udvarhely m. — megabrakol. Zolnai, MNy. I. 139.

Ajjazni — Mezőtúr, általánosan is — a ló v. tehén alá éjszakára almot rakni. Vö. még szarvasmarha és disznókatégoriában: *almozni*, mert ajj = alom. Vö. Kiajjazni. Nyr. 10 : 285.

***Ájos** — 1742 Debreczen, Tan. jzók. — így a lóról: „a jobbik füléből, alól *ajosan* ki van véve“, tehát $\vee$ illetőleg $\wedge$ formára. Vö. Ájosfülü.

***Ájosfülü** — Csíkszék — lóról, „konyafülvél“ azonosnak

magyarázva, hibás. Az ájos $\wedge$ vagy $\vee$ szerű kivágás a nyilvessző alján — vastagabb végén — levő rovátka, a melybe az íj húrja beléfekszik. Gyakori tulajdonjegy disznónál, juhnál is.

***Ájóz** — Székelyföld, Maros-Torda m. — kifeszíteni a ló száját, a liba esőrét. Ha a kifeszített szájba a peczek belejut, A alakot látunk.

***Áll** — Kálmánca — a ló álla.

***Állaközi** — Kálmánca — a ló állaköze = állkapocs köze.

Állás — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:324. — az istállóban két ló számára való rekesz. Innen a szólásban: három állás lova van = hat lova van. A régi útmenti vendéglők mellett fedett, tágas szín, a hol a fuvarosok lovastól, szekerstől éjszakáztak.

***Állkapcza, állkapocs** — Sajóvölgye, Gömör m., Utsz. I. 32., Szilágy m., Erdély.

***Anyakancza** — Kiskunfélegyháza — nöstény ló, mely már ellett.

***Árkány** — sok helyen — a hurkos pányvakötél, a melylyel a lovat kifogják.

Ármesszár — Moldvai csángó, Nyr. 30:179. — ármosszár = hím ló. *Nyilván az equus *armen-tárius* = ménesbeli mén.

Ármosszár — l. Ármesszár.

Avas — Hódmezővásárhely, MNy. II:91. — az állat tavalyi szöre, az avasságról = régiségről véve. Szólás: A ló hányja az

avast = vedlik; de *a színről is, ha sötét s fehérrel mintegy öszbe-
esavarodott.

Bágatni — Veszprém m., Nyr. 17:575. — kanczát fődöztetni a ménnel. *Tulajdonképpen *húgatni*, innen Hágómén = Csödör, l. azokat.

Baklós — Palóczság, Nyr. 22:32. — baklaós = fejét folyton levágó, csökönös ló. Szólás: *Baklóságot* kap = csökönös lesz. (M.-Gyerővásárhely, Kalotaszeg, Nyr. 27:527.) Vö. Bakol.

Bakóczál — l. Bakol.

Bakol — Tiszadob, Nyr. 25:474. — *bakól*. Hanva, Sajóvölgye, Gömör m., Nyr. 20:286., Palóczság, Nyr. 22:32., *bakól*, uo., bakol; Borsod m., Mtsz., *bakóczúl*; Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240., a ló = bölintgat, fejét le- s föl-hányja, nyári melegben, de Hanván különösen ősszel, ha a legyek csipik vagy nyáron a déllőn, ivás után. Nyr. 24:60. A német bockenből származtatja. Vö. Baklós, bókól, bótkat, bócsikél, habókól. *A német bocken = hókól.

***Baksa** — Oklsz. — a régi-ségben, már 1211-ben = csikó. Család neve is.

Balkéz felől való — Sztripszky — ló, *nyerges.

Balog — Debreczen, 1691. évi jegyzőkönyve — szeptlős, szürke, balogkörmű ló = befelé álló k.

Balogos — Székelység — bé-felé álló, p. o. balogos körmű ló, befelé hajlott körmű. Nyr. 14:334.

Barköröm — T. S., 1699. — lóról, XVII. század, Debreczen. „Mind a négy lábára barkörmű“. Homályos. Nyr. 32: 154.

Befog — általános — lovat hámba fogni a koci elé. Vö. Befogdos, Betámogat.

Befogdos — Csúza, Baranya m., Nyr. 18: 46. — lovat befogni a koci elé.

Béhámoz — l. Hámoz.

***Béka** — Csokonya, Hortobágy, Kálmánca és általánosan — a ló „szárain“ az a varrszerű cse-repedés, mely fekvéskor a pata-nyomástól ered és öröklődik. A Nagykunságban *kisbéka* a neve. Békának nevezik sok helyen még a pata talpának középső szaru-állománynyal borított részét is, a melynek helyes neve *nyír*. Béka a nyír értelmében használatos Baranya m., Nyr. 33: 49; Nagykunság, uo.; Hortobágy, Király Hegy János XVII. századbeli lőcsei Ciszójában, Nyr. 29: 257. „Az melly Lonak békája vagy“. Vö. Kisbéka, Vadköröm, Kötököröm, Kötőhely, Kódökköröm, Lótalp békája.

Békó — általánosan — kötél, gúzs, vagy vasbilincs, a melylyel egy lovat mind a két és két lovat egy-egy előlábánál fogva össze lehet kötni, hogy legelve messze ne mehessen. A kötélbéklyót rendszerint a csüdhöz kötik. A régiségben *compes*, *compedes* 1468 — Oklsz. — *Compedibus ferreis* vulgo Beko. Vö. Nyüg, Békóvas.

Békóvas — 1548. Oklsz. — Beko was = ugyanaz, mint a békó.

Bergány — Pellérd, Baranya m., Mtsz. — tüzes ló. (Munkácsi B. szerint a Kaukázusban barkan, burzan = ló. Nyr. 31: 33.)

Betámogat — Ibafa, Baranya m., Nyr. 20: 46. — lovakat befog. Vö. Befog.

***Binyaménes** — Heves m. 1840, Mtsz. — hámoslovak ménese (megkülönböztetésül a *szilajménestől*).

***Bitang ló** — Edvi Illés Pál — mely felügyelet, pásztor nélkül jár-kél. 1469: — Oklsz. — Equum vnum Bithang. 1569: — uo. — Bythang seu pecora errabunda. A legmagyarabb városok — Kecskemét — ily lovakról Bitangjegyzőkönyvet vezettek.

Bogár — Szeged, Mtsz. — tréfásan: ló. „Dejszen az én bogaraim kitesznek magokért.“

***Bogaras** — Szeged-Csöngöle — a *Gastrus equi* nyivétől — a ló. Kun-Dorozsma.

***Bogáros idő** — Kálmánca — jár a ménesre = a *Gastrus* környékezi a lovat s ekkor nyugtalankodik.

***Bokaszár** — P.-Szt.-Miklós, Bihar m. — a ló bokabóréből készül a pásztorerszény.

***Bókol** — Kálmánca — a ló mikor a fejét fel-le hajtogatja. Vö. Bakol.

Bokros — általánosan, l. Lehr MNY. I. 17. — az a ló, a mely

könnyen megijed, a szólás szerint megbokrosodik, tehát ijedős, tüzes, szilaj. Arany: Nagydai czigányok „Bokros, mint a jó ló“. Tompa: „De a ló nem bokros, hogy megugrott volna“. Czuczor: „Ménem bokros vére“. Baróti Szabó: „Nagyon bokros almásszürke lováról földre lehulltában“. Vö. Bokrosodni.

***Bokrosodni** — általánosan — lóról, makaeszkodni, megriadásból ellenkezni. Vö. Bokros.

Bóktat — Sárköz, Nyr. 32:461. — a ló: fejét a melegben le-föl hajtogatja. Nyr. 24:65. szerint *bókk* a német *buck*-ból. Vö. Bakol.

Bonta — Gvadányi, Nyr. 35:113. — tarka; rendesen disznóról (buntadisznó), de Gvadányinál „Barna bontacsikót adott alám“. *Talán a *Bunt*.

***Böcsikél** — Hortobágy — a ló mikor veszteg áll és fejével nagyokat bölint. Vö. Habókol és Bakol.

***Bulyakoncza** — Debreczen — a meddő kanca, azaz nőtényi ló, ha meddő.

Chýkuragathu — Oklsz., 1232. — csikórángató.

Csaffog — Lehr A. szerint MNy. I:13. — a ló fogával, ha jóllakott.

***Cság** — Békés, Orosi-puszta — a ló csánkja.

Csakkant — Barkóság, Nyr. 32:521. — az olyan ló, a mely *futás közben első lábát a hátsóval veri.

***Csánk** — Csokonya, Hortobágy, Kálmánca, Lengyeltóti és általánosan — a ló hátsó lábának az a része, mely az ember lábtövének felel meg. Vö. Cság.

***Csánkgomb** — Lengyeltóti — a hátsó lábon a csánk sarokcsontjának szabad vége, a melyhez a horgasin kapcsolódik.

Csánkpók — Hutyra — lovakon a csánkizület, ritkábban a szárizom inát körülvevő hüvelygyuladásával kapcsolatban kifejlődő csontkinövés, az izületet alkotó egy vagy több csont belső oldalán. Vö. Himpók, Inpók, Pók.

Csap — l. Kicsap.

***Csapásozni** — Alföld — elköttött jószágot nyomozni, különösen a lóról.

Csapottfarú — Dunántúl, Mtsz. — laposfarú ló. Alsólendván, Zala m., Mtsz., *csapottfarú ló* az, a melynek farka hosszú lévén, két-rétűen fel van kötve. *A mely lónak fara meredeken le van csapva.

Csata — Székelyföld, Udvarhely m., Mtsz. — csapat: „Csata ménes“. Vö. a szarvasmarha-kategóriában: Csata.

***Cseberbe hágó** — 1700. Debreczen, jegyzőkönyv, T. S. Nyr. 32:158. — „mindkét lábával cseberbe hágó ló“ az, a mely lábát magasra emeli, mintha cseberbe háгна. Emberre is mondják. H. O. Vö. Csöbörbe hágó. Pusztaszanda, spanyol ló, a faj tulajdonsága,

melyet az iskolalovások szépnak tartottak.

* **Csecsfog** — Tolnay, 1786. L. Csikófog.

* **Cséder** — L. Csödör.

Csena — Barkóság, Nyr. 32 : 521. — gyenge csikó.

Cserepicsik — Kiskunhalas, Nyr. 14 : 429.; *cserepcstp*, Balatonvid., Mtsz.; *csipcsalap*, Ormányság, Nyr. 7 : 525. — a lóherélésnél a herezacskók összeszorítására szolgáló csiptetőfák. Vö. Mtsz. és Magyar Halászat Könyve.

Csetkó — Murmelius, 1533 — csikó.

Csidu — Abauj m., Nyr. 33 : 21.; Bodroglók, Tsz. — kis csikó.

Csika — Vác, Mtsz. — kis csikó.

Csikaj — Perkáta, Fejér m., Nyr. 2 : 519. — csikó.

Csikerl — Baranya m., Szabolcs és Pécsbányatelep, Nyr. 28 : 414. — csikó. (Németes kicsinyítés a csikóból.)

Csikla, csiklya — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 5 : 330, 16 : 478. — a lóboka forgója.

* **Csikló** — Hajduhadház. L. Csüd, Csikla.

Csiklya — l. Csikla.

* **Csikó** — általánosan a ló, kb. 5 éves koráig, míg a csikó fogai megvannak. Csokonyán *4 éves koráig.

Csikócsa — Szlavónia, Nyr. 33 : 358. — Csikó.

Csikócska — Szürnyeg, Zemp-lén m. Nyr. 10 : 278. — kis csikó.

* **Csikófog** — Tolnay, 1786. — a melyet a csikó leghamarább, 4—5 éves korában elveszít. Edvi Illés Pál pontos meghatározása szerint a két középső kapafog, a melyet azonban 2½ éves korában vet ki s helyébe a lófog nő. Vö. Csecsfog, Lófog.

Csikóherélés — Kiskunfélegyháza, jzók. 1781—1801. — a fiatal hím ló heréinek kivágása.

Csikólép — Hajdu m., Nyr. 32 : 527. — népies gyógyszer, „jeles szíverősítő ijedtségnél a csikólép, az a nyákdugasz, a mely a világra jött kis csikó orrából az első tüszentéskor szabadul“.

* **Csikónyírás** — Kiskunhalas — másod- és harmadfű csikóknál az üstök és a fark és sörény első nyírása; az üstököt és a sörényt többől vágják le, a farkat a *farkcsik*, a fark végső íze, hegyéig; a meghagyott szórt négy garádiesra nyírták, hogy a gazda egy évig még be ne foghassa, a míg t. i. a szőr újból ki nem nő; nyírottfarkú lovat befogni szégyenszámba ment.

* **Csikózás** — Tolnay, 1786. — a csikó ellése.

* **Csikózik** — Edvi Illés Pál, Sima, Somogy m., Nyr. 19 : 380. — a kancza, azaz ellik, fiat szül. Vö. Csikuz, Csitkózik.

Csiku — Északkeleti felföld, rutén, Nyr. 25 : 298. — csikó, nyilván a magyarból véve.

Csikuz — Őrség, Vas m., Mtsz. — fiat szül a kanca; a csikózból. Vö. Csikóz.

Csillag — Lengyeltóti *, Palóczság, Nyr. 23:384. — lójegy: a ló homlokán kis fehér folt. Vö. Csillagos.

Csillagos — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:189., Rozsnyó, Gömör m., Nyr. 32:452. — az a ló, a melynek homlokán kis fehér folt van. Vö. Csillag.

***Csimbók** — Kiskunhalas — a mivé a lószórt kötik; régente az is, a melybe a pásttor saját haját kötötte.

Csiná — Palóczság, Nógrád m., Nyr. 24:48., 6:134. — csikó.

Csinuská — Nógrád m., Nyr. 7:134. — csikó, beczézés.

Csipcsalap — I. Cserépesik.

Csipő — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. — a ló csípője.

Csira — I. Czéra.

Csitkó — Csík m., Nyr. 22:334., Csikmadaras, Nyr. 19:527., Csikszentmihály, Nyr. 30:493., Gyergyószentmiklós, K. L., Gyergyó, Nyr. 30:260., Háromszék m., Nyr. 4:561., 7:283., Maros-Torda m., Nyr. 10:48., Rava, Udvarhely m., J. M. — ifjú ló kb. 4—5 éves koráig. Vö. Csikó, Szitku, Csitkuó, Fialat Csitkó.

Csitkózik — I. *Csitkózik*.

Csitkós kabala — Gyergyószentmiklós, K. L. — fiasnősténylő; a kifejezés analagonja: borjas telen.

Csitkózik — Székelyf., általános; *csitkózik*. Moldvai csángó, Nyr. 30:174., Székelyf., Mtsz. — fiat szül a nőstény ló. Vö. Csitkózik.

Csitkuó — Hétfalusi csángó, Nyr. 37:11. — csikó.

***Csókaláb** — sok helyen — „csókalábat vet a pánnya“, ha nincs forgója s a jószág körüljárással összesodorja.

Csókaszem — általánosan, 1711. Debreczen — a jószágnál és háziállatoknál a csóka szeméhez hasonló kékesillagos szem. A kék szín a szem-irisen van. L. Kék ló.

***Csomóra állni** — Csokonya — a lóról, mikor a legelőn veszteg összeáll.

Csontorag — Háromszék m., Nyr. 22:296. — béna; innen: csontorag ló = béna ló.

Csőbörbe hágó ló — Győr m., Nyr. 3:427. — az, a mely hátulsó lábát minden lépésnél fölkapja. Vö. Cseberbe hágó ló.

Csőd — I. Csüd.

Csőder — I. Csödör.

Csődője a lónak — Lexicon Budense p. 116. — astragallus, talus equi, knöchel, knorren des pferdes. M. elem az oláhban. Alexics, Nyr. 17:321.

***Csődör** — általánosan — himlő. A régiségben 1521 — Oklsz. —: Equum vnum wlgo Czewder, 1541: Cheder, 1548: czoeder, 1594: cheödeör, és equus emissarius. (Simonyi a német zelter-ből származtatja. Nyr. 12:435.) — Somogy-

ban, Mtsz. — a ló hímvesszeje. Vö. Armesszár, Cödör, Csödörcsikó, Csödörménés, Csödörparipa, Mén. L. Czödör.

* **Csödörcsikó** — Kiskunfélegyháza, Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII. 188. — fiatal him ló. A régiségben Kiskunfélegyházi jegyzőkönyv 1781—1801: csödörcsikó. Vö. Méncsikó.

Csödör Ló — Kiskunfélegyházi jözök. 1781—1801. — him ló.

* **Csödörménés** — Debreczen — válogatott apalovakból alkotott tenyésztöménés.

Csödörparipa — Kónyi, Nyr. 22 : 545. — „A csödörparipák kényeken heverték.“ Herélt hímló.

Csög — Székelyföld, Mtsz. — „a ló lábcsontja“, melyet koresolyának használnak.

Csögös — Csik m., Nyr. 10 : 330. — a rossz lóról mondják, ha lába el van bogosodva.

* **Csök** — Orosipusza, Nagyszalonta — a ló hímvesszeje. Vö. Szarvasmarha kategóriában: Csék.

Csökcentyü — Kórógy, Szlavónia, Baranya m., Nyr. 3 : 565. — csikó.

* **Csukló** — Csokonya, Kálmánca, Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. és általánosan — a német Gelenk.

Csunya — Tolna m., Mtsz. — vad, megvadult; lóról, bikáról, emberről mondják.

Csura — Csurgó, Somogy m., Nyr. 21 : 143. — csikó. 1587-ben

már személynév: Csurra Mihók, Oklsz.

Csurka — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — ló testrésze. Oláh családnév: Csurku.

Csüd — Hortobágy, *Hegyalja, Miskolcz, Nyr. 17 : 420. — a ló és marha patája feletti csukló, de általában a metacarpus illetve metatarsus. A régiségben Debreczen 1708, Nyr. 22 : 518. Vö. Csög, Csüg, Csük, Csür.

Csüd — O. Sz. — már 1240 körül mint személynév, mint lábcsész világosan: „1708 Zelizi János érsemjéni predicator talált Erdős Jánosnénál egy barna pej herélt lovat, első jobb lába *csüdben* merő“.

* **Csüg** — Nádudvar, Kiskunhalas, Nyr. 14 : 430., Székelyföld, Mtsz. — a ló és marha lábán a pata fölötti csukló. 1666 Debreczen: hátulsó lába az csügben fejr = kese. Vö. Csüd.

* **Csüg** — 1666, Debreczen, Zl. — „hátulsó lába az csügben fejr“ — tehát *kese*.

Csük — Debreczen, 1667, Nyr. 22 : 518. — „Az első, felül felül való lába csükben fejr“, a ló csüdjé. L. o. különben Balláb.

Csülök — Szólás: Csülökre állani, csülökre magyar, csülökre legények. Nyr. 25 : 497. Különböben a csösz ösztörü hágesói.

* **Csüngszőr** — Nádudvar — a ló csüdjének lelógó szörözete. L. Kapeza.

Csűr — Palóczság, Nyr. 21 : 46. — „Hisz a mi lovunknak esüriig se ér, pornak is kicsi oda“ — a ló esüdje.

Csütben fejér — T. S. — ló. XVII. század, Debreczen. Mai értelembe *keselábú*.

Czáfol — Csallóköz, Nyr. 1 : 232. — hátrál a ló.

Czéra — Székelyf., Mtsz. — *czira*, uo. veszedelmes kelés a ló fejében. „Hogy a czéra verjen ki“, mondják a lónak v. kecskének Vö. Csira.

***Cziframénes** — Debreczen — válogatott kanczából alkotott tenyészítő ménes. (T. M. I. is említi a Hortobágyról. MNy. VIII : 91.)

Czigánybékó — sok helyen — lakat nélkül. L. Gönczi békó.

***Czigányosan hajtani** — Edvi Illés Pál — a lovat, vagyis, a ló vezetése, mászkálása.

Czikó — Sz. F. B. — csikó.

Czira — I. Czéra.

Czoczó — Csik m., Nyr. 6 : 524.; Gyergyó, Nyr. 34 : 83.; Nagykunság, Nyr. 19 : 576. — gyermeknyelven a ló.

***Czomb** — Kálmánca, Orosi puszta, általánosan is — a ló czombja, vagyis a femur.

Czödör — Balatonmell., Mtsz.; Fehér m. Nyr. 9 : 284. — esödör.

Czubukkol — Szatmár vid., Nyr. 34 : 483. — a ló, ha a sárban lépked; hangutánzó a czupogásról.

Czuczó — Csíkmadaras, Nyr. 19 : 527. — gyermeknyelven a ló.

Czuczúl — Ormányság, Baranya m., Nyr. 7 : 525. — a lovat nyelvcséttetéssel (tsz, tsz) nógatni.

Czúgat — Udvarhely m., Mtsz. — lovat indulásra nógatni. Vö. Czulálgat.

Czulálgat — Szilágy m., Mtsz. — lovat indulásra nógatni. Vö. Czúgat.

Czurukkol — általánosan — hátrál a ló. A német zurückből. (Nyr. 24 : 105.). Vö. Czurukkoltat.

Czurukkoltat — általánosan — lovat hátráltat; a német zurückből. Vö. Czurukkol.

Czüvekelni — Csallóköz, Nyr. 15 : 473. — a lovat czövekhez kötni, hogy el ne menjen.

***Dajka-far** — Udvarhely m., Mtsz. — hirtelen hajló, lejtős, nem gömbölyű fara a lónak.

***Dalm** — Schl. sz. j. — simarius, drommodarius. (A latin szó ismeretlen; a magyarra nézve némi felvilágosítást ad a következő idézet: 1335: Duo equi indomiti item duo emissarii, unus palefridus quinque equi vulgariter *dalm* dicti et sex equi curriferi. Anj. O. III. 179. Szamota.) Oklsz. szerint equus sagmarius.

Délczeg — I. Délczeg.

Délczeg — M. A. — 1621: *déczeg*, uo., a ménes, a délczegtartásról. Oklsz., 1597: *deczeg*. Alexics szerint, Nyr. 17 : 321., az oláhba a magyarból került.

Digdánccs — Pápa, Veszprém m., Nyr. 16:527. — *dikhancz*; Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 5:271., *dikhencz*; Rimaszombat, Nyr. 28:91., Tokaj, Nyr. 23:336., rossz ló, gebe.

Dikhancz — l. Digdánccs.

Dikhencz — l. Digdánccs.

***Dobogó** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas. Vö. Szívverő.

Egér — Tokaj, Nyr. 23:336. — lóbetegség, mely a szomjúságtól ered. Gyógyítása: orrát befogva kergetik. Szólás: „egere van“.

Egész ló — T. S., Nyr. 32:159. — mely nincs herélve. 1729. Keeskemét, jzók., tehát csödör vagy ménlő.

Eingatni — Göcsej (Tud. Gyűjt. 1838.), Nyr. 35:42. — megkergetni a lovat.

Éles vasalás — Tokaj, Nyr. 23:336. — a patkolásnak az a módja, a mikor hegyes szöveget használnak, hogy a ló el ne essen a jégen.

***Elkötni** — általánosan — a lovat ellopni, azaz a jászoltól eloldani és elragadozni.

Ellik — Győr m., Nyr. 14:527. — a ló, szül.

Előjáró — Drávavidék és Baranya, Nyr. 7:477. — a koci elé fogott ló. *A négyes fogatnál az első pár.

Elragadozni — 1608. Oklsz. „Jó lovaimat elragadozták“, itt

a. m. ellopták. Egyértelmű az elkötéssel.

Elrűg — általánosan — az anyaló elrűgja a csikót, ha a tej fogytán van. Szólás: Székelyföld: Erugott a kanczám; Kiskunhalas: a csikót érükta az anyya.

Elszágódozik — Mezőtúr, Nyr. 10:569. — a csikó: kiválik a többi közül és össze-vissza nyargalász.

***Elszakajtani** — Kiskunhalas — a gulyából, ménesből jószágot kiszakítani, azaz rabolni. Lovasbetyárok módja, kik vágatva viték el a prédát. Nomád vonás.

Elválasztani — Somogy m., Nyr. 3:275. — a csikót az anyjától: elszoktatni az anyatejtől. Szólás: „csikót, borgyut tőtibe kő eválasztanyi, nem fottán vagy ujján“.

Elvetélt csikó — Perkáta, Fejér m., Nyr. 2:519. — döglött anyából kimetszett, de élő csikó. *A meghatározás téves, mert az elvetelés értelme az embryonak az anyaméhből idő előtt való eltávolítása. Vö. Elvetélt borjú (szarvasmarha-kategoriában).

Eme-ló — S. I., Kreszn — nőtény ló. Az eme (= emse) szó rendesen a disznónál jelenti a nőténységet; onnan vétetett át a lóra is.

***Emissarius** — a régiségben — a mén, csödör.

Ephippiarius — Finály — nyerges; *Ephippiatus*, Finály, ephippiumot használó, eques. *Ephip-*

pium -ii, Finály, többnyire többes számban, *puha lótakaró, nyereg*.

***Equa equatialis** — a régiségben — ménesbeli anyakancza.

***Equa subdita** — a régiségben — a mén alá adott kancza: „Emissarii cum subditis equabus“.

***Equatium** — a régiségben, H. I. — ménes.

***Equi equatiales** — a régiségben — ménesből való = tenyész-tett lovak.

***Equus indomitus** — XI. század — ló, mely még nem volt befogva.

***Equus spado** — XIII. század — herélt ló, paripa.

***Equus sylvestris** — XI. század — a szilaj ló, mely a szabadban ki is telett.

Erkölesös — Szatmár m., Nyr. 11 : 284. — csökönyös, makran-czos ló. Szürnyegen, Zemplén m., Mtsz., szólás: „erkölesös ló ez; nem indít a szentnek se, ha eccer belébujik az ördög“.

***Érző in** — Tolnay, 1786. — ideg értelemben.

Falka — általánosan — a juhnyájra, helyenként a disznóra mondják, de Petőfi a ménes egy részére is mondja:

Csak jön, csak jön, halk lépést tart
Egyszer a méneshez ugrat
Kiszakít egy jó nagy falkát
Kiskunság, most Isten hozzád.

Kisebb számú csoport.

***Far** — általánosan — az anatómiában általánosan „a medence

hátsó felszínén kétoldalt kiemelkedő duzzanat“ (Mihalkóvics). Lónál erre sütik tüzes vassal a bélyeget tulajdonjegyül s innen ered a szólás: jobb farán, bal farán bélyeg.

***Farib** — Schl. sz. j., Bszzs. — paripa, dextarius.

***Fark** — általánosan — a gerinces állatok törzsének az „alfelnyíláson“ túl eső része, melybe a gerincoszlop folytatódik s izmok mozgatják (Entz). Elnevezések: Lengyeltóti: töve, szára, lombja, ugyanígy Kálmáncsán és a Hortobágyon; Csokonyán a lomb neve: farkalambja. (Szarvasmarhánál ugyanígy).

***Fark** — Pusztaszanda. Van: Töve, Farcikja, Bojtja.

***Farkalambja** — Csokonya — a fark lombja. Vö. Lomb.

***Farkasfog** — Szeged, Csön-göle és általánosan — vagy ebfog a lónál, kutyánál, sertésnél stb. az agyar és alsó zápfog között egyesével álló fog, a mely csak egyszer jelenik meg s nem váltatik. A lónál a ferdén álló és a szomszédos lágy részeket súroló zápfogakat farkasfogaknak mondják, a foghús által takart vagy igen megnőtt agyart kihúzzák, mert ártalmasnak tartják (Cselkó). Vö. Kiütni a farkasfogat.

***Farkasügetés** — általánosan — a ló járása, mely a kutya oldalgó ügetéséhez hasonlít (Hundstrab).

***Farkcsík** — Kiskunhalas, Nádudvar — a ló farkának végső ize, tehát nem a szőr. Vö. Farokczímer.

***Farokczímer** — Lengyeltóti — a ló farkának végső ize; tehát nem a szőr. Vö. Farkcsik.

***Fartol** — Abauj m., Palóczság, Nyr. 20:34. — a ló, ha farával jobbra vagy balra tér = farol. Átvette a németiség és a tótság *Farto* alakban.

***Fedezetteti** — Borsod m., Nyr. 9:333. és általában — „fedezetteti a kanczát a ménnel“ = közősültetni. Vö. Hágatni, Födöztetni.

***Félsípejű kancza** — Debreczen, 1670., T. S., Nyr. 32:158. — „fekete, negyedfü félsípejű kancza,“ = talán magas csipőjű.

***Félfül** — általánosan — az egyik fül, éppen úgy, mint fél szem stb.

***Felhámoz** — l. Hámoz.

***Féldoldalog** + Pustzaszentmiklós, Bihar — a ló a féldoldal két lábát egyszerre rakva = Passgänger.

***Félszem** — általánosan — p. o. „sötétpej, félszemére vak“.

***Félszilaj ménés** — l. Félszilaj gulya. (A szarvasmarhategóriában.)

***Feltóldani** — Székelyf., Nyr. 25:46. — ha két ember lovat cserél, az olcsóbbikat pénzzel kell feltóldani, hogy értéke a drágábbikéhoz érjen fel.

***Felülő-fél** — 1670, Debreczen — a ló baloldala, a mely felől a lovas a nyeregbe száll. Z. L. T. S., Nyr. 32:158., csókaszemű ló, *felülő* felől szárlábú.

***Felvág** — Pusztaszanda, Nádudvar és széltibe — a ló mikor vágat, két lábbal felváltva egyszerre haladva.

***Feszítőzabla** — Szeged-Csönögöle — egy darabból való vas szerkezet, a melylyel a ló száját szétfeszítik, a mikor a farkasfogát kiütik.

***Fi** — Tseh M. 1740. — fű, a ló korának meghatározásáról, így: *harmadfi*, *negyedfi*, egészen *hetedfi* a fűre, azaz legelőremenéstől. Vö. Fű.

***Fiatl csitkó** — Firtos-Vár-alja, Udvarhely m., J. J. — fiatal csikó, a ló 2—3 éves korában.

***Finczol** — Székelyf., Nyr. 25:46. — ficzkándozik a délczeg ló. Mtsz. szerint *finéal*. Vö. Ginczáz.

***Fog** — általánosan — az állat csontszerű elmeszesedett rágó szerve. A lónál Edvi Illés Pál szerint van: alul, felül hat *kapa-fog*, ezek közöt két középső a *csikófog*; ezeket 2 $\frac{1}{2}$ éves korban kiveti s jó a *lófog* helyette; ekkor a ló *harmadfüves*. 3 $\frac{1}{2}$ éves korban kiveti a lófogak szomszédságában levőket, ekkor *negyedfüves*. 5 éves korában kiváltja a két szélsőt, ekkor *ötödfüves*. Vö. Fürtfog és Kiütni.

***Fogókötél** — Túrkeve, Ecsegpusztaszanda — több méteres hüvelyk vastagságú kötél, hurokkal; lovak vetve fogdosására való. L. Pányva (azonos a Lassóval). A hurkot vaskarikával alakítják.

***Folyó epéjú** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménésbe nem alkalmas.

Forgó — Szürnyeg, Nyr. 10: 278. — a ló testrésze.

Födöz — Dunántúl, Mtsz. — hág a csődör, azaz közösül. Vö. Hág.

Födöztet — Szihalom, Borsod m., Mtsz. — csődörrel hágatni a kanczát, azaz közösültetni. Vö. Fedeztetni.

Földad — 1595., Oklsz. — az eladás értelmében: „Barta Jakabnak az ménés lovat adtam fel két magyar pénzen“.

***Fölkapni** — Kiskunhalas — a fejit; az ijedező ló, ökör teszi.

Fölöltöztetni — Bibareczfalva, Udvarhely m., Nyr. 35: 341. — a lovat = felhámozni.

***Fölvágni** — Kiskunhalas — a farkat, a megijedt ló felfelé fordítja a farkát s így rohan.

Furkós — 1709 Debreczen, Nyr. 22: 519. (Széll F.) — „fekete herélt ló, az orra fel vagyon hasítva, a füle is, a lábai furkósak“, itt a furkós a m. göresös.

***Fúrtfog** — 1741 Debreczen — így: „Hadadról deres, fúrt fogú kancza ló“. Z. L. Úgy látszik mesterséges jegy. Vén lovak fogának oly vésése, hogy mint fiatalabbnak látszóknak, jobb áron keljenek el. Kupa Á.

Fütozhatnék — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülne a kancza. (A fütosás rendszerint a szarvasmarha közösülését jelenti.)

Futrás — Marosvásárhely, Nyr. 17: 566., Gömör m. uo. — az a szalma, v. szénatekeres, a melyet a hosszú útra kelt huszárok, lovaik számára a nyeregkápához kötnek. Vö. Mtsz. Alkalmasint a német Futter.

Fű — kor értelmében l. Fí.

***Függő nyakú** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménésbe nem alkalmas. Vö. Szomorú.

Fül — általánosan — az állat hallószerve és különösen annak külső hangfelfogó kagylója. Vö. Ájosfüllű, Kimetszés, Kónya. Tseh Márton szerint 1740 a hegyesfüllű ló alkalmas a ménésbe.

***Füvelni** — XVII. sz. — lovat pányvánál, árkanynál vagy vezetőknél fogva legeltetni.

Gabancs — l. Gabbancs.

Gabbancs — Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18: 94. Petőfinél *gabancs* = rossz ló, gebe.

Gacsos — 1700 Debreczen jegyzők., T. S., Nyr. 32: 158. — „jobb lába gacsos“ hibás, esomós lábról.

Gama — Békés m., Mtsz. — pókoslábú, nehézjárású ló. Vö. Gama-lú.

Gama-lú — Érmellék, Nyr. 29: 334. — vén gebe. Vö. Gama, Gamancs.

Gamancs — Paks, Tolna m. Mtsz. — gebe. Vö. Gama.

Gáncs — Tseh Márton, 1740. — „magával hozott (veleszületett)

gáncs nélkül való ló“ itt a gáncs = testi hiba.

***Gángoló** — Kiskunhalas — a kényes nevelésű ló, melynek minden könnyen megárt. (Nyr. 14:572. tévesen rossz, sovány lónak definiálja.)

Garas — Oklsz. — a lóval kapcsolatban az adó egy neme: 1584: Mykoron menesth haytanak, myndenektül ég ég Garasth fyzethnek. Ha melette wezetykön wyzy es el adny, vgan vg Garassal tartozik tüle. 1597: Mykor deczeth haythnak, myndenykthewl egy egy garast.

Gavallár — Bukovina. Nyr. 6: 472. — *gavallária*. Uo. Ménes.

Gebe — általánosan; *gêbe*, Hétfalu, Brassó m., Nyr. 21:478; *gheibë*, erdélyi Érezhegység mócz, Nyr. 34:252. — rossz, sovány ló. Vö. Gabbancs, Gama, Gamanacs, Gebencs, Gerhes, Gernye, Gibercs, Gircsás, Girhes, Göcsöre.

Gébe — 1. Gebe.

Gebencs — Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286. — rossz ló, gebe.

Gerhes — 1. Girhes.

Gernye — Háromszék m., Nyr. 17:381. — gerincz. Gernye ló = sovány ló, gebe, mert gerincez kilátszik.

Gibercs — Kiskunfélegyháza, Nyr. 5:35. — rossz ló, gebe.

Ginczáz — Csepreg, Nyr. 2: 372. — a ló: jókedvűen ficzkándozik.

Gircsás — Czegléd, Nyr. 22: 375. — kehes ló.

Girhes — Czegléd, Nyr. 22: 375.; Nagykunság, Nyr. 16:285.; Palócság, Nyr. 21:46; *gerhes*, Apa-Nagyfalu, Szolnok-Dobokam., Nyr. 12:429. — rossz, sovány ló, gebe, görhes.

Göcsöre — Nytsz. I. 1111. — gebe.

Gönczibéko — sok helyen — vasból, lakatrajárom, a ló első lábára való, hogy bitangba ne menjen.

***Görbe kabla** — T. S., 1597, Kecskemét — hibás kanczaló.

***Görösló** — *Equus macie confectus*. S. I., Kr. I. 195.

Görhes — Mohács, Nyr. 17: 112. — rosszul táplált, sovány ló, gebe. Vö. Girhes.

Graszt — Ada, Bács m., Nyr. 27:412. — ló: „ez a vín graszt nem akar húzni“.

***Gunárnyakú** — Lengyeltóti — a ló, a mikor a nyaka ívesen hajlott.

***Gyeplős** — Debreczen, de általánosan is, H. O., MNy. VI. 54. — négyes fogatban az első sor baloldali lova. 1577-ben a Kolozsvári Glosszák *gjeplős*nek írja és antecessariusnak magyarázza. (Nyr. 36:179.) Kemény Zsigmond: Rajongók IV. 140. (Nyr. 22:275.) „Egyik a horkanó gyeplöst . . . tartá“.

Gyermekded ló — 1630—48 Oklsz. — ifjú ló, csikó „hét

vagy nyolezad fű“ (tehát a míg esikőfogait nem veszti. Vö. Gyermeklő.

Gyermeklő — Martonos, Komárom m., Nyr. 30:338. és a régiségben — fiatal lócsikó. 1544: Az gyermek louakat. 1556: Neg zablaczka gyermeklora walo, Oklsz. Pázmány Predik. Kreszn: Egy botlásért inát el nem vágják a gyermeklónak. L. Takáts, Nyr. 32:156. Kecskemét. Vö. Gyermekded ló.

Gyilok — kézdiszéki szó, Tsz. — a ló torkában nőni szokott esomó. Nyr. 24:249., a német *dolch*ből származtatja. A régiségben: gyolkos, meg is őrizte a német *dolch* alakot.

***Gyorsan futó ló** — Murm., 1533. — veredus.

***Gyorsan levél viselő**s — Murm. 1533. — veredarius. L. Hirviselő. Nysz.

Gyöktet — Rava, Udvarhely m., J. M. — a ló, mikor nehézkesen halad.

Habaró — Olasztelek, Erdővidék, Nyr. 15:575. — a ló alsó ajka.

Habókál — l. Habókol.

***Habókol** — Hortobágy, Nádudvar, Nagyszalonta, Nyr. 21:282., Nagykurság, Nyr. 2:325., 21:90., *habókál*, Nagykurság, Nyr. 16:285., 21:90. *hâjbókól*, Zilah, Nyr. 28:280. — a ló, mikor veszteg áll és a fejével nagyokat bölint. Vö. Bakol, Harangozik.

***Hág** — általánosan — közösiül a mén v. csödör; innen hágómén. Vö. Hágat, Meghág.

***Hágatni** — Edvi Illés Pál, általánosan, Palócszág, Nyr. 22:35., Székelyf., Tsz. — a kanczát a csödörrel, fiasítás végett.

***Hágómén** — általánosan — a him ló a hágásról.

Hagymán — ? — „Az nyergesek egy hátság lónak nyereg alá való posztó nélkül való *hagymánt* 16 pénzen adgyanak“. (Tört. Tár. XVIII:227.), Nyr. 21:38. L. Nytsz.

Hajbókol — l. Habókol.

Hajtós — Pannonhalma, Nyr. 12:187. — az a lusta ló és ökör, a melyet hajtani kell.

***Hamarja** — 1731., Debreczen — lóról, így: „felülő, felől, hátül a *hamarjáról* darulábforma... el-sütött bélyegű, konyafülű, seregélyszórú...“. Z. L. A Nytsz. szerint *nyúl hamarja* = a nyúl lábának csuklójában egy kis csont vagy inas hús. Közli Cserényi, 1592. évi adatát: „Hogy nagy vala lova Masistiusnak, a hamarját lóni találák annak; a ló a seb miatt eltántorodék.

Hámol — l. Hámoz.

Hámosló — Sz. F. B. — helciaricus equus, hámba fogott, felszerszámozott ló. L. Igás ló.

Hámoz — általánosan; *hámol*, Szabófalva, moldvai csángó, Nyr. 30:175., *béhhámoz*, Udvarhely m., Mtsz.; *felhámoz*, Csallóköz, Mtsz. — hámba fogni a lovat, felszerszámozni.

Hamut — Oklsz. — Helcium.
 *Húzóhám, szügyhám. 1490: *Hamuth* in quo equi trahunt. 1554: Corollarium *hamuth* vocatum in quo equi solent currum trahere. 1564: Pectoralia equorum helicia *hamut* vocata. 1566: Lo nyakba walo *hamoth*. 1597: Harom nemeth lohoz való *hamuth* szakadozot zabloiamal eoszueo. (*Kumét*, Mtsz.) Tagányi: Századok 1893: 323.

Happoltat — Makó, Nyr. 9: 377. — lovat, marhát hátrafelé lépdeltet, hátráltat.

Hara — Tiszadob, Nyr. 25:474., Nagyszalonta, Mtsz., Érmellék, Mtsz. — leginkább lósörényből készített durva, lótakaró vászonpokrócz. Vö. Lúhara.

***Harangos** — Kiskunhalas — az a ló, a melyre a harangot kötik s a mely szerint a ménes igazodik. Egy a szarvasmarhák kolomposával. L. Kabola Vezér, Vezér, Vezérkancza.

***Harangozik** — Puszta-Szanda — a ló, ha vesztég állva fejével nagyokat bölint. Vö. Habókol.

***Harmadfű** — Bszsz., Sz. F. B. — triennis (lóról), azaz harmadszor hajtják legelőre, fűre, tehát harmadik évében van. Vö. Harmadfűves.

***Harmadfűves** — Edvi Illés Pál, *harmadfűves csikó*, Szürnyeg, Nyr. 10:278. — a ló életének harmadik évében, a mikor a csikófog helyébe a lófog nő ki.

***Háromfű kancza** — T. S. — hároméves, mert háromszor érte

meg az új fűvet. L. Háromfűmarha a szarvasmarha-categoriában.

Hasas — I. Poczos.

***Hát** — általánosan — az állat törzsének a mellel ellentett felső része; erre teszik a nyeret.

***Hátas** — Kecskemét — kancza, hátasló = nyereg alatt járó. Bitang, Jk.

Hátasló — általánosan — hátasló, Sz. F. B., *hatastlwo*, északkeleti felföld rutén, Nyr. 25:298. 1544: hatast lo, Oklsz., nyerges v. lovaglásra szolgáló ló.

Hátralépő ló — Murm., 1533. — hatra lépő, mászó, Sz. F. B. *Equus cespitator*.

Hegyesfűlű üstökös ló — 1668., Debreczen, jegyzők. Nyr. 22:519., 521.

***Herélt** — Csokonya, Szürnyeg, Nyr. 10:278., Fáb. 504., *herélyt*, Tolnay 1786., *herélt ló*, Ver. 16., Hortobágy, MNy. VIII:189., *herélt ló*, uo., *hereth lo*, Schl., sz. j., Bszsz., PPB., Sz. F. B. — heréltől megfosztott hím ló. Vö. Paripa.

Herélt ló — I. Herélt.

Herélt ló — I. Herélt.

***Herélyt** — Tolnay, 1786. — herélt, paripa, azaz heréltől megfosztott hím ló.

Hergely — Moldvai csángó, Nyr. 10:203., 23:6. — ménes. Törökben: hargele, hergele; oláhban: hergelic. Vö. Hergia.

Hërgiá — Szlavónia, Nyr. 23: 359. — ménes; a horvátban: ergela. Vö. Hergely.

***Hertelen álló ló** — Tseh Márton, 1740. — valószínűleg esökönyöset jelent, mert Tseh szerint az ilyen ló nem alkalmas a ménesbe.

Hëveder — az oláh nyelvben a Lexicon Budense szerint, Nyr. 17: 371. — döglovat, rideglovat jelent. Tulajdonképeni értelme öv, átalvető.

Hever — XVII. század, Király Hegyi János, Cisio, Nyr. 29: 258. — „Az mely Lonak heverje vagon”, tehát lóbetegség. A Székelyföldön, Mtsz., kólíka vagy farzsába miatt nem tudván a lábán állani, heverész a ló.

Heverő ló — Lehr A., MNy. I: 61. — az, a melyik nincs használatban. Vö. Heverő ökör.

***Hibás ló** — Tseh Márton, 1740. — a ménesbe nem alkalmas: 1. Szalonnanyakú; 2. Hertelen álló; 3. Késtető; 4. Szívverő v. dobogó; 5. Taknyos; 6. Függőnyakú v. szomorú; 7. Kőmonyos; 8. Folyó epéjű; 9. Holttetemes; 10. Tellyes körmű; 11. Ha valami növést magával a világra hozott.

***Hibátlan ló** — Tseh Márton, 1740. — a ménesbe alkalmas ló jegyei: 1. tiszta szájj; 2. szép nagy szem; 3. szép karesú (száraz) fej; 4. hegyes fül; 5. sima lábszár, végre magával hozott (veleszületett) gáncs nélkül való.

Hím — 1. Hím ló.

Hím ló — Sz. F. B., Kreszn., 1548., Oklsz.: *hymlo* — a ló hímje, azaz csödör vagy mén.

Himpók — Sima, Somogy m., Nyr. 19: 381., Balatonmell., Tsz. — a ló lábának csánkja alatt támadt megcsomósodás, mely sántaságra vezet. Pontos meghatározását, l. Csánkpók. Vö. Inpók.

Himpókos — Sima, Somogy m., Nyr. 19: 381. — az a ló, a melynek himpókja van.

***Hím vessző** — Orosi-puszta és általában — az állat s így a ló penise.

Hinnyog — Nagybánya, Nyr. 21: 283., Tiszadob, Nyr. 25: 474., Székelyföld, Mtsz. — vihog, nyihog a mén és a kancza párosodáskor vagy egymással játszva.

***Hintázó** — Pusztaszanda — a ló egy oldalon két lábával lép. (A német Zelter, Passgänger.)

Hógat — Kiskunhalas, Mtsz., Csallóköz, Székelyföld, Háromszék m., Mtsz.; Csík m., Nyr. 10: 330. — *hógat*; Palóczság: *hóggat*; Kecskemét, Mtsz.: *hó!* kiáltással megállásra szólít lovat, ökröt.

***Hóka** — Lengyeltóti, Hortobágy, MNy. VIII: 189. — a ló homlokán az orrig lenyúló fehér csík; lójegy, hibás magyarázat. A hóka nagyobb a csillagnál. kisebb a lámpásnál és a piszránál.

***Holt tetem** — Tseh Márton, 1740. — L. Kaptatetem. A holttetemes ló ménesbe nem alkalmas.

***Homlok** — Kálmánca, általános — a fej szemközti tája.

***Horgasin** — Hortobágy, Lengyeltóti, Orosi-pusztá, Székelyföld, Tsz. — a hátulsó lábón a sarokcsontozathoz kapcsolódó erős in. Vö. H. O. MNy. II: 247.

***Horkan** — általánosan — a ló, ha megijed és hangot ad.

Horpasz — Balatonmell., Tsz., Sárköz, Nyr. 31: 462., Tokaj, Nyr. 23: 384., általánosan — az állatnak ágyék alatti, kétoldali behorpadása; ha az állat jóllakik, megtelik.

Höjköl — l. Hőköl.

Hőköl — általánosan; *höjköl*: Angyalos, Bessenjó, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18: 528.; *hőköl*: Esztergom m.; *hükköl*: Balatonmell., Mtsz. — hátráltatni lovat (v. marhát) szekérrel. Vö. Hőköltet.

Hőköltet — Debreczen, Nyr. 7: 329; *hükköltet*, Balatonmell.; *hükkötet*, Szepezd, Zala m., Mtsz. — lóval szekeret hátráltatni.

Huosi — Sárköz, Nyr. 32: 462., Bajá, Nyr. 33: 530. — csikó.

Húzalom — Ormányság, Nyr. 11: 477. — húzás: „Majd ha húzalomba gyűnnek a lovak“.

Hükköl — l. Hőköl.

Hükköltet — l. hőköltet.

Hüvelyk — általánosan — a lovak testmértéke, körülbelül 25 cm, 4 hüvelyk = egy marok.

Igás ló — általánosan — munkát végző, nem kényelemre való ló. L. Hámos ló.

***Igetés** — Székelyf., Tsz. 173. — ügetés.

Imádkozni — Lóval imádkozni = hiábavalóság.

Impok — l. Inpók.

***In** — 1737., Debreczen — „inán pedig . . . bélyeg. Z. L.

***Inpók** — Tseh M., 1740. — a német Spat. XVII. sz. Király Hegyi János: Cisio. Nyr. 29: 258.: „mikor az Lólában impok indul“. Az inpók magyarázatát l. Csánkpók alatt. Vö. Himpók.

***Inpókosodás** — Edvi Illés Pál — a lovaknál a lábromlásnak egy fajtája. Magyarázatát l. Csánkpók alatt.

Iromba-járású — Háromszék m., Mtsz. — a ló: iramodó. Az iramodásról.

***Iromba menő** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a ló, ha lábait gyorsan szedve halad. (Vö. Iromba-járású.)

***Iromlani** — Székelyföld, Tsz. — szapora lépésekkel menni p. o. lónak, iramlani.

Itató fék — 1548. Oklsz. — fék, a melynél fogva itatóra vitték a lovat.

Iz-víz — XVII. sz. Király Hegyi János Cisio Nyr. 29: 258. „Az mely Lonak tsépőjén avagy térdén, avagy bokáján seb esik, avagy iz-víz járna ki belőle. Az iz-vízet megállíttya szépen“.

***Jártatni** — Tolnay, 1786. — a kanczát és a csikót egészségi és erősödési szempontból.

***Játszik** — Pusztaszanda — a ló; pajkoskodik.

Jeszke — Székelység, MNy. I : 17. — ijedős ló.

Jobbkéz felől való — Sztripszky — *rudas.

Jó futó ló — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36 : 317. — veredus, equus laboriosus.

***Jólépő** — Kiskunfélegyháza — a ló mozgásáról = helyesen lépő.

Jó lótartó — Nyr. 31 : 55. Őrségi község jellemző elnevezése: Jó lótartó Kis-Rákos.

Kabala — Murm. 1533.; Bszsz.; PP.; 1329—1335. Oklsz., Kabalafey; Székelyföld, Tsz.; Firtosvár-alja, Udvarhely m. JJ.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Moldvai csángó, Nyr. 31 : 85.; Marosszék, Háromszék, Mtsz.; Kriza, Nyr. 24 : 472.; Nyr. 22 : 543. — nöstény ló; a tótban *kobula*. Vö. Ekekabala (az eke-categoriában). Vö. Kabla, Kabala ló, Kabola vezér, Kabalik.

Kabala ló — Schl. sz. j. 1353. — nöstény ló.

Kabalik — Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173. — nöstény ló. Vö. Kabala.

Kabla — T. S. — ló. XVI. század, Kecskemét, nyilván egy a székely Kabala, tót Kobila, Kobula = kanczával.

***Kabola vezér** — R. M. K. — nem „ductor equi“ hanem *vezér-kancza* (mai szó: *vezér-ürü*). Szily, Nyr. 28 : 121. Irodalmi adat. *L. Harangos.

Kacsiba — Mikes, 1717. (Drinápoly, okt. 29.) Tör. lev. Abafi kiadás, 1880 : 6. — „ki jó, ki kacsiba lovakon“ jött. Mtsz. a kacsibát görbének, horgasnak magyarázza.

Kaczola — Sz. F. B.; PP.; M. A. — nöstény ló, azaz kancza. Oklsz. 1545. Kaczola. 1548. Kachyola. 1549. Thatar kaczola. 1584. Őregh kaczola. Arany János: kaczolatej = kanczatej. Vö. Kaczola ló.

Kaczola ló — Kreszn. — nöstény ló, kancza. 1594., Oklsz., Eoregh kaczola lo. Comenius: Janua, Nyr. 22 ; 543. „A teherhordó nyergek kacola-lóra tétetnek fel.“ Vö. Kaczola.

Kamfarú ló — Székelység, Tsz. — az, a melynek hirtelen bebütöződő fara van, mint a kamnak, azaz a disznóknak. Vö. Kamfarú. *A háztetőről is.

Kancza — M. A., PPB., Firtosvár-alja, Udvarhely m., J. J.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Szürnyeg, Nyr. 10 : 278. — nöstény, rendszeren lóról. 1435: Oklsz., Kancha. 1584: kancza. XVI. század Újbánya, Nyr. 15 : 228., kancza, nöstény ló.

***Kancza borjú** (!) — Kecskemét — fiskális irta be a Bitang Jk.-be. Tulajdonképpen kancza csikót kellett volna írni, ha lóra vonatkozik.

Kanczabőr — 1637., Oklsz. — nöstény ló bőre.

***Kanczacsikó** — általánosan — nöstény csikó. Vö. Kanczacsitkó.

Kanczacsitkó — Rava, Udvarhely m., J. M. — nöstény csikó.

Kanczaló — Kr., Sz. F. B., Nyr. 22 : 543. — nöstény ló.

***Kanczamánes** — Kecskemét, Bugacsz, T. M. I. — csupa kanczából álló, tenyésztésre szánt ménes.

Kancza vehem — Oklsz. — 1587: Tawaly *kancza vehem* = kancza csikó; vehem a míg az anya méhében van.

Kanfarú — T. S. — ló, melynek fara mint a kandisznóé le van csapva XVII. sz. Debreczen; a Hajduságban házfedelekről is. Vö. Kamfarú.

***Kapafog** — Edvi Illés Pál — a ló metszőfogai, alul-felül 6. A két középsőt csikófognak is nevezik.

***Kapálódzik** — Székelyf., Tsz. — vág a ló a lábával.

***Kapca** — Lengyeltóti — a ló esüdjén levő hosszú szőrözet. Vö. Kapczás.

***Kapczás** — Debreczen, 1748. — ló, „szíjhátú fakó, két első lába *kapczás*“, nyilván *kaptás* helyett; — Mezőszilvás, oláh, Nyr. 37 : 221. — kapczás ló, Székelyf., Mtsz., *kaptás* az olyan ló v. ökör, a melynek körömházán baja van (ez tehát a *kaptás* l. o.). Vö. Kaptá.

***Kapta** — 1741 Debreczen — így: „piros pej ló . . . első két lába *kapta*“. Z. I. Külső erőszak (trau-

matikus) útján előállott esontszerű dudorodás, legtöbbször mozgó. Kupa Á. Heves m., Erdély Mtsz. szerint a ló körme fölött a esüdcsontján elül képződött kemény daganat, kinövés (pók). Vö. Kaptás, Kaptatetem.

***Kaptás** — Debreczen, 1741. — „Bárándi ló, első jobb lába *kaptás*“; *kapta*: külső erőszak folytán keletkezett esontdudorodás, legtöbbször mozog“. Kupa Á. — Balatonmell., Nagy-Igmánd, Erdély, Mtsz. — esomós csuklójú, pókoslábú ló. Vö. Kaptá, Kaptatetes.

***Kaptatetem** — 1670 Debreczen, Nyr. 22 : 519. — ló, „szeplős, herélt, *kaptatetes*, felül felől való lába“. *Kaptatetem* ridegen (magánosan) fekvő, sohasem mozgó, hűsszerű dudorodás, mely nem ered külső erőszaktól. Kupa Á. L. Holttetem, Kaptá. (A különbség: *kapta* = erőszaktól ered, *kaptatetem* = nem külső erőszaktól.)

Karé menni — Orbai járás, Háromszék m., Nyr. 25 : 524. — „*karé* ment a lovam“ = elpusztult; ab : *kárba* ment.

Karikásmester — MNy: I. 377. — 1506: „magistro karykasmesther dedit fl. 11“. Talán csikós?

Kártol — Nyr. 24 : 296. — lovat vakar, Ballagi szerint a német Karden-ből = mittels der Karde rauhen, aufkratzen, streichen. A magyarság a *kártolás* alatt a gyapjú fésülését érti.

***Kaszál** — Kiskunhalas — a csikó magának kaszál = maga keresi táplálékát; már maga legel.

Kecskelábú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII. 189. — olyan ló, a melynek hátulsó két lábán a csüd előrebukó állásban van.

***Keh** — Tseh M., 1740., Kál-mánca, általánosan — lóbetegség; faja a „száraz keh“, oka a „tüdő és máj rothadása“. Vö. Kehe.

Kehe — általános, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:221.; *chehe*, erdélyi Érezhegység, mócz, Nyr. 34:149.; *kehi*, Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:46. — igavonó háziállat gyógyíthatatlan lélegzési nehézsége; felső légutak hurutja, mirigyek genyes gyuladása (Hutyra). Vö. Kehecsomó, Keh, Kehes.

Kehecsomó — Székelyf., Mtsz. — ló torkában támadt csomó.

Kehes — Gyergyó, Nyr. 34:261., *chehes*; erdélyi Érezhegység, mócz, Nyr. 34:149. — 1630—1648: kehes ne legyen a ló. Oklsz.

***Kerengőbe** — (Tolnay, 1786.) — állani, körbe állani, lovakról, hogy magukat kirugással védjék.

***Keresztesont** — általános — az állat öt keresztesigolyájának összeforradásából keletkező tája a gerincoszlopnak, mely a medencezesontokkal ízesül.

***Kesecsilag** — Lengyeltóti — fehér bokájú, homlokán csillagos ló.

***Késtető** — Tseh M., 1740. — ló a ménesbe nem alkalmas; késlekedő, lassú ló lehet.

Kettyentő — Magyar Egregy, Baranya m., Mtsz. — csikó.

***Kezes ménes** — sok helyen — a melyből az idomításra alkalmas lovak kerülnek. Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyveiben már említve.

Kiajjazni — Mezőtúr, Nyr. 10:285. — a ló vagy tehén alá éjszakára rakott almot reggel kihordani.

Kicsapni — Nyr. 16:10. — a jószágot a legelőre = kihajtani, kizavarni. Szólás: „kicsapja velünk, hogy mi jártassuk meg“ stb.

***Kiesi csitkó** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — fiatal csikó.

Kifogás — sok helyen — a lovat a lókötő tolvaj „kifogja a ménesből“, azaz ellopja, elköti, leginkább pányvával.

Kifő — Mezőtúr, Nyr. 10:477, — kiizzad, tajtékzik a ló nagy melegben vagy sebes hajtásban.

Kimarjul — sok helyen és a régiségben is — kisebesedik. 1488 körül, Oklsz. „meg santulth a ló, merth laba ky mariulth“; XVII. század, Király Hegyi János: Cisio, Nyr. 29:258., „az melly Lónak ki-marul az lába“.

Kimarul — I. Kimarjul.

***Kimetszés** — 1665., Debreczen — a szoboszlai ló fülén. Z. L., füljegy. Vö. Juh-csoportban.

Kinővés — I. Növés.

***Kinyűgözni** — Alföld — a lónak két első lábát nyűgbe vetni, hogy legelve ne mehessen megszire. A nyűgbevetni úgy is lehet, hogy két lovat egyazon nyűggel egymáshoz fűzik. Vö. Nyűg.

***Kipányvázni** — Bugacz-Monostor, Alföld; Gömör m., Kemenesalja; Tolna m., Tsz. — az állatot pányvánál fogva czövekhez kötni, hogy körben legelhesen. Göcsejben átvitt az értelme, Tsz., „kipányvázattam a rétemet“ azaz póznákat bögdöstettem fel, hogy tudják, meddig az enyém, meddig a másé.

***Kirűg** — általánosan — a ló: rűg. Szólás: „kirugni a hámból“, egy vagy mind a két hátulsó lábával. Kirugni a hámból = a rendes életből kizökkenni.

Kisbéka — Finta Miklós beszámolója, Kupa Árpádnak, H. O., MNy. II: 247. — az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kis csikócska — Szürnyeg, Nyr. 10: 278. — fiatal csikó.

***Kis ló** — Murm., 1533. — equulus, tehát termete szerint kicsi vagy fiatal, azaz: csikó.

Kitörni — Kopács, Drávamell., Nyr. 6: 374., 16: 431. — kiherél lovat. Szólás: „tegnap törte ki a csikónak a tökit“. „Tegnap törtetem ki a monyast“.

***Kiüttni** — Szeged, Csöngöle — a farkasfogat vésővel és kala-

pácesal a feszítő zablán át, mert a farkasfogat (I. o.) ártalmasnak tartják.

Kivájni — Nagykunság, Nyr. 33: 49. — patkoláskor vésővel vagy más kovácsszerszámmal kinyesik, kivájják a ló patakörme alatti fehéres szürke, szarunemű anyagot, a melyen a ló a patakörmön kívül közvetlenül jár.

Kocsiló — I. Kocsisló.

***Kocsis** — általánosan — a lovat ápoló és hajtó cseléd. A német-sváb gazdáknál a kocsis rendszerint magyar.

Kocsisló — 1552., Oklsz. — kochys lo; Sz. F. B.: koczis lo; 1558., Oklsz., kochis zekeres lo; 1549., Oklsz., kwchylo, kochylo, koci elé fogott, tehát fuvarozó vagy teherhúzó ló.

Kocsó — Zemplén m., Mtsz. — csikó.

***Koczog** — széltiben — a ló, mikor lassan, nagy port verve fel, üget.

***Koczogás** — széltibe — a ló lassú ügetése. L. Koczog.

***Komor ló** — Debreczen; Tiszaroff, Mtsz.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 189. — a rosszul herélt, még ingerlékeny hím ló. A Hortobágyon az a hím ló, a melynek csak egyik testiculusa vétetett ki. Vö. Komor bika (szarvasmarhacategoria).

Kónya — általánosan — a fülről, mikor lelógó; leginkább lóról: fél füle kónya = lekonyuló. Deb-

reczen, 1762. „kónyafülű, balfelől darulábforma sütéssel jegyes ló“.

***Koppodzik** — Hortobágy, Pusztaszer, Nádudvar; Nagykunság, Nyr. 3 : 281. — a ló, mikor kettesével szemben összeáll és kölcsönösen koppasztgatja, csipkedi, rágja a marját.

***Kosorrú** — Lengyeltóti, de kk. is — a ló, ha feje éle olyan hajlott, mint a kosé.

***Koszorú** — Kecskemét — lónál a szorról, ha beteg. Bitang Jk.

***Ködök** — Kálmánca, de általánosan is — az állat hasi oldalán fekvő heges behúzóadás; a magzat köldökszínójának kiindulási helye.

Köldök — l. Ködök.

Köldökköröm — Kiskunság, Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. MNy. I : 247.; *köldökköröm*, Nagykunság, uo. — az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka, Kisbéka.

***Kómonyas** — Tseh Márton, 1740. — ló a ménésbe nem alkalmas, ha töke betegesen kemény.

Körmölni — l. Körmünyi.

Körmünyi — Tolna m., Nyr. 6 : 523. — lovak patakörmét levágni.

Köröm — általánosan — a ló patakörme. 1691. Debreczen, Oklsz., „szeplős, szürke, balog körmű ló“; 1737., Debreczen, Z. L., „a két lábán fehéres körmű ló“;

1786., Tolnay, „A körömnek nyírja és szeglete“.

Körömfaragó — 1597., Oklsz. — Az kovács házban: keöröm farago stb. véső a ló patakörmének faragásához.

Körömfogó — Bethlenfalva, Udvarhely m., Nyr. 33 : 290. — éles vasfogó az állat patakörmének nyírására.

Körömház — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — a lópata körmének külső része, Nyr. szerint „tokja“.

Körömkerítő — 1597., Oklsz. — keorom keriteo kovácsszerszám a ló patakörmének levágására.

Körömnnyil — Kemenesalja, MNy. V : 141. — Sztrokay szerint a nyírt nevezik itt körömnnyilnak.

Körömszedés — Bethlenfalva, Udvarhely m., Nyr. 33 : 290. — az állat hibásan fejlődött, vagy eltorzult körmének ollóval vagy körömfogóval való levágása. Szólas: körmöt szednek; megszedik az állat körmét.

Körömvas — Oklsz., 1552. Fermentum kerem was. 1597. Keöröm vass. Kovácsszerszám a pataköröm vágásához.

Kötőhely — Solt m., Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. H. O., MNy. II : 247. — a *béka*, azaz az a varrszerű cserepesedés a ló szárain, mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kötőköröm — Bácsbodrog m., Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak. H. O. MNy. II: 247. — az a varrszerű eserepedés a lószárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

Kunhátas — Tizsamell., Tsz., *kumhátas*, Alföld, Mtsz. — makacs, csökönös ló. NySz. szerint kunász, kuntat, a. m. csökönösködni.

*Küpol — Hortobágy — a ménes, mikor a lovak fejével összeállanak.

*Kurta-ménés — Kiskunhalas — egy birtokosnak a ménese.

*Kurva — Tolnay, 1787. — a kancza, mely idegen ménesbe kicsap és idegen ménnek adja alá magát.

Kusi — Szlavónia, Nyr. 23: 358. — csikó.

*Lábéle — Karczag — a ló hátulsó lábközép csontjának, — metatarsus — függelékcsontja. Ebből készül a pásztor ár: a *török*.

Lábszár — általánosan — az emlősállatok mellső végtagjának metacarpusa, hátsó végtagjának metatarsusa. Tseh Márton 1740 szerint sima lábszárú ló alkalmas a ménesbe.

*Lágy — Tolnay, 1786. — a ló körme, ekkor rossz; átöröklődő állapot. Ilyen lóról mondja Tolnay, hogy „még ingyen is drága“.

Lamb — l. Farkalambja = szőre.

*Lapoczka — általánosan — az állatok os scapulae-ja.

Lassú ügető ló — Sz. F. B. — sonipes: lassu igető lo.

Lazukál — Nagykunság, Nyr. 16: 382. — a ló, mikor nem húz. Mtsz. szerint lazukál = tétlenkedik, *mert ekkor az istrángok meglazulnak.

*Lecsikózás — Edvi Illés Pál — a kancza szülése.

*Legyes — Szeged-Csöngöle — a ló, mikor a fejével erősen bókol, a farkával csapdos. Kundorozsma.

*Legyeskedik — Szeged, Csallóköz, Csik m., Mtsz. — mikor a ló a legyektől háborgatva nyugtalankodik.

*Legyes lesz — Kiskunfélegyháza — a ló, mikor fejével összebúvik, védekezik a Gastrus-légy ellen.

*Lekonyuló — sok helyen — l. Kónya.

Lekötelezni — Paks, Tolna m., Nyr. 19: 479. — szilaj lovat, a mely még nem volt kötélben, fektiben megfogni.

*Lé-lé — Tisza-Salamonban — felhívó szócska, ilyen értelemben: lé-lé! amoda egy bitang ló!

Lentet — Mezótúr, Nyr. 9: 183. — a ló, ha lassan koczog. Általában, Mtsz., lomhán járni.

Lép — általánosan — a ló s általában az állat járása. L. Csikólép.

*Lépés — általánosan — a ló járása.

***Lépésbe** — széltében — jár a ló, lassan egyik lábát felváltva a másik elé rakva.

***Lépésbe mén** — Pusztá-Szanda — a ló lépésben megy.

***Lépésben** — halad a ló, lépetve keresztbe szedi a lábát.

Lépő ló — Sz. F. B. — lepő lo = gradarius.

***Letlen** — Fülek, Nógrád m., Székelyf., Mtsz. — meg nem született, hanem az anyja hasából kivágott és életben maradt (csikó, bárány, borjú, gyermek).

Ló — általánosan — lo, Derezen, Bereg m., Nyr. 22:432; *lú*, sok helyen, pluralisa Szent-Lőrincz, Baranya m., Ormányság, Nyr. 17:380: lohak, lohakok, laak; Csököly, Kaposvár mellett, Nyr. 25:93: lohak; Baranya m., Nyr. 3:565: lohok; Tolna m., Nyr. 5:379: laak. 1. Equus caballus. L. 2. A ló 3—4 éves korán túl, addig csikó: Csokonya, *Gyergyószentmiklós K. L., Rava, Udvarhely m., J. M. 3. A herélt him ló (v. paripa) Firtosváralja, Udvarhely m. J. J.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Rava, Udvarhely m. J. M. A régiségben: 1295 — Oklsz. — Hotlounoguta; 1461 — uo. — lo. Bszzs. low; Murm. 1533. Sz. F. B.

Lóállás — Oklsz. — 1524: Solui lo allaserth. 1544: Szenaert, zabert, lo allasert.

***Lóbeli sor** — Mezőtúr — a hajdan híres lóköttők, mikor ügyvédet vállaltak, mindég így kezdték: „Ekkis *lóbeli sorom* vóna“.

***Lócsitkó** — Rava, Udvarhely m., J. M. — herélt him ló 3 éves koráig.

***Lócsorda** — Szerenes, Abauj m., Mtsz. — ménes.

***Lódögében** sietni — Szeged, Csallóköz, Mtsz. — lóhalálában sietni.

***Lóf. sz** — általánosan — a ló himvesszeje, a penis.

Lófiú — Csík m., Mtsz. — *ló fi* — Murm. 1533. — csikó.

***Lófog** — Edvi Illés Pál — a ló két középső metsző foga, a mely a 3-ik évben a csikófog helyébe nő.

Lófő — Székelység — a hadban lóháton, a maga költségén szolgáló székely. A régiségben 1346 — Oklsz. — Cum Terris Toty Lwfewet. 1367 — Uo. — Inter duos fluvios Palyazow et *Lou-feur* vocatos.

***Lóhalálában** — általánosságban — sietni erővesztésig, a célt mindenáron elérni. Vö. Lódögében.

***Lóhátról terelni** — Orosipusza — a csikósok lóhátról terelnek = legeltetik a ménest. Vö. „Nádudvari rend“. Előtanulmányok 378—385.

***Lójárás** — a ló *lépésben megy*: lassan keresztbe szedi a lábát; *koczogva halad*: felváltva magasabbra szedi a lábát; *üget*: határozottabb a koczogásnál; *felvág*: az első és hátulsó lábát felváltva, ugorva szedi; *vágtat*: az első és hátulsó lábát nagy ugrásokban szedi. — **Lójárás** — Pusztaszent-

miklós — lépés, koczogás, felvágás, féloldalog = Passgänger, máshol : *örményes* (örvénylő); nem rossz!

Lókaró — M. ó., Kecskemét — a taliga előtt levert karó, lovak megkötésére.

***Lőkötő** — általánosan — lótolvaj, onnan véve, hogy a tolvaj *elkötí* a ménesből a lovat.

***Lőkötőhely** — 1610., Maros-szék — a községek határában, hova a postálkodók és czirkáló tisztviselők lovaikat kipányvázhatták és legeltethették. Vö. Előtanulmányok 186.

***Lomb** — Kálmánca, Lengyel-tóti — az állat farkának lombja, a szabad szőrözet. Vö. Farkalambja.

Lombár — Sopron m., Nyr. 34:485., 35:42. — nagy, testes ökör vagy ló.

Lómérték — I. Marok.

Lónyúg — általánosan — kenderkötéltől vagy lószórból való, a legelő lovak lenyügzésére, azaz: az előlábak összekapcsolására.

Lópipa — Kisújszállás, Mtsz. — szájkosár-féle, melyet a kovács patkoláskor a lónak orrába csíptet, hogy csendesen álljon.

Lópor — Borsod, Gömör, Abauj, Zemplén, Szabolcs m., Mtsz. — a ló szőréből lóvakaróval kifésült por.

Lóraivaló — MNy. I:377. — a régiségben a lószerszám; 1540:

vnum magnum naygba wewew lorawalo ex Argento.

Lórend — Toroczkó, Orbán B., Nyr. 37:92. — a lovak tartása és útiköltség czimén szedett költség.

Lótalp békája — Szentés, MNy. II:137. — a lópata talpának szaruállományyal borított része. L. Béka, Nyil, Nyir.

Lóterű — Székelyf., Orbán B., Nyr. 37:42. — lóteher.

***Lótetű** — általánosan — Grylotalpa vulgaris L., rovar.

Lótok — Csík m., Mtsz. — hím. A régiségben, 1487: Oklsz., Armi equi wlgo lothok; 1490: Lothok; 1528: Lwthok.

Lőtörő — Kopács, Drávamell., Nyr. 6:374., 16:431. — lóherélő.

***Lovagolni** — Teleki codex, 1525—1531. — lóra ülve haladni.

***Lóval imádkozni** — Kiskunhalas — hiábavaló dolog az ostoba emberrel a véleményt vagy jótanácsot elfogadtatni.

Lóvám — Oklsz. — 1597: Egy pynth chykkal es lo wammal taroznak. A csíkhalat mindig úrmértékkal mérték.

***Lovat elköttni** — Szeged táján — betyár szájon = ellopni.

***Lócsaláb** — Pusztangyalháza — a lónál, állatnál az, a mely térdben szűkül, alul szétáll.

Lú — Beregszász, Nyr.25:192.; Felső-Őr, Vas m., Nyr. 36:46.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Zemplén m., Nyr. 4:522.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18:

576. és Mtsz. — ló. *Equus caballus* L.

Lúdtalpú — T. S., Nyr. 32: 158. — ló. XVII. sz., 1678., Debreczen. Valószínűleg betegesen szélespatájú ló. Lehet telitalpú is, a mikor nincs nyírje, nyila v. békája. Vö. Telitalpú, Teljes köröm.

Lúhara — Tiszadob, Nyr. 26: 474. — lótarakó pokrócz. L. Hara.

***Lú után menni** — Baja — lovat legeltetni.

Macsi — Csíkmadaras, Nyr. 19: 527., Székelyf. *; Hétfalusi csángó, Nyr. 37: 11. — gyermeknyelvben és megszólításban csikó.

Macza — Vas m., Nyr. 30: 99. — csikó.

Maczi — Curgó, Somogy, Nyr. 29: 336.; Kemenesalja, Tsz. — csikó.

Maczkó — Göcsej, Székelyf., Tsz. — csikó. (Göcsejben, kis parlagi ló.)

Madárhúsú — Földes, Szabolcs m., Nyr. 3: 181. — sovány ló, a melyet sehogy sem lehet meghízlatni.

Magkancza — Paks, Tolna m., Nyr. 19: 479. — tenyésztésre rendelt, csikót nevelő nőtény ló, a melyet hámba nem fognak. A szólásban: *makkancza*. A *mag* mindenkor a szaporítást jelenti, így magmarha, magdisznó stb.

Mag-ló — Erdély, Mtsz. — szaporítás végett tartott esődör, azaz hím ló (Sándor I., Kreszn.).

Nem tévesztendő össze a *maglóval*, a mely szaporító disznót jelent.

Makkancza — L. Magkancza.

Maksa — Barkóság, Nyr. 32: 523. — vén anyakancza, a *mag* szóból, tehát tenyésztőt jelent.

Mar — általánosan — *marj*: Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278., Székelyf.; *mor*: Csallóköz, Csik m.; *moryj*: Csallóköz, Székelyföld, Mtsz.; az állat nyakatövének felső éle mögött és a hát előtt kimagasló gerinczrészlet; az első hátesigolyák tövisnyúlványai hosszabbak a hátsóknál; ezért emelkedik ki a mar.

Marok — általánosan — a lovak testmértéke. A marok négy hüvelyk, körülbelül 10 $\frac{1}{2}$ cm.

Másodfü ló — Bszsz., masodfiw — kétéves, másodfüre kelő ló. L. Füre kelni (disznó-categoria).

Medvemenő ló — Dőr, Sopron m., Nyr. 30: 119. — nehézkes, ezammogó járású ló.

Megabrakol — általánosan — abrakkal megetetni a lovat. Vö. Abrakol.

Megbaklik — Gömör m., Nyr. 17: 88. — *mëbbaklik*, no. 22: 576.; *mëgbokaógyik*, Runya, Gömör m., Nyr. 22: 286., a ló megcsikönyösödik.

Megbokaógyik — l. Megbaklik.

Megsapkod — általánosan — lovat ostorral érinteni. 1734: Oklsz., megsapkod a lóhajtó.

Megcsikózni — Csúza, Baranya

m., Nyr. 18:286.; Wagner Phra-seologia, 1750. Nyr. 22:464., *megcsitkózni*; Gyergyószentmiklós, K. L. — az anyalónak fiat szülni.

Megcsitkózni — I. Megcsikózni.

Megcsöndesedni — Szentlőrincz, Tolna m. Nyr. 3:177. — megállni (lovakkal).

Megdob — Mohács, Nyr. 26:330. — megrüg a ló.

Megereszt — Székelyf., Mtsz. lovat a hámból, ökröt az igából kiengedni, hogy legelhessen.

***Megfütösni** — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülni (a nőstény lóról). A fütösás rendszeren a szarvasmarha közösülését jelenti.

Meghág — Tolnay, 1786., Firtos-Váralja J. J., Gyergyószentmiklós, K. L. — a him ló közösülése. Meghágja a monyas a kanczát. Vö. Hág.

Meghányó ló — Murm. 1533., Sz. F. B. — az, a mely lovasát a földre veti.

Meghégat — Alsórákos, Nagy-küküllő m., Nyr. 34:105. — *mékhégat*, lovat farával visszafelé terelget; a hó, vagy hé! kiáltásról.

Megheverni — Zilah, Nyr. 28:287. — hengerkezni a földön. Szólás: „megheveri magát a lú a földön“.

Meghököltetni — Háromszék m., Nyr. 5:36. — hők kiáltással hátráltatni a lovat.

Megkötni magát — Székelyf., Tsz. — makacsul megállani. Szólás „megköti magát a ló“.

Megnyilal — I. Megnyilaz.

***Megnyilaz** — Székelyf., Mtsz., 1813: „Néma orvos“ p. 87. Nyr. 17:126.; PPBod. 1767; *megnyilal*, Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192.; Dengeleg, Szatmár m., Mtsz.; Koritsánszky, Nyr. 33:525; *ménnyilal*, Palóczság, Nyr. 22:77.; *megnyilá'*, Somogy; Kiskunhalas, MNy. II:248. — patkoláskor a patkószeget az elevenbe verni. Vö. Nyilaz.

Megpatkolni — általánosan — a ló patáját, kopás ellen, patkóval megvasalni. 1544: Oklsz., megpatkoltak. Sz. F. B. megpatkolni.

Megrezzen — XVII. sz., Kecskemét, T. S., Nyr. 32:90. — megijed. A ménes megrezzen, ha pl. tolvaj megtámadja.

Megrüg — általánosan — az állat lábának hirtelen mozdulata. 1544: Oklsz., az louak meg rugtak vala.

***Megsánlott** — Tolnay, 1787. — kancza, sárlott helyett. Magsárlík = sárlík, a nemi ösztön ingere alatt nedvet bocsátani. Lehet sajtóhiba.

Megsántul — általánosan — az állat valami lábhibát kap. 1488 körül, Oklsz., meg santhulth louad.

Magsárhatni — Székelyföld, Tsz. — meghágni a ménnek a kanczát. Átvitt értelemben a sárlástól.

Megsárlott — általánosan — a kanca, mikor párzási ösztöne lecsillapult.

Megsárodzani — Gyergyószentmiklós, K. L. — közösülni; a nőstény lóról. Vö. Megsánlott.

Megszedni — a körmöt — l. Körömszedés.

Megszökni — Gyergyószentmiklós, K. L.; Moldvai csángó, Nyr. 30 : 174. — közösülni; a hím lóról, meghágni. Szólás: megszökte a monyas a kabalát = a ménló a kanczát.

Megtökélleni — Beöszárkány, Rábaköz, Nyr. 18 : 143.; *meztökéllette magát* — megcsökönysödött a ló.

Megverődik — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 85. — párosodik a ló. Szólás: kabala megverődött.

***Megzabál** — Edvi Illés Pál — a ló, ha annyit eszik, hogy megárt neki. Emberről is mondják.

Megzabállik — Csíkszentgyörgy, Nyr. 10 : 238. — a ló bizonyos betegségbe esik. „A ló is megzabállik, ha izzadtan állva hül le“, vagy ha kimelegedve iszik.

Méló — l. Ménló.

***Mén** — Munkácsi — alán elem: equus admissarius; ménló, méncsikó. Általánosan hím lovat jelent. Anonymus caput XIX. Bszsz. 1525., Oklsz., duos equi Thurcales wlgo Men. Már Anonymusnál soknejűséget is jelent: Mén Marót. Nyr. 23 : 155—162. Vö. Ménló, Monyas, Monyas ló, Mory.

***Méncsikó** — általánosan — a hím ló addig, a míg a csikófoga megvan.

***Ménés** — Alföld — sok birtokos lovát egyesítő sereg, mely tavaszkor kihajtva, őszig nem tér vissza, sokszor künn telet is. Vö. Kurtaménés. Gután, Komárom m., Nyr. 28 : 524: *menes*. Hortobágyon, MNy. VIII : 91 : *minés*. A régiségben Bszsz., Bécsi Codex 24. 1436. 1439. Equatium. 1301., Oklsz., Menus pathalla. 1517., uo., *menes*. 1521., uo. Equos wlgo Meneseketh. Csik megyében, Nyr. 10 : 238. és a Székelyföldön, Nyr. 2 : 470., 27 : 47., Mtsz.: egy lovat is *ménésnek* neveznek. — **Ménés** — a Hortobágyon, T. M. I. szerint van, MNy, VIII : 91., *csödörménés, cziframénés, renyhe ménés, városi csödörménés és törzsménés. Petőfnél: Csak jön, csak jön, halk lépést tart Egyszer a ménéshez ugrat Kiszakit egy jó nagy falkát Kiskunság, most Isten hozzád.*

Ménéses — Heves m., Mtsz.; *ménéses ló*, XVII. sz.; Kecskemét, T. S., Nyr. 32 : 90. — ménésre várt, tehát nem hámolt és nem nyergelt ló.

Ménéses ló — l. Ménéses.

***Ménéslovak** — a régiségben „Equi equatiales“. Sz. F. B. „menes között jarodelczeglo = equus armentalis.

Ménésriasztás — XVII. sz. Kecskemét, T. S., Nyr. 32 : 90. — a ménés gyors terelése. Ha a ménés éjjel a vetésbe tévedt, közös erővel terelték el onnan. Ezt mondták ménésriasztásnak.

Ménló — Firtosváralja, Udvarhely m., J. J.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Edvi Illés Pál; *méló*, Csikgyimesi csángó, W. J. A régiségben 1577., Kolozsv. glossz. Nyr. 37 : 317.; Sz. F. B.; 1498., Oklsz., Septem equaces cum emissario wlgo menlw, 1545., uo., equum meum menlo — him ló; a latinságban equus admissarius vel emissarius.

Menni — l. Lú után menni, lovat legeltetni.

Ménzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12 : 384. — a ló: párosodik.

Mokány ló — Erdély, Mtsz. és Nyr. 23 : 438. — a havasi mokányok kicsiny, zömök, bozontosfarkú teherhordó lova. Máramarosban is megvan, (Kovácsy-Monostori: A ló és tenyésztése, 386.)

Moldvay Kancza — Kiskunfélegyháza, 1781—1801. jegyzőkönyv — feltűnő, mert moldvai marhát ismerünk, de moldvai lovat nem.

Monyas — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 286.; Csikszentgyörgy, Nyr. 10 : 238., 9 : 43.; Gyergyószentmiklós, K. L.; Kiskunhalas, Nyr. 15 : 282., 23 : 191; Rava, Udvarhely m., J. M.; Rimóc, Nográd m., Nyr. 6 : 273.; Somogy m., Nyr. 14 : 479.; Balatonmell., Göcsej, Csongrád m., Háromszék m., Mtsz., Tolnay 1786., Edvi Illés Pál — him ló. Vö. Mén, Csödör.

Monyasló — Baranya m., Mtsz.; Csikgyimesi csángó, W. J., Kreszn. — him ló. Vö. Mén.

Monyasos — Sorokmellék, Vas m., Nyr. 22 : 144. — him ló tulajdonosa.

Monyi — Háromszék m., Mtsz. — him ló. Vö. Mén.

* **Mögadni magát** — Alföld — szilaj csikóról, tinóról, mikor erőszakkal megülik vagy befogják s addig sanyargatják, míg csak föl nem hagy az ellenállással.

Murga — Csallóköz, Nyr. 1 : 280.; Székelyföld, Nyr. 2 : 556. — apró, sovány ló, gebe. A Székelyföldön elhullott lónak csontváza, különösen irongának használt kiszáradt lábszárcsontja.

* **Nádkéscsikó** — Kiskunhalas, Nyr. 8 : 85. — gyenge, hitvány, a nádkés vékonyságáról vett hasonlat.

* **Nádra** — Tolnay, 1786. — méh (uterus) a lónál.

* **Negyedfüves** — Edvi Illés Pál — a ló 4 éves korában, a mikor negyedfüre kél. Ekkor veti ki a lófogak szomszédságában levő fogakat. Vö. Füre kelni (szarvasmarha-categoriában).

Német ló — 1597. Oklsz.

Nérávás — Hétfalu és Tatrang, Brassó m., Nyr. 17 : 527., 23 : 440.; Nyén, Háromszék m., Mtsz. — fortélyos ló vagy ember. Oláh elem.

Nöstény ló — l. Kancza.

* **Növés** — Tseh Márton, 1740. — kinövés az állaton; a ló, ha valami növést hozott magával a világra, ménesbe nem alkalmas.

Numuslou — 1249. évi okmány, Nyr. 7 : 318.

***Nyak** — általánosan — az állatnak fejét a törzsessel összekötő testtája.

***Nyakazni** — Gyarmathi S. — a csikót, megfékezni.

***Nyakhegy** — Hortobágy — az első csigolya.

Nyakszj — Hortobágy, MNy. VIII : 283. — a pányvás ló nyakán levő szj; forgó karikáján csüng a *pányvás kötél*, a karika mellett a *pergő*.

***Nyargal** — általánosan — a ló. A XVI. században a magyarban *jargal*nak hangzik. Ez Simonyi szerint török eredetű (Nyr. 26 : 176.). A csagatajban *jorga*, *jorgala* a. m. poroszkáló, poroszkálni. Budenz az észti *karga* szóból származtatja, a mely annyit jelent: gyorsan futni (Nyr. 26 : 176.). A Budenzmagyarázat okoskodó. H. O.

Nyekeg — Ormányság, Baranya m., Nyr. 9 : 285; *nyehög*, Somogy m., Mtsz. — nyerit a ló.

***Nyereg** — Orosi-puszta — a számadóé, van : Kápája, Nyereg-bundája, Körösztvása, Körösztvaskötése, Szárnya, Jizzasztó büre, Felrántója, Csattja, Hevedere, Kengyelvasa, Kengyeliszija; mint járulékok: Szűgyellője, Farmatringja.

Nyeregpád — általánosan — a kecskeméti cserényben a lószárnyék padja, a melyen a nyergek állanak.

***Nyerges** — Vas m., Nyr. 30 : 99.; Edvi Illés Pál; Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyve és országosan — a szekér vagy kocsi elé balkéz felől befogott ló. Ha nem bakról, hanem nyeregből hajt a kocsis, úgy a nyereg ezen a lovon van.

Nyerges ló — Kiskunfélegyháza, 1781—1801. évi jegyzőkönyve — nyereggel felszerelt vagy balkéz felől befogott ló.

***Nyerit** — általánosan — a ló hangjáról. Vö. Nyeheg.

***Nyihog** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a kancza, azaz nyihogó hangot ad, ha közelit a mén.

***Nyilaz** — Balatonmell., Tsz., Vö. H. O., MNy. II. — a ló lábán a patkószeget az elevenbe verni. Vö. Megnyilaz.

***Nyillesülök** — Lengyeltóti — Vö. Nyíllábszár.

***Nyíllábszár** — Lengyeltóti, Somogy m. — a ló hátulsó lábának metatarsusa = lábközépcsontja az árszerű, nyíl függelékcsonttal, az os calamiformeival. Vö. Török.

***Nyír** — Tolnay, 1786. — „A körömnök nyírját és szegletét veszteg kell hagyni“. A „szeglet“ alatt a szélét érti. Tovább: „A hosszú körömnök lemetszése a rothadt, evetséges *nyírját* helyre hozza“. A ló talpán a béka v. nyír.

Nyírás — 1. Csikónyírás.

Nyiret — Balatonmell., Vas m., Felső-Csallóköz, Mtsz. — *nyüret*, *nyüret*; Csallóköz, Felső-Csallóköz,

szükölő hangot ad a ló. Miskolezi G. p. 140. nyerítés értelmében használja.

Nyiretez — Hetés, Dobronak, Nyr. 3:474. — a ló v. szarvasmarha, síró hangot ad.

***Nyirett csikó** — Edvi Illés Pál — l. Rugott csikó, mikor a kancza a szopástól elrúgja.

***Nyirfa** — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — rossz fehér ló. Szólás: Oláhfalun, Udvarhely m., 1891. VIII:11. Pungur Gy.: „Adja keed oda Están bá'nak délig a kabaláját, mett az ő *nyirfája* ehejt a hidnál kidőle s ahajt nem tud Udvarhelyre menni“.

Nyűg — sok helyen — lószórfonadékból, kötélből vagy gúzsából készített kötés, melyet a ló két első lábára vetnek, hogy legelve messze ne távozhasson. A régi-ségben *copulae*. L. Békó, a mely vasból van.

Nyűgbe vetni — 1728, Miskolcz — a ló lábát nyűggel el látni, hogy messze ne menjen. A város 1728. évi jegyzőkönyvében, MNy. I:277. „Protestál solemniter az Ménés Pásztor arról, hogy Actor Uram Danyi nevű szolgálja az Lónak gondgyát visellje és *nyűgben vesse*, mivel hogy idegeny és igen szökő is vólna azon ló, az Ménésben meg sem maradna“.

***Orr** — általánosan — az állat szaglószerve.

Ostorhegyes — általánosan; Heves m., Mtsz., különösen Debre-

czen, Mtsz. és H. O., MNy. VI:54. — négyes fogatban az első sorban jobboldalt, a *rudas* előtt befogott ló, a melyet a kocsis csak ostorhegygyel érinthet. Kemény Zs.: „Rajongók“, IV:140. (Nyr. 22:275.). „Egyik a horkanó gyepelőst, másik a kirúgó *ostorhegyest* tartá“.

Ostorhegyre venni a lovat — általánosan — befogni.

Ördögjegy — Szürnyeg, Zemp-lén m., Nyr. 10:278. — a ló lábain a térdhajlás alatt levő varforma. A néphit szerint az ilyen lovat az ördögök maguknak jegyezték el s a lónak fele maga az ördög. L. Béka.

Őrlős ménés — 1752., Debreczen — ménés neve, valószínűleg a helyről a hol járt; de lehet az örvénylő járású lovak ménese is.

***Örményes** — Nádudvar — a ló járása: Passgänger, örvénylő, ringató járású.

***Összeállítani** — Hortobágy — a ménest tömegbe összetereelni.

Összebókláz — Paks, Tolna m., Nyr. 22:430. — összejár (a ló az udvart).

Ösztóvérló — Sz. F. B., Murm., 1533. — sovány, equus pavidus.

Öszvér — Munkácsi — alán elem; régi alakja *eszpér*, ezper (Schl. szószedet): mulus = a szamár és ló ivadéka.

***Ötödfüves** — Edvi Illés Pál — az ötödfüve kelő, tehát öt éves ló; ekkor váltja ki két szélső fogát.

***Ötön szerezni** — Alföld, Sár-rét — betyár kitétel, amyi mint az öt ujjal elkötni a lovat.

Paczér — Ormányság, Baranya m., Nyr. 9:285. — hitvány, kis ló.

Paczi — Balaton, (Tud. Gyűjt. 1839.) Nyr. 34:486., 531; Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:191., Somogy m., Nyr. 19:287., *pajczi*; Somogy m., Nyr. 5:425. — csikó, legtöbb helyen a gyermeknyelvb.

Paczizni — Balaton, (Tud. Gyűjt. 1839.) Nyr. 34:486. — lovazni, lovaeskázni.

Pajezi — l. Paczi.

Pajzányos ló — Szeged. Nyr. 2:92. — de ökör is, a melynek nincs párja s a gazda egy ideig nem veheti hasznát.

Pampula — Kecskemét. Nyr. 10:382., Kiskunhalas, Nyr. 23:239.; *papula* — Kiskunhalas, uo. — szarvasmarha és ló szája, különösen alsó ajka. A tótban *papula* = nagy száj. (Alföldön, Nyr. 15:95., *pampula* = ló orrezimpája; tévesen) a tótból, mely megfelel a német Maulnak.

***Pányva** — általános — több méteres hüvelykvastagságú kötél hurokkal lovak fogdosására. Vö. Fogókötél; a pásztor talpon állva veti.

***Pányvás** — Kiskunhalas, Hortobágy, T. M., MNy. VIII:283. — az a ló, a mely nyergelve és pányvával ellátva legel s így mindég készen áll a pásztor részére, hogy nyeregben teremhessen s így tereljen. A Hortobágyon: pányvás ló.

Pányvás kötél — Hortobágy, MNy. VIII:283. — a pányvasló nyak-szíjának forgókarikáján esüingő kötél.

Papula — l. Pampula.

***Paripa** — általános — herélt hím ló, *Equus spado*; de a pásztoroknál minden finomabb hátasló is paripa (pl. Csokonyán). Raván, Udvarhely m., J. M., hím lovat jelent. A régiségben 1528 óta. Oklsz. Vö. Farib. A tót és eseh nyelvben *parypa*. (Nyr. 17:449.)

Parozka — l. Poroszka.

***Párta** — Orosi-puszta, de sok helyen is — a ló lábának az a része, a mely közvetlenül a pata fölött van s azt pártaszerűen szőrrel köríti.

***Pata** — általános — a patás állatok végtagjának ujjhegyét fedő szaruképződmény.

***Patkó** — általános — a ló patáját a túlságos kopás ellen védő félholdalakú vas. A régiségben 1342 óta. Oklsz. A régiségben lemezszerűen borította a talprészt. A patkó a tót „Podkova”-tól ered, a mely alakovácslást jelent; magyarságnál „vas“, a művelet „vasalás“.

***Péra** — Csokonya, Lengyel-tóti és sok helyen — a kancza ivarnyílása.

Pihés — Mezőtúr, Nyr. 10:509. — a csikó, ha nagy a szőre.

Pipál — Háromszék m., Nyr. 3:374., Tállya, Zemplén m., Mtsz.,

Gyergyó, Nyr. 34 : 260. — a ló, ha hőségben fejével bólintgat.

Pipázik — Mezőtúr, Nyr. 10 : 569. — a ló: jár a vékonya, ha jóllakott.

Pisó — Decs, Sárköz, Nyr. 38 : 47., Mohács, Nyr. 27 : 111. — csikó, a gyermeknyelvben.

***Poczos** — Edvi Illés Pál, Balatonmell., Mtsz. — kancza, mikor teherben van.

Pók — általánosan — a lónál, lágy daganat a csánkon. Magyarázatot l. Csánkpók. Szólás: Majláthfalván, Arad m., Mtsz. „A köszvény a lábón pókot vet“. Vö. Pókos.

Pókos — Derezen, Bereg m., Nyr. 20 : 432., Mezőszilvási oláh, Nyr. 37 : 222., Tokaj, Nyr. 24 : 192., Csallóközön *pankos* — csánkpókos, azaz esomóslábú ló.

***Poledrus** — a régiségben — a csikó.

***Poroczka** — Sz. F. B. — ló, Dromedario, Asturco, gradario. Vö. Poroszka.

***Porosz** — a régiségben 1234. — neque equos, neque currus, qui *porosz*, vocantur. A mai „*poroszkáló*“ ló. Vö. Poroszka.

***Poroszka** — Nádudvar, Marczalmell., Mtsz., Murm. 1533; Sz. F. B.; Ver. 42; a régiségben 1416, Oklsz. *poroska*; 1545, uo. *porozka*; *parozka*, Schl. szój. — apró lépésben sebesen járó ló, nagy port szokott verni. A német „*Passgänger*“ is, mikor egy olda-

lon mindkét lábával lép egyszerre, nem ráz, hanem hintáz.

Poroszkáló — Kreszn. — poroszkálva menő ló. L. Poroszka.

***Poroszkáló** — Kiskunfélegyháza — poroszkálva menő ló. L. Poroszka.

Porozkáló — O. Sz. — 1545, l. Kaczola alatt; oly ló, mely kitartóan *porozkálva* halad, a mai *ügető*nél apróbb lépésű, a port fölverő. Vö. Poroszka.

Pócsikél — Mezőtúr, Nyr. 10 : 569. —; *pócsikel* — Beregszász, Nyr. 36 : 94. — l. Bócsikél.

Prüszköl — Firtos-Váralja. J. J., Nyr. 7 : 335. — a ló.

Przewalski-ló — Equus Prze-walski Poljakow, Przewalskij ezredes fedezte fel Középpáziában, legközelebb áll az E. caballushoz.

Püdér — Barkóság, Nyr. 32 : 524. — gyenge csikó.

Purcsi — Barkóság, Nyr. 32 : 524. — *ponny* ló.

Puruttyaló — Nagykőrös, Nyr. 24 : 335. — alázatos, számármódra viselkedő ló.

***Pusztai ménés** — Tolnay, 1786 — az, a mely monyások, kanczák és csikókból áll, éjjelnappal, télen-nyáron, emberi gondviselés nélkül jár. Ez a *szilajménés* fogalma.

***Renyheménes** — Debreczen — a mezei munka szünetelésekor ménésbe vert, heverő kanczák és herélt lovak.

Rezzen — l. Megrezzen.

Riasztás — l. Ménesriasztás.

Ribinczos — Zilah, Nyr. 28 : 285. — „ribinczos ló“ — makran-czos ló.

Rideg fóka — Fehér m., Nyr. 9 : 284. — a magyarázat szerint fiatal csikófalka, de az összetétel nem helyes, mert a falka rend-szerint marha-, juh- vagy disznó-csapatot jelent.

***Rideg jószág** — Keeskemét — melyet télen is az ugarokra hajtanak, nem tenyésztő és használatban sincsen.

Rideg ló — Tolna m., Mtsz. — meddő, nem szaporító ló.

Rideg ménés — Dunántúl, Mtsz. — herélt lovak ménese. Vö. *rideg* a szarvasmarha cate-goriában.

Rokkant — Kemenesalja, Vas m., Tsz. — megromlott elejű ló.

Rozsféreg — Tokaj, Székelyf., Mtsz.; XVII. század Király Hegy Janos Cisio, Lőese, Nyr. 29 : 259.: „Az melly Loban rozsféreg vagon“ a ló végbelében levő *Gastrus equi* és *haemorrhoidalis* lárvája.

Röhög — Firtos-Váralja, J. J., Rava, Udvarhely m., J. M. —; *röszög* — Örség, Vas m., Nyr. 2 : 473. — a ló, ha abrakot vár vagy kér; hangutánzó szó.

Röszög — l. Röhög.

***Rudas** — általánosan — a szekérrúd mellé jobboldalt befogott ló. A régiségben — Oklsz. — 1327 óta; 1532: *duos equos reda-*

les, vnum Rudas alterum Kys Kek Holdws.

***Rüg** — általánosan — a ló a hátulsó lábával.

Rugó ló — Murm. 1533, Sz. F. B. — *equus calcitro.*

***Rugott csikó** — Kiskunhalas, Hortobágy, MNy. VIII. 188., Ormányság, Nyr. 8 : 47., Edvi Illés Pál — az anyától elválasztott, már nem szopó csikó. Ha a nagyobb csikó szopni akar, az anyja elrugja magától, innen a rugott.

Sálik — l. Sárlik.

Sállik — l. Sárlik.

Sallószabású — 1671, Debreczen, Nyr. 32 : 158., T. S., *salló-hátú* ló, XVII. század, Debreczen. Púposhátú, sarlóra emlékeztető. Vö. Sarlóshátú.

***Sárhadnak** — Csik-Gyimes, csángó, W. J. — a lovak, közö-sülnek.

Sárhatnék — Székelyf., Tsz., Firtos-Váralja, J. J. és Rava, Udvarhely m., J. M. — a kanca: közö-sülne.

Sárhít — Tsz., Szürnyeg, Zemp-lén m., Nyr. 12 : 384. — közö-sülne a kanca.

Sárhoz — Tsz. — közö-sülne a kanca.

Sárit — Csongrád, W. J., Nagy-kálló, Nyr. 12 : 430. — a csődör v. a kanca, ha közö-sülne.

***Sárlik** — általánosan; *sálik*, Veszprém m., Nyr. 5 : 523; *sállik*,

Balatonmell., Tsz., Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47., Vas m., Nyr. 30:99. — a kancza: fölébredt a nemű ösztöne s elfogadja a hágó mént.

***Sarlóshátú** — Pusztá-Angyalháza; *sollóhátú*, Székelyf.; Mtsz. púposhátú ló. Vö. Sallószabású.

***Sarlóslábú** — Pusztá-Angyalháza — ívelt lábú ló.

Sározhátnék — Gyergyószentmiklós, K. L. — a kancza, közösülne.

Serény — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. — a ló sörénye.

Sérült ló — Bugacsz, T. M. I. — rosszul herélt, máshol „komor“.

Sollóhátú — l. Sarlóshátú.

Sor — l. Lóbeli sor.

Sörény — általánosan; a régiségben 1545 óta: serén, sereny, Oklsz. — a ló nyaka felső élének hosszú szőrzete.

***Suhintani** — Székelyf., Tsz. — vágni a lóra ostorral.

Sunyit — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 27:47. — a ló, ha fülét hátraszegezve, rugni készül.

Süge — a régiségben, Nyr. 28:123. — „Az havasokon sügével tolja az ló az havat“, talán a *szügy*.

***Sűrű** — Kecskemét — lóról, ha kicsi, tömzsi. A számadó csikós szerint: „kis, *sűrű*, nagyfejű lovak“, állítólag az ősi faj. Kada Elek.

Száj — általánosan — az állat szájnnyílása. A régiségben, Oklsz.

1630—1648: vigyázni kell, „hogy az ló erős szájú ne legyen, mert az erős szájú ló merő ellenség“. Tseh Márton szerint, 1740, tiszta szájú ló alkalmas a ménésbe. Erősszájú a ló, ha zablával és gyepelével nehezen kormányozható, van ló, a mely a zablát fogai közé veszi s ekkor nem enged a gyepelő rántásának.

Szállábú — Túrkeve, Kupa — vékonyzombú.

***Szalonnanyak** — Tseh Márton, 1740. — ha a ló nyakának sörényele kövér, vastag. „Szalonnanyakú ló a ménésbe nem alkalmas.“

Számárorrú — T. S. — ló. XVII. sz. Böszörmény, ha orra == arczéle a számáréhoz hasonló.

Szántó ló — Murm. 1533., Sz. F. B. — equus agrarius, azaz eke elé fogott ló.

***Szár** — általánosan — 1. a ló lábszára, a mellső végtagon a metacarpus, a hátsón metatarsus. 2. Lengyeltőtín a farknak is van *szára*, a tőtől a lombig terjedő rész. *Szár*, jegy, mikor a fejérség bokán felül a térdig és feljebb terjed. L. Szárlábú.

***Szárakkeh** — Tseh Márton, 1740 — lóbetegség; oka „a tüdő és a máj rothadása“. Vö. Kehe.

Szarka paripa — Oklsz. — 1594: „Az istalloban vagion szarka paripa“, nyilván fehér-fekete-tarka, mint a szarkamadár.

***Szárlábú** — Somogy m. — a

ló, ha a keseséget alkotó fejérség a bokán felül térdig terjed. — **Szárlábú** — Túrkeve, Kupa — térdig kese (fehér).

***Szarvasbetegség** — Kálmánca — lóbetegség. A ló szomorú, nem eszik snyakát nyújtogatva szarvas-hoz hasonló.

Szëcsála — Moldvai csángó, Nyr. 30:181. — lókaparó, az oláhban: țeseală.

***Szeglet** — Tolnay, 1786 — „a körömnök szeglete“ a ló patakörmének széle.

***Szegy** — Somogy m., Berzencze; Szent-Gál, Veszprém m., Nyr. 3:184. — a ló szügye.

Szekeres ló — általánosan — koci v. szekér elé fogott, teherhúzó ló. 1558: — Oklsz. — kochis zekeres lo; Sz. F. B.: hamos vagy szekeres lo.

***Szelid ménes** — 1752 Debreczen — télen istállózott lovakból álló ménes.

***Szem** — általánosan — az állat látószerve. Tseh Márton szerint — 1740 — szép nagy szemű ló alkalmas a ménesbe.

***Szëtteriteni** — Hortobágy — a ménest; nagy térségen szaladni engedni. Nappalra szól.

***Szìjhátú** — Kiskunhalas — lovaknál, ha a hátán a szamárcsiga: a hátán végighúzódó sötét csikó megvan; itt „szìjhátú fakó“.

***Szilaj csikó** — Kiskunhalas — mely még sohasem volt elfogva.

***Szilaj ló** — általánosan — a mely még sohasem volt elfogva.

***Szilajménes** — Heves m., Mtsz., általánosan — l. Szilajménös.

***Szilaj ménös** — Kiskunhalas — mely még semmire sincs nevelve s még nem volt istállózva, télen-nyáron a szabadban van. Vö. Pusztai ménes és szarvasmarha alatt szilaj gulya.

Szitkú — Moldvai csángó, Mtsz. — csikó.

***Szìvverő** — Tseh Márton, 1740 — vö. Dobogó; szìvbajos, nem tenyésztésre való.

***Szomorú** — Tseh Márton, 1740 — Vö. Függyönyakú.

Szopornyicza — általánosan — állatok, különösen lovak takonykórja. Szólás a Székelyföldön: A mely ló sokáig kehés, megszopornyiczásodik. Tótos szóalak.

Szoptatóscancza — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278., Tolnay 1786. — az a kancza, a mely még szoptatja a csikót.

Szügy — általánosan — a ló törzsének eleje, vagyis a nyaktól az előlábak közepéig terjedő mellrész. Vö. Süge, Szegy, Szügyő.

Szügyő — Beó-Sárcány, Rábaköz, Nyr. 18:238. — a ló szügye.

***Tajték** — Bszsz. — spuma, *különösen a lónál.

Tajug — Szalonta, Bihar m., oláh, Nyr. 17:63. — tályog a lónál.

***Taknyos** — általánosan — takonykóros ló, Tseh Márton szerint, 1740, T. ló a ménesbe nem alkalmas.

Talp — általánosan — a ló patáján, annak alsó lapja. Vö. Lúdtalpú.

Tályog — általánosan — fekély, nyílt seb az állaton. Vö. Tajug.

Tapródik — Hegyhát, Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — tipeg, topog a ló.

***Tarsi** — 1711, Debreczen, Nyr. 22:521. — ló leírásában így: „piros pej, *tarsi* serényű“. Z.L. *Tarsi* v. *tarzi* sörény — Túrkeve — a rövidre nyírott vagy fejletlen sörény. Kupa.

Tarzi — l. Tarsi.

Tatárbélyeg — 1691 Debreczen, Oklsz. — tulajdonjegy a ló tomporán: „Fejérszürke herélt ló, az bal orra hasított, balfelől tomporán tatár bilyog“, formája eddig ismeretlen.

***Tátos** — a népmesék állandó, esodás lóalakja, mely mindig a jónak s nemesnek védő és mentő szellemeként szerepel. A régi pogánykorból ránkmaradt tradíciónak egy a népnyelvben élő töredéke. Kreszneritsnél tátos ló: proteus equus. Az oláh és tót is átvette. Nyr. 17:499.

Tavali — a régiségben — második éves állat. Sz. F. B.: tauali, masod fű lo = biennis. 1231 — Oklsz. — tvvly = tavali. 1549 tawaly. Vö. Előtanulmányok 126.

Teherben van — általánosan — az anyaállat: viselés, hasas. Vö. Poczos.

***Telitalpú** — általánosan — az a ló, a melynek patakörme nincs bemélyedve. Vö. Lúdtalpú = nyíl nélkül való talp.

***Teljes köröm** — az a pataköröm, melynek talpfele lapos, mélyedés nélkül való. Tseh Márton szerint 1740: Tellyes körmű ló a ménesbe nem alkalmas. Egy a *telitalpúval*. L. azt.

Tenyésző — 1532, Oklsz. — szaporító ló „duos equos emisares wlo Thenezeketh“.

***Térd** — általánosan; *térgy*, sok helyen — az állat mellső végtagján az ulna és radius és a metacarpus ízülete.

***Térdes-térgyes** — Pusztangyalháza — a térdben szétálló, azaz sarlóslábú ló.

Terhesló — általánosan, Murm., 1533. Sz. F. B. — a teherhordó kaneza.

Terpel — Csikszendomokos, Nyr. 32:329. — a ló: aprókat lép; a Trippeln-re emlékeztet.

***Terülni** — Kiskunhalas — legelő ménesről, mikor legelve egyenletesen szétoszlik; „szépen mög vótak terüve a lovak“.

Tetem — Kovácsy, Monostori, 131. — a csánk vagy a mellső végtag esontkinövésai. Van holt-tetem, kaptatetem, gyűrűstetem, vápástetem.

Timál — Göcsej, (Tud. Gyűjt. 1838.) Nyr. 34:531. — ledörgöli pl. a hám a szórt.

Tócs — Ége, Udvarhely m., Nyr. 27:526., Székelyf., Mtsz. — zabliszt és polyva, vízzel föl-eresztve; lóeledel.

***Tompor** — 1738, Debreczen általánosan — a far értelmében, bélyegzésről. Z. L.

Toppantyú — Csallóköz, Nyr. 1:332., 5:219. — a ló patája.

***Torpan** — sok helyen — a ló, ha hirtelen, erősen megáll; veszedelemmel szemben megtorpant a ló.

***Tő** — Lengyeltóti — a ló farkának töve.

***Tök** — általánosan — a ló heréje.

Tör — l. Kítör.

Törő — l. Lótörő.

***Török** — Túrkeve, Ecsegpuszta — többszám: *törökök*; csontár. a törbe szúrt lyukak tágitására. A ló hátulsó lábának, lábközépcsontjának maradványa: azaz az os calamiforme; a német „Griffelknochen“. Leginkább lószerszám- és bocskorvarrásnál, fűzésnél szerepel. De hasítás útján is készül; egészen praehisztorikus analógia.

Török ló — Sz. F. B., Gáti T. H., 130., Csuza, Baranya m., Nyr. 18:424. — kislejtő, teherhordó ló.

Törs ménés — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. — törzs ménés; Debreczen város tulajdona. Vö. Szarvasmarha-categoriában: törs guja.

***Trukitő** — Vas m. — (zurücksteh) hátráltató lovaknál. Ny. 30:99.

Túrhelyes — 1709, Debreczen, Nyr. 22:521. — „Egy deres herélt lovát ismerte meg, háta túrhelyes“. Mai nyelvhasználat szerint „túróshátú“; a nyereg nyomásától támadt sebhelyeken fehér szőrözet nő úgy, hogy a sötét színű ló háta mintha túróval volna hintve.

***Túrós** — 1708, Debreczen, Nyr. 22:521. — a hátán a ló, ha a nyereg feltörte s a sebhelyeket fehér szőr növi be. Vö. Túróshátú. Szólás: Közös lónak túrós a háta (mert sokat nyomja a nyereg).

Túróshátú — általánosan — a nyeregtöréses ló. L. Túrhelyes, túrós.

Turosodik — Háromszék m., Mtsz. — *megturosodik*, uo. feltörik a ló háta, rendszeren a nyeregtöréstől.

Turzik — Alföld, Nyr. 15:281., Háromszék m., Mtsz. — kisebeseedik a ló háta vagy marja a nyeregtöréstől, illetve hámtól. Helyébe fehér szőr nő. L. Túrhelyes, túrós, túróshátú.

***Tüdőromlás** — Edvi Illés Pál — lónyavalya, mely megmelegedett állapotban való itatástól ered.

Tür — Csík m., Nyr. 26:428. — gyorsan hajtó. „Türjed azokat a lovakat“.

Ugratni — Bóny, Győr m., Nyr. 17:575.; Sorokmellék, Vas m., Nyr. 22:144.; Kővágóörs;

Szabadka, Mtsz. — a kanczát földöztetni a ménnel.

***Üget** — a ló, mikor gyorsan felváltva keresztbeszedi a lábát. Vö. Lójárás.

***Ügetni** — Döbrent. Codex, 473. 1508. és általánosan — lóról: sietve aprókat lépni. A német Trab, innen magyarra rontva: trappolni.

Üstök — általánosan — a ló fülei közül a homlokra lelógó szőresomó. 1668-ban, Debreczen, Nyr. 22 : 521., „hegyesfülű, üstökös ló“.

Vaczkor ló — Székelység, Nyr. 2 : 471. — hitvány ló.

Vadköröm — Szilágyság, Finta Miklós öreg számadó bemondása Kupa Árpádnak; H. O. MNy. II : 247. — az a varrszerű cserepedés a ló szárain, a mely fekvéskor a patanyomástól ered. Vö. Béka.

***Vágtat** — a ló, mikor az első és hátulsólábat felváltva és messze kinyújtva szedi. L. Lójárás.

Vakar — általánosan — vakaróval lovat dörzsölni, tisztítani.

Vakszem — Tiszadob, Nyr. 20 : 576. — a ló halántékgödrei.

***Váll** — általánosan — az állat, itt a ló lapoczkatája, a martól a könyökig.

Válogatott kancza — Kiskunfélegyh. jzók. 1781—1801.

Városi csödörménés — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 91.

— a város és a gazdák csödörei vegyest.

Vas — Tiszadob, Nyr. 27 : 46., sok helyen — lónál a patkó. Szólás: Vasban van a lú = meg van patkolva.

***Vasalni** — általánosan — a lólábon a patát vassal ellátni. Vasolás a művelet, egyértelmű a tótos patkolással.

***Vaszara** — Ormányság, Nyr. 8 : 47. és sok helyen; *vaszor, vaszora*, Lengyeltóti — a him ló himvesszejének bőrtokja, a nőstény ivarnyílására is mondják.

Vaszor — I. Vaszara.

Vedlik — I. Veret.

***Vegyesménés** — Kecskemét — kanczákából, csikókból és paripákából álló ménés.

***Vehem** — Tolnay, 1786, de általánosan is — a kancza terhe, innen: „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“ lovas nemzet példabeszéde. A régiségben 1556 óta: vehem, Oklsz. Erdővidék, Háromszék m., Mtsz., Sz. F. B. — újonszült csikó.

Vehem bőr — 1587. Oklsz. — wehem bőr: pellis equulei.

***Véknya** — Hortobágy, Kálmanécsa — a ló véknya: a hol a has végződik és a tompor kezdődik.

***Vemhe** — Edvi Illés Pál — az éppen született, még nedves csikó.

***Vemhes** — Edvi Illés Pál — a kancza, I. Poczós.

***Vemhet hordozó** — Tolnay, 1786 — a kancza ellés előtt. Sokszor nehezen felismerhető, innen: „Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“ példabeszéd az önkény értelmében is.

Vemhezik — Veszprém m., Nyr. 14 : 527. — vemhet hord vagy éppen szül a ló.

***Vén gebe** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — öreg, hitvány ló.

***Vén ló** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — öreg ló.

***Vér** — Kálmánca — lóbetegség.

***Véredzik** — Nádudvar — a ló = vérzik, nyeregtrőrestől, érszakadástól.

Veret — Somogy m. (Csapodi), Nyr. 18 : 239. — a ló: vedlik = szőrt vált.

***Véső** — Szeged, Csöngöle — a mivel a ló farkasfogát kiütik.

***Vezér** — Hortobágy — az a ló, a melyen a kolomp van. Vö. Harangos.

***Vezérkancza** — általánosan az a kancza, a melyen harang vagy kolomp van. Analogonja a juhászatban a vezérürü. Vö. Vezér, Harangos.

***Vezeték** — XVII. sz. — lólegeltetés rendje. 1646-ban „egyegy vezetékét füvelhessen“, azaz a lovat a vezetéknél fogva kipányvázhassa s a ló a darabot, a mennyire a pányva vagy árkány engedi, lelegelhesse.

***Vezetékfüvelés** — 1646 — Praesidiariusok legeltetési joga: a hány lóra volt fizetése, annyi lovat bocsáthatott pányvára (vezeték) legelni, vagyis pányvázhatott ki.

Vezeték ló — Sz. F. B., Murm. 1533; Oklsz.: vezeték lo (1548), vezeték lo (1552) — előljáró ló vagy pedig az, a melyet zabolánál és kantárszárnál fogva vezetnek.

Vinnyog — Firtos-Váralja, J. J. és Rava, Udvarhely m., J. M., Csikgyimes W. J. — a ló hangja.

Vírhedzik — Nagykunság, Nyr. 3 : 282. — a ló, ha hátából a nyeregtrőrestől vér serked.

***Vitatni** — (Tolnay, 1786) — a farkasok a lovakat vitatják = támadják. A vivástól.

***Vizelés** — Kunság — Ha a ló nem tud vizelleni, szűzlány pendelen kell átvezetni és hozzá füttyülni.

***Zabló** — Edvi Illés Pál — vályú, a hova az abrakot, zabot töltik. — *Kemenesalja, Gömör m. — abrakosvályú, abrakosláda. Tsz. 389.

Zabolából itatni — Faludi Ferencz, Nyr. 24 : 464. — „a ki lator paripán ül, zabolából itat“, azaz itatáskor nem veszi le a kantárt.

***Zabolásfék** — P.-Szt.-Miklós — l. Kantár.

***Zabolázni** — általánosan — zabla segítségével a lovat fékezni; az emberre is átvive: féktelen embert megzabolázni.

Zuvatni — Székelyf., Tsz. — ló vagy más jószág tolvaja után kutatni. Vö. Zsuvatni.

Zsuvatni — Székelyf., Tsz. — a m. zuvatni.

Ló szőre.

Aczélszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — fénylőszürke.

Agyagsárga — Pápa, Nyr. 32: 293.

Alma — általánosan — a ló szőréről (színéről) almaalakú foltozott, a szürke színnel jár.

***Almahíme** — Schl. sz. j. — almahímű, scutellatus (lőszín). (Hím, hímes stb. a régi nyelvhasználatban színezt, főként tarkát jelenthetett).

Almakék — Magyar Szó 1904: 143. — az almákék. A nép bizonyos szürkét kéknek mond.

***Almapej** — J., Balatonmell. — ló szőre, ha a pejszörön almanagyságú fényfoltok láthatók. *Firtos-Váralja, J. J.

***Alma-pettegetett szürke** — Tolnay, 1786. — lőszín.

Almás — Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.

Almásderes — *Pusztaszanda, *Békés, Palóczság, Nyr. 32: 294. — kerekded, sötétszürke árnyékolással. Szeged uo., Gyöngyös uo.

Almásfakó — Magyar Szó, 1904: 143. — fakószőr, inkább fényfoltokkal.

Almásfekete — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32: 294. — (az alapszínnél sötétebb karikák, foltok vannak rajta). Hortobágy, MNy. VIII: 158., Bugacsz, T. M. I.

Almáskék — a régiségben — 1577: Kolozsvári glosszák, Nyr. 36: 129., 262., Sz. F. B., Oklsz. 1556: almas kek lowak. 1586: Equi cerulei uulgo almaskek dicti. *Szürke ló, mikor a farán almaalakú világosabb foltok vannak.

Almáspej — Marosvásárhely, Nyr. 32: 295., Galambok, Zala m., Nyr. uo., Szeged uo., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278., Hortobágy, MNy. VIII: 189. — inkább fényfoltok. Bugacsz, T. M. I.

Almássárga — Szeged, Nyr. 32: 295. — fényfoltos.

Almásszörű — *Rava, J. M. — (szürke szőr között barna foltok). Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 294.

Almásszürke — országosan — ló szőre, ha a sötét szőrőzet a fehér alapon almanagyságú körökben sorakozik. *Pusztaszentmiklós, Bihar; *Nagyszalonta; *Kiskunfélegyháza; *Nagyenyed; Pápa, Nyr. 32: 293., öreg, fekete foltokkal ezífrázott. Tata, Nyr. 32: 294., Palóczság, uo. — ***Almásszürke** — Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.; Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m. uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32: 295.; Gyöngyös uo.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278.; Hortobágy, MNy. VIII: 189.

***Almaszürke** — Tolnay, 1786 — ha az egész test, néha csak a far almaalakú idomokkal van jelölve. Az „Apfelschimmel“ mása.

Aranyfakó — Magyar Szó, 1904: 143. — tüzesebb szín.

***Aranypej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyárszó. Orosipusza, Peszér-Adaacs, Pápa, Nyr. 32: 293. Vö. Világospej. Magyar Szó, 1904: 143.

Aranysárga — Pápa, Nyr. 32: 293. — tüzes szín.

***Aranyszín** — Tolnay, 1786 — pejről: fényes, sötétsárga ló szőre, tulajdonképpen tajték- és kenderfarkú fakó.

Aranyszőrű — sok helyen — ló szőre, ha a szőrözet sárga és fényes, tüzes. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 293.; Gyöngyös uo. — *Aranyszőrű fakó*, Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.

Babos ló — a régiségben — tarka színt jelent. PPBod., equus maculosus. 1651: Debreczen, Nyr. 22: 518., vörösderes babos ló; 1677: uo., sárga babos ló. Gvadányi (Nyr. 35: 119.). „Paripája szép volt, babos, mint a tigris“; van babos ökör is.

Barna — *Firtos-Váralja J. J. *Rava J. M. Marosvásárhely, Nyr. 32: 295.; Szilágyság, uo.; Gyöngyös, uo.

Barna deres ló — 1686, Debreczeni lvt. Széll F. — ha az alapszínbe fehér szőrök vegyülnek. Nyr. 22: 518.

Barna — herélt kanfarú — Debreczen, jzók. 1695., T. S. Nyr. 32: 158. — ló.

Barna — lószőr — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — fényesbarna, feketés-, őz-, sötét-, szattyanbarna.

Barnapej — XVII. sz., Böszörmény, T. S., Nyr. 32: 158.; *Hortobágy, Nádudvar — barnába játszó sötétpej, „barnapej, számárorrú“; 1699: Debreczen, uo., „barnapej görbe“.

Barnasárga — Bugacz, T. M. I.

Barnatarka — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32: 294.

Bársonyfekete — J., Balatonmell. — ló szőre, sötét, fénytelen fekete.

Bogár — szőr, szurokfekete. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 294.; Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32: 294.

Bogárfekete — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295., Hortobágy, MNy. VIII: 158., Bugacz, T. M. I.

Bonta — a régiségben — tarka. 1709: Debreczen, Nyr. 22: 518., „barna kancza ló, a fara bonta“. 1544: Oklsz. „Az bonta louat“. Gvadányi (Rontó Pál, Nyr. 35: 113.) „barna bonta csikót adott alám“. (Thaly: Adalékok: II: 41. bunta disznó.)

Bontosláb fakó — Magyar Szó, 1904: 143. — fakó ló, lába tarka.

Borzderes — Gyöngyös, Nyr. 32: 294. — mint a borz elegyes szőrű.

***Csillag** — általánosan — kis fehér folt a ló homloka kellő közepén, kisebb a hókánál és a holdnál. *Nagyszalonta, *Kiskunfélegyháza, *Lengyeltóti, *Békés, *Nádudvar, *Csokonya, Kálmánca; Palócság, Nyr. 32:294., Bugacz, T. M. I.

***Csillagos** — Pusztaszanda, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294.; Rava, J. M. — a csillag a homlok kellő közepén van.

***Csillagos fejű** — J. Balatonmell. — a ló, ha homlokán csillagszerű, kicsiny, fehér folt van.

***Csillagos kesely** — Bugaczmonostor — keselylábú ló, homlokán csillag.

***Csókaszemű** — általánosan — a ló vagy marha, ha a szemcsillag, mint a csókamadaré, világos; előfordul a kutyánál is. 1678: Debreczen, T. S., Nyr. 32:158., „csókaszemű ló, felülül felől szárlábú“.

Czifra — nagyon tarka. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m. uo.; Felső-Szeged, Somogy m., uo.; Galambok, Zala m. uo.

Daru — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. — egyenletes kéesszürke, mint a darumadár tollazata.

***Daruszörű** — szürke ló. XVII. sz., Böszörmény, Nyr. 32:158.; a daru színére emlékeztető szürke. Bugacz, T. M. I., Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:294.; Szilágy-ság, uo.; Galambok, Zala m. uo.;

Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Szeged uo.; Szécsány, Nógrád m., uo.; Gyöngyös, uo.; Szürnyeg, Nyr. 10:278.; Hortobágy, MNY. VIII:189.

Amott megyen egy kis lány
Korsót visz a vállán;
Utána megy kapitány
Daruszörű paripán.

Népdal.

Darúszürke — Hortobágy, MNY. VIII:189. — a daru, Grus grus, színéhez hasonló. Bugacz, T. M. I.

Darvas — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. — a darumadár színe felé hajló.

Dejkó — Pálfa, Vas m. — piros ló, a *pejkó* változata, tüzes pej szín. Nyr. 25:576.

Deres — Oklsz. — 1610: „*Deres* szabású“ csikó, Komárom, jk. Mint emberjelző már 1291-ben: „Gregorius dictus *Deres* = deres hajú. Kecskemét Bitangjegyzőkönyvében is megvan. Geleji Kátóna István szerint, Nyr. 35:116., deres = dërszörű. Mint lószőrjelző megvan a cseh és tót nyelvben is. (Nyr. 17:300.) Kresznerrits szerint deres = equus coloris murini, azaz egérszürke. — **Deres** — *Bugaczmonostor, *Nagyszalonta, *H.-Hadház, *Pusztaszanda, *Peszér-Adaacs, *Kálmánca, *Nagyenyed, *Pusztangyalháza, *Békés, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294., Palócság, Nyr. 32:294.; Tardoskéd, Nyitra m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo. *Rava, J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szilágy-

ság, uo.; Felső-Segesd, Somogy m., uo.; Galambok, Zala m., uo.; Kemenesalja, uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Székelyhid, Nyr. 32:295.; Hódmezővásárhely, uo.; Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Gyöngyös, uo.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; (sötétebb mint a szürke) Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Deres pej — Debreczen, jzók. 1639., T. S., Nyr. 32:158. — ló; ha a pejszínbe fehér szőrök dër-szerűen elegyednek.

Deres-pókos — Debreczen, jzók. 1693., T. S., Nyr. 32:158. — ló = deresszórú, pókoslábú ló.

Deres szór — Hortobágyon, MNy. VIII:189. — rozsdás-, sárga-, vas-, vérese-, veresderes. Ezenkívül pej-, feketederes (Magyar Szó, 1904:143.): mikor a szórbe mint a dér fehér szőrök elegyednek.

Dinka — Magyar Szó, 1904:143. — pejszór fajta.

Egërszórú — országosan — a ló szőre, ha az egërre emlékeztető szürke. A régiségben XVII. század. Böszörmény, T. S., Nyr. 32:158.; Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv.; *Bugacz-Monostor, *Orosi-puszta, *Puszta-Szanda, *Peszér-Adacs, *Kálmánca, Tata, Komárom m., Nyr. 32:294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.; *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Egërszórú fakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo. — ha sárgás-szürke.

***Egërszórú szíjhátú** — T. S., Nyr. 32:158. — ló. XVII. század, Böszörmény. L. Egërszórú és Szíjhátú.

***Egërszürke** — Nagyenyed.

***Egëszhód** = pizsra, különben hold, Mándok, Szaboles m. — ha a homlokról a fehér szór az orrig terjed.

***Ezüstszín** — Tolnay, 1786 — czombú ló, ha a czombon ilyen a szór színe, nem szabatos.

Ezüstszórú — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.

Ezüstszürke — Magyar Szó, 1904:143.

Fakó — országosan — világos egyszínűen szürkéssárga. Ha a fark, sörény és üstök fehér, akkor *kenderfarkú fakó*. A régiségben, Oklsz.: gilvus, flavus. 1324: Eisdem fokow et andree. 1549: Harom fako lo. 1586: Equi cinerici coloris uulgo fako dicti. Tolnay, 1786. Megvan magyarból átvéve az északi szláv nyelvekben; tótban (Nyr. 17:301.). *Bugacz-Monostor, *Nádudvar, *Orosi-puszta, *Kiskunfélegyháza, *H.-Hadház, *Pta-Szanda, *Kálmánca, *Nagyenyed, Pápa, Nyr. 32:293., se piros, se sárga, Tata, uo.; Palócság, Nyr. 32:294.; Tardoskedd, Nyitra m., uo.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.; *Firtos-Váralja, J. J.: *Rava, J. M.; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295.; Marosvásárhely, uo.;

Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Székelyhid, uo.; Szeged, uo.; Hódmezővásárhely, uo.; Gyöngyös, uo.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Fakóbarna színű — Debreczen, jzók. 1639., T. S., Nyr. 32:158. — ló, sötétfakó.

Fakóderes — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.

Fakó, hódas — Debreczen, jzók. 1649., T. S., Nyr. 32:158. — ló, ha a homlokon a csillagnál nagyobb fehér folt = hold van.

Fakópej — *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-puszta, Hortobágy, MNy. VIII:189.

Fakósej — *Puszta-Angyalháza, Hortobágy, MNy. VIII:189.

***Fakó-sültés** — Kecskemét — szőrű, ló színe. Bitangjegyzőkönyv, ha a szőr mintha perzselve volna.

Fakószőr — Hortobágyon, MNy. VIII:189. — egérszőrű, fakó tarka, hamvasfakó, rozsdásfakó, sárgafakó, világosfakó. *Magyar Szó*, 1904:143., almás-, arany-, bontosláb, egérszőrű-, szamárorrú-, szíjhátú-, zsemlyefakó, zöld ló, sültszőrű ló.

Fakó-tarka — Hortobágy, MNy. VIII:189. — lószőr. Bugacz, T. M. I.

Fátyolfakó — *Bugacz-Monostor — szépenfehéresen feleresztve.

Fátyolsárga — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295. — serénye és üstöke fehérbe játszó.

Fecskehasú — Hortobágy, MNy. VIII:189. — fehérhasú pejszörű ló, Bugacz, T. M. I., ha a has a többi testnél világosabb.

***Fehér** — Tolnay, 1786. — mint ló szőre. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294.; Tardoskéd, Nyitra m., uo.; Szilágyság, uo.; Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295.; Hódmezővásárhely, uo.; Szécsány, Nógrád m., uo.; Gyöngyös, uo.

Fehérszürke — *Lengyeltóti, Pápa, Nyr. 32:293.

***Fejér** — Schl. sz. j. — albus (lószőr) *Kálmánca, *Firtos-Vár-alja, J. J., Rava, J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Fejér kék ló — 1643., Debreczen, Nyr. 22:519.; 1594:Kecskemét — „fejér kék lovat bitangot adtak, hogy rajta járjon a bór-gyűjtő“, Nyr. 32:159., ha a fehér szürkés.

Fejér pej — Sz. F. B. — subalbus. Magyar Szó, 1904:143.

Fejér szepe kancza — Debreczen, jzók. 1685., T. S., Nyr. 32:158. — ló; a szepe = szeplős, szeplősen foltos.

Fejér szepes — Böszörmény, XVII. század. T. S., Nyr. 22:158. — ló = fejér, apró, szeplőszerű foltokkal.

Fejér szeplős ló — Oklsz., 1610: Komáromi jegyzőkönyv. Később *szepe*, rövidítve.

***Fejérszöke** — 1665., Debreczen — ló szőre. Z. L.

Fejérszürke herélt ló — 1691., Debreczen, Nyr. 22 : 519.

Fejér vérese — Debreczen, jzók., 1666., T. S., Nyr. 32 : 158. — kancza = világos, véresema-dárszinű.

Fekete-ször — Hortobágy, MNy. VIII : 189., almás-, bogár-,nyári-, szennyefekete (vagy kék ló). Magyar Szó, 1904 : 143.: holló-, sültszörű fekete; barna, szennyes, *Bugacz-Monostor, *Nádudvar, *Orosi-pusztá, *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánesa, *Hortobágy, *Mándok, Szaboles, *Pusztá-Angyalháza, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294., Tata, Komárom m., Nyr. 32 : 294., Palóczság, uo., *Firtos-Váralja, J. J., Szilágyság, Nyr. 32 : 295., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Galambok, Zala m., uo., Kemenesalja, uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Székelyhíd, uo., Szeged, uo., Hódmezővásárhely, uo., Gyöngyös, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Balatonmell., Jankó. Schl. sz. j. ismeri.

Feketebarna — Oklsz. — 1607: *Equus coloris subnigri* vulgo fekete barna. Bugacz, T. M. I.

Fekete csillagos — Bőszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló = feketeszörű, homlokán csilagfolt.

Feketecsonka — Debreczen, jzók. 1681., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, azaz feketeszörű, hibás ló.

Feketederes — Magyar Szó 1904 : 143.

Fekete piztra hódos — Bőszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, a melynek egész orra és homloka szélesen fehér.

Feketésbarna — Hortobágy, MNy. VIII : 158. — nagyon sötét barna.

Feketeszürke kancza gyermekló — Debreczen, jzók. 1671., T. S., Nyr. 32 : 158. — csikó.

Fényesbarna — Hortobágy, MNy. VIII : 158., Bugacz, T. M. I.

Festett fakó — II. Rákóczi György ménésében lóször, M. G. Sz. 1895 : 53.

Festett tatár — II. Rákóczi György ménésében lóször, M. G. Sz. 1895 : 53.

Flavus maculis nigris aspersus — Nagy Lénárd összeír. 1618., T. S., Nyr. 32 : 159. — ló: sárga, fekete foltokkal hintve; körülbelül tigrisló.

Gatyó — Beregszász, Nyr. 26 : 330.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — a. m. gatyás, azaz fehér lábú ló, l. Szárlábú.

Gesztenye (szín) — *Mándok, Szaboles, Nagy Lénárd 1618. évi összeírásában, T. S., Nyr. 32 : 159. — *equus castanei coloris*.

Gesztenyepej — Hortobágy, MNy. VIII : 189.

Gesztenyeszín-pej — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 294.

Hamvas fakó — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — lóször. Bugacz, T. M. I.

Héja vércse veres — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32: 158. — ló, véreseszőrű fakó.

***Hermelin pej** (?) — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70. állítólag betyárszó. A hermelin télen fehér, tehát nem pej, nyáron inkább hajlik a pejre. Nem szabatos.

Himes — ált. — tarkázott ló. S. I. (Kreszn.) equus discolor. Somogy, Nyr. 3: 141.

***Hód** — hold, Mándok, Szaboles m. — hókánál. Nagyobb fehérség a homlokon.

Hódas csóka szemű — Debreczen, jzók. 1696, T. S., Nyr. 32: 158. — kancza = holdas homlokú és csókaszemű.

Hódas deres herélt — Debreczen, jzók. 1665, T. S., Nyr. 32: 158. — ló = homlokán hóka, azaz hold van.

Hódas pejló — Debreczen, jzók. 1666, T. S., Nyr. 32: 158. — „az hátulsó lába a csütben fejér“ = pejszínű, homlokán fehérholdas ló, lába kesely.

***Hódos** — 1667, Debreczen — pej kancza, *hódos*, azaz holdas homlokjeggyel. 1732 Debreczen: „hódos mind homloka, mind a két hátulsó és egy első lába“. Itt tehát *kese* helyett szerepel. 1685 — Debreczen, Nyr. 22: 519. — hódos fejű kancza ló. 1708: fekete hódos ló, szár lábú. 1708: Szeg kancza ló, hódos. Vö. orrig hódos. Marosvásárhely, Nyr. 32: 295., *Nagyenyed.

Hóka — már a régiségben is — közepes fehér folt a ló homlokán; nagyobb a csillagnál. Hont m., Nyr. 14: 575., Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 293. Megkülönböztetendő a holdastól, a mi foltot jelent. Marosvásárhely, uo., Gyöngyös, uo., *Pusztaszent-Miklós, *Lengyeltóti. — **Hóka** — I. Liza is. Szeged, Nyr. 32: 295., homlokán nagyobb fehér csillag. Palóczság, Nyr. 32: 294., homlokán hosszúkás fehér folt. *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánca, *Hortobágy, Bugacz, T. M. I., Écs, Győr m., Nyr. 36: 333., Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32: 294. — **Hóka** — a régiségben — 1808: Sándor I., 1784: Szabó V., Nyr. 35: 121.

***Hókakesely** — Bugacz-Monostor — azaz: fehér folt a homlokon, fehérség a csüdben.

Hókaorru — J., Balatonmell. — a ló, ha orrán a fehérség kiterjedelmű. Vö. *Sarcsaorru*.

Hókás — hókajegyű homlok. *Pusztaszent-Angyalháza.

Hold — sok helyen — nagyobb fehér folt a sötétszínű ló homlokán; nagyobb a csillagnál, kisebb a lámpásnál vagy pisztránál. L. Holdas.

Holdas — aló, ha homlokán hold van. A régiségben 1532 — Oklsz. — Duos equos Rhedales, vnum Rudas, alterum Kys Kek Holdws. 1609 — Komárom, jegyz., Oklsz. — Fekete vércseszerű holdas. Vö. hódos. 1708 Debreczen — Nyr. 22: 519. — egy sárga herélt ló, hom-

loka az orráig = holdos ez már pizsra.

Holló — fekete, fényes. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32: 293.

***Hollófekete** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór: „A Hét“ XI. 5. p. 70. állítólag betyárszó. *Nagy-Enyed, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295., Marosvásárhely, uo.

Hópej — Sztripszky (?). Lószőr.

Hőke — Nyr. 35: 121. — „kese vagy sárgás fehér színbe vegyült fejű ló, ökör, tehén“.

***Hwsti** — Schl. sz. j. — üsti, varius (lószőr).

Izabella — Pápa, Nyr. 32: 293. — sötétes fakó. Nem népies.

Kapczás — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — a ló, ha kapczájában kesely. Bugacz, T. M. I.

Kék — sokszorosán és különösen a régiségben — jószág színéről: 1435: „Paruum equum kek vocatum“, Oklsz.; 1495: „Equum keek“; 1685: „ket ökre, egyik keek“; 1532 — Oklsz. — „Duos equos Rhedales, vnum Rudas, alterum Kys Kek Holdws“; itt kék alatt fehéret kell érteni. 1638 Debreczen — Nyr. 22: 519. — kék kancza; 1594 Keeskemét — Nyr. 32: 159. — kék kabla. 1618 Nagy Lénárd összeírása: „Equus coerulei coloris“, Nyr. 32: 159.

Kék ló — Oklsz. — 1594: „Hat szekeres kek ló“, azaz: kékszürke s általában szürkeszőrű. Hortobágyon Túri Mészár-

ros szerint — MNy. VIII: 189. — szennyese fekete vagy kék ló.

Kékpej — Oklsz. — lóról, 1337: „Equum kykpeg, colore“; 1345: „Vnum equum kekpeg coloris“; 1422: „Equum nostrum kekpegh kolore“. (Vö. Munkácsi: Árja és kauk. elemek 1: 517.) Szabolcs m. — Nyr. 6: 124. — kékpej = sötétpej.

Kékszürke — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32: 158.; 1640., Debreczen, Nyr. 22: 519. — ló, azaz kékszürke.

***Kenderfarkú fakó** — Orosi-puszta — egyszínűen szürkés-sárga ló, amelynek farka, sörénye és üstöke fehér, mint a kender.

***Kenderfarkú vércse** — 1670 Debreczen, Nyr. 22: 519. — „az másik ló *kenderfarkú vércse*“ azaz veresesfakó, mikor a farka, sörénye, üstöke fehérszőrű (Munkácsy Mihály a honfoglalás képén Lehel vezért kenderfarkú vércse lóra ültette).

***Kese** — leginkább lovaknál — ha a ló színe sötét s a láb csüdben fehér, innen keselábú. Fontos jegy a tulajdon bizonyítására. Tata, Komárom m., Nyr. 32: 294., Tardoskedd, Nyitra m., uo., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Palócság, uo. Legalább 2 lábaszára a pata fölött fehér (ez már *szár*). Kölesd, Tolna m., uo. Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293., lábán v. fején fehér folt. *Nagyszalonta, *Nádudvar, *Kiskunfélegyháza, *Csokonya, *Pusztangyalháza, *Pusztaszent-Miklós, *Kálmánca,

Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. 1240 óta — Oklsz. — gyakori személy-név.

***Kesecsillag** — Lengyeltóti — a ló fehér homlokjegye, ha szakadozott, vagy: homlokon csillag, lábesüdben fehérség.

Kese-hóka — Tardoskedd, Nyitra m., Nyr. 32: 294. — keselábú, homlokán fehérfoltos ló.

Kesej — szerte — a kese így is.

Keselábú — J., Balatonmell. — a ló, ha sötét szőr mellett lába a csüd táján fehér. Tata, Nyr. 32: 294. *Pusztá-Angyalháza.

***Kesely** — Kecskemét — a ló lába, ha a szín sötét, a láb a bokában fehér: Bitangjegyzőkönyv. *Nagy-Enyed, Marosvásárhely, Nyr. 32: 295., Szilágyság, uo., Gyöngyöshalász, Heves m., uo., Szeged, uo., Nyr. 32: 294., tévedésen alapul. Bugacsz, T. M. I. — ***Kesely** — Békés — regula:

Egy lábon kesely: vedd meg;
Két lábon kesely: ne vedd meg;
Három lábon kesely: nézd meg;
Négy lábon kesely: b. szd meg.
*Békés, az orron ha bőrfolt, a lábon térdig. A régiségben 1495 körül: Equus kesel magnus. Oklsz.

Keselyedik — Tisza-Süly, Nyr. 25: 432. — „a repce keselyedik“ = érik a féloldala.

Keselylábú — bokában fehér. *Pusztá-Szanda, Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Kesely szőr — Hortobágyon, MNy. VIII: 189. — hódas, kap-

czás, keselylábú, szárcsaorrú. Magyar Szó 1904: 143., ezenfelül hóka, hodos, tarka. Nem szabatos meghatározások.

Kesi fusz — Apatin, Nyr. 24: 579. — németesen a keselyláb.

***Kevertzőrü** — Tolnay, 1786 — nem egyszínü, tarka.

Kormossárga — Hortobágy, MNy. VIII: 189. — *különösen ha lábai feketével vannak futtatva.

***Lámpás** — Békés — fehérség, mely a sötét ló orrán és homlokán van elterjedve. L. Pisztra. *Nádudvar, *Pusztá-Szanda, *Nagy-Enyed, *Rava, Udvarhely m., J. M.

***Legyes** — országosan — ló szőre, ha a szőrözet, fehéres alapot alkotva, úgy van hintve apró, sötét pettyekkel, mintha legyek szállották volna meg.

Legyesszürke — l. Legyes. *Kiskunfélegyháza.

***Légyszürke** — Tolnay, 1786 — a népies „legyes“. *Nagy-Enyed.

Lilaszín — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295. — nem népies.

***Lisza** — Szlavónia, Nyr. 23: 358. — olyan ló, melynek homlokán fehér folt van; másutt hóka.

Májsárga — Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Mëggyszínü — Tardoskedd, Nyitra m., Nyr. 32: 294.

***Megypej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór: „A Hét“, XI. 5. p. 70 állítólag betyárszó; sötétpiros. *Megygyepej, Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Nagy-Szalonta, *Peszér-Adacs, *Megypej, Nagy-Enyed, *Megygyepej, Hortobágy, *Békés, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294., Pápa, Nyr. 32:293.

Mézsűrke — *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Mézsűrkelegyes, Nagy-Enyed, *Mézsűrke*, Pápa, Nyr. 32:293., világos.

Mocskos — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294., bizonytalan szennyes szőr.

Mocskospej — I. Mocskos. *Orosi-pusztá.

Mocskoszőrű — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158., ló; bizonytalan sötét, kevert szőrű.

Mogyorópei ló — S. J., Kr. II. 55. — almáspei ló: *Equus spadicus, scutulatus*. *Mogyorópej, Orosi-pusztá, Bugacz, T. M. I., szőre a mogyoró piruló héjára emlékeztet.

Mögyypej — Bugacz, T. M. I.

***Murga** — Hétfalu, Tatráng, Brassó m., Mtsz. — pej. Oláh elem.

Nyári barna — Szilágyság, Nyr. 32:295. Mikor a téli szőre levedlett.

Nyári fekete — XVII. sz., Böszörmény, Nyr. 32:158. — az a változat, melynek bozontosabb téli szőrözete vörhenyes, a nyári síma, fényes fekete. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., Horto-

bágy, MNy. VIII:189. (v. sült-szőrű). Bugacz, T. M. I.

Nyirfa — Udvarhely m., Nyr. 6:272. — rossz fehér ló; fehérsége a nyirfa kérgére emlékeztet.

Ómás (almás) — Felső-Segesd, Somogy m., Nyr. 32:293.

Ómáspej — I. Almáspej. *Lelle, Somogy m.

***Orrig hódos** — 1737, Debreczen, Tan. jzók. — ha a lónál a fehér homlokjegy, a hold, az orrig vonul le. Másképpen piszra-, lámpás- és szárcsajegy.

Ózbarna — Hortobágy, MNy. VIII:189. — Bugacz, T. M. I.

Ózpej — Hortobágy, MNy. VIII:189.

Patkányszőrű szijhátú ló — 1650, Debreczen, Nyr. 22:520. (Szűrke, szamárszajegy, t. i. a szamár háta közepén fut a sötét csíkszija.)

Peg (Pey) — Oklsz., *Coloris maculosi* — 1296: *Quendam equum alma hymu peeg coloris*. 1323: *Unum palefridum pey coloris in civitate nitriensi de Iwanka videlicet sive nitriensi octo marreis precio comparaverat, alium vero peeg coloris valentem ultra decem marcas*. Anjou Okm. II. 63. 1324: *Vnum ecum peeg coloris*. 1335: *Vnum equum ipsius Nicolai peg coloris*. 1346: *Vnum equum pegh coloris*. 1357: *Unum equum suum peg coloris*. Anjou Okm. VI. 631. 1403: *Vnum equum pegh coloris*. 1444: *Duos equos*

bonos wlgo *peyg* simul cum magno equo similiter peg. Szamota szerint az ószlovén *pjeg* = tarka. L. Pej. *Szamota févedett, mert a pej kizárja a tarkaságot; az a lónál alapszín.

Pej — országosan — vörös-barna, sok fokozatban, mint: Tüzespej, Sötétpej, Pirospej. — **Pej** — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — Almáspej, Világospej, Pirospej, Fakópej, Fakóspoj, Mogyorópej, Szattyanpej, Fecskehasú, Setépej, Nyári fekete- vagy Sültszőrű, Szegpej, Meggyepej, Őzpej, Gesztenyepoj. Magyar Szó, 1904 : 143. arany-, fejér-, vércse-, fecskehasú, piros, dinka, tulipiros. — ***Pej** — Schl. sz. j. — subalbus (lószín), a latin nem találó. *Kiskunfélegyháza. *Hajduhadház. *Peszéradacs. *Kálmánca. *Nagyenyed. *Pusztangyalháza. Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294. Tata, Komárom m., uo. Palóczság, uo. Tardoskidd, Nyitra m., uo. — **Pej** — Szillsárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. *Firtos-Váralja, J. J. *Rava, J. M. Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 294. Marosvásárhely, uo. Felsőseged, Somogy m., uo. Galambok, Zala m., uo. Kemenesalja, uo. Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo. — **Pej** — Székelyhid, Nyr. 32 : 295. Hódmezővásárhely, uo. Szécsány, Nógrád m., uo. Gyöngyös, uo. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. A régiségben, 1290, Oklsz., Equum meum *pey* coloris. Azóta gyakran. 1577, Kolozsv. glossz. Nyr. 36 : 366., peÿ, uerhenie zinw. Erdélyi érzehység mőczainál. Nyr. 34 :

313., peí. (Vö. Kropf, Nyr. 30 : 298.)

Pejderes — ha a szőre fehérrel elegyes. *Békés.

Pejkék — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló.

Pejkó — zsolnai tót, Nyr. 26 : 423.; Kemenesalja, Nyr. 32 : 293. — Pejkó, tótul kis pejló, vagy a pejló becéző elnevezése, a tót azonban nyilván a magyarból vette. H. O. (Vö. Halász I., Nyr. 17 : 495.) Arany János Toldi lovát *Pejkónak* nevezte el, noha a név a kicsinyítővel tótos.

Pejszörű — 1300, Nyr. 8 : 551. — Equus *verus-pei-zer* coloris, talán *verespej*.

Pettyes — ha apró sötét pontokkal tarka. *Rava, J. M.

Pettyesszürke — *Csokonya (szepe).

Pintinó — tatrangi csángó, Nyr. 11 : 523.; *Pintinok*, Hétfalu, Nyr. 23 : 485. — a keselylábú ló. Oláhban *pintenog*, Lexicon Budense, equus habens pedem albo sparsum.

Piros — J., Balatonmellék — ló szőre. L. Pirospej. Tata, Komárom m., Nyr. 32 : 294. Tardoskidd, Nyitra m., uo. *Firtos-Váralja J. J. Galambok, Zala m. Nyr. 32 : 293. Magyar Szó, 1904 : 143. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Piros pej — Böszörmény, XVII. sz.; T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, néhol ma is az és Tüzespej. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-pusztá.

*Hortobágy. *Mándok, Szaboles m.
*Pusztangyalháza. *Rava, J. M.
Bugacz T. M. I. Hortobágy, MNy.
VIII : 189. *Kecskemét, Bitang-
jegyzőkönyv.

Pirospej hóddal pisztra —
Böszörmény XVII. sz., T. S., Nyr.
32 : 158. — homlokán külön folt,
a hold; az orr végig külön fe-
hér = *pisztra* vagy pisztra; egyéb-
ként a szőr pirospej.

Pirossárga — Böszörmény,
XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. —
ló, már nem sárga és még nem pej.

Piszkoszürke — Magyar Szó,
1904 : 143. — fehér szőrfajta.

Pisztra — I. Pisztra. *Pusztas-
zentmiklós. *Nagyszalonta. *Hor-
tobágy. Hortobágy, MNy. VIII : 189.
A régiségben 1709, Debreczen,
Nyr. 22 : 520., „fejér herélt lovát,
az orra sárga, szeplős, pisztra“.

***Pisztra** — a régiségben —
lóról, ha orra szélesen és végig
fehér; most *Pisztra*.

***Pisztrángszürke** — Tolnay,
1786 — „átallyában fehér és itt
amott apró barna és szegletes pet-
tegetésekkel hintve“. Pápa, Nyr.
32 : 293., kékes.

Ráró v. seregélyszürke — Ma-
gyar Szó 1904:143. — fekete, fehér
petytyekkel, mint a seregélymadár.

Rigószőrű — Hortobágy, MNy.
VIII : 189., Bugacz, T. M. I. L.
Rigószürke.

Rigószürke — Magyar Szó,
1904 : 143. — bizonytalan.

***Roh** — a régiségben — I. a
mai Sötétpej. Schl. sz. j., Sz. F. B.,

PPBod. szerint subniger. Oklsz.
1290. Equum meum *Roh* coloris.
1335: *roh* stb. 1501: Unum equum
nigrum wlgo *Roh* vocatum. 1545,
1549: *roh* porozka. 1544, 1556 :
roh lo. *Rohzar*, 1364, Nyr. 8 : 551.,
tres equos videlicet *peg* coloris et
rohzar coloris.

Rojba — Tatrang, Brassó m.,
Nyr. 23 : 488, 2 : 524. — pirospej ;
oláh elem.

***Róka** — Tolnay, 1786 — ló-
szín; germanizmus „Fuchs“; a
magyarban egyenlőértékű a *sárga*.
Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294.

Rozsdásderes — Hortobágy,
MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Rozsdásfakó — Hortobágy,
MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Rozsdavörös — Gyöngyösha-
lász, Heves m., Nyr. 32 : 294.

Sajla? — Szillsárkány, Sopron
m., Nyr. 32 : 293.

Sajó — Szillsárkány, Sopron
m., Nyr. 32 : 293. — bizonytalan,
inkább név.

Sár — a régiségben — sárga.
(Az aranyról: sárarany.) 1332,
Oklsz. : Equum *sar* coloris. 1484 :
Saar. 1504 : Sar.

Sárcaorrú — J., Balatonmel-
lék — a ló, ha sötétszínű, orrán
olyan, a bőrtől eredő fehérséggel,
a milyen a szárcsa, *Fulica atra*,
fehér „holdja“. Vö. Hókaorrú. Vö.
szárcsaorrú.

Sárga — szőr. Hortobágyon, MNy.
VIII : 189. Világos-, setét-, veres-,
máj-, szeg-, kormossárga; továbbá

Magyar Szó, 1904 : 143., arany-, almás-, szögsárga; *Bugaczmónostor, *Nádudvar, *Lengyeltóti, *Selle, Somogy m., *Kiskunfélegyháza, *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánása, *Hortobágy, *Mándok, Szabolcs m.; *Pusztangyalháza, Kölesd, Tolna m., Nyr. 32 : 294., Palócszág, uo., Tardoskedd, Nyitra m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295., Marosvásárhely, uo., Szilágyság, u. o., Galambok, Zala m., uo.; Kemenesalja, Nyr. 32 : 293., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Székelyhid, uo., Hódmezővásárhely, uo., Gyöngyös, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Gyöngyöshalász, Heves m., uo., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. *Balatonmellék; a régiségben 1479: — Oklsz. — Vnum equum Zewgh — szög, alium equum coloris crocei *sarga*. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv.

Sárga, babos — Debreczen, jzók. 1667., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, sárga foltok fehér alapon.

Sárga, deres — Hortobágy, MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Sárga, fakó — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, sárgába húzó fakó szőr. Hortobágy, MNy. VIII : 189. Bugacz, T. M. I.

Sárga, hódas kancza — Debreczen, jzók. 1666, T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, ha homlokán hold van.

Sárga, hóka — Böszörmény,

XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló = sárga ló, homlokán fehér hókafolt.

Sárga, kenderfarkú — I. Kenderfarkú fakó. *Bugaczmónostor.

Sárga, kese — (a lábán). *Mándok, Szabolcs m.

Sárga, pej — Debreczen, 1642, Nyr. 20 : 520. — sárgás pejló.

Sárszegló — Schl. sz. j. — a mai szögsárga (Nyr. 28 : 459.).

***Selem** — Tolnay, 1786 — selem; a lószórról.

Seregélyszőrű szürke — 1692, Debreczen, Nyr. 22 : 520. — kancza: sötét alapon fehérpetytyes, mint a seregély.

Seregélyszürke — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, l. Seregélyszőrű szürke. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyárszín. *Kálmánása, Pápa, Nyr. 32 : 239., apró fekete-foltos, Galambok, Zala m., uo., Magyar Szó, 1904 : 143. szerint vagy ráró.

Seregeszörű — Hortobágy, MNy. VIII : 189., Bugacz, T. M. I. — seregélyszürke, tulajdonképpen seregélyszínű és tarka.

***Seregeszürke** — Alföld, de egyebütt is — ló szőre, ha sötét alapon aprón fehérfoltos, mint a seregélymadár. *Lengyeltóti, Hortobágy, MNy. VIII : 189.; Bugacz, T. M. I. L. Seregélyszőrű.

Seregiszürke — *Nádudvar — azaz seregélyszürke.

***Setétpej** — Kecskemét — lószőr. Bitangjegyzőkönyv. *Mándok, Szabolcs m., Hortobágy, MNy. VIII: 189. *Sétítpej*, Tardoskedd, Nyitra m., Nyr. 32:294.

Setétsárga — Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Setétszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Solymár — bizonytalan. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Sólyom — bizonytalan. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Sötétbarna — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Hortobágy, MNy. VIII: 189.

Sötétderes — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Sötétfakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo.

Sötétkék — Oklsz. — 1504: Habeo duos equos vnum Setethkek alterum vero Verespey. Sötétszürke.

***Sötétpej** — *Bugaciz-Monostor, *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Orosi-pusztá, *Lengyeltóti *Lelle, Somogy m., *Pusztá-Szanda, *Peszér-Adacs, *Csokonya, *Kálmánca, *Békés, Pápa, Nyr. 32:293. Vö. Megygypej. *Lengyeltóti, *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Szeged, uo.; Gyöngyös, uo.

Sötétsárga — *Csokonya, Lengyeltóti; *Sötétsárga*, Pápa, Nyr. 32:293.; *Sötétsárga*, Marosvásárhely, uo.; Szeged uo.

Sötétszürke — *Lengyeltóti, Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged, uo.

***Sülszörű** — Kecskemét és máshol — kétféle: 1. Mikor a ló szőre a naptól kifakul, a szín bizonytalan, „homályos“. 2. Ha a ló a rossz legelő miatt nem bírta lehányini a szőrt s az kifakult = „rásült a szőr“. Bugaciz-Monostor, Hortobágy, MNy. VIII:189. (v. nyári fekete).

Sütétderes — Bugaciz, T. M. I.

Sütétpej — Bugaciz, T. M. I. — másfelé sülszörű.

Sütétsárga — Bugaciz, T. M. I.

Szálkék — Nyr. 28:567. — a. m. aczélkék, azaz aczélszürke, kékbejátszó, sötétszín.

***Szállábú** — 1709, Debreczen — 1. Szárlábú. Z. L. Vékony-czombú láb. Kupa Á.

Szamarorrú fakó — Magyar Szó, 1904:143.

Szár — a régiségben — Térdig, vagy még azon felül is kesely v. kese. Kupa. 1357: zar coloris, Oklsz. 1479: Zaar. 1689: Debreczen. Nyr. 20:520.; hátulsó lába bokába *szár* = kese. 1700: Nyr. 32:158.; bal lába *szár*. 1708: Nyr. 22:520.; lába *szár*. Nem éles megkülönböztetés, mert fehérség a bokában = kese, ezen felül nyomulva = szár.

Szárca — Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:294. — a melyiknek az orra végig fehér, mint a szárcsámadár homloka.

Száracsakesely — *Bugacz-Monostor — lójegy, ha a homlokán és a csüdben = bokában fehér.

Szárcaorrú — vő. Sárezaorrú. *Kiskunfélegyháza, ha a fehérség a bőrben is van. Magyar Szó, 1904. 143. Hortobágy, MNy. VIII : 189, Bugacz, T. M. I. A szárca Somogyszerte: *sárca*, mert a sarakon, sárosfenekű vizeken él: ez a forma magyarább.

Szárcsi — szárcsa. Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295.

***Szárlábú** — 1678, 1798, 1737, Debreczen — „ló, herélt, mind a négy lábára szárlábú“; Kupa szerint: mind a négy lábára térdig s azon felül kesely = kese. 1678: Debreczen, Nyr. 32 : 158., csókaszemű ló, felülülő felől *szárlábú*. 1685: uo. 22 : 521., *szárlábú*, hódosfejű kancza. 1708: uo., fekete hódos, *szárlábú*. 1699: uo., 32 : 158., hátuljára *szárlábú* ló, mind a négy lábára barkörmű.

Szarvasfakó — Bösziormény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, ha színe a szarvaséra hasonlít, rőt.

Szattyán — világos fakószínű, mint a szattyánbőr. *Kisujszállítás.

Szattyánbarna — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — Bugacz, T. M. I.

Szattyánhasú — Hódmezővásárhely — ha a háta pej v. sárga, a hasa alja pedig halványszürke, v. szattyánfehér v. világos bőrszín; ha minden tagját ilyen szőr takarja, akkor *szattyánszörű*. Nyr. 32 : 294.

***Szattyánpej** — Szeged — ló szőre. Tóth Mór „A Hét“ XI. V. p. 70., állítólag betyársző. *Orosipusza. Hortobágy, MNy. VIII. 189. Bugacz, T. M. I.

Szattyánsárga — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Szattyánszörű — Hódmezővásárhely. L. Szattyánhasú.

Szeg — 1680, Debreczen, Nyr. 32 : 160., 1688, Debreczen, Nyr. 22 : 521. — *szeg*, herélt ló. 1708: uo., *szeg*, kancza ló, hódos, egyik lába hólyagos. 1301—1321: Nyr. 7 : 79., *zeg*. Egyértelmű a szög-színűvel; körülbelül gesztenyeszínű.

Szege — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — *szeg*.

Szeges — szürke — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.

Szegpej — Hortobágy, MNy. VIII : 189.

Szegsárga — Bösziormény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32 : 158. — ló, sötétsárga, pejre hajló szín. 1686: Debreczen, Nyr. 22 : 521., *szegsárga*. *Keckemét, Bitangkönyv. *Pusza-Szent-Miklós, Bihar m., *Orosipusza, Hortobágy, MNy. VIII : 189., Bugacz, T. M. I.

Szenyves — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295. — (piszkossárga).

Szenyvesfekete — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — Bugacz, T. M. I.

Szénsárga — képtelenség, de bomondták. *Bugacz-Monostor.

***Szepe** — már a régiségben is — *szeplos*, lóról ha az emberi

arez szeplőjéhez hasonló apró foltocskák tarkítják szőrét. Debreczen. 1730: „szepefejú, szürke farú, fekete zsinórforma jegyű“. 1685: Debreczen, Nyr. 20: 521.; szepe, herélt ló. 1690: uo.; szepe vércse, fakó ló. *Orosi-pusztá, *Nagyszalonta, Bugacz, T. M. I. A szeplőslányok gúnyneve „szepi“.

Szepe szürke — Böszörmény, XVII. század. T. S., Nyr. 32: 158. — ló, szürke szőrön szeplők. *Nádudvar, *Pusztaszentmiklós, Bihar. m. *Békés.

***Szeplős** — 1667, Debreczen — ló szőre, mikor világos alapon apró, barnás foltok — szeplők — tarkítják. L. Szepe. *Kiskunfélegyháza. 1517: Oklsz. Equum meum coloris *seplws*. 1670: *Szeplős* herélt ló, Debreczen, Nyr. 22: 521. 1671: uo. 32: 158.; szeplős kancza. 1691: Oklsz. *szeplős* szürke balogkörmű ló.

Szeplőszürke — Hortobágy, MNy. VIII: 189., Bugacz, T. M. I. — l. Szepeszürke.

***Szerecsenfejű** — Tolnay, 1786 — az a szürke ló, melynek feje sötétszínű.

Szjhátú — általánosan — leginkább lóról, ha a hátán végig sötét csík vonul, mint a szamárnál. Szamárjegy is. A régiségben: 1393 — Oklsz. — Duos equos vnum videlicet Zyuhatozw coloris; 1650 Debreczen, Nyr. 20: 521.; 1678 uo. 32: 158.; 1724 Kecske-mét, uo. 32: 159. szjhátú fakó; XVII. sz. Böszörmény, 1708 Debreczen, Nyr. 32: 158., 22: 521.

szjhátú piros pej; XVII. sz. Böszörmény, Nyr. 32: 158. *szjhátú* fakó hódas. Vö. Varjúfakó.

Szö — Oklsz. — flavus, subalbus. 1290: Equum meum *zeu* coloris. 1299: Equi *zeu* coloris, Hazai Okmt. VIII: 390. 1314: Equam quandam *zeu* coloris. 1321: Vnum equum *zug* coloris et alium *zew* coloris. 1334: De quatuor equaciis indomitis duas vnam *Zug* coloris et aliam *Zeu* stb. 1370 körül: Equum *zeu* dictum. 1373: Vnum equum emissarium *zew* coloris centum florenos valentem. 1381: Vnum equum *zeu* coloris. 1393: Duos equos vnum videlicet Zyuhatozw (szjhátú) coloris et alium *zugh* nominatum. 1460: Lego vnum equum *zew* vocatum. 1479: Vnum valde bonum equum *zew* coloris. Schl. sz. j. *zw* = marnulus, Szamota szerint morellus = subfuscus.

Szög — általánosan — körülbelül gesztenyeszínű. A régiségben: Oklsz. 1290: *zug*; 1303; *zeg*; 1314: *zug*; 1317; *zugh*; 1479: *Zewgh*. Zrinyi alatt szög ló van (Nyr. 35: 121.).

Szögsárga — *Bugacz-Monostor, Kevermes, Csanád m., Nyr. 32: 295. (sötétsárga), Hódmezővásárhely, uo., világos és sötétsárga közötti sárgásbarna, barnasárga. A régiségben: 1686 Debreczen, Nyr. 22: 521.: szögsárga kancza. L. Szö és Szög.

Szögszár — a régiségben — ? 1301—1321 — Nyr. 8: 79. — equus *zukaar* coloris; 1311 —

Oklsz. — *zuk zaar*; 1336: *Zugzar*; 1373: *Zugzar*. Vö. Szószár.

Szőjke — Nagy Lénárd 1618. évi összeírása, Nyr. 32 : 159. — szóke.

Szóke — a régiségben — a fakó szín árnyalata. 1639 Debreczen — Nyr. 32 : 158. — *szóke* esődör; 1666 — uo. — *szóke* kónyaszabású kancza; Oklsz. 1618: *Equus coloris szőjke* 159.

Szószár — a régiségben — talán szögyszár. 1347: *Equum suum zewzar coloris*; 1479: *equum Zewzaar* (Oklsz.).

***Szürke** — országosan — lószíne, ha a szőrőzet fehér-fekete vegyes, úgy hogy az összehatás szürke. *Bugacz-Monostor, *Lengyeltóti, *Lelle, Somogy m., *Kiskunfélegyháza, *Nagy-Enyed, *Pusztangyalháza, Kölesd, Tolnam., Nyr. 32:294. — ***Szürke** — Kecskemét — lószó-re. Bitangjegyzőkönyv, Palóczság, Nyr. 32 : 294., Tardoskedd, Nyitra, uo., Szill-Sárkány, Sopron m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 294., Marosvásárhely, uo., Felső-Segesd, Somogy m., uo., Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293., Kemenesalja, uo., Székelyhid, uo., Szeged, uo., Hódmezővásárhely, uo., Szécsány, Nógrád m., uo., Gyöngyös, uo., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. A tótban: sirko, sivko (magyar elem; Nyr. 18 : 498.).

Szürke-szór — Hortobágy, MNy. VIII : 189. — aczél-, almás-, daru-

serege-, setét-, szeplő-, tej-, vérceszürke.

Szürkefehér — *Mándok, Szabolcs m.

Szürkekék — 1594, Kecskemét, Nyr. 32:159., 1667, Debreczen, uo. 32 : 158.

***Tajték** — Lelle, Somogy m. — világos fakószőrű, fekete farkú, sörényű és üstökű ló, a lábvégek kormosok, l. Varjú, Fakó.

Tar — 1432, Oklsz. — *Duos equos nostros Taar coloris*, úgy látszik *tarka* helyett. (Egyébként a *tar* kopaszsgógot jelent.)

Tarfakó — 1557, Oklsz. — *Vnum equum tarfakó*.

Tarka — mikor a foltok más alapszínen fehérek és nagyok. *Bugacz-Monostor, Pápa, Nyr. 32 : 293., pej meg fehér, Palóczság, uo., Tardoskedd, Nyitra m., uo., *Firtos-Váralja, J. J., *Rava, J. M., Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295., Marosvásárhely, uo., Szilágy-ság, uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Gyöngyös, uo., Gyöngyóshalász, Heves m., uo., nagy fehér foltok váltakoznak. Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Tarsi — 1711, Debreczen, Nyr. 22 : 521. — egy piros pej *tarsi-sörényű* herélt ló.

Tarsó — 1694, Debreczen, T. S. — „tarsó kancza“, l. Tarsi.

Tejszürke — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 294., Hortobágy, MNy. VIII : 189.

***Tigrisszőrű** — Tolnay, 1786 — a ló, ha világos földön párduezcos foltjai vannak. Nem népies.

Tigristarka — Böszörmény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, fehéres alapon sötét, néha udvaros foltokkal.

Tikszaros — szepe, (tyúkszaros). *Kálmánca. A tyúkok hálóján az összehalmozódott hullajtás ilyen tarkaságú.

Tisztasárga — *Pusztangyalháza.

Tulipiros — Magyar Szó, 1904: 143. — piros pej ló (rikító piros).

Túrhelyes hátú — Debreczen, jzók., 1680., T. S., Nyr. 32:158. — ló, a melynek hátán sebhégedések vannak, itt a szőr fehér; ezért olyan, mintha tőróval volna hintve. Vö. Túróshátú.

Túrós — 1708, Debreczen, Nyr. 22:521. — vaseres, herélt, tőrós ló = tőróshátú.

Túróshátú — általánosan — a ló, ha a hátán a nyeregtől sebhégedéses; itt a szőr fehér, ezért olyan, mintha tőróval volna hintve. Vö. Túrhelyes hátú.

Tüzes pej — színről. *Nádudvar, *Hortobágy.

Tűzött szőrű — a lóról — ha sötét alapon a fehér, apró szőrfoltok, mintegy tüzdelve vannak. *Kálmánca.

***Varjúfakó** — Túrkeve — fakó, mikor az üstöke, sörénye, farka sötét, a háta szíjas. (Kupa.) Vö. Szíjhátú.

Vas — ló szőre, mint a reszelt vas. (Ném.: Eisenschimmel.) Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Vaseres — sok helyen — ló szőre, ha szőre vöröses és fehérrel dérszerűen futtatott, vagy olyan, mint a reszelt vas. L. Vas. *Nádudvar, *Pusztaszentmiklós, Bihar m. *Kiskunfélegyháza *Pusztaszanda, *Nagyenyed. Pápa, Nyr. 32:293., feketésszürke. Kölesd, Tolna m., uo. A régiségben: 1681: Debreczen, Nyr. 32:158., *vas deres*, herélt ló; 1691: Kecskemét, uo., szép *vasderes* módú kancza; XVII. sz., Böszörmény, uo., *vasderes* ló; 1708: Debreczen, Nyr. 22:521., *vasderes*, herélt, tőrós ló; 1786: Tolnay a derest nem ismeri, de a vaserest a szürkéhez csatolva, nyilván az Eisenschimmelt érti. Palóczság, Nyr. 32:294.; Tardoskedd, Nyitra, uo.; Kevermes, Csanád m., uo. Galambok, Zala m., uo.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo.; Szeged, uo.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.

Vércse — 1641, Debreczen, Nyr. 22:521. — vöröses, aprón tarka, mint a vércsevadár.

Vércsederes — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521., Hortobágy, MNy. VIII:189., Bugacz, T. M. I.

Vércsefakó — 1690, Debreczen, Nyr. 22:521. és 32:158. — egy szepe vércsefakó = szep-lős-vércsefakó.

Vércsekék — 1591, Kecskemét, Nyr. 32:159.; 1641, Deb-

reczen, Nyr. 22:521. — szép hamuszín, a kékvércese himjének színéhez hasonló.

Vércsepej — 1701, Kecskemét, Nyr. 32:159. — „vércsepej paripa, hódos, szárlábú“ (homlokán hold, lábán szár, fehér).

Vércseszepe — Bösörzvény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, vércseszínű, aprófoltos = szeplős.

Vércseszerű — 1609, Komárom, Oklsz. — „fekete vércseszerű, holdas ló“.

Vércseszürke — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521.; XVII. sz., Bösörzvény, Nyr. 32:158. — vörösseszürke. Hortobágy, MNy. VIII:189.

Veres — pejváltozat. Szécsány, Nógrád m., Nyr. 32:294. Közmondás: Veres kutya, veres ló, veres ember: egy se jó.

Veresderecs — Bösörzvény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, ha az alapszín vöröses s a fehér szőr dérszerűleg vegyül bele; *veresderecs hódas* ugyanilyen és *hódas* (l. o.). Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Hortobágy, MNy. VIII:189.

Verespej — 1300, Nyr. 8:551. — „*equus verus-peizer coloris*“.

Veressárga — 1686, Debreczen, Nyr. 22:521., Bugacsz, T. M. I. — ló.

***Veresszabású** — Tolnay, 1786. — veresszínű ló.

Vérpiros — Magyar Szó, 1904: 143. — piros pej ló. Túlzott, nem népies.

Világosderecs — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Világosfakó — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged uo.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Bugacsz, T. M. I.

***Világospej** — Kecskemét — ló szín. Bitangjegyzőkönyv. *Pusztaszanda, *Csokonya, *Kálmánca, *Hortobágy, *Békés. Pápa, Nyr. 32:293. Vö. Aranyfej. Tardoskedd, Nyitra m., uo. *Lengyeltóti, *Nádudvar. Szeged, Nyr. 32:295.; Hortobágy, MNy. VIII:189.; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Gyöngyös, uo.; Bugacsz, T. M. I.

Világossárga, hóka — Bösörzvény, XVII. század, T. S., Nyr. 32:158. — ló, világossárga szőrű, homlokán hókajegyű. *Pusztaszentmiklós, Bihar m. *Kálmánca, *Békés. Pápa, Nyr. 32:293.; Kevermes, Csanád m., uo.; Marosvásárhely, Szeged, Nyr. 30:295., Bugacsz, T. M. I.

***Világosság** — Kecskemét — pej; lóról. Bitangjegyzőkönyv.

Világosszürke — Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; Szeged uo.

Vircseszürke — Bösörzvény, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:158. — ló, vércseszürke.

***Vízegér** — Tolnay, 1786. — ló színe, mint a vízipocoké.

Vörhenyeges — Sz. F. B. — vörhónieges lo = equus spadi-ceus, vörhenyegesen szeplős.

Vörösderecs — *Lengyeltóti. Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:294.

Vöröskeres babos ló — 1651, Debreczen, Nyr. 22:521. — a deresség nagyobb, babszerű folttokkal elegyes.

Vöröspeg — Oklsz. — vöröspegj. Vnum equum triennem *verespeg* coloris. 1428: Palefridus *verespeg* et equus magnus zegh = szeg, szög. 1430 körül: Palefridum et alium *verespeg*. 1454: Item palefridum et alium *verespeg* equos. Vö. Peg = coloris maculosi.

Vöröspegj — Oklsz. — subrufus. 1488 körül: Weres pey lo. Bagonya Zolnai Nyelveml. 153. 1496: Vnum poledrum *verespey*. 1504: Habeo duos equos vnum Setethkek alterum vero *Verespey*. 1607: Equus coloris sub rufi vulgo veres pey. Vö. Vöröspeg.

Vöröstarka — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32:294. — vörös alapon fehérfoltos.

***Zordon** — a régiségben — mint ló színe: 1270: „Vnum equum Zurdyn coloris“. Gróf Dessewffy okmt. p. 60. Nyr. 8: 552. Schl. sz. j., Bszsz.: valószínűleg szürkeszörű.

Zöld ló — Magyar Szó, 1904: 143. — ? (fakószínű fajta).

Zsemlyefakó — Böszörmény, XVII. sz., T. S. Nyr. 32:158. — ló; — Tolnay 1786., mint a zsemle, sárga.

Zsemlyeszínű — Palóczság, Nyr. 32:294.

Zsémleszörű — Tardoskedd, Nyitra, Nyr. 32:294.

***Zsufafakó** — Szeged — ló színe. Tóth Mór „A Hét“ XI. 5. p. 70., állítólag betyároktól való. Szilágyság, Nyr. 32:295. Leveszínű.

Bélyege.

Béjog, béjogtalan — 1779: Kiss György Ujj Magyarának, Testimonialis adattatott két el veszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa *hatod vagy hetedfü* vólt, minden jegy és *béjog* nélkül való. A másik fekete kancza *béjogtalan*, mintegy *tizedfü*, egy kis fejréség van az homlok közepin, az első bal lábának körme meg van hasadva. Sajószentpéter, Borsod m., régi jzókönyvéből. MNy. I: 276.

Bélag — Sirok, Heves m. — bélyege (a lónak). Nyr. 26: 332.

Bélyeg — általánosan — tüzes vassal a ló, ökör stb. tomporára, szőrére süített tulajdonjegy. A régiségben, 1436 — Oklsz. — Decem septem Equos equaciales ipsius exponentis cum ipsorum *cauteriis* wlgó *Bylegh* consignasent potencia mediante. 1597, uo. Peoczetes bilig. 1779, uo. Kiss György Ujj Magyarának Testimonialis adatott (Sajószentpéteren) két elveszett lovárúl, mellynek egyike fejér paripa *hatod vagy hetedfü* vólt, minden jegy és *béjog* nélkül való. A másik fekete kancza *béjogtalan* stb. Vö. Jegy, Tatárbélyeg, Bélyegző vas, Bélyeges ló.

Bélyeges ló — Magyar Szó, 1904: 143. sz. — equus cauteriatus, azaz tüzes vassal megjegyztet, megbélyegzett, tulajdonjegy-

gyel ellátott ló. Vö. Bélyeg. Debreczen 1736. évi kimutatásában. Zoltai, M. Gazd. tört. Sz. XII. 1905. 3 *bélyogzott*.

Bélyegsütés — T. S. — a lovak czombján tüzes vasbélyeggel való égetés. Még a XIX. században is sokszor a czímer, vagy az összefonott kezdőbetűk voltak használatban, mint eredet és tulajdon bizonyítéka.

Bélyegvas — l. Bélyegzővas.

Bélyegzővas — általános — az a vas, a melylyel az állat szőrére sütik a bélyeget tulajdonjegyül. A régiségben: 1587 — Oklsz. — Byligh was. 1638, uo. Beliegző vas. XVI. század második felében — Magyar Szó, 1904 : 143. sz. — Billegző vassal megbillegve.

Bijok-vas — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 283. — Lóbélyegző.

Billegős lo — Sz. F. B. — Equus cauteriatus.

***Billegus ló** — Murm., 1533 — billeges ló, cautherinus. Szamota: Cauterinus = herélt ló, Cauterium = bélyegző vas; e kettő összecseréléséből keletkezett a fenti kitétel.

Billegvas — Bugacz, T. M. I. — régi bélyegsütő.

***Czomb** — Kecskemét — lójegyről: jobb czombján, bal czombján. L. Far. Bitangjegyzőkönyv.

***Daruláb** — (XVII—XVIII. század, Debreczen), Z. L. — gyakori bélyeg, † forma.

***Elsütni** — 1731, Debreczen — rosszul sütni a ló hamarján a bélyeget. Z. L.

***Felszolgálni** — 1730, Debreczen — fölfelé irányulni, a *tatárnyíl* lójegyről.

***Háromágú** — 1665, Debreczen — bélyög, kápolnai ló jobb farán. Z. L.

***Iszparing** — Debreczen, 1668. Nyr. 22 : 519. „Hegedűs Boldizsár (bajomi) találta meg borodi vajdánál egy fejr szürke kancza fias lovát, felülő felől kereszt bélyög, az négy végén iszparing vagyon. — ***Iszparing** = „Spanning“ tehát: Iszpáring

az a kettős vaskapocs, a melylyel a kovács kovácsoláskor a fogó ágait egybekapcsolja, hogy a vasat biztosan tarthassa és forgathassa. T. S. 1667, Debr. jegyzőkönyv, fias ló, felülő felől keresztbélyeg, az négy végén *iszparing*. Nyr. 32 : 158.

Jegy — a lovon, mint tulajdonjegy. L. Bélyeg.

***Keresztbélyög** — 1668, Debreczen — keresztalakú lóbélyeg. L. Iszparing.

***Kulcsbélyeg** — 1665, Debreczen — Szoboszlórol való lovon, a felülő (bal) faron kulcsalakú bélyeg. Z. L.

***Sódár** — 1742, Debreczen — bélyegzésről úgymint tompor, far. Z. L.

Sütésbélyög — Debreczen, 1670 — I. Sütésbilyog. Z. L.

***Sütésbilyog** — Debreczen — az a bélyegzővas, a melyet megütésítve rányomnak a jószág testére, hogy állandóan jegyezzék s így felismerhessék. Z. L.

Tatár — Debr. lvt. Széll F. — fejérszürke herélt ló, az bal orra hasított, balfelől tomporán *tatár* bilyog, 1691. L. Tatárnyíl. ← Nyr. 22 : 521.

***Tatárnyíl** — 1730, Debreczen — ló leírásban: „bal nyakán végig egy háromágú felszolgáló *Tatárnyíl forma* bélyegű ló“, → = tatárnyíl.

Lónevek.

Rövidítés: II. R. Gy. = II. Rákóczi György ménesében M. G. Sz. 1895 : 53.

Abaza — II. R. Gy.

Abnatica — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Abrak — Kriza, Vadr.

Abszolon — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Aczél — Kriza, Vadr.

Adám — Kriza, Vadr.

Adony — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Aga — II. R. Gy.

Agár — Kriza.

Ahmet — II. R. Gy.

Ajándék — II. R. Gy.

Aklyos — Kriza.

Albert — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Albort — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ali — II. R. Gy.

Alma — II. R. Gy.

Almás — Sztripszky.

Amási — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Ancsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. A Johanna v. Anna tót bevezetője.

András — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Anus — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Anyó — Forróenes, Abauj m., Nyr. 28 : 422.

Apafi — II. R. Gy.

Aprics — Kriza.

Apró — Kriza.

Arab — II. R. Gy.

Árkus — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ármán — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ármás — fakó. — II. R. Gy.

Árpád — Kriza, Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

***Aseka** — Keszthely — hercegi ménes, de csikós szájon.

- Askár** — II. R. Gy.
- Áspis** — II. R. Gy.
- Atlac** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Bába** — II. R. Gy.
- Babám** — Érmellék, Nyr. 29 : 533.
- Bábel** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Babos** — Kriza, II. R. Gy.
- Babos-tatár** — II. R. Gy.
- Badár** — Nyr. 31 : 535., Újtelektanya, Nyiregyháza, — tírpák. Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.
- Bagdi** — Kriza.
- Báger** — Heves m., Nyr. 2 : 142.
- Bajusz** — Kriza, Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535 — tírpák.
- Bakancsos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.
- Balásfalvára** — II. R. Gy. — hozott kék.
- Balásfalvi** — II. R. Gy. — szürke.
- Bálint** — Kriza.
- Bálvány** — Bugacz, T. M. I.
- *Bandi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2 : 142. ; Szürnyeg, Felső-Zemplén, Nyr. 10 : 278. ; Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. ; Hont m., tótoknál, Nyr. 29 : 332. ; Écs, Győr m., (kedveskedő név) Nyr. 36 : 333. ; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Kisujszállás. Kriza.
- Bángó** — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.
- Banka** — Kriza.
- Bánó** — Kriza.
- Bányás** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.
- Bárány** — Kriza.
- Barcsai** — II. R. Gy.
- Barcsai** — II. R. Gy. — barna.
- Barcsai** — II. R. Gy. — kék.
- Bári** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Barkó** — Kriza.
- Barna** — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. ; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zalam., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480. Kriza. Jankó, Balatonmell.
- Barna** — II. R. Gy. — gyermeklő.
- Bárson** — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.
- Bársony** — Kisujszállás, Nyr. 38 : 287. *Parsó*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. *Bársony*, Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. Hajdu m., oláh, Nyr. 35 : 301. Kriza. Balatonmell., Jankó.
- Basa** — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.
- Basa** — barna. II. R. Gy.
- Batiz** — Kriza.

***Bátor** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38: 238., Heves m., Nyr. 2: 142., Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9: 431., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255. — **Bátor** — Ada, Bács m., Nyr. 28: 479., 27: 384., Hajdu m., oláh, Nyr. 35: 301., Kriza. Bátor, a tótságán is. Nagyenyed.

***Bazséra** — Keszthely — hercegi ménés, csikósszájon.

Becze — Kriza.

Beczó — Kriza.

Begyés — Kriza.

Béha — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.

Belán — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38: 239. — Szláv = fehér.

Bélán — (fehér v. szürke ló). Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38: 238., tót.

Bendegúz — Kriza.

Betár — Hont m., tótoknál, Nyr. 29: 332. — betyár.

***Betti** — Békés.

Betyár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. *Betyár*, Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38: 238. *Betyár*, Heves m., Nyr. 2: 142., Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9: 431. *Petjár*, Óverbász,

bácskai sváb, Nyr. 26: 231. — **Betyár** — Ada, Bács m., Nyr. 27: 384., 28: 479. *Betyár* — Marcali, Somogy m., 1874, Nyr. 24: 480., Hajdu m., oláh, Nyr. 35: 301., Árva m., tót, Nyr. 25: 506., Zsolna vid. tót, Nyr. 26: 423. *Betyár*, Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26: 480. — **Betyár** — Sellye, Somogy m., Nyr. 26: 143. — Balatonmell., Jankó.

Bezzeg — Kriza.

Bibor — Marcali, Somogy m., 1874, Nyr. 24: 480., Forróencs, Abauj m., Nyr. 28: 422.

Bicskás — Hajdu m., Nyr. 35: 301.

Bihar — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36: 333.

Bimbó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2: 142., Ada, Bács m., Nyr. 27: 384., Balatonmell., Jankó.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278., Kissziget, Hernyék és Ortaháza, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255., Zsolna vid. tót, Nyr. 26: 423., S. I. XII.

Bogdi — Kriza.

Bojgó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2: 142., B.-Ujváros, Nyr. 9: 143., Érmellék, Nyr. 29: 533.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278., Érmellék, Nyr. 29: 533.

Bokroš — Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332. *Bokros*, Kriza.

Bolygó — Kisujszállás, Nyr. 38:287.

Borcsa — Érmellék, Nyr. 29:533. — Borbála, magyar becéző alak.

Borcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják; a Borbála becéző formája, tót.

Boros — II. R. Gy.

Boros — II. R. Gy. — vércse.

Borsos — Kriza.

Botom — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Börgön — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Brúgós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Brunzvik — egykor szereplő név. Kriza; a nép fülének furesa név.

Buczkó — II. R. Gy.

Budai — II. R. Gy.

Bujár — búvármadár. Balatonmell., Jankó.

Bujdos — Heves m., Nyr. 2:142. — Kriza, Vadr.

Bujtár — bojtár. Balatonmell., Jankó.

Buka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Bukuroz — II. R. Gy.

Bulia — II. R. Gy.

Burkus — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476. Balatonmell., Jankó.

Busa — S. I., XII.

Butzkó — S. I. XII.

***Buvár** — Pusztaszentmiklós, Bihar.

Buzdi — Kriza.

Büczke — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — Olv. Büczke = Büszke.

Büszke — Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., (kedveskedő név) Nyr. 36:333. Sztripszky. Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Hajdu m., oláh, Nyr. 35:301. Kriza. Balatonmellék, Jankó, S. I., XII.

Čilák — Hont m. — tótoknál, Nyr. 29:332.

Csábeli — Sztripszky.

Csacska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Csalfa — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Csárdás — Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Csik-szentgyörgy, Nyr. 9:431.

Csás — Sztripszky.

Császár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — II. R. Gy.

Csausz — II. R. Gy.

Cselebi — II. R. Gy.

Csendes — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csendőr — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csengő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Csesznyák — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — tót foghagyma.

Csézár — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; *Csézár*, Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38:239.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:479.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422.

Csikófalvi — Sztripszky.

Csikós — Sztripszky.

Csikósi — Sztripszky.

Csikózállási — Sztripszky.

Csilás — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Csillag — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Érmelék, Nyr. 29:533.; Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Gölniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287. *Tsilag*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. *Csillag*, Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Árva m., tót, Nyr. 25:506. *Csilág*, Zsolna vid. tót, Nyr. 26:423.; Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26:480.; Nádasd, Vas m. Nyr.

26:143.; Sellye, Somogy, Nyr. 26:143.; Gölniczvölgyi, német, Nyr. 25:299.

Csincsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

***Csinos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Écs, Győr m. (kedveskedő), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384., 28:479.; Marczali, Somogy, 1874. Nyr. 27:480.; Zsolna vid., tót, Nyr. 26:423.; Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26:480.; Balatonmell., Jankó, Pusztaszentmiklós, Bihar, Nagyenyed.

Csintalan — II. R. Gy.

Csipke — Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., Jankó.

Csóka — Szürnyeg, Felső-Zemplén, Nyr. 10:278.

Csóka — II. R. Gy. — fakó.

Csombos — Kriza.

Csóré — II. R. Gy.

Csödőr — Sztripszky.

Csödörnevek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — Matyi, Dervis, Kozák, Kérő, Nádor, Naranacs, Sámson, Tatár.

Csödörössi — Sztripszky.

Csöndesz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

- Csucsi** — Kriza.
- Csülkösi** — Sztripszky.
- Czéda** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Écs, Győr m., (csökönnyös fajta) Nyr. 36 : 333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; (Kancza) Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26 : 480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Balatonmell., Jankó.
- Czédrus** — Balatonmell., Jankó.
- Czegléd** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Czérna** — Kriza.
- Czézár** — Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. — felszedett.
- Czicza** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Érmellék, Nyr. 29 : 533.
- Czifra** — Békás, Nyr. 3 : 238.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.
- Czigán** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Czigány** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., Heves m., Nyr. 2 : 142., Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422.
- Czigló v. Ciglovic** — Heves m., Nyr. 2 : 142.
- Czigó** — Kriza.
- Czimer** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Czinczár** — Kriza.
- Cziri** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Czukor** — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.
- Czup** — II. R. Gy.
- Dabiza** — fejér. II. R. Gy.
- Dajka** — Heves m., Nyr. 2 : 142., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431., B.-Újváros, Nyr. 9 : 143., *Békés, Kriza.
- Dajmám** — oláh. Kriza.
- Dajna** — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.
- Dali** — Heves m., Nyr. 2 : 142. Kriza.
- Dáma** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Kisujszállítás, Nyr. 38 : 287., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479., Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480., Balatonmell., Jankó.
- Dán** — bahmat. II. R. Gy.
- Dandár** — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. Kriza.
- Dani** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., *Dáni*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.
- Darab** — Kriza.
- Darázs** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479., Kriza; Jankó, Balatonmell.

Daru — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., S. I., XII.

Darvas — Kriza.

Delia — II. R. Gy.

Deregyő — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Deres — Újtelektanya, Nyiregyháza. Nyr. 31 : 535. — tírják, (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Elek-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Écs, Györm., (szín után), Nyr. 36 : 333. Sztripszky. — **Deres** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Sellye, Somogy m. Nyr. 26 : 143. Kriza. Balatonmellék. S. I. XII. **Deres** — gyermeklő. II. R. Gy. — **Deres** — kolozsvári. II. R. Gy. — **Deres** — tatár. II. R. Gy.

Dervis — Heves m., Nyr. 4 : 240. II. R. Gy.

Dési — II. R. Gy. — barna, fakó, pej, kék, szürke.

Dezső — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Dingó — Érmellék, Nyr. 29 : 523.

Dobos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kriza.

Dombóvár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Domiusz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Nyilván Noniusz helyett — felszedett név.

Dongó — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Dóra** — Keszthely — hercegi ménes, de csikós szájból véve.

Döndics — Kriza.

Drága — Kriza.

Drágám — a régiségben, T. S., Nyr. 32 : 156. — lónév.

Drumó — Kriza.

Duczi — Kriza.

Dudás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Duhard — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Duna — Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Duska — tót — Kriza.

Egza — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Elcsi — II. R. Gy.

Elvira — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Elza — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Embertülső — Sztripszky — rudas lógós.

Emir — II. R. Gy.

Erzsi — Forróenes, Abauj, Nyr. 28 : 422.

***Eszter** — Pusztaszentmiklós, Bihar.

Fácán — Kriza, Balatonmellék, J.

Fakó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9: 431.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36: 333.; Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 37: 102. Sztripszky. Kistújszállás, Nyr. 38: 287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27: 480.; Sellye, Somogy, Nyr. 26: 143.; Göllnicz völgyi német, Nyr. 25: 299. Kriza. II. R. Gy., S. I. XII.

Fakov — Árva m., tót, Nyr. 25: 506. — a magyarból átvéve.

***Fáni** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2: 142.; Érmellék, Nyr. 29: 533.; Ada, Bács m., Nyr. 28: 479.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28: 422. Kriza. Keszthely, hercegi ménes, de csikósszájon.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535., — tírpák. II. R. Gy.

Fáta — II. R. Gy.

Fattyú — Heves m., Nyr. 2: 142.

Fátyol — Ada, Bács m., Nyr. 28: 479.

***Fecske** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10: 278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9: 431. *Fëcske*, Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29: 543. *Fëcskë*, Apatin, Bács, Nyr. 24: 579., magyarból. Nádásd Vas m., Nyr. 26: 143. Kriza. II. R. Gy., *Kisújszállás.

Fedő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák.

Fehér — Csikszentgyörgy, Nyr. 9: 431.

Fejér — Kriza.

Fejérke — a régiségben, T. S., Nyr. 32: 156.

Fekete — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29: 543.

Fekete — II. R. Gy. — tatár.

Felhő — Érmellék, Nyr. 29: 533. Kistújszállás, Nyr. 38: 287. Bugacsz, T. M. I.

Felleg — Csikszentgyörgy, Nyr. 9: 431.

Fényes — Kriza.

Feri — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29: 543.

Feszés — Kriza.

Fetske — Óverbász, bácskai sváboknál. Nyr. 26: 231. S. I. XII.

Ficsor — II. R. Gy.

Ficsór — Kriza.

Ficzó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38: 238. Kriza.

Filkó — Heves m., Nyr. 2: 142. Bugacsz, T. M. I.

Financz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535. — tírpák. *Fináncz* — Békás, Nyr. 3: 238.

Finnyas — Kriza.

Finom — Kistújszállás, Nyr. 38: 287.

Fitzkó — S. I. XII.

Flóra — Balatonmellék, J.

Fódi — Kriza.

Fodros — Kriza.

Fogas — Kriza.

Fojtás — Kriza.

Forgács — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

***Forgó** — Pusztaszentmiklós, Bihar, Érmellék, Nyr. 29 : 533. Sztripszky.

Föcske — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — (kedveskedő név). Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Balatonmellék, J.

Franci — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Fricska — Kriza.

Friczi — Kriza.

Fukszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák, németből. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fura — Balatonmellék, J.

Furcsa — Kriza.

Fúrjozó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. — Furioso, felszedett név.

Füles — Kriza.

Fülöp — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fürge — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Kriza.

Fűszer — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Gábor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Galamb — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Kriza.

Gallér — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Gárdás — Balatonmellék, J.

Gartos — Kriza.

Gatyó (gatyás) — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — szín.

Gebe — Sztripszky.

Géza — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Gida — Balatonmellék, J.

Gidra — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. L. Gidrán.

Gidrán — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. — lófaj, ménesből vett.

Girgicze — II. R. Gy.

Golfusz — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Német „Goldfuchs“; felszedett név.

Gondos — Kriza.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Görbe — Kriza.

Görösi — Kriza.

Görög — II. R. Gy. — pej.

Gurezi — II. R. Gy.

- Gyakor** — Kriza.
- Gyémánt** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Gyeplős** — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., (befogás után úgy nevezve), Nyr. 10 : 278.
- Gyeplős** — Sztripszky.
- Gyilkos** — Heves m., Nyr. 2 : 142., S. I. XII.
- Gyömbér** — Kriza.
- Gyula** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Gyulai** — II. R. Gy.
- Gyuri** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.
- Gyurku** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Hajas** — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476., S. I. XII.
- Hajnal** — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38 : 239., Kisújszállás, Nyr. 28 : 287. Kriza. S. I. XII.
- Hámfás** — Kriza.
- Hammas** — Kriza.
- Hamvas** — Marezali, Somogy m., Nyr. 24 : 480.
- Hangos** — Kriza.
- Hangya** — Kriza.
- Hanti** — S. I. XII.
- Hanzi** — Kriza, *szász átvétel.
- Hásznos** — Kriza.
- Hászson** — II. R. Gy.
- Hátas** — Sztripszky. Kriza.
- Hatbán** — Bugacsz, T. M. I.
- Hattyú** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Kriza.
- Havasali** — II. R. Gy. — barna. — **Havasali** — II. R. Gy. — pej. — **Havasali** — II. R. Gy. — szürke.
- Hazug** — II. R. Gy.
- Héja** — Békás, Nyr. 3 : 238.
- Helenka** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Tótos átvétel.
- Helina** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Tótos átvétel.
- Hengér** — Kriza — Henker, a szász bakó, Hänger.
- Hénrik** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Hérmán** — Kriza. Szász átvétel.
- Herte-perte** — Kunszentmárton, Nyr. 2 : 474. — a mesebeli táatos ló neve. *Inkább: „*Serte-perte*“.
- Hetes** — S. I., XII.
- Hetmány** — II. R. Gy.
- ***Hetyke** — Keszthely.
- Hifler** — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — felszedett név.
- Hikszos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.
- Hírös** — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Hirnyós — Kriza.

Hódas — Kriza.

Hódor — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Hódos — Békás, Nyr. 3 : 238.

Hojszás — Sztripszky.

Hóka — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csik-szentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36 : 333.; Sztripszky. Kriza, S. I. XII.

Holdos — S. I. XII.

Holló — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. Kriza.

Holó — Óverbász, bácskai sváboknál. Nyr. 26 : 231.

Hópej — Sztripszky.

Hoppos — Kriza.

Horkos — Kriza.

Höresög — Kriza.

Hunczut — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Hundi — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Német, felszedett.

Huszár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Érmellék, Nyr. 29 : 533.; Kissziget,

Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Árva m., tót, Nyr. 25 : 506.; Zsolna vid., tót, Nyr. 26 : 423.

Hutyori — Kriza.

Iboja, — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Ildó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Ilka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Érmellék, Nyr. 29 : 533. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Imre — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Indián — Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422., nn., felszedett.

Iramó — Stephán vajda. II. R. Gy.

Irén -- Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., nn., felszedett.

Irisz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák, nn., felszedett.

Irka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák, nn.

Irma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Kissziget. Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., nn.

Jácint — Kriza — nn.

Jádzi — Kriza.

Jámbor — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Jancsár — II. R. Gy. Kriza.

Jancsi — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. ; Ada, Bács m. Nyr. 28 : 479. ; Hajdu m., Nyr. 35 : 301.

Jártas — Kriza.

Jefterdár — II. R. Gy.

Jeges — Kriza.

Jegyés — II. R. Gy.

Jéllasics — Heves m. Nyr. 4 : 240. Reminiscenzeczia 1848-ra.

Jóniusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Nyilván Nonius helyett.

Jordaki — II. R. Gy.

Jordi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. A Jordán kicsinyítője.

Jordics — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Jóska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Józsa — Marót-pusztá, Somogy, Nyr. 26 : 480.

Józsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

* **Juczi** — Pusztaszentmiklós, Bihar, Kriza. B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. ; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. ; Kisújszállás.

Juda — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

* **Julcsa** — Heves m., Nyr. 2 : 142. ; Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. ; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543. ; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. ; Balatonmellék, J. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., Kisújszállás.

Juli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Julis — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36 : 333. ; Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422.

Juszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535. — tírpák.

Kabalás — Sztripszky.

Kabalási — Sztripszky.

Kabolafi — Sztripszky.

Kaczér — Écs, Győr m. — kedveskedő név, Nyr. 36 : 333. ; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Kajla — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Kakas — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. ; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. ; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Kriza.

Kalandor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Kálmán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Kamarási — II. R. Gy.

Kancza — Sztripszky.

Kanczás — Sztripszky.

Kantáros — Sztripszky.

Kapucsi — II. R. Gy.

Kapucsi — II. R. Gy. — kék.
Karalás — II. R. Gy.
Karcsi — Kriza.
Karcsú — Heves m., Nyr. 2:142.
Kartács — Kriza.
Katalin — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.
Katarczi — II. R. Gy.
*Kati — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Pusztaszentmiklós, Bihar. m.
Kató — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.
Kazin — II. R. Gy.
*Kedves — Heves m., Nyr. 2:142.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; *Kedveš*, Hont m., tótoknál, Nyr. 29:332.; *Kedves*, Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333. Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287. Kriza. Balatonmell., J., — **Kedves** — II. R. Gy., Nagyenyed, S. I. XII.
Kefe — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.
Kelepcze — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.
Kengyel — Kriza.
Kengyeles — Sztripszky.
Kényes — S. I. XII.
Kesa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. A *Kese*, tótosan.
Kese — Érmellék, Nyr. 29:533.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36:333.; Kissziget, Orta-

háza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; *Kèsa*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.; *Kese*, Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27:480.; Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.

Keše — hontmegyei tótoknál. Nyr. 29:332.; — **Kesej**, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Forróencs, Abauj m., Nyr. 28:432.; — **Kešel**, árvegyei tótoknál, Nyr. 25:506.

Kesely — Heves m., Nyr. 4:240.; Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; *Kesely*, Sztripszky. Kisujszállítás, Nyr. 38:287.; S. I. XII., Kési, Apatin, Bács-Bodrog m., Nyr. 24:579.

Kezlár — II. R. Gy.

Kicsin — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; *Kicsiny*, Balatonmell., J.

Kigyó — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; B.-Ujváros, Nyr. 9:413.; Érmellék, Nyr. 29:533.

Kincsem — Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36:333. — Lónév a régiségben, T. S., Nyr. 32:156.; Balatonmell., J.

Kisasszony — II. R. Gy.

Kis fakó — II. R. Gy.

Kis gyöngy — II. R. Gy.

Kisjány — Forróencs, Abauj, Nyr. 28:422.

Kis kalmuk — II. R. Gy.

Kis tramó — II. R. Gy.

Kódus — Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.

Kokas — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27 : 480.

Kolbász — Kriza.

Kondész — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kondor — Bugacz, T. M. I.

Kontár — Kriza.

Kontesz — Balatonmell., J.

Kontész (comtesse) — Heves m., Nyr. 2 : 142. — felszedett, mn.

Korhel — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; *Korhely*, Balatonmell., J.

Kormány — II. R. Gy.

Kozák — Kriza.

Koztandin — II. R. Gy. — barna, pej, szeg.

Kökény — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Középső — Sztripszky.

Kucsori — Kriza.

Kuncsár — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név.

Kurtány — II. R. Gy.

Kurucz — Kriza.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Laczkó — Kriza.

Lájbis — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Lajhár — Kriza.

Laji — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Lámpás — Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476., Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

Láncsás — II. R. Gy.

Lánczos — Sztripszky.

Lángos — Kriza.

Lankás — Kriza.

Lantos — Kriza.

Lapta — Kriza.

Látó — Kriza.

Lator — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Sztripszky.

***Legény** — Békés.

Lekenczi — II. R. Gy.

Lektika — II. R. Gy.

Lelkes — Kriza.

Lengyel — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Balatonmellék, J. II. Rákóczi György ménese.

Lénka — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Lenke** — Békés.

Leperd — Bugacz, T. M. I.

Lépes — Kriza.

***Lepke** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287., Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Léta — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m. Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lila — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Heves m., Nyr. 2 : 142., B.-Újváros, Nyr. 9 : 143., Érmellék, Nyr. 29 : 533., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Lina — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Linda — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2 : 142., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Balatonmellék, J. Felszedett, nn.

Linka — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Lippai — II. R. Gy.

Lisza — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Liszka — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Liza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Lizi** — Kisújszállás — Kriza.

Lócsiszár — Sztripszky.

Lófalvi — Sztripszky.

Lógó — Sztripszky.

Logofét — II. R. Gy.

Lógós — (befogás után így nevezve), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Longár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Lovas — Sztripszky.

Lovász — Stripszky.

Lucsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Lucza — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Luczi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Heves m., Nyr. 2 : 142. Békás, Nyr. 3 : 238. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. Kriza.

Lula — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — felszedett.

Lupul — II. R. Gy. — oláh.

Lutzi — S. I. XII.

Lüdvércz — Kriza.

Maczi — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Maczkó — II. R. Gy. Kriza.

Madár — Heves m., Nyr. 2 : 142. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480. *Mátár*, Apatin, Bács m., Nyr. 24 : 579., *magyar*, sváb átvétel. **Madár** — Nadasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. Balatonmellék, J.

Magló — Sztripszky.

Mámzel — Kriza — gúnyolódó.

Manczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Marcsa — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — csökönyös fajta. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. es 28 : 479.

Marczella — Kriza — felszedett név.

Marczi — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Mari — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Markos — Kriza.

Maró — Kriza.

Mátring — Kriza.

Matuzsa — Kriza.

Matyi — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Matzkó — S. I. XII.

Méczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Medve — II. R. Gy.

Méggyes — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név. Balatonmellék, J.

Mënta — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Mérges — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543. *Mirges*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. *Mérgez*, Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. Kriza. Balatonmellék, J.; S. I. XII.

Merlecz — Kissziget, Otaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Méta — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név.

Mezőszárnya — Kunszentmárton, Nyr. 2 : 474. — tűzes, tatosló neve. Költői kép.

Micza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Miczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Mikes — II. R. Gy. — deres. — **Mikes** — II. R. Gy. — pej.

Miksa — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Mirges** — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — csökönyös fajta. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Mirza — Heves m., Nyr. 4 : 240. Balatonmellék, J.

Mişca — Erd. Érczhegység, móczok, Nyr. 34 : 257. — Miska.

***Miska** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Heves m., Nyr. 2 : 142. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Elep-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422. Kriza. Kisújszállás.

Mocskos — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.

Mojzsi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mokány — Heves m., Nyr. 4 : 240. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Mokán*, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. *Mokány*, Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. S. I. XII.

Moldvai — II. R. Gy. — barna. — **Moldvai** — II. R. Gy. — pej.

Mondér — Békás, Nyr. 3 : 238.

Mondi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Monyas — Kriza — különben a mén.

Monyók — S. I. XII.

Mordáj — Kriza.

Morzsa — Heves m., Nyr. 2 : 142., Békás, Nyr. 3 : 238.

Mucsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Mucskos — Sztripszky.

Muczi — Balatonmell., J.

Mujki — Balatonmell., J.

Mujku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mujzli — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Muki — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mundra — Kriza.

Muresi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Murga — Kriza.

Muszka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543., Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479., Marótpusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480., Kriza.

Nacza — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36 : 333.

Náczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Nagy kalmuk — II. R. Gy.

Náncsi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Négró — Écs, Győr m. (csökönyös fajta), Nyr. 36 : 333.

Nem adom — II. R. Gy.

Német — Békás, Nyr. 3 : 238.

Nohaj — II. R. Gy. — **Nohaj** — tatár. II. R. Gy.

Noniusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Vö. Joniusz.

Noszlár — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Nyájas — Kriza.

Nyakas — II. R. Gy.

Nyalka — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.

Nyerető — II. R. Gy.

Nyerges — Újtelek tanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. — **Nyerges** — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Sztripszky, Kriza.

Nyulas — II. R. Gy.

Nyűgető — II. R. Gy.

Olga — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422., felszedett, uras, úri.

Ondó — Balatonmell., J.

Óriás — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Orient — Balatonmell., J. — ménésnév, úri.

Ostorhegyes — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Ozora — Bugacz, T. M. I.

Őszike — a régiségben — T. S., Nyr. 32 : 156.

Őszvéresi — Sztripszky.

Pádi — Balatonmell., J.

Pajkos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tírják. Érmellék, Nyr. 29 : 533., Sztripszky, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479. Balatonmell., J., S. I. XII.

Pajtás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422., Kriza.

Pajtáska — a régiségben — T. S., Nyr. 32 : 156.

Pajzán — B.Újváros, Nyr. 9 : 143., Balatonmell., J.

Pali — Balatonmell., J.

*Palkó — Kisujszállás.

Pandúr — Kriza — Bugacz, T. M. I.

*Pántlika — Keszthely — a német Band-ból, tótosan kicsinyítve.

Pára — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Paraszt — II. R. Gy.

Párducz — Heves m., Nyr. 2 : 142. — Kriza.

Paripás — Sztripszky.

Pásztor — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Patafalvi — Sztripszky.

Patkán — Kriza.

*Páva — Heves m., Nyr. 4 : 240., Écs, Győr m., (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333., Kissziget, Ortaháza és Hernyék. Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Pázsint — Kriza.

Peczár — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Peczek — Kriza.

Peczkes — Kriza.

Pej — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Pej*, Csik-szentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza, S. I., XII.

Pejfi — Sztripszky.

Pejkó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287., Balatonmellék, J., Arany János: Toldi lovának neve.

Pengő — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Perezslen — Kriza.

Peták — Kriza.

Péter — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Piczi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Kriza.

Piczko — Kriza.

Pillants — Kriza.

Pille — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Balatonmellék, J.

Pimon — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Pipás — Kriza.

Piros — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431., Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476., Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422., Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza. — **Piros** — II. R. Gy.

***Pista** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238., Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431., Hajdu m., oláh, Nyr. 35 : 301. Kriza, Kisújszállás.

Piszra — Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. — lójegy.

Plutó — Kriza — paptól szedve.

Poczkos — Kriza.

Poczok — Kriza.

Pođor — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. — bodor.

Pogány — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278., Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. Kriza, S. I. XII.

Pohár — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Poleszár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Tót: nyilván Koleszár = kerékgyártó.

Póli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Polka — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Polkány — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Poltra — Kriza.

Polyár — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Pompás — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — kedveskedő név. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

Poni — Sztripszky.

Pópa — II. R. Gy.

Porhajas — II. R. Gy. — tűziszerszám ebből készül.

Préda — II. R. Gy., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Kriza.

Puczi — Kriza.

Pundza — Kriza.

Purdé — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Puszta — Kriza.

Putina — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják, oláhos.

Putkó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Puzdri — Kriza.

Puzgás — Kriza.

Püszke — Békás, Nyr. 3 : 238.

Rabló — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Heves m., Nyr. 4 : 240.; Eleppusza, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Bugacz, T. M. I.

Radnóti — II. R. Gy.

Radnóti — II. R. Gy. — szürke.

Rahovicz — II. R. Gy.

Rája — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Rajkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; *Békás.

Rajku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rára — Heves m., Nyr. 2 : 142.

***Ráró** — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Kisujszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza. Pusztaszentmklós, Bihar m. S. I. XII.

Rátotta — Hajdú m., Nyr. 35 : 301.

Rebi — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. — Rebekka becézője.

Remény — Forróenes, Abauj, Nyr. 28 : 422.

Remonda — Sztripszky.

Repce — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Repdes — Kriza.

Rezdó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Ricska — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ricza — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

***Rigó** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csík-szentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kisujszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J., Kisujszállás, S. I. XII.

Rigú — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Ada, Bács m. Nyr. 28 : 479.

Ringyó — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén Nyr. 10 : 278.

Ringyu — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rojba — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Róka — Békás, Nyr. 3 : 238.; Balatonmell., J.

Romandó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Romlás — Kriza.

Rontó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Róska — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Rostél — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Roža — Hont m., tótoknál, Nyr. 29 : 332.

Rózsa — Békás, Nyr. 3 : 238.; *Rúsa*, Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231.; *Rózsá*, Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26 : 480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza.

*Rózi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Rubin — Forróenes, Abauj, Nyr. 28 : 422. Uras.

Rudas — (befogás után így nevezve) Szürnyeg, Felső-Zemplén. Nyr. 10 : 278.

Rúsi — Apatin, Bács-Bodrog m., Nyr. 24 : 579. — *magyarból* átvett. S. I. XII. Kisújszállás. Kriza.

Rusticus — II. R. Gy.

Rúzsá — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Balatonmell., J.

Sáfrán — Kriza.

Sajó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sámson — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sami — II. R. Gy.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sánta — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Sárga — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Békás, Nyr. 3 : 238. (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. — **Sárga** — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. *Sárga* (vocativus *Sárgo*), Hont m., tótoknál, Nyr. 29 : 332. *Sárga*, Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36 : 333. Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Göllniczvölgyi németeknél, Nyr. 37 : 102. — **Sárga** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Sárga*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. *Sárga*, Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480. Árvamegyei tót, Nyr. 25 : 506. Zsolnavid. tót, Nyr. 26 : 423. Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480, Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Göllniczvölgyi német, Nyr. 25 : 299. — **Sárga** — Kriza. Balatonmellék, J.; S. I. XII.

Sárga — oláh — sárga; „Popa d'in Valá Re sus pã sãrga sã guje: Vala Re-ból (a rossz völgyből) a pap föltápázkodott a *sãrgãra*“.

Aradmegyei népdal. *Šargač*, oláh, lóról mondják: sárgás. Arad s Bihar m., Nyr. 17 : 51.

Sargá — Erd. Érezhegység, mőczok, Nyr. 34 : 317. — sárga.

Sári — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Sárig — Hétfalu, Nyr. 38 : 238.

Sárkány — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Sztripszky.

Sármánt — Kriza. Uras: char-mant.

Sarolta — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Marótpuszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Sáspi — Kriza.

Sátán — Kriza.

Selét — Kriza.

***Selyem** — Keszthely — Kriza.

Septeles — II. R. Gy.

Serény — Kriza.

Serli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Setét — Kriza.

Siklós — Kriza.

Sikos — Kriza.

Sima — Kriza.

Simli — Balatonmellék, J. A német Schimmel.

Sinór — Kriza.

Sólom (sólalom) — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231. *Sólyom, Békés, Kriza.

Spárga — Kriza.

Stella — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — uras.

Strimfi — Kriza.

Subri — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Sobri Jóska egykori híres betyár tótos neve.

Suczi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sudár — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Sugár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. Kriza.

Sundi — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Sunyi — Kriza.

Susi — Kriza.

Suszter — Kriza.

Szagló — Kriza.

Szájas — II. R. Gy.

Szajha — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Kriza.

Szajkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Békás, Nyr. 3 : 238.; Elep-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. S. I. XII.

Szajku — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szálás — Kriza.

Szálka — Kriza.

Szálkás — II. R. Gy.

***Szaraczéna** — Keszthely, hercegi ménés; de csikós szájon.

Szárcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tírpák. II. R. Gy. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Szárcsi — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza.

Szarka — Kriza.

Szárnyas — Kriza.

Szártsa — S. I. XII.

Szártya — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Szarvas — II. R. Gy., Kriza, S. I. XII.

Szattyán — Heves m., Nyr. 4 : 240.

***Száva** — Keszthely.

Szebeni — II. R. Gy.

Szedrës — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Szeg — S. I. XII. — **Szeg** — balásfalvi — II. R. Gy. Gyermekló, uo., Ifjúúri, uo., Kalmuk, uo., Szárcsa, uo.

***Szegfü** — Keszthely.

Szekfü — Kriza.

Szeles — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Szelesztrei — II. R. Gy.

Szelid — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tírpák. Kriza.

Szellő — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Heves m., Nyr. 2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Érmellék, Nyr. 29 : 533.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza, Balatonmell., J., Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szellü — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szelő — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26 : 231.; zsolnavidéki tótoknál, Nyr. 26 : 423.

***Szemes** — Békés. H. O. Kriza, S. I. XII.

Szennyes — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Sztripszky, Kriza.

Szerecsen — II. R. Gy. — fakó.

Szerencse — II. R. Gy.

Szerzem — II. R. Gy.

Szidi — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. Uras.

Szikla — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255., Kriza.

Szikra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.;

Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27 : 480.; Balatonmell., J., S. I. XII.

Szilaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Szines — Kriza.

Szippancs — Kriza.

***Sziréna** — Keszthely, hercegi ménés, de csikósszájon.

Szódé — Kriza.

Szolga — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.

Szorgos — Kriza.

Szóke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27 : 480.

Szőszke — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szpáhia — II. R. Gy.

Szpaoglán — II. R. Gy.

Szpotár — II. R. Gy.

Szulák — II. R. Gy.

Szulimán — II. R. Gy.

***Szultán** — Érmellék, Nyr. 29 : 533.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 479.; Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 422.; Keszthely, uras. — **Szultán** — II. R. Gy.

Szügyes — Kriza.

Szürke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

(Szín) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; uo. Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Écs, Győr m. (szín után), Nyr. 36 : 333.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Forróencs, Abauj, Nyr. 28 : 422.; Hajdu m., oláh, Nyr. 35 : 301.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza. S. I. XII.

Szürke — II. R. Gy. — gyermeklő.

Tacskó — Kriza.

Tajár — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480. — arabs mén neve.

***Tallér** — Kisújszállás.

Talpas — S. I. XII.

Támasz — Kriza.

Tánczos — Zsolna vid. tót, Nyr. 26 : 423. Kriza.

Tapsi — Kriza.

Taréj — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Tarka — (szín), Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Tarka*, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. Kriza.

Tarka — II. R. Gy. — tatár.

Tartós — Kriza.

Tatár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., Ada, Bács m., Nyr.

27:384. és 28:479. Balatonmellék, J.

Taurusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:531. — tirpák.

Telek — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Testes — Kriza.

Tindír — Apatin, Óverbász, Bács m., sváboknál. Nyr. 24:579., 26:231. = Tündér.

Tisza — Kriza.

Tiszta — Kriza.

Tizes — Óverbász, bácskai sváboknál, Nyr. 26:231. = Tüzes.

Tolvaj — Kriza.

Tordai — II. R. Gy.

Torma — II. R. Gy.

Tömösvári — II. R. Gy.

Tréfa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Treza — Ada, Bács m., Nyr. 28:479.

Tsendes — S. I., XII.

Tsillag — S. I., XII.

Tsinos — S. I., XII.

Tsóka — S. I., XII.

Turazó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Turesi — Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143. Kriza.

Tuti — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Tükör — Kriza.

Tündér — Kriza, Heves m., Nyr. 2:142., Békás, Nyr. 3:238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384. és 28:479. — Balatonmellék, Jankó. S. I., XII.

Tündik — Kálló — vezeték- és lónév. Nyr. 15:520.

Tüzér — Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Tüzes** — Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.; Kisújszállás, Nyr. 38:287; Ada, Bács m., Nyr. 27:384., Kriza, Balatonmellék, Jankó; Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Udvarbíró — II. R. Gy. — szürke.

Ugron — II. R. Gy.

Vágó — Kriza.

Vajda — II. R. Gy. — Vajda — fakó, kék, küldte-barna, szeg, szürke. II. R. Gy.

Vajna — II. R. Gy.

Vándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Varju — S. I. XII.

Vasderes — (szín) Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10:278.

Vaskó — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Vaskos — Kriza.

Vaszi — Kriza. *Az oláh Vasziléből = Basilius.

***Vércse** — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Pusztaszentmiklós, Bihar.

Veres — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Véres — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480. Kriza.

Vértse — S. I. XII.

Vezér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. Kriza.

Vida — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Vidám — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Hontmegyei tótoknál, Nyr. 29 : 332.; Kissziget, Ortaháza és Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. S. I. XII. — **Vidám** — Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143. Kriza.

Vidra — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Balatonmellék, J.

Vigmiska — Székelység, MNy. II : 12.

Viktor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

***Viktoria** — Keszthely — hercegi ménes, de csikós szájról.

Világ — Kriza.

Vilám — Zsolna vid. tótoknál, Nyr. 24 : 480.

***Villám** — Pusztaszentmiklós, Bihar. Kriza. Balatonmell., J., Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kisüküllő m., Nyr. 38 : 239.; Écs, Győr m. (kedveskedő név), Nyr. 36 : 333.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marczali, Somogy, 1874., Nyr. 27 : 480.; Marót-puszta, Somogy, Nyr. 26 : 480.

Villancs — Kriza.

Villog — Kriza.

Vilma — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Hajdu m., Nyr. 35 : 301.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Forróénes, Abauj, Nyr. 28 : 422. Kriza.

Vircse — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.

Virgó — Kriza — felszedett név.

Virgoncz — Sztripszky. Kriza.

Vitán, Vitám — Apatin, Bács m., sváb-magyar, Nyr. 24 : 579.

Vitéz — Kriza.

***Vizsla** — Pusztaszentmiklós, Bihar m., Kriza.

Vizter — II. R. Gy.

Vóbán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Zabosi — Sztripszky — gúny-név.

Zacskó — Kriza.

Zivatar — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Zoltán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Zsarnok — Bugacz, T. M. I.

Zsendevics — Forróencs, Abauj-m., Nyr. 28 : 422.

Zsivány — Balatonmellék, J. ; Bugacz, T. M. I.

Zsobri — Kriza.

***Zsófi** — Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Zsuzsa — Balatonmellék, J.

Zsuzsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Zsuzska — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

VII. SZARVASMARHA.

A marha testrészei. Van: *feje*, rajta a *fül*, benne a *fülpamat*, *fejele*, kétoldalt a *szaru*, a *homlok*, a *vakszem*, a *szem*, az *állkapocs*, az *orr* a *lökakkal*, ezek között a *szutyak*, a *száj* az *ajakkal*, benne a *fogak*, a *torok*, a *tarkó*, a *járomél*, a *nyakoldal*, a *torokél*, ezen a *lebernyeg-lebény*, ritkán: *kendő*, a *szügy*, a *hát*, az *oldalak*, a *has*, a *horpász*, a *far*, ezen a *csípő*, *fartő* és *faroktő*, *farok* ennek *töve*, *szára*, *lombja*, *s...ge*, a *tehénél* a *péra*, a *hímnél* a *hasafelén* a *here*, a *tasak*, a *vessző*, *tehénél* a *tögy*, az első lábon a *lapoczká*, a *vállszeglettel*, felső *szár*, *térd*, *boka*, rajta a *füköröm*, *csüd*, ezen *párta*, *csülök*, a hátulsó lábon: a *koncz*, a *csánk* a *horgasínnal*, a *füköröm*, a *csüd*, a *két csülök*, a *hason* a *has*, *korcz*.

Szarvasmarha szótára.

Ágas — általánosan — a tejes köcsögöket tartó ágas állófa, a melyhez fejeskor a tehenet kötik. SzólásKömörön, Szatmár m., Mtsz.: *fejjük meg az ágast* = nincs tejünk.

Agg ökör — Bszsz. ag öker: emeritus.

Áj — fecskefarkszerű tulajdonjegy a juh és szarvasmarha fülén kimetszve. Vö. Ájas, Ájó, Ájos, Ájosfülű; Ájossan. Füljegyek kategóriája. Nyilván a nyíl fogóvégén levő rovátka, a mely az íj húrját befogadja.

Ajj — Vö. Alj v. Alom.

Ajjaz — Mezőtúr, Nyr. 10 : 285.; Nagykurság, Nyr. 16 : 141. — ló v. szarvasmarha alá éjszakára almot hinteni. Vö. Alom és Kiajjaz, Almoz.

Ájó — Gyergyó, Mtsz. — füljegy a szarvasmarhán. L. Áj.

Ájos — Csik m., Nyr. 26 : 331. — szarvasmarhák és juhok füljegye. Debreczen levéltárában 1686: Csákó ökör, az jobb füle ájos; 1686: Egy hegyes szőke ökör, kinek a balfüleében kivettek, az jobb füle ájos. 1706: Az egyik ökörnek jobb füle ájos. Széll Farkas-Borovszky, Nyr. 22 : 518. Vö. Áj.

Ájosfülű — T. S. — ökör, XVII. sz., Debreczen; fülhegyén √ alakú kimetszés. Vö. Áj.

Ájossan — Debreczeni lvt., Széll F.-Borovszky. — Ladányi Szabó István találta és ismerte

meg két ökrét, mindkettőnek a balfülén ájossan ki vagyon véve, 1708. Vö. Áj. Nyr. 22:578.

***Alánehezedő** — Edvi Illés Pál — a jó tehén hasáról.

Alj — Palóczság, Nyr. 36:87. — a jószág alá hintett szalmacsomó. Vö. Ajj, Alom.

***Áll-deszka** — Szürnyeg, Zemplén m. Mtsz. I. 32. — az ökör álla alatt való deszka.

Almoz — Bóny, Győr m., Nyr. 16:143. — a barmok alá ágyaz. Vö. Alom, Ajjaz, Kiajjaz.

Alom — Bóny, Győr m., Nyr. 16:143. és országszerte — a barmok szalmaágya v. baromalja, Simonyi csuvasz jövevényiszónak tartja, Nyr. 35:384. Szerinte Nyr. 36:87., a szalmát jelentő csere-misz *olommal* egyenértékű. Palóczoknál Nyr. 36:87., *alom* = a jószág alá szórt szalmacsomó. Ha ez egész nap a jószág alatt volt, a palócz azt mondja: hányd ki a j. alól az almot v. hányd ki a j. alól azt az *aljat*. Vö. Ajj, Alj.

Angol — l. Svajczer alatt.

***Anyabarom** — Kecskemét, Bugacz, T. M. I. — öreg tehén, az ezekből álló gulya az „anyabarom gulya”. Vö. Baromgulya.

***Anyabarom-gulya** — Bugacz-Monostor — a szaporító és tejelő jószág gulyája. Vö. Anyabarom.

***Anyagulya** — Debreczen, Békés — tehenek és rugott borjúk-ból álló gulya. L. Tőkegulya.

***Anyaszopó** — 1748, Karatna község — borjúról, mely még szopik. Vö. Borjú.

Anyja — Szolnokdoboka m., Nyr. 10:239. — nőstény: „a bornyú anyja“.

Armurár — Kapnikbánya és vid., oláh elem a magyar nyelvben, Nyr. 22:73. — marhatályog és azt gyógyító növény.

Árvagané — általánosán — a szarvasmarha tányéralakú száraz hulladéka, tüzelőnek való. Bugacson *tőzeg*.

***Árvaganéj** — Nádudvar — a szarvasmarha, de főleg a juh hulladéka. Vö. Juhporos (a juhászat-kategóriában).

Árvajószág — Székelyf., Mtsz., Szilágy m. — *silány, hitvány, beteges marha.

Áztatott — Csík m., Udvarhely m., Mtsz. — vízzel elegyített polyva és sarjú a marhák számára.

Bacza — BMSz. — borjú.

Bagarász — Kovár vid., Ipoly-ság, Nyr. 16:380. — keresve legelész a marha. Vö. Bakarász.

Bajusz billegző — Kecskemét, Kada in litt. —)——. Ezt festékesen a marha orra fölé nyomták, hogy bajuszt alkotva, a fej kisebbnek, szebbnek lássék.

Bakarász — Székelyf., Háromszék m., Mtsz. — l. Bakarász.

Bakmony — Kúnos Ignác, Nyr. 12:108. — ex Bachmann.

Bálám bikája — Békés m. — nagy, buta ember. MNy. I:428.

Baorgyú — Szolád, Somogy m., Mtsz. — borjú.

***Barom** — általánosan — *pecus*. Így Schl. sz. j.: Murm. 1523; Ver. De jelent *gulyát* is, (Szeged, 1779.). Kiskunhalason: Két barom, három ménös járja a főggyit. Nyr. 14:237. Zenta: „a tehén künn volt a barmon“ Uo. 38:40. Sőt a Székelyföldön = baromvásár: „béállott a barom“. Mtsz. Oklsz. 1256 óta ismeri: „Borumlak, Baromlak, Boromfekthyn stb. Vö. Ekebarom, Gulyab., Tarkab., Vágób., Vonób. XVIII. sz. 1779, Szeged kimutatása: „4000 ökör 12 *barmokban* és 7 csordában“. *Itt a barom gulyát jelent*, a mely állandóan a pusztákon van; a csorda fejős és szaporító állomány, mely minden nap kihajtva, estére hazatér.

Baromeledel — Ver. 72. — Pabulum.

***Baromgulya** — Kiskunfélegyháza — l. Anyabarom. Az anyabarmokból álló gulya.

Baromlak — Oklsz. — 1256: Item Wosontou Item *Barumlok*, Wenzel VII:430. Borovszky: A honfogl. tört. 87. lapján a német Wurmloch magyarosodott alakjának tartja. Ugyanigy Kúnos Ignác, Nyr. 12:108. Elmés, de téves magyarázat.

Baromökör — Oklsz. — bos. 1671: „Az itthon meghizlalt seladott baromökörket, akiket fotostul eladják, annyit adjanak

adóban, a mennyit az felvivők“. Debreczen, M. Gazd. tört. Sz. XI. 265.

Baromtartás — Kolozsv. glossz. 1577. — veterinarium Dd₄. Veterinarium, Finály, állatgyógyintézet; veterinaria, uo., állatgyógytudomány. Nyr. 36:419. (Tévedés! A baromtartás az, a mit a német „Viehhalten“ szóval fejez ki.)

***Bealkudni** — Kecskemét a régiségben, T. S. — a rideg legények munkába beszegődve bealkudták jószágaikat tartásra, a munkaadó gazda gulyája közé, alkuban kikötötték, hogy a jószáguk a gazda gulyája közt legelhessen.

Bebogározik — Udvarhely m., Mtsz. — befut, futás közben betéved: „A bornya bebogárzott a pap udvarára“. A szó a *bogárzás*-tól van kölcsönözve, de nem azonos vele.

Becsel — Csik m., Mtsz. — öklelődik: „becselnek a birkák, az ökrök.“

Becze — Göcsej, Kemenesalja, Vas m., Balatonmell., Aranyos-zék, Maros-zék, Háromszék, Csik m., Mtsz.; Felső-Szakony, Nyr. 17:383.; Pápa, Nyr. 36:38; Répezemell., Sopron m., Nyr. 2:517.; Arács, Zala m., uo. 22:192., Vas m., uo. 30:98. — bece, becce, bécce, béccze — Kreszneritsnél és B. M. N. is borjú (főleg a gyermeknyelvben). Vö. Becek, becci.

Beczek — Curgó, Somogy m., Nyr. 21:47. — kis borjú. Vö. Beceze.

Beczi — Somogy m., Mtsz.; bëcci, Arács, Zala m., Nyr. 22:192. — kis borjú. Vö. Beceze.

Befogas — Vö. Belső, Hajszás, Brázdas, Csábali, Csálás, Csáli, Csásökör, Embërfösó, Hajsz, Hajszás, Hiszbeli ökor, Hizbali, Hizbali, Kesleg, Késleg, Kesleg marha, Kürek, Külsó, Türtő.

Befogó — Tolna m. — marha, mely már alkalmas a járomra. Vö. Befogócska. Nyr. 5:523.

Befogócska — Menyhe, nyitra-vid. palócz. — marha. Vö. Befogó. Nyr. 33:464.

Beköt — Oklsz. — conjungo. 1680: Mivel minden béres méltó az eő jutalmára *nyomtato Eökörnek sem kötik be száját*: Azért mikor tavul vidékre mennek a borbirák vásárolni, a korcзма jövedelméből illendöképen élhetnek.

Belső — Balatonmell., Tsz., Vas m., Nyr. 30:99. — a jobb-felől fogott ökor. Vö. Hajszás.

***Bélyeg** — sok helyen, Örség: billeg, Nyr. 12:386. — jegy, legtöbbször a tulajdont jelölve. L. Billog. — **Bélyeg** — Magyar Szó, 1904:143. — Bártfán a városi bélyegző vasat leginkább csak mértékhitelítésre használták volna a Jus civile 59-ik titulusa szerint. Később, különösen az Alföldön, a mikor a városbeli gulyát tavasszal összeverték, mind-egyik marhára rásütötték a vá-

ros számbélyegét is. Régebben tehát nem a bélyeg, hanem a szőr volt az ismertetőjel.

Bélyegző mester — Oklsz. — l. Látó mester.

Bellyegző vas használata — 1701. Jus civile tit. 59. Bártfa: „Ha az prókátor hamisságban tállatit, tehát a város pellengérihez kell erősen megkötözni és az minémü *jelvassal* ez városnak, *az mellyel jegyeznek, deszkákat és egyéb edényeket, itczéket*, tűzben erősen meg kell tüzesíteni, az olyan hamis prókátornak az két orczáját azon *jel-, avagy lilyegző vassal* meg kell billyegezni, hogy így mások is példát vévén töle stb“. M. Sz. 1904. 143.

Beötteni — Örség, Nyr. 2:472. — a tehenet = igába fogni.

Bérgyu — Hegyhát, Vas m., Nyr. 1:467.; Simonyi szerint bérgyu, Nyr. 5:219. — borjú, l. o.

***Bészabaditani** — Csikgyergyó Kászsónszék — a legeltetésre beeresztteni a marhát. XVII. század.

Beszámolás — Bugacz — vö. Szolgáltatás.

***Beszorul** — Szeged — a jószág az istállóba, télire.

Bic — Erdélyi érczhegységi móczok, Nyr. 34:146. — bika, l. o. Vö. Bicã.

Bicã — Erdélyi érczhegységi móczok, Nyr. 34:146. — l. Bic.

***Bihanyik** — Örség, Vas m., Nyr. 2:562. — bög (marháról).

Bihó — Dunántúl, Nyr. 16:190.; Répczemellék, Mtsz. I:138. — bivaly, l. o.

***Bika** — kk. — Bos taurus, hím szarvasmarha, mely szaporít. Engelbrechnél a már üzőtt hím szarvasmarha. Ugyancsak Bos taurus a Hortobágyon (T. M., MNy. VIII:187.), Schl. sz. j., Sz. M. A., PPBod., Murm. (1533), Sz. F. B., Bszsz., Gross 1:119., Ver. Oklsz. 1193 óta ismeri: „Uadit usque ad „biquacut“, 1198-ban már „Bika“. Firtos-Váralján (Udvarhely m., J. J.) hím szarvasmarha 4 éven túl, Raván, Udvarhely m., J. M., mindaddig míg ki nem heréli. Szarvas Gábor szerint Nyr. 16:164. — **Bika** — a sulyom (Trapa naans L.) neve is bika (szarvalakú tüskéiről, H. O.). Miklosich szerint a szláv nyelvek a magyarból vették át (Nyr. 2:116), Halász I. szerint pedig török eredetű (uo. 17:253.). Az oláhban is Bos taurus (Nyr. 17:116., 163. Vö. Bic, Bică, Biku, Bikus, Bikä, Bikaborjú, Bikagulya, Bikacsök, Bikapénz, Bikás, Bikatinó, Cap, F. szas öker, Monyas, Ökörbika, Ökör, Rugott borjú, Vika. — **Bika** — Békés — „szép a bika, ha sűrű, kemény, tömött testű“. Pásztor mondás. — **Bika** — Ada, Bács m., Nyr. 31:286. — cséplőgép hajtója. *Zúg a bika* = zúg a cs.

***Bikaborjú** — Kr., Edvi Illés Pál, Engelbr., Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., Hortobágy, T. M., MNy. VIII:187., Pusztaszanda, Bugacz, T. M. I. — fiatal bika,

Vitulus taurinus. Vö. Bikabornyú.

***Bikabornyú** — Mezőkövesd — a bikaborjú.

Bikacsék — S. I., Kreszn., bikacseke, Ipolyság, Hont m., Nyr. 6:181., 19:45., Hont m., tót: bikaček, Nyr. 29:331. L. Bikacsök. Száritott hímvesző, az egykori pandúrok szerszáma.

Bikacsög — Abauj, Borsod m., Mtsz. — bika száritott nemző vesszejéből való pálcza; Székelyf. uo., ugyanabból löcissorító gúzs. Vö. Bikacsök, l. Bikacsék.

***Bikacsök** — általánosan — nervus taurinus, vel taurea; Abauj m., Borsod m., Székelyf., Mtsz. Vö. Csék. Csök. Bikacsék. A régi pandúrvilág rettegett büntető eszköze.

***Bikagulya** — Debreczen — esupa bikából alakított gulya.

Bika hangja — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187. — ordít, bög, bömböl, sikkongat, sikkant. Mert alig hogy Miklóst a bika meg-
[látta
Rémítőt sikkantott és a port
[kapálta.
Arany.

Bikanevek — Békés — Hunyad, Finnyás, Dallos, Gulyás, Vezér, Káplár, Gallér, Bognár, Árpád, Bársony, Madár, Rigó.

Bika nézése — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — kemény (vad, szilaj), gyenge (szelíd), sunyi (alattomos). Vakul néz a sunyi bika.

Bikanyakú — vastagnyakú (a Bos taurus nyakáról átvéve). Oklsz. 1341: „Blasii Bykanyakw, dicti“.

***Bikapénz** — Debreczen és sok helyen — a közös bika tartásáért járt. Szentesen (MNy. II: 137.) azon pénz, melyet a tehén megfolyattatásáért fizettek a bika tulajdonosának. Oklsz. szerint ugyanezen értelemben 1573 „Birsagium alias bikapinz“. Amagyarázat már eredetileg helytelen, mert a bírság = mulcta, a coitusért pedig díj járt és jár ma is, a díj pedig nem bírság, hanem taksa.

***Bikás** — Kaba, Lengyeltóti — rosszul, vagy későn herélt bika, mely megtartotta jegyeit. L. Czap. Vö. Bikásforma.

Bikásforma — T. S. — ökör, XVII. sz. Debreczen; rosszul herélt, úgy hogy még bikajegyei maradtak. Vö. Bikás.

Bika tartása — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:188. — Nevek: Gangos, Suta.

Bika-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bika-borjú. A tinó az 1—3 éves kort még nem jármoltságot fejez itt ki.

Biku — Palócság, Nyr. 22: 575. — bikácska. Játék közben két gyerek összeteszi a fejét és *tür-köl*, erre mondják: „*No turi bikú*“. Vö. Bikus és Bika.

Bikus — vö. Biku.

Billeg — Őrség, Nyr. 12:380. — bélyeg.

Billog — 1. Bélyeg.

***Bimbó** — általánosan — a tehén tőgyének négy szoptatója. L. Csecs.

Binda — Székelység, Nyr. 2: 426. — ökör.

***Biró Gáspár** — debreczeni polgár, Oláh Miklós püspök idejében 10,000 marhát hajtott ki a Hortobágyra. Gross., I. p. 139.

***Bizsán** — Csik m., Mtsz. I. 140. — erős, izmos ökör. L. o.

Blőnye — Gömör m., palócz, Nyr. 23:42. — a szarvasmarha nyálkás, mőcsingos szűgyhúsa.

***Bocsing** — Sopron m., Mtsz. I. 142. — marhának lábszára.

Bocskorpénz — Hidas- és Tornyosnémeti, Abauj-Torna m., Nyr. 31:349. — minden a legelőre kijáró tehén után a pásztornak fizetendő 4—6 krajczárnyi illeték.

Bocza — Nógrád m., Nyr. 6:134. — borjú.

***Boczi** — borjúkényeztető, de hivatkozó is. Szilágyság és sok helyen. — **Böczi** — Oklsz. — borjú már 1221, mint név. Karczag, Nyr. 26:333., gyermeknyelven borjú. L. o. Vö. NyK. 29:2. füz. Ez az alak általános s benne van a tréfás nótában is:

Boczi, boczi tarka,
Se füle se farka.

Boczika — Nógrád m., Nyr. 6:134. — borjú l. o.

Bodacs — Tsz., székely szó — tinó, aprómarha. Csíkszentdomos, Nyr. 32:325., 1 éves tinó, l. o. Székelység, Nyr. 2:426.,

Nyr. 27:46., vö. Nyr. 4:220., csigbig marha. Vö. Kriza; bodócs. Csallóköz, Nyr. 15:472., ökör (tréfásan). Vö. Bodács, Marha.

Bodács — Miklosich, Nyr. 2:116. — tinó, apró marha. Szerbül: bodač = bos petulcus. Vö. Bodacs.

Bodor — Barkóság — bozontoszórú marha. Nyr. 32:520.

Bogaras — Szeged, Vas m., Mtsz. — bogarak, legyek, bögölyök csipésétől nyugtalanzkodó szilaj marha.

Bogarász — Ipolyvölgye, Mtsz. — keresve legelész (a marha). „Ott bogarász a tehén a tóllak (tarlók) körül, de sehogy sem javul“. Vö. Bakarász.

Bogarászik — Zilah, Nyr. 28:280. — a borjú, mikor játszik, futkározik. Helyesen: ha keresve legelész.

Bogaráz — Göcsej, Mtsz. I. 148. — vö. Bogározo.

***Bogarica** — Háromszék m., Mtsz. I. 148. — bogárszarvú tinó v. más marha.

***Bogárka** — Pográny, Nyitra m., Mtsz. I. 148. — marhácska. „Bogarkvájim (Nyr. 28:495.), fiatal ökreim, tináim.“

***Bogározo** — Com Jan. — discursitat. Com. Jan. 42.: „Az bögöly miatt felindított barom futkároz, bogározo“. Balaton mell., Torontál m., Sátoraljaujhely, Mtsz. I. 148., legyektől, bögölyöktől üldözve futkos, megfut (marha). Vö. Bogárázás. Fejér m., Nyr. 10:186., fejével megtaszít.

Bogározik — *a muscis infestatus fugit*. Faludi: E. M. p. 204. — Elbogározott a marha. Kreszn. I. 45. A Hypoderma elől fut. Vö. Bebogározik, Bogározo, Bogárázás.

Bogározni — Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:335. — elszaladni, nagyrészt csak a tehénről bihalról (?) mondják, mikor nagy nyári melegben nekivadulva a harmadik faluba is elfut, hogy *elbogározzott*. Vö. Bogárázás.

Bogároztatni — T. S. — a jószágot; képletesen: legeltetni és a bogárázásnak kitenni. Vö. Bogárázás.

***Bogárázás** — általánosan — ered a *Hypoderma bovis* légytől, mely a marha szőrére ragasztja petéjét; a kikelő lárva az állat bőre alá eszi magát, hol daganatot kelt, melynek váladékából táplálkozik, megnő s megérve kieszi magát, a földbe jut, hol bebábozódik s a következő évben kikel, hogy újból kezdje az életkörfolyamat. A légy villanó sebességgel röptül és dong. A marha a dongást ismeri, „megriad, világgá megy“, hogy a kintől megmeneküljön; az a megriadás és menekülés a *bogárázás*, a pásztorok réme, mert ropant bajos a gulyát ismét rendbeszedni. Pásztorleírás, mely minden babona nélkül való éles megfigyelés eredménye, a következő: a bogárázás oka egy fekete bogár, mely görbített farral a marhához vágódik, mikor a marha szőrére ragasztja tojását, melyből a *gízsó* kikel, a bőr alá jut. A marha a dongást ismeri s világgá megy

Bemondta Bocsáron egy közönséges gulyás. A szóanyag: bogaraszik, bogaraz, bogároz, bogározik, bogározni, bogároztatni, bogározik, csipiszik, elbogározik, föl-bogarozik, megbogarodzik, megbogározik, megbogárzik, visszabogárzik. Idő: rozsvirágzáskor.

Bogárzik — Tokaj, Hegyalja. Nyr. 23 : 287. — ha a jószág, a Hypoderma miatt megvadulva fut, arra mondják, hogy bogárzik. Zilah, Nyr. 28 : 280., a borjú, mikor játszik, futkároz. Rossz! Vö. Bogároz, bogárzás.

Bojtos — Bugacz, T. M. I. — a marha farkavége.

Bokor — egy pár (2) Oklsz. — 1635: Egy bokor tehénbőrt kijártatván, bokrát 4 f. M. Gazd. tört. Sz., VIII : 483.

*Bologós — (tehén) Zala m., Mtsz. I. 159. — kósza.

*Borgyú, borgyu Sopron m., Zala, Somogy, Baranya m., Gömör m., Kiskunhalas, Felső-Bácska — borjú. Bélye, Baranya m., Nyr. 18 : 46.; Őrség, Nyr. 12 : 381., borjú.

Borjas — Oklsz. — tehén, melynek borja van. 1598 tisztán: „két ökröt és egy borjús ünöt adjon nékie. 1590: Harom Boryus teheneth stb. 1634: Borius tehenek eöregék 11. Ezeknek boriok is ez idei vagion 11.

Borjas tehén — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188.; Bugacz, T. M. I. és általánosan — a fias, a melynek borja van.

*Borjas tehének — II. R. F. 1704. p. 71.

*Borjaszik — általánosan — borjút szül.

Ihajla, csuhajla,
Megborjazott a kajla.

Népies, gúnyolódó ízű. Vö. Borjazik.

Borjazik — Veszprém, Nyr. 14 : 527. általánosan is — fiat szül (a tehén). Oklsz. 1634: Hat eöregh Boriuzando tehének. Boriuzando Eöregh tehének 6. Boriuzando eleö hasu tehen 3. Itt borjúzandó = vemhes. A kolozsvári glosszáokban boriúzás (1577., Nyr. 36 : 131.). Vö. Borjúzás, Borjúzik, Megborjúzik, Bornyadzó, Bornyazni, Boruszol, Boruszúl, Megbecézni, Megborjazik, Leborjúzni.

*Borjú — általánosan Pusztaszanda — a fiatal szarvasmarha. Megkülönböztetve: bikaborjú, üszöborjú, szopósborjú és rugottborjú. Gross I : 120. vitulus. *Hortobágy, H. O. és T. M., MNy. VIII : 187., egy éves koráig. *Lengyeltóti, a míg szopik. Engelb. első évig. Sz. F. B.: borjú, Schl. sz. j.: boriw. Oklsz. 1355: Nicolai Boryw. 1549: Eg chechemewidey boryw. 1553: Mostany boryw, gyermekded. — **Borjú** — 1. még: Anyaszopó, Bacza, Baorgyú, Becze, Bérgyú, Boczi, Bornyú, Bocza, Boczika, Böcze, Buru, Bülöke, Cziczibü, Diszke, Előhasi, Elvételt borjú, Kanczaborjú, Nöstényborjú, Ökorborjú, Rugottborjú, Szopósborjú, Tehénborjú, Üszöborjú, Bikaborjú.

Borjúcsorda — Csongrád m., Nyr. 6 : 373. — *Csak a már el-

választott = elrugott borjak esordája lehet.

***Borjufalka** — Lengyeltóti — az egy pásztor kezére bízott borjúsereg.

Borjühús — Sz. F. B. — borihus = caro vitulinus.

Borjűmetszés — Csapodi István. Mesterszavak: borgyúfej, borgyúvelő, lábok, gyomor v. sajttészto, krézli v. borgyúbél (melyet megtisztogatva esznek), brizli, nyaka, karmonádli, borgyú mellé, borgyú veséssé, borgyűczomb. Nyr. 12: 382.

***Borjúzik** — Edvi Illés Pál — a tehén. Vö. Borjazik.

Bornyadzik — Gyergyószentmiklós, Kl. — a tehén = borjat szül. Vö. Borjazik.

Bornyazni — Sima, Somogy m., Nyr. 19: 380. — elleni: „Megbornyazott a kajla“. Vö. Borjazik.

Bornyú — Abauj m., Nyr. 33: 21.; Debreczen, *Erdély, Esztergom, Gömör m., Gyöngyös, Gyergyószentmiklós, Kl., Nagykunság, Palóczság, Rava, Udvarhely m., *Mezőkövesd, Szentés, Torna m., Székelyf., Mtsz. *bornyao*, Gömör, Mtsz., *bornyau*, Apátfalva, Mtsz., *borňěü*, erdélyi Érczhegység mőcz, Nyr. 34: 148. — borjú. L. azt. (Hajduhadházon „borjűszájű“ gűnynev, Nyr. 31: 45.). Borjűszájű az ing, ha az ujjá szoknyaszerűen bő.

Bornyűkantár — általános — óradzűja vastűvisekkel, hogy a borjú ne szophasson, a tehén elrugja, innen rugottborjú.

Bornyű palóka — M. ó., Keskemét — l. Palóka.

***Borsos-fű** — Szatmárnémeti, Mtsz. I. 169. — a marha hűsának a fűle felől való része, fűle-tűve.

***Botorkál** — Edvi Illés Pál — a szarvasmarha, ha bágyadozva jár-kél.

***Bottlott-hűs** — Székelyf., Mtsz. I. 173. — dűglött marha hűsa.

Bűcze — Dunántűl, Nyr. 5: 128.; Csűza, Baranya m., Nyr. 18: 47.; Fejér m., Nyr. 10: 186.; *bűcze*, *bűczcze*, Dunántűl, Mtsz., *bűczcze*, Somogy m., Nyr. 8: 524.; Székesfejűvár, uo., 7: 138.; Őrség, uo., 2: 374. — borjú.

Bűhény — Gűcsej, Mtsz. — szarvasmarha gyomra, bele.

***Bűjt** — Pusztaszentmiklós — l. Lebeny.

Bűk — Őrség, Nyr. 12: 381. — a szarvasmarha = dűf. Vö. Bűk.

***Bűketés** — Edvi Illés Pál — a marhának bot végével való meg-lűkése, mitől p. o. a tehén el is vetél. *Azért gűrbe a pásztor botja, hogy dobáskor ne menjen bűkűre.

Bűmből — Bugac, T. M. I. — a bika.

***Bűrczöl** — Kemenesalja, Mtsz. I. 181. — megűz, meghág. Vö. Coitus.

***Bűrczűl** — Hegyhát, Vas m., Mtsz. I. 181. — kérűdzik.

***Bűrtisztulás** — Bocsár — mikor a szarvasmarha bűrűből az emely kihűll = Hypodermától való szabadulás.

Bráha, brága — Mtsz. — sörfőzés után maradt moslék, a melylyel a marhákat hízlalják. Szatmár m., Székelyf., Brassó m., Hétfalu. Eredetét l. Nyr. 30 : 295.

***Brázdás** — Vas m. — a jobbról befogott szarvasmarha. Nyr. 30 : 99. Hajszás.

***Brünnög** — Maros-Torda m. — a borjú szava. Vö. Prünnög.

Bú — Karezag — gyermeknyelven tehén (l. o.). Nyr. 26 : 333.

Büböczce — Tab, Somogy m. — boczi. Vö. borjú. Nyr. 15 : 240.

Buczko — Debreczeni lvt. Széll F. — „Szóke buczko ökör“ 1708. Nyr. 22 : 578.

Bukós — Comenius — myinda, blindekuh. Nyr. 28 : 459.

Buru — Moldvai csángó, Mtsz. — borjú.

Burusz — Moldvai csángó, Mtsz. — borjas (buru = borjú).

Buruszol — Vö. Buruszúl.

Buruszúl — Moldvai csángó, Mtsz. — buruszol = borjasul, borjazik (buru = borjú).

Busa — Debreczeni lvt., Széll F. Egyik barna *busa*, másik csákö szóke, harmadik busa szóke ökör, 1686. Szóke busa ökör, 1707. Egyik fakó, másik kesely busa ökör, 1708. Sárga busa ökör, 1708. Bán Tamás ismerte még itt városunkban lakos Kecskeméti Pálnak egy rőt busa sőrejét, 1711. Nyr. 22 : 518.

Bük — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 47. — a bika = döf, szúr. Vö. Bök.

Bünnög — Csik m., Nyr. 10 : 330. — a tehén.

Bütüz — Vas m., Nyr. 30 : 103. — öklelőzik a szarvasmarha. Göcsejben, Nyr. 22 : 90. „bütüznek a kosok“ = összeverik homlokukat.

Csábali — Gyergyó, Nyr. 34 : 260. — jobbról befogott tehén vagy bivaly — székely fogat.

***Csajkos** — Bugaczmönostor — a marha, ha a körme fölvetett, papuesszerű. Kiskunság, Nyr. 14 : 429.: görbelábú; Székesfehérvár: görbe, egyenetlen; Debreczen: sáros, moecos.

Czájla — Zilah, Nyr. 28 : 284. — kajla, görbe.

Csálás — Vas m., Nyr. 30 : 99.; Répezemellék, Sopron m., Nyr. 2 : 517.; Balatonmell., Tsz. — fogatban balról menő ökör. Vö. Csáli, Embérfőső, Külsőhajszás.

Csáli — Kemenesalja, Tsz. — balról befogott ökör. Vö. Csálás.

Csánk — Balatonmell., Győr m., Tsz. — hátulsó kiálló „terde“ a marháknak. Beke gyűjt., Tsz., a marhának hátulsó lábain a térd körüli részek. Szókedencs, Somogy m., Nyr. 3 : 140., a barmok hátulsó lábainak hajlása. *Berzenceze, Somogy m., a horgasin. Kállay gyűjt., Tsz., horgas in. „Csánkot vetni“ = lábat vetni, hogy elessen.

***Csánkbúb** — Csokonya — a hátulsó láb sarokcsontjának búbja, a melyhez a horgasin tapad.

Csapa — Őrség — nyom. Így mondják: kerécsapa, ökörcsapa, disznuk csapája. Nyr. 12 : 475.

Csás — Somogy m. — a baloldalt jelzi: *csás fül*, Somogy m., Nyr., 4 : 174., bal fül; *csás-ökör*, Somogy m., Szentbalázs, uo. 36 : 143., balfelől befogott ökör. *Csás*, uo., általában a balfelől befogott.

Csata — Székelyföld, Mtsz. — 1. csapat, csorda: „van egy csata ökröm = (csorda ökröm), jó csata ménesem“; 2. éjjeli csordaórizet, melyet az egyes gazdáktól rendre küldött éjjeli őr (csatás) teljesít. Vö. Csataj, Csorda. *Inkább egyértelmű a falkával.

Csataj — Szatmár m., Szamosköz, Mtsz. — csata, l. o. = csapat, csorda. Vö. Csata * alatt.

***Csecs** — sokszorosán — az emlő, ill. tőgy szoptatója, l. Bimbó; de az emlő, tőgy maga is; a csörgő korszó fülén a szopóka. Vö. Bimbó. *Csécscs*, Moldvai csángó, Nyr. 30 : 176., e helyett tőgy, l. o.

Csék — Kecskemét, Mtsz., Honf m., Nyr. 6 : 181. — a bika nemzövesszeje; Berzenczén, Somogy m., *általában penis. Jelenti Ballagi „Teljes szótára“ szerint még a virág hímszálát, a csülköt és egy kereplő gyermekjátékot. Utóbbi értelemben Kr., S. I., B. Sz. D., PPBod., M. A. (2., 3., 4.), Nyr. 17 : 29. Vö. Csök, Bikacsök. L. Bikacsok, Bikacsék.

***Csékiszőre** — Berzencze, Somogy m. — a csökszór, l. o.

Csellengő — Barkóság — az ökör szarván díszül alkalmazott piros bojt. Ny. 32 : 521.

Csengettyüs — Bugacz, T. M. I. — tehén, ha csengő van a nyakán.

Csercse — Mtsz. — apró barmok álla v. torka alatt lógó kinövés v. bőrfityegő. „Hagiok Niro Mathenak két tulkot, az csercsét és az fekete holdast.“ RMNy. 2 : 302. Itt a bőrfityegőt jelentő *csercse*, bőrfityegős állatot is jelent, mint *hóka* a ló homlokán lévő fehér folt és a fehérfoltos állat is. Nyr. 30 : 184. Vö. Csércselye (juh csoportban).

Csërda — Fűr, Komárom m., Nyr. 18 : 528. — csorda.

***Cseta** — Zala m., Mtsz. I. 301. — alacsony, de igen erősfajtájú szarvasmarha, l. o.

***Csetva** — Vas m., Mtsz. I. 304. — rossz tehén, l. o.

Csigbig marha — Vö. Bodaacs.

Csikasz — Palócszág, Nyr. 23 : 383.; Rimaszombat, Gömör m., uo. 22 : 383.; Tokajhegyalja, uo. 23 : 288. — sovány, beesett horpaszú marha. Vö. Megcsikaszik.

***Csipérzik** — Baranya m., Mtsz. I. 326. — bogárzik (a marha). Vö. Bogárzás.

Csira — Balatonmell., Göcsej, Somogy m., Tolna m., Fehér m., Mtsz., Szőlősgyőrök, Somogy m., Nyr. 22 : 238. — kisszarvú, vörösestartka, aprófajta svájezi tehén.

Heves m., Nyr. 7 : 41., meddőt, a Palóczságban, uo. 24 : 95., hermaphroditát jelent; tótosan skira. L. még szarvasmarha szőre alatt és vö. Súra, Csirák, Csirammarha, Csiratehén.

Csiragula — Zalaapáti, Bárándpuszta, Malonyai B. H. 1908. XII. 29. — svájci tehének gulyája : csiragulya.

Csirák — Balatonmellék, Somogy m. — svájci faj tehének. Vö. Csira. Nyr. 16 : 477.

Csirammarha — Vas m. — vöröstarka, rövidszarvú fajmarha. Vö. Csira. Nyr. 30 : 98.

***Csiratehén** — Somogy m. — színesfajta, köz. „svájci“. Somogy m., Nyr. 2 : 375., risa v. riska tehén. Vö. Csira.

***Csitri-csutri** — Székelyföld, Mtsz., I. 333. — kurtasörényű (ló) v. kurtaszarvú (marha).

Csócsál — Nagykörös, Nyr. 36 : 382. — összerág, (szarvasmarha).

***Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyanál a kékesfehér iriszes szem.

***Csókoló** — Szatmárnémeti, Mtsz. I. 338. — a vágómarha fején levő szurókás hús. „A mint a marha a fején kétfelé hasítódik, látunk olyan szurókás húst; eszt nevezzük csókolónak.“

Csomóslábú — T. S. — ökör. 1667, Debreczen: „ezen a darulábon bélyeg“.

Csonka — Debreczeni lvt., Széll F. „Egyik szőke csonka, a másik

kék sőre ökör, 1708.“ A csonka a szarvra vagy a farkra vonatkozik. Nyr. 22 : 518.

Csopák — I. Szarvállások alatt.

***Csorda** — általánosan — sok gazdának éven át éjjel istállózott, nappal pásztor elé adott tejelő szarvasmarhából alakult tömeg, mely reggel a legelőre kivonul, estére hazajár. Hozzá tartozik 1—2 bika. Pásztor a csordás, I. azt és a Csordapásztor. Van tehéncsorda, ököracsorda, borjúcsorda, sőt Erdélyben disznócsorda is. Bszsz.: cherdá, chorda; Ehrenfeld-Codex, Nyr. 22 : 120., cherdá; Kolozsvári gloss. 1577, Nyr. 36 : 172.: cziorda, Ver. 118.: csorda, (a dalmátban csrida); a Ferenczlegendában, Nyr. 1 : 218.: „az felben czordanal vgyaznak uala (cum gregibus vigilabant). Szlávban érda, Nyr. 2 : 120.; Erdély érzhegységének móczainál: ciurdă, (Csurda de boi = ököracsorda; c. de vaci = tehéncsorda), Nyr. 34 : 151. Vö. Darab, Csata, Csataj, Gulya, Gyülekezet, Ököracsorda, Sorda, Szorda.

Csordajárás — a csorda útja. Már 1282—1325 közt „Ad locum quendam charadajaras“; Wenzel XII:371., Oklsz. Vö. Csordanyom, Csordaút.

Csordanyom — Oklsz. 1525. Quedam via Chorda Nyom appellata. Leleszi Convent Protoc. V. 276a. Vestigia gregis. Vö. Csordajárás.

Csordaút — Oklsz. — Via gregis. 1291. Que via uocatur wlgariter

Churda uta . . . Inde per viam gregis sunt quatuor mete. Monum. Strigon. II. 309. 1292: A parte meridionali via wlgariter Churdaut dicta, Kovácsi. 1340—1449: A parte inferiori Chordawt, Körmend. 1343. Duas vineas in monte Churdawth. Veszprémi kápt. lev. Szőlős. Vö. Csordajárás.

Csordázatni — Alföld és Erdélyi rész — a barmokat a csordába legeltetés végett beadni.

Csök — Oklsz. — már 1198. mint személynév is. különben a bika szárított vesszeje, a pandurvilág rettegettszerszáma. Sok helyen *Csék* alakban. — **Csök** — Csík m., Abauj, Borsod m., Göcsej, Keeskemét, Somogy m., MTsz. — l. Csék. A XVI. században pénz-bírság. 1590: Komárom „az chyöki penig 100 forynth“, 1606: „száz forint lögyön az chyögi és kövesse meg az tanácsot“. Takáts, MNY. II: 131.

***Csökyször** — Hajdúhadház — a penis kijáróján levő szórbojt (bikánál, ökörnél). Vö. Cséki szőre.

Csörsz — Prágai Andr.: „Fejedelm. serkentő órája. 1628: „Az Magyarok tsak tzifraságért híják az veres ökröt hajs *Rött*, és az fekete ökröt hők *Csörsz*, mert mind a kettő Német szó, az *Röt* az németeknél vereset tészén, az *Schwartz* per contractionem *Csörsz* feketét jegyez. Ezenképen a lovat is tsak tzifraságért híják *Paripá*-nak, mert az *para* és *Hippos* Görög ige (*Mont* a magyar neve törkölynek“). — **Csörsz**, **Czercz** NytSz. hibásan magyarázza Cser-

esének, Cséres v. Csérez helyett. „Hagiok Niro Mathenenak ket tulkot, az ezerezet és az fekete holdost“. RMNy. 2: 302. Ez azonos a *Csörsz*-el.

***Csuklója** — Berzencze, Somogy m. — a marha testrésze: elitoris.

***Csukorat** — Székelyf., Mtsz. I. 365. — csoport (ember, marha, esibe).

Csula l. Szarvállások és sula.

Csuli l. Csula.

Csulyi l. Csuli v. csula.

Csüg — Kiskunhalas, Nyr. 14: 430. — a ló és marha lábán a köröm feletti íz, hova a lónak a békót v. nyügöt teszik (*Ha ez fehér, akkor a láb kese).

Csülök l. Csék alatt is.

Csüősz-ökör — Rábaköz, Nyr. 17: 182. — „Mégnyomta má a *csüősz-ökör* a lábát“ = saját kárán tanult. Vö. Ökör.

Csütüzik — Balaton, Nyr. 31: 51. — öklel (kis borjúról).

***Csüves** — Kiskunhalas — rendszeren a rangos téli ruháról, bundáról, ködménről; de marháról is, ha igen derék. Nyr. 36: 235 szerint Kiskunságban szarvasmarháról.

Czaf — Tud. Gyűjt. 1848, Nyr. 35: 41., Sopron m. — félheréjű ökör.

***Czafragos fősál** — Sopron, m., Mtsz. I. 215. — marhacomb eleje.

Czammog — Rava. Udvarhely m., J. M. — ökör, tehén, disznó stb. ha lassan megy.

***Czap** — Lengyeltóti — a későn herélt bika, mikor megmaradnak bikaformái. L. Bikás. *Peszér-Adacs, Bugacz, T. M. I. későn herélt bika, Kiskunság, Nyr. 14:383., vén korában kiherélt és járomba fogott bika. Vö. Komor. Kiskunhalas Mtsz. Egyébként l. „Kecske“. Kategóriában a bakkecske.

Cziczi bú — Karczag, Nyr. 26:333. — gyermeknyelven kis borjú, l. o.

Czifra — Hortobágy, Turi Mészáros MNy. VIII:187. — minden szépállású és szarvú marha.

Czifragulya — Békésben, Gf. Wenckheim urad. — válogatott tenyésztőanyag.

***Czímeres** — általánosan — derék, erős, tekintélyes, mint: czímeres ökör, czímeres nád stb.

***Czipe-szájú** — Heves m., Mtsz. I. 239. — szarvasmarha tréfás neve. Vö. Szarvasmarha.

***Czorhalék** — Brassó vid., Mtsz. I. 245. — elpetyhüdt hús, marha nyaka alatt lecsüngő hús, lebernyeg.

***Dagadó** — Kecskemét és vid., Mtsz. I. 381. — a marha lágyékának vékony húsa.

***Darab** — Gömör és Torna m., Mtsz. I. 385. — csorda, l. o.

***Darvas** — Englb. — a szarvasmarha, ha a pófa, lapoczká nyakoldal, konceza és czomb szürkés

szőrű; a többi rész fehér. Ha a *darvasság* erős, hogy az egész fej, szemkörnyék, fül, nyak feketék-kormosak, a köldök-szeméremtáj, nyakél és has világos, s az orrtájon világos gyűrű van, akkor *Rigó*.

Dédó — Csallóközön, Nyr. 16:330. — tehenesnek, kanásznak beváló hülye neve.

***Delel** — általánosan — a gulya, a csorda, a ménes, a juhnyáj, mikor tömörülve állva pihen. Vö. Összedélel.

***Delelés** — általánosan — mikor a lábasjóság csorda, ménes, juhnyáj déltájban, rendszeren az itató körül vagy közelében összeáll, pihen, leheveredik, kérődzik, szóval nem legel. Hegyháton, Nyr. 1:467: *déletének* a marhák = delelnek.

Délet — l. Delelés.

Diszke — Gyergyószentmiklós, Kl. — rendszeren juhról, de tehénről is az előhasi és a 2—3 éves, bornyazás előtt álló tehénborjú. Vö. Diszke-tehén.

Diszke-tehén — Gyergyószentmiklós, Kl. — 2—3 éves, borjazás előtt álló, vagy előhasi tehénborjú.

***Dobasz** — Szilágyság — vas-tag kövér, telt; főleg a hasról; „dobasz a hasa a tehennek“.

Dobogó — általánosan — a fiók padolata, a melyre az állatot fejéskor állítják.

Drimbolni : „két ökröt nyársra huzass egészben, másik két ökröt

penig fel kell *drimbolni* tokány-nak“ = darabolni, diribol Tsz. Szemere György tárczája, B. H. 1904. VII/26. Nyr. 34:430.

Duczifaros — Kiskunhalas, Nyr. 14:477. — kövér, széles farú.

***Ecselkedni** — Csongrád m., Mtsz. I. 453. — fejni (tehenet).

Éfujni — l. Elfujni.

Egercsel — l. Egersés.

Egersés — Székelyföld, Nyr. 25:46. — *egercsel* no. Mtsz. a marha: szálanként szedeget, bön-gész vagy ha kopár legelón fa-levelet szed, kopáozik.

Egy-almu — Székelyföld, Mtsz. — egy alombeli, együtt növekedő borjú, csikó, malacz, de gyerek is. Teljes alakja: *egy alamu, egy-almi* = egyhasi (rendesen malacz).

***Egyhasi** — Debreczen — jószágnál egykorú. *Sok helyen, iker. L. Oklsz. 1744. A feleségét két egyhasi gyermekkel elhagyta. Debreczen, NyK. XXVI:337. = iker. Zilahon iker: *egyhasi*, Nyr. 28:185.

Éjháló — Orbán B. A Székelyföld — „A midőn marhákkal éjjeli legeltetésre v. favágásra kimenek“, 6:141.; Nyr. 37:91.

Ejtődzik — Alsó-Baranya m., Ormánység, Nyr. 26:268. — kérozdik.

Ekebarom — Oklsz. — 1522: „Lego wigo *Ekebarmuth*“. Ma jármosókö, igásókö, l. o.

Eker — l. Ökör.

Elakaszt — Perkáta, Fehér m., Nyr. 2:519. — „elakasztja a gulyát“, erőszakkal máshová tereli. Népdal: „Nem akasztottam el senki gulyáját“. Vö. Hajt, Kerget, Pásztorit, Terel, Űz.

***Elapad** — Edvi Illés Pál — a tej, kimarad a tehénnél. Tiszamente a víz, de a tehén teje is. Bóny, Győr m., Nyr. 17:413., minden fias állatról azt mondják „elapad“, ha a tejelést elhagyja (tehén, juh, ló). Vö. Apadott juh. Fehér m., Veszprém m., Mtsz. I. 48., tejét veszti. „Egészen elapadtak már a juhok = nincs semmi tejük, el kell választani a bányákat.“ Vö. Züllik.

***Elapasztani** — Edvi Illés Pál — a tehén tölgyét, elapasztja a repeze is.

Elbogározik — Balatonmellék, Tsz., Marosszék, *Kisküküllő m., Udvarhely m., Mtsz. — bogáráz közben elrohan a jószág. L. Bogárázás.

***Elbogárázott** — általánosan — bogárázás közben elrohant a jószág; az így elveszettéről is. Vö. Bogárázás.

Elfuj — Örség, Nyr. 2:472. — éfujta magát a tehén = párosodott. Vö. Meghág.

***Elkötni** — Szeged — a borjút, a tehéntől elválasztani. Edvi Illés Pál, a borjút a tehéntől messzire kötni. Lótolvaj nem lopja, hanem elköti a más lovát.

Ellet — Menyhe, Nyitra m., palócz, Nyr. 33:463. — az ellés

eredménye: elléttye valaminek = fiatalja.

Elmulat — Székelyföld, Nyr. 25: 46. — elmulaszt. „A tehen elmulatta a futosását”: elment, elmúlt a közösülő ösztöne. (Csak ebben a kifejezésben.)

***Előhasi** — Hortobágy, Mezőkövesd — az üsző, mikor először van teherben; azontúl tehen. Englb. és Kassa, Nyr. 17: 238.; Kecskemét. uo. 10: 381.; Kiskunhalas, uo. 14: 477.; Győr m., uo. 3: 427.; Répezemellék, Sopron m., uo. 2: 518.; Szepezd, Zala m., uo. 17: 190.; Vas m., uo. 30: 99., ugyanaz. Vö. Előhasú. Hetés Nyr. 2: 372., előhasi; Répezsentyörgy, Vas m. (uo. 18: 480.) előhasi.

Előhasi tehen — Englb. — az először fogant üsző.

Előhasú — Oklsz., 1634 — „Eleő hasu megh boriuzott tehenek“. Primipara, a mely állat először jön teherbe. Vö. Előhasi (1429: Benedictus Eleuhaso). Zemplén m., Nyr. 4: 425., először borjastehen. Vö. Előhasi.

Előhasú tehenek — II. R. F., 1704, p. 71. — vö. Előhasi.

Elrug — Zilah, Nyr. 28: 285. — érugott a tehen v. biváj = nem ad tejet, nem enged magához közel.

***Elszakajtani** — Kiskunhalas — a gulyából, ménesből elrabolni: kiszakajtani.

***Elszívni** — Békés — ha a borjú a tehenet szopásával megviselte = elszívta.

***Elszopni** — Edvi Illés Pál — kiszopni, a borjúról.

Eltelni — Tolna m., Nyr. 5: 523. — ökörről mondják: eltelleni = jóllakni.

Eltudni — T. S. — kiszakítani a nyájból, gulyából, ménesből stb. ellopni. Eltudni a nyájtól = eltulajdonítani.

Elúhasi — I. Előhasi.

Elüőhasi — I. Előhasi.

Elválasztás — Szökedencs, Somogy m., Nyr. 3: 275. — csikót borgyut töttibe kő eválosztanyi, nem fottán vagy ujján.

Elválasztási borjú — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 188., Bugacz, T. M. I. — v. rugott borjú: a cseestől elválasztott borjú, a melyet anyja már elrug magától.

Elvet — Kolozsv. glossz. 1577 A₂ (Nyr. 36: 319.) — mikor elueti az barom az fiat = abortio. *Elvetél*, Runya, Gömör m., Nyr. 22: 284., a tehen, ha nem elevenet szül. *Elvetélt borjú*, Perkáta, Fehér m., Nyr. 2: 519., döglött anyából kimetszett, de élő borjú. Csikóra is mondják. Vö. Megvet. *Elvetni*, Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 329., a borjút = elválasztani anyjától.

***Elvette** — Gyergyószentmiklós, Kl. — a bornyát = elvette = időelötti rossz szülés.

Embërföső — Vas m., Nyr. 30: 99. — fogatban balról menő szarvasmarha. Vö. Csálás, Befogás.

Emelgetős — T. S. — marha, juh, ló, mely beteg, leesett a lá-

báról, a melyet a pásztor emelgetni tartozott. Vö. Emelős.

Emelős — Beregszász — a jószág, ha nem bír saját erejéből felállani. Vö. Emelgetős. Nyr. 26 : 329.

***Eregletet** — Székelyf., Mtsz. I. 498. — legeltetve tovább hajtogat (baromcsordát).

Ereszt — „Tegnap a fiam a tinókat egy kicsit beeresztette a nyilasba“.

A csikókat terelgetem,
Erre, arra eresztgetem.

Népdal.

Nyr. 16 : 10.

***Esett** — általánosan — jószág: egy a dögmarrhával.

***Facsi** — Székelyf., Mtsz. I. 524. — sovány fajta marha.

Fajadzás — vö. Fajadni.

Fajadni — Szókefalva Kisküüllő m., Nyr. 15 : 336. — fajadás. L. Folyatás.

***Falka** — általánosan — a lábasjószág kisebb egysége, mely nem nyáj, gulya, ménes, konda stb. de egy gazdának állománya. Vö. Tőke.

Falkabarom — Ver. 19 — *armentum*.

***Falka jószág** — általánosan — egy gazdának szarvasmarhája, ha így van a legelőn; ha gulyába kerül, akkor *tőke*. L. ott.

***Falkás jószág** — Kecskemét seregben járó jószág (a mely falkában legel).

Falkás marha — T. S. — 1652 táján. Úgy látszik, hogy a falkában átjáró marhát eladni ill. venni nem lehetett; de szükség esetén külön engedelemmel 4—5 darabot „kiszakaszthattak“.

***Far** — Tyukod — I. Kanfarú, ha a fara lecsapott, meredek.

***Farazatos** — Kunszentmiklós — I. Kanfarú.

***Fark** — Lengyeltóti — a szarvasmarhánál, beleértve a bivalyt — is, cauda; van töve, szára, lombja. *Mezőkövesden: töve, szára, legyezője. *Peszéradacson: töve, szára, sudarja. *Bükkösd: töve, szára, lombja.

***Farklambja** — Lengyeltóti — a bivaly farkának lombja = bojtja.

***Farkalamja** — Kézdivásárhely — a fark lombja. Vö. Fark és Lomb, Farklambja.

***Farkszára** — Lengyeltóti — a bivaly farkának a szára.

***Farktöve** — Lengyeltóti — a bivaly farkának töve.

***Farol** — általánosan — a jószág, ha topogatva jobbra v. balra mozdul a farával.

Fartol — Abauj m. — a ló, szarvasmarha, ha oldalvást mozdul. Nyr. 33 : 21.

F. szas öker — Visk, Máramaros m. — bika. Nyr. 15 : 520.

Fejés — Kada in litt. — Fejésnél a tehenet nem izgatják.

***Fejősgulya** — Peszéradacs — a melyet fejnek.

***Fejőstehenek** — II. R. F. 1704. p. 71.

Fektet — Hegyhát, Vas m., Nyr. 1 : 467. — a delelő csordát őrzi (a bojtár).

***Félfül** — általánosan — az egyik fül: fél füle kónya, hasított stb. Vö. Fül.

Félhúsú — Oklsz. — 1669: Alföldi nagy csontos és öreg hizlalt ökörnek párja 80 frt. Középszeres *félhusu* 60 frt. M. Gazd. tört. Sz. I. 88.

Felkosaraz — Alföld — szájkosárral ellát pl. szántáskor az ökröket. Nyr. 13 : 382.

Felolvasni — M. ó., Kecskemét — megszámlálni a jószágot.

***Félszilaj** — Kecskemét — az a gulya, mely csak télire kerül tető alá. L. Szilaj.

***Félszilaj gulya** — Bugacz-Monostor — a mely télen át istállózva volt; ezt a szilaj gulyából válogatták ki őszre. Vö. Szilaj gulya.

Férgezés — Bodrogeköz? — a marhából a féreg kipusztítása. „Bodzát hajt le, azzal férgezi ki a gulyát“. Vö. Kiférgezni. Nyr. 17 : 560.

Fias tehén — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 188. — fijas tehén = a borjas tehén.

Ficzkóvásár — Székelykeresztúr és vidéke — tulok-vásár. Nyr. 29 : 432.

Finczot — fogott a tehen, aztán észalatt — Hegyhát, Körmend

vid., megugrott, ugrándozott. *Finczál* = ficzánkol. Nyr. 34 : 109.

***Fogak** — Edvi Illés Pál — szarvasmarhánál: születéskor az alsó állkapocsban van nyolcz *kapa-fog*, a két középső 1½ éves korban, a két mellette álló harmadfű korban, a hátralevő négy fog közül kettő a negyedik, kettő az ötödik évben válik ki.

Fojat — l. Folyat.

Folat — l. Folyat.

***Folt** — általánosan — marháról is, kisebb csapat, mely a zöld legelőn mint egy folt látszik. Hegyalja, Nyr. 6 : 425., egy fót marha; Szilágyság, Nyr. 9 : 477., fót ökör.

Folyat — általánosan — a tehen, azaz: fölébredt a nemi ösztöne s elfogadja a bikát. Palócszág, Nyr. 22 : 34., tehenet közösit. Szürnyegen, Zemplén m., Nyr. 12 : 384., *fojat*; Székelyföldön, uo., 17 : 137., *fójat*; Somogy m., uo., 14 : 479., *folat*. Vö. Fojatni, Folyatás, Coitus.

***Folyatás** — Kecskemét — tehenről, a párosodás ingere. (Miskolczi p. 273., a' Kosnak a' Ketskével való meg-folyatásából igen tsudalatos Fele-más állat szár-mazik (!). Vö. Coitus.

***Folyatni** — Békés és országosan — a tehen folyat = a bikát kívánja. Vö. Coitus.

***Forgólábú** — Bugacz-Monostor — a marha, bizonyos csám-pásjárású.

Fót — 1. Folt.

Fölbogározik — Mátyusföld, Mtsz. — „fölbogárzott a tehén“ = bogárzásnak indult.

Fölkelhető — Kalotaszeg — az összes ingóság, beleértve a *marhákat* is. Nyr. 29:479.

Futatik — Székelyföld, Nyr. 17:137. — a tehén párosodása. Vö. Coitus.

Futosás — Székelyföld, Nyr. 25:46. — közösülő ösztön. Vö. Elmulat.

***Fútosik** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a bihal közösül. Vö. Coitus.

***Futosni** — bikát keres a tehén, megfutosott (megfolyatott). Székelyföld. Vö. Coitus. Tsz. 130.

***Fű** — általánosan — mint időmérték a jószág korában pl. harmadfű tinó = hároméves s így tovább a másodfűtől kezdve. 1584: „Ötödfy wehem. Ötödfy kancza. 1537: „Harmadfy tulyok, ég Harmadfüre kelendő izó tyno = üszőtínó. Vö. Kor. — **Fű** — Oklsz. — 1. gramen, 2. a régi magyar földközösség mester-szava. 1248 körül: Terram reginae de communi assensu restaurarent ita quod de quadraginta funiculis quod uulgo fiu uocatur sex darent populis reginae. Wenzel VII. 278. 1297: Comperimus ipsam particulam terra intra Dorog esse mixtim quod uulgariter fyu dicitur uo. X. 277. 1297—1459: In eisdem litteris comperimus ipsam particulam terrae in terra Dorog mix-

tim quod uulgariter Fyu dicitur. Monu. Strig. II. 403. 1338: In possessione Fyuteluk (Múzeum). L. Tagányi Gazd. tört. Sz. I. 223. Vö. NyíSz. I. 858. (fiu); Nyr. 24:181. Bartal szerint „Funiculus = sorte addicta pars agri communis; görög. γλίρος; fűkötél, nyíl (az osztáskor kapott szétszórtnan fekvő föld“). 3. korjelző. 1419: Georgio dicto Harmadfyw. Zichi Okmt. VI. 561. 1549: Negyedffy harmadffy és thawaly izók. 1584: Öregh kanczola. Ötödfy wehem. Ötödfy kancza. 1587: Harmadfy tulyok ég Harmadfüre kelendő izó tyno. 1597: Harmad fira menendeo wszeo tino. Oklsz. 1630. 48.

***Fűbér** — marhák legeltetéséért járó díj. Balatonmellék. Tsz. 130.

Fűjelni — Vas m., Tsz. — fűven legelni. Vö. Fűvelni.

***Fűköröm** — Lengyeltóti — az a mi a disznónál, 1. azt. Kiskunhalas, Nyr. 14:572.; Sopron m., Mtsz., a szarvasmarha két kisebb (főlebb levő) körme. *Nagygécz, Szatmár m., *Berzencze, Somogy m., a felső kis körömpár, mely csak a fű hegyét éri. Afterklauen. Vö. Marhaköröm.

***Füleszöre** — Berzencze, Somogy m. — a szarvasmarha füle-kagylóját védő szőrözet. Vö. Pacsmag.

Füre kelni — általánosan — másod-, harmadfüre kelni szarvasmarháról = második-harmadik esztendő s korba kelni. Vö. Kor. — **Füre kelni** — T. S., Keeske-

mét — három fűre kelő tinó, negyed fűre kelő tinó. Oklsz. 1587: Harmadfűre keliendő izó tyno.

Fűre megye — Hortobágy, MNy. VIII: 188. — korjelzés másod-, harmad-, negyed- ötödfűre megye a jószág. *Csokonai* (Dorottyá). „Már hatvan-ötöd' fűre lessz menendő“.

Fűszám — Bugacz, T. M. I. — fűszámra számítják az üszöborjú korát addig, míg meg nem borjazik, a tinóborjú a míg meg nem jármolják.

*Fütye-lótya — Kemenesalja, Mtsz. I. 658. — a nyáj alja, hitványa, kimustrált, dögrováson levő vagy levágásra szánt része.

Füvelni — Vas m., Tsz. — Vö. Fűjelni.

Ganéj — általánosan — a marha hulladéka. Sz. F. B.: ganey.

Gizsó — Szürnyeg, Zemlén m., Nyr. 14: 43. — dudorodás a marha bőrén a „pöcsik“ szurásától. „Gizsója“ van a marhának. „Gizsázva“ mennek a marhák a délre = viczkándozva mennek. *Gizsó, a *Hypoderma bovis* lárvája, mikor kikel, okozza a bogárzást, l. azt.

Göböl — Balatonmell., Tsz. *Edvi Illés Pál, Nemesvis, Répcezemlék, Nyr. 17: 336.; Kállay gyűjt., Tsz., Sima, Somogy m., Nyr. 19: 381.; Vas m., uo. 30: 99. — hizásra szánt szarvasmarha. A dombóvári uradalom 1729. évi

rendtartásában „Legelőmezői a göből számára rendeltettek“. M. Gazd. tört. Sz. IX: 77 — 109. (Nyr. 32: 380.). Vö. Hizlaló, Söre, Göbölly.

Göbölly — *általánosan, Orosztony, Zala m., Nyr. 24: 384.; Keeskemét, XVI. század. T. S., Nyr. 32: 156. — hizásra szánt, Keeskeméten a hizlaló legelőn tanyázó marha. Oklsz. 1402: Andrea Gwbül (Zichy Okm. V: 280.) „Göbölly ökör“, Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt. 1819. II: 57.; Kiskunfélegyháza jk. 1781—1801. Sopron m., *güöböl*, Nyr. 5: 269. Vö. Söre, Göből, Magló (mint ellentét).

Göldönszömű — Halas, Nyr. 23: 48. — nagyszemű. Vö. Gülüszömű.

***Gömbö** — marha-böndő, melyből lantornát csinálnak; a sertéseknél gömböcz. Székelyf., Tsz. 141.

Gubis — Heves m., Mtsz. — összehajló kisszarvú marha.

***Guga** — Bugaczmonostor — „a torkon támadó daganat“.

Guja — T. M. I., MNy. VIII: 90., Hortobágy — szarvasmarhák sokasága. Van: bikaguja, tinóguja, tehénguja, továbbá szüzguja, törsguja. A gujának van *jobb és bal szárnya* *és eleje.

Gulamarha — Vas m., Nyr. 30: 99. — „legelőre járó marha“. Vö. Ridegmarha.

***Gulya** — általánosan — öreg szarvasmarhatömeg, mely egy

számadó pásztor kezére van bízva; lehet város, polgárok összeadott, egyesek gulyája. A legelés egész szakát a legelő területén tölti, néha künn telet is. Vö. Czifra-, Fejős-, Rideg-, Szűz-, Tőke-, Vegyesgulya, Üszögulya, Kurtagulya, Csorda. Az egyes gazda része tőke, így a gulya tőkék egyesítése. — ***Gulya** — a Balatonmelléken, Tsz., rideg szarvasmarhák serege. Az oláhban gul'ä = állatnév, Nyr. 17 : 163.; Erdővidéken játékszer és mint melléknév, a. m. suta, uo. 20 : 507. — **Gulya** — Kisújszállás — van: Törzsgulya, Nagygulya, Anyagulya, Szűzgulya, Tehéngulya, Nagytinógulya, Kistinógulya. T. M. I.

***Gulyabarom** — Oklsz. 1584: „Gula barom“ = Armentum, l. Barom, Tenyésztőgulya.

Gulyába veretni — l. Veretés.

Gulyabeli marha — Kiskunfélegyh. jzók. 1781—1801 — gulyában levő vagy ahhoz tartozó marha.

***Gulyák** — Békés, grf Wenckheim urad. — I. Czifragulya, válogatott tenyésztőanyag. II. Tőkegulya, melyből az I-et egészítik. III. Vegyesgulya, eladónak, igaznak stb. ***Peszér-Adaes** — Fejős-gulya, tenyésztő; Szűzgulya, még nem tenyésztő; Rideggulya, tenyésztésből kisorolt.

Gulyatehén — Oklsz. — megkülönböztető 1587: „Fejös tehen wágon harmyncz nyocz 38 Byka ég 1, Az Gulya tehen öthwen ég 51“; mindenesetre tenyésztő barom.

Guzsolt marha — Csik m., Nyr. 26 : 427. — sokat járatott, kihasznált marha.

Gülüszömü — Halas, Nyr. 23 : 48. — l. Gölödinszömü.

Güöböl — l. Göböly, Göböl.

Gyér marha — Székelyföld, Nyr. 25 : 47. — gyenge, gyorsan fáradó marha.

Gyermektinó — T. S. — ifjú marha, hím.

***Gyilok** — székelyeknél — a szarvasmarha lábán veszedelmes daganat. Tsz., Mtsz. *Gyilokba lép* — Orbai járás, Háromszék m. — a ló v. ember; vmi olyan tárgyba, mely megsebezte, megvérezte lábát, leginkább szeget értve. Összefügg a „megnyilazással“ = a patkószegnek az eleenbe való verésével. Nyr. 26 : 170.

Gyülekezet — Székelyföld, Nyr. 27 : 46. — csorda.

Hajnali kurjantás — Fejér megyében az ökrész hajnalban békurjant a béreseknak, hogy ganéjni, itatni kell. Nyr. 4 : 44.

Hajsz — Kemenesalja, Tsz. — l. Hajszás.

Hajszás — Balatonmellék, Tsz. — a jobb felől befogott ökör. Vö. Hajsz, Belső, Brázdás, Csálás.

Hajt — előre meghatározott irányban, hogy valahová jusson. Vö. Kerget, Pásztorít, Terel, Űz.

Hajtós — Pannonhalma, Nyr. 12 : 187. — ökör, ló = használatban levő.

Hakk! — Vas m., Nyr. 30 : 99. — indító szó a marha baloldalra hajtásakor. Vö. Hikk.

***Hálatni** — Hortobágy — bizonyos helyen a marhát. Vö. Hálás (szállás csoportban).

„**Halokra lépik**“ — Székelyföld, Nyr. 25 : 47. — pl. az ökör: lassan, de erővel és kimérten. *Halok*, uo., fejszével vágott nagy darab forgács.

***Hámos ökör** — általánosan herélt bika, mely negyedfü korában hámba fogatott. Vö. Ökör; egyértelmű a jármolt v. járomba fogott ökörrrel.

Hapsa — Lz. 54. — Vö. Hopsa, Szer. Az osztás czinkussal (Enyed) v. nyílhúzással (Küküllő) történt. Vö. Hapsába felvonni; l. Hopsa.

Hapsába felvonni — Vö. Hapsába ütni.

Hapsába ütni, hapsába felvonni — Csikmadaras — (vmiféle szarvasmarhát): a szarvasmarhát levágni és a húst a részesek közt egyenlően elosztani. Vö. Hapsa Nyr. 20 : 46.

***Harangos** — Lengyeltóti, Bugacz, T. M. I. — a vezértinó, ökör, a melynek nyakára a vezérkolomp van felszízajva. Vö. Vezérökör; a lónál is dívik.

Harangos tehén — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. — a kolompos vezér.

Harangos tinó — Balatonmelék, a mely után a tinógulya kihajtásakor, legeléskor stb. igazodik.

Harmadfű — T. S., K. pü. lvtl. 679., Sárvár — ökör = hároméves ökör, tulok. Vö. Fű. Kecskemét, Nyr. 19 : 46., hároméves barom, t. i. annyiszor ment már új fűre. 1691: Kecskemét, harmadfű ökör, tinó. T. S., Nyr. 32 : 159.; Bugacz, T. M. I. Vö. Rugott borjú.

Háromfű marha — T. S. — hároméves marha, l. Háromfű kanca; ma így is: másodfű, harmadfű stb. = éves. Vö. Fű.

Hasas tehén — Sz. F. B. — Forda.

Hasított fülű — Debreczen jzók. 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha füljegye. — **Hasított fülű** — T. S. — ökör. XVII. sz. Debreczen, gyakori jegy marhánál.

Hasznos barom — Murmelius 1533, és Kolozsv. gloss. 1577 : haznos barom = iumentum.

Házköz marha — Oklsz. — supellex. 1521 körül Kenderesy Benedekné Margit aszony adot menedeket az w jegyruhajarul és haz koz marharul. Károlyi Okl. III. 134.

***Hecz** — Kr. I. 232. — állatok viaskodása; németből került.

Hegedűnyakú — Szentés — olyan szarvasmarháról mondják, a melynek nincsen *leménye* s nyaka hasonló a hegedű nyakához. A hegedűnyakú szarvasmarha nem magyar fajta, mert a magyar fajtájúaknak mindnek van *leményük* (lebernyeg l. azeit). MNy. II : 137.

Herélés — castratio, a herék kivágása. Vö. Fordított herélés, Kitakarítani.

Herült borjú — Bugacz, T. M. I. — tavalyi, egyéves.

Heverő morha — Drávamellék, Nyr. 5: 423. a nem tejelő esorda = rideg.

Heverő ökör, ló v. lógó — a melyik nincs használatban. Vö. Heverő kasza, kapa, eke, koci. MNy. I: 61.

Higocz — Hétfalu, Orbán B. VI: 136., Nyr. 37: 91. — „sovány, betegség miatt meghízulásra alkalmatlan marha.

Hikk — Vas m., Nyr. 30: 99. — indító szó a marha jobb oldalra hajtásakor. Vö. Hakk.

Himtinó — T. S., Kecskemét, 1591. — „bitang“; ma a hím a tinóba értetődik; még nem ökör.

Him tulok — T. S. 1594., Kecskemét — tinó. Ebből látszik, hogy a „tulok“ ifjú szarvasmarhát jelentett, nemre való tekintet nélkül is.

Hinár ökör — Csákberény — hitvány, gyenge ökör. Nyr. 43: 46.

Hiszbeli — I. Hízballi.

Hitvány — Erdélyi Érczhegység mőczoknál: hit'üan, Nyr. 34: 254. — gyenge. Boi hit'üani = hitvány ökrök.

Hízballi — Gyergyó, Nyr. 34: 260.; *hízballi*, Csíkszentdomokos, uo. 32: 326.; *hiszballi* Csík m., Nyr. 26: 428. — jobb felől befogott jószág (A Nyr. szerint *hízballi* = balról befogott).

Hízballó — Vas m., Nyr. 30:

99. — hizó marha. Vö. Göboly, Magló.

Hof — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 21: 478. — a marha fartöve, czombhúsa.

Hólyagos szemű ökör — 1707, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22: 519. — nagy szemű.

***Homály** — sok helyen — a rosszul herélt hím marha, melyen a bikajegyek még láthatók. Már tulokról is. De bizonytalan színről is.

***Hopsába ütni** — Ha a marhának szarva, vagy lába törik, nyaka szakad: az ilyent leütik, közösen† elhasználgják és a becsárt a károsnak közösen megfizetik. Ezt az esetet *hopsá*-nak, *szernek* nevezik; ilyenkor mondják, ha sok hús jut: *ez már jó szer, jó hopsa volt.* Rava, Udvarhely m. Vö. Hapsa. József Mihály gyűjtése. 1899. VI. 14. Gyergyóditró. Nyr. 12: 282.

Horgas ín — általánosan — a hátulsó láb sarokcsontjához tapadó erős ín.

Horgas inú kékszőke — Debreczen, jzók 1665, T. S., Nyr. 32: 157. — ökör, bizonytalan színű.

Horgos — Lz. 122. — görbe, hajlott; horgos ín, térdhajlás, tulajdonképen sarokhajlás. L. Horgas ín.

Horpacs — vö. Horpasz.

† A falubeliek. (Ez áll más ehető jószágra, pl. disznóra is, legalább Erdély némely más vidékein. Pungur.)

Horpacz — l. Horpasz.

***Horpasz** — Kézdivásárhely — a marha vékonya. Tokaj, Nyr. 23: 384: a ló, szarvasmarha oldalán levő 2 mélyedés. Vö. Horpacz, Horpacs.

Hosszú pofájú — Bugacz, T. M. I. — nem szép tehén, marha.

Hökkölni — Udvarhely m., Nyr. 9: 236. — marhát hátráltatni Hők még nye! szólással. Különösen ökrökre használják; a lóra „ezuruk“-ot mondanak (katonabefolyás).

Hökköltet — Zilah, Nyr. 28: 286. — hátráltat hők! v. hők te hők! szólással. Vö. Hüköltet.

***Husatlan** — 1676., T. S. — sovány, a marháról.

Hükköltet — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839., Nyr. 34: 532. — ökröt faroltat. Vö. Hökköltet.

Hütyü, huhu — Lz. 122. — a borjú gyöngyös híme.

Igás ökör — l. János ökör.

***Iizék** — Kiskunhalas — a széna apró, törött része, mely etetés után a jászolban, de a szénapadon is a széna alatt marad. L. Törek.

***Iker** vö. Egy hasi.

Imelő tehén — Kecskemét, XVI. sz. T. S., Nyr. 32: 156. — *ümeleő* tehén pontosabb magyarázat nincs, *valószínűleg szoptató.

***Ingó-bingó** — Székelyföld, Tsz. 176. — marha apróság 3 eszten-

deig, míg t. i. hámba vagy járomba fogják.

***Inyezni** — Székelyföld, Tsz. 176. — marha v. ló inyén v. foghúsán eret vágni.

Istálló — általánosan — a stabulumból, innen a német Stall is. Leginkább az ökröké.

Iszeő l. Üsző.

Izék — Lengyeltóti — törek, takarmánymaradvány, a mit a marha vagy juh nem eszik meg. A vermek betakarására is szolgál Kiskunhalas, Balaton mell. Kemesalja. Szatmár vid., Gömör m., Tisza mell. Tsz. 179. — **Izék** — Veszprém, Győr m., Nyr. 21: 524.; Tokajhegyalja, Bodrogkeresztúr, Nyr. 25: 92.; *izék* Nagykovács, Nyr. 21: 332.; Gömör m., Nyr. 21: 332.; Békéscsaba, Nyr. 25: 92.: Debreczen, Alföld, Nyr. 21: 524. L. *izik*, vö. izink, izik, üszék, törek, üzek, izzék, üszéng, zagot stb. A Palóczságnál, Nyr. 22: 75; *izék*, *izelyiek*. Nyr. 28: 496.

Izékedik — l. Üzekedik.

Izékelés — Nagykovács, Nyr. 21: 332. — ha a marha maga alá túrja a szalastakarmányt *igy izékre töri.

Izelyiek — l. Izék.

***Izik** — ott a hol é helyett i-t mondanak.

Izik — Répczeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18: 527.; Litke, Nyr. 4: 226.; *izik* Nagyszalonta, Nyr. 25: 92.; Szolnok-Doboka m. uo. 17: 382.; *izik* Lozsád Hunyad m. Nyr. 25: 92.; Czegléd uo. 4: 132.;

Hajdunádudvar uo. 8:234.; Nagykunság uo. 16:286.; Répczemelék Sopron m. uo. 2:501.; Lozsád uo. 23:96.; Ada Bács m. uo. 27:413.; *izink* Erdővidék uo. 8:142.; Udvarhely 25:92.; *izzék* Paks uo. 25:92.; *izlék* Hétfalu uo. 6:475. — L. Izék, szárizik.

Izink l. Izik.

Izlék l. Izik.

Izzék l. Izik.

***Jármazni** — székely szó, Tsz. 180. — ökröt járomban járatni.

***Jármolt** — Alföld — az a szarvasmarha, a melyre jármot vetettek és szekér elé fogtak. —

***Jármolt** — Debreczen — az igavonó, tehát járomban húzó ökör. A tinó csak jármolás után vált ökörré.

***Jármos** — Gyergyószentmiklós, K. L. — igás marha.

***Jármos ökör** — általánosan — herélt bika, mely negyedfű korában járomba fogatott; ökörgulyában növekedik. Kolozsvári glossz., Nyr. 36:365.: „olj ökör, kjnem hagia magat az iaromba fognj“, Oklsz. 1594. „Jarmos eokeor“. Vö. Igás ökör.

Járó marha — Mátraalja, palóczáság, Nyr. 36:329. — az igás jószág.

***Jelek** — Edvi Illés Pál — megüzekedett-é a tehén: kevés vízbe frissen fejt tehéntejet önteni; ha a tejesepp a víz fenekére száll, van borjú a tehénben, ha szétfolyik, nincs.

Jól tejel — l. Tejel.

***Jószág** — általánosan — a gazdaság állatállománya, kivéve a szárnyasokat, a juhot, sertést. Leginkább a szarvasmarhára alkalmazva. *Jószág*: Szilágyság, Nyr. 9:503.; Mátyusföld. Nyr. 17:479.; Tolna m., Nyr. 5:379.; Fehér m., Nyr. 5:379.; lábon álló vetés is. *Jóság*: Erd. Érezhegység, mócz, Nyr. 34:255.; oláhban: Nyr. 17:163.

Jus — Zenta, Nyr. 18:383. — üsző v. föld, mint az asszony hozománya.

***Kacsálódni** — Berzence, Somogy m. — tülekedni, a szarvasmarháról, különösen bikákról.

Kajzás ökör — l. Kaszás ökör.

***Kajtár marha** — Székelyf., Tsz. 185. — a mezőre elkapó, tilalmasba járogató marha.

***Kajtat** — Székelyf., Tsz. 185. — valami portékát vagy barmot keresni.

Kalézó — Kispirit, Veszprém m., Nyr. 29:239.; Galambok, Zala m., uo. — barangoló, marha.

Kanczaborjú — Kalotaszeg, Nyr. 17:526.; Bugacsz, T. M. I. — üszőborjú.

Kanczatinó — Szilágyság, Nyr. 7:382. — két éven aluli üszőborjú; itt a tinó kort jelent, (rendesen hímre vonatkozik). Vö. Tinó.

Kanfarú — Tyukod — l. Far és Farazatos.

***Kantáros borjú** — Tyukod — elválasztás alatt, a míg a tüskés kantárt viseli. L. Rugott borjú. A kantár szűrő tüskéi rendszeren vasból valók, ritkábban a kantár órádzójára egy darab tüskésdisznó-(sün-)bőrt alkalmaznak.

Kanyarít — Debreczen. Nyr. 7: 329. — eszik a marha.

***Kapafog** — Edvi Illés Pál — Vö. Fogak.

Kapar — Bugacz, T. M. I. — a bika, *mikor előlábával a hasa felé hánnya a földet.

Kaszál — Rava, Udvarhely m., J. M.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 188. — az ökör v. tehén, ha járás közben hátsó lábaival kaszáláshoz hasonló mozdulatot tesz. Vö. Kaszás ökör.

***Kaszás ökör** — székely szó, Tsz. 195. — melyik a két hátulsó lábával karikosan kivette megy. Vö. Kajszás.

Kavillál — Lz. 122. — tévelyeg.

Kavilla ökör — Székelyf., Nyr. 25: 96. — kóválygó.

Kékfajta — Bugacz, T. M. I. — régi magyar fajta marha.

***Kelni** — T. S., Kecskemét — a jószág korára nézve: harmadnegyedfüre kelni = a harmadik, negyedik évet megkezdeni; alkalmazva: harmadfüre kelő tinó = kétéves éppen mult. Vö. Füre kelni.

***Kendő-lebeny** — Nagygéc, Szatmár m. — a marha torkán végig s be a szügybe lelőgó bőr.

Kenyérhajos — M. ó., Kecskemét — méhkasszerű kenyérhajtartó; füstölésre való, mikor a jószág riadoz. Vö. Marhafüstölés.

***Kerdes** — Schl. sz. j. — eructatio, kérődés. Vö. Kérődzés.

***Kerek csip** — Székelyf., Tsz. 201. — szeges bőr a borjú orrára, hogy meg ne szopja az anyját.

Keresztborjú — Jászság, Nyr. 29: 90. Vö. Keresztmalacz, Keresztbárány.

Keresztezett gulya — Bárándi puszta — Malonyay, Bud. Hirl. 1908, XII. 29. ?

Kerget — Bélteky Kálmán, Nyr. 16: 11. — egyszeri cselekedet; ezzel szemben a hajtás és üzés tartós. Vö. Hajt, Úz, Terel, Pásztorít, Elakaszt.

***Kérődzés** — általánosan — bizonyos állatoknál a bevett eledelnek újból való megrágása, ruminatio. Vö. Kerdes. *Peszéradacs, a jószág reggel, napközben és este kérődzik. Vö. Ejtődzik.

***Kesleg** — XVII. sz., Csíkszenttamás falu törvényében — élő szó: *késen, késenn*; szabadon, nyűg nélkül hajtani, Ormányság, Tiszaroff; *Késleg*, ua. Csikmegeye, Mtsz.: „Két ökröt szekérbe fogtam, kettőt *késleg* hajtottam“. A késleg hajtott ökör ill. jószág, vetések között jobbra-balra tépeget s így kárt teszen. Keshám, Késefa = Kisafa? Vö. Befogás, Késleg.

***Késleg** — a régiségben is — a jószágot szabadon, teher nélkül,

pl. szekér után kötvé vinni, hajtani. Tiszaroff, Ormánység. Vö. Kesleg.

***Késleg** — Csík m. — „két ökröt szekerbe fogtam, kettőt késleg hajtottam“. Nyr. 7:330. Vö. Kesleg marha.

***Kesleg marha** — XVII. sz., 1667, Csikszenttamás falu törvényében — az a marha, melyet a vetések közt pórázon vezetve legeltetnek, „a vetés közt senki *kesleg* marhát ki ne hajtson, hanem járomban...“ Vö. Kesleg.

***Keszkenő** — H.-Hadház — szarvasmarhánál a lebeny, lebernyeg.

Kevert — Háromszék m., Nyr. 2:522. — malátával kevert baromhízáló korpaeledel.

***Kezes jószág** — Kecskemét — az istállózott, szelíd.

Kiajjaz — Mezőtúr, Nyr. 10:285. — a ló v. szarvasmarha alá éjszakára hintett *ajj* v. alom kihordása (reggel történik). Vö. Ajj, Alom, Ajjaz.

***Kiálló bika** — Orosi-pusztá — veszedelmes, támadva-öklelő.

***Kicsapni** — XVIII. sz. 1719, Kraszna vm. statutuma — a marhát, azaz felügyelet nélkül kihajtani.

***Kicsinálni** — Csákyó, Zemp-lén m. — a szarvak vésésénél valamely alakzatot bevégezni.

Kieresztteni — Csík m. — a marhákat útközhen a járomból, hogy egyenek. Nyr. 10:238.

***Kiférgez** — Bodrogeköz, Mtsz. I. 578. — férgectől megtisztít. „Bodzát hajt le, azzal férgezi ki a gulyát.“ Vö. Nyivéni (juhászatnál), Férgez.

Kihálni — Csík m. — az éjszakát a barmokkal künn tölteni a legelőn. Nyr. 10:238.

Kinnvaló marha — Hódmezővásárhely — éjjel-nappal kinn a legelőn járó marha, tekintet nélkül a korra és nemre. Nyr. 37:85.

***Kisköröm** — H.-Hadház — a jószágnál. L. Füköröm.

Kiszáradt a járma — Székelyf. — a. m. eldőglött a marhája. Nyr. 27:47.

Kitakarítani — Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:336. — kikerélni.

***Kiverni** — általánosan — a jószágot tavaszkor a legelőre. Eleinte nem igen indul, azért ostorral kell hajtani = kiverni. L. Verni.

Kiverődik — általánosan — az ifjú marhánál a szarv; ütközik is.

***Klepafülű** — Baja, Mtsz. I. 1142. — nagyfülű. L. Fül.

Kolompos — a vezérökör. Vö. Harangos, mert kolomp, vagy harang volt a nyakán.

Komor — *Békés m., Pusztaszanda, *Hajduhadház, Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII.:187., Bugacsz, T. M. I. — későn, vagy rosszul herélt bika. Csokonai:

A komor bika nyomában
Sok szép fehér tehének.

Komor tinó — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 187. — féltökös v. rosszul herélt bikaborjú. Vö. Komor ló.

***Kopározni** — XVII. század, Kassa statutumában 1664 — a marhát silány, rossz, kopár legelőn tartani = kopározni.

Kor — T. S., Nyr. 32: 157. — a kort majdnem az egész Alföldön (a XVI—XVII. sz.) a füveléssel határozták meg. Ha már bizonyos évet betöltött a marha v. ló s a következő évet is megkezdte, azt így fejezték ki: *harmadfűre kelő tinó, negyedfűre kelő tulok* stb. Synonymák: fűre kel, fűre megy, 7-ed füig.

Kost — Szőkefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15: 336., Székelyf., Tsz. *kóoszt* — szarvasmarha téli takarmánya: széna, szalma. törek.

Kóoszt — l. Kost.

Köldök — l. Küdök.

Kölöngy — Felső-Csallóköz, Nyr. 8: 378. — a marha lábára akasztott fa, hogy el ne mehessen.

Kravicska — Rozsnyó, Gömör m., Nyr. 17: 476. — tehén. Tót jövevényszó: *kravička* = kis tehén (Nyr. 33: 565.), tehénke.

***Kurta gulya** — Kiskunhalas, Kecskemét — egybirtokos gulyája. Analogonja juhászatnál: *falka*.

Kurta marha — Halas, Nyr. 23: 142. — 50—60 drb., egy gazdáé.

Kurta orrú — Bugacsz, T. M. I. — szép tehén v. marha.

***Küdök** — Lengyeltóti — a bivaly köldöke.

Külső — Balatonmell., Tsz. — balkéz felől álló ökör. Vö. Csálés.

Kürök — moldvai csángó, Nyr. 31: 84. — ki-, be-: ki-be fogom az ökröt. „Kikürtin ez ökrekét”. Vö. *befogás*.

Labas barom — Kolozsvári glossz. 1577., Nyr. 36: 130. — armentum B.

***Lábas jószág** — általánosan — a gazdasághoz tartozó négy lábú állatok összessége, kivéven az ebet és szamarat. *És a mi egészen külön áll, az a *ló*. A ló a magyarnál a szeretet tárgya, akárcsak a kirgiznél s ez a szeretet sugározik vissza a lovasnomád eredetre.

Lábasmarha — L. Lábasjószág is. — **Lábasmarhák** — a kozmási jószágban Riücsön levő mezőségen. Béldi Kelemen inventariumából 1627. Öreg vonóökrök 20 darab, borjútehén 15, meddőtehén 9, bika 1, harmadfű tulok 4, harmadfű üszótehének 7, tavalyi ökrötínó (?) 8, tavalyi üszótinó 4, ezidei borjúk 14, ezekben kilencz ökröborjú vagy. Deák Farkas közl. Nyr. 14: 83.

***Lábbogni** — 1748, Karatna község constitutiója — marháról, ha nem futva, hanem menve kerül tilalmasba. A bírság kiszabásánál súlyosbító.

Lábfájás — Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt., 1819, II: 57. — marhabetegség.

***Lamb** — Lengyeltóti — l. Lomb.

***Lantorna** — Székelyf., Tsz. 233. — marha gyomráról levont megszáritott hártya; ablaknak s lámpásnak is használja a köznép.

Lapkó — Alföld — a borjú orrára való lefüggő deszka, hogy az állat ne szophasson.

Laposorrú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 188. — szarvasmarhajegy.

***Lappangtatni** — T. S. — a marhát = elelterelgetni, tolvajművelet.

Látómester — Oklsz. — 1595: Annak okaerth minden mezaros, Amelj barmot az Coloswari hataron wezen, azt addegh sehowa Se az Varos mezejere se masuwa ne haythassa, hanem eleob az *lato* avagj *beliegezo Mesterrel* megh beliegeztesse. M. Jogtört. Eml. I: 243.

***Leadja** — a tehén a tejet, mikor fejik. Nem adja le, mikor nem az feji, a ki rendesen szokta, vagy más valamely okból. Zala m., Mtsz. I. 6. Ugyanigy Szilágy m.-ben és Szatmár m. némely részén.

***Lebbeny** — Kézdivásárhely — így. L. Lebeny.

Lebeny — Lengyeltóti, Kézdivásárhely, Pusztaszentmiklós — a szarvasmarhánál a nyak alsó felén lecsüngő bőrtaraj. Vö. *Lebeny*, *Lebernyeg*, *Bójt*, *Pötyögő*, *Pötyöngő*, *Lebinye*, *Leffentyű*, *Lebönye*, *Lemény*, *Lepenyeg*, *Pillengő*,

***Berzencze**, Somogy m., ua. Kolozsv. glossz. 1577 R., Nyr. 36: 317., az ökörnek lepenieje az nyakan = *palcarium*. Vö. *Szegyfej*.

***Lebernyeg** — Lengyeltóti, Pusztaszentmiklós. L. Lebeny.

Lebinye — Dunántúl, Nyr. 5: 228. — l. Lebeny.

***Leborjúzni** — Edvi Illés Pál — a borjút szülni. Vö. *Borjazik*.

Lebönye — Kiskunság, Nyr. 36: 235. — a bika mellén. L. Lebeny.

***Legelés** — Ver. 74. — *Pastio*.

Legeltetni — Ver. 72: *Pabulari*, Ver. 74: *Pascere*.

***Legyező** — Mezőkövesd — a fark lombja. L. Lomb, Lamb.

***Legyeződik** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — farkával és dobbantással űzi a legyet.

Lemény — Szentes, Csongrád m., Nyr. 16: 95. — l. Lebeny. Szentes, MNy. II: 137., a szarvasmarha állától a szügyéig terjedő, lecsüngő, redős bőr lebernyeg: *egyedül a magyarfajta szarvasmarha saját-sága*. (A lüdféle lábai között: lüdleemény.)

Lemetsz — Sopron m., Nyr. 12: 381. — borjút. Vö. *Megöl* (*dísnót*), *Levág* (*marhát*).

***Lenézni** — Csákyó — aszarvak vésésénél a mintát másolni. Ha nincs minta, a pásztor „a maga eszítől“ vési a szarvat.

Lepenyeg — M. A. — *palearia* (az ökör torkán). Sz. D. (*Kreszn.*)

„nagy lepenyegű ökör“. Debreczen, Nyr. 7:477., a bikának a szügyinél lelógó húsa. Vö. Lebeny.

Lépóka — Tapolca, Nyr. 10:475. — járványos marhabetegség. Vö. Porzsáka.

Letehenedni — Kemenesalja, Pápa vid.; *letehénkedni*, Győr, Tolna, Szilágy, Szatmár m., Tsz. és l. *Tehenedni.

Letehénkedni — l. Letehenedni.

Létlen — Fülek, Karancsvid., Nyr. 22:95. — hasbeli, meg nem született, pl. „létlen borjút“.

Lettyentyú — Dunántúl, Nyr. 5:228. — l. Lebeny.

Levág — Sopron m., Nyr. 12:381. — marhát. Vö. Megöl (disznót); Lemetsz (borjút).

***Libár** — Székelyf., Tsz. 192. — gyöngé, szikár szarvasmarha.

***Libiczke** — Szeged, Csönögöle — l. Palóka. Kiskunhalas, Nyr. 15:238., 23:239., 18:192. libiczk.

***Libiczkölni** — Debreczen — fityegni; innen a „*libiczk*“ deszka, mely a borjút a szopásban akadályozza.

Lipsatinó — Csetény, Veszprém m., Mtsz. — lelógó fülű tinó. Vö. Fül.

***Lógó marha** — Háromszék m., Mtsz. I. 1354. — dologtalan marha.

Lógó ökör — vö. Heverő ökör.

***Lomb** — Lengyeltóti, Bükkösd, a farkvégen levő bojtos szőrözet; de csak a szarvasmarhánál. Vö. Lomb és Farkalamja.

Lombár — Sopron m., Tud. Gyűjt. 1840 és 1848 — nagy testes *ökör* és ló. Vö. Tsz. Tulajdonképpen név. Nyr. 35:42.

Magló — Vas m., Nyr. 30:99. — tenyésztő, tehát nem hízó marha; rendesen disznó, de szarvasmarha is. Vö. Göboly, Hízlaló, Magmarha,

Magyar barom — Bugacz, T. M. I. — a tenyésztőbarom.

Magmarha — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50. — tenyésztőállat. Vö. Maglót.

Magyar fajta — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187. — a magyar fajta szarvasmarha (fehér), Engelbrecht szerint keleteurópai szarvasmarhafajta erdélyi válfajjal. Valószínűleg a Kaukázus vidékéről származik és megvan Podolia, Volhynia, Ukrajna, Moldva, Oláhországban, Szerbia és Bukovinában, de fejletlenebb formában elterjedve. Erős, de nem nehéz csontozatú, a szarv rendesen nagy, olykor hegytől hegyig mérve 6'—7' hosszú; nyak elől karesú, a torokélen közepes lebernyeg; törzs hosszú, de nem mély; csípők szélesek, kiállók; far többnyire csapott, végtagok magasak, de erősek, jószaruval alkotott körmökkel.

Mangalicza — Fehér m., Nyr. 5:36. — hizott ökör v. disznó, majdnem kizárólag disznófajta, (szerb) értve.

***Mar** — Kecskemét — a bika nyakatövének legmagasabb része.

***Marha** — általában — szarvasmarha; a régiségben: arany, ezüst marha = portéka, vagyon is. (Vö. Kropf Lajos, Nyr. 27 : 372.); Mohács, Nyr. 27 : 111., tehén; Erdélyi Érczhegység, móczok, Nyr. 34 : 257., *marhă*. Takáts S. szerint a XVIII. században a harminczadosok értelmében *tulok* az a jószág, a mely még nem hordott igát; mihelyt rátették: *marha* lett. Földi J. szerint van: Marha, Szarvasmarha, Bika, Ökör, Tehén. 1584: Mikoron nyaron az *hanon* (= mocsár, innen Hanság) marhath atal wyhethnek. 1630—48: Hogy ne legyen a ló valami ag marha, hanem ha lehet, lenne gyermekded ló, hét vagy nyolczadfű, M. Gazd. tört. Sz. I. 288. (Oklsz.) *Melich* a német *march*, *marc* (= ló) szóból származtatja. Balassa J. szerint *march*, *marc* = vagyon, jószág, vied; de sohasem = ló. Valószínű a szó szláv eredete, Nyr. 29 : 419.; Miklosich : újszlovén: *mrha*, *rumun*: *marfű*, *marvű*, Nyr. 2 : 319. Vö. Bodacs, Bodács, Bogaras, Csibigmarha, Bogárka, Csikas, Csiramarha, Csitri-ésutri, Göből, Göböly, Gyérmarha, Heverőmarha, Higo, Homály, Ingó-bingó, Kinnvaló marha, Lógómarha, Magló, Hizlaló, Magmarha, Pára, Rideg, Rideg jószág, Rideg marha, Gulamarha, Rédeg, Rédeg marha, Sőre, Szénásmarha, Vágócska, Vágómarha, Vonósmarha, Morha.

Marhabetegség: lábfájás, szájfájás, megverhűdni, métöly, lé-

póka, porzsáka, rög, rögény, rögzik, sárga, vértálé, szemínvaló, armurár.

Marhafajták — Bugaczon, T. M. I. — Svajczer, Tiroli czirmoszőrü, Moldvai.

Marhafüstölés — M. ó., Kecskemét, — megverés. Vö. Kenyérhajás.

Marhakár — Kecskeméti régiség — ha a marhában kár esett.

Marhakiszakasztás — Kecskemét, XVII. sz., Nyr. 32 : 90., T. S. — lopás.

***Marhaköröm** — Lengyeltóti — a szarvasmarha járókörme. Vö. Fűköröm.

Marhalátó — Dunántúl, Nyr. 5 : 228. — tehenes. A régiségben ellenőrző közeg.

***Marha száj** — 1800. Marosziek — ily alkalmazásban: „a marha szájától nem oltalmaztatnak“ vagyis, a marhát a tilosba behajtják stb.

Markos bélyeg — Nyr. 24 : 347. — állatbélyegzővas a német *markból*.

Másodfű — *Mezőkövesd — 2 éves marha.

Meddő — Engelb. — nem fogant tehén. Infecundus, sterilis. 1266—1274 óta hely- és személynév. 1637: Meddeő keczke . . . Eöreg meddeő kapra. 1669: hízlalt meddő alföldi szálás 26 frt. . . . Közönséges alföldi kisebb testű fejős vagy meddő 18 frt. M. Gazd. tört. Sz. I. 88. Oklsz.

Meddő tehén — Ppl. — Taura, Vacca.

Meddű — Gyergyószentmiklós, K. L. — tehénről: meddün maradt = nem vett fel bornyat. *Meddű*, Sopron m., Nyr. 6:373., az a tehén, a ki nem borgyazik. Gyergyó, Nyr. 34:260., tehén v. bihal. Vö. Meddő.

Megbecézni — Kállay gyűjt., Tsz. — megborjazni. L. Borjazik.

Megbogároz — Fejér m., Nyr. 10:186. — fejével megtaszít; a bogárvás következtében. Vö. Bogárvás.

Megbogározik, megbogárodzik — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. — a tehén = megfutosik. Vö. Bogárvás.

***Megbogárvik** — Debreczen — a gulya, ha a Hypoderma bovis elől száguldvá menekül.

***Megborjazik** — a tehén. Csúzá, Baranya m., Nyr. 18:286.: mēgborgyaz. L. Borjazik. 1634: Eleo hasu megh borjuozot tehenek. Oklsz.

Megcsikaszik — Palócszág, Nyr. 23:383. — megsoványodik: „mēcsikaszik“ a marha. Vö. Csikaszk.

Megfut — Őrség, Nyr. 2:472. — megfutott a tehén = meghágt a bika. Vö. Meghág.

Meghág — a bika meghágja a tehenet; a coitus kifejezése. Vö. Megüzekedett, Megfutott, Megugrik, Elfut.

Meghal — T. S. — a marha, ló stb. Így is: „döggel halt meg“; a dög a mai vésszel egyértelmű.

Meghőköl — Kiskunhalas, Nyr. 15:282. — az ökor hők! szóra meghátrál; alföldiesen meghőköl.

Meghőkölni — Székelyföld, Kállay-gyűjt., Tsz. — hátráthatni az ökröt *hők* szóval.

***Megjاراتni** — Hortobágy — „a csapat marhát minden éjjel *megjاراتni*“. Rövid éjjeli legelés.

Megjármosítani — T. S. — a tulkot befogni, így ökörré avatni. Vö. Megtézláz.

Megje — Somogy. Nyr. 10:477. — a tehén vulvája. Vö. Mőge.

***Megkoszosodik** — Edvi Illés Pál — a borjú, ha születésekor sóval hintik be.

***Megközletni** — Edvi Illés Pál p. 254. — lassanként átmenni = a takarmányt nem hirtelen, hanem *megközletve*, lassan átmenve változtatni.

Megócsódik — I. Ócsódik.

***Megpihentetni** — Hortobágy — a csapat marhát „hajnalra *megpihentetni*“.

Megtézláz — ökor nyakába tézslát vet. A régiségben a kalodabüntetést is megtézlázásnak mondták, a mint ez Borsod megye 1722. évi jegyzőkönyvéből kiűnik: „A zséreczi disznót Balog András lopta el . . . melyért meg is téslaszták erűssen“. L. MNy. I:277. Vö. Megjármosítani.

***Megtisztul** — Edvi Illés Pál — a szarvasmarha szarva, mikor teljesen ki van fejlődve, ezután minden öt évben a szarv tövén egy-egy karika képződik.

Megugrik — Kállay gyűjt., Tsz. — a. m. meghág.

Megüzekedett — Őrség, Nyr. 2:472. — a tehén; meghágta a bika. Vö. Meghág.

Megüződött — Őrség, Nyr. 2:472. — a tehén. L. Meghág. Vö. Megüzekedett, Megüzüdik.

Megüzüdik — Moldvai csángó, Nyr. 31:85. — l. Megüződött; a tehén folytatott.

***Megvérhüdni** — Székelység, Tsz. — marhának sok futástól tüdőgyulladást kapni, melyet fülön való érvágással gyógyítanak.

Megvet — Zilah, Nyr. 28:284. — a tehén = idő előtt borjazik, idéntlen szül. (Selyén, Marostorda m. *Megvetett juh az, a mely elvetette bányát, de mégis tejel. Vö. Juhsoportban Pleketor). Vö. Elvet, Nyelepesére.

Megvilágtalanodott — XVI., XVII. század, T. S., Nyr. 32:157. — elveszett marha, ló.

***Megyi** — Tyúkod — vulva. Vö. Möge.

Merkel — Rava, Udvarhely m., *J. M. — ökör vagy tehén öklelni készül; ilyenkor nyakát megszege és orrán hatalmasan fuj. Erdővidéken, Nyr. 8:188., a. m. bóg a marha. Vö. Türköl.

Metsző borjú — Oklsz. — vitulus ad cultrum destinatus. 1629:

A zalai hódoltság adójának jegyzékében. „Egy metsző borjú“. M. Gazd. tört. Sz. XI:375.

***Miczereg** — borja után sir a tehén. Székely szó, Tsz. 260.

Mom — Barkó szó. Gömör m., Nyr. 34:373. — ganéj.

Monyas — Kálló, Szabolcs m., Mtsz. — a bika. Vö. Monyi; leginkább azonban a mén, csödör.

Monyi — Háromszék m., Mtsz. — nagymonyú ökör. Vö. Monyók.

Monyók — Oklsz. — nagymonyú; 1686. Debreczen: Monyók szőke ökör. Nyr. 22:520.

Morha — a régiségben általánosan és ma: Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286.; Kopács, Dráva-mellék, Nyr. 16:473. — marha.

Möge — Balatonmell., Túrkeve, Hegyalja, Abauj m., Szilágy m., Mtsz. — a tehén fara, vulvája. Vö. Megje, Megyi, Mögyi, Péra.

Möghököl — l. Meghököl.

Murga — Székelység, Nyr. 2:470. — rossz, sovány, pl. tehén.

Mustrás — Zalaapáti, Malonyay — a jószágban = kiselejtezett.

***Nadalyodzik** — Fertőmell., Mtsz. I. 1502. — hígságot bocsát a nemi részéből a tehén a borjazás idejének közeledtével. Vö. Coitus, Nadárik, Folyat, Nadár.

***Nadár** — Ság, Vas m., Mtsz. I. 1502. — hígság, mely a tehén nemi részéből a borjazás idejének közeledtével foly. Vö. Nadalyodzik.

Ballaginál (M. N. Sz.) das Frucht-
wasser = Liquor amni.

***Nadárzik** — Fertőmell., Mtsz.
I. 1502. — nadalyodzik, l. o. *Nadár-
zik*, Körmend, Hegyhát, Vas m.,
Nyr. 29:383., a tehén borjúzás
előtt, Ballaginál (Magy. Ném. Sz.)
das Fruchtwasser entrinnt.

***Napon sült málé** — Kecse-
mét, Csallóköz, Nagykálló, Mtsz.
I. 1509. és Tsz. = tehénszar. Nép-
humor. Vö. *Napon sült pogácsa*.

***Napon sült pogácsa** — tréf.,
Marosvásárhely vidéke, Nyárad
mente, Maros-Torda megyében, a
XIX. század 50-es és 60-as éveiben
— elszáradt tehenganéj úgy,
a mint a legelőkön összefüggő
egészben vékonyan megszáradt.
Néphumor. Vö. *Napon sült málé*.

Negyedfű — T. S., K. p. ü.,
1679. Sárvár — négyéves ökör,
tulok. Kecskemét, Nyr. 19:46.,
négyéves barom, t. i. annyiszor
ment már új füre. Marczalmell.,
Tsz. három esztendő; egy füvel
kevesebb, mint mondatik. Vö. *Kor,
Fű és Füre kelni*.

Nöstény — l. Anya.

***Nyakkendő** — Hajduhadház —
l. Leheny. Újkori.

Nyelepcsére — Domokos, Szol-
nokdoboka m., Nyr. 1:194. —
„nyelepcsére borjazik“ a tehén:
ha kelleténél hamarabb borjazik.
Vö. Megvet.

Nyergeshátú — Debreczen, jzók.
1693—1696. T. S., Nyr. 32:157. —
ökör; behorpadt hátú.

***Nyihelődzik** — Szeged-Csön-
göle — a marha, mikor a szarvával
a földet túrja, vagy a földhöz
törli a nyakát.

Nyihelődzni — Kundorozsma —
dörgölődzve vakaródzni. Szarvas-
marha.

***Nyilas fül** — Kecskemét —
borjúró; ismeretlen jegy. Bitang-
jegyzőkönyv. Alkalmasint Ajos, l.
azt. Vö. Fül.

Nyomás — általánosan — az
a legelőterület, a melyen a legel-
tetés folyik = a melyet a jószág
nyom.

***Nyöstény borjú** — Ver. Kr.
I. 49. — *Vitula*.

Ócsódik — Takáts S., Magyar
bikaviadatok — vagy megócsódik
a jószág = megszaporodik.

Odaragasztani — l. Ragasztani.

***Orrpára** — Edvi Illés Pál —
a szarvasmarhánál a kilélegzés,
kivált télen látható.

Óttájje járni — Hetés, Zala
m., Nyr. 19:143. — marhákkal
járni, azokat őrizni.

Öker — Zselyk Besztercze-
naszód m., Nyr. 18:576 — Besz-
terzezi szószered, ökör. Vö. Ag öker.

Öklel — Balaton mell., Tsz. —
döf; Barkaszón, Bereg m., Nyr.
27:478; ökvel. Vö. Becsel.

***Ökör** — kk. T. S., Nyr. 32:
156., Kecskemét, XVI. sz. — herélt
hímmarha harmadéves korától
fogva (*Békés 4 évtől), negyedfű
korában járomba fogatott. Edvi

Illés Pál szerint 6 hetes korában kell a bikaborjút herélni; a későn herélt megtartja a bikajegyeket s ekkor *czap*. Volt jármos-hámos és szekerező ökör. Kolozsvári gloss. (Nyr. 36:365.) ökör; Schl. Szój. Sz. F. B. ökör: Gross, I:119., ökör. A Ferencz-legendában „az ewkrewkewt (boves) hattavala“. Csuvasz: vigur (Szarvas G., Nyr. 1:219.). 1299 óta hely- és személy-név. 1608: Hat eókeórhöz valo kessegh. 1683: Minden ökör utan egy egy szeker tragyavall tartozik. 1680 . . . nyomtato Eökörnek sem kötik be száját . . . Adal. Zemplén vm. tört. V:280 (Oklsz.). Firtosváralján J. J. és Raván J. M. Udvarhely m. és Gyergyószentmiklóson, K. L. ötödik életéven túl levő herélt him szarvasmarhát jelent (vö. tulok). Hortobágyon: az igásmarha (Turi Mészáros, MNy. VIII:188.). — **Ökör** vö. Binda, Bizsán, Czaf, Csás (ökor), Csüősz-ökor, Ekebarom, Eker, Hámos-ökor, Igásökor, Jármosökor, Monyi, Monyók, Öker, Ökörbika, Ökörborjú, Ökörtinó, Ökörtulok, Ökör-esorda, Ökörgulya, Ökörtinócska. Rugott ökörborjú, Sőre, Szekerező-ökor, Tinóökröcske, Vonóökor, Vadökor. — **Ökör** — Miskolczi, 122. — Az ökörnek nevezeti alatt a' Görög és Deák Tudóság szólása szerint, a' Bika és Tehén is egybe foglalva értetik. Sőt annak nemei közzé számláltatnak a' Bialok is. . . Ide tartoznak a *Tehén-Borjúk* is, melyeknek húsoz az ember testének táplálására, mindennemű ökör húsánál jobb és alkalmasabb.

Ökörbika — Kolozsvár gloss., 1577., Nyr. 36:365. — bubalus, bos. *Melius Péter*. A szt. Jób könyvének fordítása Várad 1565., Nyr. 22:546. — A hitetlenek ökörbikai megbornyuztatják az ünöket. Az ornithológiában ökörbika vagy bölömbika a *Botaurus stellaris* L. Szarvas Gábor., Nyr. 16:164. téve-sen mondja Sackgansnak, mert a *Botaurus* = *Rohrdommel*, a *Sackgans* = *Pelecanus*, Gödény.

***Ökörborjú** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. J. J. — kiherélt szarvasmarha, 2 éves koráig.

Ökörbőr — Oklsz. — 1587: Jartathlan ökör bőr. 1669: Egy öreg ökörbőrnek párja 10 frt stb.

***Ökörcsorda** — Keckemét — sok ökörből, mely sok gazdának tulajdona, összealkotott sereg, megkülönböztetésül a gulyába vert tenyésztő anyagbaromtól. Az erdélyi Érezhegység mőczainál: Cürda de boi, Nyr. 34:151. Az oklevél-szótár 1632 óta ismeri. Vö. Csorda.

***Ökörgulya** — Kiskunfélegyháza — a melyben az igás vagy jármos ökrök növekedtek s a sőre is innen került. L. Sőre-gulya.

Ökör haszna — Miskolczi 123 — „ . . . igen hasznos állat, mely-lyel régente szent áldozatul-is szoktanak vala élni; ma-is pedig- len ételre szántásra 's egyebekre igen alkalmas. A' paraszti munkára embernek merő társa, a' kenyér keresésre hű szolgálja, a' szegényeknek jó segédek, kiknek a szérfin kerengő nyomtatásá-

val gabonát szerez, ganéjjával a' földet igen meg'sirosítja, a' bőriből saruk, a' szarvából kéz-ívek, szabja-markolatok, késnyelek, kúr-tók, fésűk 's több efféle eszközök lésznek“.

Ökörítő — E helység elnevezése, mint azt a hagyomány előadja, onnan vette eredetét, hogy a régi időben élt lakosai kiválsólag a baromtenyésztéssel foglalkoztak, melyre kedvező alkalmat nyújtott a határában levő számos tó, hol barmaikat itatták. Egy itatóhely elnevezetett *Ökörítónak*, ebből később össze lett vonva *ökörítő*. Nyr. 11:47. Szinnay A. Szatmár m. leírásában „*Ukurító*“ név alatt említi, mely 1238. iratott így.

Ökörkert — T. S., K. p. ü. lev., 1632 — kerítve, ökrök számára.

Ökörnevek — Petényi irataiból, valószínűleg: Nógrád. — Bimbó, Bodor, Bojtár, Busa, Csákó, Csengő, Daru, Dombár, Gombos, Hegyes, Kajla, Kócsag, Kormos, Lombár, Pajkó, Perge, Piros, Rendes, Sugár, Szarvas, Szilaj, Villás, Virág.

Ökör sor — Ny. Sz. — „Az lakosok rendi egész helyre, fél helyre és ökör sorra osztatott. Egy ökör sorra nyolcz rovás imputáltatott s ez után egy kötél föld adatott ki.“

* **Ökörtinó** — Edvi Illés Pál — a herélt bikaborjú az igába való befogás előtt, mi a 3—4-dik évben történik. Gyergyószentmiklós, K. L., kiherélt him borjú (ökörborjú),

1—3 éves korig. Oklsz., 1702: Eökör, Tinó 7., Adal, Zemplén vm. tört. V. 331.

Ökörtinócska — Oklsz. — az ökörtinó deminutivuma. 1696: Eökör Tinócska. Adal. Zemplén vm. tört. IV:216.

Ökörtulok — Régi Magyar Nyelvelmékek 2:211., Nyr. 22:546. — „Gazdám asszony a többi közül két szép ökör-tulkot szakasz-tott ki.“ Tulok a régiségben növendékmarhát, itt tehát 3—5 éves ökröt jelent.

Ökörvásár — Sz. F. B. — forum boarium: ökör-vasar.

Ökrös-marhás — „... minden szekeresnek indifferenter az lovasoknak és *ökrös marhásoknak* léssen kész pénzül való fizetések.“ Kőszeg, 1708 (380). MNy. VI:183.

Ökvel — l. Öklel.

* **Örzetó** — Kecskemét — a gulyába becsempészett jószág, mely ily módon kikerülte a fűbért stb. 1895-iki szabályzat.

* **Ösvembe** — Tyukod — jön a gulya a kúthoz, azaz: szaporán.

* **Összefekszik** — Bugaczmónostor — ez egy gazda tulajdonát alkotó jószág mindég együtt tart s éjjelre összefekszik. L. Tóke.

Összekalátýolódik — Székelység, Nyr. 8:525. — öklezik a marha

* **Összeverni** — Kecskemét, XVI. század máig is — a gulyát több gazda állományát egyesíteni. Vö. Verni.

***Összevert** — Kecskemét, a régiségben, T. S. — az a gulya, a mely több gazda állományából alakult.

***Ösztövérség** — Edvi Illés Pál — a tehénnél jóság jele; a kövér nem tejel jól.

Ötödfü — általánosan — 1. Harmad- és Negyedfü. Vö. Rugott borjú.

***Pacsmag** — Lengyeltóti — a szarvasmarha fülekgylóját védő szőrözet. Vö. Füleszöre.

Paczal — Veszprém m., Nyr. 5 : 522. — v. paczâ, paczó: gyomor. Birkapaczâ, marhapaczâ.

Pajzányos ökör, ló — Szeged, Nyr. 2 : 92. — melynek párja nincs s a gazda egy ideig nem veheti hasznát. Vö. Pajzán. (Tsz.)

***Palóka** — Bugacz-Monostor, Szeged-Csöngöle, *Peszéradacs, *Pusztaszanda, Kiskunhalas, Nyr. 23 : 239. ; Kunmajsa, uo., 8 : 470. ; Mezőtúr, uo., 10 : 569. ; Szeged, uo., 1 : 425. ; Szentés, uo., 8 : 331. — vékony deszka úgy kifaragva, hogy a borjú orrának közfalára beakaszthassák, hogy az állat ne szophasson. Vö. Libiczk, Libiczke.

Pampula — Kecskemét — a ló v. szarvasmarha alsó ajka. Nyr. 10 : 382. *A tót: papula = esúfosan a száj.

Pára — Tolna m., Nyr. 6 : 323. — szarvasmarha; szólás: itasd meg a párákat. Vö. Orrpára is.

Paraszt — Jászság, — Köz. értelmén kívül még a jószágra,

háziállatra is használják abban az értelemben, hogy jámbor, szelid, nem vad. Nyr. 29 : 91.

Pasmintani — Kővár vidék, Ipolyvölgy — kényeztetni. „Elpasmintani a marhát jó takarmánnyal“. Nyr. 16 : 526.

Pásztorit — Béltelky Kálmán, Nyr. 16 : 11. — irányváltoztatással hajt, l. o. Vö. még: Űz, Kerget, Elakaszt. „Erigy csak Pista, pásztorítsd idébb azt a szárnyát a gulyának“. Nyr. 16 : 10.

***Peöch** — 1616 — a munkácsi udvarbíró utasításában marháról: „peöch-barom“, mely a konyha szükségére hizlalóban van a sarkadi réten. Egy a sóre, azaz: hízó barommal.

***Péra** — Lengyeltóti, *Berezence, Somogy m., *Kálmánca, Somogy m., Nyr. 10 : 477. — általában a nöstényállat vulvája. Vö. Mőge, Megye, Megyi.

***Pillengő** — Tyúkod, Szaboles, Nyr. 9 : 136. — l. Lebeny.

Pisó — Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34 : 487. — marhagyomor; lakodalom előtti vacsorára főzik. Vö. Puczor.

Plünnög — Székelység, Tsz. — a borjú szava. Vö. Prünnög.

Ponesos — Felsőőrvidék, Nyr. 32 : 177. — *pontyos* = hasas pl. tehén, disznó.

Pontyos — l. Ponesos.

Porzsáka — Tapoleza, Nyr. 10 : 475. — járványos marhabetegség. Vö. Lépóka.

***Pötyögő** — Kaba — I. Lebeny.

***Pötyöngő** — Tyúkod — I. Lebeny.

***Prünnög** — Maros-Torda m. — a borjú szava. Vö. Plünnög, Brünnög.

Puczor — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 336. — a marhagyomor; tréfásan a megvetett emberére is mondják. Vö. *Pisó*.

Púró — Bánffyhunad, Kalotaszeg, Nyr. 17 : 47. — bivalyborjú.

***Ráfogni** — Edvi Illés Pál — száraz takarmányról zöldre és megfordítva a szarvasmarhát és egyebet is.

Ragasztani — P.-Daróc, Nyr. 2 : 554. — befogni: odaragasztani az ökröt. Nagybánya XVI sz. jegyzőkönyvében Nyr. 15 : 323. : „szekérhez ragasztám az ökröket és ő elszakította“ = járomba fogtam és ő onnan erővel kifogta és elhajtotta.

Rédeg marha — Alsóbaranya, Nyr. 11 : 382.; Orosztony, Zala m., uo., 24 : 384. — I. Ridegmarha, mely nincs tenyésztés alatt.

***Rekeszteni** — 1715. Peselnek falu — marhát, külön helyre zárni.

Renkesz — Udvarhelyszék, Nyr. 4 : 378. — nem nagy, de erős (ökörre; emberre is) rekesz.

***Rideg** — Alföld, Halas, Nyr. 23 : 239.; Nagyunság, uo., 16 : 474.; Szepezd, Zala m., uo., 17 : 284.; Balatomell., Székelyf., Tsz. — *sem tenyésztésre, sem hizlálásra nem fogott, tehát sem csordá-

ban, sem gulyában, hanem külön falkában járó marha. Wagner: „Phraseologia“-jában (1750.) eximius, singularisnak mondja Nyr. 22 : 559. Mtsz. szerint 1. magános, páratlan (marha), 2. magánoson élő, 3. nőtlen, 4. szabad, kijáró (állat), 5. sovány. Pest m., Homokmégyen családnév is (Nyr. 32 : 238.). Budenz és P. Thewrewk Emil szerint finn, Simonyi szerint szláv eredetű, Kertész M. németből származtatja. Vö. Rédeg, Rédeg marha, Rideg bivaly, Rideg jószág, Rideg gulya, Rideg marha, Rideg ló, Rüdeg. — **Rideg** — Eglb. — a tenyésztésből kizárt mindkét ivarú szarvasmarha.

***Rideg gulya** — Peszéradacs — rideg jószágból alkotott gulya.

***Rideg jószág** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — az a szarvasmarha, a mely sem tenyésztés, sem hizlálás alá nem jön s télen át is kijár. Vö. Rideg.

Rideg marha — általánosan, Dunántúl, Nyr. 5 : 228.; Vas m., uo., 30 : 99. — az a melyet sem tenyésztésre, sem tejelésre, sem hizásra nem tartanak; de a melyből a mondott categoriakat választják. Vö. Rédeg marha és Rideg.

Rif — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22 : 48. — kistarhús a marha melléből.

Rigó — Eglb. — ha a darvas marha orratáján világos gyűrű van, akkor Rigó.

Risa — Somogy, Nyr. 2 : 375. — Vö. Riska.

Riska — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — kicsiny fajta, kis szarvú, jó tejelő tehén; a Hortobágyon T. M. I., MNy. VIII : 187. ; minden tarka marha. Vö. Risa, csiratehén és lásd még szarvasmarha szőre alatt is. Bugacz, T. M. I.

Rosszul tejel — l. Tejel.

***Rózsavirágon** — Tyúkod — „a marha rózsavirágon bogárzik“, azaz: a mikor a rózsa virít! „Mikor a bogár dongását hallja, már indul“. L. Bogárvás.

Rög — Somogy m., Nyr. 3 : 231. — marhabetegség. Vö. Rögény, Rögzik.

Rögény — Balatonmell., Tsz. — marhabetegség (vértályog). Vö. Rög, Sárga vértalé.

***Rugott bikaborjú** — vö. Rugott borjú.

***Rugott borjú** — Tyukod, Szihalom, Nyr. 8 : 569. ; Balatonmell., Tsz., Kreszn., Szentés, Nyr. 8 : 331. ; Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 187. — melyet a tehén már nem akar szoptatni s elerugja a tőgyétől; különösen akkor is, ha a borjúra szegeskantárt kötnek vagy palókat alkalmaznak, hogy elválasszák. Van rugott bikaborjú, rugott üszöborjú. Vö. Szopósborjú, Szárazra marad, Kantárosborjú. — **Rugott borjú** — Bugacz, T. M. I. — a csecestől elválasztott, elrugott borjú, két éves korig így nevezve.

Rugott ökörborjú — Dombóvári urad. rt., 1729, M. Gazd. tört. Sz. IX : 77—119., Nyr. 32 :

380. — „200 rugott ökörborjut esztendőnként föllállítsa hetedfűkoráig, úgy hogy midőn az első föllállított (200) ökörborjú, hatodfűkort ért, akkor föladatassék és más 200 helyére állíttassék“. Az értelem: csecestől elválasztott ökörborjú. Vö. Rugott borjú.

***Rugott üszöborjú** — vö. Rugott borjú.

***Rüdeg** — 1744, Csikszék — l. Rideg.

Sain — Erdővidék, Nyr. 9 : 42. — csintalan (pl. ökör).

Sallang — Göllnicz völgyi németeknél — az ökör szarváról lelógó szíj. Nyr. 25 : 299.

Sárga vértalé — Balatonmell., Tsz. — vértályog, marhabetegség.

Škíra — tótosan, *csíra* l. o. ; tulajdonképpen štýra.

***Sok barom** — Murm. 1533. — pécus, pecoris.

Sorda — Moldvai csángó, Mtsz. — csorda. Vö. Szorda.

***Söre** — Heves m., Dinnyés-hát; Eger, Nyr. 17 : 477. ; Hajdudorog, Nyr. 32 : 156. ; Keeskemét XVI. sz., uo. 156. ; Kunság, uo. 10 : 329. ; Nagyálló, uo. 12 : 429. ; Sima, Somogy m., uo. 19 : 381. ; Tiszadob, uo. 20 : 480. — hízó szarvasmarha. Hajdudorogon a régiségben, Takáts, Nyr. 32 : 156. : „Hízott söre vagyon a szegegyházi földön 142 ökör; ezeknek két sörése vagyon; az egyik Szemes István oláh, a másik Csocsándi György oláh“. „Egy folt

marha már felhízott sőrének.“ Debreczenben 1690: veres sőre ökör; 1708: kék sőre ökör; 1711: Kecskeméti Pál rőt, busa sőreje, Nyr. 22 : 520.; 1744: 2-ik Incattus két napig volt sőrés, 10 sőrét adott az 1-ső Incattus keze alá, NyK. XXVI. 337.; Oklsz. Vö. Sőrés; b. Eötvös is ismeri: „sőrét hízlalni“, Falu jegyz. 3 : 172., Nyr. 22 : 370. Vö. Gőboly, Sőregulya, Sőrére fogni.

***Sőregulya** — Alföld — hízóra fogott gulya. Vö. Ökörgulya.

Sőregyűjtő — Oklsz., M. Gazd. tört. Sz. IX. 23. szerint — foglalkozásnév. Zoltai szerint Debreczenben 1900 körül élt Sőregyűjtő Nagy Sándor. A sőre szedésével, hízlalásával foglalkozó gazdag Jóna czívisokról is hallani: sőrét gyűjtenek. A sőregyűjtő tehát aféle marhakereskedő, a ki összeszedi a sovány jószágot és hízottan adja el. Vö. Sőrés.

***Sőrére fogni** — Alföld — hízlalásra fogni. L. Sőre.

Sőrés — a sőrék őrzője; hízó szarvasmarhát őrző pásztor. Debreczenben, 1714-ben foglalkozásnév, Oklsz.; l. *sőre* alatt Debreczen, 1744. évi adatát. Vö. Sőregyűjtő, Sőrés legény.

Sőrés legény — 1714, M. Gazd. tört. Sz. IX. 22., Oklsz., a *sőrés* (l. o.) segédje.

Sőreszemű, Sőrelábú — Szolnok, Nyr. 34 : 383. — gúnynév.

Spikk — Gömör m., Nyr. 33 : 567. — marhacsontvelő. Tót jövevény-

szó: *špik* = ua. *spik* = takony, *spíkös* = taknyos.

Štira — Nyr. 33 : 569. 1. hermaphrodita; 2. meddő tehén. Tót jövevényező: *štira*, *skira* = hermaphr. A palócok a pendelben járó gyereket tréfásan *csira*-nak nevezik: nem tudni, fiú v. leány. Vö. *Csira*, *Škira*.

***Sudar** — Peszéradacs — a fark sudarja. L. Fark, Lomb, Legyező, Farkalamja, Lamb.

***Sula** — Székelyf., Tsz. és Mtsz. — kajla, lefittyent fülű = csula, csulya.

***Sü** — Bugaczmönostor — a pofán támadó daganat.

Sünpalóka — M. ó., Kecskemét — borjúkantár, mikor orád-zóján nem vastúske, hanem egy darab sünbőr van.

Sűrű ökör — Csákberény — l. Vesés ökör.

Svajczer v. angol — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 187. — minden beszármazott, nem magyar fajta szarvasmarha.

Száfjájás — Hódmezővásárhely, Tud. Gyűjt. 1819, II. 57. — marhabetegség.

Szakgatás — Alföld — a gulyák felosztatása, ill. elszámolás = szétverés és beszámolás.

***Szaladás** — 1748, Karatna község — ha a jószág a pásztortól eliramodik és a tilalmasba szalad. A bírságkiszabásnál enyhítő körülmény.

Szálal — Borsod m., Nyr. 16 : 35.; Szatmár vid. és Szolnokdoboka m., uo. 11 : 571. — szálanként szedeget (a már jóllakott v. beteg marha). Vö. Szálalगत.

Szálalगत — Szatmár vid., Nyr. 11 : 571. — szálal.

Szálás — Oklsz. — karesú, magas. 1669: „Egy jó fejős alföldi nagy szálás tehén 26 frt; Hizlalt meddő alföldi szálás 26 frt“.

***Szára** — Lengyeltóti, Mezőkövesd, Peszéradaes, Bükkösd — a farknak, l. o.

***Szárakra marad** — Békés — a tehén, mikor elrugta a borjút. Vö. Rugott borjú.

Szárízik — Czepléd, Nyr. 4 : 132. Kukoriczahajtásnak a marha csak a levelét eszi, a szárát ott hagyja: szárízik. Vö. Izik.

Szárnya — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 91. — van a gulyának számszerint kettő: bal és jobb. „Parancsolom Jóskának, a bojtárnak: Csapja még a bal szárnyát a gujának.“

Szarv — Vö. Csira, Csiramarha, Csitri-csutri.

Szegy — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 428.; Beósárkány, Rábaköz, Nyr. 18 : 238., országszerte — a marha melle. Lónak *szügy*-e van.

***Szegyfej** — Csokonya — a lebeny (l. o.), szügyrésze.

***Szekerező ökör** — általános — herélt bika, mely negyedfű korában szekér elé fogatott. Vö. Ökör.

Szēmin való — Vas m., Nyr. 30 : 102., Göcsej, Nyr. 6 : 180. — hályog a szarvasmarha szemén.

Szénára lép — mikor szénára lépik a marha. Nagybányai oklevélben 1560 körül: ősszel, mikor a legelőről le, és jászolra száll a marha. Nyr. 12 : 363.

Szénás marha — Kecskemét, XVI. sz., T. S., Nyr. 32 : 156. — hizott marha.

***Szer** — Vö. Hopsa.

Szétverés — Bugacz — Vö. Szakगत.

***Szétverni** — Kecskemét — „ököresordát szétverni“ = fölösztatni. L. Verni. M. ó., Kecskemét, a gulyát őszkor, Katalinnapkor, felosztlatni.

***Szilaj** — általánosan — az a gulya, ménes, a mely télen-nyáron a pusztán van és sohasem jön tető alá. Már leáldozóban van. Vö. Félzilaj.

***Szilaj gulya** — Bugaczmonostor, Zalaapáti, Malonyay — mely télen-nyáron a szabadban volt, még csak szárnyék sem védte; ez adta 4–5 éves korában a legkitünőbb igás jószágot. Vö. Félzilaj gulya.

Szilaj marha — Vas m. — magyar fajta, hosszú szarvú, fehér szarvasmarha. A meghatározás alighanem téves, mert alkalmasint *szilaj* állapotban élő marhát jelent. Nyr. 30 : 99.

Szokla — Lz. 46. — a pokla.

***Szopós borjú** — Kecskemét és általánosan — a melyet az

anyatehén még szoptat. Vö. Rugott borjú.

***Szoptatás** — az ifjú emlős állatot az anya emlőjén tejszívással táplálni.

Szorda — Moldvai csángó, Mtsz. — csorda. Vö. Sorda.

Szögdős — Örség — rugdalózik, szökell a marha. Nyr. 3:283.

Szökeszárú — T. S. — fehér hím tulok. 1594, Kecskemét.

***Szüleség** — Edvi Illés Pál, 1841 — a bival kiteleléséről szólva mondja: „hitvány szülességgel is kiteleltethető“. Vas m. Kemenesalja, Tsz., téli takarmány marhák számára.

Szűz-barom — Bugacz, T. M. I. — 1—3 esztendőszűzök.

Szűzguja — I. Szűzgulya.

***Szűzgulya** — Alföld — a tenyésztésre még nem bocsátott 1—3 éves üszök gulyája. Bugacz-Monostoron gyakran velejár a tinó is. A Hortobágyon, T. M., MNy. VIII:90, szűzguja.

Táhény — Rava, Udvarhely m., J. M. — az ünő, ha már megborjazott, azaz tehén.

***Tájag** — Székelyf., Tsz. — daganat a marhákon.

***Tappint** — Marosszék — Vö. Rárug, Toppint.

Tarja — Rimaszombat, Gömör, Nyr. 15:474. — a marha tarkója. Alföld, Nyr. 15:280., a marha nyaka. Székelyföld, Tsz., a szarvasmarhának a lapoczkánál

levő húsa. Bóny, Győr m., Nyr. 17:575., az állat, különösen szarvasmarha gerinczcsontja, hússával együtt, farkától kezdve úgy dereka tájáig. Vö. Virágos tarja. Disznónál: Orja, Vesepecsenyéje.

Tarkabarom — Oklsz. — Variegatus. 1558: Pecorum gregalium, tarka barom.

***Tartatlan** — Göcsej, Balatonmell., Tsz. — elhanyagolt, sovány, göthős, pl. marha.

Tavaji tinó — I. Tavalyi tinó, mult évi.

Tavaji üsző — I. Tavalyi üsző, mult évi.

Tavalyi tinó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — egyéves tinó: tavalyi tinó.

Tavalyi üsző — Hortobágy, MNy. VIII:188. — egyéves üsző.

Tehén — Sz. F. B. — Vacca. Palóczság, Nyr. 22:80.: Felsőőr, Vas m., Nyr. 36:46.; Göcsej, Nyr. 2:473.; Háromszék m., Nyr.

***Tehén** — kk. — nőtény, ivarérett szarvasmarha, mely már megborjazott. Oklsz., 1428: Tehenwero. 1476: Duo pecora vulgo thehen. 1510 körül: keverthehen. 1594: Meddii tehén. Vö. Böcze, Bú, Csábal, Csetva, Csira, Csirák, Csiratehén, Diszke, Diszketehén, Döszke, Dűszke, Előhasi, Előhasi, Fejős tehén, Hasas tehén, Imelő tehén, Kravicska, Pleketor, Scsira, Skira, Stira, Táhény, Tehén, Tehénborjú, Tehény, Svájcezer, Vajezer.

Tehén-Borjú — Miskolczi 123. — „Ide† tartoznak a Tehén-Borjúk is, melyeknek húsok az ember testének táplálására, mindennemű ökor húsnál jobb és alkalmatossabb.“ Vitula.

Tehénbőr — Oklsz. — Corium vaccae. 1635: Egy bokor tehén bőrt kijártatván, bokrát 4 f. M. Gazd. tört. Sz. VIII:483.

***Tehéncorda** — Kecskemét — naponként ki- és hazajáró tejelő jószág. Az Erd. Érzehyegység mőczainál: Csurda de vaci. Nyr. 34:151.

Tehenedni — Kemenesalja — *tehenkedni*. Győr, Tolna, Szatmár, Szilágy m., Tsz. és *Szilágysomlyó, Nyr. 16:287., leginkább a rátehenedni formában s onnan véve, hogy a tehenek egymás hátára ugrálnak coitus formában.

Tehénhús — Oklsz. — Caro bubula. 1544: Tehen hust foytot peczeínenek. Tehenhustwetreczenek 2 fontot. 1572: Pyretani tehenhust. Vetrecennek swtny tehenhust. Kolbaszt uetrecen mele swtny. 1669: Kövér ökor s tehén húsnak fontja 4 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 90. Sz. F. B. „tehen hus“. Gombocz Z. szerint a régi magyar nyelvben marhahús helyett használatos. MNy. I:254.

Tehénkedni — l. Tehenedni.

***Tehény** — Gross. I. p. 120. — Firtosalyi, Nyr. 6:325., vacca.

† „Ökör és tehén.“

***Tejel** — általánosan — jól vagy rosszul a tehén, azaz sok vagy kevés tejet ad.

***Tejelő jószág** — Kecskemét — mely reggel kijár, este hazatér; csordához tartozik.

***Tenyészet** — 1701, Kecskemét — ivadék értelmében tehénről.

Terel — Bélteky Kálmán, Nyr. 16:11. — irányváltoztatással hajt. Vö. Hajt, Űz, Kerget, Pásztorit, Elakaszt.

Téringetni — Marczal mell.; téringetni, Erdély, Örség, Nyr. 2:563. — széledező marhát összehajtani.

Téringetni — l. Téringetni.

Téritni — Székelyf., Erdély, Tsz., Szilágy, Szatmár m. — *terelni.

***Tinó** — Lengyeltóti — szarvasmarha, hím, a melyből vagy bika, vagy ökor lesz. Ezek szerint: első-, másod-, harmad-, negyed/ű vagy éves, azontúl *öreg*. — ***Tinó** — Hortobágy, Békés m. — a szarvasmarha hím ivadék az egy éves koron felül. T. M. I. szerint (MNy. VIII:187.) kiherélt bikaborjú 2—6 éves koráig. Grossinger I. 119: juvenus, tenerior. Szilágy m. Nyr. 7:382, 2 éven aluli ökorborjú (az üszöborjú 2 éven alul *kanczatinó*); Engelbrechtnél herélt, de még nem jármolt hím; Gyergyószentmiklós K. L., Rava, Udvarhely m., J. M. 1—3 éves szarvasmarha; Firtos-Váralján, J. J., a szarvasmarha

2 évestől borjazásig. Oklsz. 1528: Thyno thawaly. 1550: Juvenci thynok. Munkácsi török eredetűnek mondja (Köztörök tana, csuvas tiná, Nyr. 25 : 17.). Kolozsvári glossz. 1577, Nyr. 36 : 70.: thanulatlan tyno: iuvenculus indomitus; *tynoczka* : iuvenculus (iuvencula üsző). A Balatonmelléken jármozatlan ökröt, Székelyföldön egy esztendő borjút jelent. (Tsz.) Vö. Bikatinó, Bodaes, Bodács, Bogárka, Harangostinó, Hímtinó, Ökörtinó, Kanczatinó, Tinóbarom, Tinóbinó, Tinócska, Tinóökröske, Tinótulkó, Tinótulyok, Tulok, Gyermehtinó, Tinóbaromgulya, Tinóbőr, Tinóborjú, Tinógulya.

***Tinóbarom** — Kecskemét — tenyésztésre még nem boesátott ifjú hím szarvasmarha. Az ebből álló gulya: a „tinóbarom gulya“. Bugacz, T. M. I., tinókból álló gulya.

Tinóbinó — Tiszaadony, Bereg m., Nyr. 27 : 478. — Tokaj, uo. 24 : 240. — ifjú szarvasmarha 1–3 éves koráig.

Tinóborjú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 187., *Pusztaszanda, Bugacz, T. M. I. — kihérélt bikaborjú.

Tinóbőr — Oklsz. — 1731: Egy tinóbőrtől a vásárpénz 1 denar. M. Gazd. tört. Sz. VII. 89.

Tinócska — Oklsz. — iuvenculus. 1696: Tinócskák: üsző Tinócska 5. Eökör Tinócska 5. Adalékok Zemplén vm. tört., IV. 216. 1702: Tinóczkák: Eökör Tinó 7. Üsző Tinó 13. uo. V. 331.

PPBod. m. iuvenulus; ein kleiner, junger Ochs. Az üsző belé van zavarva, mert a tinó mindég hím, az üsző nőstény.

Tinófalka — Bugacz, T. M. I. — a mely nincs a gulyába beosztva.

***Tinógulya** — Debreczen — a hím szarvasmarha, a míg nincs jármolva, tinó és seregbe verve tinógulyát alkot. Bugaczmonostor — ha csupa tinóból áll.

***Tinóökröske** — PPI. — *Buculus*.

Tinós — Oklsz. — iuvenum habens. 1408: Georgium dictum Tinos. Zalai Okl. II. 337. 1557: Waccam barna tynos.

***Tinótulkó** — I. Tulkó.

***Tinótulyok** — PPBod. m. — *Bucola*; ein junges Kalb; junge Kuh.

Tisztitt — Háromszék m., Nyr. 9 : 41. — a szarvasmarha tisztítja magát félidejű hasasságára.

***Toppint** — Marosszék — vö. Rárug, Tappint.

***Toppogat** — Edvi Illés Pál — az üzekedni vágyó tehén = nyugtalanodik.

***Tőgy** — általában, az irodalomban tőgy — egy az emlővel, de leginkább a tehéné. Közmondás: „A tehén szarva közt keresi a tőgyit“. A tehén tejelő, szoptató szerve. Négy szoptatója: esecs.

Tőgyel — Szentés, Nyr. 8 : 331. — a tehén, mielőtt megellik: megtelik a tőgye tejjel.

***Tőke** — Bugaczmönostor — egyazon gazdának a gulyában levő jószágá. Nappal együtt legel. Éjszakára „összefekszik“ (l. o.). Vö. Falkajószág.

Tőkegulya — Békés m., gr. Wenckheim urad. — az, a melyből a czifragulyát egészítik ki. Vö. Anyagulya.

***Tölgy** — Edvi Illés Pál — derék és vastag tejes-erek, a jó tehén ismertető jele. L. Tőgy.

***Tőrek** — Kiskunhalas és sok helyen — l. Izék, Izik. Nagykun-ságon, Nyr. 21: 332., apróbb az izéknél.

Törköl — l. Türköl.

Törs-guja — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 90. — L. Törzsgulya.

***Törzsgulya** — Debreczen — a szilajon tartott gulya, mely éven át nem kerül tető alá. L. Törsguja.

***Tőve** — Lengyeltóti, Mezőkövesd, Peszér-Adacs, Bükkösd — a farknak.

Tőzeg — Alföld — a szarvasmarha lepényszerű száraz hulladéka, jó tüzelő. A lakos szedi halomba.

Trágya — Gombocz, MNy. I: 254. — bellaria, electuarium, tragemata. A régiségben nyalánkság. A régi magyar nyelvben ennyit jelentett: „trágyát is csinálj hozzá gyömbérest. Az trágyát úgy csináld, hogy két annyi legyen az nád-méz, mint az fahéj vagy a gyömbér“. Szakács Tud. Szarvas Gábor szerint görög *τραγάμμα* = nyalánk-

ság > közép. latin tragemata és tragea > magyar trággya, Molnár Albert, trággya. A trágyáz szó mai jelentése még alig 250 éves. — **Trágya** — Oklsz. — laetamen. 1683: Minden ökör után egy-egy szekér trágyával tartozik.

Trágya-hordás — Oklsz. — vectura laetaminis. 1700: Mind szüretkor a terhordástul s mind pedig az trágyahordástul téiben és tavasszal, az marhás emberek és szekeresek képtelen fizetést szoktanak a megszorult gazdáktul venni. M. Gazd. tört. Sz. I. 84.

Trágyázat — Oklsz. — fimus. 1719: A marhának tartása más-kép is hasznos, de a trágyázatja szükséges a majorságbeli földeknek kövéritésére is. M. Gazd. tört. Sz. III. 97.

Tretina tehén — Oklsz. — species tributi jobagionalis. 1594: Tretina tehennel tartoznak esztendeig 6. (Maron, Szilágysomlyó mellett). Az varhoz minden ember egi vagho tehennel tartozik, melliet eők tretina tehennel hynak. (Kerestelek, Szilágysomlyó mellett). Vö. Vágótehén. A Tretina a tót harmad.

Tujok — Gyergyószentmiklós, Kl. — 3—5 éves ökör. Vö. Tulok.

***Tulizni** — némely helyen — a szarvasmarha türkőzése. Kiskun-ság, Nyr. 27: 141., a szarvaival öklel.

***Tulkó** — Kecskemét — a bugaczi gulyások így mondták: „két éves, vastagszarvú *tinó tulkó*“.

†**Tulkocska** — PPBod. m. — *Juvenulus*, ein Kalb.

Tulok — Gyergyószentmiklós, Kl.; Pirtos Váralja, Udvarhely m., J. J.; Rava, Udvarhely m., J. M. — 3—5 éves kiherélt hím szarvasmarha; azontúl ökör. Kort jelent, ezért Kecskemét 1597. évi jegyzők. tehénre is alkalmazza: „negyedfü tuloktehén“. T. S., Nyr. 32: 156. — Heves m., Nyr. 7: 41 = tinó; Kemenesalja, Gömör m., Székelyföld, Tsz. 2—3 éves ökörtinó. Göllnicz völgyi németeknél Nyr. 25: 299.: fiatal ökör; Murm. 1533: vitulus; Schl. szój. Tuluk = Bidens, juvenulus; Gross. I: 119: juvenus, adultior. PPI. 1708: juvenus; Sz. F. B.: tuliok. *Oklsz.* 1318: Tulucmezey; 1408: Octo pecora vulgo tuluk; 1503: Decem et octo Boves adhuc nondum jugum trahentes wlgariter Thwlok nuncupatos, 1549: Tawaly twlkok. 1584: Harmadfy tulyok eg Harmadfüre kelendő izö tyno. 1588: Az 16 thulyoknak ara az kyth a falukon kv wagnak teszen. Tulok a régiségben tehát növendék marha. Vö. hím tulok (tinó), ökörtulok, tínótulok, tujok, tulkó, tulkocska tuloktehén, tuluk, twly. — I. Ferdinánd okl. 1529. Közös pénzügyi levéltár: Oesterr. Gedenk buch 32. köt. 1529 július 15. Budweiss, T. S., Nyr. 32: 156. — „de juvenco, Germanico *Terz*, Hungarico *tulok*, Slavonico *junetz* apellato“ azaz a *harmadfü tinót hívták tuloknak*. Néhol azonban még a negyedfü és az ötödfü tinót is tulok néven nevezik; sőt *Kecskemét* vidékén még a *hetedfü tinó is tulok* számba

ment, *ha még járomba nem fogták*. — Hajduböszörmény — öreg pásztorok: Török Sándor és Király János egykori számadó gulyások bémondása szerint a *tulok* ifjú szarvasmarhát, ivar különbségnélkül jelentette. — T. S. — a XVII. században a harminczadosok értelmében az a jószág, mely még nem hordott igát; mihelyt rátették, *marha* lett. — *Leginkább az ifjú szarvasmarha; néhol a tinóval egyértelmű. 1231-ben Gugh Comes alapítványában „*Tuuly*“ általánosan a szaporulat értelmében. Az Oklevélszótár a Twlyt tavalyinak értelmezi. A régiségben „*Twly*“ ifjú ökör, de tehén is; egyértelmű a *juvenus*-szal. L. Tulok és Tuloktehén, de leginkább szaporulat értelmében.

Tulokbőr — Oklsz. — 1387: Tulyokbőr.

Tulok pénz — Oklsz. — 1640: *Tulok penzt*, az ártánypénzzel egy okmányon.

Tuloktehén — T. S. — negyedfü, kecskeméti jegyzőkönyv, 1597. Bizonyítja, hogy a tulok kort jelent, mert itt nőstényre van alkalmazva.

Tuluk — Magyarországi oláh, Nyr. 17: 69., 17: 163.; Erdélyi Érczhegys. mócz, uo., 34: 319. — tuluc = tulok (móczoknál két éven aluli ökör). Bszsz. bidens; Schl. sz. j. Bidens, juvenus.

Tusál — Munkács, Nyr. 27: 111. — döfköd: „a bornyú tusáli az annyát“.

Tutika — Somogy — az a cső, a melyen a sót stb. a barmok szájába eresztik. Nyr. 3 : 231.

Tücski-hajcski — Alföld — lábasjóság. Nyr. 15 : 281.

Tülök — Nagykunság — marha szarvából csinált kürt. Nyr. 16 : 525.

Türköl — Nagykunság, Nyr. 16 : 525.; Szatmár m., uo., 11 : 285.; Sz. D. 89., 193.; Székelyf., Tsz., döf, öklel. Vö. Törköl, Merkel.

Türkös — Csík m. — az olyan szarvasmarha, mely társaival mindig öklelődzik. Nyr. 26 : 429.

Türső — Kalotaszeg, Nyr. 20 : 468. — a béres felől fogott marha; ab túlsó. Vö. Befogás.

Türük — Ada, Bács m. — tülök. Nyr. 27 : 411.

***Tüsző** — Ünő: *Bucula* PPl. (1708.). A T. Páriz-Pápainál, sajtóhiba, helyes az Üsző.

***Twly** — 1231. — nyilván a tuloktól — junix — ered s úgy látszik olyan értelme is volt, mely mindenféle szaporulatot, a melybe a javadalom élvezője részesült. Az Oklsz. *tavalyinak* mondja. Vö. Tulok.

Usztató — Oklsz. — Czuczor-Fogarasi szerint helyiség a tóban, folyóban, a hol a barmokat usztatni szokták. 1435 : Possessio Wzthato. 1480 : locum aquosum Vzthatho. 1548 : stagnum Wzthatho.

Ümelelő tehén — Vö. imelő tehén.

Ünő — Gyergyó, Nyr. 34 : 260.; Gyergyószentmiklós, Kl., Rava, Udvarhely m., Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173.; Székelyf., Tsz. — *ünő*, moldvai csángó i. h. Bszsz.: *ynő*; Ver. 109.; PPl. 1708. (itt a „*Tüsző*“ sajtóhiba); Sz. F. B. *inóh*; Schl. sz. j. *ine*. L. Tüsző. Melius: Szt. Jóbkönyv. ford. Várad, 1565. p. 51., Nyr. 22 : 546. : „a hitlenek ökör-bikai megbornyúztatják az *ünöket*“; Szelestey Miklósné végrendelete 1558.; Nyr. 28 : 22. „Az en gyermekymnek Layosnak es Janosnak wagyon ekre üj, twlok ij, *Ine*, üj“ — I. *Üsző*, azaz: nöstény szarvasmarha az első teherbeesésig. Oklsz. 1251—1281 óta ismeri. Vö. Üszőborjú, Üszőtínó, Ünyó.

***Ünőborjú** — *Vitula*, S. K., Kr. I. 49. — fiatal, nöstény szarvasmarha az első teherbeesésig. Vö. Ünőbornyú.

Ünőbornyú — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — ♀szarvasmarha az első teherbeesésig. Vö. Ünőborjú.

Ünőtínó — Gyergyószentmiklós, Kl. — 1—3 éves ♀ borjú.

Ünyó — I. Ünyó.

Ünyó — Moldvai csángó, Nyr. 30 : 173. — üngő, I. Ünő.

Ünyöilődik — Tokaj, Nyr. 24 : 240. — nyugtalankodik.

Üszék — Balaton, Zalai part, Nyr. 21 : 524.; Veszprém vid., Nyr. 19 : 575.; *üszéng*, Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25 : 192.; *üszénk*, Ibafa,

Baranya m., Nyr. 20 : 287. — L. izék. Vö. Üzék.

Üszéng — l. Üzék.

Üszénk — l. Üzék.

***Üsző** — Munkácsi szerint — alán elem, régi alakja *íze, ysew*: juvenca, bucula, vitula = a tehén, mielőtt borjazott volna. — ***Üsző** — Lengyeltóti, Pusztaszanda, Jász-nagyknuszolnok m. — szarvasmarha, nőtény addig, a míg teherbe nem esik; ekkor tehén lesz. (Hortobágy: egy éven túl.) Balatonmell., Pápa vid., Tsz., Gömörben, Nyr. 22: 525.: *iszéő*. *Gross. I. 120.: juvenca; Schl. szój.: *ize* juvenca; Bszsz. *ysew*; Oklsz.; 1542: Vacce *iszew* vituli; 1549: negyedfő harmadfő es thawaly *izók*. Vö. Iszeő, Kanczaborjú, Rugott üszőborjú, Ünő, Üszőbarom, Üszőborjú, Üszőtínó, Tavaji üsző. *Békésben 4 éves korig a ♀.

***Üszőbarom** — Kecskemét — tenyésztésre még nem bocsátott ifjú nőtény szarvasmarha.

Üsző-borjú — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:187. — *Szandapuszta, Vitulus juvenca. Vö. üszőbornyú; fiatal nőtény szarvasmarha (Englb). Kreszn.: vitula. Sz. F. B.: *üsző borju*. Bugacz, T. M. I.

***Üszőbornyú** — Mezőkövesd — az üszőborjú.

***Üszőgulya** — Kecskemét — üszőkből álló gulya.

***Üszőgulyába verni** — Kecskemét — l. Verni.

Üszőtínó — M. A., Nyr. 22: 546. — Oklsz. 1587: harmadfőre

kelendő *izo tyno*; 1597: Harmad-fira menendo *üszeo téno*. 1702: Üsző tinó. Juvenca.

Üszőtínócska — Oklsz. — juvenca parva. 1696: üsző Tínočka. Adal. Zemplén vm. tört. 10:216.

Üzék — Veszprém és Győr m., Nyr. 21 : 524. Vö. Üzék.

Üzekedik — l. Üzelkedik.

***Üzelkedik** — Edvi Illés Pál, 1841 — a szarvasmarha párosodása. L. Coitus. Vas m., Nyr. 30 : 99. *izékédik*.

Üzőre fog — Mátyusföld, Nyr. 17 : 523. — üzőre fogja a bika a másodfő üszőt: coitalni akar vele.

***Vadjában** — általánosan — hágatni, ha az ivarok nem hozatnak, vagy záratnak össze, hanem természetüket önkényt, szabadon követik.

Vádolni — Somogy — vállalni, innen elvádolni = elvállalni, pl. a fiavesztett anyajuh más bányát. A miveltebbeknél is így: vadúnyi formában.

Vágó barom — Oklsz. — pecora mactanda. 1559. Vago barom. Levágásra való.

Vágócska — T. S., Kecskeméti jk. 1712. — a pesti alispán Kecskeméttől vágócskát = vágómarhát kér.

***Vágómarha** — már a régiségben is — marha, a melyet fogyasztásra leölnek, vagy a mely erre alkalmas. Vö. Vágócska. *1727. Esztergom város.

Vágó tehén — Oklsz. — vacca ad cultrum destinata. 1518: Wagho tehenth egyget. 1594: Az varhoz minden ember egi egi vagho tehennel tartozik, melliet eök trethina tehennek hynak. Keres-telek, Szilágysomlyó mellett. Vö. Tretina tehén.

Vájceér — Hilib, Futásfalva, Háromszék m. — svájci tehén, ab „Svajczer“. Nyr. 38:238.

Vaklics fekete tarcsa — Kecskemét, 1598., T. S.; Nyr. 32:159. — marha. *Ha szeme körül fekete gyűrű van.

***Vaszora** — Lengyeltóti — a bika penishüvelyé.

***Vaszora szőr** — Lengyeltóti — a bika penishüvelyének bojtos szőrözete.

Vegyesgulya — Békés, gróf Wenckheim urad. — eladónak, igaznak szánt marhák gulyája.

***Vehem** — általános — a magzat, innen vemhesség = terhesség. Murm. 1533, pullus.

***Veret** — Kemenesalja, Göcsej, — vedlik, szőrét változtatja a marha. Tsz. 383.

***Veretés** — Debreczen, Kecskemét — a „tinót az ökörsordából a tinógulyába kell veretni“, arra vonatkozik, hogy az össze-szokott állatokat csak veréssel, hajszolással lehet elszakasztani és máshova beosztani. Vö. Verni.

***Verni** — Kecskemét — a marhábol alkotott külön seregekre nézve ilyen alkalmazásban. Űszó-

gulyába verni = közéereszteni. Ökörsordát szétverni = föloszlatni. Gulyába veretni = beosztani; de egyesíteni is. Vö. Szétverni, Összeverni, Veretés. — **Verni** — XVII. század, de általános is — a mezőre *kiverni*, a csordához *verni* = csatolni. Nádasi Ferencz artikulusai 1649.

Vértál — Fehér, Vas m., Tsz. — vértályog. Vö. Vértán.

Vértán — Fehér m., Vas m., Tsz. — l. Vértál.

Vesés ökör — Csákberény — erős, megtermett ökör. Nyr. 43:46.

Vetél — Kassai, 1831, Nyr. 1:379. — megvet, elvetél = abortum facit. A tehén elvetéli borját: ha korait szül.

Vezérökör — XVIII. sz. — mely a farka élén járt és nagy kolompot viselt. Vö. Harangos, Kolompos.

Vika — Apatin, Bács m., Nyr. 24:580. — viké; Óverbász, bácskai sváb: wike. Nyr. 26:231. = bika.

***Villog** — Szeged, Tsz. 386. — hirtelen ide-oda, nyugtalanul tekinteni. A szilaj marha is villog, mikor ismeretlen, veres, fekete vagy kékrűhás embert lát.

Virágos tarja — Böny, Győr m. — l. Tarja.

***Vissza-bogározik** — Udvarhely m., Mtsz. I. 149. — Vissza-fut. „Még tehent is hármat hoztak, de mind visszabogároztak.“ L. Bogárzás.

Vonóbarom — Oklsz. — jumentum. 1597: Nynchen wonyo barma. 1669: Négy vonóbarom után jól megrakott szekér fa rossz uton 60, jó uton 48 denár. Két vonóbarom után 36, jó uton 24 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 95.

Vonómarha — Oklsz. — pecora jugalia. 1669: Télben hat vonómarha után 1 nyári szekér széna 3 frt 60 den. Nyárban 2 frt 50 den. Négy vonómarha után télben 2 frt 25 den. Nyárban 1 frt 25 den. M. Gazd. tört. Sz. I. 95. 1689: Egy Szoltissághat adnak fel szerkeret, Vono Marhat 2.

Vonóökör — Oklsz. — jumentum. 1587: Wonyo ökör.

Vonósmarha — Kolon, Nyitra vid., palócz, Nyr. 33:462. — igásmarha. L. Vonyómarha.

***Vonyómarha** — 1762, Pozsony megye stat. — igás marha. L. Vonósmarha.

Vonyóökör — T. S., K. p. ü. lev., 1679. — igás ökör; a sárvari urad. összeírása.

Vörös bika — tehén, macska és tüzes bika, a Dunántúlon a bosszúszülte felgyújtás, MNy. II: 125. — pl.: „Majd neki ereszttem a házának a vörös bikát.“ „Még fölböki az asztagjukat a vörös bika“.

Wike — l. Vika.

Zabja — Tokaj, Nyr. 24:335. — van a marhának, ha a szája széle felette szálkás, mintha zabszemek csüngenének sorjában rajta.

Zesztre — „Ostorpattogással hajtják be az udvarra a Varga Erzsi hozományát, a „zesztré“-t. Négy szép fehér tulok, két fejős bivaly, tehenek és sertések lépegetnek az új lakás felé, a „hérésszesek“ pedig ujjongva lepik el az udvart“. Gyarmathyné „A fiatal pap“ című regényében. Nyr. 16:143.

Zesztre bornyú nagyra jöjjön — Kalotaszeg Nyr. 16:143. — ? Gyarmathy Zsigáné „A fiatal pap“ című regénye.

Zömök szabású — Debreczeni jzók., 1688, T. S., Nyr. 32:157. — ökörről: alacsony.

Züllik — Kóvár vid., Ipoly-völgye, Nyr. 16:514. — elzüllik a tehén v. birka, elveszti a tejét. Vö. Elapad.

Tej és termékei.

Colostrá — Sz. M. — első tej a borjúellés után. A népnyelvben számos változatban: gulászta, gulajsztra, gurászta stb. Vö. Fecs-tej.

***Csőrülni** — Göcsej, Mtsz. I. 354. — fejni: „Csőrüd meg a tehenet“.

Csurdít — Palócság, Nyr. 23:284. — megfej. Ha sok tejet ad a tehén. Ellentéte: *mégcséppent*. L. o.

Csúrol — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26:139. — „Megcsúroltad már a tehenet?“ Tolnam. tájszó.

***Csurrant** — Csallóköz, Mtsz. I. 348. — fej (tehenet): „Röktön

csurrants, mert majd kihajt a rikkants.“

Fecs-tej — Háromszék m., Székelyf., Mtsz., Nyr. 26:435., Abauj m., uo. 4:477. — *fecs-téj*, Balatonmell., Tsz., colostrum. A tehén megborjazása utáni 1—2 napon át fejt tej. PP. 1708 (fets-téj) és Cz. F. szerint a gyermekágyas asszonyok előteje is. Így Ipolyságon Mtsz. Olaszban *féccia* Nyr. 26:435. Lexicon Budense nyomán, Alexics szerint Nyr. 17:369., magyar elem az oláhban. Arany is ismeri, Nyr. 23:370. Vö. Fes-tej, Fest-tej, Fesztes tej, Fesz-tej, Föcs-tej, Föcs-téj, Fösz-tej, Frecs-tej, Fröcs-tej, Gulásztra, Pec-tej.

Fej — vö. Csóriül, Csurdít, Csúrol, Csurrant, Eeselkedni, Hüvejkél, Megcseppent, Megcsurrant, Meghivejkél, Összefejni, Ükönnyi.

***Fejőszék** — Bükkösd — mint a csizmadiáé, de egy lábú, kerek, kivájva, a fejőshöz szíjjal a farra csatolva.

Fes-tej — Székelyf., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Fest-tej — Csíkszék, Tsz. — l. Fecs-tej. Nyr. 26:435. szerint fest-tej sajtóhiba is lehet.

Fesztes-tej — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19:45. — l. Fecs-tej. Nyr. 26:425. szerint ez az alak népetymologia.

Fesz-tej — Székelyf., Mtsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Föcs-tej — Arács, Zala m., Nyr. 22:192., Abauj m. uo. 33:22., Baja, uo. 33:530., Szaboles m., uo. 9:136., Sárvár, Vas m., uo. 26:192. — *föcs-téj*. Mohács, uo. 27:111., — *föccs-tej*. Répezemell., Mtsz., l. Fecs-tej.

Fös-tej — Székelyf., Mtsz., Nyr. 26:435. — *föstéj*. Kállay gyűjt. Tsz., l. Fecs-tej.

Fösz-tej — Székelyf., Mtsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 26:435. — l. Fecs-tej.

Freces-tej — Abauj m., Mtsz., Nyr. 26:435., 4. 477. — l. Fecs-tej.

Fröcs-tej — Baja, Nyr. 33:530., Abauj m. uo. 33:22: — l. Fecs-tej.

Gujesztra — Tállya, Nyr. 4:477. — l. Gurászta, Colostrum.

Gulajsztra — Nyr. 24:176. — l. Gurászta, Colostrum.

Gulászta — Debreczen, Nyr. 7:189.; Zilah, uo. 28:238. — a tehén ellése után először fejt tejből készült zsendicze. Szatmár m., Nyr. 11:284.; Érmellék, uo. 29:334. a. m. *gurászta*, l. o. Arany is használja, Nyr. 23:570.

Gulásztra — Szatmár, Tsz. — l. Gurászta, Colostrum. Szaboles m., Nyr. 9:136.

Gulesztra — Tállya, Nyr. 4:477. v. gujesztra — l. Gurászta Colostrum.

Gurászka — Beret, Abauj m., Nyr. 3:523. — l. Gurászta, Colostrum.

Gurászta — Beret, Abauj m., Nyr. 3 : 523.; Alsófehér m., magyar, Lz. 121.; Nagykőrös, Nyr. 36 : 382.; Szentes, uo. 8 : 187.; Szőkefalva, Kisküküllő m., uo. 15 : 336. — a tehén borjazása utáni 1—2 napon át fejt tej. Kunságban aludttej, Nyr. 10 : 329. Vö. Fecs-tej, Gujesztra, Gulajsztra, Gulászta, Gulasztra, Gulásztra, Gulesztra, Gurászka, Gurásztra, Gurásztatej, Kulajsztra; Zangura, I. Colostrum.

Gurásztatej — Forróencs, Abauj m., Nyr. 28 : 421. — I. Gurászta, Colostrum.

Gurásztra — Tokaj, Nyr. 23 : 384. — I. Gurászta, Colostrum.

Haszon — Somogy m. — a tehén haszna: tej, vaj, tejföl ad normam tyúkhaszna = tojás. Nyr. 35 : 190.

Hirnyókázik a tej — Kalotaszeg — mikor főni kezd; pillésedik. Nyr. 29 : 479.

Hüvejkel, meghüvejkéli — Szentes, Csongrád m. — a tehenet *megfeji*; a fejes a hüvelykujj segítségével történik. Talán inkább pillanatnyi képzés, mint állandó szó. Nyr. 16 : 94.

Író — Csík m., Nyr. 7 : 236., Csikszék, Tsz. — köpült, vert tej. Schl. sz. j.: mulsum.

Jó-ja — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 84. — a *tejnek* = föle, java.

Kószilt — Tatrang, Brassó m. — összefutott tej. Oláh elem a m. nyelvben. Nyr. 23 : 249.

***Köpü** — Balatonmell., Tsz. 120. — tejfelt rázó edény vajverésre.

Köpülni — általánosan — a köpülőben tejszínből vajat verni.

Köpülő — általánosan — vajverőedény és lyukasztott verője.

***Körösztvessző** — Szegedcsönögöle — # fakeret, a melyre a szűrőruha jön, melyen át a tejet szűrik.

Kulajsztra — Kassa, Nyr. 25 : 384. — a tehén borjazása után fejt, összefutó tej. Vö. Kuraszló, Kuraszló, Kurászta, *Gulásztra* = Colostrum.

Kuraszló — Bukovina, Nyr. 23 : 296. — I. Kurászta, Colostrum és Nyr. 6 : 472.

Kurászta — Alsófehér m., magyar, Lz. 46. — borjazás után fejt összefutó tej. Vö. Kulajsztra, Colostrum.

Küpillő — Csík m. — az a karesű fenyűfaedény, melyben a tejet megköpülik, hogy a vajat kiválasszák. Nyr. 7 : 332.

***Leadni** — Edvi Illés Pál — a tejet, mikor fejik, kiengedni.

***Lésza** — Göcsej — vessző v. szalmakosár a túrószáritáshoz. Más vidéken *kóficznak* hívják = cserényágy, szalmanyoszolya. Kemenesalja: a „dikó“. Tsz. 240.

***Mag** — Kecskemét — cserényezés, babszemmagyságú piritott kenyérbél a tarhó oltására.

Megaggasztalódik — Szentes, Mtsz. — a tej = összezsomósodik, megalszik.

Megaggik — Palóczság, Mtsz. — a tej = túróvá keményedik.

***Megaludtatni** — tejet; Háromszék m. — Utsz. I. 41.

Megcseppent — Palóczság, Nyr. 23 : 284. ; Háromszék m., Csik m., uo. 26 : 331. — megfej. Vö. Csurdít.

***Megzúlni** — Bodrogeköz — ha a tehén felszarítja a tölgyét. Megülledni, Vas m., Tsz. 256. = a tehén teje elapad.

Nyiret — Kalotaszeg, Nyr. 17 : 526. — leereszti a tehén a tejet.

Ótás — Keckemét, Tsz. — fölözetlen, édes tejből készült túró.

Pec-tej — Barkóság, Nyr. 32 : 524. ; Gömör m., uo., 23 : 45. ; Nógrád m., uo., 4 : 142. ; Palóczság, uo. 6 : 93., 22 : 78. ; Rimaszombat, uo., 5 : 229., 26 : 435. és Borbás Vincze uo., 4 : 225., péc-tej, pecz-tej = a tehén borjazása után fejt, felforraláskor (gurasztává) összefutó tej. Vö. Fees-tej. *Colostrum = colostrum: borjazás után első tej.

***Pitli** — Tsz., Baraenska, Fejér m. — sajtár. Tsz. 300.

***Póczdeszka** — Selye, Marostorda. Vö. Sajtópocz.

Szérdéktúró — Szentés — aludttejből csinált túró. Vö. Szérdiktúró * = tehéntúró. Nyr. 8 : 332.

Szérdik — Bihar m., Nyr. 4 : 183. ; Répezemellék, Sopron m., uo., 2 : 561. — aludttej. Ebből

készül a szérdiktúró. I. Szérdéktúró.

Szérdiktúró — Bihar m., Nyr. 4 : 183. ; Hajdunádudvar, uo., 37 : 375. — friss tehéntúró. Vö. Szérdéktúró.

Szitka — Bagota, Komárom m., Nyr. 25 : 478. — tejszűrő, lószőr szövet.

Szőkrön — Sopron m., Nyr. 6 : 373. — „olan ládaforma, a kibe a tejet szoktyák tartani“.

Szurutyka — Tsz. és Kiskunhalas, MNy. I : 165. (Gombocz) — aludttej (vert aludttej). Cseh: syrovátka, tót: srvatka.

***Tarhó** — Bugaczmónostor — oltott tehéntej: pásztorok eledele. Felforralt tejet pirított kenyérmaggal oltanak meg és hűtik. Gulyások fő eledele. Csongrád, Nyr. 9 : 90., Debreczen, uo. 3 : 563., ua. A Schl. szój.-ben: *taruh*. Később tarh, tarhó. PPBod. 1782 : taroh. Cseh-tót: tvarok, orosz : tvarog. Gombocz, MNy. I : 165. Vö. *taryk*.

***Taruh** — Schl. szój. — I. Tarhó.

Taryk — lefölezött és akkor „megfözött“ aludttej, *tarhóféle*, Przewalskij, Reisen in der Mongolei 1881, p. 345. Nyilván egy a magyar gulyások tarhó tejeledelel, keletfelé kitünő nyom.

Té — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — tej.

Téh — Hajduszovát, Nyr. 26 : 189. — tej.

Tehénfaggyú — Oklsz. — sebum bubulum. 1594; Restal az varban tehén faggyu font 119.

Tehén haszna — Légrád, Nyr. 43:43. — tejtermék.

Tehén haszna — Oklsz. — lac = tej. 1717: Annak utánna senki a' tehenemnek *hásznát* el nem veheti. Borsod m. jegyzők. Vö. NySz. tyúkhaszna — tojás.

Tehen sait — Sz. F. B. — Caseus bubulinus.

Tehéntúró — Oklsz. — 1669: *Juhtúró* fontja 9 denár. *Tehéntúró* fontja 6 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 89. Caseus vaccinus — ez a tót *tvaroh*, nem azonos a *tarhó*-val, mert ez oltott, amaz nem.

Tej — lac. Sz. F. B.: tey. Hajduszováton té, téh Nyr. 26:189.; Ormánság, Baranya m., Tsz.: téj. Oklsz. 1351: in possessione Teyfolua. 1388: villa Teyfalu. 1413: Petro They. *Csongrád, W. J. Babona: Ki fecskéfészket elpusztít, annak tehene véres tejet ad.

Tejázalék — Győr m., Tsz.; *tejázalik* uo. Nyr. 8:523.; *tejházalék*. Bánfa, Baranya m., Nyr. 26:141., tejneműek (tej, tejfel, túró).

Tejázalik — l. Tejázalék.

Tejfől — Cremor: a tej föle. Schl. szój.: teyfel. Oklsz. 1416: Ladislaum Teyfel. 1531: Lac et theyfel emi. 1544: Vöttem teyfelt beleshez.

Tejházalék — l. Tejázalék.

***Tejpille** — Barkó szó, Tsz. 360. — tejhártya.

Tejverő dézsa — Székelyf., Tsz.; *téverő dézsa* Nagyúny, Háromszék m., Nyr. 36:328. — vajköpülő faedény.

Téka — Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8:234. — faszekrény, melyben a tejesedényeket szokás tartani.

Tődöklő — Sárköz, Nyr. 32:463. — „hosszúkás sajtár, melynek alsó részén a dongalyukba illő cső van“.

Urda — Kúvár vidék, Ipolyvölgy, Nyr. 16:514. — a tehének bornyazás után kifejt sűrű teje. Vö. Orda a *juh* alatt.

Ükönnyi — Göcsej, Nyr. 5:35. — fejni.

Vaj — Schl. szój., Ver. 14. — butirum. Gombocz szerint finnugor eredetű, finn: voi; mordvin: vaj; lapp: vuoj, vuj; votják: vëj, vüj; osztják: voj; vogul: vāj, MNy. I:164. = zsiradék, vaj; köpüléssel az aludt tejszínből készül. Keckemét, Kada in litt. „A gulyás nem készíti“.

Vajcsepü — Erdővidék, Nyr. 9:42. — vajolvasztásnál a lábas fenekére lerakott csapadék v. *sonkoly*.

Vajpézn — 1492: Rakpenz (= rákpézn) aut *way penz* (D. L. 36992). Nyr. 1:377.

***Vajverő** — Selye, Maros-Torda m. — lyukasztott korong, középennyéll.

Vert tej — Székelység, Székelyf., Tsz., Nyr. 4:328., *verté*, *vert téj*; Hétfalu, Brassóapácza vert téj, Nyr. 31:50. — savanyú tej (a melyből a vaját kiköpülték). *Vö. *zára*, a tót *emar*, de *zwará* is.

***Véska** — Székelyf., Tsz. 384. — rostakéreg, melybe a sajtot belenyomják (sajtforma).

Vetrecze — Oklsz. — Lario-lassum. 1544: Tehenhust wetreczennek 2 fontot. 1572: Vetrecenek leues kenyere. 1572: Vetrecennek swtny tehenhust. Kolbaszt netrecen mele swtny. PPBod. 1767 szerint sült szalonnaszelet.

Zangura — Hajdunádudvar, Nyr. 37:375. — a gurászta. L. *Colostrum.

***Zsajtár** — Kiskunhalas — az a faedény, a melybe a pásztorok fejték. Csongrád m., Nyr. 6:373.; Patóháza, Szatmár m., uo. 18:432.; Szatmár m., Tsz., ua. Vö. Sajtár, Zsejter, Zsétár, Zséter, Zsotár; a tót Sochtár.

Szarvasmarha szőre.

***Almás** — sok helyen — a szarvasmarha színeiről is, ha kisebb, halavány foltos elosztású. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32:293. (foltra vonatkozik).

Babos — tarka, foltos. Több helyen ma is használják. Vö. Mtsz. Gyöngyösínél:

„A szálkás Harpia (kopó!)
a kopár Sáresával,

Babos Leopárdnak egyfészkü
[társával].“

(Kemény János 371.) Nyr. 27:163. — **Babos** — Szentgyörgyvölgye, Nyr. 25:380. — családnév is. Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294. Oklsz. 1594, Kecskemét, Nyr. 32:158., tarka. — **Babos** — a régi nyelvben a m. tarka szín. „Négy ökör, egyik *babos ordos*, másik rőt kajla.“ Debreczeni levélt. 1667. Nyr. 35:119. — **Babos** — Debreczeni levélt., Széll F., Nyr. 22:518. — Négy ökör, egyik *babos ordos*, másik rőt kajla, harmadik kék, 1667. Barna babos ökör, 1686.

Baboskék — T. S., Nyr. 32:154. — ökör. XVII. sz. Debreczen.

Babos ordas — Debreczen, jzók. 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Babos őszordas — T. S., Nyr. 32:154. — ökör. 1594, Kecskemét.

***Balán** — Gyergyószentmiklós, Kl. — szőke. Szarvasmarha, oláh réven vett tót = belán.

Balán — Ditró, Csik m., Nyr. 43:41. — szőke.

Barna — holdas, fekete, kesely, *szárlábú*. Ökörleírás, XVII. sz., Kecskemét, Nyr. 32:154. Szeged, Nyr. 32:295., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. — **Barna** — Oklsz. — 1349: Vnacum duabus (bobus) Zewka et *Borna colore* Muzeum Kállay. 1359; Vnum bouem *barna coloris* Forrás? 1475: Duos boues vnum nigri coloris, alterum *Barna*. Muzeum, Kállay Nr. 1160. 1475: Duas vaccas fekethe Charna et alia thompa *Barna*. Muzeum,

Kállay, Nr. 1160. 1492: Vnam vaccam que vocatur Zelesbarna. Orsz. lvt. D. 36,398. 1521: Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris *Barna*. Muzeum, Kállay. 1557: Vaccam *barna* tynos. Muzeum, Bethlen. Vnum *barna* bicat et vnam vaccam, uo. 1690: *Barna* kék tavalyi bika borju. Debreczen, Lvt. Nyr. 22: 518.

Barnababos — T. S., Nyr. 32: 157. — ökör színéről, 1687. Debreczen; fehér földön, barna folttokkal. 1687, Debreczen, jzók., T. S., Nyr. 32: 157., ökör.

***Barna busa** — T. S. — ökör, XVII. század Debreczen; busa a fejről. Nyr. 32: 154.

Barna búsa — Debreczen, jzók., 1686, T. S., Nyr. 32: 157. — marha.

Barna holdas fekete kesely szárlábú — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha.

Barna kék — tavalyi bikaborjú, 1690, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22: 518. Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32: 158., ökör.

Barna kesely — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha. Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32: 157., marha.

Barna kis kuklya szarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32: 157. — marha. A kuklya egy a kukora-val = kis, majdnem koresszarvú.

Barnaszínű bikás forma — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32: 157. — marha.

Barnaszőrű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295.

Barna tarcsa — T. S. — szín, 1597, Kecskemét.

Barna tarcsa bubos — T. S., Nyr. 32: 158. — ökör, 1594, Kecskemét.

Barna tarcsa homály — Kecskemét, jzók., 1597, T. S., Nyr. 32: 159. — tulok = rosszul herélt.

Barnya — Felsőőrvidék — 1. barnaszőrű szarvasmarha, 2. pünkösdi búcsú és népmulatság (régente), melyre ilyen színű állatot vágtak le. Alsóór. L. Róke. Nyr. 32: 176.

***Bikaszemű** — H.-Hadház — szemök, mikor a szem környéke fekete.

Bodor — Barkóság — buja hajtású növény vagy *hosszúszőrű marha*. Nyr. 32: 520.

***Bojtí, bójtí** — Háromszék m., Mtsz. I. 152. — bojtosszőrű tinó: olyan szarvasmarha, melynek szarvaköztí homlokszőre nagyon bojtos.

Bonta — a régiségben is — két színű bicolor, leginkább a szarvasmarháról. — **Bonta** — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32: 158. — marha.

Bonta tinó negyedfü — Kecskemét, jzók., 1591, T. S., Nyr. 32: 158.

Borzderes — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32: 295., Szilágyság, uo. — mint a borz szőre.

***Bölicze** — Rava, Udvarhely m., J. M.

Bunta — Wagner Ferencz, Phraseológiája 1750. — szeny-nyes, motskos, item: tarkás, babos-tarka; bunta: maculosus; befleckt. L. Bonta. Nyr. 22:464.

Busa — Oklsz. — 1686: Busa ökör, Nyr. 22:518.; 1707., 1708., 1711., uo., ua. Zömök, nagyfejú.

Búsa fogatlan — Debreczen, jzók., 1678, T. S., Nyr. 32:158. — bika.

Búsa fogatlan bika — T. S. — XVII. század, Debreczen.

Busás-csorbás — T. S. — ökör, XVII. század, Debreczen.

Búsa szőke — Debreczen, jzók., 1686, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Buzadinnyeszőrű — (világos-sárga) Kevermes, Csanád m., Nyr. 32:295.

Csákóbarna tarcsa — Kecskemét, 1594. T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Csákószőke — Debreczen, jzók., 1697, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Csarna — 1583. Borsod m., végrendelet: „Az en eezemnek hagiok... ket boryus tehenet, az egyiket az kurtat, az masikat az barnat... Josanak egh Boryus tehent az *Czárnat*“. 1475: Oklsz. „vnam vaccam nomine chibere *charna* coloris“, „alias vaccas fekete *charna* et aliam“. Ezt az adatot is felsőmagyarországinak tartja Melich. E szó a közszláv *černō*:

fekete átvétele. Táji eltéréseket, l. Nyr. 29:271.

***Cseres** — Rava, Udvarhely m., J. M. — rozsdaszín; marha.

Csibak — *Háromfüre kelő csibakforma*, Kecskeméti jzók., 1728, T. S., Nyr. 32:159. — tinó.

***Csikó-üsző** — Kiskőrös — a pirosszőrű üsző. Vasárnapi Ujság 1901. 14. sz. p. 223. Petőfi Sándor atyjának hajtó lajstromából a nyolczadik tétel.

Csillagos — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — homlokán csillagforma fekete foltos szarvasmarha.

Csillapítás — Bugacsz, T. M. I. — „égetett kenyérhaj szagára lecsillapszik a marha mikor neki van lődulva“ a bogárázásra vonatkozik.

Csira — J., Balatonmell. — szarvasmarhánál: színes; vöröszínű; más helyen „tarka“ jelentésű. Felsőseged, Somogy m., Nyr. 32:293. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. (ált. jelzi a vörös és tarka szőrt). Fejér m., csak tehénről mondják és a. m. vörös-fehér tarka. Nyr. 10:186.

***Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyánál a kékes-fehér iriszes szem.

Csonkarót — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Czakókék — T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Czakó-kék szőrű — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Czibak — Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22:518. — Czibakszöke ökör 1690. Róteczibak ökör 1706. Czibak fennálló szarvú ökör, a toroka alatt egy kis fekete jegy 1709. Oklsz. 1690., Cz. ökör, Debreczen.

Czibakforma tinó — T. S. — 1728, Kecskemét. *Rőt.

Czibakszabású — Debreczeni lvt., Széll Farkas. Nyr. 22:519. — kék hegyes czibakszabású ökör. 1711.

Czibakszárú — T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Czibakszárú kék — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Czibakszöke — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Czifra — tarka. Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Pápa, uo. (tarka).

Czigányfekete — Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Czirnos — *Békés (tigris).

Czirnoszörű — tigris, macska, *Bugacz-Monostor.

Czitromszörű — Galambok, Zala, Nyr. 32:293.

***Daru** — szürke mint a daru-madár. Berzencze, Somogy, Csokonya, Hajduhadház.

Darus — így és nem Darvas — *Hajduhadház.

***Daruszörű** — Kecskemét — ökör, marhaszín. Bitangjegyző-könyv Székelyhid, Nyr. 32:295.

*Békés, Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294. Kevermes, Csanád m., u. o. *Lengyeltóti, *Mezőkövesd, Pápa, Nyr. 32:293. (sötétbarna). *Peszér-Adacs. — ***Daruszörű** — általánosan — lóról, *szarvasmarháról*, ha alapjában fehér szőre szürkés-kékes hús, mint a darutoll színe. Szeged, Pálfitanya, Lengyeltóti, T. S., ökör XVII. sz. Debreczen — **Daruszörű** — már 1691-ben = daruszínú; leginkább szarvasmarháról.

Daruszörű szöke ökör — Oklsz. — 1691. Debreczeni lvt. Széll F., Nyr. 22:519. 1594 Kecskemét, Nyr. 32:158. Pilo coloris gruini.

Darvadozik — Bugacz, T. M. I. — a marha mikor jól van lakva és széledezik.

Darvas — Kemenesalja, Nyr. 32:293. — *Pusztas-zanda, Szilágy-ság, Nyr. 32:295.

Egyszörű (egyszínű) fejrészőjke magyar marha — T. S. M. bikaviadal — hajtattott Nürnbergbe 1713-ban.

Fakó — Oklsz. — gilvus 1708, Fakó ökör. Debreczen, Nyr. 22:519. Engl. a fehér szarvasmarha, ha a fehér szín kevés sárgával és szürkével van vegyülve. — ***Fakó** — Gyergyószentmiklós, Kl. — Szarvasmarha színe. Marosvásárhely, Nyr. 32:295. *Firtos-Vár-alja, Udvarhely m., J. J. szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M. marha.

Fakó ökör — 1708. Debreczeni lvt. Széll. F. Nyr. 22:519.

Fehér — Hortobágy Turi Mészáros, MNy. VIII:188. — szarvasmarha farkbojtjának színe. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. szarvasmarha.

Fehérkesely — T. S. — ökör, hátuljára farkascsapás 1667.

Fehér, konyásszabású — Debreczen, jzók. 1700: T. S., Nyr. 32:158., ökör. Csámpás.

Fehértarka — Kevermes, Csánád, Nyr. 32:295. — Pápa u. o.

Fejér — sok helyen — szarvasmarha színe, ha árnyalat nélkül való. *Békés, *Csokonya, Marosvásárhely, Nyr. 32:295., *Peszér-Adacs, *Szeged, Pálfitanya, *Gyergyószentmiklós, Kl., szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M., marha.

Fejer babos — T. S., Nyr. 32:158. — tulok. Kecskeméti jzók. 1594.

Fejér babosnyakú — T. S., Nyr. 32:158. — marha, ökör, Kecskemét 1594.

Fejér kajlós kónya — Debreczen 1690, jzók., T. S., Nyr. 32:157. — ökör. Kajlás járású, kónyafülű.

Fejérkesely — Debreczen, jzók. 1667., T. S., Nyr. 32:157. — ökör, hátulján farkascsapás. Debreczen, jzók. 1679, T. S., Nyr. 32:158., ökör.

Fejérsárga — horgasszarvú Debreczen, jzók. 1664, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Fejérszöjke — T. S. — ökör. Kecskeméti jzók., 1594. Nyr. 32:158. marha.

Fejérszöke — Debreczen, jzók. 1639, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Fejértarka — T. S. — ökör, Kecskemét, jzók. 1594. Nyr. 32:158., marha.

Fekete — sok helyen — szarvasmarha színe is. Kurta fekete ökör, Debreczeni lt. 1708. Széll Farkas, Nyr. 22:520. — *Fekete — Rava, Udvarhely m., J. M. — marha. Galambok Zala, Nyr. 32:293. Gyöngyös, Nyr. 32:294., Gyöngyöshalász, Heves uo. Marosvásárhely (uo.) Szécsény, Nógrád uo., Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., uo., Marosvásárhely, Nyr. 32:295. *Fekete — Gyergyószentmiklós, Kl. — Szarvasmarha színe.

Feketeczifra — J., Balatonmellék — feketefehér, tarka, ha a fekete szín az uralkodó.

Feketeholdas — Nyr. 32:159. — felhajlott szarvú, T. S. ökör. 1598, Kecskemét.

Fekete kesely — T. S., Nyr. 32:158. — ökör, Kecskeméti jzók. 1594; feketeszínű, a csüdben fehér-lábú, keselábú.

Fekete ordas — T. S., Nyr. 32:158. — ökör. 1594, Kecskemét. *Farkasszórrel kevert.

Fekete tarcsa — T. S., Nyr. 32:158. — marha, 1594, Kecskemét.

Feketetarka — Kevermes, Csánád, Nyr. 32:295. — Szilágytság uo.

Feketetarka vaklics — Kecskeméti jzók., 1596, T. S., Nyr. 32:

159. — marha (*vaklith*nak van írva), szeme körül fekete.

Feketetarka vaklith — T. S. — marha 1594, Kecskemét. A szeme tája fekete.

Fótos — Szécsény, Nógrád, Nyr. 32 : 294.

Füstös — J., Balatonmellék — szarvasmarha színe, ha olyan, mintha füsttől eredne: barna elmosódva világosabb részekkel.

Galambszínű — egy a darvassal. Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.

Galambszőrű — l. Galambszínű. *Bugaczmanostor.

Gyilán — Ditri, Csík m. — fehérszőrű. Nyr. 43 : 41.

Hammas — Kemenesalja, Nyr. 32 : 294. — hamvas.

Hamvas — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Gyöngyös, Nyr. 32 : 294.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo.

Hattyúfehér — Gyöngyöshalás, Heves m., Nyr. 32 : 294. — tehén.

Hódos — B. Sz. D., 1784 — kecskéről. Hold a homlokán. — **Hódos** — Debreczeni lvt., Széll F. Meddő tarczta hódos tehén, 1667. L. Hódos ló. Nyr. 22 : 519.

Hódosodni — Szeged, Nyr. 35 : 120. — kopni.

Hóka — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. — homlokán fehér, többi testrészén feketeszőrű szarvasmarha. *Rava, Udvarhely m., J. M., szempillái s orra fehérek.

Gyöngyös, Nyr. 32 : 294. — **Hóka** — S. I. 1808 = holdoska, holdka, hóka.

Holdas — az olyan marha, a melynek homlokán fehér folt van. Debr. lvt. 302. „Hagiok Mathenak ket tulkót, az ezerezet és az fekete holdast. — **Holdas** — Alföld — ha barna v. fekete szín mellett homloka fehér. — **Holdas** — Oklsz. — vacca macula alba in fronte insignis. 1667: Meddő tarczta hódos tehén. Debreczen, Nyr. 22 : 519. : tarczta = tarka. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293.

Homáj — Kölesd, Tolna m. — szarvasmarha jelzője; t. i. nem tiszta magyar fajta, szemeszöre, farkaszöre, füle hosszúszöre szőkés-fehér, az orra is, az egész marha kissé halvány, vörhenyeges, szóval *ujan homáj*, mint a hogy a kölesdi ember magyarázta. Legtöbb helyen rosszul herélt hím. Tiszadob, szőke. Tehénre mondják, de emberre is. Nyr. 31 : 215. 20 : 285.

Homály — bizonytalan színű. *Peszéradacs, *Szeged, Pálfitanya (vörös). Szilágyság, Nyr. 32 : 295. — **Homály** — Kecskemét — „homályüsző, csákószarvú“. Bitangjegyzőkönyv. Néha színről, mikor bizonytalan; leginkább bikáról, ha rosszul van herélve.

Homályos szőke — T. S. — ökör. 1664, Debreczen, jzók., szín szerint bizonytalan. Nyr. 32 : 157.

Homálytulok — T. S. — 1597, Kecskemét; fiatal, rosszul herélt, bikás.

***Hőke** — Marczal vidéke, Tsz. 168.; Nyr. 35 : 121. — kesely v. sárgás, fehér színbe vegyült ökör v. tehén.

***Jeges** — Lengyeltóti — a marha színe, mikor fehér, jégre emlékeztető.

Kávébarna — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32 : 295. — tehén, nem népies.

***Kék** — sok helyen — a szarvasmarha fehér szőre, ha kékbe játszik; a gyengébb szín *kékes-szürkés*. — **Kék** — Oklsz. 1667: *Kék ökör*, az balczombján bilyog, Debreczen, Nyr. 22 : 519.; 1686: Két ökör, egyik *kék*, másik kukura szőke, uo., Horgas szarvú kék szőke ökör, uo.; 1688: *Kékszőke ökör*, uo.; 1706: *Kékszőkés ökör*, uo.; 1707: *Kék kalya*, keselyfarkú, hólyagosszemű ökör, uo.; 1708: *Kék sóre ökör*. — **Kék** — Debreczeni lvt., Széll F. *Kék ökör*, az bal czombján bilyog, 1607: Kékes szürke. Balog Jánosnak két ökre, egyik *kék*, másik kukura szőke, 1685: Két ökör, egyik *kék*, másik kesely, 1686: Horgas szarvú *kék szőke ökör*, 1686: Kék ökör, 1691.; *Kékszőkés ökör*, fennálló szarvú, 1706.; Nyr. 22 : 519. — **Kék** — Debreczeni lvt., Széll F. *Kék hegyesszarvú ökör*, 1707.; *Kék kalya keselyfarkú, hólyagos szemű ökör*, 1707.; *Kék sóre ökör*, 1708.; *Kékszőke ökör*, 1688.; *Kékes-szürke*. L. Kék ló. Nyr. 22 : 251. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Kék busa — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kék, busás, csorbás szarvú — Debreczen, jzók., 1693—96, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, csákószarvú — Debreczen, jzók., 1693—96. T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, csonkás herélt — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32 : 157. — ökör.

Kékes — l. Kék.

***Kékes** — Lengyeltóti — a marha színe, ha világos hamvas. *Berzence, Somogy m., *Csonkonya, *Szeged, Pálfi-tanya.

***Kékesszörű** — Kecskemét — marha színe. Bitangjegyzőkönyv. Szeged, Nyr. 32 : 295.

Kékforma, szőke, pörge — Kecskeméti jzók., 1689, T. S., Nyr. 32 : 158. — tehén jobb füle csipkés, hátrahajlott szarvú.

Kék hegyes ökör, ajosfülű — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32 : 157.

Kékhomály — Kecskeméti jzók., 1598, T. S., Nyr. 32 : 159. — ökör.

Kékhomályos fekete — T. S. — ökör. XVII. század. Debreczen. — **Kékhomályos fekete** — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kék, kajla — T. S. — ökör. Debreczen, jzók., 1667, Nyr. 32 : 157.

Kék ökör — T. S. — 1690, Debreczen.

Kékszínű, kónya, kurta — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszöke — T. S. — ökör. Debreczen, jzók., 1681, Nyr. 32 : 158.

Kékszöke, ajosfülű — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kékszöke szőrű barna — Debreczen, jzók., 1639, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszöke villásszarvú — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Kékszőrű — *Bugaczmanostor.

Kékszürke, csákó — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158. — tulok.

Kéktarcsa — Kecskemét jzók., 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kék, tarcsa babos — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kék, tarcsa, daruszőrű — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kék tarcsa kajla — Kecskemét 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — marha.

Kendermagos — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. (Foltozatra vonatkozik.)

Kenyveres — Debreczen, jzók. 1678, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Kergetegszürke — Kecskemét, jzók. 1594, T. S., Nyr. 32 : 158. — tinó.

Kese — sárgás — *Berzencze, Somogy, *Csokonya, Pápa, Nyr. 32 : 293. (sárgásfehér), Szill-Sárkány, Sopron m., uo. (Foltra vonatkozik).

Kesej v. késej — ló, szarvasmarha, sertés, mely sárga, fekete, pej, barna stb. egy v. mind a négy lába bokájában fehér szőrrel fődött. Paal Gyula, Nyr. 5 : 515.

Kesely — Alföld — ha sötét szín mellett lába bokában fehér.

Kesely — Oklsz. — 1686 : két ökör, egyik kék, másik *kesely*. Debreczen, Nyr. 22 : 519. 1707 : *Kesely* farkú ökör u. o. 1708 : *Kesely* busa ökör. Debreczen lvt. Széll F. 1686 : Két ökör, egyik kék, másik *kesely*. 1708 : *Kesely* busa ökör. Nyr. 22 : 519. Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295. — **Kesely** — Engb. — a fehér szarvasmarha, ha a kékes marhának orrtükre világos, szemeszöre, péréja világos, a szarvak sárgásak. Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. ; a szarvasmarha farkbojtjának színe.

Keselyes — T. S. — ökör, XVII. sz. Debreczeni lvt., Széll F. Oklsz., 1686, szöke ökör, a farka hegyin keselyes. Nyr. 22 : 519., farka hegye fehéres = kese.

Keselyfarkú ökör — 1707, Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22 : 519.

Keselyszabású — T. S. — ökör XVII. sz. Debreczen.

Keselyszabású daruszőrű — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Keselyszőke, villásszarvú — Debreczen, jzók. 1671, T. S. Nyr. 32 : 157. — marha.

***Kik** — Rava, Udvarhely m., J. M. — közel áll e szín a szürkéhez, de inkább kékbemenő. Marha. Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295. Gyergyószentmiklós, Kl., a fehér és szürke között való szín.

Kökény — kékeshamvas — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293.

Kökényszörű — l. Kökény. Szeged, Nyr. 32 : 295.

Lombos csákó tehén — 1685, Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22 : 520.

Meghódosodni — Oklsz. 1728; Az homlokát és farkát a bikának mindnyájan megcsókolták annyira, hogy meg is hódosodott beléje. Reizner, Szeged tört., IV. 393. Hódosodni = kopni; ma is még Szegeden. Foltonként megfehéredni, *holdasodni.

Monyók — Debreczeni lvt., Széll F. Másik monyók szőke ökör, 1686.; Szemők, monyók ökör, 1710.; *rosszul herélt; Nyr. 22 : 520.

Monyók szőke — Debreczen, jzók, 1686, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha. L. Monyók.

Narancsszörű — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293. Nem népies.

Ordas — néha Ordos — a farkas szőréhez hasonló. T. S.

Homály fejér vellas szarvú ökör, 1594, Kecskemét. Debreczeni lvt. Széll F. Két ökör, egyik szőke, másik sárga ordas 1685. Nyr. 22 : 520. — **Ordas** — Oklsz. — feketetarkás szörű. 1334 óta személynév. 1350: Duos boues suos vnum Reuth et alium *ordas* coloris. Zichy Okmt. II. 414. 1667: Babos *ordos* ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 520. 1685: Két ökör, egyik szőke, másik sárga, *ordas* uo.

Ordas, homály, fejér, vellas szarvú — Kecskemét, 1598, T. S., Nyr. 32 : 159. — marha.

Ordos — Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22 : 520. — babos ordos ökör, 1667.

Pettyes — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32 : 294.

***Pirgán** — (oláhos), Gyergyószentmiklós, Kl. — ha a marhának szőre és farka szőke.

***Pirók** — J., Balatonmell, de másutt is — szarvasmarha szőre, vöröses. Szeged, Nyr. 32 : 295. Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293. Hódmezővásárhely, Nyr. 32 : 294. *Miskolcz, Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. — **Pirók** — Orosi-pusztá, Bihar m. — „ha a bür színe áttetszik“. Pászto meg határozás. Ez a helyes. Eng. l. a szarvasmarha, ha a fehér szín közé sárga és piros vegyül. *Tsz., Marczalmell., sárgás fehérszörű szarvasmarha. Tsz. 298.

Pirókszörű tehén — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24 : 432. — vörhenyes sz.

***Pirókszörű** — Kecskemét — ökör színe. Bitangjegyzőkönyv.

***Piros** — Rava, Udvarhely m., J. M. — marha. Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295.

Piroszifra — több helyen — szarvasmarha színe, vörösfehér tarka, ha a vörös = piros szín az uralkodó.

Pirostarka — Szilágyság, Nyr. 32 : 295.

***Piszra** — 1709, Debreczen — ha az orr a homlokig is terjedve fehér. Z. L. *mint a lónál. *Miskolcz, Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24 : 432.

Pomájszörű tehén — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24 : 432. — se nem fehér, se nem vörös. *Nyilván Homaj, I. azt. *Miskolcz.

Raczkásszörű — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 188. — vegyes-színű szarvasmarha.

Rigó — Engelb. — a *darvas* szarvasmarha, ha a *darvasság*, (I. o.) erős, hogy az egész fej, szemkörnyék, fül, nyak feketék, kormosak, a köldök-szeméremtáj, nyakél és has világos s az orttájon világos gyűrű van.

Rigószörű — I. Rigó. Szilágyság, Nyr. 32 : 295.

Riska — Kiskunhalas — sárga vagy vörösszörű tehén. Gyöngyös, Nyr. 32 : 294. *Nagy-Gécz, Szatmár (vöröses). Nyr. 15 : 380. Különben apró, kisszarvú tehén.

Rózsaszörű — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.

Rozsda — Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293.

Rőke — Felsőőr, Nyr. 32 : 176. — 1. szőke tehén, 2. pünkösdi mulatság. L. Barnya.

Rőt — Oklsz. — *Rufus* — vörös. 1350 : Duos boues suos vnum. *Reuth* et alium ordas coloris. Zichy, Okm. II. 414. Személynév is. 1667 : *Rőt*, kajla ökör, Debreczen, Nyr. 22 : 520. 1686 : *Rőt* csákó tulok ökör, uo. 1691 : *Rőt* horgas szarvú kurtás ökör, uo. Négy ökör, az egyik rőt, másik hegyes, harmadik csákó, negyedik kék, uo. 1706 : *Rőt*, czibak ökör, uo. — **Rőt** — Debreczeni lvt. Széll F. — *Rőt*, kajla ökör, 1667. *Rőt* ökör, 1686., *rőt*, csákó tulok ökör, 1686., *rőt*, horgas szarvú, kurtás ökör, 1691. Négy ökör, az egyik *rőt*, másik hegyes, harmadik csákó, negyedik kék, 1691., *rőt*, czibak ökör, 1706., *rőt*, hegyes ökör, a szarva meg nagyon fúrva, másik szőke buczko, 1708. Nyr. 22 : 520. „Pocsajban lakos Bán Tamás ismerte még itt városunkban lakos Kecskeméti Pálnak egy *rőt*, busa sőrójét, 1711“. Nyr. 22 : 520.

Rőt csibak — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Rőt, horgasszarvú, kurtás ökör — Debreczeni lvt., 1691, Széll Farkas. Nyr. 22 : 520.

Rőt, kajla — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Rőtös — Oklsz. — *Subruber-vöröses*. 1665 : *Rőtös* kajla hasított jobb fülű ökrét, 22 : 520.

1686: *Rőtös* ökör, uo. 1707: Egyik *rőtös* fenálló szarvú, másik kék hegyes szarvú, uo. — **Rőtös** — Debreczen, lvt., Széll Farkas. — *Rőtös* kajla hasított jobb fülű ökrét az szalárdi kutnál az hatalmas tolvajok az *elmúlt idén* nyomtatáskor hajtották volt el, 1665. *Rőtös* ökör, 1686. Egyik *rőtös* fenálló szarvú, másik kék hegyes szarvú, 1707. Nyr. 22 : 520.

Rőtös kajla — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Rótszabású — Debreczen, jzók., 1664, T. S., Nyr. 32 : 157. — hegyes, fennálló szarvú csákó ökör.

Rótszabású kajla — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. — marha.

Rótszabású, keselyes — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32 : 157. ökör.

Sárga — Debreczen, lvt., Széll Farkas. *Sárga* szőke ökör, 1668. *Sárga* ökör, 1668., *sárga* tehén egy barna kék tavalyi bika bornyával együtt, 1690., *sárga* busa ökör, 1708. Hortobágy, T. M., MNY. VIII : 188., a szarvasmarha farkbojtjának a színe. Nyr. 22:520.

Sárga, csomóslábú ökör rajta darulábas bélyeg — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32 : 157. ↗ darulábas bélyeg.

Sárga ordas — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Sárga páros — Debreczen, jzók., 1671, T. S., Nyr. 32 : 157. — ökör.

Sávolyos — Szill-Sárákány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. — (foltra vonatkozik).

Sítke — Oklsz. — 1679: Csonka rőt ökör, horgas rőt ökör, kónya kurtás ökör, Debreczen, Nyr. 32 : 158. 1680: *Sítke*, hegyes, csonka fülű, horgas ökör, uo.

Sítke hegyes — T. S. — horgas ökör, 1680, Debreczen.

Sítke, hegyes, csonkafülű, horgas — Debreczen, jzók., 1680, T. S., Nyr. 32 : 158. — ökör.

Szárcsafejú — Hortobágy, T. M., MNY. VIII : 188. — fehércsíkos homlokú szarvasmarha.

Szárlábú — Alföld — ha barna s egy vagy több lába bokán felül érve fehér, mint a lónál.

Szefű — szőr — Szill-Sárákány, Sopron m., Nyr. 32 : 293. *Inkább név.

Széles — Oklsz. — 1492: Vnam vaccam que vocatur Zelesbarna.

Szélesorrú — Hortobágy, T. M., MNY. VIII : 188. — szarvasmarha jegy.

***Szemők** — általánosan — világosszínű állat, ha szemkörnyéke sötét udvarral van körülveve. Tiszadob, Nyr. 20 : 576. — **Szemők** — Oklsz. — *Oculis magnis*. 1688: Barna csákó szemők szabású ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 521. 1709: Szemők ökör, fenálló szarvú. 1710. Szemők monyók ökör. Barnás szemők ökör. Uo. Szemők, ha szemét sötét szőrzet veszi körül. Juhoknál is. — **Sze-**

mők — Debreczen, lvt., Széll F. — szemők ökör, fenálló szarvú, a halfülében alól ki vagyon véve, 1709. Szemők, monyók ökör, 1710. Barnás szemők ökör, 1710. Nyr. 22:521.

Szemők szabású — Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22:521. — Barna csákó szemők szabású ökör 1688.

Szenyves — Szill-Sárákány, Sopron m., Nyr. 32:293.

Szenyvesfehér — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32:294.

***Szöke** — sok helyen — a szarvasmarha szőre, há világos vörössárga. — ***Szöke** — Firtos-Váralja, Udvarhely megye; Székelyhíd, Nyr. 32:295.; *Berzence, Somogy, *Bugacz-Monostor, *H.-Hadház, Marosvásárhely, Nyr. 32:295.; *Mezőkövesd, Szill-Sárákány, Sopron megye, Nyr. 32:293.; *Rava, Udvarhely m. J. M. — **Szöke** — Oklsz. — *subalbus*. 1349: Vnacum duobus bobus *Zeuke* et Borna coloris. 1371: Vnum bouem ipsorum *Zeuke* coloris. 1594: Fejér *szöke* marha. Kecskemét, Nyr. 32:158. Vas szőrű *szőjke*, uo. 1685: *Szöke* lombos csákó tehén. Debreczen, Nyr. 22:521. 1686: *Szöke* hegyes ökör, uo. 1691: *Szöke* ökör, daruszőrű, uo. 1707: *Szöke* busa ökör, uo. 1708: *Szöke buczko* ökör, uo. Két ökör, egyik *szöke*, csonka, másik kék sóre, uo. — **Szöke** — Debreczeni lvt., Széll F., — *szöke*, lombos csákó tehén, 1685; *szöke* ökör, 1686; *szöke*

hegyes ökör, 1686; négy ökör, mind *szöke*, egyik félcspéjű, másik csonka, 1686; *szöke* ökör, daruszőrű, 1691; *szöke* busa ökör, 1707; *szöke* buczko ökör, 1708; két ökör, egyik *szöke* csonka, másik kék sóre, 1708. Nyr. 22:521.

***Szöke csákó** — kurta ökör. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv, Kecskeméti jzók., 1729., T. S., Nyr. 32:159.

Szöke csakó — Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — ökör; nyilván csákó, a szarvállásról. L. azt.

***Szökefaglios** — T. S., Győr város lev., 1651. — tehén; a színről (?).

Szöke fennálló, merőszarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szöke kékes — Kecskemét — marha színe. Bitangjegyzőkönyv.

Szöke kesely — Debreczen, jzók., 1666, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szöke, kurtásszarvú — Debreczen, jzók., 1665, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Szöke lombos csák — Debreczen, jzók., 1685, T. S., Nyr. 32:157. — tehén, a csák nyilván csákó, a lombos a fark bojtjára vonatkozik.

Szőkés — Oklsz. — *Subalbidus*. 1706: Kék szőkés ökör. Debreczen, Nyr. 22:521. Debreczeni lev., Széll F., kék *szőkés* ökör, 1706; Nyr. 22:521.

Szökeszárú, fejr hmtulok — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158.

Szöke, szépenálló szarvú — Kecskemét, jzók., 1727, T. S., Nyr. 32:159. — ökör.

***Szökeszörü** — Kecskemét — marha szöre. Bitangjegyzökönyv. Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Szöketarcsa — Kecskemét, jzók., 1596, T. S., Nyr. 32:159. — marha.

Szöketarka — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha. A többi helyen mindig tarcsa.

***Szömök** — Szeged, Pálfi-tanya — szemkörnyéke fekete.

Ször színe — Bugacz, T. M. I. — fehér, szöke, kék, kékes, pírók, vörhenyeges, iromba, kesely — ha valamije fehér —, fakó, vércseszörü, babos, zsömle, sárgás, dara, szennyes, csillagos, homlokán fehér folt, száresafejú, homlokán lenyúló fehér.

***Szürke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — Galambok Zala m., Nyr. 32:293.; Marosvásárhely, uo.; Szilágyság, uo.; Rava, Udvarhely m., J. M. marha; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., szarvasmarha.

Szürkeszörü kövér ökör — Malonyay 2:27.; Balásy Dénes után — „Az erdök és tölgyek tisztásain, legelőin, szállásain legelésztek az ország és a fejedelem számára a szürkeszörü kövér ökrök“.

***Tarcsa** — a régiségben — tarka értelmében. — **Tarcsa** — Oklsz. — varii coloris. 1521: Lego tres vaccas, vnam coloris belch aliam coloris varii, videlicet *tarcha*. 1557: Vaccam rubeam et vnam viliozem *tarcha*. 1594: Fekete *tarcsa*, kék *tarcsa*, csákó, barna *tarcsa*, vörös *tarcsa*, kék *tarcsa* babos, kék *tarcsa* kajla, barna *tarcsa* babos, kék *tarcsa* daruszörü ökör. Marhák színe Kecskeméten. Nyr. 32:158. 1596: Fekete *tarcsa* vaklics, szöke *tarcsa* uo., 1597: Barna *tarcsa*, homály tulok, uo.; 1598: Vaklics fekete *tarcsa*, uo.; 1667: Meddő, *tarcsa*, hódos tehén. Debreczen, Nyr. 22:521.; 1671: *Tarcsa* ökör uo., 32:157. A homály tulok rosszul herélt bikástinó.

Tarcsa — Debr. lvt., Széll F. Meddő *tarcsa*, hódos tehén, 1667. Nyr. 22:521.

***Tarka** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — szarvasmarha. Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Marosvásárhely, uo.; Szécsény, Nógrád megye, uo.; Szill-Sárkány, Sopron m., uo., (foltra vonatkozik). Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágym., uo., Rava, Udvarhely m., J. M. — ***Tarka** — Gyergyószentmiklós, K. L. — Szarvasmarha szöre. Szeged, Nyr. 32:295., *Békés, *Bugacz-Monostor, Felső-Szeged, Somogy m., Nyr. 32:293., (= csira). Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.; Kemenesalja, uo.

Tejszörű — Kevermes, Csanád, Nyr. 32:295.

Tiszta — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.

Tubák — *Mezőkövesd.

***Uzos, uzos-kik** — Gyergyó-szentmiklós, K. L. — mikor a szürkénél csak egy árnyalattal világosabb. Szarvasmarha.

***Vadszörű** — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen, egy az ordással. 1668: Debreczeni lvt., Széll F., Nyr. 22:521. — **Vadszörű** — Oklsz. — pilo coloris ferini. 1668: Vadszörű barna fennálló szarvú ökör. Debreczen, Nyr. 22:521. Alkalmasint *vadszörű* (col. *ferini*), mint a reszelt vas — szürke lesz. Úgy látszik, hogy az összes *vadszörű*vel így áll a dolog.

***Vadszörű barna tulok ökör** — Debreczen, jzók., 1667., T. S., Nyr. 32:157.

***Vadszörű szóke** — T. S. — ökör. 1598. Kecskemét, Nyr. 32:159.

Vaklics — l. Vaklít.

Vaklít vagy **Vaklics** — T. S., 1596, Kecskemét u. l. egy a *sze-mőkkel*, l. azt.

Vaklith fekete tarcsa — T. S. — ökör. 1598: Kecskemét. A vaklith — vaklics u. l. egy a *sze-mőkkel*. L. azt.

Vasszörű — Oklsz. — pilo ferugineo. Vö. Vadszörű. 1668. évi adat. 1594: Vasszörű szőjke marha. Kecskemét, Nyr. 32:158.

Vasszörű szőjke — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

***Veres** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — szarvasmarha. *Vörös*, Gyöngyös, Nyr. 32:294. *Veres*, Gyöngyöshalász, Heves m., uo; Marosvásárhely, uo.; Szécsény, Nógrád m., uo.

Vereshódas — Debreczen, jzók., 1671, T. S., Nyr. 32:157. — marha, fehér holddal.

Veres kesely — Debreczen, jzók., 1693—96, T. S., Nyr. 32:157. — marha.

Veres sóre — Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Verestarka — Gyöngyöshalász, Heves m., Nyr. 32:294.

Verhengő — Komjáthy Benedek „Szt Pál levelei“, 1532: Verhenyős, verhenyeges. „Az *boriuk*nak es az *keczkeknek* vyret elű veuen vyzel es verhenyű (verews sabaso) gyapiuual es isopual, egyszersmynd az kűnyuetes, es mind az egesz neepet meg hyute“ p. 443. Nyr. 18:541.

Vörhenyeges — *Bugaczmonostor.

Vörhenyes szörű — Szeged, Nyr. 32:295.

Vörös holdas — Kecskemét, jzók., 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Vörös tarcsa — Kecskemét, 1594, T. S., Nyr. 32:158. — marha.

Vöröstarka — *Békés; Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.; Pápa, uo.

Zsemlyeszín — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32 : 294.

Zsemlyeszínü — Szilágyság, Nyr. 32 : 295.

Zsemlyeszőrü — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Pápa, uo.

***Zsömle** — J. Balatonmell. — szarvasmarha szőre, sárgásfehér. Szill-Sárkány, Sopron m., Nyr. 32 : 293.

Zsömlesztínü — Kemenesalja, Nyr. 32 : 293.

Zsömlyesztínü — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Szarvállások.

Szarvállások — Englb. — Bivaly, Búbos, Csákó, Csutak, Kónya, Kajla, Lantos, Lapos, Pörge, Tulkos, Villás.

***Szarvállás** — Bugaczmanostor — Balog, Búbos, Csákó, Csula, Hérgas, Karikabuga, Kecskés, Pörge, Salap, Sodrópörge, Tulipánfennálló, Tulipánpörge, Táblás, Villás, Zsákbabúvó.

***Szarvállás** — Békés — Tehenek: Csákó, Villás, Kajla, Hegyes, Lant, Senye = csula, Bodor, Fönnálló, Pörge, Balesákó, Szélescsákó, Sodró, Csobánszarvú, Kupakszarvú, Molyos (beteg), Búváros (kecskés).

***Bagar** — Gyergyószentmiklós, K. L. — szarvokról, ha előre le- és összeállanak. Tehén, ökör.

Bagriszarvú — Csíkszentdomos — félköralakú szarvállás. ( )

Bajusz — Túrkeve — szarvállás, vízszintes. *Hajduhadház, *Pusztaszanda, *Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Bajuszszarvú — Hortobágy, MNy. VIII : 188., Bugacz, T. M. I. — szétálló, hosszúszarvú.

Balsákó — Békés m.

***Balog** — Túrkeve — szarvállás, ha feleszarva kisebb a másikonál. Bugaczmonostor, Keszthely, Peszéradacs. *Balog*, Bihar m., Nyr. 34 : 220., balkezű; fél-szarvú tehén. *Balog-ökör*, Heves m., Mtsz., melynek egyik szarva előre, a másik hátra áll.

Bivalyfejű — hátrahajló szarv. *Tyukod (= Kecskés).

Bodor — szarvú. *Békés, *Berzence, Somogy m., *Hajduhadház, *Nádudvar.

***Bogár** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája.

***Bogárszarvú** — *Tyukod (= Cincér). *Székelyf., Mtsz., I. 148. — a melynek szarvai a végükkel kifelé vannak fordulva.

Boglár — Túrkeve — szarvállás; fennálló.

Bokorbúvó — ha a szarv hátrafelé irányul. *Orosi-pusztá.

Bolán — Csík m., oláh elem a magyar nyelvben — *butaszarvú*, moldvai ökörfaj. Nyr. 22 : 112. *Csík m., Utsz. I. 90.

***Búbos** — J., Balatonmellék — ökrök szarvállása ill. formája,

mikor a szarvak hegye egymás felé hajlik. *Túrkeve, vö. Villás, *Bugaczmonostor, *Csokonya, *Kálmánca, *Lengyeltóti.

***Bucsak** — Székelyf., Mtsz. 186. — aprószarvú, rövidlábú, zömöktestű szarvasmarha.

***Buga** — J., Balatonmellék — szarv nélkül való marha. *Peszéradacs. — **Buga** — Munkácsi B. — kisszarvú marha, szarvatlan kos v. tehén (szegedi, göcseji és balatonmelléki szó, Tsz.); köztörök: *buga, bu-a, buka*; ált.: *puka* bika, bivaly; kún: *buga, boga*, id. E mellett a *bika* szláv úton került a magyarba(!). Nyr. 13 : 259. — **Buga** — Kiskunság — 1. növénymag tokja; 2. aprószarvú marha; 3. korlátolt elméjű ember. *Fertőmell., *Szepezd, Zala m., *Balatonmell., Göcsei, szarvatlan. *Kiskunhalas, Szeged, Mtsz., I. 190., aprószarvú. Nyr. 14 : 285., 18 : 144. — **Buga** — Bugacz, T. M. I. — karikaszerűen összeér.

***Bugaszarvak** — Bajmok, Bács m., Mtsz. I. 190. — egymás felé összehajló szarvak.

Bugásszarvú — Szeged, Nyr. 32 : 295. — szarva össze-vissza nőtt.

***Buta** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája. „Két kicsi *buta szarvú* ökre.“ Benedek Elek, Nyr. 23 : 465.

Búváros — *Békés m. (kecskés), mint a bokorbúvó.

Csabak — *Nádudvar (=Csula).

***Csákó** — Lengyeltóti — szarvállás a marhánál. A kétágú német kalapról: Csákó véve. Balatonmell., Tsz., ökörnek, tehénnek szétálló szarva. Székelyföld, Mtsz., kiálló szarvú csákó ökör. *Békés, *Berzence, Somogy megye, *Bogács, *Bugaczmonostor, T. M. I., *Csokonya, *Hajduhadház, *Kálmánca, *Keszthely, *Kiskunfélegyháza, *Mezőkövesd, *Nádudvar, *Peszéradacs, *Pusztaszanda, *Pusztaszentmiklós, Bihar m., *Rava, Udvarhely m., Firtos-Váralja, *Grossinger I. p. 143. — **Csákó** — Debreczeni lvt., Széll F. *Csákó*, kékszörű ökör, 1667.; *Csákó* ökör, az jobb füle ájos, 1686.; *Csákó* tulok ökör, 1686.; Barna *csákó* szemök szabású ökör, 1688.; *Csákó* ökör, 1691. Nyr. 22:518., 32:158., Oklsz. Vö. Furu-csákó, Előrecsákó, Hátracsákó, Csalacsákó.

Csákó barna tarcsa — T. S. — marha 1594, Kecskemét; a csákó a szarvak formájáról.

Csákó ökör — T. S. — XVII. század, Debreczen.

***Csákós** — J., Balatonmell. — ökrök szarvállása, ill. formája. *Kaba (= Táblás).

Csákó-szarv — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188. — „két oldalt a fejtől elállóan nő s csak bizonyos távolságra görbül befelé“ (magyar fajta marhánál).

***Csákószarvú** — szépen kifelé fordult szarvú marha. Somogy m., Tsz. 59.

Csákó tulok ökör — T. S. —
— XVII. század, Debreczen.

Csákó tulok — Debreczen,
jzók., 1681, T. S., Nyr. 32 : 158.
— ökör.

Csalacsákó — *Orosi-pusztá.

Csálya — *Mezőkövesd (= csula).

***Csap** — Csáklyó, Zemplén m.
— a min a szarv van; erről a
szarvat lerohasztják.

Cserebogár — szarvállás. *Pe-
széradacs.

***Csitri-csutri** — Székelyföld,
Mtsz., I. 333. — kurtaszarvú
(marha).

Csobánszarvú — *Békés.

***Csonka** — Oklsz. — 1708 :
Egyik szőke *csonka*, másik kék
sőre ökör. Debreczen, Nyr. 22 :
518. Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Csopák — Beregszász — kajla.
Csopákszarvú tehén = eltört, kajla-
szarvú tehén, ökör. Tokaj, Hegy-
alja, kisszarvú marha. *Abauj és
Zemplén m., Hegyalja, Mtsz. I.
343. Galicziai kajlaszarvú marha,
továbbá : Nyr. 23 : 288., 29 : 539.,
30 : 299., 25 : 192., 26 : 329.

***Csula** — Kecskemét — szarv-
állás, „ha egyik szarv fenn-
áll, a másik lekonyul“. *Békés,
*Bugacz - Monostor, *Csokonya,
*Kálmánca (*Siska*), *Kiskunfél-
egyháza, *Nádudvar (= Csabak),
*Orosi-pusztá, *Szeged-Csöngöle,
*Tyukod (= Pusztá), Szeged, Nyr.
32 : 295. Vö. sulya. Gyergyószent-
miklós, K. L., szarvokról, ha hiá-

nyosak v. kicsinyek : tehén, ökör.
*Baja, Mtsz. I. 366., aprószarvú,
vézna, riska tehén. Oklsz. 1517 :
Michaele chwlya Leles. Conventio
Beresényiana.

***Csuliga** — Háromszék m.,
Mtsz. I. 366. — kis, lekonyult
szarvú tehén. *Csuliga-buliga*, uo.,
ugyanaz.

***Csulya** — Veszprém — I.
Kónya; a csula a csulával egy;
inkább szarvról, ha lekonyult.

***Csutak-szarvú** — Heves m.,
Mtsz. I. 372. — rövid és vastag-
szarvú.

***Czapi** — Gyergyószentmiklós,
K. L. — midőn mindkét szarv hátra
áll a nyakra és befelé van gör-
bülve. Tehén, ökör. *Czap* = kecske-
bak, tót szó. H. O.

Czifra pörge — Bugacz, T. M.
I. — csaváros szarvállás.

Czifra-szarvú — Hortobágy, T.
M., MNy. VIII : 188. — csavargós.

***Czímeres** — Bihar — a derék
marha szarváról is „címeres
szarvú“.

Czövekszarvú — T. S. — ökör.
1598, Kecskemét, jzók., ma fűrű.
Nyr. 32 : 159.

***Daru** — Firtos-Váralja, Udvar-
hely m. — valószínűleg a darvak
vonuló rendjére vihető vissza.

***Darvas** — Udvarhely m., Mtsz.
I. 387. — igen nagy szarvú ökör.

Előrecsákó — *Orosi-pusztá.

***Facsaros** — Rava, Udvarhely
m., J. M. — csaváros szarvállás.

***Fenálló** — Kecskemét — szarvállás. Bitangjegyzőkönyv, fölfelé meredő. Bugacz, T. M. I.

***Fennálló** — fölfelé meredő. *Csokonya, *Peszéradaes, *Pusztaszentmiklós, Bihar m. Hortobágy, T. M., MNy. VIII:188., egyenes szarv. Vö. Tormos. *Felfelé álló, a mire a tornyos mutat.

***Fennálló pörge** — Lengyel-tóti — szarvállás a marhánál; máshol tulipán és lantos.

***Fennálló villás** — Pusztaszanda, T. S. — ökör. XVII. század, Debreczen.

Fennálló villás — szarvú fekete szemű, Debreczen, jzók., 1667, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

***Fönnálló** — sok helyen — ökrök szarvállása, illetve formája. *Békés, *Berzencze, Somogy m.

Furucsákó — *Hajduhadház, *Orosi-pusztá.

Gajjas — Nagykunság — nagy-szarvú, címeres ökör. Nyr. 16:285.

Gallyas — Nagykunság — nagy-szarvú (ökör, tehén). Nyr. 3:233.

Geda — kecskeszarvú. *Bogács, *Mezőkövesd (= kecskés).

Gëda — Bugacz, T. M. I. — hátraszegett szarvállás, kifelé hajló véggel.

Gëda-szarvú — Hortobágy, MNy. VIII:188. — „az a szarvas-marha, a melyeknek szarva többször csavarodva, kunkorgósan behajlik a tarkójába“.

Gedő — *Nádudvar (= Kecskés).

Gombos — *Nádudvar.

***Guba tehen** — Heves m., Mtsz. I. 190. — összeálló kiszarvú tehen.

***Gyakás** — Rava, Udvarhely m., J. M. — „midőn a szarvak egyenest felfelé állnak“.

Gyertyás — Bugaczmonostor — minden fehér szarv, melynek hegye fekete. A hasonlat a gyertya fehérségéről és a használt bél feketeségéről van véve.

Hátracsákó — vö. Előrecsákó. *Orosi-pusztá.

Hátrafordult szarvú kék — Debreczen, jzók. 1685, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Hátrahegyes — *Hajduhadház.

Hátrapörge — Bugacz, T. M. I. — hátraszegett szarvállás, kifelé hajló véggel.

***Hegyes** — Gross. I. p. 143. — szarvállás formája. *Békés, *Bogács, *Kaba. — **Hegyes** — Debreczeni lev., Széll F. *Hegyes* szőke ökör 1686. *Hegyes* szőke ökör, kinek a balfülében kivettek, a jobb füle ájos 1686. *Hegyes* ökör 1691. Nyr. 22:519.

Hérgas — horgos a csúcsa. *Bugaczmonostor.

Herge — Tinnye, Pest m. — a m. kajla. Kajlaszarvú a tehen v. ökör, ha egyik szarva nem ugyanazon irányban hajlik, mint a másik. Jó meghatározás. L. Hérgas.

***Horgas** — sok helyen — szarvforma. L. Hérgas. — **Horgas** — Oklsz. — 1686: *Horgas* szarvú kék szőke ökör. Debreczen, Nyr. 22: 519. Nagy *horgas* szarvú ökör, uo. 1679, Debreczen, Nyr. 32: 158. 1680, Debreczen, Nyr. 23: 158. — **Horgas** — Oklsz. — szarvú. 1691: Rőt, *horgas* szarvú *kurtás* ökör. Debreczen, Nyr. 22: 520., (kurtás = zömök. H. O.). 1679, Debreczen, Nyr. 32: 158. — **Horgas** szarvú kék szőke ökör 1686. Nagy horgasszarvú ökör 1686. Debreczeni lev. Széll F. Nyr. 22: 519.

Horgas rőt — Debreczen, jzók., 1679, T. S., Nyr. 32: 158. — ökör.

Horgas szőke — Debreczen, jzók., 1681, T. S., Nyr. 32: 158. — marha.

Horgas szarvú — T. S. — ökör. XVII. sz. Debreczen. L. Hérgas.

***Kajla** — sok helyen és már a régiségben is — 1686: „Kayla verhenyős ökör“, ha félszarva rendellenesen görbe, asymmetricus. Gross. I. 143. Kemenesalja, Tsz., összeálló szarvú. Pápa és Balaton Tsz., lefelé konyult. Halász, Nyr. 17: 444., meg van mint magyar elem az északi szláv nyelvekben (tótban) is. *A tótok a magyarból vették. — **Kajla** — *Békés; *Nádudvar; *Pusztaszer; Bugacz, T. M. I.; Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII: 188. — leálló szarv. Arany:

Megsodorta bajsztát, de az vissza [hajla] Mely elébb volt csákó, lett belőle [kajla].

— ***Kajla** — Rava, Udvarhely m., J. M. — *Gyergyószentmiklós, K. L. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., ha a szarvak úgy állanak, mint a tulipán kinyílt szirmai. *Hibás, mert a kajla rendelleneséget jelent. — **Kajla** — Oklsz. — név is. 1480: Georgio Kayla. 1498: Petro Kayla. 1686: Kajla verhenyős ökör. Debreczen, Nyr. 22: 519. 1707: Kék kalya keselyfarkú, hólyagos ökör, uo. 1594: Kecskemét, Nyr. 32: 158.

***Kajla tehén** — Somogy m., Tsz. 59. — melynek szarvai befordulva állanak.

Kajla verhenyős ökör — 1686, Debreczeni lev., Széll F. Nyr. 22: 519.

Kajlós — Oklsz. — 1691: Fejér kajlós konya ökör. Debreczen. Debreczeni lev., Széll F. Fejér *kajlós*, konya ökör, 1691. Nyr. 22: 519.

Kajlós-konya — T. S. — ökör. 1690: Debreczen, szarvállás és forma után.

Kajsza — Szilágyság, Nyr. 9: 563. — horgas, formátlan kajsza-szarvú tehén. Kajsza tál (félrenyomott tál). Tokaj, Nyr. 24: 48., csavaros. Kecskemét, Tsz., görbe szarvú. Bugacz, T. M. I.

***Kancsal** — Rava, Udvarhely m., J. M. — midőn egyik szarv előre, a másik hátra áll.

Karikabuga — *Bugaczmonostor, ha a szarv karikaformára összehajlik.

Karika szarvú — T. S. — tehén. 1724: Kecskemét, Nyr. 32:159. Oklsz., 1689: Konya szőke *karika* szarvú ökör, Debreczen, Nyr. 22:519. Debreczen, jzók., 1690, T. S., Nyr. 32:157., ökör.

Karószarvú — Bugacz, T. M. I. — egyenes szarv.

Karucza — Csik m., Nyr. 26:428. — a juh v. *tehén*, melynek szarva lefelé hajolva görbületet alkot, a juhnál majdnem egészen kört.

Katlandöfő — döfésre álló. *Kaba.

Kecske — Bugacz, T. M. I. — hátraszegettszarvállás, kifelé hajló véggel.

Kecskehegyes — *Orosi-pusztá.

Kecskés — hátra és felhajló. *Bugaczmonostor (= Búváros); *Mezőkövesd (= Geda); *Nádudvar (= Gedő); *Orosi-pusztá; *Tyukod (= Bivalyfejű).

***Kecskeszarvú** — Kecskemét — szarvállás. Bitangjegyzőkönyv. *Hajduhadház, *Kaba, Hortobágy, MNy. VIII:188.

***Kiverődik** — általánosan — a szarv.

***Kondor** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — ha a szarvak szétállanak, de csavarosak.

Konia ökör — Kolozsvári glossz. 1577, Nyr. 36:365. — buta, kajla. Canurus bos D₃. *Helyesen kónya.

Konya — Oklsz. — lelógó fülü, szarvú. 1426 óta személynév is. 1686: Két ökör egyik *konya*

szőke, másik villásszarvú. Debreczen, Nyr. 22:520. 1691: Fejér kajlós *konya* ökör. Uo. 519. 1706: Az egyik ökör barna *konya*, jobbfüle ájos, balfüle hántva. Uo. 519., 520. 1679, Debreczen. Nyr. 32:158. — **Konya** — Debreczeni lvt., Széll F. — Fejér kajlós *konya* ökör 1691. Az egyik ökör barna *konya*, jobbfüle ájos, balfüle hántva 1706. Két ökör, egyik *konya* szőke, másik villásszarvú, aczél bilyog a bal orcáján 1686. Nyr. 22:520.

Kónya, kurta, szőke salapszarvú — Debreczen, jzók, 1686, T. S., Nyr. 32:157. — ökör.

Kónya, sitke, kurtás — Debreczen, jzók., 1679. T. S., Nyr. 32:158. — ökör.

Kuklya — Debreczen — a szarv, ha kicsiny, görbe.

***Kukó** — Hortobágy, MNy. VIII:188. — az a szarv, melynek két vége majdnem összeér. *Türkeve, *Nádudvar.

***Kukora** — sok helyen — szarvállás; hajlított halászszerzőformája, az in lenyomására szolgál. Páros hajlítású. Türkeve? Vö. Boglár. Nagykunság, görbe, kajla (bajusz, szarvú tehén); hitvány, apró állat. Nyr. 2:326., Tsz., kukori, *Pusztaszentmiklós, Bihar m. — **Kukura** — Oklsz. — *intortus*. 1685: *Kukura* szőke ökör, Debreczen, Nyr. 22:520. 1688: *Kukura* szarvú szőke ökör, uo. *Nagyon egymásfelé kunkoritott szarvú.

Kukora szarvú — Halas, Nyr. 23 : 142. — „perezcszarvú, kis csutkó szarvú“.

Kukora szarvú siska — Debreczen, jzók., 1688, Nyr. 32 : 157. — ökör.

Kukora szarvú szőke ökör — 1688. és 1685, Debreczeni lvt., Széll F. Nyr. 22 : 520.

***Kuli** — J., Balatonmell. — ökrök és tehenek szarvállása = kajla. Fejér m., Nyr. 10 : 187., kis, befelé görbüldő szarvú tehén. Balatonmell., Tsz., rövidszarvú tehén. Kemenesalja, Tsz., nagyfülű, t. Vas m., Nyr. 30 : 99., rövid, lehajló szarvú, többnyire jól tejelő tehén (*Riska).

***Kuli szarv** — Perkáta, Fehér m. — befelé görbüldő szarv. Kuli tehén. Balatonmell., Körmend, Vas m., Göcsej, Fehér m., rövid befelé görbüldő szarvú tehén. Mtsz. I. 1244. Perkáta, Fehér m. :

Csákó pörge, kuli szarvú
Lopott marha ha volna.

Népdal, Tsz., Nyr. 2 : 519.

Kuli tehén — Körmend, Nyr. 2 : 469. — Mondóka :

A ki minket meggyaláz,
Pokuba legyen kanász,
Ott sé légyén égyebe
Csak é *kuli tehene*.

Kunkorgós — Nagybánya, Szatmár m. — többszörösen megcsavart, mint a kos szarva v. némely bajusz. Nyr. 14 : 428.

Kupakszarvú — *Békés.

Kurtaszarvú — *Orosi-pusztá (= Söre).

Lant — mint a költők lantja. *Békés. Vö. Tulipán, Virág.

Lantos — Túrkeve — szarvállás. Vö. Lant és Tulipán. *Berzence, Somogy m.

***Lapos** — Túrkeve? — szarvállás. Vö. Bajusz.

Lombár — Túrkeve — szarvállás, hatalmas mindenképpen. *Orosi-pusztá.

***Megtisztul** — Edvi Illés Pál — a szarvasmarha szarva, mikor teljesen ki van fejlődve, ezután minden öt évben a szarv tövén egy-egy karika képződik.

Merő szarvú — T. S. — XVII. század, Debreczen. Vö. Villás.

Molyette szarvú — T. S. — ökör, 1700, Debreczen; betegszarvú, molyos is. Nyr. 32 : 158.

***Molyos** — sok helyen — a szarvasmarha szarváról, mikor ez mállik, töredezik = molyette. Békés.

Pergő-sodró szarvú — Keskemét — fiastehén. Bitangjegyzőkönyv.

Pörge — sok helyen — ökrök szarvállása, ill. formája, mint a p. bajusz. *Békés, *Berzence, Somogy m., *Bugaczmónostor, *Kálmánca, *Keszthely, *Peszéradacs, *Szeged-Csöngöle, *Keskemét, „ha hátra-előre megy a szarva“.

Pörge — hátraszegezve. *Cso-konya.

Pörge — kékforma szőke pörge, T. S. — tehén, 1594, Kecskemét, a pörge szarváról.

Pusztá — *Tyukod (= Csula).

Rengő — Túrkeve — szarv-állás, hatalmas forma.

***Riska** — Tsz. 88. „kukura szarvú“ apró tehén = kukoraszarvú. H. O.

***Salap** — Kecskemét — „ha előre megy a szarva“. Inkább lekonyuló. *Bugaczmonostor. Debreczeni lvt., Széll F. Egy szőke salapszarvú ökör, 1686. Nyr. 22 : 520. — **Salap** — Oklsz. 1686 : Egy szőke *salap* szarvú ökör. Debreczen, Nyr. 22 : 520. Nagyon szétálló szarvpár. A nagy karmáju kalap silapos kalap (a népdalban). *A silapos kalap nyilván a német Schlapput.

Salapszarvú — T. S. — ökör, 1686, Debreczen.

Senye — *Békés *Orosi-pusztá.

Sirült szarú — Csíkszentdomos — csaváros szarv. Nyr. 32:328. *A *szarú* nyilván sajtóhiba.

***Siska** — Lengyeltóti — szarv-állás a szarvasmarhánál, ha a fél-szarv rendellenesen lecsapott; máshol csula. *Siska-csula, Kálmánca, Somogy m., — T. S., 1688, Debreczen — ökör, szarv-állás után így nevezve.

Sodró — sodrott forma. — *Békés, *Hajduhadház, *Kaba, *Kálmánca, *Nádudvar, *Nagy-

gécz, Szatmár m., *Orosi-pusztá, *Peszeradaacs, *Pusztaszentmiklós, Bihar m.

Sodró pörge — *Bugaczmonostor, *Kiskunfélegyháza.

Sodrós — *Mezőkövesd.

Sodró-szarvú — Hortobágy — MNy. VIII:188. — szélylyelálló, sodrott, tekervényesszarvú marha. Bugacz, T. M. I.

***Sodrott** — Lengyeltóti — szarvállás a szarvasmarhánál, mikor a szarv csavarodó. *Keszthely.

Söre — *Orosi-pusztá (= Kurta-szarvú).

Sugárszarvú — karesú. *Hajduhadház.

***Suta** — országszerte — szarv nélkül való, szarvatlan.

Szarva — Csallóköz — szarv. Nyr. 16 : 140.

Szélescsákó — *Békés.

***Szilaj** — Rava, Udvarhely m., J. M. — midőn a szarvak hátra és széjjel állnak.

Szilaj-tulipán — *Csokonya.

***Táblás** — Lengyeltóti — szarv-állás a szarvasmarhánál, ha a szarv egyenes, szétálló és tetemes. *Berzence, Somogy m.; *Bugaczmonostor, T. M. I.; *Csokonya; *Kaba (= Csákós); *Kálmánca, *Szeged-Csöngöle.

Táblás ökör — Hortobágy, MNy. VIII:188. — egyenes és szétálló szarvú.

***Tekeres** — Rava, Udvarhely m., J. M. — szarvasmarha szarv-állása. *Sodró.

Tormos — Hortobágy, MNy. VIII: 188. — a *fennálló* szarv. *Nyilván tornyos.

Tornyos — *Berzence, Somogy m.

Toromszarvú — *Hajduhadház (toronyszarvú).

Tukora szarvú, Tukorodott szarvú — Halas, Nyr. 23: 142. — perecszarvú, kis csutkószarvú. L. Kukoraszarvú.

***Tukorodottszarvú** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 1242. — perecszarvú, kis csutkószarvú.

***Tulipán** — Kecskemét — „fennálló szarvú csákó“. Szépen kihajló véggel. *Nádudvar (= virág), *Peszéradaes.

Tulipánfennálló — *Bugaczmónostor.

Tulipánpörge — *Bugaczmónostor.

***Türk** — Sz. D.: Ksz. 80: 16. — szarv, tülök.

Vállasszarvú — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen.

***Vellás** — J., Balatonmellék — villás szarvállás, ill. formájú, kivált bikáknál rendszeren ilyen. *Berzence, Somogy m.; *Kálmánca; *Keszthely; *Peszéradaes.

Vellásfennálló — *Csokonya.

Velláskiálló — *Csokonya.

***Villás** — Túrkeve — szarv-állás. Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv; *Békés, *Berzence, Somogy megye; *Bogács, *Bugaczmónostor; *Hajduhadház; *Mezőkövesd; *Nagygéc, Szatmár m.; *Orosi-pusztá; *Szeged-Csöngöle; *Tyukod; *Gyergyószentmiklós, K. L.; *Rava, Udvarhely m., J. M., mikor elé nyúlik és felfelé fordul.

Villásfennálló — *Hajduhadház.

Villásszarvú — T. S. — ökör. XVII. sz., Debreczen. — **Villászarvú** — Oklsz. — cornibus furcillatis. 1597: Ordas homály, fejér, *vellás* szarvú marha. Kecskemét, Nyr. 32: 159. 1686: Két ökör, egyik konya szőke, másik villás szarvú. Debreczen, Nyr. 22: 520. *Székelyf., Tsz. 385., csákószarvú. (*Nem helyes! a csákó más.)

Villásszarvú — ökör. 1686, Debr. lev., Széll F. Nyr. 22: 521.

Virág — egy a tulipánnal. *Hajduhadház; *Mezőkövesd; *Nádudvar (=tulipán).

Zsákbabúvó — hátraszegett, egy a bokorbúvóval. *Bugaczmónostor.

Zsákos — l. Zsákbabúvó. *Nádudvar.

Szarvasmarhanevek.

Megjegyzés: A tótok és az oláhok, sokszorosan a németek is, a szarvasmarhát magyar nevekkel szólítják. Közvetlenül kutatták:

Moldován G. és Lányi B.

Bikanevek :

- ***Árpád** — Békés m.
- ***Bársony** — Békés m.
- Basa** — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.
- Bicskás** — ○Pusztadinyéshát.
- ***Bognár** — Békés m.
- Bujcsi** — Petényi, tótos, a Bujak = bika diminutivuma.
- Bumbó** — Pusztadinyéshát.
- Bumbúská** — Mezőszilvás — mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.
- Csárdás** — ○Pusztadinyéshát.
- Czimer** — ○Pusztadinyéshát.
- Dallos** — *Békés m.
- Dombár** — Petényi.
- Dongó** — Petényi.
- ***Finnyás** — Békés m.
- ***Gallér** — Békés.
- Göndör** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ○Pusztadinyéshát.
- ***Gulyás** — Békés.
- Gyilkos** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.
- Gyopár** — Ormányság, Nyr. 7 : 525.
- ***Hunyad** — Békés.
- Huszár** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.
- Káplár** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Békés.

Kormos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Laczi — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Legény — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Madár** — Békés

Matyi — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Miska — Békás, Nyr. 3 : 238.; Petényi.

Mocskos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Nyerges** — Berzencze, Somogy m.

Peti — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Pista — Békás, Nyr. 3 : 238.

***Rákóczi** — Orosi-pusztá, Bihar m.

Rendes — Petényi.

***Rigó** — Békés m.

Samu — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Sármány** — Békés m.

Simon — Békás, Nyr. 3 : 238.

Sugár — Petényi.

***Szegfű** — Orosi-pusztá, Bihar m.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Tigris — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. Petényi.

***Tükör** — Békés m.

***Vezér** — Békés m.

Virág — Petényi.

Vitéz — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; *Berzencze, Somogy.

Zsandár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsivány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tehénnév.

***Arany** — Pusztaszanda.

***Babos** = Békés m.

Baggyas — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — boglyas szőrű.

Bagoly — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Heves m., Nyr. 4 : 240.

Bagós — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — bamba, nagypofájú.

Bajor — Bugacsz, T. M. I.

***Baka** — Békés.

Balog — Heves m., Nyr. 4 : 240. — a szarva félreáll.

Banka — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Bárány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — rendes, nyugodt viseletű. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480.

Barna — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480. — **Barna** — Oklsz. 1521: *Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris Barna* (itt = csonka farkú). 1708:

Kurta fekete, Debreczen, Nyr. 22 : 520., zömök.

Bárson — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Bársony — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — szép szőrű és alkatú. *Berzencze, Somogy m.

***Bibicz** — Békés.

Bimbau — Hajdu m., Nyr. 25 : 301. — oláh.

Bimbó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10°: 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Bíngyó — Mezőszilvás, Nyr. 37 : 219. — mezősegi oláh.

Bogár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480. *Békés.

Bojti — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Bojtos — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. *Nagyenyed.

Bójtos — Mezőszilvás, mezősegi oláh. Nyr. 37 : 219.

Böske — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Buga — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480.

Bukros — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Busa — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — széleshomlokú, mélynézésű. *Berzencze, Somogy.

Buzio — Bugacsz, T. M. I.

Bücske — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Bütykös — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Csákó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.; Oláh, Hajdu m., Nyr. 25 : 301.; *Kisújszállás.

Csengő — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Csinos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Csipke — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Csonka — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

***Czéda** — Berzencze, Somogy m.

Czédrus — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Czibak** — Békés m.

Czifra — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. — tarka.

Czigány — Kisújszállás, Nyr. 33 : 287.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Czinke — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Czinkefja — Érmellék — a borjakat, a míg nevek nincsen, anyjukról nevezik. Nyr. 29 : 532.

***Czirmos** — Békés m.

Czitrom — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — világossárga. Békés.

Czompó — *Berzencze, Somogy m.

Czukor — *Békés m.

Dajka — (lomha). Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.; *Békés.

Dallos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; *Berzencze, Somogy m.

Dáma — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; *Békés.

Darú — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. (daru); Marótpuszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.; Oláh, Hajdu m., Nyr. 25 : 301.

***Dobos** — Békés.

Faka, Fako^uka — csabai tót nyelvjárás. Nyr. 35 : 292., (fakó).

Fáni — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Marótpuszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Fátyol — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; *Békés.

Fekete — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Felhó — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Ficzko — (eleven, rugós, bökös), Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Filkó** — Békés m.

Füge — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Galamb — Heves m., Nyr. 4 : 240.; *Békés m.; Bugacz, T. M. I.

***Gatyás** — Békés m.

Gazsi — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Gólya** — Békés m.

Gombos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Gondos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Göndör** — Békés m.

Götymös — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Gyapár** — Békés m.

Gyémánt — Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Gyömbér — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — sárgás.

Gyöngyös — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219. *Gyöngyös* Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

***Habos** — Békés m.

Hajas — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Hattyú — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Hegyese — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Himpók — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — gonosz akaratú.

Holló — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Homály** — Békés m.

Huszár — Érmellék, Nyr. 29 : 532. — nagy.

Jácint — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Jágër — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480.

Jámbor — Heves m., Nyr. 4 : 240.

János — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Jëlika — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Juczi — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Julcsa — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Kadét — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kajla — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Békés m. *Kisújszállás.

Kajszavirág — Bugacsz, T. M. I.

Kalpag — Bugacsz, T. M. I.

Kapcsos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Káplár — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Karcsú** — Békés m.

Karvaj — Ada, Bács m.

Kasznár — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kata — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Kávë — Heves m., Nyr. 2 : 142. *Békés m.

Kedves — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Kese — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — színéről.

***Kesely** — Békés m.

Kesztyüs — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Kisasszony** — Pusztaszanda.

Konytyos — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Kormos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kökény — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 29 : 480. *Berzence, Somogy m.

Kukora — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

***Kulacs** — Békés m. Bugacz, T. M. I.

Lamos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Lányasszony — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Legyes — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Lidi — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Likas — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Lisztri — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Lombár** — Békés m.

Lucza — Petényi.

Lusta — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Maczuja — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Madár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Marsa — Érmellék, Nyr. 29 : 532. *Pusztaszanda.

Margit — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Máriskó — Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Méggyes — Ada, Bács m. Nyr. 27 : 384., *Békés m.

Milka — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 29 : 480.

Molyos — Heves m., Nyr. 2 : 142.

***Narancs** — Békés m.

Nímét — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Nyalka** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; *Békés m.

***Olli** — Pusztaszanda.

***Pajkos** — Nagyenyed.

Péndzsi — Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37 : 219.

Perecz — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Petyke — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. *Petykő*, Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

***Piczi** — Nagyenyed.

Piké — Érmellék, Nyr. 29 : 532. — ezifra.

***Piktor** — Berzence, Somogy m.

Pillár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Pirók — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 29 : 480. — piros. *Békés m.

Piros — Mezőszilvás, mezőszéki oláh. Nyr. 37 : 219.

Piroša — Hont m., Nyr. 29 : 332. — tótos. *Piroska*, Petényi, Nógrád m.

Pittor — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Pompás** — Berzence, Somogy m.

Pödrös — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.

Puskás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Rabló — Bugacz, T. M. I.

Rendes — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Rëndés*, Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

***Rezes** — Békés m.

***Rézi** — Békés m.

Rigó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nyalka. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., *Pusztaszanda.

Ringó — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Riska — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — jámbor.

Riske — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Rizsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Rizsu — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Rojtos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Róka — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Petényi. — vörös.

Ronda — Marót-pusztá, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

Rozi — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Rózi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

***Rózsa** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Petényi. *Békés, *Berzence, Somogy m. — **Rózsa** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Rózi** — Békés m.

***Röpke** — Békés m.

Rúza — Ada, Bács m., Nyr. 29 : 480.; Petényi.

Ruzsi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Rúzi — Mezőszilvás, mezőszéki oláh, Nyr. 37 : 219.

Sáfrány — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — sárga.

Sámó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Sári — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Sármány — Heves m., Nyr. 4 : 240. *Békés.

Simó — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.

Súgar — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Száros — Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480.

***Szarvas** — Békés m.

Szegfű — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Szegfű* — legénykedő, helyes. Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Szekfű — Érmellék, Nyr. 29 : 532. *Szekfű*, Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480. *Békés.

Szelidke — a régiségben, T. S., Nyr. 32 : 156.

Szemők — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. *Szemők*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. *Szemők*, Marót-puszta, Somogy m., Nyr. 26 : 480. *Békés. Szemkőrnéke sötét.

Szennyes — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. *Békés.

Szilaj — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Szilvás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Szójke — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Szóke — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ; Heves m., Nyr. 4 : 240. ; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278. Petényi.

Táblás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Talpas — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Tarka — Nyr. 35 : 292. — Csabai tót nyelvjárás.

Téglás — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Tercsa — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tuba — Heves m., Nyr. 4 : 240. ; Marczali, Somogy m., Nyr. 27 : 480. (1874).

***Tükör** — Békés m.

Tükrös — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nagyszarvú.

Tündér — Heves m., Nyr. 4 : 240. *Békés m.

Váka — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. — oláhu tehén.

Végyés — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Véllás — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Vércse — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

***Vidra** — Békés.

Villás — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Virág — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ; Heves m., Nyr. 4 : 240. ; Mezőszilvás, mezőségi oláh. Nyr.

37:219.; Érmellék, Nyr. 29:532.;
Écs, Győr m., Nyr. 36:333.;
Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Oláh,
Hajdu m., Nyr. 25:301. Petényi;
*Békés, *Nagyenyed, *Kisújszál-
lás, *Berzeneze, Somogy m.

***Vizsla** — Békés m.

Zöldes — Marczali, Somogy
m., 1874, Nyr. 27:480.

Zsófi — Érmellék, Nyr. 29:532.

Zsombó — Ada, Bács m., Nyr.
27:384.

Zsömle — Écs, Győr m., Nyr.
36:333. — világossárga, jámbor.
Marót-puszta, Somogy m., Nyr.
26:480.

Zsuja — Ada, Bács m., Nyr.
27:384.

Ökörnevek.

Agyas — Heves m., I. h., Nyr.
4:240.

Áni — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38:238.

Anis — Kriza: Vadr. 370.

Anyjok — Kriza: Vadr., 370.

Árva — Hétfalu, Brassó m., Nyr.
38:238.

Babér — Heves m., r. h., Nyr.
4:240.

Bábi — Dergecs, Somogy m.,
Nyr. 3:567.

Babos — Balatonmell., J.

Bábos — Marót-puszta, Somogy
m., 1874, Nyr. 26:479.

Badar — Pócsfalva, K.-Küküllő
m., Nyr. 38:239.

Radár — B.-Ujváros Nyr. 9:
143. Túrkeve, Kupa. Hantháza,
Lányi B.

Bagoj — Érmellék, Nyr. 29:532.

Bagyáne — Pócsfalva, K.-Kü-
küllő, Nyr. 38:239.

Bajor — Kisújszállás, Nyr. 38:
287. Túrkeve, Kupa. (*Dunántúl
vezérürü neve.) Hantháza, Lányi B.

Bajszos — Túrkeve, Kupa.

Baka — Kisújszállás, Nyr. 38:
287. Érmellék, Nyr. 29:532. Túr-
keve, Kupa.

Bákor — Dergecs, Somogy m.,
Nyr. 3:567. Balatonmell., J.

Baksi — Pócsfalva, K.-Küküllő
m., Nyr. 38:239.

Bakter — Kisújszállás, Nyr.
38:287. ○ Pusztaújhely.

Balán — Csíkszentgyörgy, Nyr.
9:431.

Balog — Heves m., Nyr. 2:142.
Túrkeve, Kupa.

Bálvány — Túrkeve, Kupa.

Bánat — Túrkeve, Kupa.

Bandi — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38:238. *Bändi*, Mezőszilvás,
mezősegi oláh, Nyr. 37:219. Kriza:
Vadr. 370.

Bárán — Kis-Sziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30:255. Heves m. I. cs., Nyr.
4:240.

Bárány — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Marczali, Somogy m. (1874), Nyr. 27:480. Túrkeve, Kupa. ○Pusztadinyéshát; Balatonmellék, J.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

○**Bari** — Pusztadinyéshát.

Baris — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Bariske — Pócsfalva, K.-Küüllő m., Nyr. 38:239.

Barizs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Barna — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278. *Barnă* Erdélyi Érczhegységi mőczok, Nyr. 34:146. Kriza: Vadr. 370., S. I. XII. —

Barna — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Baró — Túrkeve, Kupa.

Bársony — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Balatonmellék, J.

Bastá — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Báter — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bátor — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Heves m., r. h., Nyr. 4:240. Écs, Győr m., Nyr. 36:

333. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Bernát — Túrkeve, Kupa.

Bërta — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Betyár — Kisújszállás, Nyr. 38:287. Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Heves m., I. h., Nyr. 4:240. (Betyár) *Betyár*, Écs, Győr m., Nyr. 36:333. *Betyár*, Marót pusztá, Somogy 1874, Nyr. 26:479. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J. —

Betyár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m.; Göcsej, Nyr. 30:255.

Bibor — Túrkeve, Kupa.

Bicsi — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr., 38:239.

***Bicskás** — Peszéradacs, Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Békás, Nyr. 3:238.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Biczikli** — (Dunántúl, vezérürü neve).

Bige — S. I., XII.

Bimbó — S. I. XII., Újtelektanya, Nyiregyháza — tírják. Nyr. 31:536.; Hantháza, Lányi B.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m. Nyr. 36:333.; Göllnicz-völgyi németeknél, Nyr. 37:102. Valószínűleg *Bimbov*. Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479. Göllnicz-völgyi német, Nyr., 25:299.; Marót-pusztá, So-

mogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.;
Túrkeve, Kupa; Petényi, Balaton-
mell., J. *Kiskunfélegyháza.

Bimbov — tót. Árva m., Nyr.
25 : 507.

Bimbu — Kissziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30 : 255.

Binda — Csíkszentgyörgy, Nyr.
9 : 431. Kriza : Vadr. 370.

Birzsa — Dergecs, Somogy m.,
3 : 567.

Bizsán — Kriza : Vadr. 370.

Bizsor — Pócsfalva, Kisküküllő
m., Nyr. 38 : 239.; Csíkszent-
györgy, Nyr. 9 : 431.

Bobé — Heves m., I. h., Nyr.
4 : 240.

Bocsi — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238. — bocs.

***Bodor** — sokszorosán — gön-
dör, ha nem is göndör a viselője.
S. I. XII. — **Bodor** — Kisúj-
szállás, Nyr. 38 : 287.; Heves m.,
Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Zemplén
m., Nyr. 10 : 278.; Békás, Nyr. 3 :
238.; Hont m., tót, Nyr. 29 : 332.;
Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.;
Marczali, Somogy m. (1874.), Nyr.
27 : 480.; Kriza : Vadr. 370. Pe-
tényi; Balatonmell., J.; *Nagy-
enyed; Hétfalu, Brassó m., Nyr.
38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr.
9 : 431.; Kissziget, Ortaháza, Her-
nyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 :
255.

Bodros — Békás, Nyr. 3 : 238.

Bodza — gölniczvölgyi néme-
teknél, Nyr. 37 : 102., 25 : 299.

Bogács — Érmellék, Nyr.
29 : 532.

Bogár — Heves m., Nyr. 2 :
142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.;
Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.;
Marót-puszta, Somogy m., 1874,
Nyr. 26 : 479., Túrkeve, Kupa,
Kissziget, Ortaháza, Hernyék,
Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
S. I. XII. Hantháza, Lányi B.

Boglár — Túrkeve, Kupa.

Boglyos — Lányi B., Hantháza.

Bogyán — Csíkszentgyörgy,
Nyr. 9 : 431.

Bogyin — Kriza : Vadr. 370.

Bohó — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Bojan — Kriza : Vadr. 370.

Bojtár — Heves m., I. cs., Nyr.
4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.,
Újtelek, Nyiregyháza, Nyr. 31 :
535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr.
38 : 238.

Bojti — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238. *Bójtí*, Csíkszent-
györgy, Nyr. 9 : 431.; Szürnyeg,
Zemplén m., Nyr. 10 : 278. S.
I. XII.

Bojtos — Heves m., I. h., Nyr.
4 : 240. Kriza : Vadr. 370.

Bokor — Hantháza. Lányi B.

Bokros — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287., Érmellék, Nyr. 29 : 532.;
Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.;
Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.;
Marczali, Somogy m. 1874, Nyr.
27 : 480.; Marót-puszta, Somogy
m. 1874, Nyr. 26 : 479., Túrkeve,

Kupa; Balatonmell., J., Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Bolán — Kriza : Vadr. 370.

Bolokán — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Bori — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Boris — Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480.

Boros — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240. Békás, Nyr. 3 : 238.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marczali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480. Balatonmell., J.

Borzos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Bömbös — Kriza : Vadr. 370.

Böske — Balatonmell., J.

Brádúj — Pócsfalva, Kis-Küllő m., Nyr. 38 : 239., *oláhos.

Buár — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Buja — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Bujár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Bukó — Túrkeve, Kupa.

Bukor — Hantháza, Lányi B.

Bukros — Heves m., Nyr. 2 : 142. ○Pusztadinyéshát.

Burkus — Túrkeve, Kupa.

***Busa** — Mezőkövesd, Ada, Bács m., Nyr. 24 : 384. Petényi.

Buta — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Kriza : Vadr. 370. S. I. XII.

Búvár — Érmellék, Nyr. 29 : 532., B.-Ujváros, Nyr. 9 : 143.

Buzsák — Békás, Nyr. 3 : 238.

Bürkös — Túrkeve, Kupa.

Büszke — Hantháza, Lányi B.

Cheşë — Erd. Érzhegység, móczok. Nyr. 34 : 149. = Keser.

Csajla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

***Csákó** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Heves m., r. h. Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Kalotaszeg, Nyr. 27 : 233. — **Csákó** — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa; Kriza : Vadr. 370.; Petényi; ○Pusztadinyéshát; Balatonmell., J. *Nagyenyed, (*Dunántúl vezér-ürü neve); Újtelek, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.; *Mezőkövesd, Hantháza, Lányi B.

Csáli — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csalma — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Csámpás — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

○**Csaplár** — Pusztadinyéshát.

Csárdás — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Császár — Túrkeve, Kupa.

Cselő — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Csémpe — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Csendes — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Kriza: Vadr. 370.

Cséndés — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. *Cséndes*, Mezőszilvás, mezőségi oláh. Nyr. 37 : 219. *Csendes*, Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Csengő — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Forróencs, Nyr. 28 : 422.; Petényi; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, tirpák. Nyr. 31 : 535.

Csiga — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csillom — Petényi, Nógrád m.

Csinos — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38 : 239.; Kriza: Vadr. 370.; *Nagyenyed.

Csinos — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Csipke — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Marótpusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Csipkés — Hantháza, Lányi B.

Csóka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kriza: Vadr. 370.

Csollán — Békás, Nyr. 3 : 238.

Csomó — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Csonka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Csopka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Csopák — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Csöngő — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Marótpusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Csuda — Forróencs, Nyr. 28 : 422.

Csulár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Csuta — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Czédrus — Balatonmell., J.

Czibak — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Czibók — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431. Kriza: Vadr. 370.

Czicza — Hantháza, Lányi B.

Czidrus — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Marótpusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Czifra — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Újtelek, Nyir-

egyháza, Nyr. 31 : 535.; Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Czili — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Czimer — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Turkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Czirkos — Békás, Nyr. 3 : 238.

Czirkusz — Balatonmell., J.

Czirmos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., Nyr. 2 : 142.

Czitrom — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Czitrus — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Czukor — Balatonmell., J.

Czukros — Balatonmell., J.

Dajka — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Balatonmell., J.

Dallos — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Túrkeve, Kupa; Hantháza, Lányi B.

Dána — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Dandár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Darázs — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Darog — Erdélyi Érczhegység, móczok (*daru(s)*). Nyr. 34 : 152.

***Daru** — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Elepi-puszta (Debreczen), Nyr. 8 : 476.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Túrkeve, Kupa; Kriza: Vadr. 370.; Petényi jegyz.; Balatonmell., J.; *Nagyenyed. — **Daru** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. *Dāru*, Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37 : 219.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; *Mezőkövesd; S. I., XII.

Darvas — Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Deli — B.Újváros, Nyr. 9 : 143.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Dikó — B.Újváros, Nyr. 9 : 143.

Divat — Túrkeve, Kupa.

Dobos — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Doktor — Túrkeve, Kupa.

Dominika — vasárnap jött világra. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Vö. Nyérkura, Zsoján.

Dongó — Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Balatonmell., J.

Dorfi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Dregan — Kriza: Vadr. 370.

Drégán — Hétfalu, Brassó m.; Nyr. 38:238.

Dudás — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; *Kisújszállás.

Duhaj — Marót-puszta, Somogy m., 1874. Nyr. 26:479. Balatonmell., J.

Dumána — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Éles — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Fácán — Túrkeve, Kupa.

Fakó — Kriza: Vadr. 370.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Fáni — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.

Fátyó — Marót-puszta, Somogy m., 1874. Nyr. 26:479.

Fátyol — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Heves m., Nyr. 2:142.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Fecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Fegyver — Balatonmell., J.

Fehér — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Fejér — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. Kriza: Vadr. 370.

Fekete — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Féstö — Heves m., Nyr. 2:142.

Feszés — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Fieszkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Ficzko — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Kriza: Vadr.370.; Balatonmell., J.; *Nagyenyed; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Ficzko* Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:219.

Fifozo — Erdélyi Érzhegység, mőczok (*ficzko*), Nyr. 34:251.

Financz — Túrkeve, Kupa; ○Pusztadinnnyeshát.

Flarike — Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Flóri — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Foacã — Erdélyi Érzhegység, mőczok (*fakó*), Nyr. 34:251.

Fogoly — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; ○Pusztadinnnyeshát. *Fogoj* B.-Újváros, Nyr. 9:143.

Forrás — Heves m., I. h., Nyr. 240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Föcske — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Balatonmell., J.

Fullér — B.-Újváros, Nyr. 9:143.

Füge — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Heves m., Nyr. 2:142.; Balatonmell., J.

Fürgös — Érmellék, Nyr. 29:532.

Füstös — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Fütyös — Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

Fütykös — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Balatonmell., J.

Füzes — Heves m., Nyr. 2:142.

Gajjas — B.-Újváros, Nyr. 9:143. Túrkeve, Kupa.

Galamb — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3:238.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Túrkeve Kupa; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Galambos — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Gallér — Marót-puszta, Somogy m. 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Gallyas — Kisújszállás, Nyr. 38:287. ○ Pustadinnnyéshát.

Gátjas — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.

Gatyás — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Elepi-puszta, Debreczen

Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Békás, Nyr. 3:238.; Ada, Bács megye, Nyr. 27:384., 28:479.; Túrkeve, Kupa. — **Gatyás** Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Hantháza, Lányi B.

○ **Gazdag** — Pustadinnnyéshát.

Gënicza — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Gobos — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

***Góla** — (Dunántúl vezérüri neve).

Gombos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Árva m. tót, Nyr. 25:507.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Petényi; Ballatonmell., J.

Gondos — Pusztabedeg, Tolna, Nyr. 29:543.

Gonosz — Heves m. Nyr. 2:142.

Göndör — Érmell., Nyr. 29:532.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Békás Nyr. 3:238.; Túrkeve, Kupa.

Gunár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Gyapár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Marczali Somogy m. 1874, Nyr. 27:480.

Gyeges — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Gyémánt — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák. Túrkeve, Kupa.

Gyenge — Kriza: Vadr. 370.

Gyertyás — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240., O Pusztadinnyeshát.

Gyilán — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Gyilkos — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás Nyr. 3:238.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Hantaháza, Lányi B.

Gyócsi — Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

Gyopár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Gyömbér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Békás, Nyr. 3:238.

Gyöngé — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567. Balatonmell., J.

Gyöngyös — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Elepi-pusztá Debreczen, Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Pócsfalva, K.-Küküllő, Nyr. 38:239.; Marczali Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J. — **Gyöngyös** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Ny. 30:255.

György — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.

Gyuri — Hétfalú, Brassó m., Nyr. 38:238.

Gyűrű — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.

Habos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hajas — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Hajdár — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa. — **Hajdár-bajdár** — Elepi-pusztá (Debreczen), Nyr. 8:476.

Hajdu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hajló — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hála — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — (hála).

Halász — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Túrkeve, Kupa.

Halkos — Kriza: Vadr. 370.

Hangos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hanvas — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Hanzi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Hapták — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Harmat — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Hattyu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Hatyu — Dergecs, Somogy m., Nyr. 32 : 567.; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Nádasd, Vas m.; Nyr. 26 : 143. Kriza : Vadr. 370. Balatonmell., J.

***Hegyes** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143. *Hëgyës*, Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. Kriza : Vadr. 370. Petényi. ○ Pusztadinnyéshát. — **Hegyes** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák. *Hëgyës*, Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. S. I. XII.

Héja — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Hetyke — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543. *Hëtyke* — Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240. *Hëtyke*, Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Himes — Balatonmell., J.

Hirslí — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Hódos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Holló — Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333., Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535., — tírpák.

Homály — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Hullám — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Écs, Győr m., 36 : 333.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Huros — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Derges, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Húros — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.

Huszár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ingés — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Jáger — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. *Jáger*, Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

***Jámbor** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Mezőkövesd. — **Jámbor** — Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Hétfalu, Brassó m.,

Nyr. 38 : 143. Kriza : Vadr. 370.
Balatonmell., J. *Nagyenyed.

Jeges — Balatonmell., J.

Jogász — Érmellék, Nyr. 29 :
532.

Jordány — Túrkeve, Kupa.

Juczi — Kriza : Vadr. 370.

Jula — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238.

Julcsa — Szabolcs, Baranya m.,
Nyr. 29 : 543.; Balatonmell., J.

Juli — Újtelektanya, Nyiregy-
háza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Julis — Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238.

Jutka — Balatonmell., J.

Kádár — Túrkeve, Kupa.

Kadét — Ada, Bács m., Nyr.
28 : 479. ○ Pusztadinnyeshát.

Kádi — Marót-puszta, Somogy
m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Kagyla — Érmellék, Nyr. 29 :
532.

***Kajla** — Heves m., r. cs., Nyr.
4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m.,
Nyr. 10 : 278.; Ada, Bács m.,
Nyr. 27 : 384.; Göllnicz völgyi né-
metek: Nyr. 25 : 299.; Kriza :
Vadr. 370. Petényi. *Nagyenyed,
S. I. XII. — **Kajla** — Újtelek-
tanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.
— tírpák. Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy,
Nyr. 9 : 431.

Kalári — Kriza : Vadr. 370.

Kalmár — Heves m., I. cs.,
Nyr. 4 : 240.

Kalya — Debreczeni lvt., Széll
F. — Kék *kalya* keselyfarkú,
hólyagos szemű ökör, 1707. =
Kajla.

Kancsi — Homoródalmás, Ud-
varhely m., Nyr. 29 : 543.

Kántor — Túrkeve, Kupa.

Káplár — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.;
Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.;
Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.;
Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs,
Győr m., Nyr. 36 : 333.; Túrkeve,
Kupa; Balatonmell., J.; Hantháza,
Lányi B.

Kárász — Heves m., r. cs.,
Nyr. 4 : 240.

Karcsú — Pusztabedeg, Tolna
m., Nyr. 29 : 543.; Kriza : Vadr.
370.

Kardos — Dergecs, Somogy
m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. h.,
Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr.
2 : 142.; Békás, Nyr. 3 : 238.;
Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

○ **Károly** — Pusztadinnyeshát.

Kártyás — Kissziget, Orta-
háza, Hernyék, Zala m., Göcsej,
Nyr. 30 : 255.; Túrkeve, Kupa.

Karval — Marót-puszta, Somogy
m., 1874. Nyr. 26 : 479.

Kaszás — Kisújszállás, Nyr.
38 : 287.

Kaszvár — Heves m., Nyr.
2 : 142.

Kata — Újtelektanya, Nyiregy-
háza, Nyr. 31 : 535. — tírpák.

Kati — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Kriza: Vadr. 370.

○ **Katlan** — Pusztadinnyéshát.

○ **Kavás** — Pusztadinnyéshát.

Kávé — Békás, Nyr. 3 : 238.; Balatonmell., J.; Hantháza, Lányi B.

Kecskerágó — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535. — tirpák.

Kedves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Balatonmell., J.

Keller — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Hantháza, Lányi B.

Köllér — Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.

Kőrkiçza — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Kesa — Göllnieczvölgyi németek, Nyr. 25 : 299. *Kese.

Kese — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; S. I. XII.

Késé — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; *Kěše*, Hont m., tót, Nyr. 29 : 332.; *Kese*, Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Kesej — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Hantháza, Lányi B.

Kesely — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240. Kriza: Vadr. 370. *Kesej*, Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kezes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsi — Kriza: Vadr. 370.

Kicsin — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsinya — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Kincsém — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Kincses — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543. *Kincses*, Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kisazon — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kócsag — Petényi.

Koczkás — Túrkeve, Kupa.

Kokas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Kökény — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567. Békás, Nyr. 3 : 238.; Túrkeve, Kupa; ○ Pusztadinnyéshát; Balatonmell., J.

Komló — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Kondor — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Homoródmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Kriza: Vadr. 370.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Kontrás — Túrkeve, Kupa.

Kormos — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143. — fekete színű. Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38 : 239., Túrkeve, Kupa; Petényi.

Kosztra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Kotló — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Körmös — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384., 28 : 479., Balatonmell., J. — **Körmös** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. *Körmös*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Kőrös — Marezali, Somogy m. 1874, Nyr. 27 : 480.

Kucsár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kúcsár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Heves m., Nyr. 2 : 142. (a. m. kulcsár).

Kukó — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Túrkeve, Kupa.

Kukora — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Kulacs — Heves m., I. es., Nyr. 4 : 240.

Kuli — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Laczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ladér — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Lamos — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — Barnás színű ökör

volt, mintha mindig piszkos lett volna; azon kívül szeretett befeküdni a trágya lébe. Maga alá *lamol* = maga alá vazel. Emberre és állatra mondják. (Böny?) Nyr. 17 : 413. — **Lamos** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lámpás — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tírják.

Lantos — Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Lányka — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

Lassú — Kriza: Vadr. 370.

Lator — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Marót-pusztá, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa.

Látyis — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 219.

Lázár — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Leanka — Kriza: Vadr. 370.

Ledér — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Legény — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Legyes — B.-Újváros, Nyr. 9 : 143.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Lepke — Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Lina — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.

- Liom** — Lányi B., Hantháza.
- Liszka** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.
- Litér** — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.
- Lombár** — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Forróencs, Nyr. 28:422.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Túrkeve, Kupa; Kriza: Vadr. 370.; Petényi; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zalam., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Lombi** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kriza: Vadr. 370.
- Lomboş** — Erdélyi Érczhegység, móczok (lombos), Nyr. 34:256.; Kriza: Vadr. 370.
- Lotti** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.
- Luna** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Luni** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Madár** — Érmellék, Nyr. 29:532.; Marót-puszta, Somogy m. 1874, Nyr. 26:419.; Balatonmell., J.
- Mancsi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.
- Mancza** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.
- Mandula** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírpák.
- Márcélla** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Margit** — Kriza: Vadr. 370.
- Mári** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Márici** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 32:238.
- Maris** — Kriza: Vadr. 370.
- Máris** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Mariske** — Pócsfalva, K.-Küüllő, Nyr. 38:239.
- Marucza** — Kriza: Vadr. 370.
- Márucza** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.
- Méggyes** — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; *Meggyes* Balatonmell., J.
- Mérges** — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Balatonmell., J.
- Milka** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.
- Millér** — Túrkeve, Kupa.
- *Miska** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; — Csíkszentgyörgy, 9:431.; Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; *Nagy-Enyed.; *Míska*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.
- Mogyer** — Érmellék, Nyr. 29:532.
- Molyos** — ○ Pusztadinnyéshát.
- Mondi** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Monyók** — Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Kriza: Vadr. 370.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Monyuk — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Mozók — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

***Mozsár** — Érmellék, Nyr. 29:532.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Kalotaszeg, Nyr. 27:233.; Kriza: Vadr. 370.; *Nagyenyed.; Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Mucsi — Balatonmell., J.

Muki — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.

Mundráne — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Muszka — Balatonmell., J.

Narancs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.

Nyakas — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Nyalka — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J. — **Nyalka** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Nyérkura — szerdán jött világra. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. Vö. Zsoján, Dominika.

Nyulas — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Ördög — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Paicoş — Erdélyi Érczhegység, móczok (pajkos), Nyr. 34:313.

Pajkos — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Pócsfalva, Kis-küküllő m., Nyr. 38:239.; Kriza: Vadr. 370.; Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Pandúr — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Panni — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pára — Heves m., Nyr. 2:142.

Pásztor — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.

Patkó — Marót-puszta, Somogy 1874, Nyr. 26:479.

Páva — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Túrkeve, Kupa.

Pendzsi — Kriza: Vadr. 370.

Pengő — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Pénzés — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Perge — Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.

Pergő — Petényi, Nógrád m.

Pétér — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.

Piczók — Szatmár, Nyr. 27:95.

Piktör — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Érmellék, Nyr. 29:532.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.;

Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Pille — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Pimbó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. = Bimbó.

Pipacs — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.

Pipés — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Pirók — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Balatonmell., J.

Piros — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Piros*, Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Petényi, Nógrád m.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. *Páros*, Mezőszilvás, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:219.

Piroska — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Pisze — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Piszre — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tírják.

Pisztráng — Érmellék, Nyr. 29:532.

Pityer — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Pógán — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.

Pógán — Mezőszilvás, mezőszilvási oláh, Nyr. 37:219.

Pogány — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. Hantháza, Lányi B.

Pogár — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. = bogár.

Pompás — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.: Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Pöngő — Marótpuszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

***Pörge** — Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m.; Göcsej, Nyr. 30:255.

Pötyke — Hantháza, Lányi B.

Prímás — Túrkeve, Kupa, *Kisújszállás.

Puskás — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.; Elepipuszta, Debreczen, Nyr. 8:476.; Békás, Nyr. 3:238.; Túrkeve, Kupa.

Püge — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.

Rabló — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Rajna — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Ráró — Érmellék, Nyr. 29:532. Túrkeve, Kupa.

Rékfa — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Réka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tirpák.

Rendes — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Sziürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Békás, Nyr. 3:238.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; *Nagy-Enyed, Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Rëndés** ForróEncs, Nyr. 28:422.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238. — **Rëndes** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — **Rendes** — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Rengő — Túrkeve, Kupa.

○ **Rezgő** — Pusztadinnnyéshát.

Riga — (szürkeszínű), Hétfalu, Brassó m., 38:238.

Rigó — Érmellék, Nyr. 29:532.; Elepi-puszta, Debrecen, Nyr. 8:476.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; Hant-háza, Lányi B.

Rigu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Ringyu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Rojtos — Elepi-puszta, Debrecen, Nyr. 8:476.

Róka — Dergecs, Somogy, Nyr. 3:567.; Balatonmell., J.

Ropogán — Kriza: Vadr. 370.

Roska — Kriza: Vadr. 370.

R^aózsa — Érmellék, Nyr. 29:532.; *Rózsa*, Dergecs, Somogy m., Ny. 3:567.; Marót-puszta, Somogy, 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa.; Balatonmell., J.

Rózszi — Kriza: Vadr. 370.

Röndös — Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.

Röngő — Hantháza, Lányi B.

Rudas — Érmellék, Nyr. 29:532.

Rupi — Homoród-Almás, Udvarhely m., Nyr. 29:543.

Rúzszi — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Sakter — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Túrkeve, Kupa.

Samu — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza — tirpák, Nyr. 31:535.

Sándor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sari — Kriza: Vadr. 370.

Sárkán — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sárkány — Marót-puszta, Somogy 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa.

Sármán — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; B.-Újváros, Nyr.

9:143. (sárgaszínű); *Sármány*, Balatonmell., J.

Sarvaš — Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Semeš — Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Sipos — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Siska — Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Sodró — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8:476.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; B.-Újváros Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Hant-háza, Lányi B.

Sörös — Balatonmell., J.

Suba — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marót-puszta, Somogy m. 1874, Nyr. 26:479.

Sudar — S. I., XII.

Sudár — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3:238.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Sugár — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Kriza: Vadr. 370.; Pócsfalva, K.-Küküllő m., Nyr. 38:239.; *Sugar* Erdélyi Érezhegység, mőczok (sugár), Nyr. 34:318. *Sugár* Hont m., tót, Nyr. 29:332.

Súgár — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.

Szajkó — B.-Újváros, Nyr. 9:143., Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, — tirpák, Nyr. 31:535.

Szajku — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Szárca — Érmellék, Nyr. 29:532.; Marczali, Somogy 1874, Nyr. 27:480.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Szarvas — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Heves m., r. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Árva m., tót, Nyr. 25:507.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479. — **Szarvas** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — **Szarvas** — Göllniczvölgyi németek, Nyr. 25:299.; Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; S. I., XII.; Hant-háza, Lányi B. *Szàrvàs*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 37:219. *Szàrvàs*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219. A felsőmagyarországi tótságon szerte „Szàrvàs.”

Szattyán — Békás, Nyr. 3:238.; Balatonmell., J.

Szedres — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Szégén — Heves m., r. h., Nyr. 4:240.

Szezfű — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Békás, Nyr. 3:238.

Szegfû, Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143. — **Szegfû** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Széjjës — Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29 : 543. Kriza: Vadr. 370.

Széka — Göllnicz völgyi németek, Nyr. 25 : 299.

Szekfû — Balatonmell., J.

Szeles — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240. Kriza: Vadr. 370.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szemes — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Szemök — Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Szennyes — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Szepi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szidi — Balatonmell., J.

Szikra — Kriza: Vadr. 370.

Szilaj — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Érmellék, Nyr. 29 : 532.; Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Écs, Győr m., Nyr.

36 : 333.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Halogy, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.; Kalotaszeg, Nyr. 27 : 233.; Árva m., tót, Nyr. 25 : 507. — **Szilaj** — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa. Kriza: Vadr. 370. Petényi, Nógrád m.; Balatonmell., J. — **Szilaj** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; S. I., XII.; Hantháza, Lányi B.

Szilos — Kriza: Vadr. 370.

Szitás — Túrkeve, Kupa.

Szögfü — Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.

***Szöke** — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Kriza: Vadr. 370.; Petényi, Nógrád m.; Balatonmell., J. — **Szöke** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Mezőkövesd; S. I., XII.

Szökfû — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Szömös — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szunyog — Békás, Nyr. 3 : 238.

Szürke — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 507.; Kriza: Vadr. 370.

Táblás — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Békás, Nyr. 3 : 238.; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 479. Így nevezik az egészen szét-álló szarvúakat, Marót-pusztán, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479. Túrkeve, Kupa; Balatonmell., J.

Tambur — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Táncos — Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240.; Hantháza, Lányi B.

Tarka — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Tartsa — S. I. XII.

Tatár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J.

Tigris — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Hantháza, Lányi B.

Timár — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Túrkeve, Kupa; Hantháza, Lányi B.

Tínó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tirol — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tollas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tolvaj — Túrkeve, Kupa.

Torkos — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Tornyas — Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240.

Tornyos — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Trépszka — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Trézi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Trikó — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Tsakó — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tsákó — S. I. XII.

Tsèndes — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Tuba — Balatonmell., J.

Túzok — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Tükrös — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves m., Nyr. 2 : 142.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.; Balatonmell., J.

Tündös — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Türkös — Kriza : Vadr. 370.

Tüzes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Utas — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Vadas — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Vadász — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543.; Marót-pusztta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479.; Túrkeve, Kupa.

Velás — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Vellás — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; *Vellás*, Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; *Vellás*, Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; 28:479.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Vendég — Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.

Vendel — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Vendíg — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Véres — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231. — veres.

Vezér — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; B.-Újváros, Nyr. 9:143.; Békás, Nyr. 3:238.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.

Vidám — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.; Homoródalmás, Udvarhely m., Nyr. 29:543. Kriza: Vadr. 370.; Balatonmell., J. — **Vidám** — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.; Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. *Vidám*, Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37:219.

Vidlás — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tirpák.

Vidra — Dergecs, Somogy m., 3:567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.; Hant-háza, Lányi B.

Viklér — Heves m., I. h., Nyr. 4:240.

Viktor — Érmellék, Nyr. 29:532.; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.

Villám — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Balatonmell., J.

Villány — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

***Villás** — Érmellék, Nyr. 29:532.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Heves m., Nyr. 2:142.; Békás, Nyr. 3:238.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Túrkeve, Kupa. Petényi, Nógrád. ○Pusztadinyéshát; S. I. XII.

Viola — Kriza: Vadr. 370.

Virág — Dergecs, Somogy m., Nyr. 3:567.; Heves m., I. cs., Nyr. 4:240.; Heves m., r. h., Nyr. 4:240.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Békás, Nyr. 3:238.; Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38:239.; Göllnicz-völgyi németeknél, Nyr. 37:102.; Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.; Forróencs, Nyr. 28:422.; Ada, Bács m., Nyr. 28:479.; Göllnicz-völgyi németek, Nyr. 25:299.; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26:479.; Túrkeve, Kupa. Kriza: Vadr. 370. Petényi; Balatonmell., J.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535., tirpák; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:238.:

Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. ; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. *Mezőkövesd; *Vírag*, Erd. Érezhegység, móczok, Nyr. 34 : 320.

Virgoncz — Érmellék, Nyr. 29 : 532.

Vitéz — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29 : 543. ; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567. ; Heves m., r. cs., Nyr. 4 : 240. ; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479. ; Túrkeve, Kupa.

Vizsla — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zeller — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Zilaj — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.

Zsajáné — Pócsfalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 38 : 239.

Zsándár — Érmellék, Nyr. 29 : 532. ; Heves m., I. h., Nyr. 4 : 240. ; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479. ; Túrkeve, Kupa. ○Pusztadinyéshát; *Kisújszállás.

Zsemle — Balatonmell, J.

Zséra — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

***Zsidó** — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567. ; Marót-puszta, Somogy m., 1874, Nyr. 26 : 479. ; Túrkeve Kupa; Balatonmell, J. *Kisújszállás; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Zsivány — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsoján — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. — csütörtökön jött világra. Vö. Nyérkura, Domonika.

Zsombi — Heves m., I. cs., Nyr. 4 : 240.

Zsombó — Heves m., r. h., Nyr. 4 : 240. ; Békás, Nyr. 3 : 238.

Zsömle — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543. ; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Dergecs, Somogy m., Nyr. 3 : 567.

Zsula — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tirpák.

Zsuzsi — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 238. Kriza : Vadr. 370.

Bivaly.

Béal — Hetés, Zala m., Nyr. 2 : 44. — bivaly. L. o.

Behal — Háromszék m., Mtsz. — bival.

Biaj — Erdély — Bos bubalus. L. Bial.

Bial — Gross. I : 161. ; Schl. sz. j., Bszsz., Bécsi C., Sz. F. B., Palóctság, moldvai csángó, Mtsz. — *Bial* — Beret vid., Abauj m., Mtsz., Bos bubalus. Vö. Biaj, Bivaly, Bian.

Bial-borjú — Kr. — l. Bivalborjú.

Bian — Palóczság — bival. Nyr. 22 : 32.

Bihâ — Szókedencs, Somogy m., Nyr. 3 : 140. ; Csurgó, Somogy m., Nyr. 21 : 47. — bival, l. o.

***Bihaj** — Balatonmell., Erdély Háromszék m., Mtsz.; Kalotaszeg, Nyr. 22 : 526. ; Kis-Küküllő m., Marostorda m., Mtsz.; Zilah, Nyr. 14 : 286. — Bos bubalus. (Deésen : az álomfejtésben rossz ember, Nyr. 18 : 572.). Vö. Bivaly.

***Bihaj-bocs** — Erdély, Maros-zék — l. Bivalybocs.

Bihal — Gyergyó, Nyr. 34 : 260., 34 : 82. ; Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18 : 527. ; Székelység, Nyr. 4 : 42. ; Sopron m., Répcze mell., Vas m., Őrség, Göcsej, Somogy m., Szókedencs, Bánffyhunrad, Kolozs m., Sztána, Kis-Küküllő m., Szókefalva, Szolnokdoboka m., Domo-kos, Székelyföld, Udvarhely m., Száldobos, Háromszék m., Csík m., Mtsz. I : 138. — bivaly, l. o. Gyergyószentmiklós, K. L., nőstény bivaly. Vö. Bihalbika.

Bihal-bika — Gyergyószentmiklós, K. L. — him bivaly. A nőstény: *bihal*.

Bihal-bocs — Gyergyószentmiklós, K. L. — szopós bivalyborjú.

Bihal-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bivaly. A fehér szarvasmarha is tinó 1—3 éves korában, a míg nincs jármolva.

***Bihaly** — Thaly : Adl. I. 20. *Bubalus*, Büffel. Nyt. sz. I. 242. Vö. Bivaly.

Bihol — Ikafalva, Háromszék m., Nyr. 38 : 236. ; Csík m., Mtsz. — bivaly.

Bihuo — Göcsej, Répczemell., Mtsz. I : 138. — bivaly, l. o.

Bijal, bjal — Kolozsv. glossz., 1577. *urus, bos silvester* Dd., Vö. Bivaly. *Wad eker vel byal*, uo. D₁, bubalus. Nyr. 36 : 18. Itt a bölény is tekintetbe jön, mert erre mutat az „urus“, mely Erdélyből a tör-téneti korban halt ki. H. O.

***Biláj** — Beret vid., Abauj m., Mtsz. I. 138. — bivaly, l. o.

Bival — l. Bivaly.

Bival-bocs — Székelyföld — bivalyborjú, ad normam medve-bocs, a melyre emlékeztet.

Bival-borjú — Kreszn. — bivaly-borjú.

Bivalenté — erdélyiesen — bi-valtej.

Bival-tinó — Gyergyószentmiklós, K. L. — 1—3 éves bivaly-borjú. Ott az 1—3 éves tinó marhát is jelent.

Bivaly — általánosan — Bubalus buffelus. L. Murm. (1533) *biial*. Ver. 14., *biyal*; Károlyi Bibl. Sz. M. A., PP., *bijal*. Miskolci és Gross. I. 161. — *bial*. Szláv alak-jait. L. Miklosich (Nyr. 11 : 116.), Vö. Béal, Behal, Bial, Biäl, Bialborjú, Bian, Biha, Bihaj, Bihaj-bocs, Bihal, Bihalbika, Bihaltinó, Bihaly, Bihó, Bihol, Bihuo, Bijal, Biláj, Bival, Bivalbocs, Bivalborjú, Bocs, Boesocska, Byal, Bjal, Csá-

bali, Csókaszem, Döszke, Düsze, Rédeg. A kolozsvári glossz. 1577. Nyr. 36:68., „wad eker vel *byal*“-nak mondja. — **Bivaly** — bömből. Kriza.

***Bivalybetegségek** — Lengyeltóti — Hasfájás, Vérszorítás, Métély.

Bivalyos — a cseléd, a mely a bivalyt őrzi, legelteti, hajtja.

Bivalysajt — Sz. F. B. — bialsait: caseus bubalinus

***Bivalyszem** — Lengyeltóti — van csókaszemű is. A bivaly szeme sajátosan meredező, félelmetes.

***Bivaly testrészei** — Lengyeltóti. Részek: Zacskó, Mony, Küdök, Farktóve, Farkszára, Farklambja, Pacsmag = fülszór.

Bivalyvasalás — Malonyai 2: 37., 10. sz. kép.

Bjal — Kolozsv. glossz., 1577., Nyr. 36:18. — urus, bos silvester Dd₃. Vö. Bijal.

Bocs — Székelyf., Nyr. 24:65, — a német *potsch*-ből (?). 1. bivaly, medve, borz kölyke borja. 2. bornyú. Vö. Bihaj-bocs, Bivaly és Borjú.

***Bocsocska** — Háromszék m., Mtsz. I. 143. — kis bival borjú, kis medvebocs. Vö. Bivaly.

***Hasfájás** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Kontyos** — Lengyeltóti — a szarvállás a *bivalynál*, mikor a szarvak hegyökkel egymás felé

kunkorodnak s a nyak élén majdnem összeérnek. *Kálmánca.

***Métély** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Mony** — Lengyeltóti — a bivaly heréi. Vö. Zacskó.

***Rédeg bivaly** — Lengyeltóti — az, a mely még nincs használatba véve. Ennek nem adnak nevet. „Bivalynak nem adunk nevet“, mondta a bivalyos.

***Rideg bivaly** — l. Rédeg bivaly.

***Széles** — Lengyeltóti — a *bivalynál* a szarvállás, ha a szarvak hegye messze szétálló. Jk. Balatonmell. *Keszthely.

Vad ökör — l. Bivaly.

***Vérszorítás** — Lengyeltóti — bivalybetegség.

***Zacskó** — Lengyeltóti — a *bivalynál*. L. Mony.

Zagot — Bögöte, Vas m. — (izék, a mit a marha evés után a jászolban hagy. Kresznericsnél *zakot*: sövénykerítés; a széke-lyeknél *zakota*: össze-vissza hányt holmi. Vö. Izék.) Nyr. 16:93.

Bivalynevek.

Bodor — Érmellék, Nyr. 29:533.

Dobos — Érmellék, Nyr. 29:533.

Gyurka — Érmell., Nyr. 29:533.

Jámbor — Érmell., Nyr. 29:533.

Julesa — Érmell., Nyr. 29:533.

Junger — Érmell., Nyr. 29:533.

Kálmán — Érmell., Nyr. 29:533

Kondor — Érmell., Nyr. 29:533.

Mírges — Érmell., Nyr. 29:533.

Miska — Érmellék, Nyr. 29:533.

Pista — Érmellék, Nyr. 29:533.

Sári — Érmellék, Nyr. 29:533.

VIII. A JUH.

A juh szótára.

A juh testrészei: Van: *feje*, ennek *teteje*, *eleje*; van: *homloka*, a kosnál *szarva*, a juhnál nem mindég; van: *füle*, *szeme*, *szemboltja*, *vakszeme*, *állkapcsa*, *orra* a *likakkal*, *szája*, *ajaka*, *torka*, *tarkója*, *nyaka*, *nyakoldala*, *pozája*; *marja*, *szügye*, *oldala*, *háta*, *horpaska*, *fara*, *fartöve*, *csípője*, *farkatöve*, *farka*; a juhnak: *pérája*, a kosnak: *töke*, *tasakja*, *vesszeje*; az első lábön: *lapoczká*, *felső szára*, *térgye*, *alsó szára*, *nyigérje*, *boka*, *párta*, *fűkörme*, *csülke*, *alsó lábszára*, *konceza*, *csánkja* a *horgasínnal*, *szára*, *bokája*, *fűkörme*, *csülke*.

Aléttani — „Ezen juhok penig ha birkából fognak *aléttani* . . . fogja nyírni“. Az aléttani itt: valamely műveletre kiállítani, M. G. T. Sz. 9:77—119. Állítani különben gulyát, ménest, kondát stb. alakítani jelent. Nyr. 32:380.

***Annotin** — éves, rövidítve *notin*, egyéves juh jelentéssel. L. Notin. A latin *annotinus*.

***Anyabárány** — Békés — nőtény b.

***Anyabirka** — Békés — a nőtény juh, ha ellett, Nagyszalontán: 4 éves ♀ juh.

***Anyajuh** — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha báránya van.

Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII:139. — a melyiknek báránya van.

***Apácza** — a juhászatban rendszerint a nőtény szüziességét jelenti, de bizonyos műveleteknél reáruhazzák a him nemre is, oly értelemben, hogy ha a herelés báránykorban történik (tehát az éretlenségkorában), apáczakosnak, apáczaürünek, sőt apáczaanyának is nevezik, utóbbit, ha a herelés a bárányozás után hajtatik végre, további fogamzás megakadályozására. (Mezőtúron, Nyr. 10:477., meddőt jelent.) — ***Apácza** — Ivád — a szüz ♀ juh; de már „kos alá való“. Tiszaszentimre, Kunság, Nyr. 10:329.; ***Békés**; Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139.; másod-harmadfű nőtény bárány (birkánál, juhnál), a melyik még nem volt kos alatt.

***Apácزابirka** — Nagyszalonta — 3 éves nőtény juh. Mezőtúron, Nyr. 10:477., meddő, nőtény juh. Vö. Apácza.

***Apáczakos** — Pusztá-Szanda — vö. Apácza.

***Apáczaürü** — Békés — vö. Apácza.

***Apadék** — Gömör — a juhászoknál, a megfogyás, különösen a tejelésben.

***Apadott juh** — Toronya, Tass, Zemplén m.; Fehér m.; Csallóköz, Szentendre, Pomáz, Nyr. 17:221.; Dunántúl, Nyr. 17:271.; Szabolcs m., Nyr. 17:413. — tejevesztett, „elszáradt“, lesóványodott juh. „Csak úgy lézeng a za ju, anynyira megapatt“ Toronya. A Török-magyarkori emlékek I. 286—

287., a holt, ellő és fejős juhok sorában említi. Nyr. 17 : 180. Vö. Száradott juh és Elapad.

Aprólék — Hortobágy, T. M. MNy. VIII : 139. — a birka belső szervei: szív, tüdő, máj stb.

***Apró marha** — leginkább a juh. Veszprém m., MNy. I : 281., juh, de sertés is. Rendes értelme baromfi. Cz. F.

***Arábiai juh** — Edvi Illés Pál — kövér farkú. Vö. Juhfajták.

Árvabőr — Hortobágy, T. M. I., MNy. VIII : 139. — a birka bőrének kötőszöve (stratum germinativum).

***Árvaganéj** — Nádudvar — l. *Juhporos*; de inkább a szarvasmarha hulladéka is.

***Árva ina kilátszik** — Heves m., Utsz. I. 56. — mondják sovány lóról, *bárányról* stb., a melynek a hátsó czombján horpadtság fut végig.

Ázsiai juh — PPBod. Moln. Compl. 68: Ovis strepsiceros, Schaf mit gewundenen Hörnern. Vö. Ovis strepsiceros. Fennálló, csavart szarvú juh. Ez a magyar ősjuh (a német Zackelschaf).

Bács — általános — számadó és gazda, a ki mindenért felelős, a fejést és sajt készítést stb. végzi; nem eseléd, mert saját juhái is vannak. Az erdélyi részben inkább majoros.

Baran — Göllnicz völgyi tót, Nyr. 25 : 299. — Widder. A magyar

bárányból. Vö. Baránal; különben kos.

Baránal — Göllnicz völgyi tót, Nyr. 25 : 299. — Lämmchen. A magyar bárányból. Vö. Baran.

***Bárány** — általános — Ovis aries juv. egy éves korig, nemi különbség nélkül; *Vačasési, Csik m., vö. kosbárány; *Ivad, ifjú juh, Agnus: ivar szerint kos, v. jerkebárány; Gyergyószentmiklós, K. L.; *Hódmezővásárhely; Zalaapáti, M.; *Nagyszalonta; Sz. F. B., Agnus; *Márkod, Marostorda m.; Schl. szój., bárány, agnus: *Hatod, Háromszék m., egy éven túl *diszke* és *diszkejuhaeska*. Vö. Bari, Barika, Bariska, Béci, Berkebárány, Birkabárány, Bittyú, Búböczcze, Bülöke, Bürge, Capf, Capp, Diszke, Esztrengabárány, Hasibárány, Jerke, Jérke, Jerkebárány, Jerkeapáca Anyabárány, Kerlány, Kertibárány, Kisbárány, Kosbárány, Kosda, Kövér farkú bárány, Kozsda, Mióra, Mönölecske, Nöstény bárány, Notin, Nótin, Raczkabárány. Hatod, Háromszék m. — a juh születésétől, az első őszi. „de ha écczer megüti a hóharmat (a dér) a mezőt, már többet nem bárány, hanem *diszke, diszkejuhaeska*, l. o. Miklosich, Nyr. 11: 114. — agnus, aries. Tót (jahňe) lengyel: baran, litván: baronas, mordvin: boran; Hammel; *Boller* a mongol chorigannal veti egybe; a finn lammas a gót lambból való; Nyr. 35 : 36.; albán: ber = Schaf, Weidevieh. Olasz: bar, bara, barum, bar, barr. Oklsz. — Agnus. 1206—1257: Incipit itaque prima

meta de *barancuth*, Orsz. lvt. D. 42.; 1365: Baranther; 1545: Eg gyermeked barant, Orsz. lvt. Nádasdyana 42. Kúnos Ignác, Nyr. 12: 108. — mint személynév Baranból alakult.

Báránybőr — Oklsz. — Pellis agnina 1522 körül. Unam subam magnam et bonam de *hazybaranber* albo, Tört. Tár. 1889: 381. 1544: Eg fekete baranbőr ködment Orsz. lvt. Nádasdyana 41.; 1587: Baraú bór, Orsz. lvt. Urb. et Conser. 12. 42.

Bárányczimer — Oklsz. — armus ovillus. 1552: Bárány czimórt mondola tejjel és rizskásával . . . Az bárány czimert csak sóban főzd meg stb. Vö. Czimer bárány? Sz. F. B.: barany cze-mor = Armus ouillus.

Bárányfarsang — Zenta, Bács m., Nyr. 9: 378. — husvét utáni idő a házasságra.

Bárányfi dézsma — Oklsz. — 1588: Nem tartoznak sem ray desmaual sem baranffy-val.

Bárányhús — Sz. F. B. — „barany hus = Caro Agnina“.

Báránylopó kaláka — Csik-madaras — ha valaki kifogyott a juhmagból, akkor kalákát csinál és mindenkitől, a ki jelen volt, egy bárányt v. juhot kap. Van még fahozó, kenderlopó, tapogató, ganyézó, takaró, arató kaláka, Nyr. 20: 47.

Bárányok és a szamár — Heves m. — Egy hodályban állott a szamár a bárányokkal. A hodály

tetőzete tüzet fogott, s a benne levő állatok sokat szenvedtek a keletkező hőségétől. A meleg megoldotta az állatok nyelvét. A *bárányok* szólaltak meg elősszór: „Be fene meleg van, be fene meleg van“. Nemsokára a szamár is rákezdte: „Íg a hodály, íg a hodály“. Benkóczy, Nyr. 38: 236.

Baranyos juh — Oklsz. — 1637: Masodik szkotarsagh allya maiorsagh Juh. Eöregh baranyos Juh 78.

***Bárányozás** — Hatod, Háromszék m. — Vaesáresi, Csík m. a juhok ellése. Ez úgy mint a beregetés a gazdák felügyelete alatt megy végbe. Karácsonykor kezdődik és Gyertyaszentelőkor már megvannak a bárányok. — **Bárányozás** — Oklsz. — 1637: Eöregh baranyozni valo juh Orsz. lvt. Urb. et Conser. 14. 43. 1637: Ezeket (bárányokat, kecskéket stb.) mind karos volt az baranyozas miatt be haytatni Fogarasban, az Leblekj sieteois polgarok az szkotarral egywt connumeraltak.

***Bárányozik** — Székelyföld s az Erdélyi rész; továbbá Szilágy, Szatmár, Bihar m. — ellik a juh. Vö. Ellés.

***Bárányoztatni** — általánosan — a juhot elletni, ha a hágatást intéztük.

Báránypénz — Oklsz. — 1554: Ad festum Sancti Georgii quilibet jobagio barany penz dat. Orsz. lvt. Urb. et Conser. 45. 36. 1614: Baranj penzt adnak, uo. 1. 8. 1629: A zalai hódoltságban, az

Olláriak adója töröknek : Bárány-péncz fl 1., kadassiak adója : B. p. fl 3. M. Gazd. tört. Sz. XI. 365., 374.

Bárány, ránczos — a merinójuh báránya a bőrén látható ránczvetéstől.

***Barányrovás** — színmagyar-ság — faragott páros alakok, leginkább háztartási eszközök, a pár fele kisebb, a másik nagyobb, az előbbi a bárány, az utóbbi az anyajuh nyakára jön madzagon. Ez arravaló, hogy kezdetben a bárányt és az anyját össze lehessen hozni szopás, ill. szoptatás végett.

Báránytartó — Tallós, Mátyusföld, Nyr. 16 : 333. és 20 : 322. — placenta ovis. Vö. Pokla.

Bárányváltság — Oklsz. — 1619: Malom auagi barani vált-sagtul hat forint. Orsz. lev. Urb et Conser 22. 21.

Bari — Békés m., Debreczen, MNy. I : 428. — fiatal báránka. Vö. Bárány. Nyr. 12 : 527. szerint = a kin jegy van.

Barika — Nyr. 34 : 25. — bárány. Tót jövevényszó ex barika. Vö. Bariska, Bárány.

Bariska — Nógrád m., Nyr. 4 : 425. — báránka. Tót gyermeknyelvben : bariška. Vö. Barika, Bárány.

Bécs — obulus, Oklsz., 1584. Minden Jwtml (fizet) keth béchet.

Bécsi — Gyöng, Tolna m. Nyr., 25 : 288. — kis bárány, l. o.

Béget — Kriza : Vadr., Nyr. 7 : 286. — a juh, mikor fogad.

Bégetnek — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 140. — az állással szomszédos *drankába* zárt szopós-bárányok. *A *dranka* a tót stranka — oldalrekesz.

Berbe — B. M. Sz. — ürü, herélt kos. Nyilván a latin *vervex* = ürü.

Berbec — Dunántúl, Nyr. 22 : 169.; Vas m., uo. — báránybőr-süveg, fekete bársonysüveg. Az *ürükos* jelentésből fejlődött. Vö. Berbecs, Berbécs. Mtsz. I. 118.

Berbecs — Székelyföld, Tsz. 51a. L. Berbécs, Berbec.

Berbécs — már a magyar nyelv törvénye szerint is a latin *vervex*-től származik és ürüt, vagyis herélt kost jelent, szilárdabbul áll az erdélyi, mint a magyar részekben; az utóbbiban megvan a hajlandóság a hímet, tekintet nélkül arra, herélt-e vagy nem, berbécsek nevezni, sőt a juhot is, helyesebben minden juhot a berbécs név alá foglalni. — ***Berbécs** — H. O., Nyr. 28 : 131. — *vervex*, örü v. ürü, herélt kos, berbécs. *Vervex sectarius* : a' nyáját vezető berbécs, PPöd., l. *Vervex* = *verbex*, *verbix*, *berbex*, *berbix*, Finály: Latin ny. sz. Az erdélyi érzékenység móczainál: *bërbința*, Nyr. 34 : 146.; *Miskolczi* 201.; *Csángó, *Csikgyimes*, W. J.; **Gyergyószentmiklós*, K. L.; *Zilah*, Nyr. 14 : 286.; *Kalotaszeg*, Nyr. 22 : 526. — kos (*Kalotaszegen* juh is); *Szilágy* m.: *berbécs*, Nyr. 7 : 381.; *Zilah* : *bërbécs*, Nyr. 28 : 231. (annyi is, mint *karóverófa* =

kos.); *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; *Márkod, Marostorda m.; *Vacsárcsi, Csík m., két éven felüli kos, l. o.; Sepsí-Uzon, Nyr. 8: 429.; Háromszék m., Nyr. 9: 41.; Székelyföld, Tsz., Nyr. 22: 169.; Gyergyó, Nyr. 34: 81. Ered az oláhból, más jelentésben az olaszból. Olaszban *berbics*, *birbics*, l. o. Bizony a latin *Vervex* = *ürü*, kos. *Edvi Illés Pál — juhfej (!) *Hatod, Háromszék m.; Balassa J., Nyr. 28: 84. — nem juh, hanem herélt kos, *ürü*. Oláhból ered, *nem áll, mert latin *vervex*, *Berbécs* = *vervex*, Oklsz. 1423: Jacobo Berbech, Leleszi Convent Acta 48 81. 1598: Duos berbech castratos (tehát herélt kos); Orsz. Lvt. Urb. et Conser. 36. 34.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a purzsabáránfajta, l. o., *herélt kosja. A bemonó öreg juhászember Kolosmonostorról ismeri; a Hortobágyon nem ismerik; Simonyi, Nyr. 28: 131. Az oláh *berbēce* (*ürü*) ex *vervex* (*Brebis do*) vö. Ny. 22: 168. Vö. Berbec, Berbecz, Berbecs, Berbécs, Berbics, Birbics, Börbecs, Börbécs, Berbe, Berbec, Berbecz, *kos*, Börbecs, Börbécs, Diszke-berbécs, fordított, Herélt-berbécs, Kerlány, Kosda, Magberbécs; Velencez-, Pádova-, Parma- és Piemontban „biribits“ nálunk is divó játék. Nápoly- és Sziciliában „biribissu“ = koczkajáték, Friaulban és Páviában kártyajáték. A *biribiss* szó az olasz *berbice* = kos-ra vihető vissza, mert a koczkára rajzolt figurák közt a kost illethette meg az elsőbbség, Nyr. 15: 257. Lexicon Budense p. 31 szerint *berbécs* =

aries, *vervex*, Schaafbock, Alexics magyar elemnek tartja az oláhból, Nyr. 6: 320.; Moldován szerint oláh kölesőnszó, Alsóf. m., m. I. 2. 798.; Sáromberke, Marostorda m., Nyr. 37: 382. — gúnynév.

Bérbécs — Gyergyó — juh; a *csükerthen* él. Vö. *Berbécs*, Nyr. 34: 260. A csükerter sajtóhiba, csükerter a helyes.

Berbécsbőr — Oklsz. 1637: Berbeczy beór. Orsz. Lvt. Urb. et Conser. 14. 43. 1692: Kádárnak buza cub. 6. *berbécsbőr* nr. 9. M. Gazd. tört. Sz. VI. 181. *Berbécs* v. *berbecs*, a latin „*Vervex*“ től: *Ürü* = herélt kos. PPBod. 583.

***Berbecz** — Oklsz. — már 1584-ben „Eöreggh berbecz“ = *vervex*, = *Ürü*, régente *Örü* is = herélt kos. Kolozsv. glossz., 1577, Dd., Nyr. 36: 130., *vervex*.

Berbics — l. *Birbics*.

***Bereg** — Szatmár, Székelyf., Szilágy m., Tordaaranyos m., Nyr. 17²: 137.; Udvarhely m. uo. 8: 472.; Vacsárcsi, Csík m. — a juh = párosodik (Szentmihály naptól Szentmárton napig). Vö. *Coitus*.

***Beregtes** — Vacsárcsi, Csík m. — juhok párosítása. Vö. *Coitus*.

Bérg — Udvarhely m., Nyr. 8: 472. — a juh párosodik. Vö. *Coitus*.

***Berget** — Székelyf., Mtsz. I. 121. — beregtes (*coire facit*). Vö. *Coitus*.

***Berke** — B. M. N. — I. Birka. Nemesebb juh faj, finomabb gyapjával. Vö. Juh és Juhfajták.

***Berke bárány** — B. M. N., ein Lamm mit kurzen, krausen Haaren (!) Vö. Bárány és Bárányfajták. Tsz. 38., apró szőrű kis bárány. Mondják fodorszőrűnek is. Székely szó.

Berreg — Kriza: Vadr., Nyr. 7:286. — a juh mikor fogad.

***Berreghetnék** — Gyergyószentmiklós, K. L. — a juh. Vö. Coitus.

Bilét — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — ellés után az anyabirka és bárány nyakába akasztott egyforma *számjegy*; *mostkori formája a régi bárányrovásnak. L. azt.

Birbics — Nyr. 22:169. — Olaszban egy játék (vö. Berbics). Innen ered a Békésgyula, Sarkad, Bihar m., *birbics* körjáték. Vö. Berbécs.

Birge — Bürge és Birka. Mint Birge: Kecskemét, Bitangjegyzőkönyv, Nagykunság, Nyr. 16:142.; Nógrád m., palócz, Nyr. 33:302.; Kiskunfélegyháza, Mtsz. I:134.; Écs, Győr m., gyermekgúnynév, Nyr. 36:286. 1673: mint „oves Moravicae alias Birke vocatae, mulgibiles. T. S., orsz. lev. Urb. fasc. 42. MNy. II:131. 1469: Blasius Birge. Orsz. lvt. D. 32:365. Vö. Gazd. tört. Sz. II. 335., VII:60 és Nyr. 31:35. A XVII. századbéli adat utánjárást kíván.

Birgés — Rimaszombat vid. — rühes (!) Nyr. 10:87.

Birka — morva juh, ovis moravica, rövid, göndörszőrű, tömötten gyapjas. Első felemlítés, mint *morva juh* 1648. I. Rákóczy György rendeletében; mint birka 1750-ben szerepel Algyón. Ezt a fajt hozták be Morvaországból az ú. n. birkások, jómódú, tanult juhtenyésztők, kik megtelepedtek, majd megmagyarosodtak, nemességet nyertek, szóval magyarokká váltak. Ilyenek a dunántúli Friedrich, Koller s más családok. Pozsony m., 1750-ben, legkorábbi feljegyzés. 1781: Algyói uradalom: Német birka és Bürge név alatt. Állítólag ezektől elbűdösödött a legelő úgy, hogy a magyar juh nem járta. Nyr. 15:218. szerint szláv eredetű; uo. 17:253., *tótban birka*; uo. 17:116. és 163. *oláhban birkä*. Budenz „Szóegyezések“ 1868. mordvin veris, verskã (mordE. vires, veriske) „bárány (Lamm)“. A M. Ug. Szótárba már nem vette be, az egybevetést, minthogy ált. a műveltségi szókra, a melyeknek egyezése könnyen a kölcsönvétel gyanuja alá esik, kevésbbé vetett ügyet. Ahlqvist „Kulturwörter“ p. 14. a magyar „birka“ szóról így ír: „Nur das wort *barka, barika* scheint eine genuine magyarische Benennung des Schafes zu sein; . . . es ist ein Diminutiv von *bar*, welches blos Tier im allgemeinen bedeutet“. Tudjuk, hogy a *barka, barika* csak játszi diminutivuma a báránynak (Ferencz: Feri, Ferike, Ferkó) s hogy a *bar* „Tier“, melyet Ballagi szótára elavultnak hoz föl, a N. Szótár szerint is

elvont gyöke a *bárány* és *barom* szóknak. Legutóbb Vámbéry magyarázta a birka szót (Magy. eredete, p. 284:) „*kis birtok, kis barom*“-nak, „mert a szóban a *bir*, török *bar* főszótágot, mely birtokot, vagyont jelent és a kicsinyítő *ka* képzőt fedezhetjük fel“. Budenz megállapítja, hogy a *birka* szó megvan az oroszban is *byrka, byrka* „Lamm, junges Schaf“, továbbá „Schaf-fell, Lammfell“. Fölhözza Oroszországból Dál szótára, mely egyúttal a *byr-byr* birkahívó szóból származtatja. Budenz, Nyr. 15:219. A „birka“ alakban *Ivád, Kecskemét, Komárom fordul elő. Vö. Birge, Bürge. Az Oksz. már 1461-ből hozza fel „*Oves birca*“ meghatározással, a mi külön kutatást követel. L. Birge alatt is. Vö. Berke, Birge, Birkä, Birka-bárány, Birke, Bürge, Birkebárány, Apácabirka, Anyabirka, *Maczabirka. Birka*-hajtó, hivogató és téritő szavak, mikor a juhnyáját összeolvasás végett az állásba hajtják be. — Hortobágy, T. M., MNY. VIII:140. Ne | hó || ne! Nete hó! Prri! Poty poty! Prriü! Haj | haj. Prriu | ha || ha! Közben a szárnak: Ne csaci || ne! Közbe-közbe füttyögetnek a juhászok. *Birkausztatáskor hajtószavak* — Hortobágy, T. M., MNY. VIII:140. | a hang emelkedését, || továbbemelkedését jelzi. Ki-ki—ki || ki ki | te! Ne te | hé | he || he! Ne kos | ne! Ne kani—ne! Kos kos | kos! Nete | hé! Ne | hé! Ne hajna | ne || hé! Prri | prri || ne! Kite | hó || ha! Ne te te |

hé || ne! Halaggy | te || hé! Gyere ide | hé! Ki ne | he! Ne | haj || ne! Ki ne tokjó | ne! Ne tokjó | ne! Szalaggy na! Eriggy csak báráⁿ | ne! Ha hó | te || hé || ne! Vissza | te!

Birkaállás — Hortobágy, T. M. I. — a nyáj megálló-, pihenőhelye.

Birka-bárány — „Van egy kondor birka-báránykám“. Arany Gyulai Népk. I. 69. Vö. Birka. Nyr. 22:545.

Birkafalkák — Hortobágy, T. M., MNY. VIII:91. — Birkafalka, Anyafalka, Örűfalka (Ürü), Báráⁿfalka, Tokjófalka.

Birkás — általánosan — azoknak a családoknak az elnevezése, a melyek mint kitünő birka-tenyésztők beszármaztak és meghonosodtak. Eredeti hazájuk Morvaország volt.

Birkasikkasztás — Kecskemét, XVII. sz., T. S., Nyr. 32:90. — birkalopás.

* **Birkát elhajtani** — Szeged körül — betyárszájon = ellopni.

* **Birkatetű** — Békés m. — Melophagus ovinus. L.

* **Birke** — Gross. I., p. 169. — „parvae oves omnino cornibus destitutae brevis“. Vö. Birka. Felső-Magyarország havasi legelőin Takáts MNY. II:131., morvaországi birkafaj. 1673: „oves Moravicae alias Birke vocatae mulgibile 239“. Orsz. lev. Urbar. 42. fasc. Vö. Birge, Birka. — **Birke** — Hortobágy, T. M.,

MNy. VIII:139. — ritkán *birka* helyett. Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240.; Debreczen, Mátyusföldre, Mtsz. I:134., birka, l. o. Tokaj-Hegyalja, Nyr. 23:240., barka-virág.

Birkebárány — Alföld, pl. Kecskemét, Nyr. 23:430. — bürge. L. o. Előfordul Kazinczy Figyelőjében.

Bisletni — B. M. N. — koslatni. Vö. Coitus.

Biszke — először bárányzó juh. L. o. Székely szó. Buczy Tsz. 47. Tulajdonképpen *diszke*, l. azt.

Bittyú — Barkóság, Nyr. 32:520. — gyenge bárány.

***Bolond juh** — Heves m., MTsz. I. 156. — kerge juh.

Bolond-tokjó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. és VI:278. — a melyik „*forog*“, a nyájtól elszédeleg, fejbetegségben szenved. A *Coenurus polycephalus cerebrialis*-tól ered.

Bozsonyicza — l. Buzsönyicza.

Bög — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:140. — a szorongatott öreg birka.

Bölicze — Miklosich, Nyr. 11:117. — ein weisses Schaf, székely szó, Tsz. újszlov: *bëlica*: das ei; szerb: *bjelica*: die weisse mint appositio. Ide tartozik *beleczk* is: uva nitida.

Börbecs — Székelyföld, Tsz. — ürükos. Vö. Berbécs.

Börbéc — Székelyföld, Nyr. 5:175.; Udvarhely m., Nyr. 4:

227.; Nyr. 22:169. — ürükos. Vö. Berbécs.

Börrög — Székelyföld, Mtsz. I:120. — párosodik (juh). Vö. Coitus, Berreg.

Buzsönyicza — Székelyföld — füstölt kecskehús, oláh elem a m. nyelvben, Nyr. 22:211. Örmény ételnek, örmény neve. A székely a nevet felvette, de az étellel nem él. L. még Bozsenicza.

***Bülöke** — Nagyvárad, Mtsz. I. 208. — fiatal juh, bárány. L. o.

Búr — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — a birka bőre.

Bürge — birka a következő helyeken: Szeged, Kiskunhalas, Hódmezővásárhely, Rimaszombat, Nyr. 10:87., Klárafalva Mtsz., Kecskemét, Szentes-Klézse (Csángó). A kecskeméti Bitangjegyzőkönyvben birge- és birkebárány, Mezőtúr. T. M. I. Vö. Birge.

Coitus — juh párosodása. Synonymák: bereg, beregtetés, berg, berget, berreg, berreghetnék, bisletni, börrög, forog, koslat, úz, üzekedik, üzik.

Csáfa — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:325. — a berbécs felső hátgerinczrésze.

Csanga — Szentes, Nyr. 6:179. — czanga. L. o.

Csércsélye, csércse — Szföld, Nyr. 22:249. — 1. fülbevaló, 2. apróbarmok, juh, kecske, sertés, álla v. torka alatt lelógó kinövés. v. bőrfityegő. Oláh elem a m. nyelvben.

Csötör — Oklsz. — egyik jelenése: a megölt állat $\frac{1}{4}$ része. 1665: Az bárányhúsnak *czetertit* ad den. 15 limitaltuk. Debreczen, NyK. XXVI: 337.

Csüd — Udvarhelyszék, Nyr. 4: 378. — Mikor a mészáros rossz juhot nyúz meg, s a húsát felakasztja a székbe, az ott járók látva azt, így szólnak: ugyan rossz *csüdot* akasztott ki a mészáros.

Czáger — Komárom m., Nyr. 24: 101. — mutatóval (fekete tollal) ellátott meddő anyajuh. Német *Zeiger*-ből. Vö. Zajger.

Czajger — Komárom m., Nyr. 24: 101. — *Záger*.

***Czanga** — Békés — fiavesztett, fejős juh. Ivádon kivénült, kiselejtezett juh is. Feslett életű nőre is alkalmazzák; — Füzesyarmat, Ványa, Nyr. 12: 475.; Jászkunság, Nyr. 7: 525.; Kiskunság, Nyr. 14: 383.; Nagyunkarczag, Nyr. 13: 432. — bárányától megfosztott fejős juh. Páhi-pusztá Pest m., Nyr. 18: 231., fejős juh; — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — 1. a melyik birkának ellés után eldöglik a fia; 2. a sánta, beteg, silányabb anyabirka (tévedés); 3. olyan anyajuh, a melyiknek elhullott a báránya v. megölték bárányát és fejik; 4. *minden fejős birka* (tévedés). *Hódmezővásárhely.

Czanga-csapat — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 91.

***Czapol** — Békés — a birka, mikor halad, de nem legel.

Czemor — Sz. F. B. — armus. ?Vö. Bárány czimer.

***Czigála** — Ivád — a raczkás juh, l. azt.

Czik (juh) — Németben *Zicke* = junge Ziege. Cihac szótárában úgy szerepel, mint olyan román szó, mely magyarból való: *cik juh* = espèce de brebis d'Asie; *cik-gyapjő*: laine de ces brebis, Nyr. 24: 103.

Czimer-bárány — Oklsz. — 1544: „*Attam eg czemer baranert*“ hátulsó negyed, derék rész, czimeres rész. Páriz Pápai szerint „tzimer bárányhús = armus agninus; ein viertel Lampel-Fleisch“.

***Czire** — Háromszék m., MTsz. I. 240. — első bárányzású juh (Előhasi H. O.). Vö. Juh.

Czupák — Kecskemét, Nyr. 10: 380. — 1. a birka 2 hátsó lábán a térdkalács, melyen hús nincs, de némelyek nagyon szeretik a vastag ínt, mely e czupákot alkotja (*horgas ín); 2. nyomtaték, a mészáros-é. A német „Zuwag“ = ráadás.

Darab birka — Debreczen, Nyr. 36: 144. — ez (a föld, birtok) jó gazdáé, mert nagy darab birkája (falkája) van.

***Darab-joh** — Felsőlok, Csik m., Csángó — kis csapat, de még 20—30 darab juh is.

***Delelés** — Kunszentmiklós — a juhek 10—11 órától d. e., d. u. 3—4-ig delelnek, azaz összeállva, lehorgasztják a fejet és nem legel-

nek. *H.-Hadház a juhoknál 9—1-ig tart.

***Dézma-juh** — az 1659. évi 54-dik t.-cz. értelmében l. G. T. Sz., IV. 2., 1897. p. 93. II. R. F., 1704.

***Diszke** — Csík m. — nöstény bárány, még szűz. *Gyergyószentmiklós, K. L. — előhasú ♀ juh. L. Előhasi; — Hatod, Háromszék — „Ha écczer a hóharmat (a dér) a mezőt megüti, a juh többet már nem bárány, hanem *diszke* v. *diszke juhacska*.” Vö. Bárány, Diszkeberbécs, Diszkejuh, Diszkejuhacska, (Diszketehén), Diszkó, Döszke, Düsze, Diszkó-juh, Üvecs.

***Diszkeberbécs** — Felsőlok, Csík m., csángó — még nem bergő fiatal kos is. Itt már a fiatal nöstény juh a herélt kossal van összezavarva; Vacsárcsi, Csík m. — kosocska a második évben.

***Diszkejoho** — Felsőlok, Csík m., csángó — fiatal, még nem ellett juh, l. o.

***Diszkejuh** — Vacsárcsi, Csík m. — a ♀ juh a 2-ik esztendőben. Vö. Juh.

Diszkejuhacska — Hatod, Háromszék m. — vö. Bárány.

***Diszkó** — Székelyf., Mtsz. I. 404. — *diszke*. L. o. „Diszkó juh“.

***Diszkó juh** — Székely szó — ifjú juh. (Helyesen: diszke. H. O.)

***Döndörc** — Kemenesalja, Tsz. 98. — magyar, juh. Vö. Juhfajták.

***Döszke** — Háromszék m., Mtsz. I. 404. — diszke: még nem ellett v. előhasú fiatal juh, kecske, tehén v. bival. L. Diszke.

***Dranka** — Hortobágy — bárányrekesz, az esztrenga része. A tót *stranka*.

Duduska — Hajduhadház — pondró (?) juhbetegség, talán Oestrus ovis lárvája.

Dufál — Kemenesalja, Nyr. 15:141. — a borgyu dufálo az annya tógyit: mohón szopva, döfögeti, dufálja.

Düsze — Vö. Döszke, Diszke.

Elapad — Bony, Győr m., Nyr. 17:413.; Fehér m., Veszprém m., Mtsz. I. 48. — a tej, juhnál.

***Elesipelléresz** — Hely nélkül, Kresznerics F. Szótár I. 83., Mtsz. I. 306. — ellegelészget (szálanként csipegetve a füvet). „A marha itt (ezen a kopár mezőn) el nem élhet, de a birka elesipelléresz.“

***Életidő** — Edvi Illés Pál — a juhok életideje a fogak alapján; az alsó állkapczában van 8 tejfog, a két középsőt 1½, a mellette való kettőt harmadfüves, az ezek mellett levőket negyedfüves korukban hullatják el. Hatéves korban kifogzottak s egyenlők a fogak. A hetedik évben vásni és töredezni kezd a foguk s erről is lehet a korra következtetni. A fogzással összefügg a „mustra“ = a hét éves juhokat kisorolják a tenyésztésből.

***Ellik** — Edvi Illés Pál — a juh fiasítása. Bony, Győr m., Nyr. 14:527. — a tehén.

***Ellint** — Csik m., Mtsz. I. 481. — hirtelen ellik, egyet ellik.

Elmeddül — Vitos — a juh, ha tejét elveszti.

Előhasi — juh, mely először van teherben.

***Elválasztás** — Vacsárcsi, Csik m. — bárányok elválasztása Szt. Jakab napkor történik s attól kezdve a meddőkhoz csapva legeltetnek.

Elzáholta — a farkas a juhnyáját. Kriza, Nyr. 16 : 11.; Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18 : 526; zahol, széjjézahol. L. Záhol.

Emésztőgyomor — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — a birka kérődző gyomrának 3-ik rekesze, az omasus.

***Erdélyi juh** — 1648 : I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábíán István gyalúi provizorhoz említi a fajt.

***Ereszkedett tőgy** — J., Balatnmell. — juhnál, elapadt tőgy, mely bárányt nem táplálhat.

***Esik, elesik** — Szilágy m., Székelyf. — hull, döglik (disznó, juh, innen „esett állat“ és „esett jószág“ H. O.).

Esztena — székely — juhász kunyhó, hol a sajt stb. készül, külön áll az isztrongától, hol a juhot fejik. Olá hul: stina.

***Esztenafejés** — Korond, Udvarhely m. — juhállomány fejése *az esztenában = sztronga, isztronga = kerítés.

Esztena társaság — Vitos — az egy esztenához beadott juhek gazdáinak összessége.

Esztenázni — Erdélyszerte — nyáron át a juhokkal legelőről legelőre vándorolva, az esztenát felállítani.

Esztrenga — Sztronga, Sztrunga, Isztronga —, az a kerítés, a melybe a juhek fejésre záratnak. Ritkábban — ha vesszőfonás — *kosár* is, tótból: kosjariszko.

***Esztrenga bárány** — Oklsz. — 1570: „Colliguntur agni *ztrongobaran* dicti“. Vö. Bárány. 1594: Szent Georgi napban az kinek barannia vagion, ha tiz vagion is eggiet fognak ezt ök „sztrengha barannak hyak“. Vö. Esztrenga és Sztronga, Isztronga stb., tehát a sztronga után kivetett bárányadó.

***Esztrengál** — Rimóc, Nógrád m., Nyr. 6 : 273.; Páld, Hont m., Nyr. 14 : 575.; Nagykurság, Nyr. 16 : 237. — juhokat egyenként fejésre hajtani. Vö. Isztringál, Isztrongál, Esztrenga.

Esztrengát hajtani — Beret, Abauj m., Nyr. 3 : 523.; Pusztafalu, Mtsz. — a juhokat az esztrenga fiókból egyenként kihajtani és közbe megfejni.

***Falka** — Kecskemét — juhokról, az egy gazdáé; több gazda falkájából alakul a juhnyáj. 1773. Réseit l. Nyáj alatt. Vö. Főka.

Falkajuhász — Alföld — a ki egy gazda juhait (falkáját) őrzi.

Falkanevek — Mezőtúr, MNy. VI: 279. — Báránfalka, Toklyó-falka, Ürüfalka, Kosfalka, Heverő-falka, Közösfalka. *Legeltetés helye szerint*: Hicczeği falka, Csérháti falka. *Tulajdonos neve szerint*: Szöllősi-falka, Arany-falka, Búger-falka.

***Farka** — válogatja — Hatod, Háromszék m. — a bárányt: „sokan eladják, kit a hogy lehet, farka válogatja. Vö. Kövérfarkú bárány.

***Fejes juh** — 1648, I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábián István gyalú provizorhoz, rakonczátlan, konok.

***Fejes ürü** — túl a Dunán — akaratos, konok.

***Fejő** — Szeged-Csöngöle — I. Fiók. — ***Fejő** — Székelyf., Mtsz. — tejelő juhok serege. *Hatod, Háromszék m., a tejelő juh. Vö. Meddi, Kosár juh.

***Fejős juh** — általánosan — mely fejésre használtatik.

***Fekete bárány** — *Agná pulla. PPBod. (1801).

***Fekete juh** — 1648, I. Rákóczi György gazdasági rendelete Fábián István gyalú provizorhoz.

Féléke — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18: 479. — egy fajból való, egy családhoz tartozó, mint pl. egyik juh féléke a másíknak, tejtestvére, tehát egy anyától való.

Fiók — általánosan — az a nyílás, a mely előtt a fejő juhász ül, hogy az esztrengából

egyenként kilépő juhokat megfejhesse.

Fóka — Somogy m., Nyr. 9: 283.; Bárándi-pusztá, Malonyay-falka, pl. juh. Vö. Falka. *Fóka* — Tsz. — e. h. falka, Dunántúl. A' mészáros az Alföldről egy fóka marhát hajtott. Balatonmelléki szó. *Veszprém m., Mtsz. II. 538., nyáj, juhnyáj (?).

***Fordított** — Vacásresi, Csík m. — herélt berbéc. „Az berbécnek nem veszik ki a tökit, hanem a tökzacsokból lassan *fel-fejtik, felszorútsák, felfordútsák* az ágyékába; alatta a zacskót megkötik s osztán odaforr s a berbéc nem tud többé *bergeni*; osztán már — ha jól tartják — csak hízik.“ Vö. Herélés és Berbéc.

Forog — Hortobágy, T. M. MNy. VIII: 139. — a „bolond tokjó“ a *Coenurus polycephalus* cerebralis-tól, a mikor is elszédeleg a nyájtól. Szatmár m., Nyr. 19: 382., párosodik. Vö. Koslat és Coitus.

***Fürtös juh** — S. I., Kr. I. 179. — *Ovis hungarica*. Vö. Juh.

Göncz — Udvarhelyszék, Nyr. 4: 378. — Arról a juhról, a melyik télen a gyapját lehullatja, azt mondják: *rossz göncz*. „Mennyi rossz gönczöt telele ki Ferencz bá!“

***Gubás juh** — S. I., Kr. I. 197. — *Ovis hungarica*.

***Gudics** — Hajduhadház — juhbetegség: métely.

Gúnyajuhász — Kecskemét — az, a ki egész czókmókját számárháton helyről helyre magával viszi. A legmozgékonyabb nomád. Vö. Nyájajuhász.

***Gusa** — Székelyf., Tsz. — az ember gégején nevedett nagy csomó struma; a mételyes juhoknak is szokott mérges gusájok lenni, a melytől el is hullanak. Csik m., Nyr. 7:139. — daganat. Gusáznak: a juhok.

***Gyapjú** — Oklsz. — mint patakneve már 1452-ben: *Gyapyw-pataka*. 1544: „Az nyerog ala totysnek walo gyapyat“. Schl. szsz., uo., 1431: lana. Schl. sz. j., gapju. Bszsz., gepiu. — ***Gyapjú** — yapyu. — Ver. 110. *Vellus*. *Vellus* = lenyírott gyapjú, gyapjas bőr.

***Gyeles** — Jk., Balatonmell. — a kezes, szelíd juh, anyabirka.

***Gyepű** — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — a gyep értelmében, melyet a juhok legelnek.

Gyermekded — Oklsz. — 1545: Eg' gyermekded barant. A. m. fiatal.

Harangos örű — Hortobágy. L. Vezérürü.

Három — négy-, öt-, nyolcz-szarvú birka. Edvi Illés Pál. L. Juhfajok.

***Hasi** — szerte — az idétlen állat, a melyet az anya hasából kimetszenek, elköltik s bőrét sokszorosán, leginkább zacskókra, porhalyasokra és kulacsokra — csikóbőrös — használnak.

***Hasi bárány** — Kecskemét, 1673. — a mely öléskor vagy elhulláskor az anyajuhból kivágott. Dohányzacskóra, kucsma-bélésre keresett portéka volt.

***Határ** — általánosan — a trágyáról, ha rakásra van gyűjtve: nagy határ juhporos v. tőzeg, trágya.

***Herélt berbécs** — Hatod, Háromszék m.

***Herélt kos** — Murm. 1533. — vervex. *Vö. Berbécs stb.

***Hevederpéncz** — 1676. — Wesselényi föltételei a gömőri juhászok tizedének elengedéseért az első pontban: „tizedváltásáért járó két sajtot és *hevederpénczül* 2 polturát... fizessenek fejeként“. Talán az ott dívó széles bőrv: az „opaszok“.

Hullaj — I. Tsz. Füttyelótya alatt. Nyr. 13:44. — a nyájnak hullája, mustráltja, dögrovársra menendő.

Hurit, hurigat — Palóczság, Nyr. 22:75. — a nyáját kiabálva úzi, hajtja; kiabál.

Hüttyent — Alföld, Nyr. 13:526. — hüttyhangot ad pl. juhász, midőn a birkákat össze akarja terelni. Ebben rendesen segítségére van egy kis kutya, mely a hüttyentést már érti és a falkát körül-futja. Ezt a kutyát azután *hüttyükutyának* mondják (rendes neve Puli. H. O.).

***Ideiség** — Gömör — az idei szaporulat, a juhászságnál. Vö. Tavalyiség. Növedék.

Ihasz — régibb forma. L. Juhász. Ez is családnév.

Ihkút — a juhok itatókútja — a régiségben.

***Irha** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a birka bőrének irharétege (corium). Tsz. 177.

Irrengetni — Nagyszalonta, Nyr. 25: 92. — A juhász *irrengeti* a nyáját, a. m. bundáját, két szélét felemelve rázogatja s ezzel a juhokat ijesztgeti, hogy a tilosba ne menjenek.

Ispitályos — Kunság, Nyr. 10: 329. — beteg juh.

Isztringál — Bácska — vö. Isztrongál. L. Esztrenga stb.

Isztronga — M. ó., Kecskemét — l. Sztronga, Esztrenga stb. Juhok befogadására szolgáló rendszeren rozoga alkotmány.

Isztrongál — Bács m., Nyr. 9: 378.; Kecskemét 19: 46.; Kiskunhalas 18: 192. — tulajdonképpen tejjgazdaságot folytat, a mikor a juhokat isztrongába fogja, feji stb.

Isztrongázott juhok — Kecskemét — a melyeket isztrongába zárva fejnek.

Isztrunga — l. Esztrenga.

***Jegy** — Kecskemét, 1773, jegyzőkönyv — a juhász jegy nélkül való juhot a falkában nem tarthatott. Ha az állat elhullott, nemcsak a jeggyel, hanem az egész bőrrel kellett beszámolni. L. Füljegy is.

***Jegyves birkák** — XVIII. sz., 1750, Pozsonymegyei statutum — ilyeneket a pásztor nem tarthat, mert a jegyet ráhamisítva a rossz birkára, evvel számol a gazdának jó helyett; a jegyes birkák tiltatnak, elkoboztatnak, az egyház javára fordíttatnak.

Jerke — Kunság, Nyr. 10: 329.; Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8: 234.; *Ivád — az anyajuh, nösténybárány (Nádudvaron: míg az egy évet be nem töltötte). — ***Jerke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J., *Gyergyószentmiklós, K. L. — még nem fiadzott nöstény. L. Diszke.

Jérke — Zilah, Nyr. 28: 235. — az egy évesnél fiatalabb ♀ bárány.

***Jerkeapácza** — Nagyszalonta — ellés előtt metszett nösténybárány.

***Jerkebárány** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — nösténybárány. Ivád, vö. Bárány. Sz. F. B., Agna.

***Jerketoklyó** — Békés m. — ifjú szűzjuh. = Diszke.

***Joho** — Felsőlok, Csík m. — csángó, juh.

Ju — Murm. 1533, 476. — Juh: Ovis. *Juh*, PPL., Ovis, Sz. F. B., Ouis. *Jh*, Schl. sz. j., ovis. Kállay gyűjt. Tsz., juh. *Íh*, PPL., 1708, ovis. *Yeh*, Bszzs., ovis.

Juh — általánosan — Ovis aries L., a hosszúszőrű, kevésbé gyapjas juh. A régiségben sokszorosan *ih*, innen a juhász *ihász* s

ez nemes család neve is. Vö. Anyajuh, Aprómarha, Barika, Berke, Birke, Biszke, Bürge, Bürge juh, Czágër, Czajger, Czík juh, Czire, Czanga, Czanga juh, Csanga, Diszke, Diszke-joho, Diszke-juh, Diszke-juhaeska, Diszko, Döszke, Düsze, Fejó, - Fejösjuh, Fürtösjuh, Gönez, Gubásjuh, Gyeles, Diszkójuh, Ih, Ispitályos, Ihoeska, Jerke, Jarka, Joho, Johok, Juhoeska, Káptyil, Kellán, Kerlány, Killán, Kostoklyó, Mátor, Mihóra, Miora, Mióra, Mijora, Mijóra, Millóra, Möndöle, Möndölecske, Nyivor, Oaie buccie, Öreg juh, Pleketor, Suta juh, Száradott juh, Szarvasjuh, Sztrongajuh, Üvecs, Yeh. *Sellye, Marostorda m., suta vagy szarvatlan. — **Juh** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a hosszúszőrű, hegyes és sodrószarvú, *magyar* juh, megkülönböztetve a *birkától*, a mely német juh és *puzsa báránytól* (oláh-juh). — **Juh** — Oklsz. — Ovis, *ih*. 1266: In duabus terris que dicuntur feeyr *ghu*. 1308: *Ih*kut. 1308 körül: Nicolaum dictum *Juh*. 1384: Vnum in loco *Ihkuth* nuncupato. 1584: Mynden *Jutwl* fizet keth béheth. 1597: Mykor *ihothaytnak*. 1367: Eöregh *juh*. — *Vacsáresi, Csík m.; *Márkod, Marostorda m.; *Rava, Udvarhely m., J. M.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. — két éven felüli nőstény juh. Szabó Ernő, Nyr. 23: 252., szelidiséget, türelmet, ártatlanságot, engedelmességet, ostobaságot (inkább naivságot) jelent. — **Juh** — H.-Hadház — sorrend: Bárány, Jerkebárány ♀, Kosbárány ♂, Ürü,

metszett, Apácza (meddő), Czanga, fiavesztett, Kos, Anyajuh, Vezérürü. — ***Juh** — Hódmezővásárhely — kor szerint: Juh, Kos, Bárány, 1 évesig, Tokjuh, Bürge, Birka, Meddú, Czanga, fiavesztett. — ***Juh** — Kunszentmiklós — kor szerint: Bárány, Jerkebárány, Kosbárány, Toklyó, Apácza, Czanga, Ürü, Kos, Anyajuh. — ***Juh** — Csokonya — kor szerint: Magkos, a fedező, Bárány ♀, Kosbárány ♂, Toklyó, Anyabirka, Kos, Ürü, metszett. — ***Juh** — Kiskunfélegyháza — kor szerint: Kisbárány, Kos, *nöstény*, Apácza, Öreg anyajuh, Ürü, metszett.

Juhádzik — Kiskunhalas, Nyr. 15: 519. — megbékül, megenyhül. Hódmezővásárhely, Nyr. 33: 176., megfélemlik.

Juhakol — fedett alkotmány juhok tartására. L. Juhhodály.

Juhász — *Opilio* — a ki a juhokat őrzi és tereli. Sokszorosan családnév is.

Juhászat — Tolna m., Ozora — számadó juhász, számadó bojtár. Ez lehet: bárányos bojtár, meddüs bojtár, ürüs bojtár. Egy éves bárány: meddú v. toklyó. Száraz meddú: öreg anyajuh, mely ebben az esztendőben nem ellett. A két éves bárány átmege az öreg számba s lesz v. ürü, v. anya, v. kos. A juh pottyanik: hull ha beteg. A juhokat megstemplizik, hogy tuggyák kijéje. Nyr. 4: 567. — ***Juhászat** — a nyárádmenti székelységnél (Marostorda m., Nyárádmenti járás).

E vidék közigazdái az összeadott juhok gondozásával nem egy vagyron nélküli embert — tulajdonképpeni pásztort — bíznak meg, hanem egy-egy önálló birtokosközigazdát, kinek rendesen magának is vannak juhai. Ez a *majoros* alku szerinti feltételek mellett elvállalván az összeadott juhok gondozását, a pásztorlás kezdetével kiköltözik a mezei juhásztanyára, családjával együtt; magával viszi a nyaralásra legszükségesebb bútor — ágyat és ágyneműt.

Juhászdél — a juhok első delélése, d. e. 9—10 óra között. Kresznerics, ki elsőnek jegyezte fel, így definiálja: „Tempus circa horam nonam matutinam“. Ebben az időben összetömörül a juhnyáj, lehorgasztja fejét, hogy a „nyáj árnyékában legyen“ és megszünik legelni. Lehr Albert a MNY-ben, 1911, X. füz. alaposan megmagyarázza.

Juhászebéd — szántóebéd, kenyérebéd, Zala m. — az a kenyérből álló ebéd, a mit a juhászok és azok a szántók költenek el, kik messze kint a tagon töltik a delet, mert onnét délre haza nem jöhetnek. Reggel ették meg ott-hon a délre szánt főtt ételt; odakint a tagon pedig csak a tarisznyában vitt kenyéret fogyasztották el ebéd helyett: a kenyérebédet. Nyr. 30:598.

Juhászkunyhó — általánosan — az, a melyben a tűzhely, a forraló és sajt készítő felszerelés van. A számadó juhász — bács — hálólhelye.

Juhászdok — Kúnos Ignác — nem a juh szelidségéről van véve, hanem a régi nyelv szerint „belső részt jelentett“ a „jonk, joh, gyuh“ alapján. Nyr. 12:106.

Juhásztat — Makó — megbékít, lecsillapít. *Juhászkodik*, uo., indulatos kitörései után magához tér. Nyr. 9:377.

Juhbőr — Oklsz. — 1587: Juhbőr. 1635: A juh bőroket az elmult évben adtuk egyet-egyet 48 den. M. Gazd. tört. Sz. VIII:473.

Juhfajták — berke (böllice), bürgejuh, döndöre, arabiai juh, berbécs (Edvi Illés Pál), három—négy—öt—nyolcz-szarvú birka, (Edvi Illés Pál) magyarjuh, morva birka, cigájja, raczkás, ránczosbárány, selyembirka, sokszarvúbirka, spanyol juh, tekertszarvú juh.

***Juhfalka** — Karczag — egy gazda tulajdona. L. Juhnyáj.

***Juhfalkák** — Kiskunfélegyháza — van: Anyafalka, Ürüfalka, Bárányfalka, Kosfalka.

Juhfej — Szeged vid. — Bódi birka, a cigányok gúnyneve.

***Juhhanyás** — Márkod, Marostorda m. — A pásztorlás *hőleeséskor* végződik a juhanyással, a mikor kinek-kinek kiadják a juhait. Ettől kezdve a köv. Szt. György napig a gazdák kezelik juhaikat.

Juhhodály — fedett alkotmány juhok tartására. Itt csak a bojtárok pihenőhelye és a kutyák vaczka van.

Juhhús — Sz. F. B. — Caro Ovina.

Juhkosár — Ovarium septum; kerített, fedetlen, fejő alkotmány. Sokszorosan vesszőfonás, innen kosár. L. Sztronga, Isztronga, Esztronga, Sztrunga stb.

***Juhlegeltetés** — Hatod, Háromszék m. — Kezdődik Szent György nap után s tart Szent Mihály napig. A juhok a legeltetés kezdetétől egészen *rekedésig* — hőlésés — a pásztorok keze alatt vannak; akkor a gazdáknak visszaadják őket.

***Juhnyáj** — Karczag — az, a mely több birtokos juhából alakulva, egy pásztor elé van adva. Vö. Juhfalka. *Kecskemét 1773: több gazda falkájából alakul; a falka egy gazdáé.

***Juhocska** — PPL. — *Ovicula*; *Ihocska* is.

Juhok — a kozmássi jószágban Rücsön a Mezőségen, Béldi Kelemen inventariumából 1627. Öregfejős juh 217 darab. Meddő diszkékkel együtt 86. Kos 22. Czáp 2. Kosbárány 100; nyóstyény bárány 86., Nyr. 14: 83.

Juhoknak számok — Rücsön, Nyr. 14: 82. — a Mezőségen. Béldi Kelemen inventariumából 1627. Fejős öreg juh 91. Hete kecske. Ez idei nóstény bárány vagyon 40. Kos bárány ez idei 31. Ez

inventálás előtt tíz bárányt Fehérvárra vittek. Öreg vert berbécs pénzen vött 14. Dizke vert berbécs 12. Öreg kos 3. Dizke kos 2. Öreg czáp pénzen vött. 3. Diszke czáp pénzen vött 9. Diszke kecske 8. Diszke juh 22. Meddő öreg juh 2. Deák Farkas közl.

***Juhporos** — Nádudvar — l. árvaganéj, a juhok hulladéka; kitünő tüzelőt ad.

***Juhszéle** — Karczag — a nyáj széle. *Juhszél* — Kiskunhalas, Nyr. 15: 519. — város vége.

Juh-test — Barkóság, Nyr. 32: 522. — a juh czombja.

Júszemű — Zilah, Nyr. 28: 185. — dülledt, nagyszemű, bámész.

***Kábaság** — Hajdúhadház — juhbetegség; a fejben vízforma hólyag van. Vö. Kergeség; a Coenurus-tól ered.

Kanca birka — Jánoshida, Nyr. 10: 142. — egyedül álló.

Káptyil — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 23: 102. — mételyes juh. Oláh elem a m. nyelvben.

***Kellán** — Rava, Udvarhely m., J. M. — 1 éves juh. Vö. Kirlán, Kerlán.

Keresztbárány — Jászság, Nyr. 29: 90. — Vö. Keresztmalacz, Keresztborjú.

Kergebirka — Nagykusnág, Nyr. 16: 332. — beteg birka. A Coenurustól ered.

Kergekóros — megkergült: bogaras, rigolyás, szeszélyes, fel-

jön a hava. A juhok veszedelmes betegsége, melyet a galandféregnek a juhok agyában fejlődő egyik ivadéka, az ú. n. hólyagféreg okoz, midőn a juhok bódultan keringenek, támolyognak. A német is innen vette: einen Wurm im Kopfe haben, die Drehkrankheit haben. Tolnai V. Nyr. 25:499.

***Kergeség** — általánosan — a juhok fejében élő *Coenurus*-tól ered. *Pusztá-Szanda, juhnyavalya. Vö. Kábaság.

Kergetegés — Csík m., Nyr. 7:237. — kergekórós (juh); jelenti ezt is: megkergesedett. *Kergetegés juh*, Gyergyó, Csík m., Nyr. 34:83. *Kergeteges bárány*, székely szó, MNy. I:60. *A *Coenurus*-tól ered.

***Keringős** — Ivád — a birka, „a fejibe hólyag ekzeztál, a melybe víz van“, mondta a matyó juhász, a *Coenurus*-tól ered.

***Kerlán** — Hétfalu, Brassó m., Kerlány, Székelyföld — kirlán. Mtsz. I. 114.

Kerlány — Székelyf., Nyr. 23:104. — esztendős bárány, fiatal kiherélt berbecs. Oláh elem a magyar nyelvben. Vö. Kirlán.

Kerti bárány — Oklsz. 1621: „*Agnos wlgo kerty barány*“, nyilván a ház körül tartva; ma is szokásos.

Kettős bárány — Mezőtúr, MNy. VI:279. — ikerbárány.

Keveres-fóka — M.-Zalaapáti kevert falka.

Kezes — Debreczen vid., Nyr. 23:286. — szelíd, pl. kezes juh.

Kikküves acskó — Kecskemét — a melyben a pásztor a gálliczot tartja.

***Killán** — Rava, Udvarhely m., J. M. — egyéves juh. Vö. Kirlán.

***Kimustrálás** — általánosan — a juhoknál a hét éves, némely helyen több éves juhoknak az anyájából való kisorolása.

***Kinyűvesedik a juh** — Kiskunfélegyháza — a nyüvet szedik, de bagólével is öldöszik.

Kirlán — Marosszék; Nagyida, Kolozs m., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 23:104.; *Sellye, Marostorda m.; *Márkod, Marostorda m. — egyéves nöstény juh, fiatal, kiherélt berbecs. Vö. Kellán, Killán, Kerlány, Mióra.

Kis barany — Sz. F. B. — Agnellus, nouellus.

Kocza — Kiskunfélegyháza, Nyr. 26:95. — anyátlan kocza bárány (kocza esikó, kocza gyerek).

Kodékhasú — Bögöte, Vas m., Nyr. 16:92. — nagyhasú birka.

***Kolompos** — általánosan — a nyájban, a csordában, gulyában, foltban az a kiválóbb állat, a mely a kolompot a nyakán viseli. A sereg valóban ehhez alkalmazkodik. Vö. Vezérkos, Vezériürü. „A tarnóczai bojtár“ című, egykor országosan énekelt népdal utánzatban ez áll:

Ürü birkáim *kolompot* viselnek,
Hogy tudhassam hol és merre
[legelnek,
Sétálgatok utánok mint egy
[esászár,
Teheti ezt egy bojtár.

Koppad — Miskolezi p. 214.
— a' Farkas bőrk közé elegyít-
tett Juh bőrket egészben sző-
rőkötől meg-koppadni mondják.

***Koprifej** — túl a Dunán —
kospaszfejű birka, behozott faj.

***Kos** — Kolozsvári glosszák,
1377 — B₃: aries, D₃: vervex
(hibás); Murm. 1533, aries; *ál-
talanosan, az Ovis aries himje.
(Aries, Widder); Schl. sz. j.: cos =
aries.

Kos — Oklsz. 1210: De ancil-
lis Scina, Chaga, Sombotka, *Cos*,
azóta személynév.

Kosár — Csikszentmárton —
juhoknál fejéskor használják.
Vesszőből szövött esztrenga, I. azt.
Nyr. 34: 108.

Kosbárány — *Békés, Ivád;
*Vacsárcsi, Csík m.; Firtos-Vár-
alja, Udvarhely m.; Székelyföld,
Tsz. — him v. bak bárány egy-
éves korig. Hortobágy, T. M.,
MNy. VIII: 139., him bárány. Vö.
Jerkebárány v. Jerketokjó.

Kosbőr — Oklsz. 1637: Kos
beör. Csap beör (kecskebak).

***Kosda** — Oklsz. — 1434: egy
vagy több éves kosbárány. A Szé-
kelyföldön él a szó. *Firtos-Vár-
alja, Udvarhely m., J. J., Márkod
és Sellye, Marostorda m., egyéves
kosbárány. Vö. Kozsda.

Koslatni — Sima, Somogy m.,
Nyr. 19: 382. — párosodni (leg-
inkább a kutyáról).

***Kosnyáj** — Debreczen — csupa
kosból alkotott nyáj. Hortobágy,
T. M., MNy. VIII: 91., ua.

***Kostoklyó** — Békés m., —
hím juh.

Košut — ószlovén: *košuta*:
hirschkuh; újszlov., bolg., szerb,
orosz: *košuta*: hirschkuh; eseh:
košut: bock. (Miklosich). *Košut*:
verschnittener bock, geiszbock;
ürü, herélt kos, berbécs. (Bernolák).
Nyr. 23: 277.

Kozsda — Csikszentdomokos,
Nyr. 32: 327. — egyéves him
bárány. Vö. Kosda.

***Kövérfarkú bárány** — Hatod,
Háromszék m. Bárányvásárláskor
a vevők, a bárány farka tövét
tapogatják s a melyiket ott kövér-
tapintatúnak találnak, azt jobban
megfizetik, mint a többit. Vö.
Farkaválogatja.

***Kurtafalka** — Kecskemét —
az, a mely nem esatoltatott sem-
miféle nyájhoz, 1821. L. Kurta-
gulya.

Kutyafül — Hortobágy, T. M.,
MNy. VIII: 139. — a birka szív-
billentyűi. (Valvula bi- et tricuspí-
dalis.)

Laposfarkú juh — 1648: I.
Rákóczy György gazd. rendeleté-
ben Fábián István gyalú provi-
zorhoz — a juhokról írván, azt
sorolja fel a juhok között: „*lapos
farkút* 31, erdélyit, feketét 255,
fejét 275“ stb. Nyilván az *Ovis*

aries platyura. Leunis Synopsisa szerint I. 249. § 161., e juh farka középhosszúságú, jelentékeny zsírlakodásuktól vastagított; Perzsiában, Kisázsziában, Északafrikában és Délafrikában. Vö. Előtanulmányok, p. 190.

Léscázni — Hatvan vidéke — a juhokat egy kerített helyre oly czélből behajtani, hogy a sovány (szikes) földet megtrágyázzák. A léscázótól származik, mely juhrekészítő vesszőfalból való. Nyr. 25 : 575. *A juhleszát helyről helyre viszik, hogy a föld végigtrágyázva legyen.

***Macza-birka** — rövidfülű birka. Kreszn. II. 31.

***Magberbécs** — Hatod, Háromszék m. — tenyésztésre szánt kos.

***Magyar birka** — Edvi Illés Pál — szarvatlan juh faj. A birka itt helytelen, mert a magyar juh hosszú-, a birka rövidszőrű.

Magyar juh — Mezőtúr, T. M. I., MNy. VI : 278. — a hosszúszőrű, megkülönböztetésül a rövidszőrű *némét birkától*. Sever: Tent 37 szerint : *Ovis strepsiceros* (Moln. Compl. 68). S. I., Kreszn. I. 281: *Ovis hungarica*.

Major — Székelyf. — a bács.

Majorság-juh — Oklsz. — 1637: Uadnak három oszkortarsagh allya seregh Juhok. Elseő oszkortarsagh alatt Vagyon feyeős Juh 226. Meddeő eoregh Juh 24... Masodik szkotharsagh allya maiorsagh Juh. Eoregh baranyos Juh 78. L. „Századok“ 1904 : 1005,

a mely szerint a majorságon (ez Szily K. szerint néha = allodium) termett abajduczot, rozstot, zabot, azon tenyésztett juhok, nevezték majorsága, erdő, roz, zab, juh szöllőnek. *Bizonyos azonban az, hogy az erdélyi részekben a *majoros* ma is sokszorosan synonym a *bács*-csal és számadó juhászszal.

***Mátor** — Gyergyószentmiklós, K. L. — öreg kos.

Méddelek — Barkóság, Nyr. 32 : 523. — meddő anyajuh. Vö. Meddő.

***Meddi** — Hatod, Háromszék m. — meddő (juh), l. o.

***Meddi juh** — Hatod, Háromszék m. — meddő juh.

Meddő — általánosan — magtalan, nem szaporító. Vö. Meddi, Meddű, Meddelék.

Meddű — *Hódmezővásárhely, Csíkszentdomokos, Nyr. 32 : 327. — 2 éven át nem fiadó juh. *Márkod, Maros-Torda m., magtalan juh. Tsz., tehén, *juh*, mely meg nem borjazott v. bárányozott.

Megbillogozni — a lábasjóságot egyik czombján, szarván (lovat, szarvasmarhát), vagy homlokán (*juhok*) bélyegzővel jegyet sütni. Nyr. 25 : 497.

Megsaptat — Dunántúl, Mtsz. — birkát úsztatáskor a szappangyökérrel való megmosás után magasról ömlő hideg vízzel megöblít.

Megczünül — Jászság, Nyr. 29 : 91. — megjuhászodik.

***Mefakadni** — Békés — „a himló a birkánál mefakad“. L. Ótomag.

Megfelezett — M. ó., Keeskemét — a juhász Dömötörkor = elszámolt.

***Meghálni** — Nagyszalonta — aratás után a gazda kívánja, hogy a birka a földjét *meghálja* = trágyázza.

***Megmejjed** — Székelyf., Mtsz. I. 1425. — gyapját elhullatja a juh.

Megmetsz — Oklsz. — 1669: Egy pár megmetszeni való bárány java 1 frt 50, denar, M. Gazd. tört. Sz. I. 89. Itt annyi mint megölni.

Megmotoz — Felsősomogy, Nyr. 10:190. — megkergül pl. motozott birka = kerge bika v. juh. Duna melléke, Mtsz. Ok a Coenurus. Kemenesalja, Nyr. 33:57., kergül a birka a Coenurus-tól.

Mégmotoz a birka — Zala m., Nyr. 18:287. — ha mohón eszik a torkán akad a sok zöld fű, megmohosodik.

Megmotozik — Vas m., Balaton, Veszprém, Győr, Zala m., Mtsz. — megzabál és megdöglik „Hús darab birkám megmotozott“.

Megrezzen — általánosan — a gulya, ménes, nyáj, konda: a megriadásnak első mozzanata. Vö. összerезzen.

Megyi — sok helyen — a juh vulvája.

Megzülni — sok helyen — a bárány megzült, mikor anyját elvesztette.

Métely — Palócszág, Nyr. 22:77. — métély. L. Métöly. A Distomum-tól ered. Vö. Métöly.

Mételyes — Oklsz. — Scabiosus. 1470: Vnum pratum in methelės tho. 1500: Petro Methelės. Vö. Métöly.

Metés — Gyergyó, Nyr. 34:261. — mételyes; juhbetegség. Vö. Métöly.

***Métöly** — Bugaczmönostor — „a bőrön daganat“, tehát Oestrus-tól való; máshol métely v. métöly májbaj, melyet a Distomum hepaticum okoz. A jelentés sokszor egy helyen is ingadozó. *Csokonya — az émelý. „A métölyben van a kukacz, de ez eleven féreg; *Kálmánca — itt émelýnek a neve; „ha a borjút kiveszi, mögjavul“. Vö. Metés.

Mihóra — Székelyföld, Vadr., Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh. Vö. Mióra.

Mijora — Kreszn., Agna = Jerke; *Rava, Udvarhely m., J. M.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. — nőtény juh 1—2 éves korában. Vö. Mióra. — **Mijóra** — Székelyföld, Vadr., Maros-Torda m., Mtsz. — előhasú juh, másodfüre menő juh; Udvarhely m., Torda m., Nyr. 8:473. — a még nem fiadzott (bárányzott) juh. Rumuný: mnióra, mnea = bárány. Vö. Mióra.

Milora — Miskolci 222. — „a még esztendőre ellendő keeske“. Vö. Mióra.

: **Millora** — Székelyföld, Mtsz. — előhasú juh, másodfűre menő juh. Vö. Mióra. — **Millóra** — Székelyf., Mtsz., u. a. Udvarhely m., Torda m., Nyr. 8:473. — a még nem fiadzott juh (L. Mijóra) Tánecz szó:

„Három bárány hat millóra
Még sem adnak túrót rólla.“

Vö. Mióra.

***Miora** — Selye és Márkod, Maros-Torda m. — egy éves nőstény juh. Vö. Kirlán és Mióra* és a magyar Diszke stb. — **Mióra** — Nyr. 23:438. — előhasú juh, egy éves bárány. Oláh elem a magyar nyelvben: *mi^oâr^g* = brebis des deu (sic!) aux; das 2-jährige Schaf. Vö. Kirlán, Mihóra, Miora, Mijora, Mijóra, Milora, Millora, Millóra. — **Mióra** — Aranyosszék, Nyr. 31. — juh. Vö. Notin, *Annotin. — **Mióra** — Udvarhely m., Vadr., Mtsz. — előhasú juh, másodfűre menő juh.

***Morva juh** — 1648 — I. Rákóczy György gazd. rendeletében. Vö. Juhfajták, *ez a birka*. *Ez az *ovis moravica* legelső fel említése. L. Birka 1648, 1750.

***Motoz** — Kiskunfélegyháza — „Mikor a juh forgóbetegségbe esik, akkor *motoz* van a fejében (Coenurus). „Motoz van a fejiben“ (birka) Heves m., Mtsz. — „Motoz van a fejiben, mint a bolond birkának“ MNy. I:60. — ***Motoz** — Karczag — kergesség, a juhnál. Coenurus. Vö. Motozott és Kergesség.

Motozott birka — Pannonhalma, Nyr. 12:187.; Felsőso-

mogy, Nyr. 10:190. — beteg, kerge birka. Coenurus. Vö. Motoz, Kergesség.

Motra — Balaton, Nyr. 31:51. — ostoba, bárgyú, kerge, pl. birka.

Möndöle — juh (ritk. népmesében), Udvarhely m., Vadr., Mtsz. I. 1487.

***Möndölecske** — Udvarhely m., Vadr., Csík m., Mtsz. I. 1487. — juhoeska, bárány. Népmesében.

Mustra — általánosan — a juhot hét, néhol nyolez évig hagyják tenyésztésben, ekkor ki-mustrálják, hízásra fogják és leölik. A korjelzést l.: *Füljegyek* rovatban „*Korjelzés*“ alatt.

Mustrabirka — Mezőtúr, Nyr. 6:279. és Hortobágy, MNy. VIII:139. — eladásra szánt öreg, 6—8 éves birka.

Nímét birka — Mezőtúr, T. M. I., MNy. VI:278. — a rövidszőrű, megkülönböztetésül a hosszúszőrű magyar juhtól, *tehát birka, *Ovis moravica*, l. azt.

Notin — annotin — Aranyosszék, Nyr. 31:114., 34:107. — egyéves nőstény bárány, a mely még nem ellett. Vö. Mióra. Diszke stb. *Nótin* — Székelyf., Tsz. és Nyr. 23:442. — két éves bárány (tévedés). *Nótin* — Lázár 48:123. — tavalyi tehát egyéves bárány. Állítólag oláh elem: *no^aatin*, bizonyosan annotin, l. azt. Agneau, poulain, pouliche etc. d'un an; das einjährige Schaf. Teljesebb alakja: *an^aatin* = anno-

tinus = tavali. Nyr. 23 : 442. — **Notin** — az annotinus — egyéves rövidítése; az éves juhra alkalmazva. L. Annotinus = éves.

***Nösténybárány** — Firtos-Vár-alja, Udvarhely m., J. J. — ♀ juh egyéves koráig.

***Növedék** — Gömör m. — a juhászságnál, a szaporulat. Vö. Ideiség, Tavalyiság.

Nyáj — Hortobágy, általános — T. M., MNy. VIII : 91. — a birka és juh: kos-nyáj; de disznó is: kan-nyáj, disznó-nyáj. Ver. 43 = grex. A nyájnak és falkának a Hortobágyon van, T. M. szerint, MNy. VIII : 91 — eleje, hátujja, jobb- és balszárnya, széle *és közepe, nem dereka. Vö. Falka.

Nyájról — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 91. — szolás. Had farojjik máⁿ a hátujja is.

Nyájajuhász — Alföld — a ki több gazdának falkájából összesített ürünyáját őriz. Ürünyáj őrzője, Kecskemét.

Nyáj széle — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 91. — A nyáj szélén hattam (a szürt), ereggy el érte.

***Nyigér** — Kálmánca — a csüd a juhnál (a nyügtől).

***Nyírés** — Kecskemét, 1673-iki szabályzat — juhnyírás.

***Nyirni** — Ver. 107. — *Tondere.*

Nyislet — Csikszentdomokos, Nyr. 32 : 328. — koslat. Vö. Coitus.

Nyivelni — l. Nyüvelni, a nyüveket kiszedni.

Nyivor — Lz. — első bárányzó juh.

Nyüvelni — Ibafa, Baranya m., Nyr. 20 : 191. — nyivéni = a kosból kukacot, nyivet szedni. Vö. Kiférgez (szarvasmarháról). Vö. Nyivelni.

***Nyüvesedés** — Pusztaszanda — juhnyavalya.

***Nyüvesség** — Hódmezővásárhely — juhbetegség; orvossága ennek is a rüzsír; régen a bagólé, a melyet a számadó „serczegtetett a nyüvesbe“.

Oaie buccie — oláhban, Nyr. 37 : 468. — nagyfejű juh.

Ótomag — Békés m. — birkák oltása evvel történik s akkor szedik a jövő évre: „mikor a birka fülén *megfakad*“ l. o.

Ovis strepsiceros — Reischer — hosszúfarkú, legszebb testarányú, jobbára fehérszálás gyapjúval fedett faj. Szarva csavart, szétálló, durva szőre 12—16 cm. hosszú. Többnyire ikret szül. Hazája Magyarország, Oláhország, Lengyelország. Vö. Ázsiai juh. *A magyar ősjuh.

***Öreg juh** — PP. 1708 — adasia.

***Öreg ürü** — Nagyszalonta — 4 éves herélt kos.

Őrű — PPB. l. — Vervex; PPBod. m., Ein Hammel; *Őrű*, Oklsz. Vö. Berbecz; *Őrű hus*, Sz. F. B., Caro Veruecina. Hor-

tobágyon „örü“, MNy. VIII : 139. L. Ürü.

***Összedéllel** — sok helyen — Vö. Delel.

***Összedillel** — Bihar, Karczag — összedelel a juh, mikor félbeszakítja a legelést, lekonyítja fejét és sűrű tömeget alkotva, órákig is veszteg áll.

***Összerezzen** — Karczag — a juh, ha érezte a farkast „összerezzen“ = torlódott. Vö. Megrezzen.

***Összeszoktatás** — általánosan — már a bárányoknál kezdődik az aklokban és hodályokban külön rekeszekben; arra való, hogy a legelőre kihajtva, együtt tartsanak. Az összeszoktatást 10—15-ön kezdik s mind többet és többet adnak hozzá s ehhez képest tágtítják a rekeszt is. A kategóriákat külön szoktatják össze.

***Összehahol** — Gagy vize mentén, Udvarhely m., J. M. — ha valaki a fejójuhokat a meddükkel vagy a juhokat a kecskékkal összehavarja: összehaholta.

***Pásztorolás rendje** — Selye, Marostorda m. — Szent György naptól hóleesésig; *fejés* Szent Mihály napig. — ***Pásztorolás kezdete** — Márkodon, Marostorda m. — Szent György napja, a mikor a *majoros* átveszi a gazdától a juhokat és a mikor kezdetét veszi a *befejés*. — ***Pásztorolás végződik** — Márkod, Marostorda m. — hóleeséskor juhányással, l. o.

Pázsitbárány — Oklsz. 1621 : Vulgo *pasyth barany* agnum wnum.

Agnum vnus anni vulgo *pasith barany* vnum; a legzsengébb.

***Pecsenyét metszeni** — Kecskemét, Kőrös és Halas 1673. évi juhászrendjében, l. H. O. A m. nagy ősf. Előtanulm. p. 367. — juhászoknál a bárány tilos uton való ölése (pecsenjét metszeni). Vö. Pecsenyézés.

Pecsenyézés — Kecskemét, Kőrös és Halas 1673. évi juhászrendje (l. H. O. A magyarok nagy ősf. Előtanulm. p. 367). — „pecsenyézés“ = tiltott úton való hússzerzés, a jószágoknak pecsenye alakjában való tilos fölprédálása. Vö. Pecsenyét metszeni. Megjegyzendő, hogy a pečeňe tótul = sült, a magyar szó innen került.

Peggyes — Lz. — a bárány bokacsontja.

***Pleketer** — Selye, Marostorda m. — olyan juh, mely elvetette a bárányát, de azért mégis tejel. ***Márkod**, Marostorda m., a juh, a melyeknek a bárányát eladták, de még tejel. — Lz. — meddő juh.

***Pokla** — Rava, Udvarhely m., J. M. — emlős állataink mindjárt a szaporítás után elvetik a *poklát*, ez a méhlepény; ezt a babonás nép a pajta hidlására rejti, mert ha eldobja, a boszorkányok elveszik a juh, a tehén, kanca sat. tejét; de az első héten, t. i. az ellés első hetében senkinek sem szabad semmit kiadni a háztól, mert az ily kérők nemcsak a tehén sat. tejét, hanem az asszonyok tejét is az első héten elviszik. Sz. D., Kreszn., az ellő juhoknak mássa, másodika, poklája. Tiszadob, Nyr.

20 : 432., a tehénnek bennmaradt méhlepénye. Vö. Szokla, Báránytartó.

***Pornyálai** — Székelyf., Tsz. — a juhokkal lassan legeltetve előbbre menni.

***Pornyáltatni** — Székelyföld, Tsz. — a juhnyáját este és hajnalkor a legelőhelyeken eregélgetni; Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18 : 574., fejés után a juhokat legeltetni.

***Pöcse** — Kálmánca — van a kosznak = penis.

Purzsa-bárány — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — rövid-, kunkorgós szarvú, fehérszórú erdélyi v. oláh juh, öregje, fiatalja egyaránt. Megkülönböztetve a *juh* és *birka*-tól.

Purzsa-juh — erdélyi rész — oláh juh, durvaszórú, l. Purzsa-bárány.

***Raczka** — Szihalom, Nyr. 8 : 569. — bárány = kutyaszórú.

Raczkás — Ivád — hosszúszórú juh. Vö. Czigája.

***Rambuli** — általánosan — Rambouillet-birka.

***Ránczos bárány** — Nádudvar — a merinó-birka báránya.

***Rárúg** — Vacsáresi, Csík m. — „Mikor a juh valamit lát, a mitől fél, kettőt-hármat *rárúg* az első lábaival a földre s osztán, usdi, vesd el magad, futni kezd.“ Vö. Toppint, Tappint.

Rideg Juh — Kiskunfélegyháza, jzók., 1781—1801. — sem tenyésztésre, sem hizlalásra nem fogott, külön falkában járó juh.

Runa — Oklsz. — von je einem schafe gewonnener wollballen. 1705: Gyapjurul: Első nyirisből Runa 98. Második nyirisből Runa 96. stb. Adalékok Zemplén várm. tört. VI : 240.

***Rühesedés** — Pusztaszanda — juhnyavalya. Vö. Rühelés.

Rühös juh — egy rühös juh egész nyáját fertőz; rüh = scabies.

Rühszeres — M. ó., Kecskemét — a rüh ellen alkalmazott kenőcs tartója.

Sajtnyomóház — M. ó., Kecskemét — a hol a juhsajtot készítik.

Sántázni — Szilsárkány, Sopron m., Nyr. 6 : 472. — a juhok lábait tisztogatni.

Segvéghurka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII : 139. — a birka végbele. Intestinum rectum.

Selyembirka — spanyol juh. B. M.Nsz.

***Sereg** — Felsőlok, Csík m., csángó, Diemár Károly Erdély = juhnyáj. Ver. 109., Turma (a juhnyáj az oláhoknál. H. O.). *Sereg joho, Felsőlok, Csík m., csángó, juhnyáj.

Seregjuh — Oklsz. — 1637: Wadnak barom oszkotarsagh allya seregh Juhok. Elseő oszkotharsagh alatt vagon feyeős Juh 226. Meddeő eoregh Juh 24.

***Sokszarvú birka** — Edvi Illés Pál — juhfajta.

***Spanyol juh** — Edvi Illés Pál — Vö. Selyembirka.

***Suta juh** — Rava, Udvarhely m., J. M. — szarvatlan juh.

Ujjuju, suta juh
Megdöglött a gagyi juh
Nem kell neki több sarju.

Vö. Szarvas juh.

Szalmázni — T. S., Győr város lvt. 1713. — juhot szalmával ellátni. Vö. Szénázni.

***Számadás** — Vacsárcsi, Csik m. — Szent Mihály-napkor a pásztorolás befejezésekor *számadást* tartanak s ezt megint egy kis evés-ivással ünneplik meg, a „gazdák átveszik *juhikat*“ s ezzel az évi juhászat véget ér.

Szaradott juh — Erdély — az olyan, melynek teje elveszett. A Török-magyarorkori emlékek I: 286., 287., az apadott juhot nevezi így Nyr. 17: 180.

Száráz, meddő — Heves m., Mtsz.; sz. *meddrü*, Ozora, Tolna m., Mtsz. — öreg anyajuh, a mely abban az esztendőben nem ellett.

***Szarvas juh** — Rava. Udvarhely m., J. M. — ha *szarva* van. Vö. Suta juh.

Szénázni — T. S., Győri lvt. 1713. — juhokat szénával ellátni. Vö. Szalmázni.

Szörbijog — Hortobágy — l. Szörjegy.

Szöre — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — *a juh hosszú szöre, tehát nem a gyapjú.

***Szörén szálán elveszett juh** — Kecskemét — juhász kezén elveszett juh, melyet a juhásznak elengedni tilos volt, 1773.

Szörjegy — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — az állat szörén levő szám vagy betűjegy. Vö. Szörbijog.

Sztronga — l. Esztrenga.

Sztrongabárány — Oklsz. — als hirtensteuer geliefertes Lamm. Adóba való bárány, mely sztronga v. isztronga, esztrenga után járt.

***Sztrongajuh** — fejés alatt álló juh. II. R. F. 1704.

Sztrunga — l. Sztronga, Esztrunga stb.

***Szurkolás** — általánosan — bárányoknak olvasztott szurokkal való jegyezése drótból alakított számmal v. betűvel, v. jeggyel.

Tatavirozás — Balatonmell., — a juh korának a fülén való szúrásos-festékes jelezése, külön eszközzel. Vö. Vakjegy.

***Tavalyiség** — Gömör — a magyar juhászoknál: a mult évi szaporulat. L. Ideiség.

***Tekertszarvú juh** — Moln. Compl. — *Ovis strepsiceros*, *raczka juh, a fennálló csavartszarvú, hosszúszőrű juh, kivált a Hortobágyon. A magyarok ősjuha.

Tergenyésszamar — Alföld — teherhordó szamar, a juhászé.

***Tokás birka** — Pusztaszanda — spanyol, ránczos Merino. *Juh-sor*: Bárány, Anyabárány, Kos-

bárány, Anyajuh, Kos, Űrű — metszett — Toklyő, Toklyőánya 1 éves, Apácza(akos) (?) 1 éves, Apáczaürű (?) 2 éves, Apáczaanya 2 éves, Öreganya, Czanga, fiavesztett.

Tokjő — Nagykunság, Nyr. 16:524.; Nádudvar, Hajdu m., Nyr. 8:234. — esztendős juh, kosbárány (!) Nádudvar. Átvitt értelemben: ostoba, Nagykunság. Vö. Toklyő. — **Tokjő** — Hortobágy, bárány, T. M., MNy. VIII:139. — 1—1½ éves (tavalyi) nőtény bárány.

Tokjő-falka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. — kos alá még nem eresztett nőtények és ürűk.

Tokjuh — S. I. szótárában, I. Nyr. 12:63. — egyes vidékek kiejtése is úgy tünteti fel e szót, mintha juh volna, utórérszében I. Toklyő, *Hódmezővásárhely.

Tokló — Balatonmell., Tsz. Malonyay, Zalaapáti — esztendős bárány, tavalyi birka. Vö. Toklyő. „Melyik ló tartozik a birkák közé? A tokló. (Esztendős birka.)“ Szentgál, Veszprém m., Nyr. 7:325.

***Toklyő** — sok helyen — *Ovis aries*, ifjú nőtény, a míg szűz. Tiszaszentimre, Kunság, Nyr. 10:239., kétéves bárány. Vö. Apácza. *Békés m., Nagyszalonta, egyéves juh. Hont m., Nyr. 5:474. — kaszafenő tokja. — **Toklyő** — vö. Capf, Capp, Jerketoklyő, Kostoklyő, Tokjuh, Tokjő, Tokló, Toklyőó, Űritoklyő. A capp és

változatai a kecskebakra vonatkoznak.

Toklyőó — Palóczság — egy éves nőtény bárány. Vö. Toklyő. Nyr. 22:80.

***Tosztító** — Alföld — hosszú nyélre keresztbeszőgezett deszkadarab, a tüzelőnek való juhuladéknak rakásra való összetaszítására.

***Törkölnék** — Hatod, Háromszék m. — a berbécsek, mikor viaskodnak, öklelődnek.

Turma — Lz. — juhnyáj, sereg.

***Űrű** — vö. Vru, Capf, Capp, Eörfű, Apáczaürű, Öreg ürű, Örfű, Űrűbárány, Űrűtoklyő, Wrw, *Békés, herélt him juh. Bszzs. szerint Vru, Schl. sz. j. szerint Wrw. — ***Űrű** — általánosan — az *Ovis aries* herélt himje. Vervex = Berbécs. *Ivád és Edvi Illés Pál, herélt kos. Schl. sz. j., Vervex; castro (wrw). *Vervex, der Schöps. Kolozsv. glossz., 1577, Dd₃, Nyr. 36:365., vervex (örfű). Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139., herélt kos. Vö. Űrű. Sz. F. B.: Eörfű = veruex. Bszzs., boch uag vru = bak v. ürű; vervex. — **Űrű** — Oklsz. — vervex. 1517: Emi vnum ewrew: et durauit osque tres dies. Emi vnum ewrew et durauit vsque terciam feriam. *Vnum agnum castratum Ewreuth.* L. Űrű.

Űrűbárány — Békés — ha a juhot mint bárány herélték. Géresi: „Károlyi család levéltára. IV. 453^a. Nyr. 22:546. „Idei ürű bárány van nyolez“. Vö. Apácza.

Ürűfoka — M.-Zalaapáti — ürűfalka.

Ürűhús — Oklsz. — caro vervecina. 1545: Vöttem wrö hust.

Ürűtokjó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — kiherélt bárány.

***Ürűtoklyó** — Békés — egy éves hím juh.

Üti — Veszprém m. — a kost evvel a szóval szokták ingerelni. Nyr. 5: 523.

Üti kos — Paks, Tolna m. — öklelés kos. Nyr. 22: 431.

***Üvecs** — Csik m. — egyéves diszkebárány. Székelység, Nyr. 34: 107., 31: 115., egyéves diszke, l. o. Gyergyó, Nyr. 34: 260.; Kilyénfalva, Csik m., Nyr. 9: 525., két éves juh; a két év tévedés. —

***Üvecs** — Gyergyószentmiklós — a ♀ juh egyéves koráig, ha nem lett fia — *nem szabatos: egyéves korig nem is lehetett fia.

Üz — Bélteky Kálmán, Nyr. 16: 11. — valakit vagy valamit bizonyos helyről. Egy bizonyos hely elhagyására kényszerít. Vö. Hajt, Kerget, Terel, Pásztorít, Elakaszt. Debreczen, Nyr. 34: 383., a juh pázrik. L. Coitus.

***Üzekedés** — Kiskunfélegyháza — a juhoknál Demeterkor esik az üzekedés.

***Üzekedik** — általánosan — a juh; népies terminus szerint „Demeterkor“ = október 26-ka táján. Fejér m., Nyr. 10: 188.; Hajduszovát. L. Coitus.

Üzik — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 12: 384. — a juh párosodik. L. Coitus.

***Vakjegy** — Békés — az, a mely a fül belsejében van „tétovázva“, kívülről nem látható; Kecskeméten az, a melyet a juhász tüvel karczol a birka fülébe s pipapörjével teszi maradandóvá; ez titkos jegy, hogy lopáskor tulajdonát igazolhassa. L. Füljegyek és Tatavirozás.

Vékonyhurka — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 134. — a birka vékonybele. Intestinum tenue.

***Vérhűdni** — Székelyf., Tsz. 383. — mikor a felette megkergetett juhokat és disznókat a sok futásból eredhető betegségtől úgy igyekeznek megmenteni, hogy a fülöket megvágván, vért eresztenek rajta.

Vezér — szólás a Hortobágyon. „Meg kell fogni egyet abbul a vezérbül ni!“ Hortobágy. L. Vezérűrű.

***Vezérkos** — általánosan — az, a melyen a kolomp van s a nyáj élén halad.

***Vezérűrű** — általánosan — az, a mely a kolompot viseli s a nyáj élén halad. L. Kolompos.

***Vezérűrű** — túl a Dunán — a nyáj élén járó kolompos ürű. Nevek: Biczikli, Meggyes, Csákö, Bajor, Góla, Pörge. — ***Vezérűrű** — Nagyszalonta — a falkához (itt nyáj) kell 4 darab hároméves vezérűrű, ki után a nyáj indul és igazodik, ha tűz üt ki a hodályban, előbb a vezérűrűt szabadítják, a többi magától megy utána. Vö. Kolompos. Nádudvar, de általánosan is — az az ürű, a

mely kolompot visel s a nyáj élén jár. — **Vezérürü** — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — a nyáját nyakában kolomppal vezető ürü. Vö. Harangosürü, Vezér.

Zahin — Bögöte, Vas m., Nyr. 16: 93. — köpczös, kebles birka (Cz. F.). (Kecskeméten a régiségben gazdag polgár).

Zahol, széjjézahol — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18: 256. — úz, szétkerget pl. a farkas a juhokat. Krizánál: záhol.

Zsebereg — Csángó, Klézse, Moldva, Nyr. 7: 478. — tavasszal a hideg havas esőben elázott szigorú *bárány*.

Juh szőre.

Babókás — Csík m., MNy. I: 331. — pettyes, babos. Pl. Babókás juh.

*Babos pofájú — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha arcán apró fekete foltok vannak. Egyéb színek: fehér, szürke, fekete.

Balán — Gyergyó, Nyr. 22: 112., 34: 81. — szókeszörű juh. Oláh kölesönszó.

Belice — Gyergyó — fehér juh, szőke bárány. Tót, a beliből = fehér. Nyr. 34: 83., 34: 260. Csík m., az olyan juh, melynek szeme körül semmi feketeség nincs. Nyr. 26: 331.

*Belicze — Selye, Maros-Torda m. — ha a juh szemkörnyéke

fehér — tót. Vö. Vakisa. *Rava, Udvarhely m., J. M. — az egészen fehér juh. Vö. Bölicze. *Gyergyószentmiklós, K. L. — tiszta fehérpofájú juh. *A tót *bjelicza*. *Hatod, Háromszék m. — a fehérpofájú juh.

*Bukelája — Hatod, Háromszék m. — a feketeorcájú juh.

*Bunda — általánosan — a juh gyapja egészében lenyírva. *Békés — az egy birkáról lenyírt gyapjú.

*Csapott pofájú — Hatod, Háromszék m. — a juh, ha az arc egyik fele fekete, a másik fehér.

Czirmos juh — Tsz. — babos pofájú juh. Nyr. 26: 531. *Csík m., Mtsz. I. 241.

*Fehér — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Szeged, Nyr. 32: 295.; Felsőseged, Somogy m., Nyr. 32: 293.; Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293.; Gyöngyös, Nyr. 32: 294.; Gyöngyöshalász, Heves m., uo.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32: 294.; Kemenesalja, Nyr. uo.; *Nagygéc, Szatmár m.

*Fejér — Rava, Udvarhely m., J. M.

*Fekete — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Hódos, hódos juh — Rava, Udvarhely m., J. M. — a szürke juh, ha fején fehér folt van. *A holdról véve.

***Kormos** — Hatod, Háromszék m. — feketésarczú juh. *Berzen-
cze, Somogy, Hódmezővásárhely,
Nyr. 32 : 294.; Szill Sárkány Sop-
ron m., uo.

***Kormospofájú** — Firtos-Vár-
alja, Udvarhely m., J. J.

***Lámpás** — Selye, Maros-Torda
m. — a juh színe, ha fekete ar-
czán nagy fehér folt van.

Lisza bárány — Halas, Nyr.
23 : 143. — „föske hasú“, a négy
lába meg a hasaalja barnásabb,
mint a többi szőre. *Nem helyes,
mert éppen a hasaaljának kell
világosnak lenni.

***Örves, örves juh** — Rava,
Udvarhely m., J. M. — ha a juh
nyaka kereken fehér.

***Sömörös** — Kecskemét —
„oldalú, fűrészeltszarvú kos“. Bi-
tangjegyzőkönyv. Sodrottan gyap-
jas (?).

***Szemők** — Balatonmell., Gö-
csej, Tsz. 343. — jegyesszemű,
vastagszemöldökű birka. *Ha szeme
környéke fekete, l. Vakisa.

Szönye — Marosvásárhely, Nyr.
33 : 51. és 32 : 295. — olyan juh,
melynek *fakószürke* színű gyapja
van. Ez a szőrnév rendszeren a
juhra, meg a juh hátáról lekerült
gyapjúra használatos.

Szószeke — Nyr. 35 : 121. — a
szósz-színű. *Szószekefürtű* bárány
át-meg-átszőkdéssel a zöldhantú
mesgyn. Arany J.

***Szürke** — Rava, Udvarhely
m., J. M. — juh.

***Tarka** — Rava, Udvarhely m.,
J. M. — juh.

Vakisa — Gyergyó — bárány,
juh, melynek szeme körül feketés
a szőre. Nyr. 34 : 260., 34 : 83.;
Csik m., Nyr. 26 : 429.; Homoród
Almás, Nyr. 29 : 543. — ***Vakisa**
— Selye, Maros-Torda m. — ha
a juh szemkörnyéke fekete. Vö.
Belicze; *Rava, Udvarhely m., J.
M. — a fehér juh, ha a szeme
körül fekete; *Hatod, Háromszék
m. — a szeme körül fekete juh;
*Gyergyószentmiklós, K. L. — a
szeme körül feketepofájú juh;
*Firtos-Váralja, Udvarhely m., J.
J: — juhszór.

Juhnevek.

Badár — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 536. — tírpák.

Bagoly — Sziürnyeg, Nyr. 10 :
278.

Bandi — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 536. — tírpák.

Berta — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 536. — tírpák.

Csókás — Homoródalmás, Nyr.
29 : 543.

Dani — Homoródalmás, Udvar-
hely m., Nyr. 29 : 543.

Diszke — Homoródalmás, Nyr.
29 : 543.

Fináncz — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 536. — tírpák.

Géza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Háncs — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Hurda — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Hattyú — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Irma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Juhnevek — Balatonmellék — Boris, Samu, Muczi, Sándor, Szarvas, Ránczos; az utolsó merino lehet. — Dergecs — Bokros, Bimbó, Csákó, Huszár, Pirok, Pusi, Sudár, Szeles, Vezér. Nyr. 3 : 527.

Juhoknak, macskáknak — Kis-újszálláson *mincs* nevik. Nyr. 38 : 287.

Julcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Kati — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Kecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

***Kosnevek** — Balatonmell. — Baka, Csákó, Huszár, Karesú, Pörge, Rigó, Sudár, Táblás. Ezek „vezérkosok“.

Malcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Matyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Milóra — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Miska — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Muszi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Nyika — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Pirók — Szürnyeg, Nyr. 10 : 278.

Pista — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Rügós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Rupi — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Szemők — Szürnyeg Nyr. 10 : 278.

Szóke — Szürnyeg, Nyr. 10 : 278.

Szükszük — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Tompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Vakara — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Vatyináta — Homoródalmás, Nyr. 29 : 543.

Vésze — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Vezér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.; Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10 : 278.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Füljegyek.

Áj — Csallóköz, Nyr. 15:432. — juhok fülhegyén fecskefarkszerűen kimetszett tulajdonjegy. Szarvasmarhán is használatos (l. azt). A Csallóközön egy *ajt* füljegyül használó családot a nép *áj*-nak hívott. Vö. Ájas, Ájos és Szarvasmarha kategóriában Áj.

***Ájas** — Kriza, Vadr., Udvarhely m., Vacsárcsi, Alföldszerte — fecskefarkszerűen kimetszett jegy a juh fülehegyén; tulajdonjegy. Különbösen a nyíl szára tompa végén az a bemetszés, a melybe az *ij ajzáskor* = feszítéskor a húr belefekszik. Újabban a pásztorok népetymológiája az A betűtől származtatják. Néhol „Ájos“.

***Ájos** — Alföld, Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy. L. Áj, Ájas.

***Bütült** — Vacsárcsi, Csik m. — *füljegy: a hegyén lecsípett; ha a füljegy kiszakadt s egyesbe vágták. Vö. Csapott.

***Csapott** — Vacsárcsi, Csik m. — füljegy, a fül levágva.

Csapottfülű — 1799 — az a sertés, de juh is, a melynek füle le van vágva annyira, hogy csalni lehessen vele, mintha az állat elhullott volna. Vö. Fül.

***Csípett** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy, oldalt kicsípve.

Csipkés fül — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:139. — „a birka csipkésen kimetszett füle“.

***Csongora** — székely — füljegy, ha kiszakadt.

Csula — Hont m., Nyr. 14:271. — „Az a csulafilű szép kos lesz.“ „Ne csula ne!“ A N. Szótár szerint Nógrádban és Hevesben „*apró* fülű, leftyegő fülű; utóbbi megyében nemcsak juhra, hanem disznóra, sőt tárgyakra is alkalmazzák, pl. kalap. N. Szótár szerint *csulya*.

***Csuli, csulyi** — Félegyháza, Heves m., Mtsz. I. 366. — kajla, leftyegő (fül, fülű); Székelyf., Mtsz. I. 366., csonka, suta.

Csulya — Hont m., Nyr. 14:575. — kutyákról, juhokról stb. mondják, melyeknek a füléből egy rész le van vágva. Vö. Csula.

***Előlvetni** — Rajk, Zala m. — a juhok fülének jelezésénél a bevágást az előreálló szélre tenni.

***Fecskefark** — Rajk, Keszthely — a juh füle hegyén behasítás; jegy a juh korának jelezésére. Vö. Ájos.

Felcsapott fülű — T. S., XVII. sz., Debreczen — ökör is.

***Füljegy** — Hatod, Háromszék m. — a juh jobb- v. bal-, néha mindkét fülén levő rovás, jegyzőkönyv, melynél fogva minden gazda meg tudja különböztetni a maga juhait, ill. bárányait a másokétól, sőt a melynél fogva még a csávába került bőrt is felismeri. Minden gazda más-más jegyet alkalmaz a maga állatainak fülére. Egyik a juhainak jobb- a másik

a balfülére alkalmazza a jegyet, a mely állhat a fül hegyének egyenes v. ferde csonkításából, kicsípéséből v. hasításából, a fül szélének kicsípéséből v. a fül átlukasztásából. *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Gyapjúosztályozás — Kálmánca — füljeggyel, a finom birkánál: a fülön semmi jegy = legfinomabb; a fülön lyukasztás = finom; a fül alsó szélén egy bemetszés = elsőosztályú; két bemetszés = második; három bemetszés = harmadikosztályú.

***Hasított** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy; Selye, Marostorda m., Vacsarcsi. Vö. Fecskefark, Áj, Ájos stb.

***Hátulvetni** — Rajk, Zala m. a juhok füljelzésénél a bevágást a hátraálló szélre tenni

Jegy — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — „alól vagy felül vett jegy“ a fülön.

***Kerékfal** — Selye, Márkod, Marostorda m. — füljegy: a szélen kereken kimetszett.

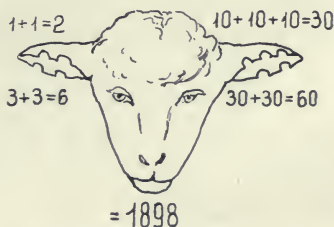
Kijukasztott fül — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. — füljegy, rendszeren a tulajdont jelezi. Újabban fogószerű lyukasztóval végzik.

Kivenni — Kecskemét — a fülből, metszéssel; jegyezés módja: „balfüleből alólról ki van véve“. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Füljegyek és Kivevés. *Kálmánca, megszallani. L. Métély.

***Kivevés** — Kecskemét — a fülből mint jegy: előlről, hátul-

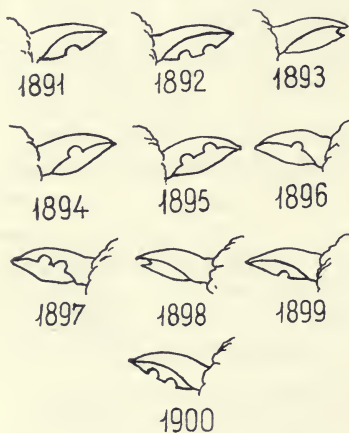
ról, alulról. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Kivenni és Füljegyek.

***Korjelezés** — a juhnál. A juh ritkán csak 6, legtöbbször 7, néha 8 éves koráig marad tenyésztőnek, ekkor kiselejtezik a nyájból: ez a *mustra* s ezentúl hizlalóra, majd levágásra kerül. A kormeghatározás ezért fontos, a mire többféle mód van; lényeg szerint különösen kettő: a füleken való bemetszésekkel vagy a születés évszámát jelezik és ettől fogva számítják az éveket, vagy minden évben alkalmaznak a fülekre egy-egy, vagy több jegyet. Az évszám bemetszése így alakul: a fül *felső* szélén való minden bemetszés = 1; az *alsó* szélén való = 2; a csúcson való kimetszés = 5; a kagylólyukasztás = 10. Példával kimutatva: fülesűcs = 5, *felső* fülszéle = 1, *alsó* fülszéle = 2; $5 + 1 + 2 = 8$, hozzáadva a folyó évszám ezresét, százait és tizedeit, p. o. 189, ekkor az ellés éve 1898, a kimustrálás tehát hétéves forgónál 1905-ben következett be. *Bükkösdön* a *Jeszenszky*-uradalomban időmben a következő mód divott (a magyarázat a rajz szerint):

A *jobb*fül felső szélén minden bemetszés = 1, az *alsó* szélén =

3; a *balfül felső* szélén minden bemetszés = 10, az *alsó* szélén = 30; a *jobbful* felső és alsó szélén két-két bemetszés = 8, a *balfül felső* szélén 3 = 30, *alsó* szélén 2 = 60, együtt 90, mind a két fülön együtt 98; hozzáadva az ezrest és százast, lesz az elletés éve 1898, a melyből a mustra éve kiszámítható. A második módra nézve *Biharilye* adta a jó példát. Itt a bárány az ellés évében kapta az első bemetszést, mely az évet, pl. 1891-et jelentett. Tíz évre meghatározva a jegyek a rajz szerint, mint következik, alakultak:

Ennek a módnak egyszerűsített változatai *Rajkon*, Zala megyében, a *Kollerek* birtokán is éltek. A magyar néprajzi irodalomban ezek a fülrovások is végtelen „*sámso-rokra*“ magyaráztattak, holott teljesen gyakorlati gazdasági célra szolgáltak és némely ponton még ma is szolgálnak.

* **Likas** — Vacsáresi, Csik m. — füljegy. Általánosan.

Névjegy — Hortobágy, T. M., VIII: 139. — betűjegy a fülön, színesen „tetovirozva“.

* **Ritkos** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy. Vö. Szakás.

* **Rovás** — Vacsáresi, Csik m. — füljegy.

* **Szakás** — Gyergyószentmiklós, K. L. — füljegy, oldalt félhaldszerű kikanyarítás. Vö. Ritkos.

Juhtej termékei.

Abanyudni — Békés m., Nyr. 3: 524. — megalszik a teje.

* **Aggaszt** — tejet aggaszt, túró aggaszt. Czegléd; Mindszent, Csongrád m.; Palóczság — túró készíti úgy, hogy az aludttejet meglemelegíti s azután zacskóba kötve felfüggeszti. Túrje és vid., Zala m., Utsz. I. 11. A túró retékformára összegyúrva füstre teszi. Vö. Aggasztal. (Nyilván az *akaszt* = *akasztgat* szóból ered.)

* **Aggasztal** — Sajóvölgye, Gömör m., Utsz. I. 11. — aggaszt, túró aggaszt. Vö. Aggaszt.

* **Aggasztó** — Czegléd, Utsz. I. 12. — vászonzacskó, melyben a túró aggasztják.

Aggaszt túró — Nógrád m., Nyr. 21: 279. — aludttejet meleg helyen túróvá hagynak alakulni. A túró tartalmazó hegyes vászonzacskó: *aggasztó*. Czegléd, Rimaszombat.

Aggik — palóc, Nyr. 22: 31. — „megaggik a tej“ = túróvá

keményedik. Vö. Megaggasztalódik, Megaggik.

***Aggódik** — Nógrád m., Utsz., I. 12. — túróvá képződik (az aludttej meleg helyen).

***Aggott-tej** — Szeged; Udvarhely m., Utsz. I. 12. — aludttej.

Aludttej — Lac coagulum, Kolozsv. glossz. 1577: *aluttej*, alut tej, Nyr. 36:70., 419. Sz. F. B. alut tej. PP., alutt-téj. Vö. Aggott tej, Posadt tej.

Bálmos — Erdélyi bányavidék, Diemár Károly — édes sajt, kukoriczaliszttal, *kedvelt eledel az erdélyi részben, urak asztalán is.

***Be-fej** — Heves m., Mtsz. I. 558. — beszolgáltatja a fejt tejet a juhász, ha túróért és vajért ki nem bérelte a fejés hasznát.

Bemérés — Alsófehér m., Lz. — a tejmenyiség szerint, mely egy-egy gazdának juhait után jut, két Szentgyörgynap (római és oláh naptár) között *mérik be a juhokat*. A *bemérés* az egész falu juhtartó gazdáinak részvételével s kalákaival történik. Leölnek néhány bárányt; összeadnak egyikét *vider lurkát* vagy *mókusvizet* (zsídó pálinka) s kimennek a pakulárhoz a sztrungába, a hol minden gazda külön megfeji a maga juhait, beléönti a tejet a négykupás (négypintes) régi tejmértékbe; a juhbíróság azután megvizsgálja, megállapítja s *rovasba szedi* az illeteket.

Bepillédzett — Gyöngyös, Nyr. 9:332. — a tej: forraláskor pillehártya képződik.

***Berbenze** — Székelyf., Mtsz. I. 118.* — úttarisznyába való túros faedény.

***Birginyó** — Felsőlok, Csík m., csángó — tejverő. Vö. Briginyó.

Borító — Udvarhely m., Csík m., Mtsz. — túró, orda, háj, só-tartó, kerek fadoboz. Vö. Borított, Borítottos.

***Borított** — Lóvész, Csík m. — túrótartó fadoboz. Ebbe borítják a túró (útra viszik). Vö. Borító. A borítottnak van tartója és fedele.

***Borítottos** — Székelyf., Mtsz. I. 164. — borító (útraviendő túró sat. számára való fadoboz).

Borondza — Abauj m., Nyr. 33:21. — boronza, *a sajtból gyúrt túró.

***Boronza** — XVII. század — a vert vagy gyúrt túró, a tót „brindza“, a melyet a gomolyából gyúrnak, vernek. Vö. Borondza, Brindza, Brenze, Bronza, Brondza, Bronzaturó.

Brenze — Miklosich, Nyr. 11:118. — bronza vagy brondza = caesus breznensis (Kreszn.) Cseh: brynza, tót: brindza; lengyel: bryndza; rumun: brünzű. A hazai német tájszólásban brinse = gekneteter Käse. Diefenbach német eredetű szónak s *biest*-el (colostrum, angol *beesting*, *brestring*, hazai német: Brieserkäs, Käse von frischgegohrener Milch) egybetartozónak gyanítja. Vö. Boronza.

A „brieser“ = breznóbányai, a melynek juhászata nagyhirű volt.

***Brigigyó** — Lóvész, Csik m. — tejverő. Megaludt tejet verik ezzel; van: nyele, keresetje.

***Briginyó** — Felsőlok, Csik m., csángó — tejverő. Vö. Brigigyó Birginyó, Tejverőfa.

Brindza — vö. Boronza.

Brondza — vö. Boronza.

Bronza — Oklsz. — Caseus Breznensis. 1546: Casei in vtres compositi Bronza vocati; 1549: Vtres casei vulgo bronza; 1557; Quoddam genus caseorum Brenza vasculis 5; 1564: Vtres vlgo *themlowy* 3 berenze = *tömlő-sajt; 1596: Egi fel zapu boronza; 1601: Casei caratini vulgo Boronza; 1619: Boronza egy korczos vannaival; 1670: Ex larido, butiro brinza et caseis. Brinza — juhtúró. Vö. Boronza.

Bronzatúró — Oklsz. — 1569: Formagium bronzathwro in dolio. Vö. Boronza.

***Budákó** — Felsőlok, Csik m., csángó, Lóvész, Csik m. — tejgyűjtő dézsza v. kád (egyik füle nagyobb és lyukas, a másik kisebb és ép). Fedeles. Vö. Tejgyűjtő budákó.

Bulz — Szucsák, Kolozs m., Nyr. 18:575., 22:208. — kis sajt, oláh elem a m. nyelvben.

Burdó — Székelyföld, Mtsz. — burdo. tömlő.

Burdu — Munkácsi B., Nyr. 13: 259. — juhbőr, melybe a túrót

töltik (Hétfalu, Nyr.); *burdó*, tömlő-forma turba (Kisd. Sz.) *bordó-síp*: tömlősíp, Tsz. — a szerb *burduk* bika v. kecskebőr, melyet összevarrnak, belül degettel bekennek és folyadékok, főképp pedig bor tartására használnak = *bortömlő. Székelyföld, Hétfalu, Brassó m., Mtsz. tömlő. Vö. Burdó.

Cájtli — Komárom m., Mtsz. — fejtógatya, melyet a juhászok fejéshez kötnek fel, *nyilván német.

Csatorna — Sz. F. B. — Csatorna à saiton: lingua. Sait itt *sajtó*.

***Cseber** — Málnásfürdő — Vö. Tejeseseber.

***Csónak** — Lóvész, Csik m. — a krinta (l. o.) csatornája. Vö. Csorgó, Csorgató.

Csóré — Mtsz., I. 346. — 1. Hont m. — összefutott tej; 2. Nógrád m. — savó; 3. Kiskunhalas — szopós gyermek szájából kibugyanó tej; 4. Fajsz — savóból tejjel és tojással készült étel.

***Csorgató** — Málnásfürdő — a *kirinta* (l. o.) csatornája. Vö. Csónak, Csorgó.

***Csorgó** — Selye, Maros-Torda — a *kirinta* (l. o.) csatornája. Vö. Csorgató, Csónak.

***Dézsza** — Székelyf., Mtsz. I. 398. — túrós dőbönke; *a Királyhágón innen viztartó, két lyukas-tottfülű faedény, mely rúdon hordozható, a Királyhágón túl Cseber, l. azt.

Döbön — Esztergom, Nyr. 3: 34. — bödön. Tsz.-ban *döbörke* „bodony túrónak“ valószínűleg sajtóhiba e. h. *döbönke*.

***Döbörke** — bodony, túrónak való. Székely szó. Tsz. 97. = Turósbödön.

Édés sajt — Barkóság, Nyr. 32: 521. — friss juhsajt, gomolya.

Egésztej — l. Egy egésztej.

Egy egésztej — Alsófehér m., Lz. — a kinek beméréskor négykupányi teje volt, *minden renden* (versen) kap egy egész napi (reggeli, déli, esteli) fejést, a mi pl. 600 juhról öt veder (50 kupa) tejet tesz ki. Vö. Féltej, Fertálytej, Háromfertálytej.

***Egy juhra való** — Hatod, Háromszék m. — 16 font sajt és 1 kupa orda. A súly egy megfelelő kő.

***Egy juh tej** — Selye, Marostorda m. — 14 font tūr és 3 font orda. A régi font szerint számítva. Vö. Kompona.

***Egy kompona sajt** — Hatod, Háromszék m. — 48 font.

Egy rend — Alsófehér m., Lz. — egy kategória; azon gazdák, kiknek négy kupányi tejük van.

Eming — Kassai szerint (2: 79.) „Somogy és Szala vármegyei szó: *eming*, lac v. serum lactis salsum, a sajtból sajtó által kinyomatott sós savó. Ezen okból Somogyban imitt-amott mondják: sós, mint az *eming*“. Nyr. 17: 554.; Zala és Somogy m., Mtsz. I. 489., sajtból kisajtolt sós savó.

***Fejés tart** — Márkod, Marostorda m. — Szent János-naptól Szent Mihály napig.

***Fejőbögre** — Alföld — egy kis bögre, mely a fejövödör felett, két madzag közt függ s a mibe közvetlenül fejnek. Így a tej kevésbé habzik. Vö. Fejőcsupor, Fejőke, Fejőpitli, Fejővider, Fejövödör, Fejőkupa.

***Fejőcsupor** — Hatod, Háromszék m., Selye, Marostorda m. — kb. három deczi úrtartalmú, égett, mázas cserépedény, a melybe fejnek. Az *ótós fogason* (l. o.) lóg. Fejéskor a fejővider madzagába csiptetik. Vö. Fejőbögre.

Fejőke — Dunántúl, Nyr. 5: 18.; Kemenesalja, Tsz. — fejősajtár.

Fejőkösár — Márkod, Marostorda m. — a hol a juhokat fejik. Vö. Esztrenga stb.

***Fejőkupa** — Lóvész, Csik m. — három deczi úrtartalmú, egy darab fából faragott fejőedény. Vö. Fejőbögre.

Fejőpitli — Bóny, Győr m., Mtsz. I. 559. — fejősajtár. Vö. Fejőbögre.

***Fejővider** — Hatod, Háromszék m., Lóvész, Csik m., Márkod, Marostorda m., Selye, Marostorda m. — dongákból összerótt fejőedény; fogója a fülein keresztülhúzott madzag, erre csiptetik a fejőcsuprot. Vö. Vider és Fejőbögre, Fejövödör.

***Fejövödör** — Szeged-Csöngöle — aroncsos faedény, a mibe a

juhokat fejik. *Kecskemét, ua. Vö. Fejővidék.

•**Fél juhtej** — Márkod, Marostorda m. — „a melyik juh féltojáshajnyinál kevesebbet ad, az után a majoros *féljuhtejet* ad a gazdának“ = 7 font túró és 1½ font orda. Ha egy gazda 5—6 juha közt van egy ilyen szűk tejelője, az is egész juhtejet kap, mert kipótolja a többi jól tejelő. Vö. Egy juhtej. Próbafejés.

Féltej — Alsófehér m., Lz. — a kinek beméréskor két kupája van, az minden második renden kap egy egész tejet. Vö. Egy egésztej, Fertálytej.

Fertálytej — Lz. — a kinek beméréskor egy kupája van, az minden negyedik renden kap egy tejet v. egy sajtot. Vö. Féltej, Egy egésztej, Háromfertálytej.

•**Fontos-kövek** — Selye, Marostorda m. — a *fontos tál*- (l. o.) hoz való kő súlymértékek a gazdák által hitelesítve.

•**Fontos-tál** — Selye, Marostorda m. — kétkarú kézi mérleg, farkokkal, fafogóval, fanyelvvel, bükkkfatálakkal és kenderkötőkkel, az orda mérésére. Vö. Fontos-kövek.

Fuka — Alsófehér m., Lz. — kétliteres mérték.

Gajáta — l. Galáta; a tót gelata.

Galáta — Alsófehér m., Lz. — v. gajáta: juhtejes edény. Vö. Galeta.

Galeta — palóc, Tsz. — a tót *gelata* = túróbödönke, de sajt- és vajtartó is. Oklsz. 1620: Az Juhasz hazban vagion kamoraiában saitt Niomo galita No 8. Vagion vay keopelleio gilitta. 1634: Egi üres geleta. Vö. Galáta, Gelyáta.

•**Gazdasági kő** — Vacsárcsi, Csík m. — a „gazdaság“ tagjai által hitelesített 16 fontos gyerekek fejmagyságú sziklakő. Ezzel mérik az *egy juh után való sajtot* = 16 font. Vö. Komponakő, Kompona.

Gelyáta — Szolnok-Doboka m., Nyr. 22 : 536. — fenyőfaedény, melybe a juhokat fejik. Vö. Galeta.

Gomoja — Debreczen, Nyr. 7 : 189., 11 : 189. — l. Gomolya.

•**Gomolya** — a nem ő-ző vidékeken — juhsajt, illetőleg túró, jobb fajta, mert le nem főlözött tejből készül. Vö. Édes sajt. — ***Gomolya** — magyar juhászat — nagy sajt, a melyből a túrot verték és verik. L. Boronza. — **Gomolya** — Bihar m., Nyr. 4 : 444.; Palóctság, ua. 22 : 34.; Rimaszombat, ua. 10 : 88. — juhsajt. (Szentesen, Nyr. 8 : 187., juhsavó.) Oklsz. 1594 : Gomoliak. 1602 : Gomolya Pál stb. 1731 : Juhászoktól, a kik gomolyákat vagy hrudakat hordanak a vásárpénz köznapi 1 den. M. Gazd. tört. Sz. VII : 88. (Vö. Munkácsi Ethn. VIII : 19.) Vö. Gomoja, Gömeje, Gömölye, Gömöje, Édes sajt, Boronza, Homoja.

***Gomolyanyomó** — Hajduhadház — keretes, egészben véve ötszögletes deszka, kifolyással. Erre teszik a friss gomolyát, hogy a savó lefolyhasson.

Gömeje — Barkó szó, Bereg m., Nyr. 27:478. — l. Gomolya.

Gömöje — CsaHolcz, Nyr. 19:335. = Gomolya.

***Gömölye** — Kecskemét és ó-zó vidékeken — l. Gomolya. Beregszász, Nyr. 36:431., ua.

Háromfertálytej — Lz. — a kinek beméréskor 3 kupa, azaz 3 fertály teje van, az három renden kap egy egésztejet, a negyediken nem kap. Vö. Fertálytej, Egy egésztej, Féltej.

Homalya — Oklsz., Mtsz. — talán gomolya. 1558: Vna Turba in qua est vna hamalya.

Irdos-birdos sajt — Melius, Nyr. 25:327. — durván, ormós felülettel készített, vékonyabbfajta juhsajt lesz, a mit ma is készítenek a Mezőségen.

Juhsajt — Sz. F. B. — caseus ovillus. Oklsz. 1544: *ih* sait. 1587: Juh sait. Juh sayth.

***Juh tej** — egy — Márkod, Marostorda m. — 15 font túró 3 font orda. Ennyit kap minden gazda a juha után a *majorostól*. A melyik juh legalább egy fél tojás-hajnyi tejet ad a próbafejéskor, azután már *egy juhtej* jár. Vö. Féljuhtej, Próbafejés.

Juhtúró — Oklsz. — 1669: Juhtúró fontja 9 denár, Tehén-

túró fontja 6 denár. M. Gazd. tört. Sz. I. 89.

***Juh után való** — egy — Vacsárcsi, Csik m. — 16 font sajt + 1 kupa orda.

***Juhvaj** — XVII. sz. munkácsi utasítás — juhtejből készített vaj.

***Juhvizsga** — Selye, Marostorda m. — próbafejés. Szt. János napkor van. „A mejik juh megad egy porazio (l. o.) tejet, arra megadják a túró (t. i. az egész juhtej-illetményt), a melyik nem ad annyit, arra felet, vagy egy fertáj túró adnak, ki a hogy adja, ki a hogy érdemli; vagy csak ordát adnak rá.“

***Kalán** — Lóvész, Csik m. — tejgyűjtőkalán, sajtgyűjtőkalán.

Kaskavál — Hétfalu, Zajzon, Brassó m., Nyr. 23:102., Udvarhely és Háromszéken *kaskavalé* = havasi sajt. Gombocz szerint — MNy. I:165. — oláh: kaškaval, ozmán-török: kaškaval, újgörög: κασαβάλ.

Kászú — Székelyföld, Tsz. — fenyőhéjből készített túrótartó edény v. táská. Vö. Kászutúró.

Kászu-túró — Háromszék m. Székelyföld, Nyr. 23:151. — összegöngyölt fenyőhéjba (kászúba) tömött túró. Vö. Szemerketúró.

Kelenta — Csik m., Udvarhely m., 23:104. — l. Kerenta, Kirinta.

Kerenta — Székelyf. Tsz., Hatod, Háromszék, *Vacsárcsi Csik — *kerek fatál, melyben a sajtból a savót kinyomják. Van: ágasa

czöveke, sipja, ejteles sétára v. ordamérő kupája. Vö. Kelenta, Kilinta, Kirinta, Krenta, Krinta.

Kilinta — Háromszék m., Nyr. 23: 104. — I. Kerenta.

***Kirinta** — Málnásfürdő, Selye, Marostorda m. — sajtnyomó tekenő, egyik végén csatornával = „csorgató“; van: csorgatója, csorgató nyelve, vászonból oda-szögezve. Vö. Krinta, Krenta, Kerenta.

Kis sait — Sz. F. B. — Caseolus.

***Kompona** — Szabéd — sajt-mennyiség, mely egy juh után jár. Egyébként mérleg. — ***Kompona** — Felsőboldogasszony — 32 fontnyi kő mint mennyiség: egy kompona túró = 32 font túró. Gazda része juhai után. — ***Kompona** — Vacsárcsi, Csík m. — van: *kompona rúdja*, *kompona tálja*. Ehhez a súlymérték egy gyermekfej nagyságú gömbölyű, hepe-hupás felületű sziklakő, ebbe vastagon van belevájva a 16-os szám. Vö. Gazdasági kő, Komponakő. — ***Kompona** — Selye, Maros-Torda m. — Régen ezzel mérték a túró: 1. nagy, kétkarú famérleg, 2. bizonyos mennyiségű sajt v. túró. Ilyen értelemben: Selyén: *egy kompona* = 28 font túró. *Fél kompona* = 14 font túró. Emez teszen 1 juh-tejet, vagyis egy rendszeren tejelő juh után való túróilletményt, az ordabeli illetménnyel együtt. Vö. Egy juhtej. — ***Kompona** — Lóvész, Csík m. — kétkarú mérleg. Karja (1 m) fogója és táljai fá-

ból, a tálak kötői madzagból valók. Van: a) *nyelve*, b) *komponarúdja*, c) *komponatála*. Vö. Slág, Mázsa, Fontostál.

***Kompona kő** — Vacsárcsi, Csík m. — vö. Gazdasági kő.

Korittó — Székelyf., Tsz. — sajt, a tótban teknőt jelent.

***Krenta** — Márkod, Marostorda m. — I. Kerenta.

Krinta — Marosszék, Nyr. 23: 104.; — *Lóvész, Csík m. — I. Kerenta (Lóvészén a csorgató neve *csónak*).

Kükërca — Köpecz, Háromszék m., Nyr. 34: 105. — ordás lé.

Lapese — Torontál, Ozora — tej, *oláh; a latin *lactól* ered.

Megcsurrant — Baranya m., Mtsz. — megfej.

Meghivejkél — I. Hüvejkel.

Óltó — Csahelez, Szatmár m., Nyr. 19: 382.; Kolozsv. glossz., 1577, Nyr. 36: 68. — otho, oltho-coagululum, quod ponitur in lacte, ut coaguletur. Vö. Ótó.

***Orda** — Székelység — a sajt-készítés mellékterméke. Az oláh *Urde*. Vö. Urda. — **Orda** — Csík-madaras — még sajtá át nem alakított édes túró; ha a friss ordát savóval összekeverve fölmelegítik, a zséncicze nevű italt nyerik. Nyr. 20: 144. — **Orda** — Bukovina, Nyr. 6: 525. — édes sajt; Gerend, Aranyos m., uo. 23: 577. juhsajt; Alsófehér m., Lz.; Erdély, Nyr. 23: 483.; Gyer-

gyó, uo. 34 : 82.; Kalotaszeg, Kolozs m., Csík m., Brassó m., Mtsz.; Moldva csángó, Nyr. 30 : 177.; Székelyföld, Tsz.; Szucsák, Kolozs m., Nyr. 18 : 576.; Zilah, uo., 28 : 282. — édes juhtúró. Oláh : urda (Lexicon Budense, Alexics, Nyr. 17 : 374.).

• **Ordafőző üst** — Márkod, Marostorda m. — veresrézből, de belül czinnezeve. Hosszabb, mint széles.

• **Ordakeverő** — Márkod, Marostorda m. — lapátalakú.

• **Ordamerő kupa** — Hatod, Háromszék m. — egy darab fából van faragva, betett fenékkal. A *kalánosok* csinálják. Tart: $\frac{11}{8}$ liter.

• **Ordászsák** — Hatod, Háromszék m. — Részei: *ordászsáktartó* (mogyorófa), *csiptető*, *ordászsákcsiptető* (hasított mogyorófa), *káva* (a csiptetőt összekötő faszirony), *akasztómadzag*, *akasztórúd*, *ordászsák*, *ordászsák*.

• **Ordástekenő** — Hatod, Háromszék m. — csorgóval a savó lefolytatására.

* **Ótó** — általánosan — szárított borjúgyomor, főzetjével a frissfejesű tejet oltják, hogy túró készíthessenek. *Ivád, •Márkod, Marostorda m., gyógyszerútból vett oltósz. Vö. Oltó.

• **Ótósbokály** — Hatod, Háromszék m. — mázos, karesű cserépedény, melyben a tejet oltják. A latin : *poculum*; a német : Pokal.

• **Ótósceber** — Márkod, Marostorda m. — vasabroncos, 25—30

literes faedény, melyben a megoltandó tejet gyűjtik.

• **Ótós-kád** — Vacsárcsi, Csík m. 50—60 l. úrtartalmú. Vö. Savós-kád.

• **Ótós-korsó** — Vacsárcsi, Csík m. — korsóforma fekete cserépedény. Ebbe teszik az *ótót* s adnak hozzá *sajtcsepegést* s ezt töltik a tejhez, hogy megaludják.

• **Ótós-zűrő** — Vacsárcsi, Csík m. — közönséges pléhszűrő.

Ótott túró — Szentés, Nyr. 8 : 332. — édes tejből és beoltva készül.

* **Összeféjni** — általánosan — a juhászatban a próbafejés, a melynek eredményétől az egyes juh után adandó sajt- és ordamennyiség függ. Vö. Próbafejés.

• **Ösztöke** — Vacsárcsi, Csík m. — ordakavaró. Van : vasa, nyele.

Parmasan — Sz. F. B. — *caseus parmensis, rex caseorum*; *olasz sajt.

• **Porezió Egy** — Vacsárcsi, Csík m. — rendes mennyiségű tej. Vö. Próbafejés.

Posadt-tej — Rozsnyó, Nyr. 8 : 566. — aludttej (posadt?)

• **Próbafejés** — Márkod, Marostorda m. — a juhoknál Szent Jánosnapkor történik, feladata megállapítani, hogy melyik juh után milyen mértékű sajttelmeny jár a gazdának. Vö. Összeféjni, Egyjuhtej, Féljuhtej, stb. — • **Próbafejés** — Vacsárcsi, Csík m. —

„Nyítréskor a gyengébb tejelő juhokat az összes gazdák szeme előtt maga a gazda megfeji s ha nem ad *egy porczyót* (l. o.) a meddük közí csapják.“ Vö. Össze-fejni.

***Pujna** — Győr m., Tsz. 308. — zsendicze. *A sajtos savó.

Pujna túró — Fejér m. — juhtúró, birkasavóból. Nyr. 4:44.

***Rács** — Balatonmell. — a füstön álló sajt tartója. Tsz. 309.

Rend — l. Egy rend.

Sáfo — Közép-Baranya, Nyr. 3:327. — fejóke. Vö. Sajtár.

Sajt — Schl. Sz. j., Sz. F. B. — caseus. Sz. F. B.: *oregi saít* = caseus vetus (Melich szerint *ó, régi sajt*). Oklsz. 1368 óta ismeri a *Sajtos* személynevet. 1586: saít. 1558: sayth. Sz. F. B.: *vy lág saít*, *vağ* az első teynek az *sauvia*-ból *czinált saít*: caseus secundarius. (Az 1597. évi kiadás kiegészíti e szóval: sendicze). Sz. F. B.: *viønnã niomot saít caseus recens pressus*.

Sajtár — Tolna m., Tsz., Zilah, Nyr. 28:232, — fejdódzsa. Oklsz. 1557: Feyny walo setereketh. 1577: Egy saytar chychyry. 1597: Tejes seter. A tótságán: „*šohtar*“. Vö. Sétér, Sejtér, Sétár, Sítár, Sűrű, Zsajtár, Zséter.

***Sajtcsepegés** — Vacsárcsi, Csík m. — l. Ótós korsó alatt.

***Sajtfacsaró** — Selye, Marostorda m. — sajtprés. Esztergályos készítette kis kéziszajtó csavarral.

Részei: *kar*, keresztül való *fák*, *sróf*, a *facsaróasztal*, közepén *kávatartó*, kerek bemélyedés, melynek szélén és közepén keresztben van a még mélyebb *savóárok*, ezekből egy csövön a *csapon* keresztül folyt le a préselt sajtából a savó.

***Sajtforma** — Hatod, Háromszék m. — Vö. Sajtkáva.

***Sajtgyűjtő kalán** — Lóvész, Csík m. — Vö. Kalán.

***Sajtkáva** — Hatod, Háromszék m. — vékonyra hasított szilfából összehajlított kerek *sajtforma*. Vö. Sajtforma, Sajtkéreg.

***Sajtkéreg** — Márkod, Marostorda m. — l. Sajtkáva.

Sajtnyomó tál — Oklsz. — 1558: Sayth nomo tal.

***Sajtnyomató** — Málnásfürdő — négy lábú, padalaku sajtforma. Vö. Sajtnyomató-deszkácska.

***Sajtnyomató-deszkácska** — Málnásfürdő — az a két deszkadarab, melyet a nyomatóba tett sajt tetejére tesznek s rárakott kövekkel nyomtatnak a sajtra. Vö. Sajtnyomató.

***Sajtpócz** — Selye, Marostorda m. — a koszorúgerendákra fektetett póczok. Vö. Póczdeszka. — ***Sajtpócz** — Málnásfürdő — mogyoróvesszőből van fonva, 1½ m hosszú, 80 cm széles. Áll a négy *sajtágason*.

Sajtruha — Ivád — a melyben a sajtot szikkasztják.

Sajtzárasztó cserény — Oklsz. 1597: Sayt zarazto cherenj. *Vesszőfonás.

Sajtzáritó lesza — Oklsz. — 1586: Ket sait szarító lesza. *Vesszőfonás.

***Sajtszék** — Kecskemét — fatúti, a melyben a sajtból a savót kisutúlják.

***Sajtszorító** — Márkod, Maros-torda m. — sajtprés. Áll egy deszkából, melynek egyik vége a deszkafalba van dugva, a másik vége a kirintába erősített vascsavarral szorítható lejjebb. Ez a krentával kombinálva képezi a sajtolót.

Satólni — satúlni, sajtolni, sutúlni. SzD. Ksz. 77:126. (sátó, sajtó, sutú).

Savó — Sz. F. B., Schl. Sz. j. — serum; *a sajt készítés után fennmaradó híg folyadék.

***Savóskád** — Vacsáresi, Csik m. — olyan alakú és nagyságú, mint az *ótóskád*. Ebbe *cseppeg* az *ordászsákból* a savó. *Hatod, Háromszék m.

Seffel — Oklsz. — 1557: Kylenz seffewl turot = *dézsa. Ab német Schaff.

Séfő — Balaton, Tud. Gyűjt. 1839., Nyr. 34:532. — fejkanna, sajtár. Vö. H. O. M. Hal. K. Söföb.

***Sejtér** — Lóvész, Csik m. — sajtár. *Felsőlok, Csik m., csángó sajtár.

Sétár — Apa-Nagyfalu, Sz. Doboka m., Nyr. 12:429. — sajtár, fejtőedény. Székelyföld Tsz. ua.

Sítár — Hétfalu, Nyr. 3:373.; Bácsfalu uo. 564. — sajtár.

***Slág** — Selye, Maros-Torda — az egykarú emeltyű-mérleg; juhászoknál használatos túromérésre.

Sós-téj — Székelyf. Tsz.; *sos tey*, Sz. F. B.; *sos tejü*, Kolozsvári glossz. 1577, Nyr. 36:419. — colostrum; megkeményedett aludt tej (savója le van eresztve).

Sűrű — Szilágy m., Nyr. 6:473. — sajtár.

Szemerke túró — Székelyf., Tsz.; Háromszék m., Nyr. 23:151. — összegöngyölt fenyőhéjba (kászuba) tömött túró. Vö. Kásztúró.

Szerdek — Bszsz. serdek, Oklsz. 1429: Petrus Zerdek — lac coagulum, seracium = *aludttej.

***Szérdek** — Székelyf., Tsz. 345. — vert téj. Gömör m.: tejleves; Kemenesalja: szedett gyim-gyom eledel. Kállay-gyűjt.: becsínált neme. Vö. Serdek, Szérdik, Sz-túró, Zerdek.

Szérdék — Rimaszombat, Nyr. 5:271. — a túró a savóban. Vö. Szérdék. *Ez a helyes.

***Szűrő** — Málnásfürdő — ritkára szótt gyapjúdarab, 2 keresztben álló mogyorópácára feszítve.

***Szűrőruha** — l. Szűrő.

***Tászkok** — Hatod, Háromszék m. — sajtnyomtató pad. Részei: *járom*, ebben 2 *járompácza*, *sajtnyomtató* v. *sajtnyomtató déczka*, *nyomtatókő*, *sajtkáva* v. *sajtforma*

szilfából. Ebbe teszik sajtruhába gömbölyítve a kisajtolandó sajtot, *szék*, a tászok 4 lábú padja.

Tej — Udvarhely m. — egy tej, egy juh után járó egység, kb. 16 font vagy 8 kiló sajt.

***Tejescseber** — Málnásfürdő — az a nagy faedény, mely a kirinta csorgatója alatt áll; ezen helyezik el a szűrőt. Vö. Cseber.

***Tejes putina** — Hatod, Háromszék m. — *tejgyűjtő-cseber*, faedény.

***Tejgyűjtő-budákó** — Felsőlok, Csík m., csángó — tejgyűjtő-kád. Vö. Budákó.

***Tejgyűjtő-cseber** — Hatod, Háromszék m. — vö. Tejesputina.

***Tejgyűjtő-kalán** — Lóvész, Csík m. — vö. Kalán.

***Tejszűrő** — Selye, Marostorda m. — „8×6 cm nagyságú ritkaszálú gyapjűszövet, négy csücsánál fogva két keresztben álló páczikára kifeszítve“. — **Tejszűrő** — Vacsáresi, Csík m. — 70×70 cm terjedelmű gyapjűszövet. Szögletén X alakba fektetett pálezákra feszítve.

***Tejszűrő-szita** — Lóvész, Csík m. — szűrője ma inkább rézsodrony, mint lószőr. Van közönséges konyhai pléhszűrőjük is.

***Tejverőfa** — Vacsáresi, Csík m. — a csángóknál *briginyó*, l. o.

***Tömlő** — Székelyf., Tsz. 368. — bőrsák, a melyben leginkább télire való túrót tesznek el. Tömlőtúró.

Tömlőtúró — Oklsz. — caseus utricularius. Szäkler Käse. 1486: Quatuor apes, vnum Themlew Thwro. 1637: Temleö turo 29.

***Turabodus** — Schl. sz. j. — túró, formagium.

Túró — caseus: gyúrt sajt. Oklsz., 1544: turo. Twrot twros eteknek. 1549: Turot sayt lenek. 1550: Caseum Thwro et butirum. 1557: Kylencz seffelwel turot. A túró szó egykorú a sajttal. Csuvasz: *tórëx*, *túrëx* = savanyú tej. Mongol *tarax* = zsendicze. Gombocz, MNy. I: 165.

Túrógyúró-teknő — Oklsz. — 1594: Thwro gjuro tekeneo.

Túrónyomtató — Oklsz. — 1586: Egi thuro nyomthato. 1636: Turó nyomtató.

Túrószáraztató — Oklsz. — 1638: Egy Turo szaraszttot az Padlasban. Vö. Cz. F. Túrórács.

Túrózsák — Oklsz. — 1584: Turo sák. 1588: Vaznoth Turo sák ak.

Veder — Háromszék m. — egy veder = 8 régi kupa, kb. 6 kiló sajt, egy juh után járó egység. L. Egy kompona, Egy tej.

Vesling — Oklsz. — caseolus. 1571: Caseum vnum veslingh vocatum. Bars m. 1592: In festo paschatis dant caseum wlgo vesling vocatum. Barsszentkereszt. *Veslingtúró alatt ugyancsak az Oklsz. azt mondja: „*füsslein* brinsenkäse,“ lehet a Vesling = füsslein.

Veslingcsináló szék — Oklsz. sedile ad caseolos conficiendos. 1619: Vesling ezinalo zek. Csicsva.

Vesling túró — Oklsz. — fässlein brinsenkäse. 1636: Vesling túró 20. M. Gazd. tört. Sz. I. 273. 1638: Veslingh Turo Tarto Saroglia 2. Azokon veslingh Turo 5. 1648: Az szolgáló jobbágy minden tartozik az várhoz 1—1 messzely vajjal, egy vesling túróval és 1 luddal. Károlyi Okl. IV. 300. PPB. 1767. Caseolus.

Vetrecze — Kőrész K. szerint édes orda. A vetreczét így készítik: *A marhahúst elvagdadják, zstrban megrántják és rántásos lével jó hosszan feleresztik.* Kőrész talán *zsenciczét* akart mondani; ez már édes orda savóban. Paal Gyula. Nyr. 2:556.

***Vider** — Lóvész, Csik m. — vö. Fejővider; Hatod, Háromszék m., ua.

Zára — Hétfalu, Tatrang, Brassó m., Nyr. 22:94., 23:535. — vert tej. Gombocz Z. szerint: oláh zaráserum (vajköpülés után megmaradt sűrű savó). MNy. I:165. a tót emar.

Zerdek — Schl. sz. j. — l. Szerdek.

Zisztvála — Gerend, Aranyos m. — juhtejföl v. vaj. Nyr. 23:578.

Zséfő — Balatonmell., Tsz. — fejkanna. Ab: Schäffel. Nyr. 24:403.

Zsejtár — Gömör m., Tsz. — l. Zsajtár.

Zsejter — Göcsej, Nyr. 12:47. fejőedény (Ab: osztrák-bajorsechter, soechter. Nyr. 24:403.)

Zsajtár — fából való fejőedény.

Zsendicze — Erdővidék, Nyr. 8:188.; Palóczság, uo. 22:81.; Székelyf., Gömör m., Tsz.; Tokaj, Nyr. 24:335. — savós orda; felforralt juhtejsavó. Gombocz szerint rutén: žentyca, lengyel: žyntica, orosz: žentica. (MNy. I:165.) Vö. Zsinczicza, Zsengicze, Zsongáta.

***Zsendiczekevergető** — Lóvész, Csik m. — a lapátos részén levő lyuknál fogva szokták felakasztani rendes helyére.

Zsengice — l. Zsinczicza.

○**Zsétár** — Pusztadinnyéshát — l. Fejődézsza. A tót: Šochtár. Szentes, Nyr. 8:331., ua. Vö. Zséter.

Zséter — Balatonmell., Tsz., Nemesviss, Répczemellék, Nyr. 17:336.; Olaszfalu, Veszprém m., uo. 17:47.; Sopron m., uo. 5:239.; Vas m., Kemenesalja, Tsz.; Vas m., Nyr. 10:90. — Zsétár. L. Sajtár.

Zsinczicza — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19:95.; Palóczság, Tsz. — forralt juhtejből készült túrósavó. Tót: žencíce (Nyr. 33:571. és Gombocz, MNy. I:165.). Vö. Zsendicze.

Zsojtár — Tokaj — fejőke, sajtár. Nyr. 24:335.

***Zsongáta** — Balatonmell., Kemenesalja — oltott birkatej savója, zsendicze. Tsz. 396.

Zsotár — Gömör m., Tsz. — l. Zsajtár.

Juh hangelemei.

Bárány.

Bárány — *mekeg, bekeg, méget, béget, bereg.* Nyr. 7:286.

Beget — Őrség — béget. Nyr. 12:380.

Béget — Alsócsallóköz, Komárom m. — béget. Nyr. 27:287.

*Bóg — Hatod, Háromszék m. — a juh és a bárány.

Szika, szika! — Bajmok, Bács m., Nyr. 7:527. — bárány hívása.

Birka.

Bekeg — a birka. Kriza.

Birka — Találós mese Veszprémben:

Uton megy a tipetopa,
Hátán viszi genyegonya.
Nyr. 2:468.

Birkák szava — Hódmezővásárhely — Az istennyila belecsap a *karámba* s azt felgyújtja. A tüzes lángnyelvek felhevítik a levegőt s a vén birkák ezt mondják: „Meleg van!“ (mély hangon); később, mikor a lángok égetni kezdenek, a bárányok így jajgatnak: „Megégünk!“ Mikor pedig a dolgot már egyáltalában nem lehet tréfára venni, a szamár is elbődül: „U-tánnam!“ Nyr. 36:237.

Trüss ki — Szt. Gál, Nyr. 3:44. — birka szólítására.

Juh.

Biresu! baris! ná biresu ná! na bariska ná! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — juh hívására.

Bri — Gyergyó, Nyr. 34:260. — juhhivogatószó.

*Bri-ne! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — juhriasztó.

Brr! — Csíkszentmihály, Nyr. 493. — juhkergető szó.

*Héj né! bride-ne! — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — juhajtó szó.

*Héj ne hé! vaj ne! bri bri — Rava, Udvarhely m. — juhajtó szó.

Hitt te! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — juhkergető szó.

Hurda! — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — berbécs-hajtó szó. *Berbécs = Ürü.

*Hurda ne! — Gagy vize mentén és Rava, Udvarhely m. — a berbécset riasztják vele.

Né bari, bari, bari né! — Veszprém, Nyr. 6:284. — juh hivatására.

*Prüs-ne, szuk, szuk, szuk! — Firtos-Váralja, Udvarhely m. juhcsalogató.

*Prüss-ne-ne! prüss ne! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — juh hivatogató.

Pusa! pusa! pusa! vagy **bari! bari! bari!** — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — juh hívására.

*Tphrús-ne-ne! — Rava, Udvarhely m. — juh hivatogató szó.

Trücs, trücs! — Veszprém, Nyr. 6:284. — juh kergetésére.

***Üti becsi!** — Háromszék m. — a berbécset „türkölésre“ ingerlő szó.

Kecske szótára.

Bakos — Kolozsvári glossz., 1577, hircosus, fetidus. Lz., Nyr. 36 : 17.

Bozsonicza — Erdélyi rész — szárított kecskehús. Örmény eledel.

Buzsenyicza — l. Bozsonicza.

Csap — Oklsz. — beör = kecskebőr. 1637: megkülönböztetve a kosbortól.

Czaf — Tud. gyűjt. 1848.; Nyr. 35 : 41.; Sopron m. — felnőtt korában kiherélt *birka*, félheréjű *ökör*, l. o. és a tót Czaf = *kecskebak*.

Czap — l. Czaf.

Czapf — Vö. Czaf. Komáromban a Mtsz. szerint hibásan herélt, félig kosbárány, ürü, toklyó (!).

Czapp — Komárom. — Vö. Czaf.

Irha — kikészített kecskebőr.

Kecskefi — Oklsz. — 1588: Nem tartoznak sem kechkeffy dézsmával. Orsz. lvt. Urb.-et Conscript. 64., 35. 1637: Ezeket (bárányokat, kecskéket)...

Kecskehús — l. Bozsonicza.

Tukkol — Mohács, Nyr. 27 : 111. — öklel: „a kecskék tukkónak“.

Kecske szőre.

Bárza kecske — Csikszentdomokos — barnás-sárga kecske. Nyr. 32 : 324.

Belán — Csikszentdomokos — szőkeszórú kecske; szőke. Nyr. 32 : 324.

Bonta — Halas — egyenes, símaszórú. „Ennek a *kecskének* ojan bonta sikari szőre van, mint a *sikár*, olyan egyenes a szőre. Nyr. 23 : 47.

***Fehér** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J. *Pusztaszanda, Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Szilágyság uo. Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., M. o.

***Fekete** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

Gyósa kecske — Csikszentdomokos — fehér kecske. Nyr. 32:326.

***Hóka** — S. I., Kr. I., 247. — *animal in capite macula notatum*. Hóka kecske, Sz. D.; uo.

Kacsulia — Székelyf., Kriza, Nyr. 23 : 100. — feketefejű fehér kecske. Oláh elem a m. nyelvben.

Kécsula — Csikszentdomokos, Nyr. 32 : 327. — tarkafejű kecske.

***Kékes** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

***Róska** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

***Szürke** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

***Tarka** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.

* **Vörös** — Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Szeged, Nyr. 32: 295.; Felsőseged, Somogy m., Nyr. 32: 293.; Galambok, Zala m., Nyr. 32: 293.; Kemenesalja, uo.

Kecske hangelemei.

* **Czá!** — Rava, Udvarhely m. — kecskehajtó szó.

* **Czége, czége, czégela!** — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — kecskecsalogató szó.

Czeccz ide nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30: 493. — kecskekergetése.

* **Czige czige!** — Marosvásárhely — kecskehivogató.

Czige, czige, czige! — Nyr. 27: 480. — kecskehívó szó.

* **Czige ne!** — Marosvásárhely, Nyr. 27: 480. — kecskeriasztó.

* **Czégé, czégéla!** — Rava, Udvarhely m. — kecskehivogató szó.

Gicza ne, gieza — Szentgál, Nyr. 3: 44. — gidát hívó szó.

Kecz ki! — Szentgál, Nyr. 3: 44. — kecske szólítása.

Uogidki — gida szólításra. Szt. Gál, Nyr. 3: 44.

IX. A DISZNÓ.

A disznó szótára.

A disznó testrészei: Van *feje*, ennek *teteje*, *homloka*, *szeme*, *szemboltja*, *vakszeme*, *orra*, két *orrlyukkal* és *karimával*, vagy *czimpával*, a melylyel *túr*; van *füle*, *fületöve*, *szája*, ebben *nyelve*, *fogzata* ennek rendjében *agyara*, *tarkója*, *torka*; *tokája*, ezen rendszeren *s:aka* vagy *csercséje*;

nyakaéle sertével, *nyakoldala*, *hát-széle*, *oldala*, *véknya*, *farka*, ennek *bojtja*, *szügye*, *hasa*, ezen *csecs*, a kannak van *kettős monya*, *csökje*, a kocjának *pérája*, van *lapoczkája*, ezen következik a *felsőszár*, *térd*, *alsószár*, *boka*, *füköröm*, *csüd*, *párta*, *csülkők*; hátulsó láb: a *sódar*, *csánk* a *horgasímmal*, *lábszár*, *füköröm*, *csüd*, *párta*, *csülkők*.

Abál, megabál — Vilyi-pusztá, Győr, Ada, Csallóköz, Nyr. 21: 279, abállanyi palóczság, Nyr. 22: 31. — a disznó fejét és apró részeit főzni. L. Abalé, Abált hús. Vö. Abárol (Mtsz.). Vö. Megköveszt, Megabál.

Abalé — Czegléd, Csallóköz, Nyr. 22: 279.; palóczság, Nyr. 22: 31. — a megfőzött disznóaprólék leve. Vö. Abál, Abalék (Mtsz.).

Abált hús — Bácska, Zolnai, MNy. I: 91. — a disznóöléskor tölteléknek főzött hús. Vö. Abál.

Agyar — Munkácsi — alán elem: a kan agyara, dens apri.

* **Ájos** — Kaba — füljegy, lásd a juhnál. Vö. Nyilas.

* **Alá fogadni** — 1750, Déva — a sertést pásztorságok alá fogadni. L. Elé adni. (Vö. A magyarok nagy ösfoglalkozása. Előtanulmányok, 236.)

Alom — palócz, Nyr. 20: 31. — sertések nyugóhelye, melyet maguknak a lehintett szalmában csinálnak. Innen egy *alom*ban nevelkedett malaczkok, egyalmúak. Vö. Vaczkok; *Az *alom* maga nem jelenti a vaczkot, mert csak az aláhintett szalmát, harasztot, mely egységes jelenti, a melybe a disznó vaczkát = fekvőhelyét készíti.

Angyalbakkancs — Nagybánya, Nyr. 13:527. — öléskor tréfásan a leölt sertés lehúzott körme.

Anyadisznó — Mohács, Nyr. 26:330. — fias nösténydisznó.

***Anyakocza** — Felső-Tárkány fias nösténydisznó.

***Aper** — a régiségben — a házidisznó kanja.

***Aprómarhá** — 1669, Nadasdy Ferencz rendelete (vö. Előtanulmányok 216.) — a lovon és szarvasmarhán kívül a többi négylábú jószág. Veszprém megyében, MNy. I:281. — a sertés és juh. Czuczor Fogarasi: baromfi.

Arja — l. Disznóarja.

Ártán — l. Ártány.

Ártán-malacz — l. Ártány-malacz.

Ártán-süldő — Rava, Udvarhely m., J. M. — herélt him disznó 2 éves koráig.

***Ártány** — *Csokonya, *Felső-Tárkány, *Kálmánca, *Lengyeltóti, Gyergyószentmiklós, K. L., Csongrád, W. J.; Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 12:429.; Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Debreczen, Nyr. 11:189.; Edvi Illés Pál; *ártány* — Palóczság, Gömör m., Nógrád m., Nyr. 22:480.; *ártán* — Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Hétfalusi csángó, Nyr. 37:11.; Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; Rava, Udvarhely m., J. M.; Udvarhely és Marostorda m., Nyr. 20:567.; Sziürnyeg, Zemplén m.

Nyr. 10:278. — herélt kandisznó. Történeti sorrendje: — **Ártány** 1247: „Dantes pro sua procuracione porcorum triennem, qui vulgo *artan* dicitur. (Vö. Előtanulmányok 133.) 1391: Rufus isti *artan* etc. Oklsz. 1510 körül: Kewer *artan* vnum. Scrophae pingues wigo *Arthan* Oklsz. 1524: Porcum pinguem *arthan* dictum. Oklsz. 1587; Keth *artan*. 1597: Az kew por maganak (t. i. a molárnak) jar, mywel hogy ew tarthya hayal az molnoth, azerth nem hyzalnak *arthant* belöle. Oklsz. (A malomporon ugyanis a molnár ország-szerete, sőt Németországban is, köteles volt ártányt hizlalni.) 1627: Rücs, Nyr. 14:82.; *ártány*. *Ártánd* mint helynév szerepel 1075-ben „Dedi villam, que rikachi *artand* vocatur“ (Knauz: Monum. Strigoniensis I:25., Nyr. 23:326., 378.) Vö. Herman Ottó, MNy. I:415.; A Bszzs. és a Kolozsvári gloszszak 1577: *arthan*-nak ismeri, Nyr. 36:17. Vö. Kanlott-*ártán* Kános.

***Ártánymalacz** — Lengyeltóti — herélt him disznó, ifjú korában; Rava, Udvarhely m.

***Ártány-péncz** — Oklsz. — 1437: De pecuniis scrofarum *artan* *penz* vocatarum. 1640: *Artanj penzt*. Az adó egy neme, melyet egy ártány után vetettek ki.

Ázalek — Szökefalva, Kisküküllő m., Nyr. 14:46.; Szilágy, Szatmár m. — *disznóaprólék.

Bakló — vö. Bogjó.

Bánya — Heves m., Mtsz. I. 98. — sertésnek összetúrt fekvőhelye.

Bárszing — 1. nyelógége; Szeged, Csongrád m.; 2. marhabél, Balatonmell.; 3. disznóbél belső oldalán levő kövérség v. nyúlós, zsírszerű hús. Szeged, Mtsz. I. 103.

Bécs — Obulus — Oklsz. 1584. Minden Dyzonothcol keth *becheth*. Orsz. Lev. Urb. et Conscr. 56, 23. 1597: Mindenik Dyzonothwl keth *bech*. Uo. 12, 42.

Bellér — Makó, Nyr. 9:377. — a paraszt disznóölő. L. Böllér.

Betegségek — vö. sertésnyavalyák és csik, bringa, disznó férgezése, férgezés, búb, bóbíta, godola, gudola, nyüvek, nyüvek kivestése, szaka, szakos, szusza, torokgyik, zapor.

Bincsilók — l. Bincsök.

Bincsök — Zilah Nyr. 28:238. — *bincsilók*: bibircsök és a sertés szórén megszáradt sárgolyók. Vö. Csimbók, Csombok.

***Birkózik** — Lengyeltóti — a disznó, mikor szembeállva verekedik. Vö. Marakozsik.

Blizina — Rozsnyó, Nyr. 8:564.; Felvidék, Nyr. 33:560. — a disznó lépe (a tótban *brzlina* = lép).

Bóbíta — l. Gudola.

Bogjó — Balatonmell.; Szolga-egyháza, Fehér m., Mtsz. — boglyó, bakló, boklyó. A disznó

álla alatt kétfelől lelógó szilvalakú függelék, „boglyos disznó“. L. Cserese.

Boglyó — l. bogjó.

Boklyó — l. Bogjó.

Bokor — NySz. — egy pár, azaz kettő. Hódmezővásárhelyi alföldi tanukihallgatás 1667 decz. 13. (Nyr. 26:136.) „Gyön lakó Karácson Lőrinez annor. 49 Keglevicz uram ő nagysága jobbágya, hiti után vallja . . . Mivel hogy 4 mértföldig hajtották vélem és az mint azokat az sertéseket megnéztem a társommal és az pásztorral együtt beszélgettünk felölle, mert volt olyan 50 benne, id est ötven, az ki megért volna 12 tallérokat *bokra*, az második része is pedig megért volna 10 tallérokat *bokra* stb.“ . . . NySz.: „az ágyut 150 *bokor* szarvasmarha vonta“. (Vö. Molecz Béla, Nyr. 26:323.)

***Borsóshús** — Zemplén m., Mtsz. — a disznó torkaaljának laza húsa.

Böllér — Csuzá, Baranya m., Nyr. 18:47. (Arany Aristophanes ford. Nyr. 23:477.); Kecskemét, Nyr. 10:380., Nyr. 4:284.; Kiskunság, Nyr. 14:285.; Rimaszombat, Nyr. 15:383.; Bőny, Győr m., Nyr. 15:383.; Somogy m., Nyr. 2:375. — disznóölő (nem tanult hentes). Németben: *Buhler*: bei den Fleischern einer, der unerlaubt schlachtet, ihnen ins Handwerk pfuscht. (Nyr. 24:66.) Vö. Disznyóbellérség, Böllérkedik.

Bölléreskedik — Bóny, Győr m., Mtsz. — disznókat öl. Vö. Böllér, Böllérkedik.

Böllérkedik — Székelyf.; Kovászna, Háromszék m., Mtsz. — csereberél, ad-vesz (marhát). Vö. Bölléreskedik, Disznyóbellérség.

Börös pecsenye — Csongrád, Nyr. 9:89. — disznóhús, melyen börös szalonnaréteg van.

Bringa — Kapnikbánya vidéke, Nyr. 22:207. — torokdaganat a sertésnél. Szinnyey oláhnak tartja. Vö. Bringás.

Bringás — Kapnikbánya vidéke, Nyr. 22:207. — a betegen leölt sertés húsa. Vö. Bringa.

Büb — I. Gudola.

Büg — *Lengyeltóti; Székelyf., Nyr. 17:137.; Tokajhegyalja, Nyr. 23:287.; Szókefalva, Kis-Küküllő m., Nyr. 15:335. — *búgat*. Abauj m., Nyr. 33:21.; Palócszág, Gömör, Nógrád m., Nyr. 22:480., párosodik a kandisznó. *Búgat*, Abaujban a. m. sertést közösít; Gyergyószentmiklóson: búghatnék a gője (K. L.): a nőstény ébredő párzási ösztöne. Vö. Megbüg.

Burbikol — burbékúnyi palóc, Nyitra m., Nyr. 28:495. — zavarja a moslékot a vályuban (sertés).

Burrog — Háromszék m., Nyr. 4:561. — a disznó, mikor erősen búg.

Coitus a disznónál — búg, búgat, búghatnék, burrog, görög,

kanoz, megbúgat, megbüg, meggörög, megistyelődzik, meghág, görget, felbüg, rühet.

Csapa — Őrség, Nyr. 12:475. — nyom: „disznok csapája“ = disznók nyoma. Vö. Mtsz. és „Ökörcsapa“ aszarvasmarha-kategóriában.

***Csapott** — Kaba — fül: a disznó füljegye. Vö. Csapottfülű.

***Csapottfülű** — 1799. — az a sertés, de juh is, a melynek füle le van vágva annyira, hogy csalni lehessen vele, mintha az állat elhullott volna. Vö. Fül.

Csaszi — Tatrangi csángó, Erdély, Nyr. 2:524. — egy volt disznókupecz csúfneve.

Csáva — Tiszadob, Nyr. 20:192.; Fajsz és Csongrád m., Mtsz. — moslék (míg a csávás hordóban van; ha a vályuba öntik már ivós). Vö. Csávás.

Csávás — 1. Rábamellék, Dunántúl, Nyr. 17:523. — moslék, disznóeleség. 2. Dunántúl, Göcsej, Ormányság, Hódmezővásárhely, Szatmár m., Mtsz.; Felsőnyék, Tolna m., Nyr. 6:274. — moslékosvályu. Vö. Csáva, Csávás-hordó. Mondás: Belekerült a *csávába* = piszkos bajba.

Csávashordó — Heves m., Mtsz. → moslékoshordó. Vö. Csávás.

***Csék** — Lengyeltóti — a kandisznó penis'e. Vö. Csög.

Cséka — Háromszék m., Udvarhely m., Mtsz.; *cséka*, Csik m., Nyr. 6:525.; *cséka*, Csikmadaras, Nyr. 19:527.; Székelység, Nyr. 28:94., 29:576.; *csenika*, Felső-Háromszék m., Mtsz.; *csénka*, Csik m., Nyr. 6:525.; *csoni*, *csonika*. Csallóköz, Mtsz., — malacz, disznó.

Csepész — Baranya m., Nyr. 35:231. — töpörtő.

Csepet-háj — l. Csepleszháj.

Cseplesz-háj — Murmelius cheples gaay, Sz. F. B., M. A., Ppl. Debreczen, Mtsz., *tseplyesháj* (Sándor I.); *csepetháj*, Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17:525., 32:231. és Mtsz., *csepesz-háj*. Kulcsár-kódex, Heltai-biblia, NySz., NyK. 35:308. — disznóbélen levő kövérség. Vö. Csepsz.

Csepsz — Háromszék m., Nyr. 4:561. és 35:231., Mtsz. — a disznó nagyobbik gömböcze. Vö. Cseplesz-háj.

Csercse — Csik m., Nyr. 26:331. — a disznó emlőin a bimbó. Székelyföldön, Nyr. 25:45., szaka a disznó tokáján (juh, kecske is). Vö. Mtsz. Vö. Csöcs. L. Szoka.

Cserepes malacz — Kolozsvár, Háromszék m., Csikgyergyó, Mtsz. — konyháról élő, kézhez szoktatott, gazdasszony nyomában futkosó, kényeztetett kis malacz.

Csicsa — Visk, Hont m., Mtsz. — malacz.

Csigér — Czegléd, Nyr. 22:375. — 1. a disznó belső részei: zsigér. 2. (csigér) még éretlen bor.

Csik — Tokajhegyalja, Nyr. 23:288. — malaczbetegség: az iny erének fekete vérrrel való megtelése. Székelyföldön, Mtsz., a disznó torkában levő mirigy (?).

Csikus — Abauj m., Nyr. 33:21. — kis malacz.

Csimbók — Zilah, Nyr. 28:238.; *csombók*, uo.; l. Bincsök.

Csombók — l. Csimbók.

Csongorodott — Háromszék m., Mtsz. — a disznó füléről v. farkáról: kunkorodott, *zsugorodott.

Csoni — l. Cséka.

Csonika — l. Cséka.

***Csonka** — Kaba — füljegy.

Csorda — az oláhban čurda, Nyr. 17:163.; Hajdu m., oláh csurdě, Nyr. 25:301. — meghatározását l. Szarvasmarha-kategoriában. Rendesen *tehén-* és *baromcsorda*.

***Csöcs** — Lengyeltóti — a koczadisznó emlőjén a bimbó. Vö. Cserese.

Csög-háj — Kapnikbánya és vid., Mtsz. — a sertés penise körüli háj. (*Csög* rendszeren a bika penise.) Vö. Csék és Csök.

Csök — általánosan — a penis, leginkább „*bikacsök*“ formában.

Csönköly — Vas m., Kemenesalja, Jánosháza, Balatonfüred, Veszprém, Mtsz.; Tolna m., Paks, Nyr. 22:430. — a disznó sonkája mellett levő körtealakú csont, a melyet a füstretétel előtt kivessznek, hogy a sonka meg ne bűdö-

sődjék. H. O. szerint ez a térdkalács, a patella. (Freeskay nem ismeri.)

***Csulya fül** — Debreczen — lelógó fül. Vö. Konyafül.

***Csürhe** — Kecskemét — sok gazda összeadott sertésnyája, mely naponként hazajár. Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 91. Az Alföldön és Debreczen, Mtsz., hizlalóba még he nem fogott, fiatal sertésnyáj. Az oláhban. Nyr. 17: 163., ürhe. A csürhe ellentéte a *konda*, egy birtokos disznónyája.

***Csürhe-járás** — Kecskemét — a hol a naponként hazajáró sertés legel. Debreczenben tréfásan, Mtsz., *töri a csürhejárást* = töri a fejét. Röjtök, Sopron m., Nyr. 3: 514., *„töri rajta a csürhejárást“* = gondolkozik rajta.

Cziku — Tokajhegyalja, Nyr. 23: 287.; *czikus*, Abauj m., Nyr. 33: 21.; Zemplén m., Nyr. 4: 425. és 29: 576.; *czocza*, Kiskunság, Nyr. 22: 224., malacz. (Néhol csak a gyermeknyelvben, N. Sz.) *Czinka*, Bereg m., Mtsz., ua.; Nyr. 27: 175. szerint tót szó: svinka = kis disznó, nőstény disznó, (süldő leány), Czinka Panna (cinka = növendék leányka; a tótban cinko, cinkó).

Czikus — I. Cziku.

***Czimpa** — Kaba — a disznó orrának az a része, a melylyel túr.

Czinka — I. Cziku.

Czocza — I. Cziku.

Damasz — I. Domasz.

Désznu — I. Disznó.

Desznyu — I. Disznó.

Desztó — I. Disznó.

Desztu — I. Disznó.

Dézsma-disznó — Oklsz. — 1692: Dobosnak hóról hóra az gyalogokkal pénz fl 4... dézma diszno 1. Egy sütőnek pénze fl 5, buza cub. 5, dézma diszno 1. M. Gazd. tört. Sz. VI. 182. — *porcus decumanus*.

Diszna — I. Disznó.

Disznó — 1240 körül Oklsz. — Guznoov, 1267—1380, uo., *Gyznoufertes*. 1390: *Dyznopatak*. 1467: *Dyznoferthehel*. 1510 körül *Kewergeysno*. 1564: *Óreg fyazo dyzno*. 1584: *Dyzno*. 1632: *Dyzno*. Murelius 1533; Schl. sz. j.; 1338: Anjou-okmt. Ethnogr. XI. 1900. I. 9. *geyznou*: *désznu*, Őrség, Nyr. 4: 521.; *desznyu*, *desznyú*, Dráva-vidék, Baranya m., Vas m., Nagyharsány, Mtsz.; *desztó*, Bereg m., Mtsz.; *desztu*, Őrség, Vas m., Mtsz.; *diszna* (plur. *disznák*) Szlavónia, Mtsz.; *disznyó*, Székelység, Nyr. 26: 43.; *disznu*, Őrség, Nyr. 12: 475.; *disznú*, Göcsej, Mtsz.; *disznyó*, Csik m., Mtsz., Gyergyó, Nyr. 34: 260.; Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; *Gyergyószentmiklós, K. L.; *disztó*, *Hortobágy, *Kaba, Beregszász, Nyr. 25: 192., *Bereg, *Bihar, Debreczen, Nyr. 7: 188.; *disztó*, Földes, Hajdu m., Mtsz.; *Kalotaszeg, *Kraszna, Szilágy m., Nádudvar, Nyr. 36: 144.; Szabolcs m., Nyr. 16: 384.; Szilágy m., Nyr. 6: 473., Nyr. 7: 381, Tokaj, Nyr. 23: 336.; *Ugocsa.

Zemplén m., Nyr. 4:425.; 1599: Oklsz. *Disztó*; *disztu*, Dobronak, Göcej, Hetés, Vas m., Zala m., Mtsz.; Tiszadob, Nyr. 20:192.; *Sus scrofa domestica* Gray. Vö. Disznófajták. A disznó a szó-lásban tisztátalanságot stb. jelent (Nyr. 23:299.). Köztörökben toñuz; csuvaszban súsna. (Munkácsy B., Nyr. 25:17.) Vö. Demasz, Domasz, Cziku, Cséka, Emse, Fias disznó, Fiazó, Gyesznó, Gicza, Hízó, Hizlaló, Magló, Man-kus, Musi, Pázsit disznó, Pusi, Sertés, Süldő, Siska, Verődísznó, Ziska. *Helynevekben* 1342: *Gjznody*, Anjou-okmt. Ethnogr. XI: 1. 1900. 9.; 1341: *Geznoud*, uo. (Disznód), *Gyesznódi* (Disznódi), Gyisznódi (Disznódi); 1267: *Gyznowfyrtes* = *Disznófertős*, Wenzel, Árpádk. új okmt., Ethnogr. XI: 1. 1900. 9.; 1263: uo. *Gyznoukwth* = Disznó-kút.

Disznó-arja — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 15:383. — a disznó orra. (Nem tévesztendő össze az órjal, a mely a hátgerincez jelent.)

Disznóbarom — Oklsz., 1590: negjwen dizno *barmotth* (Borsod m.) — disznó.

***Disznófaj** — Felsőtárkány — a régi: nagyobb, mint a jenei, görbehátú, nagysertéjű, magas-lábú, sárga v. szőke, nem hizott meg úgy, mint a jenei. L. Gicza-disznó, Kondorszórú, Mangalicza, Siska, Szalontai, Ugrai veres.

Disznófel — Moldvai csángó, Nyr. 30:176. — zsír, disznózsír. Vö. Fel.

Disznó-fertő hely — Oklsz. — 1467: „A quendam locum qui vocatur *Djznoferthehel*.“ Sáros hely = fertő, a melyben a disznók elfeküsznek. 1267: *Gjznowfyrtes* = *Disznófertős*; Wenzel, Árpádk. új okmt., Ethnogr. XI. 1., 1900. 9. Vö. Disznóhon, Disznósér.

Disznófiú — Moldvai csángó, Nyr. 31:83. — malacz.

Disznóherélő — l. Disztóherilő; a vándor miskároló. L. azt.

Disznóhon — Oklsz. — 1421: „Ad locum similiter arundinorum *Gyznohon* appellatum“. L. Disznó-fertő.

Disznókút — 1263, *Gyznoukwth*, Wenzel Árpádk. u. okmt. Ethnogr. XI. 1. 1909. 9. — helynév.

***Disznómarha** — 1667, Egri káptalan tanuvallatása — sertés-, disznófalka. Néha: *sertésmarha* is (L. A magyarok nagy ősfoglalkozása, Előtanulmányok p. 216.).

***Disznónyáj** — Lengyeltóti — az uradalom disznóserege, egy kanász alatt, egy gazdáé. Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91. kan nélküli. *Nem tenyésztésre való.

Disznósér — gr. Sztáray-család oklt., Nyr. 22:360. — 1266: „Cadit in quendam meatum aqua e quandoque fluentem *Geznoservocatum*“. Ér, a melyben a disznók elfeküsznek. Vö. Disznófertő.

Disznó szava — Nyr. 7: 286. — *röfög, röhög, hörg, felhersen* (Vadr.) *rírvan*.

Disznótized — Zemplén m., Oklsz. — 1599: „Az *Diszto Tyzedet* a mi illeti, Arrul ilyen modon vallottak. Hogy elein minden Disztótul a kyből tyzed nem illet, nygy pynzt attak“, a disznó után fizetett adó.

Disznóváltság — Oklsz. — 1578: „az tretinat es az dizno waltsagoth megh attak mind az teöb faluk“, a disznó dézsmaváltsága. (A tretina szlávharvad. H. O.)

Disznóveret — Rétfalu, Szlavónia, Nyr. 34:487. — disznóölés.

Disznu — I. Disznó.

Disznú — I. Disznó.

Disznyó — I. Disznó.

Disznyó-bellérség — Bessenyő, Háromszék, Nyr. 38:236. — disznókereskedés. Vö. Böllérkedik.

Disztó — I. Disznó.

Disztóherilő — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóherélő. Vö. Miskároló.

Disztótized — I. Disznótized.

Disztu — I. Disznó.

Dittó — I. Disznó.

Domasz — Nytsz., 1676: domasz, 1662: damasz, domasz, 1664: damasz — disznó.

***Durkász** — Karczag — a disznó a földben = turkál.

Egyalmú — Alföld, Nyr. 13:192. — egy alomban szopott, azaz egyhasi. „Ez a tarka malacz avval a fehérrel nem egyalmú; az más alombeli.“ Vö. Alom; Egy vaszki.

Egy vaszki — Székelyföld, Mtsz. — egy vaczokból való, egy ellésű, (malacz, kutya). Vö. Egyalmú.

***Elébeadni** — általános, a régiségben is — mindennemű jószágot a pásztor elé, elejébe adni, hogy t. i. utána járjon, szemmel tartsa. Vö. Aláfogadni.

Ellik — Győr m., Nyr. 14:527. — fiat szül (a disznó). Vö. Ellint, Fiadzik.

Ellint — Csík m., Mtsz. — hirtelen ellik, egyet ellik. Vö. Ellik.

Előhasi — Dunántúl, Nyr. 16:190. — első ízben vemhes göbe. L. juh- és szarvasmarha-kategoriában. Vö. Előhasi göbe.

***Előhasi göbe** — Lengyeltóti — fiatal nőtény disznó, mely előszőr esett teherbe. Vö. Előhasi; Göbe.

Előljáró — elüőjárú, Répce-szentgyörgy, Vas m., Nyr. 18:480. — a tél elején megölt süldő.

Elüőjárú — I. Előljáró.

Elválad — 1820, Okirat, Nyr. 35:342. „Midőn a magsertés szaporít, akkor igireti szerént tartozik Simon János egy téjtől *elváladot* malaczt adni“ = elválasztott malaczt.

Eme — I. Emse.

Eme-disznó — I. Emse.

Emese — I. Emse.

Emesez — I. Emse.

Emics — I. Emse.

Emse — *Abauj, fias kocza-disznó; *Kálmánca, herélt kocza;

Gyergyóditró, Nyr. 12 : 282; Mohács, Nyr. 27 : 111; Somogy m., Nyr. 14 : 479; Balatonmell., Kemenesalja, Sopron, Tsz.; Edvi Illés Pál; Székelyföld, Mtsz.; (S. I.) Kreszn.; *eme*, Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 12 : 429.; Gyergyóditró, Nyr. 12 : 282.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18 : 576.; *Gyergószentmiklós, K. L. 1391: emee, 1587: eme, Oklsz.; *emedisznó*, Bszsz., eme yzno, Murm., Schl. sz. j., M. A., C. M., Kreszn., Sz. F. B., 1548: Eme dyzno, Oklsz., 1549: Ewregh eme dyznok, Oklsz.; *emese* (S. I.), Kreszn.; *emics*, Domokos, Szolnokdoboka m., Nyr. 10 : 239.; *emsedisznó*, Bóny, Győr m., Nyr. 15 : 285., nösténydisznó. Vö. Kocza, Emsemalacz. Általában jelenti a nösténységet, a mit bizonyít az Oklsz., 1564: Emehlwd, Eme tyk = gúnár és kakas párja.

Emsedisznó — Bóny, Győr m., Nyr. 15 : 285. — nöstény disznó. Mielőtt hizlalni kezdenék, kimetszik, hogy ne görögjenek.

***Emsemalacz** — Csokonya — nöstény malacz egyéves koráig.

Erdei — Oklsz. — vaddisznó. 1529: erdey. 1544: erdei. 1545: erdei. 1588: erdei sǔldo. Vö. Erdei disznó.

Erdei disznó — Oklsz. 1518: Erdey dyzno, vaddisznó. Vö. Erdei, Erdei öreg, erdei kan.

Erdei kan — Oklsz. 1545: Eg erdei kan, vaddisznó. Vö. Erdei disznó.

Erdei öreg — Oklsz. 1588: egy öreg erdeyerth, öreg vaddisznó.

***Falken** — Simplicissimus, 1669: sertésekről = *falka*, (I. A magyarok nagy ősfoglalkozása. Előtanulmányok, p. 188.).

***Fekelőzik** — Lengyeltóti — a disznó, delel, a fertő sarában heverget.

Fel — I. Disznófel.

***Felbúgni** — Felsőtárkány — coitus, „a kan beleveri a csékit a megyibe“.

***Felitatni** — Hortobágy — a sertésekről, fölfrissíteni, itatással.

Feltincselni — I. Megtincselni.

Férgezés — Gömör m., Nyr. 17 : 560. — a disznó fülének a féregtől való megtisztítása.

Fiadzik — Szilágy m. — a disznó: fiat szül. Vö. Ellik.

Fiadzós — fiac-zós, Szilágy m., Nyr. 9 : 182. — malaczozó kocza.

Fias disznó — Pethe, Házi maj. 1814, 11. §. 8.* — malaczos disznó. Vö. Fias kocza.

Fias kocza — Szilágy m., Nyr. 9 : 182. — malaczos nöstény disznó. Vö. Fias disznó.

Fiazó — Oklsz. 1564: „Öreg fiazó dyzno“ — ellő disznó.

Fiú — Moldvai csángó, Nyr. 31 : 83. — disznófiú = malacz.

Fonnyadó — Szilágy m., Nyr. 9 : 477. — disznóöléskor és máskor lefölezött zsiradék, a melyet azonban ételhez nem, csupán csizma-, hám- és szekérkenésre használnak.

Főlpasztermál — I. Pasztermál.

***Fut** — Rava, Udvarhely m., J. M. — a disznó, ha sebesen halad.

***Füköröm** — Lengyeltóti — a jószágnál és sertésnél is a kis-köröm, azért mert „nem tiporja a földet, hanem csak a füvet éri“. Vö. Sark.

Fül — Vö. Csapottfülű, Csongorodott, Csulya, Klasnya fül, Klepafülű, Konya fül, Lipsi malacz, Nyilas, Siska, Siskafülű, Taslafülű, Zül.

Füles — Dráva vid., Mtsz. — disznó.

Gicza — Veszprém m., Nyr. 18:287.; Visnye, Somogy m., Nyr. 17:286. — disznó, malacz. Vö. Giczadisznó, Gicze, Gicza, Giczázni. „A ház és tája.“

Giczadisznó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:381., J. Balatonmell. — burgány, kurta, fehér, göndörszórú szerbiai disznó. Vö. Disznófajták.

Gicze — Szentpál, Veszprém m., Nyr. 3:89. — magányos, kósza malacz. Vö. Gicza.

***Glandinatio** — XVIII. sz. — makkoltatás, a makktermő tölgyesben.

Goda — Lózsád, Hunyad m., Nyr. 23:96., 1586. Oklsz. — nőtény disznó. Vö. Kocza.

Godics — Csik m., Nyr. 31:115., 34:107. — malacz.

Godola, gudola — Hetés, Zala m., Nyr. 19:575. — a disznó

nyakán támadt genyedéses daganat. Sándor J. szerint bóbíta, búb. A Tsz. golyvának mondja *gogyola* alakját.

Göbe — *Kálmánca, *Lengyeltóti, *Edvi Illés Pál, Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190.; Göcsej, Nyr. 12:95.; Kiskunság, Nyr. 3:564.; Mohács, Nyr. 26:330., 27:111.; Ordas, Kalocsa vid., Nyr. 31:286.; Slavonia, Nyr. 23:358.; Somogy m., Nyr. 14:479., 19:287. — nőtény disznó (*Kálmánca és az Ormánységben, Baranya m., Tsz., herélt kocza). Vö. Göde, Gője, Gölye, Gönne, Kocza, Előhasi göbe, Meddű göbe,

***Göbemelacz** — Kálmánca — kimetszett nőtény malacz egy éves koráig.

***Göbesor** — Lengyeltóti — kor szerint: malaczgöbe, süldögöbe, előhasigöbe, meddűgöbe.

Göbolyös disznó — Fehér m., Nyr. 26:525. — hizlalóra fogott disznó. (A göboly rendszeren hízómarhát jelent; disznóra alkalmazva csak ez az egy adat szól.)

Göde — Csik m., Nyr. 31:114., 34:107. — nőtény disznó. Vö. Göbe.

Gője — Apácza, Brassó m., Nyr. 31:50.; Csikmadaras, Nyr. 20:46.; Erdővidék, Nyr. 20:567.; *Firtos-Váralja, J. J., Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50.; *Gyergyószentmiklós; Magyarlapád, Alsófehér m., Lázár (magyarság) 121.; Orbai járás, Háromszék m., Nyr. 7:283.; Székelyf., Mtsz.; Udvarhely m., Nyr. 20:567.; Sz. D.,

Kreszn. — nöstény disznó. Vö. Göbe, Gőjedisznó, Gőjemalacz.

Gője-disznó — Gyergyóditró, Nyr. 12:282. — nöstény disznó. Vö. Gője, Göbe.

Gőjemalacz — Erdővidék, Nyr. 20:567. — fiatal nöstény disznó. Vö. Gője, Göbe.

Gőlye — Székelyudvarhely, Nyr. 20:567.; Sz. D., S. J. Kreszn. — *gőlye*. Moldvai csángó, Nyr. 30:173.; Udvarhely m., Nyr. 20:567. Apáczai Csere: Encyclopedia Nyr. 20:425., nöstény disznó. (A moldvai csángóknál hasas nöstény disznó.) Vö. Göbe, Gőlyemalacz, Gőnye.

Gőlyemalacz — Oklsz. — 1637: Ez idei geőlye malacz — fiatal nösténydisznó. Vö. Gönne-malacz, Gőlye, Göbe.

Gönne — Aranyosszék, Nyr. 31:114.; *Gyergyószentmiklós; Marosvásárhely, Nyr. 9:428; Marostorda m., Nyr. 10:567; *Rava, Udvarhely m., J. M.; Udvarhely m., Nyr. 6:272. — nöstény disznó. Vö. Gönne-malacz, Göbe, Gönnesüldő, Gőnye.

***Gönne-malacz** — Rava, Udvarhely m., J. M. — egy éven alóli nöstény disznó. Vö. Gönne.

***Gönnesüldő** — Rava, Udvarhely m. — egyéves nöstény disznó. (A süldő rendszeren egy, néhol két éves kort jelent, a gönne pedig nöstény disznó.)

Gőnye — Sz. D., S. J. Kreszn. — nöstény disznó. Vö. Gőlye.

Görgés — Kemenesalja, Tsz. Edvi Illés Pál — a disznók közösülése.

***Görget** — Edvi Illés Pál — a sertés párosodása.

Görgő — S. J., Kreszn.; Szatmár m., Mtsz. — a nöstény disznó petefészke.

Görhes — Dunántúl, Nyr. 5:181. — száraz, sovány (disznó).

Görög — Böny, Győr m., Nyr. 15:285.; Balatonmell., Pápa vid., Tsz., *Lengyeltóti; Vas m., Nyr. 30:99. Vö. Mtsz. — párosodik a disznó. A Balatonmelléken, Tsz. „a kan meggörgeti az emsét“.

Guczi — Szeged vid., Nyr. 5:45. — czigány név is.

Guczuli — Szeged vid., Nyr. 5:45. — czigány név is.

Gudola — l. Godola.

***Gyengemalacz** — Lengyeltóti — szopós, ú. n. verőmalacz. Vö. Verőmalacz.

***Gyesznó** — Ethnogr. XI. 1. 1900. p. 9. — disznó.

Gyisznaó — l. Gyisznó.

Gyisznó — Pécska, Arad m., Palóczság, Mtsz. — *gyisznaó*. Eger vid., Palóczság, Mtsz. — disznó.

Hajkorász — Zilah, Nyr. 28:280. — disznót terel.

Hánkódik — Baret, Abauj m., Nyr. 2:557. — mint a pótrás máláz a gárasos kötelen.

***Hasított** — Kaba — a disznó fiülén behasítás, mint tulajdonjegy.

Hentel — Gömör m., Tsz., Nyr. 35:91. — disznót öl. (Hentellérből lett hentellő; a hentes egy tőből fakadt. H. O.)

Hentellér — általánosan — hentes. Vö. Hentel.

Hentellő — hentes. Vö. Hentel.

Hentes — Comenius, NytSz., Gross. I:140. — lano plebejus, disznóölő. (Segesváron: nagy kés.) Vö. Kaszab.

Herél — általánosan — *heril*. Dunántúl, Nyr. 16:190. — castrare, a hím állat (disznó) heréit kivágni, hogy ne közösülhessen; a hizásra, nem tenyésztésre szánt kanon teszik. (Nőstény állatot is „herélnék“ azaz kivágják petefészkét. Vö. Herélt kocza.) Az erdélyi Érczhegység mőczainál, Nyr. 34:253., *hēreste*. A Mtsz. a coitus értelmében közli. Vö. Miskárol és NySz.

Herélés — általánosan — castratio, a here kivágása. Vö. Herél, Miskárolás.

Herélő — általánosan — az, a ki herél. Vö. Miskároló, Disztóherilő, Kanherilő.

Herélt disznó — Murm. 1533. — kiherélt kandisznó, vagyis ártány.

Herélt kocza — *Felsőtárkány, *Kálmánca — petefészkétől megfosztott nőstény disznó; csak azt a koczákat „herélik“, a melyet nem tenyésztésre, hanem hizásra szántak.

Heril — l. Herél.

Hím disznó — Bszsz. XV. század — l. Kan.

Hizlaló — 1634. Oklsz., Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190. — hízó disznó. Vö. Hízó.

Hizló disztó — l. Hízó.

***Hízó** — Fejér m., Nyr. 10:187.; Gyergyószentmiklós, Rimaszombat, Nyr. 5:182., 10:88.; Szöllősgyörök, Somogy m., Nyr. 16:46. Edvi Illés Pál; *hizló disztó*. Farnas, Kalotaszeg, Nyr. 29:479., *hizódisznó*, Rücs, Mezőség, 1627, Nyr. 14:83. — Az a sertés, amely hizlalásra való, nem fiasító, tehát az ártány és a többi a maglásból már kizárt sertés. Vö. Magló, Ölő. — **Hízó** — Rimaszombat, Nyr. 5:182., 10:88.; Buzita, Abauj m., Mtsz. — hizlalóhely.

Homojogni — Székely szó, Tsz. — egymáson keresztül-kasul esve forgani; disznók zivatar idején.

Horpacs — l. Horpasz.

Horpacz — l. Horpasz.

Horpasz — *Kézdivásárhely; *horpacz*. Székelyf., Nyr. 8:509.; Udvarhely m., Nyr. 8:471.; a gyermeknyelvben *horpacs*, Nyr. 8:471. — tehén, ökör ló, disznó vékony, azaz a csipőcsont és utolsó borda közötti rész. Ha az állat éhes, be van esve, ezért horpasz: soványat, beesettet is jelent. Vö. Mtsz., NySz.

***Idő** — T. S., Nagyuth, 1556, mint év: „adjon ked disznót másfél időst“ = évest.

Ivós — Apanagyfalu, Szolnok-doboka m., Nyr. 13:331.; Tiszadob — moszlék. Vö. Csáva.

Kaffant — Székelység, Nyr. 3:555. — Vö. Mtsz., a disznó, ha száját összezsapva *kaff* hangot ad.

Kam — Brassó m., Apácza, Hétfalu, Nyr. 31:50. — hím disznó, azaz kan. Vö. Kamzsa.

Kamsa — Gyergyószentmiklós, *kamsi*, Csikszentdomokos, Nyr 32:326. — fiatal, egyéves hím disznó. Diminutivuma a kam = kan szónak.

Kamzsa — Gyergyóditró, Nyr. 12:282. — hím disznó. Vö. Kam.

Kan — *Edvi Illés Pál, *Felsőtárkány, Gyergyószentmiklós, Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; *Kaba, *Kálmánca, Marostorda m., Udvarhely m., Nyr. 20:567. Kolozsv. glossz., 1577. Nyr. 36:65.; Murm. 1533. Schl. sz. j.; általánosan is; *kán*. Szlavónia, Nyr. 23:358. 1453: Kankwtha, 1548: Kan Oklsz. — a hím disznó. A tótban kan, kanec (Nyr. 17:444.). Vö. Aper, Kam, Kamsa, Kamsi, Kamzsa, Kancsó, Kan disznó, Kandsi, Kanyi, Hím disznó, Kanzsa, Kanzsi, Magdisznó, Magló, Süldő, Veper.

Kanászodik — Székelyf., Tsz., Hódmezővásárhely, Nyr. 33:176. — *konászodik*, uo. lecsendesedik, megjuhászodik.

Kancsó — Hont m., Nyr. 5:426.; Baranya m., Tsz. — hím

disznó, azaz kan. Diminutivuma a kan szónak.

Kandisznó — PP. — I. Hím disznó. Vö. Kan.

Kandsi — Kiskunhalas, Nyr. 15:142. — hím disznó. A kan szó diminutivuma.

Kanherilő — Dunántúl, Nyr. 16:190. — herélő. Vö. Miskaróló.

Kanlott ártán — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189. — öreg korában kiherélt kan disznó.

***Kan malacz** — Csokonya, Felsőtárkány, Kaba, Kálmánca — fiatal hím disznó egyéves koráig.

***Kannyáj** — Debreczen — esupa sertéskanból álló nyáj. Hortobágy, T. M., MNy. VIII:91.

Kanos — Drávamellék, Nyr. 5:472.; *kános*, Szlavónia, Nyr. 23:358. — öreg korában herélt hím disznó.

***Kanoz** — Edvi Illés Pál — a sertés párosodása.

Kanyi — Palóczság, Nyr. 22:76. — fiatal hím disznó. A kan diminutivuma.

Kanzsa — Gagy vidéke, Udvarhely m.; *Rava, Udvarhely m., J. M., *kanzsi*, Firtos-Váralja hím disznó, azaz kan.

Kanzsír — Göcsej, Tsz. — disznósír.

Karikázni — Alföld — a sertés orra „cimpáján“, a melylyel tőr, drótkarikát keresztülhúzni, hogy ne tőrhasson. Vö. Megkarikázni.

Kaszab — Veszprém vid., Nyr. 19:574. — hentes.

Kaszár malacz — Barkóság, Nyr. 32:523. — basztard malacz.

Kel — a régiségben, 1632. Oklsz. — bizonyos számra kel = kitesz bizonyos számot. „Ha penigh valamely Jobagnak any Disznaya ninczen, hogy tizre *kelnek*, az oly ember massal vagy hermanis eöszue haitiak disznójokat, es ugy adnak tizedet, de valto penzel nem tartoznak“.

Kereszt malacz — Jászság, Nyr. 29:90. — régi szokás szerint a keresztapa felserdült keresztfiának malaczt, bárányt v. borjút ajándékoz, hogy a gyermek azt fölnevelje; ez a keresztmalacz, keresztbárány, keresztborjú értelme.

Kernyácsa — Oklsz. — disznó. 1551: Porcos decimales wlgó kernyacha, azaz disznótized.

Kernyácsapénz — Oklsz. — a kernyácsa után fizetendő pénz, a régiségben a disznótized. 1564: „Ismeg vagyon kernyácsa tized és ezen kívül kernyácsa és kuna pinz...“(Kuna, Mtsz. szerint menyét, *helyesen nyest prémje, beces.)

Kisköröm — általánosan — az a körömpár, a mely a nagy köröm felett van. Vö. Fűköröm.

*Kismalacz — Csokonya — fiatal disznó.

Kivesztés — Edvi Illés Pál — a nyúvek kipusztítása a disznóból.

*Kivevés — Kaba — füljegy a disznón: ékalakú kimetszés a fülkagylón.

Klasnyafülű — Fajszt, Mtsz. — lelógó fülű disznó. Vö. Klepafülű.

Klepafülű — Baja, Nyr. 33:530. — lekonyult fülű disznó, kutya. Vö. Klasnyafülű.

*Kocza — Bugaczmonostor — öreg nyóstény disznó, de „anyátlan állat“ is, kopottság is így: „koczaeserény“. *Edvi Illés Pál, Csongrád, Göcsej, Nyr. 12:95.; Gyergyószentmiklós, Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189.; *Kaba, Mátyusföld, Nyr. 20:325.; *Szilágy m., Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10:278.; Udvarhely m., Marostorda m., Nyr. 20:567., nőstény disznó. 1367: Kochamachara = Koczamocsara. Oklsz. Jelenti az árvaságot is (Horpács, Sopron m., Csapodi, Nyr. 12:273. és Komáromban, Nyr. 4:283.); a tatrangi csángóknál mint gúnynév törvénytelen gyerekre, Nyr. 2:525. Vö. Emse, Goda, Nőstén disznó, Koczadiszno, Magló, Fiadzós, Fias kocza, Koczafalka.

Koczadiszno — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:190.; Somogy m., Nyr. 14:479.; Zselyk, Besztercze m., Nyr. 18:576. — nőstény disznó. Vö. Kocza.

*Koczafalka — Bihar — nőstény sertések, egy tulajdonoséi.

*Koczamalacz — Felsőtárkány, Kaba, Pusztaszanda — nőstény disznó egyéves koráig. A Balatonmelléken, Tsz. árva malaczt jelent.

Kólcz — Moldvai csángó, Nyr. 31:84. — disznóagyar.

Komitás — Debreczen, Mtsz. — malaczó (Komita Bánffyhunyadon, Mtsz. = mészárszék).

Konászodik — I. Kanászodik.

***Konda** — sok helyen, Rimaszombat, Nyr. 25:287. — az egy birtokos, vagy kevés birtokos egyesített disznaja. Ellentétben a *csürhével*, a mely több gazda egyesített nyája és naponta hazajár. A konda tavasztól őszig künn van. A Kaukázusban *χunta* = disznó (Munkácsi B., Nyr. 31:34.).

Kondorszórú — általánosan — sertésfaj, Szerbiából eredve, mely az eredeti *bakonyi* fajt kiszorította. Brehm-Méhely nem ismeri.

***Konya fül** — Debreczen — lelógó, általában lekonyult fül. Csallóköz: a konyát leöljük, mert már nem eszik (Mtsz.). Arany János levele Tompához. (Nyr. 22:318.)

„Disznairól hajdanonta
Konyafilú nyájról,
De ma híres Nagy Szalonta
Az ó Aranyáról.“

Vö. Csulya fül.

Konyhási — Kölesd, Nyr. 33:228.; Tamási Mtsz. — a konyhába furakodó, ott torkoskodó malacz.

Kornyikol — Debreczen vid., Nyr. 23:286. — kornyikál; de itt a disznó hangjára mondják.

Koszmós — Szilágyság Mtsz. — varas, piszkos disznó. Schl. sz. j. kozmo = timo.

Köczölődik — Barkóság, Nyr. 32:523. — sárban heverész, a disznó.

Köpeszteni — Pápa vid., Tsz. — v. *köveszteni*: leölt disznót forrázva koppasztani.

***Köröm** — Lengyeltóti — a disznónál az a köröm, a melyen jár, tehát, a mely a földet éri. Vö. Kisköröm.

Köveszt — Göcsej, Mtsz. — kibont, „disznót köveszt“. Vö. Köpeszteni.

***Kukoricázás** — Ivád — mondas: „Ne kukoricázzál velem komám“ — ne csalogass. A malacról véve, melyet kukoricza hullatással csábítanak bárhova. Általában *kötekedés*.

Lappog — általánosan és Rava, Udvarhely m., J. M. — v. *leppog*: lassan megy, a disznó.

Lencsés — Nyr. 14:239. — a disznó húsa, ha ellepte a borsóféreg.

Leppog — I. Lappog.

Lipsi malacz — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286. — lelógó fülű malacz.

Locsadék — Porcsalma, Szatmár m., Nyr. 20:191. — a disznó mosléka.

***Lyukas** — Kaba — fül: tulajdonjegy a disznó v. juh fülén.

Magdisznó — Hegyalja, Mtsz., Pannonhalma, Nyr. 12:187.; Marostorda m., Udvarhely m., Nyr. 20:567.; M. A., P. P. — tenyésztésre szolgáló, tehát nem hizó, disznó, nemre való különbség nélkül. Vö. Magló.

Magló — Fejér m., Nyr. 10: 187.; Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17: 46., Mtsz.; Tokaj, Nyr. 14: 96., Sz. D. Kreszn., Edvi Illés Pál — a szaporításra szánt disznó. Ellentéte a hizó. Hogy a magló nemi különbség nélkül jelenti a disznót, kitűnik Pethe: Házi M. 6. §. 3.: „a magnak valókat együtt mindenik nemethíjuk maglónak. Oklsz. 1211: Moglón. Vö. Magdisznó, Maglódiszno, Maglósertés, Mag-sertés.

Maglódik — Deesakna, Mtsz. — magfajul tenyészik, disznó.

Maglódiszno — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 189.; Répczemellék, Sopron m., Nyr. 2: 560.; *maglódisznó*, Palóczság, Nyr. 22: 77. — 1577: Maglo dýzno, Oklsz. tenyésztésre szánt, nem hizó disznó, nemre való különbség nélkül. Vö. Magló.

Maglók — Vas m., Nyr. 30: 99. — nem hizó marha. Vö. szarvasmarha-kategoriában: Maglók.

*Maglósertés — Kecskemét, 1758 és 1773 — a régi statutumból. Fiadzó, szaporító sertés. Vö. Magló, Magsertés.

Magsertés — 1820. okirat, Nyr. 35: 342. — szaporító sertés. Vö. Magló.

Makkló sertés — 1560 körül Nagybánya, Nyr. 12: 267. — makkra hajtott sertés.

Malacz — általánosan — ifjú disznó, mely már elválasztóban van. Rendesen a kort jelzi, nemi különbség nélkül. Gyergyószent-

miklóson féléves, Raván, Udvarhely m., egy éven alóli, *Kabánegy éven alóli disznó. Bszsz. malach 1333: Malachpataka. 1544: Eg malaczot szeledet, Oklsz. A tótban molacz (Halász I., Nyr. 17: 448.). Vö. Kanmalacz, Koczamalacz, Szopósmalacz, Malaczgöbe.

Malaczka — Szürnyeg, Zemplén m., Nyr. 10: 278. — kis malacz.

Malaczállú — Hajduhadház, Nyr. 21: 45. — gúnynev.

Malaczfiser — Győr és Veszprém, Nyr. 35: 432. — malaczkereskedő. A fiser rendesen halárusító, itt az összetételben általában kereskedő.

*Malaczgöbe — Lengyeltóti — fiatal nőtény disznó.

Malaczkuski — Kúnos Ignác, Nyr. 12: 108. — Matlaskovszki gúnyneve, eltorzítva.

*Malaczozik — Marosszék, Veszprém m., Nyr. 14: 527.; Edvi Illés Pál, *maladzik* moldvai csángó Nyr. 30: 174. — fiat szül a disznó. Vö. Megmalaczoz.

Mancsi — Debreczen, Nyr. 23: 334.; Karczag, Nyr. 26: 333.; Szilágy m., *Szatmár m. — malacz (Karczagon a gyermeknyelvben).

*Mangali — Lengyeltóti — a mangalicza sertésfaj, 1. azt.

Mangalicza — Fehér m., Nyr. 5: 36.; Kecskemét, Nyr. 10: 381.; Patóháza, Szatmár m., Nyr. 18: 432.; *Kaba; Marosvásárhely, *Torda; — *ma^ggó*, *ma^ggalicza*; — Zilah, Nyr. 28: 235.; *mangali* —

*Lengyeltóti; *mangalicza* — Angyalos, Besenyő, Gidófalva, Háromszék m., Nyr. 18:573. — Edvi Illés Pál — göndörszörű, siskafülű. József nádor által behozott, nagyon hízekony szerb disznófajta, melyet Jenőn tenyésztettek először, innen „jenei“ fajta. H. O. Az idézett források szerint Patóházán kis szopós disznót, Háromszékben hizlalásra szánt disznót jelent; de e magyarázatok tévesek. Vö. Mangó, Manka.

Mangó — Kapnikbánya vid., Szatmár m., Mtsz. — kurtalábú sertés. Vö. Mangalicza.

Mangolicza — l. Mangalicza.

Manka — Heves m., Tokaj, Mtsz. — mangalicza.

Mankus — Tokaj, Mtsz. — fekete sertés. Jókai is használja. „Az új földesúr“-ban. (Nyr. 22:321.).

***Marokoszik** — Lengyeltóti — a kan disznó, mikor két kan szembeáll, pofát pofához vágva marakodik. Birkozásnak is mondják.

***Másfél idős** — 1556, T. S. — disznóról = másfél esztendő.

***Másodfű malacz** — Lengyeltóti — a második életévben. A fű a régiségben korjelző volt: másodfűre, harmadfűre kelni.

***Meddű göbe** — Lengyeltóti — meg nem fogantatott, vagy már kivénült, egyszóval fiat nem szült nőtény disznó.

Megabál — Sáta vid., Borsod m., palócz, Nyr. 21:328. — disznó-

öléskor a sertés apró részeit megfőzni. Vö. Abál.

Megbüg — Alsófehér m., Lz.; Gyergyószentmiklós, Szókefalva, Kisküküllő m., Nyr. 15:335.; *mezbügat*, Palócság, Gömör m., Nógrád m., Nyr. 22:480. — a disznó párosodása. Vö. Büg.

Megfiadzik — Bukovina, Nyr. 6:472. — a sertés: fiat szül.

Megfuj — Eszék vid., Mtsz. 2:93. — felfuvódik a disznó: „reggére megfűt a disznó“ = *megfűt.

Meggörget — l. Meggörög.

***Meggörög** — Edvi Illés Pál — az emse, azaz párosodik. *Meggörget*, Balatonmell., Tsz., a kan = közösül a koczával.

Meggy — Lz., Alsófehér m. — nőténydisznó és tehén ivarnyílása. (Vö. Szarvasmarha-kategoriában.) Alföld: megye, megyi, möge.

***Megyí** — vulva.

***Meghági** — Csokonya — a kan a disznót, emsét, koczát, azaz közösül vele.

Meghurol — Tolna m., Nyr. 6:230. — a disznó belét a húsos alkatrésztől (ez a bélfodor) késfokával megtisztítani.

***Megindulni** — Edvi Illés Pál — a sertésről: „megindulhat a görgésre“ = azaz párosodásra kelhet.

Megistyelődzik — Moldvai csángó, Nyr. 31:85. — párosodik a disznó.

***Megkábulás** — Puszta-Szanda — disznónyavalya.

***Megkarikázni** — Kecskemét — a sertéseknél, az orruk azon részén keresztül, a melylyel túrnak, drótkarikát húzni, hogy ne túrhassanak. Vö. Karikázni.

Megköveszt — Szöllősgyörök, Somogy m., Nyr. 21:279. — a disznósajtot nagyjából megfőzni, hogy meg ne romoljon. Vö. Abál.

Megmalacoz — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:286. — fiat szül az anyadisznó.

Megölni — Sopron m., Nyr. 12:381. — disznót levágni.

Megtincselni — Csík m., Nyr. 32:407. — *feltincselni*, malacozot sfb. apránként, szegényesen felhizlalni.

Miskár — Kassa, Abauj m., Nyr. 25:240., Vö. Nyr. 33:566. — Disznóherélő.

Miskárol — Böny, Győr m., Nyr. 15:285.; Baja, Nyr. 33:331.; Ada, Bács m., Nyr. 31:287.; Palócság, Gömör és Nógrád m., Nyr. 22:480. — kiherél kan disznót, vagy kimetszi a nőtény disznó petefészket. Vö. Herél.

Miskároló — Hegyhát, Körmend, Vas m., Nyr. 27:96.; *miskoválo*, Tokaj, Nyr. 24:96. — disznóherélő. Vö. Miskár, Herélő.

Miskoválo — l. Miskároló.

***Mony** — Lengyeltóti — a kan disznó töke.

Musi — Hont m., Nyr. 6:232. gyermeknyelvben malacz, disznó.

Nevel — Kiskunhalas, Nyr. 15:283. — a szólásban: „vöttem

egy malacozot, majd nevel a neköm; ha meghízik 50 pöngő lössz az ára“.

Nöstén disznó — Ver. 95. — anyadisznó, nőtény.

***Nyáj** — Felsőtárkány — „régentén a disznó nyájban járt“.

***Nyilas** — Kecskemét — disznó füljegy; valószínűleg egy az „*ájos*“ jeggyel.

Nyúl — általános, Mtsz. — Freesckay szerint disznónál a bélszínhús. Tokajon, Nyr. 19:384. szerint a disznó keresztcsontja. 1587: Nyulla (Oklsz., vö. Nyúlfü).

Nyúlfü — Nagybánya, Szatmár m., Mtsz. — a disznó nyúljának azaz bélszínhúsának feje: kezdő bunkós része, tehát nyúlfej, nyúlfő.

Nyüret — Felső-Csallóköz, Nyr. 9:282, — a malacz, midőn enni kér; hangutánzó szó.

***Nyüves** — Lengyeltóti — a disznó: férges.

***Ontozik** — Edvi Illés Pál, 1841, Vas m., Tsz. — kölykezik; olyan állatról mondják, a mely egyszerre több fiat szül.

Órgy — l. Orj.

Orj — Paks, Tolna m., Nyr. 20:430.; Kiskunhalas, Nyr. 15:333.; Hont m., Nyr. 18:430.; Bihar m., Nyr. 4:182.; Tokaj, Nyr. 23:384.; Kecskemét és Mtsz.; *örgy*, Kiskanizsa, Zala m.; *órrj*, Tokaj, Mtsz.; 1527: *Orya*; 1548: Zalanna *uryawal*, Oklsz.; *órrj*, Böny, Győr m., Nyr. 17:575. —

a disznó hátgerinceze húsosul. Vö. Vesepecsenye.

Orrj — l. Orj.

Ótá — Dunántúl — legelő. Szólásban: Ótára hajtyák a disznut, Zala m., Nyr. 2:45., legelőre hajtyák. Ótá ment, Alsólendva vid., Zala m., Mtsz., legelőre ment. Ótá hajtani a malaczkokat, Kercza, Vas m., Mtsz., legelészni hajtani. Ótájje jární, Zala m., Mtsz., marhákkal jární.

Ölő — Szöllősgyörök, Nyr. 16:46. — meghízott, leölésre szánt disznó. Vö. Hízó.

Öreg disznó — 1627, Rücs, Mezőség, Nyr. 14:82, 83. — idősebb, 3—4 éves disznó.

***Ösztövér** — XVII. század — 1616 = sovány disznó, mely makkon hizlalandó. Közmondás, Erdély: „ösztvér disznó makkal álmadozik“.

Pacsi — l. Paczi.

Paczi — Tokaj, Nyr. 19:432.; *pacsi*, Zemplén m., Nyr. 4:522. — malacz.

Pálanya — *pálannya*, Kiskunhalas, Nyr. 18:192.; *pálonya*, Alföld, Nyr. 15:94.; *polánya*, uo. — a disznó vakbele; Freeskaý szerint a puczor.

Palócz — Alsó-Baranya, Nyr. 11:382. — disznókereskedő (valószínűleg mert palócz volt).

Pálonya — l. Pálanya.

Pasztermál — Baranya m., Dráva mell., Mtsz.; Rétfalu, Szlavó-

nia, Nyr. 34:487. — feldarabolni disznót, de vágómarhát és tyúkot is. Szólás: Rëggëre mëgfút a disznó, aszt vótam főpasztermalni; Eszék, Mtsz.; Mind a három désznat én pasztermátom föl; Dráva mell., Mtsz. Vö. szarvasmarha kategóriában Pásztorma.

***Pászit disznó** — Oklsz. — 1594: Pasit diznot eök nem adnak = fiatal.

***Péra** — Lengyeltóti — a disznónál a vulva; egyébként rendszeren szarvasmarha és ló nőtényére mondják.

***Perzselni** — általános, *pörkölni*, Somogy m. — a disznó, de más állatnak is, öléskor bőrérről a szórt leégetni.

***Pillangó** — Kaba — füljegy a disznón.

***Piskolcz** — Edvi Illés Pál — sertések orvossága.

Poczi — Sopron m., 5:425.; Kemenesalja, Tsz. — malacz.

Polánya — l. Pálanya.

Poszka — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192.; Olaszfalu, Veszprém m., Nyr. 17:47. — betegség következtében lesoványodott malacz, de országszerte egyéb is (Mtsz.). „Poszka süldő“ Dunamell., Mtsz. Békésben az a deszka, a melyen a malomkerék csap ágya van. (H. O.)

Pörkölni — l. Perzselni.

Puczella — Bátta, Tolna m., Nyr. 18:334.; Sárköz, Nyr. 32:463. — disznóesürhe.

Puicza — Őriszentpéter, Nyr. 24 : 221. — kis malacz.

Purdé malacz — Szilágy m., Mtsz. — szörtelen malacz.

Pusa — I. Pusi.

Pusi — Rimaszombat, Gömör m., Nyr. 17 : 573.; Palóczság, Mtsz.; *pusa*: malacz. (Tót hívogató szó a puša, pušika-ból, Nyr. 27 : 176.

Radina — Csikgyimes, Bükk, Nyr. 30 : 540. — disznótor vagy onnan hozott ajándék. Értelme általában ajándék (Mtsz.). Tótos, rodina = rokonság, atyafiság.

Rénfa — Szekesfejérvár, Nyr. 7 : 188.; Szakcs, Fejér m., Baracs, MNy. VI : 431. — ágasfa, a melyre a leölt disznót akasztják, hogy felbonthassák.

Rideg — Békessy; Gyergyó-szentmiklós, K. L.; Nagybánya, Nyr. 20 : 480. — disznó, a mely még nincs hizóba téve. A szarvasmarhánál, lónál és Békessy szerint a disznónál is annyit tesz, hogy a tenyésztésből ki van zárva, magányos. (Nagybányán sovány-ságot is jelent.) Őrzője a rüdeg disznópásztor.

Rideg disznópásztor — I. Rüdeg disznópásztor.

Ridzik — I. Rühedzik.

Rüdeg disznópásztor — Udvarhely m., Mtsz. — rideg disznók őrzője.

Rühedzik — Túrkeve, Nyr. 3 : 473.; *P.-Sz.-Miklós, Bihar m.; *ridzik*, Szürnyeg, Zemplén m., Nyr.

12 : 384.; *rüdzik*, Bodroghköz, Mtsz. — párosodik a disznó. Vö. Rühet.

Rühet — Szatmár vid., Mtsz.; Pethe: Házi M. 6 § 3.; *röhet*, Hétfalu, Zajzon, Mtsz.; *rühed*, Békés m., Mtsz.; *rühet*, Nagyálló, Mtsz. — párosodik a disznó. Vö. Rühedzik.

***Sark** — Kaba — a füköröm (I. o.).

***Serte** — Edvi Illés Pál — a sertés háta élén álló hosszú, erős szőrözet. Vö. Sörtély.

Sertés — általánosan — *Sus scrofa domestica* Gray. 1683: sertés, Oklsz. Vö. Sertvés, Sörtélyes, Sörtélyes marha, Sörtés marha, Sörtélyes.

Sertéske — 1700, Oklsz. — kis sertés; a sertés diminutivuma.

***Sertésmarha** — 1635, Oklsz., XVII. század, sokszorosan — sertés, disznó. Vö. Disznómarha, Sörtélyes marha, Sörtés marha. 1608: Sertes marha, Oklsz.

***Sertvés** — Csongrád m. 1799. — sertés, I. o.

Siska — Kemenesalja, Tsz., Mohács, Nyr. 27 : 111.; Vas m., Nyr. 30 : 99. — nagy, lelógó fülű, szálkásszörű disznófaj. Pethe (Házi M. 8. § 5.) szerint ez a szalontai fajta. Vö. Siskafülű, Suska, Suskidisznó, Ziska.

Siskafülű — Curgó, Somogy m., Nyr. 17 : 478.; Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 382.; Dombóvár, Tolna m., Nyr. 15 : 192.; Heves m., Mtsz. és általánosan — disznófaj

lekonyuló, előreálló széles fülekkel. Jankó szerint ez volna a bakonyi eredeti faj. Vö. Siska, Tasla.

Sódar — általánosan — *sóder*. Csuza, Baranya m., Nyr. 18:382., disznóczomb.

Sóder — I. Sódar.

***Sorpecsenye** — 1794. Enchiridion. Vö. Előtanulmányok 303. — a kondásoknál divott; másképp *szerpcecsenye* is. A kondások gazdák szerint bizonyos sorrendben — ez a szer — levágtak egy disznót elköltésre. A levágás balta hajintással történt, fültövön, úgy, hogy az állat holtan rogyott össze; ha ez nem sikerült, a kanász bíróságot fizetett, Vö. Szerpecsenye.

Sörtély — Pápa vid., Tsz. — a disznó hátán álló hosszú, erős szőr. Vö. Serte.

Sörtélyes — 1337. Oklsz. — disznó.

Sörtélyyes marha — Sárvári urad., összeír, 1679. T. S. és Oklsz. — disznó. Vö. Sörtés marha.

Sörtés marha — Dombóvári urad. rt. 1729. M. Gazd. tört. Sz. IX:77., Nyr. 32:380. — disznó. Vö. Sörtélyyes marha.

Sörtélyyes — Somogy m., Nyr. 2:377. — disznó. Vö. Sertés.

Suska — Beregszász, Nyr. 26:523. — nagyszőrű disznó. Vö. Siska.

Suski disznó — Csongrád m., Mtsz. — kajlafülű disznó. Vö. Siska.

Südü — Gyergyó, Nyr. 34:260.; Gyergyószentmiklós, *Felső-tárkány, Firtos-Váralja, Udvarhely m., *Kaba, *Kálmánca, *Lengyeltóti. Edvi Illés Pál; — 'a disznó egy-, Edvi Illés Pál szerint két-, Kabán hároméves koráig, nemi különbség nélkül. Vö. Süldő.

Süge — Kiskunhalas, Nyr. 15:381. — tréfásan: disznó.

***Süjdő** — Marczalmell., Tsz. — süldő, esztendő malacz.

Südelék — Felsőnyáregyháza, Pest m., Heves m., Tiszaadony, Bereg m., Mtsz. — süldő disznó azaz fiatal, egy-kétéves disznó.

Süldő — *Erdély, Csongrád, W. J., *Csokonya, Hortobágy, T. M., MNy VIII:189.; *Kaba, *Lengyeltóti, Rava, Udvarhely m., Pethe, Hází M. 6. § 3.; Schl. sz. j. és általánosan — fiatal disznó kétéves koráig. Kabán háromhónapos, Lengyeltóti és Raván egyéves koráig. Sz. F. B.: szüldő; 1240: Syldev. 1462: Duo porci minores Sildew, stb. Oklsz. Az erdélyi Érczhegység mőczainál sald'eu Nyr. 34:316., az oláhban süld'eu, Nyr. 17:60., 163. Vö. Südü, Südelék, Süldőcske, Süldődisznó, Süldögöbe, Süjdő, Sütkő.

Süldőcske — 1684, Oklsz. — kicsiny fiatal disznó; a süldő diminutivuma.

Süldődisznó — Bszsz. XV. század — zildew dizno = fiatal disznó.

***Süldögöbe** — Lengyeltóti — fiatal nőstény disznó.

***Sütkő** — Kiskunhalas, Nyr. 15:381. — süldő, disznóról, de nyúlról is, fiatalságot jelent.

***Szajpénz** — Keeskemét — mint bírság; a város földjén bitangoló, magló sertések után „minden szájtúl egy garas“. 1733. De a bitangoló juhalkáknál is. 1773.

***Szak** — Felsőtárkány, Pusztaszanda, Háromszék m., Nyr. 5:90. — sertés tokája két oldalán néha található szőrös, szilva- v. tojásalakú függő. L. Szakos, Cserese.

***Szakos** — Pusztaszanda — az a sertés, a melynek a tokáján makk- v. szilvaalakú, szőrös kinövés van. Vö. Szak.

***Szalontai** — Bihar m. — disznófaj, erős, a vaddisznóra emlékeztető szőrözettel, tipikus faj; már csak kevés ponton. A XIX. század legvégén Atyáspusztáról *Kenyeres* gazda még egy szép törzset mutatott be a pozsonyi kiállításon. Pethe: Házi M. 8. §. 5. szerint: konya fül, hosszú fej, szőke, síma serte, hosszú láb jellemzik (?). A szalontai vörös sertésről írja ifj. br. Radvánszky Kálmán, hogy a geszti falkának egy Sajókázán levő fiafalkájában a malacok az első vedlésig 5–6 hetes korukig nagyon halaványan *csikosak*. A csik színe sötétebb az alapszínnél. Erről írja Arany János:

„Disznairól hajdanonta
Konya füllü nyájról
De ma híres Nagy Szalonta
Az Ó Aranyáról.“

Nyr. 22:318. Vö. Ugrai veres.

Szalontai disznóláb — Szeged vid., Nyr. 5:45. — cigánynév.

Szaszmatul — Firtosalyi, Győr vid., Nyr. 6:325. — a disznó, midőn sárban turkálva, eledelt keres.

Szegező fa — Mátyusföld, Nyr. 17:555. — az a kis pálcza, a melylyel a kolbász, hurka végét „beszegezik“, vagy a melyet a leölt disznó Achilles ina alá húznak, hogy fölakaszthassák a rénfára.

***Szer** — a régiségben — a sorrend szerint való cselekvés, pl. sorrend szerint való őrzés, a disznónak sorrend szerint való levágása. L. Szerre őrizni és Szerpecsenye. — **Szer** — Mtsz. — moslékot készít. „Disztuknak a szerüjök efogyott; nem tuok mijje szernyi“ = a disznók lisztje v. korpája elfogyott, nem tudok mivel moslékot készíteni nekik. „Émmá szertem“ = én már készítettem. (Hetés, Zala m.)

***Szer pecsenye** — Felsőtárkány — a legöregebb kanász még tudta s ez abból állott, hogy bizonyos időközökben a kanászok sor szerint levághattak egy sertést, de ez csak akkor volt az övék, ha a kanász egy csapásra terítette le a kanászbaltával, máskülönben be kellett vele számolni. A vágás fültövön történt. L. Szerpecsenye és Szer.

***Szerre őrizni** — XVIII. század, Szemerja falu törvénye — „ha a csordának pásztor nem található, vagy ha időközben meg-

szökik, a csordát szerre őrzik“, azaz maguk a gazdák sorrend szerint. Vö. Szerre őrzés.

***Szerre őrzés** — 1727, Szemerja falu — mikor azok, a kik a jószágot a csordába adják, sorrend szerint őrzik. L. Series őrzés. Vö. Szerre őrizni.

Szigorú malacz — Gyergyó, Nyr. 34:260. — sovány, vézna malacz.

***Szimatolni** — Székelyf., Tsz. — por közül a gabonaszemeket felszedegeti a malacz; szeméten vagy házanként keres; büzleget a kopó.

Szoktató — Aba-pusztá, Nyr. 28:423. — a kanásznak apró malaczok kihajtásáért fizetett pénz vagy magféle, hogy hozzászoktassa őket a szabadban járás-keeléshez. „Szoktatóba“ adják a pénzt. Vö. Szoktató-garas.

***Szoktató-garas** — Balatonmell., Tsz. — a kanásznak a malaczok első kihajtásakor adott díj. Vö. Szoktató.

Szopósmalacz — 1636, Oklsz. — fiatal, még szopó malacz.

Susza — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 27:47. — náthás disznó.

Suszka malacz — Nyr. 22:412. — azonos a szuszával.

Szülők — Beregszász, Nyr. 26:523. — anyátlan malacz. Vö. Zülle.

***Tasla** — Kecskemét — fülű disznó, melynek széles, lekonyuló füle van; egy a *siskafülűvel*.

Teknő — Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36:419. — disznótekeneő = fürösztő- vagy itatótekneő.

Top — Curgó, Somogy m., Nyr. 29:336. — a disznó első lába.

***Torokgyík** — Edvi Illés Pál — sertések nyavalyája.

***Tüdőtáncz** — 1600, Leleszi tanuvallatás — kondástáncz, a mikor a pásztor a levágott sertés tüdejét a hátára kötötte s úgy járta.

Tüssenteni — Siomntornya, Tolna m., Nyr. 5:230. — disznót lopni, mert tüss-tüssszóval hajtják.

***Ugrai veres** — Bihar m. — sertésfaj; kipusztult; nyilván egy a szalontai vörössel. Vö. Disznó-fajták.

Vaczkol — Szatmár m., Nyr. 11:285. — almát igazgatja a disznó, a mikor fiadzani készül.

Vaczk — általános; *vaszk*, Drávamellék, Nyr. 6:133. — alom: vigy vaszkot a disznók alá.

Vaddisznó — általános — Sus scrofa. Vö. Erdei disznó, Erdei öreg, Erdei kan.

***Választási** — Kecskeméten — a hathetes malaczról, melyet az anyatejtől elválasztanak; röviden „választási“. Vö. Választási malacz.

***Választási malacz** — Lengyel-tóti — a tízhetes, ekkor választják el az anyadisznótól. = Választású.

Valló — Szihalom — disznó-vályu.

Vaszka — I. Vaczok.

Vén disznó — Firtos-Váralja, Udvarhely m. — kétévesnél öregebb disznó.

Vepr — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 16:575.; Tatrangi és moldvai csángó, Nyr. 2:524., 30:173. — kan disznó, nyilván a tót vepr, mely a latin apertől ered, l. azt.

***Vérhas** — Pusztaszcanda — disznónyavalya.

Veróártány — 1630, Makovicza; 1635, Sárospatak, MNy. I:315. — ölésre alkalmas herélt kan disznó, melyet megkergettek, *doronggal föbeütöttek* és ekkor vették vérét. Vö. Veródisznó.

Veródisznó — XIX. század első felében még általánosan — ölésre alkalmas disznó, melyet megkergettek, *doronggal föbeütöttek* és csak azután vették vérét. Azt tartották, hogy így ölve, a hús „porhanyóbb”. Sárospatak 1635, Oklsz. és Herman Ottó, br. Radvánszky Béla, MNy. I:315., I:414., 415. Vö. Veróártány, Verómalacz.

Verómalacz — sok helyen, Mtsz. és Csíkszentgyörgy, Nyr. 10:238.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 31:50.; Gyergyó, Nyr. 34:260.; Székelység, Nyr. 4:328. — szopósmalacz. L. Veródisznó. Újabb korban vitték át értelmét a szopósmalaczra. Vö. Gyengemalacz (L. H. O., MNy. I:414.), Verómalaczka.

Verómalaczka — Olasztelek, Udvarhely m., Mtsz. — szopósmalacz.

Vesepecsenye — Bóny, Győr m., Nyr. 17:575. — disznó hátgerinczhúsa a farktjától a derekig. Vö. Orj.

Vi — Fejér m., Nyr. 10:188. — öreg disznó.

Zapor — Erd. Érzehegység, mőczok, Nyr. 34:321. — zapor (himlő a disznóknál).

Zavar — Kriza, Nyr. 16:11. — kerget: a sok disznót mind föl-zavarta az ölba.

***Ziska** — Edvi Illés Pál — l. Siska.

Zülle — Beregszász, Nyr. 26:524. — anyátlan malacz. Vö. Szülők.

Zülni — sok helyen — elár- vulni. L. Megzülni.

Zsódér — Somogy m., Nyr. 8:525. — vállsont, melyet mint a sonkát felfüstölnek.

Disznó szőre.

Baris — Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32:295. — igen sötétszürke, de nem fekete; *sok helyen, Tormay Bélánál sertésről, Zilah, Nyr. 28:235. *barna*. *Szilágyság, Nyr. 9:181. *barna*.

Barizs — Székelyhíd, Nyr. 32:295. — l. Baris.

Barizsdisztó — Érmellék, Nyr. 29:334. — piszkos barnaszínű disznó.

Barna — Oklsz., 1391: Rufus isti artan. Alius artan Albe coloris emee. Vnum porcum *barna*, Lelesz Acta 20. 10.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32 : 294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Szeged, Nyr. 32 : 295.

Barnaszőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Bonta — Kiskunság, Nyr. 14 : 285. — (tréfás ért.) *tarka. Hódmezővásárhely, Nyr. 32 : 294.; *Bitangjegyzőkönyv, Kecskemét, fehér-fekete tarka.

Bonta, bunta — Nyr. 35 : 113. — tarka. „Bunta disznó“, Thaly Adalékok, 2 : 41. Vö. Tsz. és Bontacsikó.

***Borozdás** — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznó, ha hátán hosszában fekete csikok vannak.

***Burgánmalacz** — Szatmár m., Mtsz. — kurta, fehér, göndör-szőrű malacz. Nyr. 8 : 523., Szatmar vid., „aprószőrű“.

Czifra — Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293. — feltűnően tarka.

Deresszőrű — Szeged, Nyr. 32 : 295.

***Fecskehasú** — Kecskemét — a fekete malacz is, ha fehér a hasa. Bitangjegyzőkönyv.

Fehér — Kemenesalja, Nyr. 32 : 293., *Firtos-Váralja, Udvarhely m., J. J.; Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Szeged, Nyr. 32 : 295.

Fejér — *Rava, Udvarhely m., J. M., Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295.

Fekete — Kemenesalja, Nyr. 32 : 293.; Hódmezővásárhely, Nyr. 32 : 294.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m.; *Rava, Udvarhely m.; Galambok, Zala m., Nyr. 32 : 293.; Székelyhid, Nyr. 32 : 295.; Zovány, Sz.-Nagyfalu, Ipp, Kémer, Szilágy m., Nyr. 32 : 295.; Marosvásárhely, Nyr. 32 : 295.; *Kaba.

Feketeszőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Göndör-konda-szőrű — Kevermes, Csanád m., Nyr. 32 : 295.

Homály — Hódmezővásárhely, Nyr. 32 : 294. — bizonytalan színű szőr.

Kendős — vö. Kesely.

Kese — Kemenesalja, Nyr. 32 : 293.; Galambok Zala m., uo. 293.; Komárom m. tatai járás, Nyr. 32 : 294. — *malacz szőre*.

Kesej v. késej — Nyr. 5 : 515. — ló, szarvasmarha, sertés, mely sárga, fekete, pej, barna stb. egy v. mind a 4 lába végén fehér szőrrel fődött. Vö. Kese.

***Kesej** — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznó, midőn a farán vagy oldalán más színű. Ez a *kesejség* megtalálható nemcsak a disznónál, hanem ló, bival és szarvasmarháknál is. Hibás, mert a lábra vonatkozik.

Kesely v. kendős — Marosvásárhely Nyr. 32 : 295.

***Manka, mankus** — Heves m., Névtelen 1840.; *Tokaj, Mtsz. I. 1396—97. — (fekete) sertés, mangalicza. Nyr. 24:96.

***Ordas** — Kaba — vöröses-sárga.

Ritkaszőrű — Szeged Nyr. 32:295.

***Rozsdaszín** — Firtos-Váralja, Udvarhely m.

Sikárszőrű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295. — Egyenes-szalú sörtével (a sikár fűről véve).

Szöke — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; *Firtos-Váralja Udvarhely m.; Szeged Nyr. 32:295.; Székelyhid uo. Zovány, Sz. Nagyfalu, Ipp, Kémer Szilágy m., Nyr. 32:295.; *Kaba. Világossárgás.

***Szöke-bodor** — Kecskemét — malacz. Bitangjegyzőkönyv.

Szökeszőrű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295. — l. Szöke.

***Szürke** — Kecskemét — disznóris. Bitangjegyzőkönyv, *Rava, Udvarhely m., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Tarka — Kemenesalja, Nyr. 32:293.; *Firtos-Váralja, Udvarhely m., *Rava Udvarhely m., Szeged, Nyr. 32:295.; Marosvásárhely, Nyr. 32:295.

Tarkaszőrű — Kevermes, Csánád m., Nyr. 32:295.

***Tarkis** — Szilágyság — tarka (disznó vagy kutya).

Vadas, vadók — Tokaj, Nyr. 24:240. — barnaszőrű sertés. l. Vadszőrű.

***Vadszőrű** — Kecskemét — disznó színe, mely a vaddisznóhoz hasonlít. Bitangjegyzőkönyv.

***Veres** — Kecskemét — disznószín. Bitangjegyzőkönyv. *Rava, Udvarhely m., *Marosvásárhely, Nyr. 32:295. Az egykoron híres „szalontai veres“ faj szőre színe.

***Vörös** — Firtos-Váralja, Udvarhely m.

Disznónevek.

Agár — Újtelektanya Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.

Ángol — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Badár — Érmellék, Nyr. 29:533.

○**Bagoly** — Pusztadinnyeshát, *Nagyszalonta (kocza).

Baka — Balatonmell., -J.

Baklós — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Balázs — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bandi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Bárány** — Nagyszalonta.

Barna — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.; Balatonmell., J.

Bátor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Betyár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○ **Bimbó** — Pusztadinyéshát.

Bimbu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Balatonmell., J.

Bodris — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.

○ **Boglyas** — Pusztadinyéshát.

○ **Bogrács** — Pusztadinyéshát.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.

○ **Bojtos** — Pusztadinyéshát.

Bokros — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Dergecs, Nyr. 3:527.; ○ Pusztadinyéshát.

○ **Bolygó** — Pusztadinyéshát.

Budris — Dergecs, Nyr. 3:527.

Bukfencz — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Buksi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bunczi — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

○ **Bundás** — Pusztadinyéshát.

○ **Butykos** — Pusztadinyéshát.

○ **Búvár** — Pusztadinyéshát.

Büszke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák.

Csákó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák. Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:527.; *Nagyszalonta.

Csárdás — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Dergecs, Nyr. 3:527.; *Nagyszalonta.

Csobán — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Csonka** — Pusztadinyéshát.

○ **Csorba** — Pusztadinyéshát.

Csóré — Szürnyeg, Felső Zemp-lén m., Tisza vid., Nyr. 10:278.

Csőmi — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Csömök — (csömesögésről). — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

Csuta — Dergecs, Nyr. 3:527.

Csügör — Écs, Győr m., Nyr. 36:334.

○ **Czicza** — Pusztadinyéshát.

Czígány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírpák. *Cigán*, Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisujszállás, Nyr. 38:287.

Czitrom — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Czunczi — Dergecs, Nyr. 3:527.

Dallos — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Dáma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Daru** — Pusztadinyéshát.

Dranka — Érmellék, Nyr. 29 : 533. — juhász mesterszó.

Drugán — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

○ **Fáczány** — Pusztadinyéshát.

○ **Fakó** — Pusztadinyéshát.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

○ **Fátyol** — Pusztadinyéshát.

Fecske — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; *Nagyszalonta.

Fegyver — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Fenyves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Ficzó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

* **Fogoly** — Nagyszalonta.

○ **Fosós** — Pusztadinyéshát.

Füge — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Dergecs. Nyr. 3 : 527.

Gabór — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

○ **Gellér** — Pusztadinyéshát.

Gezdes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Gicza** — Pusztadinyéshát.

○ **Gólya** — Pusztadinyéshát.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Görbe — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Gyémánt — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Gyilkos — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Gyömbér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; ○ Pusztadinyéshát.

* **Hajas** — Balatonmellék, J. Nagyszalonta.

○ **Hajdár** — Pusztadinyéshát.

○ **Hajló** — Pusztadinyéshát.

○ **Hajnal** — Pusztadinyéshát.

○ **Halas** — Pusztadinyéshát.

○ **Halász** — Pusztadinyéshát.

Hatos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Hegyes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Héja** — Pusztadinyéshát.

○ **Homály** — Pusztadinyéshát.

Huszár — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

Iczig — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

○ **Jámbor** — Pusztadinnnyéshát.

○ **Jordán** — Pusztadinnnyéshát.

Juszka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

○ **Kacsa** — Pusztadinnnyéshát.

Kajla — Szürnyeg, Felsőzemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.

○ **Kakas** — Pusztadinnnyéshát.

Kandi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kaplár — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231. — **Kaplár** — Balatonmell., J.

○ **Karcsú** — Pusztadinnnyéshát.

Kardos — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; ○ Pusztadinnnyéshát; Balatonmell., J.

○ **Kártyás** — Pusztadinnnyéshát.

Katicza — Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Kedves — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Kerek** — Pusztadinnnyéshát.

Kesej — Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476. — **Kese** — Dergecs, Nyr. 3 : 527.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.; Balatonmell., J.

○ **Kesely** — Pusztadinnnyéshát.

○ **Kicsi** — Pusztadinnnyéshát.

Kicsin — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — **Kicsiny** — Dergecs, Nyr. 3 : 527.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.

Kigyó — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Kis kani — Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Kondor — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.

Konytyos — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

○ **Korbács** — Pusztadinnnyéshát.

Kúcsár — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

○ **Kulacs** — Pusztadinnnyéshát.

○ **Kulesár** — Pusztadinnnyéshát.

Kurta — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; ○ Pusztadinnnyéshát.

Kuszafarkú — Elepi-puszta, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Laczi — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J.

Ladány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Lángos — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Lécses — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Léczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Lispás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Liszka — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Lompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 16 : 536. — tirpák. ○ Pusztadinnéshát.

○ **Madár** — Pusztadinnéshát.

Makkos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Mancsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Manczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Matyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák.

Miklus — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Miska — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Mókus** — Pusztadinnéshát.

○ **Mózses** — Pusztadinnéshát.

○ **Muszáj** — Pusztadinnéshát.

○ **Muzsla** — Pusztadinnéshát.

Nagyfejű — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nagy kani — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nagy kocza — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Nödáj — Ada, Bács, m., Nyr. 27 : 384. Tót: „Ne adj“.

* **Nyalka** — Nagyszalonta.

○ **Nyeles** — Pusztadinnéshát.

○ **Nyilas** — Pusztadinnéshát.

Ordas — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Páva** — Pusztadinnéshát.

○ **Peczek** — Pusztadinnéshát.

Peczkes — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Pesztér — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

○ **Pikét** — Pusztadinnéshát.

○ **Pisze** — Pusztadinnéshát.

Pöszöre — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Pulyka** — Pusztadinnéshát.

Radics — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Rajkó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Rendes — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Rigó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tirpák. Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278. ; ○ Pusztadinnéshát.

○ **Ringyó** — Pusztadinnéshát.

○ **Rojtos** — Pusztadinnéshát.

○ **Rózsa** — Pusztadinnéshát.

Rózsi — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.

Sala — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Sallang** — Pusztadinyéshát.

Sanyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Sárga — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sárgó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

○ **Sárkány** — Pusztadinyéshát.

○ **Sármány** — Pusztadinyéshát. *Nagyszalonta.

Sáska — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Sima — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Sipos — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Siska — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Balatonmell., J.

○ **Sivár** — Pusztadinyéshát.

Suba — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Sudár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Balatonmell., J.

Sugár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják. Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. ; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Szajkó** — Pusztadinyéshát.

Szákás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

○ **Szálló** — Pusztadinyéshát.

Szedres — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szédörös — Érmellék, Nyr. 29 : 533.

Széka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Szemes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Szemők — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

○ **Szilaj** — Pusztadinyéshát.

○ **Szóló** — Pusztadinyéshát.

Szöke — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. ; Szürnyeg, felső Zemplén m., Tisza vidék, Nyr. 10 : 278. ○ Pusztadinyéshát.

○ **Szörös** — Pusztadinyéshát.

Szuszka — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Szürke — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, 30 : 255.

Tambur — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.

Tarka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Tarkis — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Taro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536. — tírják.

Tatár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják.

Tigris — Dergecs, Nyr. 3:527. — ○ Pusztadinyéshát.

Tollas — Érmellék, Nyr. 29:533.

○ **Túzok** — Pusztadinyéshát.

Tzifra — Óverbász bácskai sváb, Nyr. 26:231.

Vadas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38:287. ○ Pusztadinyéshát.

○ **Vadász** — Pusztadinyéshát.

○ **Vaksi** — Pusztadinyéshát.

Vén kani — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Veres róka — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

○ **Vezér** — Pusztadinyéshát.

Vicza — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○ **Vidám** — Pusztadinyéshát.

○ **Vidra** — Pusztadinyéshát, Balatonmell., J.

Villás — Érmellék, Nyr. 29:533.

Viola — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Érmellék, Nyr. 29:533. ○ Pusztadinyéshát.

Vitéz — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Zsuska — Érmellék, Nyr. 29:533.

Zsáma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Zsámár — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:536. — tírják. Kisújszállás, Nyr. 38:287.

○ **Zsidó** — Pusztadinyéshát.

Zsiga — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

○ **Zsomba** — Pusztadinyéshát.

Zsuzsika — Elepi-pusztá, Debreczen, Nyr. 8:476.

Disznókergető.

* **Adszasza brr!** — Karczag — disznóterelő szó. A nyáj felriad és rohanni kezd.

Brikk! — Barkóság, Nyr. 32:521. — disznóúzó.

* **Csëka nyē!** — Csikszentdomokos, Nyr. 32:325.; Csikszentmihály, Nyr. 30:493. — disznót hajtó szó.

Czi! ne, czi! — Barkóság, Nyr. 32:521. — disznóúzó.

Háccz — Szolnokdoboka m., Nyr. 17:382. — disznóúzó.

Héccs el nye! — Csikszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

Heccs, heccs el, heccs ki, heccs ki ne — Udvarhely m., Nyr. 12:477. — malacz- és disznó-űzés.

***Heccz! heccs!** — Rava, Udvarhely m. — malaczűző.

Heccs — Csik m., Nyr. 7:140. — disznóhajtó indulatszó, pl. Heccsbé! Heccski! Heccskám! (Ez inkább kérkedés.)

Heccsé húj! — Udvarhelyszék, Nyr. 4:33. — disznóűző.

Hecczi huj! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — disznóűző.

Heccz ki, heccz ki! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — malaczkergető.

***Heccz bé, heccz bé te, heccz bé, heccz bé ne!** — Nyáradmente, Marosszék — disznóhajtó.

***Heccz ki!** — Marosvásárhely — malaczriasztó.

***Heccz ki, heccz ki, heccz ki te!** — Marosszék — disznóhajtó.

Höcze nye! — Csikszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

***Hücs ki, kösel ki!** — Kállay gyűjt. Tsz. — disznót elűző szó.

Huj bé, huj bé, te! — Erdély — disznóhajtó.

Hújj el nye! — Csikszentmihály — Nyr. 30:493. — disznókergető.

Hujj-el-te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — disznóűző.

Hujj! Hujj! — Rava, Udvarhely m., — nagy disznókra.

Huj ki, huj ki ne! — Erdély — disznóhajtó.

Huj ki, huj ne! — Szolnokdoboka m., Nyr. 17:382. — disznóűző.

***Huj-ki-né!** — Marosvásárhely — disznóriasztó.

Huj ki ne, huj ne! — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — disznókergető.

Huj ki, nye! — Gyergyó, Nyr. 34:260. — disznóriasztó.

Húj ne! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — disznókergető.

Húj nye! — Csikszentmihály, Nyr. 30:493. — disznókergető.

Husa te! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — disznókergető.

Hutám utána! — Göcsej, Nyr. 2:474. — azt mondja a *sértéskergető* lány e. h. hücs utána.

Hü be! — Szentgál, Nyr. 3:44. — disznó szólítása.

Hüccs! Csi ne! — Vas m., Nyr. 3:99. — disznóűző.

Hüccs ki ne! — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — disznóhajtó (a hidasból).

***Hüccs-csi ne** — Vas m., Nyr. 30:99. — disznóterelő.

Hüccs ki! — Veszprém, Nyr. 6:284. — sértéskergetés.

Hücs — Tolna m., Nyr. 6:274. — disznóhajtó szó.

Hücs ki! — Szentgál Nyr. 3:44. — disznó szólítása.

Hücs ki, hücs ki te! — Bia, Pest m. — disznóhajtó.

*Hű ne! — Lengyeltóti — disznóterelő szólás.

*Hű ne! nye he! — Lengyeltóti — disznóterelő szó.

Kuczú, kuczú, kuczú! — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóüző.

*Kur! kur! kur! — Nagyszalonta, disznóterelő.

*Kuski! — Kisújszállás — sertésterelés; kuski te! a csürhész mondja (a kutyának is).

Kus-kus! = hücs! — Hajduszovát, Nyr. 24:478. — malackergető szó.

Kuss! — Nagybánya. Szatmár m., Nyr. 14:383. — a sertést e szóval szokták valahonnan kihajtani, kikergetni; Erdélyben Marosszéken pedig az ebet kergetik ki e szóval: „Kussti te!”
*A francia coucher = feküdj! A tanítás során jött és terjedt el.

*Kuss bé, kuss bé ne! — Szilágy m. — disznóhajtó.

Kuss be te! — Zenta, Nyr. 38:140. — disznót behajtó ki-fejezés.

Kuss el te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — disznóüző.

Kuss ki, kuss ki ne, kuss ki te! — Szilágy m. — disznóhajtó.

Ne tő! — Écs Győr m., Nyr. 36:334. — disznócsorda megindítása.

*Nye he! — Lengyeltóti — disznóterelő szólás.

*Prücs ki! — Marosvásárhely — képletes beszédben: „nálam se prücski, se hajtski“ azt teszi, hogy nincs lábas jószág, a miért a cselédnek korán kellene kelni; cselédfogadáskor.

*Ptrukk! — Kállay gyűjt. Tsz. — két kant egymásra biztató szó.

Süge në! — Kölesd, Tolna m., Nyr. 32:347. — disznóhajtó szó.

Disznó hívása.

Ccci-ccci — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Cséka, cséka — Csík m. — disznóhívó.

Cséka, cséka! Cénika ne! Húj ki! — Háromszék m., Orbai járás, Nyr. 7:190. — sertés szólítgatása.

Cséka-cséka-cséka, cska-csка-csка, maczi-maczi-maczi — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. disznóhívó.

Cséka! Csëni; Csënika! — Székelység, Nyr. 28:94. — sertés-hívó v. hajtó: Cséka me! Csëni bé! Hó me! Csëkacska me!

Cseka cskü — Háromszék m., Nyr. 37:47. — disznóhivogató.

Cséka me! cséka, cséka, cséka! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — disznóhívó.

Csenka, csenka, csenka! — Szernye, Bereg m., Nyr. 30:301. — sertéshivogató.

*Csika, csika! — Marosszék — disznóhívó.

***Csika-csika-csika!** — Marosvásárhely → disznóhivogató. *Rava, Udvarhely m., J. M., Marosvásárhely, Nyr. 27:480.

Csikka, csikka, csikka! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Cska, cska! — Gyergyó, Nyr. 34:260. — disznócsalogató.

Cskő, cskő! — Nyárádmente — disznóhívó.

Cskő-cskő-cskő! — Rava, Udvarhely m., J. M. — disznókra.

Cső, cső! — Tiszántúl, Nyr. 29:576. — öreg disznó előhívása.

Cső, cső, cső! — Szilágy m. — disznóhívó.

Csü ne, csü ne! — Szent Gál, Nyr. 3:44. — disznóhívó.

Cza, k(o)cza — Bajmok, Bács m., Nyr. 7:527. — disznóhívó.

***Czigi, czigi!** — Berettyómente, Szilágy m. — disznóhívó.

Czi ide te! — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:189. — disznónak mondva = állj meg.

Czika, czika! czën, czën, czën! grúj! — Tiszántúl, Nyr. 29:516. — fiatal malacz előhívása.

Cziku, cziku, cziku! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Cziku, czikuska, czikka, czikcsi, csikka, csikuska, giccezi, czikuska ná(h) ná(h) ná(h)! Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Czine! czü! ozü ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

***Czuga-czuga!** — Marosvásárhely — malaczhivogató.

Czuga, czuga, czuga — Marosvásárhely, Nyr. 27:480. — malacz hívása.

Czuga, czugueza — Háromszék m., Nyr. 37:47. — disznóhivogató.

Disztó, disztó, disztó! — Érmellék, Nyr. 29:334. — disznóhívó.

Giczi! giccezi, giccezi! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznóhívó.

Húj, húj ki! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznó hívása.

Hú misz të! — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — a nyájtól félre tévelygő disznók hívó szava (hová mész). Vö. Ne czoczi ne, ne!

Kocza-kocza! — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Kocza ne, kocza, kocza! — Szentgál, Nyr. 3:44. — malaczhívó.

Kucza, kucza, kucza! — Hódos, Arad m., Nyr. 26:239. — disznóhívó.

Kuczú! — Tokaj, Nyr. 24:48. sertéshivogató szó.

Kuczú! — Tolna m., Nyr. 6:274. — disznóhívó.

Kuss! kuss ki! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — disznó hívása. Sokszorosán előfordul, hogy az üző szó hivogató is.

Mancsi-mancsi! — Mezőtúr, Nyr. 8:143. — disznóhívó.

Né czocza, né, né! — Veszprém, Nyr. 6 : 284. — sertés hívogatása.

Ne czoci ne, ne! — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334. — Vö. Hú misz te!

Pacsicsa, papicsa! — Zemp-lén m., Nyr. 4 : 522. — malaczhívó.

*Piczikém ne! — Somogy — malaczhivogató.

*Pocsi, pocsi! — Marosszék — disznóhívó.

Pocsika, Pocsika! — Marosszék — disznóhívó.

Poczi — Sopron m., Nyr. 5 : 425. — malaczhívó.

*Poczi, pocsi, pocsika! — Erdély — a malaczkényeztető és hívogató neve.

*Poczi, poczi, csöknye! — Kállay-gyűjt., Tsz. — sertést hívogató.

Poczi, poczi! poczi ne! ne, ne! — Bia, Pest m. — disznóhívogató.

Disznómondókák.

Csemceseg — Hont m., Nyr. 6 : 181. — né csemcséj, mint a malacz!

Disznó a szólásban — Alföld, Nyr. 1 : 370. — Hallgat, mint a hugyó disznó (a buzában. H. O.).

Disznó és kocsi — Halas, Nyr. 20 : 576. — *kocsit a kanásznak, kocsit, kocst, kocsit!* Malacz szava.

Disznó hangja — felherren (= felgerdül); hörg, rőfög, röhög, virran. Kriza : Vadr., Nyr. 7 : 286.; Görnicsöl, Kóvár vid., Ipolyvölgy, Nyr. 16 : 476.; rőfög, visít, Szürnyeg, Nyr. 10 : 279.

Disznók beszélgetése — Szihalom, Borsod m., Nyr. 9 : 335. — Kocza : Micsoda az a veres? Kan : Vadmák, vadmák. Kocza : Jaj be jó! *Disznók a vállónál* : Nincs dara, nincs dara.

Disznók és ludak beszélgetése — Hódmezővásárhely, Nyr. 9 : 94. — mikor a disznók a csürhéről mennek hazafelé, az üres váltú körül sivalkodnak s azt mondják a gazdasszonynak : „Rössz gazdasszony! Rössz gazdasszony!“ A ludak meg a disznók körül ezt mondják : „Az az az, az az az!“

Disznók hazafelé — Szatmár m., Nyr. 14 : 475. — mikor a kondás az esőben hazafelé hajtja őket, így beszélnek (ha az eső éri. H. O.) : Az öreg : Ha én eztet tudtam vóna, köpenyeget vettem vóna! A kicsinyek : Én is, én is, én is. Este, mikor éhesen rohanak hazafelé a csürhéről, valamennyi ezt visítja : Áprillillis, áprillillis!

Disznók nyájról jövet — Szihalom, Borsod m., Nyr. 9 : 335. — Öreg disznó : Ha én aztat tudtam volna, házat építettem volna. Kisebb malacz : Én is, én is stb. Nagyobb malacz : Gróf, gróf stb. *Disznók a vállónál* : Nincs dara, nincs dara. Uo.

Disznó szava — Hódmezővásárhely, Nyr. 36 : 236. — „Mikor ad

disznók acs csűrherül mönnek hazafele, a z-üres vajú körül sivalkonnak, oszt aszonygyák ag gazdasszonynak: „Rossz gazdasszony! rossz gazdasszony!” Al lúdak mög ad disznók körül aszonygyák: „A z-a z-az! a-z-a-z-az!” — **Disznó szava** — Halas, Nyr. 20: 375. — Eressz be kanász, garast adok. Ha beereszti: Farkam alatt a garas, farkam alatt a garas!

***Disznó szólása** — Rava, Udvarhely m., J. M. — mikor a mezőről jönnek haza s hideg, sár, szél-sanyargatják a disznókat. *A nagy disznó* (elől jön s mondogatja): Köpenyeg, -nyeg, -nyeg! köpenyeg, -nyeg, -nyeg! *Amalaczkok* (rá kiáltják): Ha nines! ha nines! ha nines!

***Disznóvány** — Nyárárdmente, Marostorda m. — kuttya disznóvány teremtette! (Káromkodás.)

Görnicsöl — Ipolyvölgy, Kóvár vidéke. Nyr. 16: 476. — rőfög (disznó).

Öreg disznó szava — Halas, Nyr. 20: 576. — taliga is jólesik, taliga is jólesik.

Röhög — Miskolezi Gásp. pg. 154. — rőfög (disznó); Szabófalva, moldvai csángó, Nyr. 30: 175. — gyisznó röhög, embér kaczag.

X. SZAMÁR ÉS ÖSZVÉR.

Szamár és öszvér szótára.

Csödör szamár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 141. — hím.

Kancza csikó — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 141. — fiatal nöstény számár.

Kancza számár — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 141. — az a mi Mezőtúron: nöstény számár.

Kulán — O. Sz. — 1552: „Duo *kulanth* et unum nemez“. 1558: „Mantice, *kulan*, instratum equi expilo“. Tulajdonképpen a nyeretgető heveder, de *Kulán* az ázsiai vadszámár — *Equus Onager* — kirgiz neve.

Lószámár — S. I., Kr. II. 20. — *Mulus* = öszvér.

***Öszvér** — Edvi Illés Pál — a kancza számár és ménló ivadéka. Ismeri Schl. sz. j., Murm. 1533, Sz. F. B., PP. 1708, Gáti I. H. 132, F. 86.

Szamár — *Equus asinus* L. Oklsz. *Equus asinus* 1269, Zamaroth, azóta gyakori helynevekben. Nádudvaron anonym. — ***Szamár** — miben különbözik a generális a számártól? (Egyik a hátán, a másik a mellén visel keresztet.) Népk. Gy. III. p. 298., 32.

***Szamárfi** — Murm. 1533. — *pullus asininus*.

Szamárkölyök — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 141. — fiatal hím.

***Szaporit** — Edvi Illés Pál — az öszvér nem szaporit = nem fiasít.

Szamár szőre.

***Egérszörű** — Kecskemét — számár. Bitangjegyzőkönyv, Ma-

rosvásárhelyen is. Nyr. 32:295., szürke.

Fecske — több helyen — ha sötét szőr mellett hasa világos.

Fekete — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szőréről.

Pej — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szőréről.

***Szöke** — Kecskemét — szamár, a színről, ha albinismus felé hajlik. Bitangjegyzőkönyv.

Szamár neve.

***András** — Karezag.

***Badár** — Szegedcsöngöle.

***Bertalan** — Kiskunhalas, Pusztabojár — a szamár tréfás neve. Csúfolódó mondás: „A poszogó juhászkoma főkap a Bertalanra.“

***Betyár** — Balatonmell., J.

***Csacsi** — I. Szamár.

Csinos — Balatonmell., J.

Czéda — Balatonmell., J.

***Czifra** — Karezag.

***Fakó** — Karezag.

***Fecskehasú** — Kecskemét — a szamár, ha fekete és a hasa fehér. Bitangjegyzőkönyv. De akkor is, ha színe szürke, de a hasa élesen határolva fehér. Malacsról is.

***Gazsi** — Kisújszállás.

***Kani** — Karezag.

Lujza — Balatonmellék.

***Madár** — Lelle, Somogy m., Szegedcsöngöle, Balatonmellék.

Maga — Veszprém m., Nyr. 19:479. — szamár: „A vásárbán voltam s két magát vettem“. Kötekedés vagy a szláv *magaracz* = szamár.

***Magár** — Moldvai csángók, Nyr. 31:85.

***Marczi** — Pusztaszanda.

***Muki** — Lelle, Somogy m.

Szamár — Veresegyháza, Nyr. 15:520.

Szürke — Marosvásárhely, Nyr. 32:295. — a szamár szőréről.

Vizsla — Balatonmellék.

A szamárról. Vegyes.

Átalvető — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141. — a szamár hátán kettős zsák.

Fara hegyin — ül a juhász a szamárnak. Mezőtúr, MNy. VI:280.

***Hátalni** — Pusztaszanda — a szamarat megülni — lovagolni értelmében.

***Szamár járása** — Edvi Illés Pál — „ha nyakának negyedik forgócsontjánál kulcsvéggel csiklandozza a rajtülő, tüstént futásnak indul“.

Szamárnyereg — Hortobágy, T. M., MNy. VIII:141.

Szamáros — Oklsz. — 1453: Dyonisio Zamarus.

Tergenye — Alföld — szamárnycereg, nem ülésre, hanem terhelésre szolgál.

Tergenyés szamár — Hortohágy, T. M., MNy. VIII:141. — teherhordó szamár átalvetővel és szamárnycereggel.

Tergényés szamár — Mezőtúr, MNy. VI:280. — a teherhordó szamár. Hátán zsák van átalvetve; ennek a két végében hordozza, viszi a szamár a juhász czókmókját, eleségét, l. Tergenye.

XI. ÉLŐSDIEK.

A lónál.

Babócs — Dunántúl — l. Lóbagócs.

Bagólégy — *Gastrophilus equi* F. — l. Lóbagócs.

Bangócs — Rábamellék, Dunántúl, Nyr. 6:523. — l. Lóbagócs.

Csavaros fonalféreg — *Spiroptera megastoma* Rud., a lógyomor nyálkás hártájában, bab-, néha mogyorónagyságú bütyköket alkotva, nn.

Fegyveres karóféreg — *Sclerostomum equinum* Müll., 20—30 mm hosszú; kerek szájnnyílása kétsoros fogzattal. A kólika okozója, nn.

Hegyesfarkú féreg — *Oxyuris curvula* Rud., leginkább a ló vakbelében, nn.

Kurta szórféreg — *Strongylus micrurus* Mehl. A lovak, szamarak

s a szarvasmarhának gégejében és hörgjeiben, nn.

Kutyalégy = ló tetülegye.

Lóbagócs — *Gastrophilus equi* Fabr., a kifejlődött légy. Petéit a ló szőrére tapasztja, a kikelt lárvákat a ló lenyalja a szőrzetről s ezek így kerülnek lassanként a gyomorba, a honnan mint lárvák — a *rozsféreg* — a lovat a végbélen át elhagyják, a lárvák a földre hullva, ebbe befurakodnak, hogy majd megérve, mint legyek újból kezdjék a körfolyamot. Vö. Rozsféreg, Lóbögöly, Bagólégy.

Lóbögöly — *Gastrophilus equi* F. — l. Lóbagócs.

Lógiliszta — *Ascaris megalocephala* Cloqu., 40 mm-nél is hosszabb; a ló vékonybelében sokszor oly tömegesen, hogy a bél bedugul s a ló elpusztul, nn.

Ló lapostetve — *Haematopinus macrocephalus* Nitzsch., nn.

Ló szórtetve — *Trichodectes pilosa* Nitzsch., nn.

Ló-tetülegye — *Hippobosca equina* Latr. — lapos, kemény, a szőr közé óldalgó, megtapadó légy.

Métely — *Distomum hepaticum* L., *a máj piócájája a kérődzők májának epejárátaiban él, különösen a juhnál; de a lónál, sőt az embernél is. Okozója a májrothadásnak.

Rozsféreg — a *Gastrophilus equi* F. érett lárvája. L. Lóbagócs.

Szemölcsös fonalféreg — *Filaria papillosa* Rud., 80 mm-ig, testvége csavarszerű. A ló hasüregében, nn.

A szarvasmarhánál.

Bogárzás — általánosan — l. Marhabögöly.

Borjúgiliszta — *Ascaris vitulorum* De Geer — a borjak belében, nn.

Borjútetű — *Haematopinus vituli* L. — a szarvasmarha tetve.

Döglégy — *Calliphora vomitoria* L. — Kupa in litt. Azt tartják Türkevén, hogy a mely beteg marhát megszállja, az a következő éjszaka megdöglök.

Fíreg — Hortobágy — a bogároztatott *Hypoderma bovis* L. Vö. Bogárzás.

***Gizsó** — általánosan — az imely okozta daganat. A *Hypoderma bovis* De Geer lárvája, mely a bőrön daganatot okoz. Ez szüli a *bogárzást*. L. azt és itt a Marhabögölyt.

***Ime** — Szilágyság — szarvasmarhák, különösen egyéves borjak hátán levő kidudorodások, melyekben a *Hypoderma bovis* lárvái élnek. „Az a jószág jó, a miüknek sok iméje van“. L. Marhabögöly.

***Imej** — Szilágyság — ime, *Hypoderma bovis* De Geer L. Gizsó és Marhabögöly.

Iméj — Csik m. — marhabögöly. Gyergyóban: imé és imecs. Nyr. 7:140. L. Gizsó, Ime és Marhabögöly.

Iméj — Kisborosnyó, Háromszék m., Nyr. 16:47. — apró daganat a tulok hátán. *L. Gizsó, Ime, Marhabögöly.

***Imely** — sok helyen — a marhánál daganat a bőrön. L. Gizsó, Marhabögöly. — **Imely** — csángó szó, Klézse, Moldva, Nyr. 7:478. — „bőr alatt lappangó hernyó, ember (!) vagy barom testében“. (!) L. *Gizsó, Marhabögöly.

Istállólégy — *Stomoxys calcitrans* L. A szobalégyhez hasonló, hegyes szipókája vízszintesen tolul ki szájából. A marhát és a lovat a lábán szúrja meg. nn.

Kosz atka — *Dermatocoptes comm. var. bovis*. Raill. nem okoz rühöt, hanem okozza a bőr és szőr koszosságát, nn.

Kúpos szívóféreg — *Amphistomum conicum* Rud. A marha bendőjében. nn.

Marhabögöly — *Hypoderma bovis* De Geer. Ez okozza a gulyák *bogarzását*. Az anyalégy a szarvasmarha szőrére rakja petéjét, a melyből a nyüv kikel, a bőrre szállva befurakodik, ott daganatot okoz, a melynek váladékából táplálkozik. Megérve, kifurakodik, a földre esve, abba befurakodva, bebábozódik s időt érve, mint légy kikel és megkezdi az új körfolyamot. A marha a légy dongását hallva, fölemelt farkkal

esze nélkül eliramodik. Vö. Vargalégy, Gizsó, Ime, Imely stb.

Marhapöcsök — *Tabanus bovinus* Lw., feketésen barna, nagyszemű, tetemesebb légy; hossza 20—24 mm; vérszívó; legelőkön, utak mentén; verőfényt kedvelő, a földben átalakuló.

Ostorféreg — *Trichocephalus affinis* Rud., a szarvasmarha vastag- és vakbelében, nn.

Száraz hólyagféreg — *Cysticercus taeniae saginatae* Goez. Az emberben is élő galandféreg egyik fejlődési alakja, mely a szarvasmarhával együtt jár.

Szörrágó — *Trichodectes scalaris* Nitzsch. A marha szőrét rontva, nn.

Vargalégy — *Hypoderma bovis* De Geer. L. Marhabögöly és Bogarzás.

A juhnál.

Csavaros szörféreg — *Strongylus contortus* Rud. Tömeges megjelenésével gyomorhajt okoz, nn.

Dongólégy — *Calliphora vomitoria* L. Ez „köpi“ be legtöbbször a sebes helyeket, pl. a kosok szarva tövét, a mely a türköléstől kisebesedik. A kikelő pondrókat a seregélymadár szedegeti ki.

Galandféreg — általában — *Taenia*.

Gyapjúkosz — *Trichodectes sphaerocephalus* Nitzsch. A juh gyapját rontja.

Hármas galandféreg — *Echinococcus* (*Taenia*) *Sieb.*, nn.

Hólyagféreg — a juhé: *Coenurus cerebralis* Rud., okozza a juh *kergességét* vagy *megkergülését*. Ered a galandféreg petéitől, a melyeket a juh föllegel; a kikelt férgek az agyvelőbe haladnak s kifejlődve okozzák a megkergülést. A juh ekkor folyton kering s végül elpusztul. Ivádon a juhász pontosan elmondta: „A juh fejében hólyag egzekál“.

Juhbögöly — *Oestrus ovis* L. Ez a légy a juh orralyukába rakja le petéit; a kikelő lárvák felkapaszkodnak a juh fejének és állkapcsainak üregeibe, hol a váladékból élnek. Hét, nyolcz nyüv már betegséget, „Motozt“ okoz, mely a „kergességhez“ hasonlít. Kilencz hónap alatt megnő a nyüv s a juh tüsszögéssel veti ki az orrán. A földbe kerülve, bebábozódik s átlag kéthónapos nyugvás után kikel a bábból a kész légy. L. Motoz.

Juhkergekórság — I. Hólyagféreg.

Juhkullancs — *Ixodes ricinus* L. Sokszor kis-mogyorónagyságra nő.

Juhtetű — *Melophagus ovinus* L. Szárnyatlan, igen apró légy.

Kergesség — **Coenurus cerebralis* Rud. MNy. VI: 279., T. M. I., hibásan magyarázza. L. Hólyagféreg.

Kergülés — Alföld — az okozó a *Coenurus cerebralis* Rud. L. Hólyagféreg.

Kolláncs — Répczemell., Balatonmell., Mtsz. I. 1246. — kullancs. (*Ixodes ricinus* L.) L. Juhkullancs.

Kopicz — Ormányság, Baranya m., Mtsz. I. 1169. — kullancs. Die Zecke, Schafzecke. BMN. (1881.) *Ixodes ricinus L. L. Juhkullancs.

Kosz-atka — a juhon, *Dematocoptes communis* var. *ovis* Pall. A juh bőrén nem okoz rühöt, mert nem váj járatokat a bőrbe; de koszossá teszi a bőrt.

Körmölés — Alföld — a juhok körmeinek megmetszése, hogy ne vegyen erőt rajtuk a „büdös sántaság“. L. azt.

Kuprecz — Balatonmell., Jánosháza, Vas m., Mtsz. I. 1251. — rüh, kosz. *Rühatka: *Sarcoptes squamiferus* Fürst.

Lándzsamétely — *Distomum lanceolatum* Mehlis; az epeerékben; lapos féreg, lándzsavasalakú. A szarvasmarhánál és a sertésnél is, többnyire a *Distomum hepaticum*mal együtt jár, nn.

Májmétely — *Distomum hepaticum* L. Lapos széles féreg. A szarvasmarhánál és a sertésnél is. L. Lándzsamétely is.

Megkergülés — l. Hólyagféreg.

Megmotozott — a juh. L. Motoz.

Motoz — a juhbögölynek, *Oestrus ovis*, lárvája, nyüve vagy pondrója, mikor a juh fejében megnő és a *kergeséghez* hasonló bajt okoz. Ismertetőjele az, hogy az állat az orrát folytonosan földre szegi. A baj neve: *megmotozás*. L. Juhbögöly.

Óriás galandféreg — *Taenia expansa* Rud. A juh belében. A szarvasmarhában is.

Patusa — Székelyföld — juhtetű = *Melophagus ovinus* L., l. Juhtetű.

Rējä — Alexics, Nyr. 17:20. — oláh: rüh, **Sarcoptes squamiferus* Fürst, l. azt Rüh alatt.

***Rühelő** — Nagyszalonta — l. Rühelő szerszám.

***Rühelő szerszám** — Szeged-Csöngöle — unguentum tartó.

***Rühzsiros Kupa** — Nagyszalonta — A juhász szava: „A kupa a legfőbb, mer ha a rühelést hanyagoljuk, jobb ha világgá megyünk“. *Békés, l. Rühelő szerszám.

***Rühzsiros tülök** — Pusztaszanda — l. Rühelő szerszám.

Szörféreg — *Strongylus filaria* Rud. — a vékony forma, leginkább a juh légzőcsövében és roppant mennyiségben él. Az állat pamaatokban kiköhögi.

Tokosféreg — *Echinococcus polymorphus* Sieb. — a májban, de más szervekben is, nn.

A dísznónál.

Borsóka — *Cysticereus cellulosa* Rud., tulajdonképpen a galandféreg egyik fejlődési alakja, mely a sertés izomzatában tömegesen él s a nyers hússal az emberbe jutva, galandféreggé fejlődik.

Gilisza — *Ascaris lumbricoides* L., sok szervezettel — az emberrel is — közös féreg.

Kaparóféreg — *Echinorhynchus gigas* Goez. Orrmánya hat sorban keresztben állva nyolcznyolcz horoggal. A sertés belében.

***Nyüvedző** — Pusztá-Szanda — kis, lapos tompánhegyes fáscka, melylyel a kanász a nyüveket piszkálja ki, nn.

Ostorféreg — *Trichocephalus dispar* Rud., a bélben élőködik.

Sertésrüh — *Sarcoptes scabiei* var. *suis* Raill., a sertésnek sajátos atkája, mely a bőrben meneteket váj, így a rühöt okozza.

Sertéstetű — *Haematopinus suis* L., különösen a hátulsó czombokon él.

Tokosféreg — *Echinococcus polymorphus* Sieb. A kutyával egész Európában elterjedve. nn.

Trichina — *Trichina spiralis* Ow., az ember vékonybelében él (béltrichina), sertésbe jutva, innen kezdi vándorlását el az izomzatba

s nagy tömegével veszedelmes betegséget okoz. Az emberben yers sertéshús élvezete útján kerül.

A kutyánál.

Fürészes galandféreg — *Taenia serrata* Göze. 60—100 cm hosszú. Fején 38—42 horoggal. A kutya vékonybelében, nn.

Kosz-atka — *Demodex canis* Leyd. A kutya irhájában; nagyon viszkető kiütést okoz.

Kullancs — *Ixodes ricinus* L., oly helyre bekapaszkodva, a honnan a kutya nem kaparhatja le, kis mogyoró nagyságra is megnő.

Kutyabolha — *Ceratopsyllus canis* Dug., barna, fejhátulján és a hát elején tüskés. Alkalmilag átmege az emberre.

Kutyagalandféreg — *Taenia coenurus* Sieb., 40 cm-ig. A kutya vékonybelében él. Egyik fejlődési alakja a Hólyagféreg, mely a juhba jutva a kergeséget okozza, nn.

Kutyagilisza — *Ascaris mystax* Zed. 6 cm hosszú.

Kutyakosz — *Trichodectes latius* (Nitzsch.) Burm. A kutya fején és nyakán. Szórpisztító.

Kutyarüh — *Sarcoptes scabiei* var. *canis*, Raill. A kutya igazi rühatkája.

Kutyatetű — *Haematopinus piliferus* Burm., potroha sárgászürke vagy világossárga.

Rüh — *Sarcoptes squamiferus* Fürst, az igazi rühatka különösen

a kutyán, disznón, kecskén és juhon él.

Szájféreg — *Pentastomum taenoides* Rud. A kutya, szája- és orraüregében, nn.

Szegett galandféreg — *Taenia marginata* Batsch. Hossza 3, ritkán 5 méter, a kutya belében. Fejlődési alakja a *Cysticercus tenuicollis*, mely a háziállatok közül a juh, szarvasmarha, sertés és vadakban is él. A kutya legnagyobb elődsije, nn.

Tokosféreg — *Taenia echinococcus* Sieb. Hossza 4—5 mm. A kutya sajátos férgesével az egész világon elterjedt. Veszedelmes, mert átszarmazik az emberre is, nn.

Tökmagféreg — *Taenia cucurbitina* Rud. Igen gyakori a kutya belében s kivált gyermekekre szarmazik át.

Élősdiek népies felfogásban.

Nyűirtás — Békés m. — A napfeljötté előtt a juhász visszafelé kezdi a számlálást a 9-nél, vagyis: 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, háromszor egymás után. Minden olvasás végeztével egy marék port szór a nyüves jószág után. A nyű kihull.

Nyüvek kiirtása — Békés m. — Százig páratlan számot kell olvasni, pl.: 1—3, 1—5, 1—7, 1—9; „ha nem esik ebbe hiba százig, akkor abba' az órába' ki-

hullik a nyű“. (A számadó kanásztól.) — **Nyüvek kiirtása** — Békés m. — Mikor a hajnal szőkélik s a disznó elmén a vaczokból, a vaczok földjéről, a hol a disznó nyüvesse feküdt, három marék almot vagy port kell fölkapni s a nyüves részre hányni, a nyű menten kihullik. (A vén Mogyorósi-tól való.)

Pondróirtás — Mezőkövesd — A pondrós jószág farkaszőréből vagni s azt az ajtófélfába befűzni. „Elmén a pásztor a földibodzához s ott azt mondja: abból a tarka, vagy daruszóru, vagy a milyen borjúból a pondró hulljon ki!“ — **Pondróirtás** — Felsőtárkány. — Van sokféle kiolvasás, mondkás is, de ő — a pásztor — csak egyfélélt gyakorolt: megfőzte a *lőhunyort* — *Helleborus* sp. — s a seprűjét hajnalban visszájára szórta el. — **Pondróirtás** — Hadház, — Kiolvasás: kilencz pondróval reggel kezdődik, juhnál így: Kilencz, nem kilencz, de nyolecz; nem nyolecz, de hét; nem hét, de hat; nem hat, de öt; nem öt, de négy; nem négy, de három; nem három, de kettő; nem kettő, de egy; nem egy, de semmi. Erre mind kihull a pondró.

Pondrókiolvasás — Mezőkövesd — van hetvenkilenczféle is, többek között: Visszájára olvasni 9-től 1-ig. Kilencz, nem kilencz, de nyolecz; nyolcz, nem nyolcz, de hét; hét, nem hét stb.

Pondrót — Mezőkövesd — kutyából nem szabad kiolvasni,

mert ettől a pásztor „elbecstele-
nedik“ s akkor többé ki nem
olvashat semmit.

XII. A KUTYA.

Kutya szótára.

A kutya testrészei. Van: *feje*,
ennek *teteje*, *eleje*, *homloka*, *füle*,
szeme, *orra a likakkal*, *szájlebeny-
nyel* és *zúggal*, *állkapocs*; van
tarkója, *nyaka*, ennek *éle*, van
oldala, *háta*, *melle*, *szügye*, *törzse*,
horpasza, *fara*, *csépjője*, *hasa*, *tokja*,
hímvesszeje, a szukánál *p. ája*,
farka — visszájára felkunkorítva
— *alatta s. gge*; *válla*, *lapoczkája*,
felső, *alsó lábszára*, *ujja*, *talpa*,
horgasina, néha farkas-karma.

Agár — Bszsz., Nyr. 22: 181.;
Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36:
128.; *velter*, *canis veltris*, *canis
militeus* (?) a zsolnai tótoknál, Nyr.
26: 423., *agar*. Vö. Horth. Sz. F.
B., nyulászó eb, agár: *canis*,
venaticus, *meliteus*, *leporarius*.
Kreszn.: nyúlfogó. *Canis familia-
ris grajus* v. *leporarius*.

Bagzik — Palóczság, Nyr. 22:
31. — a kutya közösül. Vö.
Tügzik-bagzik.

Bagzónap — Nagykálló,
Nyr. 12: 430. — a kutya közösü-
lési ideje, tavaszkor.

Bak — általában — hím. Ra-
ván, Udvarhely m., J. M.: *bakk*.
Csikgyimes csángóinál, W. J.:
bak kutya.

Bakk — l. Bak.

Bak kutya — l. Bak.

Bangat — Dunántúl, Mtsz. —
a kutya: *vonít*. Vö. Bankol.

Bankol — Csík m., Mtsz.,
baunkol. Csík m., Nyr. 6: 471.,
Udvarhely m. — a kutya: *vonít*.

Baris — Szilágyság, Nyr. 9:
181. — barna disznó v. kutya.

Baunkol — l. Bankol.

Benga — Kiskunhalas, Nyr.
23: 47., szólás: „Benne van a
benga = a kutya.

Bërgetni — Szilágyság —
bosszantani, leginkább *kutyáról*.
(A juhoknál közösülést jelent.)
Vö. Berran, Berreg, Berrog.

Berran — Hetés, Zala m.,
Mtsz. — a kutya: *mordul*. Vö.
Bergetni.

Berreg — Nyr. 7: 286., Győr
m., Mtsz., Hetés, Zala m. —
berrog a kutya: *mordul*, *morog*.
Vö. *Bergetni*.

Berrog — l. Berreg.

Beste — Bars m., Nyr. 18:
384. — kutya.

Betegségek — golyvás kutya,
zsigóra.

Bundas — Zsolna, tót, Nyr.
26: 423. — *bundás kutya*.

***Csaffog** — Somozy — a
kutya, *hangfestő*.

Csahit — Hetés, Zala m., Nyr.
19: 142. — a kutya (és a róka)
ugat.

CsaHol — általában — l. Nyr.
7: 286., a kutya *tartós ugatása*;
*helyesen szólva: *hajt vadat*, v.

egyáltalában állatot. A hang ekkor vékonyabb, sajátos.

Csandargat — Székelyf., Nyr. 25: 45. — esóvál: kutya a farkát, kocsis az ostort esandargatja.

Csavira — Nyr. 17: 269. szerint talán ebecskét jelent.

Csobán — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22: 295.; Csík m., uo. 6: 370.; Gyergyó, uo. 34: 81.; Udvarhely m., Vadr.: 1. Juhászbojtár, 2. juhászkutya. Az oláhban — a honnan a juhászzal együtt ered — čobān: schäfer, perzsa: šubānból török čobān, majd oláh szó lett.

Csobány — vö. Csobán.

***Csókaszem** — általánosan — lónál, bivalynál, kutyánál a kékes-fehér iriszes szem.

***Csontevő** — Veszprém m., Mtsz. I: 342. (tréfás) kutya. „Eszet bizon még a csontevő is megteszi!”

***Csőmbők** — Somogy m., Tsz. 78. — sárból való göesők a kutya farkán.

Csőngettyű — Hódmezővásárhely, MNy. II: 93. — élesen ugató kis kutya.

Csulya — Hont m., Nyr. 14: 575. — levágott fülű kutya, juh stb.

Csunyét kutya — Ormánság, Nyr. 2: 278. — veszett kutya.

Czenk — Moldvai esángó, Nyr. 31: 83.; *czenke* uo. 30: 173.; *czenk-kutya*, Székelyf., Mtsz. — kis kutya; a Székelyföldön pumi-

kutya. A *czenk* szót *turper* értelemben a besztercei szószedet is ismeri. Nyr. 22: 181.

Czenke — l. Czenk.

Czenk kutya — l. Czenk.

Czucczantani — Bárándipuszta, Zala m., Malonyay — a kutyát összecücsörített szájjal és nyelvcsettintéssel szólítani.

Dsukel — Jászság, Nyr. 29: 47. — kutya.

Dúdul — Curgó, Fejér m. Nyr. 10: 185. — vonít a kutya. L. Tutúl.

***Eb** — Oklsz. — 1297: mint canis = kutya. Bszzsz., Sz. F. B. stb.-nél canis.

Ebecske — Sz. F. B. — ebeczke: caniculus; az eb diminutivuma.

Ēbēnlógó — Mátyusföld? — Nyr. 20: 323. Vö. talán Csömbők.

***Egy vaszki** — Székelyf., Mtsz. I. 464. — egy vaczokból való, egyvetésű kutya, malacz.

Ējjeli bator — Csík m., Nyr. 31: 140. — tréfásan a m. kutya.

Erreget — Nyr. 7: 286. — a kutya hangja. Vö. Herreget.

Feketelábú eb — Sz. F. B. — Melampus, canis actaeonis, ἀμελας h. e. niger et ποῦς pes.

Felszuklat — Szihalom, Borsod m., Nyr. 24: 432. — fölzaklat; fölsziklatja a kutya a nyulat.

***Forog** — Edvi Illés Pál, 1841. — az eb párosodása. Vö. Megforog.

***Gabanczos** — Gvadányi — kutya. L. Gubancsos.

Egy jó erős juhász, két jó bojtár-
[jával,
Hat erős, gabanczos örvös kutya-
[jával
Őrzé ezen nyáját fokos baltájával.
Fal. Nót. 11.

Gárda — Kalotaszeg, Nyr. 29: 479. — szeges örv a juhászkutya nyakán, farkas ellen.

Golyvás kutya — Fehér m., Nyr. 26: 525. — sebesnyakú kutya.

***Gubanczos** — Alföld — hosszúszerű, fehér komondor, melynek szőre nemezszerűen összecsapszik. L. Gabanczos.

Háskaugró — Csepreg, Nyr. 2: 372. — a kutya „tiszteletbeli“ neve. Háska = kerítés, palánk (Tsz. 1838 = háskó).

Hazórzó eb — Sz. F. B. — Canis domesticus.

Hereg — Apanagyfalu, Szolnokdoboka m., Nyr. 14: 525., herreg, S. I. Sz. D., Kr. — a kutya: morog. Rokon a hörög szóval.

Herreg — l. Hereg.

Hím — l. Kan.

Hiliptolni — Rozsnyó, Nyr. 8: 565. — vizet habzsolva inni; a kutya módja. Tót eredetije: chlipat' = szürcsölni, Nyr. 27: 176.; chlipat' uo. 33: 564.

Hoderkutya — Kassa vidék, Nyr. 17: 238. — gazdátlan, csavargó kutya.

Hoppász — Kiskunhalas, Nyr. 15: 46. — nagy kutya.

Horgol — Nyr. 7: 286. — a kutya hangja, *mely hergelés.

***Horth** — Bszsz. — agár (szláv nyelven = *chrt*).

***Huszitni** — Kr. — uszitni, concitare canem ad latrandum, vel ad agrediendum. Vö. Uszítani.

Hütyü — Alföld — kisc fajta kutya.

Hütyü kutya — Alföld, Nyr. 13: 526. — a juhász kis kutyája, a mely megérti a hütyentést és a falkát körülfutja. Vö. Hütyentés (szarvasmarha) és Pulizni

Ihászkutya — Kemenesalja, Tsz. — juhászkutya.

Itekra† tanított eb — Sz. F. B.

Juhászeb — Sz. F. B. — Canis pastoralis.

Juhászkomondor — Miskolczi G. Egy jeles Vadkert, Lőcse 1702. p. 182. — (Canis familiaris domesticus pannonicus Hanák.) Vö. Komondor.

Juhászkutya — Lz. — erős, bundásszerű. Vö. Ihászkutya. (Canis familiaris domesticus pannonicus Hanák.)

***Kaffant** — felugató hangot ad a kutya. Vö. Kohant.

† Sajtóhiba e. h. Játékra. Melich J.

Kaffog — Palóczság, Nyr. 22 : 75.; Sárköz uo. 32 : 462.; *kaffogat*, Sorokmelléke, Vas m., uo. 22 : 144. — a kutya, ha a legyek után kapkod.

Kaffogat — l. Kaffog.

Kamasz — Bszsz., Nyr. 22 : 181. — silens (kutya).

Kan — általánosan — hím. tehát hím kutya. Vö. Bak, Bakk, Bak kutya, Kuvasz.

Kanczakölyök — szopóskutya.

Kármentő — Sirok, Heves m., Nyr. 26 : 332. — szájkosár. „Kármentőt tégy a kutya orrára.“

Keczel — Székelyf., Nyr. 23 : 103. — kutyakölyök (oláh eredetű).

***Kis eb** — Bszsz. — caniculus.

Kofó — Ormánság, Nyr. 3 : 183. — kopókutya.

Kohant — Alföld, Nyr. 14 : 191 — a kutya : felugat. Vö. Kaffant.

***Kolonc** — Alföld — keresztfa, a mit a pásztores nyakára kötnek, hogy lábát ütögetve, akadályozza a szabad mozgásban; de l. Kút is. Vö. Kölönc.

Komender — l. Komondór.

***Komondór** — általánosan — a nagy nyájak és gulyák körül nem terelő, hanem őrző és védő kutyák; fehérek, néha nagyon lompos szőrűek. Bátor, sokszor orozva maró állatok. Gömörben : komendő, Nyr. 22 : 526.; Északi szláv nyelvekben magyar elem. Vö. Zsolna, Nyr. 26 : 423; Halász I., uo. 17 : 445.; 18 : 214.; 33 : 572. Maga az állat kiveszében van.

Kresznerits szerint: „házat őrző kutya“. Vö. Juhászkomondor. A fehér, lekonyított fülű komondor megvan a kirgizeknél, honnan jó képét dr. Tuzson János botanikus hozta haza. — ***Komondór** — Kiskunfélegyháza — a mult század elején nagy hamvasszürke komondórok voltak. Rábaköz, Tsz.

***Komondor jellemzés** — Karczag — az öreg *Szilágyi* juhász így jellemezte egykori, *Vajda* nevű kutyáját: „Azt oda lehet írni akárhova, mert olyan állatot nem teremtett többet az Isten. Veres farka volt, mint a farkasé; de nem is félt a farkastól.“

Komondorozás — Orbán B., A Székelyföld stb. — A zinterebben szokásos halottakkal való beszélgetést, komondorozást és vajdagatást megtiltja (9. Katona J.) 4 : 212., Nyr. 37 : 92.

Kopó — Zsolnai tót: kopow, Nyr. 26 : 423.; magyar elem a tótban, Halász I., Nyr. 17 : 446. Erdélyi Érczhegység mőczainál: căpău, uo. 34 : 148. Kresznerits szerint nyúl v. őzfogó. Vö. Kofó.

Kopov — l. Kopó.

Kornyas — Gömör m., Nyr. 22 : 526. — sovány kutya.

Koslat — Fejér m., Nyr. 10 : 187.; Székelyföld, uo. 17 : 137.; Szürnyeg, Zemplén m., uo. 12 : 384.; *Csongrád, W. J.; Rava, Udvarhely m., J. M., koslatatnék, uo. — párosodik a kutya.

Kölök — Sz. F. B.: kölök, kölkeczke — catellus, catulus.

Kölöncz — Felső-Somogy, Nyr. 10: 190. — l. Kolonecz.

Kölykedzik — l. Kölykezik.

Kölykezik — Edvi Illés Pál, Veszprém m., Nyr. 14 : 527.; *Kölykedzik*, Rava, Udvarhely m., J.M. — az ebszuka fiát szül. Vö. Megkölykedzik, Ontoz.

Kölyök — kutya addig, a míg fogat nem változtatott. — ***Kölyök** — Ver. 17. *Catulus*; dalm. Sckylene.

Kuasz — Marczalmellék, Tsz. — kuvasz.

Kurta kutya — Dunántúl, Mtsz. I. 1254. — olyan, a melynek le van vágva a farka.

Kuss! kusti! — országos, sőt nemzetközi rászólás az ebre. Ered a franczia *coucher*-től, tulajdonképpen tehát a vaczokba, *aludni* parancsolja a kutyát; nyilván francziáskodó főurak rendén származott a peczérekre, ezektől a nép szájára, az összes nemzeti-ségekre érte, az oláhra is. A magyarságnál sokszorosán kiutasító indulatszól, ily alakban: *kuss ti ki*, a *ti* a német *dich*-től származva; de bekergető szó is: *kuss ti be*. Átvitt értelemben, az alvásról a hallgatásra s ekkor mint indulatszól „*kuss*“ = hallgass, fogd be a szádat, az emberre sértő szándékkal alkalmazva, az ebre parancsolva. A németnél is *Kusch! Maul halten* = fogd be a szádat, stb. Kusti kutya, ne ugass. Ne ugasd a gyzsajást, t. i. a fonóba jövő legényt. Rava, Udvarhely m., József Mihály tanítótól való. Vö. Si-

monyi Zsigmond, „Magyar Nyelv“ I. 125. 1889.

Kuszi — Baja, Nyr. 33: 530., Kr. — kis kutya; *parvus caniculus*.

Kutya — *Canis familiaris*. L. Kresznerits szerint nemei: komondor, kuvasz, melák, agár, vizsla, kopó, pulya. Vö. Benga, Beste, Agár, Czenk, Csibakutya, Csobán, Csöngettyű, Csontevő, Csunyétkutya, Csukel, Eb, Ebecske, Éjjeli bátor, Gabanczos, Gabanczos, Háskaugró, Házórzó eb, Hoderkutya, Hoppász, Horth, Hütyű kutya, Iháskutya, Juhászeb, Juhászkomondor, Juhászkutya, Lampos, Kuasz, Kamasz, Keczel, Kiseb, Komonder, Komondor, Köfő, Kopó, Kopov, Kornyas, Kuszi, Kutyó, Kutyu, Kutyú, Kutyúz, Kuvasz, Majorban őrző eb, Ordas, Paraczkóeb, Puli, Pulikutya, Puliszuka, Pumi, Szelendek, Szelendek eb, Taczkó, Vesnek, Vizsla; Kan és Szuka.

Kutya hangja — bangat, bankol, baunkol, berran, berreg, berrog, csaffog, csahít, csahol, dúdul, erreget, hereg, herreg, horgol, kaffog, kaffogat, kohant, kaffant, megvakkan, mörmöl, nyüszkül, nyüszög, orgonál, szükönget, szükül, tutúl, ugat, uvít, vacsog, vajdul, vakkant, vonyít, zsennyeg, bakkant.

Kutyakaparó — Petőfi — elhagyott csárda neve.

Kutyatelek — Kiskunhalas, Nyr. 15: 429. — az a hely, a hová a kutyák ganajozni járnak.

Kutyika — Eszék vid., Mtsz. I. 1263. — kutyácska. *Kutyka* — Tolmács, Nógrád m., Vác, Mtsz. 1264. — kis kutya.

Kutyó — Szlavónia, Nyr. 23: 358. — kutya.

Kutyú — Nyitra, palócz, Nyr. 28: 496.; *kutyú*, Mátyusföld uo. 17: 479., 20: 326.

Kutyu — I. Kutyu.

Kutyuska — kis kutya; Heves m., kutyusz: kis kutya; Szóke-dencs, Somogy m., Mtsz. I. 1265.

Kutyúsz — Somogy m., Nyr. 3: 181. — kis kutya.

***Kuvasz** — általánosan Balatonmell., Tsz. Csíkszentmárton, Nyr. 34: 108. — nagy kutya, kan. Avar guazi, Nyr. 31: 34. Kresznerits szerint barmot őrző kutya; megfelel a német Köternek, melynek se szeme, se foga. — **Kuvasz** Méhely szerint (Magyar Brehm, Emlősök, II. köt., 156.) egy a komondorral, tehát *Canis familiaris domesticus*. Vö. Kuasz.

Lafatol — Hont m., Nyr. 6: 232. — a kutya: vizet iszik, nyelvével habzsolva.

***Lamos** — a farkashoz igen hasonló kutya, Pápa vid. Innét Baranyában a farkast *mezei lamos*nak hívják. Tsz. 232.

Leffentyú — sok helyen — a kutyánál az oldalt lecsüngő sokszorosan habos ajak; a — Tsz. 1838. — szerint lelógó, lecsüggő p. o. a kalpag bársony leffentyúje. Tiszamelléki szó.

Lompos kutya — Debreczen, Nyr. 7: 477. — „a méknek nagy szőre, farka van“.

Majorban őrző eb — Sz. F. B. — villaticus.

Megforog — Székelység, Nyr. 28: 94. a kopó: párosodik. Vö. Forog.

Megkoslat — Rava, Udvarhely m., J. M. — párosodik.

Megkölykezik — Rava, Udvarhely m., J. M. — a kutya, macska fiat szül.

Megvaccsan — Csíkszentdomokos, Nyr. 32: 329. — a kutya: megvakkán.

Megvakkán — a kutya = vakkanásszerű hangot ad. Vö. Megvaccsan.

***Melák-kutya** — különösen széles és tátongó szájú mészaroskutya. Marczalmell., Temesköz, Mtsz. I. 1423. (L. Cz. F. IV. 429.) Kresznerits „baromfogó“. *A német Fleischerhund.

Mörmöl — Nagybégány, Nyr. 36: 431. — a kutya: morog.

***Nemen yáró** — Bszzs. — nyomon járó, malossus. Kutya.

Nöstény — I. Szuka.

***Nyakörv** — Karczag — tüskés vasörv a komondór nyakára való, hogy a farkas meg ne fojtassa; sokszor remekbejáró kovácsolás. Vö. Örv. Kiveszöben van.

Nyulászó eb, agár — Sz. F. B. — *Canis venaticus*, meliteus

leporarius. Vö. Agár; *egy a kopóval.

Nyüszkül — Fehér m., Nyr. 26: 525. — a kutya. L. Nyüszög, *Vö. Szüköl.

***Nyüszög** — Somogy m. — szüköl a kutya. Vö. Nyüszkül.

Ogár — Moldvai csángók, Nyr. 31: 87. — agár.

***Ontoz** — Bg. — kölykez, catus parit. Vö. Kölykezik.

Ordas — Alföld, Nyr. 15: 94. — komondor, farkasszörű nagy eb. Szólás: „Te Pista, hívd magaddal az ordast“.

***Orgonál** — Erdély — a kutya, farkas: vonít.

Orozba maró kutya — Székelység, Nyr. 14: 335.; Zilah, uo. 28: 284. — az alattomosan támadó.

Orozva — l. Orozba maró. *Megjegyzendő, hogy a népies alak az orozba maró.

Ölv — l. Örv.

Öly — l. Örv.

Örü — l. Örv.

Örv — Balatonmell., Tsz.; *ölv* székelység, Tsz.; *ölyv* Orbán B., Székelyföld 1: 152. (Nyr. 37: 93.); *örü* Beregszász, Nyr. 26: 523. — a nyakörv.

Paracsko eb — Sz. F. B. — Canis sagax, hajtó eb. Vö. Kopó.

Párosodás — Rava, Udvarhely m., J. M. — A kutyáról, ha rájut a párosulás azt mondják: *koslat-hatnék*; míg ez idő tart: *koslat*;

ha bevégződött: *megkoslatott*. Vö. Bagzik, Forog, Megforog, Tügzik-Bagzik.

Piszlye — Fülel, Karancs vidék, Nyr. 22: 95. — a kutya orra: ha fehér. Szarvasmarhánál piszre, lónál piszra.

Póráz — az kin az agart vezetik. Kolozsv. glossz., Nyr. 36: 366. — 1577: Copula F.³ (*Úri vadászoknál a tótból véve: *czvorka* felföldi kerülöktől való); a póráz különben a tót *kötél* = povraz.

***Puli** — l. a külön Puli-szaka-szban.

Pulya — Kreszn. — borzfogó kutya *(?).

Slid — Ung m. — rusznyák parasztvadászoknál a véryom, vad nyoma. L. Szeléndek.

Szeléndek — Sz. F. B. — Canis sagax sanguinarius anglorum, a német Bluthund, a mai magyar véreb. Canis familiaris sagax, sanguinarius.

Szeléndek — canis investigator, spürhund, ex szlad *slédnik*, boh. *slidnik*; sled in omnibus slav. dialectis est vestigium, die Spur. *Leschkâ*. Munkácsi B. a szan-szkrit *çvan*, zend, *span*-ból magyarázza. L. Slid. Nyr. 23: 185.

Szeléndek eb — Kolozsv. glossz. 1577, Nyr. 36: 173. — molosus, magnus canis. P₇, veltér, canis venaticus. Dd.₂

Szemény — a perzsa sekban = kutyaórzó (?). Nyr. 25: 271.

△**Szórféreg** — Eb agja. Nyr. 17:559.

Szuka — *Csikgyimes, W. J., csángó; Csikszentmárton, Nyr. 34:108.; Hajduszovát, uo. 24:587.; *Rava, Udvarhely m., J. M. és általában — nőtény kutya. *A puli nőtényét Kabán puliszukának mondják.

Szükönget — a kutya. Csikszentdomokos, Nyr. 32:329. — szüköl, vonít.

Szülés — a kutyánál kölykedzik, kölykezik, megkölykedzik, ontoz.

Tacsko, fűresző eb[†] — Sz. F. B. — Canis vestigator. (?)

Tutúl — Csuza, Baranya m., Nyr. 18:383. — a kutya: vonít.

Tügzik-bagzik — l. Bagzik.

Ugat — Nyr. 7:286. — a kutya rendes hangadása.

Uszítani — általános — a kutyát valakire: szólítással, biztatással ráingerelni. Vö. Huszítani.

Uvit — Garamvölgy, Nyr. 14:287.; Kóvár vidék, Ipolyvölgy, uo. 16:414.; Palóczság, uo. 22 — a kutya: vonít.

Vacsog — Csikszentdomokos, Nyr. 32:329. — vonít a kutya, ha megütik.

[†] Értsd *fürjésző* eb; Melich János. De a fürjező eb sohasem tacskó, mert ez „kötormányokban“ vadászó eb. H. O., a neve „Dachshund“ = borzeb, tehát föld alatt vadászó eb.

***Vaczok** — Karczagi karámok — a kutyáé: gödör, ráhányt náddal fedve = kutya vaczka.

Vajdúl — Barkászó, Bereg m., Nyr. 34:383. — a kutya: ha vau hangot ad.

Vakkant — Alföld, Nyr. 2:426. — a kutya: rövid hangot ad. (Az ember bakkant, ha véletlenül titkot mond el.)

Véreb — l. Szelendek.

***Vesnek** — Bszsz. — vezéreb, investigator.

***Veszettség** — Rava, Udvarhely m., J. M. — (Hydrophobia). A kutyáknak legtöbb esetben folyók, folyamok nevét adják, mert így, a nép hite szerint nem vesznek meg.

***Vizsla** — Bszsz. — clacula, odori ferarius, odori fetus, lyseitus. Az erdélyi Érczhegység mőczainál: vijla. Nyr. 34:320. Kreszn. fürjfogónak mondja. *Canis familiaris sagax avicularius.

Vonyít — Nyr. 7:286. — a kutya, l. Tutúl.

Zsenyeg — Hanva és Runya, Gömör m., Nyr. 27:524., 22:287. — a kölyökkutya: dohog.

***Zsigora** — Székelyf., Tsz. 395. — kutyák nyavalyája.

Kutya szőre.

***Avét** — Alföld — sötét, fehér szőrökkel elegyes, mintegy őszbecsavarodott. Puli szőre.

Baris — Szilágyság, Nyr. 9:181. — barna, disznó v. kutya.

Czifra — Galambok, Zala m., Nyr. 32:293. — nagyon tarka.

Fehér — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény, Nógrád m., uo.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294. Komondor szőre.

Fekete — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény uo., Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294.

Fótos — Szécsény, Nógrád m., 32:294.

Gabanczos — Gvadányi F. Not. — kutya. L. Gubanczos.

Gubanczos — Alföld — hosszúszőrű, fehér komondor, melynek szőre nemezszerűen összecsapzik. L. Gabanczos.

Hamuszőrű eb — 1728, Oklsz. Nyr. 35:118.

Homály — Hódmezővásárhely — nem fényes, bizonytalan.

Kormos — Szécsény, Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Ordas — Somogy és Zala m. — farkasszőrű, l. Zërna.

Rókaszőrű — Hódmezővásárhely — vöröses.

Szennyes — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.

Szürke — Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m. Nyr. 32:293. — szürkés.

Tarka — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294.; Szécsény, Nógrád m. uo.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.; Gyöngyös, Nyr. 32:294. Vö. Czifra.

Vörös — Alföld — rókaszinú. *Mondóka:

„Veres kutya, veres ló,
veres ember egy se jó“.

Szécsény, Nógrád m., Nyr. 32:294.; Gyöngyös uo.

Vörös — Hódmezővásárhely — Nyr. 32:294.; Galambok, Zala m., Nyr. 32:293.

Zërna — Somogy és Zala m., Nyr. 17:171. — se nem szürke, se nem barnaszínű kutya. *Ordasnak* is hívják. Hadházon *zöld kutyának* mondják s gyakran farkasnak nézik.

Zód — Hódmezővásárhely, Nyr. 32:294. — l. Zërna és Ordas.

A kutya szólása.

A farkas — és a kutya. Szilágyság:

Farkas, a hegyen:

Ki a bíró-óóóó?

Kutya, az udvaron:

ÉN; én, én, én, én, én, én!

Farkas, közeledve:

Ki a bíró-óóóóó?

Kutya, az udvaron:

Hát-hát-hát én, én, én!

Farkas, beugrik a kerítésen:

Ki a bíró-óóóóó?

Kutya, megriadva:

Nem tom, nem tom, nem nem!

Adós — Szíhalom, Borsod m.,
Nyr. 9:335.

Nagy kutya: nem adós, nem adós!
Kis kutya: meg kell adni!

Favég — ha bottal oldalba
sújtják a kutyát, azt hajtja:
Favég! favég! Nyr. 20:576. Vö.
Favíg!

Favíg — Győr m., Nyr. 7:141.
— vö. Favég.

Hagyok — Alföld. Kutyák a
tálnál.

Az evő:

Hagyok-hagyok-hagyok!

A néző:

Fene rrrrágjon meg!

Herr — Háromszék. Kutyák
a sövényen innen és túl.

Első kutya:

Hé-rrrr! ki kutyája vagy te-rrr?

A másik:

Hát te, hát te, hát te?

Heverő kutya.

Ha felkelek, ha, ha, ha!

Ha felkelek, ha, ha, ha!

Szilágyság.

Sógorr — Háromszék.

Hol jártál sógorrr?

Csontérrr!

Hány fontérrr?

Ekkor összemarakodnak.

Sopronban, Nyr. 4:88. így szól
a két kutya, ha találkozik:

Sógorr! sógorr!

Mikor összemarakodnak:

Ákár sógor, akár nem!

Kutyaszólitás.

Kutyaszólitás — Szürnyegen:
Kimenny! csiba! netú! nettu ne!

ki! kite! usz! uszusz! uszte!
rajta! csipd meg! fogd meg! aló!
utána te! rajta te! elibe! elibe
ne! A kutya ugat, vonít, vak-
kant, ordít, morog, mormog. Nyr.
10:279. — Mezőtúr: a hun-na,
harab még te... fog- még te.
Nyr. 8:144. — Hétfalu, Brassó
m.: *czújde! czújde ki! cziba ki!
kusti ki!* *A kusti a francia
*coucher*ből ered, kutyaidomitók
révén jutott a nép szájára. Nyr.
38:143. — Csíkszentmihály hivo-
gatás: Csobán: nye v. kusz-kusz-
kusz. Kergetés: Kusti nye! Nyr.
30:493. — Bajmok, Bács m.
Kutya: ne, róka, bodri ne. Nyr.
7:527. — Écs, Győr m.: *gyerejjde;*
kergetés: nem misz! uszítás:
fogd még. Nyr. 36:334.

Ahuni!! — Jászság, Nyr. 29:
47. — a. m. *czoki! csiba! si-*
pircz. Ebkergető szó: *Ahun ni!*-ból.
*Nem egy a *czoki, csiba, sipircz-*
czel, hanem uszító, figyelmeztető;
az előbbieket elkergetők.

A hun-na! — Mezőtúr, Nyr.
8:144. — hajtó, *uszító, figyel-
meztető.

Aló! Utána te! Rajta te! —
Szürnyeg, Nyr. 10:279. — *a
francia „alons“-ból idegen va-
dászszemélyzettől származik az
„alómars“-sal együtt.

Bujsz, innen — I. Kühüne.

Csibá — Nógrád, palóc —
kutyakergető szó. Nyr. 23:333.;
Kunság, Nyr. 14:526.; Abauj m.,
3:522.; Szürnyeg, 10:279.

Csiba ki! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143.; ○ Heves m., Dinnyéshát — kutyariasztó.

Csiba kutya — Mátyusföld, Tsz. — czoki kutya. Csiba, csiba te! szólítással illetik a kutyát. L. kutya szólítása kategóriában. *Ez ki- vagy elutasító.

Csípd meg — 1. Rajta.

Csobán nye — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — hívó.

Cziba el! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Cziba ki! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Czogat — Nyr. 16:11. — czogatni az ebet = elűzni.

Czoki — Tolna m., Nyr. 6:274. — a kutyák kihajtására szolgáló kifejezés: takarodj; pl.: czoki a szobából. Német *zocke*, *zogen*-ből. *Nem valószínű. Nyr. 24:105.

Czu el! Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Czújde! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — kutyaüző.

Czújde ki! — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. — kutyaüző.

Czu ki! — Rava, Udvarhely m. — hajtó szó.

Elibe! elibe ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — *mikor a jószág szökik, általános.

Fogd meg — 1. Rajta.

Fogd még — Écs, Győr m., Nyr. 23:334. — kutyauszító.

Fog-még te! — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — hajtó, *uszító.

Gyerejjde — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — kutyahívó.

Harab még te — Mezőtúr, Nyr. 8:144. — hajtó, *uszító.

Hijad-nyē — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — kutyát kergetnek vele (?).

Hudó — Székelység, Nyr. 8:474. — az ebnek mondják Háromszéken, mikor uszítják.

*Iszki — Kállay-gyűjt., Tsz. 178 — czoki, czuki! komondort elűző szó.

Juhoz v. juhosz ki te! — Kiskunhalas, Nyr. 19:334. — kutyának mondják. L. Juhoz ki né!

Juhoz ki nē! — Szeged vidékén, Nyr. 3:30. — a pásztorok e mondással csitítják kutyáikat.

Keccz-nyē! — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:327. — kutya riasztó szó; kergető szó.

Ki à fáre — Mezőszilvás, mezősegi oláh, Nyr. 37:221. — kutya kergető. Tantologia.

Ki! kite! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — kergető.

Kimenny! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — kiutasító.

*Ki! ne! — Szilágyság — kergető szó a kutyának, ha ki akarják hajtani.

Kucsu-më! — Csíkszentdomos, Nyr. 32:327. — kutyát hínak vele.

Kuczika ne! — Háromszék m., Orbai járás, Nyr. 7:190. — kutya szólítása.

***Kuczu, kuczu!** — Székelyf., Tsz. 123. — kis kutyát hívogató szó.
***Kuszu, kuszu!** — Maroszáéken.

Kus! Kusti! — NySz., Nyr. 24:301. — német *kusch! kusch dich!*-ből. Vö. Simonyi, MNy. I: 125. *Nem áll! L. Kusti ki.

Kuss ti te! — Maroszáék, Erdély, Nyr. 14:383. — ebkergető szó. L. Kuss ki te.

Kusti — Veszprém, Nyr. 6:284. — kutyakergető. *L. Kus ti ki! Rava, Udvarhely m.

Kus ti ki! — Szentgál, Nyr. 3:44. — kutyaüző. *A francia *coucher* = aludni a németen át — *Kusch dich* — a magyarba származott. Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:143. Átment az oláhok szájára, Mezőség, Nyr. 37:221.

Kusti nye! — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — kergető. L. Kus ti ki!

Kuszi! — Vas megye, Nyr. 30:99. — kis kutya hívogató.

***Kuszi le** — Vas m., Nyr. 30:99. — kutyaefektető.

Kusz-kusz-kusz — Csíkszentmihály, Nyr. 30:493. — hívó (?). *Általános uszító. Zilah, Nyr. 28:331. — kis kutyát hívó szó (?).

Kuszu, kuszu ne! — Rava, Udvarhely m. — hívogató szó.

Kutyú ne! — Fejér m., Nyr. 10:187. — így hívják a kisebb kutyát.

Kühüne! — Fehér m., Nyr. 26:525. — kutyahajtó szó.

Kühüs innen — l. Kühüne.

Kühüü — Szegszárd, Nyr. 28:430. — kutyaüző szó.

Le! — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19:190. — kutyát szólító szó, e. h.: *ne*.

Ne kuczu ne! — Rava, Udvarhely m. hívogató szó.

Nëm misz? — Écs, Győr m., Nyr. 36:334. — kutyakergető.

Ne psz, psz, psz! — Veszprém, Nyr. 6:284. — kis kutya hívó.

Ne, róka, bodri ne! — Bajmók, Bács m., Nyr. 17:527. — kutyahívó.

Netú! nettu ne! — Szürnyeg, Nyr. 10:279. — hívó.

Nosztít — Pápai Páriz I. kiad., Nyr. 31:30. — nosztítani az ebeket: hortari canes.

Puccz meg! — Abaúj m., Nyr. 33:24. — kutyauszító mondás. *Tulajdonképen: *Puccz weg!* üzd, tisztítsd el. Német.

Puj! — Baja, Nyr. 33:531. — kutyauszító szó.

Rajta! — Szürnyeg, Nyr. 10:297.

Stort! — Nagykúnság, Nyr. 16:475. *ostort* neki! Kutyariasztó szó.

Stort ki — Hajduszovát, Nyr. 26: 189. — kutyakergető szó. * = ostort ki!

Szuszú ne! — Fejér m., Nyr. 10: 187. — így hívják a kutyakölykét.

Ta né, né ta — Veszprém, Nyr. 6: 284. — nagykutyahívó.

Ta-ta! — Szentgál, Nyr. 3: 44. — kutyahívó.

Usz! uszusz! uszte! — Szürnyeg, Nyr. 10: 279. — uszító.

Űhű — Veszprém m., Nyr. 6: 284. — kutyakergető.

Puli.

A puli eredete.

III-ik tábla.

***Puli** — Alföld — a legnevezetesebb terelő pásztoreb, nyilván a magyarok középpásziái őskutyája; faj szerint megvan ma is Tibetben, Lhasszában, honnan az angolok utolsó, sikeres benyomulásuk után elhozták, l. leírását: „*British Dogs etc.*“ by *W. D. Drury*. Third edition. Pag. 630. Fig. 132, a tarka változat. Erről az öreg pásztorok hite az, hogy már az ősök hozták magokkal. A pásztorok a fajt gondosan tisztán tartják, mint a kabai öreg juhász mondta: „mer csak az az igazi puli, a kit a kanpuli puliszukán épített“. A kiváló tulajdonságok átöröklődnek s ezt a pásztorok jól tudják. Leginkább juhászok használják, mert elsőrangú nyájterelő. Harapós és hogy kárt ne tegyen a jószágban, raga-

dozófogait lereszelik, néha harapófogóval lecsipik. Ezt a tibetiek is gyakorolják s egy angol gentleman a letördelt fogakat betegeknek nézte. A czélt a magyar pásztorok, ősi soron lehozva, mutatták meg.

A Puli jegyei: — kisebb kutya, bozontos szőrözetű, feje egészben kerek; farka, füle hosszúszerű, az utóbbi felállítható; *lába bozontosan szőrös, hogy a szőr körmeit is elborítja, ez jellemző.*

Méretei: hossza 66 cm; feje-hossza 18 cm; fark (csonka) 13 cm. Vállmagasság 43·5 cm.

A Puli szőre — Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 140. — hamvas-
veres, fehér, szürke, fekete, hamuszínű, szürkés-zöldes (?). *A legigazibb szőre az „*avét*“ fekete, belevegyített fehérrel, mintha őszbecsavarodott volna — egészben kopott benyomást tesz. Bozontos szőre hosszan összezapzik s akkor földig érve takarószerűen borítja az ebet s ez még rekkenő nyári melegben sem alkalmatlan az állatnak. A képen bemutatott puli a budapesti állatkert tulajdona, lereszelt fogú, avétszörű, Szolnok tájáról való. Egészben magasabb a mostkori tibeti alaknál, melyet az angolok származási helye után „Lhassa terriernek“ neveztek el. A magasabb alakot a magyar puli nyilván a síkságon való vágatva tereléstől kapta.

Pulizni — Alföldszerte — Puli-
vala juhokat terelni. A régi betyár-
világban a pulikutyát sokszoro-
san uszították, mert félelmetes
támadó; ezt mondták „*rápulizás*“-nak. A szegedi betyárpercek-

A PULI.
A MAGYAROK ŐSI TERELŐKUTYÁJA.
AZ 596-IK OLDALHOZ.

ben a „rúpulizás“ mindig szerepel. „Az uraság nem szereti a pulizást, mer nagyon töri a jószágot“ mondta a békési számadó.

Terelés.

*Puli — Békés — Gulyás a bikáknál:

Bogár!

Erigy ára hé!

Emere!

Jól van mán!

A bika engedett.

*Puli — Békés — a bikáknál:
Brittyi!

Erigy az elejibe!

A többi mint a Bogár. Elhossa az eldobott botot. A pásztornál kettő van, hogy az egyik mindég kéznél legyen.

*Puli — Békés — Terelés:
Szárcsa!

Erigy arra hé! emerre!

Jó van mán!

A juhász fejfel mutogat.

*Puli — Juhász, Balaton-Fenék.
Czipész!

Erigy, fordíts!

A többit jelre: fejfel intés.

*Puli — Juhász, Ivád — neve
Mudi. Terelés:

Erigy!

Innen csapd meg!

Jobban hajtsad!

Jól van!

vagy: *Divat*: Hó-ó-hó az elejét fordítsd! vissza!

Puli — Hortobágy, T. M. I. —
Nagy fűben vagy gazosban:
Szárcsa! Nézz körül!

Az eb felágaskodik, körülnez és aszerint cselekszik.

A puli szótára.

Csahol — Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII:140. — *tehát nem
ugat, a csaholás emlékeztet a
kopóéra, a mikor vadat hajt.

Kapatás — Hortobágy, T. M.,
MNY. VIII:140. — a pulit szok-
tatni, tanítani jövődöbéli teen-
döire.

Arany:

Mint a juhászbojtár, a mikor ka-
[patja.
A komondor kölyköt, végigsimo-
[gatja.

—

Arany:

Én kapattam egykor fegyvert fogni
[csatán.

Pulinevek.

*Anika — Orosi puszta, Bihar.

*Bagoly — Orosi puszta, Bihar.

*Bogár — Békes.

Bojtár — Mezőtúr, MNY. VI:280.

*Brittyi — Békés m.

*Buxsi — Pusztangyalháza,
Pusztaszentmiklós. Az utóbbi he-
lyen erre terelt az eb:

Erigy csak amárúl!

Még amárább!

A többi fejintésre történt. A kampó
fölemelésére visszajött az eb.

*Czipész — Keszthely, Pusztas-
zentmiklós, Bihar m.

* **Czitrom** — Kiskunfélegyháza.
Nem terel, a juhász nehéz ustort
használ.

* **Darázs** — Ószöd.

* **Daru** — Pusztaangyalháza.

* **Divat** — Ivád.

* **Duczi** — Szeged, Csöngöle,
Hajduhadház.

* **Ficzó** — Szeged, Csöngöle,
Nagyszalonta, Mezőtúr, Karczag,
Pusztangyalháza; a szalontai erre
terelt:

Ficzó!

Ere nem amára

Eleibe teee!

A felemelt kampó visszahívta.

* **Figaur** — Kisújszállás.

* **Figura** — Karczag.

* **Fürge** — Kaba.

* **Fürgencs** — Kecskemét.

* **Gavallér** — Karczag, Pusztas-
Szanda.

* **Grigu** — Kunszentmiklós.

* **Hattyú** — Hortobágy.

Hiják — Bugac, T. M. I.

* **Huszár** — Karczag.

* **Kesely** — Karczag.

Kurrens — Mezőtúr, MNy. VI:
280.

* **Legény** — Kaba.

* **Madár** — Nagygéc, Szatmár,
Pusztabojár:

Madár! Erigy aára!

Erigy amára!

Takarogj ide!

* **Majzi** — Kecskemét.

* **Mudi** — Szeged, Csöngöle,
Ivád.

* **Pattancs** — Kecskemét.

* **Pikher** — Kisújszállás.

* **Pilé** — Pusztaszentmiklós.
Terelés:

Pilé! Erigy csak fordítsd meg!

Takarogj!

Erre visszajött.

* **Pizkos** — Karczag.

* **Ringyó** — Nagyszalonta. —
Kanász, sertésnyáját terelt.

* **Stégli** — Kecskemét.

* **Studencz** — Kecskemét.

* **Szádi** — Pusztangyalháza.

* **Számi** — Hortobágy.

* **Szárca** — Pusztangyalháza,
Hortobágy, Karczag. Az eb gyö-
nyörűen terelt.

Tee! erigy ára hátra tee!

Erigy csak amára teee!

Tee takarogj teee!

Néha:

Gyer elő teee!

* **Szolga** — Kecskemét, Pusztas-
Szanda, Szeged, Csöngöle.

* **Takaros** — Kecskemét.

* **Tunika** — Kaba.

Tücsök — Mezőtúr, MNy. VI:
280.

* **Vajda** — Karczag.

- ***Vigyl** — Karczag.
 ***Viklér** — Pusztaangyalháza.
 ***Vitéz** — Hortobágy.
 ***Zombor** — Karczag.
 ***Zsali** — Kaba.

Bajsi puli — Alföld — bajszos vállfaj, egy a „Pincs” kutyával, magyar értelemben.

A pumi.

A pumi eredete.

Pumi — túladunai rész terelő pásztorebe, sokszorosan, de hibásan az alföldi pulival viszonyítva. A pumi természetrajzi jegyei szerint kissé degenerált *pomeraniai spitz*, mely nyugatról Németország felől került magyar földre. Tudományos neve: *Canis pomeranus*; német neve: *der Pommer*, innen: *das Pommerl'* és innen *das Pummerl*, mely utóbbtól a *pumi* magyarosítás ered. Nyilván a közepkorban a behozott juhajokkal került hozzánk.

Pumijegyek — A pulinál valamivel termetesebb; feje *hosszúkás*, *hegyesdő orral*. Lábai zászlósan, hátrafelé bozontosak; a tulajdonképpeni láb rész *nem bozontos*, ezért a *körmök szabadok*. A fark *kun* korodott, *lombos*. Sokszínű.

***Pumiterelés** — Lengyeltóti — Ne te! erigy! — fogdmeg, hórd; A kutya azonnal nekivágott egy közelben levő disznónak s a farkánál fogva cibálta a pásztor felé! A pásztor azt mondta kérdésemre: „A kutya a maga eszítől tanulja a terelést.”

***Pumiterelés** — Csokonya — egy a Pulival. Erigy! Erigy eléje hé! Megeszi!! ha kárba mén a birka. Erre a puli ugyancsak neki-rugtat.

Puminevek.

- Bogár** — Balatonmell., J.
 ***Czipő** — Túl a Dunán.
 ***Figura** — Csokonya.
Friczi — Balatonmell., J.
Gonosz — Balatonmell., J.
Komót — Balatonmell., J.
Pille — Balatonmell., J.
Piszi — Balatonmell., J.
Serzi — Balatonmell., J.

Kutyanevek

Affi — Balatonmell., J., *a német Aff' (majom) diminutivuma, a német úrrendnél is gyakori.

Akármi — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Ali — Balatonmell., J.

Ami — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29: 543.; Abaúj m., Nyr. 3: 43., Balatonmell., J., *Amiczi*, Balatonmell., J. *Francia eredet.

Amidor — Dergecs, Nyr. 3: 478.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27: 480.; Balatonmell., J. Francia eredetű: *ami d'or*.

Amina — Dergecs, Nyr. 3: 478. — szukanév.

Amor — Abaúj m., Nyr. 3: 43.; Heves m., Nyr. 4: 240.;

Marczalli, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. Nn.

Annika — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Anti — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Apré — Balatonmell., J. Nn., a franczia: aprés.

Arany — Heves m., Nyr. 4:240.

Arczos — Heves m., Nyr. 4:240.

Asztalos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Azór — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abauj m., Nyr. 3:43. Idegen.

Azur — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Idegen.

Bagó — Dergecs, Nyr. 3:478.; Barándi pusztán pumikutya neve. L. még Brilla és Radi Malonyay-tárca. Ada, Bács m. Nyr. 28:480.

Bajczi — Dergecs, Nyr. 3:478.

Bajczos — Dergecs, Nyr. 3:478.

Bajsz — Balatonmell., J. — *nem a német harapósságra, hanem a bajuszra vonatkozik.

Bajusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Bakancsos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

***Balán** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya, oláhos.

Bandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abauj m., Nyr. 3:43.

Bankó — Debreczen, Nyr. 25:333. *Családnév is.

Bánom — Heves m., Nyr. 2:142. — Egy ispán nevezte Bánomnak és Kengyelnek két kutyáját, mert *bánta*, hogy *Kengyel* pusztájára jutott.

Bárány — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Barát — Dergecs, Nyr. 3:478.

Barna — Ada, Bács m. Nyr. 28:480.

Báró — Dergecs, Nyr. 3:478. Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — nagy urak.

Bársi — Érmellék, Nyr. 29:533.

Bársony — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Érmellék, Nyr. 29:533. — simaszórú. Debreczen, Nyr. 25:333. Balatonmell., J., *Orosi-pusztá.

Basa — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J. *Harta, Pest m.

Bátor — Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J.

Bazsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Béla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Belák — Hatod, Háromszék m., *szláv eredetű = fehéres.

Bella — Szaboles, Baranya m., Nyr. 29:543. Nn.

Berettyó — Újtelektanya, Nyiregyháza. Nyr. 31:535.

Berkes — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. Családnév is.

Betyár — Gyergyó, Nyr. 34:261.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Halogy, Vas m., Nyr. 26:143. Vadászeb neve. S. I. XII. *Betyár*, Dergecs, Nyr. 3:478.

Bíbicz — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Bígle — Érmellék, Nyr. 29:533.

Biki — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Bikszli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Volta-képen: pikszli, különben a német Búchse diminutívuma.

Bimbó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Bíró — Dergecs, Nyr. 3:478.

Biszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. *Német eredetű.

Blakk — Heves m., Nyr. 4:240. Angol eredetű, de sokszor fehér ebnek adva, magyar kiejtéssel.

Bleck — Balatonmellék, J. *Német.

Bocskor — Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Bod — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodré — Debreczen, Nyr. 25:333. — ritkán.

Bodri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Hont m., tót, Nyr. 29:332.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Hanthazán, Lányi B. Nyr. 36:429.; Kreszn. 1831. Juhászeb neve, S. I., XII.; Balatonmell., J.

Bodris — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Bodrog — Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Bodros — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — kenderszórú.

Bogár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333.; Heves m., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.

Bohó — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Bojtár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Heves m., Nyr. 2:142. *Puszta-Szanda.

Bojtos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. *Kisújszállás.

Bokhél — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Bokos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Bokrász — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

***Bolán** — Vacsárcsi, Csík m. — oláhos.

Bóni — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Borzas — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Kresznerics, 1831 : juhászeb neve. S. I. XII.

Boszora — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Brandi — Dergecs, Nyr. 3 : 478. — németes.

Brikk — Balatonmell., J. — németes.

Brilla — Bárándi-pusztán — pumikutya neve. Lásd még Bagó és Radi. Malonyay-tárca.

Bugár — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.

Bugyusz — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Buhti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Ny. 31 : 535.

Buhto — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Buksi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43.; *Pusztangyalháza — puli. *Mezőkövesd — komondor.

Bukszli — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. Vö. Bikszli.

Bundás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239. — székely; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — tömötszórú. Göllniczvölgyi németeknél, Nyr. 37 : 102.; Uo. Nyr. 25 : 299.; Árvamegyei tótoknál, Nyr. 25 : 507.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.; Kisujszállítás, Nyr. 38 : 287.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.; Kresznerics, 1831 : juhászeb neve.; S. I. XII.; Balatonmell., J. — **Bundaš** — Erd. Érzhegység, mőczok, Nyr. 34 : 148.; Hont m., tót, Nyr. 29 : 332. — **Bundás** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Bundi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Balatonmell., J.

Bundsi — Sellye, Somogy m., Nyr. 26 : 143.

***Bunkó** — Pusztangyalháza, — puli.

Burcsi — Gyöng, Tolna m., Nyr. 25 : 288.

Burkus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Gyergyó, Nyr. 34 : 261.; Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43.; Ada, Bács

m., Nyr. 28:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Buro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Busa — Dergecs, Nyr. 3:478.

Buszor — Dergecs, Nyr. 3:478.

Czepedli — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás. *Gyakori volt, mikor a „Zepperl Polka“ nevű táncz divott.

Cézár — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Balatonmell., J.

Ciprus — Érmellék, Nyr. 29:533.

Csákó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csárdás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Écs, Győr m. (*Czepedli* [l. o.] mintájára, tánczról), Nyr. 36:333.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 4:240.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Császár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csatro — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csemege — Debreczen, Nyr. 25:333.

Csendőr — Újtelektanya, Nyiregyháza 31:535.

Csésze — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535.

Cseszku — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Csicsa — Balatonmell., J. *Czigány.

Csípd meg — Szürnyeg, Felső-Zemplén. Tiszavidék, Nyr. 10:278. — **Csípd még** — Écs, Győr m. (L. még Fogd még és Szaggasz szíjjé. Mindhárom egy emberé volt.) Nyr. 36:333.

Csisi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Csizmár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. Tót = csizmadia.

Csobán — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38:239.; *Selye, Marostorda m., juhászkutya; *Hatod, Háromszék m.

Csonka — l. Tsonka.

Csontos — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Csordás — Dergecs, Nyr. 3:478.

Csósz — Abaúj m., Nyr. 3:43.

***Csuli** — Vacsárcsi, Csik m.

***Csurukló** — Hortobágy.

Csuti — Balatonmell., J.

Czicza — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. — Különbön macska szólítása.

Czifra — Pócsfalva, Kisküüllő m., Nyr. 38:239.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. Morvaország. Valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37:102. Heves m., Nyr. 4:240.; Sellye, Somogy m., Nyr. 26:143.

Czigán — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Czigány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.; Écs, Győr m. (fekete), Nyr. 36:333.; Heves m., Nyr. 4:240.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.; Balatonmell., J.; *Karczag.

Czili — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. *Inkább macskanév.

Czingi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — inkább macskanév.

Czinke — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Balatonmell., J.

Czipó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Czirmos — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239. — *inkább macskanév.

Czitrom — Dergecs, Nyr. 3:478.; Heves m., Nyr. 2:142.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Czitron — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Czuki — Dergecs, Nyr. 3:478.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. *Németes a cukor diminutívuma.

Czukor — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Czukrász — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Czurhó** — Bugaczmönostor — egy a ringyóval.

Danák — Halogy Vas m., Nyr. 26:143.

Darázs — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Szaboles, Baranya m., Nyr. 29:543.; *Somogyöszöd — pulinév.

***Daru** — Pusztangyalháza — puli.

Dervet — Kresznerics, 1831, S. I., XII.

Dezső — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Diánna — Dergecs, Nyr. 3:478. Nn.

Didó — Abauj m., Nyr. 3:43. *Nn.

Dili — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Divát — Heves m., Nyr. 2:142.; *Pusztá-Szanda — puli.

Dobos — vadász nevé. S. I. XII.

Dobsi — Abauj m., Nyr. 3:43.

Dodi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

***Doktor** — Kisújszállás.

Dolfi — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

***Dolyván** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya.

Dominó — Abauj m., Nyr. 3:43.

Don — Érmellék, Nyr. 29:533. *Nn.

Dongó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Dráva — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480., 30:532.

Dreifus — Kisújszállás, Nyr. 38:287. Újabban, *a hírhedt francia perből véve.

Drúnyó — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Dudás — Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43. Vadászeb neve, S. I., XII.

Duna — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Écs, Győr m. (folyó), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Gölniczvölgyi németeknél, Nyr. 37:102. uo. Nyr. 25:299.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. Kresznerics, 1831. Juhászeb neve, S. I., XII., Nyr. 30:532.

Duncsi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj, Nyr. 3:43.

Duni — Debreczen, Nyr. 8:476.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Ezüst — Heves m., Nyr. 2:142.

Facsar — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás.

Fakó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fanikó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Fari — Kresznerics, 1831, S. I., XII. Juhászeb neve.

Farkas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Kreszn. 1831, Juhászeb neve. S. I., XII.

***Favég** — Hatod, Háromszék m. — hangelem is.

Fecske — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.

Fényes — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Ficzi — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.

***Ficzko** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Debreczen, Nyr. 8:476.; Ada Bács m., Nyr. 28:480. *Pusztangyálháza, puli. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Fidél — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. Nn.

Fider — Dergecs, Nyr. 3:478.

Fidi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Balatonmell., J. Nn., a latin fidestől véve.

Figé — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Figura — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Filkó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

- Fillér** — Balatonmell., J.
- Filokszer** — Balatonmell., J.
*A filloxeravész óta.
- Fináncz** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. Balatonmell., J.
- Fincsi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535.
- Findsa** — Debreczen, Nyr. 25 : 333. — kicsiny alakjáról.
- Fini** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Finom** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Firász** — Dergecs, Nyr. 3 : 478.
- Fircz** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.
- Firdik** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — Fridrik helyett.
- Fisák** — Csikszentgyörgy. Nyr. 9 : 431.
- Fitying** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.
- Fityor** — Balatonmell., J.
- ***Flóra** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43. Felszedett, nn.
- Fodmek!** — Morvaország — valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37 : 102. L. Fogdmeg.
- Fogas** — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.
- Fogdmeg** — Szürnyeg, Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278. —
- Fogd még** — Écs, Győr m. (L. még Csípd még és Szaggasz szíjjé. Mindhárom egy emberé volt). Nyr. 36 : 333. — **Fogd még** — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.
- Foglász** — Dergecs, Nyr. 3 : 478.
- Fogsz** — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.
- Fordices** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Forint** — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.
- Fortuna** — Abauj m., Nyr. 3 : 43. Felszedett név.
- Fótos** — Heves m., Nyr. 4 : 240.
- Friczi** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Frufrú** — Dergecs, Nyr. 3 : 478. — felszedett név; nyilván az egykor divatos Fru-fru hajviselet után.
- Fujú** — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.
- Furáki** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.
- Furoja** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tulajdonképen a tót *Fujora*.
- Futykora** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.
- Füles** — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nagyfülű. Balatonmell., J.
- Fülök** — Debreczen, Nyr. 25 : 333. — nagy füléről kapta.
- Fűrész** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Fürge — Érmellék, Nyr. 29: 533.; Debreczen, Nyr. 8: 476.; Abaúj m., Nyr. 3: 43.; Kisújszállás, Nyr. 38: 287., Balatonmellék, J.

Fürgencz — Dergecs, Nyr. 3: 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.

Füstös — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Fütyencs — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék. Nyr. 10: 278.; Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. — tréfás.

Fütyöri — Debreczen, Nyr. 25: 333.

***Gallér** — Békés — fehér komondor.

Garajczár — Debreczen, Nyr. 25: 333. — a német Kreuzerből.

Garas — Érmellék, Nyr. 29: 533.

Gatyás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gavallér — Heves m., Nyr. 2: 142.; Kisújszállás, Nyr. 38: 287.

Gigedli — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29: 543. — felszedett, a német Gigerl gúnynévből.

Gitár — Debreczen, Nyr. 8: 476.; Dergecs, Nyr. 3: 478. — Valamikor, a zongora előtti időben széles körben kedvelt hangszer.

Gitni — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.

Gojó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gojtán — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Gonosz — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29: 543.

Gróf — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Göndör — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Gyanakszi — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Gyikos — Dergecs, Nyr. 3: 478.

Gyilkos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.; Debreczen, Nyr. 25: 333.: *Mándok, Szabolcs m.

Gyöngyös — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29: 543.; Dergecs, Nyr. 3: 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30: 255.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26: 143.; Vadászeb, S. I., XII.; Balatonmellék, J.; *Vacsárcsi, Csik m.

Gyönyörű — Lányi B., Hantaháza, Nyr. 36: 429.

Győztes — Dergecs, Nyr. 3: 478. — aligha népies.

Gyugel — Ada, Bács m., Nyr. 28: 480.

Gyugó — Ada, Bács m., Nyr. 27: 384.

Gyúszú — Écs, Győr m., Nyr. 36: 333. — apró.

Hajdu — Abaúj m., Nyr. 3: 43.

Hajós — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31: 535.

Hálgas — Árva m. tót, Nyr. 25: 507.

- Hallodé** — Dergecs. Nyr. 3:478.
- Hangász** — Abaúj m., Nyr. 3:43; Dunántúl Malonyai. „Mer' hogy mindegyre muzsikál.“
- Harczos** — Kisújszállás, Nyr. 38:287.
- Harmat** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Hatos** — Halogy, Vas m., Nyr. 26:143.
- Hattyú** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Érmellék, Nyr. 29:533.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Sellye, Somogy, Nyr. 26:143. — Balatonmell., J. *Pusztaszentmiklós, Bihar m., komondor, *Hortobágy.
- Héjas** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Héki** — Dergecs, Nyr. 3:478. — a Hektor kicsinyített alakja.
- Hektor** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.; Dergecs, Nyr. 3:478.; *Hektor* Écs, Győr m. (?), Nyr. 36:333.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.; Balatonmell., J.
- Helló** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Helyés** — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.
- Herkules** — Abaúj m., Nyr. 3:43. — Nn.
- Hésó** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Hicsár** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Hogyélsz** — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.
- Holahó** — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.
- Holló** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Heves m., Nyr. 2:142. — (tisza fehérszínű kutya neve). Néphumor.
- Horgás** — Heves m., Nyr. 2:142.
- Hundi** — Debreczen, Nyr. 8:476. — A német Hund kicsinyítője.
- Húpász** — Debreczen, Nyr. 25:333.
- Hurka** — Hantháza, Nyr. 36:429.; Lányi B.
- Huszár** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 2:142.; Debreczen, Nyr. 25:333. (erős volt); Marczali, Somogy m. 1874., Nyr. 27:480.
- Ijeszsz** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Ikszli** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — felszedett.
- Imre** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Indiccs** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Iri — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Jedző — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Jegyző — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Jogász — Balatonmell., J.

Juno — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Kabát — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Kabilku — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *tót = Kobilka = kis kancza.

Kaczabány — Ada, Bács m., Nyr. 28:480. Tulajdonképen „kaczabojka“, felöltő a mult század első felében; női viselet.

Kaczi — Dergecs, Nyr. 3:478.

Kadarc — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Kadarka — Balatonmell., J. — szőlőfaj.

Kadét — Hantháza, Nyr. 36:429., Lányi B.

Kakuk — Balatonmell., J.

Kalács — Dergecs, Nyr. 3:478.

Kálmán — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kamilla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480. — felszedett név.

Kánész — Érmellék, Nyr. 29:533. — gúnyolódó.

***Kántor** — Kisújszállás.

Kánya — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Kaprál — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — *Káplár, a kaprol a tót forma. Különben a latin-német Corporaltól ered.

Kardos — Heves m., Nyr. 2:142.

Káró — Dergecs, Nyr. 3:478.; Balatonmell., J.

Kasztor — Abauj, Nyr. 3:43. — felszedett név.

Katisz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535,

Katona — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Katyicza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Káv — Dergecs, Nyr. 3:478.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

***Kebek** — Bugaczmönstör — ab „Geh' weg“; reminiszcenzia az elnyomatás idejéből.

Kecská — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Kecske, tótosan; tót neve *Koza*.

Kecske — Dergecs, Nyr. 3:478.

Kehes — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27:480.

Kengyel — Heves m., Nyr. 2:142. L. a Bánom kutyanévhez fűzött jegyzetet.

Kesej — Debreczen, Nyr. 8:476.; Heves m., Nyr. 2:142.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Kesely — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kiaz — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kicsiny — Balatonmell., J.

Kikérdi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kirolin — Debreczen, Nyr. 25 : 333. Helyesen: „Krinolin“, a második francia császárság alatt divott. Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kivagy — Kriza: Vadr. 391.

***Kivigyáz** — Karczag.

Klak — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Klapecz — Balatonmell., J. — *A tót „chlapecz“ = fiú.

Kóbi — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. — Balatonmell., J.

Kocsma — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kójó — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384.

Kokett — Dergecs, Nyr. 3 : 478. Balatonmell., J.

Kolbász — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Komondor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kondász — Pócsfalva, Kis-küküllő m., Nyr. 38 : 239.

Kondor — Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Kopó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Korhel — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kormány — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kormos — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Écs, Győr m. (feketés), Nyr. 36 : 333.; Kresznerics, 1831, juhász nevé, S. I., XII.; Balatonmell., J.; *Kisújszállás.

Korti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kosár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Köri — Debreczen, Nyr. 25 : 333.

Körös — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Krampusz — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Kuhár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tót = szakács.

Kulú — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kumindás — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Kurázs — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Marczali, Somogy m., 1874, Nyr. 27 : 480.

Kurencz — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Kurta — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — vadász nevé, S. I., XII.

Kurtás — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Kurva — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Kuszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Kut'a — Morvaország, Nyr. 37:102. — valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján került oda.

Kuti — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kutler — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Kutra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kutyus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Kürtös — Dergecs, Nyr. 3:478. — vadászeb, S. I., XII.

Labancz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Laksi — Abaúj m., Nyr. 3:43.

Láló — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.

Lantos — S. I., XII. — vadászeb neve.

Lapadúr — Bugacsz, T. M. I. — komondor.

Lapaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tót = fogjad.

Lappancs — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Lapsi — Gyöng, Tolna m., Nyr. 25:288.

Ledi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — angol eredetű: Lady. Dergecs, Nyr. 3:478.

Legény — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Karczag.

Lengenád — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Lengyel — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lepka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — *tótosan a lepke.

Lepke — Dergecs, Nyr. 3:478.; Forróéncs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Lepsi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lézsák — Dergecs, Nyr. 3:478.

Libincs — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Lili — Abaúj m., Nyr. 3:43.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — nn.

Linda — Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — nn.

***Linka** — Selye, Maros-Tordam.

Lion — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J. — felszedett név.

Liter — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.

30:255.; Balatonmell., J. — újkeletű, a mióta a liter törvényes mérték.

Lityko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Livona — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

***Lobán** — Hatod, Háromszék m.

Lompos — S. I., XII.

Lord — Balatonmell., J. — nn.

Lotyó — Heves m., Nyr. 4:240.

Lucskos — Debreczen, Nyr. 25:333.

Luki — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — ismeretlen szó, tréfás is.

***Luklencz** — Karczag.

Lulus — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Lump — Dergecs, Nyr. 3:478.

Lüktör — Dergecs, Nyr. 3:478.

Madár — Dunántúl — Malonyay.

Magra — Nyr. 30:532. — Olaszországban, folyó. Katona-soron juthatott.

Magyaró — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Majom — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Makszi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Debreczen, Nyr. 25:333.; Balatonmell., J.; *Mezőkövesd — komondor. Gúnyolódó.

Maros — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239. és 30:532.; Csík-szentgyörgy, Nyr. 9:431.; Kis-újszállás, Nyr. 38:287.; Kresznerics, 1831. — juhászeb neve. S. I., XII. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Marus — Ada, Bács m., Nyr. 28:480. — Maros.

Massz — Dergecs, Nyr. 3:478.

Maszinó — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Matrecz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Mátrész — Dergecs, Nyr. 3:478. — Maitresse, felszedett név.

Mazurka — Forróencs, Abauj Nyr. 28:422. — Lengyeles tánc, a mult század derekán.

Mécses — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Medve — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — Kreszn. 1831. Juhászeb neve, S. I., XII.

Méglész — Dergecs, Nyr. 3:478.

Melák — Akad Tsz., Nyr. 28:444—447. — kutyafaj, Pethő Gyula szerint: 1. francia szó Mélac generálisról; a rajnamenti Pfalziak gyűlöletéből ered. 2. pusztán *kutyánév* stb.

Ményecske — Dergecs, Nyr. 3:478.

Mérges — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

Miaz — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

- Miczi** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Mi gongya rá** — Debreczen, Nyr. 25:333.
- Miklós** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Mindegy** — Balatonmell., J.
- Minevë** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Mingyá még lesz** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Mira** — Dergecs, Nyr. 3:478. — nn.
- Mirád** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Mirza** — Balatonmell., J.
- Misi** — Abaúj m., Nyr. 3:43. Balatonmell., J.
- Miska** — Abaúj m., Nyr. 3:43.
- Misz** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Miszili** — Écs, Győr m. (ismertlen; tréfás ért.), Nyr. 36:333.
- Miszler** — Pócsfalva, Kisküllő m., Nyr. 38:239. — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Mitér** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Mitlát** — Hol ?, Nyr. 7:441.; Dergecs, Nyr. 3:478. — **Mitlátsz** — Kriza, Vadr. 391.
- Mitvisz** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — **Mitvissz** — Kriza, Vadr. 391., Balatonmell., J.
- Mivelélsz** — Kriza, Vadr. 391.
- Mizörög** — Hol?, Nyr. 7:441., Dergecs, Nyr. 3:478. — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Mocskos** — Debreczen, Nyr. 25:333.; Ada, Bács m., Nyr. 27:384.; Kreszn. 1831. — juhász név, S. I., XII. Pusztahantháza. Nyr. 36:429.
- Móczér** — Écs, Győr m., Nyr. 36:333.
- Módi** — Heves m., Nyr. 2:142.
- Mókus** — Heves m., Nyr. 4:240.
- Mopsz** — Abaúj, Nyr. 3:43. — felszedett név.
- Morva** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Abaúj, Nyr. 3:43.
- Morzsa** — Heves m., Nyr. 2:142. — kis kutya neve. — **Morsa** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26:231.
- Mozók** — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431. — *Hatod, Háromszék m.
- Muki** — Debreczen, Nyr. 25:333. — Nepomuki Szt. János beczézője.
- Murcsi** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Muszka** — Gyergyó, Nyr. 34:261.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.
- Narancs** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Heves m., Nyr. 4:240.
- Nëgro** — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543.

- Negró** — Abaúj, Nyr. 3:43.
- Nëm az** — Écs, Győr m. — Tréfás. Az ilyennek gazdája kérkedni szokott, találják ki kutyája nevét, s a találgatókat letromfolja mindig evvel: *Nëm az!* Nyr. 36:333. — **Nemaz** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Balatonmell., J.
- Nemulass** — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.
- Nero** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Abaúj, Nyr. 3:43.; Heves m., Nyr. 4:240.; Balatonmell., J.
- Nevers** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Nincs más** — Écs, Győr m. (tréfás), Nyr. 36:333.
- Nitu** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Nossza** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Nyikkancs** — Szürnyeg, felső Zemplén, Tiszavidék, Nyr. 10:278.
- Nyitag-Inag** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — gulyás kutyája.
- Nyitra** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Ordas** — Debreczen, Nyr. 25:333. Kreszn. 1831. — juhászeb neve. S. I. XII.
- Oszkár** — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. — felszedett név.
- Ölves** — Csíkszentgyörgy, Nyr. 9:431.
- Pagát** — Abaúj m., Nyr. 3:43. — A tarokk-kártya egyese.
- Palotás** — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.
- Pandár** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Pandúr** — Abaúj m., Nyr. 3:43.
- Panni** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Paradé** — Balatonmell., J.
- Parányi** — Kisújszállás, Nyr. 38:287.
- Paraszt** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.
- Parázs** — Balatonmell., J.
- Parisli** — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.
- Parni** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Paulina** — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480.
- Pender** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — *pendel.
- Pengő** — Dergecs, Nyr. 3:478.
- Pepesz** — Balatonmell., J.
- Peres** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.
- Pésza** — Dergecs, Nyr. 3:487.
- Peszku** — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255. — *a tót pes = kutya diminutívuma.
- Péták** — Dergecs, Nyr. 3:478.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.
- Péter** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Petyko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Piczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Érmellék, Nyr. 29 : 533. ; Heves m., Nyr. 2 : 142. ; Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. ; Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Piczin — Dunántúl, Malonyay. — **Picziny** — Balatonmell., J.

Piczula — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239. — Az erdélyi részben a „hatos“ utóbb 10 krajczár, most 20 fillér.

Pikk — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543., nn.

Piksi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Piktor — Debreczen, Nyr. 8 : 476. ; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Pille — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Pincsi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543. ; Dergecs, Nyr. 3 : 478. ; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — A faj.

Pincze — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Pinczér — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Pindsi — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Pinzi — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480.

Pirczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Piri — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Pista — Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28 : 422.

Piszi — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480.

Piszkos — Kreszn. 1831. — Juhászeb neve. S. I. XII.

Piszli — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. — A német : Bisschen.

Piszipirádé — Debreczen, Nyr. 8 : 476.

Pisztoly — Heves m., Nyr. 2 : 142.

Plevna — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Az orosz-török háború híres vára.

Plimi — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.

Plutó — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480. — Felszedett.

Plútó — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. — Felszedett.

Polluksz — Abaúj m., Nyr. 3 : 43. Felszedett.

Pompás — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Pongó — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Portás — Balatonmell., J.

Prezent — Dergecs, Nyr. 3 : 478. — Felszedett név.

Puczi — Hantháza, Nyr. 36 : 429., Lányi B. — **Pucsz** — Balatonmell., J. — Uszító szó.

Pudel — Nyr. 30:532. — Felszedett név.

Pujdi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Puli — Debreczen, Nyr. 8:476.; Kisújszállás, Nyr. 38:287. — ha nem is faj szerint Puli. Vö. Puli. Hantháza, Lányi B., Nyr. 36:429.

Pumi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.; Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27:480. — Ha nem is faj szerint az. Vö. Pumi.

Puni — Debreczen, Nyr. 8:476. — *tótos változat.

Punyöc — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Purczi — Abaúj m., Nyr. 3:43. — A bukfenczező galamb után.

Purdé — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38:239.; Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Putra — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Pücsök — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Rabló — Abaúj m., Nyr. 3:43. — *Mándok, Szabolcs m.

Radi — Bárándi pusztán pumikutya neve. L. még Brilla és Bagó. Radi *Ratiborból* rövidítve. Egy herczeg neve volt, meg olvasmányban is látta Tüttő Gyuri. „Komótos nevet kerestem nekijök (t. i. Bagó, Brilla és Radi), hogy röviden kajáthassam, de minden

jött-ment ne tanulhassa el oly könnyen.“ Malonyay-tárcaza.

Rajkó — Dergecs, Nyr. 3:478.; Forróencs, Abaúj m., Nyr. 28:422.

Rajna — Debreczen, Nyr. 8:476.; Dergecs, Nyr. 3:478.; Abaúj m., Nyr. 3:43.; Balatonmell. J., Nyr. 30:532.

Rajta — Dergecs, Nyr. 3:478., Morvaország.—Valószínűleg kóbor oláh pásztorok útján. Nyr. 37:102.; Abaúj m., Nyr. 3:43. *Karczag.

Rencs — Dergecs, Nyr. 3:478.

Reno — Nyr. 30:532. — Olaszországban (folyó).

Revolva — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. — tótosan revolver helyett.

Rigó — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Rigú — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Rika — Kisújszállás, Nyr. 38:287.

Rikkancs — Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38:239.; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.

Ripitus — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38:239.

Róka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Rókus — Balatonmell., J.

Rózsa — Dergecs, Nyr. 3:478.

Röppencs — Nádasd, Vas m., Nyr. 26 : 143.

Rütyü — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Sajó — Nyr. 30 : 532. ; Kreszn. 1831., juhászeb neve. S. I., XII. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Szürnyeg, Felső Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 : 278. ; Balatonmell., J. ; Écs, Győr m., (folyó), Nyr. 36 : 333. ; Debreczen, Nyr. 25 : 333. — **Saró** — Óverbász, bácskai sváb. Nyr. 26 : 231. — Sajó helyett.

Samu — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Heves m., Nyr. 4 : 240.

Sántás — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535.

Sanyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sárgo — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — tótos.

Sárkány — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sebes — Abauj m., Nyr. 3 : 43.

Selyem — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Sember — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m. Göcsej, Nyr. 30 : 255.

***Sibugyli** — Orosi-pusztá.

Sintér — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Sió — Balatonmell., J.

Sipos — vadászeb neve. S. I. XII.

Sipsz — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Sityú — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.

Slézinger — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Slifik — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Son — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Strom — Nyr. 30 : 532. *Csak a tót fa = Strom lehet.

Struczi — Abauj m. 3 : 43.

Subri — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. ; Balatonmell., J.

Sudár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

***Sugár** — Orosi-pusztá.

Suhaj — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Suhancz — Balatonmell., J.

Suszter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

***Suttyó** — Karczag.

Sündöri — Nyr. 25 : 333., Debreczen — mivel mindég az ember mellett sündörög, gazdája mellé húzódik.

***Sürgöny** — Pusztá-Szanda — új magyar.

Szabó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. ; Dergecs, Nyr. 3 : 478.

***Szádi** — Pusztáangyalháza — kutyánév = „báméskodó, hogy az álla is leesik“. Pulinév.

Szaggasz szíjjé — Écs, Győr m. (L. még Csípd még és Fogd még. Mindhárom egy emberé volt.) Nyr. 36:333.

Szagó — Dergecs, Nyr. 3:478.

Szálkás — vadászeb neve. S. I. XII.

***Számi** — Hortobágy.

Szamos — Szürnyeg, Felső-Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278.; Kreszn., 1831: juhászeb neve. S. I. XII.; Nyr. 30:532.

Szára — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

***Szárcsa** — Pusztangyalháza — puli. *Hortobágy.

Szarvas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535. *Kisújszállás.

Száva — Csikszentgyörgy, Nyr. 9:431.; Szürnyeg, FelsőZemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10:278. és 30:532.

Szegfű — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26:143.

Szellő — Forróenes, Abaúj m., Nyr. 28:422.; Balatonmell., J.

Szelma — Balatonmell., J.

***Szikra** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya.

Szikszó — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szippancs — Dergecs, Nyr. 3:478.

Szitok — Balatonmell., J.

Szivar — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.

30:255.; Heves m., Nyr. 2:142.; Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

***Szokolan** — Selye, Marostorda m. — juhászkutya.

Szolga — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Szomszéd — Ada, Bács m., Nyr. 27:384.

Szotyka — Dergecs, Nyr.3:478.

Szultán — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — nagy úr. Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480. Felszedett név.

***Szulya** — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szulyka — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Szuntyi — Écs, Győr m., Nyr. 36:333. — tréfás.

Szutykos — Ada, Bács m., Nyr. 28:480.

Szvangáli — Kisújszállás, Nyr. 38:287. — felszedett.

Tábla — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31:535.

Taki — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31:535. — „olyan“, tót.

Taláddé — Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29:543. — találd el!

Taládi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30:255.

Talát — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27:480.

Tallér — Pusztabedeg, Tolna m., Nyr. 29:543.

Talpas — Pócsfalva, Kiskü-
küllő m., Nyr. 38 : 239.; Abauj m.,
Nyr. 3 : 43.; Heves m., Nyr. 4 :
240.; Debreczen, Nyr. 25 : 333.;
Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480. —
juhászeb. S. I. XII.

Tambur — Kissziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30 : 255.; Marót-puszta, Somogy
m., Nyr. 26 : 480. — katonaságtól.

Tamfi — Ada, Bács m., Nyr.
28 : 480.

Tanár — Kissziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30 : 255.

Tanti — Kissziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30 : 255. — a német néni =
Tante.

Tányér — Kissziget, Ortaháza,
Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr.
30 : 255.

Tara — Újtelektanya, Nyiregy-
háza, Nyr. 31 : 535.

Tarka — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.; Hont m.,
tót, Nyr. 29 : 332.; Debreczen, Nyr.
25 : 333.

Tatár — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tatros — Csikszentgyörgy, Nyr.
9 : 431.

Tebro — Nyr. 30 : 532. — Olasz-
országban folyó.

Tékla — Dergecs, Nyr. 3 : 478.
felszedett.

Tenger — Balatonmell., J.

Tenger — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Terno — Pusztabedeg, Tolna
m., Nyr. 29 : 543.

Tiglicz — Dergecs, Nyr. 3 :
478. — a német Stiegliz; ma-
gyaros csonkítás.

Tigris — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.; Hétfalu,
Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Sza-
bolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.;
Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Écs, Győr
m. (erős), Nyr. 36 : 333.; Kisszi-
get, Ortaháza, Hernyék, Zala m.,
Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Abauj m.,
Nyr. 3 : 43.; Marczali, Somogy m.,
1874, Nyr. 27 : 480.; Nádasd, Vas
m., Nyr. 26 : 143.

Tirág — Balatonmell., J.

Tisza — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535.; Gyergyó,
Nyr. 34 : 261.; Hétfalu, Brassó m.,
Nyr. 38 : 239.; Csikszentgyörgy,
Nyr. 9 : 431.; Szürnyeg, Felső-
Zemplén m., Tiszavidék, Nyr. 10 :
278.; Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kis-
ziget, Ortaháza, Hernyék, Zala
m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Heves
m., Nyr. 2 : 142.; Göllniczvölgyi
németeknél, Nyr. 37 : 102.; Uo.,
Nyr. 25 : 299.; Ada, Bács m., Nyr.
28 : 240.; Kisújszállás, Nyr. 38 :
287.; Nádasd, Vas m., Nyr. 26 :
143.; Selye, Somogy m., Nyr.
26 : 143.; Hantháza, Lányi B.,
Nyr. 36 : 429.; Kreszn., 1831 : ju-
hászeb neve. S. I. XII., vadászeb,
uo.; Balatonmell., J.; Nyr. 30 :
532.; *Vacsáresi, Csik m.

Tiszi — Újtelektanya, Nyir-
egyháza, Nyr. 31 : 535. — a
Tisza diminutívuma, de tótul „te
vagy“ is.

Tócsa — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Tolyik — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Torzas — Kreszn. 1831. — juhászeb neve. S. I. XII., juhászeb neve.

***Tömös** — Kisújszállás.

Töpörtyű — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429.

Török — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. — nagy úr.

Trézi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Trilby — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. — *újabban felszedve.

Trinó — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tsonka — vadászeb neve. S. I. XII.

Tubák — Debreczen, Nyr. 25 : 333.

Tuczi — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Túczka — Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Tukszi — Pócsfalva, Kisküüllő m.. Nyr. 38 : 239.; Uri, Pest m. Vevér E. szób. közl.

Tunika — Heves m., Nyr. 4 : 240. — Női öltözet része a XIX. században.

***Turkuj** — Selye, Marostorda m. — juhászcutya, oláhos név.

Tutyi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Tüske — vadászeb neve. S. I. XII.

Tvityi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Tyirajs — Hantháza, Lányi B., Nyr. 36 : 429. L. Tyras.

Tyras — Nyr. 30 : 532. — A Dnyeper régi orosz neve. Bismarck óriási kutyájának neve, melynek nagy hire volt.

***Tyukherr** — Mándok, Szabolcs m.

Úrfi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Vadas — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Debreczen, Nyr. 8 : 476.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Balatonmell., J.

Vadász — Dergecs, Nyr. 3 : 478.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43.; Árva m., tót, Nyr. 25 : 507.; *Bugaczmónostor.

***Vajda** — Karczag — komondor neve.

Valami — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Valdi — Balatonmell., J. — a német Waldmann kicsinyítője.

Valdman — Balatonmell., J. — német. Vö. Valdi.

Váttma — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255. — Waldmann, rontva.

Veddrád — Marczali, Somogy m., 1874. Nyr. 27 : 480.

Verbin — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Verbunk — Balatonmell., J.

Veres — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Vezér — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Szabolcs, Baranya m., Nyr. 29 : 543.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Abaúj m., Nyr. 3 : 43.

Vezir — Árva m., Nyr. 25 : 507. — tót.

Vicze — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Vidra — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Abaúj, Nyr. 3 : 43.; Kreszn. 1831 — juhászeb neve. S. I., XII.

Vigécz — Balatonmell., J. — különösen a kereskedelmi utazók nyomán vált fogalomná és terjedt el országszerte, mert első kérdés náluk: *Wie geht's?*

Vigyázz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Debreczen, Nyr. 25 : 333.; Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 25 : 299. *Vitjász*, Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.; juhászeb S. I., XII.; *Mándok, Szabolcs m.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Szürnyeg, Felső-Zemplén m.; Tiszavidék, Nyr. 10 : 278.; Göllnicz völgyi németeknél, Nyr. 37 : 102. — **Vigyáz** — Kreszn. 1831 — juhászeb neve. Dergecs, Nyr. 3 : 478.

Viki — Balatonmell., J. — Viktor és Viktória kicsinyítője.

Viktor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Vildon — Marczali, Somogy m., 1874., Nyr. 27 : 480. — felszedett.

Villám — Heves m., Nyr. 4 : 240.

Viloja — Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. — betűátvetéssel Viola.

Vindics — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Virág — Újtelektanya, Nyiregyháza, 31 : 535.

Virgoncz — Heves m., Nyr. 4 : 240.; Ada, Bács m., Nyr. 27 : 384. és 28 : 480.

***Visegrad** — Orosi-pusztá.

Vitéz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.; Hétfalu, Brassó m., Nyr. 38 : 239.; Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.; Debreczen, Nyr. 25 : 333.; *Hortobágy; Árva m., tót, Nyr. 25 : 507.; Vadászeb, S. I. XII.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J. — **Vitész** — Óverbász, bácskai sváb, Nyr. 26 : 231.

Vitiz — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333.

Vizsla — Csikszentgyörgy, Nyr. 9 : 431.; Marczali, Somogy, 1874. Nyr. 27 : 480.

Vőfény — Balatonmell., J. = Vőfély.

Vulkán — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.

Wasser — Nyr. 30 : 532. — Németországból való.

***Wikler** — Pusztangyalháza — pulinév, a „Biedermayer-kor”-ban meleg, téli női felső.

Zádor — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.; Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zámbó — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 333. *Családnév.

Zangár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — zsan-dár helyett.

Zimpó — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Ziri — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Zóka — Pócsfalva, Kisküküllő m., Nyr. 38 : 239.

Zongor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. A régiségben vadászszólyom.

Zódi — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsakter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535. — Sakter helyett; tótos.

Zsandár — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.; Balatonmell., J. *Karczag.

Zsarnok — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287.

Zsibsz — Abaúj m., Nyr. 3 : 43.

Zsidó — Ada, Bács m., Nyr. 28 : 480.; Balatonmell., J.

Zsidu — Kissziget, Ortaháza, Hernyék, Zala m., Göcsej, Nyr. 30 : 255.

Zsobri — Pócsfalva, Kisküküllő, Nyr. 38 : 239.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 535.

Zsoli — Kisújszállás, Nyr. 38 : 287. — A fanczia joli, úri soron jött a nép szájára.

Zsubri — Ipolyság, csúfnév is. Hont m., Nyr. 19 : 95.; Abaúj, Nyr. 3 : 43.

XIII. A MACSKA:

Macskanevek.

Anicsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Bandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Bolha — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Bungoráncz — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Czedrus — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Czicza — Dergecs, Nyr. 3 : 527.; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Czili — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Czimori — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Czirkusz — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Czirmos — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Cziróna — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Dedus — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Drótos — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Ejzon — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Gërnya — Écs, Gyór m., Nyr. 36 : 334.

Géza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Gyuri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Hándzi — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Hicsár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Hófehérko — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Ila — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Ilus — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Jani — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Juczi — Dergecs, Nyr. 3 : 527. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Juczika — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Julcsa — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Kandi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Kandúr — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Kata — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Katicza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Kolompos — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Krédi — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Laczi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Laczo — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Marczi — Dergecs, Nyr. 3 : 527. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Margita — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Mérkó — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Miczi — Dergecs, Nyr. 3 : 527. ; Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Miczuri — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Mili — Écs, Gyór m., Nyr. 36 : 334.

Milics — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Milus — Écs, Gyór m., Nyr. 36 : 334.

Miska — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Mókuska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Muhák — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Nándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Néma — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Nyulacska — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Péter — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Picziny — Écs, Győr m., Nyr. 36 : 334.

Pipkár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Piroska — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Pista — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Pudri — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Rozi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Sándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Uczki — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Vándor — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Vicza — Dergecs, Nyr. 3 : 527.

Zerna — Felső-Somogy m., Nyr. 27 : 525. — zöldes(?) szürke, pl. bizonyos szín a macskánál.

Ziza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Zuza — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Zsandár — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

Zsófi — Újtelektanya, Nyiregyháza, Nyr. 31 : 536.

XIV. ISMERET.

Pásztor-csillagászat.

Ághegyen ül — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30 : 598. — a Nap = dél van. Mert a Nap a fa ágának hegye fölött tűz. Vö. Fészekken ül, Fahegy tájban.

Alúrú — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30 : 585. — délfelől (alulról). Vö. Olának.

*Aranyhajú csillag — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, mn.

*Arvaleány pillantása csillag — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

*Béres — Hajdudház — a gönczölшекere rúdjának középső csillaga mellett látható kis csillag; *kisbéres* is.

Béresszekér — Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30 : 199. — valószínűleg a gönczölшекér.

Búdosó csillag — Sz. F. B. — az Űstökös.

Csibéstyúk — Fűr, Komárom m., Nyr. 20 : 479. — a fiastyúk, Plejadok csillagzata.

Csillagok — Hortobágy, T. M. I. — Reggeli hajnalcsillag, Esteli hajnalcsillag, Országútja — tejút — ezen ment keresztül valamikor Bíró Nagy Sándor debreczeni hős vitéz . . .

Fölnézett az égre, az *országutjára* Keservesen gondolt bujdosó voltára.

Arany: Toldi.

A hold — a Hortobágyon nemesak világít, hanem *süt* is. Mint Arany mondja:

Szépen *süt* le a hold Nagyfalu
[tornyára,
Gyepszélen fehérlik Toldi Lőrincz
[háza.

***Csillagjárás** — általánosan — után igazodik éjjel derűs időben a pásztor. (Borús időben a jószág állapota után.)

Csillagok — Bugacz, T. M. I. — Legeltető, Kaszás, Sántalány, Gönczölszekér, Fiastyúk.

Csillagos ég — Czegléd, Nyr. 1: 185. — találós mese: *bika-bőrön babot borogatnak*.

Czigányok útja — Kibéd, Maros-Torda m., Nyr. 30: 199. — a tejút: a néphit szerint a cigányok szórták végig szalmával, mikor Egyiptomba vonultak téglát verni. Vö. Szómás út.

***Darvak vezére csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Dönczölszekér** — Lengyeltóti, Somogy m.; *dönczölszekér*, Bocsár, Kölesd, Tolna m., Nyr. 30: 199.; *dönczölszekere*, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30: 393. — a gönczölszekér. Vö. Gönczölszekér.

Dönczölszekér — 1. Dönczölszekér.

Ebcsillag — Kreszn. 1831 — Syrius, canicula, canis erigoneius. S. I., Sz. D.

Egész kenyér — Lz. — ? Vö. Félkenyér.

Ég útja — Lz. — a tejút.

***Esteli csillag** — Pusztaszentmiklós — Bihar m. — az esti Vénusz.

Esthajnalcsillag — 1. Esthajnali csillag.

***Esthajnali csillag** v. *esthajnalcsillag* — országszerte — az esti Vénusz. Másképpen vacsoracsillag, vadlegeltető. A hajnali Vénusz a hajnalcsillag.

Esti csillag — szerte, 1577, kolozsvári glosszák, Nyr. 36: 133: esti chillag — az esteli Vénusz.

Est tájéka — Makó, Nyr. 30: 586. — Napnyugat égtája.

Fahegytájban — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30: 598.; Tiszamellék, Heves m., Nyr. 18: 232. — déltájban, a mikor t. i. a Nap a fa hegyének táján van. Vö. Ághegyen ül, Fészken ül.

***Fejérköz csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Félkenyér** — Hajduhadház; Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30: 199.; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101; Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30: 199. (félkenyér csillag); Nyr. 30: 199. (Gyalu szerint a Szent Péter pálcája közelében álló 3 fényes csillag. Vö. Egész kenyér.

***Fényes csillag** — Pusztangyálháza — „A gönczöl után következik; mikor fenn van, akkor

van éjfél“. Tóth Samu számadó csikóstól való. Nádudvaron: a Jupiter.

Fészeken ül — Gyöngyös mentén, Vas m., Nyr. 30:598. — a Nap = dél van, mert egyenesen rátűz a fészekre. Vö. Fahegy tájban, Ághegyen ül.

***Fiascsillag** — Kölesd, Tolna m., Nyr. 30:199.; Lengyeltóti, Somogy m.; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101. — a fiastyúk, vagyis a Plejad csillagzat.

***Fiaстыúk** — országszerte, *fiastik*; Vép, Vas m., Nyr. 30:199.; Bálfa, Kemenesalja, Nyr. 30:534.; *fias* Keszthely — a Plejadok csillagzata. Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint „július augusztusban jár“; Peszér Adacson „feljár szeptemberben“. Vö. Kottafias, Fiascsillag, Vadgalambfót, Hetevény, Csibéstyúk.

Főlúrú — Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 30:585. — északfelől (felülről).

Főnek — Felsősegesd, Somogy m., Nyr. 30:585. — északfelé.

***Fúrúcsillag** — Bocsár, Pusztaszentmiklós, Bihar m., Pusztangyalháza; Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:386.; Hantháza; Csongrád m., Nyr. 30:199.; Nagy Lózs, Sopron m., Nyr. 30:199. — a sarkcsillag, st. Polaris. (Nyr. tévesen definiálja). Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint: „a gönczöl hátulsó kerekeitől egyenesbe; mindég áll“ — heyles!

***Gönczölszekér** — általánosan — csillagzat = Ursa maior, pásztorember éjjeli órája. Sok helyen *gönczölszekere*; Csokonya, Kálmánca, Keszthely, Kiskúnfélegyháza, Nagy-Gécz (Szatmár m.), Pusztaszentmiklóson *gönczöl*; Alsósima-pusztá (Szabolcs m.), Nyr. 30:199. és Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101.: *gönczi szekér*; Kibéd (Maros-Torda m.), Nyr. 30:199. és Bánffyhunad, Nyr. 30:200: *göncziszekere*; Drégelypálánk, Hont m., Nyr. 30:199. *gönczö*; Szilágy m., Nyr. 30:199.: *gönczömszekér*. Kisújszállás, Nyr. 30:199.: *gönczör*. A régiségben 1577 kolozsvári glosszák, Nyr. 36:179. *göntsön szekere*. Hajdúhadházán „a gönczölszekerének hat ökre és egy bérese van“; a hat *ökör* a szekér 4, a rúd 2 csillaga; a *béres* a rúd második csillaga melletti kis csillag. Pusztangyalházán Tóth Samu öreg csikósszámadó szerint a gönczölszekér „mindig fenn van; tavaszkor, mikor a rúdja lefelé konyúl, éjfél van“. Ugyanezt mondja a saári — Heves m. — karácsonyi mysterium pásztordala (Nyr. 5:38.) „a gönczölszekér is éfê felé jár“. Gönczöl a németben Guntzel, Künzel (Nyr. 17:433., 21:276., 24:248.). Vö. Dönczölszekér, Kincseőszekeri, Nagyszekér, Jancsikaszekere.

Hadakuta — Lugossy — a tejút. (hadak útja), nn.

Hadak útja — szerte — a tejút. A monda szerint ezen ment Csaba királyfi hadával. *Arany* használja.

***Hajnalcsillag** v. **hajnalicsillag** — országszerte — a hajnali Vénusz. (Néhol ökörkereső). Az esti Vénusz az esthajnalicsillag v. vascoracsillag. A régiségben 1577. kolozsvári glosszák, Nyr. 36:133.: hainal chillag.

***Hármas levelű csillag** — Hercege Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Hetevény** — Lugossy, Gerénd, Aranyos m., Nyr. 28:577.; Ormányság, Ny. 11:137.; Orosháza, Nyr. 30:199.; Istensegíts, Bukovina, Nyr. 30:200. — a fiastyúk, azaz: Plejadok.

Hold — vas megyei néphit szerint a holdban tüskét vágnak. (Ez látszik a hold lapján.) Nyr. 30:599. — Kibédén, Maros-Torda m., Nyr. 30:200.: a hold foltjaiban botjára támaszkodó juhászt látnak, a ki az előtte levő bokorra kiterített kapczája megszáradását várja. A juhászt azért ragadta magához a Hold, mert egy eső után a juhász kiterítette bocksorát és kapczáját egy bokorra, hogy a Hold megszáráítsa. De mivel nem száradt meg, szidta.

Hugy — Nyr. 12:527.; 21:331. — a régiségben csillagzat, például: a kaszásthugy, l. Kaszásthugy.

***Inzellér pózna** — Nagykőrös — l. Pásztorbot.

Istenkalácsa — Somogy m., Nyr. 30:199. — a Hold.

Jákob botja — l. Pásztorbot.

Jancsika szekere — Csíkszentdomokos, Nyr. 32:326. — a gönczölszekere.

***Járócsillag** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — a csillagok járásuk szerint egymást követve jelzik a pásztornak az órát, az tehát, a mely után éppen igazodik: a „Csillag, a ki jár“.

***Juhászbót** — Bocsár; Bugacsmonostor, T. M. I. — három csillag, a harmadik félreáll a sorból, ez a juhászbót, *kampófa. Alsósima-pusztá, Szaboles m., Nyr. 30:199. — csillagkép? talán a *pásztorbót* (l. o.).

Kaszásthugy — Palóczság, Nyr. 22:75.; Nagy Mihály, Borsod m., Nyr. 21:285.; *kaszásthugy*, Kibéd, Marostorda m., Nyr. 30:199.; Kalotaszentkirály, Nyr. 30:200. — a kaszástcsillag, Orion csillagzat egy része. A régiségben, 1577, kolozsvári glosszák, Nyr. 36:229. kaza hüg, kaza hügja.

***Kaszás** — országszerte — *kaszástcsillag*, általánosan; *háromkaszás*, Mátraalja, Felső-Borsod m., Nyr. 30:199.; 30:198., az Orion három csillaga. Utánuk pislog a *Sánta Kata* (l. o.), a ki ételt visz a kaszásoknak. Bocsáron az Orion csillagkép három egy sorban álló csillaga a *marokverő* (*de melyik akkor a kaszás?)

***Kaszástcsillag** — országosan az Orion három csillaga, a *kaszás*. A kaszástcsillagnak viszi az ebédet *sántakata*, ez a *Sirius*. Tóth Samu pusztangyalháza számadó

csikós szerint: „Mikor a kaszás csillag feljött, már akkor indul a gulya“.

***Keresztbe néző csillag** — Herczeg Ferencz: „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából, nn.

***Keresztcsoillag** — Felsőtárkány, Pusztangyalháza, Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30 : 199; Alsósima-pusztá, Szaboles m., Nyr. 30 : 199.; *kereszt*, Lugossy; Alsófehér m. magyarsága, Lázár 101.; *körösz*, Csokonya; *köröszcsillag*, Békés m., a *Hattyú* = *Cygnus*. Tóth Samu pusztangyalházai számadó csikós szerint „mindég feljár és mindég az országút mentén halad“ — helyes.

***Kilencz csillag** — Pusztangyalháza — „Mikor tavaszkor leszáll, akkor tizenegy az óra“, Tóth Samu számadó csikóktól való. Nincs meghatározva.

Kincseőszekeri — Mátraalja, Felsőborsod, Nyr. 30 : 199. — a gönczölszekere.

Kisbéres — Felső-Tiszamente, Szatmár m., Nyr. 30 : 199. — a gönczöl szekere rúdjának második csillaga mellett pislogó, avval szinte összefolyó kis, hatodrendű csillag.

Kisdél — Ada, Nyr. 27 : 277. — délelőtt 11 óra. (Analogonja kis tél = a tél vége, enyhe része.)

Kismedve — Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30 : 199. — Ursa minor.

Koszorú — Alsófehér m., magyarsága, Lázár 101. — ?

Kottafias — Kibéd, Maros-Torda m., Nyr. 30 : 199. — a fiastyúk, azaz a Plejadok csillagzata.

***Körösz** — általánosan — vagy keresztcsillagzat = Hattyú, Cygnus; pásztorok éjjeli órája. Vö. Keresztesillag.

***Kulancs (sic) csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából?

***Leányszemű csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából?

Magyarok csillaga — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Marokverő** — Bocsár — az Orion csillagképben a három egy sorban álló csillag. Vö. Kaszás. Hibás elnevezés, mert a három egy sorban álló csillag a három kaszás, ez felel meg a magyar népies felfogásnak.

Nagymedve — Nagylózs, Sopron m., Nyr. 30 : 199. — gönczöl szekere. Német eredetre vall.

Nagyszekér — Moldva, Nyr. 30 : 200. — a gönczölszekér.

Nap — vas megyei szólás szerint, Nyr. 30 : 599. — „rózsát hint a nap“. *Szegedi pásztor-szájon tréfásan „tarhonyaszárító“.

Napkelte — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30 : 585. — Napkelet égtája.

Napnyugta — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30 : 585. — Nyugat égtája.

Nap országa — Makó, Nyr. 30:586. — Kelet égtája.

***Nehézlábú csillag** — Herezeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

Oláhtáncz — Lz. — csillagcsoport, a melynek apró csillagai egymás után pislognak, egyszer egyik, másszor másik tűnik fel. ***Fiastyúk** — Plejadok, jól jellemző elnevezés.

Olának — Felsőseged, Somogy m., Nyr. 30:585. — délfelé (t. i. aláfelé). Vö. Alúrú.

***Országút** — Boesár, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393. — a tejút; Bugacz, T. M. I. — „Jézuskának az útja.“ A pásztorság hite szerint két ága úgy keletkezett, hogy Jézus kitért egy részeg ember elől. Vö. Országútja.

***Országútja** — Békés m., Hajduhadház, Orosháza, Nyr. 30:199. — a tejút.

***Ökör** — Hajduhadház. — A gönczölszekeverének hat ökre és egy bérese van: a hat ökör = a szekér négy és a rúd két csillaga; a béres a rúd második csillaga mellett pislogó kis csillag.

***Ökörkereső** — Békés m., Pusztaszanda, Kiskunfélegyháza — a hajnali Vénusz. Vö. Hajnalcsillag: akkor keresi össze a pásztor az elbódorgott ökröket.

***Ötevény** — Lugossy — l. Hetevény.

***Pásztorbot** — csillagzat az Orion csillagképben = Jákob botja. Nagykőrösön „Inzsellérpózna“. Vö. Juhászbot. — **Pásztorbot** — Pózna, Püspökpálcza. „Nem messze jár a Kaszás (Orion) után kelet felől, a kaszással kb. egy magasságban; de ez az Inzsellérpózna is; közel keletről hozza, négy csillagból — kettőkettő egymással átellenben négy-szögben = Inzsellérasztal. A Pózna három csillag egy sorban mintha egymást takaró három Pózna volna.“ Az utóbbi kép világosan bizonyítja, hogy a Kaszásról = Orion csillagzat — egy rendben álló (kaszások rendje) — három csillagról van szó. A magyarázat Tót Samu számadó csikóstól való, Pusztangyalháza.

***Püspökpálcza** — Bugacz-Monostor — l. Pásztorbot.

Rabok útja — moldvai csángó, Nyr. 30:177., 30:200. — robokuttya = tejút.

Rendesillag — Lz. — három áll egy renden. L. Kaszás.

Részeg ember útja — Arács, Zala m., Nyr. 22:239., *részegek útja*; Csúza Baranya m., Nyr. 18:382. — a tejút, mert kanyarog.

***Rétszagoló csillag** — Herczeg Ferencz „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

Róma útja — Vép, Vas m., Nyr. 30:199. — talán a tejút. Nem lehet népies.

***Rónaőrző csillag** — Herczeg Ferenc „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

***Rózsáskert** — Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30:199., *rúzsás' kert*; Bocsár, Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393., ?; Bocsáron „a nyári nap után járó csillagzat“. Nyr. 30:393. szerint Corona borealis. Vö. Rózsás kis kert.

Rózsás kis kert — Alsósima-pusztá, Szabolcs m., Nyr. 30:199. — a *rózsáskert*.

Ruhaszárító csillag — Arács, Zala m., Nyr. 22:239. — a Nap, mert melege ruhát szárít. Vö. Tarhonyaszárító.

Rúzsáskert — l. Rózsáskert.

Sánta — l. Sánta Kata.

***Sánta Kata** — általánosan — a *Sirius*, az Orion három egy sorban álló csillagához számítják — ezek a kaszások, a sántaság abból van merítve, hogy a Sirius mély állásánál fogva nagyon pislog, sántít. A nép és a pásztorok felfogása szerint ez viszi a kaszásoknak — Orion — az ebédet. Pusztaszandán egyszerűen *Sánta*; Kiskunfélegyházán, Hajduhadházon és Mátraalján, Felsőborsod, Nyr. 30:199. — *Sántalány, sántalyány*. — Szilágy m., Nyr. 30:199., *Sántakati*. Szólás: Kiskunhalas, Nyr. 25:334., *sánta* azért: „mer ujan billegve mén az égön, mintha sántitna“. „Viszi mán a sánta Kata az étét az ő kaszássa után.“

Sánta lány — Kistelek, Csongrád m., Nyr. 30:393. — a Nyr. té-

vesen definiálja Canis majornak, mert a sántalány = *Sirius*. L. Sánta Kata.

Sarkcsillag — Nyr. 30:198. — a Stella polaris. Vö. Fűrúcsillag.

***Sebforradás** — Lugossy — ?

Szalmás út — l. Szómás út.

***Szent Ilona keresztje** — Peszéradacs — ? Nincs meghatározva.

Szent Péter pálczája — Gyalu, Kolozs m., Nyr. 30:199., Lz. — Gyalun: nyári estéken a délkeleti égbolton rézsut irányban látható 4—5-tagú csillagesoport. Vö. Úrpálczája, Püspökpálcza, l. Pásztorbot.

***Szilkehordó csillag** — Herczeg Ferenc „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából. Nyilván a Sánta Kata, a ki a kaszásoknak szilkében ételt hord, tehát a Sirius.

Szómás út — Füz, Komárom m., Nyr. 20:479. — szalmás út = tejút. Vö. a Czigányok útja alatt közölt néphittel.

Tarhonyaszárító csillag — Szeged körül — tréfásan: a Nap.

***Tatárdulás** — Lugossy — Berenicze.

Tavaszelentő csillag — Sz. F. B. — tavasz ielető czillag = Vergiliae.

Tejút — országszerte — a Via lactea. A régiségben már Komáromi Csipkés György ismeri 1665. Nyr. 30:329. Egyéb nevei: ég

útja, országútja, hadakuta (hadak útja), rabok útja (és talán Róma útja), cigányok útja, részeg ember útja.

Úrpálczája — Hantháza, Csongrád m., Nyr. 30 : 199. — valószínűleg a *Szent Péter pálczája*, I. o. Vö. Pásztorbot.

Üstökös v. üstökös csillag — általánosan — Cometa, I. Búdosó csillag.

Vacsoracsillag — szerte — az esti Vénusz. Vö. Esthajnali csillag.

Vadgalambfót — Lugossy — a fiastyúk, azaz a Plejadok csillagzata; fót = folt = kis csapat.

*Vadlegeltető csillag — Csokonya, Kálmánca, Lengyeltóti — a Vénusz, mikor esti csillag. A mikor láthatóvá válik, fölkel a vad s legelni indul.

*Vérszemű csillag — Herezeg Ferencz : „Pogányok“. Kandra Kabos Mythológiájából.

*Zsidócsillag — általánosan — a Vénusz, a mikor esteli csillag; különben az a csillag, a mely alkonyatkor elsőnek látható s a mely szerint a zsidóság igazodik.

Tájékozás.

Alkonyodik — Hortobágy, T. M. I. — a nap *meghajlik*; *estelik* : a nap lemenőben van; *naplemente* felé; napnyugat.

Délelőtt — Hortobágy, T. M. I. — tart délig.

Délután — Hortobágy, T. M. I. — tart 4—5 óráig.

Esőjárás — Hortobágy, T. M. I. Annárúl gyön az eső : délről. Apjáról gyön az eső : északról.

Esthajnal — Hortobágy, T. M. I. — naplemente után : „feljött már az esthajnaleszillag“. Piros az esthajnal. Elment az esthajnal.

Felleg van — Hortobágy, T. M. I. — a hajnalon.

Fényes dél — Hortobágy, T. M. I. — kellő dél.

Ícczaka — Hortobágy, T. M. I. — 9—12 óra között.

Ífél felé — Hortobágy, T. M. I. — jár az idő. Ífél tart *szökülésig*.

*Jeladás — Alföld, Hortobágy, T. M. I. is.

1. Lebocsátva látom a kútgémet :
Elment már a csárdából a német;
Csaplárosné nyissa ki az ajtót,
Kilencz jerkét hajtottam meg
[tokját.
Még kilencz lesz hónap éccza-
[kára:
Le lesz róva az én borom ára.
Pásztornóta.

Az elnyomatás korában különösen a kútgémmel való jelezés szerte divott. Nappali telegraf. 2. Mélyen a földbe vert czölöpre fejsze fokával ütötték a jeleket, a melyeket a föld messze elszállított. Ez a telegraf és telefon kombinálása volt.

Juhász hajnal — Hortobágy, T. M. I. — ha nap felkelte előtt gulyát lát a pásztor.

Kijukadt — Hortobágy, T. M. I. — a hajnal.

Meghajnallik — Hortobágy, T. M. I. — felkelik a hajnal. Felhasadt a hajnal. Mēghasadt a hajnal.

Napkeltekor — Hortobágy, T. M. I. — reggel, korán.

Napszakok — Hortobágy, T. M. I. — reggeli hajnal. Nyár közepére eső napon. Ífél után: 2 óra tájban.

Pitymallik — Hortobágy, T. M. I. — a hajnal. Hajnallik. Piros a reggeli hajnal: 3 óra tájban.

Reggel — Hortobágy, T. M. I. — mikor már a nap felkelt, reggel 7-ig.

***Sötét hajnal** — Hortobágy — mikor még nem pirkad; sertésnyájak kihajtási ideje.

Szókül — Hortobágy, T. M. I. — az ég ajja: 2 óra után világosodik.

Tájékozás — Hortobágy, T. M. I. — Napkeletre, Napnyugatra, Dilre, Északra. Alólról: nyugatról derül; Felülről: keletről derül; Kunságról: borul; Dúnáról: borul.

Világosodik — Hortobágy, T. M. I. — ekkor már szerte lehet látni a rónán.

Világtájak — Hortobágy, T. M. I. — Kelet, Nyugat, Észak, Dil, Napkelet, Napnyugat, Nyári

napkelet, Nyári napnyugat, Téli napkelet, Téli napnyugat.

Virradóra — Hortobágy, T. M. I. — hajnalkor. Virradatkor, Hajnalhasadása, Hajnalhasadtakor.

Pásztor-időjárás és időjósítás.

***Alsél** — Alföld — déli szél; Hegyföky szerint, T. T. K. 1897, 336, p. 419. Rendesen Ószél'-nek ejtve.

Bábák férgetége — Zilah, Nyr. 28:185. — nagy zivatar.

***Babotán** — Pusztangyalháza — a legmaróbb szél; északnyugatról származtatták. Úgy látszik innen veszi a „Mátraszárnyék“ nevét, a melybe az állatot nem terelik.

***Báránymosó-hó** — Mátra vid., Mtsz. I. 99. — kései tavaszi hó, mely a már legelőre kihajtott báránnyokat éri a mezőn.

Bárondos fölhűő — Beő-Sárkány, Rábaköz, Nyr. 18:47. — báránnyfelhő.

Boszorkányszél — Gyergyó, Nyr. 34:262. — forgószél.

***Bőjti szél** — Jásznagykunszolnok m., Hegyföky, TTK. 336. p. 420. — szárító, erős szél.

Bőved-este — Mohács, Nyr. 27:112. — karácsony este.

***Büdös szél** — Pusztangyalháza — hideg, maró, északkeleti szél.

Csákány-förgeteg — Hódmezővásárhely, Nyr. 2 : 93. — rút idő. L. Bábák fürgetege.

Csapós eső — Alföld — a rézsuntosan vágó eső.

Délről derül — M. ó., Kecskemét — bocskor merül. Időjóslás.

Esős nyár — M. ó., Kecskemét — lesz, ha a béka Szt. György nap előtt megszólal.

* **Fergeteg** — Karczag körül — a hulló hó.

* **Fölszél** — Alföld, Hegyfok, T. T. K. 1897. 336. p. 419 — északi szél.

* **Fühegyön** — Kiskunhalas — mint északjelölés, mikor a fű kibúvik, högyén jár a jószág.

Füöszié' — Fejér m., Nyikó, Udvarhely m., Nyr. 18 : 526. — északi szél.

* **Gyükszél** — Fertő — bizonytalan irányú, de mégis leginkább déli szél. Vö. Juhszél.

Halpikkelyes fölyhő — Bony, Győr m., Nyr. 17 : 574. — bárányfelhő.

Időjárás — Hortobágy, T. M. I. — Szép időjárás van. Rossz, csunya időjárás van. Zivataros az idő. Szigorú az időjárás. Szigorú vót a tavasz. Zúrzaravos vót az idő. Szeles eső, mely széllal jár. Forgószél, melyik fölmegy az égig. Jégeső. Tormodzik a felhő, azután zörög, csattog, morog, gyön a jégeső. Kun eső, a mely a Kun-

ság felől jön. Borulás van. Sivatag szél, erős, hideg. Alpári eső — kis csendes.

Sivatag fújja testemet
Csak a szűröm takar be engemet.
Pásztor népdal.

Időjóslás — Időt jósol Edvi Illés Pál, 1841. szerint, a leveli-zöld-béka brekegéssel; a csikhal, felszállással; a pók, hálókötéssel; Luczanap körüli időjárás; Hagyma sóval. — *Karczag — pásztorok szerint: Ha a ló nagyon prüszköl: eső lesz. Ha az ugatás, harangszó délkeletről hallik: eső lesz. Ha a szamar elhagyja a juhokat és a karám mellé húzódik: nagy eső lesz. Ha északról hangzik a harang s a vadlúd délre vonul: hideg lesz. Ha a fecske az emberhez közel röpdés: eső lesz. Ha a tehén télen a körmiről a sarat rázza: nagy hideg lesz. Ha sűrűn vannak a csillagok: eső lesz. Ha a csillagok futtosnak: szél lesz. Ha a Dunáról nagy füst száll föl s délnek húzódik: nagy eső, fürgeteg vagy hó lesz. Ha a levelibéka *hárog*: eső lesz. (Ugy *rekeg* a szava, mint a ruczáié.) Ha a darú kiált: eső lesz. Ha a lengyelludak — Anser albifrons — délfelé mennek: fürgeteges, havas idő lesz. Ha felfelé — északnak — mennek: elvész a tél. Ha a hold vörös: szél lesz. Ha sűrűn vannak a csillagok: szél lesz. Ha a vadliba északnak száll: meglágyul az idő; Nádudvar, Békés, Hadház, Szanda. Ha a vadliba délnek száll: kemény hideg következik; Nádudvar, Szanda, Hadház. Ha a vadliba alatt száll:

eső léssen; Békés. Ha a birka Szt. Mihály éjszakáján rakásra fekszik: nagy szél lesz; Békés. Ha a szamár farral északnak fordul s a szőre borzas: hideg lesz; Békés. Ha a gőzös nagyon zörög: eső léssen; Békés. — J. Balatonmell. — pásztoroknál: ha sűrű a csillag, ha a Balaton vize magától megzavarodik és habzik, ha őszszelel a hegyek pipálnak: *eső lesz*. Ha a tihanyi partok két vége felválnak, ha a vasút zöreje Almádi felől hallik (visszhang), ha a marha bogaras, ha a harangos tinó állásokban megrázza a fejét: *szél lesz*. — Lz. — Eső lesz: ha a zöldleveli béka szól; ha a fecske alatt jár; ha a veréb porban fürdik; ha a kakas este korán szól; ha a berbécsek összekoczkodnak; ha a légy a marhát bujja. Hideg lesz: ha a barom tánczol; ha a varjak napfeljötté előtt kárognak; ha a macska télen a szobában ugrándozva játszik. Lány idő: ha a macska a tűz felé mosakodik; ha a sárgarigó bemegy a faluba. — Nagyszalonta — Ha *szélnek* — szél ellen — hallik a zaj: változik az idő. — Nádudvar — Ha a nap véresen nyugszik le: szeles, vagy esős idő lesz. Ha a jószág *bőköl* (játszik): szeles idő lesz. — Ha a holdnak telekalja — udvara — van: szeles-esős idő lesz. — Szolnok, Szanda — Ha veres az ég alja, virradatkor: szél lesz. Ha a napnak *czimborája* van, ha a holdnak udvara van: eső lesz. Ha a harangzó Börvely felől hallik: eső lesz. Ha a birka ugrál és öklelőzik: szél léssen.

Ha a keszegek a vízben ugrálnak: áradás lesz. Ha a kaszacsillag ködösen kél: eső léssen. — Hadház — Ha a jószág éjszaka csöndesen nyugszik: szép idő lesz. Ha a jószágot nagyon lepi a légy: rossz idő következik. Ha a jószág éjszaka felkel: rossz idő lesz. Ha a holdnak *udvara* van: eső lesz. Ha a napnak *czimborája* van: rossz idő következik. (Melléknep). — Hortobágy, T. M. I. — Ha felülről — keletről — derül: eső lesz. Ha alulról — nyugatról — derül: nem lesz eső. Ha jókor vót a hajnal: esőt várhatunk. Ha borulásba ment le a nap: esőt jelent. Ha nagy udvara van a holdnak: szél lesz. Piroslik a reggeli hajnal: eső lesz. Piros az ég alja: alighanem szél lesz.

Jász eső — Bugacz, T. M. I. — portverő szél, eső nélkül. M. ó., Kecskemét — sebes eső, mely a homokot felveri; ezt hozza a mátrai szél.

Juhszél — Trencsényi Lajos — azt állítja Nyr. 17:171., hogy Somogyban a *juhszél* nem annyi mint „déli szél“, hanem: „a falu vége, falu széle, szabad hely“. Hogy a *juhszél*, mely Hegykő és Saród halászáinál divó szó, csakugyan déli szelet jelent én is bizonyíthatom. A M. h. k. Mesterszótárában ez áll: gyukszél, viharos déli szél. (A szónak ez alakja már volt közölve a Nyr. 3:504. lapján s ugyancsak Sopron m., *kukszél* formája is járatos. Nyr. 4:77. Szerk.). Nyr. 17:406. — **Juszél** — *Kitették a juszélre*:

a város vagy falu végére, Isten háta mögé. Borul vagy derül a Dunáról, Tiszáról, Mátra felől. Gyön má' az eső szele a palóczok felől, a Dunáról stb. Gyöngyös. Nyr. 30 : 585.

Kabarcz — Abaúj-Torna m. — a közeledő égháború.

Kataliktya dagad — Győr és Veszprém m., Nyr. 35 : 436. — jön a felhő nyugat vagy északnyugat felől.

***Kis tél** — Kiskunhalas — a májusi depresszió: fagyosszentek, Pongrácz, Szervác, Bonifác és még Orbán napja is.

Kukszél — Sorokmelléke, Vas m., Nyr. 22 : 144. — tavaszfelé fújni szokott déli szél, mely a havat elolvasztja. Vö. Gyukszél.

Lajhóeső — M. ó., Keeskemét — kiadós, csöndes eső.

***Mátraszél** — Alföld északi része, kivált a Kunság — északnyugati hideg szél. A szárnyékokon van ehhez képest: napkeleti, napnyugati, anya és Mátra-szárnyék rész.

Medve — Kaba vidéke, Nyr. 25 : 426. — eső ; „medvét fognak“ nyáron a szérún a nyomtatók, ha esőt kapnak.

Menyecskeszemű csillagok — M. ó., Keeskemét — ha a májusi szél után a csillagok nagyon ragyognak, akkor fagy következik.

Napfőjőtrül (-nyugatrúl) — fútt a szil. Gyula vidéke, Nyr. 30 : 586.

Nekizuborkodik — Zilah, Nyr. 28 : 287. — a szél erősen kezd fújni.

***Nemere** — Székelyf. — északkeleti szél, mely tavaszi napéjegyenlőség táján fú, hideg, maró.

Német szél — Altorja, Háromszék m., Nyr. 36 : 192. — nyugati szél.

Őszié — Répezeszentgyörgy, Vas m., Nyr. 18 : 574. — déli szél = *alszél.

***Őcsödi szél** — Kunszentmárton, Hegyfok, T. T. K. 326., p. 419. — északi szél, mely Őcsöd felől fú.

Posztátra esik — Zsujta, Abaúj-Torna m. — pásztáseső. — **Posztátra kapál** — uo. — fordulatokkal kapál. Nyr. 33 : 184.

***Rohadt sarok** — Kunság, Hajduság — az az égtáj, a honnan az eső jár, még inkább a fürgeteg.

Sebes eső — Sz. F. B. — Nimbus.

Szaladó eső — Makó, Csanád m., Nyr. 23 : 578. — futózápor.

***Szél** — Nagyszalonta, Orosipusztá — Váradi szél, Árpádi szél, Debreczeni szél.

***Szelek** — Karczag — az anyjáról fúvó szél, bűdös szél = maróhideg, déli szél, dunai szél, nyárnyugati szél.

Tarjagosulnak a fölhők — Böny, Győr m., Nyr. 17 : 575. — gyülekeznek a felhők.

Tatorján — M. ó. — Kecskemét — viharos szél. Vö. Vakmeleg.

Tátoss v. tátossembër — moldvai csángó, Nyr. 30:171. — időjós, fellegűző.

Vakmeleg — M. ó., Kecskemét — a rekkenő meleg, mely után délután Tatorján szél következik.

Ver — Csik m., Nyr. 26:429. — „A szél északról vert.“

Viheder — Nyr. 24:402. — bányaszél; osztrák-bajor: wéder, wetter.

***Világos idő** — Karczag — nagyon meleg, verőfényes idő.

Pásztor-állattan.

***Barombogár** — B. M. Sz. — *Tabanus bovinus* L.

***Baromkergető bogár** — PP. 1708. — *Hypoderma bovis* De Geer.

***Baromkergető fenebogár** — M. A. (1621) — ugyanígy, Comenius Jan. *Hypoderma bovis* De Geer.

***Baromlégy** — Mtp., Pr. L. § 99. — *Tabanus bovinus* L.; Viehbremse.

***Barom pöcsik** — F. 354, 1 — *Tabanus bovinus* L.; die Ochsenbreme.

***Bögöly** — M. A. (1611), PP. 1708. — *Tabanus bovinus* L.

Csebogár — Palóctság, Nyr. 23:238. — cserebogár, *Melolontha vulgaris* Fabr.

Csiri — Moldvai csángók, Nyr. 31:87. — cserebogár. *Melolontha vulgaris* Fabr.

Csuk — Moldvai csángók, Nyr. 31:85. — tyúk, Gallina.

Czirokszer — Terpes, Mátravidék, Nyr. 24:288. — fillokszera, *Phylloxera vastatrix* Pl.

Emlős állatok — Felsőtárkány, — kanásztól egy szuszra: Borz-Egér-Farkas-Giriny-Gözü, Menétke, Mókus, Nyest, Nyúl, Őz-Poczkok, Róka-Szarvas-Vaddisznó-Vidra.

Énekős hal — Kecskemét, Nyr. 19:46. — teknősbéka. *Emys europaea* Gray.

***Eső pöcsik** — F. 355. 2. — *Tabanus pluvialis* = *Haematopota pluvialis* L.; die Regenbreme.

***Farkas** — Murm. 1533. — lupus. *Canis lupus* L.

***Fenebogár** — P. P. m., M. A. 162. — *Hypoderma bovis* De Geer.

***Filesz** — Moldvai csángók, Nyr. 31:85. — nyúl. *Lepus timidus* L.

Fus kata — fuskata. Nagy-Kőrös, Mtsz. I. 660. — *Coccinella septempunctata* L.

Füskata — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 660. — *Coccinella*.

Galettü — Nyr. 26:238. — pancsovai sváb *Bombyx mori* L.

Galita — Dautova, Bács m. — selyemhernyógubó.

Gunczi — Nagykúnság, Nyr. 2: 233. — gúnár lúd. Anser ♂.

Gyepü — Moldvai csángók, Nyr. 31: 87. — gyapjú.

***Hétpöttös böde** — Balatonmellék — *Coccinella septempunctata* L. Vö. Kispétörke, Fűskata.

***Imé** — l. Imely.

***Imely** — általánosan — a *Hypoderma bovis* De Geer lárvája; a légy a *bogárzás* okozója.

***Imély** — l. Imely.

***Imó** — l. Imely.

Istenlova — Zemplén m., Nyr. 4: 425. — szamár.

***Juhpöcsik** — Fáb. 207., 211. Oestrus ovnis L.

Kaczor — Kandur, Kolozsvár, Mtsz. I. 1147. — kocur. *tót. Felis domestica Briss. ♂.

***Kanta** — Kisborosnyó, Háromszék m., Nyr. 16: 47. — kullancs *Ixodes ricinus* L.

Katyós — Székelyf., Háromszék m. — kotlós. **Kotyos** — Somogy m., Baranya m. (tyúkról), Mtsz. I. 1191. — kotlós.

***Kégyó** — Arács, Zala m.; Kővágóórs, Somogy m.; Pécska, Arad m., Székelyf.; Udvarhely m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

Kégyópásztor — Székelyf., Mtsz. I. 1129. — kígyópásztor: szitakötő (*Libellula*).

***Kelk** — Bszsz. — kölyök, catulus.

***Kényó** — Szeged és vid., Torontál m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Keszi** — Terbeléd, Nógrád m., Mtsz. I. 1116. — csótány, svábbogár. Blatta.

***Kigyupásztor** — Alsólendva, Zala m., Mtsz. I. 1129. — kígyópásztor: szitakötő (*Libellula*).

***Kijó** — Sümeg, Veszprém m., Jankovác, Bács m.; Érsekújvár, Hont m.; Ipolyvölgye, Kovár vid. Szolnok-Doboka m.; Nógrád m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

Kijő — Gyömrő, Monor vid., Pest m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Kikireze** — Gyergyó, Csík m., Mtsz. I. 1129. — juhtetű. *Melophagus ovinus* L. (Fauna R. Hung.)

***Kiloféreg** — Rozsnyó vid., Mtsz. I. 1134. — (népetymologia) fillokszera. *Phylloxera vastatrix* Pl.

***Kinyó** — Újkígyós, Békés m.; Apáca., Csanád m., Mtsz. I. 1128. — kígyó. Serpens.

***Kisfarkas** — Murm. 1533 — lupulus.

***Kis-Péterke** — Balatonmell., Arács, Zala m., Mtsz. I. 1136. — hétpöttös böde. *Coccinella septempunctata* L.

***Kloczán** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 1142. — patkány. *Mus decumanus* Pall.

Kocsány — Debreczen, Mtsz. I. 1147. — toll szára.

***Koczur** — Zeliz, Bars m., Mtsz. I. 1147. — kandur. *Tót. *Felis domestica* Briss, ♂

***Konta** — Nagybánya, Szatmár vid., Szatmár m., Mtsz. I. 1164. — farkatlan, kurtafarkú (tyúk). *Sutatyúk, sok helyen.

***Kopasz latya** — Hajduhadház, Mtsz. I. 1168. — csupasz madár.

***Korászó-féreg** — Mtsz. I. 1174.; Wolf. BMN. (1881) — farkas. (Hol?) *Canis lupus* L.

***Korpadéreg** — (hol? Tsz.), Mtsz. I. 1182. — a szilva levelét pusztító féreg. *Die Blattlaus*: BMN. (1881). *Aphis pruni* Fabr.

***Koskata** — Czegléd, Mtsz. I. 1184. — katalinkabogár. **Coccinella septempunctata* L.

***Kotók** — Hétfalu, Brassó m., Mtsz. I. 1191. — kandúr. Talán az oláh „motok“-ból lett.

***Kökiverő** — Mátra vid.; Terpes, Heves m., Mtsz. I. 1200. — apró vörös bogárka, mely kora tavasszal a falak tövéből, kőrakások közül a nap melegére előbúvik. *Pyrrhocoris apterus* Burm. Horváth Géza művében a Bodobacsfélék magánrajza (1875) népies nevei még: bodobács, bodobács, boda, bodabácsi, bödebácsi, bödecske, vörösbogár, ordináncz-bogár, verőkölő, papbogár, misemondóbogár, misésbogár, halálfő.

***Köplégy** — Kiskunhalas, Mtsz. I. 1210. — az olyan légy, a mely

a húst, a sebet beköpi. *Musca vomitoria L.

***Körmös csuka** — Baja, Nyr. 33:530. — tréfásan béka. *Rana*.

***Kukó** — Vas m., Palóczság, Nógrád, Gömör m., Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz. I. 1240. — tojás, kis tojás.

***Kukú** — Kemenesalja; Őrség, Mtsz., I. 1240. — tojás.

***Kullancs** — Gross. I. p. 154. — marha, különösen juh élősdije. *Ixodes ricinus* L.

***Kuna** — Léva és vid., Bars m., Mtsz. I. 1247. — menyét. *Tót név. *Mustella foina* Briss.

***Kunka** — Palóczság, Mtsz. I. 1249. — kis fekete béka. *Bombinator igneus* L.

***Kupraj** — Füleek, Karancsvidek, Nyr. 22:95. és Mtsz. I. 1251. — tetű. *Pediculus capitis* L.

***Kura** — Furta, Bihar m., Mtsz. I. 1252. — farkatlan tyúk. *Kura a tyúk tót neve; a farkatlan, a suta, a mesében a: „kurta, furesa, suta tyúk“.

***Kuracz** — Bátta, Tolna m., Mtsz. I. 1252. — giliszta. *Lumbricus*.

***Kurnyasz** — Rozsnyó, Mtsz. I. 1254. — vaddisznó. A tót kandisznó.

***Kusza** — Tiszamell., Szeged, Bánság, Ungvár, Mtsz. I. 1258. — megesonkított farkú, farkatlan (tyúk, veréb, macska).

***Kutyúka** — Alföld, Mtsz. I. 1264. — békaporonty. *Rana* juv.

***Lapatèr** — Kelecsény, Nyitra m., Mtsz. I. 1291. — denevér. *Vespertilio*. Pográny és vid., Nyitra m., Mtsz. I. 1291., lepke. *Papilio*.

***Lepe** — Palóczság, Sajókaza, Borsod m., Gömör m., Jászság, Mtsz. I. 1324. — lepke. *Papilio*.

***Lepencs** — Győr m., Csallóköz, Mtsz. I. 1325. — lepke. *Papilio*.

***Lepiczke** — Kraszna-Horka, Gömör m., Mtsz. I. 1325. *Papilio*.

***Lepite** — Gyergyó, Csik m., Mtsz. I. 1325. — lepke. *Papilio*.

***Lesbeteg** — Székelyf. — farkas; *Csik m., Mtsz. I. 1327: macska. Vö. Éjjeli lesbeteg.

***Liliák** — Tatrang, Brassó m., Mtsz. I. 1340. — denevér. *Vespertilio*.

***Lipe** — Heves m., Eger és vid., Mátraalja, Kishegyes — lepke. — **Lípe** — Jászság, Mtsz. I., 1324 lepke. *Papilio*.

***Lóbagócs** — *Gastrophilus equi* L.

***Lóbogár** — Makó vid. — *Grylotalpa vulgaris* Latr.

***Ló-herc** — Csuzs, Baranya m., Mtsz. I. 1347 — lótetű. *Grylotalpa vulgaris* Latr.

***Lohos** — Csongrád m., Szeged, Tiszaroff, Heves m. — vedlésben levő. — **Lohosodik** — Tiszamell., Mtsz. I. 1356. — vedlik.

***Lólégy** — M. A. *Antus*. PP. *Asilus*.

***Lópöcsik** — Fáb. 207., 211. — *Gastrophilus haemorrhoidalis* L.

***Lótetű** — országszerte — *Grylotalpa vulgaris* Latr.

***Lőding** — Felsőőr, Vas m., Mtsz. I. 1360. — lepke. *Papilio*.

Lúd tikmony — Dunántúl, Mtsz. I. 1368. — lúdtojás.

***Lud tyukmony** — Mátyusfölde, Somogy m., Mtsz., 1368. — lúdtojás.

Magár — Moldvai csángók, Nyr. 31: 85. Oláh szó — számár.

***Makgyöngy** — Balatonmell., Mtsz. I. 1388. — a *Cynips quercus folii* Htg. gubacsa.

***Malomféreg** — Székelyf.; Háromszék m., Mtsz. I. 1393. — patkány. *Mus decumanus* Pall.

***Marhabögöly** — *Tabanus bovinus* L.

***Marhacspő** — Grossing, H. Ph. IV. 321. *Tabanus bovinus* L.

***Marhalégy** — S. I. Kr. II. 37.

***Marhapöcsik** — Fáb. 207. *Hypoderma bovis* De Geer.

***Máriskóbogár** — Udvarhely m., Mtsz. I. 1404. *Coccinella septempunctata* L.

***Maska** — Szilágy m. — macska. *Felis*.

***Máska** — Kalotaszeg, Mtsz. I. 1376. — macska.

***Massa** — Palóczság, Mtsz. I. 1376. — macska.

***Máté** — Székelyf., Mtsz. I. 1413. — medve, maczkó. *Ursus arctos* L.

Mávus — Háromszék m., Mtsz. I. 1415. — maeska. Mávuská: kis maeska.

Megkotol — Moldvai csángók, Nyr. 31:84. — kikölt tojást. *Ova incubare*.

Megvetkezés — *Gergelyfi* Technológiája, 1809. — vedlés.

Méhfarkas — Hegyalja, Mtsz. I. 1423. — boszorkánylepke (*Phalaena cerella*). *Galleria mellonella* L.

Menyét-asszony — Zala m., Somogy m., Mtsz. I. 1433. — menyét. *Mustela erminea* Briss.

Métely — legtöbb helyen — a májban, *Distomum hepaticum*. Ivád, Grossinger, I. 153.

Miska — Felsőszakony, Sopron m., Szatmár m., Nagybánya, Mtsz. I. 1465. — (tréf.) gyümölcsféreg?

Mócza — Háromszék m., Mtsz. I. 1466. — maeska. Olá hul: mucze.

Mógó — Gyöngyösoroszi, Heves m., Mtsz. I. 1469. — tetű. *Pediculus capitis* Deg.

Mohol — betűző szű. Szentgyörgyvölgye, Zala m., Mtsz. I. 1470. — *Bostrichus typographus* L.

Monicca — Moldvai csángók, Nyr. 31:85. — majom. *Simia*.

Monyi — 1. nagymonyú (ökör), Háromszék m.; 2. ménló, Háromszék m., Mtsz. I. 1475. *Monyas, *Equus emissarius*.

Moslicza — (muslicza) Zovány, Szilágy m., Mtsz. I. 1494. — Dipteron.

Mönyed-asszony — Zala m., Mtsz. I. 1433. — menyét-asszony. *Mustela erminea* Deg.

Muczka — Érsekújvár, Mtsz. I. 1488. — tengerinyúl. *Cavia cobaya* Schreb.

Mukucs — Őrség, Vas m., Mtsz. I. 1472; talán egész Dunántúl — mókus. *Sciurus vulgaris* L.

Mula — Esztergom és Veszprém m., Csúza, Baranya m., Kiskunhalas, Mtsz. I. 1491. — muja = öszvér. *Mulus*.

Murcsi — (Hol? Nyr. 23:509.) Mtsz. I. 1492. — házinyúl „szapora, mint a murcsi“. *Lepus domesticus* L.

Muska — Érsekújvár, Nyitra m., Dudvág és Feketevíz között. Mtsz. I. 1494. — muszka, lencseféreg. *Gömör m., Mtsz. I. 1494. — apróbb légy. *Tót a *Mucha* diminutivuma.

Muslicz — Bellye, Baranya m., Mtsz. I. 1494. — muslicza. Dipteron.

Muslicza — Göcsej, Kalotaszeg, Zsobok, Kolozs m., Szolnok-doboka m., Székelyföld, Mtsz. I. 1494. — rajonként járó, igen apró légy, mely a borosedényeket ellepi, borbogár. Dipteron. Tót.

Muslicza — Kemenesalja, Vas m., Nagykorös. Mtsz. I. 1494. — muslicza. Dipteron.

***Muszka** — Gömör m., Mtsz. I. 1494. — szunyog.

***Muszlicza** — Balatonmell.; Pápa; Közép-Baranya, Mtsz. I. 1494. — muslicza.

Muzslicza — Tolna m., Mtsz. I. 1494. — muslicza.

***Nedve** — Perkáta, Fehér m.; Palócság; Gyöngyös vid., Mtsz. I. 1418. — medve. *Ursus arctos* L.

***Nöstény farkas** — Murm. 1533 — lupa.

***Nyivog** — Székelyf. — nyí, nyivákol (kis macska), (a nyúl, hol?). Nagybánya, Szatmár m. — nyávog, nyivákol. Mtsz. I. 1554.

***Nyivorkál** — Tasnád, Szilágy m., Mtsz. I. 1554. — nyávog (macska).

***Nyól** — Bereg m., Derczen, Mtsz. I. 1561. — nyúl. *Lepus timidus* L.

***Nyóstén** — Rábaköz; Göcsej, Nagylengyel; Torontál m., Székelyf.; Mtsz. I. 1526. — nöstény. — **Nyóstény** — Abaúj, Borsod, Gömör, Heves, Bács, Udvarhely, Csík, Háromszék megyék, Komárom m., Mtsz. I. 1527. — nöstény.

***Nyúka** — Palócság, Vác, Mtsz. I. 1562. — nyúlka, nyulaeska.

***Nyulacs** — Somogy m., Mtsz. I. 1562. — nyulaeska.

***Nyuszika** — diminutivum: kis nyúl.

***Nyuszka** — Somogy m., Baranya m., Drávamell., Kopács, Mtsz. I. 1563. — nyúl.

***Nyuzga** — Csúza, Baranya m., Mtsz. I. 1563. — tengerinyúl.

***Nyűv** — Herény — a nyű a lábatlan lárva, álcza.

Öke — Barkóság, Nyr. 32: 524. — anyalúd. *Anser domesticus* L.

***Ökörlégy** — Bor. V. 50.

***Ökörnyál** — Gross. I. p. 146. — röpülő pókfonál.

Ökörtyúk — Decs, Sárköz, Nyr. 37: 47. — kappan.

Őszi nyál — Paks, Tolna m., Nyr. 19: 479. — bikanyál, ökörnyál. *A pókok röpülő fonalai.

***Paklincs** — Pusztaszanda, Dunántúl, Nyr. 5: 182. — kulancs = *Ixodes ricinus*. ***Kiskunhalas**, Nyr. 19: 335.

Palaczka — Esztergom, Nyr. 25: 576. — poloska. *Acanthia lectularia* L.

***Palazsnak** — Háromszék m., Nyr. 31: 114. — csalótojás. ***Tót elem**.

***Pánkáló** — Moldvai csángók, Nyr. 31: 87. — pókháló.

***Patusa** — Kilyénfalva, Csík m., Nyr. 9: 525.; Gyergyó, Nyr. 12: 189. — juhtetű; Homoródfürdő, Udvarhely m. = *Melophagus ovinus* L. Ide tartozik még Nyr. 9: 525.

Pécsek — Zilah, Nyr. 28:235.
— bögöly, nagy mezei légy,
pöcsik. *Tabanus bovinus* L.

***Pecsik** — Com. Jan. 42., 221.
Tabanus bovinus L.

***Pécsi légy** — Pusztaszent-
miklós, Bihar m. — *Tabanus*
bovinus L.

***Pöcsik** — F. 354., Sztgy. 279.
— *Tabanus bovinus* L.

***Pöcsök** — F. 354., 72. Nem.
— *Tabanus bovinus* L.

***Pötsök** — Gross. I. p. 154.
— marha rovára. *Tabanus*
bovinus L.

Pubdenevér — Schl. sz. j. —
Denevér. *Vespertilio*.

***Rezsda** — Bocsár — a mar-
hákát bántó „bogár“, alkalmasint
Tabanus bovinus.

***Rozsféreg** — Kálmáncsa —
a *Gastrophilus* álczái. Tokaj, a ló
végbelibe ragadt kukacsz. *Gastrus*,
Nyr. 24:192.

***Segg-szú** — Kraszna, Szilágy
m. — *Gastrophilus equi* Fbr.
lárvája.

***Sertéstetű** — Letenyei: Kárt.
Áll., p. 33. § 20. — *Pediculus*
porci.

***Siribogár** — Moldvai csángók.
Nyr. 31:87. — cserebogár.

***Szarvasmarha-tetű** — Lete-
nyei: Kárt. Áll., 33. § 20. —
Pediculus bovis.

***Szörféreg** — általánosan —
Strongylus filaria.

Tasó, tasóka — Barkóság, Nyr.
32:325. — kis kacsa.

Téstál — Hajdú m., Nyr. 7:
235. — az állat, midőn dögleni
készül.

***Tevepárd** — *Camelopardalis*:
Kameelpareter. S. I., 386. Zsiraf.
Camelopardalis giraffa Schreb.

Tikfi — Csallóköz, Nyr. 1:332.
— csibe, csirke.

***Tökmagféreg** — *Distomum*
hepaticum L.

***Tyúkközlet** — Bósárkány,
Rábaköz, Mtsz. I. 1230. — minden
második nap tojik.

Vadócz, rimócz — Szeged
vidék, Nyr. 1:426. — annak a
galambnak a neve, melynek feje-
tolla síma s nem kering, midőn
száll.

Vakarcos — Csallóköz, Nyr.
1:333. — p. o. béka, varacskos.

***Vaklégy** — Hajduhadház —
két pásztor egyformán mondta,
hogy ettől ered az *émely*, tehát:
Hypoderma bovis, hozzátette az
egyik: az erős marhának nincsen
émelyé. Gross. I. 154., marha
rovára. *Hypoderma*. — *Gross.
IV. 323. — *Hippobosca equina*
Latr., Viehbreme. Tót: Howadnice.

Vatyog és vattyant — Csalló-
köz, Nyr. 1:333. — kotyog, mint
a kotlós tyúk. Vattyants egyet!
Tsz.

Vicsok — Nagyszalonta. Bihar
m., Bogdándy S. — Patkány. *Mus*
decumanus Pall. (?)

*Vízimónár — Baja — Limnobates stagnorum L.

Zëra — Barkóság, Nyr. 32 : 525. — kis óz, ózgidá.

Pásztor-madártan.

Madárismeret.

Pásztoroktól, halászkóktól és részben úri emberektől való.

Kutatott pontok szerint.

I.

Balatonmellék, halásztól. Nyárilúd. Örgúnár az, a mely örködik, a míg a tömeg pihen.

Békés, az öreg Csuta révész-től. Madárnevek: Barázdabillegető, Bibicz, Búvár, Feketefű, Feketegém, Feketerigó, Gődény, Hajastelepi, Herkály, Isnef, Jégfű, Kanalasgém, Kékgém, Kékküllő, Kerzzerucza, Lilik, Lószemű sirály, Nagysas, Ökörsem, Oláhpap, Orsóruca, Pallagisas, Pintlivöcsök, Pintyőke, Sárgarigó, Sármany, Sivófű, Szarbabuk, Tócsér, Vadliba, Vérese, Vízibika, Vöcsök.

Bihar-Udvári, úriemberektől is. Madárnevek: Bábaszarka, Bakcsó, Barázdabillegető, Bibicz, Bójtíruca, Búbosvöcsök, Búdösbanka, Csaláncsattogtató, Csíz, Csóka, Csülök, Czigányruca, Czinke, Daru, Fecskefarkú récze, Feketegőly, Feketevarjú, Fogoly, Fürj, Füstifecske, Galambsnéff, Gerlicze, Gődény, Gólya, Halkapó, Haris, Héja, Holló, Jegesruca, Jégmadár, Kanalasgém, Kanalasruca, Kánya, Kékvarjú, Kenderike, Kendermágos récze, Kerzzerucza, Ki-

rályvöcsök, Kiskócsag, Kölessnéff, Kútiveréb, Lappantyú, Lilik, Lószemű sirály, Mátyás, Nádiveréb, Nagykócsag, Ökörsem, Oláhpap, Ölyü, Orsóruca, Pacsirta, Pallagisas, Partifecske, Pinty, Polyák, Purzsavöcsök, Rétirigó, Sárgarigó, Sármany, Sármaszó ruca, Sáska, Seregély, Szankó, Szárcsa, Szaricsóka, Szarka, Székisirály, Szenczinka, Szürkegém, Vadgalamb, Vadlúd, Vakvarjú, Vérese, Veréb, Veresbég, Veresgém, Veresgérucza, Villásruca, Vízibika, Vízicsirke.

Bocsár, Bibicz. Pásztorkutya: mikor megszólal, jön valaki, innen: Ugat a pásztorkutya = szól a bibicz.

Csokonya. Madarak: Arany-málinkó, Barázdabillegető, Bugybóka, Cseregórécze, Csóka, Czinege, Feketerigó, Galambzókánya, Holló, Húrosrigó, Karvaj, Küllő, Vadruca, Varjú, Vérese.

Csúza, Baranya m. Sárjánka, Szacsó.

Felsőtárkány, öreg pásztortól. Madárnevek: Bagoly, Csuszka, Czinege, Feketerigó, Fülemüle, Fülesbagoly, Harkály, Héja, Húrosrigó, Kánya, Macskabagoly, Ökörsem, Pintyőke, Sárgarigó, Sármany, Szókerigó, Vérese, Zsóna.

Hajduhadház, Hajdu m. Tarvarjú. A kopaszra nyírott gyereket társai így csúfolják:

„Kopasz-kákó Tarvarjú — víziborjú, vaktétü!”

Él még Hajduszoboszlón és Kunhegyesen. Dr. Nagy Sándor közlése nyomán találta Simon Károly tanító Hajduhadházon. Ez a Comatibis eremita élő nyoma. Kerzercuza, Kanálosgém, Libucz.

Ivád, Heves m., pásztoroktól. Madárnevek: Barázdabillegető, Baták, Bibicz, Csíz, Csóka, Csuvik, Czinege, Fogoly, Fülemüle, Fülesbagó, Fürj, Füstifecske, Gillemadár, Kaba, Kakuk, Kazárfecske, Nyúlverókánya, Ökörszem, Pacsirta, Pinty, Pipiske, Sármány, Serege, Snyeff, Stiglinez, Szajkó, Szarka, Szarkagébics, Székács, Vadgalamb, Varjú — fekete és tarka —, Veréb, Verébgébics (L. collurio), Zsóna.

Karczag, Jásznagykunszolnok m. Teősteős madár. Tréfásan: pisze, olyformán, mint a muszkatövís = gyengénszúró. Lilik.

Kecskemét, pásztoroktól. Madárnevek: Babutyka, Barázdabillegető, Bibicz, Csacsogórigó, Csörgőruca, Czigányruca, Feketególya, Feketerigó, Fülemüle, Fülesbagoly, Gólya, Gojzer, Harkász, Homokityúk, Hürosrigó, Jegeskaca, Kanalasruca, Kékvérce, Pipiske, Reznek, Sárgarigó, Serege, Snyeff, Szóriszarka, Sugárkaca, Surgyi, Tarkanyakú vércse, Túzok, Vadgerlice, Vasvarnyú, Vörösvérce, Zöldfejű ruca.

Kisújszállás, úriemberektől is. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Búdösbanka, Cséja, Csire, Csörgőruca, Czigányruca,

Czinke, Dobosgém, Feketególya, Feketerigó, Feketesneff, Fogoly, Fülemüle, Fülesbagó, Fürj, Galambsnéff, Gelicze, Gojzer, Gólya, Haris, Harkály, Héja, Jegesruca, Kánya, Kanalásgém, Kékgém, Kékvarjú, Kendermagos ruca, Kerzercuza, Kútiveréb, Kuvik, Lappantyú, Lilik, Lúszemű sirály, Mátyás, Nádiveréb, Nagy vadlúd, Ökörszem, Ölyü, Orsó farkú ruca, Örvössneff, Pacsirta, Parlagisas, Pipiske, Reznek, Sárgarigó, Seregi, Szalonka, Szárca, Szaricsóka, Szürkegém, Szürkevércse, Töcsmadár, Tőkeruca, Túzok, Vadgalamb, Veréb, Veresbegy, Veresvércse, Villásfecske, Vízicsirke, Vízityúk, Vöcsök.

Lengyeltóti, Somogy m., pásztoroktól. Bazsar = madár, Berkikánya, Bölömbika, Csörgőréce, Dunairéce, Fosgém, Kaláncorrú madár, Kiszvágó, Sárcza, Sárgyóka, Seregény, Tikhordó kánya, Tökös-fiamadár, Vércse. *Sargyóka*: „A hol a bival a berek szélén a sarat tiporja, ez a madár a friss tiprásokon keresgél“.

Máramaros (Huszt), Vasharkály.

Mezőtúr, uraktól is. Madárnevek: Bábaszarka, Banka, Barázdabillegető, Czankócsirke, Csörgőruca, Fogoly, Fülemüle, Fürj, Galambsirály, Gerle, Godahujtó, Gólya, Gyöngyvér, Harkály, Héja, Hürosrigó, Kálomista v., Kanálosgém, Kanálos r., Kánya, Kendermagos r., Kerzercuza, Lappantyú, Lilik, Lószemű sirály, Mezei ve-

réb, Nádiveréb, Nyilfarkú r., Ölyü, Ökörszem, Pacsirta, Pápishtarjú, Pipiske, Pinty, Reznek, Rozsdagém, Sárgarigó, Sas, Seregély, Szárcsa, Szaricsóka, Székicsér, Szélkiáltó, Tökerucza, Tövisszúró, Túzok, Vadlúd, Veréb, Vízicsirke, Vörösbegy.

Nádudvar, uraktól is. Madárnevek: Aranyosneff, Bibicz, Búvár, Búzasneff, Csörgőrucza, Daru, Darugém, Dögsas, Feketególya, Feketekér, Feketeliba, Galambneff, Gojzer, Gólya, Hattyú, Héja, Jegeskér, Kanálogém, Kékgém, Kendermagos r., Kerzeze r., Kócsag, Lapátos r., Lengyelliba, Lotyogóliba, Lovaskócsag, Lúszemű sirály, Mólisneff, Nádiveréb, Orsófarjú r., Pallagisas, Partisirály, Sirály, Szárcsa, Sziki sirály, Szókeliba, Vakvarjú, Veresgém, Vereskér, Vízibika, Vöcsök, Zódfjú rucza.

Orosi-pusztá, Bihar m., csak pásztoroktól. Madárnevek: Daru, Feketefú, Feketególya, Jégfú, Kanálogém, Kanáloskacsa, Kékgém, Kerzeka, Kócsag, Lúszemű sirály, Maró, Nádiveréb, Oláhpap, Pallagsas, Szárcsa, Tarkagólya, Terepü, Töcsér, Tókeka, Vércse, Veresgém, Vízibika, Vöcsök.

Pusztaszentmiklós, Bihar megye, csak pásztoroktól. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Csóka, Daru, Fecske, Fejérgém, Feketegém, Feketevarjú, Fülemlé, Gém, Gerlicze, Gólya, Kakuk, Kékgém, Kerzercucza, Keselyü, Kontyosbanka, Libocz, Nádiveréb, Ölyü, Pacsirta, Pipiske,

Sas, Serege, Szárcsa, Szarka, Túzok, Vadgalamb, Vércse, Vízityúk.

Rétköz, Szabolcs m., a szabályozás előtt. Ibrányi Zsigmond régi úri vadásztól. Madárnevek: Bibicz, Búbosvöcsök, Császársneff = Gojzer, Csöre, Csörgókacsa, Dankacsüre, Daru, Fecskefarjú rucza, Gödény, Gólyasneff, Gyalogkócsag, Halászka, Halkaptató, Haris, Jegeskacsa, Kanalagém, Kanalaskacsa, Kárvatna, Lovaskócsag, Nádiveréb, Szárcsa, Szürkegém, Tókeka, Vadlúd, Vakvarjú, Veresgém, Villásfarjú k., Vízibika, Vízityúk.

Révkomárom, Súske = *Alauda cristata*.

Sárrét, Bihar m., Búdibanka.

Túrkeve, uraktól is. Madárnevek: Bábaszarka, Barázdabillegető, Bibicz, Búbospacsirta, Csér, Csiremadár, Czankócsirke, Czigányvarjú, Daru, Dobosgém, Feketególya, Feketerigó, Fürj, Galambneff, Gallérosvöcsök, Gébics, Gerle, Gödény, Gojzer, Gólya, Jegeskacsa, Kanálogém, Kárvatna, Kaszáfecske, Kékgém, Kékvércse, Kendermagos r., Kerzercucza, Keselyü, Lilik, Lúszemű sirály, Magyar varjú, Mátyás, Mezei veréb, Mórneff, Nádiveréb, Ökörszem, Oláhpap, Ölyv, Orsófarjú r., Pacsirta, Parlagisas, Partifecske, Pettyesharkály, Pipiske, Polykmadár, Reznek, Sárgarigó, Seregély, Sirály, Sirókacsa, Szárcsa, Szaricsóka, Székisirály,

Tankócsirke, Tarkaharkály, Túzok, Vádlúd, Veréb, Villásfecske, Vízibika, Vízicsirke, Vizityúk, Vörösgém, Vörösvérese, Zöldharkály.

Tyúkod, a csikásznál. Madárnevek: Báránybégető—Gallinago, Barázdabillegető, fehér és sárga, Búáruca, Daru, Faszkgém, Feketegém, Feketerigó, Feketeruca, Fige, Gyöngyvér, Halfarkás, Hammosruca (Hamvas), Kanálosgém, Kanálosruca, Káratatna, Kékgém, Kerekszárnyú sas, Keselyhéja, Keselysas, Kesely, Kócsag, Liba, Libucz, Nádgem, Nádiveréb, Orsófarkú ruca, Pergóruca, Pínty, Rétifecske, Sárgarigó, Sipolóruca, Sorigály (nagy, közepes, kicsi), Stiglincz, Szárcsa, Szaricsóka, Tiszaruca, Tókeruca, Túzok, Tyúkgém, Tyúkölő, Vakvarjú, Vaszgém, Veréb, Verébölő, Vicsotka, Vízibika, Vizityúk.

Vaja, Szabolcs m., úrtól. Sorjáng, Tökéslúd, Vizigyöngy.

Vasmege — Nyr. 30 : 99. — Pityer, Poszátó.

Veszprém, Keresztveréb.

Madár-szótár.

Almár — Göcsej, Mtsz. — Oriolus galbula L.

Arammáj — Zilah, Szilágy m., MNy. I : 281. — Oriolus galbula L., t. i. aranymell; Sopron m., Mtsz. arammáluó.

Arammálingó — Szepezd, Zala m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranmáringó — Szőke-Denes, Somogy m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranymálingó — Dunántúl, Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranymálinkó — Oriolus galbula L. A mál = mell. Vö. Málonfekvő.

Aranymáringó — Őrség, Vas m., Mtsz. — Oriolus galbula L.

Aranyossneff — Nádudvar — Charadrius pluvialis L.

Bábaszarka — Biharudvari, Túrkeve — Lanius excubitor L.

Babuka — sok helyen — Upupa epops L.

Babutyka — sok helyen — Upupa epops L.

Bagoly — Felsőtárkány — az öreg kanász azt mondta : „a hajnal a bagoly is megjeleni”. — **Bagoly** — Alsólendván, Nyr. 26 : 559. — baguó; pluralisa: baguk, bagvak. Strix sp.? Máramarosban, Nyr. 26 : 140., *bogoj*.

Bakcsó — Nycticorax nycticorax L.; I. Vakvarjú.

Banka — Túrkeve, majdnem általános — Upupa epops L.

Báránybégető — Tyukod — csikász. Gallinago gallinago L. A mekegő hangjától; a német: „Kätschschneffe”.

Barázdabillegető — Túrkeve, általánosan is. — Motacilla alba L.

Baták — Ivád — Upupa epops L.

Bazsar — Lengyeltóti — a madár; leginkább fiókaveréb.

Bébicz — bíbicz — Vanellus cristatus L.

***Bekekecske** — Nyr. 2 : 227. — Gallinago gallinago L.; hangutánzó.

Berkibagoly — Asio accipitrinus Pall.

Berkikánya — Milvus migrans Bodd.

Bíbiez — Túrkeve — Vanellus cristatus L. Szólás. Bocsáron: *Ugat a pásztorhutya* = szól a bíbiez.

Bőjtirucza — Anas querquedula L.

Bölömbika — Botaurus stellaris L.

Buárrucza — Mergus merganser L. — Búvárrucza, téli.

Búbor — Nyitra m., palócz, Nyr. 28 : 145. — Alauda cristata L.

Búbospacsirta — Alauda cristata L.

Búbosvöcsök — Colymbus cristatus L.

Bugybóka — Upupa epops L.

Buhú — Lz. — bagoly. Bubo bubo L.

Bulikol — Gyöngyösinél, Nyr. 27 : 163. — burukkol („az örvös galamb is hagyta buliklását“).

Búvár — Colymbus sp. ?

Búzasneff — Pavoncella pugnax L. A nyelvröntök „Bajnok bíbieze“.

Büdibanka — Upupa epops L.

Büdös Babuk — Gyöngyösi, Nyr. 27 : 163. — Upupa epops L.

Büdösbanka — Upupa epops L. Országos névjegyzék: Babuka,

Babutyka, Banka, Baták, Büdibanka, Büdösbabuk, Büdösbanka, Büdösdod, Bugybóka, Daduk, Dutka, Huputa, Kontyos banka, Mututka, Szarbabuk, Ututka.

Csacsogórigó — kóborló — Pastor roseus L.

Csaláncsattogató — Pratincola rubicola L.

Császársneff — Numenius arcuatus L.

***Csattogó** — Karczag — gébics: Lanius collurio L. *Csettegető* jobban fest.

Cséja — Hydrochelidon nigra L.

Csér — Túrkeve — Sterna hirundo L.

Cseregőrécze — Csokonya — Anas crecca L.

Cseregőrucza — Anas crecca L.

***Csettegető** — Lanius collurio L.

Csincsarara — Nógrád, tótság, Nyr. 24 : 95. — czinke.

Csira — Szíhalom, Borsod m., Nyr. 24 : 432. — sirály. Larus.

***Csire** — Hydrochelidon nigra L.

***Csiremadár** — Túrkeve — Hydrochelidon nigra L.

***Csiriglyo** — Gömör, cigány, Nyr. 24 : 96. — madár.

Csiz — Chrysomitris spinus L.

Csóka — Corvus monedula L.

Csőre — Rétköz, Szaboles m.

Csörgőkacsa — Anas crecca L.

Csörgőrucza — Anas crecca L.

Csuli, csulimadár — Fehér m., Nyr. 26:524., Lázár 121 — *Passer domesticus* L.

Csúri — Csallóköz, Pápa, Mtsz. — *Passer domesticus* L.

Csuszka — *Sitta europaea* L.

Csuvik — *Glaucidium noctuum* Retz.

***Csülök** — *Numenius arcuatus* L.

Csúri madár — Lázár 36 — csuli (veréb). *Passer domesticus* L.

Czakó — Tiszaadony, Bereg m., Nyr. 26:476. — a gólya. *Ciconia ciconia* L.

***Czankócsirke** — Túrkeve, Mezőtúr — *Ortygometra porzana* L.; L. Tankócsirke.

Czigánykacsa — Túrkeve — *Fuligula nyroca* Güld.

Czigányrucza — Biharudvari — *Fuligula nyroca* Güld.

***Czigányvarjú** — Karczag — *Corvus frugilegus* L.

Czinege — sok helyen — *Parus* sp.

Czinke — Técső, Nyr. 26:140. — Visk.: czinkó. *Parus* sp.

Czinkó — l. Czinke.

Dankacsüre — *Larus ridibundus* L.

Daru — Túrkeve — *Grus cinerea* L.

Darugém — *Ardea cinerea* L.

Diómadár — Pest m., Nyr. 26:187. — az ökörszem. *Troglodytes troglodytes* L.

***Dobosgém** — Túrkeve — *Botaurus stellaris* L.

Dögsas — *Vultur monachus* L.

Dunarécze — *Anas boschas* L.

Dunairécze — *Anas boschas* L.

Dutka — tótság, Nyr. 27:175. — búbosbanka. *Upupa epops* L. A tótban: dudek, dudok.

Éjjelifecske — *Baranyabaksa* — *Caprimulgus europaeus* L.

Égi bárány — Ürbő-puszta, Pest m. — *Gallinago gallinago* L.

Emeletesveréb — Farnos — a gólya. *Ciconia ciconia* L. Azért, mert a kéményre rakott nagy fészke oldalában a veréb fészkel — tehát földszint.

Fágutukirály — Szentgyörgyvölgy, Zala m., Nyr. 2:279. — ökörszem vagy királyka (fágutu = favágó törzs). *Troglodytes sive Regulus*.

Farczinyamadár — Hegyhát, Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — *Ruticilla tithys* L.

Faszgógó — Kopács, Drávamell., Csúza, Baranya m., Mtsz. — *Nycticorax nycticorax* L.

Faszkgém — *Ardetta minuta* L.

Favágó — Pest m., Nyr. 26:187. — (harkály). *Dendrocopus major* L.

Fecske — *Hirundo rustica* L.

Fecskefarkú rucza — *Dafla acuta* L.

Fehér barázdabillegető — *Motacilla alba* L.

Fejérgém — *Ardea alba* L.

***Feketefű** — Békés — *Oedemia fusca* L.

***Feketegém** — Békés — *Ardea purpurea* L.

***Feketególya** — Túrkeve — *Ciconia nigra* L.

***Feketekér** — *Oedemia fusca* L.

Fketelibá — *Anser fabalis* L.

Fketerigó — Túrkeve — *Turdus merula* L.

Fketerucza — *Oedemia fusca* L.

Fketesneff — *Ibis falcinellus* L.

Fkete tar variu — Sz. F. B. — *Cornix nigricans*. Elfogadható, hogy ez a kiveszett *Geronticus eremita* emléke: él mondókában Hajdúszoboszlón, Kunhegyesen.

Fketevarjú — *Corvus frugilegus* L., népiesen pópista varjú.

Fészek fentő — Veszprém m., Nyr. 25:474. — fészekben a legifjabb fióka, á. é. emberre is: f. gyerek = utolsó gyermeke egy házaspárnak.

Fige — *Aegithalus pendulinus* L.

Fogoly — Túrkeve — *Perdix perdix* L. A Nyr. 24:209. a német Vogelből származtatja!!!

Fosgém — *Ardea cinerea* L.

Fostosgém — *Ardea cinerea* L.

Fülemüle — Túrkeve — *Luscinia luscinia* L.

***Fülesbagoly** — Sok helyen: Fülesbagó. — *Asio otus* L.

Fürj — Túrkeve — *Coturnix coturnix* L.

Füstifecske — *Hirundo rustica* L.

Gagó — Beregszász, Nyr. 26:329.; 27:95.; Bereg m., Székelyföld, Mtsz. — gólya, *Ciconia ciconia* L.

Galambászókánya — *Astur palumbarius* L.

Galambozókánya — Csokonya — *Astur palumbarius* L.

Galamsirály — *Larus ridibundus* L.

***Galamsneff** — Túrkeve, Biharudvari — *Pavoncella pugnax* L.

***Galléros vöcsök** — Túrkeve — *Colymbus cristatus* L.

***Gébics** — Túrkeve — *Lanius collurio* L.

Gelicze — Turtur turtur L.

Gém — *Ardea cinerea* L.

Gemeccs — Csongrád és Tiszaújfalú, Nyr. 28:144. — *Ardea cinerea* L. Halászszerző is.

Gerle — Turtur turtur L.

Gerlicze — Túrkeve — Turtur turtur L.

***Gillemadár** — Ivád, Heves m. — Turtur turtur L.

***Gillimadár** — Turtur turtur L.

Gimpli — Nyr. 24:248. — *Pyrrhula pyrrhula* L. A német gimpl, osztrák-bajor gimpl.

Godahujtó — *Numenius arcuatus* L.

***Gojzer** — Túrkeve — *Numenius arquatus* L. A német *Kaiser* (Schnepfe.)

Gólasneff — *Himantopus himantopus* L.

Gólya — Túrkeve — *Ciconia alba* L.

***Gödény** — Túrkeve — *Pelecanus onocr.* L., már elmaradt.

***Gödin** — Karczag — gödény, *Pelecanus onocr.* L. a negyvenes években — XIX. század — még volt; csórének felső kájájából meritókanalakat csináltak. L. Nagybögyü.

Gúnár — Nyr. 24:249. — a ludfélék himje. Szepesi szászban: goner; német: ganner.

***Guvat** — Túrkeve — *Rallus aquaticus* L.

Gyalogkócsag — *Ardea garzetta* L.

Gyöngyvér — *Anser albifrons* Scop.

***Hajastelepi** — Békés m. — *Ardea ralloides* Scop.

Halászká — *Sterna* sp.

Haláspéter — *Larus argentatus* Brünn.

Halfarkas — *Phalacrocorax carbo* L.

Halkapó — *Larus* sp.

Halkaptató — *Larus argentatus* Brünn.

Hammosrucza — *Fuligula ferrina* L. — Hamvasrucza.

Hamvasércse — *Cerchneis vespertinus* L.

Haris — Nyr. 27:508. — Szólás: A harist maga szaván fogják meg. *Crex pratensis* Bechst.

Harkály — *Picus maior* L.

Harkán — *Picus maior* L.

Harukály — Gyimes, Csík m., Nyr. 28:142. — harkály. *Picus.*

Hattyú — *Cygnus musicus* L.

Hegedöss — Moldvai csángó, Nyr. 31:84. — varjú.

Héja — *Astur palumbarius* L.

Herká — Nyitra. palócz, Nyr. 28:496. — *Picus* sp.

***Herkály** — Békés — *Picus maior* L.

Hérkvány — Nyitra, palócz, Nyr. 28:496. — *Picus.*

Holló — *Corvus corax* L.

Homoki tyúk — *Oedicnemus crepitans* Temm.

Húrosmadár — *Turdus viscivorus* L.

Húrosrigó — *Turdus viscivorus* L.

Hülü — Nagykőrös, Nyr. 24:335. — ölyü, ölyv. *Buteo buteo* L.

***Isnef** — Békés — *Scolopax rusticola* L.

Istiglincz — *Carduelis carduelis* L.

***Jegeskacsa** — Túrkeve — Fuligula clangula L.

Jegeskér — Fuligula clangula L.

Jegesrucza — Fuligula clangula L.

***Jégfű** — Békés — Fuligula clangula L.

Jégmadár — Alcedo ispida L.

Jenige — Zsögöd — Ampelis garrula L. Szemere László szerint székely neve a madárnak.

Kaba — Falco subbuteo L.

Kakuk — Cuculus canorus L.

Kaláncsórú rucza — Spatula clypeata L.

Káломista varjú — Corvus cornix L. L. Kálvinista varjú.

Kálvinista varjú — országosan — a Corvus cornix L. Mert megszállja a dögöt, tehát nem bójtól, szemben a *pálista varjúval*, L. Magyar varjú, Káломista varjú.

Kanalasgém — Platalea leucorodia L.

Kanalaskacsa — Spatula clypeata L.

Kanalasrucza — Biharudvari — Spatula clypeata L.

***Kanáloggém** — Túrkeve — Platalea leucorodia L.

Kanáloskacsa — Spatula clypeata L.

Kanálosrucza — Spatula clypeata L.

Kánya — Buteo buteo L. De téves, mert a Buteo = ölyv; kánya pedig Milvus.

Kappan — Nyr. 24:269. — herélt him madár. Német: kapphahn; osztrák-bajor: kaphan. *Közönségesen: „Kapaun, Kapauner“.

Karakatna — Phalacrocorax carbo L.

***Karakatona** — Túrkeve — Phalacrocorax carbo L.

Karaj — Szihalom, Borsod m., Nyr. 24:432. — a karvaly; Accipiter nisus L.

Karvaj — Accipiter nisus L.

***Kaszásfecske** — Túrkeve — Cypselus apus Illig.

Kazári fecske — Borsod m. — Cypselus apus Illig.

Kékgém — Túrkeve, Békés — Ardea cinerea L.

Kékküllő — Békés — Sitta europaea L.

Kékvarjú — Coracias garrula L.

***Kékvércse** — Túrkeve — Cerchneis vespertinus L.

Kenderike — Fringilla canabina L.

***Kendermagos rucza** — Túrkeve — Anas strepera L.

Kerczekácsa — Fuligula clangula L.

***Kerczerucza** — Túrkeve, Békés m. — Fuligula clangula L.

Kerekszárnyú sas — Tyukod — Buteo buteo L.

Keresztveréb — *Monticola saxatilis* L. Veszprém.

Kesely — *Vultur*.

Keselysas — *Vultur*.

***Keselyű** — Túrkeve — *Vultur monachus* L.

Kétkés — *Crex pratensis* Bechst., a madár szava s innen hars, harsis is.

Királyvöcsök — *Colymbus cristatus* L.

Kiskócsag — *Ardea garzetta* L.

Kiszvágó — *Sterna hirundo* L. Kiszvágó.

***Kócsag** — Túrkeve — *Ardea alba* L. Már elmaradt.

Kontyosbanka — *Upupa epops* L.

***Kótyag** — Somogy m. — kócsag, *Ardea alba* L.

Kölessneff — *Pavoncella pugnax* L.

***Kutiveréb** — *Pratincola rubicola* L. A siki kutak kávájának gerendázatában is fészkel.

Kuvik — *Glaucidium noctuum* Retz.

Küllő — Nyr. 28:185. — *Picus viridis* L. Zilahon „ács“ a gúnyneve. *Miért volna gúnynev, mikor a madár valósággal ácsolva keresi eledelét.

Küszvágó — *Sterna hirundo* L.

***Kvakvarjú** — Túrkeve — *Nycticorax nycticorax* L.

Lábaskócsag — *Ardea alba* L.

Lapátorrú rucza — *Spatula clypeata* L.

Lapátosrucza — Nádudvar — *Spatula clypeata* L.

Lappantyú — Nyr. 28:566. — *Caprimulgus europaeus* L.

Lébucz — Beregszász, Nyr. 26:382. — *Vanellus cristatus* L. Nyr. tévesen definiálja halászmadárnak. Vö. Libocz.

Lengyelliba — *Anser albifrons* Scop.

Liba — *Anser cinereus* Mey.

Libocz — Libucz. *Vanellus cristatus* L.

Libucz — *Vanellus cristatus* L.

Lilik — Túrkeve, Békés m. — *Anser albifrons* Scop. Szilágyi Bálint karczagi öreg juhász szerint „nem magyarul szól“.

Lószemű sirály — Békés m. — *Larus argentatus* Brünn.

Lotyogóliba — Nádudvar — *Anser* sp.

Lovaskócsag — *Ardea alba* L.

***Lúszemű sirály** — Túrkeve — *Larus argentatus* Brünn.

Macs kabagoly — *Syrnium aluco* L.

Madarak királya — Gyimes, Csik, Nyr. 28:142. — Csak *Regulus* lehet.

***Magyar rucza** — Karczag — tőkés. Anas boschas. Szilágyi Bálint öreg juhász így értelmezte szavát: Adám-Gáspár-Pál-Pál-Pál! (bis). Kitünő.

Magyar varjú — Túrkeve, Karczag — *Corvus cornix* L., majdnem országosan „kálvinista v.“ mert megszállja a dögöt, tehát nem bőjtől.

Málonfekvő — *Caprimulgus europaeus* L. Mál = mell. Vö. Aranymálinkó.

Maró — *Falco peregrinus* Tunst.

Martifecske — *Clivicola riparia* L.

*Mátyás — Túrkeve és sok helyen — *Garrulus glandarius* L. Szavával a nevét mondja.

Mezei pacsirta — *Alauda arvensis* L.

Mezei veréb — Túrkeve — *Passer montanus* L.

Mólsneff — *Gallinago gallinago* L. — Mórsneff.

*Mórsneff — Túrkeve — *Gallinago gallinago* L.

Muszka veréb — Székelység *Ampelis garrula* L. Téli vendég l. Jenige.

Mututka — Nyitrai palócz, Nyr. 28:496. — *Upupa epops* L.

Nádgém — *Ardetta minuta* L.

Nádibika — kolozsvári gloszszak 1577. (ekewr bika helyébe írva) Nyr. 36:18. — a bölömbika, *Botaurus stellaris* L.

*Nádiveréb — Túrkeve — *Acrocephalus turdoides* Mey, de egyszersmind *Emberiza schoeniclus* L. (nem jó). *A madár lármájára vonatkozik: „zsinatol, mint a nádiveréb“, ez csak az *A. turdoides* lehet.

*Nagybögyű — Karczag — l. Gódin, azaz *Pelecanus onocrotalus* L.

Nagykócsag — *Ardea alba* L.

Nagylúd — vadlúd — *Anser cinereus* Mey.

Nagysas — Békés — *Aquila chrysaetus* L.

Nagyvadlúd — *Anser cinereus* Mey.

Nyárilúd — *Anser cinereus* Mey — A sárréti nép, Osv. p. 19., falkaszámra (50—100 drb.) nevelte házánál; a pákások ladikszámra szedték a tojást, fogták tőrrel a madarat. A rétséggel tünedeznek.

Nyílfarku rucza — *Dafla acuta* L.

Nyulászukánya — Őrség, Vas m., Mtsz. — *Milvus regalis* Pall.

Nyúlverókánya — *Milvus regalis* Pall.

Nyuszka — Nógrád m., Mtsz. csupasz madárfióka.

*Olápap — Túrkeve, Békés — *Nycticorax nycticorax* L.

Olomári — Őrség, Vas m., Mtsz. — *Oriolus galbula* L. (azaz aranymálú).

*Orsófarkú kacsza — Túrkeve — *Dafla acuta* L.

Orsófarkú rucza — *Dafla acuta* L.

*Orsórucza — Békés, Biharudvari — *Dafla acuta* L.

Öklömbujár — *Colymbus minor* Gm.

Ökörsem — Túrkeve — *Troglodytes troglodytes* L.

Ölyű — *Buteo buteo* L.

***Ölyv** — Túrkeve — *Astur palumbarius* L.

***Örgúnár** — Balatonmell. — a nyári ludak — *Anser cinereus* Mey — között az, a mely örködik, a míg a tömeg pihen.

Örvössneff — *Pavoncella pugnax* L.

Pacsirta — *Alauda arvensis* L.

***Pallagisas** — Békés — *Circus*, rendszeren az *aeruginosus* L.

Pallagsas — *Circus aeruginosus* L.

Páristavarjú — *Corvus frugilegus* L.; azért így, mert nem jár dögre, tehát bójtól; szemben a kálvinistavarjával.

Paprécze — *Fuligula ferina* L.

Parlagisas — Túrkeve — *Circus aeruginosus* L.

***Partifecske** — Túrkeve — *Clivicola riparia* L.

Partisirály — *Hydrochelidon* sp.

***Pásztorkutya** — Bocvár — a bíbicz — *Vanellus cristatus* — mertha megszólal, biztosra vehető, hogy ember vagy kutya van közelben. Szólás: „ugat a pásztorkutya“ = szól a bíbicz.

Pergóruca — *Anas querquedula* L.

Pettyegesharkály — *Picus maior* L.

Pintlivöcsök — Békés — *Colymbus minor* Gm.

Pinty — Túrkeve — *Fringilla coelebs* L.

Pintyőke — *Fringilla coelebs* L.

Pióka csalogató — MNy. II: 39. — halázmadár v. sirály (e. h. piózcshalogató).

Pipiske — Túrkeve — *Alauda cristata* L. — Bojtárok tréfája: hányat tojik a pipiske? Ha a kérdezett számot vetett hozzá s találgatta, a lefőzés ez: hun többet, hun kevesebbet. Tótban: pipiska. Nyr. 27:176. A név a madár szavától ered.

***Pisze** — Kisújszállás — tréfásan a hosszúcsőrű gojzer = *Numenius arcuatus* L.

Pityer — Orosztony, Zala m., Nyr. 24:384. — *Anthus* sp.?

***Polyikmadár** — Túrkeve — *Numenius arcuatus* L. A kiáltástól.

Poszáta — *Sylvia sylvia* L.

Poszató — Vas m., Nyr. 30:99.

Purzsavöcsök — *Colymbus minor* Gm.

Rabecz — Nyr. 27:176. — veréb. *Passer domesticus*. A tót: *vrabecz*.

Ráró — nyitrai palóczoknál, pluralis: ráruók, Nyr. 28:497. — talán a kerecsensólyom.

Rétifecske — Tyukod — *Sterna nigra* L.

Rétirigó — *Acrocephalus turdoides* Mey.

Reznek — Túrkeve — *Otis tetrax*. L. Ritka. Egykor közönséges volt.

Rozsdagém — *Ardea purpurea* L.

***Röpösmadár** — Csúza, Baranya m. — szárnyra kelő madárfiú.

Sárca — *Fulica atra* L. Somogyi pákászok így nevezik; tényleg a sarak (*stagnum*) madara.

Sárga barázdabillegető — *Motacilla flava* L.

Sárgarigó — Túrkeve — *Oriolus galbula* L. Mondóka: Itt a dió, fiú, fiú! vagy: Kell-e dió fiú?

Sárgyóka — *Motacilla flava* L. Lengyeltóti: „A hol a bival a berek szélén a sarat tiporja, ez a madár a friss tiprásokon keresgél“.

Sárjánka — *Emberiza citrinella* L.

Sármány — *Emberiza citrinella* L.

Sármászó rucza — *Anas querquedula* L.

Sas — *Aquila* sp.

Saska — *Ibis falcinellus* L. — a hajlott csőrére czéloz.

Serege — *Sturnus vulgaris* L.

Seregély — Túrkeve — *Sturnus vulgaris* L.

Seregény — *Sturnus vulgaris* L.

Sípolórucza — *Anas penelope* L.

***Sirály** — Túrkeve — *Larus* általában; Munkácsi török, Gomboz vogul eredetűnek tartja: sírā, sírrā, MNy. I : 421.; Nyr. 20 : 68. Vö. Pungur, MNy. II : 114—118.

Siska — Nyitra m., palócz, Nyr. 28 : 495. — *Alauda cristata* L.

***Sívófúvó** — Karczag — kacsá, „fényesfejű“, kicsint, tehát *Anas crecca* L.

***Sívókacsa** — Túrkeve — *Anas crecca* L.

Sneff — Nyr. 24 : 396. — *Scolopax rusticola* L. Német Schnepfe.

Snyef — *Scolopax rusticola* L.

Sórigály — *Larus ridibundus* L.

Sorjáng — *Hydrochelidon nigra* L. *Sterna* sp.?

Sorjázik — Csapodi, Nyr. 26 : 517. — a madár egymásután való vonulása.

Stiglicz — *Carduelis carduelis* L.

Sugárkacsa — *Dafila acuta* L.

Surgyi — *Emberiza calandra* L.

Süske — Révkomárom — *Alauda cristata* L.

Szacskó — *Fulica atra* L.

Sza-icsóka — Túrkeve — *Caracias garrula* L.

Szajkó — *Garrulus glandarius* L.

Szalonka — *Scolopax rusticola* L., nn., de terjed.

Szankó — *Totanus totanus* L.

Szántóka — Gyimes, Csik m., Nyr. 28:142. — *Alauda arvensis* L.

Szarbabuk — *Upupa epops* L.

Szárcsa — Túrkeve és szerte — *Fulica atra* L.

Szarka — *Pica pica* L.

Szarkagábor — *Lanius excubitor* L.

Szarkagébics — *Lanius excubitor* L.

Székács — *Columba palumbus* L.

Székicsér — *Glareola torquata* Briss.

Széki sirály — Túrkeve — *Glareola pratincta* L. = *torquata* Briss.

Székiszarka — *Himantopus himantopus* L.

Szélbaszó — *Cerchneis tinnunculus* L.

Szélkiáltó — *Numenius arcuatus* L.

Szenczinke — *Parus maior* L., nn.

Szikisirály — *Glareola torquata* Briss.

Szökelibá — Nádudvar — *Anser anser* Auct.

***Szókerigó** — Felsőtárkány — *Turdus musicus* L.

Szöriszarka — *Lanius excubitor* L.

Szürkegém — *Ardea cinerea* L.

Szürkevércse — *Cerchneis verspertinus* L.

Tankó csirke — Túrkeve — l. Czankó csirke. *Totanus totanus* L.

Tarkagólya — *Ciconia alba* L.

Tarkaharkály — Túrkeve — *Picus major* L.

Tarkanyakú vércse — *Falco subbuteo* L.

Tarkavarjú — Ivád, Heves m. — *Corvus cornix* L.

Tarvarjú — *Geronticus eremita* L. Vö. Fekete tar variu.

***Teős-teős madár** — Karezag — gojzer. *Numenius arcuatus* L.

Terepű — *Erismatura leucocephala* Scop.

Tikhordókánya — *Astur palumbarius* L.

Tiszarucza — *Anas boschas* L.

Torkosgém — *Ardea cinerea* L.

Töcsér — *Numenius arcuatus* L.

Töcsmadár — *Numenius arcuatus* L.

Tőkekacsa — *Anas boschas* L.

Tőkerucza — Tyukod — *Anas boschas* L.

Tőkésacsa — Túrkeve — *Anas boschas* L.

Tőkészlúd — *Anser cinereus* Mey.

Töklincz — nyitrai palóc, Nyr. 28:497. — *Carduelis carduelis* L.

Tökös — Lengyeltóti — a fiamadár, fiaveréb.

Törtöly — Ismeretlen helyről, Kinnach Ödön, Nyr. 27:141. —

gerlicze. (Talán a német Turteltaube-ból. A szó hazáját nem ismerem). Turtur turtur L. ?

Tövisbujó — Troglodytes troglodytes L.; de Somogyban minden bokorlakó kismadár.

Töviszúró — Lanius collurio L.

Tuba, tubicza — Nyr. 24 : 401. — a német: Taube.

***Túzok** — Túrkeve — Otis tarda L. A sárréti pákászok — Osv. p. 19. — télen ólmoseső idején „behajtották“. *A Tisza mentén lovas pásztorok nagyon gyakorolták a beteretést.

Tüskebujkáló — Orosztony, Zala m., Nyr. 24 : 384. — Troglodytes troglodytes L. L. Tövisbujó is.

Tyúkgém — Ardea ralloides Scop.

Tyúkölő — nyitrai palóc, Nyr. 28 : 497. — tyúkörüő madár. Astur palumbarius L.

Ututka — nyitrai palóc, Nyr. 28 : 496. — Upupa epops L.

Űkő — Csallóköz, Nyr. 1 : 333. — tikölő. *Astur palumbarius L.

Űlü — Gyimes, Csík m., Nyr. 28 : 142. — ölyv. Buteo buteo L.

Vadgalamb — Columba oenas L.

Vadgerlicze — Turtur turtur L.

Vadkecske — Börvely, Ecsedi láp — Gallinago gallinago L. Mekegő hangjáról.

Vadliba — Anser fabalis Lath.

***Vadlúd** — Túrkeve — Anser segetum Gm. Anser fabalis Lath.
*Karczag — Szilágyi Bálint öreg pásztor szerint ezt mondja: Kis Gál — Gáspár (bis).

Vadpáva — Gyimes, Csík m., Nyr. 28 : 142. — Tetrao urogallus L.

Vadrucza — Anas boschas L.

Vakvarjú — Nycticorax nycticorax L.

Varjú — Corvus. — Örményben: vari, vori, Nyr. 27 : 57.; nyitrai palóc: varja, Nyr. 28 : 497.

Vasgém — Ardea cinerea L. juv.

Vasharkály — Dryocopus martius L. (Huszt).

Vasvarjú — Coracias garrula L. — néhol Vasvarnyú.

Vasvarnyú — Coracias garrula L.

Vércse — Cerchneis tinnunculus L.

Veréb — Túrkeve és országosan — Passer domesticus L.

Verébgébics — Lanius collurio L.

Verébölő — Accipiter nisus L.

Veresbegy — Erithacus rubecula L.

Veresgém — Túrkeve — Ardea purpurea L.

Veresgérucza — Biharudvari — Fuligula ferina L.

Vereskér — Fuligula ferina L.

Veresvércse — *Cerchneis tin-*
nunculus L.

Vicsotka — *Colymbus minor*
Gm.

Villásfarkú — *Dafile acuta* L.

***Villásfecske** — Túrkeve —
Hirundo rustica L.

Villásrucza — *Dafile acuta* L.

Vízibika — Túrkeve — *Botau-*
rus stellaris L. L. Dobosgém.

Vízicsirke — Túrkeve — *Orty-*
gometra porzana L.

Vízigyöngy — Vaja, Szaboles
m. — *Larus ridibundus* L.

Vízityúk — Túrkeve — *Galli-*
nula chloropus L.

Vöcsök — *Colymbus* sp.

Vörösbeigy — Túrkeve — *Eri-*
thacus rubecula L.

Vöröshátú gébics — Király-
halom, Csongrád m. — *Lanius*
collurio L.

Vörösrécze — *Fuligula ferina* L.

Vörösvércse — Túrkeve —
Cerchneis tinnunculus L.

Zöldfejű rucza — *Anas bos-*
chas L.

Zöldharkály — Túrkeve —
Picus viridis L.

Zöldkánya — *Coracias gar-*
rula L.

Zsidómadár — *Ibis falcinel-*
lula L.

Zsóna — *Picus viridis* L. A
tót Źlna.

Madár-névrendszer.

Magyar-latin.

II.

Pásztorok, halászok és urak madárismerete.

Nomenclatura.

***Aranymálinkó** — *Oriolus*
galbula L.

Bábaszarka — *Lanius excu-*
bitor L.

***Babuka** — *Upupa epops* L.

***Babutyka** — *Upupa epops* L.

Bagoly — *Strix spec.*

***Bakcsó** — *Nycticorax nycti-*
corax L.

***Banka** — *Upupa epops* L.

Báránybégető — *Gallinago*
gallinago L.

Barázdabillegető — *Motacilla*
alba L.

***Baták** — *Upupa epops* L.

Razsar — *Avis.*

***Bébicz** — *Bibiciz* — *Vanellus*
cristatus L.

Bekekecske — *Gallinago gal-*
linago L.

Berkibagoly — *Asio accipitri-*
nus Pall.

Berkikánya — *Milvus migrans*
Bodd.

***Bibicz** — *Vanellus cristatus* L.

***Bőjtirucza** — *Anas querque-*
dula L.

***Böjlömbika** — *Botaurus stel-*
laris L.

Buárrucza — *Mergus merganser* L.

***Búbospacsirta** — *Alauda cristata* L.

***Búbosvöcsök** — *Colymbus cristatus* L.

***Bugybóka** — *Upupa epops* L.

Búvár — *Colymbus* sp.

***Búzasneff** — *Pavoncella pugnax* L.

***Büdösbanka** — *Upupa epops* L.

Csacsogó rigó — *Pastor roseus* L.

***Csaláncsattogató** — *Pratincola rubicola* L.

***Császársneff** — *Numenius arcuatus* L.

***Cséja** — *Hydrochelidon nigra* L.

***Csér** — *Sterna hirundo* L.

***Cseregőrucza** — *Anas crecca* L.

***Csire** — *Hydrochelidon nigra* L.

Csíz — *Chrysomitris spinus* L.

Csóka — *Corvus monedula* L.

***Csörgökacsa** — *Anas crecca* L.

***Csörgőrucza** — *Anas crecca* L.

***Csuszka** — *Sitta europaea* L.

***Csuvik** — *Glaucopteryx noctua* Retz.

***Csülök** — *Numenius arcuatus* L.

***Czankócsirke** — *Ortygometra porzana* L.

***Czigánykacsa** — *Fuligula nyroca* Güld.

***Czigányvarjú** — *Corvus frugilegus* L.

Czinege — *Parus* sp.

Czinke — *Parus* sp.

***Dankacsüre** — *Larus ridibundus* L.

Daru — *Grus cinerea* L.

***Darugém** — *Ardea cinerea* L.

***Dobosgém** — *Botaurus stellaris* L.

Dögsas — *Vultur monachus* L.

***Dunárécze** — *Anas boschas* L.

Égi bárány — *Gallinago gallinago* L.

Faszkgém — *Ardetta minuta* L.

***Fecske** — *Hirundo rustica* L.

***Fecskefarkú rucza** — *Dafla acuta* L.

***Fejérgém** — *Ardea alba* L.

***Feketefű** — *Oedemia fusca* L.

***Feketegém** — *Ardea purpurea* L.

Feketegőlya — *Ciconia nigra* L.

***Feketekér** — *Oedemia fusca* L.

***Fketeliba** — *Anser fabalis* L.

Feketerigó — *Turdus merula* L.

***Feketerucza** — *Oedemia fusca* L.

***Feketesneff** — *Ibis falcinellus* L.

***Feketevarjú** — *Corvus frugilegus* L.

Fige — *Aegithalus pendulinus* L.

- Fogoly** — *Perdix perdix* L.
- ***Fosgém** — *Ardea cinerea* L.
- ***Fostosgém** — *Ardea cinerea* L.
- Fülemüle** — *Luscinia luscinia* L.
- Fülesbagoly** — *Asio otus* L.
- Fürj** — *Coturnix coturnix* L.
- ***Füstifecske** — *Hirundo rustica* L.
- ***Galambászókánya** — *Astur palumbarius* L.
- ***Galamsirály** — *Larus ridibundus* L.
- ***Galamsneff** — *Pavoncella pugnax* L.
- ***Galléros vöcsök** — *Colymbus cristatus* L.
- Gébics** — *Lanius* sp.
- ***Gelicze** — *Turtur turtur* L.
- ***Gém** — *Ardea cinerea* L.
- ***Gerle** — *Turtur turtur* L.
- ***Gerlicze** — *Turtur turtur* L.
- ***Gillimadár** — *Turtur turtur* L.
- ***Godahujtó** — *Numenius arcuatus* L.
- ***Gojzer** — *Numenius arcuatus* L.
- Gólasneff** — *Himantopus himantopus* L.
- ***Gólya** — *Ciconia ciconia* L.
- Gödény** — *Pelecanus onocrotalus* L.
- ***Gyalogkócsag** — *Ardea garzetta* L.
- Gyöngyvér** — *Anser albifrons* Scop.
- ***Hajastelepi** — *Ardea ralloides* Scop.
- Halászká** — *Sterna* sp.
- ***Halászpéter** — *Larus argentatus* Brünn.
- ***Halfarkas** — *Phalacrocorax carbo* L.
- Halkapó** — *Larus* sp.
- ***Halkaptató** — *Larus argentatus* Brünn.
- ***Hammosrucza** — *Fuligula ferrina* L.
- Haris** — *Crex pratensis* Bechst.
- ***Harkály** — *Picus maior* L.
- ***Harkán** — *Picus maior* L.
- Hattyú** — *Cygnus musicus* Bechst.
- ***Héja** — *Astur palumbarius* L.
- ***Herkály** — *Picus maior* L.
- Holló** — *Corvus corax* L.
- Homoki tyúk** — *Oedienemus crepitans* Temm.
- Húrosrigó** — *Turdus viscivorus* L.
- ***Isnef** — *Scolopax rusticula* L.
- ***Jegeskácsa** — *Fuligula clangula* L.
- ***Jegeskér** — *Fuligula clangula* L.
- ***Jegesrucza** — *Fuligula clangula* L.
- ***Jégfű** — *Fuligula clangula* L.

- Jégmadár — *Alcedo ispida* L.
- *Kaba — *Falco subbuteo* L.
- Kakuk — *Cuculus canorus* L.
- *Kaláncsóőrű rucza (madár) — *Spatula clypeata* L.
- *Kálomista varjú — *Corvus cornix* L.
- *Kanalasgém — *Platalea leucorodia* L.
- *Kanalaskacsa — *Spatula clypeata* L.
- *Kanálosgém — *Platalea leucorodia* L.
- *Kanálosrucza — *Spatula clypeata* L.
- *Kánya — *Buteo buteo* L.
- *Kárákatna — *Phalacrocorax carbo* L.
- *Karvaj — *Accipiter nisus* L.
- *Kaszásfecske — *Cypselus apus* Illig.
- *Kazárfecske — *Cypselus apus* Illig.
- *Kékgém — *Ardea cinerea* L.
- *Kékküllő — *Sitta europaea* L.
- *Kékvarjú — *Coracias garrula* L.
- *Kékvércse — *Cerchneis verspertinus* L.
- Kenderike — *Fringilla cannabina* L.
- Kendermagos rucza — *Anas strepera* L.
- *Kerczekácsa — *Fuligula clangula* L.
- *Kerczerucza — *Fuligula clangula* L.
- Keresztveréb — *Monticola saxatilis* L.
- *Kesely — *Vultur*.
- *Keselyhéja — *Vultur*.
- *Keselysas — *Vultur*.
- *Keselyű — *Vultur*.
- Királyvöcsök — *Colymbus cristatus* L.
- Kiskócsag — *Ardea garzetta* L.
- *Kiszvágó — *Sterna hirundo* L.
- Kontyosbanka — *Upupa epops* L.
- *Kócsag — *Ardea alba* L.
- *Kótyag — *Ardea alba* L.
- *Kölessneff — *Pavoncella pugnax* L.
- Küllő — *Picus viridis* L.
- *Küszvágó — *Sterna hirundo* L.
- Kutiveréb — *Pratincola rubicola* L.
- Kuvik — *Glaucidium noctuum* Retz.
- *Lapátorrű rucza — *Spatula clypeata* L.
- Lappantyú — *Caprimulgus europaeus* L.
- *Lengyelliba — *Anser albifrons* Scop.
- *Liba — *Anser cinereus* Mey.
- *Libocz (Libucz) — *Vanellus cristatus* L.
- *Lilik — *Anser albifrons* Scop.
- *Lovaskócsag — *Ardea alba* L.

*Lúszemű sirály — *Larus argentatus* Brünn.

Macskabagoly — *Syrnium aluco* L.

Magyarvarjú — *Corvus cornix* L.

Maró — *Falco peregrinus* Tunst.

***Mátyás** — *Garrulus glandarius* L.

Mezei veréb — *Passer montanus* L.

***Mólsneff** — *Gallinago gallinago* L.

***Mórsneff** — *Gallinago gallinago* L.

***Nádgém** — *Ardetta minuta* L.

Nádiveréb — hangra: *Acrocephalus turdoides* L.; szemre: *Emberiza schoeniclus* L.

***Nagykócsag** — *Ardea alba* L.

***Nagylúd** — *Anser cinereus* Mey.

Nagszas — *Aquila chrysaëtus* L.

***Nagyvadlúd** — *Anser cinereus* Mey.

Nyárilúd — *Anser cinereus* Mey.

***Nyíl farkú rucza** — *Dafila acuta* L.

Nyúlverő kánya — *Milvus regalis* Pall.

***Oláhpap** — *Nycticorax nycticorax* L.

***Orsó farkú rucza** — *Dafila acuta* L.

***Orsó rucza** — *Dafila acuta* L.

Ökörszem — *Troglodytes troglodytes* L.

***Ölyü** — *Buteo buteo* L.

Pacsirta — *Alauda arvensis* L.

Pallagsas — *Circus aeruginosus* L.

***Pápastavarjú** — *Corvus frugilegus* L.

***Paprécze** — *Fuligula ferina* L.

Partifecske — *Clivicola riparia* L.

Partisirály — *Hydrochelidon* sp.

Pergőrucza — *Anas querquedula* L.

Pettyesharkály — *Picus maior* L.

Pintlivőcsök — *Colymbus minor* Gm.

***Pinty** — *Fringilla coelebs* L.

***Pintyőke** — *Fringilla coelebs* L.

Pipiske — *Alauda cristata* L.

Pityér — *Alauda arvensis* L.

***Polyik** — *Numenius arcuatus* L.

***Polyikmadár** — *Numenius arcuatus* L.

Poszáto — *Sylvia sylvia* L.

Purzsavőcsök — *Colymbus minor* Gm.

Rétirigó — *Acrocephalus turdoides* Mey.

Reznek — *Otis tetrax* L.

***Rozsdagém** — *Ardea purpurea* L.

- ***Sárcza** — *Fulica atra* L.
- ***Sárgarigó** — *Oriolus galbula* L.
- Sargyóka** — *Motacilla flava* L.
- Sármány** — *Emberiza citrinella* L.
- Sármászóruca** — *Anas querquedula* L.
- Sas** — *Aquila* sp.
- ***Saska** — *Ibis falcinellus* L.
- ***Serege** — *Sturnus vulgaris* L.
- ***Seregély** (Seregény) — *Sturnus vulgaris* L.
- ***Seregény** — *Sturnus vulgaris* L.
- ***Sipolóruca** — *Anas penelope* L.
- ***Sirály** — *Larus*.
- ***Sivófű** — *Anas crecca* L.
- ***Sivókacsa** — *Anas crecca* L.
- ***Snyef** — *Scolopax rusticola* L.
- ***Sorigály** — *Larus ridibundus* L.
- Sorjáng** — *Hydrochelidon nigra* L.
- Stiglincz** — *Carduelis carduelis* L.
- Sugárkacsa** — *Dafila acuta* L.
- Surgyi** — *Emberiza calandra* L.
- Süske** — *Alauda cristata* L.
- ***Szajkó** — *Garrulus glandarius* L.
- ***Szalonka** — *Scolopax rusticola* L.
- Szankó** — *Totanus* sp.
- ***Szarbabuk** — *Upupa epops* L.
- ***Szárcsa** — *Fulica atra* L.
- ***Szaricsóka** — *Coracias garula* L.
- Szarka** — *Pica pica* L.
- ***Szarkagébics** — *Lanius excubitor* L.
- Székács** — *Columba palumbus* L.
- ***Székicsér** — *Glareola torquata* Briss.
- ***Székisirály** — *Glareola torquata* Briss.
- ***Szélkiáltó** — *Numenius arcuatus* L.
- Széczinke** — *Parus maior* L.
- ***Szikisirály** — *Glareola torquata* Briss.
- Szöriszarka** — *Lanius minor* Gm.
- ***Szürkegém** — *Ardea cinerea* L.
- Szürkevércse** — *Cerchneis vespertina* L.
- Tankócsirke** — *Totanus totanus* L.
- ***Tarkagolya** — *Ciconia ciconia* L.
- ***Tarkaharkály** — *Picus maior* L.
- ***Tarkanyakú vércse** — *Falco subbuteo* L.
- Tarvarjú** — *Geronticus eremita* L.
- ***Teős** — teősmadár — *Numenius arcuatus* L.

Terepű — *Erismatura leucocephala* Scop.

Tikhordókánya — *Astur palumbarius* L.

***Tiszarucza** — *Anas boschas* L.

***Torkosgém** — *Ardea cinerea* L.

***Töcsér** — *Numenius arcuatus* L.

***Töcsmadár** — *Numenius arcuatus* L.

***Tőkekacsa** — *Anas boschas* L.

***Tőkékacsa** — *Anas boschas* L.

***Tőkészlúd** — *Anser cinereus* Mey.

***Tökös** — Fiamadár.

Tövisbujó — *Troglodytes troglodytes* L.

***Tövisszúró** — *Lanius colurio* L.

Túzok — *Otis tarda* L.

***Tyúkgém** — *Ardea ralloides* Scop.

***Tyúkölő** — *Astur palumbarius* L.

Vadgalamb — *Columba oenas* L.

***Vadgerlieze** — *Turtur turtur* L.

***Vadliba** — *Anser fabalis* L.

***Vadlúd** — *Anser fabalis* L.

***Vadrucza** — *Anas boschas* L.

***Vakvarjú** — *Nycticorax nycticorax* L.

***Vasgém** — *Ardea cinerea* L. ifjabb.

Vasharkály — *Dryocopus martius* L.

***Vasvarjú** — *Coracias garula* L.

Vércse — *Cerchneis tinnunculus* L.

Veréb — *Passer domesticus* L.

Verébgébics — *Lanius colurio* L.

***Verébölő** — *Accipiter nisus* L.

Veresbegy — *Erithacus rubecula* L.

***Veresgém** — *Ardea purpurea* L.

***Veresgér** — *Fuligula ferina* L.

***Vereskér** — *Fuligula ferina* L.

***Veresvércse** — *Cerchneis tinnunculus* L.

Vicsotka — *Colymbus minor* Gm.

***Villásfarkú** — *Dafile acuta* L.

Villásfecske — *Hirundo rustica* L.

***Villásrucza** — *Dafile acuta* L.

***Vízibika** — *Botaurus stellaris* L.

***Vízicsirke** — *Ortygometra porzana* L.

***Vízigyöngy** — *Larus ridibundus* L.

Vízityúk — *Gallinula chloropus* L.

Vöcsök — *Colymbus* sp.

***Vörösréce** — *Fuligula ferina* L.

***Zöldfejű rucza** — *Anas boschas* L.

***Zöldharkály** — *Picus viridis* L.

***Zöldkánya** — *Coracias garula* L.

***Zsidómadár** — *Ibis falcinellus* L.

***Zsóna** — *Picus viridis* L.

Fa- és bokorismeret.

A somogyi adatok mind Kálmáncsáról valók.

Afonya — erdélyiesen havasi eper v. kukojeza — *Vaccinium*, leginkább a *V. Myrtillos* L. A románban *afina*, Nyr. 2:536. Borbás szerint a magyarországi oláhságtól kölcsönvétele (Pallas Lexikon I.)

Akasztfófa — Nyr. 7:415. — 1291. évi okmányban: „arbor platani, que dicitur akasztófa“.

Ákicza — Pálfa, Vas m., Nyr. 26:45. — *Robinia pseudocacia* L.

Aranypár alma — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — angol arany parmén.

Árpánéró alma — Székelykeresztúr, MNy. I:281. — korai, az árpával egy időben érő alma. Vö. Árpári alma.

Árpári alma — Moldva, Klézse Mtsz. — aratáskor érő almafaj. Vö. Árpánéró alma.

***Aszúfa** — T. S. K. p. ü. 1632 — száraz fa.

Átányfa — Barkóság, Nyr. 32:520. — szerint *Tamarix*.

Bacsó-körte — Badacson, Pecsény, Szilágysomlyó, MNy. I:331. — apró és zamatos ízű, július elején érő körtefaj.

Bagrena — Ada, Bács m., Nyr. 31:286. — *bagrenafa* = akácza, *Bagrenát sodorni* = hosszú nád-szállal a fáról az akáczfavirágot leszakítani.

Bakbúzú körte — Nyr. 8:550. — 1300. évi okmány: *arbor pirique vulgo dicitur bogbwzw*. Nagy Gyula szerint a muskotálykörtét helyenként a nép ma is *bakbüzűnek* nevezi.

***Barkócza** — Somogy m. — *Sorbus torminalis* Crantz.

Bédó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:380. — a nyírfa haja, a melyből a pásztorok sótartót is készítenek.

***Berekfa** — Somogy m. — *Alnus glutinosa* L. Gaertn. —

Berökfa — Sima, Somogy m., Nyr. 19:380.; Göcsej, Mtsz. — *Alnus glutinosa*.

Berekönyefa — 1304, 1270, Nyr. 7:317. — az okmányban „*berekunefa*“ és „*berekuna*“ aliam „*tulg*“, nyilván „tölgy“, de így hibás, mert ez *Quercus*, holott a *B. Sorbus*. A tót Brekiña.

***Berkenye** — Somogy m. — *Sorbus domestica* L.

Berökfa — l. Berekfa.

Birs — *Cydonia vulgaris* Willd. *bisalma*, Klézse, Moldva; *bisóma* Somogy és Tolna m.; *bizsalma* Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz.; *bizskörté*, Szürnyeg, Zemplén m., Mtsz.;

biskörtélyfa, Csernahó, Zemplén m., Nyr. 15:431.

***Bodzafa** — Somogy m. — *Sambucus nigra* L. Gerencsér, Nyitra m. palócz, Nyr. 33:461. — bojzeng.

Borfa — Ghymes, Nyitra m. palócz, Nyr. 33:464.; fenyőfa; a régiségben 1269: *borfa*, Nyr. 7:317. — Vö. Búrfa.

Borocz — Tolna m., Nyr. 27:140. — baraczk.

Boronatüske — Sárköz, Nyr. 32:461. — a Kőkényfa: *Prunus spinosa*.

Borza — Sárköz, Nyr. 32:461.; Lz. — *Sambucus* (bodza). — **Borzék** — Palócz vid., Nyr. 26:383. — ua.

Bozfa — 1256. évi okmány, Nyr. 7:317. — *Sambucus*.

Burafa — Esztergom vid., Mtsz. — fenyőféle. Vö. Búrfa.

Burcolcha — Nyr. 7:317. — 1257. évi okmányban?

Búrfa — Mátyusföld, Nyr. 20:323.; Ipolyság, Hont m., Mtsz.; Esztergom vid., Mtsz., Nyr. szerint *Pinus strobus*. Vö. Borfa, Burafa, Búrfenyű. Losoncz vidékén, Nyr. 30:301. — búros = búrfenyves.

Búrfenyű — Mátyusföld, Nyr. 20:323. — Nyr. szerint *Pinus strobus*. Vö. Búrfa.

Búros — Losoncz vidék, Nyr. 30:301. — búrfenyves.

***Bükkfa** — Somogy m. — *Fagus silvatica* L. A régiségben:

1193: bikfa (Nyr. 23:327.); 1260: bik (uo.); 1263: zeles byk (Nyr. 7:317); 1302: byk tuke (uo.); 1301—1321: hangasbyk (Nyr. 8:78); 1335: bykerdeu (Nyr. 22:360.); 1336: bykerdev (uo.); 1357: bikfa (uo.). Az ószlovénban: buky; németben: buche (Miklosich, Nyr. 11:118); tótul: buk.

Csenkafa — Erdővidék, Nyr. 8:142. — a juharfa. *Acer pseudo-platanus*.

Csepe — Hetés, Zala m., Nyr. 19:142.; Szentgyörgyvölgye, Zala m. és Göcsej, Mtsz. — fiatal tölgyfa. — **Csepeles** — Szentgyörgyvölgye, Zala m., Göcsej, Mtsz. — tölgyes.

Cserefa — Székelység, Mtsz. — *Quercus cerris* L.

Cserés — Mánd, Nyr. 19:335.; Palóczság, Nyr. 23:285. — *Quercus cerris* erdő.

Cseresznye — *Prunus cerasus*. L. 1302. okmányban: „cheresnefa“. Nyr. 8:550.

***Cserfa** — Somogy m. — *Quercus Cerris* L. A régiségben: 1270: *cher* (Nyr. 7:137); 1295: *cher*, que arbor Zalauch faia vocatur (uo.); XIV. század: *czerfa* (Ferencz-legenda, p. 40., Nyr. 1:218.); ószlovénben: *cerŭ*; szerbben: *cer* (Miklosich, Nyr. 11:119.).

Csete — Dombóvár, Tolna m., Nyr. 25:192. — a földi bodza gyümölcse.

Csórmány — Mátyusföld, Nyr. 20:323. — *Prunus padus*.

Csőgbökfa — Szőlősgyörök, Somogy m., Nyr. 16:45. — meddő, terméketlen gyümölcsfa.

Cziczabere — Malonyay B. H. 1908 aug. 29.; *cziczaberke*, Tsz.; *cziczamacza*, Tsz. — a füz- és nyárfa barkája.

Disznókörti túskefa — Felső-Őrvidék, Nyr. 32:176. — galagonyafa. *Crataegus Oxyacantha* L.

Dob — Nyr. 7:317. — 1228 az okmányban: „doob“?

Durmoszka — Hétfalu, Brassó m., Nyr. 22:392. — somfa. *Cornus mas.* Oláh elem a m. nyelvben. Oláhban: *drimoz*, de *Sambucus-t* v. *Viburnum-ot* jelent.

Égerfa — *Alnus glutinosa*. 1260. okmányban: „arbor ikrus-egurfa“, Nyr. 7:317.; 1335: „Egruserdeu“; gróf Sztáray család okl., Nyr. 22:361.; 1337: „egwrfa“, „Egrestow“ uo.; 1454: „eggres“ uo. — **Egërség** — Gelencze, Háromszék m., Nyr. 38:236. — égerfás hely (patak mentén).

Faanya — 1272, az okm., Nyr. 7:415. — „meta exit ad lignum ffaanya (?) vocatum“.

Fehér nyárfa — Halas, Nyr. 23:239. — *Populus alba*: fejjér nyárfa.

***Fejérfenyő** — Somogy — *Abies alba* Mill.

Fekete nyár — Halas, Nyr. 23:239. — *Populus tremula*.

Fenyőfa — Nyr. 7:317. — *Pinus, Abies?* 1269. okmányban: „feneufa“; 1297. okmányban: „fenwfa“.

***Füzfa** — Somogy — *Salix alba*. L. 1228, 1295, 1252, 1297-ik évi okmányokban „kalanda-fyze“, „meghefywz“, „surkfüz“, „silicem† scomorou“ (szomorú füzfa), „zyl-fyz“ *Salix*. Nyr. 7:318.

***Galagonya** — Somogy — *Crataegus Oxyacantha* L.

Giligán — Hilib, Háromszék m., Nyr. 38:236.

Giligán-csüpké — uo.

Grébenes — Rábaköz, Nyr. 3:380. — a levélen levő középső, legvastagabb ideg.

***Gyertyánfa** — Somogy — *Carpinus Betulus* L.; 1301—1321. évi okmányban: „gertanfa“. Nyr. 8:78.

***Gyurkafa** — Somogy — *Lycium vulgare* Dun.

Gyümölcsény — 1277. okmányban: „gymulchen“. Nyr. 8:550. 1301—1321. okmányban: „gyumulchen“, „gemulchyn“, „langas-gemelche“. Nyr. 80:78.

***Gyűrűcske** — Somogy m. — *Acer tataricum* L.

Haraszt — Nógrád m.; Borbás V., Nyr. 3:544. — a lehulló falevelek. 1232, 1249, 1296, 1260, 1258, 1279. évi okmányokban: „harast“, „hotharast“, veres-harazth“, „horost“. Nyr. 7:318.

† Talán *salicem*?

***Hársfa** — Somogy m. — *Tilia grandifolia* L. 1270. évi okmányban: „haas“; 1282. évi okmányban: „tylie siue haas“. Nyr. 7:318.

Herélni — Csongrád, Nyr. 9:90. — pl. fát a sorból gyökeresen kivágni; krumplit, ha a bokor alól a szár kiszakítása nélkül krumplit kivesznek. Erdélyben: monyazni.

***Iharfa** — Somogy — *Acer Pseudoplatanus* L. 1251. okmányban: ihor; 1296. okmányban: „ihorfa, hyhor“. Nyr. 7:318.; 1337. okmányban: „jwharfa, ioharfa“. Gróf Sztáray-család oklt., Nyr. 22:361. Vö. Kokastara-fa.

Iva-fa — Nyr. 7:318. — 1264. okmányban: „iwafa“.

Jägerfa — M. — bárándi pusztán az égerfa. *Alnus glutinosa*.

Jámborfa — Csúza, Baranya m., Nyr. 18:236. — jávorfa. *Acer.

***Jászfenyő** — *Tamarix germanica* L.

Jávor — Nyr. 7:318. — 1265. okmányban: „javor“. *Acer*.

Jegenye — Nyr. 7:318. — 1364, 1270. okmányokban „jegenye“, „ygunefa“ (igönye, igenyés, egyenes). **Populus pyramidalis*.

Jégerfa — Bátor, Heves m., Borbás, Nyr. 3:543. — égerfa.

Jegy-fa — 1224, Nyr. 7:415. — az okmányban „meta progreditur super jegfa et de ligno prefato vadit“.

Juna — 1251, Nyr. 7:318. — az okmányban „juna“.

***Kányacseresnye** — Somogy m. — *Viburnum Opulus* L.

Kátyó — Sima, Somogy m., Nyr. 19:382. — Kotyka. Továbbá az a □ mély vágás, melyet a nyírfán tesznek, hogy *nyírvizet* igyanak.

Kikinfá — Mátravidék, Nyr. 24:431. — kökényfa. *Prunus spinosa* L.

Kokastara-fa — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — iharfa. *Acer*.

Koricza — Nyitra, palócz, Nyr. 33:467. — fahéj. Tótból ered, a hol: *škoricica*. *Cinnamomum ceylonicum* kérge.

Kökény — 1255, Nyr. 7:318. — az okmányban „kuken“. *Prunus spinosa* L.

Körösfá — 1270, Nyr. 7:318. — az okmányban „kwerusfa“, „keethkeurus“. *Fraxinus excelsior* L.

***Körösztfenyő** — Somogy m. — *Pinus nigra* Arn.

Körtvély — 1301, 1321, Nyr. 8:78. — az okmányban „sarkwrthwel.“ *Pirus communis. 1229: „kurtuel buquur“, 1300: „vrs kurthuel“ = örs körtvély, Nyr. 7:317.

Kruspán — Nyr. 28:316. — puszpángfa. Lipp. P. Kert. 1:34. **Buxus sempervirens* L.

Lány-fűzfa — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Salix caprea*.

Lasponya — Nyr. 8:351. — 1272: Naspolya.

***Lucsifenyő** — Somogy m. — Juniperus communis L.

Lúczfenyő — 1255, Nyr. 8:551. — az okmányban „luchfenew. Abies excelsa.

Ludláb-fa — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — jávor-iharfa. Acer.

Magyal-fa — 1320, 1240, Nyr. 7:318. — az okmányban „magyalpha“, „mogol“. Ilex aquifolium Lath.

Magyaró — Tolna m., Nyr. 27:140.

***Magyarófa** — Somogy m. — Corylus Avellana L.

Marczelné diaja — 1288, Nyr. 8:551. — az okmányban: „marcelneygyaya“. Juglans.

Musdály — Szatmár m. — Quercus sessiliflora Sm. A debreczeni fűvészkönyvben „kocsántalan T.“ „Quercus Robur“. Kritikai meghatározását. l. Pallas Lexikon 12. köt. 188 Magyar tölgy alatt, meghatározta *Borbás V.* És vö. 16. köt. 306.

***Muzsdályfa** — XVIII. század, 1788. — Quercus sessiliflora.

***Növedékeny** — 1781. — növendék, sarj-erdő.

***Növevény-fák** — 1774, Debreczen — az erdő ifjú fái. Diószegi és Fazekas a fűvészkönyvben a plántát mondták „növevény“-nek; ma növény.

Nyáraófa — Nógrád m., Nyr. 26:478. — Nyárfa. 1270. okmányban: nyarfa; 1297. okmányban: kereknyar; 1274. okmányban: lapusnyar. Populus, Nyr. 7:318. Vö. Fehér és Fekete nyár.

Nyárfa, nyírfa — Nyr. 32:511. — szófejtése. Borbás. Populus et Betula.

***Nyírfa** — Somogy m. — Betula alba. 1301—1321. okmányban. Nyr. 8:78.

Nyírvíz — Balaton, Tud. gyűjt. 1839. — nyírfa nedve; isszák. Nyr. 34:532.

Nyósztanyi — Hetés, Nyr. 2:45. — a fát sértegetni.

***Ostorményfa** — Borsod — Viburnum opulus L.

Pacétka — ? Nyr. 27:45. — Prunus padus.

Pálmafa — Halas, Nyr. 23:239.; Kecskemét, Nyr. 12:283.; Mátyusföld, Nyr. 12:528. — Populus pyramidalis. Vö. Plop.

Plop — Lozsád, Hunyad m., Nyr. 23:143. és 485. — Populus pyramidalis. Oláh elem.

Potyószilva — Nagykőrös, Nyr. 26:188. — aprószemű, korai, vöröses szilva. Prunus sp.

Purza — Répezemellék, Sopron m., Nyr. 2:561. — a fának pudvása, melyet tapló gyanánt szoktak használni.

Rakattya — Nyr. 8:79. — 1301—1321. okmányban: „rakathia“, „requetya“. Genista.

***Rekettye** — Somogy m. —
Genista tinctoria L.

Somvad — Nógrád m., Nyr.
3:544. — a dió. Vö. Suhad. Borbás.

***Sörgyefa** — Somogy m. —
Acer tataricum L.

Suhad — Vö. Suvad, Som-
vad. A székelységnél: *suvasztott
magyaró*, mikor a mogyoró bele
még gyenge, kérge, héja lehánt-
ható. Vö. Suhad, Suvad. A jól
kifejlett mogyoró, midőn már tel-
jesen meg van érve, csekély érin-
tésre, avagy éppen magától köny-
nyedén *kisuvad* (= *suhad*) a tok-
jából s le hull a fájáról. Szatmár
m. Ez *suhadozott m.*, a melyet a
székely *suvad* v. *csóré* mogyoró-
nak nevez. Vö. Somvad. Nyr.
15 : 29.

Száldob — a hársfa régi neve.
A mai csángó, székely és szat-
mári *száldop-fa*, *száldok-fa*, *zádog-
fa*. Munkácsi a magyar *szál* és
szláv *dub* „fa, tölgy“ szó össze-
tételének magyarázza. Simonyi
szerint a száldob összetartozik a
hársfának vogul *sal't-pa* nevével;
így a *b* megfelel a *pa* szónak.
Tilia. Nyr. 31 : 39.

Szēmērcze-fa — Barkóság, Nyr.
32 : 525. — vörösfenyő. Pinus
larix.

Szil — Nyr. 8 : 79. — 1301—
1321: az okmányban „zyl bukur“.
Ulmus campestris L.

Sziszfa — Szigetvidék, Baranya,
Nyr. 35 : 183. — fűzfa. Etymolo-
gia. Salix sp.

Sziva — Tolna m., Nyr. 27 :
140. — szilva. Prunus.

Szódok, szódokfa — Szilagy-
ság, Nyr. 27 : 324. — hársfa. Vö.
Száldok, Szádokfa, Záldokfa, Szál-
dob. *Tilia*.

Taksony — Dombóvár, Tolna
m., Nyr. 25 : 192. — a Gleditschia
triacanthos, tuskéslepény, „krisz-
tustövös“ hüvelyes termése.

Tebe — Hétfalu, Bácsfalu, Nyr.
3 : 564. — a fa koronája.

Telebő körtve — Nyr. 8 : 551.
— 1300: az okmban „Arbor piri
antiqua que dicitur telebew“.

Tetszín — Debreczen, Nyr. 28 :
123. — *tetszín* körte: egy piro-
sas faj.

Tidő — Csíkszentdomokos, Nyr.
32 : 329. — a nyírfa külső héja.
*Halászok mesterszava a Székely-
ségen; nyírfakéregből göngyölt
rövid fáklya, mely az éjjeli halá-
szatnál szolgál. *Kriza* hozzátett,
mikor *mécsesnek* mondja. T. Nagy
Imre — Nyr. 32 : 406. — tévedt,
a mikor *doboznak* magyarázta.

Topoja — Abauj m., Nyr. 33 :
24. — jegenyefa, Populus pyra-
midalis. A tótságon *Topol*.

Tögyének a fák — Tapolca
és Raposka, Zala m., Nyr. 37 :
486. — fakad a bimbajuk.

***Tölgyfa** — Somogy m. —
Quercus, a cserfán kívül a többi.
1301—1321: az okmányban „*teulg*
fa“, „*tul-zeckfa*—*kistul*“ mondva;
1302—1277: „*tul-fyotol*“, „*mogol-
tul*“; 1364—1268: „*twlfa*, *mo-*

goltul, sunth tuulgfa“. Vö. Nyr. 7 : 318.

Ükli — Zilah, Nyr. 14 : 431. — a fának az a része, hol a törzse ágakra oszlik. Ökle.

***Vadalma** — Somogy — Pyrus Malus L.

***Vadcseresnye** — Somogy m. — Prunus avium L.

***Vadkörte** — Somogy m. — Pyrus communis L.

***Vadnyárfa** — Somogy m. — Populus alba L.

***Virics** — Háromszék m., Nyr. 3 : 374. — a hárs- és nyírfa héjának megfűrésásával nyert kitóduló nedv, *viriceresztés*. *Virics* még pálinkafőzésnél a hűtő rézcsöveiből eleinte hulló cseppek is.

***Vörösfenyő** — Somogy m. — Pinus larix L. = Larix decidua Mill.

Záldokfa — Nyr. 6 : 469. — hársfa. Lexicon Budense. M. elem az oláhban.

Pásztorfüvészet.

***Aczat** — Alföld, Nyr. 29 : 119. — Cirsium arvense L. L. Aczat.

Aczintos — Zilah, Nyr. 28 : 232. — talp v. búza, a. m. edzett, kemény.

Alacs — Hegyalja, l. Vidrafü.

Alivor — Gyimes, Csík m., Nyr. 28 : 142. — Farkasboroszlán, Daphne Mezereum. Levelével a

juhok lábujját gyógyítgatják, a halászatnál kábítószerül használják.

***Anyafü** — Pusztaszentmiklós, Bihar m. — Polygonum amphibium L. vagy P. Bistorta L. Jó fü.

***Aranyvessző** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — Solidago Virgaurea L.

Armurár — Kapnikbánya és vid., Nyr. 22 : 73. — oláh elem a m. nyelvben; marhatályog és az azt gyógyító növény.

***Aszat** — Erdélyi részek. — L. Aczat.

Ászát — Ipolyság, Hont m., Nyr. 19 : 45. — szántóföldeken élősködő tüskésnövény. Vö. Aczat.

***Aszott** — Vas m., Nyr. 30 : 99. — Cirsium arvense; Hortobágy, T. M. I. — L. Aczat, Aczat.

***Átkozott szamar** — Pusztaszentmiklós. Onopordon.

***Atraczé** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — Anchusa officinalis. L.

***Avas nád** — általánosan — a mult évi vagy több évi s leginkább tüzelőre való nád.

Azsag — Fejérnyikó, Udvarhely m., Nyr. 18 : 479. — ördög-szekér; Eryngium campestre.

Bábaguzsaly — Nyr. 25 : 287. — Gömör- és hevesréti fü, nem szereti se a marha, se a juh.

Bábásodás, megbábásodás — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3 : 543. — a növények szárának pl. a káposztapalántának kövérföldokozta felpuffadása v. ellaposodása.

Bagifana — Nagykőrös Nyr. 26 : 187. aprótüskéjű kemény mag a búza közt. Keserűvé teszi a lisztet.

***Bagolyfű** — Hadház — *Glaux maritima* L.

Bakacs — Aszófő, Balatonmell., Nyr. 26 : 139. — növény a Balaton szélén. Kemény, tokos magját ősszel a sertések nagy mohón ropogtatják.

***Bakszakál** — általános — *Tragopogon major* Jacq. v. *pratensis* L.

Bakszoka — Háromszék m., Nyr. 25 : 383. — „réti keeskedisz“ nevű növény. *Nyilván a Bakszakál, l. azt.

***Ballangó** — Alföld — *Salsola Kali* L. Hajduhadház az *Eryngium campestre* L. Hortobágy, T. M. I. L. Szélhordta fű.

Ballangófű — l. Ballangó.

***Bandzalgó** — Békés — ördög-szekér, ballangó részben, l. azokat.

***Báránypirosító** — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Rubia tinctorum* L.

***Baresik** — Karczag — a „muszkatövis“. *Xanthium spinosum* tüskés magja.

Barlango — l. Ballangó.

Békalencse — Alföld, Nyr. 19 : 18. — *Lepidium perfoliatum*. Helyesen: *Lemna polyrrhiza* v. *Lemna minor* L.

Békanyál — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3 : 544. — moszat.

***Békarokka** — Vas m., Nyr. 30 : 99. — *Equisetum palustre* v. *E. arvense* L. L. Csikófark.

Békatutaj — Szaboles m., Nyr. 3 : 544. — *Hydrocharis*.

***Belindek** — Alföld — *Hyosciamus niger* L.

***Belindek, tölcséres** — Alföld — *Datura stramonium* L.

***Bicske** — Somogy m. — csipke, a csipkerózsa gyümölcse.

Bihalsás — J., Balatonmell. — valószínűleg *Carex* faj: a birka nem eszi.

Bikavirág — Erdővidék, Nyr. 9 : 41. — vad lóhere.

Bilindek — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Hyosciamus niger*.

Bilindek-tölcséres — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Datura Stramonium*.

Billig — Ipolylitke — *Vinca minor*.

Birtyóka — Székelykeresztúr, Nyr. 22 : 335. — az idejekorán a földre hullott s megfeketedett szilva.

Bodor — Barkóság, Nyr. 32 : 520. — buja hajtású növény.

***Bodorka** — *Trifolium repens*, lóhere; jófű. Pusztaszentmiklós, Pusztaszanda, Hajduhadház, Kiskunfélegyháza, Békés, Nádudvar, Bugaczmónostor, Nagykőrös. — ***Bodorka** — Alföld — *Trifolium angulatum* W. K. is.

Bodormályva — Alföld — *Malva rotundifolia*. Nyr. 29 : 19.

Bogácskóré — Hortobágy, T. M. I. *Carduus acanthoides* L.

***Bogács** — Alföld — *Carduus nutans* L.; Alföld, Nyr. 29:19. — *Lappa minor*.

Bogárfű — Körmen, Hegyhát, Vas m., Nyr. 29:383 — kühücs (fűvésznevet nem tudom; akkor virágzik, mikor a marhát nehéz legeltetni, mert igen bogárfűnek) *t. i. mikor a *Hypoderma bovis* kikel.

Boldogasszony csepegtette fű — Eger, Borbás, Nyr. 3:543. — sebekre jó. *Cerinth minor*.

Boldogasszony szíve?

***Boldogasszony tenyere** — Alföld — *Lupinus angustifolius* L.

***Bondor** — Kaba — ördög-sekere. L. azt.

Borsos szaka — Alföld, Nyr. 29:18. — *Sedum acre* L.

Borzag — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — *Sambucus ebulus*; a *Borzaglekvár* ebből készül.

Bördő — Karczag — a „gyíkiný bördője“ a gyökér fölött a zsenge rész: „Mikor lekapott rá a disznó, három-négy ujjnyi szalonnára hizott“. Emberek is ették; lisztes, jóízű.

Bördő — Tiszadob, Nyr. 20:192. — a növények üres szára. A csodafa (*Datura*), a bürök bördője.

Börmény — Tolna m., Nyr. 27:140. — örökzöld. *Hedera* L.

Börök — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Conium maculatum* L. Bűrök.

Bubosbajusz?

Burhány — Háromszék m., Nyr. 25:383. — burján.

***Búzalevelű fű** — Ecsedi lág — *Agropyron repens* (L.) R. de B.

***Búzavirág** — általános — *Centaurea cyanus* L.

Büdös székfűvirág — Alföld, Nyr. 29:17. — *Anthemis cotula* L. Ebkapor. (?)

Bűrök — Alföld, Nyr. 29:18. — *Conium maculatum* L.

Csabaire — Nyr. 22:249. — *Pimpinella*; *Poterium sanguisorba*; *Sanguisorba* off. (NSzót.); oláhban: *čabāre, čebāre*. Oláh elem a m. nyelvben. L. Szarvas G. Nyr. 22:150.

***Csabaire** — Alföld — *Sanguisorba officinalis* L.

Csaba irem v. csaba irme — Borbás, Nyr. 25:533—554.

***Csalány** — sok helyen — l. Csanál.

***Csaná** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Urtica urens* L.

***Csanál** — általános — *Urtica urens* L.

Csanyá — Vas m. — *Urtica urens* L.

Csarapfű, vadzán (?) — Körmen, Vas m., Nyr. 27:96. — *Erica* (?)

Császárszakál — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Saponaria officinalis* L.

Csáté — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3: 544. — *Carex*.

Csávig — Nyr. 27: 175., tót jöv. — a sóska ehető szára. Csehben: štovik (Štava = sóska). *Rumex pratensis* M. et K.

Cséhán — Sárfalva, Háromszék m., Nyr. 38: 236. — csalán.

Csenkesz — XVIII. század — *Festuca ovina* L. Az eredeti forrásban „csenkeszbozót“ is.

Csenkeszbozót — T. S., XVIII. század, Ecsedi láp — természet gyűjtötte a nép. *Festuca arundinacea* L.

***Csepőte** — Somogy m. — bozót, innen csepütés = bozotos.

Csermülle — Vas m. — apró búza. Vö. Csurmája, Csermulya.

Csermelye — Sárköz, Nyr. 32: 461. — a tarróvirág (*Melampyrum arvense*) magva.

Csermelye, csörmöly — Nyr. 27: 175. — tót jöv. *Melampyrum arvense*. Tótban: čermel ua. Vö. Csermulya.

Csörmöglya — Palóczság — a búzavirágok egy neme; borsókás termetű növény. Gömör m. Vö. Csermulya.

***Csermulya** — Alföld, Nyr. 29: 17. — *Ajuga Chamaepitys* Schreb.

Csetkaka — ? — I. Csuhe (Dr. Dégen Árpád.)

Cséve — Rimaszombat — sóska, *Rumex acetosella*. L. Sóska.

Csiatag — Somogy m., Nyr. 3: 543. — levél köréből eredő v. egészen egyszerű tóhajtás.

Csieskura — Kiskunhalas, Nyr. 19: 334. — kúdístetű (bógáncs) *Xanthium strumarium* magja.

***Csikófark** — Alföld — *Equisetum arvense* L. L. Békarokka.

***Csikásás** — Lengyeltóti — *Glyceria aquatica* L. Whlb. Edvi Illés Pál: „ártalmas a vemhes tehénnek“.

Csima — Ormánság — kukoriczaszár, Nyr. 1: 424. Káposztatorzsa 3: 544.

Csipkebokor — 1246, 1291, Nyr. 7: 317. — az okmányban „chypkebokor“ *Rosa canina* L.

Csohán — csalán, Nógrád m. *Urtica urens* L.

Csohány — Nógrád m. — I. Csanál. Alsófehér megyében is.

Csomborka — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Mentha pulegium* L.

***Csomorika** — P.-Angyalháza — *Cicuta virosa* L. „Legmérge-sebb fű, olyan fű, a melynek gubóját a pók összeszövi“ (ez már nem áll).

Csónár — Mezővári, Bereg m., Nyr. 27: 523. — I. Csalán.

***Csontvirág** — Lengyeltóti — *Achillea millefolium*, a pásztor-sótartókon stb. stilizálva; kedves dísz.

***Csorbóka** — Kaba — *Sonchus arvensis* L. v. *palustris* L.

Csovány — Nógrád m., egyéni — I. Csanál.

* **Csuhé** — Alföld — *Scirpus lacustris* L.

* **Csuhi** — l. Csuhé.

* **Csuhu** — Lengyeltóti — l. Csuhé.

Csurmája — Alsófehér m., magyar, Lázár 121. — apró búza.

Czap — Zilah, Nyr. 28:235. — a himkecske és a *hagyma* magtermő szára.

* **Czéklafü** — Nagyszalonta — ?

* **Cziczafarok** — Nagyszalonta — *Achillea millefolium* L.

Cziczamacza — Vas megye, Nyr. 30:99. — füz vagy nyár barkája.

* **Cziczfark** — Lengyeltóti — *Achillea millefolium* L.

Cziczfark — P.-Angyalháza — jó fű.

Cziczfarka — Alföld, Nyr. 29:19. — *Achillea millefolium* L.

* **Cziczfarak** — Nagyszalonta, Bugacz-Monostor — *Achillea millefolium*; jó fű.

* **Czigánybúza** — Hadház, Szanda-puszta, Pusztaszentmiklós — *Hordeum Gussonearum* Parl.; jó fű.

Czigánymogyoró — Ipoly-Litke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Xanthium spinosum*.

* **Czindrót** — *Equisetum*. Zsengekorában a lovaknak jó fű. Kecskemét. *Equisetum ramosissimum* Desf. v. E. hiemale, Bugacz-Monostor.

Czirók — Alföld — *Holcus lanatus* L.

Czötke — Hódmezővásárhely, Nyr. 8:92. — *Butomus umbellatus*.

Czötkény — Völked, Baranya m., Nyr. 27:141., 33:422. — kutyatej. *Euphorbia*. Mohácson Czötkény is.

Czukër — Nagyajta, Háromszék m., Nyr. 34:104. — marha számára való gazdasági répa.

Daruháj — Alföld, Nyr. 29:18. — *Sonchus oleraceus*: „malacznak, báránynak kedves eledele“. *Sonchus laevis* (L.) Vill.

Disznó — Szucsák, Kolozs m., Nyr. 18:576. — a pikkantó (*Datura stramonium*) termése. Baja, Nyr. 33:295.

Disznóbürök — Alföld, Nyr. 29:19. — *Xanthium spinosum* L.

* **Disznópáré** — Alföld, Nyr. 29:19. = *Atriplex patula*.

* **Disznóparej** — Alföld — *Amaranthus retroflexus* L.

* **Disznótök** — Vas m., Nyr. 30:99. — *Cucurbita verrucosa* L.

Eb-fü — Kreszn. — *Triticum repens*. Hundsgaras. Sándor István: Kutyapörje. A kutya gyógyító füve.

Ebir — Vas m. — *Dactylis glomerata* L.

Ebszóló — Félégyháza, Nyr. 29:19. — *Solanum nigrum* L.

Ebviola — Hortobágy, T. M. I. — *Viola canina* L. Erdón terem.

Ecsetpázsit — Alföld — *Alopecurus pratensis* L.

Egérfark — Hadház — *Achillea millefolium* L. Nem szereti a jószág. L. Cziczfark. Máshol jófü.

Egérfarkkóró — Pusztaszentmiklós — I. Cziczfarok és Cziczka-farka.

***Egérfarkkóró** — Hadház, sok helyen, Pusztaszentmiklós — *Achillea millefolium* L. Jófü.

Elecske — Hegyalja — I. Vidrafü.

Élőfü — I. Borsos szaka. *Sedum acre* L.

Emberszívfü — *Leonorus cardiaca* L. Úgy látszik, hogy az emberszív maga volt a középkori kuruzslók gyógyszere.

Farkasalma — Jakobi-pusztá, Nyr. 29:19. *Echinops ruthenicus* M. B.

Faszolya — Erdély, Nyr. 22:437. — paszuly. Oláh elem a m. nyelvben.

Fátyor — Bölön, Hszm., Nyr. 34:104. — bizonyos rózsafaj.

Fecskefonal — Beregszász, Nyr. 27:95. — a lóherét kiölő „aranka“.

Fecskesárfü — Alföld — *Erysimum diffusum* Ehrh. L. Vadkáposzta.

Fédelencz — Kapnik, Nyr. 2:183. — orgonafa, „a latin hederához hasonló“.

***Fejér mályva** — Alföld — *Althea officinalis* var. *parviflora* Wiesb. Ugyanez, Nyr. 29:19.

Fekete gyopár — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Symphytum officinale* L.

Fekete nadálylapü — Tyukod — *Symphytum officinale* L.

Fekete nádár — Alföld, Nyr. 29:19. — *Symphytum officinale* L.

Felnöni — T. S. K. p. ü. 1700. — fölverte helyett: „A nád felnötte a csikászó helyeket“. *Urbarium*. Ecsed.

Fentő — Csallóköz, Nyr. 1:278. — kötés, koszorú (hajma). *Halász mesterszó.

Fenyér — Sárköz, Nyr. 32:462. — lóhere, luczerna. *Trifolium*.

Fenyér — Pusztaszentmiklós — *Andropogon ischaemum* L. Jófü.

***Fodorminta** — Tyukod — *Mentha crispa* L.

***Fodorsás** — Alföld — *Poa annua* L. Jófü.

***Folyófü** — Alföld, Nyr. 29:18. — *Convolvulus arvensis*.

***Folyóka** — Pusztá-Szanda — *Convolvulus arvensis* L.

Forgótövis — Pusztaszentmiklós — *Eringium planum* L. Ördögsekér stb.

Födibodza — Tyukod — *Sambucus Ebulus* L.

***Főgyibodza** — Pusztaszentmiklós — *Sambucus Ebulus* L.

***Főgyimogyoró** — Alföld — *Lathyrus tuberosus* L.

Földimogyoró — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Lathyrus tuberosus*, a gumóról.

Futóbab — Zsujta, Abaujtorna m., Nyr. 33 : 183. — karóbab. *Gyalogbab* — uo. — törökbab.

Futófű — Ecsedi láp — *Carex* sp.

Fű — Hortobágy, T. M. I. — „minden növény, a mely a legelőn terem“.

***Fűalja** — Karczag — nád-
zsupp vagy kukoriczaszár rövidre
vágva és nyalábba kötve, mint
párna = fejalja. Vö. Ülőszék, Ló-
koponya. Tulajdonképpen fő (fej)
alja.

Fűbogó mag — Pusztaszent-
miklós.

Fűlencse — Beregszász, Nyr. 27 : 95. — békalencse.

Fűlfű — *Sempervivum* sp.
(Diószegi-Fazekas, p. 287.)

Galagonya — általánosan —
Crataegus oxyacantha L. Debrecen
körül Gelegonya.

Gerencsfű, gerényfű — Nyr. 28 : 315. — *Cuscuta*, Aranka,
Fecskefónál, Köszvényfű, Görény-
fű, Nytsz. 1 : 1022.

Géva-gomba — Dombóvár, Tolna
m., Nyr. 27 : 47. *Hydnum repandum*.
Kanyargós gerben. Van földi
és fa-géva. *Talán „golyva“.

***Gombatapló** — Ivád — a *Polyporus*
gombából való, közönségesen
„zsidóbúr“.

Gubancs — Kapnik, Nyr. 2 :
183. — kopáncs, gyümölestok, tok-

háj; „a gesztenyét szőrös gubancsától megkoválni“. Másképp: Gubancz, Guba, Gubó.

Gumós lednek — Tud. Gyűjt. 1817, Nyr. 34 : 484. *Orobus tuberosus*.

***Gurdé** — Szilágyság, Nyr. 9 :
477. — tömött, nagyra nőtt kórós
burján.

Gyabokor — Nyr. 7 : 318.
1276: az okmányban „gyabukur“.

***Gyékény** — Tyukod — *Typha*
latifolia L.; helyesen *T. angustifolia*,
mert ebből szövik a gyékényt.
Hadház.

Gyengénszűrő — Pusztaszent-
miklós, Karczag — *Xanthium*
spinosa L. Muszkatövis is. A
„Gyengénszűrő“ néphumor, mert
nagyon is szúr. L. Szúránytövis.
Hortobágy, T. M. I.

Gyepű — Gyöngyös, Borbás,
Nyr. 3 : 543. — bokros helyek.

Gyermekláncz — Heves m.,
Borbás, Nyr. 3 : 543. — *Taraxacum*
officinale L.

***Gyopár** — Alföld, Nyr. 29 :
19. — *Gnaphalium luteo album* L.

Gyurkafa — Alföld, Nyr. 29 :
19. — *Lycium europaeum* L.

Hadigyékény — Tyukod —
Typha angustifolia L. A Debreceni
fűvészkönyv szerint *Hati* gy.

Hajdina — a XV. sz. elején
ismeretes. 1. *hajdina*, *Ozimum*,
o. cereale panicum. M. A.; hay-
dyna 1495, haydyn 1500(?), hay-
dyna 1503, Mtsz. szerint dunán-

túli szó. 2. *tatárka*, Panicum, C. M. A.; tatár-búza, tatárka-kása, Gömör m., Hegyalja. Szatmár, Bereg és Máramaros m. 3. *pohánka*, 1494. 4. *haricska*, 1637, Erdély. Mind a négy szó *szláv* eredetű; *hajdina* > szlovén hajdina > német haidekorn. *Pohánka* > cseh pohanka; *tatárka* > cseh kisorosz tatarka. *Haricska* > oláh > szláv. Gombocz, MNy. I : 257. *Sokszorosan pástorétel.

Harangláb — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3 : 544. — *Aquilegia vulgaris*.

Haricska — Erdély, Nyr. 23 : 5 — pohánka, tatárka, hajdina. Tót elem a magyar nyelvben.

***Harmatkása** — Tyukod — *Glyceria fluitans* (L.) R. Br.

***Harmattartófű** — Tyukod — *Agrostis Spica venti* (L.) R. Br.

***Háromélű sás** — Lengyeltóti — *Carex vulpina* L.

***Hatigyékény** — l. Hadigyékény.

***Hejafű** — Lengyeltóti — *Bromus hordeaceus* L.

Héjakút — Borsod m. — *Dipsacus fullonum* L.

Héjjafű — *Bromus*-fajok. Jó füvek, Kecskeméten; Bugac-Monostoron: nem jó fű.

Hinár — Tyukod — *Najas monosperma* W. v. minor L. Más, mint csinár, mely csalánt jelent. Nyr. 29 : 271.

Hódikó — Körmend, Vas m., Nyr. 27 : 96. — sásféle. A marha felfuvódik tőle.

Homokiseprő — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Kochia arvensis* (arenaria L.).

Hőle — Edvi Illés Pál 1841, p. 256. — a tehénnek ártalmas növény. *Bromus* L. Hőlye. —

Hőle — Szigetköz, Győr m., Nyr. 19 : 190. — a babhüvelyben levő fehér hártya.

Hőlye — Edvi Illés Pál, 1841 — *Bromus hordeaceus* L. (Illés szerint *Hőle*.)

***Húnyor** — Pusztangyalháza — *Helleborus niger*. Rossz fű.

***Húnyorfű** — Lengyeltóti — mérges. L. Húnyor.

***Iglicze** — Alföld — *Ononis spinosa* L.

Ikerbokor — Nyr. 8 : 550. — 1086 az okmányban: „ikirbukur“.

***Ispiláng**. — Átvétel a németből. Német gyermekek:

I'spiel an',

I'spiel an',

I'spiel ani Rose!

Magyar gyermekek:

Ispiláng,

Ispiláng,

Ispilángi rózsa!

Istenfa — Alföld, Nyr. 29 : 19. — *Artemisia Abrotanum* L. L. Mirha, Üröm.

Istentácska — Csúza, Baranya m., Nyr. 18 : 190. — pástortáska. *Capsella bursa pastoris* L.

Iszalag — *Clematis vitalba* L.

Juhszalag — Kiskunhalas, Nyr. 15 : 519. — L. Iszalag.

***Kacsanyak** — Alföld — *Ajuga Chamaepitys* L.

Kacsko-bab — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — *Phaseolus multiflorus* gyümölese.

***Káka** — Tyukod, Hadház — *Scirpus lacustris* L.

Kákics — Rábaköz, Marczalháza, Komárom m., Nyr. 26:321. — mákhoz hasonló növény. Malaczkok szeretik. — **Kákics** — Hont m. — kénsárga, fészkes növény. Egynyári, dudvanemű. Leveli ülők, erősen fogazottak, szélükön kissé tüskések, finoman ereztettek és simák. 50–60 cm. magasra nő, de mint gyomot, libának dobják, mert minden más nyári takarmánynál mohóbban kapnak rajta. Belányi Tivadar. — **Kákics** — Hosszúfalu, Nyitra m. — gyomféle növény. Nyr. 26:184. és 29:239.

Kaláha — Tapoleza, Zala m., Nyr. 25:478. — a gabna bökös része.

***Kalakány** — Tyukod — *Stratiotes aloides* L. Marhának méreg; a disznó eszi.

Kalakócz kalakócs — Hosszúfalu, Nyitra m., Nyr. 26:184. — *Staphylea pinnata* = *Paternoster strauch*; magyar neve árj. szerint mogyorós hályogfa. Tót neve *klokocs* v. *klokocs*.

***Kalanfű** — Pusztaszentmiklós — *Cochlearia officinalis* L. ?

Kalánlopó — Nyr. 33:295. — pásztortáska. Ez Baján sunkalopó. *Capsella bursa pastoris*.

Kalina — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Solanum Dulcamara*.

***Kalincza** — Alföld — l. Kacska-nyak.

Kalinka — Jászság, Nyr. 29:19. — *Solanum Dulcamara* L.

***Kampocz** — Hadház — *Eryngium campestre* L. Ördögsekérborda, oldal; rakolya, keringő, átkozott szamar, macska-százfejű-, fejer-mezei-tövis.

Kanálfű — Pusztaszentmiklós — jó fű. *Cochlearia*.

Kanállopó — Bátor, Heves m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Draba verna*.

Kangyékény — Ecsedi láp — *Typha* sp. ?

Káposztaharaszt — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — a káposzta nagy levelei.

Karakacsz — Beregszász, Nyr. 30:300. — sárga virág. Somogyban: kenyérbél. *Helianthemum*.

Kásafű — Alföld, Nyr. 29:18. — *Lepidium campestre* (L.) R. B.

Kasika — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus*.

Kaszanyüg — Alföld, Nyr. 29:17. — *Vicia villosa* Roth.

***Katáng** — l. Katángkóró.

***Katángkóró** — Alföld — *Cichorium intybus* L. L. Pattankóró is.

***Kattankóró** — Ecesg-pusztá — *Cichorium intybus*, pásztor-seprőt kötnek belőle; l. Tüsök-seprő. *Tyukod.

Kecskeharapta fű — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — hasonló a vérfűhöz.

Kecskerágító — Répezszentgyörgy, Nyr. 18:327. — *Evonymus europaeus*.

Kecskerágó — Hortobágy, T. M. I. — *Evonymus europaeus* L.
Piroslik a kecskerágó Szőlő árka mellett.

Petőfi.

***Kerti seprő** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Kochia scoparia* L.

Keserő lapu — Alföld, Nyr. 29:19. — *Lappa maior*.

***Keskeny gyékény** — Lengyeltóti — *Typha angustifolia*.

Kigyóhagyma — Alföld, Nyr. 29:20. — *Muscari comosum* Mill.

Kigyóharapta fű — Tyukod — *Plantago arenaria* L.

***Kikeri** — Lengyeltóti — *Colchicum autumnale* L. Mérges.

Kikirics — Balatonmell. — I. Kikeri.

Kirákannya — Csallóköz, Nyr. 1:279. — van a búzában: karakány. Riedgras.

Királydárda.

***Királydinnye** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Tribulus terrestris*.

Kisasszony papucsa — *Cypripedium calceolus* L.

***Kisasszony tenyere** — Alföld — *Lupinus angustifolius* L. L. Szépasszony tenyere, Boldogasszony tenyere.

Koldustetű — Alföld és általában, Nyr. 29:19. — *Xanthium strumarium*. Ipolylitke, Nyr. 3:543., *Bidens tripartita* Borbás.

Kolokány — I. Kalakány.

Komló — szó eredete, Pápay József, Nyr. 24:465—468. — *Humulus lupulus* L.

***Komócsin** — Alföld — *Phleum pratense* L. Jófű.

***Konkoly** — Alföld, általánosan — *Agrostema githago* L. Kiskunfélegyházán van szelíd és vad, az utóbbi *Lychnis vespertina*. Vö. Nyr. 29:17.

***Kopotnyak** — Gross. I. p. 158. — „folia Asari; vomitorium“. *Asarum europaeum* L.

***Korparfű** — Nagyszalonta, Békés, Hadház, Pusztaszentmiklós — *Lycopodium* L. Jó fű.

Kotú — Karczag — nád tövé. Vö. Kotús föld (földesoportban).

Kököröcsin — Hortobágy, T. M. I. — *Colchicum autumnale* L.

Körmicze — Eger, Borbás, Nyr. 3:543. — *Calendula officinalis*.

Körömvirág — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Calendula officinalis*.

Kötővessző — Oklsz. — már 1493-ban. Leginkább fűz vessző, nádkunyhók, vasalók, nádtutajok kötésére. Előbb leforrázzák. Most már a drót kiszorítja az ősi kötést.

Kucserácska — tót jöv., Nyr. 27:176. — *fodormenta*. Tót: kučeračka (kučeravi = göndör). *Mentha crispa* L.

Kukicska — Beregszász, Nyr. 27:95. — őszi kikirics (Somogyban: zсібavirág). *Colchicum autumnale* L. Kikirics.

***Kutyaszőlő** — Tyukod — *Solanum dulcamara* L.

***Kutyatej** — Alföld, Nyr. 29: 19. — *Euphorbia*, de *Taraxacum* is. *Sonchus*-fajok is. Pusztaszentmiklós. *Euph. peplus* L. Rossz fű.

Lapinta — Beregszász, Nyr. 27: 95. — tavirózsa. *Nymphaea alba*. L. Vízitök.

Lednek — l. Gumós lednek.

Libatippan — Hortobágy, T. M. I. — *Potentilla anserina* L.

***Libavirág** — Nagyszalonta, általános — *Potentilla anserina* L.

Likhën — Recsenyéd, Udvarhely m., Nyr. 34: 105. — izlandi moh. *Cetraria islandica* Ach.

***Lóher** — Felsőtárkány — *Trifolium*.

***Lóhere** — Alföld, Nyr. 29: 19. — *Trifolium*, de *Medicago* is.

Lómenta — Ecsedi lép — *Mentha sylvestris*.

***Lósáska** — Alföld, Nyr. 29: 19. — *Rumex Hydrolapathum*.

Löböstök — Nyr. 24: 304. — *Ligusticum officinal*. K. Német: *liebstock*, *liebstockel*ből (hol?).

***Macskatövis** — Hajduhadház — *Ononis spinosa* L. L. Iglieze.

***Macskatüsök** — Alföld, Nyr. 29: 19. — *Ononis spinosa* L. Kecskemét. L. Iglieze.

Madárhúr — *Cerastium*.

Magyarófű — Vas m., Nyr. 30: 99. — *Lathyrus tuberosus* L.

Mályvarózsa — Alföld, Nyr. 29: 19. — *Althea rosea* L.

***Mancsifű** — Karczag — jó fű. Zsenge, Taraczk.

Marmancs — Losonez vidék, Nyr. 30: 301. — széki fű. A tót *marmancsik*ből. *Még tótosabb a „Marmančok“, mint ilyent Mikszáth Kálmán sokszor alkalmazott kedves virága, mert azt hitte, hogy ez a *Chrysanthemum leucanthemum*, a *csillagvirág* magyar neve, holott a kellemetlen szagú vad *Chamomilla* virágát jelenti. H. O.

Maszlagos nadragulya — l. Belindek, Tölcséres.

***Medvetalp** — Felsőtárkány — *Heracleum Sphondylium* L.

Mételytorpa — Ecsedi lép — helyesen Mételytorzsa = *Cicuta virosa* L.

***Métölyzás** — Kálmánca — „Ha ezt a marha mögeszi, föl-puffad és mögdöglik, sp.?”

Misegyertya — *Verbascum blattaria* L.

Misling — Sirok, Heves m., Nyr. 27: 43. — csalamádé, azaz sűrűn vetett s nem magnak, hanem takarmánynak szánt tengeri. Német szó, elegyest jelent.

Mogyoró-alja — Gross. I. p. 159. — *Asarum europaeum* L. L. Kopotnyak.

***Mogyorógyékény** — Tyukod — *Typha angustifolia* L. Onnan, hogy zsenge tövét a szegénység eszi és mogyorózúneket vallja.

A sertés felhízik rajta. L. Hadi-gyékény.

Morvánleves — Sárköz, Nyr. 32:463. — egy növény. (?)

***Muha** — Hadház — v. muhar: Panicum sp. P. glaucum L.

***Muhar** — Pusztaszentmiklós, Puszta-Szanda — Panicum glaucum L. Jófű.

Muzsdályfa — Borbás, Nyr. 30:529. — Quercus sessiliflora és Qu. conferta.

Nácza — Beregszász, Nyr. 30:300. — a gyékény buzogánya.

***Nád** — általános, Lengyeltóti, Tyukod — Arundo Phragmitis L.

***Nadálytő** — Ecsedi láp — Symphitum officinale L.

Nádtorzs — Hortobágy, T. M. I. — a nád — Arundo — kiszáradt töve.

Nádtorzs lőn az ágya, zombok Arany. [a párnája.

Nyakfű, Nyakó — Diószegi-Fazekas, 1807, p. 156. — Lycopsis.

***Nyári hérics** — Alföld, Nyr. 29:17. — Adonis aestivalis L.

Ökörfark — Gross. I. p. 146. — kóró = Verbascum thapsus.

Ökörfarkkóró — Alföld, Nyr. 29:18. — Verbascum thapsus.

Ördögmotolla — Pusztaszentmiklós — Eryngium planum L. Ördögsekér stb. is.

Ördögsekere — Alföld — Eryngium [campestre L. P. nallajtorja.

Pákászmadar — Alföld, Nyr. 29:17. — Symphitum officinale L.

***Palaczfű** — Tótszentpál — Capsella bursa Pastoris L. Vö. Nyr. 34:106. és „Palaczkféregvirág“ formában. Nyr. 18:574.

***Pallagi sás** — Ecsedi láp — Carex sp.?

Papancz — Nyr. 27:176. — kúszó, fölfutó gyom. Convolvulus. Tótból: pupenec.

Paplonez — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3:544. — Convolvulus arvensis.

Paponya, páponya — Diószegi-Fazekas, 1807, p. 175. Physalis, altató P. Ph. somnifera piros P. Ph. Alkekengi.

Papsajt — Vas m. Nyr. 30:99. — Malva rotundifolia. Alföld, Nyr. 29:19., Malva vulgaris. Általános, Malva neglecta Walr. Nógrád m., Nyr. 3:544.

***Papvirág** — Ecsedi láp — Chrysanthemum leucanthemum L.

Parély — Pusztaszentmiklós, általános — Spinacia oleracea L. Jófű.

Pasztortáska — l. Palaczfű.

***Pattankóró** — Pusztaszentmiklós — Cichorium Intybus L., l. Katángkoró, Jófű.

***Perje** — Pusztangyalháza, Hadház, Hortobágy, T. M. I. és általánosan — Poa annua. Jófű.

Pernyefű — Alföld, Nyr. 29:18. — Poa annua L.

***Pimpó** — Felsőtárkány — Potentilla-nemzetség (valószínűleg Anserina L.) Békés m.

Pi.afü — Tyukod — Chenopodium vulvaria L. (?)

Pi..lajtorja — Eryngium campestre. Jófü, zsenge korában; Kecskemét. Ballangó, Ördögszekere, Pusztangyalháza, jófü. Bugaczmanostor.

***Pintérező gyékény** — Lengyeltóti — Typha latifolia.

Pipacs — Alföld — Papaver Rhoeas L.

Pipitér — Vas m., Nyr. 30 : 99. — székfű = Chamomilla.

Pipompápom — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3 : 543. — Taraxacum officinale.

Pipőrefü — Mohács, Nyr. 27 : 111. — szíkfű.

***Pirgalni** — Somogy m. — fejteni a hüvelyesveteményt.

***Porcsfü** — Portulacca oleracea L., mint *Poresin*: Hajduhadház, Kisújszállás, Lengyeltóti, Pusztaszentmiklós, Pusztaszanda és sok helyen.

Porezfü — Alföld, Nyr. 29 : 18. — Portulacca oleracea L. Poresin.

***Pörje** — Békés m., Bugaczmanostor — Poa. Jófü.

Pukkantó — Pusztaszentmiklós — Datura Stramonium L. Rossz fü.

***Ragadancs** — Ivád — Arctium Lappa — a bojtortján feje.

***Ragadófü** — Békés m., Pusztaszentmiklós — Setaria verticillata.

Rakottya — Hortobágy, T. M. I. — rekettyefüz.

***Rekettye** — Salix sp.? korezvevessző, kötésre való; de Genista is.

***Revetapló** — Bihar m. — az, a mely nem a bükkfa gombájából, hanem a bükkfa *redvesedéséből* ered. Ugyanígy Ivádon is.

Ricze — Vas m., Nyr. 33 : 99. — vadrepeze. Sinapis arvensis L.

Rigya — Dunántúl, Mtsz. — barkás növények barkája.

***Rókahátú fü** — J., Balatonmellék — ha Alopecurus, akkor a feljegyzés, hogy a birka nem eszi, hibás, mert kitűnő takarmány és legelőfü.

***Rozsanya** — Alföld — Claviceps purpurea Tul.

***Rozsda** — Alföld — Puccinia sp.

***Sárga gyujtovány** — Alföld — Linaria vulgaris L.

Sárga gyútoványfü — Alföld, Nyr. 19 : 17. — Linaria arvensis.

Sárga kikirics — Alföld, Nyr. 29 : 18. — Ranunculus. Anemone ranunculoides L.

Sárga liliom — Alföld, Nyr. 29 : 17. — Iris pseudacorus L.

***Sárkelep** — Pusztaszentmiklós, Hadház, Pusztaszanda, Hortobágy, T. M. I. — Medicago falcata; Sárkerep is. Jófü.

***Sárkerék** — Bugacz-Monostor — jófű, l. Sárkerep.

Sárkerep — Alföld, Nyr. 29: 18. — *Lotus corniculatus*. Nádudvar, Alföld. *Medicago falcata* L.

***Sárkerép** — Kecskeméten és sok helyen. — *Medicago falcata*. Jófű.

Sás — Ecsedi láp — *Carex* nem.

Sásika — Nógrád m., Borbás, Nyr. 3: 544. *Hemerocallis*.

***Selyem** — Biharudvari — a gyékény lehántott hámja.

Síerüődött fű — Körmend, Vas m., Nyr. 27: 96. — *Lathyrus sylvestris*. „A sérült ember bajárul használ.”

Sikárfű — Alföld, Kecskemét — *Andropogon Ischaemum* L. *Jófű*. Bugacz-Monostor. Nem jó fű. Vö. Nyr. 3: 543.

***Siklófű** — Lengyeltóti — l. Sikárfű.

Sityonfa — Nagydobrony, Bereg m., Nyr. 34: 221. — rossz fa.

Somkóró — Tyukod — *Melilotus officinalis* L.

***Sóska** — Hadház és általánosan — *Rumex pratensis* M. és K.

Sóslórium — Tyukod — *Rumex acutus* L. (*Acetosa* L.) Sóslórom. Lósóska.

Sóspóró — Hortobágy, T. M. I.

Spinát — Nyr. 24: 397. — spenót. *Spinacia*. Ném. Spinat.

Sudar sás — Ecsedi láp — *Carex stricta* Good.

Sulyom — XVIII. sz., Ecsedi láp — *Trapa natans* L.; fekete, tüskés, mogyorója a szegénység csemegéje.

Sunkalopó — Baja, Nyr. 33: 531. — pásztortáska; *Capsella bursa pastoris*.

Sústyé — Bagota, Komárom m., Nyr. 25: 478. — a kukoricza-csővet burkoló levelek.

Szalagsík — Csallóköz, Nyr. 1: 332. — sikároló fű. *Andropogon Ischaemum*.

***Szamártóvis** — Pusztaszentmiklós, Hortobágy, T. M. I. — Onopordon *Acanthium* L.

***Szarkaláb** — Felsőtárkány. — *Delphinium consolida* L.

***Szarvasnyelv** — Tyukod — *Scelopendrium vulgare* Sym.

Szécsényi gyökér — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3: 543. — *Glyceria spectabilis*.

***Székfű** — Pusztaszentmiklós. — *Matricaria Chamomilla*.

Székfűvirág — Alföld, Nyr. 29: 17. — *Chrisanthemum*, *Anthemis*, *Matricaria*. Nádudvar, *Matricaria Chamomilla* L.

***Székifű** — Nádudvar, Kiskunfélegyháza. L. Székfűvirág.

***Széki káposzta** — Alföld — *Salsola Kali* L., l. Széki saláta.

Széki saláta — Alföld, Hortobágy, T. M. I., Nyr. 29: 19. — *Statice Gmelini* Wild.

***Szelencze** — Somogy — oronavirág.

Szélhajtó kóré — Hortobágy, T. M. I. — *I. Szélhordta fű.*

Szélhordta fű — Hortobágy, T. M. I. — *Eryngium campestre* L.

Szelicze — Tiszadob, Nyr. 27:45. — *Lycium.*

Szengyörvirág — Sárköz, Nyr. 32:463. — gyöngyvirág. *Conval-laria majalis.*

Szentgyörgy-virág — Mohács, Nyr. 27:112. — gyöngyvirág. *Convallaria majalis*; Csúza, Banya m., Nyr. 18:382.

***Szépasszony tenyere** — Alföld, Nyr. 29:19. — *Lupinus angustifolius* L.; *I. Boldogasszony tenyere.*

Szerbián tövis — Zabar, Gömör m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Xanthium spinosum.*

Szerecsén-búza — Nyr. 22:404. Wagner F. *Phraseologia* 1750. — „pohánka, hajdina, tatárka, haritska = szeretseny-búza“. L. Hajdina.

Szikkfű — Pusztaszentmiklós — *Matricaria suaveoleus* L. (*Chamomilla* L.) Pusztangyalháza, jó fű.

***Szikkfű** — Pusztaszentmiklós — rossz fű. *Matricaria chamomilla.*

***Szikkivirág** — Békés — *Matricaria chamomilla.*

Szilid konkoly — I. Konkoly (szilid).

Szittyó — Somogy m., Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus.*

Szövőke — Ipolylitke, Borbás, Nyr. 3:543. — *Juncus effusus.* Süveget fonnak belőle a libapásztorok.

Sztochrásza — tót jöv. Nyr. 27:177. — százszorszép. (*Bellis perennis*?) Tót: *stokrása*, *sto* = száz, *krása* = gyönyörűség = százszorszép.

Szunyadó — Körmend, Vas m., Nyr. 27:96. — *Galanthus nivalis.*

***Szúrán-tövis** — Karczag — muszka tövis = *Xanthium spinosum*. Szilágyi Sándor öreg juhász 1893-ban mondta, hogy ez a növény 1842-ben a Zádorgáton ütötte fel először a fejét.

Talák — Vaiszló, Nyr. 37:374. — a búza bajusza.

Tálmósó fű — J., Balatonmell. — fű faja, melyet a birka eszik. L. Sikár fű.

***Talpas muha** — Hadház — *Digitaria sanguinalis* (L.) Scop.

***Tányérbél virág** — Somogy m. — napraforgó, *Helianthus annuus*. Sok helyen Tányéricsa, l. azt.

***Tányéricsa** — Szeged, Pálfi-tanya — a napförgő. *Helianthus annuus.*

***Tapló** — Alföld — az igazi pásztortapló nem a „zsidóbúr“ = taplógomba, hanem a „kákabuzogány“ — *Typha latifolia* és *angustifolia* — szárnyas magva; Szeged táján a „mezei gyopár“ = *Gna-*

phalium arvense — bolyhos virága is az.

***Taraczk** — Kecskemét, Lengyeltóti? — Agropogon repens (L.) R. B., Triticum repens. Jó fű. Bugacz-Monostor. Nem jó fű. Karczagon ifjan ez a *Mancsifű*.

Taraczkos sás — Ecsedi láp — Carex sp.

***Tejes fű** — Kecskemét, Bugacz-Monostor — Euphorbia sp.? L. Kutyatej.

Tejoltó Szt. István söprűje — Monostori-puszta, Nyr. 29: 19. — Galium verum Scop.

***Tippan** — Pusztaszanda és általában — Agrostis sp.; „jó fű”. Hajdúhadház, Felsőtárkány, Kiskunfélegyháza, Békés, Nádudvar, Nagyszalonta, Kaba, Bugacz-Monostor.

***Tisztesfű** — Kecskemét, Pusztaszanda és általában — Stachys recta L. Bugacz-Monostor. Jó fű.

Torz — Hortobágy, T. M. I. — Carex csökvények.

Ég a napmelegtől a kopár szík [sarja,
Nincs egy árva fűszál a torzs közt [kelőben.
Arany.

Tölcéséres belindek — Alföld, Nyr. 29: 19. — Datura stramonium L.

Töviskes kőkeny — általános — Prunus spinosa L.

***Tüsök seprő** — Bugacz-Monostor — Iglizéből, Ononis spinosa, kötött derékseprő, a cserény

és környéke tisztántartására. A Nagykunságon farkkóró, Verbascum blattaria, némely helyen a katángkóró, Cichorium intybus adja a seprőt. A kún pásztorok *kattankórónak* mondják.

***Tyukszem** — Pusztaszentmiklós — Anagallis arvensis L.; jó fű.

***Tyúkvakító** — Pusztaszentmiklós — Adonis aestivalis L. L. Nyári hérics.

Üborkabagzó — Alföld? Nyr. 29: 19. — Trifolium arvense L.

***Ürgefarok** — l. Czigánybúza.

Üröm — Nádudvar — Artemisia vulgaris L. Gyapját ledörögölve a régiek tapló gyanánt használták. Artemisia monogyna W. K.?

Üszög — Alföld — Ustilago.

Vadborsó — Alföld — Vicia villosa L. L. Kaszanyüg.

Vadkáposzta — Alföld, Nyr. 29: 17. — Erysinum canescens. Eryngium diffusum, Erh.

Vadkapor — Alföld, Nyr. 29: 18. — Oenanthe pimpinelloides L. Aquatica. L.

Vadkonkoly — l. Konkoly (vad).

***Vadlóhere** — Kiskunfélegyháza.

Vadnefelejts — Hortobágy, T. M. I. — Myosotis caespitosa Schulz?

***Vadócz** — Bugacz-Monostor —
Lolium pratense. Nem jó fű.

***Vadrepce** — Alföld — Sina-
pis arvensis L.

***Vadsás** — Lengyeltóti —
Carex, sp. ?

***Vadzab** — Alföld — Lolium
temulentum L.

Vadzsálya — Hortobágy, T. M. I.

***Vajfű** — Alföld — Orobanche sp.

Varnyúháj — Hegyalja, Nyr.
1:379. — Sedum Telephium v.
varjúbab. Kassai J. szókönyve
1831.

Varnyúkikircs — Gyöngyös,
Nyr. 1:349. — Colchicum autum-
nale. Kassai 1831.

***Vasfű** — Alföld — Verbena
officinalis L.

***Vasvirág** — Alföld — Xeran-
themum annuum L.

***Vehicse** — Somogy m. — ve-
nyige.

Venyű — Lozsád, Nyr. 23:144.
— vad venyige. Clematis vitalba.

***Veresnadrág** — Békés m. —
perjefajta. Phalaris phleoides.

Vérfű — Szeged — Sangui-
sorba officinalis.

Vidrafű — Kassai 1831, Nyr.
1:379. — Trifolium fibrinum alias
Menyanthes trifoliata. A Hegy-
alján *Eletske* v. *Alats* a neve.

Villáskáka — Hol? Tud. Gyűjt.
1817, Nyr. 34:487. — Scirpus
maritimus.

Vityéz — Moldva, Nyr. 4:143.
— I. Szarkaláb.

Vizi lilium — Hortobágy, T.
M. I. — Nymphaea alba. L. a nép-
nél inkább vizitök.

Vizitök — általánosan — Nym-
phaea alba L., I. Tavirózsa.

***Zab** — Ver. 122. — dalmat.
Zoob.

***Zsidóbűr** — országosan — a
Polyporus-gombából készült tapló,
bórszerűen szétlapítva; a pászto-
rok leginkább zsidó házalóktól
vették.

Zsidócseresznye — Nyr. 29:
19. — Physalis Alkekengi L.

Zsombok — Hortobágy, T. M.
I. — Carex-fajok alkotta kúpok.

Vegyes.

Állás — Hortobágy, T. M. I.
— falazattal bíró nagy fészter,
osztatlan belvilággal; két végén
nagy kapu, a esordafelőli oldalán
ajtó. Szekerek beállítására, etető-
hely a nyájak összeszámlálására
is szolgál. *Ólmos eső idejében,
mikor a túzok szárnya összefagy,
a csikósok beterelek a madarakat.

Avas szőr — Hortobágy, T. M.
I. — a mi télről marad meg az
állaton. Vö. Avét.

Bakacsin — Hortobágy, T. M.
I. — szép fekete.

Bekoppant — Hortobágy, T.
M. I. — annyi neki bekoppantani
egy bárányt, mint a semmit.

Bogjos — Hortobágy, T. M. I. — kuszált, nagyszórú.

Bokréta — Hortobágy, T. M. I. — a tengeri, *Zea mays*, szárán a kalász.

Csóva — Hortobágy, T. M. I. — a legelő határának megjelölésére felhánt, kupaczkok. Ez kivételes elnevezés, mert rendesen hasított vesszőbe fogott növény, mint szalma-, szénacsutak. A mi-velet: *kicsóvázni*.

Csuhaj — E. I., Hortobágy — elhalt növények maradéka.

Csúszik — Hortobágy, T. M. I. — a tengeri, mikor kezdi a zsenge eső kihányni a selymét.

Czégér — általános, T. M. I. — a német Zeiger.

Van éccsarda túl az erdőn, ott
[magán]
Szárak ágából *czégér* lóg az oldalán.
Pásztornóta.

Czimborá — M. ó., Kecskemét — osztályos, földbirtok nélküli, de marhás ember.

Délel — Balmazújváros, T. M. I. — delel.

Dij — Hortobágy, T. M. I. — 1. ár, pl. négy birka az ára a jó pulinak, 2. sors, 3. állapot. Mondások: az apja díjára jutott = tönkrement, mint az apja. Tavaji díján van még mindig = olyan beteg most is, mint tavaly volt.

Dögrovás — M. ó., Kecskemét — a melyre a pásztor az esett jószág számát felrótta.

Éghetetlen — Hortobágy, T. M. I. — nagyon nagy, pl. Éghetetlen nagy szél vót.

Egyes-egyedül — Balmazújváros, T. M. I. — egymagában. *Különben általános.

Elfázik — Hortobágy, T. M. I. — úgy elfázott a kutya, hogy belé döglött.

Elnapolás — M. ó., Kecskemét — fényes nappal való elkötés, ellopás, pásztorszó.

Elő — Hortobágy T. M. I. — „a juh még nem vót elő, azaz: „a magyar juhot még nem hajtották elő összeírásra“.

Elterül — Hortobágy, T. M. I. — elterült a ménés, nagyon elterült a guja = nagy helyen legel.

Farkapéz — Légrád — áldomás, eladott jószág után jár.

Fej — Hortobágy, T. M. I. — a tengeri feje, kalásza.

Fenkő — Hortobágy, T. M. I. — a kaszát élesítő kő.

Fin-tok — Hortobágy, T. M. I. — a fentő tokja. Érdekes, hogy a kő-fenkő, tokja pedig *fin*-tok.

Fót — Hortobágy, T. M. I. — folt. „Olyan jánt keress, a melynek nagy fót van a pendelén = nagy a hozománya.“ „Nem píz kell nekem, hanem ján.“ *Nem ismerik a fótot, a melyet a jószág a legelőn alkot.

Gubanczos — Hortobágy, T. M. I. — összeapszott, nagyszórú kutya.

Gusztustalan — Hortobágy, T. M. I. — pl. a pizskos abrosz.

Gyanuba esett — M. ó., Kecskemét — ugyanannyi mint: rá-sült, rávilágosodott a lopás.

Hídi vásár — Hortobágy, T. M. I. — a hortobágyi híd mellett tartott állatvásár.

Hókony — Hortobágy, T. M. I. — „Mingyán hókonyon taszítalak!“ = fejbeütlek.

Igen — Hortobágy, T. M. I. — nagyon, p. o. „igen köszönöm szépen“.

Ittas — Hortobágy, T. M. I. — félrészeg.

Jószág — Hortobágy, T. M. I. — állat. Csak egy józága van pl. tehene, borja.

Juhporos — Alföld, általános — a juh hulladéka, megszáradva igen jó tüzelő.

Juk — Hortobágy, T. M. I. — nyílás, kilencz jukú a hortobágyi híd.

Kácsing — E. I., Hortobágy — kacsint helyett.

Kacsaringó — Hortobágy, T. M. I. — étel. L. Szamárkötél.

Kaczag — Hortobágy, T. M. I. — a ló; általános: nyerít.

Kanczabetyár — a kinél mindig asszony van a dologban. (Lehr) M. N. X. 90.

Kapczabetyár — Alföld — gyalogos, legalsóbb fajta.

Karingó — Nádudvar, T. M. I. — l. Kacsaringó.

Kijózanodik — Hortobágy, T. M. I. — magához tér.

Kikeríteni — M. ó., Kecskemét — verekedéskor.

Kikurványázni — általános — nagyon kacskaringósan kidiszíteni.

Kis kocsis — Hortobágy, T. M. I. — jobbmódú birtokosnál szolgáló, még gyereksorban levő kocsis.

Kiteremtettézni — általános — kiczifrázni.

Kiverni — Hortobágy, T. M. I. — Tavasszal kiverik a jószágot a legelőre.

Környetlenkörül — Hortobágy, T. M. I. — köröskörül.

Köszköpüködik — Hortobágy, T. M. I. — haszontalankodik.

Köt — Hortobágy, T. M. I. — „A kolompér akkor köt, mikor virágzik“ = akkor kezdenek fejlődni a gumók.

Liget — Hortobágy, T. M. I. — tisztások az erdőben.

Lovasbetyár — Alföld — ki lovon jár, a betyárság eleje.

Lustán — Hortobágy, T. M. I. — az eséssel kapcsolatban: nagyot estem.

Marj — Hortobágy, T. M. I. — a ló *marja*, a két lapoczka köze.

Megcsap — Hortobágy, T. M. I. — terel, visszaterel.

Parancsolom Jóskának a bojtárnak: *Csapja meg* a balszárnyát a gujának. Pásztornóta.

Megcsigáz — Hortobágy, T. M. I. — elgyengít, elbágyaszt. Szólás: niha megcsigázza a birkát az úsztatón. Különösen ha úsztatás után rosszra fordul az idő.

Megczüvekelni — M. ó., Kecske-mét — keményen megverni.

Megfál — Hortobágy, T. M. I. — megfájja a tengerit: alsó mellékhajtásait letöri.

Meglippen — Hortobágy, T. M. I. — meglapul.

Meleg dél van itt kinn a mezőben, Rakja a nap a tüzet erősen. Meleg dél van, *meqlippen* a madár. A fáradt eb kiöltött nyelvvel jár. Petőfi.

Megterül — Hortobágy, T. M. I. Jaj de keskeⁿ ez a kilenczes ajja, Sok a ménes, nem *terülhet meg* Pásztornóta. [rajta.

Megtör — Hortobágy, T. M. I. — meghervaszt. Szólás: megtörte a gyepet a dér.

Menős — Zala — járó, járkáló betyár. (Lehr.) MNy. X:90.

Motyó — Hortobágy, T. M. I. — a palócz és a pápista.

Nehéz sor — általánosan — nagy baj a hatósággal szemben, pásztorszó.

Nyelvrontás — Hortobágy — *Dranka* = stranka, tót; *gusztátalan* = nem kívánatos; *kekség*

= a német *Keckheit* = szemtelenség; *Keleráj* = söntés; *kur-tirozni* = rövidíteni; *nudli* = laska; *pampuska* = fánk, tót; *Platz* = a lóistállóban hely; *sifileves* = hitvány l.; *silép* = szorulat, a tót *žleb*; *strájfa* = a német Streuholz, elválasztó rúd, alomhatár. Többnyire esikösök száján a katonáskodás hatása. *Lepakol* = lerakodik. — Keblí író, Ecsedy, szava.

Nyilas — Hortobágy, T. M. I. — „Egy nyilas föld öt katasztrális hód és ezer négyszög öl.“

Nyúgodalmas — Hortobágy, T. M. I. — Szólás: nyúgodalmas jáo iczakát kívánok.

Nyugvóhely — Hortobágy, T. M. I.

Fínyes dilbe ha rám irik az álom, Babám karján *nyugvóhelyem* ta-Pásztornóta. [nálom.

Nyüvezőfa — M. ó., Kecske-mét. — L. Nyüvedző.

Olvasódik — Hortobágy, T. M. I. — a birka, azaz megszámlál-tatik.

Örvös kutya — Hortobágy, T. M. I. — a melynek vasörve van.

Összetérít — Hortobágy, T. M. I. — összehajt.

Pásztorit — Hortobágy, T. M. I. — terel, térít nyáját, gulyát stb. képletesen: bort is iváskor.

Perdül — Hortobágy, T. M. I. — beperdül az ajtón, a csónakba stb.

Süvegmocsok — Hortobágy, T. M. I. — a sokat hordott kalapon képződő, portól, zsirtól származó kéreg.

Mint a zöld Hortobágy kövér
[mezejében

A tsintalan Betyár ha a szél-
[mentében

Süvegmocsokot éget a szalmán vagy
[pipán,

Maga meg odébb áll gyalog vagy
[paripán;

Hijába hangicsál a duda, furolya,
Összebóg a marha, megszalad a

[gulya;
Tehén, üsző egyre szalad a cse-
[rénynek

Van baja, van mérge a szegény
[legénynek.

Csokonai, Dorottya III.

*Csokonai itt nyilván a bogárást festi s megtudjuk, hogy annak idején a süvegmocsok égetéssel próbálta a pásztorság a bajnak elejét venni.

Szakgat — Hortobágy, T. M. I. — a gulyából, ménesből egy részt kiszakít, elhajt.

Szercsegős — Hortobágy, T. M. I. — „Borzasztó jó, szercsegős dohánya van a tekintetes úrnak“. *általánosan *serczegős*.

Szór-abrakos tarisznya — Rákóczy Ferencz udvari számadásai 1701. „Pro canestriis vulgo

szórabrakos tarisznyákért N. 50 fl. 15.“ Nyr. 43:83.

Talló — E. I. Hortobágy — a birka jól megszórja a tallót = jól megtrágyazza.

Taszít — Hortobágy, T. M. I. — üt, vág. Vö. Hókony.

Tormodzik — Hortobágy, T. M. I. — a felhő = tornyosodik.

Tóttis — Hortobágy, T. M. I. — útközepén, folyóvíz két partján. ... posványon csinált töltés.

Gvadányi.

Túlnet — Balmazújváros, T. M. I. — túl, túlnét.

***Tutajbajusz** — Tiszamente — a vastag, sűrűn összeálló szőrözetű.

Tűszeres — M. ó. Kecskemét — tűtartó.

Válcság — Hortobágy, T. M. I. Szegia Palkó elaludt a határba, Tizenkilencz forint lett a válcsága. Pásztornóta.

Bebitangolt a jószág, kárt csinált.

***Virgódni** — Somogy m. — vergódni.

Zsendít — Hortobágy, T. M. I. — A tavaszi mező megzsendíti a sovány jószágot.

FÜGGELÉKEK

FÜGGELÉKEK.

I. FÜGGELÉK.

Tót anyag.

Pétényi Salamon irataiból.

Bikák.

Biczko — bikanév.

Bujak — bikanév és neme is.

Bujkō — bikanév.

Kurja — bikanév.

Ökrök.

Bela — ökörnév.

Busa — ökörnév.

Kajla — ökörnév.

Rjanka — ökörnév.

Szilaj — magyar.

Tehenek.

Belana — tehen.

Brna — barna.

Brnuša — barna.

Černusa — fekete.

Riška — tehenfajta.

Siwana — szürke.

Tót elemek.

Liptómezei juhászat. Istvánffy Gy
tanár gyűjtése.

Bača — bács, oláh is.

Črpák — meritő.

Gelata — sajtár, máshol döbön.
Vö. Sochtar = sajtár.

Hruda — gomolya, rög.

Klog — oltó.

Koliba — kalyiba, megvan az
oláhban is.

Kölöwrät — sirító, fonalnak
való.

Könčjar — hegyes juhászkesz;
itt koñec = hegyes.

Košjar — kosár, vesszéből fo-
nott esztrenga.

Kötāl — üst.

Putera — bödön, nyilván a
német butterfas.

Šafik — a német Schaff.

Salaš — a magyar szállás.

Trepäčka — verő, kavaró.

Wäläch — a Balkánon βλαχος
— juhász.

Žintica — savó.

Lónevek.

Lányi Béla tanár gyűjtése.
Rózsahegy vidéke.

Böitár — teljesen a magyar
bojtár.

Bücō — magyar halfaj: Aspro
vulgaris.

Čilák — a magyar csillag.

Děřěš — teljesen magyar ló
szőre.

Fukso — a német Fuchs =
sárga.

Hanro — ?

Kědvěš — teljesen magyar.

Lüčă — magyar.

Pajtás — a magyar pajtás.

Pějkō — a magyar pej; a tót
kicsinyító alak. Arany János Toldi-
jában a ló neve. Különben *pej*.

Šārgă — a magyar sárga.

Šimlō — a német schimmel.

Villān — a magyar villám.

Ökörnevek.

Bělă — Béla.

Brāri — tót.

Brnă — barna.

Jělěn — tót = szarvas.

Kese — a magyar kese.

Lāsōn — tót.

Plăvi — tót, sárgás; a rigó-
ról: plăvi drozd = sárgarigó.

Rohač — szarvas, tót.

Siroň — szírony.

Tūrōň — tót.

Tehénnevek.

Belana — tót = fejerke.

Brnula — barna.

Čjerna — tót = fekete.

Kalina — tót = Viburnum
opulus.

Kesa — a magyar kese.

Malina — tót = Rubus.

Mazula — tót.

Risula — tót.

Sivula — tót.

Kutyák.

Akoti — tréfás, jelenti: „a
mint te“. A tréfa az, hogy arra
a kérdésre: mi a kutya neve?
az a felelet: „akoti“ mint téged,
vagy mint te stb.

Belko — fehér.

Cigan — cigány.

Cimbal — hangszer.

Cukrik — tót = czukorka.

Dolesza — az erdőbe.

Dolina — völgy.

Dunaj = a Duna tót neve.

Dunčo — tót.

Hādaj — „találd ki“, ez is tréfás.

Kāro — felszedett.

Lābos — magyar.

Pamina — idegen név.

Piko — felszedett.

Sajó — magyar folyónév.

Strihaj — nyírjál.

Suba — suba.

Talpaš — talpas.

Tarko — tarka.

Taro — ?

Tupõn — ?

Vādās — vadász.

Vitíz — vitéz.

Zahraj — húzd rá!

Vegyes.

Lányi Béla tanár. Rózsahegy, Zólyom.

Baranča — bárányka.

Bík — tinó.

Birki — birkák.

Bivol — bivaly.

Črjeda — csorda.

Jalowica — üszó, Zólyomban.

Krawa — diminutiv: Krawička, tehén.

Marha — ezímeres jószág: to je marha.

Ťela — borjú, Zólyomban.

II. FÜGGELÉK.

Oláh anyag.

Lónevek.

Lónevek — Alsófehér m., Moldován 45. — románoknál inkább magyar nevek élnek.

Breaz — Alsófehér m., Moldován 45.

Brează — Alsófehér m., Moldován 45.

Lila — Alsófehér m., Moldován 45.

Miska — Alsófehér m., Moldován 45.

Muced — Alsófehér m., Moldován 45.

Murgu — Alsófehér m., Moldován 45.

Pnitinog — Alsófehér m., Moldován 45.

Pujka — Alsófehér m., Moldován 45.

Şargă — Alsófehér m., Moldován 97. — sárga (lószínból lónév).

Sarga — Alsófehér m., Moldován 45.

Sură — Alsófehér m., Moldován 45.

Suru — Alsófehér m., Moldován 45.

Szürke — Alsófehér m., Moldován 45.

Ökörnevek.

Ökörnév — Alsófehér, Moldován 45. — Minden ismert magyar ökörnév szerepel a románság között is havasban.

Baksi — Alsófehér m.

Bandi — Alsófehér m.

Bingyá — Alsófehér m. — Bimbó.

Bódor — Alsófehér m.

Codalb — Alsófehér m., Moldován 45.

Csendes — Alsófehér m., Moldován 45.

Csengye — Alsófehér m. — Csendes.

Csinos — Alsófehér m.

D̄ru — Alsófehér m., Moldován 45.

D̄aru — Alsófehér m.

Fiszku — Alsófehér m. — Ficzkó.

Hegyá — Alsófehér m. = Hegyes.

Kájlá — Alsófehér m.

Kermes — Alsófehér m. — Körmös.

Kormos — Alsófehér m.

Miská — Alsófehér m. — Miska.

Mozsár — Alsófehér m.

Pajkos — Alsófehér m. — Pajkos.

Pajkos — Alsófehér m., Moldován 45.

Rengya — Alsófehér m. — Rendes.

Sugar — Alsófehér m., Moldován 45.

Suran — Alsófehér m., Moldován 45.

Szejtyá — Alsófehér m. — Szőke.

Szemik — Alsófehér m. — Szemök.

Toian — Alsófehér m., Moldován 45.

Vidám — Alsófehér m.

Vinät — Alsófehér m., Moldován 45.

Virag — Alsófehér m.

Tehénnevek.

Tehénnevek — Alsófehér m., Moldován 45. — minden juhnev egyúttal tehénnevnek is használatik. Ezekon kívül van:

Barnă — Alsófehér m., Moldován 45. — barna.

Caila — Alsófehér m., Moldován 45. — kajla.

Cheşă — Alsófehér m., Moldován 45. — kesely.

Seitea — Alsófehér m., Moldován 45.

Silaş — Alsófehér m., Moldován 45. — szilas.

Silo — Alsófehér m., Moldován 45. — szilaj.

Șiuta — Alsófehér m., Moldován 45. — suta.

Virag — Alsófehér m., Moldován 45. — virág.

Juhnevek.

Albă — Alsófehér m., Moldován 45. — fehér. (Latin H. O.)

Albeană — Alsófehér m., Moldován 45. — fehéres.

Băluță — Alsófehér m., Moldován 45. — Bălan = fehér és sárga színbe játszó; marháknál inkább fehérbe menő színű állatot jelent. (Nyilván a *bjela*-ból eredve. H. O.)

***Beală** — Alsófehér m., Moldován 45. — fehér. (A tót *bjela*, H. O.)

Budeană — Alsófehér m., Moldován 45.

Bujoară — Alsófehér m., Moldován 45. — egy szép kerti virág.

Căiluță — Alsófehér m., Moldován 45. — kajla.

Capră — Alsófehér m., Moldován 45. — kecske. (Latin: kecske. H. O.)

Codalbă — Alsófehér m., Moldován 45. — coadă albă = fehér-farkú. (Ab *coda* = *cauda* = fark és *alba*. H. O.)

Corbiță — Alsófehér m., Moldován 45. — hollócska. (Ab *corvus* H. O.)

Crișană — Alsófehér m., Moldován 45. — körösi.

Dormică — Alsófehér m., Moldován 45. — aluszékony. (Latin *dormire*. H. O.)

Dumană, Dumaiă — Alsófehér m., Moldován 45. — vasárnapi.

Floare — Alsófehér m., Moldován 45. — virág. (Ab *flos* innen *Flora*. H. O.)

Joiană — Alsófehér m., Moldován 45. — csütörtöki.

Laiă — Alsófehér m., Moldován 45. — kóborló, elkalandozó.

Lebădă — Alsófehér m., Moldován 45. — hattyú. (Ab *Labut*, tót, H. O.)

Leucă — Alsófehér m., Moldován 45. — gyengefejű (a görög λευκος. H. O.)

Lunae — Alsófehér m., Moldován 45. — hétfői.

Mandrolea — Alsófehér, Moldován 45. — szép.

Mărgăriță — Alsófehér m., Moldován 45. — (A *gyöngy* H. O.)

Marțue — Alsófehér m., Moldován 45. — keddi.

Mercuță — Alsófehér m., Moldován 45. — szerdai.

Micuță — Alsófehér m., Moldován 45. — kicsinyke. (A *minor* enyelgő, tótos diminutívuma H. O.)

Mioră, Mioriță — Alsófehér m., Moldován 45. — esztendősbárány. (A latin *minor*-ból, *minora*, H. O.)

Murguță — Alsófehér m., Moldován — a *balan*-nal egyjelentésű.

Ocară — Alsófehér m., Moldován 45. — Gyalázat, nagy szégyen.

Oceană — Alsófehérm., Moldován 45. — szemes. (Ab. *oculus*, szem. H. O.)

Pădureană — Alsófehér m., Moldován 45. — erdei.

Porumbă — Alsófehérm., Moldován 45. — galamb. (Ab *Palumba* H. O.)

Priană — Alsófehér m., Moldován 45. — foltos.

Rosă — Alsófehér m., Moldován 45. — rózsa.

Rosuță — Alsófehér m., Moldován 45. — vöröses. (A latin *rosea* = rószaszínűből. H. O.)

Rujeță — Alsófehér m., Moldován 45. — rózsácska. (A tót ružából. H. O.)

Sămbolică — Alsófehér m., Moldován 45. — szombati.

Seină — Alsófehér m., Moldován 45. — kékes.

Steluță — Alsófehér m., Moldován 45. (Ab *stella*, diminutivum. H. O.)

Strugureană — Alsófehér m., Moldován 45. — gerezdes.

Valeană — Alsófehér m., Moldován 45. — völgyi.

Vinae — Alsófehér m., Moldován 45. — péntek.

Kecskénév.

Kecskenevek — Alsófehér m., Moldován 45. A juhnevek nagy része kecskenév is. Ezekon kívül van:

Breșicea — Alsófehér m., Moldován 45.

Brumană — Alsófehér m., Moldován 45. — deres.

Cărămidă — Alsófehér m., Moldován 45.

Nenițoncă — Alsófehér m., Moldován 45.

Kutyánév.

Kutyanevek — Alsófehér m., Moldován 45. — vegyesen magyar és oláh nevek.

Andris — Alsófehér m., Moldován 45.

Bălan — Alsófehér m., Moldován 45.

Burkus — Alsófehér m., Moldován 45.

Cartu — Alsófehér m., Moldován 45.

Cesar — Alsófehér m., Moldován 45.

Ciuciă — Alsófehér m., Moldován 45.

Czifrás — Alsófehér m., Moldován 45.

Dobidă — Alsófehér m., Moldován 45.

Duna — Alsófehér m., Moldován 45.

Elekes — Alsófehér m., Moldován 45.

Flore — Alsófehér m., Moldován 45.

Grosu — Alsófehér m., Moldován 45.

Gruia — Alsófehér m., Moldován 45.

Herman — Alsófehér m., Moldován 45.

Hot — Alsófehér m., Moldován 45.

Ion — Alsófehér m., Moldován 45.

Lina — Alsófehér m., Moldován 45.

Lombos — Alsófehér m., Moldován 45.

Modrean — Alsófehér m., Moldován 45.

Murëş — Alsófehér m., Moldován 45.

Murgu — Alsófehér m., Moldován 45.

Nelbu — Alsófehér m., Moldován 45.

Romant — Alsófehér m., Moldován 45.

Tisza — Alsófehér m., Moldován 45.

Tocu — Alsófehér m., Moldován 45.

Ureu — Alsófehér m., Moldován 45.

Vidrä — Alsófehér m., Moldován 45.

Voda — Alsófehér m., Moldován 45. — a tót: víz.

Voinic — Alsófehér m., Moldován 45.

Zălan — Alsófehér m., Moldován 45.

Vegyések.

Afonya, áfonya — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — román: *afină*. *Vaccinium myrtillus* L.

Aie — Ozora, Torontál m. — anyajuh, oláh.

Alău, (halău) — Alsófehér m., román. Moldován 89. — háló.

Aimnar — Čihač — igniarium = tűzkő.

Árdéj — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — paprika. Oláh: *ardeiu*. *Ard* = ég igéből.

Ármurár — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — ex oláh: *armurar*. 1. marhatályog; 2. marhatályogot gyógyító növény.

Bács — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — juhász; számadó juhász. Exromán: *baciu*.

Balán — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — szőke szőrű juh. Exromán: *bălan* (blond).

Bálmos — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — kukoricza-

lisztből sajtlével készített étel. Ex-román: *balmoș*. Mokányétel.

Berbeče — Cihac — vervex; berkice = ürü.

Berbécs — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — kos, ürü (vervex; Hammel). Ex-román: *berbece* (kos).

Berbek — Torontálozora — kos.

Berbek lai — Ozora, Torontál m. — fekete kos.

Berbencze — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — veder-nagságú kis hordó. Ex oláh: *berbință* (átalag, *doliolum*, Fässchen) Budai Lex.

Bic — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — bika.

Bicău — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — békó.

Bindeu — Alsófehér m., oláh, Moldován 89. — bendő.

Biriș — Alsófehér m., oláh, Moldován 90. — béres.

Bisziok — Alsófehér m., magyar, Moldován 78. — *Ocimum basilicum*. Ex-román: *biesnioc*.

Bivol — Alsófehér m., oláh, Moldován, 89. — bivaly.

Bó — Alsófehér m., oláh — ökör.

Boc — Alsófehér m., román, Moldován 90. — bak, a honnan a lovakat hajtják és a melyen a fát fűrészelik.

Boitare — Ozora, Torontál m. — juhászbojtár.

Bosztán — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — tők; disznótök. Oláh: *bostan*.

Botorog — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — hengeralakú faedény a vajveréshez.

Bou — Cihac — bos; bue = ökör.

Brenze — Ozora, Torontál m. — friss túró, beszózott állapotban, tót.

Buha — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — borzos. Román: *buhă* = bagoly.

Bulz — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — sajtocska. Ex román: *bulz* (sajtdarab).

Buzsenyicza — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — füstölt kecskehús. Exoláh: *bujenită*. (Az örménység étele. H. O.).

Căldara — Moldován 146. — üst; ebben főzik ki a savót, a miből az ordát készítik.

Cârlig — Alsófehér m., oláh, Moldován, 140. — nagy horog.

Casă — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — latinból; sövényfalakkal épített, nád- vagy szalmafedéllel ellátott ház (parasztház). Ma: minden ház. *Curte* udvarház, földesúri lakás, udvar. Kőből vagy téglából. *Corturari* sátoros cigányok.

Căzan — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — féltekealakú üst.

Ceun — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — féltekealakú üst. Vö. Căzan.

Cheheş — Alsófehér m., oláh, Moldován 90. — kehe(s).

Chiag — Alsófehér m., oláh, Moldován 146., oltó.

Cioban — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — juhász. Vö. Päkurar.

Ciocă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csóka.

Ciubër — Moldován 146. — nagyobb *cseber*, melyben a tejet altatják.

Ciumăfaiă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csodafa.

Ciupărcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. csiperke.

Ciurbirău — Alsófehér m., oláh, Moldován, 91. — csürbiró.

Ciurdaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — csordás. *Ciurdă*, csorda.

Clacă — Moldován p. 54. — a havasban robotos, jobbágyi szolgálmányt jelent. Innen *kaláka*. Szláv hatás, a melyet az oláh-ság hozott a magyarok közé. Szlávban: tlaka, bolgár: tluku.

Coasă — Alsófehér m., román, Moldován 91. — kasza. *Cosălesc*, kaszál.

Cocie — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — koci. *Cociş*, kocsis.

Cocoş — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — kakas.

Colceag — Alsófehér m., román, Moldován 91. — kolcsag.

Cominţău — Alsófehér m., román, Moldován 91. — konvenzió.

Coş — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — kas.

Crintă — Moldován 146. — szitaalakú edény, melyben a sajt-anyagból a savót kiszajtolják (zër).

Cupă — Vö. Strungăreaţă.

Csápa — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — hagyma. Exoláh *ceapă*.

Csimpolya — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — duda, furulya. Oláh: *cimpoiă*.

Csobán — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. — juhász. Exoláh: *cioban*. (Lapos viztartóedény a magyaroknál. H. O.)

Czáp — Alsófehér m., magyar, Moldován 79. Ex-oláh: *ţap*, bakkecske.

Dalmácia — Réthy, p. 74. — vagy Deljminium pásztorországot jelent az illyrek maradékainak, az albánoknak nyelvén: *deljine* = juh, *Deljmuar* = pásztor.

Deljme — Albán nyelven — juh. Vö. Réthy, p. 74. Vö. Dalmácia, Deljminium, Deljmuar.

Deljminium — Réthy, p. 74. — pásztorország albán nyelven. Vö. Dalmácia, Deljme, Deljmuar.

Deljmuar — Réthy, p. 74. — albán nyelven: *pásztor*. Vö. Deljme, Dalmácia, Deljminium. Réthy, p. 76., hegyi pásztornépek. A Dinár-

alpesek között; Naronă, Salona, Dioclea, Staneclum vidékén éltek. Ilyen pásztornépek az oláhok ősei. Olasz anyagot beszéltek, de a nyelv szellemébe nem hatoltak be, hanem a faji és műveltségi különbség korlátai között abba az *illyr nyelv egész rendszerét vitték be*.

Dipleu — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — gyepló.

Ertaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — irtás.

Eseag — Ozora, Torontál m. — oltó, a melylyel a tejet túróvá oltják.

Esengyere — Torontál m., Ozora — bogrács.

Esztena — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — juhakol. Ex oláh: *stînă, istină*. (A tót *stena*, fal, az *istina* magyar, illetőleg székely alak. H. O.)

Färtai — Alsófehér m., román, Moldován 91. — fertály.

Färtălesc — Alsófehér m., román, Moldován 92. — fartól.

Fataró — Alsófehér m., Moldován 80. — magyar: hermaphrodita. Exoláh: *fătărău*.

Felcherţ — Alsófehér m., oláh, Moldován 91. — felhérc.

Fele — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — félkupa.

Fidiles — Alsófehér m., oláh, Moldován 146. — fedeles viztartó.

Fitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — fejtő.

Formătring — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 220. — farmatring.

Găjină — Cihac — gallina = tyúk.

Galáta — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — faedény; nyáron a juhokat fejik belé. Ex oláh: *găleată* (fejőveder, muletra, multrum Bud. Lex.).

Găleata — Moldován 146. — sajtár; kis, cseberalakú faedény, magasabban kiálló két szemben levő dongával, melyek két kis lyukon át zsineggel vannak összekötve; ennél a zsinegnél fogva viszik a sajtárt a juhakoltól az isztinára. Vö. Strungăreăta cupă.

Gămăliă — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — gomolya.

Gărgya — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — kútgărgya, kerítése. Ex oláh: *gard*, kerítés.

Geleate — Ozora, Torontál m. — fejőcsőbör.

Gelyáta — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — fenyőedény a juhok fejésére. Ex oláh: *gălătă*.

Guncioiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — ganaj, a tót: „unoj“.

Guzsba — Alsófehér m., magyar, Moldován 80. — üstrúd, üst-horog. Ex oláh: *gujbă*.

Gyeplau — Hajdu m., oláh, Nyr. 25 : 300. — gyepló.

Gyeplěj — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 221. — gyeplő.

Hagău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — hágó.

Hăicer — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — hajcsár.

Hăitaş — hajtás.

Haitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — hajtó.

Hăituesc — hajt.

Hăizaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 92. — héjazás (hiú).

Hajmă — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — hagyma.

Hălaştău — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — halastó.

Hălău — Alsófehér m., oláh, Moldován 140., 93. — háló. Vö. Rociu.

Hăm — Mezőszilvás, mezőségi oláh, Nyr. 37 : 221. — hám.

Hamfă — Alsófehér m. oláh, Moldován 93. — hámfa.

Hamfău — Erd. Érezhegység, mőczok, Nyr. 34 : 252. — hámfa (a kocsié).

Haricska — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — tatárka, pohánka. Ex oláh: hirişcă.

Herelesc — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — herél.

Hiriba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — gomba. Ex oláh: hribă. Hiribi-gomba. (A tót hriba, de huba is. H. O.)

Hoda — Alsófehér m. magyar, Moldován 81. — guvatféle ;

Oláh: *hodă* (a szárcsa, *Fulica atra* L. a homlokon a fehér, holdalakú pajzsról, tehát a hold összevonása.)

Hodáj — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — Külső birtokon levő cselédház. Oláh: *odaiă hodaiă* (szoba, lakrész) (a magyarságnál fedett juhállás. H. O.).

Huruba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — vityilló, putri, viskó. Oláh: *hurubă* leginkább a cigányok földbevájt lakóhelyét jelenti (a szláv *hrob* = sír).

Iapă — Cihac — equa = kancza. Oláh.

Icră — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — ikra.

Igaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — igás.

Interezén — Ozora, Torontál m., — egyéves kos.

Iosag — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — jóság.

Irhă — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — irha.

Istrang (streang) — Alsófehér m., oláh, Moldován 93. — istráng.

Jireblă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — gereblye.

Jup — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — zsup.

Kal — Cihac — caballus ; cavallo. Oláh.

Kaliba — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kajba,

kajiba. Román: *colibă*, cabane, chaumiere; ószlovén: koliba, tugu-rium. Az újszláv nyelvekben általános.

Kántár — Mezőszilvás, mező-ségi oláh, Nyr. 37 : 221. — kántár.

Kaprä — Cihac — capra = keeske. Oláh.

Kapuczán — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kötőfék, szájfék. Oláh: *căpușan*. Ex *căpuș*, *capucin* = fejkötő.

Karucza — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — kis szekér. Oláh: *căruța*, ökörszekér: *car*, lószekér *căruța* (nőnemű diminutív).

Kas — Ozora, Torontál m. — friss túró sózatlan állapotban.

Kaş — Cihac — caseus; cascio = sajt. Oláh.

Këne — Cihac — canis; cane = kutya. Oláh.

Kirlán — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — az anyától elválasztott bárány, nemszopó bárány. Oláh: *cârlan*. Jelent egy-éves csikót is.

Klisurä — Réthy, p. 79. — szoros. Oláh.

Kolinda > **koleda** > **koldus** — Moldován, p. 55.

Komárnyik — Alsófehér m., magyar, Moldován 81. — „az a hely, a hol a juhokat fejk”. Oláh: *comarnic*; ex-szláv: *kumarinň*. Helynév: Comana, Comarnic (oláh).

Kompona — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — mérő-serpenyő. Oláh: *cumpănă*.

Korn — Cihac, Réthy, p. 20. — szarv. Ex-cornu. Oláh.

Kotyecz — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — disznóól. Oláh: *coteț*.

Kozsok — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — juhbőr ködmön. Oláh: *cojoc*. — **Kozso-kár** — kozsokkészítő mester. Oláh: *cojocar*. Tótul: Kozuh.

Kurászta (gurászta) — Alsófehér m., magyar, Moldován 82: — összement tej; a megborjazás után fejt tehéntej összemegy és s ezt hívják oláhu *corastă*-nak.

Kusztura — Alsófehér m., magyar, Moldován — rossz kés. Oláh: *custură*.

Kutkusa — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — szopóbárány-bélből készült étel. Oláh: *cutcușă*.

Lanț — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — láncz.

Lapte — Cihac — lac-te = tej Oláh.

Lașcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — laska.

Lënë — Cihac — lana = gyapjú Oláh.

Liba! Liba! — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — libahivo-gató.

Liliom — Alsófehér m. oláh, Moldován 94. — liliom.

Lingură — Moldován 146. — kétliteresnél nagyobb kalán; evvel teszik be az oltót (chiag) és szedik össze a sajtananyagot a cseberből.

Loitră — Erdélyi Érezhegység, mőczok, Nyr. 34:256. — létra, lajtra. Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — létra.

Lojtră — oláh, Nyr. 17:129. — lajtra, lajtorja.

Luŕternă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — luczerna.

Macseu — Ozora, Torontál m. — $\frac{1}{2}$ —1 éves kosbárány.

Macseue — Ozora, Torontál m. — $\frac{1}{2}$ —1 éves anyajuh (♀ bárány).

Macsuka — Alsófehér m., magyar, Moldován 82. — bütykös bot. oláh: *măciucă*.

Magar — Ozora, Torontál m. — himszámár. *Magarice*, ♀ számár. *Pui do magar*, számarésikó. *Szemár*, számarnyereg.

Mánzari — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — báránynélküli juhok. Vö. Plecători és Oie menzare (T.-Ozora).

Marhă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — marha.

Meringya (miringya) — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — útravaló étel. Oláh: *merinde*. — **Meringyár** — uo. — asztalkendő, a melyre teszik. Oláh: *merindar*.

Męstergrindă — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — mestergerenda.

Minore — Ozora, Torontál m. — egyéves anyajuh.

Misarăș — Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — mészáros.

Mocăneașca — Moldován 145 — a mokánok afféle szilajbetyár táncza.

Molombirău — malombíró. *Molomeșter* Alsófehér m., oláh, Moldován 94. — malommester.

Mulg — Cihac — mulgeo = fej. Oláh.

Munte — Réthy, p. 79. — hegy (mons). Oláh.

Nadă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — nád.

Naklău — oláhban, Nyr. 17:13. — nyakló.

Nilă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — nyíl.

Nyiristye — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — tarló. Oláh: *miriște*.

Oaje — Cihac — ovis = juh. Oláh.

Ocol — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — akol.

Ogar — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — agár.

Oie — Ozora, Torontál m. — juh (általában.)

Oie laje — Ozora, Torontál m. — fekete juh.

Oie menzare — Torontál m., Ozora — fejős juh. Vö. Plecători Alsófehér m. Mánzari, Alsófehér m.

Oie starpe — Torontál m., Ozora — meddő juh.

Olá — Nyr. 10:123. — loptonlop = folytonosan cseneget. Nagybánya város jegyzőkönyvéből v. okleveleiből 1663.

Oláh — Miklosich, Nyr. 11:360. — valachus; *olasz*: italus, ószlovén: *vlah* italus; szerb: *valachus*.

Oláj — Zenta, Nyr. 38:141. — oláh.

Oltoan — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — oltovány.

Orbalț — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — orbáncaza.

Orda — Alsófehér m. magyar, Moldován 83. — édestúró-féle. Oláh: *urdă*.

Oțel — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — aczél.

Pădure — Réthy p. 79. — erdő. oláh.

Pakulár — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — juhász. Oláh: *păcular*.

Păkurar — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — juhász. Vö. Cioban.

Păkure — Cihac — pecus. pecure-szarvasmarha.

Pălanc — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — palánk.

Panusa — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — kukoricza-koré. Oláh: *pănușă*.

Păstărnag — Alsófehér m. oláh, Moldován 95. — paszternák.

Păstravi — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — pisztráng.

Păstrug — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pisztráng.

Păsulă — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pászuly.

Pazsura — Erdély, Moldován 83. — sas. *Haliaëtus albicilla*; Aquila (Čihač). Oláh: *pajură* (Az osztrák kétfejű sas is.)

Peiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 95. — pej (ló).

Pekurari — Ozora, Torontál m. — juhász.

Pescar — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — halász.

Peșce — Čihač — piscis; pesce-hal. Oláh.

Picigus — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — czinege. Oláh: *pițiguș*.

Picsóka — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — *Helianthus tuberosus*. Földalatti gyümölcsét eszik. Oláh *picioică*.

Pintiu — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pinty.

Pișălău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — piselő (istállóban a lovak padozata).

Pitpalugă — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pitypalatty.

Plecători — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — báránynélküli juhok. Vö. *mânzari* és *Oie menzare* (Ozora).

Plop — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — jegenyefa. Oláh *plop*.

Poján — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — erdőközi tisztás, mező. Oláh *poiană*.

Popricaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — paprikás.

Pork — Čihaé — porcus; porco = sertés. Oláh.

Poszkona — Alsófehér m., magyar, Moldován 83. — patkonecza; nem teljes virág, poskona szegfű. Oláh *boscona*. Vö. Moldován i. h.

Potang — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — pating.

Pujkucza — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — jércze. Oláh *puicuță*.

Pupura — Alsófehér m., magyar, Moldován 84. — búbos banka. Oláh *pupăză*.

Pustă — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — puszta.

Rac — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rák.

Răntaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rántás.

Rastău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — eresztő (járomnál).

Răvaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rovás.

Rezsnycze — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — só- és kukoricaórló. Oláh *răşniță*.

Rigău — Alsófehér m., oláh, Moldován 96. — rigó.

Rinkács — Alsófehér m., oláh — komor (állapot).

Rociu — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — háló. Vö. halău.

Rujă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — rózsza.

Ruța, ruța! — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — rueza-hivogató.

Sacflu — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szekfű.

Şaică — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajka.

Şaitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtó.

Şaitalec — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtól.

Şaitar — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtár.

Şálaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szállás.

Sămădaş — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számadás.

Sămădău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számadó.

Sămălesc — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — számol.

Samtartău — Alsófehér megye, oláh, Moldován 97. — számtartó.

Satră — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sátor.

Secheres — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — szekeres.

Šimitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — simító.

Șireglă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — saroglya.

Șitău — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sajtó

Skopacz — Ozora, Torontál m. — herélt kos.

Șoim — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — sólyom.

Șontorog — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — csontorogfa.

Stina — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — Tisztán juhnyájak számára felállított kerítés v. strunga.

Stregăiață — Alsófehér m., oláh, Moldován 147. — édes sajt.

Streminore — Ozora, Torontál m. — kétéves anyajuh.

Strungă — Alsófehér m., oláh, Moldován 111. — juh-, marhaakol; bekerített hely, a hová fejés végett v. éjszakára a szabadon legelő marhacapatokat beterelek. Egyik végéhez fedett fejtőhely van csatolva, a hol a pásztor is meghúzza magát. A kerítés: sövény (juhoké) vagy vastag fadarabok (szarvasmarháé). Ha a legelő elfogyott, a kerítést felszedték és másutt állították fel. Vö. Stina. Latin: *stringo*: köt; magyar: *esztrenga*; albán: *stroungë*; szerb: *struga*. Mind oláh hatás. Cihac: 267. „parc pur traire les herbis“.

Strungăreață — Moldován 146. — fejés alatt a sajtár közepén zsinegen függő *kis csupor*. Ebbe

fejik a tejet, innen foly be a sajtárba. A kis csuporral azt érik el, hogy a tej fejés közben habzik; a mitől a sajt jobb. Vö. Găleata' Cupă.

Súgár — Alsófehér m. — oláh ökörnév.

Șuldeu (șoldan) — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — süldő.

Șură — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — csúr.

Sustár — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — fejősajtár. Oláh: *șuștar*.

Sut(a) — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — suta.

Szila — Alsófehér m., — oláh ökörnév, a. m. Szilaj.

Szopornicza — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — lóbetegség. Oláh: *sopornită*.

Sztrunga — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — hordható vesszőtáblákkal bekerített juh fejtőhely. Oláh: *strungă*. (Budai Lex. *estrunga*.)

Tarcă (surcă) — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — szarka.

Tătarcă — Alsófehér m., oláh, Moldován 97. — tatárka.

Taur v. Bike — Alsófehér m., oláh — bika.

Țeh — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — czéh.

Teleagă — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — taliga.

Tézsola — Alsófehér m., magyar, Moldován 85. — négyökrös

fogat első két ökrének rúdja. Oláh: *tânjală* temo anterior, előjáró rúd (Bud. Lex.).

Tuleap — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — czölöp.

Tuluc — Alsófehér m., oláh, Moldován 98. — tulok.

Turma — Alsófehér m., magyar, Moldován 86. — nyáj. Oláh: *turmă*. Leginkább juhnyáj.

Turma de oi — Moldován 146. — juhnyáj. A havasokon kívüli részeken ugaron legel. Vö. Strungă, Tare, Ocol.

Unghiță — Alsófehér m., oláh, Moldován 140. — kis horog.

Urluesc — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — öröl.

Vaiog — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — vályog.

Văka — Alsófehér m., oláh — tehén.

Văkā — Čihač — vacca = tehén. Oláh.

Valău — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — válú.

Varșă — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — varsa.

Vaşalău — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — vasaló.

Vicăl — Čihac — vitulus = borjú. Oláh.

Vierel — Alsófehér m., oláh — borjú.

Vierel de Taur — Alsófehér m., oláh — bikaborjú.

Vijla — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — vizsla.

Vită — Čihac — vita, vitula = állat (borjú). Oláh.

* **Walach** — már a régiségben is — βλαχός = pásztor, némelyek szerint szolgál. Petz Vilmos szerint βλαχός kóbor, pásztorokodó nép = oláh a walach, a ki pásztorokodik. Lipót király 1700-ban a nyílt parancsban: Wallach.

Zăbălă — Alsófehér m., oláh, Moldován 99. — zabola.

Zăra — Alsófehér m., magyar, Moldován 86. — vajveréskor maradt híg savó. Oláh: *zară*.

Zăr — Alsófehér m., oláh, Moldován 146—147. — savó. L. Jintîța alatt.

Žug — Čihač — jugum, giogo = iga. Oláh.

Zsenticze — Alsófehér m., magyar, Moldován 86. — felforralt sajtlé. Oláh: *jintîță*.

Zsintujăla — Alsófehér m., magyar, Moldován 86. — juhtejfel, a miből a bálmost készítik. Oláh: *jintuiălă*.

Zsuninka — Alsófehér m., oláh — üszó.

Zsunk — Alsófehér m., oláh — tulok, tinó.

III. FÜGGELÉK.

Halászat.

* **Ablak** — Szörce, Sztripszky — a turbukon a két külső, nagyszemű háló = a regyina v. tükörháló.

* **Abrahal** — Oklsz. — cselédnek kijáró selejtesebb hal. — A régiségben — Szénásfalu Barsmegyében a Garamban úzótt halászat után minden szombat napon Revistye urának abrahalat tartozott adni. Boleman „Vihnye“ II. kiad. 1895. p. 14.

Abrons — Sch., Vajai rét — a varsa abroncsa.

Abronsos hal — Félegyháza, Nyr. 25:185. — olyan halról mondják, a melyen a bordát képező szálkák erős kidomborodással összeérnek. Nagyon abroncsos halat vettem: sok száлка van benne.

* **Ádorgó hal** — Keszegfalva, B. Zs. — ácsorgó hal.

Áglék — J., Balaton — az ágon levő lékek neve.

Ajtó — J., Tihany — A vejsze fejének a nyílása. *Nem áll, mert a vejsze *fejének* a nyílása a vöröcsök.

* **Akadka** — Rév-Komárom — a víz fenekén az akadály, a melyben a háló megakad. A Balaton körül *Akadó*.

Akol — Sch., Vajai rét — Az a hely, a melyet a csapatháló varsái és ezek szárnyai körülzárnak.

Áldozó-keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Alsziel — J., Balatonfőkajár — délkelet felől eső és nagy meleg. *Kövágóórsön: Somogy felől, rövid esőt hoz. Siófokon: télen hideget hoz.

* **Általhaló** — Onodi Urbarium 1689. — a halászó vizet átfogó

ősháló, a melylyel az egyes birtokosok részét elrekesztették s a melyet bónéhálóval — kezével kihalásztak.

* **Álvó ponty** — Kardos uram. Keszthely — a ponty verőfénykor felszáll az átmelegedett vízbe és alszik; ekkor közelíti meg a szigonyos halász és megdobja.

Apacsina — Csik m., Zolnai, MNy. I:140. — tutajkormányzó; a rúdjának *apacsina-nyél* és *apacsina-rúd* a neve. Vö. Mtsz. *apacsin* alatt Gyergyóból. *Apacsol* = letorkol. Játék neve *ipics apacs* Tiszazug.

Apacsol — Nagykörös, Nyr. 36:382. — a humóban a játékos a megtaláltat leapacsolja; tenyerével pl. a falra csapdos.

* **Apróhal** — Oklsz. — vegyes fajok.

* **Aradmány** — Adony — a folyó által lerakott fövényes.

Árenda — J., Balaton — Szerzőmök után: Öregháló 1 frt., Kis- vagy gyalogháló 1 frt., Kalitka 15 garas, Czigony 15 garas.

* **Articulus** — Balaton. — A halászbokrok parancsai.

* **Ásott hal** — régi rétségeken — leginkább a csik, mely nagy szárazságban a földalatti fenekekbe vonult. A pákások ezeket a helyeket jól ismerték, felásták és szűrővel szedték a beneszorúlt haltömeget. A csik innen „fossilis“ Linné, azaz ásott.

Aszúhal — Oklsz. — szárított, már a régiségben is.

Átal — J., Balaton — szájmadzag a gyékényesen.

Átkötőhorgászat — Sch., Vajai rét. — Csak hallomás útján leírva. 20–30 méter távolságban két karó van leütve és zsineggel átkötve, erre teszik kb. méteres távolságban a horgokat.

Átkötő horog — J., Vörs. — Két vízbevert czövekre feszítik az inat, a melyre kétölenként jönnek a másfél-sukkos eserkék = horgok.

Babotás keszeg — Keszthely, MNy. I: 133. — fekete bőrszemölcsökkel tarkázott, ezüstös balin, *Blicca argyroleuca*.

***Bakalló** — Debreczen — szaka, a horog, szigony szakja.

Balaska — J., Balaton — közönséges fejsze, a mivel a vejsze jégit tisztogatják.

***Balint** — Feketeügy, Mikes H. — balin, baing stb. *Aspius rapax*.

***Banda** — Mindszent — halász-bokor, 6 emberből állott.

Beadta magát — J., Keszthely — belépett a czéhbe.

Bedöntő fej — J., Tihany — *belső fej*.

Bél — Szörce, Sztripszky — a turbukhálón a két regyina közötti lehérháló.

Belsőfej — J., Akali, Tihany — a vonyónak a parttól el felé eső része.

Belsőkereszt — J., Kenese — *belső fej*.

Belső szeglékek — J., Balaton — a belsőfejben levő szeglékek.

Belszél — J., Tihany — Keszthely felől, olyan mint a főszél. — **Belszél v. Tihanyi szél** — J., Siófok — esőt hoz. — **Belszél, belsőszél v. nyugoti szél** — J., Kövágóörs — langyos idő.

Beszolgáló halász — J., Kenese — saját hálójával halászik. A beszolgáltatót hálnak egész árát kapja.

Bicska-kasza — Velencei tó, Fehér m., Nyr. 17: 430. — kisebb nádvagó.

Bikagyékény — J., Balaton — *a gyékényesen* = bikagyékény a parás hálón. *Bikatutaj.

***Bitó** — Nádudvar, Kösi vize — villásszárú, vaskampó, a vezér-rúd tologatására és fordítására. Jegeshalászat.

Boczka — J., Balaton — a hal *a boczkán* végzi összejövetelét: kemény agyagpad a fenéken.

***Boczkás** — Balaton — a tó feneke, a hol halmoz; nyilván egy a buczkással.

Bodon — J., Balaton — *egy fatörzsből vájt hajó; tipikus forma.

Bodonhajó — J., Balaton — a kis halászat szerszáma. J. Zalavár: mint rekesztő halászszerszám szolgált. A Zalát egy „*lészával*“ elzárták s a lésza mellé egy vagy két bodonhajót állítottak. A „*friss víz elejibe*“ a Zalába fölmenő ponty átugrotta a lészát s beleesett a bodonba,

a honnan nem tudott kimenni, mert a bodon keresztmetszete körtealakú.

***Bokorkő** — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — több köre járó pokolmalom.

***Bokrászóháló** — Uzon, Sztripszky — bokorháló.

***Boldogasszonyhal** — Oklsz. — *Alburnus lucidus* Heck.

Bolondul — Bereczk, Sztripszky — a hal, mikor nagy hidegek idején a víz hirtelen felmelegszik, hajnalba a hal mintegy öntudatot vesztvé, könnyen szigonyozható.

Borító — J., Balaton — H. O. leírása szerint.

Borsózik — J., Balaton. — Ha b. a Balaton, szelet jelent.

Borzóka — J., Akali — *Acernia*. *Barsóka.

Bozók — Sch., Vajai rét. — *Acerina Schrajtzeri*; csak a lecsapolás óta.

Börczre vetni — J., Balaton. — Hálókötésnél *börczre vetik* a fonalat.

***Brázsa** — Uzon, Mikes H. — egy a marázsa szóval, de itt szárnyas varsát jelent.

Brudszki — J., Berek — tót: = vörcsök.

Brúgó — Sch., Vajai rét. — A csapathálóban az a varsa, a mely az ellenző végén s ennek egy irányban van felállítva.

Bucsér — J., Tihany. — Őr.

***Budrihal** — Feketeúgy, Mikes H. — csak tavakban „a Pozsárhoz“ hasonló, talán kárász, mely név nem fordul elő a Feketeúgy halászáinál (?).

Buffanik vagy **buffan** — J., Tihany, Kővágóórs. Buffanik a Balaton akkor, ha szelet érez.

Bugany — J., Berek — tót: dobvarsa.

Bukálólik — J., Balaton. — Az *ajtó* előtt levő lék a *bukáló* számára.

***Buklórúd** — Balaton. — A turbukhálóhoz alkalmazott hajtórúd.

Buktató — J., Balaton. — A kosztos horgon.

Bukulló — J., Boglár, Lelle — bukáló.

Burétó — J., Balaton — borító.

Burító — J., Balaton — borító.

Burogató — J., Balaton — borító.

***Buzgó-lápkút** — T. S., XVIII. sz. Ecsedi láp — erősen, buzogva kitörő forrás a lápon.

***Csáklyás** — Keszthely — kettő, téli bokor.

Csapatháló — Sch., Vajai rét — hat vagy négy varsából alakított rekesztő szerszám. Húsz m hosszú ellenző végeire vagy három-három vagy három-egy varsa kerül.

Csapó — J., Balaton — az evedző rúdjának külső és belső

csapója. *Nem igaz, mert a belső „fogóvég“.

Csatt — Keszegfalva, B. Zs. — a hurok, a melylyel az „emécsühálót“ a hajtásokra vetik = kötik, vagy hurkolják.

Csehsüllő — J., Fonyód — *Lucioperca volgensis*.

Csereőn — Balaton — *Aspius rapax* = Balin.

Cseretláp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi lág — az, a mely erős náddal volt keresztülnöve, a melyet tépni kellett.

Csetres — J., Somogy m. — cserkész.

***Csigolya-lesdű** — Nagynyujtód, Sztripszky — ha a marászák csigolyából — vörösfűzvezzéből — vannak fonva; helytálló szerkezet, középen kapuval, l. Télilesdű.

Csigolya varsa — Feketeúgy, Mikes H. — egy a vesszéből font csik kassal.

Csigony — J., Kövesd, 1815 — szigony.

Csikadó — T. S., XVIII. sz., Ecsedi lág. A csikászó rétek után a jobbágycok fejenként egy veder csikot adtak az uraságnak.

Csikászó varsa — Ürmös, Sztripszky — csigolyából, szádja harangszerű, tömlőcze gömbölyű, vöröskötája nyakszerűen szükített.

Csikvöntör — Keszegfalva, B. Zs. — u. l. egy az ecsedi csikputtonnyal.

Csilincsánk — J., Kenese — lógós.

***Csiszárhal** — Feketeúgy, Mikes H. — u. l. buczó = *Aspervulgaris*.

Csokrosodik — Balaton — a küszhal, l. „Mózba áll“. Szekérszámra lehetett ilyenkor küszhalat fogni.

Csónak (ehonok) — Ver. 56. *Linter*. Német: Schifflein. Dalmat: Lagdicza.

Csó — Nádudvar, Kösi — a szárnyasvarsa vörösoke.

Csubukolni — Sztripszky, Hatolyka — halról = ivásközben csapkodni.

Csukázó szigony — J., Balaton — partról kezelték.

Csuklyás szűr — J., Tihany — a bérlő által adott ruha.

Csutakos — Sztripszky, Hatolyka és másutt — hely = gazos, hol a háló elakad.

Czápkeszeg — J., Balatonfüred, Tihany, Siófok, Kenese — Abramis Lapa.

Czéhartikulusok — J., Keszthely megkerült.

Czéhczimer — J., Keszthely — megkerült a Cz.

Czéhes halászat — J., Balatonberény — első nyomai.

***Czéhház** — Balaton.

Czéhkorsó — J., Keszthely.

Czéhládá — J., Balatonszentgyörgy — megkerült a czéhládá.

* **Czéhmaster** — Keszthely — a halásztársulat feje.

Czéhtábla — J., Keszthely — fából faragott ponty, híradásra szolgált.

Czéhzászló — J., Keszthely.

* **Czeklen** — Békés — páva-farú hajó peremén a szijhurok — czeklen — beakasztására, a mely a keczezésnél az evedző nyelét tartja.

Czeláslik — J., Balaton — az ajtóléktől jobbra és balra levő második lék, a hol a *czélát* lesik.

Czibék — J., Balaton. — A húzóköttél húzását végzik ennek a segítségével.

Czigányhal — Sch., Vajai rét. — *Tinca fluviatilis*.

Cziráde — J., Balaton. — A bérlőtől kapott halászruha.

* **Czófalvi varsa** — Feketeúgy, Sztripszky — öthagyású, hosszába kötött vesszővarsa, tölcseresen járó vöresökrézszzel.

Czölömp — J., Balaton. — „A czölömpkunyhó kilencz czölömpen áll“ = oszlop.

Czölömpös kunyhó — J., Balatonszentgyörgy — halászkunyhó.

* **Czuczorog** — Balaton — 1. Czuppog.

* **Czuppan** — Balaton — 1. Czuppog.

* **Dágvány** — Tiszamente — a mocsarak szélén a sáros, süpedékes hely.

* **Darabudvar** — Keszthely — a vejszének kisebbik, mellékudvara.

Derékkő — J., Balaton. — Két végnek az összekötési helyén levő kövellő.

Derékon huzó — J., Siófok. — Nyári bokor két tagja.

Deszka — J., Balaton — a mely alatt az *orrban* a kenyér és gunyapakkolóhely volt. A kormányos helye a deszkahajón.

Dévérkeszeg — J., Balaton. — Abramis Brama.

Dirib — J., Balaton. — Két lék közötti távolság.

Dobháló — J., Vörs — dobvarsa.

* **Dögláp** — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — sötétszínű sár, mely alatt nem volt víz.

* **Döglött láp** — Ecsed — mely kiszáradt = élettelen.

* **Dunahajó** — Mindszent — haláshajó „a Dunáról kelt eredete“ elbirt 105—120 bécsi mázsát.

Dunai szél — J., Tihany — Telekiról, télen havat hoz.

Dvor — J., Tótszentpál — tót = udvar (vejsze).

* **Ebédhal** — Oklsz. — egy a szerhallal. 1492: „Solvent pro pecuniis rakpenz et *ebedhal*. 1654: „Az nagy ernek pedig halászatjából *ebedhalat* vittek Pálfára a Török familiának minden pénteken.“

***Égerállú hal** — Oklsz. — halfaj. 1544: „Pisztrangot, semlinget, köniet, koczo, eger álló halat, karászt, herenget, bódogasszon halates stokfiset“, Nádasdynál; úgy látszik a paducz.

Egész csapat — Sch., Vajai rét — a csapatháló akkor egész, ha az ellenző mindkét végén 3 varsa van fölállítva.

Egrifogó varsa — Háromszék m., Sztripszky — nagyhasú, kisvörösökű, csigolyából tömötten kötött varsa eselle — Phoxinus — fogásra.

Egyágú szigony — J., Balaton — volt, ma már nincs.

Egyes horog — J., Balaton — kosztoshorog.

Egyszárnyú hálóvarsa — J., Kenese — egyvörösökű 3 abroncsos alak.

Egyszobás varsa — Sch., Vajai rét — egyvörösökös varsa; csak magában használják.

***Ehes** — Keszthely — a monoxylon hajó, mely nem tart egyensúlyt.

Éjjeli szigonyozás — Sch., Vajai rét — csolnokról úzi 3 ember. Egyik evez, a másik tartja az égő nádesutakat, a harmadik a szigonyt kezeli. Hallomás után ismertette.

Él — J., Balaton — a gyalázka éle.

Eleresztő fej — J., Boglár, Lelle — *belsőfej*.

Eleresztő lék — J., Boglár, Lelle — *bedöntő*.

***Eleven czége** — Nyáradszentmártonban — hasonlít a Szlanczán gyakorolthoz, de férfiak úzik. Sztripszky nem jól írja le. Ethnogr., 1902, 9 füz., p. 176. 177.

Ellenző — Sch., Vajai rét — 20 m hosszú, 1—1½, széles lepedőalakú háló, a mely karókkal van letűzve s ellenzi a hal továbbhaladását. (Csapatháló.)

***Emécső** — Sárköz — emelőháló.

***Emécsű** — Keszegfalva, B. Zs. — ághegyháló, emelőháló stb.

Emécsüzni — Keszegfalva, B. Zs. — ághegyhálóval halászni = emeltyüzni.

Emelőháló — J., Balaton — A Balatonon magán nem használják, csak a Zala és Sió torkolatában.

Eplény — J., Balaton — a lábakat köti össze a szánkónál.

Eregetőháló — J., Balaton — eresztőháló.

Északi v. Kenesei szél — J., Siófok — tisztítja a levegőt.

Evező — J., Bad. Tomaj — Kettő; nyári bokor; kis hajós.

***Evezős** — Ver. — *Remex*; Ruder-Knecht. Ver. 89.

Evőhártya — Feketeügy, Mikes H. — a hal torokfoga.

Faczipó — J., Balaton — Hogy nádlás közben a nád ne vágja a lábat.

Fakutya — J., Keszthelytől Badaacsony - Tomajig — Székes szán; a rajta ülő vasszegben végződő bottal hajtja maga alatt.

***Fapálhák** — Nádudvar, Kösi vize — gyalom usztatói a fapálhák, a torkát a torokpálha tartja nyitva.

***Farkalökő** — Békés m. — a vasaskecze farkához kötve.

Farkasköröm — J., Balaton — egy kötésmód; a cserkék a véghorog inára farkaskörömmel vannak ráhurkolva.

Farszakolás — Feketeúgy, Mikes H. — a farszékkel való éjjeli halászat.

Farszák vék — Feketeúgy, Mikes H. — a melybe a téli hajtóhalászatnál a farszákot állítják be, l. Tódó.

Fasz — J., Balaton — gyel.

***Féherhal** — O. Sz. — leginkább a keszegfélék.

Fehérpénzü — J., Balatonfőkajár — *Aspius rapax*.

Fejsze — J., Vörs — A bodonhajóhoz szükséges fa levágására, s a külső alak megadására. — J., Balaton — a jeget lékelik vele.

Félcspat — Sch., Vajai rét — A csapatháló akkor *fél*, ha az ellenző egyik végén csak a brugó van.

Feles halász — J., Kenese — A hálót a bérlőtől s az összes hal árának a felét kapja.

***Feleskereset** — Mindszent — ha a halászlegénység a gazdával megfelelte a fogott halat.

Felfágyni — J., Balaton — felfágják a hálót, felszedni.

Felhajtás — Feketeúgy, Mikes H. — a versők alsó része, vagyis feneke.

Felturalnak — J., Balaton — a meghasadt jégtáblák.

Felvevő = **felvevőlik** — J., Tihanytól Szepezdig — *ajtó*.

***Felugrom** — XVI. század, Bánffy Kata leveleiből — a pisztrángos tónál lépesőzet, hogy a hal a tóba felhatolhasson. E levelekben van a Rekken is; l. M. H. Könyve. I. p. 110.

Felvondozni — J., Meszesgyörök — felfágyni.

***Fenek** — Ecsedi láp — azok a földalatti gödrök, a melyekből a víz sohasem szárad ki s a hova szárazság idején a keményéletű halak: csik, czompó, kárász és pócz bevonulnak. L. Ásott hal.

Fészek — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — meder: „a víz fészket nem verhetett magának.“

Filling — Orosi-puszta táján — l. Toroklésza.

Fióknád — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — tulajdonképpen zsenge gyökere, mely lisztes táplálékot ad. Sertéshizlaló.

Fogasháló — J., Balaton — Tízcs ezernéből, háromezros sze-mekkel készült eresztőháló fogas-fogáshoz.

Foglalókó — J., Balaton — derékkó.

Foglalólik — J., Balaton — az ajtó és bukálólik közötti lék, a melybe kétágú csákyát vagy két *összevéső czöveket* dugnak be, leszoritják a fenéig, úgy hogy a két szárny kötele e mögött keresztveződjék.

Fokászhaló — Sztripszky, Makkfalva — régi, tizenkét m hosszú, hatvan cm magas háló; alkalmazása vagy járása homályos.

Fonott varsa — Sztripszky, Mezőség — fűzveszéből fonott, begyűrt vörcsökös varsa.

Fordulás — Sztripszky, Hatolyka — a hal járása, hogy néha van, máskor nyoma sincs.

***Forr** — Balaton — a kűszhal. L. Téli állás.

Födöző = **födöződeszka** — J., Balaton — a rakonczaszegek és eplények közé rakják. (Szánkó.)

Főszél — J., Tihany — Veszprém és Győr felől: „ha nagy főjhót hajt maga előtt, vihar lesz“.

Fuát — J., Balaton — téli nagy szél.

***Fut** — Balaton — a ponty, mikor a hálóból kiugrik és a felszínen még néhány méternyire tovasuhit.

***Fű** — Balaton — a hinár.

Fülesvarsa — J., Balaton.

Füredés — J., Balaton — ívás.

***Füvek** — Nádudvar — Geliczetövis, Üröm, Sás, Bikator, Gyékény, Káka, Békalencse, Hinár.

Gágó — Hatvan vidéke, Nyr. 27:44. — nádvágó eszköz, olyan forma, mint a régi kasza volt.

Gagucs — Tokaj, Nyr. 23:336. — nádvágó, kaszaforma nyeles eszköz.

Gardaháló — J., Balaton — negyvenes czérnából, czolos szemekkel készült eresztőháló, gardafogáshoz.

Gardakűsz — J., Siófok — ?

Gátháló — J., Balaton — gyalogháló, a mivel a folyóvizet zárják el.

***Gazda** — Kenese — a bokor eleje.

Gazdag — J., Bad. Tomaj — a Hámos-bokor csúfneve.

***Gelej** — Nádudvar, Kösi — vágószerszám, a melylyel a nádiban a csapásokat tisztogatják.

Gemse = **gemicse** — J., Kővágóórs, Salföld — gemics.

Gémcséllő — J., Szántó, Fonyód — a vezérrudakra ügyel, ha elvesznek, megkeresi a gemicsesél. Téli bokor.

Gerenda — J., Balaton — a czölömpkunyhó kilencz czölömpét három gerenda köti össze.

***Gerendás** — Balaton — a tó feneke, ha terraszos.

Gerendő — J., Balaton — a csiga *g... je*, a melyre a kötél pereg.

Gombba fujtani — J., Balaton — a zsákkötésnél minden szemet *gombba fujtanak*.

Goronc — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — apró, szilárd szigetetek.

Gübü-butyikós — Feketeúgy, Mikes H. — a téli halászatnál hajtórúd alsó, vízbejáró vége bunkós.

Gübülik-jegelő — Feketeúgy, Mikes H. — háromszögű, hegyes, köpüs vagy makkos erősítésű szerszám, a téli hajtóhalászatnál; a jég-kilyukasztására való. Bekezdő szerszám, I. Vékjegelő.

Gübürúd — S., Szentivány, Sztripszky — fejes és keresztalpas.

Gübü-tákos — Feketeúgy, Mikes H., — a téli hajtóhalászatnál hajtórúd, alsó, vízbejáró végén keresztbe felszegezett, elálló bőr-darabokkal.

Gyalogornyó — J., Balatonberény — gyalogháló.

Gyalogszánkó = **köteles szánkó** — J., Balaton — a téli halászat-hoz használt kisebb szánkó, a kötelek és rudak számára.

Gyalogtápló — S., Szentivány, Sztripszky — hosszú kecze, bonéfa nélkül való.

***Gyalom** — Nádudvar, Kősi vize — kátás, kétszárnyú háló, a jegeshalászatra.

Gyékény — J., Balaton. — Minden két kövellő közt középen, a véghorgon. — **Gyékényes** — J., Balaton — a Balaton törzökös nyári kerítőhálója.

Gyékény láp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a melyen a

gyékény = Typha, tömegesebben nőtt.

Gyékénymadzag — J. Balaton — a gyékények cserkéi (véghorog).

Gyékénynyaláb — J., Balaton — para.

Gyékénypóta — J., Balaton — *buktató*.

Gyel — J., Balaton. — A nagy hálóra alkalmazott három lógós között a közepső.

Gyelpóta — J., Kenese — *Czéla*.

Gyepőló — Szörcese, Sztripszky — a turbuk szörökötélének — vézér — folytatása.

Gyepőlóvonó — Feketeúgy, Mikes H. — Az a halász, a ki a gyalogtápló hálórúdját kötelnél fogva vonja.

Habval — Oltvize, Sztripszky — halászni; a XVIII. században.

Habzó Balaton — J., Balaton — **habzó** a hullám taraja, ha a hullám *maráson* megy át.

Hajtó — J., Balaton — a csigán.

Hajts! — Feketeúgy, Mikes H. — a téli hajtóhalászáskor erre a szóra kezdenek a hajtók a gübülíkekban gübülni.

***Halak** — Fonyód, Balaton — Fogas, Kósüllő, Fehérsüllő, Csuka, Harcsa, Ponty, Barnaponty, Sárgaponty, Kárász, Czompó, Varsinta, Sigér, Őn, Keszeg, Konezér, Konezér pirosszárnyú, Konezér fehér-szárnyú, Menyhal, Kűsz, Angolna (újabban), P. navágó, Fejérhéj-

jaskeszeg, Szápakeszeg, Jegeskeszeg, Márna, Garda; Nádudvar, Kösi vize: Harsca, Csuka, Süllő, Potyka, Czigányhal, Kárász, Dobér (Acerina); Keszeg, Divérkeszeg, Jászkeszeg, Balinkeszeg, Vereszárnyú keszeg, Csámkeszeg (karika); Orosi-puszta táján: Potyka, Csuka, Laposkeszeg, Dévérkeszeg, Tarkóskeszeg, Tumolykó, Sebespisztráng, Süllő, Kecsege, Márna, Harsca, Fúrókeszeg, Orsó-hal, Kardkeszeg, Sigér, Kárász, Csik.

***Halak** — Békés — Kecsege, Harsca, Potyka, Süllő, Kárász, Czompó, Buczó, Márna, Orsóhal, Laposkeszeg, Sigér, Tokmó, Buksi, Csuka, Fejérkeszeg, Dévér, Menyhal, Csik, Muszka-süllő, Baráthöröt fogtunk anyámasszonynak (Hóré = penis); Hódmezővásárhely: Tok, Viza, Kecsege, Sőreg, Potyka, Csuka, Süllő, Kerekkeszeg, Szápakeszeg, Dévérkeszeg, Baráthal, Csik, Czingli, Buczó; Tyukod: Csuka, Czigányhal, Jáz, Potyka, Sügér, Menyhal, Kárász, Keszeg, Harsca, Poeshal, Csikkirály (sárga), Palatinus (ezüstsűrke).

Halászegény — J., Siófok — a nyári bokor két tagja.

***Halászó víz** — Ónodi Urbanium, 1689 — a Tisza vize Kesznyéten, híres vizahalászatáról.

Halásztanya — J., veszprémi egyház, tihanyi apátság. (H. O., Történeti rész.)

Halásztömlőcz — J., Kiliti — négy nádfallal körülzárt nyílt vízfelület, melybe a vejszéből kifogott halat dobálták.

Halfogó horog — Oklsz. — 1547: „*Halfogó horgot*“. Nádasdynál: „*inó*“.

***Halhasító kunyhó** — Mind-szent — egy-egy falu határában hatvan is állott, egymás sorjában“.

Halkos — Oklsz. — egy a vesszőbárkával. Már 1590-ben.

Hálókövek — J., Balaton.

Hálósszánkó — J., Balaton — téli halászatnál a nagyobb szánkó, a melyre a hálót rakják.

Hálószárnny — J., Balaton — (gyalom).

Halóvány — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — kihalt ér, a mely csak áradáskor telt meg vízzel.

Hálóvék — Feketeügy, Mikes H. — a téli hajtóhalászatnál a hálóbetevő lék, tehát = bedöntő, vagy ajtólék.

Hálózsák — J., Balaton — káta.

***Halszer** — Oklsz. — 1416: „Tenentur soluere pro piscibus quod wigo vocatur *halszer* ammatim omni feria sexta per unum solidum = haladó.“

***Haltartó kas** — a Pusztaszentmiklósról, Apahidáról való tömött csigolyafonás, répaalakú; a bitói ritka hosszantikötésű, Sztripszky.

Haltestrészek nevei — J., Balatonfüred, Tihany, Balatonfőkajár, Kenese, Kővágóórs — *Fej*; ezen van: szája, álla, vizzája, kopétója, alatta szilványa, aztán pofája, bajusza, szemebogara és szemekupája, a kibén a szem

lakik. *Hát*; ezen van: sörénye (a pontynál fűrésze) és ezen a csákánya. *Fark*; ezen van: kormánya (alsó és felső fark, ha csak egyik feléről beszél). *Has*; ezen van: evedzője, hasaszárnya, köldöke és seggi vezetője. *Héjj-vagy halpénz*. *Belsejében* van: bél, máj, epe, ikra, hólag v. pattantyú, szív, hátagerince, oldalesont, tüske.

Halvenni — T. S., Kecskemét, 1638 — a bírák *halvenni* voltak.

Harcasüllő — J., Balaton — közepes nagyságú. *Lucioperca* S.

Harcászó szigony — J., Balaton — Úrnap hetiben használták, csolnokról, nádas helyeken.

Háromágú szigony — J., Balaton.

Harsa — Sztripszky, Ágostonfalva — varsa; egyébként hasonlít a Czófalvi varshoz.

***Hasítóra** szánt hal — Mind-szent — azaz szárításra.

Hát — J., Balaton — a *gyalázka* háta.

Hatágú szigony — J., Balaton — nincs.

Hétágú szigony — J., Balaton.

Hód — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — *Castor fiber* L. Jelenléte okmányilag bizonyítva van s rávallanak a „hódász, hódos-hódas part“ nevű részek is, *melyek nem vonatkoznak az erdélyrészi *hódára* = *Fulica atra* L.

Homokkúsz — J., Siófok.

Horgászat — J., Balaton — H. O., külön nem emlékezik meg róla.

***Horog** — Oklsz. — hamus, 1587: „*Horgot* az halznak es ahoz walo *polja* mazagot“. „*Var-sakath* es hal fogny walo *horgokat*“. „*Horagra* walo *chykot*“. „Ket meritő zakot *Lanczos horgot*.“

***Horoghal** — a régiségben — a mit a jobbágyság horoggal fogott s mint szerhalat beszolgáltatott, de hús denárral meg is válthatott (1519).

***Horogpénz** — a régiségben — a horoggal fogott szerhalnak megváltása (1506).

Hosszú szél v. **Zalai szél** — J., Kővágóórs — Belszél.

Húzás — Sztripszky, Mezőség — I. Nyil.

Húzókarika — J., Balaton — lásd Húzópánt.

Húzókötel — Sch., Vajai rét — a gyalom húzókötele.

Húzólegény — J., Balatonfőkajár a bokornak az evező tagjai 4-en.

Húzólik — J., Balaton — Az a lék, a melyen a húzókötelet $\frac{3}{4}$ részéig kihúzzák és azután visszaeresztik; minden 5-ik lék.

Húzószak — Keszegfalva, B. Zs. — talán Kaparó-háló? Van „nyila“ is. Homályos.

Iga — J., Vörs — „Az a gyékénykötést, mely a toroklészát, pelőczét és udvart úgy köti össze,

hogy a halat beengedi. de az onnan vissza nem tud jönni „*igának*“ nevezik.

Inas — J., Siófok — a nyári bokor két tagja.

Ivat — Oklsz. — soboles, progenies. 1533: „Ad piscinam *iwatoth* ex ferthew presertim de potffy“ = Pontyvadék.

Jártatóin — Sztripszky Oltvidék — a rokkolyaháló szegőina, a melyre az ólmok vannak verve.

Jászolygát — Mezőség, Wass György naplója Sztripszky — nyilván karózatokkal erősített gát.

Jazi — Felföldi statutumokban már a XVI. században Sztripszky — sövényezégek, a tót „wjazi, wjazki“-ból. Kol. és Ov. Corp. Statutorum. IV.

Jégbirbicz — J., Tihany — fejsze.

Jegelő üsztöke — O. Sz. — 1638: „*Jezező eszteke*“. Az eke inatökéhez hasonló, de nagyobb vas-jégvágó. Halászszerszám.

***Jegezni** — Ónodi Urbarium 1689 — a halászati tilalomról „mind addigh míg hideg ősszel a víz nem *jegezik*“, az az: be nem fagy.

Jelelő fejsze — J., Balaton — a gazda fejszéje, a melylyel a lékeket kijelezte.

Jupiter — J., Siófok — Acerina.

***Kaczor** — sok helyen — a *kasza orrá*-ból készült nyélbe ütött vágószerszám; e nevezet leginkább

a kertészkezéshez és a szőlőműveléshez valóra vonatkozik; l. Kaszúr. Ecsedi láp = nádvágó szerszám.

***Kaffanik** — Balaton — a harcsa, mikor prédáját bekapja.

***Kalakányláp** — T. S., XVIII. sz. Ecsedi láp — a melyen a kolokány = *Stratiotes* L. növény uralkodott.

Kalán — Sztripszky, Mezőség — sekély de öblös szák; a vejszéhez való, más neve a meregygyű“.

Kalicza — J., Balatonfüred — vejsze.

Kaliczka — J., Tördemicz — haltartó.

***Kalitka** — Balaton — nem volt vejsze, hanem tapogató, borító „fűz vesszőből mint a csirkeborító katrocz“. Csertán Károly Zalamegye alispánja levélben.

Kanczavejsze — J., Balatonberény, Meszesgyörök (?) — oly vejsze, melynek csak feje és toroklészája van.

Kankósrúd — Sztripszky, Olt, Feketeúgy — csáklya.

Kanonokvarsa — Sztripszky, Nyujtód — dongavesszőkre és abroncskávákra feszített hálóból való; vöröskös része tölcseralakú, a tömlőzből kijáró. Neve innen: „Ojan potroha vagyon, akár a kanonoknak“.

Kapa — J., Balaton — a macska négy kapája.

Kaphaló — Sztripszky, Komollón — l. Kaparóháló.

Kapocs — J., Balaton — szakáll.

Kappagtató — Sztripszky, Olt vize — ismeretlen halászási mód a XVII. században.

Kapu — Sch., Vajai rét — a csapathálónál az a kis nyílás, a mely az ellenző vége és a var-sák szárnyainak a vége között marad.

Kárgya — Sztripszky, Mezóság, Czegei Wass György naplója, nyilván gárdja.

***Kas** — Karczag — az öregek, a kik még a mocsarak idejére emlékeztek, azt mondták: „Annyi csik vaót, hogy kas se kellett, csak meregygyü“, azaz: csíkkas és meritő szák.

***Kastély** — Nádudvar — a kősi halasvize mentén a halász-kunyhók neve kastély. „Földje“, hol a tűz ég, be van mélyedve, egyik oldalon földből a vaczok, a másikon a padka. A haladot-takban már pléhkályha van.

Kaszúr — Ecsedi láp körül — a kaszapengének orrfelöli része kurta nyélre verve; nádvágó szerszám, régen a csikász szer-zsáma, de fegyvere is. L. Kaczor.

***Katyér** — Keszthely — gyé-kény szálából kötve, felláb hosszú volt s minden harmadik horog után következett (t. i. szárhorgon).

Kebel — Mikes H., Fekete-ügy — a háló bemélyedése, a melyben a hal fogva marad.

Kecskerák — J., Balaton — a folyami rák egy fehérszínű varie-tása. **Astacus leptodactylus*.

Kecze — Oklsz. — 1279: Ja-cobi filii *Keche*; 1331: Quoddam predium *Kecheteleke* uocatum; 1363: Possessionis *Kechehorga* vocate. Tehát személy- és hely-név is.

Keleti szél — J., Balatonfő-kajár — szárít.

Kemenczeháló — J., Vörs — hegyesfarkú, hosszú hálósák, félköralakú nyílással. A nyílás alsó egyenes inától hosszú rúd indul ki, a mely a félköralakú abronchhoz és a hálósák csúcsá-hoz van kötve.

Kengyel — J., Balaton — keresztkötél.

Kerekvarsa — Sztripszky, Apa-hida — citromalakú, egyik vör-esökös végén behorpasztott, tö-möten kötött csigolyavarsa.

Keresztin — J., Balaton — kétoldalt az eresztőhálón.

Keresztkő — J., Balatonfüred — torokólom.

Keresztkötél — J., Balaton — keresztin.

Kerítés — J., Balaton — l. Vonyó.

Keszegháló — J., Balaton — kicsivel öregebbszemű, mint a pontyháló.

Kétágú szigony — J., Balaton — makkos, hegyes szakás; párja H. O. tihanyi kétágú szigonyának. J. szerint ma is él, de máshon-nan került oda.

Kétszárnyú varsa — J., Balaton — a Balatonra a szegedi halászok hozták.

Kétszobás varsa — Sch., Vajai rét — a kétvöröcsökös varsa; a csapathálóhoz használják.

Kibolondul — Mikes H., Fekete-ügy — a megmaszlagozott hal, ha nem döglik meg, hanem kijózanodik.

Kihúzó fej — J., Balaton — külső fej.

Kihúzó fejlék — J., Kővágóórs — ajtó.

Kis hajósok — J., Kenese — a bokor azon a csónakján levők, a melyen a kormányos van. Négyen vannak.

Kis halászat — J., Balaton — egyes ember halászata.

***Kiskahurok** — Abaúj m. — vejsze.

Kiskerek = **Csillag** — J., Balaton — a csigán.

Kis lésza — J., Balatonederics — vejszénél = szárnyterelő (?).

***Kisszeres** — Sztripszky, Ecsedi lép — csikász, a ki csak kevés csikkast állított alkalmas helyre. L. Nagyszeres.

***Kita** — Ónodi Urbarium 1689. — bizonyos mennyisége a kendernek; egy vizafogó hálóra ráment 12 Kita kender, a melyet a falu megfont és meg is kötött.

Kivágás — J., Kővágóórs — dirib.

***Koczódik** — Balaton — a szák a hajóhoz = ütődik.

Kódisok — J., Badacsonytomaj — a keresztetek bokrának csúfneve.

Kolonczszeg — J., Balaton — húzószeg.

Kompánia — J., Balaton — l. Bokor.

***Kopolya** — Alföld — az áradás után állóvíz, néha halas is; sokszor a vályogvetés után maradó mélyedésben gyülekező és megmaradó víz. Azonkívül ásott kút.

***Korcoshorog** — J., Balaton — kosztoshorog.

Kormányos — J., Balaton — a bokor feje.

Kormányoszeg — J., Balaton — egy bevésés a fartökén a kötél számára. Deszkahajó.

Kosorrú ponty — J., Balaton — nagyobb, fekete, tompább orrú. *Cyprinus carpio*.

***Koszúr** — Dárda — kaczor, kaszúr = venyigevágó kés; az Ecsedi lápon kasza orraráse, elég hosszú nyélen nádvágásra.

Kótázás — J., Tihany — a „látott hal“ megfogása gyalommal.

***Kotyolni** — Balaton — kotolni, a harcsáról, mely gödörben ívik s az ikrát őrzi, l. Túr.

Köbölék — J., Kenese — a vejsze feje.

Köpüs szigony — J., Balaton — Szigligettől Tihany-Siófokon át Fonyódig.

Kötéldeszka = **Kötelek padja** — J., Balaton — a dereglyén a húzókötelek vannak rajta karikába fejtve.

Kötélvezető — J., Balaton — bevésés a fartökén a kötél számára (deszkahajó.)

Kötyke — J., Kővágóórs — *Leuciscus rutilus*.

Kövek — J., Balaton — a Balaton fenekén levő úgynevezett köveket szerették az eresztőhálóval meghalászni.

***Köveskecze** — Békés m. — a bónéfáján kövekkel felszerelve.

Közfa — Sztripszky, Olt, Fekete-ügy — a csónakban rekesztődeszka.

***Közhely** — Tisza mente — a rétségnek szabad helyei, hol mindenki pákászkozhatott.

Kukora — Sch., Vajai rét — 2 méteres villásan elágazó faág, melynek ágai a kukoratehén szarvaihoz hasonlóan vannak hátra, az ághoz visszahajlítva és ott megkötözve. A gyalom két alínának összeszorítására használják.

Kutas láp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a mely alatt nagy mélységek akadtak. A legveszedelmesebb.

Kü — J., Balaton — likacsos fenék. A hal a „küen“ végzi a fürdést.

Külső fej — J., Balaton — a vonyónak part felé eső része.

Külső kereszt — J., Balaton — külső fej.

Külső lésza — J., Balaton-szentgyörgy.

Külső saroklék — J., Balaton.

Külszél = *keleti szél = fonyódi szél = somogyi szél* — J., Kővágóórs — hideget vagy hűvös, hosszú esőt hoz.

Kümadzag — J., Balaton — a kövellők cserkéi (véghorog.)

Lábról való szigony — J., Balaton — csukázó szigony.

Láda = **Supredla** — J., Balaton — a dereglyén a kifogott halak számára.

***Lágya** — Adony — a folyó lágya, a hol a part *meneteles*, a víz nem szakgat, lassú folyású.

Laj — Sztripszky, Lövéte — a kőcége kapuja, a melybe a boeskorvarsa beállíttatik.

Lajtós hal — Oklsz. — lajtokban tartott keményebbéletű halak.

Lámpatartó = *Ábrocz = Órfa* — J., Balaton — a csigán. *az *Ábrocz = Árboez*.

Lapokóta — J., Tihany — kazzér.

Lazacs — J., Kővágóórs — Trutta Salar.

Lécza — J., Tótszentpál — tót = pelőcze.

Léhésdeszka — J., Balaton — a hajónak az a része, melyen a hálót fagyják össze. Az ülődeszka után következik. A far felé eső részre a háló van felfagyva, az orr felé eső részre a kötél van felfejve. (Deszkahajó.)

Lélegző — Mikes H., Fekete-
ügy — a hálóvék partfelőli végén
a be nem fagyott víz, melyet a
téli hajtóhalászatnál külön kell
biztosítani, hogy a hal ne szök-
hessen. A biztosítás paskolással
történik.

Lemhényi varsa — Sztripszky,
Lemhény — kisebb kanonokvarsa,
l. azt.

Lentahajó — J., Balatonfüred
— deszkahajó, ellentétben a bo-
donhajóval.

Lepedősvarsa — Sch., Vajai-
rét — szárnyasvarsa.

Lesdű — Sztripszky, Nagy-
nyujtód — l. Marázsa.

Loptos — B. Zs., Keszegfalva
— halász = orvhalász.

Lotacs hal — Oklsz. — ?

Lovasháló — J., Fonyód —
kisebb gyalom, négy ember kezeli;
J., Lelle : kisebb fajta gyalom, öt
ember kezeli, negyvenöles.

Macsكالáncz = macskakötél
— J., Balaton — a macska
m . . . a.

Macsкас — J., Badacsonyto-
maj — a vasmacsಕát kezeli. Nagy-
hajós. Nyári bokor.

Maghal — Oklsz. — apró hal
a halastavak benépesítésére.

Makkos szigony — J., Bala-
ton, Szigligettől Keszthelyen át
Fonyódig mindenütt.

***Malák** — Hódmezővásárhely
— háló neme.

Marás — J., Balaton — a part-
tal párhuzamos víz alatti belső
zátony.

Marázsa — Sztripszky, Réty,
Uzon — tulajdonképpen rudakon
álló rekesztőháló. L. Merezse,
Mrázsa, Brazsa, Lesdű.

Márnaszigony — Sztripszky,
Uzon — kereszt- és félköralakú
renddel.

***Marokvarsa** — 1638, Kecske-
mét — fülesvarsa = ansa ; T. S.,
Kecskemét, 1638. — „a bírók
vettek marokvarsákat“ (?) talán
marokvasakat a szekerekhez.

***Matuka** — Keszthely — ka-
szából készült nádvágó szerszám;
rokon a velencei tavon divó
nyesellővel ; J., Balaton, gyalázka.

Mázsapénz — J., Kenese —
a hal métermázsája után járó
bizonyos összeg.

Meddő kasza — J., Balaton
— gyalázka.

Megfürdeni — Balaton — a
gyökérsomót = ráívni.

Meghalazni — Keszthely —
pellével = kiszszel felhalazni a
horgot.

Megtérül — Mikes H., Fekete-
ügy — a hal = visszafordul ; a
téli hajtóhalászatnál a zobot-
vetéskor visszaszökik a hal.

***Meneteles** — Adony — a
folyónak az a partja, a melyen
a víz lassan folyik.

Menyhalvarsa — Sztripszky,
Sajószentivány — homokórára
emlékeztető alakú.

***Meregygyű** — Nádudvar, Kösi vize — van: hajtoványa, ágasa, nyele.

Merezse — Mikes H., Feketeügy — szárnyasvarsa.

Mete — Sztripszky, Mezőség — gyökérvágó, köpüs, félholdalakú, nyeles vágószerszám.

Moréj — J., Kövesd — a jég durrogása, ha az első rianásra hideg éj áll be.

***Mózba áll** — Balaton — a hal, a mikor a víz lehülésekor tömegbe verődik.

Mrázsa — Sztripszky, Feketeügy — l. Merezse és Brázsa; Marázsa.

Muka — Mikes H., Feketeügy — paducz = Chondostroma eledele.

Nádhegyi ponty — J., Balaton — kisebb, sárga. Cyprinus carpio.

Nagyhajósok — J., Kenese — a bokor azon csónakján levők, a melyen a hálóvezető van. Öten vannak.

Nagyhalászat — J., Balaton — több ember kell hozzá.

Nagykerék — J., Balaton — a csigán.

Nagyszeres — Sztripszky, Ecsedi láp — nagy csikász, a ki csikáttal rekesztett és sok varsát vagy kast állított be az átszálló csikra. Már a régiségben így. L. Kisszeres.

Négyágú szigony — J., Balaton.

Notarius — J., Keszthely — a czéh írásbeli ügyeit végezte.

Nyári keleti szél — J., Tihany — Kajár felől, mint a *téli keleti szél*.

Nyeklec — J., Balaton — a *Kelevízzel* felszerelt czibék.

Nyeklenc — J., Kenese — lógós.

Nyelő — J., Szárszó — vöresök.

Nyelőke — J., Balatonederics — vöresök.

Nyelvesszigony — Sztripszky, Mezőség — mely köpü vagy makk helyett nyelvénél fogva van a rúdhoz szegezve.

Nyelves varsa — J., Berek — egy hosszú szárnyal, két vöresökű, öt abroncesal.

Nyil — Sztripszky, Mezőség — a halászatban is. A mezőmadarasi tónál az alsó nyilak az uráságéi, a felsők a közbirtokosságéi. A nyilakat a tó partjára egymással szemben ültetett fák jelezték. A kinek a földje a tó partjáig ért, a föld szélességének megfelelő folytatást kapott a vízben, ennek neve *húzás* volt.

Nyilas — T. S., XVIII. század, Ecsedi láp — ez után egy öl szénát fizettek.

Nyugoti szél — J., Balaton — esőt hoz.

Orr — J., Balaton — a szánkó orra.

Orradzó = húzófa — J., Balaton — a szánkó húzókötelét erre erősítik.

Orrtóke — J., Balaton — a hajón a derékonhúzók padja után következik.

Öbölhalászat — Szénásfalu, Bars m. — a régiségben, a vizet galyakkal vagy deszkákkal elrekesztették és úgy halásztak hálóval. Állítottak „Zegiet“ is. Ezekből is abrahallal tartoztak Revistyének. Zegie = czége.

Ökleszák — B. Zs., Keszegfalva — billegháló felhalazásra szorgáló ökle fogására való.

Önháló — J., Balaton — kicsivel öregebbszemű a pontyhálónál = *Balinháló.

Örökös — J., Balaton — A csölömp kunyhó nádját leszorító tölgycsapató.

Összeverő czövek — J., Balaton — I. Foglalólék.

Összevesz — Keszthely — öszszekúszálódik a szárhorog, ha közel áll egymáshoz. L. In.

Ötágú szigony — J., Balaton.

Padócz — Sztripszky, Felsőrákos — paducz = Chondrostoma nasus.

***Páklya** — Ecsedi láp — a gyékény buzogányából, magvából készült tapló; pákászok és pásztorok gyujtója.

***Palafa** — Nádudvar, Kösi vize — a bécze, a mely szerint a hálózem nagyságát kötik.

Pallózás — J., Balaton — a csölömpkunyhó pallózása = *padlózása.

***Palonya** — Ónodi Urbárium 1689 — nyilván Ághegyháló: „meliben csak apró halat, keszeget szoktak fogni, mivel azon háló nem öreg halhoz való“.

Pántlikáshal — Mikes H., Feketeügy — Phoxinus?

Parás — J., Balaton — a bokor azon tagja, a ki a felínt rakja rendbe.

Parásháló — J., Balaton — gyalom.

Pávafarú — Békés m. — monoxylon a Kőrösön, 4 czeklennel, négy emberre.

***Pécaló** — Baja, Nyr. 31:109. — halászszerszám. (Kosztos horog.)

Peczkelők — Sch., vajai rét — villásan elágazó fácskák a tiltonak a fenékhez való szorítására (csapatháló.)

Péntekhal — 1572, T. S. — pénteken szerben adott hal: „Piscator . . . tenetur pisces péntökhal vocatas portare“. Itt nem a fajra, hanem a terminusra esik a súly; a péntek böjt napja. — Oklsz. — szerhal, a melyet pénteken (böjtkor) szolgáltatattak.

Perpencze — Mikes H., Feketeügy — a téli hajtóhalászat kereszt-hálóján, a rúdon keresztbeálló darab, a melyhez a háló kávéit kötik.

P . . . avágóhal — J., Balaton — Acerina, *nem igaz, mert Cobitis taenia.

Pirittylik — J., Boglárlelle — soroslék.

Pirosszárnyú hal — J., Tihany Scardinius erythrophthalmus.

Pirosszárnyú keszeg — Sch., Vajai rét — Leuciscus rutilus.

Pisztrángháló — Sztripszky E., Oláhfalu — olyan berendezésű, mint a Mezőség húzóhálója, csak hogy kisebb szemű.

Platikahal — Mikes H., Fekete-úgy — keszegfaj, Abramis. A Mezőségen Platyicza = Abramis brama.

Pogácsás — J., Badacsonytomaj — a Szenka bokor csúfneve.

Pokol — Sch., Vajai rét — a gyalom szárnyain és a kátában egy helyre csomósodott hínár és sárkeverék.

Pokolmalom — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — a melynek hajtóvizét csak úgy kieresztették a folyóból s nem vezették tova.

Pontyháló — J., Balaton — 20-as czérnából 2 czolos, szemekkel készült eresztőháló, pontyfogáshoz.

Poronszeg — Sztripszky, Hatolyka — sekély, porondos, ívársra alkalmas hely.

Pöczkösverő — J., Badacsonytomaj — vese.

Pörgőhorog — J., Kiliti — J. nem látta. A felcsalizott horog ina kétágú fácskára volt csavarva. Bekapta egy kisebb csuka, azt a halász nem rántotta ki, hanem utána pergette az inat, míg a

kisebb csukat bekapta egy nagyobb csuka.

Pörpönce — Sztripszky, Lemhény — a kaparóhálón a rüdkötő keresztfa.

Pörs — J., Kenese, Tihany — pös.

Presznya — J., Balaton — nagyobb törmelékjég a lékekben.

Putunkavarsa — Sztripszky, Uzon — csigolyából tömötten fonva; hegyes kúp alakú szűk ver-sikkel.

Rácsársarsa — Sztripszky, Lővéte — *hálóarsa.

Rákászat — J., Balaton.

Rakonczaszeg — J., Balaton — a lábaknak az eplény fölé nyúló része (szánkó).

Rántóin — B. Zs., Keszegfalva.

Rejtő — J., Vörs — haltartó.

Rekeszték — J., Kiliti — vejsze, „az egésznek van két rekesztéke“.

***Rétikasza** — Nádudvar, Kösi vize. Van: Orra, Ormója, Lanája, Sarka, Kaszacsapója, Csapómadzagja, Csapója, Nyele, Kaecsa, Öle, Nyaka, Makkja, Örve, Ékje.

Rétyitápló — Mikes H., Feketeúgy — l. Gyalogtápló.

Ribicza — J., Kóvágóórs — *tót, Leuciscus rutilus.

Ricskó — J., Meszesgyörök — szánkó.

Rohadtsarokszél — J., Balaton — Somogyból a R . . . ből jó, esőt hoz.

Röjtek — J., Tördemicz — haltartó.

Rötő — J., Balatonszentgyörgy — haltartó.

Rudas halász — Mikes H., Feketeügy — az a halász, a ki a gyalogtápló háló rúdját tartja.

Rúdhajtólik — J., Balaton — az a lék, a melyen a húzókötelet nem húzzák ki.

Rúdhajtószeg — J., Balaton — a vezér derekán átütött faszeg a vezér irányítására.

Rücső — J., Balaton — *Alburnus lucidus*.

Sajtláp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — vastag iszapréteg.

***Sánta** — Keszthely — a monoxylon, mely a vizen féloldalra biccezen.

Sásláp — T. S., XVIII. sz., Ecsedi Láp — a mely a taraczkos sásból alakult.

Sasóka — J., Balaton — a czibék köpjéjéhez forrasztott vas-
karika.

***Sebje** — Adony — a folyónak sebes folyású része: „a víz sebje azon az oldalon van, a melynek a víz nekimegyen, iramodik, a melyet mos. A folyó sebje viszi a hordalékot.

Sejmék — J., Balaton — lélés.

Serke Paducz — Mikes H., Feketeügy — *Chondrostoma nasus*, évszaki változat.

***Siol** — Balaton — a halász, mikor a ladikot félkézzel óvatosan előretolja.

Sírbak — J., Vörs — a rejtő kis teteje. A német *Schildwache*.

Sötéttöltés — J., Kövesd — nyelv.

Sövegfa — J., Balaton — szemöldökfa (czölömp-kunyhó).

***Suhit** — Balaton — az ívó küsz, mikor íváskor a vizet pocskolja.

Sujta — J., Balaton — kosztoshorog.

Sujtálló — J., Balaton — kosztos horog.

***Sujtóhorog** — Keszthely — az, a melyet egyesben bevetettek.

Süllőháló — J., Balaton — Harminczas czérnából egy és fél czolos szemekkel készült eresztőháló, süllőfogáshoz.

Szabadfoglalás — J., Keszthely — el nem foglalt halászerület elfoglalása.

Szabadhalászat — J., Balaton — a nép állítása szerint lett volna a hatvanas évekig. J. szerint nem volt egyáltalában.

Szabadii szél — J., Siófok — télen-nyáron hideg.

Szabadító — J., Balaton — kereső.

Szaggató — J., Balaton — a káta hegye.

Számadzag — J., Balaton — a gyékényesen.

Szakasztózsák — J., Balaton — káta.

Szalaszel — J., Tihany — délnyugat felől, eső lesz.

Szalú — J., Vörs — a bodonhajó belsejének első durva kivésésére.

Számbal — Oklsz. — teteme-sebb, melyet számláltak; az aprót mérték.

Szán — Nádudvar, Kösi vize — van: talpa, eplénye, óradzója, rá mája. Jegeshalászat.

Szánkódeszka — J., Balaton — a deszkahajó fenekére szegelt deszkák, hogy partrahúzáskor a föld fel ne törje a fenekét.

***Szárhorog** — Keszthely — olyan, mint a Tisza—Duna fenék-horga, de nem sülyedt a tó fenekére, hanem csak a „víz derekára“, hol a „kátyérok“ és „küel-lők“ tartották meg.

Szárnylésza — J., Balaton-szentgyörgy.

Szarv — J., Balaton — a csiga négy sz... a, a melyekkel a csigát tekerik.

Szarvazat — Mikes H., Fekete-ügy — egy a ráklábbal = kétvégű madzag a fogó táskák tartója a pendelyhálónál.

Szegefenyő — J., Balaton — A deszkahajó külső és belső peremét tartja.

Szeglék — J., Balaton — két nagyobb lék a többi között.

Szegletlik — J., Balaton — szeglék.

***Szégye** — Ónodi Urbarium 1689. — a vizafogó készülék: „a Szezeigh“, „a Szegyen“, a „Szegye“, egy a ezégével; az Urbarium szerint fából épült s volt kapuja, a melyet nappalra betettek.

Szélhajó — J., Tihany — Yacht. H. O.

Széllesztő — J., Meszesgyörök — bedöntő.

Szemfény — Mikes H., Fekete-ügy — a halnál a szem bogara, pupilla.

Szemfénytartó — Mikes H., Fekete-ügy — a szivárvány-hártya, írisz.

Szentháromság-keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Szikany — Sztripszky, Olt vize — a szigony régi neve, a XVII. században.

Szoba — Sch., Vajai rét — vörcsök.

Szul — B. Zs., Keszegfalva — szű: „az ősszel vágott fa nem kap szult“.

Tábértus — J., Lelle — vörcsök.

Tabi szél — J., Siófok — esőt hoz.

Tagyvágó — J., Vörs — A „tagy“ a csolnak belsejében keresztbe fekvő rész, kivágására.

Táplóháló — Sztripszky, Réty 6—10 m hosszú, 3 m széles húzóháló; két rúd közt jár.

***Tapogató** — Nádudvar, Kösi vize. — kává, kétkötésű; van: kávája, szövése, kötése, fogóluka.

Teknősbékafogás — J., Endréd 1826.

***Téli állás** — Balaton — a kűszhálnak téli nyugovó helye, melyet a felszínen a víz mozgása árult el, l. Forr.

Téli horgászat — Sch., Vajai rét — csak hallomás után leírva. A lékekre egy darab fát tesznek, s erre keresztben egy másikat, a jelzőkészüléket, ha a hal meg-rántja a horgot a jelzőkészülék fölbillen.

Téli keleti szél — J., Tihany — Zamárdi felől, hideget hoz, jó fogásra van kilátás.

Télilesdű — Sztripszky — l. Csigolyalesdű.

***Tenyér** — Keszthely — az a kerek deszka, a melyet a peczek a Rütő szádjára szorít, hogy a hal ne szökhessen.

Terelőszárnyak — J., Kenese.

Tiltó — Sch., Vajai rét — ellenző.

***Tincs** — erdélyi rész — a világló, a mely az éjjeli szigonyozásnál szolgál.

Tintahal — Oklsz. — Chondrostoma nasus. L.

Tobhás — J., Kövágóórs — Eplény a szánkón.

Tódó — Mikes H., Feketeügy — a téli hajtóhalászat hálóvékjének toldaléka — partfelől — a farszak beállítására.

***Toroklésza** — Keszthely — az a terelő lésza, mely a szabad-

víz felől jöve, a torok garatját is kétfelé osztja. — J., Vörs.

Torokólom — J., Balaton — alul tartja nyitva a káta száját, J. szerint nem fordul elő, egyszer találta Balatonfőkajáron.

Többágú szigony — J., Balaton.

Tökmaghal — Mikes H., Feketeügy — u. l. egy a Rhodeus amarus-fajjal = szívárványos ökle.

Tölfacsónak — J., Vörs — Bodonhajó.

Törökgyékény — J., Balaton — torokgyékény.

***Túr** — Balaton — a harsa, gödröt, a hova ikráját rakja.

Turbukbot — Sztripszky, Ször-cse — rúd, a melyre a turbukháló 9 kávéval akasztva van.

Tutaj — J., Balaton — jó darab fa, mely felül tartja nyitva a káta száját; J. szerint nem fordul elő.

Tüzóháló — J., Badaacsonytomaj és Tördemicz. J. nem látta, szerinte olyanforma lehetett, mint a marázsháló.

***Új hajó** — Tihany — deszka-hajó.

Urmó — J., Balaton — hát = *ormó.

Úrnapi keszeg — J., Balaton — Abramis Brama.

Úszóhártya — Feketeügy, Mikes H. — úszószárny.

Úsztató — Sch., Vajai rét — a gyalom felinára kötött úszó tárgyak; szalmacsutak, nádesutak.

Uzsó — J., Boglárlelle — czéla.

Vacsorahal — J., Kenese — a feles és beszolgaló halászoknak jár naponta.

Vájkós — J., Akali, Kővágóórs — az ajtólék alakja; a hosszabb „téglány“ külső oldalán kisebb „téglány“ van még kivágva.

Vállháló — Sch., Vajai rét — a csapathálóban az a két varsa, a mely az ellenző végén erre merőlegesen áll. *1261 Béla király privilegiumában: „in Waagheciam piscari possunt cum tali instrumento quod vulgariter *vaall* dicitur, quod uno pede videlicet duci potest“. (Wenzel: Árpád-kori új okmánytár XI, 509.)

***Való** — Somogy m. — „huszig való kacsát láttam“; pákász kifejezés.

Vargagyal — J., Kenese — *ezéla.

Vargáslik — J., Akali — czéláslik.

Vas — J., Balaton — a gyalázka vasa.

Vasaskecze — Békés — az ínján turbukvasakkal; máshol hosszúkecze.

Vashegy — J., Balaton — a czibék vashegye.

Vasinta v. **varsinta** — J., Kenesétől, Kővágóórsig; Kenesétől Fonyódig. *Acerina cernua*.

Vaskó — J., Fonyódtól és Kővágóórstól Keszthelyig. *Acerina cernua*.

Vaskota — J., Tihany — *Acerina*.

Vasláncz — J., Balaton — a Sasókán lógó 2 sukkos vasláncz.

Vastengely — J., Balaton — a csiga vastengelye.

Vedreshal — Oklsz. — apró hal, a melyet verderrel mértek.

Vejsz — Nádudvar, Kösi vize — van: feje, lészája, hímje, csője.

Vékjegellők — Sztripszky, Sajószentivány — köpüsök, kaszúr és lapátalakúak.

Vékjegelő — Mikes H., Fekete-ügy — vésőalakú, köpius jégvágó szerszám.

Verseny — Sztripszky, Mezőség — a fonalból kötött dobvarsa.

Versők — Sztripszky, Mezőség — a vésza torka.

Versöke — Mikes H., Fekete-ügy — vörösök.

Vese — J., Badaacsonytomaj — Egy; Nagyhajós. Nyári bokor = Pöczkösverő.

Vésza — Sztripszky, Mezőség — vész, vejsze.

Vészkrétő asztal — Sztripszky, Sajószentivány — rácsszerű.

Vészkrétő szegek — Sztripszky, Sajószentivány — lyukasztó és szétfeszítő fatörökök.

Véterháló — J., Fonyódtól Vörsig — nyeltes varsa.

Vető — J., Boglár, Lelle — téli és nyári vonyó. J., Akali: nyári vonyó.

Vezérhajtó — J., Kenese — rúdhajtó.

Vezérkeszeg — J., Fonyód — *Aspius rapax*.

***Vigni** — Sztripszky, Hatolyka halról = ívni. Mikes H., Feketeúgy — a halról = ívni; innen vígik = ívik.

Világ — Mikes H., Feketeúgy — világló, az éjjeli szigonyozásnál; egy marék szalma meggyujtva, közönségesen *tincs*.

Vívást — Sztripszky, Felsőrákos — hajtani = ívni; ilyen formában: „Szt. György hetében *hajtsa a vívást* a Szt. György Padócz“. Vívás = Ivás.

Vízípjá — Mikes H., Feketeúgy — az egyik part felé eső mélyebb, sodrába eső víz.

***Vízvető** — XVIII. sz., Ecsedi láp — a mai vízvédelmi gát.

***Vonás** — Czegei Wass György naplója, Sztripszky — a háló kihúzása.

***Vonó vékek** — Czegei Wass György naplója, Sztripszky — a jeges halászhozó vágott vékek.

Vörösszemű hal — J., Balaton — *Scardinius erythrophthalmus*.

Vörsik — J., Kiliti — vöresök.

Vörsök — J., Zamárdi — vöresök.

Zanócz — J., Tihany — füves hely.

Zanóczos hely — B. Zs., Keszegfalva — giz-gazos hely a vízben, a hol emécsivel halásznak.

Zobot neki! — Mikes H., Feketeúgy — a téli hajtóhalá-

szatnál dívó kiáltás, mikor a hajtás vége felé közeledik, egyértelmű a szoríts! kiáltással.

Zobot vetni — Mikes H., Feketeúgy — a téii hajtóhalászatnál a szakaszt hajtással bevégezni.

Zoj — J., Balaton — apróbb törmelékjég a lékekben.

Zuhog — Balaton — az ónhal, mikor a vízből kiugorva kap a préda után.

Zsalló — T. S., XVIII. sz., Ecsedi láp — ? a rekeszekkel említve.

Csikászat.

***Bocskoresikász** — Tyukod — van: orrszija, kantárszija.

***Bocskorvarsa** — Tyukod — fűz vesszőből készült halfogó szerzőszám.

***Csák** — Tyukod — kurta villásvégű rúd, a nádhajó tolására.

***Csikgát** — Tyukod és Szernye — karóval és vesszőfonással oldalt megerősített, keskeny, iszapból és gatzból rakott hosszú gát, közökkel, a melyekbe a száddal ide-oda álló csikkasokat befektették, peczelővel és leakasztó vesszővel lekötötték, hogy az átszálló csikot elfogják.

***Csikitató** — Tyukod — kis dézsa, keresztfával és nyéllal, merítésre alkalmas.

***Csikkaskötő** — Tyukod — hegyes fapeczek.

* **Csikputtony** — Tyukod — urnaszerűen, szépen kötött, két-karú, fedeles tartó, sok csik elszállítására való. A csikász a hátán hordozza.

* **Csikszűrő** — fél lopótökből készült mély kanál, lyukasztással, hogy a víz elfolyhasson.

* **Csiktők** — Tyukod — rövidnyakú lopótök, kasornyában, kismennyiségű csik szállítására.

* **Csillagok** — Tyukod — Gönczöl, Fiastyúk, Kereszt, Hajnal, Kaszás. (Kata nélkül, ezt a csikászok nem ismerték.)

* **Eres víz** — Tyukod — bővebben folyó, többfelől jövő víz.

* **Gáticsikász** — Tyukod — a ki gáttal rekeszt s az átszálló csikot fogja.

* **Gorzsza** — Tyukod — a kaszúr — a kasza orrarszéről készült, rövidnyelű vágószerszám.

* **Ingóláp** — Tyukod — mely helytmaradt, ingott; de elbírta az embert.

* **Jégpatkó** — Tyukod — négy körömmel.

* **Lápmetsző** — Tyukod — félholdalakú, köpüs, domború élével vágó lápi eszköz.

* **Lapoczkaszopoly** — Tyukod — kurta, sulyokszerű lapát, a víznek a csónakból való kihányására.

* **Leakasztó** — Tyukod — hajlékony vessző, mely a csikkas nyakát lefogja s egyik végével a peczkelőbe szolgál.

* **Leragadt láb** — Tyukod — melynek gyökérzete fenéig ért s azért ez a láb kevésbé ingott.

* **Meregygyű** — Tyukod — csikok kiszedésére; van: ágasnyele, meritókassa.

* **Nadályozó** — Tyukod — kurta, villásvégű bot, hogy a lábba be ne szakadjon.

* **Ördögláp** — Tyukod — az volt, a mely úszott és helyet változtatott. Tompa: „Vándorláp“.

* **Övedző** — Tyukod — keskeny lapátalakú, mankóval.

* **Peczkelő** — Tyukod — horgas v. kampós ág a csikkas leakasztójának becsapására.

* **Tolókasza** — Tyukod — részei: tolórúd, tolókáva, tolóvas, nád-tartó, keresztfa, köpü, vendéggúzs, ellengúzs.

* **Vesszőbarka** — Keszthely — l. Rütö. Van: szádja, tenyere, nyaka, szövése, dereka, fara, peczke.

* **Villa** — Tyukod — három-ágú favilla; az ágak szétfeszítésére két Δ forma fácska szolgál, ez a villatóke.

HELYREIGAZÍTÁSOK.

- Pag. 70. **Gicza** — Kemenesalja, Tsz. 137. — cserka- vagy bongyorfajú. Ebben az összetételben új.
A **Disznó**-kategóriába tartozik (48. fejezet).
- Pag. 216. **Lel be!** — Heves m., NyFüz. 16. sz., 50. — a tyúkokat e szavakkal terelik az ólba.
A **Pásztortanya**-kategóriába tartozik (19. fejezet).
- Pag. 217. ***Sikolyáz** — Somogy — sikoltoz.
A **Hangok**-kategóriába tartozik (27. fejezet).
- Pag. 217. ***Soláta** — Somogy — saláta.
A **Pásztorkonyha**-kategóriába tartozik (22. fejezet).
- Pag. 218. ***Tavalidén** -- Somogy — tavaly ilyenkor.
A **Tájékoztató**-kategóriába tartozik (72. fejezet).
- Pag. 225. **Borjútömlő** — Hortobágy, T. M. I. — egészben lenyúzott gyenge borjú bőréből készült tömlő, ruhaneműre, dohányra.
Az **Eszköz, ruha**-kategóriába tartozik (20. fejezet).
- Pag. 226. **Csobán** — Hortobágy, T. M. I. — l. csobolyó.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 230. **Sószelencze** — M. ó., Keckemét — pásztorsótartó; szinonimjai: sóskupa, sósbödön, sóstülök, sósgurgulya.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 230. **Sótartó** — Hortobágy, T. M. I. — elnyítt csizmaszárból csinált tömlő.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 231. ***Vasásó** — Bugaczmónostor — a szolgafának hegyes vasalása.
A **Tűzhely**-kategóriába tartozik (23. fejezet).
- Pag. 231. **Vizesbádóg** — Hortobágy, T. M. I. — bádóg ivóedény, újkori, a régi cserépedény helyett.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).
- Pag. 232. **Kondér** — Oklsz. 1594 — „Egh eoregh vas fazek *konder*“, nagy bogrács, üst.
Az **Edény**-kategóriába tartozik (24. fejezet).

- Pag. 463. **Barna** — Oklsz. 1521 — „Lego duas vaccas vnam in cauda kurtha et aliam coloris *Barna*“ (itt = csonkafarkú). 1708 : Kurta, fekete, Debreczen, Nyr. 22 : 520., zömök.
A **Szarvasmarha szótára**-kategóriába tartozik (36. fejezet), a czímszó pedig : **Kurta**.

SZÓMUTATÓ

SZÓMUTATÓ.

A szó mellett álló szám a könyv oldalát jelenti, a melyen az illető szó található.

- A**balé 540.
 Abálni 540.
 Abált hús 540.
 Abanyudni 526.
 Abara 65, 177.
 Abies alba Mill. 667.
 Abies excelsa 669.
 Ablak 65, 177, 181, 711.
 Ablakhomlok 65.
 Ablakrostély 181.
 Ablakszem 65, 177, 181.
 Ablaktányér 65.
 Ablaktok 177, 181.
 Ablaktólgy 65.
 Abora 65, 177.
 Aborha 65, 177.
 Abrak 298.
 Abrakhal 712.
 Abrakol 298.
 Abrakoló váltó 298.
 Abrakos 145.
 Abrakospince 177.
 Abrakostarisznya 298.
 Abrakosztó 145.
 Abraktarisznya 112.
 Abrakváltó 242, 243.
 Abramis Brama 712, 716, 730, 732.
 Abramis Lapa 715.
 Ábrocz 726.
 Abronex 712.
 Abronesoshal 712.
 Acanthialectularia L. 641.
 Accipiter nisus L. 651, 657, 661, 664.
 Accisa 131.
 Acer 668, 669.
 Acerina 723.
 Acerina cernua 734.
 Acerina Schrajtzeri 714.
 Acer pseudoplatanus 666, 668.
 Acer tataricum L. 667, 670.
 Achillea millefolium 674, 675, 676.
 Acrocephalus turdoides L. 655, 662.
 Acskó 209.
 Aczat 671.
 Aczél 209.
 Aczéliszürke 338, 354.
 Aczintos 262, 671.
 Adonis aestivalis L. 682, 686.
 Ádorgó hal 712.
 Adós 593.
 Adszasza brri! 571.
 Aegithalus pendulinus L. 649 659.
 Áfa 117, 120.
 Áfa, "ófa 118.
 Afonya 665, 701.
 Áfonya 701.
 Ág 177, 712.
 Agar 584.
 Agár 584.
 Ágas 65, 177, 181, 289, 385.
 Ágasfa 85.
 Ágas file 289.
 Ágasgyűrű 85.
 Ágaso 173.
 Ágaso campestris 145.
 Ágaspánt 85.
 Ágasszög 85.
 Ágastartó 85.
 Ágazo 145.
 Ágasztalni 526.
 Ágasztani 526.
 Ágasztó 526.
 Ágasztúró 526.
 Ágagaté 65.
 Ággik 526.
 Ággódik 527.
 Ággott tej 527.
 Ágg ökör 385.
 Ághegyen il 624.
 Áglék 712.
 Ág marha 298.
 Ágmen 251.
 Ágos 65, 85, 289.
 Ágrat 298.
 Ágropogon repens L. 686.
 Ágropyron repens L. 673.
 Ágrostenna githago L. 680.
 Ágrostis 686.
 Ágrostis Spica venti L. 678.
 Ágús-kapa 134.
 Ágy 85.
 Ágyagfal 74.
 Ágyagos homok 262, 270.
 Ágyagsárga 338.
 Ágyar 540.
 Ágyesap 85.
 Ágyfa 65.
 Ágygyuladás 260.
 Ágykarika 85.
 Ágyperselő 85.
 Ágypuska 85.
 Ágytorka 85.
 Ágyvégarika 85.
 Áhuni! 593.
 A hun-na! 593.
 Aie 701.
 Áj 385, 524.
 Ájancza-szekér 85.
 Ájas 524.
 Áj-fa 118, 119.
 Ájj 385.
 Ájjazni 298, 385.
 Ájó 385.
 Ájos 298, 385, 524, 540.
 Ájosfüli 298, 385.
 Ájos-kutajó 289.
 Ájossan 385.
 Ájöz 299.
 Ájtó 65, 177, 181, 712, 718.
 Ájtófeifa 65.
 Ájtófélfa 65.
 Ájtóküszöb 177.
 Ájtóragasztó 66.
 Ájtóretecz 66.
 Ájtószárfa 66.
 Ájtószemöldökfa 177.
 Ájtó szömöldöke 66.
 Ájtótok 181.
 Ájtupelhe-lik 66.
 Ájuga Chamaepitys Schreb 674, 678.
 Ájzás 524.
 Ákadó 712.
 Akaluta 178.
 Akármi 17.
 Akasztófa 665.
 Akasztómadzag 533.
 Akasztórúd 533.
 Ákicza 665.
 Áklos 177.
 Akna 66.
 Akó 177, Akó 177.
 Akodja 712.
 Akój 177.
 Akol 177, 178, 181, 712.
 Akollofa 134.
 Akolwelgh 178.

Akoly 178.	Almászürke 338, 354.	Angulus 74.	Aprómarha 243, 494, 541.
Aksa 85.	Almaszürke 339.	Angyalbakkancs 541.	Aquila sp. 655, 663.
Akulalya 178.	Almásy György dr. 12.	Angyalbögyörő 225.	Aquilegia vulgaris 678.
Alacs 671.	Almozni 298, 386.	Angyalhullásos 262.	Araba 103, 178.
Aláfogadni 540.	Alnus glutinosa L. 665, 667, 668.	Animal 246.	Arabiai juh 494.
Alánchezedő 386.	Alól 593.	Annotin 493.	Aradmány 712.
Alats 687.	Alól vett jegy 525.	Anser sp. 637.	Arammáj 646.
Alán 701.	Alom 386, 540.	Anser albifrons Scop. 650, 652, 660, 661.	Arammalingó 646.
Alauda arvensis L. 653, 654, 656, 662.	Alopecurus 683.	Anser anser L. 656.	Aránka 234.
Alauda cristata L. 647, 654, 655, 662, 663.	Alopecurus pratensis L. 675.	Anser cinereus Mey. 652, 653, 654, 656, 661, 662, 664.	Aranmáringó 646.
Alburnus lucidus 714, 731.	Alsó marokvas 86.	Anser domesticus L. 641.	Aranymáringó 646, 658.
Alecdro ispada L. 651, 661.	Alsó oldalfa 86, 112.	Anser fabalis L. 649, 657, 659, 664.	Aranymálnokó 646, 658.
Al-cserény 85.	Alsó sallangó 86.	Anserina L. 683.	Aranymáringó 646.
Aldézska 118.	Alsószar 86.	Anthemis 684.	Aranyossneff 646.
Aldozó-keszeg 712.	Alsővény 86, 90.	Anthemis cotula L. 673.	Aranypár alma 665.
Aléttani 493.	Alsől 632, 712.	Anthus 639.	Aranypej 16, 338, 348.
Alfa 118.	Általhaló 712.	Anyáágas 66.	Aranysárga 339, 350.
Alivor 671.	Althea officinalis var. parviflora 676.	Anyabárány 493.	Aranyszín 339.
Alj 85, 386.	Althea rosea L. 681.	Anyabarom 386.	Aranyszőrű 339.
Aljdeszka 114.	Aludttej 527.	Anyabarom-gulya 386.	Aranyszőrű fakó 339.
Aljszög 85.	Alúrú 624.	Anyabirka 493.	Aranyvessző 671.
Alkonyodik 631.	Alvó ponty 712.	Anyadisznó 541.	Arasz 132, 209.
Áll 299.	Amaranthus retroflexus L. 675.	Anyaffi 671.	Arató kaláká 495.
Alladzó tekerés 111.	Amaxobii 145.	Anyagulya 386, 405.	Arba 103.
Állaközi 299.	Amnar 701.	Anyajuh 15, 493.	Arctium Lappa 683.
Állás 66, 178, 299, 687.	Ampelis garrula L. 651, 653.	Anyajuhász 146, 158.	Arcaezaljszó 178.
Állásfa 66.	A muscis infestatus fugit 391.	Anyakanca 299.	Ardea alba L. 649, 652, 653, 659, 661, 662.
Állaspénz 243.	Anagallis arvensis L. 686.	Anyakocza 541.	Ardea cinerea L. 648, 649, 651, 656, 657, 659, 660, 661, 664.
Állatok színe 253.	Anas boschas L. 648, 652, 656, 657, 658, 664, 665.	Anyaszárnyék 178.	Ardea garzetta L. 650, 652, 660, 661.
Állattenyésztés 6.	Anas crecca L. 647, 655, 659, 663.	Anyaszarv 114.	Ardea purpurea L. 649, 655, 657, 659, 662, 664.
Áll-deszka 386.	Anas penelope L. 655, 663.	Anyaszopó 386.	Ardea ralloides Scop. 650, 657, 660, 664.
Állítás 178.	Anas querquedula L. 647, 654, 655, 658, 662, 663.	Anyja 386.	Ardein 701.
Állkapca 299.	Anas strepera L. 651, 661.	Apacsin 712.	Árdéj 701.
Állkapocs 299.	Anchusa officinalis L. 671.	Apacsina 712.	Ardetta minuta L. 648, 653, 659, 662.
Álló 291.	Anda-monya 114.	Apacsina-nyél 712.	Area 262.
Állófa 178, 180, 188.	Andropogon Ischaemum L. 676, 684.	Apacsina-rúd 712.	Árenda 712.
Álló-föhlércz 86.	Anemone ranunculoides L. 683.	Apacsolni 712.	Árgal 178.
Almahime 338.	Ángária 146.	Apáca 15, 493.	Árgal 712.
Almakék 338.	Ángol 386, 424.	Apáczanya 493.	Árgal 712.
Almápej 338.	Ángor 66.	Apáczabirka 493.	Arja 541.
Alma-pettegetett szürke 338.		Apáczakos 493.	Árkány 299.
Almár 646.		Apáczauri 493.	Armentarius 146.
Almás 338, 439.		Apadék 493.	Ármoszár 299.
Almásderes 338.		Apadott juh 493.	Ármoszár 299.
Almásfakó 338, 342.		Aper 541.	
Almásfekete 338, 343.		Aphis pruni Fabr. 638.	
Almáskék 338.		Apoka 262.	
Almáspej 338, 348.		Apróhal 712.	
Almássárga 338, 350.		Aprólék 494.	
Almásszőrű 338.			

- Armurár 386, 415, 671, 701.
 Arnó 17.
 Árnycék 66, 178.
 Árnycékja 66, 179.
 Árpánérő alma 665.
 Árpári alma 665.
 Arsäu 134.
 Artan 541.
 Ártán 541.
 Artand 541.
 Ártánd 541.
 Ártán malacz 15, 541.
 Artan penz 541.
 Ártán süldő 15, 541.
 Ártány 541.
 Ártány 15, 541.
 Ártánymalacz 541.
 Ártányos 15, 18.
 Ártány-penz 541.
 Artemisia Abrotanum L. 678.
 Artemisia vulgaris 686.
 Arthan 541.
 Articulcus 712.
 Árulni 243.
 Arundo 682.
 Arundo Phragmitis L. 682.
 Árvabűr 494.
 Árvagané 386.
 Árvaganéj 386, 493.
 Árvaina kilátszik 494.
 Árvajószág 386.
 Árvaleányhaj 11.
 Árvaleány pillantása csillag 624.
 Árvaleves 225.
 Árvatészta 225.
 Árvául 146.
 Árvául felfogni 146.
 Arzsak 209.
 Asarum europeum L. 680, 681.
 Ascia 134.
 Asilus 639.
 Asio accipitrinus Pall. 647, 658.
 Asio otus L. 649, 660.
 Ásott hal 712.
 Ásott kút 289.
 Aspius rapax 713, 715, 735.
 Aspro vulgaris 715.
 Astier 223.
 Astur palumbarius L. 649, 650, 654, 656, 657, 660, 664.
- Aszaló cserény 179.
 Aszat 671.
 Ászát 671.
 Ászok 232.
 Ászott 671.
 Asztalpenz 243.
 Aszúfa 665.
 Aszúhal 712.
 Átal 713.
 Átalag 234.
 Átalvető 111, 180, 209, 577.
 Átányfa 665.
 Atka 262.
 Átkás fenék 262.
 Átkozottszamár 671.
 Átkötőhorgászat 713.
 Átkötőhorog 713.
 Átlaló 114.
 Atracze 671.
 Atriplex patula 675.
 Atyafitagadó 86.
 Avar 262.
 Avas 299.
 Avas nád 671.
 Avas szőr 687.
 Ávét 591.
 Ázalék 225, 541.
 Az ördög győzi! 126.
 Áztatott 386.
 Azzag 66, 671.
 Ázsiai juh 494.
- B**aalefi 18.
 Bábaguzsaly 671.
 Bábák fèrgetége 632.
 Bábásodás 671.
 Bábaszarka 646, 658.
 Babka 220.
 Babó 209.
 Babócs 578.
 Babókás 521.
 Babos 439, 451.
 Baboskék 439.
 Babos ló 339.
 Babos ordas 439.
 Babos őszordas 439.
 Babos pofájú 521.
 Babotai szél 632.
 Babotás keszeg 713.
 Babuka 646, 658.
 Babutyka 646, 658.
 Bača 695.
 Baciú 701.
 Bács 146, 154, 494, 701.
 Bacsá 19, 146.
- Bacsiszta 86.
 Bacsó 209.
 Bacsó 19, 146.
 Bacsó gazda 146.
 Bacsó körte 665.
 Bacsu 146.
 Bacsú 179.
 Bacsus 146.
 Bacza 146, 386.
 Baena 18.
 Bagar 453.
 Bagarász 386.
 Bágatni 299.
 Bagi fana 672.
 Bagolégys 578.
 Bagoly 646, 658.
 Bagolyfű 672.
 Bagonzi 256.
 Bagrena 665.
 Bagrisszarvú 453.
 Bagzani 256, 584.
 Bagzódik 256.
 Bagzónónap 584.
 Bajszolóvas 209.
 Bajusz 453.
 Bajuszbillégs 386.
 Bajuszszarvú 453.
 Bajzik 256.
 Bak 41 (Pb.), 86, 179, 191, 584.
 Bakacs 672.
 Bakacsin 687.
 Bakalló 713.
 Bakarasz 132.
 Bakarászni 386.
 Bakbűzi körte 665.
 Bakesó 646, 658.
 Bakhát 262.
 Bakik 256.
 Bakk 584.
 Bakszekér 86.
 Bak kutya 584.
 Baklatni 256.
 Bakló 220, 541.
 Baklós 299.
 Baklóság 299.
 Bakmony 386.
 Bakócza 86.
 Bakóczál 299.
 Bakol 299.
 Bakól 299.
 Bakól 299.
 Bak*ól 299.
 Bakonta 86.
 Bakos 19, 220, 539.
 Bakos-ostor 220.
 Baksa 299.
 Baksay Sándor 23.
 Bakszakál 672.
 Bakszán 86.
- Bakszekér 86.
 Bakszoka 672.
 Bakzani 256.
 Bálám bikája 387.
 Balán 439, 521, 701.
 Bálán 701.
 Balaska 134, 713.
 Balcsákó 16, 453.
 Baléta 243.
 Balint 713.
 Balkéz felőlvaló 299.
 Ballangó 672.
 Ballangó fű 672.
 Ballóka 138.
 Bálmos 225, 527, 701.
 Balmos 702.
 Balog 299, 453.
 Balogos 299.
 Balog-ökör 453.
 Balogtag-féle 262.
 Balta 134.
 Baltička 134.
 Baltika 134.
 Banári-kocsin 86.
 Banda 713.
 Bandó 234.
 Bandzalgó 672.
 Bangatni 584.
 Bangós 578.
 Bangyos 234.
 Banka 646, 658.
 Bankó 138.
 Bankolni 584.
 Bánya 542.
 Bányakemence 66.
 Baorgyú 387.
 Bar 498.
 Bara 263.
 Baraeska 134.
 Baran 494.
 Bárán 19.
 Baránál 494.
 Baranča 697.
 Barancuth 495.
 Barangoló 13.
 Bárány 14, 19, 41 (Pb.), 494.
 Barányalni 263.
 Báránybégető 646, 658.
 Báránybőr 495.
 Bárányezimer 495.
 Bárányfalka 14.
 Bárányfarsang 495.
 Bárányfidézsma 495.
 Bárány hangelemei 538.
 Bárányhús 495.
 Bárányketrecz 179.

Báránylopó kaláka 495.	Barnasárga 339.	Bécslevél 244.	Belfjanä 118.
Báránymosó hó 632.	Barna szárlábú 439.	Becsület 18.	Bél-hús 225.
Bárányok és a számár 495.	Barnaszínú bikás forma 440.	Becsüpengz 147.	Bélica 500.
Báránvos 14, 18, 19, 146.	Barnaszőrü 440, 564.	Beczczu-beczczu! 126	Belice 521.
Báránvos juh 495.	Barna tarcsa 440, 451.	Beczczu ne, beczczu! 127.	Beliegzo Mester 413.
Báránvoszás 495.	Barna tarcsa babos 440, 451.	Becze 387.	Belindek 672.
Báránvoszni 495.	Barna tarcsa homály 440.	Beczek 388.	Belindek, tölcseres 672.
Báránvosztatni 495.	Barnatarka 339.	Beczi 388.	Bellér 542.
Báránvospengz 495.	Barnya 440.	Béczü 496	Bellis perennis 685.
Báránvospisító 672.	Barom 40 (Pb.) 387.	Bédó 665.	Bélpecsenyé 225.
Báránvos, ránczos 496.	Baromállás 179.	Bedöntő 717.	Belső 388.
Báránvosvás 128, 496.	Barombogár 636.	Bedöntő fej 713.	Belső fej 713, 717.
Báránvosuba 209.	Baromeledel 387.	Beéfa 118.	Belső kereszt 713.
Báránvoszoktató 128.	Baromélő 179, 263.	Beeg 254.	Belső szeglek 713.
Báránvos tartó 496.	Baromélő föld 263.	Beel deszka 118.	Belsőzél 713.
Báránvosvátság 496.	Baromgulya 387.	Beesting 527.	Bélszin 225.
Barázza 263.	Baromillő 179, 263.	Béfa 118, 120.	Bélyeg (ló) 357, 388.
Barázdabillegető 646, 658.	Baromjáró föld 244, 263, 268.	Befejni 527.	Bélyeges ló 357.
Barcsik 672.	Baromjászol 179.	Befogás 117, 300, 388.	Bélyegsütés 358.
Bard 134.	Baromkergető bogár 636	Befogás rendje 117.	Bélyegvas 358.
Bárd 134, 135.	Baromkergető fenebogar 636.	Befogdos 300.	Bélyegzőmester 388.
Bárdalya 134.	Baromkert 179.	Befogó (marha) 388.	Bélyegzővas 358.
Barduta 134.	Baromlégy 387.	Befogócska 388.	Bellyegző vas használata 388.
Bari 496.	Baromlak 387.	Bégetni 538.	Bemérés 527.
Bari! bari! bari! 538.	Baromlök 387.	Bégetni 538.	Bén 126.
Barika 496, 498.	Baromól 179.	Bégetni 254, 496, 538.	Benderész 256
Baris 563, 584, 591.	Baromökör 387.	Begre 234.	Bendés 234.
Bariska 496.	Barompásztor 146.	Begrike 234.	Bendi 234.
Barisz 563.	Barom pöcsik 636.	Behajtani 244.	Bendis 234.
Bariszdisztó 563.	Baromtartás 387.	Behajtás 244.	Bendő 234.
Barka 498.	Baromtörsér 146.	Behal 490.	Bendő 234.
Barkócza 665.	Barom yaro föld 244.	Béhámozni 300, 311.	Bene vasatás 108.
Barköröm 300.	Bárondos földhű 632.	Behéjazott kút 289.	Benga 584.
Barlango 672.	Baros Gábor 8.	Béjog 357.	Beötteni 388.
Barmatlan ember 146.	Bársonyfekete 339.	Béjogtalan 357.	Bepillédzeni 527.
Barmok járása 244.	Barumlok 387.	Béka 300.	Beránnya 263.
Barmos 19.	Bárza kecske 539.	Békalencse 672.	Berbe 496.
Barmos ember 146.	Bárzsing 542.	Békanyal 672.	Berbec 496.
Barna 339, 439, 564.	Basu 146.	Békarokka 672.	Berbecce 702.
Barnababos 440.	Baszárka 209	Békatutaj 672.	Berbéce 497, 702.
Barna busa 440.	Baták 646, 658.	Bekegni 254, 538.	Berbecs 496.
Barna búsa 440.	Baunkolni 584.	Bekekeske 647, 658.	Berbécs 15, 496, 702.
Barna deres 339.	Bayka 15.	Békó 300.	Bérbécs 497.
Barna — herélt kanfarú 339.	Bazsar 646, 658.	Bekompolni 263, 268.	Bérbécsbör 497.
Barna holdas fekete kesely szárlábú 439, 440.	Beadta magát 713.	Bekoppantani 687.	Berbécses 147.
Barna kék 440.	Béal 490.	Bekóvas 300	Berbecz 497.
Barna kesely 440.	Bealkudni 387.	Beko was 300.	Berbek 702.
Barna kis kuklya szarvú 440.	Bébicz 646, 658.	Beköttni 388.	Berbek lai 702.
Barnapej 16, 339.	Bébiró 146.	Bél 713.	Berbencze 527, 702.
	Bebogázik 387.	Bélag 357.	Berbics 497.
	Bécece né-ne-ne! 126.	Belán 539.	Berbinča 702.
	Bech 542.	Béldészka 118.	Bérceze 86.
	Bécs 496, 542.	Belecck 500.	Beregni 256, 497, 538.
	Becsel 387.	Bélfeü 118.	Beregni 497.
			Beregтет 257.

Beregtetés 497.	Bicău 702.	Billankó 86.	Biskörtélyfa 666.
Berek 263.	Bieska-kasza 713.	Billeg 128, 390.	Bisletni 257, 500.
Berekfa 665.	Bieske 672.	Billegető 143.	Bisóma 665.
Berekőnyefa 665.	Bidens tripartita 680.	Billegős lo 358.	Bisziok 702.
Béres 147, 624, 626.	Biéfa 118	Billegő peczek 179.	Biszke 15, 500.
Bérespénz 147.	Biesnioc 702.	Billegus ló 358.	Biszuszka 220.
Béresszekér 624.	Biést 527.	Billegvas 358.	Bitang 13, 148.
Berettyó 17.	Biga 86.	Billing 672.	Bitangban élni 148, 263.
Bergány 300.	Bihâ 491.	Billog 390.	Bitang ember 148.
Bergetni 257, 497.	Bihaj 491.	Billyegző vas 388.	Bitang jószág 244.
Bérgetni 584.	Bihaj-bocs 491.	Bimbó 390.	Bitang karó 13, 148, 179, 244.
Bérgyu 388.	Bihal 491.	Bincsilók 542.	Bitang ló 300.
Berke 15, 498.	Bihal-bika 491.	Bincsók 542.	Bitang marha 148, 244.
Berke bárány 498.	Bihal-bocs 491.	Binda 390.	Bitangolni 244.
Berkenye 665.	Bihalos 147.	Bindeu 702.	Bitangpuszta 263.
Berki bagoly 647, 658.	Bihalsás 672.	Binyaménes 300.	Bitangságban fogott 244.
Berki kánya 647, 658.	Bihal-szekér 86.	Bir 244.	Bitangságba venni 244.
Béróni 128.	Bihal-tinó 491.	Biracs 225.	Bitó 14, 179, 713.
Bérótt 147.	Bihaly 491.	Birbics 498.	Bitófa 179.
Berőkfa 665.	Bihanyik 388	Birbiss 497.	Bittyú 500.
Berranni 584.	Bihó 389.	Biresu! baris! ná bir-csu ná! 538.	Bityikós bot 209.
Berreg 254, 257, 498, 584.	Bihol 491.	Bir de drum 244.	Bival 40 (Pb.) 491.
Berreghtetnek 498.	Bihuo 491.	Bir de pādurs 244.	Bival-bocs 491.
Berrogni 584.	Bijal 491.	Birfa 86.	Bival-borjú 491.
Berszán 147.	Bijok-vas 358.	Birge 498.	Bivalenté 491.
Berszán esztene 179.	Bik 697.	Birgerovás 128.	Bival-turó 491.
Berszány 147.	Bika 19, 38 (Pb.), 389.	Birgés 498.	Bivaly 490, 491.
Beschauer 163.	Bikaborjú 389	Birginyó 527.	Bivalyakol 179.
Béső 106.	Bikaborný 389.	Biriş 702.	Bivalybetegség 492.
Beste 584.	Bika bőrön babot borogatnak 625	Birka 40 (Pb.) 498.	Bivalyfejű 453.
Bestető 234	Bikacsék 389.	Birká 498.	Bivalynevek 492, 493.
Bészabadítani 388.	Bikacsög 389.	Birkaállás 499.	Bivalyos 18, 148, 492
Bészabadul 263.	Bikacsók 389, 544.	Birka-bárány 499.	Bivalysajt 492.
Bészaladás 244.	Bika gujás 147.	Birkafalka 499.	Bivalyszem 492.
Beszámolás 388.	Bikagulya 389.	Birkahajtó és hívó szavak 499.	Bivalytestrészei 492.
Beszolgáló halász 713.	Bikagyékény 713.	Birkás 499.	Bivalyvasalás 492.
Beszorul 388.	Bika hangja 389.	Birkapaprikás 225.	Bivol 697, 702.
Beszterczei Szószedet 54.	Bikanevek 389, 462—469, 695.	Birkapiczér 147.	Bizsalma 665.
Betámogat 300.	Bika nézése 389.	Birkasikkasztás 499.	Bizsán 390.
Betegségek 260, 584.	Bikanyakú 390.	Birkások 147.	Bizskörté 665.
Betula alba 669.	Bikanyúzó 135.	Birka szava 538.	Bizsok 135.
Betyár 147, 171.	Bikapéznz 390.	Birka, találós mese 538.	Bjál 491, 492.
Betyár béres 147.	Bikásforma 390.	Birkát elhajtani 499.	Bjelica 500.
Betyár kenyér 147.	Bikaszemű 440.	Birkatetű 499.	Blána 289.
Betyár nóta 29.	Bika tartása 390.	Birke 15, 499.	Blatta 637.
Béza 86.	Bika-tinó 390.	Birkebárány 500.	Blizina 542.
Bgyéres 147.	Bikavirág 672.	Birki 697.	Blőnye 390.
Biaj 490.	Bike 710.	Birkózni 542.	Bó 702.
Bial 19, 490.	Bikik 257.	Biró 147.	Bóbita 542.
Bial-borjú 490.	Biku 390.	Birodalom 263.	Boc 702.
Bialos 147.	Bikus 390.	Biró Gáspár 390.	Bocs 492.
Bian 491.	Biláj 491.	Biros 148.	Bocsing 390.
Biana 18.	Bilét 498.	Birs 665.	Boeskas 234.
Bibicz 647, 658.	Bilindek 672.	Birtyóka 672.	
Bic 388, 702.	Bilindek-töleséres 672.	Birza 86.	
Bicá 388.		Bisalma 665.	

- Bocskor 88.
 Boeskorosikász, 735.
 Bocskoros 148.
 Bocskoros malé 225.
 Bocskorpénz 390.
 Bocskorvarsa 735.
 Bocsolázni 148.
 Bocsoska 492.
 Bocza 390.
 Boczi 127, 390.
 Boczika 390.
 Boczka 713.
 Boczkás 713.
 Bodacs 390.
 Bodács 391.
 Bodán 234.
 Bodon 225, 713.
 Bodon hajó 713.
 Bodonos kút 289.
 Bodor 16, 391, 440, 453, 672.
 Bodorka 672.
 Bodormályva 672.
 Bodrog 17.
 Bodzafa 666.
 Bodzavirág-leves 225.
 Boga 454.
 Bogácsa 229.
 Bogácskóré 673.
 Bogács 673.
 Bogár 300, 339, 453.
 Bogaras 300, 391.
 Bogarász 391.
 Bogarászik 391.
 Bogarazni 391.
 Bogárfekete 339, 343.
 Bogárhátú kunyhó 179.
 Bogárhátú szekér 87.
 Bogarica 391.
 Bogárka 391.
 Bogáros idő 300.
 Bogározni 391.
 Bogároztatni 244, 391.
 Bogárszarvú 453.
 Bogárszás 391, 579.
 Bogárszik 391, 392.
 Bogárszófü 673.
 Bogjó 542.
 Bogjos 688.
 Boglár 453.
 Boglya 66, 263.
 Boglyáskaszáló 263.
 Bogój 646.
 Bogolyó 234, 542.
 Bogrács 225, 229.
- Bóha 218.
 Boitare 702.
 Boitario 148.
 Bojász 209.
 Bojt 220.
 Bojtár 148, 159, 169.
 Bojti 440.
 Bójtai 440.
 Bojtos 148, 392.
 Bojtosné 148.
 Boka 87.
 Bokáj 234.
 Bokállakorsó 234, 238.
 Bokaszár 300.
 Bókk 301.
 Bókkonkacs 139.
 Boklyó 542.
 Bókol 300.
 Bokolyó 234.
 Bokor 220, 392, 542.
 Bokorbúvó 453.
 Bokorkő 714.
 Bokrászoháló 714.
 Bokréta 688.
 Bokros 300.
 Bokrosodni 301.
 Bóktat 301.
 Bolán 453.
 Boldoganya 66.
 Boldogasszony csepegtette fü 673.
 Boldogasszonyhal 714.
 Boldogasszony szíve 673.
 Boldogasszony tenyere 673.
 Bolfő 118.
 Boller 494.
 Bologós 392.
 Bolond juh 500.
 Bolond tokjő 500.
 Bolondulni 714.
 Combinator igneus L. 638.
 Bombyx mori L. 636.
 Bondor 673.
 Bongor 263.
 Bonta 301, 339, 440, 539, 564.
 Bonta tinó negyedfü 440.
 Bontosláb fakó 339, 342.
 Borboló 235.
 Borbolyó 235.
 Bordéj 66.
 Bordély 66.
- Bordi 66.
 Bordicza 118, 119.
 Bordósip 143, 528.
 Borfa 87, 666.
 Borgyu 392.
 Borygy 392.
 Borhordóedény 235.
 Borító 527, 714.
 Borított 527.
 Borittós 527.
 Borjas 392.
 Borjas tehén 392.
 Borjaszik 392.
 Borjazik 392.
 Borjú 38 (Pb), 127, 392.
 Borjúcsorda 392.
 Borjúcözvek 209.
 Borjúcziüvek 179.
 Borjúfalka 393.
 Borjúgiliszta 579.
 Borjú hívása 126.
 Borjúhús 393.
 Borjúkaró 180.
 Borjúkötél 225.
 Borjúmetszés 393.
 Borjúól 179.
 Borjúpásztor 148.
 Borjús 19.
 Borjus oll 179.
 Borjúteti 579.
 Borjútömlő 225.
 Borjúzik 393.
 Borna 439.
 Borně 393.
 Bornyadzik 393.
 Bornyao 393.
 Bornyau 393.
 Bornyazni 393.
 Bornyú 393.
 Bornyúkantar 393.
 Bornyú palóka 393.
 Borocz 666.
 Boronafa 66.
 Boronatüske 666.
 Borondza 225, 527.
 Boronza 527.
 Boros kenyér 148.
 Borozdafü 263.
 Borozdás 564.
 Borsóka 582, 714.
 Borsos-fü 393.
 Borsóshús 542.
 Borsos szaka 673.
 Borsózik 714.
 Borstörő 235.
 Borta 289.
 Bortöltő desa 235.
 Borza 666.
- Borzag 673.
 Borzaglekvár 673.
 Borzderes 253, 339, 440.
 Borzsóka 714.
 Boscona 709.
 Bosstörő 235.
 Bostan 702.
 Bostrichus typographus L. 640.
 Boszorkányszél 632
 Bosztán 702.
 Bot 209.
 Bóta 135, 235.
 Bóta 135.
 Botaurus stellaris L. 647, 648, 658, 659, 664.
 Botló 66.
 Botóka 209.
 Botorkál 393.
 Botorog 702.
 Botos 148, 168.
 Botos ispán 148.
 Botoska 135.
 Botozás 148.
 Bottartó 106.
 Bottlott-hús 393.
 Bou 702.
 Boum pastor 149.
 Bozfa 666.
 Bozók 714.
 Bozsonicza 539.
 Bozoniceza 500.
 Böcsikél 301.
 Böczeze 393.
 Böcze 393.
 Böcze-ne! 127.
 Böczikém ne! 127.
 Bödön 289.
 Bödönös kút 289.
 Bödre 235.
 Bögetni 255.
 Bögni 126, 254, 500, 538.
 Bögöly 636.
 Bögre 235.
 Bögyöke 235.
 Böhel! 126.
 Böhény 393.
 Bójt 393.
 Bójtirucz 647, 658.
 Bójtai szél 632.
 Böketés 393.
 Bökní 393.
 Bökölni 634.
 Bököre 209.
 Bökővé tenni 263.
 Bölesség 34.

Bölicze 441, 500.	Bu-a 454.	Bujenitá 702.	Butka 66.
Böllér 149, 542.	Buárruceza 647, 659.	Bujsz innen! 593.	Bútka 66.
Bölléreskedni 543.	Búb 543.	Bujtár 19, 149, 150.	Butomus umbellatus 675.
Böllérkedni 543.	Bubalus 491.	Buka 454.	Butyikos bot 209.
Böllömbika 647, 658.	Bubo bubo L. 647.	Bukáló 714.	Butyka 66.
Bömbölni 255, 393.	Búbör 647.	Bukálólík 714.	Butykó 290.
Bördö 234, 673.	Búbos 453.	Bukán 236.	Butykós 236.
Böng 255.	Bubosbajusz 673.	Bukelája 521.	Búvár 647, 659.
Bönget 255.	Búbos kemencze 66.	Buklórúd 714.	Búváros 16, 454.
Böngyös 235.	Búbos pacsirta 647, 659.	Bukolyós-korsó 236.	Buxus sempervirens L. 668.
Börbees 500.	Búbos vöcsök 647, 659.	Bukor 263.	Búzadinnyszerű 441.
Börbécs 500.	Búbócceze 394.	Bukós 394.	Búzalevelű fű 673.
Börcezlöni 393.	Bubulcus 149, 167.	Bukultó 714, 720.	Búzasneff 647, 659.
Börceze vetni 714.	Buceiu 149.	Bulikol 647.	Búzavirág 673.
Börcezülni 209, 393.	Bucola 428.	Bulyakonca 301.	Buzgó-lápkút 714.
Bördö 673.	Bucula 431.	Bulz 528, 702.	Buzsenyieza 539, 702.
Börge 235.	Buculak 428.	Bunár 289.	Buzsényieza 500.
Börgyűjtő 149.	Buculak 428.	Bunda 289, 521.	Büdbanka 647.
Börhidázni 141.	Bucsak 454.	Bundas 584.	Büdbabuk 647.
Börminy 673.	Bucsér 1:2, 714.	Bundásgöldin 225.	Büdsbanka 647, 659.
Börög 257.	Bucsi 235.	Bunt 301.	Büds sántaság 260.
Börök 244, 673.	Buczka 263.	Bunta 441, 564.	Büds szélfüvirág 673.
Börönköl 255.	Buczko 394.	Burafa 666.	Büds szél 632.
Börös pecsenye 543.	Budák 135.	Burbikolni 543.	Büki 149.
Börögni 257, 500.	Budákó 528.	Burecoleha 666.	Bükkfa 666.
Börtisztulás 393.	Budár 149.	Buresik 87.	Bükkfa-tégla 67, 82.
Böstörő 235.	Buddog 149.	Burdé 180.	Bükk pácizika 131.
Böstörű 235.	Budé 235.	Burdo 236.	Bükni 394.
Böved-este 632.	Budik 66.	Burdó 528.	Bülöke 500.
Brága 394.	Büdösö csillag 624.	Burdu 236, 528.	Büne van a rovásn 127.
Braha 394.	Budrihal 714.	Burduk 528.	Bünyög 394.
Brana 149.	Budulék 235.	Burétó 714.	Búr 500.
Branista 149.	Budulló 235.	Burenuhul 179.	Bürge 15, 500.
Branistér 149.	Budulló file 235.	Búrfa 666.	Bürge juh 15.
Brázdlás 388, 394.	Budulló szipkája 235.	Bürfenyű 666.	Bürgerovás 128.
Brázsa 714.	Budzi 235.	Burgánmalacz 564.	Bürg's 149.
Brégó 149.	Buffan 714.	Burhany 673.	Bürög 210.
Bregós 149.	Buňanik 714.	Burító 714.	Bürök 210, 673.
Brenze 527, 702.	Buga 454.	Burogató 714.	Bürü 263.
Bri! 538.	Bugany 714.	Búros 666.	Bütü 67, 87.
Brigigyő 528.	Bugaszarv 454.	Burrogni 257, 543.	Bütült 524.
Briginyó 528, 536.	Bugaszarvú 454.	Buru 394.	Bütüzni 394.
Brikk! 571.	Búgatni 257, 543.	Burusz 394.	Bütyköl 257.
Brindza 528.	Buger 149.	Buruszol 394.	Bwbos feyze 137.
Bri-ne! 538.	Búghatnék 257.	Buruszúl 394.	Byal 492.
Bringa 543.	Búgik 257.	Busa 245, 394, 441.	Byleg 357.
Bringás 543.	Búgni 257, 543.	Búsa fogatlan bika 441.	Byr-byr! 499.
British Dogs etc. 596.	Bugybóka 647, 659.	Búsás-csorbás 441.	Byrka 499.
Bromus hordeaceus L. 678.	Bugyli 135.	Búsa szőke 441.	Byrka 499.
Bronzda 528.	Bugyoga 235.	Buta 454.	
Bronza 528.	Bugyogó 235.	Butaszarvú 453, 454.	
Bronzatörő 528.	Bugyogós 235.	Buteo buteo L. 650, 651, 654, 657, 661, 662.	
Brr! 538.	Bugyugós korsó 235.	Buti 135.	
Brudszki 714.	Buha 702.	Butik 66, 180.	
Brúgó 714.	Buhá 702.		
Brünnög 126, 394.	Buhú 647.		
Bú 394.	Bujdosó pásztorok 179.		Čabäre 673.
			Cajtli 528.

Čakan 135.	Cerastium 681.	Cinnamomum ceylonicum 668.	Colymbus minor L. 654, 658, 662, 664.
Čaldara 702.	Cerchneis tinnunculus L. 657, 658, 664.	Cioban 149, 703.	Comarnic 706.
Cal de lăgău 108.	Cerchneis vesper-tinus L. 650, 651, 656, 658, 661, 664.	Ciocă 703.	Comințau 703.
Calendula officinalis 680.	Čergă 180.	Circus aeruginosus L. 654, 662.	Compedes 300.
Camelopardalis 642.	Čerinthe minor 673.	Cirsium arvense L. 671.	Conium maculatum L. 673.
Camelopardalis giraffa Schreb. 642.	Čeriu Frigyes 18.	Ciuběr 703.	Convallaria majalis 684.
Caminus 74.	Četwer 180, 202.	Ciumafaia 703.	Convulvulus arvensis 676, 682.
Canis lupus L. 636, 638.	Ceu 702.	Ciupărcă 703.	Copulae 328.
Canis pomeranus 599.	Chamomilla 681, 683.	Ciurbirău 703.	Coracias garrula L. 651, 655, 657, 658, 661, 663, 664, 665.
Caprimulgus europaeus L. 648, 652, 653, 661.	Charna 441.	Ciurdaș 703;	Corasta 706.
Capsella bursa pastoris L. 678, 679, 682, 684.	Chehe 317.	Clacă 703.	Corman 114.
Capucin 706.	Chehes 317.	Claviceps purpurea Pul. 683.	Cornix nigricans 649.
Capuț 706.	Cheheș 703.	Clavus 123.	Cornus mas 667.
Car 706.	Chenopodium vulvaria L. 683.	Clematis vitalba L. 678, 687.	Corturari 702.
Carduelis carduelis L. 650, 655, 656, 663.	Cher 666.	Clivicola riparia L. 653, 654, 662.	Corvus corax L. 650, 660.
Carduus acanthoides L. 673.	Cheŭr 77.	Coach 94.	Corvus cornix L. 651, 652, 656, 661, 662.
Carduus nutans L. 673.	Chiag 703.	Coasă 703.	Corvus frugilegus L. 648, 649, 654, 659, 662.
Carex sp ? 677, 682, 684, 686, 687.	Chibyn-kuta 294.	Cobitis taenia 729.	Corvus monedula L. 647, 659.
Carex stricta Good. 684.	Chondrostoma nasus 731, 733.	Cocchio 94.	Corylus Avellana L. 669.
Carex vulpina L. 678.	Chonok 715.	Coccinella septempunctata L. 636, 637, 638, 639.	Coș 703.
Čarlän 706.	Chopi 18.	Coche 94.	Cosăleş 703.
Čărlig 702.	Chordas 150.	Cochlearia officinalis L. 679.	Coturnix coturnix L. 649, 660.
Carpinus Betulus L. 667.	Chrt 586.	Cochy 108.	Coucher 588.
Čaruță 706.	Chrysanthemum leucanthemum 681, 682, 684.	Cocie 703.	Crataegus Oxyacantha L. 667, 677.
Casa 71.	Chrysomitris spinus L. 647, 659.	Cociș 703.	Cretaria islandica Ach. 681.
Casă 702.	Chybio 290.	Cocoș 703.	Crex pratensis Bechst. 650, 652, 660.
Caterva 251.	Chykolthe 121.	Coit caballa, equa 259.	Crintă 703.
Čatulus 588.	Chykoltho 122.	Coit gallina anas 259.	Črjeda 697.
Čatur 180, 202.	Chykotho 122.	Coit scrofa 259.	Črpāk 695.
Čatyr 180.	Chykuragathu 301.	Coitus 256, 500, 543.	Črúpalo 236.
Caula 72.	Chyr 182.	Coit vacca eum tauro 257.	Črúpati 236.
Cavaedium 83.	Čibaria 226.	Cojoc 706.	Čubūr 290.
Čazan 702.	Čibri 290.	Cojocar 706.	Cuchya 68.
Čban 236.	Cicergalamb 253.	Colceag 703.	Cuculus 210.
Čbanŭ 236.	Cichorium intybus 679, 682, 686.	Colchicum autumnale L. 680, 687.	Cuculus canorus L. 651, 661.
Čber 290.	Ciconia ciconia L. 648, 649, 650, 656, 660, 663.	Colibă 706.	Cucurbitā verrucosa L. 675.
Čebăre 673.	Ciconia nigra L. 649, 659.	Colostra 434.	Cujet' 118.
Ceci-cci! 573.	Cicuta virosa L. 674, 681.	Columba oenas L. 657, 664.	Culina 74.
Čeapă 703.	Cik 501.	Columba palumbus L. 656, 663.	Culmen 82.
Čekanŭ 135.	Cik-gyapjő 501.	Columba sp. 647, 658, 659, 664.	Culter 136.
Cellarium 78.	Cik-juh 501.	Colymbus cristatus L. 647, 649, 652, 659, 661.	
Cenika ne! 573.	Cimpoiă 703.		
Centaurea cyanus L. 673.			
Cer 666.			

Cumpănă 706.	Csáklya 77, 141.	Csapottpofájú 521.	Cséka 544.
Cuneus 68.	Csáklyabot 141.	Csaptatu 210.	Cséka, cséka! 573.
Cupă 703.	Csáklyás 714.	Csarapfű, vadzán 673.	Cséka, cséka, cséka! 573.
Curia 83.	Csáklyázni 141.	Csárda 180.	Cséka! Cséni; csé- nika! 573.
Currus ligneus sine ferramento 86.	Csákó 16, 454.	Csarna 441.	Cseka cskii! 573.
Currus vassatus 86.	Csákóbarna tarcsa 441, 454.	Csás 123, 124, 264, 395.	Cseka me! 573.
Cursor in statera ro- mana 133.	Csákó ökör 454.	Csás fül 395.	Cséka nyé 571.
Curte 702.	Csákós 454.	Csáskerék 87.	Csekharaszt 264.
Cuscuta 677.	Csákó-szarvú 454.	Csásnyila 87.	Csekharasztalja 264.
Custos equatiae 149.	Csákószőke 441.	Csásökör 388, 395.	Csekiszőr 395.
Custos pecorum 149.	Csákó tulok 455.	Császarsneff 647, 659.	Cselesznek 67.
Custură 706.	Csákó tulok ökör 455.	Császarszakai 674.	Csellengő 395.
Cutcușă 706.	Csalacsákó 455.	Csata 301, 395.	Cselő! 124.
Cvan 590.	Csaláncsattogató 647, 659.	Csataj 395.	Cselő hó ne! 124.
Čvanŭ 236.	Csalány 673.	Csatangoló 13.	Csemcegni 575.
Cydonia vulgaris Willd 665.	Csálé! 124	Csatás 150.	Csemp 67.
Cygnus 628.	Csálés 388, 394.	Csáté 674.	Csempe 67.
Cygnus musicus Bechst. 650, 660.	Csali! 124.	Csatlás 87.	Csempekemencze 73.
Cynips quercus folii Htg. 639.	Csáli 388, 394.	Csatlófa 112.	Csempely 67.
Cyprinus carpio 725, 728.	Csálié, csali! 124.	Csatlóláncz 106, 107.	Csempesz 236.
Cypripedium calceo- lus L. 680.	Csálit 264.	Csatlós 112, 236.	Csena 302.
Cypselus apus L. 651, 661.	Csálya 455.	Csatóka 210.	Csendereshely 264.
Csá! 124.	Csamangó 149.	Csató-patóka 210.	Csengettyűs 395.
Csabaire 673.	Csamolya 143.	Csatorna 290, 528.	Csenika 544.
Csabaire 673.	Csaná 673.	Csatornakút 290.	Csenka 544.
Csaba irem 673.	Csanak 236, 290.	Csatornás kút 290.	Csenka, csenka, csenka! 573.
Csaba irme 673.	Csanál 673.	Csatt 715.	Csenkafa 666.
Csabak 454.	Csandargatni 585.	Csattogó 647.	Csenkesz 674.
Csábali 394.	Csandárit 220.	Csattosdarabok 106.	Csenkeszbozót 674.
Csábéli 388.	Csá-ne! 124.	Csáva 543.	Csepe 666.
Csacsogó rigó 647, 659.	Csanga 15, 500.	Csávai fehér föld 264.	Csepegés 67.
Csáfa 500.	Csánk 301, 394.	Csavarás 180, 181.	Csepegő 67.
Csáfér 210.	Csánkbűb 395.	Csavargó 13.	Csepeles 666.
Csaffogni 301, 584.	Csánkgomb 301.	Csavaros fonalféreg 578.	Csepész 544.
Cság 301.	Csánkpók, 261, 301.	Csáváros szőrféreg 580.	Csepesz-háj 544.
Cságató 114.	Csanyá 673.	Csávás 543.	Csepet-háj 544.
Cságatyú 87, 114.	Csá nye! 124.	Csávás 543.	Cseplesz 264.
Csahitani 584.	Csap 87, 301, 455, 534, 539.	Csáváshordó 543.	Csepleszháj 544.
Csahó! 124.	Csapa 264, 395, 543.	Csávig 674.	Cseplye 264.
Csaholni 210, 584, 597.	Csápa 703.	Csavira 585.	Csepőte 674.
Csá-hó nye! 124.	Csapáng 210.	Csavirga 225.	Csepsz 544.
Csajkos 394.	Csapás 264.	Cséhán 674.	Csüptetyű-ág 87.
Csák 735.	Csapásozni 301.	Cseber 290, 528.	Csér 647, 659.
Csákány 135.	Csapatháló 714.	Cseberbe hágó 301.	Cserce 395, 544.
Csákány-förgeteg 633.	Csapó 138, 220, 222, 714.	Csebogár 636.	Csércse 500.
Csákja 141.	Csapócska 217.	Csecs 395.	Cséréselye 500.
Csakant 301.	Csápolni 220.	Csecsfog 302.	Csérda 395.
	Csapongó 149.	Cséder 302.	Cserdás 150.
	Csapongó ember 149.	Csegely 264.	Cserditeni 220.
	Csapó pénz 210.	Csehel 210.	Cserebogár 455.
	Csapós eső 633.	Csehshüllő 715.	Cserefa 666.
	Csapott (fű) 524, 543.	Csék 395, 543.	Cseregő récze 647.
	Csapottfarú 301.	Csék 647, 543.	Cseregő rucza 647, 659.
	Csapottfűlű 524, 543.	Csüka 544.	Cserekje 77.

Csereklýe 67.	Csigér 544.	Csikó-tiszó 441.	Csiremadár 647.
Cserény 67, 180.	Csigolya-lesdű 715.	Csikózás 302.	Csiri 636.
Cserényalja 150.	Csigolyavarsa 715.	Csikózik 302.	Csiriglyo 647.
Cserény belseje 180.	Csigony 715.	Csikputtony 736.	Csirin 180.
Cserénykaró 180.	Csigóté 114.	Csiksás 674.	Csiriny 181.
Cserénykorcz 180.	Csihar 210.	Csikszűrő 736.	Csirínysátor 181.
Cserényköltöztetés 180.	Csihe 264.	Csiktök 736.	Csiripiszi 226.
Cserénysátor 180.	Csihész 150.	Csiku 302.	Csiromálé 226.
Cserény szérűje 180.	Csihol 210.	Csikus 544.	Csiszár 150.
Csereón 715.	Csik 544.	Csikuska! 574.	Csiszárhal 715.
Cserép 67.	Csika 302.	Csikuz 303.	Csiszokázni 141.
Cserépsik 302.	Csika, csika! 573.	Csikvöntör 715.	Csitkó 303.
Cserépes 67, 83.	Csika, csika, csika! 574.	Csilikányozni 141.	Csitkózik 303.
Cserépeháta 74.	Csikadó 715.	Csilinesánk 715.	Csitkós kabala 303.
Cserépes malacz 544.	Csikaj 302.	Csillag 302, 340, 725.	Csitkózni 303.
Cseres 441.	Csikasz 395.	Csillagászat 624.	Csitkuó 303.
Cserés 666.	Csikászat 735.	Csillagjárás 625.	Csitri-csutri 396, 455.
Cseresznek 67.	Csikászó varsa 715.	Csillagok 625, 736.	Csíz 647, 659.
Cseresznye 666.	Csikér 264.	Csillagos 303, 340, 441, 451.	Cska-cska-cska! 573, 574.
Cseresznyek 67.	Csikerész 245.	Csillagos bieska 210.	Cskő! Cskő! 574.
Cseretláp 715.	Csikerl 302.	Csillagos ég 625.	Csoban 226, 703.
Cserfa 666.	Csikgát 735.	Csillagos fejű 340.	Csobán 16, 112, 150, 236, 585.
Cserget 220.	Csikitató 735.	Csillagos kesely 340.	Csobáncz 236, 237.
Cserhák 236.	Csikka! 574	Csillagvirág 681.	Csobán nye! 594.
Csermülle 674.	Csikka, csikka, csikka! 574.	Csillapítás 441.	Csobánszarvú 455.
Csermelye 674.	Csikkaskötő 735.	Csiltsátor 181, 183.	Csobány 150, 236, 585
Csërmoglya 674.	Csikla 302.	Csima 674.	Csobilló 237.
Csermulya 674.	Csikló 302.	Csimbók 303, 544.	Csobojó 180, 236.
Cserő 264.	Csiklya 302.	Csimbókos leves 225.	Csobolyó 226, 237.
Cserpák 236.	Csikó 19, 35 (Pb.), 302.	Csimpolya 143, 703.	Csoborló 237.
Cserpka 236.	Csikócsa 302.	Csím 87	Csoborsálni 396.
Cseta 395.	C-ikócska 302.	Csina 303.	Csohán 674.
Csete 666.	Csikófark 674.	Csincsarara 647.	Csohány 674.
Csetenyés szekér 87.	Csikófog 302, 308.	Csinep 236.	Csóka 647, 659.
Csetkák 674.	Csikóherélés 302.	Csinetér 210.	Csókaláb 303.
Csetkó 302.	Csikójoztó 87.	Csinik-esanak 236.	Csóka 647, 659.
Csetres 150, 715.	Csikóláb 139.	Csínszög 87.	Csóka 647, 659.
Csettegető 647.	Csikólép 302.	Csinuská 303.	Csóka 647, 659.
Csetva 395.	Csikoltó 87, 117, 118.	Csipcsalap 302, 303	Csóka 647, 659.
Cséve 290, 674.	Csikönyírás 302.	Csipd meg! 594.	Csóka 647, 659.
Csevice 290.	Csikós 18, 19, 150, 169.	Ccipe 245.	Csóka 647, 659.
Csevice 290.	Csikósantal 19.	Csipérzik 395.	Csóka 647, 659.
Csëvice 290.	Csikósbojtár 150, 169.	Csipett (fűl) 524	Csóka 647, 659.
Csiatag 674.	Csikós-czövek 210.	Csipkebokor 674.	Csóka 647, 659.
Csibá! 593.	Csikósfélk 111.	Csipkés fűl 524.	Csóka 647, 659.
Csibak 441.	Csikósné 150.	Csipor 236.	Csóka 647, 659.
Csibakforma 441.	Csikósnóta 31, 32.	Csipő 303.	Csóka 647, 659.
Csiba ki! 594.	Csikósnőta 31, 32.	Csipős 245.	Csóka 647, 659.
Csiba kutya! 594.	Csikósnőta 31, 32.	Csippel-czuppal 210.	Csóka 647, 659.
Csibés tyúk 624.	Csikósnőta 31, 32.	Csiptető 533.	Csóka 647, 659.
Csicsa 544.	Csikósnőta 31, 32.	Csira 150, 260, 303, 395, 441, 647.	Csóka 647, 659.
Csicskura 674.	Csikósnőta 31, 32.	Csiragula 396.	Csóka 647, 659.
Csicsonkázni 141.	Csikósnőta 31, 32.	Csirák 396.	Csóka 647, 659.
Csidu 302.	Csikósnőta 31, 32.	Csiramarha 396.	Csóka 647, 659.
Csiga 290.	Csikósnőta 31, 32.	Csirás 150.	Csóka 647, 659.
Csigáskút 290.	Csikósnőta 31, 32.	Csirathén 396.	Csóka 647, 659.
Csigattyúszég 118.	Csikósnőta 31, 32.	Csire 647, 659.	Csóka 647, 659.
Csigbig marha 395.	Csikósnőta 31, 32.		Csóka 647, 659.

Csoni 544.	Csődöresikő 304.	Csuli 397, 524, 648.	Csürhe 545.
Csonika 544.	Csődörlő 304.	Csuliga 455.	Csürheakol 182.
Csonka 396, 455, 544.	Csődörménés 304.	Csuliga-buliga 455.	Csürhejárás 545.
Csonkarőt 441.	Csődörös 18.	Csulimadár 648.	Csürhés 151.
Csontcsáklya 141.	Csődörös bódé 181.	Csulya 455, 524, 545, 585.	Csürhés kanász 151.
Csontevő 585.	Csődörparipa 304.	Csunya 304.	Csíri madár 648.
Csontika 210.	Csődörpszámár 576.	Csunyét kutya 585.	Csürkapu 67.
Csontorag 303.	Csőg 304.	Csumája 675.	Csürkert 182, 497.
Csontot zörgővé tenni 150.	Csőgbökfa 667.	Csundi 220.	Csürkés 18.
Csontvirág 674.	Csőg-háj 544.	Csunya 304.	Csürös 151.
Csopák 396, 455.	Csőgös 304.	Csunnyét kutya 585.	Csüröskert 182.
Csopákszarvú 455.	Csők 304, 397, 544.	Csupor 710.	Csüsöz 211.
Csopor 237.	Csőkkentyű 304.	Csura 304.	Csütben fejr 305.
Csorbóka 674.	Csőkször 397.	Csurdar 150.	Csütke 88.
Csorbolyó 237.	Csőlle 265.	Csurdítani 434.	Csütüzni 397.
Csorda 396, 544.	Csőmbök 585.	Csurgaté 67.	Csüves 397.
Csordahajtó 150.	Csőmör 260.	Csúri 648.	Czá! 540.
Csordajárás 264, 396.	Csőmppe 237.	Csurka 304.	Czablatni 245.
Csordajáró 264.	Csőngettyű 585.	Csürolni 434.	Czabol 265.
Csorda-kelő 264.	Csőngetyű 210.	Csurrantani 434.	Czaf 397, 539.
Csorda-nyom 264, 396.	Csőnköly 544.	Csusza 210.	Czaflatt 257.
Csordapásztor 150, 169	Csőre 647.	Cszuzánkodik 141.	Czáfal 305.
Csordás 19, 150.	Csőrény 81, 88.	Cszuzka 648, 659.	Czafagos fősál 397.
Csordás-gyerek 150.	Csőrgé 229.	Cszuzkó 88.	Czáger 15, 501.
Csorda-út 264, 396.	Csőrgő kacsá 647, 659.	Cszuzkora 141.	Czajger 15, 501.
Csordázatni 397.	Csőrgő korsó 236.	Cszuzkorál 141.	Czajla 394.
Csordós 151.	Csőrgő rucza 647, 659.	Cszuzkorányi 141.	Czakó 648.
Csordós 151.	Csőrmő 265.	Cszuzkórondik 141.	Czakókék 441.
Csöré 528.	Csőrmöly 674.	Cszuzkotol 141.	Czakókékészőrfi 441.
Csöré mogyoró 670.	Csőroge 226.	Csüszóvas 88.	Cza k(o)cza! 574.
Csörgatő 67, 528.	Csőrogló 181.	Cszuzpitol 141.	Czakompak 226.
Csörgő 528.	Csőrő-kosár 237.	Cszuztató 88.	Czammog 398.
Csörgővég 290.	Csőrő-kosárka 237.	Cszuztatópánt 88.	Czanga 15, 501.
Csoringár 151.	Csőrsz 397.	Csutaj 265.	Czanga-csapat 501.
Csörmány 666.	Csőrülni 434.	Csutakos 715.	Czanga-juhász 151, 158.
Csornok 67.	Csősz 151.	Csutakszarvú 455.	Czangakarám 182.
Csoroszlya 114.	Csősz-biró 151.	Csutara 237.	Czank 114.
Csoszkorondani 141.	Csőtör 501.	Csuvik 648, 659.	Czankócsirke 648, 659.
Csótánfa 88.	Csőtör 237.	Csü 67.	Czap 182, 398, 419, 455, 539, 675.
Csóva 181, 264, 688.	Csubujó 237.	Csücskés-korsó 237.	Czap 509, 703.
Csovány 674.	Csubukolni 715.	Csücsörke 237.	Czapax 265.
Csóvás 181.	Csucusorka 237.	Csüf 304, 501.	Czapf 539.
Csóvázott 181.	Csücsos-fazék 237.	Csüfdöz 141.	Czapi 455.
Cső 67, 715.	Csücsos sátor 182.	Csüfdök 261.	Czapkeszeg 715.
Csőböllő 237.	Csuha 210, 265.	Csüdzik 688.	Czapol 501.
Csőbör 290.	Csuhaj 688.	Csüg 304, 397.	Czapp 539.
Csőbörbe hágó ló 303.	Csuhé 675.	Csüllik 67, 182.	Czárán 151.
Csőcs 544.	Csuhi 675.	Csülök 304, 397, 648, 659.	Czárna 441.
Csőcs-emő 246.	Csuhu 675.	Csü ne, csü ne! 574.	Czeccz ide nye! 540.
Cső, cső! 574.	Csuk 636.	Csüngés-ször 304.	Czedele 211.
Cső, cső, cső! 574.	Csukás 151.	Csüngés-ökör 397.	Czége, czége, czége-la 540.
Csőd 303.	Csukázó szigony 715.	Csüf 67, 72, 182, 305.	Czégé, czégéla 540.
Csőder 303.	Csukerész 245.	Csüf agya 67.	Czégér 688.
Csődóje a lónak 303.	Csukló 304, 397.	Csüfirbíró 151.	Czéh 151.
Csődör 303.	Csuklya 210.	Csüfircsavarintó 220.	Czéhartikulus 715.
	Csuklyás szár 715.	Csüfirfődje 67, 77.	
	Csukorat 397.		
	Csula 397, 455, 524.		

Czéheczimer 715.	Czifra-csikósne 151.	Czióbőr 237.	Czurukkol 305.
Czéhes halászat 715.	Czifragulya 398, 405.	Cziopor 245.	Czurukkoltat 305.
Czéhház 715.	Cziframénes 305.	Czioroszlia 114.	Czű! 574.
Czéhkorsó 715.	Czifra pörge 455.	Czíp 290.	Czűjek 68.
Czéhláda 715.	Czifraság 220.	Czipe-szajú 398.	Czű ne! 574.
Czéhmester 716.	Czifra-szarvú 455.	Czira 305.	Czűr 182.
Czéhtábla 716.	Czigája 501.	Czirádé 716.	Cziüröskert 182.
Czéhzászló 716.	Czigánybékó 305.	Czire 15, 501.	Czüvekelni 305.
Czekan 135.	Czigánybúza 675.	Czirka 211.	Czvorka 590.
Czéklaffü 675.	Czigányfekete 442.	Czirnos 442.	Czvr 182.
Czeklen 716.	Czigányhal 716.	Czirnos juh 521.	Czyobolio 237.
Czela 716, 720.	Czigánykacsa 648, 659.	Czirnoszörű 442.	
Czeláslik 716.	Czigánygyörgő 675.	Czirók 675.	D actylis glomerata L. 675.
Czelőke 211, 265.	Czigányok útja 625.	Czirokszer 636.	Dacsó 238.
Czemer baran 501.	Czigányosan hajtani 305.	Czitromszörű 442.	Dafila acuta L. 648, 653, 655, 658, 659, 662, 663, 664.
Czém, czén, czén! 574.	Czigányrucza 648.	Cziüröskert 182.	Dagadó 398.
Czenk 585.	Czigányvarjú 648, 659.	Czöbőrrúd 237.	Dágvány 716.
Czenke 585.	Czige-czige! 540.	Czocza 545.	Dajka-far 305.
Czenk kutya 585.	Czige, czige, czige! 540.	Czoczó 305.	Daku 211.
Czepe 237.	Czige ne! 540.	Czófalvi varsa 716.	Dakúködmen 211.
Czepölék 211.	Czigi, czigi 574.	Czogatni 594.	Dalin 245.
Czépüs 68.	Czihol 211.	Czojta 211.	Dallos 211.
Czepusa 85.	Czihos 151.	Czoki! 594.	Dalm 305.
Czépusszeg 68.	Czi ide te! 574.	Czókja-ék 139.	Dalma 226.
Czéra 305.	Czik 501.	Czókmozó 211.	Dalmácia 703.
Czerez 397.	Czika, czika! 574.	Czolt 132.	Dalsbó 18.
Czeren 179.	Czikcsi! 574.	Czomb 305, 358.	Damasz 545.
Czerfa 666.	Czikjuh 15.	Czondra 211.	Daneza 265.
Czerkó 182.	Czikka! 574.	Czorhalék 393.	Dankacsüre 648, 659.
Czérna 217.	Czikó 68, 305.	Czödör 305.	Dapes 226.
Czetert 501.	Czikoltószeg 118.	Czölöp 106, 716.	Daphne Mezereum 671.
Cziba el! 594.	Czikotes 122.	Czölömpös kunyhó 716.	Dara 451.
Czibak 290, 442.	Cziku 545.	Czötke 675.	Darab 398.
Czibakforma tinó 442.	Czikoltószeg 118.	Czötkény 675.	Darab birka 501.
Czibakhát 265.	Czikotes 122.	Czövek 68, 118.	Darab-joh 501.
Czibakszabású 442.	Cziku 545.	Czövekszarvú 455.	Darabonea 88.
Czibakszárú 442.	Czikus 454.	Czubukkol 305.	Darabudvar 716.
Czibakszárú kék 442.	Czikuska! 574.	Czucczantani 585.	Darányi Ignác 8.
Czibakszöke 442.	Czikuska ná(h)! 574.	Czuczálni 182.	Daru 340, 442, 455, 648, 659.
Czibék 716.	Czimbora 151, 688.	Czuczorogni 716.	Darugém 648, 659.
Czibere 226.	Czimer-bárány 501.	Czuczúlni 305.	Daruháj 675.
Cziczabere 667.	Czimeres 106, 220, 398, 455.	Czu el! 594.	Daruláb 358.
Cziczaberke 667.	Czimpa 545.	Czúg 88.	Darus 442.
Cziczafark 675.	Czimzés 68.	Czuga, czuga! 574.	Daruszörű 340, 442.
Cziczafarok 675.	Czinczár 151.	Czuga, czugucza! 574.	Daruszörű szöke ökör 442.
Cziczamacza 667, 675.	Czindrót 675.	Czúgatni 305.	Daruszürke 340, 354.
Cziczés-korsó 237.	Czine! 574.	Czűjde! 594.	Darvadozni 442.
Cziczi bú 398.	Czi! ne, czi! 571.	Czűjde ki 594.	Darvak vezére csil-lag 625.
Cziczakfark 675.	Czinege 648, 659.	Czükér 675.	Darvas 340, 398, 442, 455.
Cziczakfarka 675.	Czinka 545.	Czu ki! 594.	Darvasság 398.
Cziczakfarok 675.	Czinke 648, 659.	Czulálgatni 305.	
Czifra 341, 398, 442, 564, 592.	Czinkó 648.	Czuláp 68.	
Czifra-csikós 151.	Czinkus 128, 129.	Czupák 501.	
	Czinkushúzás 265.	Czupanni 716.	
		Czuppánt 88.	

Datura 673.	Dermetet 260.	Disznó-betegségek 542.	Disznu 545, 547.
Datura Stramonium 672, 675, 683, 686.	Dérszola 118, 122.	Disznóbürok 675.	Disznu 545, 547.
Deák-sövény 68.	Deszka 716.	Disznó és kocsi 575.	Disznyó 545, 547.
Deberke 238.	Deszka-libitárus 182.	Disznófaj 546.	Disznyóbellérség 547.
Debreczeni taliga 114.	Deszkázat 290.	Disznófel 546.	Disznyó-zakoj 182.
Debreczeni kocsi és igásszekér 112.	Désznü 545.	Disznófén 15.	Diszópajta 183.
Debreczeni lófogatok 110.	Desznyü 545.	Disznó-fertő hely 546.	Disztó 545, 547.
Debreczeni lószerszám 111.	Desztó 545.	Disznófertős 546.	Disztó, disztó, disztó! 574.
Decz 118.	Desztu 545.	Disznófertős 546.	Disztóherilő 547.
Déczeg 305.	Dészif 211, 216.	Disznóföld 265.	Disztókaram 183.
Dederúja 211.	Dévérkeszeg 716.	Disznó hangja 575.	Disztótized 547.
Dédó 398.	Dézma-juh 502.	Disznóherelő 546.	Diszto Tyzed 547.
Deg 245.	Déza 238, 290, 528.	Disznó hívása 573.	Disztu 546, 547.
Degen Árpád dr. 11.	Dézsmadisznó 545.	Disznóhon 546.	Dittó 546, 547.
Deichselwagen 85.	Dják-lésza 68.	Disznók beszélgetése 575.	Dizno barmoth 546.
Déjkó 340.	Dictionarium pentaglossum 54.	Disznókergető szavak 571.	Dizno ool 182.
Délczeg 305.	Digaae 18.	Disznók és ludak beszélgetése 575.	Doarisch 18.
Délebéd 226.	Digidánc 306.	Disznók hazafelé 575.	Dob 211, 667.
Delelés 398, 501.	Digitaria sanguinalis L. 685.	Disznók nyájról jövet 575.	Dobasz 398.
Delelni 398.	Digó 88.	Disznókörti tüskefa 667.	Dobháló 716.
Délelni 688.	Digós 88.	Disznókút 546.	Dobó 211.
Delelő 182, 265.	Dij 688.	Disznómарha 546.	Dobogó 183, 306, 398.
Déletni 398.	Dikhancz 306.	Disznómondókák 575.	Dobonka 238.
Délzészán 88.	Dikhencz 306.	Disznónevek 565—571.	Dobosgém 648.
Déli szárny 182.	Dikó 68.	Disznónyáj 546.	Doboz 670.
Deljne 703.	Dinka 341.	Disznópásztor 151.	Dodos 152.
Deljme 703.	Dinkapej 348.	Disznópásztor 151.	Dohánláda 180.
Deljminium 703.	Diomadár 648.	Disznórovás 128.	Dohányzacskó 211.
Deljmuar 703.	Dipleu 704.	Disznóröhögés 255.	Dóka 211.
Delko 18.	Dipsacus fullonum L. 678.	Disznós 19.	Dokány 211.
Déllélő 182.	Dipteron 640.	Disznós ember 152.	Dolch 311.
Dellew 265.	Dires 138.	Disznósér 546.	Dolog bityikója 209.
Déllő 182, 265.	Dirib 716.	Disznószó 546.	Dom 183.
Delphinium conso- lida L. 684.	Distomum hepaticum 640, 642.	Disznószó 546.	Doman cuta 294.
Délről derül 633.	Diszke 15, 398, 494, 502, 509.	Disznószó 546.	Domasz 547.
Délután 631.	Diszkeberbécs 502.	Disznószó 546.	Domb 265.
Denár 265.	Diszkejuhó 15, 502.	Disznószó 546.	Domikát 226.
Dérécz 138.	Diszkejuh 15, 502.	Disznószó 546.	Domus 71.
Dérécz 138.	Diszkejuhacska 15, 494, 502.	Disznószó 546.	Donatárium 265.
Derék 15, 19, 220.	Diszke- <i>tehen</i> 398.	Disznószó 546.	Dongólégység 580.
Derékkő 716.	Diszke 15, 502.	Disznószó 546.	Dorkó 238.
Derékkötés 88.	Diszkójuh 502.	Disznószó 546.	Dorozmás 211.
Derékkötőláncz 112.	Diszna 545.	Disznószó 546.	Dovecz 28.
Derékon húzó 716.	Disznó 42 (Pb.), 57, 540, 545, 675.	Disznószó 546.	Döbön 529.
Derékra való 211.	Disznó akój 182.	Disznószó 546.	Döbörke 238, 529.
Derékszeg 88.	Disznó arja 546.	Disznószó 546.	Dög 245.
Derékszög 88.	Disznó a szólásban 575.	Disznószó 546.	Dögbőr 245.
Derékszögtok 88.	Disznóbarom 546.	Disznószó 546.	Döggel számolni 245.
Deres 340.		Disznószó 546.	Dögláp 716.
Deres pej 341.		Disznószó 546.	Döglégység 579.
Deres-pókos 341.		Disznószó 546.	Döglött lóp 716.
Deresszőrfü 564.		Disznószó 546.	Dögrovás 688.
		Disznószó 546.	Dögsas 648, 659.
		Disznószó 546.	Dönczőlszekér 625.
		Disznószó 546.	Dönczőszekér 625.

- Döndörc 502.
 Dörgölődő fa 183.
 Dráske 15, 502.
 Draba verna 679.
 Dragacs 88, 94.
 Dranka 183, 496,
 502, 690.
 Dráva 17.
 Drék esztana 183.
 Drékszeg 88.
 Dres 138.
 Drimholni 398.
 Drimoz 667.
 Drury, W. D. 596.
 Dryocopus martius
 L. 657, 664.
 Dsukel 585.
 Dub 670.
 Duczfa 181, 183.
 Duczfaros 399.
 Duda 143.
 Dudulló 238.
 Dúdulni 585.
 Duduska 502.
 Dufál-ni 502.
 Dufart 68.
 Dufart 68.
 Duna 17.
 Dunahajó 716.
 Dunai réze 648.
 Dunai szél 716.
 Dunaréze 648, 659.
 Durchfart 68.
 Durgat 220.
 Durkász-ni 547.
 Durmoszka 667.
 Durung 88.
 Dutka 648.
 Duttján 183.
 Dutyán 183.
 Duzzogó 68.
 Dükian 183.
 Dülés 88.
 Düllő 265.
 Dülő 265.
 Dünnyögni 143.
 Düske 15, 502.
 Dvor 716.
 Dysnool 182.
 Dýsno ol 182.
 Dyzno 545.
 Dyzno erwzew 151.
 Dyznoferthehel 546.
 Dyznopatak 545.
 Džban 236.
 Džbar 290.
 Džber 290.
 Džégér 245.
 Dzségér 106.
- Eb** 46 (Pb.), 585.
 Ebsillag 625.
 Ebecske 585.
 Ebed hal 716.
 Ebéd hal 716.
 Ébénlógó 585.
 Ebes 265.
 Eb-fű 675.
 Ebír 675.
 Eblak 68.
 Ebszóló 675.
 Ebviola 675.
 Echinops ruthenicus
 M. B. 676.
 Ecum peg 347.
 Ecselkedni 399.
 Ecsétpázsit 675.
 Edény 234.
 Édés sajt 529.
 Eetöllni 226.
 Evádúnyi 211.
 Éfujni 399.
 Egér 306.
 Eger alló hal 717.
 Egérállú hal 717.
 Egercesel 399.
 Egercesél 399.
 Égerfa 667.
 Egérfark 676.
 Egérfarkkóró 676.
 Egérfarkkóró 675.
 Egérfogó varsa 717.
 Egérség 667.
 Egérszörű 341, 342,
 576.
 Egérszörű fakó 341,
 342.
 Egérszörű szijhatú
 341.
 Egérszürke 341.
 Egészcsapat 717.
 Egészhód 341.
 Egészkenyér 625.
 Egészlő 306.
 Egésztej 529.
 Egészvágás szekér
 102.
 Égevényföld 265
 Éghetetlen 688.
 Égi bárány 648, 659.
 Ég útja 625.
 Egyágú szigony 717.
 Egyalami 399.
 Egyalmú 399, 547.
 Egy bot 152, 254.
 Egy csipetnyi 132.
 Egy egésztej 529.
 Egy ekebeli 114.
 Egy ekényi jog 273.
- Egyes-egyedül 688.
 Egyes horog 717.
 Egyfertály 266.
 Egyfogatú taliga 110.
 Egy hasi 399.
 Egy hely 266, 267.
 Egy juhra való 529.
 Egy juh tej 529.
 Egy kompona sajt
 529.
 Egy köhajtásnyi 132.
 Egy marékkal 132.
 Egy nap járó föld
 132.
 Egy rend 529.
 Egyrűdű szekér 112.
 Egyszárnyú háló-
 varsa 717.
 Egyszéltibe 106.
 Egyszéltiben fogott
 110, 111.
 Egyszobás varsa
 717.
 Egyszörű, fejšerszőke
 magyarmarha 442.
 Egy vaszi 547, 585.
 Éha 88.
 Ehes 717.
 Éhnyál 226.
 Éingatni 306.
 Éjháló 266, 399.
 Éjjeli bátor 585.
 Éjjeli fecske 648.
 Éjjeli szigonyozás
 717.
 Éjszakás 152.
 Éjtődzik 399.
 Ék 19.
 Ekebarmwth 399.
 Ekebarom 399.
 Ekefejelés 114.
 Eke kabala 114.
 Ekekissjg 115.
 Ekelő 115.
 Ekelű 115.
 Ekényi 266.
 Ekényi jog 273.
 Ekepézn 115.
 Eker 399.
 Ekerbarmwth 399.
 Eke részei 115.
 Ekés ember 115.
 Ekészarú 115.
 Eketaliga 115.
 Eketalp 115.
 Ekesarwa 115.
 Ekhó 88.
 Ekhós szekér 89.
 Ekur paztor 167.
- Él 717.
 Elakasztani 245, 399.
 Elállani 245.
 Elapadni 399, 502.
 Elapasztani 399.
 Elbecstelenedik 20.
 Elbogározni 391,
 399.
 Elbogárvott 399.
 Elcsipelléresz-ni 502.
 Eléadni 245.
 Elébeadni 246, 547.
 Elecske 676.
 Eleibe adni 246.
 Elemőzsiás taliga
 183.
 Eleresztő fej 717.
 Eleresztő lék 717.
 Elés 152, 226.
 Elesiges láda 180.
 Eles igyekezet 135.
 Elesküdni 152.
 Elesni 503.
 Eles ügyekezett 138.
 Eles vasalás 306.
 Élet 183.
 Életidő 502.
 Eletske 687.
 Eleven czége 717.
 Elfázni 688.
 Elfúj 399.
 Elibe! Elibe ne! 594.
 Elkacsmarni 152.
 Elköttni 306, 399.
 Ellegel 246.
 Elleli 115.
 Ellengűzs 19.
 Eleni 306, 502, 547.
 Ellentartó 89.
 Ellenző 717.
 Elletni 399.
 Ellető 18, 183, 186.
 Ellető juhász 14.
 Ellető pásztor 152,
 169.
 Elletős 152.
 Elletős juhász 152,
 158.
 Ellinteni 503, 547.
 Ellő 19.
 Elmeddülni 503.
 Elmulat 400.
 Elmúlt idén 449
 Elnapolás 688.
 Elni 266.
 Elő horgat kaza 138.
 Elő 688.
 Előágas 89.
 Élőföld 266.

Élőfű 676.	Elzáholni 503	Equatum 307.	Erithacus rubecula L. 657, 658, 664.
Előhasi 400, 503, 547.	Ember és kutya 16.	Eques serviens 152.	Erkely 68.
Előhasi göbe 547, 549.	Ember eredete 4.	Equi equatiales 307.	Erkölesős 307.
Előhasi tehén 400	Embërföső 388, 400.	Equisetum arvense L. 672, 674.	Ernyő 184.
Előhasú 400.	Emberiza calandra L. 655, 663.	Equisetum hiemale 675.	Erősítő 89.
Előjáró 106, 306, 547.	Emberiza citrinella L. 655, 663.	Equisetum palustre 672.	Érpök 261.
Elő kës 135.	Emberiza schoeni- clus L. 653, 662.	Equisetum ramosis- simum Desf. 675.	Erregetni 585.
Előre csákó 455.	Emberszivfü 676.	Equitates 152.	Ertaş 704.
Előrefogni 110, 111.	Embertülső 106, 107, 108, 110.	Equites 152.	Eryngium campestre 671, 672, 679, 682, 685.
Élősdiek 57, 578.	Eme 246, 547.	Equus armentarius 299.	Eryngium diffusum Erh. 686.
Élősdiek disznónál 582.	Emecső 717.	Equus emissarius 640.	Eryngium planum L. 676, 682.
Élősdiek juhnál 580.	Emecsűzni 717.	Equus indomitus 307.	Erysinum canescens 686.
Élősdiek kutyánál 582.	Emeletesveréb 648.	Equus macie confec- tus 310.	Erysinum diffusum Ehrh. 676.
Élősdiek lónál 578.	Emelgetős 260, 400.	Equus Onager 576.	Érző in 307.
Élősdiek népies fel- fogásban 583.	Emel-lő 306.	Equus spadiceus, scutulatus 347.	Eseag 704.
Élősdiek szarvas- marhánál 579.	Emel-lő háló 717.	Equus spado 307.	Esengyere 704.
Elöte 68.	Emelős 401.	Equus spado 307.	Esett 246, 401.
Elövetni 524.	Emelős jószág 260.	Equus sylvestris 307.	Esett állatok húsa 246.
Előzködő 152.	Émely 642.	Ér 266.	Esett jószág 260.
Eragadozni 306.	Emese 246.	Erce-purezája 211.	Eskája 68.
Elrúgni 306, 400.	Emese 547.	Erdei 548.	Esmi 503.
Első bujtár 152.	Emeséz 547.	Erdei disznó 548.	Esőjárás 631.
Első csín 87.	Emesu 246.	Erdei kan 548.	Eső pöcsik 636.
Első foglalás 266, 274.	Emésztőgyomor 503.	Erdei öreg 548.	Esős nyár 633.
Első fürhéz 91.	Emics 547.	Erdélyi János 24.	Espély 68.
Első-kasza 138.	Emik 246.	Erdőbíró 152.	Ésszeesukorit 246.
Első tengely 112.	Ening 529.	Erdőkaraj 266.	Estallo 190.
Elsütni 358.	Emissarius 306.	Erdöll fejsze 135.	Estálló 184.
Elszágódozik 306.	Emlő 246.	Erdőlni 266.	Estáp 220.
Elszajtani 306, 400.	Emlős állatok 636.	Erdőlőfejsze 135.	Esteke 137.
Elszívni 400.	Emő 246.	Erdőlőpénz 266.	Esteledik 631.
Elszopni 400.	Empl ⁿ 89.	Erdőlőpénz 266.	Esteli csillag 625.
Elszorítani 152.	Emse 547.	Eregeltetni 401.	Esteli hajnalcsillag 624.
Eltelni 400.	Emsedisznó 548.	Eregetőháló 717.	Esthajnal 631.
Eltérül 246.	Emsemalacz 548.	Erestein 266.	Esthajnalcsillag 625.
Eltérülni 688.	Emys europaea Gray 636.	Eres viz 736.	Esthajnali csillag 625.
Eltévedett 13.	Éndes 176.	Eresz 68, 71, 181, 184.	Est tájéka 625.
Eltilalmaztatni 246.	Énekős hal 636.	Ereszaj 181, 184.	Estuge 137.
Eltudni 152, 246, 400.	Eny 183.	Ereszakedett tögy 503.	Estyuge 137.
Elúhasi 400.	Enyhely 183.	Ereszteni 401.	Északi szárny 184.
Elülső alj 89.	Enyhet ád 184.	Eresztő 121.	Északi szél 717.
Elüőhasi 400.	Éősztöke 115.	Eresztvény 266.	Eszköz 119, 209.
Elüőjaruó 547.	Ephippiarius 306.	Erez 68.	Eszpér 328.
Elváladni 547.	Ephippiatus 306.	Erezteuen 266.	Észtéke 115.
Elválasztani 306.	Ephippium 306.	Erezwen 266.	Eszten 220.
Elválasztás 400, 503.	Építeni 152.	Ergyolch 213.	Esztena 503, 704.
Elválasztási borjú 400.	Eplény 89, 717.	Erisimatura leucoce- phala Scop 656.	Észtëna 184.
Elvetülni 400.	Eplényes 89.	664.	Esztena berende- zései 184.
Elvetült borjú 400.	Epl ⁿ 89.		
Elvetült csikó 306.	Épség 68.		
Elvetni 400.	Equa equatialis 307.		
	Equa subdita 307.		

Esztena bíró 152.	Fagus silvatica L. 666.	Fánk 229.	Favig 593.
Esztenafejés 503.	Fágutukirály 648.	Fapálha 718.	Fazár 84.
Esztenás 152.	Fahegytájban 625.	Far 19, 247, 307, 401.	Fazék-kötő 238.
Esztenatársaság 503.	Fahozó kaláka 495.	Fara hegyin 577.	Féccia 435.
Esztenázni 503.	Fajadás 401.	Farazatos 401.	Fecske 577, 648, 659.
Eszterága 184.	Fajadni 257, 401.	Farbőr 106.	Fecske'ark 524.
Eszterha 68.	Fajt 246.	Farczynyamadár 648.	Fecskefarkú rucza 648, 639.
Eszterha-alja 69.	Fakó 38 (Pb.) 341, 442, 451.	Farhajtásos 185.	Fecskefonal 676.
Eszterja 59.	Fakóbarna 342.	Farhéc 89.	Fecskehasú 253, 342, 348, 564.
Esztern 69.	Fakóderes 342.	Farib 307.	Fecskekerakás 185.
Esztina 184.	Fakóhódas 341.	Farik 89.	Fecskesár 69, 185.
Esztrenga 185, 503, 710.	Fakóökör 442.	Fark 307, 401.	Fecskesárfű 676.
Esztrenga bárány 503.	Fakófej 16, 342, 348.	Farkalambja 307, 401.	Fecskevakolás 185.
Esztrengálni 503.	Fakós pej 342, 348.	Farkalámja 401.	Fecske-tej 435.
Esztrengás 18.	Fakósültés 342.	Farkaló 85, 89.	Fecske-téj 435.
Esztrengás juhász 152, 158.	Fakószekér 89.	Farkalökő 718.	Fedélágas 198.
Esztrengát hajtani 503.	Fakószőr 342.	Farkalék 718.	Fédelencz 676.
Étek 226.	Fakószürke 522.	Farkapénz 688.	Fedettni 308.
Ételhordó bot 232.	Fakótálga 86.	Farkapiz 153.	Fegyveres karóféreg 578.
Étető 185.	Fakó-tarka 342.	Farkas 636.	Fehér 253, 342, 443, 451, 521, 539, 564, 592.
Étkés 246.	Fakótés 290.	Farkasfalma 676.	Fehér barázdabillegető 649.
Eu-e! 126.	Fakupa 239.	Farkasfog 307.	Fehér eczetes 226.
Euphorbia 675, 681, 686.	Fakutya 89, 718.	Farkaskéve 153.	Fehér föld 267.
Euphorbia peplus L. 681.	Faküjű 290.	Farkasköröm 718.	Fehérhal 718.
Euzfew 271.	Fakürt 143.	Farkasügetés 307.	Fehérkesely 443.
Evező 717.	Fa kwrth 143.	Farka válogatja 504.	Fehér, könyaszabású 443.
Evezős 717.	Fal 69, 181.	Farkcsik 307.	Fehér nyárfa 667.
Evonymus europeus 680.	Falabor 88.	Farklambja 492.	Fehérpénzű 718.
Evőhártya 717.	Falakat 180.	Farkpéz 153.	Fehérszürke 342.
Evőkanál 232.	Falazat 290.	Farszakolás 718.	Fehértarka 443.
Evőszék 181, 185, 211, 229.	Falco peregrinus Tunst 653, 662.	Farktöve 401, 492.	Fej 89, 119, 220, 688.
Ewkewr thewzer 167.	Falco subbuteo L. 651, 656, 661, 663.	Farta te! 124.	Fejall 89.
Ewkuytho 271.	Falka 246, 307, 401, 503.	Fartolni 308, 401.	Fejér 226, 342, 443, 521, 564.
Ezteke 115.	Falkabarom 401.	Fartova! 124.	Fejér babos 443.
Ezuer pastor 168.	Falkajószág 401.	Farvillás 210.	Fejér babosnyakú 443.
Ezüstsín 341.	Falkajuhász 503.	Fässlein brinsenkäse 536.	Fejérfenyő 667.
Ezüstszőrű 341.	Falkás 18.	Fasz 718.	Fejérgém 649, 659.
Ezüstszürke 341.	Falkás jószág 401.	Faszeg 83.	Fejér kajlós könya 443.
Fa 219.	Falkás marha 401.	Faszgógó 648.	Fejér kék ló 342.
Faanya 667.	Falkás pásztor 153, 169.	Faszgagém 648, 659.	Fejérkesely 443.
Fabíró 152.	Falkay 246.	Faszolya 676.	Fejérföld 625.
Facsaróasztal 534.	Falken 548.	Fátarau 704.	Fejér mályva 676.
Facsaros 455.	Fallat 89.	Fátyolfakó 342.	Fejérpej 342, 348.
Facsi 401.	Fallik 89.	Fátyolsárga 342.	Fejérsárga 443.
Fa csobán 238.	Falu lába 153.	Fátyor 676.	Fejér szepe kancza 342.
Facsobolyó 238.	Falu nyílfölde 284.	Fávágító 267.	Fejér szepes 342.
Faczipó 717.	Faluszabadítás 153.	Favágó 648.	Fejér szeplős ló 342.
Fa és bokorismeret 665.	Faluszer 266.	Favágó töke 180.	Fejérszöjke 443.
	Faműves 89.	Favég 593.	
	Fáncz 139.		
	Fandi 153.		

Fejérszöke 342, 443.	Fekete gyopár 676.	Felfogadás 153.	Felvág 308, 321.
Fejérszürke herélt ló 343.	Feketeholdas 443.	Felfogni 247, 267, 268.	Félvágás szekér 102.
Fejértarka 443.	Fekete juh 504.	Felfívódás 260.	Feltevő 718.
Fejérvérce 343.	Feketekér 649, 659.	Félfű 308, 402.	Feltevőlik 718.
Fejés 401, 529.	Fekete kesely 443.	Felhajtani 247.	Felvonzni 718.
Fejes bockor 212.	Feketelábú eb 585.	Felhajtás 718.	Felyherz 90.
Fejes juh 504.	Fekete liba 649, 659.	Felhámozni 308, 311.	Femella 246.
Fejes ürü 504.	Fekete nadálylapú 676.	Felhérez 112.	Femina 246.
Fejni 435.	Fekete nadár 676.	Felhérezkarika 112.	Femineum 246.
Fejő 15, 195, 504	Fekete nyár 667.	Felhérezkapocs 112.	Fen 138.
Fejőágas 180, 185.	Fekete ordas 443.	Felhersegni 546.	Fenálló 456.
Fejőágos 185.	Fekete pisztra hódos 343.	Felhőherolni 153.	Fenebogár 636.
Fejőakol 185.	Feketerigó 649, 659.	Félhúsú 402.	Fenek 90, 718.
Fejőbögre 529.	Feketerucza 649, 659.	Felis domestica Briss. 637, 638.	Fenestra 65.
Fejőcsupor 195, 529.	Feketésbarna 339, 343.	Felitatni 548.	Fenkő 138, 688.
Fejőjuhász 153.	Feketesneff 649, 659.	Fél juhtej 530.	Fenkő 140.
Fejő karám 185.	Fekete-szór 343.	Félkaboláz 115.	Fenkw 139.
Fejőke 529.	Feketeszőrű 564.	Félkenyér 625.	Fennálló 456.
Fejőkosár 529.	Feketeszürke kanca gyermeklő 343.	Félkérni 267.	Fennálló pörge 456.
Fejőkupa 529.	Fekete tarcsa 443, 451.	Felkósarazni 402.	Fennálló villás 456.
Fejő lik 185, 194.	Fekete tarcsa vaklics 451.	Félkötés 212.	Fentér 139.
Fejő pakulár 153.	Feketetarka 443.	Felleg van 631.	Fentok 139.
Fejőpitli 529.	Feketetarka vaklics 443.	Féllő 89, 106.	Fentő 90, 676.
Fejős 18.	Feketetarka vaklith 444.	Féllő talyiga 89, 106.	Fenyér 676.
Fejő sajtár 238.	Fekete tar variu 649.	Féllőnői 676.	Fenyér 676.
Fejősgulya 401, 405.	Feketevarjú 649, 659.	Félnyí 284.	Fényesbarna 339, 343.
Fejős gulyás 153, 169.	Fékfej 111.	Félnyirtékes gazda 153.	Fényes csillag 625.
Fejős juh 15, 504.	Fékkarika 181, 186.	Féldrud 69.	Fényes dil 631.
Fejős juhász 14, 153, 158, 169.	Fékni 257.	Féldudalag 308.	Fenyőfa 667.
Fejős pásztor 153, 169.	Fékszár 111	Felolvasás 247.	Feolkeleo Marha 247.
Fejőstehenek 402.	Fék-szotyor 238.	Felolvasni 402.	Fergentyű 69.
Fejőszék 186, 195, 435.	Feketeni 402.	Felöntő 133.	Fergeteg 633.
Fejőtőke 186, 195.	Fel 548	Felrántó 16, 106.	Fergetyű 90.
Fejővider 529.	Fél 81.	Felróni 127.	Férgezés 402, 548.
Fejővdör 529.	Felbogárzik 403.	Felső oldalf 89, 113.	Férhéz 90.
Fejőzsombó 212.	Felbúgni 548.	Felső szár 89.	Férhéz 90.
Fejsze 135, 267, 718.	Felchert 704.	Felső-tóp 82.	Ferinus 452.
Fejszetartó 112.	Félsapat 718.	Felsőzabaitani 267.	Férőjű 267.
Fék 111.	Felcsapott füllü 524.	Felsőzabadi 267.	Fertály 267.
Fekelőzni 548.	Félsipejű kanca 308.	Felsőzabadulni 247.	Fertály tej 530.
Fekes penz 247.	Feldgraff 153.	Félszem 308.	Ferté 267.
Fekes penez 247.	Fele 704.	Félszer 69.	Fertekű 267.
Fekete 443, 521, 539, 564, 577, 592.	Féléke 504.	Félszerjászol 186.	Ferteu 267.
Fekete bárány 504.	Felelő pásztor 153.	Félszilaj 402.	Fertheu 267.
Fekete-barna 343.	Feles halász 718.	Félszilaj gulya 402.	Ferthoe 267.
Fekete csillagos 343.	Felkeserest 718.	Félszilaj ménes 308.	Ferthon penz 284.
Feketecsonka 343.	Felfa 119, 120.	Félszilgálni 358.	Fertő 267.
Feketeczipra 443.	Felfágyni 718.	Félszuklatni 585.	Fertonpenz 267.
Feketederes 341, 343.		Félteje 530.	Fertő 267, 290.
Feketefű 648, 659.		Feltincselni 548, 557.	Fertu 267.
Fekete gém 649, 659.		Feltódani 308.	Fes-tej 435.
Fekete gölya 649, 659.		Felturalni 718.	Festett fakó 343.
		Felugrom 718.	Festett tatár 343.
		Felülő-fél 308.	Fest-tej 435.
		Felül vett jegy 525.	Festuca arundinacea L. 674.

Festuca ovina L. 674.	Fittykalbász 104.	Fonós 221.	Fölepíteni 154.
Fésütartó 212.	Fiú 548.	Fonott varsa 719.	Fölhágó 90.
Fésze 135.	Flavus maculis nig- ris aspersus 343.	Font 133.	Fölhécz 90.
Fésze 135.	Focus 83.	Fontos-kövek 530.	Fölhércz 90.
Fészek 718.	Fodorminta 676.	Fontos-tál 530.	Fölhérczhorog 90.
Fészekben ül 626.	Fodorsás 676.	Fonyódi szél 726.	Fölhérczszőg 90.
Fészekfentő 649.	Foenum 280.	Fordító 69.	Fölkapni 309.
Fészter 69.	Fog 90, 197, 308, 402.	Fordított 504.	Fölkelhető 403.
Fesztes-tej 435.	Fogadtató béres 153.	Fordított kása 226, 227	Fölkelő marha 247.
Feszítőzabla 308.	Fogadtató 186.	Fordulás 719.	Fölnyilazni 284.
Feszkótatni 186.	Fogalomkörök 53.	Fores 65.	Fölpöztetni 309.
Fesz-tej 435.	Foganték 221.	Forgatáu 90.	Fölpöstököm 226.
Fi 308.	Fogantós hintó 90.	Forgó 15, 221, 222, 309.	Fölpasztermálni 548.
Fiadzani 548.	Fogas 69, 90.	Forgó föld 267.	Fölső-küszöb 69.
Fiadzó 183, 186.	Fogashál 718.	Forgókarika 69, 221.	Fölső sallangó 90.
Fiadzós 15, 153, 548.	Fogd meg! 594.	Forgólábú 402.	Fölszél 633.
Fias 626.	Fogd még! 594.	Forgó nyilak 284.	Fölttekinti 247.
Fiascsillag 626.	Foglalkozások (leg- régibb) 5.	Forgótövis 676.	Föltürü 626.
Fias disznó 548.	Foglaló 90.	Forintos föld 268.	Fölvágni 309.
Fiaskarám 186.	Foglalókő 718.	Formätring 704.	Fölválasztás 247.
Fias kocza 548	Foglalólik 719.	Formondor 153.	Főnek 626.
Fias tehén 402.	Foglantyú 212.	Fornax 74.	Főnnálló 16, 456
Fias térszola 122.	Fog-még te! 594.	Forogni 258, 504, 586.	Förgettyű 90.
Fias-tézsola 119.	Fogni 284.	Forrás 295.	Förgölő 69, 187.
Fias-ték 626.	Fogó 221.	Források 53.	Förhécz 90.
Fias-tyúk 625, 626.	Fogókötél 106, 308.	Fornni 719.	Förhéczkapocs 90.
Fiasztató 186.	Fogoly 649, 660.	Forróság 260.	Förhécz 90.
Fiasztó 186.	Fogott bíró 153.	Fosgém 649, 660.	Fös-tej 435.
Fiasztógödör 186.	Fogóvég 15, 221, 222.	Fossilis 712.	Föszél 719.
Fiatal csitkó 308.	Fojathatnék 257.	Fostosgém 649, 660.	Föz-tej 435.
Fiasveszett 15.	Fojatik 257.	Fót 403, 688.	Fözőfa 232.
Fiazó 548.	Fojatni 257, 402.	Fótos 444, 592.	Fözökánál 232.
Ficska 133.	Fojtató karika 90.	Fovea 83.	Francziás hatos 110.
Ficzko 267.	Fojtópánt 90.	Föves-tej 435.	Fraxinus excelsior L. 668.
Ficzkos gazda 267.	Fok 267.	Föcs-tej 435.	Frees-tej 140.
Ficzkovávár 402.	Fóka 246, 247, 504.	Föcs-téj 435.	Frees-tej 435.
Fidiles 704	Fokászhaló 719.	Földibodza 583, 676.	Fringilla cannabina L. 651, 661.
Figé 649, 659.	Fokos 135.	Földi ól 186.	Fringilla coelebs L. 654, 662.
Figur 267.	Fokoska 135.	Földöz 309.	Friss víz elejibe 713.
Figurafa 128.	Fokostartó 106.	Földöző 719.	Fröcs-tej 435.
Fik 267.	Folatni 257, 402.	Földöző deszka 719.	Fröstök 226.
Filesz 636	Folt 402.	Fögyibodza 676.	Fuát 719.
Filling 718.	Foltba verni 247.	Fögyimogyoró 676.	Fujera 143.
Fimus 247.	Folytatás 258, 402.	Föhécz 90.	Fuka 133, 530.
Finak 133.	Folyatni 257, 402.	Főkenéz 153.	Fulcrum 71.
Finczol 308.	Folyó építj 309.	Főkerülő 154.	Fulica atra L. 655, 656, 663.
Finczot fogni 402.	Folyóvíz 676.	Föld 309.	Fuligula clangula L. 651, 660, 661.
Finkú 139.	Folyógerenda 181, 186.	Földakasztotta az igát a szegre 119.	Fuligula ferina L. 650, 657, 658, 660, 662, 664.
Finta Miklós 20.	Folyóka 676.	Föld 56, 262, 268.	Fuligula nyroca Güld. 648, 659.
Fintok 139, 688.	Fomentum 218.	Föld fejjal 89.	Funda 216.
Fiók 186 504.	Fonás 181, 186.	Földimogyoró 677.	
Fióka 186.	Foncsika 214.	Földinspector 268.	
Fióknád 718.	Fonnyadni 196.	Földkiosztás 268.	
Fiókszarv 115.	Fonnyadó 548.	Földközösség 284.	
Fiók szék 186.	Fonnyadt 196.		
Fióreg 579			
Fislat 257.			
Fislet 257.			
Fitáu 704.			

- Furik 90.
 Furka 291.
 Furkó 232.
 Furkós 309.
 Furmányos szekér 91.
 Furolya fia 143.
 Fürt fog 309.
 Furucsakó 456
 Fúrúcsillag 626.
 Furuglya 144.
 Furulya 144.
 Fus kata 636.
 Futamodott legény 154.
 Futatik 403.
 Futni 549, 719.
 Futóbab 677.
 Futófü 677.
 Futóhomok 268, 270.
 Futóság 403.
 Fútosbatnék 309.
 Futosni 258, 403.
 Fútosni 258, 403.
 Futrás 309
 Fúvószipka 144.
 Fű 309, 403, 677, 719.
 Fűaj 212.
 Fűalja 187, 677.
 Fűbér 154, 268, 403.
 Fűbíró 154.
 Fűbocsátás 268.
 Fűbogó mag 677.
 Fűgelékek 693, 695.
 Fűggyő nyakú 309.
 Fűhegyön 168, 633.
 Fűjelni 247, 403.
 Fűke 69.
 Fűköröm 247, 403, 549.
 Fűkötél 285.
 Fűl 309, 549.
 Fűl-ajtó 69.
 Fűlemüle 649, 660.
 Fűlenese 677.
 Fűles 549.
 Fűlesbagoly 649, 660.
 Fűlesvarsa 719.
 Fűleszöre 403.
 Fűlffü 677.
 Fűlgyegek 524.
 Fűlke 69.
 Fűlled 268.
 Fűltő 247.
 Fűl-vásár 247.
 Fűmegbocsátás 368.
 Fűnevek 719.
 Fűosztás 268.
 Fűöszi' 633.
 Fűpénz 268.
 Fűrűdés 719.
 Fűrűdik 258.
 Fűre kelni 403.
 Fűre menni 404.
 Fűrészes galandféreg 582.
 Fűrgentyű 91.
 Fűrgete 91.
 Fűrgető 91.
 Fűrgetű 69.
 Fűrhécz 91.
 Fűrj 649, 660.
 Fűrmender 154.
 Fűrtős juh 15, 504.
 Fűskata 636.
 Fűst 187.
 Fűstifecske 649, 660.
 Fűstölő 187.
 Fűstölőszáj 187.
 Fűstős 444.
 Fűszakasztás 268.
 Fűszám 404.
 Fűtő 69.
 Fűtye-lótya 404.
 Fűtű 135.
 Fűvelni 247, 268, 309, 404.
 Fűvelőhadnagy 154.
 Fűvelőhely 268.
 Fűveskert 268.
 Fűvönosztás 268.
 Fűzfa 667.
 Fűzfasíp 144.
 Fűzni 221.
 Fűzötű 212.
Gabanes 309.
 Gabanczos 586, 592.
 Gabbanes 309.
 Gabóna 115.
 Gabona-ház 69.
 Gabonás kása 226.
 Gács 154.
 Gácsérozódik 258.
 Gacsos 309.
 Gádér-fa 69.
 Gádor 69.
 Gádor 69.
 Gagó 649.
 Gágó 719.
 Gágog 255.
 Gagucs 719.
 Gajata 530.
 Gajda 144.
 Gajdás 144.
 Gajdol 255.
 Gájina 704.
 Gajjas 456.
 Gajló 212.
 Gajmó 212.
 Galagonya 667, 677.
 Galambászókánya 649, 660.
 Galambozókánya 649.
 Galambsirály 649, 660.
 Galamsbneff 649, 660.
 Galamszinek 253.
 Galamszínű 444
 Galamszörű 444.
 Galandféreg 580.
 Galanthus nivalis 685.
 Galáta 530, 704.
 Galátá 704.
 Gáletá 704
 Galeta 530.
 Galettu 636.
 Galiba 72.
 Galita 636.
 Galium verum Scop. 686.
 Galleria melenella L. 640.
 Galléros vöcsök 649, 660.
 Gallina 636.
 Gallinago gallinago L. 646, 647, 648, 653, 657, 658, 659, 662.
 Gallinula chloropus L. 658, 664.
 Gallyas 456.
 Gama 309.
 Gámália 704.
 Gama-lú 309.
 Gamanes 309.
 Gamba 247.
 Gambács 238.
 Gamó 106, 212, 232.
 Ganaj 212, 247.
 Ganajhányó villa 212.
 Ganajoz 247.
 Ganajoztatás 248.
 Ganajvágó 135.
 Ganározódik 258.
 Gana vago 135.
 Gánecs 309.
 Ganédomb 181, 187.
 Ganéj 404.
 Ganéj helye 70.
 Ganez-ni 247.
 Gangó 232.
 Gángó 178, 232.
 Gángoló 310.
 Ganyézó kaláka 495.
 Garabi csikós 154.
 Garabó csikós 169.
 Garabós 18
 Garádjas akol 187.
 Garágygya 70.
 Garagulya 212.
 Garas 310.
 Gard 704.
 Gárd 290.
 Gárda 586.
 Gardaháló 719.
 Gardakűsz 719.
 Gárdolat 291.
 Gárgya 291, 293, 704.
 Gárgyás kút 291.
 Garrulus glandarius L. 653, 655, 662, 663.
 Gastrophilus equi L. 639, 642.
 Gastrophilus haemorrhoidalis L. 639.
 Gastrus 642.
 Gát 70.
 Gátháló 719.
 Gáticsikász 736.
 Gátor 69, 70.
 Gatyamadzag 212.
 Gatyó 343.
 Gavallár 310.
 Gavallária 310.
 Gavia cobaya Schreb. 640
 Gaz 268.
 Gazda 719.
 Gazdag 719.
 Gazdahely 187.
 Gazdarend 154.
 Gazdaság 154.
 Gazdasági eszténa 187.
 Gazdasági kő 530.
 Gazkötél 187.
 Gebe 310.
 Gébe 310.
 Gebelyes 19.
 Gebencs 310
 Géber 70.
 Gébics 649, 660.
 Gebre 238.
 Geda 456.
 Gëda 456.

Geda-szarvú 456.	Giczadisznó 549.	Golyvás kutya 584, 586.	Gönczömszekér 626.
Gedő 456.	Gicza ne, gicza! 540.	Gomb 221.	Gönczör 626.
Gelata 530, 695.	Giczázní 70.	Gombatapló 677.	Göndő 238.
Geleate 704.	Gicza-zsupp 70.	Gombba fujtatni 719.	Göndör-konda-szörű 564.
Gelej 719.	Gicze 549.	Gombocz Zoltán 11.	Gönne 15, 550.
Gelicze 649, 660.	Giczi! 574.	Gombos 456.	Gönne malacz 15, 550.
Gelyáta 530, 704.	Giligán 667.	Gomoja 530.	Gönne süldő 15, 550.
Gém 291, 649, 660.	Giligán-csipke 667.	Gomolya 530.	Gönye 550.
Gemese 719.	Giliszta 582.	Gomolyanyomó 531.	Görbepfa 91.
Gémcsélő 719.	Gillemadár 649, 660.	Gonasz 154.	Görbe kabla 310.
Gemecs 649.	Gillimadár 649.	Göntson szekere 626.	Göresló 310.
Gémeskút 291.	Gimpli 649.	Góró 70, 187.	Göré 187.
Gémfá 291.	Ginczáz 310.	Goronc 720.	Görgés 550.
Gemicse 719.	Gircsás 310.	Gorzsa 139, 736.	Görgetni 550.
Gémpénz 248, 291.	Girgés 18.	Gosztina 154.	Görhe 226.
Gémvilla 212.	Girhes 310.	Gosztinázás 154.	Görhes 310.
Gengeszín 253.	Gizsó 391, 404, 579.	Göbe 15, 549.	Görhő 226.
Genista tinctora 670.	Gjaplós 310.	Göbemelacz 549.	Görhöny 226.
Geráda 70.	Gjznody 546.	Göbesor 549.	Görnicsölni 576.
Gerdsa 248.	Glandinatio 549.	Göböl 404.	Görög 255, 258.
Gerencsfű 677.	Glareola pratincola L. 656.	Göbölös 154.	Götisch 227.
Gerenda 719.	Glareola torquata Briss 656, 663.	Göboly 404.	Gözme 291.
Gerendás 719.	Glaucaudium noctuum Retz 648, 652, 659, 661.	Göbolyjárás 269.	Grács 70.
Gérendéj 115.	Glaux maritima L. 672.	Göbolyös disznó 549.	Grallae 82.
Gérendély 115.	Gleditschia triacanthos 670.	Göbölypasztor 154, 169.	Granarium 69.
Gerendely 115, 122.	Glicis 142.	Göbolytartó 154.	Graszt 310.
Gerendő 719.	Glyceria aquatica L. 674.	Göböríteni 70.	Grébenes 667.
Gerényfű 677.	Glyceria fluitans L. 678.	Göbre 238.	Grendel 116.
Gérezdelni 128.	Glyceria spectabilis 684.	Göcsöre 310.	Grindel 116.
Gérendű 70.	Gnaphalium arvense 685.	Göde 549.	Grindl 116.
Gerezd 70.	Gnaphalium luteoalbum L. 677.	Gödény 650, 660.	Grus cinerea L. 648, 659.
Gérhas 248.	Góczal 70.	Gödin 650.	Grűj! 574.
Gerhes 310.	Gócz alja 70.	Gödölyeakol 187.	Gryllotalpa vulgaris Latr. 639.
Gerincz 181, 187.	Gócz láb 70.	Gője 549.	Guba 212, 227, 228.
Gerle 649, 660.	Goda 549.	Gője-disznó 550.	Gubanes 677.
Gerlicze 649, 660.	Godahajtó 650, 660.	Gőjemalacz 550.	Gubanczos 586, 592, 688.
Germano 291.	Godics 549.	Gölödszemű 404.	Gubás 19.
Gernye 310.	Godola 549.	Gölye 550.	Gubás juh 15, 504.
Geronticus eremita L. 649, 656, 663.	Goetse 94.	Gölyemalacz 550.	Guba tehen 456.
Gesztence 268.	Gog 70.	Gömbő 404.	Gubis 404.
Gesztenyepaj 343, 348.	Gógán 187.	Gömeje 531.	Guczi 550.
Gesztenyeszín 343.	Gogyola 549.	Gömője 531.	Guczuli 550.
Gesztenyeszín-pej 343.	Gojzer 650, 660.	Gömölye 531.	Guda 70.
Geszttes 269.	Gólasneff 650, 660.	Göncz 15, 504.	Gudics 504.
Géva-gomba 677.	Gólchu 213.	Gönczi békó 106, 310.	Gudola 549, 550.
Gezemicze 269.	Gólya 116, 187, 650, 660.	Gönczi szekér 626.	Guga 260, 404.
Geznoser 546.		Göncziszekere 626.	Gugyez 187, 188.
Geznoud 546.		Göncz 626.	Gugyi 227.
Gheibé 310.		Gönczöl 626.	Gugyolló 188.
Ghwba 212.		Gönczölszekér 625, 626.	Guja 404.
Giberes 310.		Gönczölszekere 626.	Gujás 155.
Giczi! 574.			Gujásbojtár 154.
Giczi, giczi! 574.			
Gicza 70, 549.			

- Gujásos 227.
 Gujásos hús 227.
 Gujba 704.
 Gulesztra 435.
 Gulaakó 188.
 Gulamarha 404.
 Gular 155.
 Gulás 155, 227.
 Guláš 155.
 Gulászta 435.
 Gulásztra 435.
 Guliba 188.
 Gulya 40 (Pb.), 404.
 Gulyabarom 405.
 Gulyába veretni 405.
 Gulyabeli marha 405.
 Gulya-járás 269.
 Gulyakút 291.
 Gulyarovás 128.
 Gulyás 18, 19, 154, 169.
 Gulyásdézsa 291.
 Gulyáskunyhó 188.
 Gulyás pásztori 212.
 Gulyástanya 188.
 Gulyatehén 405.
 Gulyi fa 188.
 Gumós-lednek 677.
 Gúnár 650.
 Gunárnyakú 310.
 Gunarózás 258.
 Gunczi 637.
 Gunoiu 704.
 Gúnya 212.
 Gunyacz 213.
 Gúnyajuhász 505.
 Gúnyapad 188.
 Gúnyaszárító 188.
 Gunyhó 188.
 Gura bunariului 291.
 Gurászka 435.
 Gurászta 436, 706.
 Gurásztatej 436.
 Gurásztra 436.
 Gurda 188.
 Gurdé 677.
 Gurdon 188.
 Gurgula 213.
 Gurgustum 188.
 Gurgyal 188.
 Gurgyecz 188.
 Gurgyesz 188.
 Gurgyi 188.
 Gurnyó 188.
 Gusa 505.
 Gusba 71, 232.
 Gusztátalan 690.
 Gusztony 142.
 Gusztustalan 689.
 Gutyesz 188.
 Guvat 650.
 Gúzs 113, 197, 232.
 Gúzsadt 232.
 Gúzsba 71, 74, 80, 83, 232, 704.
 Guzsbafa 71, 80.
 Guzsba karja 71.
 Guzsbavas 71.
 Guzsolt marha 405.
 Gübü-butyikos 720.
 Gübülük-jegelő 720.
 Gübürúd 720.
 Gübü tákos 720.
 Gülüszömű 405.
 Gűdből 404, 405.
 Gürüezi 227.
 Gwba 212.
 Gworda 188.
 Gwربول 136.
 Gwrdal 188.
 Gyabokor 677.
 Gyaka 71, 269.
 Gyakás 456.
 Gyalázka 722.
 Gyalogbab 677.
 Gyalogföld 269
 Gyalogkócsag 650, 660.
 Gyalogornó 720.
 Gyalogsári 188.
 Gyalogszánkó 720.
 Gyalogszék 188, 213, 229, 232.
 Gyalog szer 155, 248.
 Gyalogszeres 155.
 Gyalogtápló 720.
 Gyalom 720.
 Gyámol 71.
 Gyámolok 291.
 Gyanuba esett 689.
 Gyapjú 213, 505.
 Gyapjúkosz 580.
 Gyapjúosztályozás 525.
 Gyapywpataka 505.
 Gyékény 213, 677, 720.
 Gyékényes 713, 720.
 Gyékényláp 720.
 Gyékénymadzag 720.
 Gyékénynyaláb 720.
 Gyékénypóta 720.
 Gyel 720.
 Gyeles 15, 505.
 Gyelpóta 720.
 Gyémes-kút 291.
 Gyengemalacz 550.
 Gyengénszűrő 677.
 Gyeplau 704.
 Gyepléj 705.
 Gyeplő 111, 720.
 Gyeplős 85, 106, 107, 108, 109, 310.
 Gyeplős lovak 107.
 Gyeplővonó 720.
 Gyeplőtartó 91.
 Gyeppenz 269.
 Gyepszél 269.
 Gyepű 189, 269, 505, 637, 677.
 Gyerejide! 594.
 Gyér marha 405.
 Gyermekek 505.
 Gyermekek ló 310.
 Gyermekepítés 155.
 Gyermeklánc 677.
 Gyermeklő 311.
 Gyermektinó 405.
 Gyertyánfa 667.
 Gyertyás 456.
 Gyeszno 550.
 Gyesznoádi 546.
 Gyík 260.
 Gyilán 253, 404.
 Gyilok 311, 405.
 Gyilokba lépni 405.
 Gyisznaó 550.
 Gyiszno 550.
 Gyochfenek 213.
 Gyolcs 213.
 Gyopár 677.
 Gyorsan futó ló 311.
 Gyorsan levél viselő 311.
 Gyósa kecske 539.
 Gyóta 269.
 Gyóktet 311.
 Gyöngédség 27.
 Gyöngyvér 650, 660.
 Gyöpszim 269.
 Gyuha 91, 248.
 Gyujtószálla 213.
 Gyukszél 633.
 Gyurkafa 667.
 Gyűjtők 53.
 Gyülekezet 405.
 Gyülekezet-gazda 155.
 Gyümölcsény 667.
 Gyűrűceszár 213.
 Gyűrűcske 667.
 Gyűrűtetem 261, 334.
 Gyű te 113.
 Gyznoh 546.
 Gyznowl 183.
 Gyznoufertes 545.
 Gyznoukwth 546.
 Gyznouofew 183.
 Gyznowfyrtes 546.
Habaró 311.
 Habena 246.
 Habókál 311.
 Habókol 311.
 Habval 720.
 Habzó Balaton 720.
 Háceez! 571.
 Hadakuta 626.
 Hadak útja 626.
 Hadaró 221.
 Hadarótelke 221
 Hadigykény 677.
 Haematopota pluvialis L 636.
 Hág 258, 311.
 Hágatás 258.
 Hágatni 258, 311.
 Hágatódészka 181, 189.
 Hagau 705.
 Hágcsó 71, 91.
 Hágó 189.
 Hágómén 311.
 Hágyszé 71.
 Hagyma 675.
 Hagymán 311.
 Hagymázat 260.
 Hahó 113.
 Háicer 705.
 Háitaz 705.
 Haitau 705.
 Haituesc 705.
 Háiza 705.
 Hajasbot 213.
 Hajastelepi 650, 660.
 Hajbókol 311.
 Hájbókol 311.
 Hájcz! 124.
 Hájcz-nye! 124.
 Hajdina 677.
 Hajdú 155.
 Hajintóbot 213.
 Hajitóbot 213.
 Hajitófa 213.
 Haj ki! 124.
 Hajkorászni 550.
 Hajla 248.
 Hajlák 71.
 Hajlok 91.
 Hajmá 705.
 Haj-na! 124.
 Hajnaliesillag 627
 Hajnaliesillag 627.

Hajnali kurjantás 405.
 Hajok 128.
 Hajs (l) 124, 388, 405.
 Hajszás 107, 108, 123, 124, 388, 405.
 Hajszás lánczos 107.
 Hajszás-lógós 110.
 Hajszásnyila 91.
 Hajszolható 107.
 Hajszolni 248.
 Hajszos 124, 269.
 Hajtani 248, 405.
 Hajtás 88, 91.
 Hajtó 155, 720.
 Hajtócézédula 155.
 Hajtó ember 155.
 Hajtogató 155.
 Hajtópénz 156, 269.
 Hajtós 311, 405.
 Hajts! 720.
 Hajzás 189.
 Hakk! 406.
 Hálás 189.
 Hálástau 705.
 Halászat 6, 57, 58, 711.
 Halászká 650, 660.
 Halászegény 721.
 Halászó víz 721.
 Halászpéter 650, 660.
 Halásztanya 721.
 Halásztömlőcz 721.
 Hálalni 406.
 Hálaltóállás 178, 189.
 Haláú 701, 705.
 Halcsér 721.
 Halesz 269.
 Halfarkas 650, 660.
 Halfogó horog 721.
 Halgass 17.
 Halhasító kunyhó 721.
 Halhé 269.
 Halk 116.
 Halkad 116.
 Halkapó 650, 660.
 Halkaptató 650, 660.
 Halkos 721.
 Hallgass 18.
 Hallode 17.
 Hallomást vallani 156.
 Hal nevek 720—721.
 Hálógatni 270.
 Halok 406.
 Hálókövek 721.
 Halokra lépik 406.

Halom 270.
 Hálózánkó 721.
 Hálózárny 721.
 Halovány 721.
 Hálóvék 721.
 Hálózsák 721.
 Halpikkelyes fölyhő 633.
 Halszer 721.
 Haltartó kas 721.
 Hal testrészek 721.
 Halvenni 722.
 Hám 111, 705.
 Hamargatni 156.
 Hamarja 311.
 Hámfa 91, 93, 107, 113.
 Hamfá 705.
 Hámfakarika 91.
 Hámfapánt 91.
 Hamfau 705.
 Hammas 444.
 Hammosruca 650, 660.
 Hámol 311.
 Hámos 19.
 Hámosló 311.
 Hámos ökör 406.
 Hamoth 312.
 Hámoz 311.
 Hámotfkarika 91.
 Hámotütáska 91.
 Hamúszőrű eb 592.
 Hamut 312.
 Hamuth 312.
 Hamvas 189, 444.
 Hamvasfakó 342, 343.
 Hamvasvércse 650.
 Hamwth 312.
 Han 415.
 Handgrof 156.
 Handóka 227.
 Hangarék 291.
 Hangelemek 126.
 Hangok 254.
 Hangszer 143.
 Hankalék 291.
 Hankalékos kút 291.
 Hankalik 292.
 Hänkálik 292.
 Hänkálík 292.
 Hänkódni 550.
 Hant 91.
 Hantos 156.
 Hanyosöz 156.
 Happortat 312.
 Hapsa 406.

Hapsába felvonni 406.
 Hapsába ütni 406.
 Hara 312.
 Háráb 92.
 Harab még te! 594.
 Harang 213.
 Harangláb 678.
 Harangos 213, 312, 406.
 Harangos örű 505.
 Harangos tehén 406.
 Harangos tinó 406.
 Harangozni 312.
 Harántsip 144.
 Haraszt 270, 667.
 Harasztot legelni 270.
 Haresasüllő 722.
 Haresázó szigony 722.
 Haricska 678, 705.
 Haris 650, 660.
 Harkály 650, 660.
 Harkán 650, 660.
 Harmadfi 312, 406.
 Harmadfüves 156, 308, 312.
 Harmadfy tulyok 403.
 Harmadik bujtár 169.
 Harmancsik 681.
 Hármasfogat 107.
 Hármas galandféreg 580.
 Hármaslevelű csillag 627.
 Hármas szekérfogat 110.
 Harmatkása 678.
 Harmattartófi 678.
 Harog 292.
 Háromágú 358.
 Háromágú szigony 722.
 Háromélű sás 678.
 Háromfertálytej 531.
 Háromfogató taliga 110.
 Háromfü kancza 312.
 Háromfü marha 406.
 Háromkaszás 627.
 Háromszarvú birka 505.
 Háros 156.
 Harsa 722.
 Hársfa 668.
 Harukály 650.
 Hasán tekeres 227.

Hasas 312.
 Hasas tehén 406.
 Hasfájás 492.
 Hashártyagyulladás 260.
 Hasi 221, 505.
 Hasi bárány 505.
 Hasitóra szánt hal 722.
 Hasított (fü) 525, 550.
 Hasított füllő 406.
 Hasított rovás 129.
 Háska 71.
 Háskaugró 586.
 Háskó 71.
 Hasló 92.
 Hasló láncz 114.
 Hasmenés 260.
 Hasovány 189.
 Hasrágás 260.
 Hasznos barom 406.
 Haszon (tehén) 436.
 Hát 270, 312, 722.
 Hatágú szigony 722.
 Hátalni 577.
 Határ 71, 505.
 Határbíró 156.
 Határgyepű 270.
 Határszabadtás 270.
 Határvetés 270.
 Hátas 312.
 Hátashely 270.
 Hátasló 312.
 Hataslúv 312.
 Hátibőr 213.
 Hati gyékény 678.
 Hátí teher 156.
 Hatló 270.
 Hatlóláncz 107.
 Hátos 156.
 Hatos fogat 107, 110.
 Hátra csákó 456.
 Hátrafordult szarvú kék 456.
 Hátrahegyes 456.
 Hátralépő ló 312.
 Hátrapörge 456.
 Hátság 270.
 Hátsóágas 92.
 Hátsó csatlás 92.
 Hátsó tengely 113.
 Hát suba 213.
 Hatszögletű sátor 189.
 Hattyú 628, 650, 660.
 Hattyúfehér 444.
 Hátulsó alj 92.
 Hátulsó csatlás 92.

Hátulsó csín 87.	Héj ne hé! vaj ne! bri bri! 538.	Heveder 16, 107, 114, 292, 313.	Hirnyókázni (a tej) 436.
Hátulsó fűrhécz 91.	Helbőséteni 156.	Hevederpénz 137, 505.	Hirundo rustica L. 648, 649, 658, 659, 660, 664.
Hátul vetni 525.	Helianthemum 679.	Hever 313.	Hiszbeli ökör 388.
Havasi kürt 144.	Helianthus annuus 685.	Heverőfalka 14.	Hit és valóság 5.
Haydo 155.	Helleborus niger 678.	Heverőkutya 593.	Hitlés 157.
Hayto 155.	Helyös embör 156.	Heverő ló 313, 407.	Hitt te! 538.
Ház 71.	Hemerocollis 684.	Heverő morha 406.	Hittyes 107.
Ház bütiije 71.	Henczegés 26.	Heverő ökör 407.	Hittyesre fogott né- gyes 107.
Házépítő kaláka 72.	Hendzsér 156.	Hevertető 189.	Hitvány 407.
Ház és szérüje 56, 114.	Hentaller Lajos 55.	Heves-puszta 270.	Hiú 189.
Ház és tája 56, 65.	Hentéler 156.	Heydo 155.	Hiú gerenda 66.
Házikó 71.	Hentellér 156, 551.	Heyto 155.	Hiugrendázat 72.
Házköz marha 406.	Hentelni 551.	Hi 71.	Hizbali 388, 407.
Házörzö eb 586.	Hentellő 551.	Hibás ló 313.	Hizbali 388, 407.
Ház-szarvazat 71.	Hentes 156, 551.	Hibátlan ló 313.	Hizláló 407, 551.
Hazy baranber 495.	Hentesszer 157.	Híd 189.	Hizló disztó 551.
Héba 189.	Hé nye! 126.	Hidas 189, 270.	Hizló ől 190.
Heccs! 572.	Heracleum Sphondy- lium L. 681.	Hidí vásár 689.	Hizó 190, 551.
Heccs el! 572.	Heregni 586.	Hidlás 71, 189.	Hizó disznó 551.
Héccs el nye! 571.	Herélés 406, 551.	Hidlós 157.	Hizó pajta 190.
Heccs ki! 572.	Herélni 551, 668.	Hidő 157.	Hó! 113, 119, 124, 313.
Heccs ki ne! 572.	Herélő 551.	Hidős 157.	Hód 344, 722.
Heccz! heccs! 572.	Herélt 312.	Hi elé nye! 125.	Hoda 705.
Heccz! 572.	Herélt berbécs 505.	Hi, hi elé-csá! 127.	Hodá 705.
Heccsé huj! 572.	Herélt disznó 551.	Hij 71.	Hodaia 705.
Heccsko 92.	Herélt kocza 551.	Hijad-nyé! 594.	Hodáj 270, 705.
Hector 17.	Herélt kos 505.	Hiju 71.	Hodály 190.
Hecz 406.	Herélt ló 312.	Hikk! 125, 407.	Hódás csókaszemű 340.
Hecz bé! 572.	Herélt lú 312.	Hik meg! 125.	Hódás deres herélt 344.
Hecz bé ne! 572.	Herélyt 312.	Hilajtó 71.	Hódaskesely 346.
Heczze bé! 572.	Heresele 705.	Hiliptolni 586.	Hódás pejlo 344.
Heczze ki! 572.	Héreste 551.	Hím 313, 586.	Hódéra-csára! 125.
Heczi huj! 572.	Hereth ló 312.	Hímantopus himan- topus L. 650, 656, 660.	Hoderkutya 586.
Hez ki! hez ki! 572.	Hérgas 456.	Hím-disznó 551.	Hódikó 678.
Heczki te! 572.	Herge 456.	Hímes 344.	Hódos 344, 444, 521.
Hedera L. 673.	Hergely 312.	Hím ló 313.	Hódoskesely 346.
Hedin Sven 3.	Hérgia 313.	Himpók 313.	Hódosodni 444.
Hegedöss 650.	Heril 551.	Himpókos 313.	Hof 407.
Hegedűnyakú 406.	Hérká 650.	Hímfinó 407.	Hógat 313.
Hegy 221.	Herkály 650, 660.	Hím tulok 407, 426.	Hóggat 313.
Hegybiró 156.	Hérvány 650.	Hinár 678.	Hó-ha! 125.
Hegyes 16, 456.	Hermelin pej 344.	Hinár ökör 407.	Hó-ide! 125.
Hegyesfarkú féreg 578.	Herregni 255, 586.	Hinnogoni 313.	Hóide ne! 125.
Hegyesfüllő üstökös ló 312.	Herr 593.	Hintázó 313.	Hoj-ki-boczi-te! 126.
Hegyesre fogott 110.	Hertelen álló ló 313.	Hintó 102.	Hojs hid' is kajlač! 125.
Hehn Viktor 16.	Herült borjú 407.	Hintyó 92.	Hojsz-csali-bokros! 126.
Héja 650, 660.	Heszekusza 213.	Hippobosca equina Latr. 642.	Hóka 313, 344, 444, 539.
Héjafü 678.	Hétágú szigony 722.	Hippocrene 296.	Hókakesely 344, 346.
Héjakút 678.	Hétaló 92.	Hippos 397.	
Héja vércse veres 344.	Hetes fogat 107, 110.	Hiriba 705.	
Héjafü 678.	Hetevény 627.		
Héj né! bride-ne! 538.	Hét pöttös böde 637.		
	Hévar 270.		

Hókaorrú 344.	Horgas in 314, 407.	Hruda 695.	Hücces! csi ne! 572.
Hókás 344.	Horgas inű kékszöke 407.	H's ne! 125.	Hücces ki! 572.
Hók ide ne! 125.	Horgas röt 457.	Hucsi 314.	Hücces ki ne! 572.
Hokk! 125.	Horgas szöke 457.	Hucs ki! 572.	Hücs! 572.
Hókoñ 136.	Horgas szarvú 457.	Hudó! 594.	Hücs ki! 572, 573.
Hókony 136, 689.	Horgászat 722.	Hugy 627.	Hücs ki ne! 572.
Holeus lanatus L. 675.	Horgolni 586.	Húgykórság 260.	Hücs ki te! 573.
Hold 344, 625, 627.	Horgos 407.	Huhu 408.	Hükköl 314.
Holdas 344, 444.	Horgos fejsze 136.	Huj bé! 572.	Hükköltetni 314, 408.
Hold udvara 634.	Horh 271.	Huj bé te! 572.	Hükkötet 314.
Holla 157.	Horkan 255, 314.	Hujde! 125.	Hükköltetés 125.
Holló 345, 650, 660.	Horog 214, 271, 292, 722.	Hujde nye! 125.	Hül-ajtó 69, 72.
Hollófekeke 343, 344.	Horogfa 181, 190.	Húj, húj ki! 574.	Hülü 650.
Holttetem 261, 313, 334.	Horoghal 722.	Hujj el nye! 572.	Hü misz të! 574.
Hólyag 65.	Horogpénz 722.	Hujj! hujj! 572.	Hü ne! 573.
Hólyagféreg 260, 580.	Horpacs 407, 551.	Hujjogadni 248.	Hü ne! nye he! 573.
Hólyagosszemű ökör 407.	Horpacz 408, 551.	Huj ki ne! 572.	Hürgész 92.
Homáj 444.	Horpasz 248, 314,	Huj ki né! 572.	Hütő 157, 238.
Homály 407, 444, 564, 592.	Horth 586.	Huj ki, nye! 572.	Hütőkákó 232.
Homályosszöke 444.	Hortobágy 271.	Húj ne! 572.	Hüttyenteni 505.
Homálysín 253.	Hortyan 255.	Húj nye! 572.	Hütykösbót 213.
Homálytulok 444.	Horváth Ignác 8, 54.	Hullaj 505.	Hütyfi 408, 586.
Hó me! 125.	Hosszifuruglya 144.	Humég! 125.	Hütyü kutya 505, 586.
Hó meg ide! 125.	Hosszú fürgetűfi 92.	Hümég! 125.	Hüvejkelni 436.
Hó meg ide nye! 125.	Hosszú gyepelőre hajtvá 109.	Humni 157.	Hüvelyk 314.
Ho mellé! 125.	Hosszú pófájú 408.	Humulus lupulus L. 680.	Hüvelypók 261.
Hó mellé 119.	Hosszú szél 722.	Hunyal 248.	Hüvetér 157.
Homlok 313.	Hosszúsörű marha 440.	Húnyor 678.	Hwsti 315.
Homlokdeszka 92.	Hosszú rovás 129.	Húnyorfű 678.	Hydas 189.
Homojogni 551.	Hóstát 271.	Hurba 190.	Hydnum repandum 677.
Homok 270.	Hosz! 125.	Hurda! 538.	Hydrocharis 672.
Homoki seprő 678.	Hó vissza nye! 125.	Hurda ne! 538.	Hydrochelidon nigra L. 647, 654, 655, 659, 662, 663.
Homoki tyúk 650, 660.	Hóznad nye! 125.	Hurigan 505.	Hymlo 313.
Homokkorsó 238.	Hozó 157.	Hurka 18.	Hyosciamus niger L. 672.
Homokkűsz 722.	Hozzá! 157.	Húrosmadár 650.	Hypoderma bovis 391, 636, 637, 639, 673.
Homokság 270.	Höcze nye! 572.	Húrosrigó 650, 660.	
Homokzátony 270.	Högy 271.	Huruba 180, 190, 705.	
Homolya 531.	Högyi 221.	Hurubá 705.	
Honti goróf 157.	Hőjcz! 124.	Husáng 213.	
Hópej 345.	Hőjköl 314.	Husa te! 572.	
Hóperecz 92.	Hők! 125.	Husatlan 408.	
Hopmoringon szurkolás 129.	Hőke 345, 445.	Husos kóbász 227.	
Hoppász 586.	Hők me! 125.	Huszitni 586.	
Hopsa 407.	Hők még nye! 125.	Hutám utána! 572.	
Hopsába ütni 407.	Hőkölni 314, 408.	Húzalom 314.	
Horag 722.	Hököltetni 314, 408.	Húzás 722, 728.	
Hordeum Gussoneanum Parl. 675.	Hők te hők! 125.	Húzófa 729.	
Hördő-rájtoja 72.	Hőle 678.	Húzókarika 722.	
Horgas 457.	Hőlye 678.	Húzókötel 722.	
	Hörgni 546.	Húzólégény 722.	
	Hriba 705.	Húzólík 722.	
	Hribá 705.	Húzószak 722.	
	Hrob 705.	Húzótarasoly 92.	
		Hü be! 572.	

- Igabéfa 119.
 Igabéfaszeg 119.
 Iga és befogás 117.
 Igafa 120.
 Igaósofa 119.
 Igaş 705.
 Igásló 314.
 Igás ökör 408.
 Igásszekér 92.
 Igazítani 157.
 Igazságlevél 157.
 Igen 689.
 Igetés 314.
 Iglieze 678.
 Ih 15, 506.
 Ih 506.
 Iha 92.
 Iharfa 668.
 Ihasz 506.
 Ihász 19, 157, 506.
 Ihaszkutya 586.
 Ihkút 506, 507.
 Ihkuth 507.
 Ihoeska 15, 509.
 Ih sait 531.
 Iizék 408.
 Iker 408.
 Ikerbokor 678.
 Ilex aquifolium Lath. 669.
 Illangatni 142.
 Illangatnyi 142.
 Illanka 142.
 Illankázni 142.
 Illonkázni 142.
 Imádkozni (lóval) 314.
 Ime 579.
 Imé 637.
 Imeg 213.
 Imej 579.
 Iměj 579.
 Iměj 579.
 Imelő tehén 408.
 Imely 579, 637.
 Imély 637.
 Imeshold 271.
 Imola 271.
 Imó 637.
 Impók 314.
 Imyla 271.
 In 92, 314.
 *In 248.
 Inas 723.
 Ine 431.
 Infans lactens 246.
 Infunibulum 74.
 Ingó-bingó 408.
 Ingólap 736.
 Ing váltáság 213.
 Inđh 431.
 Inpók 261, 314.
 Inpókosodás 314.
 Interезen 705.
 Interkapor 157.
 Intés 157.
 Intortus 458.
 Inyezni 408.
 Inzellér pózna 627.
 Iratos szolga 157.
 Irált 227.
 Irdos-birdos sajt 531.
 Irha 506, 539.
 Irhá 705.
 Irhássuba 213.
 Iringa 142.
 Iringálni 142.
 Iringolni 142.
 Irintani 142, 143.
 Iris pseudacorus L. 683.
 Iró 436.
 Irodalmi források 54.
 Iromba 254, 451.
 Iromba-járású 314.
 Iromba menő 314.
 Iromlani 314.
 Ironga 141.
 Irongálni 142.
 Irontani 142.
 Irengetni 506.
 Irtás 271.
 Irtókapa 136.
 Irtványos 271.
 Iskája 72.
 Ismeret 57, 624.
 Isnéf 650, 660.
 Ispán 158.
 Isparácз 72.
 Ispiláng 678.
 Ispitályos 506.
 Ispót 136.
 Iştaläu 190.
 Istallo 190.
 Istálló 72, 181, 190, 408.
 Istállólégy 579.
 Istálló odva 72.
 Istállóperje 72, 78.
 Istáló 72.
 Istáló odva 72.
 Istenfa 678.
 Isten kalácsa 627.
 Isten lova 637.
 Istenácska 678.
 Istiglinez 650.
 Istina 704.
 Istiná 704.
 Istrang 705.
 Iszák 180, 213, 238.
 Iszalgat 678.
 Iszánk 142.
 Iszánkodni 142.
 Iszánkodóbot 142.
 Iszeó 408, 432.
 Iszew 432.
 Iszik 258.
 Iszkes hely 271.
 Iszki! 594.
 Iszling 190.
 Iszparing 358.
 Isztina 190.
 Isztringálni 506.
 Isztronga 190, 506.
 Isztronga-lik-lábú 158.
 Isztrongálni 506.
 Isztrongázott juh 506.
 Isztrunga 506.
 Itató fék 314.
 Itató tanya 190.
 Itato tonia 190.
 Itató válú 242, 243.
 Itakra tanítottab 586.
 Itó 271.
 Ittas 689.
 Ituuh 271.
 Iva-fa 668.
 Ivat 723.
 Ivik 258.
 Ivó harang 214, 239.
 Ivóka 239.
 Ivókolomp 239.
 Ivós 552.
 Ivó tülök 214.
 Iwat 723.
 Iwtwl 507.
 Ixodes ricinus L. 637, 638, 641.
 Izabella 345.
 Ize 432.
 Íze 432.
 Izék 408.
 Izékedni 408.
 Izékelés 408.
 Izelyiék 408.
 Izik 190, 408.
 Izik 408.
 Izink 409.
 Izlék 409.
 Izó 432.
 Izo tyno 432.
 Iztina 190.
 Iz-viz 314.
 Izzasztó bűr 16.
 Izzék 409.
 Jágerfa 668.
 Jákob botja 627.
 Jalowica 697.
 Jámbor 248.
 Jámborfa 668.
 Jancsika szekere 627.
 Járás 271.
 Járatni 248.
 Jarem 119.
 Jargaló 158.
 Jargaló pénz 248.
 Jargalo pynz 248.
 Jarimú 119.
 Jarka 15.
 Järmazni 409.
 Järmolt 409.
 Järmos 19, 409.
 Järmos ökör 409.
 Járni 248.
 Járócsillag 627.
 Járom 119, 292, 535.
 Járomalja 120.
 Járó marha 409.
 Járombélfa 118.
 Járomdércze 120.
 Jaromfa 120.
 Járomfej 120.
 Járomfő 120.
 Járomiv 120.
 Járompáeza 72, 119, 120, 535.
 Járom részei 120.
 Járomszög 120.
 Járomszög 120.
 Járomszög 121.
 Járom-tézsza 120, 122, 292.
 Jároművek és részek 85.
 Jártást 248.
 Jártatni 248, 314.
 Jártatóin 723.
 Jász eső 634.
 Jászfenyő 668.
 Jászhely 271.
 Jászó 190.
 Jászol 72, 181, 190.
 Jászolygát 723.
 Jászu 191.
 Játszik 315.
 Jávor 668.
 Jazi 723.
 Jazolý 72.
 Jazolý karo 72.
 Jégbirbiz 723.
 Jegenye 668.
 Jégerfa 668.
 Jeges 445.

Jegeskácsa 651, 660.	Juhász 19, 40 (Pb.), 158, 169, 507.	Juhporos 271, 509, 689.	Kaczabáj 18.
Jegeskér 651, 660.	Juhászat 507.	Juhpöcsik 637.	Kaczabány 17.
Jegesruca 651, 660.	Juhászati eszközök 214.	Juhsajt 531.	Kaczagni 689.
Jegező eszteke 723.	Juhászbalta 136.	Juh sorrend 14, 507.	Kaczér 136.
Jegezni 723.	Juhászbót 627.	Juhszalag 678.	Kaczifántos 159.
Jégfű 651, 660.	Juhászcezh 158.	Juhszállás 191.	Kaczola 315.
Jégmadár 651, 661.	Juhászdél 508.	Juhszél 509. 634.	Kaczola ló 315.
Jégpatkó 736.	Juhászdézsma 158.	Juhszéle 509.	Kaczor 139, 637, 723.
Jegy 358, 506, 525.	Juhászeb 586.	Juhszín 191.	Kada Elek 55.
Jegy birka 506.	Juhászebéd 508.	Juh szótára 493.	Kaff 255.
Jegy-fa 668.	Juhász hajnal 631.	Juh szőre 521.	Kaffanni 723.
Jegyváltás 158.	Juhász kampó 214.	Juh tej — egy 531.	Kaffantani 552, 586.
Jel 409.	Juhászkarám 191.	Juhtej termékei 526.	Kaffogatni 587.
Jeladás 631.	Juhászkomondor 586.	Juh-test 509.	Kaffogni 255, 587.
Jelek (Rövidítések) 59.	Juhászkunyhó 508.	Juh testrészei 493.	Kaforka 239.
Jelölő fejsze 723.	Juhászkutya 586	Juhtető 580.	Kahol 255.
Jenige 651.	Juhászodni 508.	Juhtűró 531.	Kaiba 191.
Jerke 15, 506.	Juhászrendek 158.	Juh után való — egy 531,	Kajba 191.
Jérke 506.	Juhászszabadalom 158.	Juhvaj 531.	Kájha 72.
Jerkeapáca 506.	Juhászszervezet 158.	Juhvizsga 531.	Kajiba 191.
Jerkebárány 14, 506.	Juhásztatni 158, 508.	Juk 689.	Kajla 16, 19, 457.
Jerketoklyó 506.	Juhbetegségek 260.	Juna 668.	Kajla tehén 457.
Jeszés 17.	Juhbögöly 580.	Juncus effusus 679, 685.	Kajla verhenyős ökör 457.
Jeszke 315.	Juhbőr 508.	Junet 430.	Kajlós 457.
Jintitű 711.	Juh-czincézár 158.	Juniperus communis L. 669.	Kajlós-kőnya 457.
Jintuialá 711.	Juhfajták 508.	Jup 705.	Kajmó 214.
Jireblá 705.	Juhfalka 508.	Jupitér 723.	Kajsza 19, 457.
Jobagio campestris 158.	Juhfej 508.	Jurt 191, 199.	Kajszás ökör 409.
Jobbágytélek 271.	Juhhányás 508.	Jus 409.	Kajtár marha 409.
Jobbkéz felől való 315.	Juhhimlő 260.	Júszemű 509.	Kajtatni 409.
Jó futó ló 315.	Juhhodály 509.	Jwh szallas 191.	Kajtor 19, 271.
Jó fiú 684, 686.	Juhhús 509.	K aarth 239.	Kája 679.
Joh 88, 102.	Juhkarám 191.	Kaba 651, 661.	Kakasolódik 258.
Johó 15, 506.	Juhkergekórság 580.	Kabala 72, 114, 315.	Kakasszög 116.
Johók 15.	Juhkor szerint 507.	Kabala ló 315.	Kakasszög 116.
Jó-ja 436.	Juhkosár 509.	Kabalalik 315.	Kakastülő 72, 181, 191.
Jólépő 315.	Juhkullancs 580.	Kabarcz 635.	Kákics 679.
Jó lőtartó 315.	Juhlegeltetés 509.	Kábaság 260, 509.	Kakó 72.
Jól tejel 409.	Juh nevek 522, 523, 699.	Kabát 17.	Kákó 214, 232.
Jós 158.	Juhnáj 509.	Kabla 315.	Kakuk 651, 661.
Josag 409, 705.	Juhníró olló 214.	Kabo 292.	Kal 705.
Jószág 38 (Pb.), 56, 243, 409, 689.	Juhocska 15, 509.	Kabola 116.	Kalabina 116, 191.
Jószágos 158.	Juhoda 191.	Kabolaút 271.	Kalács 18.
Jovit 248.	Juhok 509.	Kabola vezér 315.	Kalafinta 214.
József János 53.	Juhoknak számok 509.	Kacs 19.	Kaláha 679.
József Mihály 53.	Juhól 191.	Kacsálódni 409.	Kaláka 72, 703.
Ju 92, 506.	Juhos 19, 158.	Kacsiba 315.	Kalakány 679.
Jugum 119.	Juhos gazda 159.	Kácsing 689.	Kalakányláp 723.
Juh 15, 40 (Pb.), 57, 92, 102, 493, 506.	Juhoz! 594.	Kacskarimó 689.	Kalakócs 679.
Juha 92.	Juhoz ki né! 594.	Kacsokab 679.	Kalakócs 679.
Juhádzik 507.	Juhoz ki te! 594.	Kacsmani 159.	Kalán 531, 723.
Juhafa 102.	Juh-pásztor 159.	Kacsulia 539.	Kaláncsörri rucza 651, 661.
Juhakol 191, 507.			Kalánfü 679.

Kálánlopó 679.	Kanászszervezet 159.	Kanverő 19.	Káratkatna 651, 661.
Kalános 214.	Kanecsal 457.	Kánya 651, 661.	Káratkatona 651.
Kalántartó 214	Kancsika 221.	Kánya cseresznye 668.	Karám 192.
Kalézó 409.	Kanesó 239, 552.	Kanyargatni 142.	Karám részei 192.
Kalézolni 214.	Kancsolni 258.	Kanyarítani 410.	Karán 192.
Kaliba 72, 191, 705.	Kaneza 35 (Pb.), 315.	Kanyi 552.	Kárban kapni 248.
Kalicza 723.	Kanczabetyár 689.	Kanza 552.	Karczéz 181, 192, 221.
Kaliczka 723.	Kanczabetyár 689.	Kanzsi 552.	Karczél 192.
Kalina 679.	Kancza-birka 509.	Kanzsír 552.	Karé 92, 93.
Kalineza 679.	Kancza borjú 315, 409.	Kapa 136, 723.	Karé menni 316.
Kalinka 679.	Kanczabőr 315.	Kápa 16.	Kárgya 724.
Kalitka 723.	Kanczaesikó 316, 576.	Kapácska 136.	Karikabuga 457.
Kallanytyú 292.	Kanczacsikó 316, 576.	Kapa fejsze 136.	Karikás 221, 222, 223.
Kalló 139.	Kanczacsitkó 316.	Kapafog 308, 316, 410.	Karikás marokvas 93.
Kalobálni 248.	Kanczakölyök 587.	Kapafok 136.	Karikásmester 316.
Kaloda 72.	Kanczaló 316.	Kapaháló 723.	Karikásostor 221.
Kalodafa 191.	Kanczaménes 316.	Kapálódzik 316.	Karika szarvú 458.
Kálomista varjú 651, 661.	Kanczaoldal 92.	Kapanyél 136.	Karikázni 552.
Kálvinista varjú 651.	Kanczaszamár 576.	Kaparni 410.	Karingó 689.
Kalyba 191.	Kanczatinó 409, 427.	Kaparóféreg 582.	Kárlátni 159.
Kályha 73.	Kanczavehem 316.	Kapatás 597.	Kármentő 239, 587.
Kályha-fa 73.	Kanczavejsze 723.	Kapeza 316.	Karó 73, 197.
Kam 552.	Kandér 239.	Kapczabetyár 689.	Karócska 73.
Kamasz 587.	Kandi 73, 191.	Kapczás 316, 345.	Károgó 73.
Kamfarú ló 315.	Kandisznó 552.	Kapczás kesely 346.	Karój 651.
Kamó 191.	Kandsi 552.	Kapinya 239.	Karóleütés 272.
Kampó 214.	Kanezetes 227.	Kapocs 724.	Káromkodás 160.
Kampocz 679.	Kanfáros 191.	Káposztahaszt 679.	Káromlás 33.
Kamsa 552.	Kanfarú 191, 316, 409.	Kappagtató 724.	Karosszék 214.
Kamsi 552.	Kangyékény 679.	Kappan 159, 651.	Karószarvú 458.
Kámva 292.	Kanheriló 552.	Kappan-tanya 192.	Kárpa 80.
Kámváskút 292.	Kankalék 292.	Kappogni 554.	Karren 93.
Kámvo 292.	Kankalékos 292.	Kapra 706.	Karszif 15, 221, 222.
Kámzsa 552.	Kankalét 292.	Kapsza 239.	Kárt 239.
Kán 15, 42 (Pb.), 552, 587.	Kankalik 214, 293.	Kapta 316.	Kártélyozó 159.
Kán 552.	Kankalin 293.	Kaptás 316.	Karth 239.
Kánalas 227.	Kankaréb 293.	Kaptatetem 261, 316, 334.	Kártol 316.
Kanalasgém 651, 661.	Kankarékgém 293.	Kaptyil 15, 509.	Kártos 239.
Kanalas kacsá 651, 661.	Kankarik 293.	Kapu 73, 724.	Kártus 239.
Kanalas rucza 651.	Kankó 133.	Kapubábony 73.	Kártya 214, 239.
Kanálfi 679.	Kankócska 140.	Kapubáborny 73.	Kártyus 239.
Kanállópó 679.	Kankós rud 723.	Kapubálvány 73.	Karucza 93, 458, 706.
Kanálosgém 651, 661.	Kanlott ártán 552.	Kapubirság 272.	Kárva 293.
Kanáloskacsá 651.	Kan malacz 552.	Kapuczán 706.	Karvaj 651, 661.
Kanálosrucza 651, 661.	Kan nyáj 552.	Kapufa 73.	Kas 73, 706, 724.
Kanáltartó 180.	Kanonokvára 723.	Kapufélfá 73.	Kas 706.
Kanász 18, 159, 169.	Kanos 15, 18, 159, 552.	Kapulábfél 73.	Kása 227.
Kanászbalta 136.	Kános 552.	Kapurováspénz 272.	Kásafű 679.
Kanászbojtár 159.	Kanozni 552.	Kapusember 159.	Kásakaváró 214.
Kanászfattyú 159.	Kanta 139, 239, 637.	Kapuzába 73.	Kásás kóbász 227.
Kanászgyerek 159.	Kantár 112, 239.	Kapuzabé 73.	Kasfar 93.
Kanászkürt 144.	Kántár 706.	Karócska 73.	Kasika 679.
Kanászzodni 552.	Kantáros 159.	Karáfina 239.	Kasková 531.
	Kantáros borjú 410.	Karaj 272.	Káskaválé 531.
	Kánva 293.	Karakac 679.	Kasornya 239.
			Kastély 724.

Kasza 138, 139.	Káva 214, 293, 533.	Keczes ól 193.	Kék tarcsa kajla
Kasza alja 139.	Kaváró 215, 229.	Keczke 452.	446, 451.
Kasza allya 139.	Káváskút 293.	Kecz ki! 540.	Kékvarjú 651, 661.
Kaszab 553.	Kávatartó 534.	Kegyetlen 272.	Kékvércse 651, 661.
Kaszacsapás 272.	Kávé 18.	Kégyó 637.	Kelencs 69.
Kaszacsapó 19.	Kávébarna 445.	Kégyópásztor 637.	Kelenta 531.
Kaszafen 138.	Kavicsos homok 270,	Keh 260, 317.	Kelerráj 690.
Kaszafén 139.	272.	Kehe 317.	Kelés vögyi 105.
Kaszahógygya 627.	Kavillálni 410.	Kehecsomó 317.	Keleti szárnya 193.
Kaszahúgy 627.	Kavilla ökör 410.	Kehes 317.	Keleti szél 724, 726.
Kaszajég 139.	Kavillás 272.	Kehi 317.	Keleviz 728.
Kaszakú 139.	Kawaskút 293.	Kék 345, 445, 451.	Kelk 637.
Kaszakupü 139.	Kawlan 576.	Kék busa 445.	Kellán 509.
Kaszálás 140.	Kaza kw 139.	Kék, busás, csorbás	Kellány 15.
Kaszálni 139, 317,	Kazalas 140.	szarvú 445.	Kelni 410, 553.
410.	Kazalo penz 140.	Kék, esákoszarvú	Keltés 227.
Kaszáló 272.	Kazalya 139.	445.	Keltyš 227.
Kaszálópenz 140.	Kaza penz 140.	Kék, csonkás herélt	Kémencze pofája 73.
Kasza-mankó 140.	Kazapynz 140.	445.	Kemencze 73.
Kaszanyüg 679.	Kazári fecske 651,	Kékes 445, 451, 539.	Kemenczefa 73.
Kasza-orr 136.	661.	Kékesszörü 445.	Kemenczefej 74.
Kaszapénz 140.	Kaza vel zarlo 140.	Kékesszürke 445.	Kemenczeháló 724.
Kaszás 140, 625,	Kázlo 93.	Kékesszürkés 445.	Kemenczeláb 73.
627.	Kebel 724.	Kékfajta 410.	Kemencze mege 67,
Kaszás adó 140.	Kecez-nyel 594.	Kékforma, szöke,	74.
Kasza sarló 140.	Keche 724.	pörge 445.	Kemencze száda 83.
Kaszás csillag 627.	Kechehorga 724.	Kékgém 651, 661.	Kemencze tüzelőfa
Kaszás fecske 651,	Kechetelek 724.	Kékhegyes ökör,	73.
661	Kechkelab vasalás	ájosfüllű 445.	Kemény 74.
Kaszás ökör 410.	215.	Kékhomály 445.	Kemény 74.
Kaszasutu 139.	Keeske 41 (Pb.), 458.	Kékhomályos fekete	Keményszik 272.
Kaszatok 140.	Keeskeakol 192.	445.	Kemény tarhonya
Kaszatró 240.	Keeskefi 539.	Kék kajla 445.	227.
Kasziba 214.	Keeske hangelemei	Kék kalya 445.	Kenderfarkú fakó
Kászli 93.	540.	Kékküllő 651, 661.	341, 345.
Kasznár malacz 553.	Keeskeharapta fü	Kék ló 345.	Kenderfarkú vércse
Kászó 140.	679.	Kék ökör 446.	345.
Kászú 240, 531.	Keeskehegyes 458.	Kék pej 345.	Kenderike 651, 661.
Kaszúr 140, 724, 725.	Keeskelhús 539.	Kékség 690.	Kenderlopó kalácsa
Kászu-túró 531.	Keeskeistálló 193.	Kék söre 445.	495.
Kataliktya dagad 535.	Keeskeláb 215.	Kékszínű, kónya,	Kendermagos 446.
Katáng 679.	Keeskelábú 317.	kurta 446.	Kendermagos rucza
Katángkóró 679.	Keeskeméti Lapok	Kékszőke 445, 446.	651, 661.
Katlan 73, 83, 192,	24, 25.	Kékszőke, ájosfüllű	Kendő-lebeny 410.
232.	Keeskenevek 700.	446.	Kendős 564.
Katlandöfő 458.	Keeskepásztor 160.	Kékszőkés 445.	Kendőszeg 74.
Katlan száda 73.	Keeskerágító 680.	Kékszőke szörü	Kene 706.
Katlan szája 73.	Keeskerágó 680.	barna 446.	Kenesei szél 717.
Katlan támasztó 73.	Keeskerák 724.	Kékszőke villás-	Kenéz 160.
Katroc 73.	Keeskés 18, 19, 160,	szarvú 446.	Kengyel 15, 107, 724.
Katroc 192.	458.	Kékszörü 446.	Kengyelisz 16, 107.
Katrocstráglya 192.	Keeskeszarvú 458.	Kékszürke 345.	Kengyelvas 16, 210.
Kattankóró 679, 686.	Keeske szótára	Kékszürke, esákö	Kent bot 215.
Kattog 255.	539.	446.	Kéntelen csuszó 116.
Katyér 724.	Keeske szőre 539.	Kéktarcsa 446, 451.	Kenyeresgazda 160.
Kátyó 668.	Kécsula 539.	Kék, tarcsa babos	Kenyeres polcz 193.
Kátyós 637.	Kecz 193.	446, 451.	Kenyeres taliga 93,
Kátyú 272.	Kez 724.	Kék, tarcsa, daru-	103, 180, 193.
Katyus 214.	Keczel 587.	szörü 446, 451.	Kenyeretz 227.

Kenyérhajos 410.	Kergeteges 510.	Keserű lapú 680.	Kibirras 290.
Kenyérmag 437.	Kergeteges bárány 510.	Kés foka 136.	Kibitka 103.
Kenyérpócz 181.	Kergeteges juh 510.	Kesi fusz 346.	Kibitke 193.
Kenyérsor 160.	Kergeteg szürke 446.	Keskeny gyékény 680.	Kibolondulni 725.
Kényő 637.	Kergetni 410.	Kesleg marha 388, 411.	Kicike-kicike-gici-gici-gici! 127.
Kenyveres 446.	Kergülés 581.	Keslegni 388, 410.	Kicsapni 249, 317, 411.
Keoteo feyze 137.	Kerhó! 125.	Késlegni 94, 410, 411.	Kicsi csitkó 317.
Kepe 272.	Kerik-kéve 93.	Késség 215.	Kicsi ház 74.
Kepézni 140.	Keringeni 140.	Késtartó 180.	Kicsinálni 411.
Kerbel 96.	Keringős 510.	Késtető 317.	Kicsóvázás 272.
Kercekácsa 651, 661.	Kerítés 193, 724.	Késtkó 136.	Kicsóvázni 688.
Kerzerucza 651, 661.	Kerlán 15, 510.	Kesze 215.	Kiereszteni 411.
Kerdesni 410.	Kerlány 510.	Keszegháló 724.	Kiférgezni 411.
Kéreg 93.	Kernyácsa 553.	Keszi 637.	Kifiggő 249.
Kerékagy 93.	Kernyácsapénz 553.	Keszkenő 411.	Kifogás 317.
Kerek csip 410.	Kérő 160.	Keszedő 227.	Kifő 317.
Kerékfal 93, 525.	Kérődzés 410.	Készség 215.	Kigyóhagyma 680.
Kerékfej 93.	Kert 193, 272.	Ketagu kapa 136.	Kigyóharapta fű 680.
Kerékjászol 74.	Kertelés 74.	Kétágú kapa 136.	Kigyóhát 221.
Kerékkötő 93.	Kertelt vessző 74.	Kétágú szigony 724.	Kigyóhátra 221.
Kerékkötővas 93.	Kertfogás 272.	Ket elw feize 136.	Kigyóverem 193.
Kereknyár 669.	Kerti bárány 510.	Kétfogatú taliga 110.	Kigyópásztor 637.
Kerekszárnyú sas 651.	Kerti seprő 680.	Keth agho kapa 136.	Kihágni 258.
Kerékszög 93.	Kértsas 74.	Kéthékes 652.	Kihajtani 249.
Kerekvarsa 724.	Kerty bárány 510.	Kétosztatú 193.	Kihaladt 249.
Kerengőbe (állani) 317.	Kerülő 160.	Két ökr megszánt-ható mező 272.	Kihálni 411.
Kerenta 531.	Kés 136.	Kétrán 215.	Kiháló 193.
Kerentz 293, 628.	Késafa 93, 102.	Ketrecz 74.	Kihúzó fej 725.
Keresztbárány 509, 553.	Kés allya fa 129.	Kétrúdú 114.	Kihúzó fejlék 725.
Kereszt bélyög 358.	Kese 345, 446, 564.	Kétszárnyú varsa 725.	Kiindulás 3.
Keresztbe néző csil-lag 628.	Kesecsilag 317, 346.	Kétszobás varsa 725.	Kijő 637.
Kereszt borjú 410.	Késefa, 93.	Kétszobás varsa 725.	Kijózanodni 689.
Keresztbornyú 553.	Késefán járni 93.	Két-tejesgazda 160.	Kijő 637.
Keresztcsillag 628.	Kese-hóka 346.	Kettes 108.	Kijukad a hajnal 632.
Keresztcsont 317.	Kesej 346, 446, 564.	Kettős 108.	Kijukasztott fül 525.
Keresztes 107, 113.	Kesej 446.	Kettős bárány 510.	Kik 447.
Keresztezett gulya 410.	Keséj 564.	Kettős szekérfogat 110.	Kikandász 140.
Keresztfá 19, 93, 107, 293.	Keselábú 346.	Kettős-zsák 240.	Kikeri 680.
Keresztín 724.	Kesely 253, 254, 346, 446, 451, 564, 652, 661.	Kettyentő 317.	Kikeríteni 689.
Keresztkő 724.	Keselyedik 254, 346.	Keveres-fóka 510.	Kikinja 668.
Keresztkötél 724.	Keselyes 446.	Kevert 411.	Kikireze 637.
Keresztmalacz 553.	Keselyfarkú ökör 446.	Kevertszőrű 346.	Kikircs 680.
Keresztzóp 114.	Keselyhéja 661.	Kevesgyolch 213.	Ki! ki te! 594.
Keresztül való fák 534.	Keselylábú 346.	Kéz alá 160, 249.	Kikkü 260.
Keresztveréb 652, 661.	Keselysas 652, 661.	Kezes 160, 510.	Kikküves acskó 510.
Keret 65.	Keselyszabású 446.	Kezes csikós 160.	Kikötőszár 112.
Kerge birka 509.	Keselyszabású daru-szőrű 446.	Kezes jószág 411.	Kikurványázni 689.
Kerge kóros 509.	Keselyszöke, villás-szarvú 447.	Kezes ménes 317.	Kilakni 160.
Kergeség 510, 580.	Keselyszőr 346.	Kezet beadni 160.	Kilencz csillag 628.
	Keselyű 652, 661.	Kéztülső 108.	Kilinta 532.
	Késén 410.	Ki a färe! 594.	Killán 15, 510.
	Késéni 410.	Kiajjazni 317, 411.	Kiloféreg 637.
		Kiállítás 249.	Kimarjul 317.
		Kiálló bika 411.	Kimarul 317.
		Kiaz 18.	Kimenny! 594.
			Kimetszés 317.

Kimustrálás 510.	Kis kollát 178, 193.	Kócsag 661.	Kolomp 215.
Kinceőszekeri 628.	Kiskondás 161.	Kocsány 638.	Kolompér 227.
Ki! ne! 594.	Kisköröm 411, 553.	Kocsi 94, 108.	Kolompos 215, 411, 510.
Kinnvaló marha 411.	Kis lésza 725.	Kocsi eredete 95.	Kolonez 215, 293, 587.
Kinövés 318.	Kis ló 318.	Kocsiga 95.	Kolonezszeg 725.
Kinyő 637.	Kismalac 553.	Kocsiló 318.	Kolótikus 260.
Kinyűgözni 318.	Kismedve 628.	Kócsin 193.	Kölöwrát 695.
Kinyűvesedni 510.	Kisörv 139.	Kocsis 318.	Kólya 95.
Kiolvásás 20.	Kis-Péterke 637.	Kocsisar 95.	Kolyiba 74, 194.
Kipányvázni 249, 318.	Kis sait 532.	Kocsisló 318.	Kólyika 95.
Kirákannya 680.	Kis saroglya 94, 100.	Kocsitámasztó 95.	Koma kaszás 140.
Királydárda 680.	Kisszekerés 725.	Kocsó 318.	Komáryék 194.
Királydímnye 680.	Kis tél 635.	Kocz 94.	Komáryik 194, 706.
Királyvöcsök 652, 661.	Kis tinógulya 405.	Kocza 15, 510, 553.	Komender 587.
Kirándulás 28.	Kisuvadni 670.	Koczadiszno 553.	Komitás 554.
Kircséf 215.	Kiszakasztás 249.	Koczafalka 553.	Komló 680.
Kirgiz 28.	Kiszáradt a járma 120, 411.	Kocza-kocza! 574.	Kommenezió 161.
Kirgiz és tulipán 12.	Kiszarvaz 215.	Kocza ne, kocza! kocza! 574.	Komócsin 680.
Kirimác 232.	Kiszvágó 661.	Koczás 15, 18, 161.	Komondór 44 (Pb.), 587.
Kirimanacs-fa 232.	Kita 725.	Koczka 129.	Komondor jellemzés 587.
Kirinta 532.	Kitakarítani 411.	Koczódni 725.	Komondorozás 587.
Kirlán 15, 510, 706.	Kitámasztani 193.	Koczog 318.	Komor 38 (Pb.) 411.
Kiróni 132.	Kitámasztó 193.	Koczogva haladni 321.	Komor ló 318.
Kiróg 318.	Kitárlani 249.	Koczogva 318.	Komor tinó 412.
Kisafa 93, 94, 108.	Kiteperni a tüzet 232.	Koczogva 318.	Komp 272.
Kisafás 94.	Kiteremtettézni 689.	Koczur 638.	Kompánia 725.
Kisafőn 94.	Kitérni 318.	Kodékhású 510.	Komplár 161.
Kisasszony papucsa 680.	Kitűzni 318.	Kódísok 725.	Komplárkodni 285.
Kisasszony tenyere 680.	Kivágás 725.	Kodozni 249.	Kompláros 161.
Kis barany 510.	Kivájni 318.	Kófiéz 240, 436.	Komplárság 161.
Kis barom 499.	Kivenni 525.	Kofó 587.	Kompolár 161.
Kisbéka 300, 318.	Kiverni 249, 411, 689.	Kogy-el! 127.	Kompolás 272.
Kisbéres 161, 624, 628.	Kiverődni 411, 458.	Koha 215.	Kompona 293, 532, 706.
Kis birtok 499.	Kivesztés 553.	Kohantani 587.	Kompona kő 532.
Kis bojtár 158, 161.	Kivevés 525, 553.	Kojiba 193.	Kompona rúd 532.
Kisbojtár 150, 161, 169.	Kivigyáz 18.	Kokasszin 254.	Kompona tál 532.
Kis csikócska 318.	Kivirágzik 272.	Kokastara-fa 668.	Konász 161.
Kis csikós bojtár 169.	Klapecz 18.	Kóla 95.	Konászdolni 554.
Kisdél 628.	Klasnyafülű 553.	Kőlez 553.	Könéjar 695.
Kis eb 587.	Klepafülű 411, 553.	Köldüs 706.	Konesorgó 161.
Kisefa 94.	Klisurá 706.	Köldustető 680.	Konesu 240.
Kisefa keresztés 94.	Klkocs 679.	Kólé 95.	Konez fakóján 95.
Kisefás 108.	Kloczán 637.	Kóléca 193.	Konda 554.
Kis farkas 637.	Klog 695.	Koleda 706.	Kondár 161.
Kis fw 249.	Klokocs 679.	Kolesz 95.	Kondás 18, 161, 169.
Kis Gergely 23.	Kloszér 136.	Koliba 193, 695.	Kondásbalta 136.
Kis hajós 725.	Knödel 228.	Kolinda 706.	Kondásszámadó 15.
Kis halászat 725.	Köböl veka 133.	Kolla 95.	Kondás-tanya 194.
Kisig 94.	Kóbor 94.	Kolláncs 581.	Kondás változatai 15.
Kiskahurok 725.	Kőborló 13, 258.	Kollát 71, 74, 178, 193, 194.	Kondász 161.
Kiskerek 725.	Kóboros 94.	Kollátfa 74.	Konder 232.
Kiskócsag 652, 661.	Koç 94.	Kollát karja 74.	Kondér 229, 232, 239, 240.
Kis kocsi 689.	Kochia arvensis L. 678.	Kollátvas 74.	
	Kochia scoparia L. 680.	Kolodába 74.	
	Kocs 95.	Kolokány 680.	

- Kondit 215, 221.
 Kondor 458.
 Kondorszörű 554.
 Kondytha 215.
 Konia ökr 458.
 Konicza 95.
 Konkoly 680.
 Konpir 240.
 Konta 638.
 Kontyos 492.
 Konyosbanka 652, 661.
 Kontyoskunyhó 194.
 Konya 458.
 Kónya 318.
 Konya fül 554.
 Kónya, kurta, szöke salapszarvú 458.
 Konya ökr 458.
 Kónya, sitke, kurtás 458.
 Konya szöke 458.
 Konyha 74.
 Konyhási 554.
 Kopározás 273.
 Kopározni 412.
 Kopasz latya 638.
 Kopasz szik 273.
 Kopicz 581.
 Kópicz 133.
 Kopsis 215.
 Kopláló 194.
 Kopó 587.
 Kopoja 293.
 Kopojakút 293.
 Kopoltat 273.
 Kopolya 194, 273, 289, 293, 725.
 Kopolyakút 293.
 Koporsó 181, 194.
 Kopotnyak 680.
 Kopov 587.
 Koppad 511.
 Koppantóra 108, 110, 116.
 Kopperdecken 94.
 Koppodzik 319.
 Koprifej 511.
 Kor 412.
 Korász-féreg 638.
 Korbács 221.
 Koreos 240.
 Koresija 142.
 Koresoja 142.
 Koresolázni 142.
 Koresolya 142.
 Koresolyás 161.
 Koresolyázni 142.
 Korez 192, 194, 222.
 Korczfa 194.
 Korczoló fatű 194.
 Korczoshorog 725.
 Korczvessző 194.
 Kordé 94, 95, 103.
 Korec 133.
 Korecz 133.
 Koricza 668.
 Korittó 532.
 Korjelzés 525.
 Korlát 194.
 Kormány 114.
 Kormánydeszka 116.
 Kormány-fő 116.
 Kormányos 725.
 Kormányszeg 725.
 Kormos 521, 592.
 Kormospofájú 522.
 Kormossárga 346, 349.
 Korn 706.
 Kornyas 587.
 Kornyikolni 554.
 Korpaféreg 638.
 Korpaffú 680.
 Korsó 240.
 Kos 15, 19, 40 (Pb.), 161, 509, 511.
 Kosár 194, 511.
 Kosarazás 195.
 Kosbarány 14, 509, 511.
 Kosbőr 511.
 Kosda 511.
 Kósel ki! 572.
 Kosfalka 14.
 Košjar 695.
 Koskata 638.
 Koslathatnék 258, 590.
 Koslatni 258, 511, 587, 590.
 Koslató 258.
 Kosnyáj 511.
 Kosornya 240.
 Kosorrú 319.
 Kosorrú ponty 725.
 Kosos 14, 18, 162.
 Kospásztor 162, 169.
 Kospétér 162.
 Kossó 240.
 Kost 412.
 Kóst 195, 273.
 Kostoklyó 15, 512.
 Kostök 215.
 Košut 511.
 Košuta 511.
 Kószáló 13.
 Kosz atka 579, 581, 582.
 Kószilt 436.
 Koszmacska 294.
 Koszmós 554.
 Koszorú 294, 628.
 Koszorúfa 294.
 Koszorúgerendázat 198.
 Koszos 319.
 Koszósok 140.
 Kósz 412.
 Kotak 215.
 Kötál 695.
 Kötázás 725.
 Kotécz 195.
 Kotók 638.
 Kotta fias 628.
 Kottyanó 273.
 Kotú 273, 680.
 Kotúsföld 273.
 Kótyag 652, 661.
 Kótyavetyés 162.
 Kótyecz 195, 706.
 Kótyiga 95.
 Kótyileves 227.
 Kótyolni 725.
 Kótyor 273.
 Kótyós ember 162.
 Kova 215.
 Kovács József 55.
 Kovács Lajos 53.
 Kovrics 227.
 Kozsda 511.
 Kozsok 706.
 Kozsokár 706.
 Köblösföld 273.
 Köből 133, 240.
 Köbőlék 725.
 Köbü 133.
 Köesög 240.
 Köesöge 240.
 Köesök 240.
 Közölnödni 554.
 Ködmén 211.
 Ködök 116, 319.
 Ködökköröm 319.
 Ködökszeg 116.
 Ködökvas 116.
 Kökény 447, 668.
 Kökényszörű 447.
 Kökiverő 638.
 Kököresim 680.
 Köldök 319, 412.
 Köldökköröm 319.
 Kölessneff 652, 661.
 Köldödör 228.
 Kölök 587.
 Kölök tézsla 95.
 Kölömp 294.
 Kölöncz 293, 294 588.
 Kölöngy 412.
 Kölykedzeni 588.
 Kölykezni 588.
 Kölyök 74, 588.
 Kölyökrúd 95, 120, 122.
 Kömönys 319.
 Könyérváró högy 273.
 Köpe 136.
 Köpéce 133.
 Köpecz 162.
 Köpeczkedni 162.
 Köpérece 133.
 Köpeszteni 554.
 Köplégy 638.
 Köpü 19, 214, 436.
 Köpülni 436.
 Köpülő 436.
 Köpüs szigony 725.
 Körbel 96.
 Körha te! 125.
 Körkarám 192, 195.
 Körmicze 680.
 Körmölés 581.
 Körmölni 319.
 Körmös csuka 638.
 Körműnyi 319.
 Környetlen körül 689.
 Köröm 319, 554.
 Körömfaragó 319.
 Körömfogó 319.
 Körömház 319.
 Körömkerítő 319.
 Körömmyl 319.
 Körömszedés 222, 319.
 Körömvas 215, 319.
 Körömvirág 680.
 Körösfá 668.
 Körösz 628.
 Körösztesillag 628.
 Körösztfenyő 668.
 Körösztvás 16.
 Körösztvaskötés 16.
 Körösztvessző 436.
 Körpő 95.
 Körpölő 120.
 Körpöly 96, 120.
 Körpölyű 95.
 Körtvély 133, 668.
 Köszköpüködni 689.
 Köszmér 162.
 Kötél 273, 590.
 Kötéldeszka 726.

- Kötelek padja 726.
 Köteles szánkó 720.
 Kötélvezető 726.
 Kötés 222.
 Kötés 227, 228.
 Kötis 227.
 Kötni 689.
 Kötő 96, 129.
 Kötőfejsze 137.
 Kötőhely 319.
 Kötőköröm 320.
 Kötött szalmafedél 74.
 Kötővessző 680.
 Kötéskamara 74.
 Kötyke 726.
 Kövek 726.
 Kövér farkú barát 511.
 Kövesföld 273.
 Köveskece 726.
 Köveszteni 554.
 Követés 162.
 Köz 119, 120.
 Közepső záp 96.
 Közfa 195, 726.
 Köz hely 726.
 Közlegelő 273.
 Közmondások 34.
 Közönséges 273.
 Közösfalka 14.
 Közösülés 258.
 Krabat 162.
 Kravicska 412.
 Krava 697.
 Krenta 532.
 Krinolin 17.
 Krinta 532.
 Kriza János 18.
 Kropf L. 18.
 Kruczonyika 228.
 Kruspán 668.
 Kuasz 588.
 Kubucz 240.
 Kubucz 195.
 Kučapi 18.
 Kucserácska 680.
 Kucs-mé! 595.
 Kucza, kucza, kucza! 574.
 Kuczik 74.
 Kuczika ne! 595.
 Kuczó 74.
 Kuczorgó 74.
 Kuczú! 574.
 Kuczú! 574.
 Kuczú! 574.
 Kuczú kuczú! 595.
 Kuczú, kuczú, kuczú! 573.
- Kudar 75.
 Kudari 228.
 Kujhó 195.
 Kuka 214, 216.
 Kukela 222.
 Kukerca 228, 532.
 Kukicska 680.
 Kuklya 458.
 Kukó 458, 638.
 Kukora 458, 726.
 Kukoraszarvú 459.
 Kukoraszarvú siska 459.
 Kukoraszarvú szőke ökör 459.
 Kukoricaszem 222.
 Kukoricázás 554.
 Kukszél 634, 635.
 Kuku 638.
 Kukura 458.
 Kulač 240.
 Kulacs 240.
 Kulajsztra 436.
 Kulán 576.
 Kulancs csillag 628.
 Kulesbélyeg 358.
 Kuli 459.
 Kulina 195.
 Kulipingyom 195.
 Kulipintyom 195.
 Kuli szarv 459.
 Kuli tehén 459.
 Kullans 582, 638.
 Kulya fejsze 137.
 Kumaninű 706.
 Kumét 312.
 Kumhátas 320.
 Kuna 216, 638.
 Kunhátas 320.
 Kunka 638.
 Kunkorgós 459.
 Kunnyó 196.
 Kunyhó 195.
 Kunyhófa 195.
 Kunyhóház 195.
 Kunyhóverem 195.
 Kupa 133, 240.
 Kupa Árpád 55.
 Kupak 16.
 Kupakszarvú 459.
 Kupás marokvas 96.
 Kupecz 162.
 Kúpol 320.
 Kúpos szívóféreg 579.
 Kupraj 638.
 Kuprecz 581.
 Kupujka 240.
 Kura 638.
- Kúra 228.
 Kuracz 638.
 Kuraszló 436.
 Kurászta 436, 706.
 Kuripintyó 196.
 Kurittóló 258.
 Kurittyoló 258.
 Kur! kur! kur! 573.
 Kurnyasz 638.
 Kurrenes 162.
 Kurtafalka 249, 511.
 Kurtagulya 412.
 Kurta-gulyás 162.
 Kurtakoresmárulás 162.
 Kurta kutyá 588.
 Kurta marha 412.
 Kurta ménes 320.
 Kurta orrú 412.
 Kurtás ökör 457.
 Kurtaszarvú 459.
 Kurta szőrféreg 578.
 Kurhvel-kuthapothoka 294.
 Kurtirozni 690.
 Kúrúcska 137.
 Kurva 320.
 Kusi 320.
 Kusk 94.
 Kuski! 573.
 Kus-kus! 573.
 Kus! Kusti! 595.
 Kusornyó 196.
 Kuss! 573.
 Kuss bé, kuss bé nye! 573.
 Kuss be te! 573.
 Kuss el te! 573.
 Kuss ki! 573.
 Kuss ki ne! 573.
 Kuss ki te! 573.
 Kuss! kuss ki! 574.
 Kus e! Kusti! 588.
 Kuss ti te! 595.
 Kusti! 595.
 Kus ti ki! 595.
 Kusti nye! 595.
 Kusza 638.
 Kuszi (!) 588, 595.
 Kuszi le! 595.
 Kuszkó 75.
 Kuszkorondani 142.
 Kusz-kusz-kusz! 595.
 Kuszlik 75.
 Kuszlil 196.
 Kuszmér 162.
 Kuszmír 162.
 Kusztora 137.
 Kusztura 706.
- Kuszu, kuszu ne! 595.
 Kút 289, 294.
 Kútágas 294.
 Kutak 294.
 Kutas lép 726.
 Kútásó 295.
 Kútbér 295.
 Kút-és ostorfa 295.
 Kútfa 295.
 Kútfő 295.
 Kút-gárda 295.
 Kútgárgya 295.
 Kútgém 295.
 Kuti 18.
 Kuti veréb 652, 661.
 Kutjicza 188.
 Kútka 295.
 Kútkankarék 295.
 Kútkarzat 295.
 Kútkáva 293, 295.
 Kútköböl 295.
 Kútküpi 295.
 Kutkusa 706.
 Kútköpi 295.
 Kútleírás 295.
 Kútostor 295.
 Kútostor nyaka 295.
 Kútostor telke 296.
 Kút öble 296.
 Kútcsa 162, 196.
 Kutriczás 15, 162.
 Kútródolás 296.
 Kútrovás 296.
 Kuts 18.
 Kutsche 94.
 Kútszája 296.
 Kútszër 296.
 Kutta 18.
 Kutu 18.
 Kütuw 18.
 Kútverem 196.
 Kutyá 16, 44 (Pb.), 57, 96, 584, 588.
 Kutyabolha 582.
 Kutyácska 196.
 Kutyaelnevezés 17.
 Kutyafil 511.
 Kutyagalandféreg 582.
 Kutyagerincz 232.
 Kutyagiliszta 582.
 Kutyá hangja 588.
 Kutyakaparó 588.
 Kutyakosz 582.
 Kutyalégy 578.
 Kutyanevek 599—622, 696, 700.
 Kutyarüh 582.

Kutya szólása 592.	Lábas barom 412.	Lánchos horog 722.	Larus ridibundus L
Kutyaszólitás 593.	Lábaserdő csősz	Lándzsametely 581.	648, 649, 655, 658,
Kutyaszőlő 681.	162.	Längelő 228.	659, 660, 663, 664.
Kutyaszőre 591.	Lábasjóság 249,	Lángos 228.	Lasca 706.
Kutyatej 681.	412.	Lanius collurio L.	Laska 228.
Kutyatelek 207, 588.	Lábaskócsag 652.	647, 649, 657, 658,	Lassú ügető ló 320.
Kutya testrészei 584.	Lábas marha 412.	664.	Laterna 75.
Kutyatető 582.	Lábbítófej 75.	Lanius excubitor L.	Lathyrus sylvestris
Kutyecz 196.	Lábbogni 412.	646, 656, 658, 663.	684.
Kutyika 589.	Lábéle 320.	Lanius minor L 663.	Lathyrus tuberosus
Kutyika 260.	Lábfa 196.	Lant 16, 459.	L. 676, 677, 681.
Kutyivátor 216.	Lábfájás 412, 415.	Lant 706.	Látó 163, 249.
Kutya 589.	Lábitó 75, 216.	Lantorja 75.	Látófa 196.
Kuty-ki! prücs ki!	Lábról való szigony	Lantorna 75, 413.	Látómástvallani 163.
127.	726.	Lantos 459.	Lato Mester 413.
Kutyó 589.	Lábszár 320.	Lány-fűzfa 668.	Látómester 413.
Kutyu 589.	Lábtó 75.	Lányi Béla 58.	Látópénz 249.
Kutyú 589.	Lactare 252.	Láp 274.	Latorna 65.
Kutyúka 638.	Lactat 246.	Lapác 274.	Láz 196, 274.
Kutyú ne! 595.	Lactere 252.	Lápás 274.	Lazacs 726.
Kutyuska 589.	Lactens 246.	Lapátásó 137.	Lazna 274.
Kutyúsz 589.	Lacsuha 228.	Lapatér 639.	Lazukál 320.
Kuvasz 44 (Pb.), 589.	Laczuha 228.	Lapátorru ruca 652,	Lazsnak 216, 240.
Kuvik 652, 661.	Láda 196, 726.	661.	Le! 595.
Kuznyik 196.	Lafatolni 589.	Lapátosruca 652.	Leadni 413, 436.
Kű 726.	Lägel 241.	Lapaz 274.	Leakasztó 736.
Küddök 249, 412, 492.	Lägäu 108.	Lapese 532.	Leányszemű csillag
Kühüne! 595.	Lágy 320.	Lapiczka 216.	628.
Kühüsz innen! 595.	Lágya 726.	Lápicút 296.	Leb 75.
Kühüf! 595.	Lágyellő 222.	Lápinta 681.	Lebbencs 228.
Küllő 96, 652, 661.	Lágy só 228.	Lapított deszka 216.	Lebbeny 413.
Küllőkarika 96.	Laj 726.	Lapkó 413.	Lebény 413.
Különkenyeres 162.	Lajhőeső 635.	Lápmetsző 736.	Lebernyeg 413.
Külső 388, 412.	Lajmó 75.	Lapoczka 320.	Lebinye 413.
Külső fej 726.	Lajt 96.	Lapoczkaszopoly	Leborjúzni 413.
Külső kereszt 726.	Lajtarja 75.	736.	Lebotolni 196.
Külső lésza 726.	Lajtergya 75.	Lapos 274, 459.	Lebőnye 413.
Külső saroklék 726.	Lajtërgya 75.	Laposfarkú juh 511.	Lébucz 652.
Kül szél 726.	Lajtërgya 75.	Laposkapa 137.	Leck 241.
Kümadzag 726.	Lajtorgya 75.	Laposkóta 726.	Lecsikózás 320.
Küpillő 436.	Lajtorja 75, 76, 82, 96.	Laposnya 669.	Léca 726.
Kürek 388.	Lajtós hal 726.	Laposorrú 413.	Léczka 197.
Kürök 412.	Lakhandi 196.	Lapos vas 116.	Léczkár 197.
Kürt 144.	Lakhangyi 196.	Lappa maior 680.	Léczkázás 197.
Kürtös 216.	Lakos 103, 150, 163,	Lappanec 71, 75.	Lednek 681.
Küszküllő 119, 121.	169.	Lappangtatni 249,	Leétra 75.
Küszöb 181, 196.	Lakozás 228.	413.	Leffentyű 589.
Küszöbláb 75, 196.	Lamb 320, 413.	Lappangtató 163.	Lefőzött 228.
Küszöbláboríték	Lambó 196.	Lappantý 652, 661.	Léj 240.
196.	Lambrecht Kálmán	Lapte 706.	Legel 241.
Küszvágó 652, 661.	dr. 55.	Laptika 96.	Legelés 413.
Kvakvarjú 652.	Lámpás 346, 522.	Láptó 75.	Legelni 249.
Kwlya feyze 137.	Lámpatartó 726.	Larix decidua Mill.	Legelő 274.
Kwtyachkaya 196.	Lampos 589.	671.	Legelőhely 274.
Kylsewgyolchfenek	Lana 19, 213.	Larus sp. 655, 660,	Legelőmező 274.
213.	Lanc-kuta 294.	663.	Legeltetni 413.
	Lánc 273.	Larus argentatus	Legeltető 625.
	Lánczarika 181.	Brünn 650, 652,	Legeltető pásztor
Láb 273.	Lánchos 108, 109.	660, 662.	163.
Lábas 196, 273.			

Légely 241.	Lepidium perfolia- tum 672.	Liget 689.	Lógó ökör 414.
Legény 163.	Lepite 639.	Lignatió 163.	Lógóra fogott 111.
Legnen 163.	Lépóka 414, 415.	Ligusticum officina- lis 681.	Lógóra fogott hatos 111.
Legyes 320, 346.	Lépbő ló 321.	Likas 526.	Logóš 108.
Legyeskedik 320.	Lepeggni 554.	Likhén 681.	Lógós 106, 107, 108, 109.
Legyes lesz 320.	Leptike 96.	Lilaszín 346.	Logós út 108.
Legyesszürke 346.	Lepus domesticus L. 640.	Liliák 639.	Lóhajtás (Debreczen) 113.
Legyező 413.	Lepus timidus L. 636, 641.	Lilium 706.	Lóhajtó 163.
Legyeződik 413.	Lépüszög 261.	Limnobates stagno- rum 643.	Lóhalálában 321.
Légykikezdés 260.	Leragadt lép 736.	Linaria arvensis 683.	Lóhátról terelni 321.
Légyeszürke 346.	Leróni 127.	Linaria vulgaris L. 683.	Lóher 681.
Léha 96.	Lerovás 129.	Lingurá 707.	Lóhere 639, 681.
Léhafa 96.	Lesbeteg 639.	Linter 715.	Lohos 639.
Lehen 274.	Leschká 590.	Lipe 639.	Lóhunyor 583.
Léhésdeszka 726.	Lesdű 727.	Lipe 639.	Lóistálló 197.
Lék 241.	Lésza 76, 96, 197, 436, 713.	Lipe 639.	Lóitatóceber 241.
Lekonyuló 320.	Lészás kert 76.	Lipityánka 137.	Loitrá 707.
Lékőtelezni 320.	Lészka 197.	Lipsatinó 414.	Lójárás 321.
Lel be! 216.	Lészszék 512.	Lipsi malacz 554.	Lojtrá 707.
Lé-lé! 320.	Létarja 76.	Liquor amnii 417.	Lok 274.
Lélegző 727.	Létáradni 414.	Lirtpénz 274.	Lókaró 197, 322.
Léőklík 241.	Lethénkedni 414.	Lisza 96.	Lókert 197.
Lemény 413.	Letlen 321.	Lisza 346.	Lókoponya 186, 197.
Lemetszni 413.	Létlen 414.	Lisza bárány 522.	Lökötő 163, 322.
Lemez 116.	Létorja 76.	Lixa 163.	Lökötőhely 322.
Lemez vas 116, 117.	Létra 75.	Ljeska 96.	Lókupezec 163.
Lemhényi varsa 727.	Lettyentyű 414.	Ló 34 (Pb.), 56, 298, 321.	Ló lapostetű 578.
Lemna minor L. 672.	Leuciscus rutilus 726, 730.	Lóalok 197.	Lólégy 639.
Lemna polyrrhiza 672.	Leunis Joh. dr. 10.	Lóállás 321.	Lolium pratense 687.
Léná 706.	Levágni 414.	Lóbagócs 578, 639.	Lolium temulentum L. 687.
Lencsés 554.	Leváltani 163.	Lóba fa 76.	Lomb 322, 414.
Lendzi 241.	Lévé 96.	Lóbeli sor 321.	Lombár 322, 414, 459.
Lenézni 413.	Lévélajtó 76.	Lóbeli ügy 163.	Lombos esákó tehén 447.
Lengyelliba 652, 661.	Levesekapu 76.	Lóbogár 639.	Lómenta 681.
Lenhossék Mihály 29.	Lézsó 76.	Lóbögöly 578.	Lómérték 322.
Lensika 96.	Lexicon Joannis Mur- melii 54.	Locsadék 554.	Lompos kutya 589.
Lentahajó 727.	Liba 652, 661.	Lócsiszár 163.	Lónevek 359—385, 696, 697.
Lentet 320.	Liba! liba! 706.	Lócsitkó 321.	Lonka 274.
Leonorus cardiaca L. 676.	Libár 414.	Lócsorda 321.	Lónyereg 108.
Lép 320.	Liba tippán 681.	Lódoktor 163.	Lónyüg 322.
Lepakolni 690.	Libavirág 681.	Lódögében sietni 321.	Loo itato czieber 241.
Lepe 639.	Libellula 637.	Lófog 308, 321.	Lóól 197.
Lepedő 189.	Libiczk deszka 414.	Lófogatt és szerszám 106.	Lópásztor 163.
Lepedős varsa 727.	Libiczke 414.	Lóf. sz 321.	Lópipa 322.
Lepencs 639.	Libiczkolni 414.	Ló fi 321.	Lopnor 3.
Lepenye 413.	Libitarus 194, 197.	Lófiú 321.	Lópor 322.
Lépés 320.	Libitarus álla 197.	Lófog 308, 321.	Lopott út 274.
Lépésbe jár 321.	Libitarus záppa 197.	Lófő 163, 321.	Lópöcsik 639.
Lépésbe mén 321.	Liboc 652, 661.	Lófőség 163, 274.	Loptos 727.
Lépésben halad 321.	Libra 133.	Lógázó fölhérez 96.	Lopustelek 274.
Lépésben menni 321.	Libucz 652, 661.	Lóggós 108.	Lórávaló 322.
Lépfájás 261.	Liebstock 681.	Lógiliszta 578.	
Lépfene 261.	Liebstöckel 681.	Lógó 108.	
Lepiczke 639.		Lógó marha 414.	
Lepidium campestre L. 679.			

- Lord 17.
 Lörend 322.
 Lórugta kút 296.
 Lósóska 681.
 Lószamár 576.
 Lószárnyék 197.
 Lószekér 94, 95.
 Lószemű sirály 652.
 Ló szeretete 27.
 Ló szótára 298.
 Ló szőre 16, 338.
 Lószörtetű 578.
 Lotaeshal 727.
 Lótalp békája 322.
 Lótanító 163.
 Lóterfű 322.
 Ló testrészei 298.
 Lótetű 322, 639.
 Ló-tettülegy 578.
 Lótok 322.
 Lótörő 164, 322.
 Lotus corniculatus 684.
 Lotyogóliba 652.
 Lovagló kantár 108.
 Lovagolni 322.
 Lóval bánó 164.
 Lóval imádkozni 164, 322.
 Lóvám 322.
 Lovas 19.
 Lovas betyár 29, 689.
 Lovasháló 727.
 Lovaskócsag 652, 661.
 Lovaslegény 164.
 Lovász 19, 164, 169.
 Lovat elkötni 322.
 Lóvátenni 164.
 Lovazón 164.
 Low 321.
 Low-few 321.
 Loytho 271.
 Lózsian 164.
 Löböstök 681.
 Lócs 96, 113.
 Lócsból hámfá 96.
 Lócsfej 97.
 Lócsfoglaló 97.
 Lócsfő 113.
 Lócsgúzs 97.
 Lócskámva 97.
 Lócskarika 113.
 Lócskoesi 97.
 Lócsláb 322.
 Lócsszem 97.
 Lócestál 97.
 Lóding 639.
 Lődörgő 258.
 Lögel 241.
 Lú 321, 322.
 Lucioperca volgensis 715.
 Lucsifenyő 669.
 Lúczfenyő 669.
 Ludláb-fa 669.
 Lúdnnyak 228.
 Lúdtalpú 323.
 Lúd tikmony 639.
 Lud tyukmony 639.
 Lúfej 21, 186.
 Lúhara 323.
 Lukna 133.
 Lumbricus 638.
 Lunka 274.
 Lupa 640.
 Lupinus angustifolius L. 673, 680, 685.
 Lurka 527.
 Luscinia luscinia L. 649, 660.
 Lustán 689.
 Lúszárnyék 197.
 Lúszekér 97.
 Lúszemű sirály 652, 662.
 Lútanya 197.
 Luţerná 707.
 Lú után menni 323.
 Lychnis vespertina 680.
 Lycium 685.
 Lycium europaeum L. 677.
 Lycium vulgare Dun 667.
 Lycopodium L. 680.
 Lycopsis 682.
 Lyukas 554.
Măciucă 707.
 Măceau 707.
 Măceue 707.
 Macsi 323.
 Măcsik 228.
 Maeska 57, 76, 97, 117.
 Maeskabagoly 652, 662.
 Maeskafa 76, 197.
 Maeskakötél 727.
 Maeskaláncz 727.
 Maeskanekvek 622—624.
 Maeskás 727.
 Macskatövis 681.
 Macskatücsök 681.
 Macsuka 216, 707.
 Macza 323.
 Maczabirka 499, 512.
 Maczi 323.
 Maczi-maczi-maczi! 573.
 Maczkó 323.
 Madarak királya 652.
 Madárhúr 681.
 Madárhúsú 249, 323.
 Madárismeret 643.
 Madárnévrendszer 658.
 Madárszótár 646.
 Madárválú 243.
 Mag 436.
 Magar 707.
 Magár 639.
 Magarice 707.
 Magberbéc 512.
 Magdisznó 554.
 Maghal 727.
 Mágicsa 216.
 Magkanca 323.
 Mag-ló 323.
 Magló 414, 555.
 Maglódisznó 555.
 Maglódisznó 555.
 Maglódni 555.
 Maglók 555.
 Maglósertés 555.
 Máglya 274.
 Magmarha 414.
 Magsertés 555.
 Magyar-fa 669.
 Magyar barom 414.
 Magyar birka 512.
 Magyar bür 216.
 Magyar és tulipán 12.
 Magyar fajta 414.
 Magyarföldközösség 274.
 Magyar juh 507, 512.
 Magyar juhász 158, 164.
 Magyar Nyelv 55.
 Magyar Nyelvőr 54, 55.
 Magyaró 669.
 Magyaró-fa 669.
 Magyarófű 681.
 Magyarok csillaga 628.
 Magyar ökörfogat 123.
 Magyar ruca 652.
 Magyar ajszótár 54.
 Magyar varjú 653, 662.
 Majerpank 76.
 Májgyulladás 261.
 Májmetély 581.
 Major 76, 197, 512.
 Majorban őrző eb, 589.
 Majorbíró 164.
 Majorház 76, 78, 197, 198.
 Majoros 164, 508.
 Majorpáng 181, 198.
 Majorság-juh 512.
 Májsárga 346, 349.
 Mak 76.
 Makk 19, 76.
 Makkkanca 323.
 Makkgyöngy 639.
 Makklósertés 555.
 Makkolás 250.
 Makkos karika 76.
 Makkoszsigony 727.
 Maklatho 216.
 Maksa 323.
 Malacz 15, 42 (Pb.), 555.
 Malaczállú 555.
 Malaczbojtár 164.
 Malaczfiser 555.
 Malaczgöbe 549, 555.
 Malaczka 555.
 Malaczkuski 555.
 Malaczos 15, 18, 164.
 Malaczozni 555.
 Malacztartó 198.
 Maladzani 555.
 Málaiu 228.
 Maláj 228.
 Malák 727.
 Malaka 274.
 Maláka 274.
 Málé 228.
 Málé fejsze 137.
 Mally 76.
 Malmot vágni 164.
 Malomféreg 639.
 Malomválú 242.
 Málonfekvő 653.
 Malva neglecta 682.
 Malva rotundifolia 672, 682.
 Malva vulgaris 682.
 Málvarózsa 681.
 Mamaliga 228.
 Mammata 246.
 Mancsi 555.
 Mancsifű 681, 686.
 Mancsi-mancsi! 574.

Mangali 555.	Marhavész 261.	Mécses 670.	Megereszt 324.
Mangalicza 43 (Pb.), 414, 555.	Marhavető 165.	Méddelek 512.	Megeszingol 250.
Mangó 556.	Marikkal rakott föld 275.	Meddi 195, 512.	Mégetni 538.
Mangolicza 556.	Máriskóbogar 639.	Meddi juh 512.	Megfakadni 513, 515.
Manka 556, 565.	Marj 323, 689.	Meddő 415, 509, 512.	Megfelezeni 513.
Mankus 556, 565.	Marja 689.	Meddő juhász 14, 165, 169.	Megfiadn-ni 556.
Manticza 240.	Markaf útja 275.	Meddő kasza 727.	Megfiál 690.
Mánzari 707.	Márka iránti rend 250. 275.	Meddő pakulár 165.	Megfordítani 250, 275.
Mapália 198.	Markos bélyeg 415.	Meddős 18.	Megfordítás 250.
Mar 133, 323, 415.	Marmancs 681.	Meddősárnyék 198.	Megforgogni 589.
Marakosz-ni 556.	Márnaszigony 727.	Meddő tehén 416.	Megfujni 556.
Marás 720, 727.	Maró 653, 662.	Meddű 416, 512.	Megfutni 259, 416.
Marázsa 727.	Marok 133, 323.	Meddügöbe 549, 556.	Megfutosni 259, 324.
Marc 415.	Marokvarsa 727.	Medicago 681.	Megfülni 69.
March 415.	Marokvas 97, 117.	Medicago falcata 683, 684.	Megfürdeni 727.
Marchelné diaja 669.	Marokverő 627, 628.	Medve 635.	Megfüzni 222.
Marha 40 (Pb.), 250, 415, 697.	Maronna 241.	Medvenő ló 323.	Meggörgetni 556.
Marhá 415, 707.	Maros 17.	Medvetalp 681.	Meggörögni 556.
Marhaakol 198.	Martifecske 653.	Megabálni 540, 556.	Meggy 556.
Marhabánó 164.	Márton József 54.	Megabrakol 323.	Meggyej 16, 348.
Marhabetegség 415.	Masa 97.	Megaggasztalódni 436.	Meggyeszínű 346.
Marhabögöly 579, 639.	Másfél idős 556.	Megagagyni 437.	Meghágni 259, 324, 416, 556.
Marhaacsipő 639.	Maska 639.	Megaludtatni 437.	Meghajlik a nap 631.
Marha-élés 274.	Másodfű 415.	Megaludtatni 437.	Meghajnallik 632.
Marhaélőhely 274, 275.	Másodfű ló 323.	Megárujni 165.	Meghalazni 727.
Marhafajták 415.	Másodfű malacz 556.	Megbábásodás 671.	Meghalni 416.
Marhafüstölés 415.	Második bujtár 169.	Megbaboz 258.	Meghálni 513.
Marha-gyógyító 164.	Massa 639.	Megbaklik 323.	Meghányó ló 324.
Marhagyújtó 164, 169.	Mast 216.	Megbecézni 416.	Meghégtat 324.
Marhaindítás 250.	Maszlagos nadra- gulya 681.	Megbévit 120.	Megheverni 324.
Marhajáró 275.	Máta 271.	Megbillogozni 512.	Meghívejkölni 436, 532.
Marhajáró föld 250, 268.	Máté 639.	Megbogárodzani 416.	Meghódosodni 447.
Marhakár 164, 415.	Mater 246.	Megbogározni 416.	Meghökölni 416.
Marhakiszakasztás 415.	Mátor 15, 512.	Megbogárvik 416.	Meghököltetni 324.
Marhaköröm 415.	Mátraszárnyék 198.	Megboka-gyik 323.	Meghurolni 556.
Marha kuszmir 165.	Mátraszél 635.	Megborjazni 416.	Megindulni 556.
Marhalátó 415.	Matricaria 684.	Mégbúgatni 258.	Megistyelődni 259, 556.
Marhalégy 639.	Matricaria chamo- milla L. 684, 685.	Megbúgni 258, 556.	Megjárnai 416.
Marhaloppangtató 165.	Matricaria svaveo- lens L. 685.	Megcsapkodni 323.	Megjármosítani 416.
Marhanyaraló 275.	Matuka 727.	Megcsapni 690.	Megje 416.
Marhapöcsik 639.	Mátyás 653, 662.	Megcsapni a jószá- got 250.	Megjuhászodni 165.
Marhapöcsök 580.	Mátyás József 23, 24.	Megcsaptatni 512.	Megkábulás 556.
Marhás 165.	Mávus 640.	Megcseppenteni 434, 437.	Megkanászodni 165.
Marhás gazda 165.	Máza 97.	Megcsigázni 690.	Megkarikázni 557.
Marhasátor 198.	Mázás szekér 97.	Megcsikaszni 416.	Megkerülés 581.
Marhaszaj 415.	Mázás 133.	Megcsiközni 323.	Mégkesülni 250.
Marhatelelő 275.	Mázsa 133.	Megcsitközni 324.	Megkoslatni 589.
Marha testrészei 385.	Mázsa 133.	Megcsöndesedni 324.	Megkoslatott 590.
Marhátlan 250.	Mázsa 133.	Megcsurranati 532.	Megkoszosodni 416.
Marhátlan gazda 165.	Mázsa 133.	Megszierelni 258.	Megkotolni 640.
Marhátlanág 250.	Mé 125.	Megzúvekelni 690.	Megkölykezni 589.
	Mébbaklik 323.	Megdob 324.	Megkötni magát 324.
		Megépiteni 198, 268, 275.	Megköveszteni 557.
			Megközletni 416.

Megközölni 97.	Megvetkezés 640. *	Mentha sylvestris	Mézsürke 347.
Meglakni a pusztát	Megvetni 417.	681.	Mirârg 514.
165.	Megvilágtalanodni	Mény 296.	Miczeregni 417.
Meglátni 165.	250, 417.	Menyanthes trifoliata	Migondja 17.
Meglippen 690.	Megypej 347.	687.	Mi-hály! 126.
Megmalacozni 557.	Megygyepej 347.	Menyeeskeszemű	Mihóra 15, 513.
Megmejjedni 513.	Megy 417, 556.	csillagok 635.	Mijora 15, 513.
Megmetszeni 513.	Megzabál 325.	Menyét-asszony 640.	Mijóra 15.
Mégmótoz a birka	Megzabállik 325.	Menyhalvarsa 727.	Mikes Kelemen 11.
513.	Megzőcskölni 165.	Ménzik 259, 326.	Millora 15.
Megmótozás 581.	Megzülni 513.	Mereglye 199.	Millóra 15, 514.
Megmótozni 513.	Megzülni 437.	Meregygyű 728, 736.	Milora 513.
Megmótozott 581.	Megzendíteni 691.	Merekje 216.	Milvus migrans Bodd
Megnyilá' 334.	Méhfarkas 640.	Merezse 728.	647, 658.
Megnyilal 334.	Me-ide-me! 126.	Mergus merganser	Milvus regalis Pall.
Megnyilalás 261.	Me, Jámbor me! 125.	L. 647, 659.	653, 662.
Megnyilaz 324.	Mekegni 255, 538.	Mericske 241.	Minézér 133.
Megnyúzni 250.	Mékhégtat 324.	Mericskő 216.	Minés 325.
Megőződik 250, 416.	Me-kiesike-me! 127.	Merinda 707.	Minore 707.
Megőlni 557.	Mekken 255.	Merinde 707.	Miora 15, 514.
Megpatkolni 324.	Melák kutya 589.	Meringya 707.	Mióra 15, 514.
Megpihentetni 416.	Melampyrum arvense	Meringyár 707.	Mires 275.
Megprezenni 324, 513.	674.	Merkelni 417.	Mirigyek 261.
Megróni 127.	Melilothus officinalis	Mérő 133.	Miringya 707.
Megrögzült 216.	L. 684.	Mérőke 241.	Miriste 707.
Megrűg 324.	Mellhártagyulladás	Merőszarvú 459.	Misarás 707.
Megsánlott 324.	261.	Mérték 132.	Misegyertya 681.
Megsántul 324.	Méló 325.	Mesjar 166.	Miska 640.
Megsárhadni 324.	Melolontha ' vulgaris	Meso 166.	Miskár 557.
Megsárlott 325.	Fabr. 636.	Me só! 126.	Miskárolni 557.
Megsárodzani 325.	Melophagus ovinus L.	Messzelátó 199.	Miskároló 557.
Megsikul 143.	637, 641.	Mestergerenda 76.	Miskoválo 557.
Megszedni 325.	Mén 296, 325.	Mestergrindá 707.	Misling 681.
Megszökni 259, 325.	Méncsikő 325.	Mészár 166.	Mitlátsz 18.
Megterülni 690.	Menes 325.	Mészáros 166.	Mitvisz 17.
Megtérülni 727.	Ménés 325.	Meszes homok 270.	Mizörög 18.
Megtézláznai 165,	Ménés 325.	275.	Mocánaesca 707.
416.	Ménés akol 199.	Mete 728.	Mocskos 347.
Megtincselni 557.	Ménésakol 199.	Metelő olló 137.	Mocskospej 16, 347.
Megtíporodik 259.	Ménés akol 199.	Métely 513, 578, 640	Mocskosszörű 347.
Megtisztulni 417, 459.	Ménéses 325.	Mételyes 513.	Mócza 640.
Megtojózni 259.	Ménéses ló 325.	Mételytorpa 681.	Mógó 640.
Megtorkolni 117.	Méneshajtó 165.	Metés 513.	Mogyoró-alja 681.
Megtökélleni 325.	Ménéselő 325.	Métöly 415, 492, 513.	Mogyorógyékény
Megtörni 690.	Ménespásztor 165,	Métölylás 681.	681.
Megturosodik 335.	169.	Metsző borjú 417.	Mogyorópei ló 347.
Megugrik 417.	Ménésriasztás 325.	Métyel 133.	Mogyorópej 16, 347.
Megunszolás 165,	Ménestartó szállás	Mezee 275.	Mohol 640.
243, 250.	199.	Mezei gróf 153, 166.	Mohos kút 296.
Megüzekedett 417.	Meneteles 726, 727.	Mezei lampos 589.	Mokány (ló) 166, 326.
Megüzetés 259.	Ménéz 259.	Mezei pacsirta 653.	Mókusvív 527.
Megüződni 417.	Ménló 35 (Pb.), 326.	Mezei veréb 653,	Moldován Gergely,
Megüződni 417.	Menni (ló után) 326.	662.	dr. 58.
Megvaccsanni 589.	Ménnyilal 324.	Mézesszürke legyes	Moldvai 415.
Megvakkanni 589.	Menős 166, 690.	347.	Moldvay kancza 326.
Megváltozni 165.	Mentha crispa L.	Mezhold 271.	Molombírú 707.
Megvérhüdni 415,	676, 680.	Mező 275.	Molommešter 707.
417.	Mentha pulegium L.	Mezőbíró 166.	Mólsneff 653, 662.
Megverődik 259, 325.	674.	Mezőpuszta 275.	Molyette szarvú 459.

Molyos 16, 459.	Munte 707.	Nagykerék 728.	Nehéz sor 690.
Mom 417.	Murcsi 640.	Nagykócsag 653, 662.	Nehézustor 15, 221, 222.
Monicca 640.	Murdalló 250.	Nagylúd 653, 662.	Nekizuborkodni 635.
Mont 397.	Murga 326, 347, 417.	Nagymedve 628.	Ne kuczú ne! 595.
Monticola saxatilis L. 652, 661.	Muscari comosum Mill 680.	Nagysaroglya 98, 100.	Nemaz 17, 18.
Mony 492, 557.	Musca vomitaria L. 638.	Nagysas 653, 662.	Nemen yáró 589.
Monyas 326, 417.	Musdály 669.	Nagyszekér 628.	Nemere 635.
Monyas ló 326.	Mus decumanus Pall. 637, 639, 642.	Nagyszeres 728.	Nemes láb föld 275.
Monyasos 326.	Musi 557.	Nagytinógulya 405.	Német ló 326.
Monyas szik 275.	Muska 640.	Nagy vadlúd 653, 662.	Német szél 635.
Monyator 166, 194.	Muslicz 640.	Najas monosperma 678.	Ném misz! 595.
Monyi 326, 417, 640.	Muslicza 640.	Naklän 707.	Nemtelen 166.
Monyók 417, 447.	Muslinca 640.	Nap 628.	Népdalok 24.
Monyókos (föld) 275.	Mustela erminea Deg. 640.	Nap czimborája 634.	Nepsz, psz, psz! 595.
Monyók szöke 447.	Mustella foina Briss. 638.	Naptéjjötrül 635.	Nérväs 326.
Monyotor 166.	Mustra 514.	Napkeleti szárny 199.	Nergues 109.
Mor 323.	Mustrabirka 514.	Napkelte 628.	Ne róka, bodri ne! 595.
Mór 76.	Mustrás 417.	Napkeltekor 631.	Ne te! 125.
Moré 166.	Muszka 641.	Naplemente 631.	Ne tő! 573.
Moréj 728.	Muszka veréb 653.	Napnyugta 628.	Netú! nettu ne! 595.
Morha 417.	Muszlicza 641.	Napon sült málé 418.	Nevelni 557.
Morj 323.	Mutotka 653.	Napon sült pogácsa 418.	Névjegy 526.
Mórsneff 653, 662.	Myosotis caespitosa Schulz. 686.	Nap országa 629.	Nider 241.
Morva juh 498, 514.	Muzsdály-fa 669, 682.	Napszakok 632.	Nil 285.
Morvánleves 682.	Muzslicza 641.	Narancszőrű 447.	Nilá 707.
Moslicza 640.	Náca 682.	Na vidlicki 108.	Nimét birka 512, 514.
Motacilla alba L. 646, 658.	Nád 275, 682.	Né bari, bari, bari né! 538.	No, gyú 113.
Motacilla flava L. 655, 663.	Nádá 707.	Ne-bocze-ne! 127.	Nomad földközösség 275.
Motoz 581.	Nadalyozdik 417.	Né bocze-né-né! 126.	Nomad gazdaság 274.
Motozni 514.	Nadalyozó 736.	Ne czocza, né, né! 575.	Nomad lakások 199.
Motozott birka 514.	Nadály tő 682.	Ne czoci ne, ne! 575.	Noszítani 595.
Motra 514.	Nadár 417.	Nedve 641.	Nosztok 275.
Motyó 690.	Nadárzik 418.	Négely 241.	Notarius 728.
Mözba áll 728.	Nádas 275.	Negj loúú zeker 98.	Notin 493, 514.
Mozgó-fölhércz 98.	Nádderok 275.	Negregguba 212.	Nótin 514.
Möczörög 255.	Nádgém 653, 662.	Négyágú szigony 728.	No turi bikú 390.
Mögadni magát 326.	Nádhégyi ponty 728.	Negyedfü 418.	Nöstén disznó 557.
Möge 417.	Nádi bika 653.	Negyedfüves 308, 326.	Nöstény 418, 589.
Möggyepej 347.	Nádi veréb 653, 662.	Négyellő 222.	Nöstény bárány 509, 515.
Möghökölmi 417.	Nádkécsikó 326.	Négyelni 222.	Nöstény farkas 641.
Möndöle 15, 514.	Nádra 326.	Négyelő 97.	Nöstény ló 326.
Möndölecske 15, 514.	Nádravérzés 261.	Négyelő ostor 98.	Nöszés 259.
Mönyed-asszony 640.	Nádsíp 241.	Négyesszán 86.	Növédék 515.
Mörmölni 589.	Nádtartó 19.	Négyes szekérfogat 111.	Növédkeny 669.
Mrázsa 728.	Nádtorzs 682.	Négyes székérfogat 111.	Növés 326.
Muczka 640.	Nagyböggyű 653.	Nehézlábú csillag 629.	Növény-fák 669.
Muha 682.	Nagygulya 405.		Nudli 690.
Muhar 682.	Nagy hajós 728.		Numenius arcuatus L. 647, 648, 650, 654, 656, 659, 660, 662, 663, 664.
Muka 728.	Nagy halászat 728.		Numuslou 327.
Mukucs 640.	Nagy ház 76.		Nutrix 246.
Mula 640.			Nüni 144.
Mulg 707.			
Mulgetor 166.			
Mulus 576, 640.			
Munator 166.			
Munkácsi B. 18.			

Nyaf 255.	Nyelő 728.	Nyílvetés 274, 287, 288.	Nyújtószög 98.
Nyafog 255.	Nyelőke 728.	Nyílvonás 288.	Nyúka 641.
Nyahog 255.	Nyelvesszigony 728.	Nyír 300, 327.	Nyúl 557.
Nyáj 250, 515, 557.	Nyelves varsa 728.	Nyírás 327.	Nyulacs 641.
Nyájjuhász 14, 166, 515.	Nyelfvene 261.	Nyirbákol 255.	Nyulászó eb, agár 589.
Nyájas 19.	Nyelvkincs 4.	Nyírés 515, 534.	Nyulászukánya 653.
Nyájjuhász 158, 166, 169.	Nyelvrontás 690.	Nyiretni 437.	Nyúlfiú 557.
Nyájkánász 166.	Nyereg 102, 112, 327.	Nyiretni 255, 327.	Nyúl hamarja 311.
Nyájkondás 166.	Nyeregből hajtott 109, 111.	Nyiretez 328.	Nyúlkenyér 228.
Nyáj széle 515.	Nyeregbunda 16.	Nyirett csikó 328.	Nyúltetem 261.
Nyák 19, 222, 327.	Nyeregfa 108.	Nyirfa 328, 347, 669.	Nyúlverem 200.
Nyakazni 327.	Nyeregkápa 109.	Nyiristye 276, 707.	Nyúlverőkánya 653, 662.
Nyakfű 682.	Nyeregpad 180, 199, 327.	Nyirni 255, 515.	Nyumas 276.
Nyakhegy 327.	Nyerénk 275.	Nyirrothadás 261.	Nyuszika 641.
Nyakkendő 418.	Nyerges 10 ² , 107, 108, 109, 110, 327.	Nyirviz 668, 669.	Nyuszka 641, 653.
Nyakló 98, 222.	Nyergesfék 112.	Nyivákolni 255.	Nyuzga 641.
Nyaklós nehéz ustor 222.	Nyergeshátú 418.	Nyívelni 515.	Nyüg 328.
Nyaklószeg 113.	Nyergesható 418.	Nyivogni 256, 641.	Nyűgbe vetni 328.
Nyaklósözög 98.	Nyergeslő 109, 327.	Nyivor 15, 515.	Nyűrtás 583.
Nyakó 682.	Nyerit 255, 327.	Nyivorkálni 641.	Nyűretni 557.
Nyakörv 589.	Nyersés 276.	Nyivvog 256.	Nyűretni 327.
Nyaksi 121.	Nyervog 255.	Nymphaea alba L. 681, 687.	Nyüstölni 223.
Nyakszög 120, 121.	Nyiger 515.	Nyól 641.	Nyűszkülmi 590.
Nyakszeg 121.	Nyihelődzni 418.	Nyolcág-fonás 222.	Nyűszögnyi 590.
Nyakszűj 327.	Nyihogni 327.	Nyolczag-fogat 109, 111.	Nyűvelni 515.
Nyakszög 121.	Nyikorgok 255.	Nyomas 276.	Nyűves 557.
Nyalkaság 222.	Nyil 262, 284, 285, 286, 296, 728.	Nyomás 276, 418.	Nyűvesedés 515.
Nyaraló 275.	Nyilacska 286.	Nyomaszt 250.	Nyűvesség 260, 515.
Nyáraófa 669.	Nyilal 286.	Nyomaték 296.	Nyűvezőfa 690.
Nyárfá 669.	Nyilas 19, 286, 288, 557, 690, 728.	Nyomórúd 98.	
Nyargal 327.	Nyilas ember 286.	Nyomorúság 26.	
Nyári barna 347.	Nyilasföld 268, 286.	Nyomos 276.	O aie-buccie 15, 515.
Nyári fekete 343, 347.	Nyilasfű 168.	Nyomos föld 276.	Oaje 707.
Nyári fekete pej 348.	Nyilas fű 168.	Nyomtató Eökör 388.	Obelus 233.
Nyári hérics 682.	Nyilas házhely 286.	Nyomtatókó 535.	Obex 79.
Nyári hászol 199.	Nyilas kaszáló 286.	Nyoszolyó 76.	Océ 216.
Nyári keleti szél 728.	Nyilasocska 287.	Nyosztanyi 669.	Ocol 177, 707.
Nyári lúd 653, 662.	Nyilasosztás 287.	Nyőfög 256.	Oculált kondás 167.
Nyárs 98, 233.	Nyilastag 287.	Nyökörög 256.	Oculatio 167.
Nyavikol 255.	Nyilast fogni 287.	Nyöstén 641.	Oculus magnis 449.
Nycticorax nycticorax L. 646, 648, 652, 653, 657, 658, 662, 664.	Nyilat húzni 287.	Nyöstény 641.	Ocsódik 251, 418.
Nye he! 573.	Nyilat vetni 287.	Nyöstény borjú 418.	Ocsu 251.
Nyehög 327.	Nyilaz 287, 327.	Nyösörög 256.	Odaia 705.
Nyék 194, 199.	Nyilazás 287.	Nyrakal 178.	Odal 76.
Nyekeg 327.	Nyílesülők 250, 327.	Nyrocol 177, 178.	Ódalis 228.
Nyeklecz 728.	Nyilcédula 287.	Nyrokol 177, 178.	Ódaragasztani 418.
Nyeklencz 728.	Nyílfarkú rucza 653, 662.	Nyugati szárnya 199.	Odo 76.
Nyéklő 144.	Nyílföld 287.	Nyúgodalmas 690.	Odor 77, 200.
Nyel 15, 19, 222.	Nyílfüvek 287.	Nyugoti szél 713, 728.	Odor fája 77.
Nyélezifra 222.	Nyílhúzás 287.	Nyugtató 129.	Odor fala 77.
Nyelepcsére 418.	Nyíllábszár 327.	Nyugvóhely 690.	Odor járom páczája 72, 77.
Nyélfaj 222.	Nyíl nagysága 288.	Nyújtó 98, 102.	Odvás méz 229.
Nyélnyak 222.	Nyílpuska 216.	Nyújtós 98, 102.	Oedemia fusca L. 649, 659.
	Nyílrendszer 288.	Nyújtószárny 98.	
	Nyílvessző 216.		

Oedienemus crepitanus Temm. 650, 660.	Onopordon Acanthium L. 684.	Orsóruca 653, 662.	Ótósceber 533.
Oenanthe aquatica L. 686.	Onopordon Ischaemum 684.	Országút 629.	Ótós fogas 529.
Oenanthe pimpinelloides L. 686.	Ontora 296.	Országútja 624, 629.	Ótóskád 533.
Oestrus ovis L. 637.	Ontozni 557, 590.	Országok 98.	Ótósorsó 533.
Oewkewrytho 271.	Opalka 241.	Ortókapa 137.	Ótósziőrő 533.
Ófa 121.	Opilio 167.	Ortygometra porzana L. 648, 658, 659, 664.	Ótott túró 533.
Ogar 707.	Órádzó 112.	Órú hus 515.	Ottájje járni 418.
Ogár 590.	Orbalg 708.	Orvoslás 260.	Ottaszorú 77.
Ohat 271.	Orbánecz 261.	Orya 557.	Otvor 84.
Oie 707.	Orda 532, 708.	Óshtol 223.	Oues birca 499.
Oie laje 707.	Ordafőző üst 214, 533.	Ósófa 121.	Ova incubare 640.
Oie menzare 707.	Ordakeverő 533.	Ostor 102, 112, 220, 222, 223, 296.	Ovicula 509.
Oie starpe 708.	Ordamérő kupa 533.	Ostoradó 223.	Ovis aries platyura 512.
Oje 85.	Ordás 447, 565, 590, 592.	Ostoresapó 224.	Ovis hungarica 504.
Ojnica 85.	Ordás, homály, fejér, vellásszarvú 447.	Ostorderék 15, 222, 223.	Ovis moravica 514.
Ojnice 85.	Ordás kalán 214.	Ostorforja 296.	Ovis strepsiceros 515, 518.
Óka 200.	Ordászsák 533.	Ostorfej 223.	Oye 85.
Ókaj 200.	Ordás zsáktartó 533.	Ostorféreg 580, 582.	Oynicezequs 85.
Óklevél Szótár 54.	Ordástekenő 533.	Ostorhegyes 107, 108, 109, 328.	Oynitzwagen 85.
Ókol 178.	Ordazsák 533.	Ostorhegyes ló 109.	Oztrou 200.
Ókoly 200.	Ordít 256.	Ostorhegyet futtatni 223.	Óbölhalászat 729.
Ókór pasztor 167.	Ordos 447.	Ostorhegyre venni a lovat 328.	Ócsödi szél 635.
Óktál 276.	Órgonálni 256, 590.	Ostorhegyes 223.	Óhön 229.
Ókulfenere 178.	Órgy 557.	Ostor-karikás 223.	Óke 641.
Ókulfenevath 178.	Órgya 229.	Ostorkarika 223.	Óklelni 418.
Ól 77, 200.	Óriás galandféreg 581.	Ostorkarikás 223.	Ókleszák 729.
Ólá 708.	Oriolus galbula L. 646, 653, 655, 658, 663.	Ostorkarikás 223.	Óklömbujár 654.
Óláh anyag 57, 58, 697.	Orion 627.	Ostorkarikás 223.	Ókór 39 (Pb.), 418, 626, 629.
Óláh pap 653, 662.	Órj 557.	Ostorkarikás 223.	Ókór 251.
Óláh táncz 629.	Órj 557.	Ostorkarikás 223.	Ókór 419.
Óláj 708.	Órmó 19.	Ostorkarikás 223.	Ókórborjú 419.
Ólának 629.	Órnyák 276.	Ostorkarikás 223.	Ókórborjú 419.
Ólasz 708.	Orobanche sp. 687.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsorda 419.
Óldalágas 198.	Orobancha tuberosa 677.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalbőr 109.	Orozba maró kutya 590.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalfal 98, 200.	Orozni 167.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalfal 181, 200.	Orozva 590.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalfaldeszka 198.	Orr 19, 328, 716, 728.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalvillás 210.	Orradzó 729.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óldalzáp 98.	Orrig hódos 347.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ólló 77.	Orrj 558.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óllóba venni 77.	Orrj 557.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óllózik 259.	Orrrozt 77.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ólomári 653.	Orrpára 418.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óltó 532.	Orrrtőke 729.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Óltoan 708.	Órság 167.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ólvasódik 690.	Órsófarkú kaesa 653.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ómás 347.	Órsófarkú ruca 653, 662.	Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ómáspej 347.		Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ónonis spinosa L. 678, 681.		Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.
Ónopordon 671.		Ostorkarikás 223.	Ókórcsordás 167.

Ökőröl 200.	Örvössneff 654.	Pacsiecsa, papiecsa! 575.	Palóc 558.
Ökőrpásztor 167, 169.	Örztető 168, 251, 420.	Pacsirta 654, 662.	Palóka 421.
Ökőrrovás 129.	Örző 168.	Pacsmag 421, 492.	Palonya 729.
Ökőrrúd 98.	Ősfoglalkozások kutatása 7.	Paczal 421.	Pálonya 558.
Ökőr sor 420.	Ősfoglalkozások szószedetének sorrendje 56.	Paczér 329.	Palus 73.
Ökőrszekér 102.	Ősi foglalatás 288.	Paczétka 669.	Pamina 17.
Ökőrszem 654, 662.	Ősállítani 328.	Paczi 329, 558.	Pampula 329, 421.
Ökörtillalmas 276.	Őszebókláz 328.	Paczizni 329.	Pampuska 229, 690.
Ökörtinó 420.	Őszedélel-ni 516.	Paczok 77.	Panicum glaucum L. 682.
Ökörtinócska 420.	Őszedillel-ni 516.	Pad 77.	Pánk 251.
Ökörtőzészér 167.	Ősseelegyedni 259.	Padika 77.	Pánkáló 641.
Ökörtulok 420.	Őssfeféjmi 533.	Padimentom-kővecske 77.	Pankos 330.
Ökörtýúk 641.	Őssfefeküdni 420.	Padka 77.	Pannywa 216.
Ökőrvásár 420.	Ősszehajítani 168.	Padkás szik 276, 280.	Pánt 98.
Ökres 19.	Ősszekeletyolódni 420.	Padlásgerenda 198.	Pántlikás hal 729.
Ökrész 167, 169.	Ősszerezzenni 516.	Padlós 77.	Pañua 216.
Ökrisz 167.	Ősszerőni 130.	Padlósgerenda 198.	Panusa 708.
Ökrös 19, 167.	Ősszedektatás 516.	Padlósgerenda 198.	Panuşá 708.
Ökrös-marhás 420.	Ősszetarteni 690.	Padlósgerenda 198.	Panwa 216.
Ökvelni 420.	Ősszeferni 251, 420.	Padlósgerenda 198.	Pányva 216, 329.
Öl 19, 133.	Ősszeferő czövek 729.	Padlósgerenda 198.	Pányvas 329.
Öl föld 276.	Ősszevert 421.	Padlósgerenda 198.	Pányváskötél 109, 327, 329.
Ölő 558.	Ősszeveszni 729.	Padlósgerenda 198.	Pap 276.
Ölv 590.	Ősszezaholni 516.	Padlósgerenda 198.	Papancz 682.
Öly 590.	Ősvembe (jönni) 420.	Padlósgerenda 198.	Papaver Rhoëas L. 683.
Ölyű 654, 662.	Ősz határ 276.	Padlósgerenda 198.	Papiló 639.
Ölyv 590, 654.	Ősz nyál 641.	Padlósgerenda 198.	Pápigastarjú 654, 662.
Önézet 23.	Ősztöke 117, 137, 533.	Padlósgerenda 198.	Paploncz 682.
Önháló 729.	Ősztörű 77, 200.	Padlósgerenda 198.	Papné 277.
Ördöggláp 736.	Ősztörű vas 200.	Padlósgerenda 198.	Paponya 682.
Ördögjegy 328.	Ősztövér 558.	Padlósgerenda 198.	Páponya 682.
Ördögmotola 682.	Ősztövérlő 328.	Padlósgerenda 198.	Papréze 654, 662.
Ördögsekere 682.	Ősztövérség 421.	Padlósgerenda 198.	Paprikás 229.
Öregbojtár 167.	Őszvér 41 (Pb.), 57, 328, 576.	Padlósgerenda 198.	Paprikás főzés 229.
Öregbojtár 150, 167, 169.	Őszvérőrző 168.	Padlósgerenda 198.	Paprikás krumpli 229.
Öreg csikósbojtár 167.	Őszvérpásztor 168.	Padlósgerenda 198.	Papsajt 682.
Öreg disznó 558.	Őszvér szótára 576.	Padlósgerenda 198.	Papula 329.
Öreg disznó szava 576.	Ótágú szigony 729.	Padlósgerenda 198.	Papvirág 682.
Öreg fejősjuh 509.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Para 397.
Öreg fejsze 136.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Pára 421.
Öreggazda 168, 175.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paraczo eb 590.
Öreg juh 15, 515.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parás 729.
Öreg kása 229.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parásháló 729.
Öreg mérő 133.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paraszt 277, 421.
Öregrend ember 168.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paraszt ember 168.
Öreg üri 515.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paraszt nyíl 288.
Örfa 200, 726.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paraszt tiszt 168.
Örgúnár 654.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parászcspitető 233.
Örlős ménés 328.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parély 682.
Örményes 322, 328.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paries 69.
Örökös 729.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Paripa 37 (Pb.), 329.
Örü 590.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parittyá 216.
Örü 515.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Parizáta 77.
Örv 19, 590.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	Páriz-Pápai 54.
Örves 522.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	
Örvös kutya 690.	Ótágy 729.	Padlósgerenda 198.	
	Ötletes fogat 109.	Padlósgerenda 198.	
	Ötödű 421.	Padlósgerenda 198.	
	Ötödfűves 308, 328.	Padlósgerenda 198.	
	Ötödfű wehem 403.	Padlósgerenda 198.	
	Ötön szerezni 329.	Padlósgerenda 198.	
	Ötösfogat 109, 111.	Padlósgerenda 198.	
	Övedző 736.	Padlósgerenda 198.	
	Özbarna 339, 347.	Padlósgerenda 198.	
	Özpej 347, 348.	Padlósgerenda 198.	
	Öztetem 261.	Padlósgerenda 198.	
	P aculár 708.	Padlósgerenda 198.	
	Paesi 558.	Padlósgerenda 198.	

- Páriz-Pápai-Bod 54.
 Parlag 277.
 Parlagi sas 654.
 Parmasan 533.
 Párna 98.
 Pároskés 233.
 Párosodás 590.
 Páros rovás 130,
 132.
 Parozka 329, 330.
 Parrag 277.
 Párta 329.
 Pártázat 77.
 Parti fecske 654,
 662.
 Parti sirály 654, 662.
 Parus sp. 648, 659.
 Parus maior L. 656,
 663.
 Pasagh 277.
 Pascua 277.
 Pascuatio 168.
 Pascuum 274.
 Pasith barany 516.
 Páska 277.
 Páskáczin 277.
 Paskó 277.
 Paskom 277.
 Páskom 277.
 Paskony 277.
 Paskum 277.
 Páskum 277.
 Pasmintani 421.
 Passág 277.
 Passagh 277.
 Passer domesticus
 L. 648, 654, 657,
 664.
 Passer montanus L.
 653, 662.
 Pást 277.
 Pasta 201.
 Pástárnag 708.
 Pastor roseus L.
 647, 659.
 Pástravi 708.
 Pástrug 708.
 Pásula 708.
 Pasyth barany 516.
 Pasztermálni 558.
 Pásztor 18, 19, 34
 (Pb.), 168.
 Pásztor állattan 636.
 Pásztorbíró 169.
 Pásztorbot 627, 629.
 Pásztorcsillagászat
 624.
 Pásztor elé adni
 169.
 Pásztor eleiben adni
 169.
 Pásztoember 169.
 Pásztor felszerelése
 216.
 Pásztorfüvészet 671.
 Pásztor-időjárás és
 időjósítás 632.
 Pásztoritani 421, 690.
 Pásztorokodni 169.
 Pásztorkonyha 225,
 229.
 Pásztorkutya 654.
 Pásztorlelkület 22.
 Pásztor-madárta
 643.
 Pásztornyelv hajlé-
 konyosága 13.
 Pásztorok rendje
 169.
 Pásztorolás 169.
 Pásztorolás kezdete
 516.
 Pásztorolás rendje
 516.
 Pásztorolás vége 516.
 Pásztorolni 169.
 Pásztoros 169.
 Pásztor szervezet 56,
 145, 169.
 Pásztor szűr 216.
 Pásztor tanya 177.
 Pásztor táska 682.
 Paszuj 229.
 Pata 329.
 Patics 77.
 Pating 98, 117.
 Patkány szőrű szij-
 hátú ló 347.
 Patkó 19, 329.
 Patkós 19.
 Pattankóró 682.
 Patting 99, 117.
 Patusa 581, 641.
 Pávafarú 729.
 Pavoncella pugnax L.
 649, 652, 654, 659,
 660, 661.
 Paxilus 73.
 Pázsit 277.
 Pázsitbárány 516.
 Pázsit dísznö 558.
 Pazsura 708.
 Pazthor hatara 168.
 Paztur 168.
 Pécáló 729.
 Pécék 217.
 Pec-tej 437.
 Pecus 387.
 Pécek 642.
 Pecsénye 229.
 Pecsényét metszeni
 516.
 Pecsényezés 516.
 Pecsik 642.
 Pécsi légy 642.
 Peczek 19.
 Peczelék 729.
 Peczelő 736.
 Pediculus bovis 642.
 Pediculus capitis
 Deg. 638, 640.
 Pediculus porci 642.
 Pedum 214.
 Peech 74.
 Peeg 347.
 Peg 347.
 Peggys 516.
 Pegh 347.
 Peiu 708.
 Pej 16, 348, 577.
 Pejderes 341, 348.
 Pejkék 348.
 Pejkő 340, 348.
 Pejszörű 348.
 Pekurari 708.
 Példabeszédek 34.
 Pelecanus onocroto-
 lus L. 650, 653,
 660.
 Pélvás 78.
 Pelyvakutyó 78.
 Pemet 78.
 Pemét 217.
 Pemetefa 77.
 Pemeteg 78.
 Penge 137.
 Pengőkarika 99.
 Pöntekhal 729.
 Pénzesföld 277.
 Pénzes kert 272, 277.
 Peöch 421.
 Péra 329, 421, 558.
 Percselődni 259.
 Percz 229.
 Perdix perdix L.
 649, 660.
 Perdülni 690.
 Pereje 78.
 Perenge 78.
 Pergelt tésztalevés
 229.
 Pergő 327.
 Pergőrcza 654, 662.
 Pergő-sodró szarvú
 459.
 Pergula 68.
 Perje 72, 78, 682.
 Perjefa 72, 78.
 Pernyeffő 682.
 Pernyeszteni 88.
 Perpelág 77.
 Perpencze 729.
 Persecutor 170.
 Persely 99.
 Perzselni 558.
 Pescar 708.
 Pešte 708.
 Peskedni 78.
 Pest 78.
 Pestalja 73, 78.
 Peszmeg 229.
 Peterészni 259.
 Peterke 76, 117.
 Peterkézni 117.
 Petőfi S. 13, 24, 25.
 Petrencze 277.
 Petrovay György 58.
 Pettyegesharkály
 654, 662.
 Pettyes 348, 447.
 Pettyeszürke 348.
 Pey 347.
 Peyg 348.
 Phalacrocorax carbo
 L. 650, 651, 660,
 661.
 Phalaris phleoides
 687.
 Phaseolus multiflorus
 679.
 Phleum pratense L.
 680.
 Phoxinus 729.
 Phylloxera vastatrix
 Pl., 636, 637.
 Physalis Alkekengi
 682, 687.
 Physalis somnifera
 682.
 Pias 137.
 Pica pica L. 656, 663.
 Picigus 708.
 Picioicá 708.
 Picus maior L. 650,
 654, 656, 660, 662,
 663.
 Picus viridis L. 652,
 658, 661, 665.
 Piesóka 708.
 Piczikém ne! 575.
 Pihés 329.
 Pihés kunyhó 201.
 Pila 77.
 Pilinga 137.
 Pilingya 137.
 Pillangó 15, 223, 558.

Pillengő 222, 223, 421.	Pisze 654.	Pokla 516.	Pork 709.
Pimpinella 673.	Piszkavas 180, 233.	Poklája 251.	Pornyálni 517.
Pimpó 683.	Piszkosszürke 349.	Pöklya 78.	Pornyáltatni 517.
Pi . . afü 683.	Piszlye 590.	Pöklyatartó 78.	Poróca 230.
Pi . . lajtorja 683.	Piszra 349, 448.	Pokol 730.	Poroczka 330.
P . . avágóhal 729.	Pisztra 349.	Pokolmalom 730.	Poroja 230.
Pincsi 18.	Pisztrángháló 730.	Pokolszökés 251.	Porondszeg 730.
Pincze 78.	Pisztrángszürke 349.	Pókos 330.	Poroska 330.
Pintenog 348.	Pitar 78.	Pokronta 229.	Porosz 330.
Pintérező gyékény 683.	Pitár 78.	Polánya 558.	Porósza 230.
Pintino 348.	Pitli 241, 437.	Poleczik 78.	Poroszka 330.
Pintinok 348.	Pitpalugá 708.	Poledrus 330.	Poroszkaló 330.
Pintiu 708.	Pitvar 78.	Poléta 277.	Poroszkáló 330.
Pintlivőcsök 654, 662.	Pityer 654.	Polgári nyil 288.	Porozka 330.
Pinty 654, 662.	Pityör 662.	Polja 722.	Porozkaló 330.
Pintyöke 654, 662.	Pitymallik 632.	Polygonum amphi-	Porszik 277.
Pinus, Abies? 667.	Pjeg 348.	bium L. 671.	Portulaca oleracea
Pinus larix 670.	Placz 181, 201.	Polygonum Bistorta	L. 683.
Pinus nigra Arn. 668.	Plantago arenaria L.	L. 671.	Porzsáka 415, 421.
Pinus strobus 666.	680.	Polyik 662.	Posadt-tej 533.
Pioche 137.	Platalea leucorodia	Polyikmadár 654,	Postis 80.
Pióka csalogató 654.	651, 661.	662	Poszáta 654, 662.
Pipa 139.	Platikahal 730.	Polyporus 677.	Poszató 654.
Pipács 683.	Platz 690.	Polyva-kutyó 78.	Poszka 251, 558.
Pipál 329.	Plecátori 708.	Polyvás 201.	Poszkona 709.
Pipázik 330.	Plekator 15, 516.	Pomájszörű tehén	Poszógó 170.
Pipiske 654, 662.	Plenge 137.	448.	Posztátra esik 635.
Pipitér 683.	Plop 669, 709.	Pomeraniai spitz	Posztorong 99.
Pipom pápom 683.	Plútó 17.	599.	Potang 709.
Pipőrefü 683.	Plünyögni 421.	Pommer 599.	Potentilla 683.
Pirgalmi 683.	Poa 683.	Pommer! 599.	Potentilla anserina
Pirgán 447.	Poa annua L. 676,	Pompos 229.	L. 681.
Piritott tésztaleves	682.	Pomosos 421.	Poterium sangui-
229.	Pocsi, pocsi! 575.	Poneczik 78.	sorba 673.
Pirittylik 730.	Pocsika, pocsika!	Pondróirtás 583.	Potsch 492.
Pirók 447, 451.	575.	Pondrókiolvasás	Potyószilva 669.
Pirókszörű 448.	Pocsvány 277.	583.	Pózna 78.
Pirókszörű tehén	Pócz 180.	Ponk 78.	Pózna föld 77.
447.	Póczdeszka 437.	Ponny ló 330.	Poznakankó 78.
Piros 348, 448.	Pócz (!) 558, 575.	Pontyháló 730.	Pöcs 517.
Piroszcifra 448.	Póczik 79.	Pontyos 421.	Pöcs(i) 139.
Pirospej 16, 348.	Póczik 78.	Ponwa 216.	Pöcsik 642.
Pirospej hóddal	Poczi, pocsi, pocsika!	Ponyvásszekér 99.	Pöcsikel 330.
pisztra 349.	575.	Popricaş 709.	Pöcsikél 330.
Pirossárga 349.	Poczi, poczi, csök-	Populus 669.	Pöcskösverő 730.
Pirosszárnyú hal 730.	nye! 575.	Populus alba 667,	Pöcsök 642.
Pirosszárnyú keszeg	Poczi, poczi! poczi	671.	Pölé 201.
730.	ne! 575.	Populus pyramidalis	Pörge 16, 459, 460.
Pirostarka 448.	Poczoz 330.	669, 670.	Pörgő 217.
Pirus communis 668,	Pofás fejsze 137.	Populus tremula 667.	Pörgőhorog 730.
671.	Pogácsa 229	Póráz 217, 590.	Pörje 683.
Pisafa 99.	Pogácsás 730.	Poresfü 683.	Pörkölni 558.
Pisálau 708.	Pógár embőr 170.	Porcsin 683.	Pörkölt hús 230.
Piskolecz 558.	Pogonyies 170.	Porezfü 683.	Pörpöncze 730.
Pisó 330, 421.	Pohánka 678.	Porezió 133, 533.	Pörs 730.
Pistor 170.	Poianá 709.	Porfogó 181, 201.	Pörtet 217.
	Poiatá 190, 201.	Porgolád 201, 277.	Pörzsöl 99.
	Poján 709.	Porgoládkapu 201,	Pöszmételeves 230.
	Pók 261, 330.	277.	Pötsök 642.

- Pötyögő 422.
 Pötyöngő 422.
 Pözsövény 201.
 Praedium 76.
 Praesepium 72.
 Pratincola rubicola
 L. 647, 652, 659,
 661.
 Presznya 730.
 Pries 210.
 Prikulics 18.
 Próbafejés 533.
 Proczáp 99.
 Proglátka 277.
 Prohe 230
 Próstya 277.
 Prósza 230.
 Prucsike-me 127.
 Prunus avium L.
 671.
 Prunus cerasus 666.
 Prunus padus 666,
 669.
 Prunus spinosa 666,
 668, 686.
 Prü-bé! 127.
 Prücsi-bé! ne! 127.
 Prücsi-é! prücsi ki!
 127.
 Prücsike-me! 127.
 Prücsi-nye! 127.
 Prücsi-prücsi-prücsi!
 127.
 Prücs ki! 573.
 Prünnnyögni 422.
 Prüs-ne, szuk, szuk,
 szuk! 538.
 Prüss-ne-ne! prüss
 ne! 538.
 Prüszköl 330.
 Przewalski-ló 330.
 Ptró! 126.
 Ptrukk! 573
 Ptrü! 126.
 Pubdenevér 642.
 Puccinia sp. 683.
 Pucez meg! 595.
 Puczella 558.
 Puczik 79.
 Puczok 73, 78, 79,
 83.
 Puczok kő 79.
 Puczoklik 73.
 Puczor 422.
 Pudar 170.
 Püdër 330.
 Puháncs 170.
 Puciza 559.
 Pui do magyar 707.
- PUISZKAFÖZŐ fazék
 214.
 PUISZKAKEVERŐ fa
 214.
 Puj! 595.
 Pujkucza 709.
 Pujna 534.
 Pujna-túró 534.
 Puka 454.
 Pukkantó 683.
 Puli 18, 590, 596.
 Puli eredete 596.
 Pulinevek 597—599.
 Puliszka 230.
 Puliszkaszelő 217.
 Puli szótára 597.
 Puliterelés 597.
 Pulizni 596.
 Pulya 590.
 Pumi 599.
 Pumi eredete 599.
 Pumijegyek 599.
 Puminevek 599.
 Pumerelés 599.
 Pumpelli R. 4.
 Pungur Gyula 53.
 Pupázá 709.
 Pupura 709.
 Purcsi 330.
 Purdó malacz 559.
 Püró 422.
 Puruttyaló 330.
 Puruttyán 201.
 Purza 669.
 Purzsa-bárány 507,
 517.
 Purzsa-juh 517.
 Purzsás 170.
 Purzsavöcsök 654,
 662.
 Pusa 559.
 Pusa! pusa! pusa!
 538.
 Pusi 559.
 Puska 99.
 Pustá 709.
 Pusztá 277, 460.
 Pusztabíró 170.
 Pusztagazda 170.
 Pusztai ménes 330.
 Pusztás 278.
 Pusztázó 170.
 Pusztázó hadnagy
 170.
 Pusztmeister 170.
 Pusztitók 9.
 Pusztosina 278.
 Pufera 695.
 Putina 241.
- Putri 79, 201.
 Putton 241.
 Puttonhordó 241.
 Putunka varsa 730.
 Pücsi-pucsi, pucsike!
 127.
 Püspökpálcza 629.
 Pyrhocoris apterus
 Burm. 638.
 Pyrrhula pyrrhula L.
 649.
 Pyrus malus L. 671.
- Q**uercus 670.
 Quercus cerris L. 666.
 Quercus conferta 682.
 Quercus robur 669.
 Quercus sessiliflora
 669, 682.
- R**abecz 654.
 Rabok útja 629.
 Rac 709.
 Rács 79, 534.
 Rácsásvarsa 730.
 Rácsiholdni 217.
 Rác 170.
 Raczka 517.
 Raczkás 517.
 Raczkásszörű 448.
 Raczó 170.
 Radde 12.
 Radina 559.
 Ráf 99.
 Ráfeküdni 278.
 Ráfogni 422.
 Ráfsróf 99.
 Ráfszög 99.
 Rag 81.
 Ragadancs 683.
 Ragadóffi 683.
 Rag aija 79.
 Rag alja 79.
 Ragasztani 99, 111,
 422.
 Ragasztókarika 99.
 Ragasztószeg 113.
 Ragasztószög 99.
 Rajta! 595.
 Rajtaja 79.
 Rajtár 170.
 Rajta te! 593.
 Rajtoja 79.
 Rajtója 79.
 Rakamaz 294.
 Rákászat 730.
 Rakattyá 669.
- Rakfa 201.
 Rákláb 99, 121.
 Rakni 79.
 Rakó 201.
 Rakócza 79.
 Rakodás 14.
 Rakonca 85, 99, 113.
 Rakonczaszeg 730.
 Rakottya 683.
 Rallus aquaticus 650.
 Rámásfürés 137.
 Ramasz 79.
 Rambuli 517.
 Rampa 79.
 Rana 638.
 Ránczos-bárány 517.
 Ránguss 230.
 Ranni 18.
 Rántás 709.
 Rántmester 170.
 Rántóin 730.
 Ráró 349, 654.
 Rárúgni 517.
 Rastau 709.
 Rátarti 171.
 Ratzel, dr. Fried. 6,
 58.
 Rauas 131.
 Rávar 130.
 Ravás 130.
 Ravás 130.
 Rávaş 130, 709.
 Ravó 130, 132.
 Rázott szalmafedél
 79.
 Rédeg 171.
 Rédegbivaly 492.
 Rédeg marha 422.
 Rédia 251.
 Redvesedés 683.
 Regelő 278.
 Reggel 632.
 Reggeli hajnalesillag
 624.
 Regia 171.
 Regló 278.
 Réjá 581.
 Rejtő 19, 730.
 Rekesz 79.
 Rekeszték 730.
 Rekeszteni 422.
 Rekesztő 201.
 Rekettye 670, 683.
 Remex 717.
 Rémonda 251.
 Remonter 251.
 Rémunda 251.
 Rend 171, 201, 534.
 Rendesillag 629.

Rendfa-ház 79.	Ridegh embőr 171.	Rostély 177, 201.	Rötös kajla 449.
Rénfa 217, 559.	Ridegh legény 172.	Rováncs 130.	Rötszabású 449.
Rengő 217, 460.	Rideg jószág 331, 422.	Rovár 130.	Rötszabású kajla 449.
Renkesz 422.	Rideg juh 517.	Rovás 127, 130, 297, 526.	Rötszabású, keselyes 449.
Rénó 17.	Rideg legény 169, 171.	Rovás 131.	Rött 397.
Renyhecsikós 171.	Rideg ló 331.	Rovásba venni 131.	Rövidítések (Jelek) 59.
Renyhecsikósne 171.	Rideg marha 171, 422.	Rovásfa 131.	Rubia tinctorum L. 672.
Renyheménes 330.	Rideg ménes 331.	Rovásírás 131.	Rúd 100, 121.
Réstü 121.	Ridegül lakni 172.	Rováson van 131.	Rúdágas 100.
Rész 81.	Ridzeni 259, 559.	Rovásos föld 278.	Rudalló 100.
Részegek útja 629.	Rif 422.	Rovás, összejáró 131.	Rudas 80, 107, 108, 109, 110, 124, 223, 278, 331.
Részeg ember útja 629.	Rif 134.	Rováspénz 132.	Rudas halász 731.
Részés 278.	Rigäu 709.	Rovásra fel 131.	Rudas ló 85.
Rét 272, 278.	Rigó 422, 448.	Rovat 131.	Rudas szekér 85.
Rétecske 278.	Rigósörű 349, 448.	Rovatal 132.	Rudazó 100.
Retesz 69, 79.	Rigósziürke 349.	Rovátka 132.	Rudazókötél 100.
Reteszfő 79.	Rigyá 278, 683.	Rovatólás 132.	Rúdfej 100, 121.
Réti fecske 654.	Rihelő mesterség 261.	Rovó 130, 132.	Rudhajtólik 731.
Réti kasza 19, 730.	Rikkancs 172.	Rovott multú 127.	Rúdhegy 100.
Réti rigó, 655, 662.	Rimócz 642.	Rowas 130.	Rúdkarám 201.
Rétkert 278.	Ringő 172.	Rozkošny 11.	Rúdorr 100.
Rétla 80.	Rinkács 709.	Rozsanya 683.	Rúdosztás 289.
Rétlya 80.	Riranni 546.	Rózsáskert 630.	Rúd szára 100.
Rétoja 80.	Risa 422.	Rózsa Sándor 29, 30.	Rúdszárny 113.
Rétolya 75, 80.	Riska 423, 448, 460.	Rózsás kis kert 630.	Rúdszárny ágasa 100.
Rétszágoló csillag 629.	Ritkaszörű 565.	Rózsaszörű 448.	Rúdszárnyo 100.
Réttya 80.	Ritkos 526.	Rózsavirágon 423.	Rúdszeg 100.
Rétya 68, 80.	Rittyen 223.	Rozsda 448, 683.	Rúdtartó szij 114.
Rétyi tápló 730.	Ró 130.	Rozsdagém 655, 662.	Rúd tolvaj 100.
Reuth 448.	Robinia pseudo-acacia L. 665.	Rozsdágeres 341, 349.	Rúdtöve 100, 113.
Revetapló 683.	Rociu 709.	Rozsdásfakó 342, 349.	Rúdvég 100, 113.
Rezala 278.	Ročka 241.	Rozsdaszin 565.	Rúdvégkarika 100, 121.
Rezes 278.	Rocska 241, 297.	Rozsdavérés 349.	Rúd vögyi 105.
Rézfogó 223.	Roh 349.	Rozsféreg 331, 578, 642.	Rufus 448.
Reznek 655, 662.	Rohadt sarok 635.	Rőf 134.	Rúgni 331.
Rezsda 642.	Rohadt sarokszél 730.	Rőfőgni 256, 546.	Rugó ló 331.
Rezsnyice 709.	Rohzar 349.	Rög 415, 422.	Rúgott bikaborjú 423.
Rezzen 331.	Rojba 349.	Rögény 415, 423.	Rúgott borjú 423.
Rhodeus amarus 733.	Róka 349.	Rögzik 415.	Rúgott csikó 331.
Riasztás 331.	Rókahátú fű 683.	Rögzik 522.	Rúgott ökörborjú 423.
Ribicza 730.	Rókancza 99.	Röhetni 559.	Rúgott üszőborjú 423.
Ribinczos 331.	Rókasörű 592.	Röhögni 256, 331, 547, 576.	Ruha 209.
Rieskó 730.	Rokinceza 99.	Röjtök 731.	Ruhaszáritó csillag 630.
Ricze 683.	Rokkant 331.	Röhe 448.	Rujá 709.
Rideg 19, 171, 422, 559.	Róma útja 629.	Röpösmadar 655.	Rumex acetos L. 684.
Rideg betyár 171.	Róna 278.	Röszögni 331.	
Ridegbivaly 492.	Rónaőrző csillag 630.	Rőt 448.	
Rideg disznópásztor 559.	Roó 130.	Rőt csibak 448.	
Rideg ember 171.	Roomni 18.	Rőt, horgasszarvú, kurtás ökör 448.	
Rideg foka 331.	Roska 254.	Rőt, kajla 448.	
Rideg gulás 171.	Róska 539.	Rötő 731.	
Rideg gulya 405, 422.	Rössz göncez 504.	Rötös 448.	
Ridegh adó 171.	Rösszul tejelni 423.		

Rumex acetosella 674.	Sajtnyomató deczka 535.	Sárca 352, 654, 663.	Saroglya 82, 100, 114.
Rumex Hydrolapathum 681.	Sajtnyomató-deszkácska 534.	Sárcaorrú 349.	Saroglya alsófája 101.
Rumex pratensis M. és K. 674, 684.	Sajtó 528.	Sárga 349, 449.	Saroglyacsatló 101.
Runa 517.	Sajtos 534.	Sárga barázdabillegető 655.	Saroglya felsőfája 101.
Ruŕa! ruŕa! 709.	Sajtpócz 534.	Sárga, csomóslábú ökör, rajta darulábos bélyeg 449.	Saroglyakapocs 101.
Ruticilla tithys L. 648.	Sajtruha 534.	Sárgaderes 341, 350.	Saroglyakarika 101.
Rúzsáskert 630.	Sajtszárastó cserény 535.	Sárgafakó 342, 350.	Saroglya középső-fája 101.
Rücső 731.	Sajtszárító lésza 535.	Sárga gyujtovány 683.	Saroglyalevél 101.
Rüdeg disznópásztor 559.	Sajtszék 535.	Sárga gyujtoványfü 683.	Saroglyapálca 101.
Rüh 582.	Sajtszorító 535.	Sárga hódas kancza 350.	Saroglyaráma 101.
Rühátka 581.	Salap 460.	Sárga hóka 350.	Saroglyatartó 101.
Rühedni 559.	Salapszarvú 460.	Sárga kenderfarkú 350.	Sarok 80.
Rühedzeni 559.	Salaš 204, 695.	Sárga kenderfarkú 350.	Sarokfa 71, 80.
Rühelő 581.	Šalaš 709.	Sárga kesze 350.	Sározhatnék 332.
Rühelőszerszám 581.	Sálik 331.	Sárga kikiries 683.	Sarro 137.
Rühesedés 517.	Salix sp. 670, 683.	Sárga lilium 683.	Sarro vel methelkes 137.
Rühetni 559.	Salix alba L. 667.	Sárga ordas 449.	Sárszegló 350.
Rühös juh 517.	Salix caprea 668.	Sárga páros 449.	Saru 217.
Rühszeres 517.	Sallang 223, 423.	Sárga pej 350.	Sas 80, 202, 655, 663.
Rühzsiros kupa 581.	Sallangó 100, 113.	Sárga rigó 655, 663.	Sás 684.
Rühzsiros tülök 581.	Sallangszij 223.	Sárgás 451.	Sásfa 80, 202.
Rükarr 202.	Sallasch 202.	Sárga vel ordas 254.	Sásika 684.
Rütő 19.	Sállik 331.	Sárga vértalé 423.	Saska 655, 663.
Sacŕu 709.	Sállóhátú 331, 332.	Sárgyóka 663.	Sásláp 731.
Šaflik 695.	Sallószakású 331.	Sárgyóka 655.	Sasóka 80, 121, 223, 731.
Šafó 534.	Salsola Kali L. 684.	Sárhadni 331.	Sasolás 202.
Šaică 709.	Salt-pa 670.	Sárhatnék 331.	Sasolni 202.
Šain 423.	Sámádaš 709.	Sárhít 331.	Sathor 202.
Šaif 534.	Sámálesc 709.	Sárhoz 331.	Sathor aso lapath 202.
Šaitalec 709.	Sambucus 666.	Sarhudás 259.	Sathormester 202.
Šaitar 709.	Sambucus ebulus 673, 676.	Sárhudni 259.	Satólni 535.
Saitau 709.	Sambucus nigra L. 666.	Sárit 331.	Sátor 80, 202.
Sajla 349.	Samtartau 709.	Sárithatna 259.	Sátorásó lapát 202.
Sajó 17, 349.	Samu 100.	Sárjánka 655.	Sátorfa 80.
Sajnovits János 18.	Sandalium 217.	Sark 19, 559.	Sátorgat 202.
Sajt 230, 534.	Sanguisorba officinalis L. 673, 687.	Sarkcsillag 630.	Sátorit 202.
Sajtágas 534.	Sánta 630, 731.	Sárkelep 683.	Sátoros 202.
Sajtar 534.	Sántakata 627, 630.	Sárkerék 684.	Sátoroskodni 80.
Sajtesepegés 533, 534.	Sántakati 630.	Sárkerép 684.	Sátort vonni 202.
Sajtfacsaró 534.	Sántalány 625, 630.	Sárkolonc 297.	Šatra 203.
Sajtfacsaró kar 534.	Sántalyány 630.	Sárlík 259, 331.	Satră 709.
Sajtforma 534, 535.	Sántaság 260.	Sárló 137, 138.	Satyúr 202, 203.
Sajtgyjűtő kalán 534.	Sántáznai 517.	Sarlopencz 137.	Saumthier 97.
Sajtkáva 214, 534, 535.	Saponaria officinalis L. 674.	Sarlópenz 137, 279.	Saványú 230.
Sajtkéreg 534.	Sar 349.	Sarlóshátú 332.	Savó 535.
Sajtláp 731.	Sár 349.	Sarlóslábú 332.	Savóárok 534.
Sajtnyomó ház 517.	Sarabolni 278.	Sármány 655, 663.	Sávolyos 449.
Sajtnyomó tál 534.	Saraglya 100.	Sármászó rucza 655, 663.	Savóscseber 214.
Sajtnyomató 534, 535.	Saraglyából hajtott 109, 111.	Sárnyeső 117.	Savóskád 535.
			Savószem 254.

Scabellum 77.	Seregély 655, 663.	Sikonka 143.	Sivókaesa 655, 663.
Scala 70, 75.	Seregélyszőrű szürke 350.	Sikonkázni 143.	Skárpa 80.
Scardinius erythroptthalmus 635, 730.	Seregélyszürke 349, 350.	Sikonkodni 143.	Skira 423.
Scequ 280.	Seregény 655, 663.	Sikotios 122.	Skopacz 710.
Schenk Jakab 55.	Seregeszörű 350.	Silák 80.	Skorica 668.
Schlaegli szójegyzék 54.	Seregeszürke 350, 354.	Silapos 203.	Skutar 174.
Schragen 100.	Seregiszürke 350.	Silép 203, 690.	Skutár 167, 172.
Scirpus lacustris L. 675, 679.	Sereg joho 517.	Simej 101.	Skutárság 172.
Scirpus maritimus 687.	Seregyuh 517.	Simely 101.	Slad 230.
Sciurus vulgaris L. 640.	Serény 332.	Simia 640.	Slág 279, 535.
Scolopax rusticola L. 650, 655, 660, 663.	Series-örzés 172.	Simicza 242.	Slampucz 230.
Scolopendrium vulgare Sym. 684.	Serke Paducz 731.	Šimitau 710.	Sled 590.
Scropus 83.	Serpens 637.	Šimulka 143.	Slédnik 590.
Sebes esső 635.	Serte 559.	Simulkázik 143.	Slicez 101.
Sebestyén Gyula, dr. 24.	Sertefa 203.	Simulkázni 143.	Slid 590.
Sebforradás 630.	Sertéske 559.	Sin 101.	Slidnik 590.
Sebje 731.	Sertésmarha 546, 559.	Sinapis arvensis 683, 687.	Slóg 279.
Secheres 709.	Sertésorbanéz 261.	Sing 101, 134.	Slutyifa 143.
Securis 135.	Sertésruh 582.	Sink*ó 143.	Sneff 655.
Séd 279.	Sertésteti 582, 642.	Sinközás 143.	Snyef 663.
Séda 172.	Sertevas 203.	Sinközök 143.	Sóbfőtt 230.
Sedum acre L. 673, 676.	Sertvés 559.	Sinszög 101.	Sod (sut) 73, 80.
Sedum Telephium 687.	Sérült ló 332.	Sió 17, 279.	Sod alja 80.
Seffel 535.	Séta Pista 28.	Siol 731.	Sódar 358, 560.
Séfő 535.	Sétár 535.	Sip 144.	Sóder 560.
Ség 279.	Setaria verticillata 683.	Sipborda 144.	Sódró 16, 460.
Seggbőr 110.	Setéptej 348, 351.	Sipkarika 101.	Sódró pörge 460.
Seggenülő 203.	Setétsárga 349, 351.	Sípok 256.	Sódrós 460.
Segg-szű 642.	Setétszürke 351, 354.	Sípolóruca 655, 663.	Sógorr 593.
Segvéghurka 517.	Setítpej 351.	Sír 203, 256.	Sohat 281.
Sejmék 731.	Siba 297.	Síraglé 101.	Sóim 710.
Sejtér 535.	Sibie 297.	Sírály 655, 663.	Sok barom 423.
Sekhel 280.	Siérüődött fü 684.	Sírány 242.	Sokszarvú birka 518.
Selem 350.	Sifileves 230, 690.	Sírbak 731.	Solanum Dulcamara L. 679, 681.
Selép 242.	Sik 279.	Síreglä 710.	Solanum nigrum L. 675.
Sellencz 203.	Sikandozik 143.	Siri bogár 642.	Soláta 217.
Selyem 684.	Sikanyózni 143.	Sirin 101.	Šoldan 710.
Selyembirka 517.	Sikár 180, 233.	Sirius 627, 630.	Solidago Virgaurea L. 671.
Semlyékes 279, 284.	Sikár fü 279, 684.	Sirka 211.	Solló 140.
Sempervirum sp. 677.	Sikári szőrű állat 254.	Sír-kút 297.	Sollóhátú 332.
Semsey Andor, dr. 7.	Sikárho 143.	Sírült szarv 460.	Solya 217.
Senye 16, 460.	Sikárhozni 143.	Sisinkázni 143.	Solymár 351.
Sepes 81.	Sikárhozni 143.	Siska 460, 559, 655.	Sólyom 351.
Seplws 353.	Sikárlani 80.	Siskafülű 559.	Somaro 97.
Seraggyo 101.	Sikárszörű 565.	Sitár 535.	Somkóró 684.
Seráglya 80.	Sikér viz 279.	Sitau 710.	Somgyi szél 726.
Sereg 251, 517.	Siketű karika 101.	Sitke 449.	Somvadni 670.
Serege 655, 663.	Siklófü 684.	Sitke hegyes 449.	Sonchus arvensis L. 674.
	Sikojtyú 121, 122.	Sitke, hegyes, csonka fülű horgas 449.	Sonchus laevis L. 675.
	Sikolt 256.	Sitta europea L. 648, 651, 659, 661.	Sonchus oleraceus 675.
	Sikolyú 121.	Sityonfa 684.	
	Sikolyú 101.	Sivány 279.	
	Sikolyáz 217.	Sivófűvő 655, 663.	
		Sivóhomok 279.	

- Sonchus palustris L. 674.
 Sonkoly 438.
 Sontorog 710.
 Sopa 206.
 Sor 332.
 Sora van 138.
 Sorbus domestica L. 665.
 Sorbus torminalis Crantz. 665.
 Sorda 423.
 Sordék 80.
 Sorigály 655, 663.
 Sorjáng 655, 663.
 Sorjázik 655.
 Sóró 141.
 Sorogja 80.
 Sorogylás talicska 101.
 Sorok 203.
 Soros 152, 172.
 Sórós 141.
 Sorpesenyé 560.
 Sorro 138.
 Sorró 141.
 Sós-bödön 230.
 Sós-gurguja 180, 230.
 Sóska 684.
 Sós-kupa 230.
 Sóslórium 684.
 Sós-póré 684.
 Sösszelence 230.
 Sós-téj 535.
 Sos tey 535.
 Sos tey 535.
 Sóstülök 230.
 Sótartó 180, 217, 230.
 Sózó 180.
 Sömörös 522.
 Söre 423, 460.
 Sőregulya 424.
 Sőregyűjtő 424.
 Sőrelábú 424.
 Sőrény 81, 332.
 Sőrepásztor 169, 172.
 Sőrére fogni 424.
 Sőrés 19, 169, 172, 424.
 Sőrés legény 424.
 Sőreszemű 424.
 Sörgyefa 670.
 Sörtély 560.
 Sörtélyes 560.
 Sörtélyes marha 560.
 Sörtélyes marha 560.
 Sörtélyes 560.
 Sötétbarna 339, 351.
- Sötétderes 351.
 Sötétfakó 351.
 Sötét hajnal 632.
 Sötétkék 351.
 Sötétej 16, 348, 351.
 Sötétsárga 351.
 Sötétszürke 351.
 Sötéttöltés 731.
 Sötétsárga 351.
 Sövegfa 731.
 Sövény 81, 279.
 Sövényfal 203.
 Sövényház 81.
 Span 590.
 Spányol juh 518.
 Sparhert 81.
 Spät 136.
 Spatula clypeata L. 651, 652, 661.
 Speil 68.
 Speize 81.
 Spikk 424.
 Spikös 424.
 Spinacia oleracea L. 682.
 Spinát 684.
 Spór 81.
 Sprácz 81.
 Spanyol 72, 81.
 Srágla 191, 203.
 Sragla 100.
 Sróf 534.
 Stabulum 81, 190.
 Stachys recta L. 686.
 Stallo 190.
 Stallou 190.
 Stand 181, 203.
 Staphylea pinnata 679.
 Statice Gmelini Wild. 684.
 Statumen 71.
 Stavica 290.
 Stein Aurél 3.
 Stena 190, 203, 704.
 Sterna sp. 650, 660.
 Sterna hirundo L. 647, 652, 659, 661.
 Sterna nigra L. 654.
 Sterquilinum 70.
 Steszli 101.
 Stiglinez 655, 663.
 Stina 203, 710.
 Stina 704.
 Štira 424.
 Stokrása 685.
 Storea 213.
 Stort! 595.
 Stort ki! 596.
- Strájfa 181, 203, 690.
 Strájfa-karika 181, 203.
 Stratiotes L. 723.
 Stratiotes aloides L. 679.
 Streghiatã 710.
 Stremimore 710.
 Strigiles 219.
 Stringo 710.
 Strix sp. 646, 658.
 Stronga 206.
 Stroungë 710.
 Struere 79.
 Struga 710.
 Strunga 185.
 Strungã 710.
 Strungãreatã 710.
 Sturnus vulgaris L. 655, 663.
 Suba 138, 217.
 Subalbidus 450.
 Subalbus 450.
 Subapénz 217.
 Subruber 448.
 Subulcus 172.
 Sudar 297, 424.
 Sudár 15, 223, 297.
 Sudar sás 684.
 Sugár 223, 710.
 Sugárkaesa 655, 663.
 Sugárszarvú 460.
 Sugens 246.
 Sugjar 223.
 Suhadni 670.
 Suhadozott mogyoró 670.
 Suhintani 332.
 Suhitani 731.
 Suhogó 220, 224.
 Sujkbot 217.
 Sujta 731.
 Sujtálló 731.
 Sujtó 224, 297.
 Sujtóhorog 731.
 Suk 134.
 Suka 117.
 Sula 424.
 Šuldeu 710.
 Súly 297.
 Sulyom 684.
 Sunkalopó 684.
 Summarius 97.
 Sunyit 332.
 Suplencz 230.
 Supredla 726.
 Šurã 710.
 Surbankó 172.
 Surcã 710.
- Surgyi 655, 663.
 Surjás 279.
 Suska 560.
 Suski disznó 560.
 Sustár 710.
 Sústyé 684.
 Sut(a) 710.
 Suta 460.
 Sutajuh 15, 518.
 Sut alja 81.
 Suta tyúk 638.
 Sutton 80, 81.
 Suttyanik 224.
 Sutyó bujtár 172.
 Suvadt mogyoró 670.
 Suvasztott magyaró 670.
 Sü 261, 424.
 Südö 560.
 Südös 172.
 Süge 332, 560.
 Süge né! 573.
 Süjddő 560.
 Süldelék 560.
 Sülden 15.
 Süldő 15, 560.
 Süldöcske 560.
 Süldögöbe 549, 560.
 Süldős 15, 19, 172.
 Süllőháló 731.
 Sültszőrű 351.
 Sültszőrű fekete 343.
 Sültszőrű ló 342.
 Sültszőrű pej 348.
 Sünpalóka 424.
 Sűrű 332, 535.
 Sűrű ökör 424.
 Süske 655, 663.
 Sütésbilyog 359.
 Sütésbilyog 359.
 Sütéderes 351.
 Sütétej 351.
 Sütétsárga 351.
 Sütkő 15, 561.
 Sütkemenze 83.
 Süvegmocsok 691.
 Süvény 204.
 Svajezer 415, 424.
 Svečka 217.
 Swba penz 217.
 Sylvia sylvia L. 654, 662.
 Symphytum officinale L. 676, 682.
 Synchronum aluco L. 652, 661.
 Szabadfoglalás 731.
 Szabadhajtás 172.

Székács 656, 663.	Széli-tire fogott négyes 110.	Szepe szürke 353.	Szikrafogó rúd 205.
Szék-dicsónópásztor 174.	Széli-től-széliig 144.	Szeplős 353.	Szikraverő 218.
Szekér 94, 102.	Szem 280, 333.	Szeplőszürke 353, 354.	Sziksza Fabricius Balázs 54.
Szekéralja 102.	Szemellő 112.	Szer 82, 217, 218, 283, 425, 561.	Szikzöldje 281.
Szekérsinja 102.	Szemellős 112.	Szerbián tövisk 685.	Szil 670.
Szekérderék 102.	Szemény 590.	Szercegős 691.	Szila 710.
Szekeres 174.	Szémérce-fa 670.	Szerdek 535.	Szilaj 425, 460.
Szekeresfék 112.	Szemerke túró 535.	Szérdek 535.	Szilaj esikő 333.
Szekeres ló állás 205.	Szemfény 732.	Szérdék 535.	Szilaj gulya 425.
Szekerező ökör 425.	Szemfénytartó 732.	Szérdék 535.	Szilaj jószág 9.
Szekérfajták 102.	Szemín való 415, 425.	Szérdéktúró 437.	Szilaj ló 333.
Szekér fejall 89.	Szemők 449, 522.	Szérdik 437.	Szilaj marha 425.
Szekérkas 102.	Szemők szabású 450.	Szérdiktúró 437.	Szilajmènes 333.
Szekéroidal 102.	Szemölcsös fonal-féreg 578.	Szerecsen-búza 685.	Szilajménős 333.
Szekéroidal pántja 102.	Szemöldökfa 181, 205.	Szeredás 113, 231, 242.	Szilaj pásztorság 9.
Szekérszín 66, 81.	Szemöresökgaluska 230.	Szérő 280.	Szilaj-tulipán 460.
Székfü 684.	Szemre hini 174.	Szerpásztor 174.	Szilid konkoly 685.
Székfü virág 684.	Szen 233.	Szerpecsenye 560, 561.	Szilkehordó csillag 630.
Szék hely 280.	Szén 280.	Szerre őrizni 561.	Szily Kálmán 7.
Székicsér 656, 663.	Szénabrak 251.	Szerre őrzés 218, 562.	Szimatolni 562.
Székifű 684.	Szénafű 251, 280.	Szerrovás 218.	Szin 102, 205.
Székikáposzta 684.	Szénafüves 252.	Szerről-szerre pásztortorolás 174.	Szin 253.
Székisíraly 656, 663.	Szénára lépni 425.	Szerről-szerre pásztortorolás 174.	Szin-al 102.
Székiszarka 656.	Szénáság 280.	Szerszámfogás 181, 205.	Szindzsák 134.
Székreny 205, 242.	Szénásbódé 181, 205.	Szérő 280.	Szinely 102.
Székös 280.	Szénás marha 425.	Szétteríteni 333.	Szinhatás 11.
Székösöseprés dézsmája 170.	Szénázni 280, 518.	Szétverés 425.	Szinnyei József 54.
Szél 635.	Szénázó legény 169, 174.	Szétverni 425.	Sziszék 218.
Szél alá 251.	Szenczi-Molnár Albert 54.	Szigorú malacz 562.	Szip 297.
Szélbaszó 656.	Szenczinke 656, 663.	Szójacsapó 224.	Szipka 242.
Szél ellen legelni 251.	Szenelő 81.	Szójahátú 333, 353.	Sziszfa 670.
Szelelő 205.	Szenes 217.	Szójahátú fakó 342.	Szitel 224.
Szelemen 81, 181, 205.	Szengyörgyvirág 685.	Szójakarikás 224.	Szitka 437.
Szelence 685.	Szenyves 352, 450, 451, 592.	Szójnyakló 224.	Szitkú 333.
Szelendek 590.	Szennyvesfehér 450.	Szójtelek 224.	Szitták 9.
Szeléndek 590.	Szennyvesfekete 343, 352.	Szók 280.	Szittyó 685.
Szelep 205.	Szénárga 352.	Szókany 732.	Sziva 670
Széles 449, 492.	Szénásító 217.	Szoka, szika! 538.	Szivanó 218.
Széles csákó 16, 460.	Szentgyörgy-virág 685.	Szókér 280.	Szivarványos kút 297.
Szeles elő kapa 138.	Szentháromság-ke-szeg 732.	Szókés 280.	Szivóka 242.
Széles karika 102.	Szent Ilona keresztje 630.	Szókés 280.	Szívó-kés 138.
Szélesorrú 449.	Szent Péter pálcája 630, 631.	Szókés 280.	Szívverő 333.
Szélhajtó 732.	Szépesszony tenyere 685.	Szókés 280.	Szkára 82.
Szélhajtó kóré 685.	Szepe 342, 352.	Szókés 280.	Szkotár 174.
Szélhordta fű 685.		Szókés 280.	Szoba 82, 181, 205, 732.
Széllice 685.		Szókés 280.	Szódok 670.
Szélid ménés 333.		Szókés 280.	Szódok-fa 670.
Szélikiáltó 656, 663.		Szókés 280.	Szógafa 233.
Széllesztő 732.		Szókés 280.	Szógavas 180.
Szél Farkas, Besse-nyei 55.		Szókés 280.	Szohát 281.
		Szókés 280.	Szoja 297.
		Szókés 280.	Szokla 425.
		Szókés 280.	Szoktató 562.
		Szókés 280.	Szoktató-garas 562.
		Szókés 280.	Szolánna 230.

Szólások (rovás) 132.	Szöketarcsa 451.	Szuvat 82.	Tájékozás 631, 632.
Szolga 223, 224.	Szöketarka 451.	Szügy 252, 333, 425.	Tajicska 103.
Szolgafa 205, 229, 233.	Szöketés 259.	Szügyellő 102.	Tajiga 103.
Szolgarend 174.	Szökrön 437.	Szügyelő 16.	Tajigás 174, 175.
Szolgavas 233.	Szökülni 632.	Szügyő 333.	Tajtek 333, 354.
Szödlő meczőkes 138.	Szöllőssy-falka 14.	Szüfköngetni 591.	Tajug 333.
Szödlő szedő kes 138.	Szömők 451.	Szükös 281.	Taka 218.
Szómás út 630.	Szömös eszten 224.	Szükségverem 206.	Takarmány 252.
Szomoga 279.	Szönye 522.	Szülés 252, 591.	Takaró 139.
Szomogy 82.	Ször-abrakos tarisznya 691.	Szüleség 426.	Takaró kaláka 495.
Szomorú 333.	Szörbíjog 518.	Szüllés 252.	Takáts Sándor 9, 54.
Szón megállani 174.	Szöre 518.	Szülessig 252.	Taknyos 334.
Szópa 206.	Szörén-szálán elvesztett 252, 518.	Szüllők 562.	Takonykórság 261.
Szopni 252.	Szörös 104.	Szültü 145.	Taksony 670.
Szopornicza 710.	Szörféreg 581, 591, 642.	Szürke 354, 451, 522, 539, 565, 592.	Tala be 127.
Szopornycza 333.	Szóri szarka 656, 663.	Szürkefehér 354.	Tala be, hajj be! 126.
Szopós borjú 425.	Szörke 518.	Szürkegém 656, 663.	Talabor 103.
Szopósmalacz 562.	Szörke szarka 656, 663.	Szürkekék 354.	Taládd-e 18.
Szoptatás 426.	Szörjegy 518.	Szürke szór 354.	Tala-el-te! 126.
Szoptatni 252.	Szörög 580.	Szürkeszörű kövér ökör 451.	Talák 685.
Szoptatókretrec 206.	Ször színe 451.	Szürkecsőrű 656, 663.	Tala-ki! 127.
Szoptatós kanca 333.	Szörzött hús 231.	Szürkeverése 656, 663.	Tala-ki-te! 127.
Szorda 426.	Szószar 354.	Szűrő 254.	Tálas 242.
Szószedet 63, 65.	Szösze 522.	Szűrő-lúd 254.	Tala-te! 126.
Szószedet beosztása 53.	Szöszkefűrtű 522.	Szűrő 535.	Talicska 94, 103.
Szotyor 242.	Szövőke 685.	Szűrőruha 535.	Taliga 94, 103, 104.
Szö 353.	Sztina 206.	Szűrő szita 214.	Taligás 103, 174.
Szög 353.	Sztrakása 685.	Szűrű 218.	Talkan 231.
Szögdönsni 426.	Sztrenga 206.	Szütykő 242.	Talló 691.
Szögsárga 350, 353.	Sztrengahajtó 169, 174.	Szüvés 218.	Tálmosó fű 685.
Szögszár 353.	Sztrongahajtó 185, 206, 518.	Szüz-barom 426.	Talp 103, 334.
Szöjke 354, 450.	Sztronga bárány 518.	Szüzguga 426.	Talpalló 103.
Szöke 354, 450, 451, 565, 577.	Sztrongahajtó 174.	Szüzgulya 405, 426.	Talpaló 103.
Szöke-bodor 565.	Sztronga juh 15, 518.	Szüzgyep 281.	Talpas muha 685.
Szöke buczkó 450.	Sztrunga 518, 710.	Taar 354.	Talpa 82, 198, 206.
Szöke csakó 450.	Szubulyék 82.	Tabanus bovinus L. 636, 639, 642.	Talyiga 103.
Szöke csákó 450.	Szucus alja 82.	Tabanus pluvialis L. 636.	Talyigás 175.
Szöke faglis 450.	Szuglya 82.	Tabernaculum 71.	Tályog 334.
Szöke fennálló, merő-szarvú 450.	Szuka 591.	Tábértus 732.	Tamarix 665.
Szöke kékes 450.	Szul 732.	Tabi szél 732.	Tamarix germanica L. 668.
Szöke kesély 450.	Szultán 17.	Tábla 281.	Támasztó-istápok 82.
Szöke, kurtásszarvú 450.	Szunyadó 685.	Táblás 460.	Tanárok 281.
Szökeliba 656.	Szúrán tövis 685.	Táblás ökör 460.	Ta né, né ta! 596.
Szöke lombos csák 450.	Szurdék 80, 82.	Tabula 281.	Tang 281.
Szökerigő 656.	Szurdik 82.	Taczko, fűresző eb 591.	Tányérkarika 103.
Szökés 450.	Szurka-piszka 218.	Tag 206, 281.	Tánjalá 711.
Szökészárú 426.	Szurkolás 518.	Tagányi Károly 8, 54.	Tankócsirke 656, 663.
Szökészárú, fehér híműtök 451.	Szúró 174.	Tagpásztor 174.	Tanor 281.
Szöke, szépenálló szarvú 451.	Szurutyka 437.	Tagyvágo 732.	Tanórkapu 281.
Szökészörű 451, 565.	Szusza 562.	Táhény 426.	Tanorok 206, 281.
	Szuszék 82.	Tahó 174.	Tanorok kapu 206, 281.
	Szuszka malacz 562.	Tájag 426.	Tanorokoldal 281.
	Szusztor 82.		Tanya 206, 281.
	Szuszú ne! 596.		Tanyás 175, 282.
			Tanyázni 206.

Tányérbél virág 685.	Taryk 437.	Tehénnevek 463, 469, 695, 696, 698.	Telekezett föld 282.
Tányéricsza 685.	Tarzi 334.	Tehénpásztor 175.	Telekfogó 224.
Tányértartó szeg 206.	Tasla 562.	Tehen sait 438.	Telektartó 224.
Tányisztra 218.	Tasli 103.	Tehénszín 207.	Telelő 207, 282.
Tap 703.	Tasó 642.	Tehéntúró 438.	Telelőkert 282.
Tapaszos 206.	Tasóka 642.	Tehény 427.	Teletetés 252.
Tapló 218, 685.	Taszítani 691.	Tehen zen 207.	Teleng 224.
Taplóláló 732.	Tászok 535.	Teherben van 334.	Telenk 224.
Tapogató 732.	Ta-ta! 596.	Tej 438.	Telededés 14.
Tapogató kalácsa 495.	Tatár 359.	Tej 438.	Televényes homok 270, 282.
Tapolca 282.	Tatárbélyeg 334.	Tejázalék 438.	Téli állás 733.
Tappintani 426.	Tatárca 710.	Tejázalék 438.	Téli horgászat 733.
Tapródik 334.	Tatárház 191.	Tej-egy 536.	Téli keleti szél 728, 733.
Tar 354.	Tatárka 678.	Tejelni 427.	Télihesdű 733.
Taraczk 686.	Tatárnyil 358, 359.	Tejelő jószág 427.	Telitalpú 334.
Taraczkos sás 686.	Tatarozni 82.	Tejes 207.	Tejles köröm 334.
Taráta 82, 282.	Tatárszék 282.	Tejes cseber 536.	Telkes nehéz ustor 224.
Taraxacum 681.	Tatavirozás 518.	Tejes fü 686.	Telkes ostor 224.
Taraxacum offic nale L. 677, 683.	Tatorján 636.	Tejes putina 536.	Telkesvég 15.
Tarcá 710.	Tátos 334.	Tej és termékei 434.	Telketlen ostor 224.
Tarcha 451.	Tátoss 636.	Tejföl 438.	Telleg 224.
Tarcza 451.	Tátoss embér 636.	Tejgyűjtő-budákó 536.	Temo 122.
Tarcza 451.	Tatros 17.	Tejgyűjtő-cseber 536.	Tengely 102, 297.
Tarfakó 354.	Taur 710.	Tejgyűjtő-kalán 536.	Tengelyág 103.
Targanec 103.	Tavaji tinó 426.	Tejházalék 438.	Tengelycsep 103.
Targoneza 103, 206.	Tavaji üszó 426.	Tejoltó Szt. István söprűje 686.	Tengelyderék 104.
Tarhó 231, 437.	Tavali 334.	Tejoltó Szt. István söprűje 686.	Tengelyfa 104.
Tarhonya 231.	Tavalidén 218.	Tejpille 438.	Tengelynyila 104.
Tarhonyaszárító csillag 630.	Tavalyi tinó 426.	Tejszörű 452.	Tengelyszár 104.
Tarja 426.	Tavalyi üszó 426.	Tejszürke 354.	Tengelytőke 104.
Tarjagosulnak a fel- hők 635.	Tavaszhatár 282.	Tejszűrő 536.	Tengelyvasszeg 104.
Tarjő 261.	Té 437.	Tejszűrő szita 536.	Tengelyvesszeg 104.
Tarka 354, 451, 522, 539, 565, 592.	Tebe 670.	Tejtermékek 526.	Tengő 104.
Tarka barom 426.	Tebró 17.	Tejtút 624, 630.	Tentorium 80.
Tarkagólya 656, 663.	Teges 213.	Tejverő dézsa 438.	Tény 207.
Tarkaharkály 656, 663.	Tégla 82, 84.	Tejverőfa 536.	Tényér 19, 733.
Tarkakesely 346.	Tegula 82, 84.	Ték 207.	Tenyeres napszám 282, 289.
Tarkanyakú vércse 656, 663.	Teh 710.	Téka 438.	Tenyészet 252, 427.
Tarkaszörű 565.	Téh 437.	Tekercs 231.	Tenyészó 334.
Tarkavarjú 656, 663.	Tehen 426.	Tekercsig 231.	Ténzsala 104.
Tarkis 565.	Tehén 38 (Pb.), 426.	Tekeres 461.	Ténzsola 104, 117.
Tarló 231, 282.	Tehén-borjú 419, 427.	Tekertszarvú juh 518.	Teorwen reth 283.
Tárogató 145.	Tehénbőr 427.	Tekintő 178.	Teős-teős madár 656, 663.
Tarogja 82.	Tehéncorda 427.	Tekintős rüdkarám 207.	Tepertyű 18, 231.
Tarsi 334, 354.	Tehéncordás 175.	Teknő 562.	Térd 334.
Tarsiserényű 354.	Tehenedni 427.	Teknősbékafogás 733.	Térdelő lik 83.
Társó 354.	Tehenes 19, 175.	Telegá 710.	Térdentekeres 231.
Társul bocsátani 175.	Tehenész 175.	Telebő körtve 670.	Térsés 334.
Tartás 175.	Tehénfaggyú 438.	Telega 103.	Terelni 427.
Tartatlan 426.	Tehéngulya 405.	Telegraf 297.	Terelőszárny 733.
Taruh 437.	Tehén haszna 438.	Telek 15, 207, 222, 224, 252, 282.	Téréngetni 427.
	Tehénhimlő 261.	Telekeríteni 282.	Tergenye 103, 104, 218, 578.
	Tehénhúsa 427.	Telekes bocskor 218.	
	Tehenisz 175.	Telekesíteni 268.	
	Tehénkedni 427.		

Tergenyés számár 103, 518, 578.	Tignus 81.	Tojódzani 259.	Tót elemek 695
Tergenyés számár 578.	Tigriszörű 355.	Tojózik 259.	Totyka 242.
Térgy 334.	Tigristarka 355.	Tok 82.	Tő 335.
Térgyes 334.	Tihanyi szél 713.	Tokál 282.	Többágú szigony 733.
Terhes ló 334.	Tikfi 642.	Tokány 231.	Tőcsapó 15, 222, 224.
Teringetni 427.	Tikhordókánya 656, 664.	Tokásbirka 518.	Tőcsér 656, 664.
Téritni 427.	Tik-ój 207.	Tokjók 519.	Tőcsmadár 656, 664.
Terítőni 252.	Tik-okó 207.	Tokjófalka 14, 519.	Tőczik 83.
Terméskova 218.	Tikszaros 355.	Tokjuh 519.	Tőczike 83.
Termetes kéz 175.	Tilajgat 252.	Toklyó 519.	Tődzikló 438.
Termőszik 282.	Tilalomrontók 175.	Toklyós 175.	Tőgy 428.
Terpel 334.	Tilalomszegés 252.	Tokmány 141.	Tőgyelni 428.
Terülni 334.	Tilia 670.	Tokosféreg 581, 582, 583.	Tőgyének a fák 670.
Terz 430.	Tilia grandifolia L. 668.	Tollesiszár 175.	Tök 335.
Tesla 122.	Tilinka 145.	Tolókaszta 19, 736.	Tőkarika 104.
Tesla rúd 122.	Tilinkó 145.	Tolókása 19.	Tőke 429.
Tesola 122.	Tilos 282.	Tolórúd 19.	Tőkefa 104.
Téstálni 642.	Tilosbajáró 13.	Tolórúd 19.	Tőkegazda 175.
Tészli 104.	Tiltó 733.	Tolóvas 19.	Tőkegulya 405, 429.
Téztáskása 231.	Tímál 334.	Tom 231.	Tőkekaesa 656, 664.
Tetem 261, 334.	Timbura 145.	Tombác 82.	Tőkepánt 104.
Tétovázó vas 252.	Tinca fluvialis 716.	Tomó 82.	Tőkerovás 132.
Tető 82, 181.	Tincs 733, 735.	Tompor 335.	Tőkerucza 656.
Tetrao urogallus L. 657.	Tincselni 252.	Tondere 515.	Tőkés gazda 175.
Tetszin 670.	Tincsödni 252.	Tonvadni 233.	Tőkés kacska 656, 664.
Tető 218.	Tinó 39 (Pb.), 427.	Tonya 207.	Tőkés lúd 656, 664.
Tőujer 176.	Tinóbarom 428.	Top 562.	Tökmagféreg 583, 642.
Teulg-fa 670.	Tinóbinó 428.	Tóp 82, 104.	Tökmaghál 733.
Tevepárd 642.	Tinóborjú 428.	Topló 218.	Töklincz 656.
Téverő dézsa 438.	Tinóbőr 428.	Topoja 670.	Tökös 656, 664.
Tévő 82.	Tinócska 428.	Topol 670.	Tölcséres belindek 686.
Tewrek 252.	Tinófalka 428.	Topor 138.	Tölfacsónak 733.
Tézsla 104, 117, 122.	Tinógulya 428.	Topos 207.	Tölgy 429.
Tézsla csikojtó 122.	Tinógulyás 175.	Toppantnyó 335.	Tölgyfa 670.
Tézsla-fa 122.	Tinóökröcske 428.	Toppogadni 428.	Tömlő 536.
Tézsla-fej 122.	Tinórovás 132.	Torboneza 104.	Tömlősip 145.
Tézslakarika 122.	Tinós 19, 428.	Torgút 282.	Tömlőtúró 536.
Tezsola 104, 710.	Tinó-tanya 207.	Torkolni 117.	Tömös 17.
Tézsula 122.	Tinótulkó 428, 429.	Torkosgém 656, 664.	Tőpörtő 229, 231.
Tézsula-fő 123.	Tinótulyok 428.	Tormodzani 691.	Tör 335.
Tézsula lábú 123.	Tintahal 733.	Tormos 461.	Török 84, 252, 429.
Tézsula 104.	Tiny 82.	Tornác 83.	Törem 83.
Thaliga 104.	Tiporni 252.	Tornyos 461.	Tőri a csürhejárást 545.
Thaligas 104.	Tippan 686.	Toró 282.	Törkölni 429, 519.
Thehen zin 207.	Tiroli czirmos szőrű 415.	Torokfájás 261.	Törölő szűr 218.
Themlowy 528.	Tisza 17.	Torokgyík 261, 562.	Törni 268, 283.
Theorek 252.	Tiszaruca 656, 664.	Toroklészta 733.	Törő 335.
Therleo zvr 218.	Tiszta 452.	Torokólom 733.	Török 219, 335.
Therlew zer 218.	Tisztás 218.	Toromszarvó 461.	Törökbori 297.
Therlew zewr 218.	Tisztasárga 355.	Torpan 335.	Törökgyékény 733.
Thewrlew zewr 218.	Tisztesfü 686.	Torró 282.	Török ló 335.
Theslay 122.	Tisztiitti 428.	Torz 686.	Törsménes 335.
Tibicen 144.	Tobhás 733.	Tosztító 519.	Történetes hely 104.
Tidó 670.	Tobzás 218.	Totanus totanus L. 655, 656, 663.	
Tiézsza 117.	Tócs 335.	Tót anyag 57, 58, 695.	
Tignum 81.	Tódó 733.		

Törtöly 656.	Tschinges 18.	Túrógyóru-teknő 536.	Tűzhúzó 233.
Törvénylátás 283.	Tseplyes háj 544.	Túrónyomtató 536.	Tűzköves 219.
Törvényrét 283.	Tsikoltó-szeg 123.	Túrós 335, 355.	Tűzőháló 733.
Törzsgulya 405, 429.	Tsikoltó 123.	Túróshátú 335, 355.	Tűzött szőrű 355.
Tösir 175.	Tuba 657.	Turosodik 335.	Tűzpaly 233.
Tötés 83.	Tubák 452.	Túrósárasztó 536.	Tűzszőr 219.
Tötis 691.	Tubákos zacskó 216, 219.	Túrósák 536.	Tűzütő szerszám 219.
Töve 429.	Tubicza 657.	Turper 585.	Tűzvas 219.
Tövisbujó 657, 664.	Tubus 195, 207.	Turtur turtur L. 649, 657, 660, 664.	Tűzvasz 219.
Tövisskes kökény 686.	Tugurium 68.	Turzik 335.	Tvarog ^b 231.
Tövisszúró 657, 664.	Tujok 429.	Tutál 430.	Twly 431.
Tözeg 283, 386, 429.	Tukkolni 539.	Tutaj 733.	Tyinga 297.
Tözek 283.	Tukora szarvú 461.	Tutajbajusz 691.	Typha sp. 679, 720.
Tözsér 175.	Tukorodott szarvú 461.	Tutajos 231.	Typha angustifolia 677, 680, 681, 685.
Tözsérség 176.	Tuleap 711.	Tutajra építeni 207.	Typha latifolia L. 677, 685.
Tphrüs-ne-ne! 538.	Tulg 665.	Tutika 431.	Tyükgém 657, 664.
Tprücs-bé! 126.	Tulipa 10.	Tutólni 591.	Tyükközlet 642.
Tprücsi-me-me! 127.	Tulipán 461.	Tutuska 252.	Tyükol 207.
Tprünyög 256.	Tulipánfennálló 461.	Tuuly 430.	Tyükölő 657, 664.
Tragopogon major Jacq. 672.	Tulipán-Gomboecnál 11, Leunis-nél 10.	Túzok 657, 664.	Tyükszem 686.
Tragopogon pratensis L. 672.	Tulipánpörge 461.	Tűcsapó 224.	Tyükszinek 254.
Trágya 429.	Tulipintyom 207.	Tűcski-hajeski 431.	Tyükvakító 686.
Trágyahordás 429.	Tulipiros 355.	Tüdőgyuladás 262.	Tyz ythe kw 219.
Trágyázat 429.	Tulipirospej 348.	Tüdőromlás 335.	Tzoaaris 18.
Trapa natans L. 684.	Tulizni 429.	Tüdőtáncz 562.	
Trepacka 695.	Tulkó 429.	Tügzik-bagzik 591.	
Tretina tehén 429.	Tulkocska 430.	Tükörfa 219.	U bera 246.
Tribulus terrestris 680.	Tulkos 176.	Tülök 145, 431.	Uborkabagzó 686.
Trichina 582.	Tálnet 691.	Türem 83.	Ucsó 253.
Trifolium 676, 681, 683.	Tulok 19, 430.	Türet 104.	Ucsu 253.
Trifolium angulatum W. K. 672.	Tulokbőr 430.	Türk 461.	Udor 207.
Trifolium arvense L. 686.	Tulokpenz 430.	Türkölni 145, 431.	Udvar 83.
Trifolium fibrinum 687.	Tulokpénz 430.	Türkök 431.	Ugar 283.
Trifolium repens 672.	Tuloktehen 430.	Türni 335.	Ugarkő 219.
Triticum repens 675, 686.	Tuluc 711.	Türső 431.	Ugarszer 283.
Troglodytes troglodytes L. 648, 654, 657, 662, 664.	Tuluk 430.	Türtő 388.	Ugatni 256, 591.
Trokár 261.	Tunika 17.	Türtük 431.	Ugrai veres 562.
Trukitő 335.	Turabdsu 536.	Tüskebujkáló 657.	Ugratni 335.
Trutina 133.	Turbukbot 733.	Tüsök seprő 686.	Új hajó 733.
Trücs-be, prücs-be! 127.	Turdus merula L. 649, 659.	Tüssenteni 562.	Újstye 105.
Trücs, trücs! 538.	Turdus musicus L. 656.	Tűszeres 691.	Úkurító 420.
Trüss ki! 538.	Turdus viscivorus L. 650, 660.	Tűszkü 219.	Ulmus campestris L. 670.
Tsaopis 18.	Türhelyes 335.	Tűsző 431.	Unghitá 711.
Tschadyr 202.	Türhelyes hátú 355.	Tüzelő 180.	Unokasarjú 283.
Tschama 18.	Túri Mészáros István 55.	Tüzelő alja 83.	Unszolás 253.
	Turjánvíz 283, 297.	Tüzelő felső része 33.	Unum agnum cast-ratum Ewreth 519.
	Turma 519, 711.	Tüzelők 233.	Uogidki! 540.
	Turmä 711.	Tüzelő kemény 83.	Upupa epops L. 646, 647, 648, 652, 653, 656, 657, 658, 659, 661, 663.
	Turma de oi 711.	Tüzelőlyuk 207.	Urahagyott 13.
	Türni 733.	Tüzelő szárnyék 207, 355.	Uratlan 13.
	Túró 536.	Tüzespej 16, 348, 355.	Uravesztett 13.
		Tüzfal 181, 207.	
		Tüzfogóvas 180.	
		Tűzhely 83.	
		Tűzhely-ponk 83.	

Urda 438.	Úrgefarok 686.	Vacsogni 591.	Vajdúlni 591.
Urda 708.	Úrgenyilás 289.	Vacsora csillag 631.	Vajfű 687.
Urdüscé 711.	Üröm 686.	Vacsorahal 734.	Vájkolás 83.
Urmó 733.	Ürü 15, 41 (Pb.), 519.	Vaczkolni 562.	Vájkós 734.
Urnapi keszeg 733.	Ürübárány 519.	Vaczkor ló 336.	Vajor 297.
Uromfa 208.	Ürűfalka 14.	Vaczok 208, 562, 591.	Vajpéznz 438.
Ürpálezája 631.	Ürűfóka 520.	Vaczoktartó 208.	Vajverő 438.
Ursus arctos L. 639,	Ürűhús 520.	Vadalma 671.	Váka 711.
641.	Ürűkos 496.	Vadas 565.	Vaká 711.
Urtica urens L. 673,	Ürűs 14, 19, 176.	Vadborsó 686.	Vákálni 176, 283.
674.	Ürűsántaság 260.	Vadeseresznye 671.	Vákáncsos 176.
Urus, bos silvester	Ürűtokjő 520.	Vaddisznó 562.	Vakaresos 642.
491.	Ürűtoklyő 520.	Vadgalamb 657, 664.	Vakarni 336.
Ustilago 686.	Üsfa 233.	Vadgalambfőtt 631.	Vakaró 219, 231.
Ustor 220, 224.	Üst 234.	Vadgerlicze 657,	Vakaró tarisznya
Ustorfa 297	Üst-forgó 234.	664.	113.
Ustorhegy 225.	Üst-kar 234.	Vadjában 432.	Vakbarázda 283.
Ustorkarika 225.	Üst-láb 234.	Vadkapor 686.	Vakcsatt 16.
Ustoros 176.	Üstök 208, 336.	Vadkáposzta 686.	Vakisa 522.
Uz! 596.	Üstökös 631.	Vadkecske 657.	Vakjegy 520.
Uzítani 591.	Üstökös csillag 631.	Vadkonkoly 686.	Vakkantani 591.
Üszóhártya 733.	Üstrúd 83.	Vadköröm 336.	Vaklégy 642.
Üsztató 431, 733.	Üstrúd karja 83.	Vadkörte 671.	Vaklics 452.
Üszte! 596.	Üstrúdtartó 83.	Vadlegelew 283.	Vaklics fekete tarcsa
Üszusz! 596.	Üszék 431.	Vadlegelő 283.	433.
Utána te! 593.	Üszéng 432.	Vadlegeltető csillag	Vaklit 452.
Utóágas 105.	Üszénk 432.	631.	Vaklith 444.
Ütpéznz 283.	Üsző 432.	Vadliba 657, 664.	Vaklith fekete tarcsa
Ututka 657.	Üszőbarom 432.	Vadlőhere 686.	452.
Uvitani 591.	Üsző-barjő 432.	Vadlúd 657, 664.	Vakmeleg 636.
Uzos 452.	Üszőbornyő 432.	Vadnefelejts 686.	Vakolás 83.
Uzos-kik 452.	Üszög 686.	Vadnyárfa 671.	Vakszem 336.
Uzso 733.	Üszögulya 432.	Vadócz 642, 687.	Vakszik 283.
Üdülő 283.	Üszögulyába verni	Vadók 565.	Vakszög 105.
Ügetni 321, 336.	432.	Vádolni 432.	Vakvarjő 657, 664.
Ühű! 596.	Üszős 19.	Vadökör 492.	Valachus 708.
Üklely 105.	Üszötínő 432.	Vadpáva 657.	Valaska 138.
Ükli 671.	Üszötínőcska 432.	Vadra 297.	Választási 15, 128,
Üklű 105.	Üsztőke 117.	Vadrepeze 687.	562.
Ükő 657.	Üsztürü 83.	Vadruca 657, 664.	Választási malacz
Ükönny 438.	Üti 520.	Vadsás 687.	562.
Ülésdeszka 114.	Üti becsi! 539.	Vadszörü 452, 565.	Valáu 711.
Ülisdeszka 105.	Üti kos 520.	Vadszörü barna tu-	Väläu 242.
Ülőszék 180, 208.	Ütköző 105.	lok ökör 452.	Välcság 691.
Ültetni 283,	Üvecs 15, 520.	Vadzab 687.	Välgém 234.
Ülü 657.	Üvegkürt 144, 145.	Vadzalya 687.	Väl 336.
Ümelő tehén 431.	Üzék 432.	Vágás 283.	Vällasszarvü 461.
Ümög 219.	Üzekedés 520.	Vágt 283.	Välháló 734.
Üngö 431.	Üzekedni 259, 432,	Vaglio 242.	Vällo 563.
Ünneptörés 176.	520.	Vágó barom 432.	Vällogatott kancza
Ünő 431.	Üzeti magát 259.	Vágócska 432.	336.
Ünőborjü 431.	Üzik 259, 520.	Vágómarha 432.	Välus 73.
Ünőbornyü 431.	Üzödni 259.	Vágószerszám 134.	Välö 242.
Ünögulyás 176.	Üzöre fogni 432.	Vágótehén 433.	Väló 734.
Ünös 19.	V aal 734.	Vágtatni 321, 336.	Väló 242.
Ünötínő 431.	Vaccinium Myrtillus	Vaiog 711.	Välöv 243.
Ünyő 431.	L. 665.	Vaj 438.	Vältozatok 15.
Ünyő 431.		Vájcér 433.	Välü 297.
Ünyölődni 431.		Vajcsepü 438.	Välü 242, 243.

Valvae 73.	Vastengely 734.	Verbascum blattaria	Vérhas 262, 563.
Vályu 298.	Vasvarjú 657, 664.	L. 681.	Verhengő 452.
Vályú 298.	Vasvarnyú 657.	Verbascum thapsus	Vérhídní 520.
Vanellus cristatus L.	Vasvillatartó 105.	682.	Verni 253, 433, 636.
646, 647, 652, 654,	Vasvirág 687.	Vérbe dögleni 262.	Verőártány 563.
658, 661.	Vaszara 336.	Verbena officinalis	Verőcze 83.
Vánkos 105.	Vaszok 563.	L. 687.	Verőczke 84.
Vánkosfa 105.	Vaszor 336.	Vérce 355, 657, 664.	Verődisznó 563.
Vánkos 105.	Vaszora 336, 433.	Vércsederes 341,	Verő disznó 15.
Vanna 219.	Vaszoraszór 433.	355.	Verőm 208.
Vápás csontpók 261.	Vatalé 243.	Vércsefakó 355.	Verő malacz 15,
Vápástem 334.	Vataley 243.	Vércsekék 355.	563.
Varáta 83.	Vatolaj 243.	Vércsepej 348, 356.	Verőmalaczka 563.
Vargagyal 734.	Vattyantani 642.	Vércseszepe 356.	Vérpiros 356.
Vargalégy 580.	Vatytogni 642.	Vércseszerű 356.	Vérpók 261.
Vargáslik 734.	Veddrán 18.	Vércseszörű 451.	Verseny 734.
Varjú 657.	Veder 243, 536.	Vércsesziürke 354,	Versők 734.
Varjúfakó 355.	Vedlik 336.	356.	Versőke 734.
Varnyúháj 687.	Vedres hal 734.	Vérdaganat 262.	Vérszemű csillag 631.
Varnyúkikires 687.	Vége 181, 208.	Verdik 253.	Vérszorítás 492.
Város adománya	Végiglyuk 85, 105.	Vérdung 134.	Vértál 433.
kert 272.	Végsőkarika 105.	Véreb 657, 664.	Vértályog 262.
Város csordása 176.	Végszög 105.	Véreb 591.	Vértán 433.
Városi esődörménés	Vegyey 687.	Vérebégébiés 657,	Vérte 84.
336.	Vegyegulya 405,	664.	Vértelep 84.
Városkert 284.	433.	Vérebőlő 657, 664.	Vért ház 84.
Varşă 711.	Vegyemesénés 336.	Véréce 83.	Vert té 439.
Varsinta 734.	Vehem 253, 336, 433.	Véredzés 262.	Vert tej 439.
Vas 336, 355, 734.	Vehem bőr 336.	Véredzik 337.	Vert téj 436.
Vasabroncs 134.	Vehicse 687.	Vér ellen 262.	Verus-pei-zer 348,
Vasalás 105.	Vejsz 734.	Verem 83, 208.	356.
Vasalán 711.	Vékjegellő 734.	Vereház 208.	Vervex 496.
Vasalni 336.	Véknya 336.	Verempart 208.	Vérvizelés 262.
Vasaló 208.	Vékonya 253.	Veres 356, 452, 565.	Vese 734.
Vasalt taliga 86.	Vékonyhurka 520.	Vérés 452, 592.	Vesegyuladás 262.
Vasas 134.	Velálföld 284.	Veresbegy, 657, 664.	Vesepcsenyé 563.
Vasaskecze 734.	Vellás 461.	Veresderes 341, 356.	Vesés ökör 433.
Vasásó 231.	Vellásfennálló 461.	Veresderes hódas	Véska 439.
Vasbékó 110.	Velláskiálló 461.	356.	Vesling 536.
Vasbikó 219.	Vellus 505.	Veresgém 657, 664.	Veslingcsináló szék
Vasderes 341, 355.	Vemhe 336.	Veresgér 664.	537.
Vasfazék 180, 208,	Vembes 336.	Veresgérucca 657.	Vésling túró 537.
231.	Vemhet hordozó 337.	Vereshódas 452.	Vesnek 591.
Vasfű 687.	Vemhezik 337.	Vereskér 657, 664.	Véső 337.
Vasgém 657, 664.	Vendégcsó 145.	Veres kesely 452.	Vespertilio 639, 642.
Vasharkály 657, 664.	Vendéggúzs 19.	Veresnadrag 687.	Vesszőbarka 736.
Vashegy 734.	Vendégoldal 105,	Verespeg 357.	Vesszőbárka 19.
Vasinta 734.	113.	Verespegh 357.	Vestibulum 78.
Vaskalán 219.	Vendégoldalguzs	Verespej 356.	Vésza 734.
Vaskanál 180.	105.	Verespey 357.	Veszétség 262, 591.
Vaskó 734.	Vendégüst 83.	Veressárga 349, 356.	Vészkiötő asztal 734.
Vaskota 734.	Vendel 243.	Veres sóre 452.	Vészkiötő szeg 734.
Vasláncz 734.	Vén disznó 563.	Veresszású 356.	Vetélni 433.
Vasmacska 83, 294.	Vén gebe 337.	Verestarka 452.	Vetelő vögyi 105.
Vaspálcza 298.	Vén ló 337.	Veresvércse 658,	Vétherhaló 734.
Vasperecz 113.	Venyű 687.	664.	Vetéskapú 284.
Vassikolyú 219.	Veper 563.	Veretés 433.	Vető 734.
Vasszörű 452.	Vér 260, 262, 337.	Veretni 337.	Vetrecze 231, 439,
Vasszörű szőjke 452.	Verantius Faustus 54.	Vérfü 687.	537.

- Vezér 87, 105, 117, 337, 520.
 Vezérhajtó 734.
 Vezérkancza 337.
 Vezér keszeg 735.
 Vezérkos 520.
 Vezérökör 433.
 Vezériürü 520.
 Vezeték 337.
 Vezetékfüvelés 337.
 Vezeték ló 337.
 Vi 563.
 Viae boariae 176.
 Viburnum Opulus L. 668, 669.
 Vicál 711.
 Vicia villosa Roth. 679, 686.
 Vicsok 642.
 Vicsotka 658, 664.
 Vider 195, 243, 298, 537.
 Vidör 298.
 Vidrafft 687.
 Vierel 711.
 Vierel de Taur 711.
 Viganó 17.
 Vigni 735.
 Vignyázó 176.
 Vignyázó csikós 176.
 Vigyor 84.
 Viheder 636.
 Vijla 711.
 Vika 433.
 Viklér 17.
 Világ 735.
 Világosderes 356.
 Világosfakó 342, 356.
 Világos idő 636.
 Világosodik 632.
 Világospej 16, 348, 356.
 Világossárga 349.
 Világossárga hóka 356.
 Világossas 356.
 Világoszürke 356.
 Világtájak 632.
 Villa 736.
 Villáncs 208.
 Villáncsol 208.
 Villangó 284.
 Villás 16, 461.
 Villásfarkú 658, 664.
 Villásfecske 658, 664.
 Villás fennálló 461.
 Villáskáka 687.
 Villáskés 231.
 Villásrucza 658, 664.
 Villásszarvú 461.
 Villatartó karika 105.
 Villogni 433.
 Villongó erdő 284.
 Vinca minor 672.
 Vinnyog 337.
 Viola canina L. 675.
 Virág 461.
 Virágosság 284.
 Virágos tarja 433.
 Virgeszürke 356.
 Virgódni 691.
 Virhedzik 337.
 Virics 671.
 Viricesersztés 671.
 Virradóra 632.
 Virtus 28.
 Visit 256.
 Viskó 84.
 Visszabogározní 433.
 Visszaindit 253.
 Vitá 711.
 Vitatni 337.
 Vitula 418, 431.
 Vityéz 687.
 Vityilló 84.
 Vívást hajtani 735.
 Vízegér 356.
 Vízgel 337.
 Vizesbádóg 208, 231.
 Vizes pad 180.
 Vízfolyás 284.
 Vízfordódény 243.
 Vízibika 658, 664.
 Vízicsirke 658, 664.
 Vízgyöngy 658, 664.
 Vízi lilium 687.
 Vízimónár 643.
 Vízi tők 687.
 Vízityúk 658, 664.
 Vízmerőharang 243.
 Vízsipja 735.
 Vízvető 735.
 Vizsla 591.
 Vízslatni 259.
 Vlach 58, 708.
 Vödör, vagy merni való edény 243.
 Vonás 284, 735.
 Vonitani 256.
 Vonóbarom 434.
 Vonómarha 434.
 Vonóökör 434.
 Vonómarha 434.
 Vonó vék 735.
 Vontató 284.
 Vonyigó 219.
 Vonyítani 256, 591.
 Vonyómarha 434.
 Vonyóökör 434.
 Vorholz 90.
 Vóró 84.
 Voydár 148.
 Vöcsök 658, 664.
 Vödör 134, 243.
 Vögyi 105.
 Vörhenyeges 356, 451, 452.
 Vörhenyes szőrű 452.
 Vörös 540, 565, 592.
 Vörösbegy 658.
 Vörös bika 434.
 Vöröskereszt 356.
 Vöröskereszt babos ló 357.
 Vörösfenyő 671.
 Vöröshátú gébics 658.
 Vörös holdas 452.
 Vöröspej 357.
 Vöröspej 357.
 Vörösréze 658, 664.
 Vörösszemű hal 735.
 Vörös tarcsa 451, 452.
 Vöröstarka 357, 453.
 Vörös vércse 658.
 Vörsik 735.
 Vörsök 735.
 Vrabecz 654.
 Vrsz boriu 432.
 Vultur monachus L. 648, 652, 659.
 Vstělah 243.
Waalw 242.
 Wad eker 492.
 Wad eker vel byal 491.
 Wagner János 53.
 Walach 58, 202, 711.
 Walach 696.
 Walasi fegyver 134.
 Walaška 134, 138.
 Walw 242.
 Wanna 219.
 Was chykothe 219.
 Was chykotho 219.
 Wasszer 17.
 Watolai 243.
 Way penz 438.
 Werespegh 357.
 Werespey 357.
 Wike 434.
 Wi-zildew (disznó) 15.
 Wjazi 723.
 Wödör 243.
 Wrya 557.
 Wszeo téno 432.
 Wyewkerytho 271.
 Wý gylch 213.
 Wztro 200.
Xeranthemum annum L. 687.
 Xanthium spinosum 672, 675, 677, 685.
 Xanthium strumarium 674, 680.
Yeh 15, 506.
 Yhu 507.
 Ymes hold 271.
 Ynö 431.
 Ysew 432.
 Ystalo 182.
 Yztru 200.
Zab 687.
 Zábälä 711.
 Zabarez 231.
 Zábé 84.
 Zabja van 434.
 Zabló 181, 337.
 Zabolából itatni 337.
 Zabolázni 337.
 Zacsó 219, 492.
 Zádóg-fa 670.
 Zagot 492.
 Zahin 176, 521.
 Zahinos 176.
 Zaholni 503, 521.
 Zakaztho cheren 204.
 Zakot 492.
 Zakota 84, 492.
 Zalai szél 722.
 Zaldokfa 671.
 Zallaas 155, 204.
 Zallas 204.
 Zallas patacha 204.
 Zám 84, 271.
 Zamado zolga 173.
 Zange 144.
 Zangura 439.
 Zanócz 735.
 Zanóczos hely 735.
 Záp 87, 105, 106, 113, 197, 208.
 Zapor 563.
 Zar 219.

Zár 66.	Žintica 696.	Zülni 563.	Zsidócsillag 631.
Zará 711.	Ziska 563.	Zsajtár 439, 537.	Zsidómadár 658, 665.
Zára 537, 711.	Zisztvála 537.	Zsákbabuvó 461.	Zsigora 591.
Zárló-fa 84.	Žleb 690.	Zsákos 461.	Zsikora 231.
Zastava 80.	Zobot neki! 735.	Zsalló 735.	Zsindel (sindel) 82, 84.
Zatvor 84.	Zobot vetni 735.	Zsambó 284.	Zsinczieza 537.
Závár 84.	Zoj 735.	Zsámoly 106.	Zsintujala 711.
Zavara 84.	Zoltai Lajos 55.	Zseberegni 521.	Zsiradék 231.
Zavarni 563.	Zomogyalja 84.	Zséfé 537.	Zsirbasült 219.
Zavor 84.	Zordna 357.	Zsejtár 537.	Zsirozó 231.
Zbankü 236.	Zöd 592.	Zsejter 537.	Zsitár 176.
Zber 290.	Zökög 284.	Zsellér 176.	Zsódér 563.
Zeenwono 219.	Zöldfejű rucza 658, 665.	Zsémleszörű 357.	Zsojtár 537.
Zeg 352.	Zöld harkály 658, 665.	Zsemlyefakó 342, 357.	Zsombék 284.
Zéha 106.	Zöldkánya 658, 665.	Zsemlyékes 284.	Zsombó 209.
Zehána 208.	Zöld ló 342, 357.	Zsemlyeszín 453.	Zsombok 687.
Zeiger 501.	Zömök szabású 434.	Zsemlyeszínű 357, 453	Zsóna 658, 665.
Zelesbarna 440.	Zömörcsök 230.	Zsemlyeszörű 453.	Zsongáta 537.
Zemljanka 208.	Ztronga 206.	Zsendéj 84.	Zsotár 537.
Zendes 176.	Zug 353.	Zsendicze 537.	Zsózsó 176.
Zeplény 106.	Zug 711.	Zsendiczekevergető 537.	Zsömlé 451, 453.
Zër 711.	Zúg a bika 389.	Zsenditeni 691.	Zsömleszínű 453.
Zëra 643.	Zugh 353.	Zsengice 537.	Zsömlyeszínű 453.
Zerdek 537.	Zugla 84.	Zsenyegni 537.	Zsufafakó 357.
Zërna 592.	Zugzar 354.	Zsenticze 711.	Zsuninka 711.
Zesztre 434.	Zuhogni 735.	Zsétár 243, 537.	Zsunk 711.
Zesztre bornyú nagyra jöjjön 434.	Zukzaar 353.	Zséter 537.	Zsúp 84.
Zeu 353.	Zúrzarvar 253.	Zsidecz 84.	Zsúpolni 84.
Zenke 450.	Zuvatni 338.	Zsidóbúr 687.	Zsuvatni 338.
Zew 353.	Zülle 563.	Zsidócsereznye 687.	Zvod 298.
Zewgh 353.	Zülleni 434.		Zwack 290.
Ziha 106.			

00 | 7619

(21)

PH
2683
H46

Herman, Otto'
A magyar pásztorok
nyelvkincese

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

GOTTERMAYER MŰINTÉZET
BUDAPEST